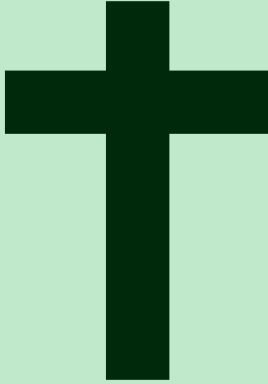

Wapômbêŋ Anêŋ Abô
Mathêŋ

The New Testament in the Malei-Hote Language of Papua New
Guinea

Wapômbêŋ Anêŋ Abô Mathen
The New Testament in the Malei-Hote Language of
Papua New Guinea

Nupela Testamen long tokples Maei-Hote long Niugini

copyright © 2010 Wycliffe Bible Translators, Inc. and The Malê people

Language: Hotê-Malê (Malei-Hote)

Translation by: Wycliffe Bible Translators

Contributor: The Malê people

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2015-01-02

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 31 Aug 2023

c8e90bc3-6cab-57b1-9a48-04f5f30fe59a

Contents

Matyu	1
Mak	78
Luk	124
Jon	203
Aposel	258
Lom	331
1 Kolin	367
2 Kolin	397
Galesia	416
Epesus	428
Pilipai	440
Kolosi	448
1 Tesalonaika	456
2 Tesalonaika	463
1 Timoti	467
2 Timoti	476
Titi	483
Pilemon	488
Hiblu	490
Jems	514
1 Pita	523
2 Pita	532
1 Jon	537
2 Jon	546
3 Jon	548
Jut	550
Auk Loj Kapô	553

Abô Mavi atu ba Matyu hato Abô môñ

Matyu hato kapy a êntêk. Ma anêñ athên yan nena Li-vai. Yani ma anyô Israe l te. Yani hadum ku hawa takis haviñ Lom vêm ma hatak ku êñ ma hasopa Yisu. Yisu ha-lam Pita lo Andulu ma Jems lo Jon vêm ma halam Matyu (Mat 4:18-22; 9:9-13). Matyu ma Yisu anêñ nê ku laumiñ ba lahavuju takatu te.

Matyu hato ek injik thô êndên avômalô Israe l nena Yisu ma thêlô iniñ Mesia. Mesia ma abô Hiblu ma hathak abô Glik ma Kilisi. Ma anêñ ôdôn nena, 'Ôpatu ba Wapômbên habi ban hayô hêk ek nêm anêñ avômalô bulubiñ.' Matyu hik thô nena Yisu ma Mesia atu ba bôk eto hathak yani hêk Mose lôk plopet iniñ kapy a ba intu abô takên lêk hik anôn hathak Kilisi. Yani hato kapy a êntêk ek avômalô Israe l, ma donjom lahaviñ avômalô lon buyan nesam imbiñ.

Hato hadên 60 mena 70 AD la.*

Yisu Kilisi anêñ limi

(Luk 3:23-38)

¹* Êntêk ma Yisu Kilisi anêñ limi. Yani ma Ablaham lo Devit iniñ lim lukmuk.

² Ablaham habi Aisak vê, ma Aisak habi Jekop vê, ma Jekop habi Juda lôk iviyan vê.

³* Ma Juda habi Peles lo Sela vê, ma thainiñ talêbô Tama.

Ma Peles habi Heslon vê, ma Heslon habi Lam vê.

⁴ Ma Lam habi Aminadap vê, ma Aminadap habi Nason vê, ma Nason habi Salmon vê.

⁵* Ma Salmon habi Boas vê, ma Boas talêbô Lahap.

Ma Boas habi Obet vê, ma Obet talêbô Lut.

Ma Obet habi Jesi vê.

⁶* Ma Jesi habi Kiñ Devit vê.

Ma Devit habi Solomon vê, ma Solomon anêñ talêbô ma Ulia yanavi.

⁷ Ma Solomon habi Lehoboam vê,

ma Lehoboam habi Abiya vê, ma Abiya habi Asa vê.

⁸ Ma Asa habi Jehosapat vê, ma Jehosapat habi Jeholam vê.

Ma Jeholam ma Usaia anêñ lim.

⁹ Ma Usaia ma Jotam anêñ bu-malô,

ma Jotam habi Ahas vê, ma Ahas habi Hesekaia vê.

¹⁰ Ma Hesekaia habi Manasa vê,

ma Manasa habi Amon vê, ma Amon habi Josaia vê.

¹¹* Ma Josaia ma Jekonaia lôk iviyan iniñ bumalô. Jekonaia lôk iviyan ibitak ma avômalô Babilon ik vovak ba

* :: '60 AD' anêñ ôdôn nena Yisu anêñ talêbô havathu yani ma sondabên hatôm 60 bôk hale ba hi yôv. * **1:1:** Stt 22:18; 1Sto 17:11 * **1:3:** Stt 38:29-30; Rut 4:18-22 * **1:5:** Rut 4:13-17 * **1:6:** 2Sml 12:24 * **1:11:** 2Kiñ 24:14-16; 2Sto 36:10; Jer 27:20; 40:1; Dan 1:1-2

ewa avômalô Israe*l* i êmô Babilon.

12 *Avômalô Israe*l* êmô Babilon dena*ŋ*, ma Jekonaia habi Sialtiel vê, ma Sialtiel ma Selubabel anê*ŋ* bumalô. Ê*ŋ* ma avômalô Israe*l* êvô*ŋ* ini*ŋ* lo*ŋ* hathak lo*ŋ*bô.

13 Ma Selubabel ma Abiut anê*ŋ* lim, ma Abiut ma Elaiakim anê*ŋ* lim, ma Elaiakim ma Aso anê*ŋ* lim.

14 Ma Aso ma Sadok anê*ŋ* lim, ma Sadok ma Akim anê*ŋ* lim, ma Akim ma Eliut anê*ŋ* lim.

15 Ma Eliut ma Eleasal anê*ŋ* lim, ma Eleasal ma Matan anê*ŋ* lim, ma Matan ma Jekop anê*ŋ* lim.

16 Ma Jekop habi Josep vê, ma Josep intu Malia yamalô. Ma Malia ê*ŋ* intu havathu Yisu. Ma Yisu ê*ŋ* atu ba elam nena "Mesia".

17 Ma avômalô takatu ba ibitak anê*ŋ* Ablaham haven*ŋ* aleba hayô Devit, thêlô ma hatôm ôdô*ŋ* laumi*ŋ* ba lahavuva. Ma avômalô takatu ba ibitak anê*ŋ* Devit aleba hayô avômalô Israe*l* i Babilon, thêlô ma hatôm ôdô*ŋ* laumi*ŋ* ba lahavuva aê*ŋ* iyom. Ma avômalô takatu ba ibitak hadê*ŋ* waklavô*ŋ* atu ba avômalô Israe*l* êmô Babilon aleba hayô Mesia ma hatôm ôdô*ŋ* laumi*ŋ* ba lahavuva aê*ŋ* iyom.

*Malia havathu Yisu
(Luk 2:1-7)*

18 *Ma abô hathak Yisu Kilisi halêm pik aêntêk. Malia anê*ŋ* avômalô bôk epesa*ŋ* abô yôv ek nendom yani êndê*ŋ* Josep. Thai mi*ŋ* ewa i ami dena*ŋ* ma êyê nena yani hasabe*ŋ*. Lovak Mather*ŋ* da hêv amena ê*ŋ*. 19-20 Ma Josep, ôpatu ba enja Malia ma anyô thêthô*ŋ* ba intu hadum ek êndô Malia. Ma hadô indum yani mama êndôk avômalô male*ŋ*i*ŋ*.

Ê*ŋ* ma habôlêm auk ek êndô avi ê*ŋ* mena*ŋ*na ba ni. Ma do*ŋ*tom hayê niavi*ŋ* nena Wapômbê*ŋ* anê*ŋ* a*ŋ*ela hayô ba hana*ŋ*, "Josep, Devit anê*ŋ* lim lukmuk, amena êntêk ma Lovak Mather*ŋ* hêv hadê*ŋ* yani. Ba intu mi*ŋ* ôkô ek onja Malia ba nu anêm unyak êtôm vônim ami. 21 *Ma tem embathu okna te ek nêm anê*ŋ* avômalô bulubi*ŋ* ba intu ondam anê*ŋ* athê*ŋ* nena Yisu."

22 Ma nômkama takêntêk bôk habitak ek Wapômbê*ŋ* anê*ŋ* abô injik anô*ŋ* ba hana*ŋ* hadê*ŋ* plopet nena,

23 "Avi te mi*ŋ* hêk havi*ŋ* anyô ami dena*ŋ* ma tem esabe*ŋ* ba embathu okna te. Ba tem nendam anê*ŋ* athê*ŋ* nena Imanuel." *Aisaia 7:14*

Abô ê*ŋ* anê*ŋ* ôdô*ŋ* nena, "Wapômbê*ŋ* hamô havi*ŋ* alalô."

24 Ma Josep hayê niavi*ŋ* ê*ŋ* yôv ma haviyô. Ma hadum hatôm atu ba Wapômbê*ŋ* anê*ŋ* a*ŋ*ela hana*ŋ* ba hawa Malia

* 1:12: Esr 3:2 * 1:18: Luk 1:27,35

* 1:21: Luk 1:31; 2:21

ba hi anêḡ unyak hatôm yanavi. ²⁵*Ma miḡ hêk haviḡ ami aleba havathu amena êḡ. Ma halam nena Yisu. Havathu amena êḡ vêm ka hêk haviḡ yanavi havenḡ yam.

2

Nê lôkauk hathak vuliḡ êlêm êyê Yisu

¹ Helot hatu kiḡ ma Malia hawa Yisu hêk Betlehem anêḡ loḡ Judia. Êḡ ma nê lôkauk hathak vuliḡ anêḡ loḡ wak hathak êlêm Jelusalem ²*ma enaḡ hik liḡ, “Amena lukmuk atu ba hatu avômâlô Israeḡ iniḡ kiḡ, anêḡ talêbô havathu hêk êsê? Yêlô ayê anêḡ vuliḡ habitak loḡ wak hathak ba alêm ek nanêm yeḡ êndêḡ yani.”

³ Ma kiḡ Helot lôk avômâlô Jelusalem sapêḡ elañô abô êḡ ba êkô hathak. ⁴ Êḡ ma Helot halam avômâlô iniḡ nê bêḡbêḡ êbôk da lôk iniḡ nê lôkauk hathak abô balabuḡ sapêḡ ethak donḡtom. Ma hanaḡ hik thêlô liḡ, “Mesia atu tem nembathu êḡjêk êsê?” ⁵ Ma thêlô enaḡ viyaḡ nena, “Wapômbêḡ bôk hanaḡ ba plopet te bôk hato nena,

⁶* “ ‘O Betlehem atu ba hômô Juda iniḡ pik,
anyô bêḡ te tem imbitak
anêḡ o ba eyabinḡ
yenaḡ avômâlô Israeḡ
êtôm boksipsip iniḡ alañ
ba intu o miḡ malak oyaḡ
te hômô pik Juda

malêvôḡ ami. Mi
anôḡ!’ ” *Maika 5:2*

⁷ Yôv ma Helot halam nê lôkauk eyala vuliḡ menañna ek endañô nena aḡgê intu vuliḡ êḡ habitak. ⁸ Ma hêv thêlô ba i Betlehem ma hanaḡ, “Môlônu nômbôlêm amena êḡ katô. Ba ôpôm ma nôlêm nonaḡ êndêḡ ya ek yana yanêm yeḡ êndêḡ yani imbiḡ.”

⁹⁻¹⁰ Thêlô elañô kiḡ anêḡ abô yôv ma i. Ma êyê vuliḡ sêbôk ba habitak loḡ wak hathak. Êḡ ma thêlô leḡiḡmavi bêḡ anôḡ. Vuliḡ êḡ hamôḡ ba hi aleba hamiḡ unyak atu ba amena hêk vôv. ¹¹*Thêlô êyô unyak kapô ba i ma êyê amena lo talêbô Malia. Êḡ ma elek veḡiḡdôḡ lêlô ba êkôm ba êv yeḡ hadêḡ yani. Ma epesaḡ iniḡ nômkama mavi ba êv iniḡ leḡiḡmavi hadêḡ yani. Êv gol lôk nôm ôv mavi ju atu ba epesaḡ hathak alokwaḡ thôk. ¹² Ma êyê niaviḡ ma Wapômbêḡ hanaḡ hadêḡ thêlô nena miḡ ini ek Helot ami. Êḡ ma elom loḡndê yaḡ ba i iniḡ loḡ hathak loḡbô.

Josep lo Malia ma Yisu i Ijip

¹³ Nê lôkauk hathak vuliḡ etak unyak yôv, ma Josep hayê niaviḡ ba Wapômbêḡ anêḡ aḡela te hayô ba hanaḡ, “Helot tem êmbôlêm amena ek injik vônô. Aêḡ ba umbiyô onja amena lo talêbô ba ôsôv

* 1:25: Luk 2:21 * 2:2: Nam 24:17

* 2:6: Jon 7:42 * 2:11: Sng 72:10-15;

ba nu Ijip ma ômô endeba yanêm abô êndêḡ o am.”

¹⁴ Aêḡ ba intu Josep haviyô ma hawa amena lo talêbô hadêḡ bôlôvôḡ ba etak Betlehem ma êsôv ba i Ijip ¹⁵ ma hamô aleba Helot hama. Nôm takêḡ habitak ek Wapômbêḡ anêḡ abô injik anôḡ ba hanaḡ hadêḡ plopet nena,

“Yahalam yenaḡ okna hêk Ijip ba halêm.” *Hosea 11:1*

Kiḡ Helot hik apenena vônô

¹⁶ Nê lôkauk hathak vuliḡ miḡ êvôi hathak loḡbô ami ba Kiḡ Helot hayala nena esau yani. Ma laḡaḡa kambom anôḡ ma lahabi thêlônḡ abô takatu ba bôk enaḡ hathak vuliḡ anêḡ waklavôḡ. Êḡ ma hanaḡ ek nijik apenena takatu ba iniḡ sondabêḡ hatôm lokwanju sapêḡ vônô anêḡ Betlehem lôk anêḡ loḡ yaô nena sapêḡ. ¹⁷ Aêḡ ba Wapômbêḡ anêḡ abô hik anôḡ ba hanaḡ hadêḡ plopet Jelemaia nena,

¹⁸ * “Voḡvoḡ bêḡ hêk Lama, asêḡ malêḡ lôk malaiḡ bêḡ, Lesel anêḡ limi lêk ema ba mi. Aêḡ ba halaḡ ba hadô nêḡnêm yani thêvô.” *Jelemaia 31:15*

Êvôi Nasalet

¹⁹ Josep hamô Ijip denaḡ ma Helot hama. Hayê niaviḡ ma Wapômbêḡ anêḡ aḡela te hayô ²⁰ ba hanaḡ nena, “Nê takatu ba idum ek nijik

amena vônô bôk ema yôv ma umbiyô onja amena lo talêbô ba ômbônu pik Israeḡ esak loḡbô.” ²¹ Êḡ ma Josep haviyô ma hawa amena lo talêbô ba êvôi pik Israeḡ. ²² Ma halaḡô nena Akelaus hawa lambô Helot anêḡ loḡ ba hatu avômalô Judia iniḡ kiḡ. Ba intu hakô ek ni loḡ êḡ. Ma hayê niaviḡ ma hasôv ba hi ²³ *hamô malak nate anêḡ athêḡ nena Nasalet ba hamô Galili kapô. Nom êḡ habitak ek Wapômbêḡ anêḡ abô injik anôḡ ba hanaḡ hadêḡ plopet doho nena, “Avômalô tem nendam yani nena anyô Nasalet te.”

3

Jon anyô hathik ḡaḡ hanaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô

(*Mak 1:2-8; Luk 3:1-18; Jon 1:19-28*)

¹ Wak êḡ ma anyô te ba elam nena “Jon anyô hathik ḡaḡ” hayô Judia iniḡ loḡ ek enaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô êndêḡ avômalô. Ôpêḡ hamô loḡ thiliv ² *ma hanaḡ nena, “Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak lêk habobo. Ba intu node kapôlômim liliḡ.” ³ Jon êḡ ma ôpatu ba Wapômbêḡ hanaḡ hadêḡ plopet Aisaia nena,

“Kaêk te dalam haveḡ loḡ thiliv nena,
‘Nôpôpêk loḡôndê ek Anyô Bêḡ êlêm,

* 2:18: Stt 35:19

* 2:23: Ais 11:1; 53:2; Luk 2:39; Jon 1:45

* 3:2: Mat 4:17;

ma nopesañ ba imbitak thêthôn̄ ek yani.’” *Ai-saia 40:3*

4 *Jon ma hathak hik kwêv atu ba epesañ hathak bok kamel vuluk ma havak bokngôp epesañ hathak bok kupik hayôhêk lamalim. Ma hathak hayañ kôm sopek lôk hanum biyo thôk. 5 Ma avômalô anêñ Jelusalem lôk Judia anêñ malak sapêñ lôk loñ takatu ba êmô habobo ñañ Jolodañ ethak i hadêñ Jon. 6 Ma thêlô enañ iniñ kambom bêñ ma Jon hathik i halôk ñañ Jolodañ.

7 *Ma hayê avômalô Is-lael iniñ ñê bêñbêñ takatu ba elam nena Palisi lôk Sadyusi ma hanañ, “Môlô ma umya kambom anêñ nali ba osoñ nena tem yasik môlô ek nôsôv ênjêk Wapômbêñ anêñ lamanin̄ e? Mi anôñ! 8 Nundum ku takatu ba injik thô nena lêk ole kapôlômim liliñ am. 9 *Ma miñ lemim-imbibi auk te ba nonañ êndêñ am nena, ‘Ablaham ma yêlôaniñ bumalô. Ba intu yêlô avômalô thêthôn̄.’ Mi, yanañ êndêñ môlô nena Wapômbêñ hatôm enja valu takêntêk ba epesañ Ablaham anêñ limi esak. 10 *Kisiñ lêk hamô alokwañ ôdôn̄ yôv, ek alokwañ takatu ba miñ hik anêñ anôñ mavi ami, ma tem nede lu ba nêmbôk esak atum.

11 *“Yahathik môlô hathak ñañ ek injik thô nena bôk

ole kapôlômim liliñ yôv. Ma doñtom ôpatu ba tem ember ya yam anêñ lôklokwañ ma bomañ ek yenañ ba intu tem isik môlô esak Lovak Matherñ lôk atum. Yani ma anyô lôk athêñ bêñ ma ya ma yaônâlôk ba intu miñ hatôm yanja anêñ va bokngôp êtôm anyô ku oyañ ami. Mi anôñ. 12 Yani tem isuv nôm anêñ kupik vê ba êndô anôñ êmô unyak kapô. Ma yavoyav takatu ba hamô piklêvôn̄ ma isi ba êmbôk esak atum atu ba tem miñ ema ami.”

*Jon hathik Yisu halôk ñañ
(Mak 1:9-11; Luk 3:21-22;
Jon 1:31-34)*

13 Yisu hatak Galili ma hi ñañ Jolodañ ek Jon isik yani. 14 Ma doñtom Jon hadum ek imiñ yani loñ siñ ba hanañ, “Aisê ka hôleñ hadêñ ya? Usik ya.”

15 Êñ ma Yisu hanañ viyañ nena, “Alalô nasopa loñôndê thêthôn̄ ba intu usik ya.” Ma Jon halôk ba hathik Yisu.

16 *Ma kethêñ oyañ ma haviyô hêk ñañ kapô. Ma leñ hakyav ma hayê Wapômbêñ anêñ Lovak Matherñ halôk ba halêm hatôm menak bôbô ba hayô hamô yani. 17 *Ma abô te halêm anêñ malak leñ ba hanañ nena, “Intu ma yenañ Okna atu ba yalen̄havin̄ videdaun̄. Ma ya kapôlôn̄ mavi hathak yani.”

* 3:4: 2Kin 1:8 * 3:7: Mat 12:34; 23:33 * 3:9: Jon 8:33,39; Lom 4:12

* 3:10: Mat 7:19; Luk 13:6-9 * 3:11: Jon 1:26-27,33; Ap 1:5 * 3:16: Jon 1:32

* 3:17: Sng 2:7; Ais 42:1; Mat 12:18; 17:5; Luk 9:35

4

Sadaŋ halôk Yisu la ek indum kambom

(Mak 1:12-13; Luk 4:1-13)

1 *Yôv ma Lovak Mathen halom Yisu hi loŋ thiliv ek Sadaŋ êndôk yani la ek indum kambom. 2 *Yani hatip ek nôm ba haveŋ hatôm wak lo bôlôvôn 40 ba intu hama kisi. 3 Êŋ ma ngôk iniŋ anyô bêŋ hayô ek Yisu ma hanaŋ, “O Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ ma onaŋ ek valu takêntêk imbitak êtôm polom.”

4 *Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, “Wapômbêŋ anêŋ kapya hanaŋ nena, ‘Anyô miŋ hatôm êmô lôkmala esak nôm iyom ami. Mi. Esopa Wapômbêŋ anêŋ abô lôkthô.’ ”

5 Vêm ma ngôk hawa Yisu ba hi Jelusalem loŋ bêŋ atu ba mathen ma hadô hamiŋ unyak mathen anêŋ vôn daim te. 6 Ma hanaŋ, “O ma Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ, e? Wapômbêŋ anêŋ kapya hanaŋ nena,

“ ‘Wapômbêŋ tem nêm anêŋ aŋela ek neyabiŋ o.

Ma thêlô tem netak bahen ek miŋ valu la embatho vemkapô ami.’ *Kapya Yeŋ 91:11-12*

Ba intu ôsôv kisi.”

7 *Ma Yisu hanaŋ, “Abô bute hêk Wapômbêŋ anêŋ kapya aêntêk, ‘Miŋ hatôm môlô nundum mambêŋ esak Wapômbêŋ, môlônim Anyô Bêŋ ami.’ ”

8 Vêm ma ngôk hawa yani hathak loŋbô ba hi dumlolê daim te. Ma hik loŋ lôk nômkama mavi lomalama takatu ba hamô pik bêŋ êntêk lôkthô thô hadêŋ yani. 9 Ma hanaŋ hadêŋ Yisu, “Tem yanêm nôm takêntêk sapêŋ êndêŋ o. Ma doŋtom ondek vemdôn lêlô ba nêm yeŋ êndêŋ ya am.”

10 *Ma Yisu hanaŋ, “Sadaŋ, o vê. Wapômbêŋ anêŋ kapya hanaŋ, ‘Nêm yeŋ êndêŋ Wapômbêŋ anêm Anyô Bêŋ ma undum yanida anêŋ ku iyom.’ ”

11 Ba intu ngôk êŋ hatak yani ba hi ma aŋela êyô êv yani sa.

Yisu hadum anêŋ ku môŋ
(Mak 1:14-15; Luk 4:14-15)

12 *Ma Yisu halanô nena bôk êdô Jon hamô koladôn. Ba intu havôhi Galili 13 ba hi hamô Kapaneam ma miŋ hamô Nasalet ami. Kapaneam êŋ hamô habobo kasukthôm te ba hamô Sebulun lo Naptali iniŋ pik. 14 Yani hamô loŋ êŋ ek Wapômbêŋ anêŋ abô injik anôn ba hanaŋ hadêŋ plopet Aisaia nena, 15 “Sebulun lo Naptali iniŋ pik

atu hamô habobo kasukthôm,
lôk pik atu ba hêk ŋaŋ Jolodaŋ anêŋ daŋ vi,
Galili, loŋ atu ba avômalô loŋ buyaŋ êmô.

16 Avômalô takatu ba êmô mo-
maŋiniŋ bêŋ kapô,

* 4:1: Hib 2:18; 4:15 * 4:2: Kis 34:28 * 4:4: Lo 8:3 * 4:7: Lo 6:16

* 4:10: Lo 6:13 * 4:12: Mat 14:3; Mak 6:17; Luk 3:19-20

thêlô lêk êyê deda bêñ te.
Ba idum ek nema,
ma donjom deda habi
hayô hêk thêlô ba hêv
momanjiniñ vê.” *Aisaia*
9:1-2

17 *Yisu hayô Kapaneam
yôv ma hadum anêñ ku
môn ba hanañ Wapômbêñ
anêñ abô hadêñ avômalô
nena, “Wapômbêñ anêñ loñ
lôklinyak lêk habobo ba node
kapôlômim liliñ.”

*Yisu halam anyô ayova ek
nesopa yani*

(*Mak 1:16-20; Luk 5:1-11;
Jon 1:35-42*)

18 Yisu habup hathak ka-
sukthôm Galili anêñ liñdañ
ma hayê anyô lo yañ Saimon
atu ba elam nena Pita lôk
yañ molok Andulu. Thai ma
nê ik alim ba ibi iniñ yak-
señ halôk kasukthôm. 19 Ma
hanañ hadêñ thai, “Mamu
nôlêm nosopa ya! Tem yan-
dum ba mamu nôbôv avômalô
êtôm ôvôv alim halôk yakseñ.”
20 Ma ketheñ oyañ ma thai
êdô iniñ yakseñ hamô ma
esopa Yisu.

21 Habup hathak vauna ma
hayê anyô loyañ, Jems lo Jon.
Thai ma Sebedi nakaduñ.
Thêlô lôk lambô êmô yeñ ba
idu iniñ yakseñ. Ma Yisu
halam thai. 22 Ma ketheñ
oyañ ma etak lambô lôk yeñ
hamô ma esopa Yisu.

*Yisu hadum avômalô lôk li-
jiñ mavi*
(*Luk 6:17-19*)

* 4:17: Mat 3:2 * 4:23: Mat 9:35; Mak 1:39; Ap 10:38 * 4:24: Mak 6:55

* 4:25: Mak 3:7-8 * 5:3: Ais 57:15 * 5:4: Ais 61:2-3; ALK 7:17 * 5:5:
Sng 37:11

23 *Yisu hi havenñ Galili
lôbôlôbô ba hathak habitak
hayô iniñ unyak yeñ ba
hanañ Wapômbêñ anêñ
Abô Mavi hathak anêñ loñ
lôklinyak hadêñ i. Ma hadum
iniñ malaiñ lôk lijiñ loma-
loma ba ibitak mavi. 24 *Ma
avômalô anêñ plovins Silia
elanô abô hathak Yisu anêñ
ku ma ewa iniñ nê lôk lijiñ
lomaloma sapêñ ba i hadêñ
yani. Ewa nê takatu ba ewa
vovañ bêñ lôk nê ngôk hamô
haviñ i ma nê ema yak lôk
nê ivuviñ sapêñ i hadêñ yani
ek hêv iniñ lijiñ takêñ vê.

25 *Avômalô bêñ anôñ êlêm
esopa yani. Doho êlêm anêñ
Galili, ma doho êlêm anêñ
Jelusalem, ma doho êlêm
anêñ Judia. Ma doho êlêm
anêñ Dekapolis lôk loñ takatu
ba hamô ñañ Jolodañ vi.

5

Yisu hadôñ avômalô
(*Luk 6:20-23*)

1 Yisu hayê avômalô bêñ
anôñ êlêm ma hathak dumte
ba hi hamô. Ma avômalô
takatu ba esopa yani i êyô ek
yani. 2 Ma hadôñ i ba hanañ
nena,

3 * “Ôpatu ba hayala nena yani
anyô kambom anôñ,
ôpêñ lêk hamô mavi
ba tem enja Wapômbêñ
anêñ loñ lôklinyak.

4 * Ma ôpatu ba lamalaiñ,
ôpêñ lêk hamô mavi
ba Wapômbêñ tem nêm
yani thêvô.

5 *Ma ôpatu ba hamô malin̄yaô, ôpêñ lêk hamô mavi ba tem enja pik sapêñ.

6 *Ma ôpatu ba hama kisi lôk hathakmunin̄ ek imbitak êtôm anyô thêthôn̄, ôpêñ lêk hamô mavi ba tem laviyak.

7 Ma ôpatu ba hêv kapô ek anyô yan̄, ôpêñ lêk hamô mavi ba Wapômbêñ tem nêmm kapô ek ôpêñ aêñ iyom.

8 Ma ôpatu ba kapô mabuñ, ôpêñ lêk hamô mavi ba tem ênjê Wapômbêñ.

9 Ma ôpatu ba hêv bulubin̄, ôpêñ lêk hamô mavi ba tem nendam nena Wapômbêñ anêñ nakaduñ.

10 *Ma anyô thêthôn̄ te hapôm vovan̄, ôpêñ lêk hamô mavi ba tem enja Wapômbêñ anêñ lon̄ lôklin̄yak.

11 * “Hosopa ya ba anyô te hanan̄ abôma hathak o lôk hêv vovan̄ hadêñ o lôk hanan̄ abô kambom lomaloma hathak o mena hanan̄ abôyan̄ hathak o, êñ ma lêk hômô mavi!

12 * “Avômalô bôk idum aêñ hadêñ plopet tak sêbôk ba êmôn̄ ek o. Ma Wapômbêñ tem nêmm vuli mavi bêñ te êndêñ o êmô malak leñ ba intu lemmavi anôn̄ ba ômbô o!

Wapômbêñ anêñ avômalô hatôm ñgwêk lo deda

(Mak 9:50; Luk 14:34-35)

13 “Môlô ma pik êntêk anêñ ñgwêk. Ma don̄tom ñgwêk vabô, êñ ma lêk habitak hatôm sin̄suk ma hatôm imbitak vasiñ esak lon̄bô ami ba intu nômbi ni ek avômalô nêyô nimiñ ba nembak pesa.

14 * “Môlô ma pik anêñ deda. Ma malak atu ba hamô dum ba avômalô êtôm atum lam sapêñ, thêlô êthôkwêñ ek nêmm deda ma miñ ivuñ ami.

15 *Ma miñ othak ôtôm atum lam ba uvuñ halôk uñ kapô ami. Othak opesan̄ lam anêñ deda ek imbi êyô unyak kapô lôkthô.

16 * “Ma môlônim deda imbi êyô ênjêk avômalô lôkthô ek nêgê unim ku mavi takatu ba udum ek nebam môlônim lemambô atu ba hamô malak leñ anêñ athêñ.

Yisu halêmm ek embatho abô balabuñ lon̄

17 * “Môlô miñ noson̄ nena yahalêmm ek yambulin̄ abô balabuñ lôk plopet iniñ abô ami. Yahalôk ba yahalêmm ek abô takêñ injik anôn̄ ma miñ yahalêmm ek yanêmm vê ami.

18 *Yanan̄ avanôn̄ êndêñ môlô. Abô lêlêyan̄ yaô nena sapêñ atu ba eto hêk kapya abô balabuñ te tem miñ nêmm yak ami. Mi anôn̄. Abô takêñ tem ênjêk endeba pik lo leñ anêñ dan̄. Ma nômkama takatu ba hamô abô balabuñ sapêñ tem

* 5:6: Ais 55:1-2

* 5:10: 1Pi 3:14

* 5:11: 1Pi 4:14

* 5:12: 2Sto 36:16;

Ap 7:52 * 5:14: Jon 8:12; 9:5

* 5:15: Mak 4:21; Luk 8:16; 11:33

* 5:16:

Ep 5:8-9; 1Pi 2:12 * 5:17: Lom 3:31

* 5:18: Luk 16:17; 21:33

* 5:19: Jem

injik anôḡ. ¹⁹ *Aêḡ ba ôpatu ba hêv abô balabuḡ yaônate vê ba hadôḡ avômalô hathak tem êtôm okna hathek ênjêk Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak. Ma doḡtom ôpatu ba hasopa abô balabuḡ lôk hik thô hadêḡ avômalô tem imbitak anyô lôk athêḡ bêḡ ênjêk Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak. ²⁰ Yanaḡ avanôḡ êndêḡ môlô. Anêm thêthôḡ miḡ hamôḡ ek Palisi lôk ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ iniḡ ami, êḡ ma tem miḡ hatôm ôyô Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak ami.

Notauiḡ unim lemim maniḡ

(Luk 12:57-59)

²¹ * “Môlô bôk olaḡô abô takatu ba enaḡ hadêḡ bu-malô thêlô nena, ‘Miḡ unḡwik anyô vônô paliḡ ami. Ma ôpatu ba hik anyô vônô paliḡ tem êpôm abô.’ ²² *Ma doḡtom yanaḡ êndêḡ môlô. Anyô te lamaniḡ hadêḡ anyô yaḡ, ôpêḡ tem êpôm abô. Ma anyô te hanaḡ abôma hathak anyô yaḡ, ôpêḡ tem imiḡ ḡê bêḡbêḡ maleniḡ ek indum abô. Ma anyô te hanaḡ hadêḡ anyô yaḡ nena, ‘O anyô molo’, yakô ôpêḡ tem nimbi êndôk loḡ atum lôkmala.

²³ * “Aêḡ ba hômô loḡ êbôk da ek ômbôk anêm da, ma lemhabi nena anêm abô hêk haviḡ anyô te, ²⁴ êḡ ma otak anêm da êmô loḡ êbôk da ma nu êndêḡ ôpêḡ. Ma opesaḡ

abô imbiḡ yani vêmam ka nu ômbôk anêm da.

²⁵ “Ma anyô te hadum ek idum abô ek o ba mamu oveḡ loḡôndê hi denaḡ ek nôyô loḡ nindum abô, ma opesaḡ abô imbiḡ yani ketheniḡ. Yakô tem etak o êndôk anyô hanaḡ abô baḡ. Êḡ ma ôpêḡ tem etak o êndôk anêḡ ḡê ku baheniḡ ek nêndô o êmô koladôḡ. ²⁶ Odaḡô! Yanaḡ avanôḡ êndêḡ o. Tem ômô koladôḡ endeba nêm anêm vuli sapêḡ atu ba anyô bêḡ hanaḡ am̄.

Otak auk sek waliliḡ

²⁷ * “Môlô bôk olaḡô abô takatu ba enaḡ yôv nena, ‘Miḡ undum sek imbiḡ anyô yaḡ yanavi ami.’ ²⁸ Ma doḡtom yanaḡ êndêḡ môlô nena anyô te makilik hathak avi te ba hadum ek ênjêk imbiḡ yani, êḡ ma lêk hêk haviḡ avi êḡ yôv. ²⁹ *Aêḡ ba malem vianôḡ hadum ba hudum kambom, êḡ ma ômbi vê ba umbini! Malem daluk doḡtom iyom, êḡ ma malaiḡ. Ma doḡtom, lemvimkupik sapêḡ êndôk loḡ atum lôkmala, êḡ ma malaiḡ bêḡ anôḡ. ³⁰ *Ma bahem vianôḡ hadum ba hudum kambom, êḡ ma odabêḡ kisi ba umbini! Bahem doḡtom iyom, êḡ ma malaiḡ. Ma doḡtom lemvimkupik sapêḡ êndôk loḡ atum lôkmala, êḡ ma malaiḡ bêḡ anôḡ.

* 5:21: Kis 20:13; Lo 5:17 * 5:22: 1Jon 3:15 * 5:23: Mak 11:25 * 5:27:

Kis 20:14; Lo 5:18 * 5:29: Mat 18:9; Mak 9:47 * 5:30: Mat 18:8; Mak 9:43

Miņ nēm vônim vē ami
(*Mat 19:9; Mak 10:11-12;*
Luk 16:18)

31 * “Môlô bôk olaņô yôv nena, ‘Anyô hadum ek êndô avi ma eto abô êndôk kapya ba nēm kapya êņ êndêņ yanavi ek nēm yani vē. Ma miņ hatôm nēm yanavi vē oyaņ ami.’ 32 *Ma doņtom yanaņ êndêņ môlô aêntêk. Anyô te hêv yanavi vē oyaņ ma miņ hadum sek ami ba avi êņ hi hawa anyô yaņ êņ ma ôpêņ hadum ba avi êņ hadum sek. Ma yamalô lukmuk êņ hadum sek aêņ iyom.

Nonaņ abô anôņ iyom

33 * “Môlô bôk olaņô abô takatu ba enaņ hadêņ bumalô thêlô nena, ‘Hovak balabuņ hathak Wapômbêņ anêņ athêņ hathak nômla, êņ ma undum nôm êņ anôņ.’ Miņ ômbôliņ dômim ami. 34 *Ma doņtom yanaņ êndêņ môlô nena miņ ombak balabuņ esak nômla ami lôk miņ ombak balabuņ esak Wapômbêņ anêņ athêņ ami ek malê nena yanida hamô malak leņ hatôm kiņ. 35 *Ma miņ ombak balabuņ esak pik ami ek malê nena pik bêņ êntêk ma balê Wapômbêņ da hatak vakapô hayô hamiņ. Ma miņ ombak balabuņ esak Jelusalem ami ek malê nena Jelusalem ma Kiņ Bêņ atu anêņ malak. 36 Ma miņ ombak balabuņ

esak lemkadôk ami ek malê nena o miņ hatôm onañ ba lemkadôk ņauņ imbitak thapuk mena lonġavu la ami. 37 Ba intu môlô nonañ abô avanôņ iyom. Ma miņ nonañ balabuņ lomaloma ek injik thô nena onañ abô avanôņ ami. Abô takêņ habitak anêņ Sadañ anêņ.

Môlô miņ uņġwik kambom liliņ ami
(*Luk 6:29-30*)

38 * “Môlô bôk olaņô abô takatu ba enaņ yôv nena, ‘Anyô te habi anyô yaņ madaluk siņ, êņ ma nômbi ôpêņ madaluk siņ aêņ iyom. Ma anyô te hik anyô yaņ abôlêk kalalaņ lu, ma uņġwik ôpêņ abôlêk kalalaņ lu aêņ iyom.’ 39 Ma doņtom yanaņ êndêņ môlô nena miņ uņġwik anyô yaņ anêņ kambom liliņ ami. Ma anyô te hapetav malem daņ vi, êņ ma nuņġwik vi liliņ ek epetav imbiņ. 40 Ma anyô te hadum abô ek o ba anyô atu halaņô abô hanaņ nena nēm anēm kwêv êndêņ ôpêņ, êņ ma nēm anēm kwêv thilibuņ êndêņ ôpêņ imbiņ. 41 Ma anyô vovak te hanaņ nena onja anêņ nômkama ba nu êtôm kilomita te, êņ ma nu êtôm kilomita ju. 42 Ma anyô te hanaņ hik o liņ ek nēm nômlate êndêņ yani, êņ ma nēm êndêņ yani. Ma anyô te lahaviņ enja nômlate êņjêk o vêm ka nēm viyaņ, êņ ma miņ ôpôlik ami.

* 5:31: Lo 24:1-4; Mak 10:4 * 5:32: 1Ko 7:10-11 * 5:33: Wkp 19:12; Nam 30:2; Lo 23:21 * 5:34: Ais 66:1; Mat 23:22; Jem 5:12 * 5:35: Sng 48:2; Ais 66:1 * 5:38: Kis 21:24; Wkp 24:20; Lo 19:21

Lemimimbiŋ nê takatu ba êpôlik hathak o

(Luk 6:27-36)

43 * “Môlô bôk olaŋô abô takatu ba enaŋ yôv nena, ‘Lemimimbiŋ anêm avômalô ma ôpôlik esak nê takatu ba êpôlik hathak o.’⁴⁴⁻⁴⁵ *Ma doŋtom yanaŋ êndêŋ môlô nena lemimimbiŋ nê takatu ba êpôlik hathak môlô lôk noteŋ mek esak nê takatu ba êv vovaŋ hadêŋ môlô ek numbitak êtôm Lemambô atu ba hamô malak leŋ anêŋ nali. Ek malê nena yanida hêv wak hadêŋ avômalô mavi lôk kambom ma hêv ôthôm ek nê thêthônŋ lôk nê lokbaŋ.⁴⁶ Ma môlô othak lemimhaviŋ nê takatu ba leŋiŋhaviŋ môlô iyom, êŋ ma nôm oyaŋ. Tem miŋ môlô noja nôm mavi te ami. Nê ewa takis ethak idum aêŋ haviŋ!⁴⁷ Ma môlô othak ôêv waklêvônŋ hadêŋ môlônim avômalô iyom, môlô osoŋ nena kobom hik môlô vônô e? Nê daluk idum aêŋ haviŋ!⁴⁸ *Ba intu nômô batônŋ oyaŋ êtôm Lemambô atu ba hamô batônŋ oyaŋ hamô malak leŋ.”

6

Nônêm avômalô siv sa

1 * “Môlô noyabiŋ am! Miŋ nundum ku mavi lomalama ek avômalô nêgê ba nebam môlô ami. Yakô Wapômbêŋ atu ba hamô malak leŋ tem miŋ nêv nôv nôv mavi la êndêŋ môlô ami.

2 “Môlô udum ek nôv nôv avômalô siv sa, ma miŋ nundum êtôm nê takatu ba esau avômalô ami. Thêlô ethak êv anyô ek iyuv lavuak êmônŋ ba i unyak yeŋ. Êŋ ma thêlô êv nômlate hadêŋ avômalô siv ek avômalô nêgê ba nebam thêlô. Yanaŋ avanônŋ êndêŋ môlô nena nê takêŋ lêk ewa iniŋ mavi yôv ba embeŋ yam ma Wapômbêŋ tem miŋ nêv nôv nôv mavi yaŋ êndêŋ i ami.³ Ma doŋtom môlô udum ek nôv nôv nômlate êndêŋ avômalô siv, êŋ ma nubunŋ ba nôv nôv ek avômalô vi miŋ nêgê ami. Nôm atu ba bahem vianônŋ hadum ma bahem vikeŋ êsônŋ paliŋ⁴ ek ku êŋ ênjêk loŋ kapô iyom. Ma Lemambô atu ba hayê ku takatu ba hudum hêk loŋ kapô ma tem nêv nôv nôv mavi te êndêŋ o.

Okopak ba oteŋ mek

(Luk 11:2-4)

5 * “Môlô udum ek noteŋ mek, ma miŋ nundum êtôm nê takatu ba esau avômalô ami. Thêlô leŋiŋhaviŋ neteŋ mek niniŋ malaklêvônŋ lôk unyak yeŋ ek avômalô nêgê i. Odaŋô! Yanaŋ avanônŋ êndêŋ môlô. Nê takêŋ lêk ewa iniŋ mavi yôv ba embeŋ yam ma Wapômbêŋ tem miŋ nêv nôv nôv mavi yaŋ êndêŋ i ami.⁶ Ma doŋtom hudum ek oteŋ mek, êŋ ma nu anêm unyak kapô ma nuŋgwik unyak abôlêk siŋ. Ma oteŋ mek êndêŋ Lemambô atu ba hamô

* 5:43: Wkp 19:18 * 5:44-45: Kis 23:4-5; Luk 23:34; Ap 7:60; Lom 12:14,20

* 5:48: Wkp 19:2; Lo 18:13 * 6:1: Mat 23:5 * 6:5: Mat 23:5; Luk 18:10-14

loŋ kapô. Ma Lemambô tem ênjê ku takatu ba hudum hêk loŋ kapô ma nê m nôm mavi te êndên o.

7 * “Hudum ek oteŋ mek, ma miŋ ondela abô êtôm nê daluk ethak idum ami. Thêlô eteŋ mek daim ek esoŋ nena Wapômbêŋ tem endanô iniŋ mek daim êŋ. 8 *Ma doŋtom hudum ek oteŋ mek ma Wapômbêŋ lêk hayala anê m malaiŋ yôv ba intu miŋ osopa iniŋ bôk lo loŋ ami. 9 Ma noteŋ mek aêntêk, “ ‘Wakamik, hômô malak leŋ. Yêlô nambô anê m athêŋ matheŋ liŋ.

10 *Anê m loŋ lôkliŋyak êlê m. Yêlô nasopa anê m lemhaveŋ ênjêk pik êtôm thêlô esopa hêk malak leŋ.

11 Nê m nôm êndên yêlô êndên wak êntêk.

12 *Ma otak kapôlôm ek yêlô êtôm atu ba yêlô atak kapôlônŋ ek avômalô vi atu ba idum kambom hadêŋ yêlô.

13 *Miŋ otak yêlô ek nandum kambom ami. Ma nê m yêlô vê ênjêk kambom.*

14 * “Ma notak kapôlômim ek avômalô vi, ma Lemambô atu ba hamô malak leŋ tem etak kapô ek môlô aêŋ iyom.

15 Ma hovalonŋ kapôlôm lôŋ ek avômalô vi, ma Lemambô

tem embalonŋ kapô loŋ ek o aêŋ iyom.

Hutip ek nôm ek lemimbi Wapômbêŋ

16 * “Hutip ek nôm ek lemimbi Wapômbêŋ, ma miŋ malem tiyamtiyam êtôm nê esau avômalô ethak idum ami. Thêlô miŋ ithik i ba epesaŋ i katô ami ek avômalô neyala nena thêlô lêk itip ek nôm. Yanaŋ avanônŋ êndên môlô nena nê êŋ lêk ewa iniŋ nôm mavi yôv ba embeŋ yam ma Wapômbêŋ tem miŋ nê m nôm mavi yaŋ êndên i ami. 17 Ma doŋtom hutip ek nôm ek lemimbi Wapômbêŋ, ma otak nôm lêŋlêŋ esak lemkadôk lôk usik thonam lo malem êtôm lemmavi iyom 18 ek avômalô miŋ neyala nena lêk hutip ek nôm ami. Ma lemambô atu ba hamô loŋ kapô, yani iyom intu hayê anê m ku loŋ kapô êŋ ba tem nê m nôm mavi te êndên o.

Nômbôlê m nômkama malak leŋ

(Luk 12:33-34)

19 * “Pik êntêk ma didu lo da tem nimbuliŋ nômkama lôk nê vani tem nijik unyak vose ba neja nômkama takêŋ vani. Ba intu miŋ nômbôlê m nômkama mavi ba nôndô êmô pik êntêk ami. 20 *Mi, nusup nômkama malak leŋ mavimavi iyom. Êŋ ma miŋ hatôm da lo didu

* 6:7: 1Kinj 18:26-29 * 6:8: Mat 6:32 * 6:10: Luk 22:42 * 6:12: Mat 6:14-15; 18:21-35 * 6:13: Luk 22:40; Jem 1:13; Jon 17:15; 2Te 3:3; 2Ti 4:18

* 6:13: Nê lôk kau vi enaŋ nena abô doho atu ba Matyu hatô ma hêk denaŋ. Abô êŋ ma aêntêk: Loŋ lôkliŋyak lôk lôklokwaŋ ma athêŋ lôkmaŋgin, êŋ ma oda anê m êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Avanônŋ. * 6:14: Mak 11:25-26 * 6:16: Ais 58:5-9

* 6:19: Jem 5:1-3 * 6:20: Mat 19:21; Luk 18:22

nimbuliņ nômkama takêņ lôk
 ñê vani miņ hatôm nijik anêm
 unyak vose ba neja anêm
 nômkama vani ami. ²¹ Loņ atu
 ba anyô anêņ nômkama mavi
 hamô intu kapôlôņiņ tem êmô
 loņ êņ imbiņ.

Maleņ ma kupik anêņ deda
(Luk 11:34-36)

²² “Maleņdaluk ma
 leņviņkupik anêņ deda. Aêņ
 ba malemdaluk hamô mavi,
 êņ ma anêņ deda êņ hayabiņ
 lemvimkupik sapêņ. ²³ Ma
 doņtom maleņdaluk kam-
 bom, êņ ma momaņiniņ
 lêk hayabiņ leņviņkupik
 sapêņ. Ba deda atu ba hamô
 kapôlôm miņ hadum anêņ
 ku ami, ma momaņiniņ tem
 indumbak bêņ.

Anyô te miņ hatôm indum
anyô ju iniņ ku ami
(Luk 16:13)

²⁴ “Anyô te miņ hatôm
 indum anyô bêņ ju iniņ ku
 ami. Ma tem la imbiņ anyô
 yaņ ma kapô êndô yaņ. Ma
 tem ma endahaliņ anyô yaņ
 ma imbuliņ dôm ek anyô
 yaņ. Mólô miņ hatôm nosopa
 Wapômbêņ lôk valuselen ami.

Miņ lemim imbi bêņ anôņ
esak nômkama pik ami
(Luk 12:22-32)

²⁵ * “Lôkmala ma bêņ ek nôm
 eyaņ. Leņviņkupik ma bêņ
 ek kwêv lo sup. Aêņ ba intu
 yanaņ êndêņ mólô nena miņ
 lemim imbi bêņ anôņ esak
 nômkama pik lomalama êtôm

kwêv mena nôm lôk ñaņ ami.
²⁶ * Ôņgô menak. Thêlô miņ
 ethak idum ku lôk elav nôm
 ami. Ma miņ ethak ewa nôm
 ba etak hamô unyak kapô
 ami. Mólônim Lemambô
 atu ba hamô malak leņ
 havakôņ thêlô. Ma mólô ma
 Wapômbêņ lahaviņ bêņ anôņ
 hamôņ ek menak. ²⁷ Ma mólô
 lemhikam hathak nôm pik
 takêņ, ma tem nômô lôkmala
 wak te imbiņ e? Mi anôņ!

²⁸ “Aisê ka mólô othak
 lemimhabi bêņ anôņ hathak
 kwêv? Mólô ôņgô alokwaņ
 vuak takatu ba hamô may-
 aliv. Thêlô ibitak aisê? Thêlô
 miņ ethak idum iniņ ku lôk
 idu iniņ kwêv ami. ²⁹ * Aêņ ba
 yanaņ êndêņ mólô! Solomon
 hathak hik anêņ kwêv kékêlô.
 Ma anêņ kwêv sapêņ ma nôm
 yaôna ek alokwaņ vuak mavi
 takatu. ³⁰ Mólô ma avômalô
 ôêvhaviņ yaôna lôk! Kethen
 oyaņ ma tem nedabêņ kamuņ
 takatu kisi ba nêmbôk esak
 atum! Ma doņtom Wapômbêņ
 hathak hêv kwêv hadêņ
 kamuņ takêņ. Ba intu tem
 eyabiņ mólô mavi aêņ iyom.
³¹ Aêņ ba mólô miņ lemim
 injik am ba nonaņ, ‘Yêlô
 aņgaņ malê lôk nanum malê?’
 ma ‘Yêlôaniņ kwêv êsê?’
³² * Ñê daluk ethak elaviņ ba
 esopa nôm takêņ. Ma doņtom
 mólônim Lemambô atu ba
 hamô malak leņ hayala
 mólônim malaiņ ba tem nê-
 m nôm takêņ êndêņ mólô. ³³ * Ba
 intu ku môņ ma lem injik

* 6:25: Plp 4:6; 1Ti 6:6-8; 1Pi 5:7 * 6:26: Mat 10:29-31; Luk 12:6-7 * 6:29:

1Kin 10:4-7; 2Sto 9:3-6 * 6:32: Mat 6:8 * 6:33: 1Kin 3:11-14; Sng 37:4,25;
 Lom 14:17

o esak Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak lôk osopa anêḡ abô ma tem nêḡ nôm takêḡ sapêḡ êḡndêḡ o. ³⁴ Aêḡ ba môlô miḡ lemimmalaiḡ ek yamuḡ anêḡ nômkama ami. Yamuḡ anêḡ malaiḡ ma wak êḡ da anêḡ. Ma wak te anêḡ malaiḡ ma wak êḡ da iyom anêḡ.

7

*Minḡ nutitiniḡ avômalô ami
(Luk 6:37-42)*

¹ * “Môlô miḡ nutitiniḡ anyô vi ami. Wapômbêḡ tem ititiniḡ môlô aêḡ iyom! ² * Abô takatu ba honaḡ hathak anyô vi, êḡ ma Wapômbêḡ tem enaḡ aêḡ êḡndêḡ o. Ma malêla takatu ba huik sam hadêḡ anyô vi ma tem nêḡ viyaḡ aêḡ iyom êḡndêḡ o. ³ Ma lem hik o hathak siḡsusik yaô atu ba hamiḡ mamuyaḡ madaluk. Ma doḡtom aselaḡ atu ba hapalaḡaniḡ hamiḡ oda maleḡ siḡ ma hôthôḡ paliḡ. ⁴ Ba honaḡ, ‘Aiyaḡ, yahadum ek yanêḡ siḡsusik atu ba hamô maleḡ daluk vê.’ Nôḡḡô katô, oda anêḡ ma aselaḡ hapalaḡaniḡ hamiḡ maleḡ loḡ siḡ. ⁵ O anyô abôyaḡ! Nêḡ aselaḡ atu ba hêk maleḡ vê ek nôḡḡô tak vêḡ ka miḡ nêḡ siḡsusik atu ba hêk mamuyaḡ madaluk vê.

⁶ “Ma miḡ noja nôḡ mathêḡ ba nôḡnêḡ êḡndêḡ avuḡ ami. Tem nijik liliḡ ba nesaḡ môlô mayaliv. Ma miḡ nômbi

unim kômkom mavi êḡndêḡ bok ami. Tem nembak pesa esak veḡiḡ kapô.

*Loḡôndê neteḡ mek
(Luk 11:9-13)*

⁷⁻⁸ * “Nê takatu ba enaḡ hik Wapômbêḡ liḡ, ma tem neja nômkama êtôm atu ba enaḡ. Ma anyô habôlêḡ nômlate, êḡ ma tem êpôm. Ma ôpatu ba hapididiḡ unyak abôlêk, ma tem injik unyak abôlêk vê ek ôpêḡ. Aêḡ ba nonaḡ injik Wapômbêḡ liḡ ma tem nêḡ môlônim lemimhaviḡ êḡndêḡ môlô. Ma môlô ôbôlêḡ ma tem nôpôm. Ma upididiḡ unyak abôlêk ma tem injik vê ek môlô.

⁹ “Nalummalô hanaḡ hik o liḡ ek nêḡ polom êḡndêḡ yani, ma tem nêḡ valu te êḡndêḡ yani e? Mi. ¹⁰ Ma nalummalô hanaḡ hik o liḡ ek nêḡ alim ḡgwêk te êḡndêḡ yani, ma tem nêḡ umya kambom te êḡndêḡ yani e? Mi. ¹¹ * Odaḡô! Môlô ma avômalô kambom! Ma doḡtom môlô othak ôêḡv nômkama mavi hadêḡ nalumi. Ma môlônim Lemambô atu ba hamô malak leḡ ma Wapômbêḡ mavi anôḡ ba intu tem nêḡ nômkama mavi êḡndêḡ môlô ḡê takatu ba onaḡ hik yani liḡ.

¹² * “Ma malêla takatu ba môlô lemimhaviḡ avômalô vi nindum êḡndêḡ môlô, ma nundum aêḡ êḡndêḡ i. Êḡ ma abô balabuḡ lôk plopet iniḡ abô anêḡ ôdôḡ bêḡ.”

* **7:1:** Lom 2:1; 1Ko 4:5; Jem 4:11-12 * **7:2:** Mak 4:24 * **7:7-8:** Mak 11:24; Jon 14:13; 15:7; 16:23-24; 1Jon 3:22; 5:14-15 * **7:11:** Jem 1:17 * **7:12:** Mat 22:39-40; Luk 6:31; Lom 13:8-10

Unyak abôlêk yaôna
(Luk 13:24)

13-14 “Lojôndê bêñ ma hi loj ñama. Ma badêñ abôlêk bêñ te hamô loj êñ ba avômalô bêñ anôñ ethak ibitak êyô. Ma donjom lojôndê kamuñ hi loj lôkmala. Ma badêñ abôlêk yaônate hêk loj êñ ba avômalô tomtom iyom ethak êpôm ba elom. Ba intu nôsôam ek numbitak nôyô badêñ abôlêk yaôna êñ ba unu.

Nê plopet abôyañ
(Luk 6:43-44; 13:25-27)

15 * “Môlô noyabiñ am êndêñ nê plopet abôyañ. Thêlô ma hatôm avuñ yatap ba ivuliv i siñ hathak bok-sipsip kupik ba i hadêñ boksipsip ek nimbuliñ i. 16 * Aêñ ba iniñ anôñ intu tem injik i thô. Yak lôkmanjiñ mena kamuñ lôk lilu ma avômalô ethak elav hatôm iniñ nôm e? 17 Alokwañ mavi sapêñ hathak hik anêñ anôñ mavi iyom. Ma alokwañ kambom hathak hik anêñ anôñ kambom aêñ iyom. 18 Ba intu alokwañ mavi miñ hatôm injik anêñ anôñ kambom ami. Ma alokwañ kambom miñ hatôm injik anêñ anôñ mavi ami. 19 * Aêñ ba alokwañ sapêñ atu ba miñ hik anêñ anôñ ami, ma tem nede lu ba nêmbôk esak atum. 20 * Ba intu plopet abôyañ iniñ anôñ tem injik thêlôda thô êndêñ môlô.

21 * “Avômalô ethak elam ya nena, ‘Anyô Bêñ, Anyô Bêñ.’ Ma donjom thêlô sapêñ miñ hatôm nêyô Wapômbêñ anêñ loj lôkliñyak kapô ami. Ma avômalô takatu ba esopa Wakamik atu ba hamô malak leñ anêñ abô, thêlô êñ iyom intu tem nêyô Wapômbêñ anêñ loj lôkliñyak kapô. 22 Waklavôñ yandañô avômalô sapêñ iniñ abô, ma bêñ anôñ tem nenan êndêñ ya ‘Anyô Bêñ, Anyô Bêñ, yêlô athak alam anêm athêñ ba adum anêm ku plopet. Ma yêlô athak alam anêm athêñ ba êv ñgôk vê lôk adum nômbithi bêñ anôñ hathak.’ 23 * Êñ ma tem yanañ êndêñ i, ‘Môlô nu! Môlô nê udum kambom ba yahathôñ môlô paliñ.’

Lojôndê ju ek nedav unyak
(Luk 6:46-49)

24 “Aêñ ba ôpatu ba halañô yenan abô sapêñ ba hasopa hatôm anyô lôkauk mavi atu ba halav anêñ unyak halôk valu. 25 Ma ôthôm lôk lovak bêñ ma ñambô hayô ba hayôkwiñ unyak êñ. Ma valu havalon unyak êñ loj lôklokwañ ba miñ hapu ami. 26 Ma anyô halañô yenan abô ba miñ hasopa ami hatôm anyô auk mi ba halav anêñ unyak halôk thathe oyañ. 27 Ma ôthôm malokola lôk lovak bêñ ma ñambô hayô ba hayôkwiñ unyak êñ ba hapu lôk diñdiñ bêñ ba hi.”

* 7:15: Mat 24:24; Ap 20:29; 2Pi 2:1

* 7:16: Gal 5:19-22; Jem 3:12 * 7:19:

Mat 3:10; Luk 3:9; Jon 15:6

* 7:20:

Mat 12:33

* 7:21:

Luk 6:46; Jem 1:25

* 7:23: Sng 6:8; 2Ti 2:19

28 Yisu hanaŋ abô sapêŋ yôv ma avômalô takatu ba elanô eson kambom ba enaŋ, 29 * “Yani miŋ hadôŋ alalô ba halam kédôŋwaga bô iniŋ abô hatôm nê lôkawk hathak abô balabuŋ ethak idum ami. Mi. Hadôŋ alalô hatôm anyô lôk athêŋ bêŋ.”

8

Yisu hadum anyô palê lepla te mavi

(Mak 1:40-45; Luk 5:12-14)

1 Yisu hatak dumlolê ba hi ma avômalô bêŋ anôŋ esopa yani. 2 Ma anyô palê lepla te halêm hadêŋ Yisu ma halek vadôŋ lêlô ma hanaŋ, “Anyô bêŋ, odanêm lemhabiŋ ma hatôm undum ba yambitak mavi.”*

3 Ma hatak baŋ hayô hêk ôpêŋ ma hanaŋ, “Yalenŋhaviŋ umbitak mabuŋ mavi!” Ma kethen oyaŋ ma lijiŋ êŋ hêv yak ba habitak mabuŋ mavi.

4 *Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ yani, “Nu nuŋgwik o thô êndêŋ anyô habôk da ma nêŋ da êtôm sêbôk ba Mose hanaŋ ek injik thô nena anêm lijiŋ lêk hêv yak. Ma miŋ onaŋ bêŋ êndêŋ anyôla ami.”

Yisu hadum anyô vovak anêŋ anyô ku te mavi

(Luk 7:1-10)

5 Yisu hayô malak Kapaneam, ma anyô vovak laik te anêŋ malak bêŋ Lom halêm hadêŋ yani 6 ma hanaŋ,

“Anyô bêŋ, yenaŋ anyô ku hapôm lijiŋ va lo baŋ havuviŋ ba hawa vovaŋ bêŋ ba hêk unyak iyom.”

7 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ yani, “Tem yasôk ek yandum ôpêŋ mavi.”

8-9 Ma donŋtom anyô vovak laik êŋ hanaŋ, “Anyô bêŋ, ya miŋ anyô mavi ek ôlêm yenaŋ unyak ami. Yada yahamô anyô bêŋ te vibinŋ, ma yenaŋ nê vovak êmô ya vibinŋ. Ba yahanaŋ hadêŋ yenaŋ anyô vovak te nena, ‘Nu,’ êŋ ma hi. Mena yahanaŋ hadêŋ yaŋ nena, ‘Ôlêm,’ êŋ ma halêm. Ma yahanaŋ hadêŋ yenaŋ anyô ku nena, ‘Undum ku êntêk,’ êŋ ma hadum. Aêŋ ba yahayala nena onaŋ iyom ek yenaŋ anyô ku imbitak mavi ma tem imbitak mavi.”

10 Yisu halaŋô abô êŋ ba hason kambom ma hanaŋ hadêŋ avômalô takatu ba esopa yani nena, “Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô. Ya miŋ bôk yahapôm anyô hêvhaviŋ bêŋ te aêntêk hamô loŋ Israeŋ ami. 11 *Yanaŋ êndêŋ môlô. Avômalô loŋ buyaŋ bêŋ anôŋ tem nejaŋ ba ninum imbiŋ Ablaham lo Aisak ma Jekop nêŋ Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak. 12 *Sêbôk ma Wapômbêŋ lahaviŋ avômalô Israeŋ nêyô anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô, ma donŋtom lêk ma yani tem nêŋ thêlô vê ba ini loŋ momaŋiniŋ bêŋ. Loŋ êŋ ma tem thêlô nedan asêŋ malen

* 7:29: Mak 1:22; Luk 4:32 * 8:2: Lijiŋ lepla ma palê hatêto anyô liŋkupik aleba ibitak puliŋ ba avômalô êpôlik hathak i. * 8:4: Wkp 14:1-32; Mat 9:30; Luk 17:14 * 8:11: Luk 13:29 * 8:12: Mat 22:13; 25:30; Luk 13:28

ba nesan venjnbôlêk ôdôn loj.”

¹³ Êñ ma Yisu hanañ hadên anyô vovak laik êñ, “Nu! Ma nôm atu ba lêk hôêvhavin ma tem imbitak aên.” Ma kethen oyañ ma ôpên anên anyô vovak atu habitak mavi.

Yisu hadum Pita yañavi mavi

(Mak 1:29-31; Luk 4:38-39)

¹⁴ Ma Yisu hayô Pita anên unyak kapô ma hayê Pita yañavi hapôm lijij vovañ ba hêk iyom. ¹⁵ Ma Yisu havalon avi êñ bañ ma lijij êñ hatak yani ma haviyô hapôpêk nôm ek Yisu.

Yisu hadum avômalô bêñ anôn mavi

(Mak 1:32-34; Luk 4:40-41)

¹⁶ Yañsiñ ma ewa nê lôk ngôk habulin i doho êlêm hadên Yisu. Ma Yisu hanañ abô iyom ma ngôk takên etak avômalô takên ba i. Ma hadum avômalô lôk lijij sapên ibitak mavi. ¹⁷ Ba intu Wapômbên anên abô atu ba bôk hanañ hadên plopet Aisaia hik anôn nena, “Yani hapesañ alalôaniñ lijij mavi

ma hêv alalôaniñ vovañ vê.”

Aisaia 53:4

Ku bêñ ek nesopa Yisu vañgwam

(Luk 9:57-62)

¹⁸ Yisu hayê avômalô bêñ anôn êmô ma hanañ hadên anên nê ku nena, “Alôana kasukthôm vi tuvulu.” ¹⁹ Êñ

ma nê lôkauk hathak abô balabuñ te halêm hadên Yisu ma hanañ nena, “Kêdônwaga, lon nômbên atu ba hu ma tem ya-sopa o.”

²⁰ *Ma Yisu hanañ, “Avun yatap iniñ pik abyañ hamô ma menak iniñ unyak hamô, ma doñtom ya Anyô Anên Nakaduñ atu anên lon ênjêk ma mi.”

²¹ *Ma Yisu anên anyô te hanañ, “Anyô Bên, otak ya ek yana yandav wakamik vêmam.”

²² Ma doñtom Yisu hanañ hadên ôpên, “Dô! Nê ñama da nedav iniñ ñama. Ma ôlêm osopa ya!”

Lovak halañô Yisu

(Mak 4:35-41; Luk 8:22-25)

²³ Yôv ma Yisu hathak yey ma anên nê ku i havin yani.

²⁴ *Thêlô i êyô kasukthôm malêvôn ma kethen oyañ ma ôthôm bêñ lôk lovak hayô. Ma ñañ budum hik ba hadum ek êyô yey vov. Ma doñtom Yisu hêk sôm denañ. ²⁵ Ma anên nê ku i ik yani lij ba enañ, “Anyô Bên, nêm alalô bulubin! Tem alalô nama!”

²⁶ *Ma Yisu hanañ hadên i, “Môlô nê ôêvhavin yaôna lôk! Aisê ba môlô ôkô?” Êñ ma haviyô hathañ lovak lôk ñañ budum ba êk malinjaô ba thêthê mavi.

²⁷ Thêlô eson kambom ba enañ, “Anyô aisête ba lovak lôk ñañ budum elañô anên abô ba esopa?”

* 8:20: 2Ko 8:9 * 8:21: 1Kinj 19:20
Sng 89:9

* 8:24: Sng 4:8 * 8:26: Mat 14:31;

Yisu hêv ngôk doho vê
(Mak 5:1-20; Luk 8:26-39)

²⁸ Yôv ma Yisu hi kasukthôm vi tuvulu ba hayô avômalô Gadala iniņ pik. Ma anyô lokwanju atu ba ngôk kambom hathak habuliņ i êlêm anêņ siô ba êpôm yani halôk loņôndê. Anyô ju êņ ethak ibuliņ avômalô ba intu êkô ek nendom loņôndê êņ.

²⁹ *Ma êyê Yisu ma elam lôklala, “Wapômbêņ anêņ Nakaduņ, hólêm ek undum malê êndêņ yêlô? Waklavôņ nindum abô hêk denaņ. Ma hólêm loņ êntêk ek nêmvovaņ êndêņ yêlô e?”

³⁰ Ma bok dum te êmô daim dokte ba eyaņ kamuņ êmô. ³¹ Ma ngôk takêņ elañ lôklokwan hadêņ Yisu, “Nêmvô yêlô vê ni êndôk bok takêņdaku kapô.”

³² Ma Yisu hanaņ hadêņ thêlô “Môlô nu!” Êņ ma ngôk takêņ etak anyô ju êņ ma i êlôk bok takêņ kapô ba elañviņ kethaņ ba i hadêņ loņ kambom ma êv yak halôk kasukthôm ba ema. ³³ Nê takatu ba eyabiņ bok êyê nômvô êņ ma êsôv ba i êyô malak bêņ. Ma enañ hadêņ avômalô hathak nômvô atu ba Yisu hadum hadêņ bok lôk anyô ju atu ba ngôk habuliņ thai.

³⁴ Êņ ma avômalô malak lôņ êņ iki thô ba i hadêņ Yisu. Thêlô êyê yani ba êkô kambom ma enañ nena, “Otak yêlô ba nu!”

9

Yisu hadum anyô havuviņ te mavi

(Mak 2:1-12; Luk 5:17-26)

¹ *Yôv ma Yisu hathak yeaņ ngwêk te ba havôhi anêņ loņ.

² Ma anyô doho evak anyô havuviņ te hêk yêm ba êlêm hadêņ yani. Êņ ma Yisu hayê thêlôniņ êvhaņi ma hanaņ hadêņ anyô havuviņ atu nena, “Yenaņ okna, lem êndôk biņ. Lêk yahêv anêmvô kambom sapêņ vê.”

³ Nê lôkauk hathak abô balabuņ doho elañ abô êņ ma enañ hadêņ i, “Ôpêņ hasoņ nena yani ma Wapômbêņ e?”

⁴ *Yisu hayala thêlôniņ auk ma hanaņ, “Aisê ka môlô owa auk kambom êņ? ⁵ Abô alê intu vumvum ek yanaņ: ‘Lêk yahêv anêmvô kambom sapêņ vê’ mena ‘Umbiyô omben.’

⁶ *Aêņ ba tem yaņgik thô êndêņ môlô nena Anyô Anêņ Nakaduņ atu anêņ athêņ ma bêņ ba hatôm nêmvô kambom vê.” Êņ ma hanaņ hadêņ anyô havuviņ atu nena, “Umbiyô umiņ ma onja anêmvô yêm ba nu anêmvô unyak.” ⁷ Êņ ma ôpêņ haviyô hamiņ ba hi anêņ unyak. ⁸ Ma avômalô êyê nômvô êņ ba esoņ kambom ma êbô Wapômbêņ atu ba hêv lôklokwan lôk athêņ bêņ hadêņ avômalô.

Yisu halam Matyu

(Mak 2:13-17; Luk 5:27-32)

⁹ Yisu hi ma hayê anyô te ba anêņ athêņ nena Matyu ba hamô unyak ewa takis.

* 8:29: Mak 1:24; Luk 4:41

* 9:1:

Mat 4:13

* 9:4: Luk 9:47; Jon 2:25

* 9:6: Jon 17:2

Ma hanaŋ hadêŋ ôpêŋ nena, “Ôlêm osopa ya,” êŋ ma haviyô ba hi hasopa yani.

¹⁰ Yisu hayaŋ nôŋ haviŋ Matyu hamô anêŋ unyak. Ma nê ewa takis lôk nê idum kambom bêŋ anôŋ êlêm eyaŋ nôŋ haviŋ yani lôk anêŋ nê ku. ¹¹ *Palisi êyê ma enaŋ hik anêŋ nê ku liŋ, “Aisé ka môlônim kédôŋwaga hayaŋ nôŋ haviŋ nê ewa takis lôk nê idum kambom?”

¹² Yisu halaŋô abô êŋ ma hanaŋ, “Nê lôk lijiŋ iyom intu ethak i êyê dokta. Ma nê lijiŋ mi ma mi. ¹³ *Aêŋ ba môlô lemimimbi Wapômbêŋ anêŋ abô atu ba hêk kapya hanaŋ nena,

“Yalenŋhaviŋ môlô nôŋnêŋ
kapôlômim êndêŋ
avômalô.

Ma yahapôlik hathak da.’
Hosea 6:6

Ba intu yahalêm ek yandam nê takatu ba idum kambom. Ma miŋ yahalêm ek yandam nê thêthôŋ ami.”

Enaŋ hik Yisu liŋ hathak kobom evak balabuŋ ek nôŋ
(Mak 2:18-22; Luk 5:33-39)

¹⁴ *Jon anêŋ nê ku êlêm hadêŋ Yisu ma enaŋ hik yani liŋ, “Yêlô lôk nê Palisi athak avak balabuŋ ek nôŋ ek lenŋhabi Wapômbêŋ. Ma doŋtom anêŋ nê ku miŋ ethak idum aêŋ ami eka?”

¹⁵ Ma Yisu hanaŋ, “Anyô te hawa avi lukmuk, êŋ ma anêŋ anyô môlô eyaŋ nôŋ lôk lenŋmavi. Ma miŋ hatôm

nembak balabuŋ ek nôŋ ami. Ma doŋtom hayaŋ yam, ba ewa yani vê hêk thêlô, êŋ ma anêŋ nê môlô tem nembak balabuŋ ek nôŋ.”

¹⁶ “Anyô late hatôm enja sôp lukmuk bute ba indu sôp bô anêŋ abyanaŋ siŋ esak ami. Hadum aêŋ ma tem sôp lukmuk buêŋ êmô sôp bô kisi. Êŋ ma tem itip bêŋ. ¹⁷ Ma môlô othak ôkê waiŋ lukmuk halôk kolopak epesaŋ hathak bok kupik bô e? Mi! Waiŋ lukmuk êŋ tem imbuliŋ bok kupik bô atu bôk thektheke ba tem ipup ba waiŋ engasô ni. Ba intu othak ôkê waiŋ lukmuk halôk bok kupik lukmuk atu ba belap ek isiŋ mavi ma miŋ ipup ami lôk waiŋ miŋ engasô ni ami.”

Amena ŋama lôk avi lijiŋ
(Mak 5:21-43; Luk 8:40-56)

¹⁸ Yisu hanaŋ abô denaŋ ma anyô bêŋ te halêm halek vadôŋ lêlô hêk yani va ma hanaŋ, “Yenaŋ avena lêk hama. Ôlêm otak bahem êyôŋgêk yani ek imbiyô esak loŋbô.” ¹⁹ Ma Yisu lôk anêŋ nê ku i i viŋ yani ba i.

²⁰ Thêlô even ba i ma avi lôk lijiŋ te halêm hadêŋ Yisu dômlokwaŋ ma havalonŋ Yisu anêŋ kwêv anêŋ daŋ. Avi êŋ hapôm lijiŋ thalaleŋ halom hatôm sondabêŋ laumiŋ ba lahavuju. ²¹ *Ma avi êŋ anêŋ auk nena, “Yambalonŋ anêŋ kwêv iyom, ma tem ya mavi.” ²² Ma Yisu hik i liliŋ ba hayê avi êŋ ma hanaŋ,

* 9:11: Luk 15:2

* 9:13: Mat 12:7

* 9:14: Luk 18:12

* 9:21: Mat 14:36

“Yenaŋ avena, lem êndôk biŋ. Anêm hôêvhaviŋ hadum ba lêk hubitak mavi.” Ma kethen oyaŋ ma avi êŋ habitak mavi.

²³ Vêm ma Yisu hi hayô anyô bêŋ atu anêŋ unyak. Ma hayê avômalô iyuv abiŋ ba elaŋ ba idum thôthô bêŋ ²⁴ ma hanaŋ, “Môlô vê! Avena hêk sôm iyom ma miŋ hama ami.” Êŋ ma thêlô emalik hathak yani. ²⁵ Ma donjom êv avômalô vê ma Yisu habitak hayô unyak kapô ba havalon avena êŋ baŋ, ma haviyô hamiŋ. ²⁶ Ba intu abô hathak nôm êŋ haveŋ lon êŋ lôkthô.

Anyô maleŋ pusip ju lôk anyô abôlêk putup te

²⁷ *Ma Yisu hatak lon êŋ ma haveŋ ba hi, ma anyô maleŋ pusip ju esopa yani ba elam kaêk nena, “Devit anêŋ Lim Lukmuk, nêm kapôlôm ek yai!”

²⁸ Yisu hayô unyak kapô ba hi ma anyô ju atu i hadêŋ yani. Ma hanaŋ hik thai liŋ, “Mamu ôêvhaviŋ nena ya hatôm yandum ba mamu numbitak mavi e?”

Ma thai enaŋ, “Intu êŋ. Anyô Bêŋ.”

²⁹ Êŋ ma yani hatak baŋ hayô hêk thai maleŋdaluk ma hanaŋ, “Mamu lêk ôêvhaviŋ ba intu tem numbitak mavi.”

³⁰ *Êŋ ma maleŋiŋ daluk hakyav. Ma Yisu hêv abô lôklokwaŋ hadêŋ thai, “Miŋ nonaŋ êndêŋ anyôla esak nôm

êntêk ami.” ³¹ Ma donjom i ma enaŋ nôm atu ba Yisu hadum hadêŋ thai haveŋ lon êŋ lôkthô.

³² Anyô ju êŋ etak Yisu ba i denaŋ, ma avômalô ewa anyô abôlêk putup te atu ba ngôk habuliŋ yani ba êlêm ek Yisu. ³³ *Ma hêv ngôk êŋ vê ma ôpêŋ hanaŋ abô. Ma avômalô eson kambom ba enaŋ, “Sêbôk ma miŋ nômlate aêŋ habitak Israel ami.”

³⁴ *Ma donjom nê Palisi enaŋ, “Ngôk iniŋ anyô bêŋ hêv lôklokwaŋ hadêŋ ôpêŋ. Ba intu hatôm nêm ngôk sapêŋ vê ênjêk avômalô.”

Nê ku naju iyom

³⁵ *Ma Yisu haveŋ lon buêŋ sapêŋ ba habitak hayô avômalô iniŋ unyak yeŋ ba hadôŋ avômalô lôk hanaŋ Abô Mavi hathak Wapômbêŋ anêŋ lon lôkliŋyak. Ma hapesaŋ avômalô iniŋ malaiŋ sapêŋ lôk hêv iniŋ lijiŋ lomaloma sapêŋ vê. ³⁶ *Yisu hayê avômalô nômbêŋ atu iniŋ auk lêk mayaliv ba êmô malaiŋ kambom hatôm boksipsip anêŋ alaŋ mi. Aêŋ ba lahiki hathak i. ³⁷ *Ba intu hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku nena, “Nôm bêŋ anôŋ lêk hayôk ba hamô ku kapô, ma donjom nê ku ma tomtom iyom. ³⁸ Aêŋ ba noten mek êndêŋ ku anêŋ alaŋ ek nêm nê ku ba ini ek nindum anêŋ ku.”

* 9:27: Mat 20:29-34 * 9:30: Mat 8:4 * 9:33: Mak 2:12 * 9:34: Mat 12:24; Mak 3:22; Luk 11:15 * 9:35: Mat 4:23; Mak 1:39 * 9:36: Nam 27:17; 1Kin 22:17; Sek 10:2; Mat 14:14; Mak 6:34 * 9:37: Luk 10:2

10

Nê ku laumiŋ ba lahavuju iniŋ athêŋ

(Mak 3:13-19; Luk 6:12-16)

1 *Ma Yisu halam nê ku laumiŋ ba lahavuju i hadêŋ yani. Ma hêv lôklokwan hadêŋ thêlô ek nênem ngôk lelaik vê ênjêk avômalô ma nindum avômalô lijiŋ lôk malaiŋ lomaloma mavi.

2 Êntêk ma aposel laumiŋ ba lahavuju takatu iniŋ athêŋ: anyô môŋ ma Saimon, anêŋ athêŋ yaŋ nena Pita, ma yaŋ Andulu; ma Jems loyaŋ Jon, thai ma Sebedi nali; 3 ma Pilip, Batolomiu, Tomas, Matyu, anyô hawa takis; ma Jems Alpius nakaduŋ ma Tadius, 4 ma Saimon, anyô Selot te, ma Judas Iskaliot, ôpatu vêm ma hanaŋ Yisu bêŋ.

Yisu hêv nê ku ba i

(Mak 6:7-11; Luk 9:1-5)

5 Yisu hanaŋ abô hadêŋ anyô laumiŋ ba lahavuju takêŋ yôv ma hêv i ba i ma hanaŋ, “Avômalô Samalia iniŋ loŋ lôk avômalô loŋ buyaŋ ma miŋ unu êndêŋ i ami. 6 *Ma doŋtom unu êndêŋ boksipsip Israeŋ takatu ba even mayaliv. 7 *Unu luvu-luvu ba nonaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô êndêŋ avômalô nena, ‘Dokte ma Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak tem êlêm.’ 8 Nundum avômalô lôk lijiŋ mavi, ma unŋwik nê ŋama liŋ, ma nundum nê lôk palê lepla

mabuŋ mavi, ma nônêm ngôk vê ênjêk avômalô. Athêŋ bêŋ ma miŋ môlô ôêv vuli ami. Bôk yahêv oyaŋ hadêŋ môlô ba intu nundum ku takêŋ oyaŋ esak avômalô.

9-10 * “Môlô u hatôm nê ku ba mavi ek avômalô neyabin môlô ba intu nombeŋ oyaŋ. Miŋ nobek vak ami. Valuseleŋ mi. Kwêv mi. Veŋ bokŋgôp mi. Ma kôm mi. 11 Ma môlô ôyô loŋ te ma nômbôlêm anyô wapôm te ba nômô imbiŋ yani endeba notak loŋ êŋ ek unu buyaŋ. 12 *Ma ubitak ôyô anêŋ unyak kapô, ma nonaŋ êndêŋ yani lôk anêŋ avômalô nena, ‘Wapômbêŋ anêŋ lamavi êmô imbiŋ môlô.’ 13 Avômalô unyak êŋ leŋiŋmavi ba ewa môlô thô, êŋ ma môlônim abô mavi êŋ tem êmô imbiŋ i. Ma doŋtom miŋ leŋiŋmavi ba ewa môlô thô ami, êŋ ma noja unim abô mavi êŋ vê ênjêk i ba unu. 14 *Ma avômalô loŋ takatu ba miŋ ewa môlô thô ami lôk êdô nedaŋô môlônim abô, ma waklavôŋ otak loŋ êŋ, ma unŋwik voŋgovaŋ takatu ba hamô veminkapô vê êndôk thêlô maleŋiŋ ma unu. 15 *Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena waklavôŋ atu ba Wapômbêŋ endelêm ek endanô abô, êŋ ma avômalô loŋ atu ba miŋ ewa môlô thô ami, thêlôninŋ malaiŋ tem êmôŋ ek avômalô kambom

* 10:1: Mak 6:7; Luk 9:1 * 10:6: Jer 50:6 * 10:7: Mat 3:2; 4:17; Luk 10:9,11

* 10:9-10: Luk 10:4,7; 1Ko 9:14 * 10:12: Luk 10:5-6 * 10:14: Luk 10:10-12;

Ap 13:51 * 10:15: Mat 11:24; Jut 7

anêḡ Sodom lo Gomola.

Malaiḡ lomaloma tem êpôm môlô

(Mak 13:9-13; Luk 21:12-17)

16 * “Odaḡô! Yahêv môlô hatôm boksipsip ba u ôlôk avuḡ yatap malêvôḡ. Aêḡ ba môlô noja unya iniḡ auk mavi ba nômô mabuḡ êtôm menak bôbô. 17 *Aêḡ ba intu môlô noyabiḡ am ek avômalô! Thêlô tem nebalonḡ môlô ba netak êndôk iniḡ ḡê bêḡbêḡ bahenḡḡ lôk nebali môlô êmô iniḡ unyak yeḡ. 18 Ma môlô ma yenaḡ avômalô ba intu tem nendom môlô ba unu êndêḡ kiḡ lôk ḡê bêḡbêḡ ek nonaḡ yenaḡ Abô Mavi êndêḡ i lôk avômalô lonḡ buyaḡ. 19-20 *Ma doḡtom evalonḡ môlô ma môlônim Lemambô anêḡ Lovak Matheḡ tem êmô imbiḡ môlô ba waklavôḡ êḡ ma tem nêḡm abô êndêḡ môlô ek nonaḡ. Tem miḡ môlôda nonaḡ unim abô ami. Ba intu miḡ nôkô ba nonaḡ nena, ‘Yêlô nananḡ malê?’ mena ‘nananḡ aisê?’ ami.

21 * “Ma anyô loyaḡ tem yaḡ enaḡ yaḡ bêḡ ek nijik vônô. Ma lambô tem indum aêḡ êndêḡ nakaduḡ. Ma avômena tem nêmbôliḡ dômiḡ êndêḡ lami lo taluvi ba nenaḡ ek nijik i vônô. 22 Ma môlô ma yenaḡ avômalô. Ba intu avômalô sapêḡ tem nêpôlik

esak môlô. Ma doḡtom ḡê takatu ba imiḡ lôklokwaḡ aleba hayô anêḡ daḡ, ma Wapômbêḡ tem nêḡm i bulu-biḡ. 23 Aêḡ ba avômalô malak te êv vovaḡ hadêḡ môlô, ma nôsôv ba unu malak yaḡ. Yanaḡ avanôḡ êndêḡ môlô, tem nundum ku êḡ embenḡ Israeḡ denaḡ ma Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem êlêḡ.

24 * “Avômena ethak unyak ma miḡ bêḡ ek iniḡ kêdôḡwaga ami. Ma ḡê ku miḡ bêḡ ek iniḡ anyô bêḡ ami. 25 *Avômalô elam lambô nena, ‘ḡgôk Bêḡ Belsebul’ êḡ ma tem nindum aêḡ esak yani anêḡ avômalô aêḡ iyom. Avômena ewa kêdôḡwaga iniḡ malaiḡ, êḡ ma hatôm. Ma ḡê ku ewa iniḡ anyô bêḡ anêḡ malaiḡ, êḡ ma hatôm.

Nakô ek Wapômbêḡ iyom (Luk 12:2-7)

26 * “Aêḡ ba miḡ môlô nôkô ek ḡê takatu ba idum kambom takêḡ ami. Nôm takatu ba havuḡi hêk lonḡ kapô, tem imbitak yaḡi. Ma abô takatu ba havuḡi, tem avômalô sapêḡ neyala. 27 Aêḡ ba abô takatu ba yahananḡ hadêḡ môlô hadêḡ bôlôvôḡ, êḡ ma nonaḡ êndêḡ lôkwak. Ma abô takatu ba anyô vi enaḡ thikuthik, êḡ ma numiḡ unyak vôv ba nodam ek avômalô nedanḡô. 28 *Miḡ nôkô ek avômalô ami. Thêlô

* 10:16: Luk 10:3; Lom 16:19 * 10:17: Mat 5:22; 23:34; Mak 13:9 * 10:19-20:

Luk 12:11-12; 21:12-15; Jon 14:26 * 10:21: Mai 7:6; Mat 10:35; Mak 13:12; Luk

21:16 * 10:24: Luk 6:40; Jon 13:16; 15:20 * 10:25: Mat 9:34; 12:24; Mak

3:22; Luk 11:15 * 10:26: Mak 4:22; Luk 8:17 * 10:28: Lom 8:31; Jem 4:12

hatôm nijik lemvimkupik iyom vônô. Ma dahôlômim ma thêlô miñ hatôm nijik vônô ami. Aêñ ba intu nôkô ek Anyô Bêñ iyom! Yani hatôm imbuliñ mólônim lemvimkupik lôk dahôlômim êndôk loñ atum lôkmala.

29 “Avômalô ethak êv vuli menak yaônena hathak valuselen yaô ek eyañ. Ma Lemambô lahiki hathak menak yaô takatu ba te hama. 30 Ma donjom mólô ma Wapômbêñ bôk hakatuñ mólô sapêñ lemimkadôk ñauñ yôv. 31 *Aêñ ba mólô ma bêñ ek menak, ba intu miñ nôkô ami.

*Miñ mama esak Yisu ami
(Luk 12:8-9)*

32 “Aêñ ba ôpatu ba hanan hadêñ avômalô nena hasopa ya, intu tem yanan imiñ Wakamik atu ba hamô malak leñ ma nena, ‘Ôpêntêk ma yenan.’ 33 *Ma ôpatu ba hanan hadêñ avômalô nena hadô esopa ya, intu tem yanan êndêñ Wakamik atu ba hamô malak leñ nena, ‘Yahathôn òpêñ paliñ.’

*Yisu hadum ba avômalô evaki vose
(Luk 12:49-53; 14:26-27)*

34 “Yahalêm ek yanêm kôm janak êndêñ mólô! Ba intu miñ noson nena yahalêm ek yandum mólô kapôlômim êndôk biñ ami ma milôk. 35 Yahalêm ek

“ ‘namalô êmbôliñ dôm êndêñ lambô,
ma nalavi êmbôliñ dôm êndêñ talêbô,
ma namalô yanavi êmbôliñ dôm êndêñ yanavi.

36 Anyô te lôk anêñ thalalen tem nêpôlik esak i.’
Maika 7:6

37 “Ma opalê atu ba lahavin lambô lo talêbô bêñ anôn hamôn ek ya, ôpêñ hatôm anyô ôv vathek ba miñ yenan ami. Ma opalê atu ba lahavin nali bêñ anôn hamôn ek ya, ôpêñ hatôm anyô ôv vathek ba miñ yenan ami. 38 *Ma ôpatu ba miñ hawa anêñ alovalañansiñ ba hasopa ya ami, ôpêñ hatôm anyô ôv vathek ba miñ yenan ami. 39 *Ma opalê atu ba hadum ku bêñ ek embatho anêñ lôkmala loñ, êñ ma anêñ lôkmala êñ tem nêm yak. Ma ôpatu ba hatak anêñ lôkmala ek hasopa ya, ôpêñ tem embalon anêñ lôkmala loñ.

40 * “Ma ôpatu ba hawa mólô thô, êñ ma hawa ya thô haviñ. Ma ôpatu ba hawa ya thô, êñ ma hawa Ôpatu ba hêv ya ba yahalêm thô haviñ. 41 Ma ôpatu ba hayê plopet te ba hawa thô, êñ ma tem enja nôm mavi êtôm atu ba plopet êñ hawa. Ma ôpatu ba hayê anyô thêthôn te ba hawa thô, êñ ma tem enja nôm mavi êtôm atu ba anyô thêthôn êñ hawa. 42 Ma ôpatu ba hayê anyô oyan te

* 10:31: Mat 6:26 * 10:33: Mak 8:38; Luk 9:26; 2Ti 2:12 * 10:38: Mat 16:24-25; Mak 8:34-35; Luk 9:23-24 * 10:39: Luk 17:33; Jon 12:25 * 10:40: Mak 9:37; Luk 10:16; Jon 13:20

hasopa ya ba hêv njan thilibun hadênj yani, yanan avanônj binj êndênj môlô nena ôpênj tem enja anênj vuli.”

11

¹ Ma Yisu hadônj anênj nê ku laumiñ ba lahavuju yôv, ma hatak loñ êñ ma hi hanañ Wapômbênj anênj abô lôk hadônj avômalô hamô Galili anênj malak nenanena.

Yisu hanañ abô hathak Jon anyô hathik njan (Luk 7:18-35)

² Jon hamô koladônj ma hanañ abô hathak ku takatu ba Kilisi hadum. Êñ ma hêv anênj nê ku doho ba i hadênj yani ³ ek nenanj injik yani liñ, “O ma Mesia atu ba Wapômbênj bôk habutiñ abô ek nê m êlêm mena yêlô nayabinj anyô yanj?”

⁴⁻⁵ *Êñ ma Yisu hanañ viyanj, “Nôbônu ma nonanj êndênj Jon esak nô m takatu ba mamu olanj lo ôyê. Nê malenij pusip êyê tak, ma nê venjvuvij evenj, ma nê palê lepla ibitak mavi, ma nê lenjônônônj kôtônj elanj abô, ma nê njama iviyô hathak loñbô, ma avômalô siv elanj Wapômbênj anênj Abô Mavi atu. Ba intu unu nonanj êndênj Jon esak nô m takênj. ⁶ Ma nê takatu ba êyê ya ba evalonj iniñ êvhavij loñ, nê môt lôk lenj mavi.”

⁷ Jon anênj nê ku êvôi denanj, ma Yisu hanañ abô hathak Jon hadênj avômalô nena,

“Bôk môlô u loñ thiliv ek ôyê malê? Môlô u ek ôyê lovak hayuv baselak vuak e? ⁸ Mi. Ma môlô u ek ôyê malê? Môlô u ek ôyê anyô te hik kwêv kêkêlô e? Mi. Nê takatu ba ik kwêv kêkêlô, ma êmô kinj iniñ unyak ma miñ êmô loñ thiliv ami. ⁹ Môlô u loñ thiliv ek ôyê malê? Plopet te e? Avanônj! Ma donjom yananj êndênj môlô nena Jon ma bênj ek plopet sapênj. ¹⁰ *Bôk eto hathak ôpênj hêk Wapômbênj anênj kapy nena,

“ ‘Odanjô, tem yanêm yenanj anyô ku te êmônj ek o, ek enanj yenanj abô bênj ek êpôpêk loñônônj ek o.’
Malakai 3:1

¹¹ “Yananj avanônj binj êndênj môlô nena Jon ma bênj ek avômalô pik sapênj. Avi te miñ bôk havathu anyô te aênj ami ma mi. Ma donjom ôpatu ba yaôna hêk Wapômbênj anênj loñ lôklinyak, ôpênj ma bênj ek Jon.

¹²⁻¹³ * “Ma plopet sapênj lôk kapy balabun bôk enanj Wapômbênj anênj abô bênj aleba lêk hayô Jon habitak havij. Ma sêbôk aleba lêk ma ôpênj hanañ abô ma Wapômbênj anênj loñ lôklinyak halêm hatôm nê vovak ibi thêthô i ba i aleba ik vovak ba lovak. ¹⁴ *Ma môlô lemimhavij nodanjô plopet takatu iniñ abô ba nodanjô! Wapômbênj anênj kapy hanañ nena Elia tem êlêm. Elia êñ ma Jon. ¹⁵ Aênj

* **11:4-5:** Ais 35:5-6; 61:1

* **11:10:** Luk 1:76

* **11:12-13:** Luk 16:16

* **11:14:** Mal 4:5; Mat 17:10-13; Mak 9:11-13

ba mólô nê lôk lemôndôn ma nodanô abô êntêk katô!

16 “Yanan aisé esak avômalô bôlôn êntêk? Thêlô ma hatôm avômena takatu ba êmô loj ethak donjom halôk ma elam hi ek avômena vi nena,

17 “Yêlô abi yej belej ek mólô nondo yej, ma donjom miñ olo yej ami. Ma yêlô alañ asêj malêj ek mólô nodan, ma donjom miñ olan ami.’

18 “Ma avômalô bôlôn êntêk êtôm avômena takêj. Jon halêm ba hathak hatip ek nô m lo wain. Ma mólô ôpôlik hathak yani ba onañ nena ngôk hamô havin yani. 19* Ma donjom Anyô Anêj Nakadun atu halêm ma miñ hatip ek nô m lo wain ami. Ba intu avômalô êpôlik ba enañ, ‘Ôngô! Anyô êj hathak hayañ nô m lôk hanum wain bêj anôn aleba intu halo molo. Yani ma nê idum kambom lôk nê ewa takis iniñ anyô mólô.’ Aêj ba Wapômbêj anêj auk tem injik anôn mavi ba avômalô tem nêgê nena auk êj ma thêthôn anôn.”

*Avômalô leñôndôn kôtonj
(Luk 10:13-15)*

20 Yisu bôk hadum nômbithi bêj anôn yôv hamô malak doho ma avômalô takêj miñ ele kapôlônjin liliñ ami. Ba intu Yisu hathañ i 21 *ba hanañ, “Alikaknena, mólô

avômalô Kolasin lo Betsaida! Mólô bôk ôyê nômbithi lomaloma. Ma donjom bôk yandum nômbithi takêj êmô Taia lo Saidon malêvôn, êj ma kethej oyañ ma tem nijik kwêv kambom lôk nesav atum ngavu esak leñj kadôk ek nede kapôlônjin liliñ. 22 Odañô! Yahanañ avanôn êndên mólô nena waklavôn atu ba Wapômbêj endelêm ek endanô abô, êj ma mólônim malain tem bêj anôn êmôn ek avômalô Taia lo Saidon iniñ!

23 * “Ma mólô avômalô Kapaneam, tem nêmbô mólônim athên esak leñ e? Mi, mólô tem unu nê nãma iniñ loj! Mólô bôk ôyê nômbithi lomaloma. Ma donjom bôk yandum nômbithi takêj êmô Sodom malêvôn, êj ma tem netak iniñ kambom ma tem nê môtô denañ endeba lêk. 24 *Odañô! Yanañ avanôn! Waklavôn atu ba Wapômbêj endelêm ek endanô alalôaniñ abô, êj ma mólônim malain tem bêj anôn êmôn ek avômalô Sodom!”

*Wapômbêj anêj aselen ma vumvum
(Luk 10:21-22)*

25 *Yôv ma Yisu hanañ, “Wakamik, O ma pik lo leñ anêj alañ! Lêk huvun anêm auk hadên nê lôkau lôk nê bêjbêj, ma huik thô hadên nê takatu ba êtôm avômena yaônena. Ba intu yahabô anêm athên! 26 Wakamik,

* 11:19: Mat 9:14 * 11:21: Ais 23; Ese 26:1-28:26; Jol 3:4-8; Amo 1:9-10; Sek

9:2-4 * 11:23: Stt 19:24-28; Ais 14:13-15 * 11:24: Mat 10:15; Luk 10:12

* 11:25: 1Ko 1:26-29

avanôḡ oda hosopa anêḡ lemhaviḡ ba intu hudum aêḡ.

27 * “Wakamik bôk hôêḡ ya auk sapêḡ yôḡ. Ba anyô late miḡ hayala Nalum atu ami. Mi, O Wakamik iyom. Ma anyô late miḡ hayala O Wakamik katô ami. Mi, Nalum lôk ḡê takatu ba Nalum lahaviḡ injik O thô êndêḡ i iyom.

28 * “Môlô ḡê takatu ba udum ku bêḡ ba owa malaiḡ nôlêm êndêḡ ya ma tem yanêḡ lovak êndêḡ môlô. 29-30 *Yahathak yahatauviḡ ya hatôm anyô ku ba intu tem nômô mavi. Ma aseleḡ atu ba yahêḡ ma vumvum ek noja. Ma vak atu ba yahêḡ ek nôbô ma miḡ malaiḡ ami. Ba intu nôlêm êndêḡ ya ek noja yenaḡ auk.”

12

*Yisu ma Sabat anêḡ alaḡ
(Mak 2:23-28; Luk 6:1-5)*

1 *Sabat te ma Yisu lôk anêḡ ḡê ku i evenḡ ku kapô te. Ma anêḡ ḡê ku ema kisi ba ewa wit doho hêk ku êḡ kapô ba eyaḡ. 2 *Palisi doho êyê ma enaḡ, “Ondaḡô! Abô balabuḡ hanaḡ nena Sabat ma miḡ hatôm nandum ku ba naja nôḡ ek naḡḡaḡ ami. Ma doḡtom anêḡ ḡê ku ibuliḡ waklavôḡ êḡ!”

3 *Ma Yisu hanaḡ nena, “Môlô bôk osam abô hathak Devit lôk anêḡ ḡê môlô ema

kisi ba idum e? 4 *Yani habitak hayô Wapômbêḡ anêḡ unyak mathêḡ kapô ma hayaḡ polom atu ba mathêḡ anôḡ. Polom êḡ ma ḡê êbôk da iyom iniḡ ek nejaḡ ba intu habuliḡ abô balabuḡ buêḡ. 5 *Odaḡô abô te imbiḡ. Môlô bôk osam abô te hamô abô balabuḡ nena Sabat sapêḡ ma ḡê êbôk da idum ku ba êḡ da hadêḡ Wapômbêḡ. Thêlô ethak ibuliḡ abô balabuḡ bô êntêk hathak Sabat. Ma doḡtom thêlô ma kambom mi. 6 *Aêḡ ba yanaḡ êndêḡ môlô nena nômlate lêk hamô loḡ êntêk ma nômbêḡ lôk ek unyak mathêḡ. 7-8 *Môlô bôk osam abô êḡ yôḡ ba hanaḡ nena,

“Yaleḡhaviḡ môlô nôḡnêḡ
kapôlômim êndêḡ
avômalô
ma yahapôlik hathak da.’
Hosea 6:6

“Ya Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu ma Sabat anêḡ Alaḡ. Ba intu oyala abô êḡ anêḡ ôdôḡ, ma tem miḡ hatôm notak malaiḡ êyômô ôpatu ba anêḡ kambom mi ami. Mi.”

*Sabat ma Yisu hadum anyô
baḡ hatyôk te mavi
(Mak 3:1-6; Luk 6:6-11)*

9 Yôḡ ma Yisu hatak buêḡ ma habitak hayô avômalô loḡ êḡ iniḡ unyak yeḡ kapô. Ma anyô baḡ hatyôk te hamô loḡ êḡ. 10 *Ma Palisi doho êbôlêm loḡôndê ek nenaḡ Yisu bêḡ ba intu enaḡ hik yani liḡ, “Kapy

* 11:27: Mat 28:18; Jon 1:18; 3:35; 10:15; 17:2 * 11:28: Jer 31:25 * 11:29-30: 1Jon 5:3 * 12:1: Lo 23:25 * 12:2: Kis 20:10 * 12:3: 1Sml 21:1-6 * 12:4: Wkp 24:5-9 * 12:5: Nam 28:9-10 * 12:6: Mat 12:41-42 * 12:7-8: Mat 9:13 * 12:10: Luk 14:3

balabuᅇ hanaᅇ aisê? Hatôm alalô nandum anyô lôk lijiᅇ mavi êndêᅇ Sabat mena mi e?”

11 *Ma Yisu hanaᅇ, “Anyô te anêᅇ boksipsip hêv yak halôk lôv hadêᅇ Sabat, ma ôpêᅇ tem ni edadi boksipsip êᅇ imbitak yaiᅇ mena mi e? 12 Anyô ma bêᅇ ek boksipsip. Ba intu kapyâ balabuᅇ hanaᅇ nena alalô hatôm nandum anyô mavi êndêᅇ Sabat.”

13 Aêᅇ ba Yisu hanaᅇ hadêᅇ ôpêᅇ, “Oto bahem.” Ma hatobaᅇ ma baᅇ vi kambom atu habitak mavi hathak loᅇbô hatôm baᅇ vi atu mavi. 14 *Êᅇ ma Palisi iviyô ba i ethak doᅇtom ma ekak abô ek nêpôm loᅇondê te ek nijik Yisu vônô.

Wapômbêᅇ anêᅇ anyô ku

15 Yisu hayala nôᅇm êᅇ ba intu hatak loᅇ êᅇ ba hi. Ma avômalô bêᅇ anôᅇ esopa yani ba hadum iniᅇ lijiᅇ sapêᅇ mavi. 16 *Ma Yisu hanaᅇ lôklokwaᅇ hadêᅇ thêlô nena miᅇ nenaᅇ yani bêᅇ êndêᅇ anyôla ami. 17 Yisu hanaᅇ aêᅇ ek Wapômbêᅇ anêᅇ abô injik anôᅇ ba bôk hanaᅇ hadêᅇ plopet Aisaia nena,

18 * “Ôpêntêk ma yenaᅇ anyô ku atu ba bôk yahabi yabaheᅇ hayô hêk yani yôv.

Ôpêᅇ ma yalenᅇhaviᅇ yani bêᅇ anôᅇ, ma yakapôlôn mavi ek yani;

tem yanêᅇ yenaᅇ Lovak Matheᅇ êᅇmô imbiᅇ ôpêᅇ,

ma tem enaᅇ bêᅇ êndêᅇ avômalô nena tem nêᅇm i bulubiᅇ.

19 Yani ma anyô bônônᅇ ba miᅇ hathak hanaᅇ abô lôk lôklala ami,

ma miᅇ hathak hanaᅇ abô hamô loᅇ ekaksa ami.

20 Ma tem miᅇ edabêᅇ base-lak atu hapu ba hêk pik ami,

ma miᅇ imbi ayôk ᅇgathiniᅇ ni ami ma mi.

Ma tem indum mavi iyom endeba etak kambom sapêᅇ nêᅇmô ku mavi vibiniᅇ am.

21 Ma avômalô pik sapêᅇ tem nêᅇnêᅇm maleᅇniᅇ êndêᅇ yani.” *Aisaia 42:1-4*

Yisu lôk Belsebul

(*Mak 3:20-30; Luk 11:14-23*)

22 Vêᅇm ma ewa anyô te atu ᅇgôk habuliᅇ ba êlêᅇm hadêᅇ Yisu. Ngôk êᅇ hadum ba ôpêᅇ madaluk pusip ma abôlêk putup. Ma Yisu hadum ba ôpêᅇ madaluk lôk abôlêk hakyav ba hayê tak lôk hanaᅇ abô. 23 Ma avômalô sapêᅇ esonᅇ kambom ba enaᅇ, “Yakô êntêk ma Devit anêᅇ Lim Lukmuk atu ba Wapômbêᅇ hêv halêᅇm ek nêᅇm alalô bulubiᅇ la?”

24 *Ma Palisi elanô abô êᅇ ma enaᅇ, “Ngôk iniᅇ anyô bêᅇ Belsebul hêv lôklokwaᅇ hadêᅇ

* 12:11: Luk 14:5 * 12:14: Jon 5:16

Mat 3:17 * 12:24: Mat 9:34; 10:25

* 12:16: Mat 8:4; Mak 3:12 * 12:18:

ôpêḡ. Ba intu hatôm nêḡ ḡgôk sapêḡ vê êḡjêk avômalô.”

²⁵ Yisu hayala thêlôninḡ auk ba hanaḡ, “Loḡ bêḡ te da inin avômalô evaki vose hi ôdônḡ ju, êḡ ma loḡ bêḡ êḡ tem êḡjêk ḡgathininḡ. Ma malak te evaki vose hi ôdônḡ ju, êḡ ma tem nêḡnêḡ yak. Ma ôdônḡ te evaki vose hi ôdônḡ ju, êḡ ma tem nêḡnêḡ yak aêḡ iyom. ²⁶ Ma Sadaḡ hêḡ anêḡ ḡgôk vê, êḡ ma hatôm evaki vose hi ôdônḡ ju. Ba anêḡ loḡ lôklinḡyak tem iminḡ majaḡ aisê? Mi. ²⁷ Môlô onanḡ nena ḡgôk bêḡ Belsebul hêḡ lôklokwaḡ hadêḡ ya ba yahêḡ ḡgôk vê. Ma môlônim avômalô idum ku êḡ havinḡ! Ma opalê intu hêḡ lôklokwaḡ hadêḡ thêlô ba idum ku mavi êḡ? ḡgôk Bêḡ, e? Mi! Môlôda unim avômalô ik thô nena môlô onanḡ abôyaḡ. ²⁸ *Ma doḡtom Wapômbêḡ anêḡ Lovak Matherḡ hêḡ lôklokwaḡ hadêḡ ya ba yahêḡ ḡgôk vê hêk avômalô. Aêḡ ba oyala nena Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôklinḡyak lêk halêm yôḡ.

²⁹ “Odanô abô yaḡ imbinḡ. Anyô te hatôm imbitak êyô anyô lôklokwaḡ yaḡ anêḡ unyak kapô ba enja anêḡ nôḡkama vani e? Mi anônḡ! Ôpêḡ embalonḡ anyô lôklokwaḡ êḡ ba ekak loḡ am, êḡ ma yani hatôm enja anêḡ nôḡkama vani.

³⁰ * “Ôpatu ba miḡ lahavinḡ ya ami, yani êḡ intu hapôlik hathak ya. Ma ôpatu ba miḡ hasup avômalô ba ethak

doḡtom ami, êḡ ma hatôm halupuniḡ i.

³¹ * “Aêḡ ba yananḡ êḡndêḡ môlô nena Wapômbêḡ tem nêḡ avômalô ininḡ kambom lomaloma lôk abôma takatu ba enanḡ hathak Wapômbêḡ vê. Ma doḡtom anyô te hayê Lovak Matherḡ anêḡ ku ba hanaḡ abôma nena, ‘Êntêk ma ḡgôk Bêḡ anêḡ ku’, êḡ ma Wapômbêḡ miḡ hatôm nêḡ kambom êḡ vê êḡjêk ôpêḡ ami. Ma mi. ³² Ma anyô te hanaḡ abô kambom hathak Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu, ma Wapômbêḡ tem nêḡ ôpêḡ anêḡ kambom vê. Ma doḡtom anyôla hanaḡ abô kambom hathak Lovak Matherḡ, êḡ ma Wapômbêḡ tem miḡ nêḡ ôpêḡ anêḡ kambom êḡ vê ami ma êḡjêk thêthô.

Alokwaḡ kambom hathak hik anêḡ anônḡ kambom (Luk 6:43-45)

³³ * “Alokwaḡ mavi ma tem injik anônḡ mavi, ma alokwaḡ kambom ma tem injik anônḡ kambom aêḡ iyom. Ma anyô ethak êyê anêḡ anônḡ vêm ma eyala nena alokwaḡ mavi mena kambom. ³⁴ * Môlô ma umya kambom anêḡ nali ba kapôlômim putup hathak nôḡ kambom lomaloma atu ba habitak vemimbôlêk. Ba miḡ hatôm nonanḡ abô mavi ami! ³⁵ Anyôla hapesanḡ anêḡ nôḡkama mavi lomaloma ba hamô yani kapô, êḡ ma tem enanḡ abô mavi iyom. Ma anyôla hapesanḡ nôḡkama

* 12:28: Ap 10:38; 1Jon 3:8 * 12:30: Mak 9:40; Luk 9:50 * 12:31: Hib 6:4-6

* 12:33: Mat 7:16-20 * 12:34: Mat 3:7; 15:18; Luk 3:7; 6:45

kambom lomaloma ba hamô yani kapô, êḡ ma tem enaḡ abô kambom iyom.

³⁶ “Odaḡô! Yanaḡ êndêḡ mômô! Wapômbêḡ tem êlêm ek endanḡ abô. Ba intu anyô tomtom tem nenaḡ iniḡ kambom takatu ba bôk enaḡ hadêḡ avômâlô vi lôk ibuliḡ i bêḡ. ³⁷ Wapômbêḡ tem endanḡ anêm abô ba enaḡ êndêḡ o nena o anyô thêthôḡ mena o anyô lokbaḡ.”

Palisi leḡiḡhaviḡ nêḡê lavôḡiḡ te

(*Mak 8:11-12; Luk 11:29-32*)

³⁸ *Vêm ma Palisi lôk ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ doho enaḡ hadêḡ Yisu, “Kêdôḡwaga, yêlô leḡiḡhaviḡ undum lavôḡiḡ te ek injik thô nena Wapômbêḡ hêv o ba hólêm.”

³⁹⁻⁴⁰ *Ma Yisu hanaḡ, “Mômô avômâlô bôlôḡ êntêk ma avômâlô kambom ba miḡ ôêvhaviḡ ya ami. Ba intu lemimhaviḡ yandum lavôḡiḡ ek injik thô nena Wapômbêḡ bôk hêv ya ba yahalêm, ma doḡtom tem mi. Wak lô ma Jona hamiḡ alim ḡgwêk bêḡ te kapô. Ma wak lô aêḡ iyom ma tem Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu êḡjêk pik kapô. Lavôḡiḡ êḡ iyom intu tem Wapômbêḡ injik thô nena bôk hêv ya ba yahalêm. ⁴¹ *Sêbôk ma Jona hanaḡ abô hadêḡ avômâlô Ninive ba ele kapôlôḡiḡ liliḡ. Odaḡô! Nômplate lêk hamô

loḡ êntêk ma bêḡ hamôḡ ek Jona. Ma mômô miḡ ôêvhaviḡ ami. Ma waklavôḡ atu ba Wapômbêḡ hatak ek nindum abô ma avômâlô Ninive tem nenaḡ mômônim kambom takêḡ bêḡ. ⁴² *Ma sêbôk ma Siba iniḡ kwiniḡ hatak anêḡ loḡ ma halêm anêḡ loḡ daim bomaḡ ek endanḡ Solomon anêḡ auk mavi. Odaḡô! Nômplate lêk hamô loḡ êntêk ma bêḡ ek Solomon. Ma doḡtom mômô ôdô anêḡ nodanḡ. Ma waklavôḡ atu ba Wapômbêḡ hatak ek nindum abô ma tem Siba iniḡ kwiniḡ êḡ enaḡ mômônim kambom takêḡ bêḡ.”

ḡḡok hatup siḡ

(*Luk 11:24-26*)

⁴³ “ḡḡok lelaik hatak anyô te, êḡ ma hi havenḡ loḡ thiliv ek êmbôlêm loḡ mavi te ek enja lovak ba êmô. Ma miḡ hapôm loḡ te ami, ⁴⁴ ma tem enaḡ nena, ‘Yatup siḡ yana unyak sêbôk esak loḡbô.’ Ma hayô ba hayê nena unyak êḡ lêk hamô oyaḡ ma epesaḡ ba lêk habitak mabuḡ mavi. ⁴⁵ *Êḡ ma tem ni êmbôlêm ḡḡok bahenḡvi ba lahavuju takatu ba iniḡ lôklokwaḡ hamôḡ ek anêḡ ba enja i imbiḡ ek nimbitak nêyô unyak êḡ kapô esak loḡbô. Êḡ ma ôpêḡ tem êmô kambom anôḡ ek yaḡ sêbôk. Ba intu mômô avômâlô kambom bôlôḡ êntêk tem nôpôm malaiḡ êḡ imbiḡ.”

* **12:38:** Mat 16:1; Luk 11:16; Jon 6:30

* **12:39-40:** Mat 16:4; Mak 8:12; Jna

1:17 * **12:41:** Jna 3:5 * **12:42:** 1Kin 10:1-10 * **12:45:** 2Pi 2:20

*Yisu anêḡ talêbô lôk iviyaḡ
(Mak 3:31-35; Luk 8:19-21)*

⁴⁶ Yisu hanaḡ abô hadêḡ avômalô denaḡ ma anêḡ talêbô lôk iviyaḡ leḡḡhaviḡ nenaḡ abô imbiḡ yani ba intu êlêm imiḡ unyak viyaiḡ.

⁴⁷ Ma anyô te hi hanaḡ hadêḡ Yisu, “Lemtambô lôk môlôviyaḡ imiḡ yaiḡ ba thêlô leḡḡhaviḡ nenaḡ abô imbiḡ o.”

⁴⁸ Ma Yisu hanaḡ, “Opalê intu yenaḡ wakatik lôk aiaḡ thêlô?” ⁴⁹⁻⁵⁰ *Ma habi baḡ hayô hamiḡ anêḡ ḡê ku ba hanaḡ, “Avômalô takatu ba esopa Wakamik atu ba hamô malak leḡ anêḡ lahaviḡ, intu yenaḡ wakatik lôk aiaḡ ma livôḡ thêlô. Ba intu môlô êntêk ma yenaḡ wakatik lôk aiaḡ thêlô.”

13

Abô loḡ kapô hathak anyô hapaliv yaḡvêk

(Mak 4:1-9; Luk 8:4-8)

¹ Wak êḡ iyom ma Yisu hatak unyak atu ma hi hayô kasukthôm anêḡ daḡ ma halôk hamô biḡ. ² *Ma avômalô bêḡ anôḡ ekalabu yani siḡ ba intu hathak yeḡ te ba hi hamô, ma avômalô imiḡ liḡdaḡ habup hathak. ³ Ma hadôḡ avômalô hathak abô loḡ kapô bêḡ anôḡ. Ba hanaḡ nena, “Anyô te hi hapaliv anêḡ yaḡvêk halôk anêḡ ku.

⁴ Yani hapaliv yaḡvêk takêḡ ma vi halôk loḡôndê. Êḡ ma

menak êpôm ba eyaḡ. ⁵ Ma doho halôk valu kikiliḡ ba intu hapup ketheḡ ek malê nena pik dokte iyom. ⁶ Ma doḡtom wak habi hayô hêk ma hakapok ek malê nena anêḡ ḡgalôk ma bidoḡna. ⁷ Ma vi halôk loḡ yak lôkmaḡḡḡ kapô ba yak êḡ halumbak hayô yaḡvêk takêḡ vov. ⁸ Ma doḡtom vi halôk pik mavi ba hik anôḡ ba vi hatôm 100 ma vi 60 ma vi 30. ⁹ Aêḡ ba môlô ḡê lôk lemôndôḡ ma nodanô abô êntêk katô!”

Aisê ka Yisu hanaḡ abô loḡ kapô?

(Mak 4:10-12; Luk 8:9-10)

¹⁰ Yisu anêḡ ḡê ku i hadêḡ yani ma enaḡ hik yani liḡ, “Aisê ba hothak honaḡ abô loḡ kapô hadêḡ avômalô?”

¹¹ Ma Yisu hanaḡ viyaḡ nena, “Wapômbêḡ lêk hik anêḡ auk loḡ kapô hathak anêḡ loḡ lôkliḡyak thô hadêḡ môlô. Ma miḡ hik thô hadêḡ thêlô ami. ¹² *Ba anyô te hayala auk êḡ, ma tem Wapômbêḡ nêḡ auk doho imbiḡ ba imbitak bêḡ anôḡ. Ma doḡtom anyô te hathôḡ auk êḡ, ma anêḡ auk dokte atu ba ôpêḡ havalonḡ loḡ tem yani nêḡ vê. ¹³ *Ba intu yahananḡ abô loḡ kapô hadêḡ thêlô ba

“Êyê, ma doḡtom miḡ êyê katô ami. Elaḡô, ma doḡtom miḡ elaḡô katô ba eyala abô êḡ anêḡ ôdôḡ ami.

* **12:49-50:** Lom 8:29 * **13:2:** Luk 5:1-3 * **13:12:** Mat 25:29; Mak 4:25; Luk 8:18; 19:26 * **13:13:** Lo 29:4; Jer 5:21 * **13:14-15:** Jon 12:40; Ap 28:26-27

14-15 * Aên ba Wapômbên anên abô hik anên hatôm bôk ba Aisaia hanañ,

“ ‘Avômalô iniñ auk bôk thek-
thek
ba ibi leñôndôn sin
ma ivuliv malenñ sin.

Wak nômbên intu ma tem
nedanô abô,
ma donjom miñ hatôm
neyala anên ôdôn ami.

Ma wak nômbên intu ma tem
nêgê nômlate,
ma donjom miñ hatôm
nêpôm anên ôdôn ami.

Ba intu etak kambom êñ
ma tem nêgê esak
malenñ

lôk nedanô êndôk
leñôndôn
ma neja ênjêk iniñ auk

ma nede i liliñ ek yandum
thêlô mavi.’ Aisaia
6:9-10

16 * Ma môlô lêk ôyê ya hathak
malemim daluk lôk olanô
ya halôk lemim ôndôn. Ba
intu lêk ômô mavi. 17 Odañô!
Yanañ avanôn êndên môlô!
Sêbôk ma plopet lôk nê
thêthôn bên anôn leññhiki ek
nêgê nôm êntêk ba lêk môlô
ôyê, ma donjom miñ êyê ami.
Ma leññhiki ek nedanô abô
takêntêk ba lêk môlô olanô,
ma donjom miñ elanô ami.

*Abô loñ kapô hathak
yañvêk anên ôdôn*

(Mak 4:13-20; Luk 8:11-15)

18 “Aên ba tem yanañ
abô loñ kapô hathak epaliv
yañvêk anên ôdôn bên êndên
môlô. 19 Anyô te halañô abô
hathak Wapômbên anên loñ

lôklinyak ma donjom miñ
hayala anên ôdôn ami, êñ ma
Sadañ hayô ba hawa yañvêk
atu ba Wapômbên havatho
halôk yani kapô vê. Êñ ma
hatôm yañvêk atu ba halôk
loñôndê.

20-21 “Ma ôpatu halañô
abô ba hêvhavin kethen lôk
lamavi ma donjom malain
lôk vovañ hapôm yani hathak
Wapômbên anên abô ma
hatak anên hêvhavin kethen
oyan, êñ ma hatôm yañvêk atu
ba hêv yak halôk valu kikilin
ba miñ habi ngalôk ami.

22 * “Anyô te halañô abô
ma donjom lahiki bên anôn
hathak anên lôkmala pik êntêk
lôk nômkama lomaloma lôk
valuseleñ. Ma auk takên intu
hasivun Wapômbên anên abô
ba ôpên miñ hik anên anôn
ami. Êñ ma hatôm yañvêk atu
ba halôk yak lôkmanññ kapô.

23 “Ma anyô halañô
Wapômbên anên abô ba
hayala anên ôdôn êñ ma tem
indum ku ba injik anôn mavi
êtôm 100 mena 60 mena 30
la. Êñ ma hatôm yañvêk atu
ba halôk pik mavi.”

*Abô loñ kapô hathak ka-
mun kambom*

24 Yisu hanañ abô loñ kapô
yañ nena, “Wapômbên anên
loñ lôklinyak ma aêntêk. Anyô
te havatho yañvêk mavi halôk
anên ku. 25 Ma avômalô i
êk sôm, ma ôpên anên anyô
lamanin te halêm havatho
kamuñ kambom halôk ku
kapô êñ havin ma hi. 26 Vêm

* 13:16: Luk 10:23-24 * 13:22: Luk 12:16-21; 1Ti 6:9-10,17

ma nôm anôḡ hadum ek êyôk, ma kamuḡ kambom êḡ havuak haviḡ. ²⁷ Ma ḡê eyabiḡ ku i hadêḡ ku alaḡ ma enaḡ hadêḡ yani, ‘Anyô bêḡ, bôk hovatho yaḡvêk mavi halôk anêḡ ku iyom. Aisê ka kamuḡ kambom habitak haviḡ?’

²⁸ “Ma yani hanaḡ hadêḡ thêlô, ‘Anyô te lamaniḡ hathak ya ba hadum nôḡ êḡ.’

“Ma ḡê ku enaḡ hik yani liḡ, ‘Lemhaviḡ yêlô nayavovoḡ ku êḡ e?’

²⁹ “Ma donḡtom ku alaḡ hanaḡ, ‘Mi. Yahakô môlô noyavovoḡ ba nosapu nôḡ mavi vê imbiḡ kamuḡ kambom. ³⁰ Môlô nôḡndô luvi êḡmô endeba avômalô nedav nôḡ am. Êḡ ma tem yanaḡ êḡndêḡ ḡê ku takatu ba tem nedav nôḡ nena, “Môlô nusup kamuḡ kambom sapêḡ ba nokak lôkulôku ba nôḡndô êḡmô loḡ nêmbôk esak atum. Ma nusup nôḡ anêḡ anôḡ ba notak êḡmô unyak nôḡ hamô.” ’”

Abô loḡ kapô hathak ava yaôna

(*Mak 4:30-32; Luk 13:18-19*)

³¹ Yisu hanaḡ abô loḡ kapô te nena, “Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak ma aêntêk. Anyô te hawa ava yaônate ba havatho halôk anêḡ ku kapô. ³² Ava êḡ ma yaôna lôk, ma donḡtom habitak alokwaḡ daim ba hamôḡ ek nôḡmkama ku kapô vi. Ma menak ethak elav iniḡ unyak halôk anêḡ ḡaunḡ.”

Abô loḡ kapô hathak yis
(*Mak 4:33-34; Luk 13:20-21*)

³³ Yisu hanaḡ abô loḡ kapô te nena, “Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak ma aêntêk. Avi te hawa yis dokte ba hayelanḡ halôk palawa bêḡ anôḡ kapô, ma havenḡ yam ma palawa sapêḡ hathiḡ bêḡ.”

³⁴ Abô takêntêk ba Yisu hanaḡ hadêḡ avômalô ma hanaḡ hathak abô loḡ kapô iyom ma miḡ hathak hadôḡ i hathak abô yaḡda ami ³⁵ ek Wapômbêḡ anêḡ abô injik anôḡ ba hanaḡ hadêḡ plopet nena,

“Yavenḡbôlêk tem ekyav ba yanaḡ abô loḡ kapô êḡndêḡ môlô.

Ma yanaḡ Wapômbêḡ anêḡ auk lomaloma takatu ba havuḡ hadêḡ sêbôk ba yani hapesanḡ pik êntêk aleba lêk bêḡ.” *Kapya Yeḡ 78:2*

Yisu hanaḡ kamuḡ kambom anêḡ ôdôḡ bêḡ

³⁶ Yôv ma Yisu hatak avômalô ba i ma hi unyak kapô. Ma anêḡ ḡê ku i ek yani ma enaḡ, “Nuḡgwik abô loḡ kapô atu ba hathak kamuḡ kambom habitak ku kapô anêḡ ôdôḡ thô êḡndêḡ yêlô.”

³⁷ Êḡ ma hanaḡ, “Ôpatu ba havatho yaḡvêk mavi, êḡ ma Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu. ³⁸ Ma ku kapô ma pik êntêk, ma yaḡvêk mavi ma loḡ lôkliḡyak anêḡ avômalô, ma kamuḡ kambom ma anyô kambom anêḡ avômalô. ³⁹ Anyô lamaniḡ atu ba

havatho yanvêk kambom, yani ma Sadan. Avômalô takatu ba elav nô, thêlô ên ma hatôm anjela. Nôm hayôk, ên ma pik lo leŋ anêŋ dan.

40-42 * “Pik lo leŋ anêŋ dan hayô ma Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem nê anêŋ anjela ba ini anêŋ loŋ lôkliŋyak atu ba hamô pik êntêk ek neja avômalô kambom takatu ba évôv avômalô ek nindum kambom lôk avômalô sapêŋ atu ba ethak idum kambom ba nimbi êndôk loŋ atum lôkmala. Thêlô tem nedaŋ kambom ba nesaŋ veniŋbôlêk ôdôŋ loŋ. Nôm ên hatôm avômalô takatu ba isup kamuŋ kambom ba êbôk hathak atum.

43 * “Ma doŋtom avômalô thêthôŋ tem nimbitak êtôm wak anêŋ deda ba nê môm Lambô anêŋ loŋ lôkliŋyak. Aêŋ ba môlô nê lôk lemôndôŋ ma nodanô abô êntêk katô!”

Abô loŋ kapô hathak ivuŋ nô mavi te

44 “Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma hatôm ku kapo te ba ivuŋ nô mavi te hamô. Ma anyô te hapôm nô mavi ên. Ma havuŋ halôk loŋbô. Yani lamavi ba hêv anêŋ nômkama sapêŋ ek nê nê mavi. Ma hawa valuselen ba hêv hadêŋ ku atu ba nô mavi ên hamô anêŋ alaŋ ek enja ku ên.”

Abô loŋ kapô hathak kôm kôm mavi

45 “Abô loŋ kapô te havin nena Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma aêntêk. Anyô hadum ku valuselen te habôlê môm kôm kôm kêkêlô ek nê mavi. 46 Yani habôlê môm aleba hapôm kôm kôm kêkêlô anêŋ dôêŋ te ba anêŋ vuli bêŋ anôŋ. Ên ma hi hêv anêŋ nômkama sapêŋ ek nê nê mavi. Ma hawa valuselen ba hi hêv kôm kôm kêkêlô ên hathak.”

Abô loŋ kapô hathak yak- sen

47 “Abô loŋ kapô te hathak loŋbô nena Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma hatôm aêntêk. Nê ibi yaksen halôk kasukthôm évôv alim loma-loma aleba putup. 48 Ên ma évôv yaksen hathak liŋdan. Ma êlôk ê môm ma isup alim mavi halôk vak sam doho. Ma doŋtom alim kambom ma ibi hi. 49 Ba intu waklavôŋ pik lo leŋ anêŋ dan ma Wapômbêŋ tem indum aêŋ iyom. Ba anêŋ anjela tem nêlê môm neja nê kambom vê ênjêk nê thêthôŋ malêvôŋ 50 *ba nimbi êndôk loŋ atum lôkmala. Thêlô tem nedaŋ kambom ba nesaŋ veniŋbôlêk ôdôŋ loŋ.”

51 Ma Yisu hanaŋ hik anêŋ nê ku liŋ nena, “Môlô lêk oyalala abô sapêŋ anêŋ ôdôŋ e?”

Ma thêlô enaŋ hadêŋ yani, “Intu ên.”

52 Ên ma yani hanaŋ hadêŋ thêlô, “Anyô lôkauk hathak abô balabuŋ te halaŋô abô ba

* 13:40-42: Mat 8:12; 24:31; 25:31; Mak 13:27; Jon 15:6 * 13:43: Dan 12:3

* 13:50: Mat 13:42; Luk 13:28

hawa auk hathak Wapômbên anêᶇ loᶇ lôkliᶇyak, yani êᶇ hatôm unyak te anêᶇ lambô. Yani hi unyak kapô ba hawa nôᶇ mavi lukmuk lôk bô havinᶇ ba hêᶇ hadêᶇ avômalô.”

Plopet ma athêᶇ mi hêk anêᶇ malak ôdôᶇ

(Mak 6:1-6; Luk 4:16-30)

⁵³ Yisu hanaᶇ abô loᶇ kapô takêᶇ yôᶇ ma yani hatak loᶇ êᶇ. ⁵⁴ *Ma hi yanida anêᶇ malak ôdôᶇ. Ma hadôᶇ avômalô hamô iniᶇ unyak yeᶇ aleba esonᶇ kambom ba enaᶇ, “Ôpêntêk hawa auk êntêk anêᶇ êsê? Aisê ba yani hatôm idum nôᶇmbithi? ⁵⁵ *Ôpêᶇ ma anyô halav unyak te anêᶇ nakaduᶇ ma anêᶇ talêbô ma Malia. Ma anêᶇ iviyaᶇ ma Jems lo Josep ma Saimon lo Judas. ⁵⁶ Ma anêᶇ livi êᶇmô loᶇ êntêk havinᶇ. Ma aisê ka anyô êᶇ hatôm idum nôᶇm takêᶇ?” ⁵⁷ *Ma thêlô enaᶇ aêᶇ, ma êpôlik hathak yani. Ba intu Yisu hanaᶇ hadêᶇ thêlô, “Plopet hawa athêᶇ bêᶇ hêk malak yaᶇ. Ma doᶇtom anêᶇ malak ôdôᶇ lôk anêᶇ thalalenᶇ ma hatôm anyô athêᶇ mi.”

⁵⁸ Aêᶇ ba intu miᶇ hadum nôᶇmbithi bêᶇ anôᶇ hêk loᶇ êᶇ ami ek malê nena thêlô miᶇ êᶇhavinᶇ yani ami.

14

Ik Jon anyô hathik ᶇaᶇ vônô
(Mak 6:14-29; Luk 9:7-9)

¹ Wak êᶇ ma Anyô Bêᶇ Helot Antipas halanô abô hathak nôᶇm takatu ba Yisu hadum. ² Êᶇ ma hanaᶇ hadêᶇ anêᶇ ᶇê ku nena, “Ôpêᶇ ma Jon anyô hathik ᶇaᶇ iyom intu haviyô hathak loᶇbô. Ba intu yani hawa lôklokwaᶇ ba hadum nôᶇmbithi takêᶇ.”

³⁻⁴ *Sêbôk ma Helot hawa yaᶇ Pilip anêᶇ avi Helodias vani. Ba Jon hanaᶇ hadêᶇ Helot, “Lêk howa avi êntêk vani ba intu hubulinᶇ abô balabuᶇ.” Êᶇ ma Helot hêᶇ anêᶇ ᶇê ku ba i evalonᶇ Jon ba ekak ma êdô hamô koladôᶇ. ⁵ *Avômalô leᶇinᶇhabi nena Jon ma plopet te. Ba intu Helot hadum ek injik Jon vônô ma doᶇtom hakô ek avômalô.

⁶ Anyô doho êlêᶇ eyaᶇ nôᶇm havinᶇ Helot ek leᶇinᶇhabi anêᶇ waklavôᶇ talêbô hawa yani. Ma Helodias nalavi halêᶇ haloyeᶇ hamiᶇ thêlô malêᶇvôᶇ. Ma Helot hayê ba lamavi anêᶇ dôêᶇ. ⁷ Êᶇ ma Helot havak abô havinᶇ yani nena, “Yanaᶇ avanôᶇ biᶇ dake nena honaᶇ hik ya liᶇ hathak nôᶇmlate ek yanêᶇm êndêᶇ o, êᶇ ma tem yanêᶇm iyom.” ⁸ Ma talêbô hêᶇ auk hadêᶇ nalavi ek enaᶇ nena, “Yalenᶇhavinᶇ Jon wakadôk êndôk belev te ba nêᶇm êndêᶇ ya!” ⁹⁻¹⁰ Ma kiᶇ halanô ba lamalainᶇ. Ma doᶇtom bôk havak abô halôk ᶇê bêᶇbêᶇ maleᶇinᶇ yôᶇ ba intu hanaᶇ hadêᶇ ᶇê ku ba i koladôᶇ ma edabêᶇ Jon laselo kisi hatôm

* 13:54: Jon 7:15 * 13:55: Jon 6:42 * 13:57: Jon 4:44 * 14:3-4: Wkp
18:16; 20:21; Luk 3:19-20 * 14:5: Mat 21:26

atu ba avena hanaŋ. ¹¹ Ma thêlô etak Jon wakadôk halôk belev te ba ewa êlêm êv hadêŋ avi muk atu. Ma yani hawa ba hi hêv hadêŋ talêbô. ¹² Ma Jon anêŋ nê ku elañô ma êlêm ewa anêŋ liŋkupik ba i elav. Elav vêm ma i enañ hadêŋ Yisu.

Yisu havakôŋ avômalô hatôm 5,000

(Mak 6:32-44; Luk 9:10-17; Jon 6:1-15)

¹³ Yisu halaŋô abô êŋ vêm ma hatak loŋ êŋ ma hathak yeŋ te ba hi loŋ thiliv bute. Ma avômalô bêŋ anôŋ elañô nena yani iyom lêk hi ba intu etak iniŋ malak ma even yani yam ba i. ¹⁴ Ma Yisu hathak liŋ ma hayê avômalô bêŋ anôŋ lêk êmô yôv. Ma lahiki hathak thêlô ba hadum iniŋ nê lôk lijiŋ mavi.

¹⁵ Yaŋsiŋ hayô ma anêŋ nê ku êlêm ma enañ, “Lêk yaŋsiŋ ma alalô amô loŋ thiliv. Ba intu otak avômalô takêntêk ek ini malak takatu ba hamô habobo ek nênmê iniŋ nômvuli.”

¹⁶ Ma doŋtom Yisu hanaŋ nena, “Mi! Thêlô nênmô. Môlô da nobakôŋ i.”

¹⁷ Ma doŋtom thêlô enañ, “Yêlôaniŋ polom baheŋvi ma alim ju iyom.”

¹⁸ Êŋ ma Yisu hanaŋ, “Noja nôlêm.” ¹⁹ *Ma hanaŋ hadêŋ avômalô nena, “Nôndôk nômô kamuŋ takêntêk.” Ma hawa polom baheŋvi lôk alim ju atu ma hêv ma hathak leŋ ma hêv mek. Vêm ma haya polom lôk

alim ba hêv hadêŋ anêŋ nê ku, ma nê ku ewa ba ibi sam ba êv hadêŋ avômalô nômbêŋ atu. ²⁰ Ma avômalô sapêŋ eyañ ba leŋiŋviyak. Ma nômvata vi atu ba hamô ma nê ku isup halôk vak sam laumiŋ ba lahavuju. ²¹ Anyô iyom intu hatôm 5,000 ma avi lo avômena takatu ba eyañ nômvêŋ haviŋ miŋ ekatuŋ i ami.

Yisu haveŋ kasukthôm anêŋ dômlê

(Mak 6:45-52; Jon 6:16-21)

²² Vêm ma Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku nena nesak yeŋ ba nêmvôŋ ba ini kasukthôm vi tuvulu. Ma yanida hamô ek nêmvômalô ba ini am. ²³ *Yani hêv avômalô ba i ma hathak dum te ba hi ek eteŋ mek. Bôlôvôŋ hayô ma yani hamô dum êŋ denañ. ²⁴ Ma yeŋ lêk hi kasuk malêvôŋ ma lovak hayuv ba hamô yeŋ loŋ hale hi ba intu ŋañ budum hik ba yeŋ êŋ halelela liliŋ kambom.

²⁵ Habobo tem eyañ ma yani haveŋ kasuk anêŋ dômlê ba hi hadêŋ anêŋ nê ku. ²⁶ *Ma anêŋ nê ku êyê yani haveŋ kasuk anêŋ dômlê ma êkô kambom ba enañ nena, “Anyôla dahô!” ba elañ boloba.

²⁷ Ma ketheŋ oyaŋ ma yani hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Môlô miŋ nôkô ami ma nômvô yaô! Ya êntêk!”

²⁸ Êŋ ma Pita hanaŋ, “O Anyô Bêŋ Yisu, ma onañ ek

* **14:19:** Mat 15:35-39; Mak 8:6-10
24:37

* **14:23:** Luk 6:12; 9:28 * **14:26:** Luk

yamben kasuk anêḡ dômîlê ba yasôk êndêḡ o.”

²⁹ Ma Yisu hanaḡ, “Ôlêm.”

Êḡ ma Pita hatak yeḡ ma haveḡ kasuk anêḡ dômîlê ba hi. ³⁰ Ma doḡtom hayê lovak hayuv ba hakô. Êḡ ma hêv yak halôk kasuk kapô ma halam nena, “Anyô Bêḡ! Nêm ya sa!”

³¹ *Ketheḡ oyaḡ ma Yisu havalonḡ yani. Ma hanaḡ, “O anyô hôêvhaviḡ yaôna lôk. Hoson nena hatôm yayabiḡ o ami e?”

³² Ma thai ethak yeḡ ma lovak bêḡ êḡ hama. ³³ Aêḡ ba ḡê takatu ba êmô yeḡ elek veḡḡdônḡ lêlô ma êkôm ba êv yeḡ ba enaḡ, “Avanônḡ biḡ! O ma Wapômbêḡ anêḡ Nakaduḡ.”

Yisu hadum avômalô lôk lijiḡ mavi hêk Genesalet

(Mak 6:53-56; Jon 6:22-25)

³⁴ Thêlô ethak liḡdaḡ vi tuvulu anêḡ Genesalet. ³⁵ Ma avômalô lonḡ êḡ êyê Yisu ba eyala yani. Ma êv abô haveḡ malak lonḡ êḡ sapêḡ. Ma ewa iniḡ ḡê lôk lijiḡ sapêḡ ba i hadêḡ Yisu. ³⁶ *Ma eteḡ Yisu ba enaḡ ek ḡê lôk lijiḡ nêsoḡm anêḡ kwêv anêḡ daḡ iyom. Ma sapêḡ atu ba êsoḡm ma ibitak mavi.

15

Yisu hanaḡ hathak nôḡ takatu ba tem indum anyô lelaik

(Mak 7:1-23)

¹ Palisi lôk ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ doho êlêm anêḡ Jelusalem ba i hadêḡ Yisu ma enaḡ hik yani liḡ nena, ² “Bumalô iniḡ abô majanaḡ ek alalô nasik bahenḡḡ vêmam ka miḡ anḡaḡ nôḡm ek indum Wapômbêḡ lamavi. Ma aisê ka anêm ḡê ku ibuliḡ abô êḡ ba miḡ ithik bahenḡḡ ami?”

³ Êḡ ma Yisu hanaḡ, “Aisê ka môlô ubuliḡ Wapômbêḡ anêḡ abô balabuḡ ba osopa môlôda unim abô majanaḡ?

⁴ *Hatôm Wapômbêḡ hanaḡ nena, ‘Nodovak lemami lo lemtami’ ma ‘Ôpatu ba hathaḡ lambô lo talêbô hathak abô kambom, ma nijik ôpêḡ vônô.’ ⁵ Ma doḡtom môlô othak onanaḡ nena anyôla hanaḡ hadêḡ lami nena, ‘Yenaḡ nôḡkama takatu ba hamô ek yanêm mamu sa, êḡ ma bôk yahanaḡ nena tem yanêm êndêḡ Wapômbêḡ êtôm da. ⁶ Ba intu miḡ hatôm yanêm mamu sa ami.’ Êḡ ma hatôm môlô ôvôliḡ dômim ek Wapômbêḡ anêḡ abô ba osopa libumi iniḡ bôk lo lonḡ. ⁷ Môlô ḡê kambom! Môlô udum ba avômalô esonḡ nena môlô ḡê wapôm. Ma doḡtom môlô ma ḡê palonḡ anônḡ ba plopet Aisaia anêḡ abô lêk hik anônḡ ba hanaḡ nena,

⁸ “ ‘Avômalô êntêk êbô yenaḡ athêḡ hathak veḡḡḡbôlêk oyaḡ.

Ma doḡtom kapôlônḡḡ ma hêk daim bô ek ya.

* **14:31:** Mat 8:26; Mak 4:39 * **14:36:** Mat 9:20-21 * **15:4:** Kis 20:12; 21:17; Wkp 20:9; Lo 5:16

⁹Thêlô êv yeŋ oyaŋ hadêŋ ya.
Ma ethak enaŋ thêlôda
iniŋ abô iyom ba esau
nena,
“Êntêk ma Wapômbêŋ
anêŋ abô.” ’ ’ Aisaia
29:13

¹⁰Ma Yisu dalam avômalô
nômbêŋ atu ba êlêm hadêŋ
yani ma hanaŋ nena, “Môlô
nodaŋô ba noyala katô.

¹¹*Nôm takatu ba anyô
hayaŋ halôk abôlêk miŋ
hadum yani habitak lelaik
ami. Ma doŋtom nôk takatu
ba anyô hanaŋ hale abôlêk
intu hadum anyô habitak
lelaik.”

¹²Vêm ma nê ku êlêm enaŋ
hadêŋ Yisu nena, “Ondaŋô.
Palisi elañô anêm abô êntêk
ba lêk leŋiŋmaniŋ kambom
hathak o.”

¹³Ma Yisu hanaŋ viyaŋ
nena, “Wakamik atu ba hamô
malak leŋ tem esapu nôk
lôk ŋgalôk takatu ba miŋ
yani havatho ami. ¹⁴*Ba
miŋ môlô nodaŋô nê takêŋ
iniŋ abô ami. Thêlô ma nê
malenŋ pusip ba idum ek
nendom avômalô vi ember
loŋôndê. Ma anyô mapusip
yaŋ halom anyô mapusip yaŋ
haveŋ loŋôndê, êŋ ma tem
luvi nênem yak êndôk lôv.”

¹⁵Êŋ ma Pita hanaŋ hadêŋ
Yisu nena, “Nuŋgwik abô loŋ
kapô êŋ anêŋ ôdôŋ thô êndêŋ
yêlô.”

¹⁶Ma Yisu hanaŋ hadêŋ
thêlô nena, “Môlô ôthôn
haviŋ e? ¹⁷Odaŋô katô! Nôm
takatu ba halôk anyô abôlêk

ba hi hamiŋ anyô lasoam vêm
ma hale yaŋ ba hi. ¹⁸Ma
doŋtom nôk takatu ba hamô
anyô kapô ba hanaŋ hale
abôlêk, êŋ ma habitak anêŋ
anyô kapô ba intu hadum
ôpêŋ habitak lelaik. ¹⁹Nôm
takêntêk intu hamô avômalô
kapôlôŋiŋ ba hale yaŋ: auk
kambom lôk ik anyô vônô
ma idum sek haviŋ anyô yaŋ
yanavi lôk sek waliliŋ ma
vani lôk enaŋ abôyaŋ hathak
anyô yaŋ ba idum abô ek
yani lôk enaŋ abô kambom
hathak anyô vi. ²⁰Aêŋ ba
anyô hayaŋ nôk ba miŋ
hathik baŋ ami, nôk êŋ miŋ
hadum ba yani habitak lelaik
ami. Mi. Kambom takêntêk
intu hadum ba ôpêŋ habitak
lelaik.”

*Avi Kenan te hêvhaviŋ Yisu
(Mak 7:24-30)*

²¹Yisu hatak loŋ êŋ ma hi
hamô habobo Taia lo Saidon.
²²Ma avi Kenan te hamô
loŋ êŋ ba halêm ma dalam
nena, “Anyô Bêŋ! Devit anêŋ
Lim Lukmuk! Nêm kapôlôm
ek ya! Nŋgôk habuliŋ yenaŋ
avena kambom anôŋ.”

²³Ma doŋtom yani bônôn
iyom aleba nê ku êlêm ma
enaŋ nena, “Avi êntêk dalam
kaêk haveŋ alalô yam bôsahe!
Onaŋ ek yani ni!”

²⁴*Êŋ ma hanaŋ viyaŋ
nena, “Wapômbêŋ hêv ya ba
yahalêm hadêŋ avômalô Israe
takatu ba even mayaliv iyom
hatôm bôksipsip.”

* 15:11: Mat 12:34 * 15:14: Luk 6:39; Lom 2:19 * 15:24: Mat 10:6

25 Ma avi atu halêm ma halek vadônj lêlô ma hanañ, “Anyô bêñ, nêm ya sa!”

26 Ma hanañ hadêñ avi êñ nena, “Kambom ek nakaliv avômena iniñ nôm êndêñ avuñ.”

27 Avi êñ hanañ, “Anyô Bêñ, êñ ma avanônj. Ma donjom avuñ ethak eyañ alañsi iniñ nôm mapmap.”

28 Yisu hanañ, “O avi hôêvhaviñ bêñ anônj ba Wapômbêñ tem êndôk esak anêm lemhaviñ.” Ma avi êñ nalavi habitak mavi hathak lojbô.

Yisu hadum avômalô lôk lijiñ bêñ anônj mavi

29 Ma Yisu hatak loñ êñ ma habup hathak kasukthôm anêñ Galili. Vêm ma hathak dumlolê te ba hi hamô. 30 Ma avômalô bêñ anônj êlêm hadêñ yani ma ewa nê venjñvuviñ, lôk nê malenij pusip, lôk nê venjñ lo bahenij thotho, lôk nê venjñbôlêk putup, lôk nê lijiñ lomaloma ba êdô i hêk Yisu valuvi. Ma yani hadum ba ibitak mavi. 31*Ma avômalô êyê nê venjñbôlêk putup enañ abô, lôk nê venjñ lo bahenij thotho ibitak mavi, ma nê venjñvuviñ evenj, lôk nê malenij pusip êyê tak. Ma thêlô esonj kambom ba êbô Israël iniñ Wapômbêñ anêñ athêñ.

Yisu havakônj avômalô hatôm 4,000
(Mak 8:1-10)

32*Yisu halam anêñ nê ku êlêm ma hanañ hadêñ i nena,

“Yalenj hik ya hathak avômalô nômbêñ êntêk. Thêlô bôk êmô haviñ ya hatôm wak lô ba iniñ nôm lêk mi. Ma yahadô yanêm thêlô ba ini oyañ. Yakô tem malenij etaba êndôk lojônndê ba nêñêm yak.”

33 Ma anêñ nê ku enañ nena, “Alalô amô loñ thiliv ma avômalô bêñ anônj ba intu naja nôm anêñ êsê ba nanêm êndêñ i?”

34 Ma Yisu hanañ hik thêlô liñ, “Môlônim polom vithê intu hamô?”

Ma enañ nena, “Polom bahenji ba lahavuju lôk alim yaônena tomtom.”

35 Ma Yisu hanañ hadêñ avômalô nômbêñ atu nena nêndôk nêñêm biñ. 36 Êñ ma hawa polom bahenji ba lahavuju atu lôk alim ma hêv lamavi hadêñ Wapômbêñ. Ma haya polom lôk alim ba hêv hadêñ anêñ nê ku. Ma nê ku ewa ba ibi sam hadêñ avômalô. 37 Sapêñ eyañ ba lenjñviyak ma nê ku isup nôm wata halôk vak sam bahenji ba lahavuju. 38 Anyô iyom intu hatôm 4,000 ma avi lo avômena takatu ba eyañ nôm êñ haviñ miñ ekatuñ i ami. 39 Yôv ma Yisu hêv avômalô ba i ma hathak yenj ba hi Magadala.

16

Palisi lo Sadyusi lenjñhaviñ nêgê lavônij te
(Mak 8:11-13; Luk 12:54-56)

* 15:31: Mak 7:37 * 15:32: Mat 14:14 * 16:1: Mat 12:38; Luk 11:16

1 *Palisi lo Sadyusi doho êlêm hadêḡ Yisu ek nesaê yani. Ba intu thêlô enaḡ hadêḡ yani nena, “Undum lavôḡniḡ te ek injik thô nena Wapômbêḡ hêv o ba hôleḡ mena mi e?”

2 Ma Yisu hanaḡ nena, “Yaḡsiḡ ma môlô othak onaḡ nena, ‘Sômuyum mavi, êḡ ma wak mavi tem êḡjêk sawa daim.’” 3 Ma lôkbôk ma môlô othak onaḡ, ‘Wak habi thapuk ba tem ôthôm.’ Môlô oyala lenlêvôḡ anêḡ kobom katô. Ma doḡtom ku lomaloma takatu ba lêk habitak anêḡ ôdôḡ, ma môlô ôthôḡ paliḡ denaḡ.

4 *Môlô avômalô bôlôḡ êntêk ma avômalô kambom ba miḡ ôêvhaveḡ ya ami. Môlô lemimhaveḡ yandum lavôḡniḡ ek injik thô nena Wapômbêḡ bôk hêv ya ba yahalêm, ma doḡtom tem mi. Môlô tem nôḡgô Jona anêḡ lavôḡniḡ iyom.” Êḡ ma Yisu hatak thêlô ba hi.

Abô loḡ kapô hathak Palisi lo Sadyusi iniḡ yis

(Mak 8:14-21)

5 Yisu lôk anêḡ ḡê ku êyô kasukthôm vi tuvulu. Ma anêḡ ḡê ku lenḡpaliḡ polom ba miḡ ewa haveḡ ami. 6 *Ma hanaḡ hadêḡ thêlô nena, “Noyabiḡ am esak Palisi lo Sadyusi iniḡ yis.”

7 Ma ḡê ku enaḡ abô hadêḡ thêlôda nena, “Alalô miḡ awa polom ami ba intu hanaḡ abô êntêk la.”

8 Ma doḡtom yani hayala iniḡ abô atu ba enaḡ ba hanaḡ, “Môlô ḡê ôêvhaveḡ yaôna lôk. Onaḡ hathak miḡ owa polom ami eka?”

9 *Môlô ôthôḡ denaḡ e? Miḡ lemimhabi polom baheḡvi atu ba avômalô 5,000 bôk eyaḡ ami e? Ma vak sam vithê intu usup nôḡ wata halôk? 10 *Ma polom baheḡvi ba lahavuju ek avômalô hatôm 4,000, ma doḡtom vak sam vithê intu bôk usup nôḡ wata halôk ba lemimpaliḡ?

11 “Môlô ôthôḡ yenaḡ auk denaḡ ba osoḡ nena yahanaḡ abô hathak polom e? Noyabiḡ am ek Palisi lo Sadyusi iniḡ yis!” 12 Êḡ ma ḡê ku eyala Yisu anêḡ auk. Yani hanaḡ nena thêlô neyabiḡ i ek Palisi lo Sadyusi takatu ba êdôḡ avômalô hathak auk lokbaḡ. Ma miḡ hanaḡ hathak yis atu ba avômalô enḡgabôm polom hathak ami.

Pita hanaḡ nena Yisu ma Kilisi

(Mak 8:27-30; Luk 9:18-21)

13 Yisu habitak hayô Sisalia Pilipai ma hanaḡ hik ḡê ku liḡ nena, “Avômalô iniḡ auk aisê? Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu ma opalê?”

14 *Ma thêlô enaḡ nena, “Doho enaḡ nena o ma Jon anyô hathik ḡaḡ. Ma doho enaḡ nena o Elia. Ma vi enaḡ nena o ma Jelemaia mena plopet bô te.”

* 16:4: Mat 12:39; Luk 11:29 * 16:6: Luk 12:1 * 16:9: Mat 14:17-21

* 16:10: Mat 15:34-38 * 16:14: Mat 14:1-2; Mak 6:14-15; Luk 9:7-8

15 Ma hanaŋ hik thêlô liŋ, “Ma môlôda olam ya nena opalê?”

16 *Êŋ ma Saimon Pita hanaŋ nena, “O ma Mesia, Wapômbêŋ lôkmala anêŋ Nakaduŋ atu ba hêv ek nêŋ anêŋ avômalô bulubiŋ.”

17 *Ma hanaŋ viyaŋ, “Saimon, Jona anêŋ nakaduŋ, lêk hômô mavi. Ek malê nena anyô pik êntêk te miŋ hik auk êŋ thô hadêŋ o ami, ma mi. Wakamik atu ba hamô malak leŋ, yani êŋ intu hik auk êntêk thô hadêŋ o. 18 *Ma yanaŋ êndêŋ o nena o ma Pita.* Ma tem yandav yenaŋ avômalô takatu ba êvhaviŋ êyô êmô valu êŋ. Ma nômlate miŋ hatôm imbuliŋ avômalô ôdôŋ êŋ ba nema ami ma mi.

19 *Tem yanêŋ loŋ lôkliŋyak anêŋ vovaleŋ êndêŋ o. Nôm takatu ba hubutiŋ hamô pik ma tem yambutuŋ ênjêk leŋ aêŋ iyom. Ma nôŋ takatu ba hopole hamô pik ma tem yapole ênjêk leŋ aêŋ iyom.”

20 Ma hanaŋ lôklokwaŋ hadêŋ anêŋ nê ku ek miŋ nenaŋ êndêŋ anyôla nena yani ma Mesia atu ami.

Yisu hanaŋ abô hathak anêŋ ŋama

(Mak 8:31-9:1; Luk 9:22-27)

21 Pita hanaŋ nena Yisu ma Mesia vêŋ ma Yisu anêŋ ku yaŋ hayô nena êndôŋ anêŋ nê ku, “Tem yasopa

Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ ba yana Jelusalem. Ma Islael iniŋ nê bêŋbêŋ lôk nê bêŋbêŋ êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ tem nêŋem vovaŋ êndêŋ ya. Ma Wapômbêŋ tem indum ba nijik ya vônô. Ma êtôm wak lô ma tem injik ya liŋ imbiyô esak loŋbô.”

22 Ma Pita hawa yani hi daim dokte ma hathaŋ ba hanaŋ nena, “Anyô Bêŋ, mi anôŋ! Nôm êŋ miŋ hatôm êpôm o ami ma mi anôŋ!”

23 Yisu hik i liliŋ ma hanaŋ hadêŋ Pita, “Sadaŋ, nu dan! Hosopa anyô iniŋ auk iyom ma miŋ hosopa Wapômbêŋ anêŋ auk ami. Ba intu o hatôm gwasilim te atu ba elav ek enja ya êmô.”

24 *Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku nena, “Anyôla hadum ek esopa ya, êŋ ma êmbôliŋ dôŋ êndêŋ yanida ma enja anêŋ alovalaŋaŋsiŋ ba esopa ya.

25 *Ek malê nena ôpatu ba lahabi bêŋ anôŋ hathak anêŋ lôkmala pik, anêŋ lôkmala êŋ tem nêŋ yak. Ma doŋtom ôpatu ba hatak anêŋ lôkmala ek hasopa ya, yani êŋ tem enja lôkmala anôŋ.

26 * “Anyô te hawa nômkama pik sapêŋ ma doŋtom miŋ hasopa Wapômbêŋ anêŋ abô ami ba anêŋ lôkmala hêv yak, êŋ ma tem yani êmô mavi e? Mi anôŋ, tem enja

* 16:16: Jon 6:69 * 16:17: Gal 1:15-16 * 16:18: Jon 1:42; Ep 2:20 * 16:18: Athêŋ êŋ anêŋ ôdôŋ nena ‘valu’. * 16:19: Mat 18:18; Jon 20:23 * 16:24: Mat 10:38; Luk 14:27 * 16:25: Mat 10:39; Luk 17:33; Jon 12:25 * 16:26: Mat 4:8-9

vovañ. Ma anyôla hatôm nêm nômlate êndêñ Wapômbêñ ek enja anêñ lôkmala esak loñbô e? Mi anôñ! ²⁷ *Anyô Anêñ Nakaduñ atu tem êlêm imbiñ añela ba embalon Lambô anêñ lôklokwanj lôk deda lôkmanjñ. Êñ ma tem yani nêm vuli êndêñ avômalô sapêñ êtôm ku mavi lôk ku kambom takatu ba bôk thêlô idum yôv anêñ vuli. ²⁸ Yanan avanôñ êndêñ môlô nena Anyô Anêñ Nakaduñ atu tem êlêm imbiñ anêñ loñ lôklinyak. Ma môlô vi atu ba lêk umiñ loñ êntêk tem nômô lôkmala denañ ma ôñgô nôm êñ imbiñ.”

17

*Yisu liñkupik habitak yanja
(Mak 9:2-13; Luk 9:28-36)*

¹ Wak bahenñvi ba lahavute hale ba hi ma Yisu hawa Pita haviñ anyô loyanñ Jems lo Jon ba ethak dumlolê daim bêñ te ba i. Ma thêlô iyom êmô dumlolê êñ. ² *Êñ ma Yisu liñkupik habitak yanja hêk thêlô malenñ. Ma thohavloma hatôm wak anêñ deda, ma anêñ kwêv sapêñ habitak thapuk hatôm deda. ³ Ma kethenñ oyanñ ma Mose lo Elia êyô ma enañ abô haviñ Yisu ba thêlô êyê. ⁴ Êñ ma Pita hanañ hadêñ Yisu, “Anyô Bêñ, mavi anôñ ek lêk alalô amô loñ êntêk. Lemhaviñ ma tem yandav unyak lôkkupik lokwanjlo, te ek o ma te ek Mose ma te ek Elia?”

⁵ *Pita hanañ abô denañ ma buliv mabuñ anôñ te hayô hava thêlô siñ. Ma abô te halêm anêñ buliv êñ kapô nena, “Intu ma yenanñ Okna atu ba yalenñhaviñ videdaunñ. Ma ya kapôlôñ mavi hathak yani. Ba nodanñô anêñ abô!”

⁶ Nê ku elañô abô êñ ma êkô ba elañ boloba ba êlôk êk pik. ⁷ Ma Yisu halêm ma hasôm thêlô ba hanañ, “Numbiyô, miñ nôkô ami.” ⁸ Êñ ma thêlô esonñ êyê ma Yisu iyom hamiñ. Ma anyô ju atu ma mi.

⁹ Vêm ma etak dumlolê êñ ba êlôk ele i ma Yisu hanañ lôklokwanj nena, “Môlô miñ nonañ nôm atu ba ôyê bêñ êndêñ anyôla ami endeba Wapômbêñ injik Anyô Anêñ Nakaduñ atu liñ imbiyô êñjêk ñama esak loñbô am.”

¹⁰ *Nê ku enañ hik Yisu liñ nena, “Aisê ka ñê lôkauk hathak abô balabuñ enañ nena Elia tem êmônñ ba êlêm vêm ka Mesia?”

¹¹ Êñ ma Yisu hanañ, “Avanônñ! Elia tem êlêm ba indum ku ek nômkama sapêñ imbitak mavi esak loñbô.

¹² *Ma donñtom yanañ êndêñ môlô nena Elia bôk halêm yôv. Ma avômalô êthônñ yani paliñ ba esopa iniñ lenñhaviñ iyom ba idum kambom lomalama hadêñ yani. Ma tem nêñêm vovañ êndêñ Anyô Anêñ Nakaduñ atu aêñ iyom.”

¹³ *Nê ku elañô abô êñ, ma

* **16:27:** Sng 62:12; Snd 24:12; Mat 25:31; Lom 2:6; ALK 22:12 * **17:2:** 2Pi 1:16-18 * **17:5:** Lo 18:15; Sng 2:7; Ais 42:1; Mat 3:17; Mak 1:11; Luk 3:22 * **17:10:** Mal 4:5 * **17:12:** Mat 11:14 * **17:13:** Luk 1:17

eyala nena Yisu hanaŋ abô hathak Jon anyô hathik ŋaŋ.

*Yisu hêv ŋgôk vê hêk okna te
(Mak 9:14-29; Luk 9:37-43)*

14 Yisu thêlô i êyô ma êyé avômalô bêŋ anôŋ lêk êmô. Ma anyô te halêm hadêŋ Yisu ma halek vadôŋ lêlô hêk yani ma, 15 ma hanaŋ, “Anyô Bêŋ, nêŋ kapôlôm ek yenaŋ okna. Yani hawa lijiŋ hama yak ba hathak hêv yak halôk ŋaŋ lôk atum. Ma vovaŋ bêŋ hathak hapôm yani. 16 Ma yahawa hi hadêŋ anêŋ nê ku, ma doŋtom thêlô miŋ hatôm nindum yani mavi ami.”

17 Ma Yisu hanaŋ, “Yahamô haviŋ môle sawa daim ma doŋtom miŋ ôêvhaviŋ ami ma owa auk lokbaŋ aleba yakapôlôŋ lêk hagiap hathak môle. Noja okna êŋ êlêm!” 18 Ma hathaŋ ŋgôk ba ŋgôk hatak okna êŋ ma ketheŋ oyaŋ ma habitak mavi.

19 *Nê ku i hadêŋ Yisu ma enaŋ, “Aisê ka yêlô miŋ hatôm nanêŋ ŋgôk êŋ vê ami?”

20-21 *Êŋ ma Yisu hanaŋ, “Môle miŋ hatôm ami ek malê nena môleŋim ôêvhaviŋ ma yaôna lôk ba mi! Ava yaôna ma bêŋ anôŋ ek môleŋim ôêvhaviŋ! Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môle. Môleŋim ôêvhaviŋ hatôm ava yaônate iyom, êŋ ma hatôm nonaŋ êndêŋ dumlolê êntêk, ‘Umbiyô ba nu buyaŋ’,

êŋ ma tem ni. Ma môle hatôm nundum nômbêŋ intu sapêŋ!”*

*Yisu hanaŋ bôleŋ yaŋ
hathak anêŋ ŋama*

(Mak 9:30-32; Luk 9:43-45)

22 *Yisu lôk anêŋ nê ku sapêŋ ethak doŋtom halôk Galili ma hanaŋ hadêŋ i nena, “Tem nenaŋ Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu bêŋ ba netak êndôk avômalô baheniŋ. 23 Ma tem nijik yani vônô, ma êtôm wak lô ma tem injik yani liŋ imbiyô esak loŋbô.” Nê ku elanô abô êŋ ma leŋiŋmalaiŋ kambom.

Yisu hêv da unyak mathen

24 *Yisu lôk anêŋ nê ku i êyô Kapaneam ma nê ewa da unyak mathen êlêm ma enaŋ hik Pita liŋ, “Môleŋim kêdôŋwaga hathak hêv da unyak mathen e?”

25 Ma Pita hanaŋ, “Intu êŋ. Yani hathak hêv.”

Ma Pita habitak hayô unyak kapô ma Yisu hanaŋ hik yani liŋ hamôŋ, “Saimon, lemhabi aisê? Pik sapêŋ iniŋ kiŋ ethak ewa da anêŋ opalêla? Thêlôdaniŋ nali mena avômalô vi?”

26 Ma hanaŋ, “Ewa anêŋ avômalô vi.”

Aêŋ ba Yisu hanaŋ, “Nali ma miŋ ethak êv da êŋ ami.

27 Ma doŋtom yahadô alalô nanêŋ malaiŋ êndêŋ nê takêŋ. Ba intu nu kasukthôm

* 17:19: Mat 10:1 * 17:20-21: Mat 21:21; Mak 11:23; Luk 17:6; 1Ko 13:2

* 17:20-21: Nê lôkawk vi enaŋ nena abô doho atu ba Matyu hatô ma hêk denaŋ. Abô êŋ ma aêntêk: Ovak balabuŋ ek nôŋ ba oteŋ mek iyom ma hatôm nêŋ ŋgôk lôklokwaŋ anêŋ aêŋ vê. * 17:22: Mat 16:21 * 17:24: Kis 30:13; 38:26

ma okaliv lôm. Alim môḥ
atu ba hôvôv, êḥ ma onja ba
okyav abôlêk. Ma tem nôḥgô
valuselenḥ te hamiḥ kapô.
Onja valuselenḥ êḥ ba nêḥ
êḥdêḥ ḥê êḥ ek êtôm da unyak
mathenḥ.”

18

*Opalê intu bêḥ hêk
Wapômbêḥ anêḥ loḥ lôkliḥyak
kapô*

(Mak 9:33-37,42-48; Luk
9:46-48; 17:1-2)

¹ *Wak êḥ ma ḥê ku êlêḥ
hadêḥ Yisu ma enaḥ hik yani
liḥ, “Opalê te tem imbitak
anyô lôk athêḥ bêḥ êḥmô
Wapômbêḥ anêḥ loḥ lôkliḥyak
kapô?”

² Ma Yisu halam amena te
halêḥ ma hadô hamiḥ thêlô
malêvôḥ³ *ma hanaḥ, “Yanaḥ
avanôḥ êḥdêḥ môlô nena miḥ
otak unim kobom ba ubitak
hatôm amena êḥtêk ami, êḥ
ma môlô tem miḥ numbitak
nôyô Wapômbêḥ anêḥ loḥ
lôkliḥyak kapô ba unu ami.
Ma mi. ⁴ Aêḥ ba anyô te
hatauviḥ i aleba yaôna hatôm
amena êḥtêk, yani êḥ tem
imbitak anyô lôk athêḥ bêḥ
êḥmô Wapômbêḥ anêḥ loḥ
lôkliḥyak kapô. ⁵ *Ma ôpatu ba
hêvhaviḥ ya ba hawa amena
te aêḥtêk thô, ma hatôm hawa
ya thô haviḥ.

⁶ “Ma doḥtom anyô te
hadum ba yenaḥ amena atu
ba hêvhaviḥ ya te hêv yak,
ôpêḥ tem êpôm malaiḥ bêḥ
anôḥ. Ôpêḥ tem nêsoḥkwêḥ

valu bêḥ te esak laselo ba
nimbi yani êḥdôk ḥḡwêk
makidiḥ ba ema. Malaiḥ êḥ
ma yaôna ek malaiḥ atu ba
yani tem êpôm embenḥ yam.

⁷ “Alikaknena môlô
avômâlô pik êḥtêk! Nôm
lomaloma hamô pik êḥtêk ba
hadum ba môlô udum kam-
bom. Nôm takêḥ tem imbitak.
Ma doḥtom ôpatu ba halom
anyô vi ba idum kambom,
yani êḥ tem êpôm malaiḥ
bêḥ anôḥ. ⁸ *Bahem lo vem
hadum ba hudum kambom,
êḥ ma odabêḥ kisi ba umbini
ek miḥ undum kambom esak
loḥbô ami! Bahem lo vem vi
iyom ma malaiḥ, ma doḥtom
mavi ek nu malak leḥ. Ma
bahem lo vem luvi hamô
ba hudum kambom, êḥ ma
lemvimkupik sapêḥ tem ni
loḥ atum hathaḥ hamô hatôm
wak nômbêḥ intu sapêḥ ba
intu malaiḥ bêḥ anôḥ. ⁹ Ma
malem daluk hadum ba
hudum kambom, êḥ ma ômbi
vê ba okaliv ni ek miḥ undum
kambom esak loḥbô ami!
Malem daluk vi iyom ma
malaiḥ, ma doḥtom mavi ek
nu malak leḥ. Ma malem
daluk luvi hamô ba hudum
kambom êḥ ma lemvimkupik
sapêḥ tem êḥdôk loḥ atum
lôkmala ba intu malaiḥ bêḥ
anôḥ.

¹⁰ * “Aêḥ ba noyabiḥ am!
Miḥ nosoḥ nena yenaḥ
avômena ma nôḥ oyaḥ ami.
Yanaḥ êḥdêḥ môlô nena iniḥ
aḥela ethak êyê nôḥ takatu

* 18:1: Luk 22:24 * 18:3: Mat 19:14; Mak 10:15; Luk 18:17 * 18:5: Mat
10:40; Luk 10:16; Jon 13:20 * 18:8: Mat 5:29-30 * 18:10: Hib 1:14

ba udum hadêḡ i ma i enaḡ hadêḡ Wakamik atu ba hamô malak leḡ. ¹¹ *Ya Anyô Anêḡ Nakaduḡ yahalêm ek yanêm avômalô takatu ba even mayaliv bulubiḡ.*

Abô loḡ kapô hathak bok-
sipsip te mi

(Luk 15:4-7)

¹² “Anyô te anêḡ boksipsip hatôm 100 êmô ba te haveḡ aidoho. Lemhabi aisê? Bok-sipsip alaḡ tem indum malê? Tem etak 99 takatu ba nêḡmô dumlolê ma ni êmbôlêm ali atu ba mi. ¹³ Yanaḡ avanôḡ êndêḡ môlô! Yani hapôm ali êḡ, ma tem lamavi anêḡ dôêḡ esak ali atu ba hapôm êmôḡ ek 99 takatu ba êmô. ¹⁴ Ma môlônim Lemambô atu ba hamô malak leḡ hadô anyô athêḡ mi te ni loḡ atum lôkmala aêḡ iyom.

Loḡôndê opesaḡ abô imbiḡ
mamuyaḡ

¹⁵ * “Mamuyaḡ hadum kambom hadêḡ o,* ma nu êndêḡ yani ma onaḡ anêḡ kambom bêḡ. Yani halaḡô o, êḡ ma mamu ôḡmô hatôm anyô loyaḡ hathak loḡbô. ¹⁶ *Ma miḡ halaḡô o ami, êḡ ma onja anyô te mena ju la imbiḡ o ba unu êndêḡ yani ma nonaḡ anêḡ kambom êḡ bêḡ esak loḡbô. Anyô ju êḡ tem nimiḡ ba nedaḡô mamunim abô êtôm atu ba Wapômbêḡ bôk hanaḡ

yôv. ¹⁷ Yani lêndôḡ kôtôḡ denaḡ, êḡ ma nu onaḡ anêḡ kambom bêḡ êndêḡ avômalô ôdôḡ êvhaviḡ. Ma doḡtom yani lêndôḡ kôtôḡ denaḡ ba hadô endanaḡô avômalô ôdôḡ êvhaviḡ iniḡ auk, êḡ ma môlô nôḡḡô yani êtôm anyô daluk lôk anyô hawa takis.

¹⁸ * “Yanaḡ avanôḡ êndêḡ môlô. Nôm takatu ba ubutiḡ hamô pik ma tem yambutiḡ êmô malak leḡ. Ma nôḡm takatu ba opole hêk pik ma tem yapole êḡjêk malak leḡ aêḡ iyom.

¹⁹⁻²⁰ * “Odaḡô! Anyô ju mena lu la ethak doḡtom hathak yenaḡ athêḡ, êḡ ma yada tem yamô i malêvôḡ. Ba intu te mena ju la kapôlôḡḡiḡ doḡtom hathak nôḡmlate ba eteḡ mek, ma yenaḡ Wakamik atu ba hamô malak leḡ tem indum nôḡm êḡ anôḡ.”

Abô loḡ kapô hathak anyô
palonḡ

²¹ Vêḡm ma Pita halêm ma hanaḡ hik Yisu liḡ, “Anyô Bêḡ, yenaḡ aiaḡ hadum kambom hadêḡ ya, êḡ ma yatak yakapôlôḡ bôlôḡ vithê? Bôlôḡ bahenḡvi ba lahavuju, e?”

²² *Ma Yisu hanaḡ, “Yanaḡ êndêḡ o. Otak kapôlôm ek mamuyaḡ êtôm wak nôḡmbêḡ intu sapêḡ, ma miḡ bôlôḡ bahenḡvi ba lahavuju ami!

* **18:11:** Luk 19:10 * **18:11:** Hadêḡ sêbôk ḡê doho atu ba eto Abô Mavi eto abô 11 haviḡ, ma doho miḡ eto ami. * **18:15:** Luk 17:3; Gal 6:1 * **18:15:** ḡê lôk kau vi leḡḡiḡhabi nena abô ‘hadêḡ o’ êḡ, ma Matyu da miḡ hato ami, ma anyôla hato haveḡyam. * **18:16:** Lo 19:15; Jon 8:17 * **18:18:** Mat 16:19; Jon 20:23 * **18:19-20:** Mak 11:24; Jon 15:7 * **18:22:** Luk 17:4

23 “Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôklinḡyak ma hatôm kiḡ te hadum ek anêḡ ḡê ku nêlêm nêwê anêḡ valuselenḡ viyaḡ. 24 Wak êḡ hayô, ma ewa anyô ku atu halêm. Ôpêḡ bôk hayaḡ kiḡ anêḡ valuselenḡ vithê ba hathôḡ palinḡ. 25 Yani miḡ hatôm nêm viyaḡ ami ba intu kiḡ hanaḡ nena nêlêm ôpêḡ lôk veḡi lôk nali ba nimbitak êtôm anyô yaḡ anêḡ ḡê ku oyaḡ ek nêlêm valuselenḡ êḡ viyaḡ. Ma nêlêm anêḡ nômkama sapêḡ ba anyô vi nêlêm vuli ma neja valuselenḡ esak ba nêwê kiḡ anêḡ valuselenḡ êḡ viyaḡ.

26 “Êḡ ma ôpêḡ hêv yak halôk hêk yani valuvi ma halaḡ nena, ‘Oyabinḡ vêmam! Valuselenḡ takatu ba yahawa hêk o ma tem yanêm viyaḡ.’ 27 Ma kiḡ lahiki ba hanaḡ, ‘Viyaḡ dôlôk!’ Ma hatak ôpêḡ ba hi.

28 “Anyô ku êḡ hatak kiḡ anêḡ unyak ma hi hapôm anyô ku yaḡ ba thainiḡ ku hatôm donḡtom. Anyô yaḡ hawa valuselenḡ yaôna lôk hêk yani ba miḡ bôk hêv ami. Êḡ ma yani havalonḡ ôpêḡ ba hakakô laselo siḡ lôklokwaḡ ma hathaḡ ba hanaḡ, ‘Yenaḡ valuselenḡ êlêm!’

29 “Ma yaḡ êḡ hêv yak halôk hêk yani valuvi ma halaḡ nena, ‘Oyabinḡ vêmam! Tem yanêm anêm valuselenḡ êḡ viyaḡ.’

30 “Ma donḡtom ôpêḡ hapôlik hathak yaḡ êḡ anêḡ abô

ba hawa ba hi hatak halôk koladônḡ endeba ôpêḡ nêm valuselenḡ êḡ viyaḡ am. 31 ḡê ku vi êyê nôlêm atu ba ôpêḡ hadum ba esonḡ kambom ma leḡiḡmalainḡ bêḡ ba i enaḡ hadêḡ kiḡ.

32 “Êḡ ma kiḡ halam ôpêḡ ba halêm ma hanaḡ, ‘O anyô kambom anônḡ! Holanḡ bêḡ hadêḡ ya aleba yahatak o ba miḡ hôwê anêm valuselenḡ viyaḡ ami. 33 Yalenḡ hik ya hathak o, ma aisê ka miḡ hudum aêḡ hadêḡ mamuyaḡ ami?’ 34 *Ma kiḡ lamaninḡ ba hatak ôpêḡ halôk ḡê takatu ba eyabinḡ koladônḡ ek thêlô nêlêm vovaḡ êndêḡ yani endeba nêm valuselenḡ êḡ viyaḡ am.

35 * “Aêḡ ba môlô tomtom lemimmavi ba notak unim kapôlômim kambom ek môlôviyaḡ. Yakô Wakamik atu ba hamô malak leḡ tem indum aêḡ êndêḡ o êtôm atu ba kiḡ hadum hadêḡ anêḡ anyô ku atu.”

19

Yisu hanaḡ abô hathak ḡê lôk veḡi êdô i

(Mak 10:1-12; Luk 16:18)

1 Yisu hanaḡ abô takêḡ vêm ma hatak Galili ma hi ḡaḡ Jolodaḡ vi tuvulu hêk Judia. 2 Ma hamô loḡ êḡ ma avômalô bêḡ anônḡ êyô. Ma hadum ḡê lôk lijiḡ ba ibitak mavi.

3 Ma Palisi doho êlêm hadêḡ Yisu ma idum ek nesau yani ba enaḡ hik yani liḡ, “Abô balabuḡ hanaḡ aisê? Anyô

* 18:34: Mat 5:25-26 * 18:35: Mat 6:15; Mak 11:25; Ep 4:32; Kol 3:13

hatôm nêḡ yanavi vê esak ôdôḡ lomalomā mena mi e?”

4 *Ma doḡtom Yisu hanaḡ, “Môlô bôk osam Wapômbêḡ anêḡ abô atu ba hanaḡ nena, ‘Sêbôk ba môḡ anôḡ atu ba Wapômbêḡ hapesaḡ avômalô ma hapesaḡ anyô lo avi. 5 *Ba intu Wapômbêḡ bôk hanaḡ nena, “Anyô tem etak lambô lo talêbô ma esak doḡtom imbiḡ yanavi ek thai nimbatak êtôm kupik doḡtom iyom.” ’

6 Thai miḡ ju hathak loḡbô ami ma lêk ibitak doḡtom. Aêḡ ba nôḡ atu ba Wapômbêḡ bôk havak loḡ hathak doḡtom ma miḡ hatôm anyôla epole vê ami.”

7 *Ma Palisi enaḡ, “Ma doḡtom Mose bôk hanaḡ nena anyô hadum ek êndô yanavi ma eto kapya nêḡ yanavi vê ba nêḡ êndêḡ yanavi ek nêḡ yani vê.”

8 Ma Yisu hanaḡ, “Môlô ḡê lemimôndôḡ kôtôḡ. Ba intu Mose hik loḡôndê êḡ thô hadêḡ môlô. Môḡ anôḡ atu ba Wapômbêḡ hapesaḡ pik êntêk, ma auk êḡ miḡ hamô haviḡ ami. 9 *Yanaḡ êndêḡ môlô nena anyô te yanavi miḡ hadum sek ami, ma doḡtom yamalô hadô yanavi ba hawa avi yaḡ. Anyô êḡ hadum sek haviḡ avi yaḡ êḡ.”

10 ḡê ku enaḡ hadêḡ Yisu, “Aêḡ ba anyô muk hamô mavi ek anyô lôk avi.”

11 Ma hanaḡ hadêḡ thêlô, “Anyô sapêḡ miḡ hatôm

nedaḡô abô êḡ ami. Ôpatu ba Wapômbêḡ hêv lôklokwaḡ hadêḡ i iyom intu hatôm nedaḡô abô êḡ. 12 Anyô doho ma taluvi ewa i ba malaiḡ hamô ba miḡ hatôm neja avi ami. Doho ma êvê iniḡ thalôk vê ek neyabiḡ kiḡ iniḡ vêḡi. Ma doho leniḡhaviḡ nêḡnêḡ iniḡ lôklokwaḡ lôkthô ek nindum Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak anêḡ ku ba intu miḡ ewa avi ami. Ôpatu ba halaḡô abô êḡ ba hasopa, ma esopa iyom.”

Yisu hêv mek hathak avômena
(Mak 10:13-16; Luk 18:15-17)

13 Avômalô doho ewa avômena yaôḡnena êlêḡ ek Yisu etak baḡ êyô êḡḡêk thêlô ba nêḡ mek esak i. Ma doḡtom anêḡ ḡê ku ethaḡ avômalô takêḡ.

14 *Êḡ ma Yisu hanaḡ, “Notak avômena yaôḡnena ba nêlêḡ êndêḡ ya ma miḡ numiḡ thêlô loḡ siḡ ami ek malê neḡa avômalô takatu ba athêḡ mi ma hatôm avômena takêḡntêk ba Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak ma thêlôniḡ.”

15 Êḡ ma hatak baḡ hayôhêk i vêḡ ma hatak loḡ êḡ ba hi.

Anyô muk lôk nôḡkama bêḡ hanaḡ abô haviḡ Yisu

(Mak 10:17-31; Luk 18:18-30)

16 Anyô te halêḡ hadêḡ Yisu ma hanaḡ, “Kêdôḡwaga, yandum malê mavi te ek

* 19:4: Stt 1:27; 5:2 * 19:5: Stt 2:24; Ep 5:31 * 19:7: Lo 24:1-4; Mat 5:31

* 19:9: Mat 5:32; 1Ko 7:10-11 * 19:14: Mat 18:2-3 * 19:17: Wkp 18:5; Luk 10:28

yamô lôkmala êtôm wak nômbêḅḅ intu sapêḅḅ?”

17 *Ma Yisu hanaḅḅ, “Anyô te iyom intu mavi! Ma honaḅḅ hik ya liḅḅ hathak abô ‘mavi’ êḅḅ eka? Lemhaviḅḅ onja lôkmala atu ba hamô hatôm wak nômbêḅḅ intu, êḅḅ ma osopa Wapômbêḅḅ anêḅḅ abô balabuḅḅ.”

18 *Ma ôpêḅḅ hanaḅḅ hik yani liḅḅ nena, “Yasopa abô balabuḅḅ alisêḅḅ?”

Êḅḅ ma Yisu hanaḅḅ, “ ‘Miḅḅ nuḅḅwik anyô vônô ami. Miḅḅ undum sek imbiḅḅ anyô yaḅḅ yanavi ami. Miḅḅ onja vani ami. Miḅḅ onan abôyaḅḅ esak anyô vi ba undum abô ek i ami. 19 *Ondovak lemambô lo lemtambô.’ Ma ‘lemimbibiḅḅ avômalô vi êtôm lemhaviḅḅ oda.’ ”

20 Ma anyô muk êḅḅ hanaḅḅ, “Abô balabuḅḅ takêḅḅ, ma yahathak yahasopa. Yandum malê te imbiḅḅ?”

21 Ma Yisu hanaḅḅ, “Lemhaviḅḅ nuḅḅwik anêm ku anêḅḅ daḅḅ siḅḅ, êḅḅ ma nu nêm anêm nômkama sapêḅḅ ek avômalô nêḅḅ vuli. Ma onja valuselenḅḅ sapêḅḅ ba nêm êḅḅ avômalô siv. Hudum aêḅḅ, ma tem anêm nômkama mavi lomaloma êmô malak lej. Ma ôlêm osopa ya.”

22 Anyô muk êḅḅ ma anyô lôk nômkama bêḅḅ anôḅḅ. Ba intu halaḅḅ abô êḅḅ ma hêv malaiḅḅ bêḅḅ hadêḅḅ yani ba hi lôk lamalaiḅḅ.

23 Êḅḅ ma Yisu hanaḅḅ hadêḅḅ anêḅḅ ḅḅ ku nena, “Yanaḅḅ avanôḅḅ êḅḅ môle nena ḅḅ lôk nômkama bêḅḅ tem nêpôm malaiḅḅ bêḅḅ ek nimbitak nêyô Wapômbêḅḅ anêḅḅ loḅḅ lôkliḅḅyak kapô ba ini. 24 Odaḅḅ! Miḅḅ malaiḅḅ bêḅḅ ek bok kamel imbitak êyô luvik idu sôp anêḅḅ abyanaḅḅ ba ni ami, ma doḅḅtom malaiḅḅ anôḅḅ ek anyô lôk nômkama bêḅḅ te imbitak êyô Wapômbêḅḅ anêḅḅ loḅḅ lôkliḅḅyak kapô.”

25 Nêḅḅ ku elanaḅḅ abô êḅḅ ma esonaḅḅ kambom ba enaḅḅ, “Avanôḅḅ e? Aêḅḅ ba miḅḅ hatôm anyôla imbitak êyô Wapômbêḅḅ anêḅḅ loḅḅ lôkliḅḅyak kapô ba ni ami e?”

26 *Ma Yisu hayê thêlô lôklokwaḅḅ ma hanaḅḅ, “Wapômbêḅḅ iyom hatôm indum nômkama sapêḅḅ. Ma anyô te miḅḅ hatôm nêm yanida bulubiḅḅ ami ma mi.”

27 Ma Pita hanaḅḅ, “Yêlô bôk atak yêlôaniḅḅ nômkama sapêḅḅ ba alêm asopa o ba intu tem naja malê?”

28 *Ma Yisu hanaḅḅ hadêḅḅ i, “Yanaḅḅ avanôḅḅ êḅḅ môle! Wak te ma Wapômbêḅḅ tem epesanaḅḅ loḅḅ lukmuk. Ma Anyô Anêḅḅ Nakaduḅḅ atu tem êmô loḅḅ êḅḅ ba eyabiḅḅ anêḅḅ avômalô êtôm kiḅḅ lôkmaḅḅgiḅḅ. Ma môle anyô ku laumiḅḅ ba lahavuju takatu ba osopa ya, môle tem noyabiḅḅ avômalô Is-lael ôdôḅḅ laumiḅḅ ba lahavuju êtôm kiḅḅ aêḅḅ iyom. 29 Ma

* 19:18: Kis 20:13-16; Lo 5:17-20 * 19:19: Kis 20:12-16; Lo 5:16-20; Wkp 19:18

* 19:26: Jop 42:2 * 19:28: Mat 25:31; Luk 22:30; ALK 3:21

avômalô takatu ba leñiñhabi ya ba etak iniñ unyak lôk iviyañ ma livi lôk lami ma taluvi lôk iniñ nali lôk iniñ ku, êñ ma tem Wapômbêñ nêm bêñ anôñ êndêñ i êtôm 100 êyô êmô iniñ loñ imbiñ. Ma thêlô tem neja lôkmala atu ba nêmo êtôm wak nômbêñ intu sapêñ imbiñ. ³⁰ *Odañô! Nê lôk athêñ bêñ, bêñ anôñ tem nimbitak nê lôk athêñ mi. Ma nê lôk athêñ mi bêñ anôñ tem nimbitak nê lôk athêñ bêñ.”

20

Abô loñ kapô hathak ku anêñ vuli

¹ Yisu hanañ, “Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak ma hatôm aêntêk. Lôkbôk momañiniñ ma ku te anêñ alañ hi ek êmbôlêm nê ku ek nindum ku embenñ anêñ ku kapô. ² Yani hapôm anyô doho ma hanañ hik i liñ ek nindum anêñ ku êtôm wak daluk te ma nêm i vuli esak valuselenñ doñtom ma êlôk hathak anêñ abô. Yôv ma hêv thêlô ba i anêñ ku kapô.

³ “Wak hathak leñ ma hi loñ ethak doñtom halôk ma hayê anyô doho atu ba ida êmô iyom. ⁴ Ma hanañ hadêñ thêlô, ‘Môlô nu nundum yenañ ku, ma tem yanêm môlô vuli êtôm unim ku.’ ⁵ Êñ ma i.

“Waklêvônñ biñ ma hi hadum aêñ ma habobo wak êndôk ma hi hadum aêñ hathak loñbô. ⁶ Yañsiñ ma hayê anyô doho ida êmô iyom

ma hanañ, ‘Aisê ka môlô ômô oyañ wak daluk êntêk?’

⁷ “Ma enañ, ‘Anyô te miñ hêv ku hadêñ yêlô ami.’

“Ma ku alañ hanañ, ‘Môlô nu nundum yenañ ku imbiñ.’

⁸ * “Bôlôvônñ hayô ma ku alañ hanañ hadêñ anyô hayabiñ ku, ‘Ondam nê takatu ba idum ku nêlêm ek nêm i vuli. Nê yañsiñ êmônñ ma nê wak halôk êyô ênjêk vêm ma nê waklêvônñ ma nê lôkbôk ma embenñ yam anôñ.’

⁹ “Nê yañsiñ êlêm ma hêv i valuselenñ doñtom. ¹⁰ Ma nê lôkbôk esonñ nena tem neja valuselenñ esak. Ma doñtom mi. Ewa hatôm doñtom. ¹¹ Ewa iniñ vuli yôv, ma thêlô enañ abô munuñmunuñ hathak ku alañ ba enañ, ¹² ‘Aisê ba yêlô alêm hadêñ lôkbôk ba adum ku bêñ lôk vovanik hamiñ wak mathalalenñ. Ma nê yañsiñ idum ku yaôna lôk. Ma doñtom ewa valuselenñ hatôm yêlôaniñ!’

¹³ “Êñ ma ku alañ hanañ hadêñ anyô te nena, ‘Aiyañ, miñ yahadum kambom hadêñ o ami. Bôk yahanañ ba hólôk nena undum ku ma tem onja valuselenñ doñtom iyom. ¹⁴ Yenañ yalenñhaviñ ba yahêv nê takatu ba evenñ yam iniñ vuli hatôm môlônim. Aêñ ba onja anêm ba nu! ¹⁵ Valuselenñ êntêk ma yenañ ba intu hatôm yasopa yenañ yalenñhaviñ iyom ek yanêm. Ma môlô malemim thêlêv eka?’

* 19:30: Mat 20:16; Luk 13:30

* 20:8: Wkp 19:13; Lo 24:15

16 * “Aêḡ ba ḡê êmôḡ tem nimbitak êtôm ḡê evenḡ yam. Ma ḡê evenḡ yam tem nimbitak êtôm ḡê êmôḡ.”

Yisu hanaḡ abô hathak anêḡ ḡama bôlôḡ te lô
(Mak 10:32-34; Luk 18:31-33)

17 Yisu hi Jelusalem ma hawa anêḡ ḡê ku laumiḡ ba lahavuju takatu. Thêlô evenḡ ba i ma Yisu havôv thêlô i daḡ vi ma hanaḡ nena, 18 * “Odaḡô. Alalô a daku Jelusalem. Ma tem nenaḡ Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu bêḡ ba nêḡnêḡ yani êḡḡḡḡ ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ. Ma tem nenaḡ ek nijik yani vônô. 19 Tem nêḡnêḡ ya êḡḡḡḡ avômâlô loḡ buyaḡ ek nenaḡ abôma lôk nebali ya ma nijik ya vônô esak a. Ma êtôm wak lô, ma tem injik ya liḡ ba yambiyô esak loḡbô.”

Jems lo Jon iniḡ talêbô anêḡ lahaviḡ

(Mak 10:35-45)

20 Vêḡ ma Sebedi anêḡ nakaduḡ ju atu iniḡ talêbô halêm hadêḡ Yisu. Ma halek vadôḡ lêlô ma hadum ek enaḡ injik yani liḡ esak abô te. 21 *Êḡ ma Yisu hanaḡ, “Lemhaviḡ malê te?”

Ma avi êḡ hanaḡ, “Tem otak yenaḡ okna ju êḡḡêk yaḡ sê êḡô bahem vianôḡ ma yaḡ sê êḡô bahem vikeḡ êḡḡêk anêḡ loḡ lôkliḡyak kapô?”

22 *Ma hanaḡ hadêḡ anyô loyaḡ, “Mamu ôḡḡôḡ nôḡm atu ba onaḡ hik ya liḡ paliḡ. Hatôm nunum êḡḡôk tase atu ba tem yanum e?”

Ma thai enaḡ, “Yai hatôm.”

23 Ma hanaḡ nena, “Avanôḡ, tase êḡ tem nunum êḡḡôk. Ma doḡḡtom nêḡmô yabahaḡ vianôḡ lôk vikeḡ, ma miḡ yenaḡ ku ami. Mi, Wakamik da hayabiḡ ku êḡ ba bôk hatak anyô doho yôv ek nêḡmô loḡ êḡ.”

24 ḡê ku laumiḡ takêḡ elañô abô êḡ ba leḡḡḡḡḡḡḡ hadêḡ Jems lo Jon. 25 *Ma Yisu halam thêlô êlêm ethak doḡḡtom ma hanaḡ, “Môlô bôk oyala nena avômâlô loḡ buyaḡ iniḡ kiḡ ethak ebam i ba ibuliḡ ḡê takatu ba êḡmô thêlô vibiḡ. Ma iniḡ ḡê bêḡbêḡ ethak ethaḡ iniḡ avômâlô aêḡ iyom ek ne-sopa iniḡ abô. 26 *Odaḡô! Môlô miḡ nundum kobom êḡ ami! Môlô te lahaviḡ imbitak anyô lôk athêḡ bêḡ êḡḡêk môlô malêvôḡ, êḡ ma imbitak êtôm môlônim anyô ku ek nêḡm môlô sa. 27 Ma ôpatu lahaviḡ imbitak êtôm môlônim anyô bêḡ, êḡ ma êḡmô êtôm môlônim anyô ku oyaḡ 28 *hatôm ya Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu ba yahadum aêḡ iyom. Miḡ yahalêm ek yandum ḡê bêḡbêḡ pik iniḡ kobom ba yasaḡ avômâlô ek nindum yenaḡ ku ami. Mi anôḡ! Yahalêm hatôm anyô ku ek yanêḡ avômâlô sa lôk

* 20:16: Mat 19:30; Mak 10:31 * 20:18: Mat 16:21; 17:22-23 * 20:21: Mat 19:28; Luk 22:30 * 20:22: Mat 26:39; Jon 18:11 * 20:25: Luk 22:25-26 * 20:26: Mat 23:11; Mak 9:35 * 20:28: Luk 22:27; Plp 2:7

yatak yenaŋ lôkmala ek nê m avômalô bulubiŋ.”

Yisu hadum anyô mapusip ju mavi

(*Mak 10:46-52; Luk 18:35-43*)

²⁹ Yisu lôk anêŋ nê ku etak Jeliko ba i ma avômalô bêŋ anôŋ esopa yani. ³⁰ Ma anyô maleŋ pusip lokwanju êmô loŋôndê daŋ vi, ma thai elanô nena Yisu halêm. Êŋ ma thai elam lôklokwan nena, “Anyô Bêŋ! Devit anêŋ Lim Lukmuk! Nê m kapôlôm ek yai!”

³¹ Ma avômalô ethaŋ thai ba enaŋ, “Mamu bônôŋ!” Ma doŋtom thai elam lôklala nena, “Anyô Bêŋ! Devit anêŋ Lim Lukmuk! Nê m kapôlôm ek yai!”

³² Êŋ ma Yisu hamiŋ ma halam thai ba hanaŋ, “Lemimhaviŋ yandum malê êndêŋ mamu?”

³³ Ma thai enaŋ nena, “Anyô Bêŋ, yai leniŋhaviŋ nagê tak!”

³⁴ Êŋ ma Yisu lahiki hathak thai ba hatak baŋ hayô hêk maleniŋ daluk. Ma kethen oyaŋ ma thai ibitak mavi ba êyê tak ma i esopa yani.

21

Yisu habitak hayô Jerusalem hatôm kin

(*Mak 11:1-11; Luk 19:28-40; Jon 12:12-19*)

¹ Yisu thêlô i ebobo Jerusalem ma i êyô Betpagi, malak êŋ hêk habobo Dum Oliv. Ma hêv anêŋ nê ku ju ba i ² ma hanaŋ nena, “Mamu unu malak entuvulu. Ma

kethen oyaŋ ma tem ôŋgô bok doŋki te lôk nakaduŋ ba ekak luvi loŋ ba imiŋ. Nopole yak vê ma nodom luvi ba nôlêm êndêŋ ya. ³ Ma anyôla hanaŋ abôla hadêŋ mamu, ma nonaŋ nena, ‘Anyô Bêŋ lahaviŋ indum ku te esak luvi’, êŋ ma tem êndôk ba etak luvi ek nêlêm kethen.”

⁴ Nôm êŋ habitak ek Wapômbêŋ anêŋ abô injik anôŋ ba hanaŋ hadêŋ plopet nena,

⁵ “Nonaŋ abô êŋ êndêŋ avômalô Saion,

‘Ôŋgô. Môlônim kin lêk halêm hadêŋ môlô.

Ôpêŋ anyô labali ba hayô hamô bok doŋki te.

Yani hayô hamô bok doŋki nakaduŋ te ba halêm.’” *Sekalaia 9:9; Aisaia 62:11*

⁶ Ma nê ku ju atu i ma idum hatôm atu ba Yisu hanaŋ. ⁷ Ma ewa doŋki talêbô lôk nakaduŋ êŋ ba i ma ibi iniŋ kwêv thilibuŋ daim thô ba engava hayôhêk bok doŋki dômlokwan ma Yisu hayô hamô. ⁸ Ma avômalô lubuŋlubuŋ engava iniŋ kwêv thilibuŋ hêk loŋôndê. Ma vi ele nôkyalô ŋauŋ ba engava hêk loŋôndê. ⁹ Ma vi êmôŋ ma vi even yam ma Yisu halôk malêvôn ba leniŋmavi anôŋ ba lôk lêlô ba elam nena,

“Osana ni êndêŋ Devit anêŋ Lim Lukmuk!”

“Wapômbêŋ nê m lamavi êndêŋ ôpatu ba halêm hathak Anyô Bêŋ anêŋ

athênj!" *Kapya Yen*
118:26

"Osana! Nambô Wapômbên
anênj athênj esak lenj!"

10 Yisu habitak hayô
Jelusalem kapô ma avômalô
nômbênj atu ba êmô Jelusalem
esonj kambom ba enanj hik
lij mayaliv nena, "Ôpêntêk
ma opalê?" 11 Ma avômalô
nômbênj atu ba esopa Yisu
enanj nena, "Yani ma Yisu,
plopêt atu ba halêm anênj
malak Nasalet hêk Galili."

*Yisu hêv nê idum ku valu vé
hêk unyak mathenj kapô*

(*Mak 11:15-19; Luk 19:45-
46*)

12 Yisu habitak hayô
unyak mathenj kapô anênj
piklêvônj ma hayê avômalô
ewa nômkama ba êdô hamô ek
avômalô vi nênm vuli. Ênj ma
halupunij i ba hêv i vé hêk
unyak mathenj kapô ba ele
yainj ba i. Ma hale nê takatu
ba êwê nê lonj buyanj inij
valuselej hathak Hiblu inij
valuselej inij balê lili. Ma
hadum aênj hadênj nê takatu
ba êdô menak bôbô hamô
ek avômalô vi nênm vuli.
13 *Ma hananj hadênj thêlô
aêntêk, "Wapômbênj anênj
kapya hananj nena, 'Yenanj
unyak ma unyak netenj mek
êndôk.' Ma môlô lêk udum
ba lêk habitak hatôm nê vani
inij lonj ekopak êmô."

14 Vêm ma nê malenij
pusip lôk nê venjvujij i êyô
unyak mathenj anênj piklêvônj
ma hadum ba ibitak mavi.

15 Nê bêjnbêj êbôk da lôk nê
lôkauk hathak abô balabunj
êyê nômbithi takatu ba Yisu
hadum. Ma thêlô elanjô
avômena elam kaêk havenj
unyak mathenj anênj piklêvônj
nena, "Osana ni êndênj Devit
anênj Lim Lukmuk!" Ênj ma
thêlô lenjmanij 16 ba enanj
hadênj Yisu nena, "Ondanjô
avômena inij abô!"

Ma Yisu hananj, "Yahalanjô.
Ma môlô bôk osam abô atu ba
hêk Wapômbênj anênj kapya
ba hananj hathak

" 'Avômena lôk amena kasek
nena Wapômbênj bôk
hatak abô mavi halôk
thêlô venjnbôlêk ek
nêmbô anênj athênj.' "
Kapya Yen 8:2

17 Vêm ma hatak avômalô
takênj ma hi hêk Betani
bôlôvônj te.

Alokwanj njanj hayenj
(*Mak 11:12-14,20-24*)

18 Lôkbôk momanjini
Yisu havôhi Jelusalem hathak
lonjô ma hama kisi. 19 Yani
hayê alokwanj sabo te haminj
lonjôndê danj vi. Hi hadênj
alokwanj ênj, ma hayê nena
njanj oyanj iyom haminj ma
anênj anônj mi. Ma hananj
hadênj alokwanj ênj, "Minj
hatôm nunjwik anônj esak
lonjô ami!" Ma kethenj oyanj
ma alokwanj ênj anênj njanj
hayenj ba hama.

20 Nê ku êyê nôm ênj ba esonj
kambom ba enanj, "Honanj
malê hathak alokwanj êntêk
ba lêk hama kethenj?"

* 21:13: Ais 56:7; Jer 7:11 * 21:21: Mat 17:20; Luk 17:6; Jon 14:12; 1Ko 13:2

21 *Ma Yisu hanaŋ, “Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena môlô ôêvhaviŋ ba miŋ kapôlômim ju ami, êŋ ma hatôm nundum êtôm atu ba yahadum hadêŋ alokwaŋ êntêk lôk hatôm nundum nômla yaŋ imbiŋ nena nonaŋ êndêŋ dumlolê êntêk, ‘Ômbi o kisi ni tamu ŋgwêk.’ Êŋ ma Wapômbêŋ tem indum ba dumlolê êŋ endanô môlônim abô. 22 *Môlô ôêvhaviŋ ba oteŋ mek, ma Wapômbêŋ tem nê môm takatu ba onaŋ hik yani liŋ hathak êndêŋ môlô.”

Yisu, opalê hêv athêŋ bêŋ hadêŋ o?

(Mak 11:27-33; Luk 20:1-8)

23 Yisu habitak hayô unyak mathen anêŋ piklêvôn ma hadôn avômalô hamô. Êŋ ma nê bêŋbêŋ êbôk da lôk avômalô iniŋ nê bêŋbêŋ êlêm hadêŋ yani ma enaŋ, “Opalê hêv athêŋ bêŋ hadêŋ o lôk hêv ku hadêŋ o ba intu hudum nô m takêntêk?”

24 Ma Yisu hanaŋ, “Tem yanaŋ injik môlô liŋ esak abô te aêŋ iyom. Ba onaŋ abô êŋ bêŋ hadêŋ ya, ma tem yandam ôpatu ba hêv athêŋ bêŋ hadêŋ ya êndêŋ môlô. 25 Opalê hêv ku nisik avômalô êndôk ŋaŋ hadêŋ Jon? Wapômbêŋ leŋ? Mena anyô pik?”

Ma thêlôda enaŋ hadêŋ i nena, “Alalô anaŋ nena Wapômbêŋ hêv ku êŋ hadêŋ Jon ma tem yani enaŋ, ‘Aisê ka môlô miŋ ôêvhaviŋ yani

ami?’ 26 *Ma doŋtom alalô anaŋ nena, ‘Anyô pik te hêv ku êŋ,’ êŋ ma avômalô tem leŋŋmaniŋ êndêŋ alalô. Ek malê nena thêlô sapêŋ êvhaviŋ nena Jon ma plopet te.”

27 Ma thêlô enaŋ hadêŋ Yisu nena, “Yêlô athônŋ paliŋ.”

Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Aêŋ ba miŋ hatôm yandam ôpatu ba hêv athêŋ bêŋ hadêŋ ya anêŋ athêŋ bêŋ êndêŋ môlô ami. Ma mi.”

Abô loŋ kapô hathak anyô lo yaŋ

28 “Lemimbi kukuthiŋ êntêk. Anyô te anêŋ nakaduŋ lokwaŋju êmô. Ma yani hi ek namalô yaŋ ma hanaŋ, ‘Yenaŋ okna! Undum yenaŋ ku embenŋ ku yak waiŋ kapô!’

29 “Ma namalô hanaŋ viyaŋ nena, ‘Yahadô.’ Vê m ma hik anêŋ auk liliŋ ma hi.

30 “Lambô hi hadêŋ namalô yaŋ ma hanaŋ abô êŋ hathak loŋbô. Ma nakaduŋ hanaŋ, ‘Wakamik, tem yana’. Ma miŋ hi ami.

31 “Namalô ju êŋ yaŋ sê intu hasopa lambô anêŋ abô?”

Ma thêlô enaŋ, “Namalô yaŋ môŋ.”

Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô. Nê takis lôk avi sek waliliŋ tem nimbitak nêyô Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô nê mônŋ ek môlô. 32 *Jon bôk halêm ba hik loŋôndê thêthônŋ thô hadêŋ môlô. Ma doŋtom môlô miŋ ôêvhaviŋ

anêḡ abô ami. Ma ḡê takis lôk avi sek waliliḡ, thêlô êvhaviḡ ba bôk môlô ôyê yôv. Ma donḡtom môlô miḡ ole kapôlômim liliḡ ami. Ba intu ḡê takêḡ tem nêḡmôḡ ba nimbatak nêyô Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak kapô ba ini.”

Abô loḡ kapô hathak ḡê kambom eyabiḡ ku yak waiḡ (Mak 12:1-12; Luk 20:9-19)

33 * “Môlô nodanô abô loḡ kapô yan. Ku alaḡ te havatho anêḡ ku yak waiḡ ma havak lôk hawê haveḡ. Ma halav lôv nêyô nimiḡ waiḡ anêḡ anôḡ pesa ek neja anêḡ thôk. Ma halav unyak daim te ek anyô nêḡmô ek neyabiḡ ku êḡ. Vêḡm ma hatak ku êḡ halôk anyô doho baheniḡ ek neyabiḡ ek hik anôḡ ma thêlô neja anôḡ vi ma nêḡnêḡ vi êḡndêḡ yani. Ma hatak loḡ êḡ ba hi loḡ buyaḡ.

34 “Yak waiḡ êḡ hadum ek injik anôḡ ma ku alaḡ hêv anêḡ ḡê ku ba i ek neja yak waiḡ anêḡ anôḡ. 35 Ma ḡê takatu ba eyabiḡ ku evaloḡ thêlô ba epatiḡ i ma ik doho vônô ma ik doho hathak valu. 36 Êḡ ma ku alaḡ hêv ḡê ku bêḡ anôḡ ba i ma ḡê eyabiḡ ku yak waiḡ ibuliḡ thêlô aêḡ iyom.

37 “Ma hasoḡ nena thêlô tem nedaḡô namalô anêḡ abô ba intu hêv yani iyom ba hi. 38 *ḡê eyabiḡ ku êyê ku alaḡ nakaduḡ hayô ma enaḡ hadêḡ i nena, ‘Ôpêntêk ma ku

alaḡ anêḡ nakaduḡ ba tem eyabiḡ lambô anêḡ ku. Alalô ik yani vônô, ma ku êḡ tem imbitak alalôaniḡ.’ 39 *Ba intu evaloḡ yani ba ewa ele ku viyaiḡ ma ik vônô.

40 “Aêḡ ba ku alaḡ hayô ma tem indum malê êḡndêḡ ḡê takatu ba eyabiḡ ku êḡ?”

41 ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk avômalô iniḡ ḡê bêḡbêḡ enaḡ hadêḡ yani nena, “Yani tem imbuliḡ ḡê kambom takêḡ kambom anôḡ. Ma tem enja ku yak waiḡ êḡ ba nêḡm êḡndêḡ anyô vi. Yak waiḡ hik anôḡ, ma ḡê êḡ tem nêḡnêḡ ku alaḡ anêḡ sam.”

42 *Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô nena, “Môlô bôk osam abô êntêk ba hêk Wapômbêḡ anêḡ kapyā nena,

“ ‘Valu atu ba ḡê elav unyak êpôlik hathak,

ma lêk habitak landiḡ anôḡ.

Anyô Bêḡ da hadum aêḡ,

ma yêlô ayê nôḡm êḡ

nena mavi anêḡ

dôêḡ.’ *Kapyā Yêḡ 118:22-23*

43 “Aêḡ ba yanaḡ êḡndêḡ môlô nena Wapômbêḡ tem nêḡm anêḡ loḡ lôkliḡyak vê êḡnjêk môlô ba nêḡm êḡndêḡ ḡê ôdôḡ yan. Ma thêlô tem nijik anôḡ êtôm alokwaḡ mavi te hathak hik anôḡ. 44 Ma ôpatu ba hêv yak hayôhêk valu êntêk, ma tem ipup nenanena. Mena valu êḡ hêv yak hayôhêk anyôla, ma

* 21:33: Ais 5:1-2 * 21:38: Mat 27:18

* 21:39: Hib 13:12 * 21:42: Lom

9:33; 1Pi 2:6-8

tem ôpêḡ ipulusik ba imbitak malimmalim.”*

⁴⁵ Nê bêḡbêḡ êbôk da lôk Palisi elañô Yisu anêḡ abô loḡ kapô takêḡ ma eyala nena yani hanaḡ hathak thêlôda.

⁴⁶ Êḡ ma thêlô êbôlêm loḡôndê ek nebalonḡ yani. Ma doḡtom êkô hathak avômalô iniḡ eyala nena Yisu ma plopet te ba intu êkô.

22

Abô loḡ kapô hathak eḡgabôm nôḡ ewa i (Luk 14:16-24)

¹ Yisu hanaḡ abô loḡ kapô yaḡ hathak loḡbô nena, ²⁻³ “Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôklinḡyak ma hatôm aêntêk. Avômalô idum ek nendom avi te ni ek kiḡ te anêḡ nakaduḡ. Êḡ ma hêv abô hadêḡ avômalô doho ek nêlêm nejaḡ nôḡ imbiḡ thêlô. Ba haḡgabôm nôḡ bêḡ atu yôv ma halam avômalô ek nêlêm nejaḡ nôḡ ewa i êḡ imbiḡ thêlô. Ma doḡtom êdô.

⁴ “Êḡ ma hêv ḡê ku doho hathak loḡbô ba hanaḡ hadêḡ avômalô takatu ba halam nena, ‘Môlô nodañô! Lêk yahapôpêk nôḡ yôv. Yahik yenaḡ bokmaḡkao doho lôk alim dopdop doho ba yahaḡgabôm! Ba intu nôlêm!’

⁵ “Ma doḡtom miḡ elañô ami ma i mayaliv. Vi i iniḡ ku ma vi i idum iniḡ ku valuseleḡ. ⁶ *Ma vi evalonḡ kiḡ anêḡ

ḡê ku ba idum kambom lo-maloma hadêḡ i vêm ma iki vônô. ⁷ Kiḡ lamaniḡ kambom ba hêv ḡê vovak i ek nijik ḡê êḡ leḡkadôk liḡ lôk nêmbôk atum esaḡ loḡ êḡ.

⁸ “Êḡ ma hanaḡ hadêḡ ḡê ku nena, ‘Nôm lêk yahapôpêk yôv ba hamô. Ma doḡtom avômalô takatu ba yahalam i, ma avômalô kambom ba intu êdô nêlêm. ⁹ Aêḡ ba unu malaklêvônḡ ma nodam avômalô takatu ba ôpôm i ba nêlêm ek nejaḡ nôḡ êntêk.’ ¹⁰ Ma ḡê ku i mayaliv ba evenḡ loḡôndê sapêḡ ma enaḡ kiḡ anêḡ abô hadêḡ avômalô takatu ba êpôm i. Êḡ ma elom avômalô mavi lôk avômalô kambom ba êyô aleba unyak kapô êḡ putup.

¹¹ “Ma kiḡ habitak hayô unyak kapô ba hi ek êḡjê avômalô, ma hayê nena anyô te miḡ hapesaḡ i mavi ami. ¹² Ma hanaḡ hadêḡ ôpêḡ, ‘Aiaḡ, miḡ huik kwêv mavi ami eka? Ma opalê hêv o ba hólêm unyak kapô êntêk?’ Ma ôpêḡ bônônḡ iyom.

¹³ * “Êḡ ma hanaḡ hadêḡ anêḡ ḡê ku nena, ‘Nobalonḡ ôpêntêk ba nokak va lo baḡ lusu ma nôḡnêm yani vê ba ni loḡ momañiniḡ. Loḡ êḡ ma tem thêlô nedaḡ kambom ba nesaḡ veḡḡḡbôlêk ôdônḡ loḡ.’ ”

¹⁴ Yisu hanaḡ abô loḡ kapô êḡ yôv ma hanaḡ, “Wapômbêḡ halam avômalô bêḡ anônḡ, ma

* **21:44:** Nê lôk kauk vi enaḡ nena, “Abô 44, ma Matyu da miḡ hato ami ma anyô yaḡ hawa abô êḡ hêk Luk ba hato.” Ma vi enaḡ nena, “Mi, Matyu da hato.” * **22:6:** Mat 21:35 * **22:13:** Mat 8:12; 25:30; Luk 13:28

doŋtom tem enja naju iyom ek nimbatak anêŋ avômalô.”

Nênêm takis êndêŋ Sisa mena dô

(Mak 12:13-17; Luk 20:20-26)

15* Ma Palisi i ethak doŋtom ba ibutiŋ abô ba iniŋ abô ma hatôm elav gwasilim. Thêlô idum aêŋ ek Yisu hanaŋ abô kambom te ma nebalonŋ yani. 16 Êŋ ma thêlô êv iniŋ nê ku doho lôk nê ôdônŋ te iniŋ athêŋ nena “Helotian” ba i hadêŋ Yisu. Ma enaŋ, “Kêdônŋwaga, yêlô ayala nena o ma anyô abô avanônŋ. Ma hothak huik Wapômbêŋ anêŋ abô thô hadêŋ avômalô. Ma miŋ hothak hobam anyô yaŋ ma hôdô anyô yaŋ ami. Ba intu nê bêŋbêŋ êdô anêm abô, ma miŋ hôkô ek i ami. 17 Aêŋ ba onanŋ êndêŋ yêlô. Bumalô iniŋ balabuŋ hanaŋ nena yêlô hatôm nanêm valuselenŋ êndêŋ Sisa mena mi? Ba lemhabi aisê?”

18 Yisu hayala iniŋ auk kambom ba intu hanaŋ, “Môlô nê abôyan! Aisê ba môlô udum ek numbuliŋ ya? 19 Uŋgwik valuselenŋ atu ba othak ôêv hadêŋ Sisa te thô êndêŋ ya.” Ma ewa valuselenŋ êŋ ba i êv hadêŋ yani. 20 Ma hanaŋ hik thêlô liŋ, “Opalê anêŋ dahô lôk anêŋ athêŋ hêk valuselenŋ êntêk?”

21* Ma enaŋ nena, “Sisa.”

Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Sisa anêŋ nômkama ma nônêm êndêŋ

Sisa da. Ma Wapômbêŋ anêŋ nômkama ma nônêm êndêŋ Wapômbêŋ da.”

22 Thêlô elanŋ abô êŋ ba esonŋ kambom ma etak Yisu ba i.

Abô hathak nê ŋama tem nimbiyô aisê

(Mak 12:18-27; Luk 20:27-40)

23 *Wak êŋ ma Sadyusi doho i hadêŋ Yisu. Thêlô ma ôdônŋ te atu ba enaŋ nena nê ŋama tem miŋ nimbiyô esak lonbô ami. Aêŋ ba intu enaŋ hik Yisu liŋ nena, 24 * “Kêdônŋwaga, Mose bôk hanaŋ hadêŋ alalô nena, ‘Anyô te hama ba nali mi ma anêŋ yaŋ hamô, ma enja avi tôp êŋ ek imbi yaŋ atu ba hama anêŋ nakaduŋ vê.’ 25 Aêŋ ba nê lôk iviyaŋ bahenŋvi ba lahavuju êmô. Ma bôp hawa avi te ba hama ma nakaduŋ mi. Ma nôk enja avi tôp êŋ, hawa 26 ba hama ma nakaduŋ mi. Ma ŋgwa enja avi tôp bô êŋ, nena hama haviŋ. Êŋ ma iviyaŋ takatu ba êmô ma nesopa kobom doŋtom êŋ iyom. 27 Vêm ma avi tôp êŋ hama haviŋ. 28 Ma waklavônŋ nê ŋama iviyô hathak lonbô ma avi tôp atu ba nê lôk iviyaŋ bahenŋvi ba lahavuju takatu ba ewa ma alisê te anêŋ avi?”

29 Ma Yisu hanaŋ, “Môlô miŋ oyala Wapômbêŋ anêŋ lôklokwanŋ lôk anêŋ abô atu ba hêk anêŋ kapyka katô ami. Ba intu onanŋ abô lokbanŋ êntêk.

* 22:15: Mak 3:6 * 22:21: Lom 13:7

* 22:23: Ap 23:8 * 22:24: Lo 25:5

³⁰ Waklavôḡ ḡê ḡama iviyô hathak loḡbô, ma anyô lo avi tem miḡ neja i esak loḡbô ami ma mi. Thêlô tem nêḡmô êtôm aḡela malak leḡ iyom.

³¹ “Môlô onañ nena ḡê ḡama tem miḡ nimbiyô esak loḡbô ami. Ma doḡtom môlô bôk osam abô atu Wapômbêḡ bôk hanaḡ hadêḡ Mose aêntêk, ³² * ‘Ya ma Ablaham lo Aisak ma Jekop iniḡ Wapômbêḡ.’ Wapômbêḡ ma miḡ ḡê ḡama iniḡ Wapômbêḡ ami. Mi, yani ma ḡê lôkmala iyom iniḡ Wapômbêḡ. Ba intu yêlô ayala nena thêlô bôk ema, ma doḡtom lêk êḡmô lôkmala.”

³³ Avômalô bêḡ anôḡ elañô Yisu anêḡ abô êḡ ba esoḡ kambom.

Balabuḡ alisê intu bêḡ ek vi?

(*Mak 12:28-34; Luk 10:25-28*)

³⁴ Palisi elañô nena Yisu hik Sadyusi iniḡ auk lokbaḡ thô aleba thêlô bônôḡ iyom. Ma thêlô ethak doḡtom ba i hadêḡ Yisu. ³⁵ Ma iniḡ anyô lôkaur bêḡ te hathak balabuḡ hadum ek esaê Yisu ba hanaḡ, ³⁶ “Kêdôḡwaga, abô balabuḡ alisê intu bêḡ ek abô balabuḡ vi?”

³⁷ *Êḡ ma Yisu hanaḡ nena, “ ‘Lemimibiḡ Anyô Bêḡ unim Wapômbêḡ êḡjêk unim kapôlômim lôk dahôlômim ma unim auk sapêḡ.’ ³⁸ Ma balabuḡ êntêk ma bêḡ anôḡ ba hamôḡ. ³⁹ *Ma balabuḡ yaḡ ma hatôm balabuḡ môḡ

atu iyom ba hanaḡ nena, ‘Lemimibiḡ avômalô vi êtôm lemhabiḡ oda.’ ⁴⁰ *Abô balabuḡ sapêḡ lôk plopet iniḡ abô ma hamô balabuḡ ju êntêk kapô.”

Mesia ma opalê anêḡ lim lukmuk?

(*Mak 12:35-37; Luk 20:41-44*)

⁴¹ Yôv ma Yisu hanaḡ hik Palisi takatu liḡ, ⁴² * “Môlô lemimhabi aisê hathak Mesia atu? Yani ma opalê anêḡ lim lukmuk?”

Ma thêlô enañ, “Devit anêḡ.”

⁴³⁻⁴⁴ *Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Mavi. Ma doḡtom odaḡô Devit anêḡ abô te. Lovak Matheḡ hêv auk hadêḡ yani ba Devit da hanaḡ nena,

“ ‘Anyô Bêḡ Wapômbêḡ hanaḡ hadêḡ yenaḡ Anyô Bêḡ Mesia nena,

“Ômô yabaheḡ vianôḡ endeba yatak ḡê takatu ba ik vovak hadêḡ o nêḡmô vemkapô vibiḡ am.” ’
Kapya Yêḡ 110:1

⁴⁵ Ma Devit da bôk halam Mesia nena anêḡ Anyô Bêḡ. Ma aisê ka Mesia ma yani anêḡ lim lôk anêḡ Anyô Bêḡ imbiḡ?” ⁴⁶ Ma thêlô miḡ hatôm nenaḡ viyaḡ ami. Ba intu hayô hamô wak êḡ ba hi, ma thêlô êkô ba miḡ enañ hik yani liḡ ek nesau yani esak loḡbô ami.

* **22:32:** Kis 3:6; Mat 8:11 * **22:37:** Lo 6:5 * **22:39:** Wkp 19:18; Mat 7:12

* **22:40:** Lom 13:10; Gal 5:14 * **22:42:** Jon 7:42 * **22:43-44:** Mat 26:64

23

*Yisu hathañ Palisi lôk nê
lôkauk hathak abô balabuñ*

(Mak 12:38-39; Luk 20:45-46)

¹ Yisu hanañ hadêñ avômalô lubuñlubuñ takatu lôk anêñ nê ku nena, ² “Nê lôkauk hathak abô balabuñ lôk Palisi ma môlônim nê bêñbêñ êdôn môlô hathak Mose anêñ abô. ³ *Ba intu nosopa nê êñ iniñ abô sapêñ. Ma donjom thêlôda miñ ethak esopa iniñ abô ami ma mi. Aêñ ba miñ nundum êtôm atu ba thêlô idum ami. ⁴ *Thêlô êv balabuñ anêñ malaiñ lomaloma hadêñ avômalô ek nesopa. Nôm êñ ma hatôm vak malaiñ kambom. Ma donjom thêlôda miñ êv sa dokte ami.

⁵ * “Nê takêñ ethak epe-
san vak yaônena ek netak
Wapômbêñ anêñ abô êndôk
ba ibutiñ hêk luvônin lôk
bahenin. Ma ethak ibutiñ
yak daim hamiñ iniñ kwêv
anêñ dan hêk venin luvi ek
injik thô nena nê êvhavin
Wapômbêñ. Lôk epesan iniñ
vak yaô lôk yak daim takatu
ba bêñ ek avômalô vi iniñ ek
avômalô nêgê ba nebam i.
⁶ *Ma avômalô engabôm nô
m bêñ, ma leninhavin nejan nô
m êmô nê bêñbêñ iniñ loñ
ethak êmô. Lôk leninhavin
nê môt êtôm nê bêñbêñ êmô
unyak yen kapô. ⁷ Ethak i loñ
ethak donjom halôk ma leninhavin

avômalô bêñ anôn nenan
nena, ‘Waklêvôn anyô bêñ’
lôk nebam i nena ‘Kêdônwaga’.

⁸ “Môlônim Anyô Bêñ ma
donjom iyom ma môlô ma nê
lôk iviyañ sapêñ. Ba intu miñ
malemimkilik ek avômalô
nebam môlô nena nê bêñbêñ
ami. ⁹ Ma môlônim lemambô
ma donjom iyom hamô malak
len. Ba intu miñ nodam
anyô pik te nena môlônim
lemambô ami. ¹⁰ Ma môlônim
kêdônwaga ma donjom iyom.
Yani ma Mesia atu. Ba
intu miñ anyô te endam
môlô nena ‘kêdônwaga’ ami.
¹¹ *Ôpatu ba hadum môlônim
ku ek hêv môlô sa, yani êñ
intu tem imbitak anyô lôk
athêñ bêñ. ¹² *Ma ôpatu ba
habam yanida, yani êñ tem
imbitak anyô athêñ mi. Ma
ôpatu ba hatauin i, yani êñ
tem nebam yani.

*Yisu hathañ nê bêñbêñ
sapêñ*

*(Mak 12:40; Luk 11:39-52;
20:47)*

¹³ “Alikaknena môlô Pal-
isi lôk nê lôkauk hathak abô
balabuñ! Môlô onañ auk
mavi ma donjom môlô udum
kambom ba uik Wapômbêñ
anêñ loñ lôklinyak anêñ un-
yak abôlêk sin ek avômalô.
Môlôda ôdô ek numbitak nôyo
loñ êñ. Ma anyô te hadum
ek imbitak êyô, êñ ma môlô
umiñ yani loñ sin.

¹⁴ “Alikaknena môlô Pal-
isi lôk nê lôkauk hathak
abô balabuñ! Môlô onañ

* **23:3:** Mal 2:7-8 * **23:4:** Luk 11:46 * **23:5:** Kis 13:9; Nam 15:38-39; Lo
6:8; Mat 6:1 * **23:6:** Luk 11:43 * **23:11:** Mat 20:26; Mak 9:35; Luk 22:26

* **23:12:** Jop 22:29; Snd 29:23; Luk 14:11; 18:14

auk mavi ma donptom mólô udum kambom. Mólô othak owa avi tóp iniñ unyak lôk nômkama sapêñ! Ma donptom mólô othak oterñ mek daim bêñ ek avômalô nebam mólô. Ba intu mólônim vovañ tem imbitak bêñ anôñ ek avômalô vi iniñ.*

15 “Alikaknena mólô Palisi lôk ñê lôkauk hathak abô balabuñ! Mólô onañ auk mavi ma donptom mólô udum kambom. Mólô othak ovañ pik lôk ñgwêk sapêñ ek ôdôñ avômalô hathak mólônim auk. Ma avômalô takêñ esopa mólônim auk ba idum kambom takêñ ma hatôm anyô ju iniñ kambom idum bôlôñ ju ba tem ini loñ atum lôkmala êtôm mólô.

16 * “Alikaknena! Mólô ma hatôm ñê maleññ pusip ba yañ halom yañ haveñ loñôndê ba othak onañ nena, ‘Anyô te havak balabuñ hathak Wapômbêñ anêñ unyak, êñ ma nôñ yaôna ba yani hatôm êmbôliñ dôñ êndêñ abô êñ. Ma donptom anyô te havak balabuñ hathak gol atu ba hamô Wapômbêñ anêñ unyak, êñ ma nômbêñ ba yani indum êtôm atu ba yani hanañ.’ 17 Mólô ñê molo lôk malemim pusip! Wapômbêñ anêñ unyak ma nômbêñ ek gol. Ek malê nena Wapômbêñ anêñ unyak hadum ba gol êñ habitak mathenñ.

18 “Ma mólô othak onañ abô bute haviñ nena, ‘Anyô te havak balabuñ hathak

loñ êbôk da, yani êñ hatôm êmbôliñ dôñ êndêñ abô êñ. Ma donptom anyô te hêv da ba havak balabuñ hathak da êñ, êñ ma yani indum êtôm atu ba yani hanañ.’ 19 Mólô ñê malemim pusip! Loñ êbôk da ma nômbêñ ek nôñ atu ba anyô hêv hatôm da. Ek malê nena loñ êbôk da hadum ba da êñ habitak mathenñ.

20 “Ba intu Anyô te havak balabuñ hathak loñ êbôk da, yani lêk havak balabuñ hathak loñ êbôk da lôk da atu ba hamô haviñ. 21 Ma anyô te havak balabuñ hathak unyak mathenñ êñ, yani êñ lêk havak balabuñ hathak unyak mathenñ lôk Wapômbêñ atu ba hamô unyak mathenñ êñ kapô haviñ. 22 *Ma anyô te havak balabuñ hathak malak lenñ, êñ ma hatôm havak balabuñ hathak Wapômbêñ lôk loñ atu ba hayô hamô ek hayabiñ nômkama sapêñ.

23-24 * “Alikaknena mólô ñê lôkauk hathak abô balabuñ lôk Palisi! Mólô lôklokwañ ba osopa balabuñ yaônena ma balabuñ bêñ ma mólô ôthôñ paliñ. Mólô othak usup ava nenanena atu ba hadum nôñ vasiñ ma uik sam hi ôdôñ laumiñ ba ôêv te hadêñ Wapômbêñ hatôm da. Ma donptom mólô othak ubuliñ avômalô ba miñ udum thêthôñ hadêñ i ami lôk miñ ôêv kapôlômim ek i ami. Ma miñ mólô ôêvhaviñ ba osopa

* 23:14: Ñê lôkauk vi lenññhabi nena abô 14 êñ, ma Matyu da miñ hato ami, ma anyôla hato haveñ yam. * 23:16: Mat 15:14 * 23:22: Ais 66:1; Mat 5:34

* 23:23-24: Wkp 27:30; Mai 6:8

Wapômbêḅ anêḅ abô sapêḅ ami.

“Môlô othak ôêv thêmathôm vê hêk môlônim nôḅ, ma doḅtom bok kamel ma môlô ôtokwêḅ paliḅ! Ba intu môlô hatôm anyô mapusip te ba halom anyô yaḅ havenḅ loḅondê. Notak auk takêḅ ma nosopa balabuḅ bêḅbêḅ lôk balabuḅ yaônena imbiḅ.

25 * “Alikaknena môlô Palisi lôk ḅê lôkawk hathak abô balabuḅ! Môlô osau avômalô ba othak uthik unim tase lôk belev anêḅ vidôm iyom. Ma doḅtom nôḅ takatu ba oḅgasô halôk ma bôk owa vani ba oḅ palonḅ. 26 Ba intu môlô ḅê malemim pusip! Nusik tase lôk belev vi kapô ek viyaiḅ imbitak mabuḅ imbiḅ!

27 * “Alikaknena môlô Palisi lôk ḅê lôkawk hathak abô balabuḅ! Môlô osau avômalô hatôm valu atu ba hamô siô ma esaba hathak nôḅ thapuk ek nepesaḅ mavi anôḅ. Ma doḅtom siô kapô ma putup hathak ḅê ḅama iniḅ lokwaḅ bôk hapalê hamô. 28 * Ba intu avômalô êyê môlônim bôk lo loḅ ma thêlô esonḅ nena môlô ma ḅê thêthônḅ. Ma doḅtom môlônim kapôlômim ma putup hathak ku esau avômalô lôk auk ôdô Wapômbêḅ anêḅ abô.

29 “Alikaknena môlô Palisi lôk ḅê lôkawk hathak abô balabuḅ! Môlô onaḅ nena môlô ôdô kambom te. Ma doḅtom môlôda udum kambom êntêk. Môlô othak olav unyak mavi hayô plopet bô iniḅ siô ma

môlô opesaḅ kamuḅ mavi hamô ḅê thêthônḅ iniḅ siô. 30 Ma môlô othak onaḅ nena, ‘Bumalô iniḅ kambom ma bêḅ ek yêlôaniḅ. Ba intu thêlô ik plopet vônô. Ma yêlô namô imbiḅ bumalô, ma tem miḅ yêlô nadôk ek nijik plopet vônô ami.’ 31 * Aêḅ ba lêk hik thô nena môlô ma ḅê takatu ba uik plopet vônô iniḅ limi ba intu môlô othak udum iniḅ kambom takêḅ haviḅ. 32 Yôv! Môlônu nundum bumalô iniḅ kambom takêḅ endeba êyô anêḅ danḅ!

33 * “Môlô umya kambom! Môlô nyaleḅ kambom anêḅ nali! Wapômbêḅ indum abô ek môlô ma tem môlônu loḅ atum lôkmala. Ma miḅ hatôm nôsôv ba unu ami.

34 “Ba intu tem yanêm plopet lôk ḅê lôkawk ma kêdônḅwaga doho êsôk êndêḅ môlô ma tem uḅgwik vi vônô ma vi ma uḅgwik esak alovalaḅaḅsiḅ. Ma vi ma tem nobali êndôk môlônim unyak yeḅ lôk nudupuniḅ i ba nêsoḅ mayaliv ba ini lomalak lomalak. 35 * Môlô othak osopa libumi takatu ba bôk ik ḅê thêthônḅ bêḅ anôḅ vônô. Anyô môḅ atu ba ik vônô ma Abel ma ik aêḅ habup hathak aleba hayô Sekalaia, Belekia nakaduḅ. Ik yani vônô hêk unyak mathenḅ lôk loḅ êbôk da anêḅ malêvônḅ. Ba intu Wapômbêḅ tem nêḅ vovaḅ bêḅ êndêḅ môlô. 36 Yanaḅ avanônḅ êndêḅ môlô! Avômalô

* 23:25: Mak 7:4 * 23:27: Ap 23:3

* 23:28: Luk 16:15

* 23:31: Ap 7:52

* 23:33: Mat 3:7; 12:34; Luk 3:7

* 23:35: Stt 4:8; 2Sto 24:20-21

bôlôŋ êntêk tem nêpôm vovaŋ bêtêŋ esak limi iniŋ kambom.”

Yisu lahiki hathak Jelusalem

(Luk 13:34-35; 19:41-44)

³⁷“Ai, Jelusalem, Jelusalem! Môlô othak uik plopet pôpônô! Ma nê takatu ba Wapômbêtêŋ hêv halêm ma môlô uik i hathak valu! Alikaknena! Yahadum lôbôlôŋ ek yasup nalumi esak doŋtom êtôm tale tiŋ hasup nali ba êmô banik kapô. Ma doŋtom môlô ôdô. ³⁸*Odaŋô! Môlônim malak ma tem kambom ba êmô ŋgathiniŋ! ³⁹*Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena môlô tem miŋ ôŋgô ya esak loŋbô ami endeba nonaŋ nena, ‘Wapômbêtêŋ nêŋ lamavi êndêŋ ôpatu ba halêm hathak Anyô Bêtêŋ anêŋ athêŋ!’ am.”

24

Yisu hanaŋ abô hathak unyak mathêŋ Jelusalem

(Mak 13:1-2; Luk 21:5-6)

¹Yisu hatak unyak mathêŋ anêŋ piklêvôŋ ba haven denaŋ ma anêŋ nê ku êlêm hadêŋ yani ba enaŋ nena, “Nôŋgô unyak mathêŋ lôk anêŋ unyak yaônena mavi anôŋ takêntêk!” ²*Ma Yisu hanaŋ, “Môlô ôyê nôŋ takêntêk ba lemimmavi hathak e? Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô. Malaiŋ bêtêŋ tem imbitak ba nê vovak tem nijik nômkama mavi nômbêtêŋ êntêk

pesa ba valu yaŋ miŋ hatôm êyômô yaŋ loŋ ami.”

Malaiŋ lomaloma tem nimbitak

(Mak 13:3-13; Luk 21:7-19)

³Yisu hathak Dum Oliv ba hi halôk hamô biŋ. Ma anêŋ nê ku iyom i hadêŋ yani ma enaŋ hik yani liŋ nena, “Anŋê intu nôŋ takêŋ tem imbitak? Ma malê intu tem imbitak ek injik thô nena tem ôlêm ek pik lo leŋ anêŋ daŋ?”

⁴⁻⁵*Ma Yisu hanaŋ nena, “Nê lomaloma tem nêlêm esak yenaŋ athêŋ ba nenaŋ nena, ‘Ya ma Mesia atu.’ Ma tem nesau avômalô bêtêŋ anôŋ. Ba intu noyabiŋ am. ⁶Ma môlô tem nodanô abô esak vovak lomaloma lôk vovak tem imbitak pik luvuluvu. Nôm takêŋ tem imbitak ma doŋtom pik lo leŋ anêŋ daŋ ma mi denaŋ. Ba intu miŋ nodowaliŋ ami. ⁷Ma avômalô ôdôŋ yaŋ tem nijik vovak imbiŋ ôdôŋ yaŋ. Ma kiŋ yaŋ lôk anêŋ avômalô tem nijik vovak êndêŋ kiŋ yaŋ. Ma loŋ lomaloma ma tem bôm lôk duviaŋ bêtêŋ imbitak. ⁸Nôm takêŋ ma hatôm vovaŋ môŋ atu ba hapôm avi lôk lasaben ek embathu.

⁹* “Ma tem nebalon môlô ba netak êndôk anyô vi baheŋiŋ ek nêŋnêŋ vovaŋ êndêŋ môlô lôk nijik môlô vônô. Môlô ma yenaŋ avômalô ba intu tem avômalô sapêŋ nêpôlik esak môlô. ¹⁰Ma avômalô takatu ba êvhavin

* 23:38: 1Kiŋ 9:7-8; Jer 22:5

* 23:39: Sng 118:26

* 24:2: Luk 19:44

* 24:4-5: Mat 24:23-24; 1Jon 2:18

* 24:9: Mat 10:22

ya bêḡ anôḡ tem netak iniḡ êvhaviḡ, ma thêlôda tem nêpôlik esak i ba nenanḡ thêlôda bêḡ. ¹¹ *Ma plopet abôyaḡ bêḡ anôḡ tem nimbitak ba nesau avômalô bêḡ anôḡ. ¹² Ma avômalô takatu ba êdô nesopa Wapômbêḡ anêḡ abô tem nimbitak bêḡ anôḡ. Aêḡ ba avômalô iniḡ lenḡhaviḡ avômalô vi tem imbitak thilibuḡ. ¹³ *Ma doḡtom ḡê takatu ba imiḡ lôklokwaḡ aleba hayô anêḡ daḡ, ma Wapômbêḡ tem nêḡ i bulubiḡ. ¹⁴ *Aêḡ ba avômalô tem nenanḡ Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi êntêk esak anêḡ loḡ lôkliḡyak bêḡ embenḡ pik sapêḡ ek avômalô sapêḡ nedaḡô vêḡ ka pik lo lenḡ anêḡ daḡ tem êyô.

Nôm kambom anôḡ tem imbitak

(Mak 13:14-23; Luk 21:20-24)

¹⁵⁻¹⁶ * “Plopet Daniel bôk hanaḡ abô te hathak nôm kambom anôḡ atu ba tem imiḡ loḡ mathêḡ anôḡ. (Aêḡ ba môlô takatu ba osam abô êntêk, ma lemimimbi katô am.) Ma môlô takatu ba ômô Judia ôyê nôm êḡ, ma nôsôv kethêḡ ba unu dumlolê. ¹⁷ *Ma ḡê takatu ba êmô unyak vôv, miḡ hatôm nêndôk ba ini unyak kapô ek neja iniḡ nômkama ami. ¹⁸ Ma ḡê takatu ba êmô ku kapô miḡ hatôm nendeni unyak ek neja

iniḡ kwêv thilibuḡ ami. ¹⁹ Ai, kikaknena. Waklavôḡ êḡ ma tem malaiḡ bêḡ ek avi takatu ba esabenḡ lôk avi takatu ba êv sôm hadêḡ nali. ²⁰ Noteḡ mek ek malaiḡ takêḡ miḡ imbitak êndêḡ Sabat mena beleḡ simbak la ami. ²¹ *Ek malê nena waklavôḡ êḡ ma tem malaiḡ bomaḡ ba êmôḡ ek malaiḡ tak sêbôk ba môḡ anôḡ aleba lêk. Ma tem miḡ imbitak aêḡ esak loḡbô ami. ²² Ma miḡ hadabêḡ waklavôḡ malaiḡ takêḡ kisi ami, êḡ ma avômalô sapêḡ tem nema. Ma doḡtom lahabi avômalô takatu ba bôk dalam i yôv ba intu hadabêḡ waklavôḡ êḡ hi bidonḡ.

²³ * “Waklavôḡ êḡ ma anyôla hanaḡ hadêḡ môlô nena, ‘Ôḡḡô, Mesia hamô loḡ êntêk’ mena ‘hamô loḡ tamu,’ ma miḡ nônêḡmimbiḡ ami. ²⁴ *Anyô doho tem nêlêḡ ba nenanḡ abôyaḡ nena, ‘Ya ma Mesia’ mena ‘Ya ma Wapômbêḡ anêḡ plopet te’, ma nindum lavôḡniḡ lôk nômbithi ek nesau avômalô takatu ba bôk Wapômbêḡ dalam i yôv haviḡ. Ma doḡtom Wapômbêḡ bôk dalam i yôv ba intu miḡ hatôm ami. ²⁵ Odaḡô! Nôm takêntêk miḡ lêk habitak ami denaḡ ma yahanaḡ nôḡ takêḡ bêḡ hadêḡ môlô ek môlô noyabiḡ am.

²⁶ * “Aêḡ ba anyô late hanaḡ hadêḡ môlô nena, ‘Ôḡḡô, yani hamô loḡ thiliv,’

* **24:11:** Mat 24:5,24; 1Jon 4:1 * **24:13:** Mat 10:22 * **24:14:** Mat 28:19

* **24:15-16:** Dan 9:27; 11:31; 12:11 * **24:17:** Luk 17:31 * **24:21:** Dan 12:1

* **24:23:** Mat 24:5 * **24:24:** Lo 13:1-3; 2Te 2:8-9; ALK 13:13-14 * **24:26:** Luk

êṅ ma miṅ mólô unu ami. Mena hanaṅ, 'Ôṅgô, yani hamô unyak êntêk,' êṅ ma miṅ mólô nônêmbiṅ ôpêṅ ami. ²⁷ *Nodaṅô! Damak hêv ba habi deda haveṅ loṅ lôkthô ma avômalô sapêṅ êyê. Ma Anyô Anêṅ Nakaduṅ atu tem êlêm ma avômalô sapêṅ tem nêgê yani aêṅ iyom.

²⁸ * "Menak lambek ethak doṅtom êmô loṅ takatu ba alim palê hêk.

Anyô Anêṅ Nakaduṅ atu tem endelêm

(Mak 13:24-32; Luk 21:25-33)

²⁹ * "Malaiṅ takêṅ hale halôk vêm ma ketheṅ oyaṅ ma

"'wak tem imbitak mo-

maṅjiniṅ,

ma ayôṅ tem miṅ imbi deda ami,

ma vuliṅ leṅ tem nêṅem yak,

ma nôṅ takatu ba hamô leṅ tem nedowaliṅ.' Aisaia 13:10; 34:4

³⁰ * "Ma wak êṅ ma Anyô Anêṅ Nakaduṅ atu anêṅ lavôṅiṅ tem imbitak ênjêk leṅ. Ma avômalô pik tem nedaṅ boloba ba nêgê Anyô Anêṅ Nakaduṅ atu tem êyô êmô buliv ba êlêm imbiṅ anêṅ lôkliṅyak lôk anêṅ deda lôkmaṅgiṅ. ³¹ *Ma lavuak tem endañ lôklokwaṅ bomaṅ, ma yani tem nêṅ anêṅ aṅela ba

ini pik anêṅ daṅ sapêṅ ek nisup avômalô takatu ba bôk dalam i yôv.

³² "Ba intu mólô noja auk esak alokwaṅ beleṅ. *Hayeṅ ba ṅauṅ lukmuk habitak, êṅ ma oyala nena tem wak mavi êyô. ³³ Ma aêṅ iyom, mólô ôyê nôṅ takêntêk habitak, êṅ ma noyala nena Anyô Anêṅ Nakaduṅ atu anêṅ waklavôṅ endelêm lêk habobo ba hamiṅ unyak abôlêk. ³⁴ *Yanaṅ avanôṅ êndêṅ mólô nena avômalô bôlôṅ êntêk tem miṅ nema ami denañ, ma nôṅ takêntêk sapêṅ tem imbitak. ³⁵ *Pik lôk leṅ tem nêṅ yak ba ni, ma doṅtom yenaṅ abô bute miṅ hatôm nêṅ yak ami.

Anyô te miṅ hayala waklavôṅ Yisu endelêm ami

(Mak 13:32-37; Luk 17:26-36)

³⁶ * "Anyô te miṅ hayala Yisu anêṅ waklavôṅ endelêm ami. Aṅela leṅ miṅ eyala ami, ma Nakaduṅ miṅ hayala haviṅ ami. Ma Kamik iyom intu hayala. ³⁷ *Ma avômalô bôlôṅ êntêk tem nindum êtôm bôk idum hadêṅ Noa anêṅ waklavôṅ. Êṅ ma Anyô Anêṅ Nakaduṅ atu tem êlêm. ³⁸⁻³⁹ *Avômalô eyaṅ lo inum ma ewa i aleba êthôṅ paliṅ ma Noa hi yeṅ kapô.

* 24:27: Mat 24:37-39 * 24:28: Luk 17:37 * 24:29: Ese 32:7; Jol 2:10,31;

2Pi 3:10; ALK 6:12-13 * 24:30: Dan 7:13; Sek 12:10; ALK 1:7 * 24:31: 1Ko 15:52; 1Te 4:16 * 24:32: Abô Bômbôm ma 'fik'. Ma Abô Malê ma 'sabo', ma doṅtom sabo anêṅ waklavôṅ miṅ hatôm Israeḷ iniṅ sabo anêṅ waklavôṅ ami. Ba

intu ato beleṅ iyom ek nêṅ auk esak Israeḷ iniṅ sabo anêṅ waklavôṅ. * 24:34: Mat 16:28 * 24:35: Mat 5:18 * 24:36: Ap 1:7; 1Te 5:1-2 * 24:37: Stt 6:5-8

* 24:38-39: Stt 7:21-23

Êḡ ma ḡambô bêḡ hayô ba habuliḡ thêlô sapêḡ. Ma avômâlô bôlônḡ êntêk tem nêsonḡ paliḡ aêḡ iyom. Ma Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem êlêm. ⁴⁰ Wak êḡ, ma anyô ju tem nêmo kulêvônḡ, ma tem enja anyô yaḡ ma yaḡ êmo. ⁴¹ Ma avi ju tem nepesaḡ nômo êmo, ma tem enja avi yaḡ ma yaḡ êmo.

⁴² * “Aêḡ ba môlô noyabinḡ am ek malê nena môlô miḡ oyala waklavônḡ atu ba môlônim Anyô Bêḡ endelêm ami. ⁴³ *Môlô lemimimbi abô êntêk katô. Unyak te anêḡ alaḡ halaḡô abô nena ḡê vani tem nijik anêḡ unyak vose, êḡ ma yani hêk lêlê ek ḡê vani miḡ hatôm nijik unyak êḡ vose ami. ⁴⁴ Ma Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem endelêm ba indum môlô nosonḡ kambom. Ba intu nômo lêlê aêḡ iyom.

Abô loḡ kapô hathak anyô ku mavi lôk anyô ku kambom (Luk 12:42-46)

⁴⁵ “Aêḡ ba môlô nundum ku êtôm anyô lôkauk mavi atu ba hayabinḡ nômkama mavi. Unyak alaḡ hatak yani ek eyabinḡ anêḡ ḡê ku ba nêmo nômo êndêḡ i êtôm anêḡ wakma atu ba hatak. Vêm ma hi loḡ buyaḡ. ⁴⁶ Ma unyak alaḡ havôhalêm hathak loḡbô ba hayê nena anêḡ anyô ku êḡ hadum ku mavi, ma tem lamavi esak ôpêḡ. ⁴⁷ *Yanaḡ avanônḡ êndêḡ môlô nena unyak alaḡ êḡ tem etak ôpêḡ ek eyabinḡ anêḡ nômkama sapêḡ.

⁴⁸ “Ma donḡtom ôpêḡ ma anyô kambom, êḡ ma tem laimbi êḡḡêk kapô nena, ‘Lêk sawa daim ma yenaḡ anyô bêḡ miḡ havôhalêm kethêḡ ami.’ ⁴⁹ Êḡ ma hik ḡê ku takatu ba idum ku haviḡ yani ma hayaḡ nômo lôk hanum waiḡ bêḡ anônḡ haviḡ ḡê takatu ba ethak inum waiḡ ba elo molo. ⁵⁰ Hadum aêḡ ba hathônḡ paliḡ, ma unyak alaḡ tem êyô ba indum ôpêḡ esonḡ kambom. ⁵¹ Êḡ ma unyak alaḡ tem nêmo vovaḡ bêḡ êndêḡ yani ma êndô ôpêḡ êmo imbiḡ ḡê takatu ba esau avômâlô. Loḡ êḡ ma thêlô tem nedaḡ kambom ba nesaḡ veḡḡbôlêk ôdônḡ loḡ.

25

Abô loḡ kapô hathak avi muk laumiḡ

¹ * “Wapômbêḡ anêḡ lôkliḡnyak ma aêntêk. Avi muk laumiḡ ewa iniḡ atum ba i ek nêpôm ôpatu ba tem enja avi lukmuk. ² Avi lôkauk ma baheḡvi ma auk mi ma baheḡvi. ³ Avi auk mi ewa iniḡ atum ba i, ma miḡ ewa iniḡ alokwaḡ thôk ami. ⁴ Ma donḡtom avi lôkauk ewa iniḡ atum lôk alokwaḡ thôk halôk kolopak. ⁵ Avi takêḡ eyabinḡ anyô êḡ ek êyô aleba mi ma maleḡniḡ hayaḡ ba êk sôm.

⁶ “Bôlôvônḡ biḡ ma elam, ‘Anyô hawa avi lêk hayô yôv ba alôana!’

⁷ “Êḡ ma avi muk takêḡ iviyô ma êpôpêk iniḡ atum.

* 24:42: Mat 25:13 * 24:43: Luk 12:39-40; ALK 16:15 * 24:47: Mat 25:21,23

* 25:1: Luk 12:35; ALK 19:7

⁸ Ma avi auk mi enaḡ hadêḡ avi lôkawk nena, ‘Yêlôaniḡ atum hadum ek ema ba môle nônmê athôk doho êlêm.’

⁹ “Ma avi lôkawk enaḡ, ‘Miḡ hatôm alalô sapêḡ ami ba dô, ma unu nonaḡ êndêḡ avômalo doho ek nônmê vuli.’

¹⁰ “Êḡ ma thêlô i ek nênmê iniḡ vuli. Thêlô i denaḡ ma anyô atu hayô. Ma vi atu ba lêk êpôpêk i yôv ibitak êyô unyak kapô haviḡ yani ek nejaḡ nôm ma ik unyak abôlêk siḡ.

¹¹ * “Vêm ma vi atu êyô ma enaḡ, ‘Anyô bêḡ, anyô bêḡ! Uḡgwik unyak abôlêk vê ek yêlô.’

¹² * “Ma donjom ôpêḡ hanaḡ, ‘Yanaḡ avanôḡ êndêḡ môle nena yahathôḡ môle paliḡ.’”

¹³ * Êḡ ma Yisu hanaḡ hadêḡ avômalo takatu ba elañ anêḡ abô nena, “Môle miḡ oyala waklavôḡ atu ba Anyô Bêḡ tem endelêm ami. Ba intu noyabiḡ am.”

Abô loḡ kapô hathak ḡê ku eyabiḡ valuseleḡ

(Luk 19:11-27)

¹⁴ “Nodaḡ abô doho imbiḡ. Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak ma hatôm anyô te hadum ek ni loḡ buyaḡ ba halam anêḡ ḡê ku êlêm ek nênmê nômkama êndêḡ i ek neyabiḡ. ¹⁵ * Yani hik valuseleḡ sam hatôm thêlôniḡ auk lôk iniḡ ku ba hêv valuseleḡ 5,000 hadêḡ anyô te, ma 2,000 hadêḡ anyô yaḡ, ma

1,000 hadêḡ anyô te ma hi. ¹⁶ Kethêḡ oyaḡ ma ôpatu ba hawa 5,000 hi hadum ku hathak ma havôv 5,000 hayô hamô loḡ haviḡ. ¹⁷ Ma yaḡ atu ba hawa 2,000 hi hadum aêḡ ba havôv 2,000 hayô hamô loḡ haviḡ. ¹⁸ Ma ali atu ba hawa 1,000 hi halav lôv ba havuḡ halôk.

¹⁹ “Wak doho hale ba hi ma ḡê êḡ iniḡ anyô bêḡ havôhalêm. Ma halam i ek endañô iniḡ ku anêḡ lavôḡ. ²⁰ Ma ali atu ba hawa 5,000 lôk 5,000 hayô hamô loḡ haviḡ halêm ma hanaḡ, ‘Anyô bêḡ, bôk hôêv 5,000 ek yayabiḡ. Nôḡgô! Lêk yahavôv 5,000 hayô hamô loḡ haviḡ.’

²¹ * “Ma anêḡ anyô bêḡ hanaḡ, ‘Mavi anôḡ! O anyô katô ba hudum ku mavi. Lêk hoyabiḡ nômkama yaônena mavi ba intu tem yanêm nômkama bêḡ anôḡ êndêḡ o ek oyabiḡ. Ôlêm ek alai leḡiḡmavi imbiḡ i!’

²² “Ma ôpatu ba hawa 2,000 halêm ma hanaḡ nena, ‘Anyô bêḡ, bôk hôêv ya 2,000 ek yayabiḡ. Nôḡgô! Lêk yahavôv 2,000 hayô hamô loḡ haviḡ.’

²³ “Ma anêḡ anyô bêḡ hanaḡ ‘Mavi anôḡ! O anyô katô ba hudum ku mavi. Lêk hoyabiḡ nômkama yaônena mavi ba intu tem yanêm nômkama bêḡ anôḡ êndêḡ o ek oyabiḡ. Ôlêm ek alai leḡiḡmavi imbiḡ i!’

²⁴ “Êḡ ma ali atu ba hawa 1,000 halêm ma hanaḡ, ‘Anyô

* 25:11: Luk 13:25-27 * 25:12: Mat 7:23 * 25:13: Mat 24:42 * 25:15:

Lom 12:6 * 25:21: Mat 24:45-47; Luk 16:10

bêḡ, yahayala nena o ma anyô malem thêlêv. Hothak holav nôḡ hêk ku kapô atu ba miḡ hovatho ami. Ma pik atu ba anyô yaḡ hapaliv yaḡvêk halôk ma hothak howa anêḡ anôḡ. ²⁵ Yahakô ba yahavuḡ anêḡ 1,000 atu halôk pik. Nôḡḡô! Anêḡ valuselenḡ êntêk.'

²⁶ "Ma anyô bêḡ hanaḡ viyaḡ, 'O anyô vau kambom! Hôyê yenaḡ ku aisê ba intu honaḡ aêḡ?' ²⁷ Aisê ka miḡ hotak yenaḡ valuselenḡ halôk unyak valuselenḡ ek êmbôv doho ami ek wakma atu ba yahavôhalêḡ hathak loḡbô ma tem yanja doho êyômô loḡ imbiḡ.'

²⁸⁻²⁹ * "Ôpatu ba hadum ku mavi hathak yenaḡ nôḡkama ba habitak bêḡ, êḡ ma tem yatak doho êyômô loḡ imbiḡ ba yanêḡ êndêḡ ôpêḡ ba anêḡ tem imbitak bêḡ anôḡ. Ma ôpatu ba miḡ hadum ku hathak yenaḡ nôḡkama ami, êḡ ma tem yanêḡ dokte atu ba havalonḡ loḡ vê êḡjêk yani. Ba intu noja 1,000 atu vê êḡjêk ôpêḡ ba nôḡnêḡ êndêḡ ôpatu ba hawa 10,000. ³⁰ * Ma nôḡnêḡ ôpêḡ vê ba ni loḡ momaḡiniḡ. Loḡ êḡ ma tem nedaḡ kambom ba nesaḡ venḡjnbôlêk ôdôḡ loḡ.' "

Abô loḡ kapô hathak bok-sipsip lôk bokmeme

³¹ * "Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu ma tem êlêḡ imbiḡ

deda lôkmaḡḡiḡ lôk aḡjela ma tem êndôk êḡḡ biḡ ek endanḡ avômalô iniḡ abô êtôm kiḡ. ³² * Tem nesak doḡtom ba ini êndêḡ yani ma embaki vose ni ôdôḡ ju êtôm boksipsip anêḡ alaḡ hathak hik boksipsip sam ba êḡḡ buyaḡ ma bokmeme êḡḡ buyaḡ. ³³ Ma yani tem etak boksipsip êḡḡ baḡ vianôḡ ma bokmeme êḡḡ baḡ vikeḡ.

³⁴ "Êḡ ma tem enaḡ êndêḡ avômalô takatu ba êḡḡ baḡ vianôḡ nena, 'Môlô nôlêḡ! Wakamik bôk hadum mavi hadêḡ môlô. Nôlêḡ noja loḡ lôkliḡyak atu ba Wapômbêḡ la-haviḡ nêḡ êndêḡ môlô. Sébôk ba yani hapesaḡ pik lukmuk, ma hapesaḡ loḡ êḡ êk môlô.

³⁵ * Yahama kisi ma môlô ôêv nôḡ hadêḡ ya, ma yahathak-muniḡ ma ôêv ḡaḡ hadêḡ ya, ma ya anyô loḡ buyaḡ ma owa ya thô. ³⁶ Ya sôp mi ma ôêv sôp hadêḡ ya, yahapôm lijiḡ ma oyabiḡ ya, yahamô koladôḡ ma ôlêḡ ôyê ya. Aêḡ ba nôlêḡ noja loḡ lôkliḡyak atu!'

³⁷ "Ma avômalô thêthôḡ tem nenaḡ injik liḡ, 'Anyô Bêḡ, aḡḡê te ma yêlô ayê homa kisi ba yêlô êv nôḡ hadêḡ o ma hothakmuniḡ ba yêlô êv ḡaḡ hadêḡ o? ³⁸ Aḡḡê te ma o anyô loḡ buyaḡ ba yêlô awa o thô ma o sôp mi ba yêlô êv sôp hadêḡ o? ³⁹ Aḡḡê te ma hôpôm lijiḡ ba yêlô ayabiḡ o lôk ayê hôḡḡ koladôḡ ba yêlô athôk

* **25:28-29:** Mat 13:12; Mak 4:25; Luk 8:18 * **25:30:** Mat 8:12; Luk 13:28

* **25:31:** Mat 16:27; 19:28 * **25:32:** Ese 34:17; ALK 20:11-13 * **25:35:** Ais

58:7 * **25:40:** Snd 19:17; Mat 10:42; Mak 9:41

ayê o?'

40* "Ma Kiņ tem enaņ êndên i, 'Yanaņ avanôņ êndên môlô! Môlô bôk udum nô m takên hadên yenaņ avômalô takatu ba athên mi, êņ ma hatôm udum hadên ya.'

41* "Yôv ma tem enaņ êndên avômalô takatu ba imiņ baņ viken nena, 'Môlô nu! Wapômbên lêk hêv malaiņ hadên môlô ba unu loņ atum hathaņ wak nômbên intu sapên. Bôk ebaņ yôv ba hamô ek Sadaņ lôk anên nê ku nêndôk. 42 Sêbôk ba yahama kisi ma miņ ôêv nô m hadên ya ami, ma yahathakmuniņ ma miņ ôêv ŋaņ hadên ya ami. 43 Ma ya anyô loņ buyaņ ma miņ owa ya thô ami, ma ya sôp mi ma miņ ôêv sôp hadên ya ami. Yahapôm lijiņ ba yahamô koladôņ ma miņ oyabiņ ya ami. Ba intu môlô nu loņ atum êņ.'

44 "Ma tem nenaņ, 'Anyô Bên, aņgê te ma yêlô ayê homa kisi, mena hothakmuniņ mena o anyô loņ buyaņ, mena o sôp mi, mena hôpôm lijiņ, mena hômô koladôņ, ba miņ yêlô êv o sa ami?'

45 "Ma tem enaņ nena, 'Yanaņ avanôņ êndên môlô! Môlô miņ bôk udum nô m takên hadên yenaņ avômalô takatu ba athên mi te ami. Êņ ma hatôm udum nô m êņ hadên ya.'

46* "Aên ba avômalô takên tem ini ek neja vovaņ wak nômbên intu sapên. Ma doņtom avômalô thêthôn tem ini ek neja lôkmala êtôm wak nômbên intu sapên."

26

Nê bêngbên êbôlêm auk ek nijik Yisu vônô

(Mak 14:1-2; Luk 22:1-2; Jon 11:45-53)

1 Yisu hanaņ abô nômbên êņ yôv ma hanaņ hadên anên nê ku nena, 2* "Môlô oyala nena wak ju hêk denaņ ma waklavôn anên athên nena Hale ba Hi* tem êyô. Waklavôn êņ ma tem netak ya Anyô Anên Nakaduņ atu êndôk avômalô doho bahenjiņ ek nijik ya vônô esak a."

3 Ma nê bêngbên êbôk da lôk avômalô iniņ nê bêngbên ethak doņtom halôk anyô bêng habôk da Kaiapas anên unyak. 4 Ma êbôlêm loņôndê ek nesau Yisu ba nebalon ek nijik yani vônô. 5 Ma thêlô enaņ, "Lêk ma waklavôn matherj ba intu natak ku êņ ênjêk vêmam. Yakô avômalô tem lenjiņmaniņ ba nijik vovak."

Avi te hanğasô nô m ôv mavi hayô hamô Yisu wakadôk

(Mak 14:3-9; Jon 12:1-8)

6 Wak êņ ma Yisu hamô Saimon anên unyak anên Betani. Sêbôk ma ôpên hapôm palê lepla ma doņtom bôk mi.

7* Ma thai lôk Yisu ma anên

* 25:41: Mat 7:23 * 25:46: Dan 12:2; Jon 5:29 * 26:2: Kis 12:1-27; Mat

20:18 * 26:2: Sêbôk Wapômbên anên aņela hik Ijip iniņ apenena môņ vônô. Ma

Israël ma hale ba hi ba miņ hik te vônô ami. * 26:7: Luk 7:37-38

nê ku eyañ nôm denañ ma avi te halêm unyak kapô. Ma hawa kolopak valu te ba thapuk ba nôm ôv mavi hamô kapô ba anêñ vuli ma bêñ anôñ. Ma avi atu hi hançasô nôm ôv mavi êñ hayô hamô Yisu wakadôk.

⁸ Nê ku êyê nôm êñ ma lenjñmaniñ ba enañ, “Aisê ka habuliñ nôm ôv mavi êñ hi oyañ? ⁹ Hatôm nê ek anyô yañ nê mavi ma naja valuselen bêñ esak ek nanêm avômalô siv sa.”

¹⁰ Yani halañô thêlônin abô êñ ma hanañ, “Aisê ka môlô ôêv malain hadêñ avi êntêk? Yani hadum nôm mavi anôñ hadêñ ya. ¹¹ *Avômalô siv tem nê mavi imbiñ môlô êtôm wak nômbêñ intu sapêñ. Ma donjom tem miñ yamô imbiñ môlô sawa daim ami. ¹² Avi êntêk hançasô nôm ôv mavi hayô hamô ya ek epesan yalenjñkupik ek nedav ya. ¹³ Odañô! Yanañ avanôñ êndêñ môlô! Pik nômbêñ atu ba enañ yenañ Abô Mavi bêñ haven, ma tem nenañ esak nôm atu ba avi êntêk lêk hadum imbiñ ek avômalô lenjñimbi yani.”

Judas habutiñ abô ek nê mavi Yisu êndêñ nê bêñbêñ

(Mak 14:10-11; Luk 22:3-6)

¹⁴ Judas Iskaliot ma nê ku laumiñ ba lahavuju takatu te ma yani hi hadêñ nê bêñbêñ êbôk da ¹⁵ *ma hanañ hik i liñ, “Yanêm Yisu êndêñ môlô, ma tem nô nê malê te êndêñ

ya?” Ma ekatun valuselen seleva hatôm 30 ba êv hadêñ yani. ¹⁶ Êñ ma Judas habôlêm lonjondê ek nê mavi Yisu êndôk thêlô bahenjin.

Yisu hayañ nôm waklavôñ Hale ba Hi haviñ anêñ nê ku

(Mak 14:12-21; Luk 22:7-13,21-23; Jon 13:21-30)

¹⁷ *Waklavôñ anêñ athêñ nena Eyañ Polom Yis Mi anêñ wak te môñ hayô. Ma nê ku i hadêñ Yisu ma enañ hik yani liñ, “Lemhaviñ yêlô ana unyak alê ek napôpêk nôm lenjñimbi waklavôñ Hale ba Hi êndôk?” ¹⁸ Ma yani hanañ, “Môlô unu malak bêñ kapô ba ôpôm ôpatu ma nonañ êndêñ yani nena, ‘Kêdônwaga hanañ nena anêñ waklavôñ atu ma lêk habobo. Ma yani lôk anêñ nê ku tem nêlêm anêm unyak ek lenjñimbi waklavôñ Hale ba Hi.’” ¹⁹ Ma nê ku idum hatôm atu ba yani hanañ ba thêlô i êpôpêk waklavôñ Hale ba Hi anêñ nôm.

²⁰ Bôlôvôñ ma Yisu hayañ nôm hamô haviñ anêñ nê ku laumiñ ba lahavuju takatu ²¹ ma hanañ, “Yanañ avanôñ êndêñ môlô nena môlô te tem enañ ya bêñ.” ²² Nê ku kapôlônin malain kambom ba thêlô tomtom enañ, “Anyô Bêñ, ya mi! Aêñ e?” ²³ *Êñ ma Yisu hanañ nena, “Ôpatu ba hatak bañ halôk belev haviñ ya intu tem enañ ya bêñ. ²⁴ Anyô Anêñ Nakadun atu tem ni êtôm atu ba bôk eto yôv hathak yani. Ma

* 26:11: Lo 15:11 * 26:15: Sek 11:12; Mat 27:3 * 26:17: Kis 12:14-20

* 26:23: Sng 41:9

donptom alikakna. Malaiņ bêt ek ôpatu ba hanaņ Anyô Anêt Nakaduņ bêt. Talêbô miņ bôk havathu ami, êņ ma mavi ek ôpêt!”

²⁵ Ma Judas, ôpatu ba tem enaņ Yisu bêt, hanaņ hik liņ nena, “Kêdôņwaga, ya mi! Aêt e?” Ma Yisu hanaņ, “Hatôm intu honaņ aêt.”

Yisu hêv polom lo waiņ leņijimbiyani

(Mak 14:22-26; Luk 22:15-20; 1Ko 11:23-25)

²⁶ Thêlô eyaņ nôm hamô ma Yisu hawa polom te ma hêv lamavi. Vêm ma haya ba hêv hadêt anêt nê ku ma hanaņ, “Noja ba oņgwaņ. Êntêk ma yenaņ vathiap.”

²⁷ Vêm ma hawa tase lôk waiņ ma hêv lamavi. Ma hêv hadêt thêlô ma hanaņ, “Môlô sapêt nunum. ²⁸ *Êntêk

ma yenaņ thalaleņ atu ba tem enġasô ek embak tabô imbiņ Wapômbêt lôk avômalô pik êntêk ek nêm avômalô bêt anôņ iniņ kambom vê.

²⁹ Odaņô! Yanaņ êndêt môlô nena tem miņ hatôm yanum waiņ êņ esak loņbô ami endeba waklavôņ êņ hayô ma tem yanum waiņ lukmuk êmô Wakamik anêt loņ lôkliņyak kapô.”

³⁰ *Êv yeņ te vêm ma ethak ba i Dum Oliv.

Yisu hanaņ nena Pita tem enaņ nena hathôņ yani paliņ

(Mak 14:27-31; Luk 22:31-34; Jon 13:36-38)

³¹ *Ma Yisu hanaņ hadêt anêt nê ku, “Bôk eto hêk Wapômbêt anêt kapya nena, “Tem yanġik boksipsip alaņ

vônô,
ma boksipsip tem nêsôv mayaliv ba ini.’ *Sekalaia 13:7*

Ba intu yaô bôlôvôņ ma tem môlô ôņgô nôm takatu ba tem êpôm ya. Ma môlô sapêt tem notak ya ma nêsôv mayaliv ba unu. ³² *Ma donptom hik ya liņ hathak loņbô, ma tem yamôņ ba yana Galili vêm ka môlô nombeņ ya yam.”

³³ Ma Pita hanaņ nena, “Dô! Thêlô sapêt etak o ba i, ma tem yamiņ imbiņ o denaņ.”

³⁴ *Ma Yisu hanaņ nena, “Ondaņô! Yanaņ avanôņ biņ êndêt o nena bôlôvôņ êntêk ma tale miņ hanaņ ami denaņ, ma tem onaņ êtôm bôlôņ lô nena hôthôņ ya paliņ.” ³⁵ Ma Pita hanaņ, “Mi anôņ! Ik ya vônô, ma miņ hatôm yanaņ nena yahathôņ o paliņ ami. Milôk!” Ma nê ku sapêt enaņ abô êņ iyom.

Yisu hateņ hamô Getsemani

(Mak 14:32-42; Luk 22:39-46)

³⁶ Vêm ma Yisu lôk anêt nê ku êyô loņ atu ba elam nena Getsemani ma hanaņ hadêt i, “Môlô nômô loņ êntêk ma yana saka ek yateņ mek.”

³⁷ Ma hawa Pita lôk Sebedi nakaduņ luvi ba i. Ma yani kapô lêk malaiņ bomaņ. ³⁸ *Ma hanaņ hadêt

* 26:28: Kis 24:8; Jer 31:31-34; Sek 9:11; 1Ko 10:16

* 26:30: Luk 22:39; Jon

18:1 * 26:31: Jon 16:32 * 26:32: Mat 28:7,16

* 26:34: Mat 26:69-75

* 26:38: Jon 12:27

thêlô, “Yakapôlônġ lêk malain bomaġ hatôm lêk yahama yôv. Môlô nôômô loġ êntêk ma nônem lêlê imbiġ ya.” ³⁹ Ma hi daim dokte ma hêv yak ba thohavloma halôk pik. Ma hateġ mek nena, “Yenaġ Wakamik, loġôndê vi hamô, êġ ma yalenġhaviġ onġa tase êntêk vê ênjêk ya. Ma doġtom miġ osopa yenaġ yalenġhaviġ ami. Mi, osopa oda anêm lemġhaviġ.”

⁴⁰ Ma Yisu hale hi ma hayê ġê ku takatu ma lêk êk sôm. Êġ ma hanaġ hik Pita liġ, “Aisê? Môlô miġ hatôm nônem lêlê imbiġ ya êtôm wakma te ami e? ⁴¹ Nômô lêlê ba noteġ mek ek miġ nônem yak ba nundum kambom ami. Kapô lahaviġ indum mavi ma doġtom auk ma pulusikna ba miġ hatôm indum ami.”

⁴² Ma havôhi hathak loġbô ma hateġ mek nena, “Wakamik, lemġhaviġ malain bêġ êntêk êpôm ya, êġ ma mavi. Ma tem yandum êtôm honaġ.” ⁴³ Ma halehi hathak loġbô ma hayê thêlô êk sôm denaġ ek malê nena malenġġ hayaġ ba miġ hatôm nêômô lêlê ami. ⁴⁴ Ma hatak thêlô ma havôhi hateġ mek bô atu bôlônġ te lu hathak loġbô.

⁴⁵ Vêm ma halehi hadêġ anêġ ġê ku ma hanaġ, “Môlô ôêk sôm ba owa lovak denaġ e? Odaġô. Wakma lêk habobo ek netak ya Anyô Anêġ Nakaduġ atu êndôk ġê kambom baheġġġ. ⁴⁶ *Aêġ

ba numbiyô ek alôana! Ôġġô! Ôpatu ba tem enaġ ya bêġ lêk halêm yôv!”

Evaloġ Yisu

(*Mak 14:43-50; Luk 22:47-53; Jon 18:1-11*)

⁴⁷ Yisu hanaġ abô denaġ ma Judas hayô. Yani ma ġê ku laumiġ ba lahavuju takatu te. Ma avômalô bêġ anônġ êlêm iviġ ya ba ewa biġ vovak lôk okdiba. ġê takêġ ma ġê bêġbêġ êbôk da lôk avômalô iniġ ġê bêġbêġ êv thêlô ba êlêm. ⁴⁸ Ôpatu ba tem enaġ Yisu bêġ bôk hik lavônġġ te thô hadêġ i nena, “Ôpatu ba yahaliġu, êġ ma Yisu ba nobaloġ!” ⁴⁹ Ma ôpêġ hi ketheġ hadêġ Yisu ma hanaġ, “Kêdônġwaga, bôlôvônġ mavi.” Ma haliġu yani.

⁵⁰ Ma Yisu hanaġ, “Aiaġ, undum ku atu ba hólêm hathak.” Ma ġê takatu ba êlêm haviġ Judas i ma evaloġ Yisu ba ewa ba i.

⁵¹ *Ma anyô te atu ba hamiġ haviġ Yisu hadadi anêġ biġ vovak ma hale anyô bêġ habôk da anêġ anyô ku te limbuk vi vê. ⁵² *Ma Yisu hanaġ, “Otak anêm biġ êndôk anêġ loġ esak loġbô! Ôpatu ba hik vovak hathak biġ, ma biġ êġ tem enaġ ya ni vônô. ⁵³ Lemimbi! Yahalaġ hadêġ Wakamik ma ketheġ ma ya ni tem nêm aġela vovak ôdônġ laumiġ ba lahavuju ma doho imbiġ ba nêlêm ek nênem ya sa. ⁵⁴ Ma doġtom abô atu ba bôk hêk Wapômbêġ

anêḡ kapyā tem injik anêḡ aisê? Wapômbêḡ anêḡ kapyā hanaḡ nena nôm takêḡ tem êpôm ya.”

55 *Êḡ ma Yisu hanaḡ hadêḡ avômalô nômbêḡ atu nena, “Ya ma anyô kambom anôḡ ba intu owa biḡ vo-vak lôk okdiba ba ôlêm ek nobaloḡ ya e? Aisê? Wak nômbêḡ intu ma yahadôḡ avômalô hamô unyak mathenḡ anêḡ piklêvôḡ ma miḡ ovaloḡ ya ami eka? 56 Ma donḡtom nômkama takêntêk ba lêk habitak ek plopet iniḡ abô takatu ba bôk eto injik anôḡ.” Êḡ ma anêḡ ḡê ku sapêḡ etak yani ma êsôv mayaliv ba i.

Yisu hadum abô
(Mak 14:53-65; Luk 22:54-71; Jon 18:13-24)

57 ḡê takatu ba evaloḡ Yisu ewa ba i Kaiapas anêḡ unyak, ôpêḡ ma anyô bêḡ habôk da. ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ lôk ḡê bêḡbêḡ ethak donḡtom ba êmô loḡ êḡ. 58 Ma Pita hasopa Yisu havenḡ yam ma donḡtom havenḡ daim dokte. Ma habitak hayô anyô bêḡ habôk da anêḡ badêḡ kapô. Ma hi halôk hamô havinḡ sôp bidonḡ ek êḡjê nena malê intu tem imbitak.

59 ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk Sanhedlin sapêḡ* êbôlêm avômalô doho ek nenaḡ abôyaḡ esak Yisu ek thêlô nindum abô esak ek nijik yani vônô. 60 Anyô bêḡ anôḡ êlêm ma enaḡ abôyaḡ

hathak yani, ma donḡtom thêlô miḡ êpôm Yisu anêḡ kambom te ek nijik yani vônô ami. Êḡ ma anyô ju êlêm 61 *ma enaḡ, “Anyô êntêk bôk hanaḡ yôv nena, ‘Yahatôm yandiniḡ Wapômbêḡ anêḡ unyak mathenḡ ma êtôm wak lô iyom ma tem yandav esak loḡbô.’”

62 Êḡ ma anyô bêḡ habôk da haviyô hamiḡ ma hanaḡ hik Yisu liḡ nena, “Anyô ju êntêk lêk enaḡ o bêḡ yôv ma o bônôḡ eka? O abô mi e?” 63 *Ma donḡtom Yisu bônôḡ iyom. Ma anyô bêḡ habôk da hanaḡ hadêḡ Yisu, “Yanaḡ êndêḡ o! Ondam Wapômbêḡ lôkmala atu anêḡ athêḡ ba onaḡ êndêḡ yêlô nena, ‘O ma Mesia, Wapômbêḡ anêḡ nakaduḡ atu e?’”

64 *Ma Yisu hanaḡ nena, “Oda honaḡ aêḡ. Ma yanaḡ abô te imbiḡ êndêḡ mólô sapêḡ nena wak te am ka tem mólô ôḡḡô Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem êmô Wapômbêḡ Lôkliḡnyak Anôḡ baḡ vianôḡ ba tem êyô êmô buliv ba êlêm.”

65 *Ma anyô bêḡ habôk da halaḡô abô êḡ ma hakakavinḡ anêḡ kwêv ma hanaḡ, “Lêk yôv! Ôpêntêk habuliḡ Wapômbêḡ anêḡ athêḡ ba hanaḡ nena yanida ma hatôm Wapômbêḡ ba mólô lêk olaḡô abô êḡ yôv! Aisê ka alalô leḡḡḡhavinḡ nadaḡô

* 26:55: Luk 19:47; 21:37 * 26:59: Elam iniḡ kaunsil nena ‘Sanhedlin’.

* 26:61: Jon 2:19-21 * 26:63: Ais 53:7; Mat 27:12 * 26:64: Sng 110:1; Dan

7:13; Mat 24:30 * 26:65: Mat 9:3; Jon 10:33 * 26:66: Wkp 24:16; Jon 19:7

abô doho imbiņ? ⁶⁶ *Môlônim auk aisê? Yandum malê te?” Ma thêlô enaņ, “Yani hanaņ abôma hathak Wapômbêņ ba intu ema.”

⁶⁷ *Êņ ma thêlô êsôvwapôk hathak Yisu thohavloma ma êpêņ yani. Ma doho epetav yani ⁶⁸ ba enaņ, “O ma Mesia e? O plopet te ma onañ êndêņ yêlô nena opalê intu hik o?”

Pita hanaņ nena hathôņ Yisu paliņ

(Mak 14:66-72; Luk 22:55-62; Jon 18:15-18,25-27)

⁶⁹ Pita hamô unyak atu anêņ badêņ kapô ma avi ku te halêm hadêņ yani ma hanaņ, “O êntêk intu bôk hoveņ haviņ Yisu anêņ Galili.” ⁷⁰ Ma Pita hanaņ, “Injo! Yahathôņ abô intu ba honañ paliņ!” Ma avômalô sapêņ elañô anêņ abô.

⁷¹ Pita hi badêņ abôlêk ma avi ku yaņ hayê ma hanaņ hadêņ avômalô, “Anyô êntêk bôk hamô haviņ Yisu anêņ Nasalet.” ⁷² Ma Pita dalam Wapômbêņ anêņ athêņ ba hanaņ hathak loņbô, “Mi anôņ! Yahathôņ ôpêntu paliņ!” ⁷³ Vêm ma nê takatu ba imiņ badêņ kapô êlêm hadêņ Pita ma enañ, “Môlô lemimselo doņtom ba intu o ma Yisu anêņ anyô te.”

⁷⁴ Ma doņtom Pita hanaņ, “Ya miņ yahanañ abô avanôņ ami, êņ ma tem Wapômbêņ nêm vovaņ êndêņ ya. Yaha-lam Wapômbêņ anêņ athêņ ba yahanañ nena yahathôņ ôpêntu paliņ!” Kethen oyaņ

ma tale halaņ. ⁷⁵ *Ma Pita lahabi abô atu ba Yisu hanaņ hadêņ yani nena, “Tale miņ halaņ ami denañ, ma tem onañ êtôm bôlôņ lô nena hôthôņ ya paliņ.” Êņ ma Pita hale yaıņ ma lahiki ba halaņ bêņ.

27

Ewa Yisu ba i hadêņ Pailat (Mak 15:1; Luk 23:1-2; Jon 18:28-32)

¹ Lôkbôk momañiniņ ma nê bêņbêņ êbôk da sapêņ lôk avômalô Israeł iniņ nê bêņbêņ ethak doņtom ma ibutiņ abô ek nijik Yisu vônô. ² Ma ekak baņ luvi lusu ma ewa ba i hadêņ Pailat, anyô Lom atu ba hayabiņ Judia.

Judas hama (Ap 1:18-19)

³ Judas ôpatu ba hanaņ Yisu bêņ halaņô nena lêk idum abô yôv ek nijik Yisu vônô. Êņ ma lahiki bêņ ba hi hêv valuseleņ 30 seleva takatu hadêņ nê bêņbêņ êbôk da lôk avômalô iniņ nê bêņbêņ hathak loņbô ⁴ ma hanaņ, “Lêk yahadum kambom hathak yahanañ ôpatu ba kambom mi bêņ.”

Êņ ma thêlô enañ, “Oda anêm malaiņ ma miņ yêlôaniņ ami.” ⁵ *Ma Judas hakaliv valuseleņ seleva takêņ hayô unyak mathen kapô ma hi havaklôk ba hama.

⁶ Ma nê bêņbêņ êbôk da isup valuseleņ seleva takêņ

ba enañ, “Valuselenj êntêk ma valuselenj êv ek nijik anyô vônô esak. Ba intu abô balabuñ hanañ nena valuselenj takêñ ma miñ nandô êmô imbiñ unyak mathenjanêñ valuselenj ami.”

⁷ Ma thêlô ibutiñ abô ek nênm anyô hapesañ uñ anêñ pik bute vuli ek nedav avômalô lonj buyañ ênjêk.

⁸ Ma avômalô elam pik êñ nena “Enjasô Thalalenj” ek malê nena ewa valuselenj ek nijik anyô yañ vônô esak.

⁹⁻¹⁰ *Ba intu Wapômbêñ anêñ abô hik anôñ ba hanañ hadêñ plopet Jelemaia nena,

“Thêlô ewa valuselenj ba êv anyô hapesañ uñ anêñ pik bute vuli hatôm atu ba Wapômbêñ hanañ hadêñ ya.

Valuselenj êñ ma avômalô Israêl elam hatôm yani anêñ vuli ba êv ek nijik yani vônô.” *Sekalaia 11:12-13*

Yisu hadum abô hathak Pailat

(*Mak 15:2-15; Luk 23:1-5,13-25; Jon 18:28-19:16*)

¹¹ Yisu hamiñ anyô bêt Pailat thohavloma, ma Pailat hanañ, “O ma avômalô Israêl iniñ kiñ e?” Ma Yisu hanañ nena, “Intu êñ, hatôm intu honañ.”

¹² *Nê bêt bêt êbôk da lôk avômalô iniñ nê bêt bêt ibi Yisu liñkupik hathak abô lomalomoma. ¹³ Êñ ma Pailat hanañ, “Aisê! Miñ holañô

iniñ abô ami ma o bônôñ eka?” ¹⁴ Ma donjom yani bônôñ iyom ma miñ hanañ iniñ abô viyañ ami. Ba intu Pailat hasonj kambom.

¹⁵ Waklavôñ Hale ba Hi nômbêñ intu, ma avômalô ethak elam anyô koladôñ te anêñ athêñ ek Pailat nênm vê. Ma Pailat hathak hêv ôpêñ vê.

¹⁶ Sondabêñ êñ ma anyô te anêñ athêñ nena Yisu Balabas hamô koladôñ. Ma avômalô bêt anôñ eyala ôpêñ. ¹⁷ Aêñ ba avômalô sapêñ ethak donjom ma Pailat hanañ hik thêlô liñ, “Yatak opalê te êndêñ môlô, Balabas mena Yisu atu ba elam nena Mesia?”

¹⁸ *Pailat hayala nena nê bêt bêt êbôk da lôk nê bêt bêt leñjandaj hathak Yisu ba intu idum abô ek yani ba hanañ aêñ.

¹⁹ Pailat halañô abô denañ ma yanavi hêv abô hadêñ yani ba hanañ, “Bôkam ma yahayê niaviñ te ba yahakô kambom. Aêñ ba miñ undum nômlate êndêñ anyô thêthônj intu ami.”

²⁰ Ma donjom nê bêt bêt êbôk da lôk nê bêt bêt êlôk avômalô leñj ek nendam Balabas ma nenañ êndêñ Pailat nena nijik Yisu vônô.

²¹ Aêñ ba Pailat hanañ hik thêlô liñ, “Yatak anyô ju êntêk yañ sê?” Ma avômalô elam, “Balabas.” ²² Ma Pailat hanañ hik thêlô liñ hathak lonjô nena, “Ma Yisu atu ba elam nena Mesia, yandum ôpêñ aisê?” Ma sapêñ elam nena,

* **27:9-10:** Jer 19:13; 32:6-9 * **27:12:** Ais 53:7 * **27:18:** Jon 11:47-48; 12:19

“Nijik vônô esak a!”²³ Ma Pailat hanaŋ, “Eka? Yani hadum malê kambom?” Ma doŋtom thêlô elam lôklala hathak loŋbô nena, “Nijik vônô esak a!”

²⁴ *Pailat halaŋô thêlônin kaêk ma hayê nena vovak bêŋ hadum ek imbitak ba anêŋ ku êŋ tem miŋ hik anôŋ ami. Êŋ ma yani hawa ŋaŋ ma hathik baŋ hamiŋ avômalô malenin ma hanaŋ nena, “Ôpêntêk hama, ma môlôda unim malain ma miŋ yenaŋ malain ami!”²⁵ *Ma avômalô sapêŋ enaŋ viyaŋ, “Yôv! Yêlô lôk yêlôaniŋ avômena iniŋ malain!”²⁶ Êŋ ma Pailat hatak Balabas ba hi. Ma hanaŋ ek nebaŋi Yisu esak yak lôkmaŋgin vêm ma hatak halôk nê vovak bahenin ek nijik vônô esak a.

Nê vovak enaŋ abôma hathak Yisu
(Mak 15:16-20; Jon 19:2-3)

²⁷ Pailat anêŋ nê vovak ewa Yisu ba i Pailat anêŋ unyak badêŋ kapô. Ma elam nê vovak sapêŋ êlêm ethak doŋtom ba ekalabu yani siŋ.²⁸ *Ma ibi anêŋ nômkama thô ba hamiŋ liŋ popam. Ma ewa kiŋ anêŋ kwêv thalalen daim te ma ik hathak yani.²⁹ Ma ewa yak lôkmaŋgin atu ba epesaŋ hatôm kiŋ iniŋ kuluŋ ma ik halôk wakadôk. Ma etak kôm halôk yani baŋ vianôŋ ba havalon hatôm kiŋ iniŋ kwandiŋ. Ma thêlô

elek veninđônŋ lêlô hadêŋ yani ma enaŋ abôma nena, “Waklêvônŋ mavi, avômalô Israeŋ iniŋ kiŋ!”³⁰ *Ma vi êsôvwapôk hathak yani ma vi ewa kwandiŋ atu ba ik wakadôk hathak.³¹ Ma enaŋ abôma hathak yani vêm ma ibi kwêv thalalen atu thô ma ik yanida anêŋ kwêv daim hathak loŋbô. Ma elom yani ba i ek nijik vônô esak a.

Ik Yisu hathak a
(Mak 15:21-32; Luk 23:26-43; Jon 19:17-27)

³² Ewa ba i ma êpôm anyô Sailini te ba anêŋ athêŋ nena Saimon halôk loŋondê. Ma êpôvinŋ ôpêŋ ek enja Yisu anêŋ alovalaŋaŋsiŋ.³³ Êŋ ma thêlô i êyô loŋ te anêŋ athêŋ nena Golgota, athêŋ êŋ anêŋ ôdônŋ nena Loŋ Lenkadôk Lokwaŋ.³⁴ *Loŋ êŋ ma thêlô ewa wainŋ ba eyelaŋ nôm maniŋ te halôk ma êv hadêŋ yani ek inum ek miŋ vovaŋ bêŋ anôŋ ami. Yani hanum dokte iyom ma hadô.³⁵ *Êŋ ma thêlô ik yani loŋ hathak a. Vêm ma ibi valu ek nêgê nena opalêla intu tem neja anêŋ kwêv lo sôp.³⁶ Vêm ma êlôk êmô ma eyabiŋ iniŋ ku êŋ.³⁷ Yani wakadôk vulinŋ ma eto abô atu ba idum anêŋ abô ŋama hathak ba eto nena,
ÔPÊNTÊK MA YISU, AVÔMALÔ ISRAEL INIŋ KIŋ

³⁸ *Ma êthôkwêŋ anyô vani lokwaŋju haviŋ. Êthôkwêŋ yaŋ hamiŋ Yisu baŋ vianôŋ,

* 27:24: Lo 21:6-9 * 27:25: Ap 5:28 * 27:28: Luk 23:11 * 27:30: Ais 50:6 * 27:34: Sng 69:21 * 27:35: Sng 22:18 * 27:38: Ais 53:12 * 27:39: Sng 22:7; 109:25

ma yan haminj banj vikenj.
³⁹ *Ma avômalô takatu ba elom lonjondê ênj ba i ibi abôma hathak yani lôk itutuninj leñjkadôk ⁴⁰ *ba enanj, “O atu ba honanj nena tem undininj Wapômbênj anênj unyak mathenj ma ondav esak lonjbô êtôm wak lô iyom e? Ênj ma nêm oda bulubinj! O ma Wapômbênj anênj Nakadunj, e? Ênj ma otak alovalanjañsinj ma ôlêm pik!” ⁴¹ Ma nê bênjbênj êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabunj lôk avômalô ininj nê bênjbênj, thêlô enanj abôma havinj ba enanj, ⁴² “Ôngô! Yani bôk hêv avômalô vi bulubinj, ma donjom minj hatôm nêm yanida bulubinj ami eka? Yani ma Israeelininj kinj e? Ênj ma etak alovalanjañsinj ba êlêm pik ek alalô nagê ba nanêmimbinj yani!” ⁴³ *Ôpênj hêvhavinj Wapômbênj ba hanañ, ‘Ya Wapômbênj anênj Nakadunj’. Yôv! Alalô nagê! Wapômbênj lahavinj nêm yani bulubinj e?” ⁴⁴ Ma anyô kambom ju atu ba iminj alovalanjañsinj havinj yani enanj abôma havinj.

Yisu hama

(Mak 15:33-41; Luk 23:44-49; Jon 19:28-30)

⁴⁵ Wاكلêvônj binj ma mo-
 mañininj hayô pik sapênj
 vôv ba hêk aleba hayô 3
 kilok. ⁴⁶ *Habobo 3 kilok
 ma Yisu halam lôklala nena,
 “Eloi, Eloi, lama sabaktani?”

Abô ênj anênj ôdônj aêntêk,
 “Yenanj Wapômbênj, yenanj
 Wapômbênj, aisê ka hôdô ya?”
⁴⁷ Ma avômalô vi atu ba iminj
 lonj ênj elanjô abô ênj ma enanj,
 “Yani halam Elia!” ⁴⁸ *Kethenj
 oyanj ma nê ênj te hi ma hawa
 kapôk ba hasonj halôk wainj
 maninj. Ma hathôkwênj kapôk
 ênj hathak apiyak te ba hêv
 hadênj yani ek inum. ⁴⁹ Ma
 anyô vi enanj, “Dô! Alalô
 nagê vêmam! Yakô Elia tem
 êlêm nêm yani bulubinj la?”
⁵⁰ Ma yani halam kaêk lôklala
 hathak lonjbô ma hatak dahô
 ba hi ma hama.

⁵¹ *Ma sôp bênj atu ba
 haminj unyak mathenj ek
 hayañ unyak kapô kisi ma
 hapup vose hi luvi hêk vulinj
 ba hayô vibinj. Ma duviañ
 hayôkwinj pik ma valu ha-
 pupup nenanena. ⁵²⁻⁵³ Ma siô
 abôlêk hakyav. Ma avômalô
 mathenj sêbôk atu ba ema
 ma Wapômbênj hik i linj ba
 etak siô ma iviyô hathak
 lonjbô. Ma eyabinj Yisu anênj
 haviyô hathak lonjbô, ênj ma
 thêlô lôkthô i unyak mathenj
 Jerusalem. Ma avômalô bênj
 anônj êyê i. ⁵⁴ Ma anyô vovak
 laik lôk nê vovak takatu ba
 eyabinj Yisu êmô êyê duviañ
 lôk nôm takatu ba habitak.
 Ênj ma thêlô êkô kambom
 ba enanj nena, “Avanônj binj,
 ôpêntêk ma Wapômbênj anênj
 Nakadunj anônj!”

⁵⁵⁻⁵⁶ *Ma Malia anênj Maga-
 dala, ma Malia Jems lo Josep

* 27:40: Mat 26:61; Jon 2:19 * 27:43: Sng 22:8 * 27:46: Sng 22:1 * 27:48:
 Sng 69:21 * 27:51: Kis 26:31-33; Hib 10:19-20 * 27:55-56: Luk 8:2-3

iniŋ talêbô, ma Sebedi anêŋ nakaduŋ luvi iniŋ talêbô, thêlô lôk avi bêŋ anôŋ imiŋ daim dokte ba êyê. Avi takêŋ bôk etak Galili ma evenŋ haviŋ Yisu ek êv yani sa.

Elav Yisu

(Mak 15:42-47; Luk 23:50-56; Jon 19:38-42)

57-58 *Yaŋsiŋ ma anyô lôk valuselenŋ bêŋ te anêŋ Alimatia ba anêŋ athêŋ nena Josep halêm hayê Pailat. Yani bôk halanô Yisu anêŋ abô ba hasopa ba intu hi hananŋ hadêŋ Pailat nena, “Hatôm yanja Yisu anêŋ kupik e?” Êŋ ma Pailat hananŋ hadêŋ nê vovak ba êv hadêŋ Josep. 59 Ma Josep hawa Yisu liŋkupik ba havuliv siŋ hathak sôp thapuk mabuŋ mavi te. 60 *Ma hawa Yisu liŋkupik ba hi hadô hêk anêŋ siô lukmuk te. Siô êŋ ma elav valu abyanaŋ ba epe-sanaŋ ek nedav nê ŋama êndôk. Yôv ma habubi valu bêŋ te ba hik siô abôlêk siŋ hathak ma hi. 61 Ma Malia anêŋ Magadala, thai lôk Malia yaŋ, êmô saku ma êyê siô êŋ.

Nê vovak eyabiŋ siô

62 Waklavônŋ êpôpêk nômkama Sabat lêk hale ba hi yôv. Ma haviyô hayaŋ ma nê bêŋbêŋ êbôk da lôk nê Palisi i ek nêgê Pailat. 63 *Ma thêlô enaŋ, “Anyô bêŋ, yêlô lenjhabi nena anyô abôyaŋ atu hamô lôkmala denaŋ ma hananŋ nena êtôm wak lô, ma

tem nijik yani liŋ ba imbiyô esak loŋbô.

64 “Ba intu nêŋ nê vovak ini ek neyabiŋ siô êtôm wak lô êŋ. Yakô yanida anêŋ nê ku ini neja anêŋ kupik vani ma nesau avômalô nena, ‘Wapômbêŋ lêk hik yani liŋ ba haviyô hathak loŋbô.’ Abôyaŋ êŋ ma tem kambom anôŋ ek yaŋ môŋ atu.” 65 Êŋ ma Pailat hananŋ hadêŋ thêlô, “Mavi. Noja nê vovak doho ba unu ek nepesanaŋ siô abôlêk êŋ ba majanaŋ.” 66 Êŋ ma thêlô i ma ebalanaŋ valu atu ba hamô siô abôlêk siŋ. Yôv ma thêlô enaŋ hadêŋ nê vovak, “Môlô nômô ek noyabiŋ siô êntêk.”

28

Yisu haviyô hathak loŋbô

(Mak 16:1-10; Luk 24:1-10; Jon 20:1-18)

1 Sabat hale ba hi. Ma sonda êŋ anêŋ wak te môŋ hayô. Lôkbôk momaŋiniŋ ma Malia anêŋ Magadala lôk Malia yaŋ thai i ek nêgê siô. 2 Ma duviaŋ bêŋ hayô ek malê nena Anyô Bêŋ anêŋ aŋela te halôk anêŋ lenj ba halêm ba habubi valu bêŋ atu vê ma hayô hamô loŋ ba hamô. 3 Anêŋ thohavloma hatôm damak ma anêŋ kwêv ma thapuk anêŋ dôŋ. 4 Ma nê vovak êyê ba êkô kambom ba elowaliŋ. Ba êv yak êlôk êk êtôm nê ŋama.

5 Êŋ ma aŋela hananŋ hadêŋ avi ju êŋ, “Miŋ nôkô ami. Yahayala nena mamu ôbôlêm

* 27:57-58: Lo 21:22-23 * 27:60: Ais 53:9 * 27:63: Mat 12:40; 16:21; Mak 9:31; 10:33-34; Luk 9:22; 18:31-33; Jon 2:19-21 * 28:6: Mat 12:40; 16:21

Yisu, ôpatu ba ik hathak a.
 6 *Wapômbêḡ lêk hik yani liḡ yôv ba haviyô hathak loḡbô hatôm bôk ba hanaḡ. Yani miḡ hêk loḡ êntêk ami ma lêk hi yôv. Ma nôlêm ek ôḡgô loḡ atu ba yani hêk. 7 Mamu kethêḡ ba unu nonaḡ êndêḡ anêḡ ḡê ku nena, 'Wapômbêḡ lêk hik yani liḡ hêk ḡama ba haviyô hathak loḡbô. Ma lêk hamôḡ ek môlô ba hi Galili. Ôyô loḡ êḡ ma tem nôpôm yani.' Abô êntêk intu yahalêm hathak."

8 Avi ju êḡ elañô abô êḡ ba êkô, ma doḡtom thai leḡḡmavi anôḡ haviḡ. Ma thai etak siô ma elañviḡ kethêḡ ba i ek nenaḡ abô êḡ êndêḡ anêḡ ḡê ku. 9 Ma Yisu hapôm thai ma hanaḡ, "Lôkbôk mavi." Ma thai i evaloḡ vakapô ma êv yeḡ hadêḡ yani. 10 *Êḡ ma hanaḡ, "Mamu miḡ nôkô ami ma unu nonaḡ êndêḡ yenaḡ aiyaḡ thêlô nena ini Galili. Loḡ êḡ ma tem thêlô nêpôm ya."

Nê vovak iniḡ abôyaḡ

11 Avi ju êḡ even denaḡ ma ḡê vovak doho eyabiḡ siô êyô Jelusalem. Ma thêlô i hadêḡ ḡê bêḡbêḡ êbôk da ma enaḡ abô hathak duviaḡ lôk aḡela. 12 Ma ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk ḡê bêḡbêḡ ethak doḡtom ma epesaḡ abô ek nênem valuseleḡ bêḡ anôḡ êndêḡ ḡê vovak. 13 Ma thêlô enaḡ hadêḡ ḡê vovak nena, "Môlô nonaḡ aêntêk êndêḡ avômalô, 'Yêlô

ek sôm ba athôḡ paliḡ ma Yisu anêḡ ḡê ku êlêm hadêḡ bôlôvôḡ ma ewa anêḡ kupik vani.'" 14 Ma thêlô enaḡ abô doho haviḡ hadêḡ ḡê vovak nena, "Anyô bêḡ Pailat halañô abô hathak nôm êḡ, ma yêlô tem napesaḡ abô imbiḡ yani ek môlô miḡ nôpôm malaiḡ ami." 15 Ma ḡê vovak ewa valuseleḡ ma idum hatôm atu ba ḡê bêḡbêḡ enaḡ. Ma abô êḡ intu hi havenḡ Israeḡ iniḡ loḡ sapêḡ ba enaḡ aêḡ aleba lêk.

Yisu hêv ku hadêḡ anêḡ ḡê ku

(Mak 16:14-18; Luk 24:36-49; Jon 20:19-23)

16 *ḡê ku laumiḡ ba lahavute i Galili ma êyô dumlolê atu ba Yisu bôk hanaḡ yôv nena thêlô ini. 17 Thêlô êyê Yisu ma êv yeḡ hadêḡ yani. Ma doho êthôḡ paliḡ dokte ba leḡḡhabi nena, "Êntêk ma Yisu mena mi e?" 18 *Êḡ ma halêm ma hanaḡ hadêḡ i, "Wapômbêḡ hêv athêḡ bêḡ hadêḡ ya ek yayabiḡ leḡ lôk pik lôkthô. 19 *Aêḡ ba môlô unu êtôm pik sapêḡ ma nundum avômalô sapêḡ ba nimbitak êtôm yenaḡ avômalô. Ma nusik thêlô êndôk ḡaḡ esak Wapômbêḡ lôk Nakaduḡ ma Lovak Matherḡ iniḡ athêḡ. 20 Ma nôndôḡ thêlô ek nesopa abô nômbêḡ atu ba bôk yahêv hadêḡ môlô yôv. Odaḡô! Tem yamô imbiḡ môlô êtôm wak

* 28:10: Mat 26:32 * 28:16: Mat 26:32 * 28:18: Jon 13:3; Ep 1:20-22

* 28:19: Mak 16:15-16; Ap 1:8

nômbêᶯ intu sapêᶯ endeba
pik lo leᶯ anêᶯ dâᶯ.”

Abô Mavi atu ba Mak hato Abô môñ

Mak hato kapyã êntêk. Yani anêñ athêñ yañ nena Jon Mak. Yani ma anyô Israël te. Sêbôk atu ba Yisu hadum anêñ ku hamô pik, ma Mak ma anyô muk denañ ba intu miñ hi havin Yisu ami. Yani halumbak bêñ hamô Jelusalem ba intu halanô abô hathak Yisu (Ap 12:12). Môñ anôñ ma Pol lo Banabas i luvuluvu, ma ewa Mak havin (Ap 12:25; 13:5; 13:13; 15:36-39; Kol 4:10; 2Ti 4:11). Haven yam ma Mak hamô havin Pita hamô Lom. Pita bôk hayê Yisu anêñ ku lôkthô hathak ma, ba intu hanan ba Mak hato.

Mak hik thô nena Yisu Kilisi ma Wapômbêñ anêñ Nakadun ba havalon Wapômbêñ anêñ lôklokwan ba hadum nômbithi lomaloma hathak. Ma hato havin nena Yisu halêm pik hatôm anyô ku te. Mak hayê malain lomaloma hapôm avômalô êvhavin anêñ Lom, ba intu hato kapyã êntêk ek embatho avômalô êvhavin lon ek nimin lôklokwan. Mak hayê nena Yisu anêñ lôklokwan ma bêñ anôñ ba hamôñ ek Sadan anêñ.

Hato kapyã êntêk hadên sondabên 55 mena 65 AD la.

* 1:3: Ais 40:3 * 1:4: Ap 13:24; 19:4
13:25

Jon anyô hathik ñañ hapôpêk Yisu anêñ lonôndê
(Mat 3:1-12; Luk 3:1-17;
Jon 1:19-28)

¹ Abô Mavi êntêk ma hathak Wapômbêñ nakadun Yisu Kilisi.

² Hatôm plopet Aisaia bôk hato aêntêk,

“Ondanô! Tem yanêm yenan anyô ku te ek enja abô êmôñ ek o,

ôpêñ tem êpôpêk anêm lonôndê. *Malakai 3:1*

³ *Kaêk te halam haven lon thiliv nena,

‘Nôpôpêk lonôndê ek Anyô Bêñ êlêm,

ma nopesan ba imbitak thêthôn ek yani.’ ” *Aisaia 40:3*

⁴ *Aên ba Jon anyô hathik ñañ habitak anêñ lon thiliv ba hanan ek avômalô nede kapôlônin liliñ ba nisik ñañ ek Wapômbêñ nêm inin kambom vê. ⁵ Êñ ma avômalô

Judia lo Jelusalem sapên ibi thêthô ba i hadên yani ek enan inin kambom bêñ. Ma Jon hathik i halôk ñañ Jolodan.

⁶ *Jon ma hathak hik kwêv atu ba epesan hathak bok kamel vuluk ma havak bokngôp epesan hathak bok kupik hayôhêk lamalim. Ma hathak hayan kôm sopek lôk hanum biyo thôk. ⁷ *Ma hanan nena,

“Ôpatu ba tem emben ya yam anêñ lôklokwan ma boman ek yenan. Yani ma anyô lôk athên bêñ ma ya ma yaônâlôk ba intu miñ hatôm yakôm ba

* 1:6: 2Kinj 1:8; Mat 11:8 * 1:7: Ap

yapole anêḡ vakapô bokḡgôp anêḡ yak vê ami. ⁸ Yahathik môlô hathak ḡaḡ. Ma donḡtom yani tem isik môlô esak Lovak Mathenḡ.”

Jon hathik Yisu

(*Mat 3:13-17; Luk 3:21-22; Jon 1:32-34*)

⁹ Wak te ma Yisu hatak Nasalet anêḡ Galili ba halêm ma Jon hathik yani halôk ḡaḡ Jolodaḡ. ¹⁰ Yisu haviyô anêḡ ḡaḡ kapô ma hayê leḡ hakyav ma Lovak Mathenḡ halôk ba halêm ek yani hatôm menak bôbô. ¹¹ *Ma abô te halêm anêḡ leḡ nena, “O ma yenaḡ Okna atu ba yalenḡhaviḡ. Yalenḡmavi anôḡ hathak o.”

Sadaḡ halôk Yisu la ek indum kambom

(*Mat 4:1-11; Luk 4:1-13*)

¹² Ma kethenḡ oyaḡ ma Lovak Mathenḡ hêv Yisu vê hi loḡ thiliv. ¹³ *Yisu hamô loḡ êḡ hatôm wak 40, êḡ ma Sadaḡ hayô ba halôk yani la. Yani hamô haviḡ alim bomaḡ ma aḡela eyabiḡ yani.

Yisu anêḡ ku môḡ

(*Mat 4:12-17; Luk 4:14-15*)

¹⁴ *Etak Jon halôk koladôḡ, êḡ ma Yisu hi Galili ma hanaḡ Wapômbênḡ anêḡ Abô Mavi bênḡ nena, ¹⁵ *“Wakma lêk hayô yôv ba Wapômbênḡ anêḡ loḡ lôklinḡyak lêk habobo. Aênḡ ba node kapôlômim liliḡ lôk nônêmimbiḡ Wapômbênḡ anêḡ Abô Mavi!”

Yisu dalam anyô ayova ek nesopa yani

(*Mat 4:18-22; Luk 5:1-11; Jon 1:35-42*)

¹⁶ Yisu habup hathak kasukthôm Galili anêḡ daḡ ma hayê Saimon lo yaḡ Andulu. Thai ma ḡê ik alim ba lêk ekaliv yakseḡ haveḡ. ¹⁷ Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thai, “Mamu nôlêm nosopa ya. Tem yandum ba mamu nôbôv avômalo êtôm ôvôv alim halôk yakseḡ.” ¹⁸ Kethenḡ oyaḡ ma thai êdô iniḡ yakseḡ hamô ma esopa yani.

¹⁹ Yisu habup hathak vauna ma hayê Jems lo Jon. Thai ma Sebedi nali ba êmô iniḡ yeḡ ma idu iniḡ yakseḡ titip. ²⁰ Hayê thai ma halam, êḡ ma êdô lambô Sebedi hamô yeḡ haviḡ anêḡ ḡê ku, ma i esopa yani.

Yisu hêv ḡḡôk vê

(*Luk 4:31-37*)

²¹ Ma Yisu thêlô êyô Kapaneam ba êmô. Ma Sabat hayô ba Yisu hi unyak yeḡ ma hadôḡ avômalo. ²² *Thêlô elanô anêḡ abô ba eson kambom ma leḡḡhabi nena yani miḡ hadôḡ i hatôm ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ ami. Mi, hadôḡ i hatôm anyô lôk athênḡ bênḡ. ²³ Ma anyô te hamô unyak yeḡ êḡ ba ḡḡôk lelaik hamô haviḡ yani. Ma halam nena, ²⁴ *“Yisu anêḡ Nasalet, hôlek ek udum malê êndênḡ yêlô? Hôlek ek umbuliḡ yêlô e? Yahayala o.

* 1:11: Sng 2:7; Ais 42:1; Mat 12:18; Mak 9:7 * 1:13: Sng 91:11-13 * 1:14: Mak 6:17 * 1:15: Mat 3:2 * 1:22: Mat 7:28-29 * 1:24: Mak 5:7

O ma Wapômbêḅ anêḅ Anyô Mathen.”

25 Êḅ ma Yisu hathanḅ ḅḅôk êḅ ba hanaḅ, “O bônônḅ ma otak ôpêntu!” 26 *Ma ḅḅôk lelaik êḅ hayôkwiḅ ôpêḅ kam-bom anônḅ ba hanḅgaliak ma hatak ôpêḅ ba hi.

27 Ma avômâlô sapêḅ esonḅ kambom ba enaḅ hadêḅ i, “Malê êntêk aêḅ am? Yani hadônḅ auk lukmuk hatôm anyô lôk athêḅ bêḅ. Ma hanaḅ lôklokwanḅ hadêḅ ḅḅôk lelaik ma elanḅ anêḅ abô ba esopa.” 28 *Ma abô hathak Yisu halanḅviḅ havenḅ Galili iniḅ lonḅ sapêḅ.

Yisu hadum avômâlô lijiḅ bêḅ anônḅ mavi

(Mat 8:14-17; Luk 4:38-41)

29 Ma Yisu thêlô etak unyak yeḅ, ma i Saimon lo Andulu iniḅ unyak. Ma Jems lo Jon i iviḅ. 30 Êyô unyak, ma enaḅ hadêḅ Yisu nena Saimon yanḅavi hapôm lijiḅ vovanḅ ba hêk. 31 Ma Yisu hi hadêḅ avi êḅ ma havalonḅ banḅ ma hadadi haviyô. Êḅ ma lijiḅ hatak yani ma hapôpêk nôḅ ek thêlô.

32 Wak halôk abuk ma avômâlô ewa ḅê lôk lijiḅ lôk ḅê takatu ba ḅḅôk habulinḅ i ba êlêm ek Yisu. 33 Lôk avômâlô malak lônḅ êḅ sapêḅ êlêm iviḅ ba êmô unyak anêḅ piklêvônḅ. 34 *Êḅ ma Yisu hadum avômâlô lôk lijiḅ lomaloma bêḅ anônḅ mavi. Ma hêv ḅḅôk bêḅ anônḅ vê

haviḅ. ḅḅôk takêḅ eyala nena yani intu opalê ba miḅ hatak i ek nenanḅ abô ami.

Yisu da hi lonḅ thiliv ek eteḅ mek

(Luk 4:42-44)

35 *Lôkbôk momanḅiniḅ mi ma Yisu haviyô ba hi lonḅ thiliv ek eteḅ mek. 36 Ma Saimon thêlô i êbôlêm yani havenḅ. 37 Êpôm yani ma enaḅ, “Avômâlô sapêḅ êbôlêm o havenḅ.”

38 Ma Yisu hanaḅ, “Alôana buyanḅ. Alôana malak lônḅ takatu ba hamô habobo ek yanḅ Wapômbêḅ anêḅ abô êndêḅ i imbiḅ. Hathak ôdônḅ êḅ iyom intu yahalêm.” 39 *Ma Yisu havenḅ Galili iniḅ lonḅ sapêḅ ma hanaḅ Wapômbêḅ anêḅ abô hamô iniḅ unyak yeḅ lôk hêv ḅḅôk bêḅ anônḅ vê hêk avômâlô.

Yisu hadum anyô lôk palê lepla te mavi

(Mat 8:1-4; Luk 5:12-16)

40 Ma anyô lepla te hi hayô ek Yisu ma halek vadônḅ lêlô ma habui hadêḅ Yisu ba hanaḅ, “Hathak oda anêm lemhaviḅ, ma hatôm undum ba yambitak mavi.”

41 Ma Yisu lahiki hathak ôpêḅ ba hatak banḅ hayôhêk yani ma hanaḅ, “Yalenḅhaviḅ. Umbitak mabunḅ mavi.” 42 Êḅ ma palê lepla êḅ hayôv ma liḅkupik habitak mabunḅ mavi.

43 Ma Yisu hêv ôpêḅ ba hi ketheḅ ma hanaḅ lôklokwanḅ

* 1:26: Mak 9:26 * 1:28: Mat 4:24

14:23; Mak 6:46 * 1:39: Mat 4:23; 9:35

* 1:34: Mak 3:10-12 * 1:35: Mat

* 1:44: Wkp 14:1-32

hadêḡ yani nena, ⁴⁴ * “Miḡ onañ nôm êḡ bêḡ êndêḡ avômalô vi ami. Nu êndêḡ ḡê êbôk da ma nuḡḡwik o thô êndêḡ i iyom. Ma osopa balabuḡ atu ba Mose bôk hato ba nêḡ da ek ḡê êbôk da nêḡê o nena lêk hubitak mabuḡ.” ⁴⁵ Ma donḡtom ôpêḡ miḡ hasopa Yisu anêḡ abô thêthôḡ ami. Mi, hanaḡ bêḡ ba abô êḡ hi mayaliv. Ba intu Yisu miḡ hatôm ni lomalak nenanena ami. Mi, hi haveḡ loḡ thiliv, ma avômalô êlêm anêḡ luvuluvu ba êyô ek nêḡê yani.

2

Yisu hadum anyô havuvinḡ te mavi

(Mat 9:1-8; Luk 5:17-26)

¹ Wak doho hale ba hi ma Yisu hi Kapaneam hathak loḡbô ma avômalô elañô nena Yisu lêk hayô anêḡ loḡ. ² Êḡ ma avômalô bêḡ anôḡ êlêm ba êmô unyak kapô êḡ aleba putup, ma unyak abôlêk putup aêḡ iyom. Ma Yisu hanaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô hadêḡ i. ³ Ma anyô doho ewa anyô havuvinḡ te ba êlêm ma anyô ayova evak. ⁴ Avômalô bêḡ anôḡ ba loḡ putup ba miḡ hatôm neja ôpêḡ ba ini unyak kapô ek Yisu ami. Ba ethak unyak vov ba êḡḡô unyak vov abyanḡ ma êlêlô ôpêḡ halôk yêḡ aleba habup ek Yisu. ⁵ Yisu hayê thêlôninḡ êvhavinḡ, ma hanaḡ hadêḡ anyô havuvinḡ atu nena, “Yenaḡ okna, lêk

yahêv anêḡ kambom sapêḡ vê.”

⁶ Ma ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ doho êmô havinḡ ba leḡinḡhabi nena, ⁷ “Aisê ka ôpêntêk hanaḡ aêḡ? Ôpêḡ hasoḡ nena yani ma Wapômbêḡ e? Anyô late miḡ hatôm nêḡ kambom vê ami ma Wapômbêḡ iyom.”

⁸ Yisu hayala thêlôninḡ auk ba hanaḡ nena, “Aisê ka môlô lemimhikam hathak abô êntêk? ⁹ Abô alê intu vumvum ek yanaḡ êndêḡ anyô havuvinḡ êntêk: ‘Lêk yahêv anêḡ kambom sapêḡ vê’ mena ‘Umbiyô onja anêḡ yêḡ ba ombenḡ.’ ¹⁰ Aêḡ ba tem yaḡḡik thô êndêḡ môlô nena Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu anêḡ athêḡ ma bêḡ ba hatôm nêḡ kambom vê.” Êḡ ma hanaḡ hadêḡ anyô havuvinḡ atu aêntêk, ¹¹ “Yanaḡ êndêḡ o nena umbiyô uminḡ ma onja anêḡ yêḡ ba nu anêḡ unyak.” ¹² Êḡ ma ôpêḡ haviyô anêḡ avômalô malêvônḡ ma hawa anêḡ yêḡ ma hale yainḡ ba hi. Avômalô esoḡ kambom ba êbô Wapômbêḡ anêḡ athêḡ ba enañ, “Yêlô miḡ bôk ayê nômlate aêntêk ami!”

Yisu halam Livai
(Mat 9:9-13; Luk 5:27-32)

¹³ Ma Yisu hatup hi kasuk-thôm anêḡ daḡ. Ma avômalô bêḡ anôḡ êyô ma yani hadôḡ i. ¹⁴ Yani habup hathak ma hayê Livai, Alpius nakaduḡ hamô unyak ewa takis. Ma hanaḡ, “Ôlêm osopa ya.” Êḡ ma haviyô ba hi hasopa yani.

15 Yisu hayaŋ nôm haviŋ Li-vai hamô anêŋ unyak. Ma nê ewa takis lôk nê idum kambom bêŋ anôŋ éyô eyaŋ nôm haviŋ yani lôk anêŋ nê ku ek malê nena thêlô bêŋ anôŋ esopa Yisu. 16 *Ma Palisi doho atu ba nê lôk kauk hathak abô balabuŋ éyê ma enaŋ hik anêŋ nê ku liŋ, “Yisu hayaŋ nôm haviŋ nê ewa takis lôk nê idum kambom eka?”

17 Yisu halaŋô iniŋ abô ma hanaŋ, “Nê lôk lijiŋ iyom intu ethak i éyê dokta. Ma nê lijiŋ mi ma mi. Ma aêŋ iyom yahalêm ek yandam nê takatu ba idum kambom. Ma miŋ yahalêm ek yandam nê thêthôŋ ami.”

Enaŋ hik Yisu liŋ hathak kobom evak balabuŋ ek nôm (Mat 9:14-17; Luk 5:33-39)

18 Wak te ma Jon anêŋ nê ku lôk Palisi esopa iniŋ kobom evak balabuŋ ek nôm ek leŋiŋhabi Wapômbêŋ. Ma avômalô doho éyô ek Yisu ma enaŋ hik liŋ, “Jon lo Palisi iniŋ nê ku evak balabuŋ ek nôm ma anêm ma mi eka?”

19 Ma Yisu hanaŋ, “Anyô te hawa avi lukmuk, êŋ ma anêŋ anyô môlô eyaŋ nôm lôk leŋiŋmavi. Ma miŋ hatôm nembak balabuŋ ek nôm ami. 20 Ma doŋtom haveŋ yam, ba ewa yani vê hêk thêlô, êŋ ma anêŋ nê môlô tem nembak balabuŋ ek nôm.

21 “Anyô late hatôm enja sôp lukmuk bute ba indu sôp bô anêŋ abyayŋ siŋ esak ami.

Hadum aêŋ ma tem sôp lukmuk buêŋ êmô sôp bô kisi. Êŋ ma tem itip bêŋ. 22 Ma môlô othak ôkê waiŋ lukmuk halôk kolopak epesaŋ hathak bok kupik bô e? Mi! Waiŋ lukmuk êŋ tem imbuliŋ bok kupik bô atu ba bôk thekthek ba tem ipup ba waiŋ engasô ni. Ba intu othak ôkê waiŋ lukmuk halôk bok kupik lukmuk atu ba belap ek isiŋ mavi ma miŋ ipup ami lôk waiŋ miŋ engasô ni ami.”

Yisu ma Sabat anêŋ alaŋ (Mat 12:1-8; Luk 6:1-5)

23 Sabat te ma Yisu lôk anêŋ nê ku i evenŋ ku kapô te, ma nê ku ewa wit doho ek nejaŋ. 24 *Ma Palisi enaŋ hadêŋ Yisu, “Ondaŋô! Abô balabuŋ hanaŋ nena Sabat ma miŋ hatôm nandum ku ba naja nôm ek naŋgaŋ ami. Ma doŋtom anêm nê ku ibuliŋ waklavôŋ êŋ!”

25 *Ma Yisu hanaŋ nena, “Môlô bôk osam abô hathak Devit lôk anêŋ nê môlô ema kisi ba idum e? 26 *Sêbôk atu ba Abiata hadum ku anyô bêŋ habôk da, ma Devit habitak hayô Wapômbêŋ anêŋ unyak mathenŋ kapô ma hayaŋ polom atu ba mathenŋ anôŋ. Polom êŋ ma nê êbôk da iyom iniŋ ek nejaŋ ba intu habuliŋ abô balabuŋ buêŋ. Ma doŋtom Devit hayaŋ doho ma hêv doho hadêŋ anêŋ nê takatu ba iviŋ yani ba eyaŋ.”

27 *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Wapômbêŋ hapesaŋ

* 2:16: Mat 11:19 * 2:24: Lo 23:25
24:5-9 * 2:27: Lo 5:14

* 2:25: 1Sml 21:1-6 * 2:26: Wkp

Sabat ek nê m avômalô sa ma miñ hapesañ avômalô ek Sabat eyabiñ i ami. ²⁸ Aêñ ba Anyô Anêñ Nakaduñ atu ma Sabat anêñ Alañ.”

3

Sabat ma Yisu hadum anyô bañ hatyôk te mavi

(Mat 12:9-14; Luk 6:6-11)

¹ Ma Yisu habitak hayô unyak yeñ kapô hathak loñbô. Ma anyô bañ hatyôk te hamô unyak êñ kapô. ² Ma nê takatu ba êbôlêm loñôndê ek nenañ Yisu bêtñ êmô ma ititiñ yani nena tem indum ôpêñ mavi êndêñ Sabat mena mi e? ³ Êñ ma Yisu hanañ hadêñ ôpatu ba bañ hatyôk nena, “Ûmbiyô umiñ ek avômalô sapêñ nêgê o.”

⁴ *Vêm ma hanañ hik thêlô liñ nena, “Alalô hatôm nandum malê ek nasopa balabuñ Sabat? Hatôm alalô nandum mavi mena nandum kambom? Hatôm alalô nanêm anyô sa ek êmô lôkmala mena nanjik i vônô?” Ma donjom sapêñ bônôn.

⁵ Ma Yisu lamaniñ ba hatitiñ i hawê haveñ lôk lamalaiñ hathak thêlô evalon kapôlônij loñ. Êñ ma hanañ hadêñ ôpatu, “Oto bahem.” Ma ôpêñ hato bañ ma bañ êñ habitak mavi hathak loñbô. ⁶ *Yôv ma Palisi ethak donjom haviñ avômalô Israe l vi atu ba esopa Helot. Ma evak abô ek nêpôm loñôndê te ek nijik Yisu vônô.

Avômalô bêtñ anôn esopa Yisu

(Mat 12:15-16; Luk 6:17-19)

⁷ Yisu lôk anêñ nê ku etak loñ êñ ba i kasukthôm anêñ dan ma avômalô Galili bêtñ anôn esopa yani. ⁸ Avômalô anêñ Judia ma Jelusalem lo Idumia ma ñañ Jolodan vi lôk Taia ma Saidon, bêtñ anôn elañô nô m takatu ba Yisu hadum ba intu êlêm ek nêgê yani. ⁹ Ma Yisu hayê avômalô bêtñ anôn ba hanañ hadêñ anêñ nê ku nena nêpôm yeñ te yapiñ ek avômalô ekalabu yani siñ ma esak yeñ êñ ba ni êmô. ¹⁰ *Ek malê nena bôk hadum avômalô lôk lijiñ bêtñ anôn mavi ba avômalô takatu ba idum lijiñ denañ intu lôklokwan ek nêsôm yani.

¹¹ *Ma ngôk lelaik takatu êyê yani ma êv yak êlôk êk yani ma ba elañ lôklala nena, “O ma Wapômbêtñ anêñ Nakaduñ.” ¹² *Ma donjom Yisu hanañ lôklokwan hadêñ thêlô ek miñ nenañ yani bêtñ êndêñ anyôla ami.

Yisu halam nê ku laumiñ ba lahavuju

(Mat 10:1-4; Luk 6:12-16)

¹³ Ma Yisu hathak dum te ba hi ma halam nê takatu ba yani lahaviñ ba i hadêñ yani. ¹⁴ Ma habi bañ hayô hamiñ anyô hatôm laumiñ ba lahavuju ma halam i nena aposel. Yani hatak i ek nê mô imbiñ yani lôk nê m i ba ini ek nenañ Wapômbêtñ anêñ

* 3:4: Luk 14:3 * 3:6: Mat 22:15-16

* 3:12: Mak 1:34

* 3:10: Mat 14:36 * 3:11: Luk 4:41

abô bêñ. ¹⁵ Ma yani lahaviñ nêñ lôklokwañ êndêñ thêlô ek nêñêm ngôk lomaloma vê. ¹⁶ *Êntêk ma anyô laumiñ ba lahavuju takatu ba Yisu dalam i. Saimon atu ba dalam nena Pita ma ¹⁷ *Jems lo yañ Jon, thai iniñ lambô ma Sebedi. Ma dalam i nena Boanegis. Boanegis anêñ ôdôn nena Kakalu anêñ Nali. ¹⁸ Ma Andulu lôk Pilip ma Batolomiu lo Matyu ma Tomas lo Jems Alpius nakaduñ ma Tadius lôk Saimon anyô Selot* te ¹⁹ ma Judas Iskaliot, ôpatu vêm ma hanan Yisu bêñ.

Yisu lo Belsebul

(*Mat 12:22-32; Luk 11:14-23; 12:10*)

²⁰ Ma Yisu lôk anêñ nê ku êyô unyak te kapô ma avômalô bêñ anôn êyô ba ekalabu thêlô siñ hathak lonbô aleba miñ hatôm nejan nôñ ami. ²¹ Ma Yisu anêñ avômalô elanô abô hathak nôñ êñ ma êlêm ek neja yani ba ini neyabiñ ek malê nena avômalô enañ nena anêñ auk lêk molo.

²² *Nê lôkauk hathak abô balabuñ anêñ Jusalem êlôk ba êlêm ma enañ, "Belsebul* hamô haviñ yani! Ba intu hêv ngôk vê hathak ngôk iniñ anyô bêñ Belsebul anêñ lôklokwañ."

²³ Ma Yisu dalam thêlô êlêm ethak donjom ma hanan

abô lon kapô doho hadêñ i. "Sadan hatôm nêñ Sadan vê e? ²⁴ Mi, avômalô lon bêñ te evaki vose hi ôdôn ju, êñ ma tem nêñêm yak. ²⁵ Lôk avômalô ôdôn te evaki vose hi ôdôn ju, êñ ma tem nêñêm yak aêñ iyom. ²⁶ Ba intu Sadan hik vovak haviñ yanida ba havaki vose hi ôdôn ju, êñ ma tem yani nêñ yak ba tem miñ êmô ami. ²⁷ Odañô abô yañ imbiñ. Anyô te hatôm imbitak êyô anyô lôklokwañ yañ anêñ unyak kapô ba enja anêñ nômkama vani e? Mi anôn! Ôpêñ embalon anyô lôklokwañ êñ ba ekak lon am, êñ ma yani hatôm enja anêñ nômkama vani. ²⁸ Yanan avanôn êndêñ mólô nena Wapômbêñ tem nêñ avômalô iniñ kambom lomaloma lôk abôma takatu ba enañ vê. ²⁹ Ma donjom anyôla hayê Lovak Matheñ anêñ ku ba hanan abôma nena, 'Êntêk ma Ngôk Bêñ anêñ ku', êñ ma Wapômbêñ miñ hatôm nêñ kambom êñ vê ênjêk ôpêñ ami. Ma mi. Anêñ kambom êñ tem ênjêk thêthô."

³⁰ Yisu hanan abô takêñ hathak nê takatu ba enañ nena ngôk lelaik hamô haviñ yani.

Yisu anêñ talêbô lôk iviyan
(*Mat 12:46-50; Luk 8:19-21*)

³¹ *Ma Yisu anêñ talêbô lôk iviyan êyô imiñ yaiñ ma

* 3:16: Jon 1:42 * 3:17: Luk 9:54 * 3:18: Selot anêñ ôdôn nena anyô atu

ba hapôlik hathak Lom iniñ gavman ek miñ eyabiñ avômalô Israeal ami. * 3:22:

Mat 9:34; 10:25 * 3:22: Belsebul ma Sadan anêñ athên yañ. * 3:31: Mak

6:3; Jon 2:12; Ap 1:14

êv anyô te ba hi ek enañ êndêñ Yisu nena êlêm yaiñ. ³² Avômalô bêñ anôñ lêk ekalabu yani siñ ba enañ, “Lemtambô lôk môlôviyañ imiñ yaiñ ba leñiñhaviñ nêgê o.”

³³ Ma Yisu hanañ hik liñ, “Opalê intu yenañ wakatik lôk aiyañ thêlô?”

³⁴⁻³⁵ Ma Yisu hayê avômalô nômbêñ atu ba ekalabu yani siñ ma hanañ, “Avômalô takatu ba esopa Wapômbêñ anêñ lahaviñ, intu yenañ wakatik lôk aiyañ ma livônñ thêlô. Ba intu môlô êntêk ma yenañ wakatik lôk aiyañ thêlô.”

4

Abô loñ kapô hathak anyô hapaliv yañvêk

(Mat 13:1-23; Luk 8:4-15)

¹ *Ma Yisu hadôñ avômalô hathak loñbô hamô kasukthôm anêñ dañ. Ma avômalô bêñ anôñ ekalabu yani siñ ba intu hathak yeñ te ba hi hamô kasuk habobo liñdañ ma avômalô imiñ liñdañ hapup hathak. ² *Ma hadôñ thêlô hathak abô loñ kapô bêñ anôñ. Ba hanañ nena, ³ “Odañô! Anyô te hi hapaliv anêñ yañvêk halôk anêñ ku. ⁴ Yani hapaliv yañvêk takêñ ma vi halôk loñôndê. Êñ ma menak êpôm ba eyañ. ⁵ Ma doho halôk valu kikiliñ ba intu hapup kethen ek malê nena pik dokte iyom. ⁶ Ma doñtom wak habi hayô hêk

ma hakapok ek malê nena anêñ ngalôk ma bidoñna. ⁷ Ma vi halôk loñ yak lôkmañgiñ kapô ba yak êñ halumbak hayô yañvêk takêñ vôv. Ba intu miñ yañvêk êñ hik anôñ ami. ⁸ Ma doñtom vi halôk pik mavi ba hapup ba habitak bêñ ba hik anêñ anôñ. Vi hatôm 30, ma vi 60, ma vi 100.”

⁹ Yôv ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Môlô nê lôk lemôndôñ ma nodañô abô êntêk katô!”

¹⁰ Avômalô nômbêñ atu etak Yisu ba i, êñ ma yani lôk anêñ nê ku laumiñ ba lahavuju ma avômalô takatu ba evenj haveñ yani iyom intu thêlô êmô. Ma thêlô enañ hik yani liñ hathak abô loñ kapô takatu ba yani hanañ anêñ ôdôñ. ¹¹ Ma Yisu hanañ, “Wapômbêñ lêk hêv anêñ auk loñ kapô hathak anêñ loñ lôkliñyak hadêñ môlô. Ma doñtom avômalô vi atu ba êmô yaiñ ek anêñ loñ lôkliñyak, thêlô ethak elañô abô êñ hathak abô loñ kapô iyom.

¹² *Aêñ ba,

“ thêlô tem nêgê bêñ anôñ, ma doñtom tem miñ neyala ami.

Ma tem nedañô abô bêñ anôñ,

ma doñtom tem miñ neyala abô takêñ anêñ ôdôñ ami.

Yakô thêlô nede kapôlôñiñ liliñ,

ma Wapômbêñ nêm iniñ kambom vê.” *Aisaia 6:9-10*

* 4:1: Mak 3:7-9; Luk 5:1-3

* 4:2: Mat 13:34; Mak 4:33-34

* 4:12: Ap 28:26-27

13 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Môlô miŋ oyala abô loŋ kapô êntêk ami e? Aêŋ ba tem môlô noyala abô loŋ kapô yaŋ aisê? 14 Anyô atu ba havatho yaŋvêk, êŋ ma hatôm yani havatho Wapômbêŋ anêŋ abô. 15 Ma avômalô vi ma êtôm yaŋvêk atu ba epaliv halôk loŋondê. Thêlô êŋ elañô Wapômbêŋ anêŋ abô. Ma doŋtom kethêŋ oyaŋ ma Sadan hayô ba hêv abô takatu ba evatho halôk thêlô kapôlôŋiŋ vê. 16 Ma avômalô vi ma hatôm yaŋvêk epaliv halôk valu kikiliŋ. Thêlô elañô Wapômbêŋ anêŋ abô ba êvhaviŋ kethêŋ lôk leŋiŋmavi. 17 Ma doŋtom miŋ habi ŋgalôk ami ba intu imiŋ vauna iyom. Ek malê nena malaiŋ lôk vovaŋ hapôm thêlô hathak Wapômbêŋ anêŋ abô, êŋ ma etak iniŋ êvhaviŋ kethêŋ oyaŋ. 18 Ma avômalô vi êtôm yaŋvêk epaliv halôk loŋ yak lôkmaŋgiŋ kapô. Avômalô takêŋ elañô Wapômbêŋ anêŋ abô, 19 *ma doŋtom thêlô leŋiŋhiki bêŋ anôŋ hathak iniŋ lôkmala pik êntêk lôk valuselerŋ ma maleniŋkilik hathak nômkama lomalama. Auk takêŋ intu hasivunŋ Wapômbêŋ anêŋ abô ba thêlô miŋ ik iniŋ anôŋ ami. 20 Ma avômalô vi ma êtôm yaŋvêk epaliv halôk pik mavi. Thêlô elañô ba evaloŋ loŋ hêk thêlôniŋ kapôlôŋiŋ. Doho iniŋ anôŋ atu ba hik ma hatôm 30 ma doho 60 ma

doho hatôm 100.”

Êthôkwêŋ atum hamiŋ ek nêmdeda
(Luk 8:16-18)

21 *Ma Yisu hanaŋ hik thêlô liŋ nena, “Môlô othak ôtôm atum ba osoŋ halôk uŋ kapô mena uvuŋ hamô loŋ kapô e? Mi, môlô ôtôm ba ôthôkwêŋ liŋ hamiŋ. 22 *Nômkama nômbêŋ atu ba hamô loŋ kapô, êŋ ma vêmam ka tem imbitak yaŋiŋ. Ma nômkama takatu ba anyô havuŋ hêk loŋ kapô, êŋ ma vêmam ka tem imbitak deda. 23 O anyô lôk lemôndôŋ ma ondanô abô êntêk.”

24 *Vêm ma Yisu hanaŋ, “Lemimimbi abô takatu ba yahananŋ katô. Ma olaŋô mavi, êŋ ma tem noyala katô anôŋ lôk noja auk mavi bêŋ anôŋ imbiŋ. 25 *Ôpatu ba halañô Wapômbêŋ anêŋ abô, ma tem Wapômbêŋ nêmdeda auk bêŋ anôŋ êndêŋ yani. Ma doŋtom ôpatu ba miŋ halañô Wapômbêŋ anêŋ abô ami, anêŋ auk mavi atu ba bôk hamô haviŋ yani, Wapômbêŋ tem nêmdeda vê.”

Abô loŋ kapô hathak yaŋvêk halumbak bêŋ

26 Ma Yisu hanaŋ, “Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma aêntêk. Anyô te hapaliv yaŋvêk halôk anêŋ ku kapô. 27 Ma hêk hadêŋ bôlôvôŋ ma havenŋ hadêŋ lôkwak. Ma doŋtom yaŋvêk da hapup ba habitak

* 4:19: Mat 19:23-24 * 4:21: Mat 5:15; Luk 11:33 * 4:22: Mat 10:26; Luk 12:2 * 4:24: Mat 7:2 * 4:25: Mat 13:12; 25:29; Luk 19:26

bêṅ, ba anyô êṅ miṅ hayala ami. ²⁸ Pik da hadum ku ba yaṅvêk êṅ hapup ba livuk habitak ma habi ṅauṅ ba hik va hayô hamô. ²⁹ *Ma nôm takêṅ hapôpêk i, êṅ ma anyô êṅ hawa biṅ ba hale anôṅ hathak ek malê nena waklavôṅ neja anôṅ hayô.”

Abô loṅ kapô hathak ava yaôna

(*Mat 13:31-32; Luk 13:18-19*)

³⁰ Ma Yisu hanaṅ, “Yanaṅ aisê esak Wapômbêṅ anêṅ loṅ lôkliṅyak ek nêṅ auk êndêṅ mólô? Lôk abô loṅ kapô alê yaṅ intu tem yanaṅ? ³¹ Wapômbêṅ anêṅ loṅ lôkliṅyak ma hatôm ava yaôna ba havatho halôk anêṅ ku. Ava êṅ ma yaôna lôk. ³² Ma doṅtom hapup ba habitak alokwaṅ daim ba hamôṅ ek nôm kama ku kapô vi. Alokwaṅ êṅ anêṅ thanaṅ ma bêṅ ba intu loṅ kapô mavi ek menak nedav iniṅ unyak êndôk ba nêṅmô.”

Yisu hanaṅ abô loṅ kapô iyom

(*Mat 13:34-35*)

³³ Ma Yisu hathak hanaṅ abô loṅ kapô bêṅ anôṅ aêṅ iyom hadêṅ avômalô. Ma hadôṅ thêlô hatôm thêlôda iniṅ auk eyala nôm kama. ³⁴ Avômalô bêṅ anôṅ êṅmô haviṅ yani, êṅ ma hathak hadôṅ i hathak abô loṅ kapô iyom. Ma yanida lôk anêṅ ṅê ku iyom êṅmô, êṅ ma hanaṅ anêṅ ôdôṅ bêṅ hadêṅ i.

Yisu hanaṅ ba lovak bêṅ hama

(*Mat 8:23-27; Luk 8:22-25*)

³⁵ Wak êṅ anêṅ yaṅsiṅ habôk ma Yisu hanaṅ hadêṅ anêṅ ṅê ku nena, “Alôana kasukthôm vi tuvulu.” ³⁶ Êṅ ma thêlô etak avômalô nôm bêṅ atu ma ethak yeṅ atu ba Yisu hamô ba i. Ma yeṅ doho i haviṅ. ³⁷ Êṅ ma ôthôm bêṅ lôk lovak hayô ba hayuv ṅaṅ ba ṅaṅ hanṅasô halôk yeṅ kapô ba hadum ek êṅmô yeṅ sesoṅ. ³⁸ Yisu hayô hêk kwalim te hêk yeṅ layuk ba hêk sôm. Êṅ ma anêṅ ṅê ku êyô ik liṅ ba enaṅ, “Kêdôṅwaga, ṅaṅ tem endok alalô. Ma hoson nena êṅ ma nôm oyaṅ e?”

³⁹ Êṅ ma Yisu haviyô ma hathaṅ ṅaṅ budum lôk lovak ba hanaṅ nena, “Nôṅgwêk yaô ma ôṅmô tiṅiṅ!” Yôv ma lovak hama ma ṅaṅ hêk labalina.

⁴⁰ Ma Yisu hanaṅ hadêṅ anêṅ ṅê ku nena, “Mólô ôkô eka? Miṅ ôêvhaviṅ ami denaṅ e?”

⁴¹ Ma ṅê êṅ elowaliṅ kambom ba enaṅ hik thêlôda liṅ, “Yani ma opalê ba intu ṅaṅ lo lovak elanô anêṅ abô ba esopa.”

5

Yisu hêv ṅgôk kambom vé hêk anyô te

(*Mat 8:28-34; Luk 8:26-39*)

¹ Yisu lôk anêṅ ṅê ku i kasukthôm vi tuvulu ma êyô avômalô Gelasa iniṅ pik. ² Ma yeṅ hathak liṅ ma Yisu habup

* 4:29: Jol 3:13; ALK 14:15

pik. Êᶯ ma anyô lôk ᶯgôk lelaik te halêm anêᶯ siô ba hi hadêᶯ Yisu. ³ Yani hathak hamô siô ma miᶯ hatôm anyô late embalonᶯ yani lonᶯ ami. Ma miᶯ hatôm nekak yani lonᶯ esak seᶯ ami. ⁴ Bôk evalonᶯ yani lôbôlônᶯ ba ekak va lobanᶯ lusu hathak seᶯ ma donᶯtom hathô seᶯ êᶯ kisi. Anyô late miᶯ hatôm embalonᶯ ôpêᶯ ba êmô tiᶯniᶯ ami, milôk. ⁵ Ma wak lo bôlôvônᶯ sapêᶯ ma hamô ba havenᶯ siô lo dum ma hanᶯgaliak ba hanᶯgothe liᶯkupik hathak valu.

⁶ Yani hayê Yisu halêm daim denaᶯ, ma halanᶯviᶯ ba hi hadêᶯ Yisu ma halek vadônᶯ lêlô hamô Yisu ma. ⁷⁻⁸ *Ma Yisu hanaᶯ hadêᶯ ôpêᶯ, “ᶯgôk lelaik, otak ôpêntêk ba nu.” Ma anyô lôk ᶯgôk êᶯ halam lôklala bomaᶯ, “Yisu, Wapômbêᶯ Leᶯ Anônᶯ Biᶯ anêᶯ Nakaduᶯ, hôleᶯm ek undum malê êndêᶯ ya? Esak Wapômbêᶯ anêᶯ athêᶯ miᶯ nêᶯm vovaᶯ êndêᶯ ya ami!”

⁹ Êᶯ ma Yisu hanaᶯ hik ôpêᶯ liᶯ, “Anêᶯm athêᶯ nena?”

Ma ôpêᶯ hanaᶯ, “Yenaᶯ athêᶯ nena Nê Vovak Lubuᶯlubuᶯ, ek malê nena yêlô ma bêᶯ anônᶯ.” ¹⁰ Ma yani hatenᶯ Yisu lôbôlônᶯ nena miᶯ nêᶯm thêlô vê êᶯnjêk lonᶯ êᶯ ami.

¹¹ Bok bêᶯ anônᶯ eyaᶯ nôm êmô dum te habobo lonᶯ êᶯ.

¹² Ma ᶯgôk takêᶯ enaᶯ hik Yisu liᶯ nena, “Nêᶯm yêlô vê ni êndôk bok takêᶯdaku kapô.”

¹³ Êᶯ ma Yisu halôk ba hêv thêlô vê i êlôk bok takêᶯ kapô.

Ma bok takêᶯ elanᶯviᶯ kethenᶯ ba i hadêᶯ lonᶯ kambom ma êv yak halôk kasukthôm ba ᶯᶯᶯ halok sapêᶯ vônô. Bok takêᶯ ma hatôm 2,000.

¹⁴ Ma ᶯê takatu ba eyabinᶯ bok êsôv ba i enaᶯ bêᶯ havenᶯ malak bêᶯ lôk lonᶯ yaô nenanena haviᶯ. Êᶯ ma avômaloᶯ i ek nêᶯê nôm atu ba lêk habitak. ¹⁵ Thêlô êyô ma êyê ôpatu ba bôk ᶯgôk lubuᶯlubuᶯ êmô iviᶯ yani lêk hapuk sôp ma anêᶯ auk mavi ba hamô tiᶯniᶯ. Êᶯ ma thêlô êkô kambom. ¹⁶ Ma ᶯê takatu ba êyê nôm êᶯ enaᶯ abô hadêᶯ avômaloᶯ hathak malê atu hapôm anyô lôk ᶯgôk êᶯ ma enaᶯ hathak bok takatu ba elok ᶯᶯ ba ema haviᶯ. ¹⁷ Êᶯ ma avômaloᶯ etenᶯ Yisu lôklokwaᶯ ek etak thêlônᶯniᶯ lonᶯ ba ni buyaᶯ.

¹⁸ Yôv ma Yisu hathak yeᶯ, ma anyô atu ba ᶯgôk bôk hamô haviᶯ yani hapetenak nena, “Hatôm yasôk imbiᶯ o e?” ¹⁹ Ma donᶯtom Yisu miᶯ halôk hathak ôpêᶯ anêᶯ abô ami ba hanaᶯ nena, “Nu anêᶯm unyak lôk anêᶯm avômaloᶯ. Ma onaᶯ êndêᶯ thêlô esak nômbêᶯ atu ba Anyô Bêᶯ hadum hathak o lôk hêv anêᶯ lahaviᶯ hadêᶯ o.”

²⁰ Êᶯ ma ôpêᶯ havôhi anêᶯ lonᶯ ma hanaᶯ hathak nômbêᶯ atu ba Yisu hadum hadêᶯ yani havenᶯ malak laumiᶯ atu ba hamô Dekapolis kapô. Ma avômaloᶯ lonᶯ êᶯ sapêᶯ elanᶯô ba esaᶯ kambom.

* 5:7-8: Mak 1:24

Avena n̄ama lôk avi lijij
(Mat 9:18-26; Luk 8:40-56)

²¹ Yisu hathak yeŋ ba hi liŋdaŋ vi tuvulu hathak loŋbô. Yani hamiŋ liŋdaŋ, ma avômalô bêŋ anôŋ isup i ethak doŋtom ba ekalabu yani siŋ. ²² Ma anyô bêŋ hayabiŋ unyak yeŋ te halêm, anêŋ athêŋ nena Jailus. Yani hi hayê Yisu ma hêv yak halôk Yisu va luvi. ²³ Ma hapetenak nena, “Yenaŋ avena tem ema. Ma hatôm ôlêm ba otak bahem êyôŋgêk yani ek imbitak mavi ba êmô lôkmala e?” ²⁴ Êŋ ma Yisu hi haviŋ yani.

Ma avômalô bêŋ anôŋ esopa yani ba ekalabu yani siŋ. ²⁵ Avi te hamô loŋ êŋ ba hapôm lijij thalaleŋ halom hatôm sondabêŋ laumiŋ ba lahavuju. ²⁶ Dokta bêŋ anôŋ idum ek nênmêŋ yani sa ma doŋtom miŋ êtôm ami ma êv vovaŋ iyom. Avi êŋ hêv anêŋ valu lôkthô hadêŋ thêlô, ma doŋtom lijij êŋ miŋ hakapok dokte ami ma halom hêk denaŋ. ²⁷ Ma bôk halaŋô abô hathak Yisu, ba intu halôk avômalô nômbêŋ êŋ kapô ma haveŋ Yisu yam ba hasôm anêŋ sôp daŋ. ²⁸ Yani lahabi nena, “Yambalon anêŋ kwêv iyom ma tem ya mavi.” ²⁹ Hasôm iyom ma ketheŋ oyaŋ ma anêŋ thalaleŋ hakapok ma hayala nena malaiŋ êŋ hatak yani.

³⁰ *Ma Yisu hasaê nena anêŋ lôklokwaŋ doho hêv yak. Êŋ ma hik i liliŋ hamiŋ

avômalô takêŋ malêvôŋ ma hanaŋ, “Opalê hasôm ya?”

³¹ Ma anêŋ nê ku enaŋ, “Hôyê avômalô nômbêŋ êntêk ekalabu o siŋ ma honaŋ hik liŋ hathak opalê hasôm o eka?”

³² Ma doŋtom Yisu hatitiŋ hawê haveŋ nena opalê intu hasôm yani. ³³ Ma avi êŋ hayala nôm atu ba lêk hapôm yani, ba intu hakô ba halowaliŋ ma hi halek vadôŋ lêlô hêk Yisu va. Ma hanaŋ nôm takêŋ bêŋ hadêŋ yani. ³⁴ *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ yani nena, “Yenaŋ avena, anêm hêv haviŋ hadum ba lêk hubitak mavi. Nu lôk kapôlôm labali. Anêm lijij lêk hatak o.”

³⁵ Yisu hanaŋ abô denaŋ ma anyô doho êlêm anêŋ Jailus anêŋ unyak ba enaŋ, “Nalum avi lêk hama yôv ba intu otak kêdôŋwaga ma miŋ nêŋ malaiŋ êndêŋ yani ami.”

³⁶ Ma doŋtom Yisu miŋ halaŋô iniŋ abô ami ma hanaŋ hadêŋ Jailus nena, “Miŋ ôkô ami, ônêmbimbiŋ iyom.”

³⁷ Yisu hadô avômalô ini nimbiŋ yani ba hawa Pita lo Jems ma yaŋ Jon iyom ba i haviŋ yani. ³⁸ Thêlô êyô Jailus anêŋ unyak ma hayê avômalô lêk elañ asêŋ malêŋ lôk thôthô bêŋ anôŋ. ³⁹ Êŋ ma hi unyak kapô ma hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Olaŋ ba thôthô bêŋ êntêk eka? Amena ma hêk sôm iyom ma miŋ hama ami.” ⁴⁰ Ma thêlô emalik hathak yani.

Ma Yisu hêv thêlô vê ba ele yaiņ ba i, ma hawa amena êņ anêņ talêbô lo lambô ma anêņ nê ku lô atu iyom iviņ yani ba i unyak kapô atu ba amena hêk. ⁴¹ *Êņ ma havalonj avena banj ma hananj hathak abô Hiblu aêntêk, “Talita kum!” (Abô êņ anêņ ôdônj nena, “Yenanj avena, yananj êndênj o nena umbiyô.”) ⁴² Ma kethenj oyanj ma avena êņ haviyô ba havenj. Yani anêņ sondabênj hatôm laumiņ ba lahavuju. Thêlô êyê ba eboloba kambom. ⁴³ Ma Yisu hananj lôklokwanj hadênj thêlô nena miņ nenanj nôm êņ bênj êndênj anyôla ami. Ma nênem nôm ek enjanj.

6

Avômalô Nasalet êpôlik hathak Yisu
(*Mat 13:53-58; Luk 4:16-30*)

¹ Yisu hatak lonj êņ ma hi anêņ malak ôdônj ma anêņ nê ku i iviņ. ² *Sabat anêņ Waklavônj hayô ba Yisu hi unyak yeņ ma hadônj avômalô. Ma avômalô bênj anônj elanj anêņ abô ba esonj ma enanj nena, “Ôpêntêk hawa abô lôk auk takêntêk anêņ êsê ba intu hadum nômbithi hathak? ³ Ôpênj ma anyô halav unyak e? Yani ma Malia nakadunj ma Jems lo Josep ma Judas lo Saimon thêlô iniņ te bênj e? Ma anêņ livi êmô lonj êntêk havinj alalô e?” Thêlô enanj aênj, ma êpôlik hathak yani.

* 5:41: Luk 7:14

* 6:2: Jon 7:15

* 6:11: Ap 13:51

⁴ *Ma Yisu hananj hadênj thêlô nena, “Plopet hawa athênj bênj hêk malak yanj. Ma donjom anêņ malak ôdônj lôk anêņ thalalenj ma anêņ avômalô, ma hatôm anyô athênj mi.” ⁵ Aênj ba Yisu miņ hatôm idum nômbithi ênjêk lonj êņ ami, ma hatak banj hayô hêk anyô lôk lijij tomtom iyom ba ibitak mavi. ⁶ Ma Yisu hasonj kambom hathak thêlô miņ êvhavinj yani ami.

Yisu hêv nê ku ba i
(*Mat 10:5-15; Luk 9:1-6*)

Ma Yisu hi lomalak nena-nena ma hadônj avômalô. ⁷ Ma halam anêņ nê ku laumiņ ba lahavuju ethak donjom ma habi i sam ba hêv juju ba i lôk hêv lôklokwanj hadênj thêlô ek nênem nğok lelaik vê.

⁸ *Ma Yisu hananj hadênj i nena, “Nobalonj unim kôm kwandiņ iyom. Ma miņ noja nômla doho imbiņ ami. Polom lôk vak ma valu imiņ unim vak damanj ami, dô. ⁹ Ma unjgwik vemim kapô boknğop iyom, ma miņ noja kwêv ju ami. ¹⁰ Ma ôyô unyak te, ma nômô unyak êņ iyom endeba notak lonj êņ ba unu buyanj. ¹¹ *Ma lonj takatu ba miņ ewa mômô thô ami lôk êdô nedarjô mômônim abô, ma waklavônj otak lonj êņ, ma unjgwik vonjgovanj takatu ba hamô vemim kapô vê êndôk thêlô malenij ek injik iniņ kambom thô.”

* 6:4: Jon 4:44

* 6:8: Luk 10:4-11

12 Êḡ ma Yisu anêḡ ḡē ku i lomalak ma enaḡ ek avômalô nede kapôlôḡiḡ liliḡ.
 13 *Thêlô êv ḡḡôk bêḡ anôḡ vê lôk etak nôḡ lēḡlêḡ hayô hamô avômalô lôk lijiḡ bêḡ anôḡ leḡḡkadôk ba idum i ibitak mavi.

Helot lahabi nena Yisu ma Jon anyô hathik ḡaḡ

(Mat 14:1-12; Luk 3:19-20; 9:7-9)

14 *Kiḡ Helot Antipas halanô abô hathak Yisu ek malê nena avômalô sapêḡ bôk eyala yani katô. Doho enaḡ, “Jon anyô hathik ḡaḡ haviyô hathak loḡbô ba intu hawa lôklokwaḡ ba hadum nômbithi takêḡ.”

15 Ma vi enaḡ, “Yani ma Elia.”

Ma vi enaḡ, “Yani ma plopet te hatôm plopet tak sêbôk doho.”

16 Ma doḡtom Helot halanô abô takêḡ ma hanaḡ nena, “Jon, ôpatu ba bôk yahadabêḡ laselo kisi, lêk haviyô hathak loḡbô!”

17-18 *Sêbôk ma Helot hawa yaḡ Pilip anêḡ avi Helodias vani. Ba Jon hanaḡ hadêḡ Helot nena, “Lêk howa mamuyaḡ yanavi vani ba intu hubuliḡ abô balabuḡ.” Êḡ ma Helot hêv abô ek nebalonḡ Jon. Ma evalonḡ yani ba ekak loḡ ma êdô hamô koladôḡ.
 19 Ma Helodias havalonḡ anêḡ lamaniḡ hathak Jon loḡ ba lahaviḡ nijik yani vônô, ma doḡtom miḡ hatôm ami, 20 ek malê nena Helot hakô ek

Jon. Yani hayala nena Jon ma anyô mathenḡ lôk anyô thêthônḡ. Aêḡ ba hayabiḡ Jon mavi. Ma hathak halanô Jon anêḡ abô ba lahiki kambom, ma doḡtom lahaviḡ bêḡ anôḡ ek endanḡ anêḡ abô.

21 Havenḡ yam ma Helodias hapôm loḡondê te. Helot hangabôm nôḡ bêḡ ek lahabi anêḡ waklavônḡ talêbô hawa yani. Ba halam anêḡ ḡê bêḡbêḡ takatu ba ethak êv yani sa lôk ḡê vovak laik môḡ ma ḡê bêḡbêḡ anêḡ Galili. 22 Thêlô eyaḡ nôḡ êmô ma Helodias nalavi hayô haloyenḡ ba hadum Helot lôk anêḡ ḡê bêḡbêḡ sapêḡ malenjiḡ mavi.

Êḡ ma kiḡ hanaḡ hadêḡ avena êḡ, “Lemhaviḡ malê ba honaḡ ma tem yanêm êndêḡ o.” 23 Ma havak abô haviḡ yani nena, “Yanaḡ avanônḡ biḡ dake nena honaḡ hik ya liḡ hathak nômlate ek yanêm êndêḡ o, êḡ ma tem yanêm iyom. Ma honaḡ hadêḡ ya ek yambak yenaḡ pik lôk nômkama sapêḡ vose êndôk malêvônḡ ba yanêm vi êndêḡ o, êḡ ma hatôm.”

24 Êḡ ma avena êḡ hi hanaḡ hik talêbô liḡ, “Yanaḡ aisê?”

Ma talêbô hanaḡ, “Onaḡ nena, ‘Yalenḡhaviḡ Jon anyô hathik ḡaḡ wakadôk.’”

25 Ma avena êḡ havôhi lêvôkê ma hanaḡ hadêḡ kiḡ nena, “Yalenḡhaviḡ êntêk iyom ma otak Jon anyô hathik ḡaḡ

wakadôk êndôk belev te ba nê m êndêḡ ya.”

26 Ma kiḡ halanô ma lamalaiḡ bêḡ, ma donḡtom bôk havak abô halôk ḡê bêḡbêḡ malenḡḡ yôv. Ba intu hadô enaḡ nena mi. 27 Aêḡ ba hêv ôpatu ba hathak hik anyô vônô ba hi ek enja Jon wakadôk ba êlêm. Anyô êḡ hi koladôḡ ma hadabêḡ Jon laselo kisi. 28 Ma hatak halôk belev te, ma hawa ba hi hêv hadêḡ avi muk atu. Ma avi êḡ hawa ba hi hêv hadêḡ talêbô. 29 Ma Jon anêḡ ḡê ku elanô abô êḡ, ma êlêm ewa anêḡ liḡkupik ba i elav halôk siô valu abyāḡ.

Yisu havakôḡ avômalô hatôm 5,000

(Mat 14:13-21; Luk 9:10-17; Jon 6:1-13)

30 *Aposel itup êyô ek Yisu hathak lonḡbô ma enaḡ hathak nôm takatu ba thêlô idum lo êdôḡ. 31 Ma avômalô bêḡ anôḡ i ba êlêm ba Yisu lôk anêḡ ḡê ku miḡ hatôm nejan nôm ami. Ba intu hanaḡ hadêḡ anêḡ ḡê ku nena, “Nôlêm ek alôana lonḡ thiliv bute ek naja lovak.”

32 Aêḡ ba thêlôda iyom ethak yeḡ te ba i lonḡ thiliv bute. 33 Ma donḡtom avômalô bêḡ anôḡ êyê thêlô ma eyala lonḡ atu ba thêlô tem ini. Ba intu avômalô anêḡ lomalak lomalak elanḡviḡ ba êyô lonḡ êḡ êmôḡ vêm ka Yisu lôk anêḡ ḡê ku êyô evenḡ yam.

34 *Ma Yisu hathak liḡ ma hayê avômalô bêḡ anôḡ lêk

êmô hatôm boksipsip takatu ba alanḡi mi, ba intu lahiki hathak thêlô. Ma hadôḡ thêlô hathak nôm kama bêḡ anôḡ.

35 *Yaḡsiḡ hayô ma anêḡ ḡê ku i hadêḡ yani ma enaḡ, “Lêk yaḡsiḡ ma alalô amô lonḡ thiliv. 36 Ba intu otak avômalô takêntêk ek ini malak lôk lonḡ takatu ba hamô habobo ek nê nê m iniḡ nôm vuli ek nejan.”

37 Ma donḡtom Yisu hanaḡ nena, “Mi, môlelôda nobakôḡ i.”

Êḡ ma thêlô enaḡ viyaḡ, “Ai, avômalô nômbêḡ anôḡ ba intu napôm valu êtôm ku ayôḡ bahenḡvi ba lahavulô anêḡ vuli ek nanê m nôm vuli esak e?”

38 Ma Yisu hanaḡ hik thêlô liḡ, “Môlelônim polom vithê? Ôḡḡ am.”

Ma i êyê ma enaḡ nena, “Polom bahenḡvi ma alim ju.”

39 Êḡ ma Yisu hanaḡ ek anêḡ ḡê ku nenaḡ êndêḡ avômalô ek nimbi i sam ni lodôḡlodôḡ nenanena ba nêndôk nê m ô kamuḡ mavi atu. 40 Ma thêlô ibi i sam hi lodôḡlodôḡ ba vi ma hatôm 100 ê m ô dôm te ma ôdôḡ yaḡ ma hatôm 50 ê m ô lodôḡlodôḡ aêḡ. 41 Ma Yisu hawa polom bahenḡvi lôk alim ju atu. Ma hêv ma hathak leḡ ma hêv mek. Vêm ma haya polom êḡ ma hêv hadêḡ anêḡ ḡê ku ek nimbi sam êndêḡ avômalô takatu ba ê m ô. Ma hadum aêḡ hathak alim ju atu haviḡ. 42 Ma avômalô sapêḡ eyaḡ ba leḡniḡviyak. 43 Ma polom lôk

* 6:30: Luk 10:17

* 6:34: Nam 27:17; Mat 9:36

* 6:35: Mak 8:1-9

alim wata vi atu ba hamô ma nê ku isup halôk vak sam lauminj ba lahavuju. ⁴⁴ Ma anyô takatu ba eyañ nôm êñ ma hatôm 5,000.

Yisu havenj kasukthôm anêñ dômlê

(*Mat 14:22-33; Jon 6:16-21*)

⁴⁵ Vêm ma Yisu hanañ hadêñ anêñ nê ku nena nesak yeñ ba nêmôn ba ini Betsaida. Ma yanida hamô ek nêm avômalô ba ini am. ⁴⁶ *Yani hêv avômalô ba i, êñ ma yani hathak dum te ba hi ek eteñ mek.

⁴⁷ Hale vônô ma yeñ atu lôk anêñ nê ku êmô kasukthôm malêvônj biñ ma Yisu da intu hamô linđañ denañ. ⁴⁸ Ma hayê lovak hayuv anêñ nê ku lôk yeñ ba hamô yeñ loñ hale hi. Ma thêlô lôklokwañ ek ivusinj yeñ. Habobo tem eyañ ma Yisu havenj kasuk anêñ dômlê ba hi hadêñ thêlô. Yani hadum ek nêm thêlô liliñ, ⁴⁹⁻⁵⁰ *ma doñtom anêñ nê ku êyê yani havenj kasuk anêñ dômlê ba esonj nena anyôla dahô. Thêlô sapêñ êyê yani ba êkô kambom ba elañ boloba.

Ma ketheñ oyañ ma Yisu hanañ hadêñ thêlô nena, "Môlô miñ nôkô ami ma nômô yaô! Ya êntêk!" ⁵¹ *Ma yani hathak yeñ haviñ thêlô ma lovak bêñ êñ hama. Ma thêlô esonj kambom ba lenjñhabi mayaliv. ⁵² Ek malê nena iniñ auk ma thekthek denañ ba miñ eyala polom atu ba Yisu hanğôli anêñ ôdônj ami.

Yisu hadum avômalô lôk lijinj mavi hêk Genesalet

(*Mat 14:34-36; Jon 6:22-25*)

⁵³ Thêlô ethak linđañ vi tuvulu anêñ Genesalet ma êthô yeñ hamô. ⁵⁴ Etak yeñ ba êlôk biñ ma avômalô êyê Yisu ba eyala yani ketheñ. ⁵⁵ Ba intu elañvinj evenj loñ sapêñ ba ewa nê lôk lijinj halôk yêm ba i loñ atu ba elañô nena Yisu tem êmô. ⁵⁶ Loñ nômbêñ atu ba yani hi, malak yaônena lôk malak bêñbêñ, ma avômalô ewa nê lôk lijinj ba i êdô i hêk loñ ethak doñtom halôk. Ma eteñ yani ek nêsôm anêñ kwêv daim anêñ danj iyom. Ma sapêñ atu ba êsôm ma ibitak mavi.

7

Yisu hanañ hathak nôm takatu ba tem indum anyô lelaik

(*Mat 15:1-20*)

¹ Ma Palisi lo nê lôkauk hathak abô balabuñ doho êlêm anêñ Jelusalem ba ekalabu Yisu sinj. ² *Ma thêlô êyê Yisu anêñ nê ku doho eyañ nôm lôk baheñ "lelaik" ma miñ ithik baheñinj hatôm Palisi iniñ abô majañ hanañ ami. ³ (Palisi lôk avômalô Israêl ethak esopa limi iniñ kobom ba intu ethak ithik baheñinj hatôm kobom atu ba limi ethak idum. Ithik aêñ ma hatôm nejañ nôm, ma miñ ithik aêñ ami ma miñ hatôm nejañ nôm ami. ⁴ *Lôk i loñ etak nôm hamô ek nêñem vuli ba êvô êlêm ma miñ ithik nôm

* 6:46: Luk 5:16 * 6:49-50: Luk 24:37 * 6:51: Mak 4:39 * 7:2: Luk 11:38 * 7:4: Mat 23:25

takatu ba ewa hatôm iniñ bôk lo loñ atu ba ethak idum ami, êñ ma miñ hatôm nejan nômkama takêñ ami. Thêlô ethak esopa limi iniñ bôk lo loñ ba ithik tase lôk uñ ma belev lôk nômkama lomaloma hatôm iniñ abô majañ hanañ.)

⁵ Êñ ma Palisi lôk nê lôk kauk hathak abô balabuñ enañ hadêñ Yisu, “Aisê ka anêm nê ku eyañ nômkama lôk bahenijñ lelaik ma miñ esopa bumalô iniñ abô majañ ami?”

⁶ Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Plopet Aisaia bôk hato abô avanôñ hathak môlô nê takatu ba onañ abô mavi ma donjom udum kambom lomaloma ba hanañ nena, “Avômalô êntêk êbô yenañ athênñ hathak venijbôlêk oyañ.

Ma donjom kapôlôñijñ ma hêk daim bô ek ya.

⁷ Thêlô êv yey oyañ hadêñ ya. Ma ethak enañ thêlôda iniñ abô iyom ba esau nena,

“Êntêk ma Wapômbên anên abô.”’ Aisaia 29:13

⁸ Môlô ovaloñ nê pik iniñ kobom loñ ma otak Wapômbên anên abô balabuñ.”

⁹ Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô nena, “Môlô ôdô Wapômbên anên abô balabuñ ba osopa môlôda unim abô majañ. ¹⁰ *Hatôm Mose bôk hanañ aêntêk, ‘Nodovak lemami lo lemtami’ ma ‘Ôpatu

ba hathañ lambô lo talêbô hathak abô kambom, ma nijik ôpênñ vônô.’ ¹¹ Ma donjom môlô othak onañ nena anyôla hanañ hadêñ lami nena, ‘Yenañ nômkama atu ba hamô ek yanêm mamu sa, êñ ma bôk yahanañ nena tem yanêm êndênñ Wapômbênñ êtôm da. Ba intu miñ hatôm yanêm mamu sa ami.’ ¹² Êñ ma numiñ yani loñ siñ ek nêm talêbô lo lambô sa. ¹³ Môlô othak osopa libumi iniñ bôk lo loñ ba ôvôliñ dômiñ ek Wapômbênñ anên abô. Lôk udum kobom lomaloma aênñ iyom.”

¹⁴ Ma Yisu halam avômalô nômbênñ atu êlêm hadêñ yani hathak loñbô ma hanañ, “Môlô sapênñ, nodanô ya lôk noyala abô takêntêk. ¹⁵⁻¹⁶ *Nôm eyañ miñ hatôm indum anyô imbitak lelaik ami. Mi. Nôm takatu ba hamô anyô kapô ba hale yaiñ, intu hadum anyô habitak lelaik.”*

¹⁷ Yisu hatak avômalô nômbênñ atu ma hi unyak kapô. Êñ ma anênñ nê ku enañ hik yani liñ hathak abô loñ kapô atu ba hanañ. ¹⁸ Ma Yisu hanañ, “Ma môlô ôthônñ haviñ e? Odañô katô! Nôm takatu ba eyañ, miñ hatôm idum anyô imbitak lelaik êñjêk Wapômbênñ ma ami. ¹⁹ Nôm takêñ miñ halôk anyô kapô ba habuliñ iniñ auk ami. Mi, hi hamiñ anyô lasoam vêm ma hale yaiñ ba hi.” (Yisu hanañ

* 7:10: Kis 20:12; 21:17; Lo 5:16 * 7:15-16: Ap 10:14-15 * 7:15-16: Nê lôkau vi enañ nena abô doho atu ba Mak hato ma hêk denañ. Abô êñ ma aêntêk: O anyô lôk lemôndônñ ma ondanô abô êntêk.

aêḡ ek hik thô nena nôḡ eyaḡ sapêḡ ma lêk mavi iyom.)

20 Ma Yisu hanaḡ nena, “Nôm takatu ba hamô anyô kapô ba hale yaiḡ, intu hadum anyô ibitak lelaik hêk Wapômbêḡ ma. 21 Nôm takatu ba hamô anyô kapô ba hale yaiḡ ma aêntêk: auk kambom lôk sek waliliḡ ma vani lôk ik anyô vônô ma idum sek haviḡ anyô yaḡ yanavi lôk 22 maleḡiḡkilik ma leḡiḡhabi auk kambom hathak anyô vi lôk abôyaḡ ma idum nôḡ kambom hathak anyô yaḡ ma miḡ mama ami lôk leḡdaḡ hathak anyô yaḡ anêḡ nôḡkama ma enaḡ abôyaḡ hathak anyô yaḡ lôk êbôi hathak iniḡ athêḡ ma idum nôḡkama hatôm ḡê molo. 23 Nôm kambom takêḡ intu hamô anyô kapô ba hale yaiḡ ba hadum ôpêḡ habitak lelaik.”

Avi Ponisia te hêvhaviḡ Yisu (Mat 15:21-28)

24 Ma Yisu hatak loḡ êḡ ma hi haveḡ loḡ takatu ba habobo Taia. Ma hi unyak te kapô ma hadô ek avômalô neyala nena yani hamô loḡ êḡ. Ma doḡtom miḡ hatôm imbuḡ i ek avômalô ami. 25 Ma avi te atu ba ḡḡok lelaik hamô haviḡ nalavi halanaḡ nena Yisu lêk hayô loḡ êḡ. Êḡ ma hi ketheḡ ma halek vadôḡ lêlô hêk Yisu ma. 26 Yani ma avi Glik te ba talêbô havathu hêk Ponisia hamô Silia kapô. Ba hanaḡ hik Yisu liḡ lôk kapô malaiḡ nena nêḡ ḡḡok atu ba hamô haviḡ nalavi vê.

27 Ma Yisu hanaḡ nena, “Alalô nanêḡ nôḡ êndêḡ avômena vêḡam. Ma kambom ek nakaliv avômena iniḡ nôḡ êndêḡ avuḡ.”

28 Ma avi êḡ hanaḡ, “Anyô Bêḡ, êḡ ma avanôḡ. Ma doḡtom avuḡ ethak isup avômena iniḡ nôḡ mapmap atu ba hêv yak halôk balê vibiiḡ ba eyaḡ.”

29 Ma Yisu hanaḡ, “Abô atu ba honaḡ ma mavi ba intu ômbônu. ḡḡok êḡ lêk hatak nalum avi yôv.”

30 Ma avi êḡ hayô anêḡ unyak ma hayê nena ḡḡok lêk hatak nalavi ba nalavi lêk hêk bônôḡ hêk anêḡ loḡ.

Yisu hadum anyô lêndôḡ lôk abôlêk putup te mavi

31 Ma Yisu hatak Taia iniḡ loḡ hêk ma hasopa Saidon habup halôk ba hi hayô Dekapolis iniḡ loḡ vêḡ ma havôhi kasukthôm Galili. 32 Êḡ ma ewa anyô lêndôḡ lôk abôlêk putup te ba êyô ek Yisu ma enaḡ hik yani liḡ lôk kapôlôḡiḡ ek etak baḡ êyôḡḡêk ôpêḡ.

33 Ma Yisu hawa ôpêḡ ba hi daim dokte ek avômalô ma hasoḡ baḡwasiiḡ halôk ôpêḡ lêndôḡ kapô. Vêḡ ma hasôwapôk hathak baḡ ma hasôm ôpêḡ dahalaḡ. 34 Ma hayê leḡ ma hik siv auk ma hanaḡ hadêḡ ôpêḡ hathak abô Hiblu nena, “Epata!” (Anêḡ ôdôḡ nena lemôndôḡ ekyav.) 35 Êḡ ma ôpêḡ lêndôḡ lo abôlêk hakyav ma hanaḡ abô halêḡ yaiḡ.

36 *Ma Yisu hanaŋ nena miŋ nenaŋ bêŋ êndêŋ anyôla ami. Hanaŋ aêŋ lôbôlôn ma doŋtom avômalô miŋ bônônŋ ami ma enaŋ bêŋ hi ba hi. 37 *Ma avômalô esoŋ kambom ba enaŋ, “Yani hadum nômkama lôkthô ma mavi anônŋ. Hadum nê leŋôndônŋ kôthônŋ elanô abô ma nê veŋiŋbôlêk putup enaŋ abô halêm yaŋ.”

8

Yisu havakônŋ avômalô hatôm 4,000

(Mat 15:32-39)

1 *Ma wak te ma avômalô bêŋ anônŋ êlêm ethak doŋtom hathak loŋbô. Ma thêlô nôm mi ek nejaŋ. Êŋ ma Yisu halam anêŋ nê ku êlêm ma hanaŋ hadêŋ i nena, 2 “Yaleŋ hik ya hathak avômalô nômbêŋ êntêk. Thêlô bôk êmô haviŋ ya hatôm wak lô ba iniŋ nôm lêk mi. 3 Doho êlêm anêŋ loŋ daim bô ba intu yahêv i ba i oyaŋ, ma tem maleniŋ etaba êndôk loŋôndê ba nênmê yak.”

4 Ma anêŋ nê ku enaŋ nena, “Loŋ êntêk ma loŋ thiliv ma avômalô bêŋ anônŋ. Aêŋ ba alalô naja polom anêŋ êsê ek nanêm êndêŋ i?”

5 Ma Yisu hanaŋ hik thêlô liŋ, “Môlônim polom vithê intu hamô?”

Ma enaŋ nena, “Bahaŋvi ba lahavuju.”

6 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ avômalô nômbêŋ atu nena nêndôk nênmô biŋ. Ma hawa

polom bahaŋvi ba lahavuju atu ma hêv lamavi hadêŋ Wapômbêŋ. Ma haya ba hêv hadêŋ anêŋ nê ku ek nebani êndêŋ avômalô nômbêŋ atu ba êmô. 7 Ma iniŋ alim yaônena tomtom hamô haviŋ. Hêv lamavi hathak vêm ma hêv hadêŋ anêŋ nê ku ek nebani êndêŋ avômalô imbiŋ. 8 Ma avômalô nômbêŋ êŋ eyaŋ ba leŋiŋviyak. Ma nê ku isup nôm wata halôk vak sam bahaŋvi ba lahavuju. 9 Avômalô takêŋ ma hatôm 4,000. Yôv ma Yisu hêv thêlô sapêŋ ba i. 10 Ma yani hathak yeŋ haviŋ anêŋ nê ku ba i Dalmanuta iniŋ loŋ.

Palisi leŋiŋhaviŋ nêgê lavôŋiŋ te

(Mat 16:1-4)

11 Ma Palisi êyô ma enaŋ hik Yisu liŋ lôklokwaŋ nena, “Undum lavôŋiŋ te ek injik thô nena Wapômbêŋ hêv o ba hôlêm mena mi e?” Thêlô enaŋ aêŋ ek nesau yani iyom.

12 *Êŋ ma Yisu hik siv auk ma hanaŋ, “Avômalô bôlônŋ êntêk leŋiŋhaviŋ yandum lavôŋiŋ te ek injik thô nena Wapômbêŋ bôk hêv ya ba yahalêm eka. Yanaŋ avanônŋ êndêŋ môlô nena tem miŋ yandum lavôŋiŋ ek avômalô bôlônŋ êntêk nêgê ami, ma mi.” 13 Yôv ma Yisu hatak thêlô ma hathak yeŋ hathak loŋbô ba hi kasukthôm vi tuvulu.

Abô loŋ kapô hathak Palisi lôk Helot iniŋ yis

(Mat 16:5-12)

* 7:36: Mak 1:43-45 * 7:37: Ais 35:5
12:39; Luk 11:29

* 8:1: Mak 6:35-44 * 8:12: Mat

14 Yisu anêḡ ḡê ku leḡiḡpaliḡ ba miḡ ewa polom bêḡ anôḡ ba ethak yeḡ ami ma ewa polom doḡtom iyom. 15 *Ma Yisu hanaḡ lôklokwaḡ hadêḡ thêlô nena, “Noyabiḡ am esak Palisi lo Helot iniḡ yis.”*

16 Ma ḡê ku enaḡ hadêḡ thêlôda nena, “Betha hanaḡ hathak alalô polom mi la.”

17 *Ma doḡtom yani hay-ala iniḡ abô atu ba enaḡ ba hanaḡ hik thêlô liḡ, “Môlô onaḡ hathak miḡ owa polom ami eka? Môlô ôthôḡ lôk miḡ oyala ami denaḡ e? Ma unim auk ma thektheke e? 18 Môlô ḡê lôk malemim ma miḡ ôyé tak ami e? Ma môlô ḡê lôk lemimôndôḡ ma miḡ olaḡô abô ami e? Ma môlô miḡ lemimhabi nôḡm atu ba bôk yahadum ami e? 19 *Yahaya polom baherḡvi ek avômalô hatôm 5,000 ma usup polom wata halôk vak sam vithê?”

Ma enaḡ, “Laumiḡ ba la-havuju.”

20 “Ma yahaya polom baherḡvi ba lahavuju ek avômalô hatôm 4,000, ma usup polom wata halôk vak sam vithê?”

Ma enaḡ, “Baherḡvi ba la-havuju.”

21 Êḡ ma Yisu hanaḡ hadêḡ i, “Aisê, miḡ oyala ami denaḡ e?”

Yisu hadum anyô mapusip te mavi hêk Betsaida

22 Ma thêlô i êyô Betsaida ma avômalô doho ewa anyô mapusip te hayô ma enaḡ

hik yani liḡ lôklokwaḡ ek êsôm ôpêḡ. 23 Ma Yisu havalon anyô mapusip hamô baḡ ma hadadi ba thai etak malak bêḡ ma i daim dokte. Ma Yisu hasôwapôk hathak ôpêḡ madaluk luvi ma hatak baḡ hayô hêk ôpêḡ. Ma hanaḡ, “Hôyé nômlate mena mi e?”

24 Ma ôpêḡ hêv ma liḡ ma hanaḡ, “Yahayê avômalô doho, ma doḡtom thêlô hatôm alokwaḡ i ba êlêḡ.”

25 Êḡ ma Yisu hatak baḡ hayô hêk ôpêḡ madaluk hathak loḡbô. Ma ôpêḡ madaluk hakyav ba habitak mavi ma hayê nôḡmkama sapêḡ halêḡ yaiḡ. 26 Ma Yisu hanaḡ nena, “Nu oda anêḡ unyak ma miḡ nu malak bêḡ ami.”

Pita hanaḡ nena Yisu ma Kilisi
(Mat 16:13-20; Luk 9:18-21)

27 Ma Yisu lôk anêḡ ḡê ku etak loḡ êḡ ma ibup ethak malak nenanena takatu ba hamô habobo Sisalia Pilipai. Everḡ loḡôndê denaḡ ma hanaḡ hik anêḡ ḡê ku liḡ, “Avômalô ethak elam ya nena opalê?”

28 *Ma thêlô enaḡ nena, “Doho enaḡ nena o ma Jon anyô hathik ḡaḡ ma doho enaḡ nena o ma Elia ma doho enaḡ nena o ma plopet bô te.”

29 *Ma Yisu hanaḡ hik thêlô liḡ, “Ma môlôda olam ya nena opalê?”

* 8:15: Luk 12:1 * 8:15: Yis ma nôḡm atu ba hadum polom hathiḡ bêḡ. * 8:17:

Mak 6:52 * 8:19: Mak 6:41-44 * 8:28: Mak 6:15 * 8:29: Jon 6:68-69

Êḡ ma Pita hanaḡ bêḡ nena, “O ma Mesia atu ba Wapômbêḡ hêv ek nêḡ anêḡ avômalô bulubiḡ.”

30 *Ma Yisu hanaḡ lôklokwaḡ ek miḡ nenaḡ abô êḡ bêḡ êndêḡ anyôla ami.

Yisu hanaḡ abô hathak anêḡ ḡama

(*Mat 16:21-28; Luk 9:22-27*)

31 Ma Yisu hadôḡ thêlô ba hanaḡ nena, “Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem esopa Wapômbêḡ anêḡ lahaviḡ ba enja vovaḡ bêḡ anôḡ. Ma Israeḡ iniḡ ḡê bêḡbêḡ lôk ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ tem nimbuliḡ dômiḡ êndêḡ yani. Ma Wapômbêḡ tem indum ba nijik yani vônô. Ma êtôm wak lô ma tem imbiyô esak loḡbô.” 32 Yisu hanaḡ abô takêḡ bêḡ hadêḡ thêlô, êḡ ma Pita hawa yani hi daim dokte ma hathaḡ ba hanaḡ nena, “Miḡ onaḡ aêḡ ami.”

33 Ma doḡtom Yisu hik ma liliḡ ba hayê anêḡ ḡê ku vi ma hathaḡ Pita ba hanaḡ, “Sadaḡ, nu daḡ! Hosopa anyô iniḡ auk iyom ma miḡ hosopa Wapômbêḡ anêḡ auk ami.”

34 *Êḡ ma Yisu halam avômalô nômbêḡ atu ba êlêm iviḡ anêḡ ḡê ku ma hanaḡ, “Anyôla hadum ek esopa ya, êḡ ma êmbôliḡ dôḡ êndêḡ yanida ma enja anêḡ alovalaḡaḡsiḡ ba esopa ya. 35 Ek malê nena ôpatu ba lahabi bêḡ anôḡ hathak anêḡ lôkmala

pik, anêḡ lôkmala êḡ tem nêḡ yak. Ma doḡtom ôpatu ba hatak anêḡ lôkmala ek hasopa ya lôk yenaḡ abô, yani êḡ tem enja lôkmala anôḡ. 36 Anyô te hawa nômkama pik sapêḡ, ma doḡtom miḡ hasopa Wapômbêḡ ami ba anêḡ lôkmala hêv yak, êḡ ma tem yani êḡmô mavi e? Mi anôḡ, tem enja vovaḡ. 37 Ma anyôla hatôm nêḡ nômlate êndêḡ Wapômbêḡ ek enja anêḡ lôkmala esak loḡbô e? Mi anôḡ! 38 *Avômalô bôlôḡ êntêk ma lêk idum kobom kambom lomaloma ba êdô Wapômbêḡ. Aêḡ ba anyôla mama ek ya lôk yenaḡ abô, ma embeḡ yam atu ba Anyô Anêḡ Nakaduḡ êlêm imbiḡ Lambô anêḡ deda lôkmaḡḡiḡ lôk anêḡ aḡela mathêḡ, ma yani tem mama ek ôpêḡ aêḡ iyom.”

9

1 *Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Yanaḡ avanôḡ êndêḡ môlô nena Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak tem êlêm imbiḡ anêḡ lôklokwaḡ bêḡ. Ma môlô vi atu ba umiḡ loḡ êntêk tem nôḡmô lôkmala denaḡ, ma ôḡḡô nôḡm êḡ imbiḡ.”

Yisu liḡkupik habitak yaḡda
(*Mat 17:1-13; Luk 9:28-36*)

2 *Wak baheḡvi ba lahavute hale ba hi ma Yisu hawa Pita lo Jems ma Jon iviḡ yani ba ethak dumlolê daim te ba i êḡmô daluk. Êḡ ma Yisu liḡkupik habitak yaḡda

* 8:30: Mak 9:9 * 8:34: Mat 10:38-39; Luk 14:27 * 8:38: Mat 10:33 * 9:1:

Mak 13:30 * 9:2: Ap 3:22; 2Pi 1:17-18

hêk thêlô malenij. ³ Ma anêj kwêv habitak thapuk anôj biñ ba anyô pik la miñ hatôm isik anêj kwêv ba imbitak thapuk aênj ami. ⁴ Ma kethen oyañ ma Elia lo Mose êyô ma enañ abô haviñ Yisu ba thêlô êyê.

⁵ Ma Pita hanañ hadênj Yisu, “Kêdônwaga, mavi anôj ek lêk alalô amô loñ êntêk. Yêlô tem nadav unyak lôkkupik lokwanjô, te ek o ma te ek Mose ma te ek Elia.” ⁶ (Thêlô êkô kambom ba êthônj abô nenañ paliñ ba intu Pita hanañ aênj.)

⁷ Ma buliv te hayô hava thêlô siñ, ma abô te halêm anêj buliv êñ kapô nena, “Intu ma yenañ Okna atu ba yalenjhaviñ videdaun. Ba nodañô anêj abô!”

⁸ Ma kethen oyañ ma thêlô êyê hawê haveñ ma Yisu iyom intu hamiñ ma miñ anyôla hamiñ haviñ yani ami.

⁹ Vêm ma etak dumlolé êñ ba êlôk ele i ma Yisu hanañ lôklokwanj ek miñ nenañ nôm atu ba êyê bênj êndênj anyôla ami endeba Anyô Anêj Nakaduñ atu ema ba imbiyô ênjêk ñama esak loñbô am. ¹⁰ Aênj ba thêlô ivuñ abô êñ hêk thêlôda ma miñ enañ bênj ami, ma donjom enañ abô pôk bênj hathak “ema lo imbiyô ênjêk ñama” anêj ôdônj ma aisê?

¹¹ *Ma thêlô enañ hik Yisu liñ, “Aisê ka ñê lôkauk hathak abô balabuñ enañ nena Elia

tem êmônj ba êlêm vêm ka Mesia?”

¹²⁻¹³ *Ma Yisu hanañ nena, “Avanônj! Elia tem êmônj ek indum nômkama sapênj imbitak mavi esak loñbô. Ma donjom yanañ êndênj môlô nena Elia bôk halêm yôv. Ma avômalô esopa iniñ lenijhaviñ iyom ba idum kambom lomalama hadênj yani hatôm atu ba Wapômbênj anêj kapya bôk hanañ hathak yani. Ma donjom aisê ka Wapômbênj anêj kapya hanañ nena Anyô Anêj Nakaduñ atu tem enja vovañ bênj lôk nêmbôlinj dômiñ êndênj yani?”

Yisu hêv ngôk vê hêk okna te (Mat 17:14-21; Luk 9:37-43)

¹⁴ Yisu thêlô êyô ek ñê ku vi ma êyê avômalô bênj anôj lêk ethak donjom ba êmô. Ma ñê lôkauk hathak abô balabuñ lôk anêj ñê ku vi atu ba êmô enañ abô ba êkôki hathak. ¹⁵ Ma avômalô nômbênj êñ êyê Yisu, ma esonj kambom ba elañviñ i ma ewa yani thô.

¹⁶ Ma Yisu hanañ hik thêlô liñ, “Môlô ôkôkam hathak malê?”

¹⁷ Ma anyô te hamiñ avômalô nômbênj êñ kapô ba hanañ, “Kêdônwaga, ngôk te havalonj yenañ okna abôlêk loñ ba miñ hatôm enañ abô ami. Ba intu yahawa halêm ek o. ¹⁸ Ngôk hathak hayôkwiñ yani ba habi yani halôk pik ma abôlêk wapôk thapuk hale yaiñ ma halonjolonj abôlêk kalalanj

ma liŋ havuviŋ ba thotho. Yahanaj ek anêm nê ku nênêm ngôk êŋ vê ma doŋtom thêlô miŋ hatôm ami.”

¹⁹ Ma Yisu hanaŋ viyaŋ, “Yahamô haviŋ mólô sawa daim ma doŋtom miŋ ôêvhaviŋ ami ma owa auk lokbaŋ aleba yakapólôŋ lêk hagiap hathak mólô. Noja okna êŋ êlêm.”

²⁰ Êŋ ma ewa okna atu hi hadêŋ Yisu. Ngôk hayê Yisu, ma hayôkwiŋ okna êŋ kambom ba hêv yak halôk pik ba hapiki ma abôlêk thôk hêv yak.

²¹ Ma Yisu hanaŋ hik lambô liŋ, “Ngôk habuliŋ yani hadêŋ anjê?”

Ma lambô hanaŋ nena, “Sêbôk ba yani yaôna. ²² Ngôk êŋ habi yani halôk atum lôk ŋaŋ lôbôlôŋ ek injik yani vônô ma doŋtom mi. Aêŋ ba o hatôm undum ek ngôk êŋ etak yenaŋ okna, êŋ ma hôêv kapôlôm ek yai.”

²³ *Ma Yisu hanaŋ, “Aisê ka honaŋ nena, ‘o hatôm?’ Wapômbêŋ hatôm indum nômkama sapêŋ ek nê takatu ba êvhaviŋ yani.”

²⁴ Ma kethêŋ oyaŋ ma okna êŋ anêŋ lambô hanaŋ, “Yahêvhaviŋ ba undum ek yenaŋ auk atu ba miŋ yahêvhaviŋ ami êkôk ya liŋ ek yanêmbiŋ!”

²⁵ Ma Yisu hayê nena avômalô êvôv i kethêŋ ethak doŋtom, êŋ ma hathaŋ ngôk lelaik atu ba hanaŋ, “O

ngôk vembôlêk lôk lemôndôŋ putup, yahanaj hadêŋ o nena otak okna êntêk ba nu ma miŋ ômbôlêm esak loŋbô ami.”

²⁶ *Ma ngôk halaŋ boloba ma hayôkwiŋ okna êŋ kambom ma hale yaŋ ba hi. Ma okna êŋ hêk inaŋ anyô ŋama ba avômalô enaŋ nena, “Lêk hama.” ²⁷ Ma doŋtom Yisu havalonŋ hamô baŋ vi ma havôv ba haviyô hamiŋ.

²⁸ Vêŋ ma Yisu lôk anêŋ nê ku iyom êmô unyak kapô ma thêlô enaŋ hik yani liŋ, “Aisê ka yêlô miŋ hatôm nanêm ngôk êŋ vê ami?”

²⁹ Ma Yisu hanaŋ viyaŋ hadêŋ thêlô, “Mek iyom intu hatôm nêm ngôk anêŋ aêŋ vê.”

Yisu hanaŋ bôlôŋ yaŋ hathak anêŋ ŋama

(Mat 17:22-23; Luk 9:43-45)

³⁰ *Ma thêlô etak loŋ êŋ ba ibitak êyô Galili. Ma Yisu hadô avômalô neyala nena thêlô lêk êmô êsê ³¹ *ek êndôŋ anêŋ nê ku. Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Tem nenaŋ Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu bêŋ ba netak êndôk avômalô baheniŋ. Ma tem nijik yani vônô, ma êtôm wak lô ma tem imbiyô esak loŋbô.” ³² *Ma anêŋ nê ku êthôŋ abô êŋ anêŋ ôdôŋ paliŋ lôk êkô ek nenaŋ injik yani liŋ.

Opalê intu anyô bêŋ?

(Mat 18:1-5; Luk 9:46-48)

* 9:23: Mat 21:21; Mak 11:23 * 9:26: Mak 1:26 * 9:30: Jon 7:1 * 9:31:

Mak 8:31; 10:32-34 * 9:32: Luk 9:45

33 Ma Yisu thêlô êyô Kapaneam ma i êmô unyak kapô te. Êñ ma Yisu hanañ hik thêlô liñ, “Môlô ôkôkam hathak malê haven loñôndê ba ôlêm?” 34 Thêlô eyala nena thêlô êkôki hathak thêlô alisé intu anyô bêñ ek Yisu anêñ ñê ku vi ba intu thêlô bônôñ. 35 *Ma Yisu halôk hamô ma halam anêñ ñê ku laumiñ ba lahavuju takatu ba êlêm. Ma hanañ, “Lemimhaviñ numbitak anyô bêñ, êñ ma undum o endeba yaôna ba ôtôm avômalô lôkthô iniñ anyô ku oyañ.”

36 Ma hawa amena te ba hadô hamiñ thêlô malêvôñ. Ma havalon hamiñ ma hanañ hadêñ thêlô, 37 * “Ôpatu ba hêvhaviñ ya ba hawa amena yaônate aêntêk thô, ma hatôm hawa ya thô. Ma ôpatu ba hawa ya thô, ma hatôm hawa ôpatu ba hêv ya ba yahalêm thô haviñ.”

Ôpatu ba hadum ku haviñ alalô ma miñ numiñ yani loñ siñ ami

(Luk 9:49-50)

38 Ma Jon hanañ hadêñ Yisu nena, “Kêdôñwaga, yêlô ayê anyô te hêv ñgôk vê hathak anêm athêñ. Ma doñtom yani ma miñ alalô te ami, ba intu yêlô anañ ek yani etak ku êñ.”

39 Ma doñtom Yisu hanañ nena, “Dô! Miñ numiñ yani loñ siñ ami. Ôpatu

ba hadum nômbithi hathak yenañ athêñ ma tem miñ enañ abô kambom kethen esak ya ami, 40 * ek malê nena ôpatu ba miñ hapôlik hathak alalô ami, intu alalôaniñ te. 41 *Yanañ avanôñ êndêñ môlô nena anyô te hayê nena môlô ma Kilisi anêñ avômalô ba hêv ñañ hadêñ môlô, ôpêñ tem enja anêñ vuli.

Umiñ lôklokwan ek kambom miñ esale o thô ami

(Mat 18:6-9; Luk 17:1-2)

42 “Ma anyô te hadum ba yenañ amena atu ba hêvhaviñ ya te hêv yak, ôpêñ tem êpôm malaiñ bêñ anôñ. Ôpêñ tem nêsôkwêñ valu bêñ te esak laselo ba nimbi yani êndôk ñgwêk makidiñ ba ema. Malaiñ êñ ma yaôna ek malaiñ atu ba yani tem êpôm embenyam. 43-44 *Ma bahem hadum ba hudum kambom, êñ ma odabêñ kisi ba nêm vê ek miñ undum kambom esak loñbô ami! Bahem vi iyom ma malaiñ, ma doñtom mavi ek nu malak leñ. Ma bahem luvi hamô ba hudum kambom, êñ ma lemvimkupik sapêñ tem ni loñ atu ba atum hathañ ba miñ hama ami. Ba intu malaiñ bêñ anôñ.* 45-46 Ma vem hadum ba hudum kambom, êñ ma odabêñ kisi ba nêm vê ek miñ undum kambom esak loñbô ami! Vem vi iyom ma

* 9:35: Mat 20:25-27; Mak 10:43-44; Luk 22:24-26 * 9:37: Mat 10:40 * 9:40:

Mat 12:30; Luk 11:23 * 9:41: Mat 10:42 * 9:43-44: Mat 5:30 * 9:43-44: Nê lôkauk vi enañ nena abô doho atu ba Mak hato ma hêk denañ. Abô êñ ma aêntêk: Loñ êñ ma matinyak tem nejañ anyô liñkupik êtôm wak nômbêñ intu sapêñ, ma atum tem esañ anyô êmô aêñ.

malain, ma doŋtom mavi ek nu malak leŋ. Ma vem luvi hamô ba hudum kambom, êŋ ma lemvimkupik sapêŋ tem ni loŋ atu ba atum hathaŋ ba miŋ hama ami. Ba intu malain bêŋ anôŋ.*
 47 *Ma malem daluk hadum ba hudum kambom, êŋ ma ômbi vê. Malem daluk vi iyom ma malain, ma doŋtom mavi ek nu malak leŋ. Ma malem daluk luvi hamô ba hudum kambom, êŋ ma lemvimkupik sapêŋ tem ni loŋ atu ba atum hathaŋ ba miŋ hama ami. Ba intu malain bêŋ anôŋ. 48 * 'Loŋ êŋ ma matinjak tem nejaŋ anyô liŋkupik êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ, ma atum tem esaŋ anyô êmô aêŋ.' 49 Atum tem êpôm avômalô sapêŋ êtôm ŋgwêk etak hathak nôm ek atum êŋ esaê thêlô.

50 * "Ŋgwêk ma nôm mavi, ma doŋtom anêŋ maniŋ hêv yak, êŋ ma opalê hatôm idum ba imbitak maniŋ esak loŋbô am? Ŋgwêk hathak hadum nôm ba vasiŋ, ba intu nômô yôhok* mavi imbiŋ am aêŋ iyom."

10

Yisu hanaŋ abô hathak ŋê lôk veri êdô i
 (Mat 19:1-12; Luk 16:18)

* 9:45-46: Nê lôk kauk vi enaŋ nena abô doho atu ba Mak hatô ma hêk denaŋ. Abô êŋ ma aêntêk: Loŋ êŋ ma matinjak tem nejaŋ anyô liŋkupik êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ, ma atum tem esaŋ anyô êmô aêŋ. * 9:47: Mat 5:29 * 9:48: Ais 66:24

* 9:50: Mat 5:13; Luk 14:34 * 9:50: 'Yôhok' anêŋ ôdôŋ nena ôpatu ba hamô maliŋyaô haviŋ avômalô vi. Lôk miŋ lamanin kethen ami. Ma hêv avômalô sa ek netak vovak. * 10:4: Lo 24:1-4; Mat 5:31 * 10:6: Stt 1:27; 5:2 * 10:7: Stt 2:24; Ep 5:31-33 * 10:11: Mat 5:32

1 Ma Yisu hatak loŋ êŋ ma hi haveŋ loŋ Judia lo ŋaŋ Jolo-daŋ vi. Ma avômalô bêŋ anôŋ êlêm hathak loŋbô. Êŋ ma hasopa anêŋ bôk lo loŋ ba hadôŋ i.

2 Ma Palisi doho êlêm ma idum ek nesau Yisu ba enaŋ hik yani liŋ, "Abô balabuŋ hanaŋ aisê? Anyô hatôm nêŋ yanavi vê mena mi e?"

3 Ma Yisu hanaŋ viyaŋ, "Mose bôk hanaŋ aisê?"

4 *Ma thêlô enaŋ, "Mose halôk ek anyô eto kapya nêŋ yanavi vê ba etak êndôk yanavi baŋ ek nêŋ yani vê."

5 Êŋ ma Yisu hanaŋ nena, "Môlô ŋê lemôndôŋ kôtôŋ kambom ba intu Mose hatô balabuŋ êŋ ba hêv hadêŋ môlô. 6 *Ma doŋtom 'sêbôk ba môŋ anôŋ atu ba Wapômbêŋ hapesaŋ avômalô ma hapesaŋ anyô lo avi. 7 *Ba intu Wapômbêŋ bôk hanaŋ nena, "Anyô tem etak lambô lo talêbô ma esak doŋtom imbiŋ yanavi 8 ek thai nimbitak êtôm kupik doŋtom iyom." ' Thai miŋ ju hathak loŋbô ami ma lêk ibitak doŋtom. 9 Aêŋ ba nôm atu ba Wapômbêŋ bôk havak loŋ hathak doŋtom, ma miŋ hatôm anyôla epole vê ami."

10 Vêŋ ma Yisu lôk anêŋ ŋê ku êmô unyak kapô, ma anêŋ ŋê ku enaŋ hik yani

liŋ hathak abô êŋ. ¹¹ *Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Anyô hadô yanavi ba hawa avi yaŋ, êŋ ma hadum sek ba habuliŋ yanavi bô. ¹² Ma avi te hadô yamalô ba hawa anyô yaŋ, êŋ ma hadum sek aêŋ iyom.”

Yisu hêv mek hathak avômena
(*Mat 19:13-15; Luk 18:15-17*)

¹³ Ma avômalô ewa avômena yaônena i hadêŋ Yisu ek etak baŋ êyô ênjêk thêlô. Ma doŋtom anêŋ nê ku ethaŋ avômalô takêŋ. ¹⁴ Yisu hayê nôm êŋ, ma lamaniŋ ba hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku nena, “Notak avômena yaônena ba nêlêm êndêŋ ya ma miŋ numiŋ thêlô loŋ siŋ ami ek malê nena avômalô takatu ba athêŋ mi ma hatôm avômena takêntêk ba Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma thêlôniŋ. ¹⁵ *Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena ôpatu ba miŋ hawa Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak hatôm avômena yaônena ami, miŋ hatôm imbitak êyô loŋ êŋ kapô ba ni ami. Ma mi.” ¹⁶ Ma Yisu havalon avômena ma hatak baŋ hayô hêk i ma hêv mek hathak thêlô.

Anyô lôk nômkama bêŋ hanaŋ abô haviŋ Yisu
(*Mat 19:16-30; Luk 18:18-30*)

¹⁷ Ma Yisu haviyô ba hi ma anyô te halaŋviŋ hadêŋ yaŋi ma halek vadôŋ lêlô hamô valuvi ma hanaŋ, “Kêdôŋwaga

mavi, yandum malê ek yamô lôkmala êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ?”

¹⁸ Ma Yisu hanaŋ, “Holam ya nena mavi eka? Anyô late miŋ mavi ami ma Wapômbêŋ iyom intu ba mavi. ¹⁹ *Abô balabun ma bôk hoyala yôv: ‘Miŋ unŋwik anyô vônô ami. Miŋ undum sek imbiŋ anyô yaŋ yanavi ami. Miŋ onja vani ami. Miŋ onan abôyaŋ esak anyô vi ba undum abô ek i ami. Miŋ onan abôyaŋ ek ômbôv anyô yaŋ anêŋ nômkama ami. Ma ondovak lemambô lo lemtambô.’”

²⁰ Ma ôpêŋ hanaŋ, “Kêdôŋwaga, ya yaôna aleba lêk ma yahasopa abô balabun takêŋ.”

²¹ Ma Yisu hayê ôpêŋ ba lahaviŋ. Ma hanaŋ, “O ma nômlate mi denaŋ. Nu nêŋ anêŋ nômkama sapêŋ ek avômalô nêŋem vuli, ma onja valuselen sapêŋ ba nêŋ êndêŋ avômalô siv. Hudum aêŋ, ma tem anêŋ nômkama mavi lomalomama êmô malak len. Ma ôlêm osopa ya.”

²² Yani ma anyô lôk nômkama bêŋ anôŋ. Ba intu halaŋô abô êŋ, ma hakôm ba hi lôk lamalaiŋ bêŋ.

²³ Ma Yisu hayê hawê haven ma hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku, “Nê lôk nômkama bêŋ tem nêpôm malaiŋ bêŋ ek nimbitak nêyô Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô ba ini.”

²⁴ Yisu anêŋ nê ku elanô ba eson kambom. Ma Yisu

* 10:15: Mat 18:3 * 10:19: Kis 20:12-17; Lo 5:16-20

hananġ hadêġ thêlô hathak loġbô nena, “Yenanġ avômena, avômalô takatu ba indum ek nimbitak nêyô Wapômbêġ anêġ loġ lôkliġyak kapô ba ini ma tem nêpôm malaiġ bêġ anôġ! ²⁵ Miġ malaiġ bêġ ek bok kamel imbitak êyô luvik idu sôp anêġ abyanġ ba ni ami, ma donġtom malaiġ anôġ ek anyô lôk nômkama bêġ te imbitak êyô Wapômbêġ anêġ loġ lôkliġyak kapô.”

²⁶ Ma Yisu anêġ ġê ku eson kambom anôġ ba enanġ hadêġ i, “Avanôġ e? Aêġ ba miġ hatôm anyôla imbitak êyô Wapômbêġ anêġ loġ lôkliġyak kapô ba ni ami e?”

²⁷ Ma Yisu hayê thêlô lôklokwanġ ma hananġ, “Wapômbêġ iyom hatôm indum nômkama sapêġ. Ma anyô te miġ hatôm nêġ yanida bulubiġ ami ma mi.”

²⁸ Ma Pita hananġ hadêġ Yisu, “Yêlô bôk atak yêlôaniġ nômkama sapêġ ba alêm asopa o!”

²⁹ Ma Yisu hananġ nena, “Yananġ avanôġ êndêġ môlô, anyô te lahabi ya lôk yenanġ Abô Mavi ba hatak anêġ unyak lôk iviyanġ ma livi lôk talêbô lo lambô ma nali lôk anêġ pik, ³⁰ êġ ma Wapômbêġ tem nêġ bêġ anôġ êndêġ ôpêġ êtôm 100 êyô êmô anêġ loġ imbiġ. Ôpêġ hamô pik denanġ, ma tem enja nômkama bêġ anôġ aêntêk unyak lôk iviyanġ ma livi lôk taluvi ma nali lôk pik, ma donġtom avômalô vi tem nimbuliġ yani imbiġ.

Ma embenġ yam ma tem êmô lôkmala êtôm wak nômbêġ intu sapêġ. ³¹ *Odanô! Nê lôk athêġ bêġ, bêġ anôġ tem nimbitak ġê lôk athêġ mi. Ma ġê lôk athêġ mi bêġ anôġ tem nimbitak ġê lôk athêġ bêġ.”

Yisu hananġ abô hathak anêġ ġama bôlôġ te lô

(Mat 20:17-19; Luk 18:31-34)

³² *Yisu thêlô i Jelusalem ma Yisu hi hamôġ. Ma anêġ ġê ku êyê ba eson kambom ma avômalô takatu ba evenġ yam êkô. Ma Yisu hananġ hadêġ anêġ ġê ku laumiġ ba lahavuju takatu ek nêlêm bidonġ ma hananġ hathak nôġ takatu ba tem êpôm yani. ³³ “Odanô. Alalô ayô Jelusalem ma tem nenanġ Anyô Anêġ Nakaduġ atu bêġ ba nêġnêġ yani êndêġ ġê bêġbêġ êbôk da lôk ġê lôkauk hathak abô balabuġ. Ma tem nenanġ ek nijik yani vônô ma nêġnêġ yani êndêġ avômalô loġ buyanġ ³⁴ ek thêlô nenanġ abôma lôk nêsôvwapôk esak yani ma nebali yani lôk nijik yani vônô. Wak lô ende ba ni ma tem imbiyô esak loġbô.”

Jems lo Jon leġġhaviġ nimbitak ġê bêġ

(Mat 20:20-28)

³⁵ Yôv ma Sebedi nakaduġ luvi, Jems lo Jon, i hadêġ Yisu ma enanġ, “Kêdônġwaga, yai leġġhaviġ undum nômlate ek yai.”

³⁶ Ma Yisu hananġ, “Mamu lemimhaviġ malê?”

* **10:31:** Mat 20:16; Luk 13:30 * **10:32:** Mak 8:31; 9:31

³⁷Ma thai enañ nena, “Otaƙ yai yaƙ êmô bahem vianôƙ ma yaƙ êmô bahem vikeƙ ênjêk anêm loƙ lôkmanƙiƙiƙ kapô.”

³⁸*Ma Yisu hanaƙ, “Mamu ôthôƙ nôm atu ba onañ hik ya liƙ paliƙ. Hatôm nunum êndôk tase atu ba tem yanum lôk nusik êndôk ƙaƙ atu ba tem yasik e?”

³⁹*Ma enañ, “Yai hatôm.”

Ma Yisu hanaƙ, “Avanôƙ, tase êƙ lôk ƙaƙ êƙ tem nunum lôk nusik. ⁴⁰Ma doƙtom nêmô yabaheƙ vianôƙ lôk vikeƙ, ma miƙ yenaƙ ku ami. Mi, Wapômbêƙ da hayabiƙ ku êƙ ba bôk hataƙ anyô doho yôv ek nêmô loƙ êƙ.”

⁴¹Nê ku laumiƙ takêƙ elañô abô êƙ ba leƙiƙƙaƙa hadêƙ Jems lo Jon. ⁴²*Ma Yisu halam sapêƙ ethak doƙtom ma hanaƙ, “Môlô bôk oyala nena avômalô loƙ buyaƙ iniƙ kiƙ ethak ebam i ba ibuliƙ nê takatu ba êmô thêlô vibiƙ. Ma iniƙ nê bêƙbêƙ ethak ethaƙ iniƙ avômalô aêƙ iyom. ⁴³*Odaƙô! Môlô miƙ nundum kobom êƙ ami! Môlô te lahaƙiƙ imbitak anyô lôk athêƙ bêƙ ênjêk môlô malêvôƙ, êƙ ma imbitak êtôm môlônim anyô ku ek nêm môlô sa. ⁴⁴Ma ôpatu lahaƙiƙ imbitak êtôm môlônim anyô bêƙ, êƙ ma êmô êtôm avômalô sapêƙ iniƙ anyô ku oyaƙ ⁴⁵hatôm ya Anyô Anêƙ Nakaduƙ atu ba yahadum

aêƙ iyom. Miƙ yahalêm ek yandum nê bêƙbêƙ pik iniƙ kobom ba yasaƙ avômalô ek nindum yenaƙ ku ami. Mi anôƙ! Yahalêm hatôm anyô ku ek yanêm avômalô sa lôk yatak yenaƙ lôkmala ek nêm avômalô bulubiƙ.”

Yisu hadum Batimeas madaluk mavi

(*Mat 20:29-34; Luk 18:35-43*)

⁴⁶Ma Yisu lôk anêƙ nê ku êyô Jeliko. Idum ek netak Jeliko ma avômalô bêƙ anôƙ i haƙiƙ thêlô. Ma anyô madaluk pusip te anêƙ athêƙ nena Batimeas hamô loƙôndê daƙ vi ba hapetenak ek avômalô nêƙnêm yani sa. (Batimeas anêƙ ôdôƙ nena Timeas nakaduƙ.) ⁴⁷Yani ha-laƙô nena Yisu anêƙ Nasalet halêm, ma halam kaêk lôklala nena, “Yisu, Devit anêƙ Lim Lukmuk, nêm kapôlôm ek ya!”

⁴⁸Ma avômalô bêƙ anôƙ ethaƙ yani ba enañ, “O bônôƙ!” Ma doƙtom yani halam lôklala nena, “Yisu, Devit anêƙ Lim Lukmuk, nêm kapôlôm ek ya!”

⁴⁹Êƙ ma Yisu hamiƙ ma hanaƙ, “Nodam yani êlêm.”

Ma elam hadêƙ anyô madaluk pusip atu nena, “Lemmavi! Umbiyô ba nu! Yani halam o.” ⁵⁰Êƙ ma hakaliv anêƙ kwêv thilibuƙ hi ma hasôv kisi haviyô hamiƙ ma hi hadêƙ Yisu.

* **10:38:** Mak 14:36; Luk 12:50 * **10:39:** Ap 12:2; ALK 1:9 * **10:42:** Luk 22:25-26 * **10:43:** Mat 23:11; Mak 9:35

51 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ yani, “Lemhaviŋ yandum malê êndêŋ o?”

Ma anyô madaluk pusip êŋ hanaŋ, “Kêdôŋwaga, yalenhaviŋ yaŋgê tak.”

52 *Ma Yisu hanaŋ, “Umbiyô ba nu. Anêm hôêvhaviŋ hadum ba hubitak mavi.” Ma kethen oyaŋ ma ôpêŋ madaluk hakyav ba hayê tak, ma hasopa Yisu havenŋ loŋôndê.

11

*Yisu habitak hayô
Jelusalem hatôm kiŋ*

(Mat 21:1-11; Luk 19:28-40; Jon 12:12-19)

1 Yisu thêlô i ebobo Jelusalem ma i êyô Betpagi lo Betani, malak ju êŋ hêk habobo Dum Oliv. Ma hêv anêŋ nê ku ju ba i ² ma hanaŋ nena, “Mamu unu malak entuvulu. Ubitak ôyô kapô ba u, ma tem ôŋgô ekak bok doŋki map te loŋ ba hamiŋ. Bok êŋ ma miŋ bôk anyôla hayô hamô ami. Nopole yak vê ma nondom ba nôlêm. ³Ma anyôla hanaŋ hik mamu liŋ nena, ‘Udum aêŋ eka?’ ma nonaŋ êndêŋ yani nena, ‘Anyô Bêŋ lahaviŋ idum ku te esak vêmam, ka tem nêm êmbôlêm.’”

⁴Êŋ ma nê ku ju atu i ma êyê bok doŋki map atu ekak loŋ ba êthô hamô unyak abôlêk habobo loŋôndê viyaiŋ. Ma thai epole yak vê. ⁵Ma anyô doho imiŋ loŋ êŋ êyê ba enaŋ, “Mamu udum malê ba opole bok anêŋ yak vê?”

6 Ma thai enaŋ hatôm atu ba Yisu hanaŋ hadêŋ thai. Êŋ ma etak thai ba i. ⁷Ma ewa bok doŋki êŋ ba i hadêŋ Yisu, ma ibi iniŋ kwêv thilibuŋ daim thô ba engava hayôhêk bok dômlokwaŋ ma Yisu hayô hamô. ⁸Ma avômalô bêŋ anôŋ engava iniŋ kwêv thilibuŋ daim ma vi ele nôkyalô ŋauŋ hamô kamuŋ ba engava hêk loŋôndê. ⁹Ma vi êmôŋ ma vi evenŋ yam ma Yisu halôk malêvôŋ ba elam nena, “Osana!”

“Wapômbêŋ nêm lamavi êndêŋ ôpatu ba halêm hathak Anyô Bêŋ anêŋ athêŋ!” *Kapya Yen*
118:25-26

10 “Wapômbêŋ nêm anêŋ lamavi êyô êmô bu-malô Devit anêŋ lim êntêk atu ba tem eyabiŋ alalô êtôm kiŋ êtôm sêbôk ba Devit hayabiŋ!

Osana! Nambô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ esak lenŋ!”

¹¹Ma hi Jelusalem ma habitak hayô unyak mathen anêŋ piklêvôŋ kapô ba hi. Ma hayê nômkama takatu ba hamô loŋ êŋ. Ma doŋtom wak lêk halôk jalôm, êŋ ma hatak Jelusalem ma hi Betani haviŋ anêŋ nê ku laumiŋ ba lahavuju takatu.

*Yisu hêv nê idum ku valu vê
hêk unyak mathen kapô*

(Mat 21:12-19; Luk 19:45-48; Jon 2:13-22)

¹²Haviyô hayaŋ ma etak Betani ek ini Jelusalem. Ma

Yisu hama kisi. ¹³ *Ma hayê alokwanj sabo te lôk njanj haminj daim dokte. Ênj ma hi hayô alokwanj ênj ôdônj ek ênjê nena hik anônj mena mi. Ma donjom hayê njanj oyanj iyom ma minj hik ami ek malê nena minj anênj waklavônj injik ami. ¹⁴ Ênj ma Yisu hanañ hadênj alokwanj ênj nena, “Anyô late minj hatôm enjanj anêm anônj esak lonbô ami.” Ba anênj nê ku elanjô.

¹⁵ *Ma Yisu thêlô êyô Jelusalem. Ma habitak hayô unyak mathenj kapô anênj piklêvônj. Ma hayê avômalô ewa nômkama ba êdô hamô ek avômalô vi nênem vuli. Ênj ma halupuninj i ba hêv i vê hêk unyak mathenj kapô ba ele yainj ba i. Ma hale nê takatu ba êwê nê lonj buyanj ininj valuselenj hathak Hiblu ininj valuselenj ininj balê liliñ. Ma hadum aênj hadênj nê takatu ba êdô menak bôbô hamô ek avômalô vi nênem vuli. ¹⁶ Ma haminj lonj sinj ek avômalô minj neja ininj nômkama ba ini kapô ek nênem vuli ami. ¹⁷ *Ma Yisu hadônj thêlô ba hanañ aêntêk, “Wapômbênj anênj kapyã hanañ nena, ‘Yenanj unyak ma unyak avômalô pik sapênj netenj mek êndôk.’ Ma môlô lêk udum ba habitak hatôm nê vani ininj lonj ekopak êmô.”

¹⁸ *Nê bênbênj êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô bal-abunj elanjô abô ênj ma êbôlêlm lonjondê ek nijik yani vônô.

Ma donjom thêlô êkô hathak yani ek malê nena avômalô sapênj esonj kambom hathak anênj abô.

¹⁹ Yanjinj anônj ma Yisu thêlô etak Jelusalem ba i.

*Alokwanj sabo hakapok
(Mat 21:20-22)*

²⁰ Hayanj lôkbôk ma Yisu thêlô êvôi ma êyê alokwanj sabo atu lêk hama ba hakapok hêk njanj ba hayô ôdônj. ²¹ Ma Pita lahabi Yisu anênj abô ba hanañ nena, “Kêdônjwaga, nôngô! Alokwanj sabo wakbôk atu ba hothanj ma lêk hakapok yôv.”

²² Ma Yisu hanañ hadênj thêlô, “Nônêminbinj Wapômbênj. ²³ *Yananj avanônj êndênj môlô nena ôpatu ba hanañ hadênj dumlolê êntêk nena, ‘Ômbi o kisi ni tamu ngwêk’, ma hêvhavinj ba havalonj anênj abô ênj lonj lôklokwanj ma minj laluvi ami, ênj ma Wapômbênj tem indum ba dumlolê ênj endanjô ôpênj anênj abô. ²⁴ *Aênj ba intu yananj êndênj môlô nena malê atu ba môlô onanj halôk unim mek, ênj ma nônêminbinj nena lêk owa yôv, ma nôm ênj tem imbitak êtôm môlônim. ²⁵⁻²⁶ *Môlô uminj ba otenj mek, ba lemimhabi kambom atu ba anyôla bôk hadum hadênj o, ênj ma notak unim kapôlômim ek ôpênj. Udum aênj ma môlônim Lemambô atu ba hamô malak lenj

* 11:15: Jon 2:14 * 11:17: Ais 56:7; Jer 7:11 * 11:18: Mak 14:1 * 11:23: Mat 17:20 * 11:24: Mat 7:7 * 11:25-26: Mat 6:14-15

tem etak kapô ek môlô aên iyom.”*

Yisu, opalê hêv athên bêv hadên o?

(Mat 21:23-27; Luk 20:1-8)

²⁷ Ma Yisu thêlô i Jêlusalem hathak lonbô ba êyô unyak mathên anên piklêvôn. Ma nê bêvbên êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuñ lôk nê bêvbên vi i hadên Yisu.

²⁸ Ma enañ hik yani liñ nena, “Opalê hêv athên bêv hadên o lôk hêv ku hadên o ba intu hudum nôm takêntêk?”

²⁹ Ma Yisu hanañ hadên i nena, “Tem yanañ injik môlô liñ esak abô te aên iyom. Ba onañ abô êv bêv hadên ya ma tem yandam ôpatu ba hêv athên bêv hadên ya êndên môlô. ³⁰ Opalê hêv ku nisik avômâlô êndôk ñañ hadên Jon? Wapômbên leñ? Mena anyô pik? Môlô nonañ êndên ya!”

³¹ Ma thêlôda enañ hadên i nena, “Alalô anañ nena Wapômbên hêv ku êv hadên Jon ma tem yani enañ, ‘Aisê ka môlô miñ ôêvhavinñ yani ami?’ ³² Ma donjom alalô anañ nena, ‘Anyô pik te hêv ku êv,’ êv ma avômâlô tem leñinmaniñ êndên alalô. Ek malê nena thêlô sapên êvhavinñ nena Jon ma plopet te.”

³³ Ma thêlô enañ hadên Yisu nena, “Yêlô athôn paliñ.”

Êv ma Yisu hanañ hadên thêlô, “Aên ba miñ hatôm yandam ôpatu ba hêv athên bêv hadên ya anên athên bêv êndên môlô ami. Ma mi.”

12

Abô lon kapô hathak nê kambom eyabiñ ku yak wain

(Mat 21:33-46; Luk 20:9-19)

¹ *Ma Yisu hanañ abô lon kapô doho hadên thêlô. Ba hanañ, “Anyô te havatho anên ku yak wain ma havak lôk hawê haveñ. Ma halav lôv nêyô nimiñ wain anên anôn pesa ek neja anên thôk. Ma halav unyak daim te ek anyô nêmo ek neyabiñ ku êv. Vêm ma hatak ku êv halôk anyô doho baheniñ ek neyabiñ ba hik anôn ma thêlô neja anôn vi ma nênem vi êndên yani. Vêm ma hatak lon êv ba hi lon buyañ. ² Waklavôn yak wain hik anôn hayô ma hêv anên anyô ku te ba hi hadên nê takatu ba eyabiñ anên ku atu. Yani lahavinñ thêlô nênem anôn doho êndên yani êtôm sêbôk ba thêlô evak abô haviñ i. ³ Ma donjom thêlô evalon ôpên lon ma ik yani kambom ba êv yani hi oyañ. ⁴ Vêm ma hêv anyô ku yañ ba hi hathak lonbô, ma donjom ik halôk wakadôk ma êv mama hadên yani. ⁵ Êv ma hêv anyô ku te hathak lonbô ma donjom thêlô ik yani vônô. Vêm

* **11:25-26:** Nê lôkauk vi enañ nena abô doho atu ba Mak hato ma hêk denañ. Abô êv ma aêntêk: Ma donjom môlô miñ otak kapôlômim ek avômâlô vi iniñ kambom ami, êv ma môlônim Lemambô tem miñ etak anên kapô ek môlônim kambom ami.

* **12:1:** Ais 5:1-2

ma hêv tomtom aêṅ habup
hathak ba vi ma evali ma vi
ma ik vônô.

⁶ “Hadum aêṅ aleba lêk mi
ma anyô donjom iyom hamô.
Ôpêṅ ma anêṅ namalô atu ba
yani lahaviṅ. Hêv ôpêṅ hi
ma lahabi nena, ‘Êntêk ma
yenaṅ okna ba tem nedanô
anêṅ abô.’

⁷ “Ma donjom nê takatu ba
eyabiṅ ku êṅ êyê ôpêṅ ma
enaṅ hadêṅ thêlôda aêntêk,
‘Ôpêntêk ma ku alaṅ anêṅ
nakaduṅ ba tem eyabiṅ
lambô anêṅ ku. Alalô ik yani
vônô ma ku êṅ tem imbitak
alalôaniṅ.’ ⁸ *Ba intu evalonṅ
yani ba ik yani vônô ma ibi
anêṅ kupik hale viyaiṅ ba hi.

⁹ “Aêṅ ba ku alaṅ tem in-
dum malê? Tem ni injik nê
takêṅ vônô ma nêṅ ku êṅ
êndêṅ anyô vi ek neyabiṅ.
¹⁰ Môlô bôk osam Wapômbêṅ
anêṅ abô bu êntêk mena mi e?

“ ‘Valu atu ba nê elav unyak
êpôlik hathak,
ma lêk habitak landiṅ
anôṅ.

¹¹ Anyô Bêṅ da hadum nôṅ
êṅ,
ma yêlô ayê nôṅ êṅ nena
mavi anêṅ dôêṅ.’ ”
Karya Yey 118:22-23

¹² Ma Israel iniṅ nê bêṅbêṅ
eyala nena Yisu hanaṅ abô
loṅ kapô êṅ hathak thêlô
ba intu êbôlêṅ loṅondê ek
nebalonṅ yani. Ma donjom êkô
hathak avômalô, ba intu etak
yani ma thêlô i.

*Nênêm takis êndêṅ Sisa
mena dô*

(*Mat 22:15-22; Luk 20:20-
26*)

¹³ *Vêṅ ma êv Palisi doho
lôk nê esopa Helot doho ba
i hadêṅ Yisu ek nesau yani
esak abô ek nebalonṅ yani.
¹⁴ Thêlô êyô ek Yisu ma enaṅ,
“Kêdônṅwaga, yêlô ayala nena
o ma anyô abô avanôṅ. Ma
miṅ hothak hobam anyô yaṅ
ma hôdô anyô yaṅ ami. Ba
intu nê bêṅbêṅ êdô anêṅ abô,
ma miṅ hôkô ek i ami. Ma
hothak huik Wapômbêṅ anêṅ
abô thô hadêṅ avômalô. Aêṅ
ba lemhabi aisê? Bumalô
iniṅ balabuṅ hanaṅ nena
yêlô hatôm nanêṅ valuselenṅ
êndêṅ Sisa mena mi?”

¹⁵ Ma donjom Yisu hayê
thêlôniniṅ auk kambom thô ba
hanaṅ hik thêlô liṅ, “Aisê
ba môlô udum ek numbuliṅ
ya? Noja valuselenṅ te êlêṅ
ek yangê.” ¹⁶ Êṅ ma thêlô
ewa valuselenṅ te halêṅ ek
Yisu. Ma Yisu hanaṅ hadêṅ
thêlô nena, “Opalê anêṅ dahô
lôk anêṅ athêṅ hêk valuselenṅ
êntêk?”

Ma thêlô enaṅ, “Sisa.”

¹⁷ *Êṅ ma Yisu hanaṅ
hadêṅ thêlô nena, “Sisa anêṅ
nômkama ma nôṅnêṅ êndêṅ
Sisa da. Ma Wapômbêṅ anêṅ
nômkama ma nôṅnêṅ êndêṅ
Wapômbêṅ da.”

Ma thêlô elanô ba esonṅ
kambom hathak anêṅ abô êṅ.

Abô hathak nê nãma tem nimbiyô aisê

(*Mat 22:23-33; Luk 20:27-40*)

18 *Ma Sadyusi doho i hadêñ Yisu. Thêlô ma ôdôn te atu ba enañ nena nê nãma tem miñ nimbiyô esak lonbô ami. Aêñ ba intu enañ hik Yisu liñ nena, 19 **“Kêdônwaga, Mose bôk hato hadêñ alalô nena, ‘Anyô te hama ba nali mi ma anêñ yan hamô, ma enja avi tôp êñ ek imbi yan atu ba hama anêñ nakaduñ vé.’* 20 Aêñ ba nê lôk iviyañ bahenñvi ba lahavuju êmô. Ma bôp hawa avi te ba hama ma nakaduñ mi. 21 Ma nôk enja avi tôp êñ, hawa ba hama ba nakaduñ mi. Ma ñgwa enja avi tôp bô êñ, nena hama haviñ. 22 Êñ ma iviyañ takatu ba êmô ma nesopa kobom donjom êñ iyom. Vêm ma avi tôp êñ hama haviñ. 23 Ma waklavôn nê nãma iviyô hathak lonbô ma avi tôp atu ba nê lôk iviyañ bahenñvi ba lahavuju takatu ba ewa ma alisê te anêñ avi?”

24 Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, *“Môlô miñ oyala Wapômbên anêñ lôklokwan lôk anêñ abô atu ba hêk anêñ kapyã katô ami. Ba intu onañ abô lokban êntêk.* 25 Nê nãma iviyô hathak lonbô, ma anyô lo avi tem miñ neja i esak lonbô ami ma mi. Thêlô tem nê môm êtôm anela malak leñ iyom. 26 **Môlô onañ nena nê nãma tem miñ nimbiyô*

esak lonbô ami. Ma donjom môlô bôk osam Mose anêñ kapyã lôk kukuthiñ atum hathañ hamô aliñ e? Wak êñ ma Wapômbên hanañ hadêñ Mose aêntêk, ‘Ya ma Ablaham lo Aisak ma Jekop iniñ Wapômbên.’ 27 Wapômbên ma miñ nê nãma iniñ Wapômbên ami. Mi, yani ma nê lôkmala iyom iniñ Wapômbên. Ba intu yêlô ayala nena thêlô bôk ema, ma donjom lêk êmô lôkmala. Môlônim abô ma lokban anôn!”

Balabuñ alisê intu bên ek vi?

(*Mat 22:34-40; Luk 10:25-28*)

28 *Nê lôkauk hathak abô balabuñ te hayô ma halañô Yisu lo Sadyusi êkôki. Ma halañô Yisu hanañ thêlônin abô viyaiñ mavi anôn. Aêñ ba yani hanañ hik Yisu liñ, *“Balabuñ alisê intu bên ek balabuñ vi?”*

29 *Êñ ma Yisu hanañ nena, *“Balabuñ môñ hanañ nena, ‘Môlô Israêl nodañô katô. Anyô Bên alalôaniñ Wapômbên, yani iyom intu Anyô Bên.* 30 Lemimimbiñ Anyô Bên unim Wapômbên ênjêk unim kapôlômim lôk dahôlômim ma lôklokwan lôk unim auk sapên.’ 31 *Ma balabuñ yan ma aêntêk: ‘Lemimbiñ avômalo vi êtôm lemhaviñ oda.’ Balabuñ vi ma êmô balabuñ bên ju êntêk kapô.”

* 12:19: Lo 25:5 * 12:26: Kis 3:2,6
6:4-5 * 12:31: Wkp 19:18

* 12:28: Luk 10:25-28 * 12:29: Lo

32 Ma anyô lôkauk hathak abô balabuñ hanañ hadêñ Yisu, “Kêdônwaga, honañ abô mavi anôn. Anêm abô ma avanôn biñ nena Anyô Bêñ iyom intu Wapômbên ma miñ wapômbên la yañ hamô doho haviñ ami. 33 *Alalô leñjimbiñ yani avanôn ênjêk alalôaniñ kapôlônjiñ lôk auk ma lôklokwan sapên. Lôk leñjimbiñ avômalô vi êtôm alalô leñjihaviñ alalôda. Abô balabuñ ju êñ ma bên ek da nômbên atu ba êbôk hathak atum.”

34 Yisu halanô ôpên hanañ viyañ lôkauk mavi ba intu hanañ hadêñ ôpên, “Miñ hômô daim ek Wapômbên anêñ loñ lôkliñyak ami. Mi.” Ma avômalô sapên elanô anêñ abô ba êkô ma miñ enañ hik yani liñ ek nesau yani esak loñbô ami.

Mesia ma opalê anêñ lim lukmuk?

(Mat 22:41-23:36; Luk 20:41-47)

35 Ma Yisu hadôn avômalô hamô unyak mathen anêñ piklêvôn ma hanañ, “Nê lôkauk hathak abô balabuñ ethak enañ nena Mesia ma Devit anêñ lim lukmuk eka?

36 Lovak Mathen hêv auk hadêñ Devit da ba hanañ,

“Anyô Bêñ Wapômbên hanañ hadêñ yenañ Anyô Bêñ Mesia nena,

“Ômô yabahen vianôn endeba yatak nê takatu ba ik vovak hadêñ o nêmbô

vemkapô vibin am.” ‘
Kapya Yêñ 110:1

37 Ma Devit da bôk halam Mesia nena anêñ Anyô Bêñ. Ma aisê ka Mesia ma yani anêñ lim lôk anêñ Anyô Bêñ imbiñ?”

Avômalô elanô Yisu anêñ abô êñ ba leñjimavi anôn.

38 Yisu hadôn thêlô ba hanañ, “Môlô noyabin am ek nê lôkauk hathak abô balabuñ. Thêlô leñjihaviñ nijik kwêv daim kêkêlô ba nember ek avômalô nebam i. Lôk leñjihaviñ avômalô bên anôn nenañ, ‘Waklêvôn anyô bên’ ember loñ ethak donjom halôk. 39 Ma leñjihaviñ nêmbô êtôm nê bênbên êmô unyak yen kapô. Ma avômalô engabôm nômbên, ma leñjihaviñ nejan nômbên nê bênbên iniñ loñ ethak êmô. 40 Thêlô ethak esau avi tôp ba ewa iniñ unyak vani lôk eteñ mek daim bên ek avômalô leñjimbi nena thêlô ma nê thêthôn anôn. Nê anêñ aên ma tem nêpôm vovan bên êndên waklavôn idum abô.”

*Avi tôp te anêñ da
(Luk 21:1-4)*

41 Yisu hi halôk hamô habobo unyak mathen anêñ alapa da ma hayê avômalô lubuñlubuñ i ibi iniñ da. Ma nê lôk valu bên ekaliv valu bên anôn halôk alapa da. 42 Ma avi tôp te atu ba nômkama mi anôn hayô ma hatak anêñ da hatôm valuseleñ thalaleñ ju iyom halôk alapa da êñ.

* 12:33: 1Sml 15:22; Hos 6:6 * 12:43: 2Ko 8:12

43 *Ma Yisu halam anêḡ ḡê ku êlêm ma hanaḡ, “Yanaḡ avanôḡ êndêḡ môlô nena avi tôp êntêk hêv valuseleḡ bêḡ anôḡ hamôḡ ek takêntêk sapêḡ. 44 Avômalô nômbêḡ êntêk iniḡ valu bêḡ anôḡ hamô ma doḡtom êv doktena iyom. Ma avi tôp êntêk ma nômkama mi anôḡ ma lêk hêv anêḡ valuseleḡ sapêḡ ba miḡ havalonḡ dokte lonḡ ami.”

13

Yisu hanaḡ abô hathak unyakh mathenḡ Jerusalem

(Mat 24:1-2; Luk 21:5-6)

1 Yisu hatak unyak mathenḡ ba hale yaiḡ ma anêḡ ḡê ku te hanaḡ hadêḡ yani, “Kêdônḡwaga, nôḡḡô unyak mathenḡ anêḡ lêlêyaḡ ma kêkêlô bomaḡ lôk anêḡ valu bêḡbêḡ!”

2 *Ma Yisu hanaḡ nena, “Hôyê unyak bêḡbêḡ takêntêk e? Malaiḡ bêḡ tem imbitak ba ḡê vovak tem nijik nômkama mavi nômbêḡ êntêk pesa ba valu yaḡ miḡ hatôm êyômô yaḡ lonḡ ami.”

Malaiḡ lomaloma tem imbitak

(Mat 24:3-28; Luk 21:7-24)

3 Vêm ma Yisu hamô Dum Oliv ma hayê unyak mathenḡ hamô vi tuvulu. Ma Pita lo Jems ma Jon lo Andulu thêlô iyom i enaḡ hik yani liḡ, 4 “Onaḡ êndêḡ yêlô nena aḡḡê intu nôm takêḡ tem imbitak? Lôk malê intu tem imbitak ek injik thô nena nômbêḡ êḡ lêk habobo?”

5-6 Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “ḡê lomaloma tem nêlêm esak yenaḡ athêḡ ba nenaḡ nena, ‘Ya ma Mesia atu.’ Ma tem nesau avômalô bêḡ anôḡ. Ba intu noyabiḡ am. 7 Ma môlô olaḡô abô hathak vovak lomaloma lôk vovak tem imbitak pik luvuluvu. Nôm takêḡ tem imbitak, ma doḡtom pik lo leḡ anêḡ daḡ ma mi denaḡ. Ba intu miḡ nodowaliḡ ami. 8 Ma avômalô ôdônḡ yaḡ tem nijik vovak imbiḡ ôdônḡ yaḡ. Ma kiḡ yaḡ lôk anêḡ avômalô tem nijik vovak êndêḡ kiḡ yaḡ. Ma lonḡ lomaloma ma tem duviaḡ lôk bôm bêḡ imbitak. Nôm takêḡ ma hatôm vovaḡ môḡ atu ba hapôm avi lôk lasabeḡ ek embathu.

9 * “Aêḡ ba noyabiḡ am. Tem nebalonḡ môlô ba netak êndôk ḡê elañô abô baheniḡ. Lôk nebali môlô êmô unyak yeḡ. Hathak yenaḡ athêḡ ma tem numiḡ ḡê bêḡbêḡ lôk kiḡ maleḡḡ ek nonaḡ yenaḡ abô bêḡ êndêḡ i. 10 Avômalô pik sapêḡ tem nedañô yenaḡ Abô Mavi vêmam ka nôm takêḡ tem imbitak embeḡ yam.

11 *Thêlô ekak môlô lonḡ ma ewa ba i ek nundum abô, êḡ ma miḡ nôkô ba nonaḡ nena, ‘Yêlô tem nanaḡ malê?’ Mi. Waklavônḡ êḡ ma nonaḡ auk takatu ba êv hadêḡ môlô iyom. Auk takêḡ ma Lovak Mathenḡ da hanaḡ ma miḡ môlôda onaḡ ami.

12 * “Ma anyô loyaḡ tem yaḡ

* 13:2: Luk 19:44

* 13:9: Mat 10:17-20

* 13:11: Luk 12:11-12

* 13:12:

enan̄ yan̄ bêṅ ek nijik vônô. Ma lambô tem indum aêṅ êndêṅ nakaduṅ. Ma avômena tem nêmbôliṅ dômiṅ êndêṅ lami lo taluvi ba nenan̄ ek nijik i vônô. ¹³ *Môlô ma yenan̄ avômalô. Ba intu avômalô sapêṅ tem nêpôlik esak môlô. Ma doṅtom ṅê takatu ba imiṅ lôklokwan̄ aleba hayô anêṅ dan̄, ma Wapômbêṅ tem nêṃ i bulubiṅ.

¹⁴ * “Nôm kambom anôṅ te tem imiṅ loṅ mathen̄ anôṅ ba loṅ êṅ ma miṅ hatôm imiṅ ami. (Aêṅ ba môlô takatu ba osam abô êntêk, ma lemimimbi katô am.) Ma môlô takatu ba ômô Judia ôyê nôm êṅ ma nôsôv kethen̄ ba unu dumlolê. ¹⁵ *Ma ṅê takatu ba êmô unyak vov̄ miṅ hatôm nêndôk ba ini unyak kapô ek neja iniṅ nôm kama ami. ¹⁶ Ma ṅê takatu ba êmô ku kapô miṅ hatôm nendeni unyak ek neja iniṅ kwêv̄ thilibuṅ ami. ¹⁷ *Ai, kikaknena. Waklavôṅ êṅ ma tem malaiṅ bêṅ ek avi takatu ba esaben̄ lôk avi takatu ba êv̄ sôm hadêṅ nali. ¹⁸ Noten̄ mek ek malaiṅ takêṅ miṅ imbitak êndêṅ waklavôṅ belesen̄ simbak ami. ¹⁹ *Ek malê nena waklavôṅ êṅ ma tem malaiṅ boman̄ anôṅ ba êmôṅ ek malaiṅ tak sêbôk atu ba Wapômbêṅ hapesan̄ pik aleba lêk. Ma tem miṅ imbitak aêṅ esak loṅbô ami. ²⁰ Ma Anyô Bêṅ miṅ hadabêṅ

waklavôṅ malaiṅ takêṅ kisi ami, êṅ ma avômalô sapêṅ tem nema. Ma doṅtom yani lahabi avômalô takatu ba bôk halam i yôv̄ ba intu hadabêṅ waklavôṅ êṅ hi bidon̄.

²¹ “Waklavôṅ êṅ ma anyôla hanan̄ hadêṅ môlô nena, ‘Ôṅgô, Mesia hamô loṅ êntêk’ mena ‘hamô loṅ tamu,’ ma miṅ nônêṃimbiṅ ami. ²² *Anyô doho tem nêlêṃ ba nenan̄ abôyan̄ aêntêk, ‘Ya ma Mesia’ mena ‘Ya ma Wapômbêṅ anêṅ plopet te’, ma nindum lavôṅiṅ lôk nôm bithi ek nesau avômalô takatu ba bôk Wapômbêṅ halam i yôv̄ haviṅ. Ma doṅtom Wapômbêṅ bôk halam i yôv̄ ba intu miṅ hatôm ami. ²³ Odaṅô! Nôm takêntêk miṅ lêk habitak ami denan̄ ma yahanan̄ nôm takêṅ bêṅ hadêṅ môlô ek môlô noyabin̄ am.

Anyô Anêṅ Nakaduṅ atu tem endelêṃ
(*Mat 24:29-35; Luk 21:25-33*)

²⁴ * “Malaiṅ takêṅ hale halôk vêṃ,
“ ‘ma wak tem imbitak mo-
man̄iniṅ,
ma ayôṅ tem miṅ imbi
deda ami;

²⁵ ma vuliṅ leṅ tem nêṃem
yak
ma nôm takatu ba hamô
leṅ tem nedowalin̄. *Ai-
saia 13:10; 34:4*

²⁶ * “Ma wak êṅ ma avômalô tem nêṅê Anyô

* **13:13:** Mat 10:22; Jon 15:21 * **13:14:** Dan 9:27; 11:31; 12:11 * **13:15:** Luk 17:31
* **13:17:** Luk 23:29 * **13:19:** Dan 12:1; ALK 7:14 * **13:22:** ALK 13:13
* **13:24:** Jol 2:10,31; 3:15; ALK 6:12-13 * **13:26:** ALK 1:7

Anêṅ Nakaduṅ atu tem êyô êmô buliv ba êlêm imbiṅ anêṅ lôkliṅyak lôk anêṅ deda lôkmaṅṅiṅ. ²⁷ *Yani tem nêṅ anêṅ aṅela ba ini pik anêṅ daṅ sapêṅ ek nisup avômalô takatu ba bôk dalam i yôv.

²⁸ “Ba intu môlô noja auk esak alokwaṅ beleṅ. * Hayeṅ ba ṅauṅ lukmuk habitak, êṅ ma oyala nena tem wak mavi êyô. ²⁹ Ma aêṅ iyom, môlô ôyê nôm takêntêk habitak, êṅ ma noyala nena Anyô Anêṅ Nakaduṅ atu anêṅ waklavôṅ endelêm lêk habobo ba hamiṅ unyak abôlêk. ³⁰ Yanaṅ avanôṅ êndêṅ môlô nena avômalô bôlôṅ êntêk tem miṅ nema ami denaṅ ma nôm takêntêk sapêṅ tem imbitak. ³¹ Pik lôk leṅ tem nêṅ yak ba ni, ma doṅtom yenaṅ abô bute miṅ hatôm nêṅ yak ami.

Anyô te miṅ hayala waklavôṅ Yisu endelêm ami
(Mat 24:36-44)

³² “Anyô te miṅ hayala Yisu anêṅ waklavôṅ endelêm ami. Aṅela leṅ miṅ eyala ami, ma Nakaduṅ miṅ hayala haviṅ ami. Ma Kamik iyom intu hayala. ³³ Aêṅ ba noyabiṅ am ba nônêṅ lêlê! Môlô miṅ oyala waklavôṅ atu ba nôm êṅ tem imbitak ami. ³⁴ Nôm êṅ ma hatôm anyô hatak anêṅ unyak ba hi loṅ buyaṅ. Yani hi ma hanaṅ hadêṅ anêṅ ṅê

ku ek neyabiṅ anêṅ nômkama. Ma hik ku sam tomtom hatôm thêlô. Ma hanaṅ hadêṅ anyô hayabiṅ malak abôlêk nena eyabiṅ dedaṅ mavi.

³⁵ * “Môlô miṅ oyala waklavôṅ atu ba unyak alaṅ tem endelêm esak loṅbô ami. Tem êlêm êndêṅ yaṅsiṅ mena bôlôvôṅ biṅ mena wakma tale halaṅ mena hayaṅ wak bêṅ la. ³⁶ Yakô ek êlêm kethen ma êṅjê nena môlô ôêk sôm denaṅ. ³⁷ Ma abô êntêk ba yahanaṅ hadêṅ môlô, ma lêk yahanaṅ hadêṅ avômalô sapêṅ haviṅ nena, ‘Noyabiṅ am!’ ”

14

Avi te haṅgasô nôṅ ôv mavi hayô hamô Yisu wakadôk

(Mat 26:1-16; Luk 22:1-6; Jon 11:45-53; 12:1-8)

¹ Wak lokwaṅju hêk denaṅ ek waklavôṅ nôṅ bêṅ ju, yaṅ ma Hale ba Hi* ma yaṅ ma Eyaṅ Polom Yis Mi. Ma ṅê bêṅbêṅ êbôk da lôk ṅê lôkauk hathak abô balabuṅ idum ek nesau Yisu ba nebalonṅ ek nijik yani vônô. ² Ba enaṅ, “Lêk ma waklavôṅ mathenṅ ba intu natak ku êṅ êṅjêk vêmam. Yakô avômalô tem leṅiṅmaniṅ ba nijik vovak.”

³ *Wak êṅ ma Yisu hamô Saimon anêṅ unyak anêṅ Betani. Sêbôk ma ôpêṅ hapôm palê lepla ma doṅtom bôk mi. Yisu hamô balê eyaṅ nôṅ

* **13:27:** Mat 13:41 * **13:28:** Abô Bômbôm ma “fik”. Nôṅgô Mat 24:32.

* **13:35:** Luk 12:38 * **14:1:** Waklavôṅ Hale ba Hi ma avômalô Isael leṅiṅhabi hathak sêbôk atu ba Wapômbêṅ anêṅ aṅela hi avômalô Isael iniṅ unyak ma hêv liliṅ ba hi hathak avômalô Ijip iniṅ unyak ma hik iniṅ bôp sapêṅ vônô. * **14:3:** Luk 7:37-38

hamô ma avi te halêm ma hawa kolopak valu te ba thapuk ma nô m ôv mavi hamô kapô ba anêḡ vuli ma bêḡ anôḡ. Ma hik kolopak êḡ wakadôk lu ma hanḡasô nô m ôv mavi êḡ hayô hamô Yisu wakadôk.

⁴ Ma avômalô vi atu ba ê m ô loḡ êḡ haviḡ êyê ba leḡḡmaniḡ ba enaḡ hadêḡ thêlôda, “Aisê ka habuliḡ nô m ôv mavi êḡ hi oyaḡ? ⁵ Hatôm nê m ek anyô yaḡ nê m vuli êtôm 300 seleva ek naja ba ḡanê m avômalô siv sa esak!” Êḡ ma leḡḡmaniḡ ba ethaḡ avi êḡ.

⁶ Ma doḡtom Yisu hanaḡ, “Aisê ka môlô ôêv malaiḡ hadêḡ avi êntêk? Notak yaḡ. Yaḡi hadum nô m mavi anôḡ hadêḡ ya. ⁷ *Avômalô siv tem nê m ô imbiḡ môlô êtôm wak nô mbêḡ intu sapêḡ, ba lemimhaviḡ nô nê m i sa ma nô nê m sa. Ma doḡtom tem miḡ yamô imbiḡ môlô sawa daim ami. ⁸ *Nôm atu ba yaḡi hatôm indum, ma lêk hadum yôv, ba hanḡasô nô m ôv mavi hayô hamô ya ba lêk hapôpêk ya yôv ek nedav. ⁹ Yanaḡ avanôḡ êndêḡ môlô nena pik nô mbêḡ atu ba enaḡ yenaḡ Abô Mavi bêḡ haveḡ ma tem nenaḡ esak nô m atu ba avi êntêk lêk hadum imbiḡ ek avômalô leḡḡjimb i yaḡi.”

¹⁰ Êḡ ma Judas Iskaliot, Yisu anêḡ ḡê ku laumiḡ ba lahavuju takatu te, hi hadêḡ ḡê bêḡbêḡ êbôk da ek nê m Yisu êndôk thêlô bahenḡi. ¹¹ Thêlô

elanḡ abô êḡ ma leḡḡmavi anôḡ ba ibutiḡ abô ek nê nê m valuseleḡ êndêḡ yaḡi. Ba intu yaḡi habôlê m loḡôndê ek enaḡ Yisu bêḡ.

Yisu hayaḡ nô m waklavôḡ Hale ba Hi haviḡ anêḡ ḡê ku

(*Mat 26:17-30; Luk 22:7-23; Jon 13:21-30; 1Ko 11:23-25*)

¹² *Waklavôḡ anêḡ athêḡ nena Eyaḡ Polom Yis Mi anêḡ wak te môḡ hayô. Wak êḡ ma ethak ik boksipsip nakaduḡ te ek leḡḡhabi waklavôḡ Hale ba Hi. Ma Yisu anêḡ ḡê ku enaḡ hik yaḡi liḡ, “Lemhaviḡ yêlô ana unyak alê ek napôpêk nô m leḡḡjimb i waklavôḡ Hale ba Hi êndôk?”

¹³ Ma Yisu hêv anêḡ ḡê ku ju ba i ma hanaḡ, “Mamu unu malak bêḡ kapô ma tem nô pôm anyô te ba hawa ḡaḡ lôk kolopak bêḡ te halôk loḡôndê, ma nosopa yaḡi ba unu. ¹⁴ Ma habitak hayô unyak kapô te ba hi, ma nonaḡ êndêḡ unyak êḡ anêḡ alaḡ nena, ‘Kêdôḡwaga hanaḡ nena, “Yenaḡ unyak kapô atu ba yaḡḡaḡ nô m waklavôḡ Hale ba Hi imbiḡ yenaḡ ḡê ku hamô êsê?”’ ¹⁵ Êḡ ma tem injik unyak kapô bêḡ atu ba hêk vuliḡ thô êndêḡ mamu. Unyak kapô êḡ ma nô mkama sapêḡ bôk hamô yôv. Ba intu nô pôpêk alalôaniḡ nô m ê m ô loḡ êḡ.”

¹⁶ Êḡ ma ḡê ku ju atu i êyô malak lôḡ êḡ kapô. Ma êpôm nô mkama sapêḡ hatôm atu ba

* 14:7: Lo 15:11 * 14:8: Jon 19:40

* 14:12: Kis 12:6

yani hanaŋ. Ma êpôpêk nôŋ waklavôŋ Hale ba Hi ek thêlô.

17 Yaŋsiŋ habôk ma Yisu lôk anêŋ nê ku laumiŋ ba lahavuju i êyô loŋ êŋ.

18 *Thêlô eyaŋ nôŋ êmô ma Yisu hanaŋ, “Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena môlô te tem enaŋ ya bêŋ. Ôpêŋ lêk hayaŋ nôŋ haviŋ ya.”

19 Ma thêlô leŋiŋmalaiŋ ba tomtom enaŋ hadêŋ yani nena, “Ya mi, aêŋ e?”

20 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Môlô laumiŋ ba lahavuju takatu te. Ôpêŋ intu hasoŋ baŋ halôk belev haviŋ ya. 21 Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem ni êtôm atu ba bôk eto yôv hathak yani. Ma doŋtom alikakna. Malaiŋ bêŋ ek ôpatu ba hanaŋ Anyô Anêŋ Nakaduŋ bêŋ. Talêbô miŋ bôk havathu ami, êŋ ma mavi ek ôpêŋ!”

22 Thêlô eyaŋ nôŋ hamô ma Yisu hawa polom te ma hêv lamavi. Vêŋ ma haya ba hêv hadêŋ anêŋ nê ku ma hanaŋ, “Noja ba oŋgwaŋ. Êntêk ma yenaŋ vathiap.”

23 Vêŋ ma hawa tase lôk waiŋ ma hêv lamavi. Ma hêv hadêŋ thêlô ba sapêŋ inum.

24 *Ma hanaŋ hadêŋ thêlô, “Êntêk ma yenaŋ thalaleŋ atu ba tem eŋgasô ek embak tabô imbiŋ Wapômbêŋ lôk avômalô pik ek nêŋ avômalô bêŋ anôŋ sa. 25 Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena tem miŋ hatôm yanum waiŋ esak loŋbô ami

endeŋba waklavôŋ êŋ hayô ma tem yanum waiŋ lukmuk êmô Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô.”

26 Vêŋ ma êv yeŋ te yôv ma ethak ba i Dum Oliv.

Yisu hanaŋ nena Pita tem enaŋ nena hathôŋ yani paliŋ
(Mat 26:31-35; Luk 22:31-34; Jon 13:36-38)

27 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Bôk eto hêk Wapômbêŋ anêŋ kapya nena,

“Tem yaŋgik boksipsip alaŋ vônô,

ma boksipsip tem nêsoŋ mayaliv ba ini.’

Sekalaia 13:7

Ba intu môlô sapêŋ tem no-tak ya ma nêsoŋ mayaliv ba unu. 28 *Ma doŋtom hik ya liŋ hathak loŋbô, ma tem yamôŋ ba yana Galili vêŋ ka môlô nombeŋ ya yam.”

29 Ma Pita hanaŋ nena, “Dô! Thêlô sapêŋ etak o ba i, ma tem yamiŋ imbiŋ o denaŋ.”

30 Ma Yisu hanaŋ, “Yanaŋ avanôŋ biŋ êndêŋ o nena bôlôvôŋ êntêk ma tale miŋ halaŋ bôlôŋ ju ami denaŋ, ma tem onaŋ êtôm bôlôŋ lô nena hôthôŋ ya paliŋ.”

31 *Ma doŋtom Pita hanaŋ lôklokwaŋ nena, “Mi anôŋ! Ik ya vônô, ma miŋ hatôm yanaŋ nena yahathôŋ o paliŋ ami. Milôk!” Ma nê ku sapêŋ enaŋ aêŋ iyom.

Yisu hateŋ mek hamô Getsemani
(Mat 26:36-46; Luk 22:39-46)

* 14:18: Sng 41:9 * 14:24: Kis 24:8; Jer 31:31-34; Sek 9:11; 1Ko 10:16; Hib 9:20

* 14:28: Mat 28:16; Mak 16:7 * 14:31: Jon 11:16

32 *Vêm ma thêlô êyô loŋ atu ba elam nena Getsemani ma hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku, “Môlô nômô loŋ êntêk ma yana ek yateŋ mek.”

33 Ma hawa Pita lo Jems ma Jon haviŋ yani. Ma yani kapô halêlêk lôk lamalaiŋ kambom. 34 *Ma hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Yakapôlôŋ lêk malaiŋ bomaŋ hatôm lêk yahama yôv. Môlô nômô loŋ êntêk ma nônem lêlê.”

35 Ma hi daim dokte ma hêv yak halôk pik ma hateŋ mek nena loŋôndê la hêk ek yani ma nêmalaiŋ lôk vovaŋ êntêk vê. 36 *Ma hanaŋ, “O Aba* Wakamik, o hatôm undum nômkama sapêŋ. Aêŋ ba nêmalaiŋ tase êntêk vê ênjêk ya. Ma doŋtom miŋ osopa yenaŋ yalenhaviŋ ami. Mi, osopa oda anêmalaiŋ.”

37 Ma Yisu hale hi ma hayê anêŋ nê ku lêk êk sôm. Ma hanaŋ hadêŋ Pita, “Saimon, hôk sôm e? O miŋ hatôm ômô lêlê wakma te ami e? 38 Nômô lêlê ba notêŋ mek ek miŋ nônem yak ba nundum kambom ami. Kapô lahaviŋ indum mavi ma doŋtom auk ma pulusikna ba miŋ hatôm indum ami.”

39 Vêm ma havôhi ma hateŋ mek bô atu hathak loŋbô. 40 Ma halehi hathak loŋbô ma hayê thêlô êk sôm denaŋ ek malê nena maleniŋ hayaŋ ba miŋ hatôm nêmalaiŋ lêlê ami. Ba intu êthôŋ nena nenaŋ malê êndêŋ yani.

41 Vêm ma halehi bôlôŋ te lô ma hanaŋ hadêŋ thêlô, “Môlô ôk sôm ba owa lovak denaŋ e? Hatôm! Odaŋô, wakma lêk hayô yôv ek netak ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu êndôk nê kambom baheniŋ. 42 Aêŋ ba numbiyô ek alôana. Ôŋgô! Ôpatu ba tem enaŋ ya bêŋ lêk halêmalaiŋ yôv.”

Evaloŋ Yisu

(Mat 26:47-56; Luk 22:47-53; Jon 18:3-12)

43 Yisu hanaŋ abô denaŋ ma Judas hayô. Yani ma nê ku laumiŋ ba lahavuju takatu te. Ma avômalô bêŋ anôŋ êlêmalaiŋ iŋ yani ba ewa biŋ vovak lôk okdiba. Nê takêŋ ma nê bêŋbêŋ êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ lôk nê bêŋbêŋ vi êv thêlô ba êlêmalaiŋ.

44 Ôpatu ba tem enaŋ Yisu bêŋ bôk hik lavôŋiŋ te thô hadêŋ i nena, “Ôpatu ba yahaliŋu, êŋ ma Yisu. Ba intu nobaloŋ loŋ ma noja ba unu.” 45 Ma ôpêŋ hi kethêŋ hadêŋ Yisu ma hanaŋ, “Kêdôŋwaga.” Ma halaiŋu yani. 46 Ma nê takatu ba i haviŋ Judas evaloŋ Yisu ba ewa ba i. 47 Ma nê takatu ba imiŋ habobo te hadadi anêŋ biŋ vovak ma hale anyô bêŋ habôk da anêŋ anyô ku te limbuk vi vê.

48 Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Ya ma anyô kambom anôŋ ba intu owa biŋ vovak lôk okdiba ba ôlêmalaiŋ ek nobaloŋ ya e? 49 *Aisê? Wak

* 14:32: Jon 18:1 * 14:34: Jon 12:27 * 14:36: Mak 10:38; Jon 6:38 * 14:36:

'Aba' anêŋ ôdôŋ ma kamik. Êŋ ma abô Alam, Yisu thêlô iniŋ abô. * 14:49: Luk 19:47; 21:37; Jon 18:20

nômbêḡ intu ma yahamô unyak mathenḡ anêḡ piklêvônḡ ba yahadônḡ môlô ma miḡ ovalonḡ ya ami eka? Ma doḡtom lêk nôm takêḡ habitak ek Wapômbêḡ anêḡ abô injik anônḡ.”⁵⁰ *Êḡ ma anêḡ ḡê ku sapêḡ etak yani ma êsôv mayaliv ba i.

⁵¹ Ma anyô muk te hasopa Yisu havenḡ yam ba havuliv liḡkupik hathak sôp mavi te iyom. Ma idum ek nebalonḡ yani,⁵² ma doḡtom evalonḡ sôp oyaḡ ma hasôv liḡpopam ba hi.

Enaḡ Yisu bêḡ hadêḡ Sanhedlin

(Mat 26:57-68; Luk 22:54-55,63-71; Jon 18:12-14,19-24)

⁵³ Ma thêlô ewa Yisu ba i hadêḡ anyô bêḡ habôk da. Ma ḡê bêḡbêḡ êbôk da sapêḡ lôk ḡê bêḡbêḡ sapêḡ lôk ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ sapêḡ ethak doḡtom. ⁵⁴ Ma Pita hasopa Yisu havenḡ yam ma doḡtom havenḡ daim dokte. Ma habitak hayô anyô bêḡ habôk da anêḡ badêḡ kapô. Ma hi hamô haviḡ sôp bidonḡ ba havuḡu atum haviḡ thêlô.

⁵⁵ Ma ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk Sanhedlin* sapêḡ êbôlêm avômalô doho ek nenaḡ Yisu anêḡ kambom takatu ba hadum bêḡ ek thêlô nindum abô esak ek nijik yani vônô. Ma doḡtom miḡ êpôm Yisu anêḡ kambom te ek nijik yani vônô ami. ⁵⁶ Avômalô bêḡ anônḡ enaḡ abôyaḡ hathak Yisu, ma doḡtom iniḡ abô

takatu ba enaḡ ma miḡ hatôm doḡtom ami.

⁵⁷ Ma doho iviyô imiḡ ma enaḡ abôyaḡ hathak Yisu aêntêk, ⁵⁸ * “Yêlô alaḡô yani hanaḡ nena, ‘Tem yandiniḡ unyak mathenḡ êntêk ba anyô elav hathak bahenḡ. Ma êtôm wak lô iyom ma tem yandav lukmuk yaḡ atu ba miḡ elav hathak bahenḡ ami.’ ” ⁵⁹ Ma doḡtom iniḡ abô takatu ba enaḡ hi mayaliv ma miḡ enaḡ abô doḡtom ami.

⁶⁰ Êḡ ma anyô bêḡ habôk da haviyô hamiḡ thêlô maleḡiḡ ma hanaḡ hik Yisu liḡ nena, “ḡê takêntêk lêk enaḡ o bêḡ yôv ma o bônônḡ eka? O abô mi e?” ⁶¹ Ma doḡtom Yisu bônônḡ iyom ma miḡ hanaḡ abôla ami.

Ma anyô bêḡ habôk da hanaḡ hik Yisu liḡ hathak loḡbô nena, “O ma Mesia, Anyô Bêḡ Mathenḡ atu anêḡ Nakaduḡ e?”

⁶² Ma Yisu hanaḡ nena, “Ya êḡ êntêk. Ma tem ôḡgô Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem êmô Wapômbêḡ Lôkliḡyak Anônḡ baḡ vianônḡ ba tem êyô êmô buliv ba êlêm.”

⁶³ Ma anyô bêḡ habôk da halaḡô abô êḡ ma hakakaviḡ anêḡ kwêv ma hanaḡ, “Lêk yôv. Aisê ka alalô leniḡhaviḡ nadaḡô abô doho imbiḡ?

⁶⁴ *Lêk alaḡô yôv nena habuliy Wapômbêḡ anêḡ athêḡ ba hanaḡ nena yanida ma hatôm Wapômbêḡ. Ba intu lemimhabi aisê?”

* 14:50: Mak 14:27-31

* 14:55: Sanhedlin ma avômalô Israeḡ iniḡ kaunsil.

* 14:58: Jon 2:19-21

* 14:64: Wkp 24:16; Jon 19:7

Ma thêlô sapêḡ enaḡ nena, “Hadum kambom ba intu ema.”⁶⁵ Vêḡ ma doho êsôḡwapôk hathak yani. Ma vi ivuliv ma siḡ hathak sôḡ ma êpêḡ yani ba enaḡ nena, “O plopet te ma onaḡ nena opalê intu hik o?” Ma sôḡ bidonḡ evalonḡ yani ba ik haviḡ.

Pita hanaḡ nena hathônḡ Yisu paliḡ

(*Mat 26:69-75; Luk 22:56-62; Jon 18:15-18,25-27*)

⁶⁶ Pita hamô tamu unyak atu anêḡ badêḡ kapô, ma anyô bêḡ habôk da anêḡ avi ku te halêḡ. ⁶⁷ Ma hayê Pita havuḡu atum hamô. Ma hatitiḡ yani ba hanaḡ, “O êntêk intu bôk hovenḡ haviḡ Yisu, anyô Nasalet atu.”

⁶⁸ Êḡ ma Pita hanaḡ, “Mi, yahathônḡ abô intu ba honaḡ paliḡ.” Ma hale ba hi habobo badêḡ abôlêk. Ma tale te halanḡ.

⁶⁹ Ma avi ku atu hayê Pita hathak lonḡbô ma hanaḡ hadêḡ anyô takatu ba imiḡ habobo yani aêntêk, “Ôpêntêk ma ḡê takatu iniḡ anyô te.”
⁷⁰ Ma doḡtom yani hanaḡ hathak lonḡbô, “Mi.”

Vêḡ ma ḡê takatu ba imiḡ habobo yani enaḡ hadêḡ Pita hathak lonḡbô, “Avanônḡ biḡ nena o ma anyô Galili te ba intu o ma anêḡ anyô te.”

⁷¹ Ma doḡtom Pita hanaḡ nena, “Ya miḡ yahananḡ abô avanônḡ ami, êḡ ma tem Wapômbêḡ nêḡ vovaḡ êndêḡ ya. Yahalam Wapômbêḡ anêḡ athêḡ ba yahananḡ nena

yahathônḡ ôpêntu ba onanḡ abô hathak paliḡ.”

⁷² Kethenḡ oyaḡ ma tale halanḡ bôlônḡ yaḡ, êḡ ma Pita lababi abô atu ba Yisu hanaḡ hadêḡ yani nena, “Tale miḡ halanḡ bôlônḡ ju ami denaḡ, ma tem onanḡ êtôm bôlônḡ lô nena hôthônḡ ya paliḡ.” Êḡ ma Pita hakôm ba halanḡ kambom.

15

Ewa Yisu ba i hadêḡ Pailat
(*Mat 27:1-2,11-26; Luk 23:1-5,13-25; Jon 18:28-19:16*)

1 *Lôkbôk momaḡiniḡ ma Sanhedlin sapêḡ ethak doḡtom. Thêlô ma ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk avômalô iniḡ ḡê bêḡbêḡ lôk ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ. Ma ibutiḡ abô hathak doḡtom vêḡ ma ekak baḡ luvi lusu ma ewa ba i hadêḡ Pailat.

2 Ma Pailat hanaḡ hik Yisu liḡ aêntêk, “O ma avômalô Is-lael iniḡ kiḡ e?”

Ma Yisu hanaḡ nena, “Intu êḡ, hatôm intu honaḡ.”

3 Ma ḡê bêḡbêḡ êbôk da ibi Yisu liḡkupik hathak abô lomaloma. 4 Ma Pailat hanaḡ hadêḡ Yisu hathak lonḡbô, “O abô mi e? Thêlô ibi lemvimkupik hathak abô lomaloma.”

5 *Ma doḡtom Yisu bônônḡ iyom. Ba intu Pailat hasonḡ kambom.

6 Waklavônḡ Hale ba Hi nômbêḡ intu, ma avômalô ethak elam anyô koladônḡ te anêḡ athêḡ ek Pailat nêḡ vê. Ma Pailat hathak hêḡ ôpêḡ

* 15:1: Luk 22:66 * 15:5: Ais 53:7; Mak 14:61

vê. ⁷ Sondabêṅ êṅ ma anyô te anêṅ athêṅ nena Balabas hamô koladôṅ. Yani hamô koladôṅ havinṅ nê takatu ba thêlô ik vovak hadêṅ Lom ba ik anyô doho vônô. ⁸ Êṅ ma avômalô i hadêṅ Pailat ma elam ek nêṅ anyô koladôṅ te vê êtôm hathak hadum lôbôlôṅ.

⁹ Ma Pailat hanaṅ hadêṅ thêlô nena, “Lemimhavinṅ yatak môlô avômalô Islael unim kinṅ êntêk e?” ¹⁰ Pailat hayala nena nê bêṅbêṅ êbôk da leṅṅṅṅṅṅ hathak Yisu ba intu idum abô ek yani ba hanaṅ aêṅ. ¹¹ *Ma doṅtom nê bêṅbêṅ êbôk da ik avômalô kapôlôṅṅṅṅ liṅ ek nendam nena netak Balabas ba ni ma nebalonṅ Yisu lonṅ.

¹² Ma Pailat hanaṅ hik thêlô liṅ hathak lonṅbô nena, “Yandum malê êndêṅ ôpatu ba môlô olam nena Islael ininṅ kinṅ?”

¹³ Ma sapêṅ elam nena, “Nijik vônô esak a!”

¹⁴ Ma Pailat hanaṅ, “Eka? Yani hadum malê kambom?”

Ma doṅtom thêlô elam lôklala hathak lonṅbô nena, “Nijik vônô esak a!”

¹⁵ Ma Pailat lahavinṅ nêṅ leṅṅṅṅṅṅ mavi êndêṅ avômalô nômbêṅ atu ba intu hatak Balabas ba hi. Ma hanaṅ ek neballi Yisu esak yak lôkmaṅṅṅṅṅṅ vêṅ ma hatak halôk nê vovak bahenṅṅṅṅ ek nijik vônô esak a.

Nê vovak enaṅ abôma hathak Yisu

(*Mat 27:27-31; Jon 19:2-3*)

¹⁶ Vêṅ ma nê vovak ewa Yisu ba i Pailat anêṅ unyak badêṅ kapô. Ma elam nê vovak sapêṅ ba êlêṅ ethak doṅtom. ¹⁷ Ma ewa kinṅ anêṅ kwêv thalalenṅ daim te ma ik hathak Yisu ma ewa yak lôkmaṅṅṅṅṅṅ atu ba epesaṅ hatôm kinṅ ininṅ kuluṅ ma ik halôk wakadôk. ¹⁸ Ma iviyô ma êv bahenṅ hathak leṅ ma enaṅ, “Waklêvôṅ mavi, avômalô Islael ininṅ kinṅ!” ¹⁹ Ma ik wakadôk hathak alokwaṅ te lôbôlôṅṅṅṅ ma êsôvwapôk hathak yani. Vêṅ ma elek venṅṅṅṅṅṅ lêlô hadêṅ yani lôk êbô anêṅ athêṅ. ²⁰ Ma enaṅ abôma hathak yani vêṅ ma ibi kwêv thalalenṅ atu thô ma ik yanida anêṅ kwêv daim hathak lonṅbô. Ma elom yani ba i ek nijik vônô esak a.

Ik Yisu hathak a

(*Mat 27:32-44; Luk 23:26-43; Jon 19:17-27*)

²¹ *Ma anyô te anêṅ athêṅ nena Saimon anêṅ Sailini halêṅ anêṅ buyaṅ ba hadum ek ni Jerusalem. Yani ma Aleksanda lo Lupus ininṅ lambô. Ma nê vovak êpôm yani ba êpôvinṅ ek enja Yisu anêṅ alovalaṅṅṅṅṅṅ. ²² Êṅ ma ewa Yisu ba i lonṅ te anêṅ athêṅ nena Golgota. Athêṅ êṅ anêṅ ôdôn nena Lonṅ Leṅkadôk Lokwaṅ. ²³ Ma ewa wainṅ ba eyelanṅ havinṅ alokwaṅ te anêṅ thôk ba êv hadêṅ yani ek

* 15:11: Ap 3:13-14 * 15:21: Lom 16:13 * 15:24: Sng 22:18

inum ek etauvin vovan. Ma doḡtom hadô. ²⁴ *Êḡ ma thêlô ik yani loḡ hathak a. Vêm ma ibi valu ek nêgê nena opalêla intu tem neja anêḡ kwêv lo sôp.

²⁵ Wakma hatôm 9 kilok lôkbôk ma ik Yisu loḡ hathak a. ²⁶ Alovalaḡaḡsiḡ anêḡ vuliḡ ma eto abô atu ba enaḡ hathak Yisu aêntêk,

AVÔMALÔ ISLAEL INIḡ KIN

²⁷⁻²⁸ *Ma êthôkwêḡ anyô vani lokwaḡju haviḡ. Êthôkwêḡ yaḡ hamiḡ Yisu baḡ vianôḡ, ma yaḡ hamiḡ baḡ viken. * ²⁹ *Ma avômalô takatu ba elom loḡondê êḡ ba i ibi abôma hathak yani lôk itutuniḡ leḡiḡkadôk ba enaḡ, “Ai! O atu ba honaḡ nena tem undiniḡ Wapômbêḡ anêḡ unyak mathen ma ondav esak loḡbô êtôm wak lô iyom e? ³⁰ Êḡ ma oda nêḡ oda bulubiḡ ba otak alovalaḡaḡsiḡ ma ôlêḡ pik!”

³¹ Ma ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ enaḡ abôma haviḡ. Ba enaḡ hadêḡ i nena, “Ôḡḡô! Yani bôk hêv avômalô vi bulubiḡ, ma doḡtom miḡ hatôm nêḡ yanida bulubiḡ ami eka? ³² Yani ma Mesia, Israel iniḡ kiḡ e? Êḡ ma etak alovalaḡaḡsiḡ ba êlêḡ pik ek alalô nagê ba nanêḡmibiḡ!” Ma anyô ju atu ba imiḡ

alovalaḡaḡsiḡ haviḡ yani enaḡ abôma haviḡ.

Yisu hama
(Mat 27:45-56; Luk 23:44-49; Jon 19:28-30)

³³ Wاكلêvôḡ biḡ ma mo-
maḡiniḡ hayô pik sapêḡ
vôv ba hêk aleba hayô 3
kilok. ³⁴ *Ma 3 kilok ma
Yisu halam lôklala aêntêk,
“Eloi, Eloi, lama sabaktani?”
Abô êḡ anêḡ ôdôḡ nena,
“Yenaḡ Wapômbêḡ, yenaḡ
Wapômbêḡ, aisê ka hôdô ya?”

³⁵ Ma avômalô vi atu ba
imiḡ loḡ êḡ elanô abô êḡ ma
enaḡ, “Odaḡô, yani halam
Elia.”

³⁶ *Ma anyô te hi bôlôḡ
doḡtom ma hawa kapôk ba
hasoḡ halôk waiḡ maniḡ. Ma
hathôkwêḡ kapôk êḡ hathak
apiyak te ba hêv hadêḡ Yisu
ek inum. Ma ôpêḡ hanaḡ,
“Dô! Alalô nagê vêḡmam. Yakô
Elia tem êlêḡ enja yani vê
êḡjêk alovalaḡaḡsiḡ la?”

³⁷ Ma Yisu halam kaêk
lôklala ma hama.

³⁸ Ma sôp bêḡ atu ba hamiḡ
unyak mathen ek hayaḡ
unyak kapô kisi ma hapup
vose hi luvi hêk vuliḡ ba
hayô vibiḡ. ³⁹ Ma anyô vovak
laik atu ba hamiḡ habobo
Yisu hayê kobom atu ba Yisu
hama hathak, êḡ ma hanaḡ,
“Avanôḡ biḡ, ôpêntêk ma
Wapômbêḡ anêḡ Nakaduḡ
anôḡ.”

* **15:27-28:** Ais 53:12 * **15:27-28:** Nê lôkauk vi enaḡ nena abô doho atu ba Mak hato ma hêk denaḡ. Abô êḡ ma aêntêk: Aêḡ ba Wapômbêḡ anêḡ abô bute hik anôḡ. Abô êḡ hanaḡ aêntêk, “Thêlô êyê yani hatôm anyô kambom.” * **15:29:** Sng 22:7; 109:25; Mak 14:58 * **15:34:** Sng 22:1 * **15:36:** Sng 69:21 * **15:40:** Luk 8:2-3

40 *Avi doho imiņ daim dokte ba êyê imiņ. Thêlô êņ te ma Malia anêņ Magadala. Ma te ma Malia, Jems yaô lo Josep iniņ talêbô. Ma te ma Salome. 41 Sêbôk ba Yisu hamô Galili ma avi takêņ esopa yani ba êv yani sa. Ma avi bêņ anônê emô haviņ ba iviņ Yisu ba i Jelusalem.

Elav Yisu

(*Mat 27:57-61; Luk 23:50-56; Jon 19:38-42*)

42 Wak ik Yisu vônô, êņ ma waklavônê avômalô ethak êpôpêk iniņ nômkama ek Sabat. Ma wak êņ anêņ yaņsiņ bôlôvônê ma tem Sabat. 43 Ba intu wak hamiņ denaņ ma Josep anêņ Alimatia hayô. Yani ma Sanhedlin iniņ anyô bêņ te. Yani hathak hêv ma ek Wapômbêņ anêņ loņ lôklinyak atu tem êlêm. Ma miņ hakô ami ma hi hadêņ Pailat ma hanaņ ek enja Yisu anêņ kupik. 44 Ma Pailat halaņô nena Yisu lêk hama yôv ba hasoņ kambom ma halam anyô vovak laik halêm. Ma hanaņ hik ôpêņ liņ nena, "Yisu lêk hama yôv mena mi e?" 45 Ma halaņô anyô vovak laik anêņ abô yôv ma halôk ek Josep enja anêņ kupik. 46 Êņ ma Josep hêv sôp daim mavi te vuli ma hawa Yisu liņkupik vê hêk alovalaņsiņ ma havuliv siņ hathak sôp atu. Ma hi hadô hêk siô valu abyaņ atu ba elav ek nedav ñê ñama êndôk. Ma habubi valu bêņ te ek hik siô abôlêk siņ hathak. 47 Malia anêņ

Magadala lôk Malia, Josep anêņ talêbô, imiņ ma êyê loņ atu ba etak Yisu anêņ kupik hêk.

16

Yisu haviyô hathak loņbô
(*Mat 28:1-8; Luk 24:1-12; Jon 20:1-10*)

1 Sabat hale ba hi ma Malia anêņ Magadala lôk Malia, Jems anêņ talêbô, ma Salome êv vuli nôm ôv mavi ek neja ba ini ek netak esak Yisu kupik. 2 Ma sonda êņ anêņ wak te môņ anêņ lôkbôk momaņiniņ ma thêlô iviyô ba i siô. 3 Ma enaņ hadêņ i nena, "Opalê tem ibubi valu atu ba hamô lôv abôlêk vê ek alalô am?"

4 Êyô siô ma êyê nena valu bêņ atu ma lêk ibubi hi hamô daņ. 5 Thêlô ibitak êyô valu abyaņ kapô ma êyê anyô muk lôk kwêv thapuk daim te hamô thêlô bahen vianônê. Thêlô êyê ma eson kambom.

6 Ma doņtom ôpêņ hanaņ, "Miņ noson ami. Yahayala nena ôbôlêm Yisu anêņ Nasalet atu ba ik hathak a. Yani lêk haviyô ba hi ma miņ hêk loņ êntêk ami. Ôņgô loņ atu ba êdô yani hêk êntêk. 7 *Ma unu nonaņ êndêņ anêņ ñê ku lôk Pita nena, 'Yani lêk hamônê ek môlô ba hi Galili. Ôyô loņ êņ ma tem nôpôm yani êtôm atu ba bôk hanaņ yôv hadêņ môlô.' "

8 Ma avi takêņ êkô ba elowaliņ kambom ma etak siô ba êsôv ele yaņ ba i. Thêlô êkô ba bônônê iyom ma miņ

enaŋ abô êŋ hadêŋ anyôla ami.

*[Malia anêŋ Magadala lôk Yisu anêŋ nê ku êyê yani**

(Mat 28:9-20; Luk 24:13-49; Jon 20:11-23)

⁹ Yisu haviyô hadêŋ sonda te anêŋ wak te môn. Ma hik i thô môn hadêŋ Malia Magadala, avi atu ba bôk Yisu hêv ngôk bahen^{vi} ba lahavuju vê hêk yani. ¹⁰ Êŋ ma Malia hi hanaŋ hadêŋ nê takatu ba bôk even^h haviŋ yani. Nê takêŋ lenj^{malain} ba elan^ê môm. ¹¹ Ma elan^ô nena Yisu lêk hamô lôkmala ba Malia lêk hayê yani, ma doŋtom miŋ êvhaviŋ abô êŋ ami.

¹² Haven^y yam ma Yisu anêŋ nê ku ju etak malak bêŋ ba i loŋ yaŋ. Ma Yisu habitak yaŋda ba hik i thô hadêŋ thai. ¹³ Ma ele i enaŋ abô êŋ hadêŋ nê ku vi, ma doŋtom miŋ êvhaviŋ iniŋ abô ami.

¹⁴ *Yôv ma Yisu anêŋ nê ku laumiŋ ba lahavute eyaŋ nôm êmô, ma Yisu da hayô ek thêlô. Ma hathaŋ thêlô hathak iniŋ kapôlôŋiŋ thek-thek ba miŋ êvhaviŋ nê takatu ba êyê nena yani lêk haviyô yôv iniŋ abô ami.

¹⁵ *Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Unu êtôm pik sapêŋ ma nonaŋ Abô Mavi atu ba hathak ya bêŋ êndêŋ avômalô sapêŋ. ¹⁶ *Nê takatu ba êvhaviŋ ba ithik

naŋ ma tem Wapômbêŋ nêmi i bulubiŋ. Ma nê takatu ba miŋ êvhaviŋ ami, ma tem nêpôm Wapômbêŋ anêŋ abô atu nena ini nêndôk loŋ atum. ¹⁷ *Wapômbêŋ tem etak lavôŋiŋ lomalama êndôk nê êvhaviŋ bahen^{iŋ} aêntêk. Esak yenaŋ athêŋ, ma tem nênenê ngôk vê lôk nenaŋ abô masôm lukmuk. ¹⁸ *Ma nebalon^y umya kambom êmô bahen^{iŋ} lôk ninum nôm atu ba injik anyô vônô ma doŋtom tem nêmi mavi. Ma netak bahen^{iŋ} êyôngêk nê lôk lijiŋ, ma tem nimbîtak mavi.”

Wapômbêŋ hawa Yisu

(Luk 24:50-53; Ap 1:9-11)

¹⁹ *Anyô Bêŋ Yisu hanaŋ abô haviŋ thêlô yôv ma ewa yani hathak len^y ba hi hamô Wapômbêŋ baŋ vianôŋ. ²⁰ *Vêmi ma anêŋ nê ku i enaŋ Abô Mavi êŋ haven^y loŋ sapêŋ. Ma Anyô Bêŋ hadum ku haviŋ thêlô ba hik iniŋ abô loŋ hathak lavôŋiŋ takatu ba idum.]

* **16:8:** Nê lôkauk bêŋ anôŋ lenj^{habi} nena abô êŋ ma Mak da miŋ hatô ami, ma anyôla hatô haven^y yam. * **16:14:** 1Ko 15:5 * **16:15:** Ap 1:8 * **16:16:** Ap

2:38 * **16:17:** Ap 2:4; 8:7 * **16:18:** Luk 10:19; Ap 28:3-6 * **16:19:** Ap

1:9-11; 2:33-34 * **16:20:** Ap 14:3; Hib 2:3-4

Abô Mavi atu ba Luk hato Abô môn

Luk hato kapya êntêk. Yani ma anyô loŋ buyaŋ ma miŋ Israel te ami. Yani ma dokta te ma Pol anêŋ anyô mólô. Yanida ma miŋ hayê Yisu ami, ma doŋtom hanaŋ abô haviŋ nê nômbêŋ atu ba bôk êyê Yisu hathak malenŋ.

Yani hato kapya êntêk hadêŋ anyô bêŋ Tiapilus. Tiapilus ma anyô Lom te. Tiapilus miŋ bôk hayê pik atu Yisu hamô ba haveŋ ami. Ba intu Luk hawasa bêŋ anôŋ. Luk lahaviŋ Tiapilus eyala abô avanôŋ esak malêla takatu ba Yisu hanaŋ ba hadum. Ba intu hato hathak malêla takatu habitak vêm ka evathu Yisu hi aleba hayô waklavôŋ hathak len ba hi. Aêŋ iyom ma Luk hik thô nena Yisu miŋ halêm ek nêm nê Israel iyom bulubiŋ ami. Mi, halêm ek nêm nê Israel lôk nê loŋ buyaŋ bulubiŋ imbiŋ. Luk dalam Yisu nena, “Anyô Anêŋ Nakaduŋ” bêŋ anôŋ.

Hato kapya êntêk hadêŋ 60 mena 70 AD la. Ma haveŋ yam ma hato kapya Aposel haviŋ.

Abô môn

¹ *Anyô bêŋ Tiapilus, avômalô bêŋ anôŋ eto kapya hathak nôm takatu ba bôk hik anôŋ hêk yêlô malêvôŋ.

* 1:1: Ap 1:1 * 1:9: Kis 30:7

² Thêlô eto abô hatôm atu ba anyô vi êyê Yisu hadum ba hanaŋ. Nê êŋ êmô hatôm Wapômbêŋ anêŋ nê ku ek enaŋ abô hadêŋ avômalô. ³ Aêŋ ba yalenmavi anôŋ ba yahato kapya êntêk hadêŋ o hathak nôm takêŋ ek malê nena yada yahadum ku bêŋ anôŋ ek yahanan hik abô takêŋ liŋ hathak Yisu anêŋ ku sapêŋ ek yenaŋ abô êŋ imbitak êtôm loho mavi. ⁴ Yahato abô takêŋ ek nêm o sa ek oyala abô takatu ba bôk holaŋô, êŋ ma abô avanôŋ.

Aŋela hayô ek Sekalaia

⁵ Sêbôk atu ba Kiŋ Helot hayabiŋ avômalô Judia ma anyô habôk da te hamô ba anêŋ athêŋ nena Sekalaia. Yani hadum ku habôk da haviŋ nê ôdôŋ atu ba iniŋ athêŋ nena Abiya. Ma yanavi Elisabet habitak anêŋ Alon anêŋ limi haviŋ. ⁶ Thai êmô thêthôŋ mavi hêk Wapômbêŋ ma, ma ethak esopa abô balabuŋ lôk Anyô Bêŋ anêŋ abô sapêŋ ba iniŋ kambom mi. ⁷ Ma doŋtom Elisabet ma avi yamu ba intu thai avômena mi, ma êmô aleba eyalôv.

⁸ Wak te ma ôdôŋ Abiya iniŋ waklavôŋ nindum ku êmô unyak mathen. Ma etak Sekalaia ek indum ku êŋ.

⁹ *Thêlô esopa nê êbôk da iniŋ kobom ba ibi valu ek nêgê nena opalê intu tem imbitak êyô Anyô Bêŋ anêŋ unyak mathen ba ni ek êmbôk kamuŋ ôv mavi. Êŋ ma

Sekalaia anêḡ athêḡ habitak ba yani hi Wapômbêḡ anêḡ unyak ek êmbôk da. ¹⁰ Ma Sekalaia habôk da ôv mavi ba avômalô bêḡ anôḡ imiḡ unyak viyaiḡ ba eteḡ mek imiḡ.

¹¹ Êḡ ma Anyô Bêḡ anêḡ aḡela te hayô ek Sekalaia ba hamiḡ loḡ êbôk da ôv mavi anêḡ loḡ vianôḡ. ¹² Sekalaia hayê aḡela, êḡ ma hasoḡ ba hakô kambom. ¹³ Ma doḡtom aḡela hanan, “Sekalaia, miḡ ôkô ami. Anêḡ mek ma Wapômbêḡ halanô. Vônim Elisabet tem embathu nalum malô te ba ondam anêḡ athêḡ nena Jon. ¹⁴ Ma tem lemmavi bêḡ anôḡ. Amena êḡ habitak ma avômalô bêḡ anôḡ tem leḡiḡmavi ¹⁵ *ek malê nena yani tem imbitak anyô lôk athêḡ bêḡ imiḡ Anyô Bêḡ ma. Yani miḡ hatôm inum yak waiḡ lôk ḡaḡ manḡ vi ami. Hamiḡ talêbô la denan ma tem Lovak Matherḡ êmbôlô yani kapô siḡ. ¹⁶ Ma tem endom avômalô Israeḡ bêḡ anôḡ ba ini êndêḡ Anyô Bêḡ, thêlônḡiḡ Wapômbêḡ. ¹⁷ *Ma yani tem êmôḡ ek Anyô Bêḡ ma anêḡ lôklokwanḡ lôk ku lo loḡ ma tem êtôm Elia anêḡ. Ma tem indum ba lami lôk nali nimbitak kapôlôḡiḡ doḡtom. Lôk indum ḡê leḡôndôḡ kôtôḡ leḡôndôḡ ekyav ek nedanô ḡê thêthôḡ iniḡ auk mavi. Ma yani tem indum aêḡ ek avômalô nêpôpêk i ba neyabiḡ Anyô Bêḡ anêḡ êyô.”

¹⁸ Ma Sekalaia hanan hadêḡ aḡela, “Yai luvi bôk ayalôv yôv ba yanêḡmimbiḡ abô êḡ aisê?”

¹⁹ *Ma doḡtom aḡela hanan viyanḡ nena, “Ya Gebliel, ba yahamiḡ Wapômbêḡ thohavloma. Ba intu yanida hêv ya ba yahalêḡ ek yanan abô mavi êntêk êndêḡ o. ²⁰ Yôv ma ondanô, miḡ hôêvhaviḡ yenanḡ abô ami. Aêḡ ba vembôlêk tem putup ba miḡ hatôm onan abô ami endeba yenanḡ abô êntêk injik anôḡ êtôm waklavôḡ atu ba Wapômbêḡ hanan am.”

²¹ Avômalô eyabiḡ Sekalaia aleba mi ma leḡiḡhabi nena malê te lêk hapôm Sekalaia hamô unyak matherḡ kapô am? ²² Ma Sekalaia hale yaiḡ ma abôlêk putup. Ba hik nômkama thô hathak baḡ iyom ma miḡ hanan abô ami. Aêḡ ba thêlô eyala nena yani lêk hayê wêḡ te hêk unyak matherḡ kapô.

²³ Sekalaia hadum anêḡ ku yôv ma yani havôhi anêḡ unyak. ²⁴ Havenḡ yam ma Sekalaia yanavi Elisabet hasabenḡ. Ma havuḡ i hatôm ayôḡ bahenḡvi. ²⁵ Ma hanan nena, “Anyô Bêḡ lamavi ba hadum nôḡ êḡ ek ya ba hêv yenanḡ mama vê hêk avômalô malenḡiḡ.”

Aḡela hayô ek Malia

²⁶ Elisabet hasabenḡ hatôm ayôḡ bahenḡvi ba lahavute, ma Wapômbêḡ hêv aḡela Gebliel ba hi hayô malak

* **1:15:** Nam 6:2-3 * **1:17:** Mal 3:1; 4:5-6; Mat 17:11-13 * **1:19:** Dan 8:16;

9:21 * **1:27:** Mat 1:16,18

Nasalet hêk Galili kapô. 27 *Yani hi hadêḡ avi muk te anêḡ athêḡ nena Malia. Malia anêḡ avômalô bôk epesaḡ abô yôv ek nendom yani êndêḡ anyô te anêḡ athêḡ nena Josep. Josep ma Kiḡ Devit anêḡ lim. 28 Aḡela hi hadêḡ Malia ma hanaḡ, “Waklêvôḡ mavi o! Anyô Bêḡ hêv lamavi anôḡ hadêḡ o ba hamô haviḡ o.”

29 Ma Malia halaḡô abô êḡ ma hasoḡ kambom ba laḡabi nena abô êntêk ma aisê am. 30 Ma doḡtom aḡela hanaḡ hadêḡ yani, “Malia, miḡ ôkô ami. Lêk hôpôm Wapômbêḡ anêḡ lamavi. 31 *Ondaḡô, tem osabeḡ ba onja okna te ba ondam anêḡ athêḡ nena Yisu. 32 *Yani ma tem imbitak anyô lôk athêḡ bêḡ. Ma tem nendam yani nena Wapômbêḡ Leḡ anêḡ Nakaduḡ. Ma tem Anyô Bêḡ Wapômbêḡ nêḡ lim Devit anêḡ ku kiḡ êndêḡ yani. 33 Ma tem êmô êtôm Jekop anêḡ avômalô iniḡ kiḡ wak nômbêḡ intu sapêḡ. Ma anêḡ ku eyabiḡ anêḡ avômalô hatôm nêḡ yak ami ma mi anôḡ.”

34 Ma Malia hanaḡ hadêḡ aḡela aêntêk, “Nôm êḡ tem imbitak aisê am? Miḡ bôk yahêk haviḡ anyô te ami.”

35 Ma aḡela hanaḡ nena, “Lovak Matheḡ tem êlêḡ êndôk o ma Wapômbêḡ Leḡ anêḡ lôklokwaḡ tem êyô o vôv. Ba amena atu ba hoyathu ma tem matheḡ ba nendam nena

Wapômbêḡ Anêḡ Nakaduḡ. 36 Ondaḡô. Yatam avi Elisabet bôk avôdôḡna ba elam yani nena avi yamu, ma doḡtom lêk hasabeḡ ba anêḡ ayôḡ bahenḡi ba lahavute ba tem embathu amena te. 37 *Nômlate miḡ malaiḡ ek Wapômbêḡ indum ami.”

38 Ma Malia hanaḡ, “Ya ma Anyô Bêḡ anêḡ avi ku. Ba indum êndêḡ ya êtôm intu honaḡ.” Êḡ ma aḡela hatak Malia ba hi.

Malia hi hayê Elisabet

39 Ma Malia hatak anêḡ loḡ ma hi ketheḡ ba hayô malak te atu ba hêk loḡ dumlolê anêḡ Judia. 40 Ma habitak hayô Sekalaia anêḡ unyak kapô ma hanaḡ waklêvôḡ mavi hadêḡ Elisabet. 41 Ma Elisabet halaḡô anêḡ abô ma amena hapundik hamiḡ yani la kapô ba Lovak Matheḡ havôlô yani kapô siḡ. 42 Êḡ ma Elisabet halam kaêk lôk lamavi ba hanaḡ, “Wapômbêḡ hêv lamavi bêḡ anôḡ hadêḡ o hamôḡ ek avi vi. Ba tem indum mavi êndêḡ o imbiḡ amena intu ba hamiḡ o kapôlôm. 43 Ma doḡtom ya avi alê te ba yenaḡ Anyô Bêḡ anêḡ talêbô halêḡ ek êḡjê ya? 44 Ondaḡô, yahalaḡô anêḡ waklêvôḡ, êḡ ma amena êntêk hamiḡ yalenḡsoam lamavi ba hapundik. 45 Bôk holaḡô Wapômbêḡ anêḡ abô ba hôêvhaviḡ nena tem indum aêḡ. Ba intu ômô lôk lem-mavi!”

* 1:31: Ais 7:14; Mat 1:21-23 * 1:32: 2Sml 7:12-13,16; Ais 9:7 * 1:37: Stt 18:14 * 1:46: 1Sml 2:1-10

Malia anêḡyey

- 46 *Ma Malia hanaḡ,
 “Yakapôlôḡ habô Anyô Bêḡ
 anêḡ athêḡ,
 47 ma yadahôlôḡ lamavi
 hadêḡ Wapômbêḡ atu
 ba hêv ya bulubiḡ
 48 ek malê nena yani
 hayê ba lahabi anêḡ
 avi oyaḡ atu ba hadum
 anêḡ ku.
 Avômalô sapêḡ tem nenan
 nena Wapômbêḡ hêv
 lamavi hadêḡ ya hatôm
 wak nômbêḡ intu
 sapêḡ
 49 ek malê nena
 Wapômbêḡ Lôklokwaḡ
 Anôḡ hadum nômbêḡ
 ek ya.
 Ma anêḡ athêḡ ida êḡjêk
 mathenḡ.
 50 *Yani hathak hêv kapô
 hadêḡ ḡê takatu ba
 elañô anêḡ abô hadêḡ
 sêbôk ma êntêk ma
 embenḡ yam imbiḡ.
 51 *Yani hadum ku bêḡbêḡ
 hathak yani anêḡ
 lôklokwaḡ.
 Ma hathak havalonḡ
 avômalô takatu ba êbô
 ma habi i hi.
 52 *Ma hathak hamô ḡê
 bêḡbêḡ iniḡ lôklokwaḡ
 lu.
 Ma hêv athêḡ bêḡ hadêḡ
 ḡê athêḡ mi.
 53 *Ma hathak havakônḡ
 avômalô takatu ba ema
 kisi hathak nôḡ mavi
 anôḡ ba lenḡvivyak.

Ma donḡtom ḡê lôk
 nômkama bêḡ, ma
 hathak hêv i vê ba i
 oyaḡ.

- 54-55 *Ma yani hathak hêv
 anêḡ avômalô ku Israel
 sa,
 ma lahabi anêḡ abô atu
 ba bôk havak haviḡ
 Ablaham lôk anêḡ limi
 sapêḡ nena tem laimbi
 i ba nêḡ i sa wak
 nômbêḡ intu sapêḡ.”

56 Êḡ ma Malia hamô haviḡ
 Elisabet hatôm ayôn lô vêḡ
 ma halehi anêḡ lonḡ hathak
 lonḡbô.

*Elisabet havathu Jon anyô
 hathik ḡaḡ*

57 Ma Elisabet anêḡ
 waklavônḡ embathu hayô ba
 havathu okna te. 58 Êḡ ma
 Elisabet anêḡ thalalenḡ lôk
 anêḡ avômalô elañô nena
 Anyô Bêḡ hêv kapô bêḡ hadêḡ
 yani ba intu êbô i lôk lenḡmavi
 anônḡ.

59 *Ma amena êḡ hamô
 hatôm wak bahenḡvi ba la-
 havulô, ma anêḡ avômalô
 êlêm ek nenḡgothe anêḡ kupik.
 Ma lenḡḡhaviḡ nêḡnêḡ lambô
 Sekalaia da anêḡ athêḡ êndêḡ
 okna êḡ. 60 Ma donḡtom talêbô
 hanaḡ nena, “Mi. Alalô
 nandam nena Jon.”

61 Ma thêlô enaḡ hadêḡ
 yani nena, “Libumi la miḡ
 bôk ewa athêḡ Jon ami.”

62 Êḡ ma thêlô enaḡ hik
 lambô liḡ hathak bahenḡḡ
 nena nendam anêḡ athêḡ

* 1:50: Sng 103:13,17 * 1:51: 2Sml 22:28 * 1:52: Jop 12:19; 5:11; Sng 147:6

* 1:53: Sng 34:10 * 1:54-55: Sng 98:3; Stt 17:7; Mai 7:20 * 1:59: Stt 17:12;
 Wkp 12:3; Luk 2:21

aisê? ⁶³ Aên ba hanan hathak ban nena neja aselen te êlêm. Ma hato nena, “Okna ên anên athên ma Jon.” Ma thêlô sapên êyê athên ên ba eson kambom. ⁶⁴ Ma kethen oyan ma Sekalaia hanan abô hathak lonbô ba habô Wapômbên anên athên. ⁶⁵ Ma avômalô malak ên êyê nôm ên ba êkô kambom. Ma abô ên hi haver Judia inin lon takatu ba hamô dumlolê sapên. ⁶⁶ Ma thêlô enan hadên i nena, “Anyô Bên anên lôklokwan hamô havin amena êntêk ba emben yam ka tem imbitak aisê?”

Sekalaia anên yen

⁶⁷ Yôv ma Lovak Mather hayô halôk Jon lambô Sekalaia kapô ba hanan abô plopet aêntêk,

⁶⁸ * “Anyô Bên, IsraeL inin Wapômbên, lêk halêm ek nêm anên avômalô vê ênjêk inin malain. Ba intu nanêm athên bên êndên yani.

⁶⁹ *Yani hêv Anyô Lôklokwan te habitak anên anyô ku Devit anên thalalen ek nêm alalô bulubin.

⁷⁰ Yani hadum aên hatôm sêbôk ba hanan hadên anên plopet mather ba enan neña

⁷¹ *tem Wapômbên nêm alalô bulubin ênjêk nê vovak lôk nê takatu

ba bôk êpôlik hathak alalô.

⁷² *Aên ba yani hêv kapô ek alalôanin bumalô lôk lahabi anên tabô mather.

⁷³ *Abô atu ba yani bôk havak balabun havin alalôanin kamik Ablaham nena

⁷⁴ tem nêm alalô bulubin ênjêk nê vovak inin lôklokwan ek alalô nandum anên ku ma min nakô ami

⁷⁵ *ek namô mather lôk thêthôn ênjêk Wapômbên ma êtôm wak nômbên intu sapên.

⁷⁶ *Aên ba, yenan okna, tem ômôn ek ôpôpêk Anyô Bên anên lonôndê ek êlêm ba intu tem nendam o nena Wapômbên Len anên plopet.

⁷⁷ *Lôk ôndôn anên avômalô ek neyala nena Wapômbên tem nêm i bulubin esak hêv inin kambom vê.

⁷⁸ *Alalôanin Wapômbên lahiki bên anôn ba intu hêv kapô ba tem indum nôm ên lôk nêm anên wak êlêm anên len

⁷⁹ ek nêm deda êndên avômalô takatu ba bôk ema ba êmô momaninin bên kapô. Lôk anên deda ên tem nêm alalô sa ek

* 1:68: Sng 72:18 * 1:69: Sng 18:2

Sng 105:8-9 * 1:73: Stt 22:16-17

* 1:77: Jer 31:34 * 1:78: Ais 60:1-2

* 1:71: Sng 106:10 * 1:72: Stt 17:7;

* 1:75: Tit 2:12-14 * 1:76: Ais 40:3

namben loŋôndê labali mavi.”

⁸⁰ Ma Jon halumbak bêŋ ma habitak lôklokwan hathak hêvhaiŋ. Êŋ ma hi hamô loŋ thiliv ba hayabiŋ anêŋ waklavôŋ êlêm yaiŋ ek indum anêŋ ku ênjêk avômalô IsraeI malenŋiŋ.

2

Malia havathu Yisu (Mat 1:18-25)

¹ Waklavôŋ êŋ ma Sisa Ogastus havak abô majan ek neja avômalô pik takatu ba Lom eyabiŋ i iniŋ athêŋ.

² Wak êŋ ma môŋ anôŋ ek gavman hawa avômalô iniŋ athêŋ. Ma Kulinius ma hamô hatôm plovins Silia iniŋ gavman bêŋ.

³ Êŋ ma avômalô sapêŋ i iniŋ malak ôdôŋ nenanena ek neja iniŋ athêŋ. ⁴ Josep habitak anêŋ Kiŋ Devit anêŋ thalalenŋ. Ba intu hatak Nasalet anêŋ Galili ma hi Devit anêŋ malak ôdôŋ Betlehem anêŋ Judia.

⁵ Yani hi haviŋ Malia ek neto thainiŋ athêŋ. Avi êŋ bôk epesan anêŋ abô yôv ek nendôm êndêŋ Josep. Ma wak êŋ ma Malia hasabenŋ.

⁶ Êmô Betlehem denanŋ ma Malia anêŋ waklavôŋ hayô ek embathu. ⁷ Ma havathu namalô bôp ba havuliv hathak sôp ba hadô hêk bokmanŋkao iniŋ kabum ek malê nena unyak atu ba hêk ek avômalô nêjêk ma lêk putup ba mi.

Aŋela hayô ek nê eyabiŋ bok

⁸ Ma nê eyabiŋ boksipsip doho êmô loŋ êŋ viyaiŋ ba eyabiŋ iniŋ bok hadêŋ bôlôvôŋ. ⁹ Ma Anyô Bêŋ anêŋ aŋela te hayô ek thêlô lôk Anyô Bêŋ anêŋ deda lôkmanŋiŋ habi hayôhêk thêlô ba êkô kambom.

¹⁰ Ma donŋtom aŋela hananŋ nena, “Miŋ nôkô ami. Odaŋô! Yahawa abô mavi halêm ek môlô ba tem indum avômalô sapêŋ lenŋimavi anôŋ. ¹¹ Lêk êntêk hêk Devit anêŋ malak ma avi te havathu okna te atu ba tem nêm môlô bulubiŋ.

Yani ma Anyô Bêŋ, Mesia* atu ba Wapômbêŋ bôk hatak ek nêm anêŋ avômalô bulubiŋ. ¹² Môlô tem ôŋgô amena kasek te ivuliv hathak sôp ba êdô hêk bokmanŋkao iniŋ kabum. Nôm êŋ ma hatôm lavôŋiŋ ek môlô ôŋgô.”

¹³ Aŋela hananŋ yôv ma kethenŋ oyanŋ ma aŋela bêŋ anôŋ anêŋ lenŋ êlêm iviŋ yani. Ma êbô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ ba enanŋ aêntêk,

¹⁴ * “Nômbô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ lôkmanŋiŋ esak lenŋbum.

Ma pik ma anêŋ labali êmô imbiŋ avômalô takatu ba Wapômbêŋ lamavi hathak.”

Nê eyabiŋ bok i êyê Yisu

¹⁵ Aŋela etak thêlô ba i malak lenŋ ma nê eyabiŋ bok enanŋ hadêŋ i, “Alôana ek nagê nôm atu ba Anyô Bêŋ hananŋ

* **2:11:** Mesia ma abô Hiblu ma Kilisi ma abô Glik. Ma anêŋ ôdôŋ ma ‘Ôpatu ba Wapômbêŋ hêv ek nêm avômalô bulubiŋ.” * **2:14:** Luk 19:38

hadêᶇ alalô nena lêk habitak Betlehem.”

16 Êᶇ ma thêlô i kethen ma êpôm Malia lo Josep ma amena kasek atu ba hêk bokmanᶇkao iniᶇ kabum. 17 Thêlô êyê yôv ma enaᶇ abô takatu ba aᶇela hanaᶇ hadêᶇ i hathak amena êᶇ. 18 Ma avômalô elañô nê eyabinᶇ bok iniᶇ abô êᶇ ba esonᶇ kambom. 19 *Ma Malia lahabi abô takêᶇ ba havalonᶇ loᶇ hêk kapô. 20 Ma nê eyabinᶇ boksipsip ele i ma êbô Wapômbêᶇ lôk leniᶇmavi anôᶇ hadêᶇ Wapômbêᶇ hathak nôᶇm takatu ba thêlô êyê lo elañô hatôm atu ba aᶇela hanaᶇ hadêᶇ i.

Elam Yisu anêᶇ athêᶇ

21 *Wak bahenᶇvi ba lahavulô hale ba hi ma enᶇothe okna êᶇ anêᶇ kupik ba elam anêᶇ athêᶇ nena Yisu. Athêᶇ êᶇ ma Malia miᶇ hasabeᶇ ami denaᶇ ma aᶇela te bôk halam yôv.

Simeon lo Ana êyê Yisu

22 *Josep lo Malia iniᶇ waklavôᶇ nimbitak mabuᶇ êᶇjêk Wapômbêᶇ ma hayô hatôm balabuᶇ atu ba Mose bôk hato. Êᶇ ma ewa Yisu ba i Jelusalem ek nêᶇnêᶇ êndêᶇ Anyô Bêᶇ 23 *hatôm anêᶇ balabuᶇ bôk hanaᶇ yôv nena, “Nônêᶇ anyô môᶇ sapêᶇ êndêᶇ Wapômbêᶇ.” 24 *Lôk i ek nêᶇmbôk da hatôm Anyô Bêᶇ anêᶇ balabuᶇ bôk

hanaᶇ nena, “menak bôbô lokwanᶇju mena thabiyom muk lokwanᶇju.”

25 Ma anyô te hamô Jelusalem ba anêᶇ athêᶇ nena Simeon. Yani ma anyô thêthôᶇ ba hasopa abô balabuᶇ dedauᶇ mavi. Yani hayabinᶇ Mesia atu ba tem nêᶇm Islael thêvô. Ma Lovak Mathenᶇ hamô haviᶇ Simeon. 26 Ma Lovak Mathenᶇ bôk hanaᶇ hadêᶇ yani yôv nena tem miᶇ ema ami ma êᶇmô endeba êᶇjê Anyô Bêᶇ anêᶇ Mesia vêᶇmam. 27 Ma Lovak Mathenᶇ halom yani ba hi Wapômbêᶇ anêᶇ unyak mathenᶇ. Yani hamô denaᶇ ma Josep lo Malia ewa Yisu ba êlêᶇ ek nesopa abô balabuᶇ. 28 Ma Simeon hasip okna hamô baᶇ ma habô Wapômbêᶇ ba hanaᶇ aêntêk,

29 “Anyô Bêᶇ Wapômbêᶇ, ya anêᶇ anyô ku. Lêk yahayê yôv ba tem yama lôk yalenᶇmavi êtôm atu ba bôk hovak abô haviᶇ ya.

30 *Lêk yamalenᶇ hayê nôᶇm atu ba hôêv ek nêᶇm yêlô bulubiᶇ.

31 Hôpôpêk nôᶇm êᶇ hêk avômalô sapêᶇ malenᶇiᶇ.

32 *Nôm êᶇ ma hatôm deda ek avômalô loᶇ buyaᶇ nêᶇgê,

ma tem nêᶇm athêᶇ lôkmanᶇiᶇ êndêᶇ anêᶇ avômalô Islael.”

* 2:19: Luk 2:51 * 2:21: Luk 1:31 * 2:22: Wkp 12:1-8 * 2:23: Kis 13:2

* 2:24: Wkp 12:8 * 2:30: Ais 52:10; Luk 3:6; Tit 2:11 * 2:32: Ais 42:6; 49:6; 52:10

33 Yisu anêḡ lambô lo talêbô elanô Simeon anêḡ abô atu ba hanaḡ hathak okna êḡ ba eson kambom. 34 *Êḡ ma Simeon hêv mek hadêḡ thêlô ma hanaḡ hadêḡ Malia aêntêk, “Wapômbêḡ hatak okna êntêk ek indum avômalô Israèl bêḡ anôḡ nêḡnêḡ yak ma bêḡ anôḡ nimbiyô nimiḡ. Yani tem êmô êtôm Wapômbêḡ anêḡ lavôḡniḡ te ma donḡtom avômalô bêḡ anôḡ tem miḡ nêḡnêḡmibiḡ yani ami. 35 Êḡ ma avômalô bêḡ anôḡ iniḡ auk loḡ kapô tem imbitak loḡ yaḡi. Ma tem kapôlôm indinḡ o êtôm biḡ vovak hadabêḡ bimdaluk kisi.”

36 Ma plopet avi te hamô haviḡ ba anêḡ athêḡ nena Ana. Yani ma Panuel anêḡ nalavi ba habitak anêḡ Asel anêḡ ôdôḡ. Yani bôk avôdôḡna ba anêḡ sondabêḡ hatôm 84. Sêbôk ba yani avi muk ma hawa anyô ba hamô haviḡ yamalô hatôm sondabêḡ bahenḡvi ba lahavuju. 37 Vêḡ ma yamalô hama ma yani hamô hatôm avi tôp sondabêḡ bêḡ anôḡ. Wak lo bôlôvôḡ ma miḡ hatak unyak mathenḡ ami, ma hathak hatak nôm ek nêḡm yeḡ lo etenḡ mek. 38 Ma Simeon hanaḡ abô denaḡ, ma avi êḡ hi habobo thêlô ma hêv lamavi hadêḡ Wapômbêḡ. Ma hanaḡ abô hathak okna êḡ hadêḡ avômalô takatu ba êmô

ek eyabiḡ waklavôḡ atu ba Wapômbêḡ nêḡm avômalô Israèl vê êḡḡek iniḡ malaiḡ.

39 *Josep lo Malia idum nômkama sapêḡ hatôm atu ba Anyô Bêḡ anêḡ balabuḡ hanaḡ vêḡm ma ele i iniḡ malak Nasalet hêk Galili. 40 Ma okna halumbak ba habitak lôklokwaḡ. Ma anêḡ auk mavi bêḡ anôḡ. Ma Wapômbêḡ anêḡ wapôm hamô haviḡ yani.

Yisu hamô unyak mathenḡ kapô

41 *Sondabêḡ nômbêḡ intu ma Yisu anêḡ talêbô lo lambô i Jelusalem ek nêḡgê waklavôḡ anêḡ athêḡ nena Hale ba Hi.*

42 Ma Yisu anêḡ sondabêḡ hatôm laumiḡ ba lahavuju, ma thêlô idum aêḡ ba ethak ba i Jelusalem ek nêḡgê waklavôḡ êḡ. 43 Waklavôḡ bêḡ êḡ hale halôk ma thêlô ele i iniḡ loḡ. Ma okna Yisu ma hamô Jelusalem denaḡ. Ma talêbô lo lambô êthôḡ ba i. 44 Ma eson nena lêk haviḡ anêḡ avômalô vi ba hi la. Ba evenḡ wak daluk te vêḡm ma êyê mi, êḡ ma i êbôlêḡ yani haveḡ iniḡ avômalô malêvôḡ. 45 Ma donḡtom miḡ êpôm ami, êḡ ma êvôi Jelusalem hathak loḡbô ek nêḡmbôlêḡ yani. 46 Wak lô hale ba hi yôv ma êpôm yani hamô unyak mathenḡ kapô. Yani hamô haviḡ kêdôḡwaga doho ba halaḡô iniḡ abô ma hanaḡ

* 2:34: Ais 8:14; Mat 21:42; 1Pi 2:8 * 2:39: Mat 2:23 * 2:41: Kis 12:24-27;

23:14-17; Lo 16:1-8 * 2:41: Sêbôk ma Wapômbêḡ anêḡ aḡela ik Ijip iniḡ apenena môḡ vônô. Ma hayô Israèl ma hayê thalalenḡ hamô iniḡ unyak abôlêk, êḡ ma hale ba hi ba miḡ hik Israèl te vônô ami.

hik thêlô liņ. ⁴⁷ Avômalô takatu ba elañô anêņ abô lôk anêņ auk bêņ ma eson kambom. ⁴⁸ Êņ ma lambô lo talêbô êyê yani ba eson kambom haviņ. Ma talêbô hanaņ, “Yenaņ okna, hudum malê aêņ? Yai akô kambom ba abôlêm o.”

⁴⁹ Ma Yisu hanaņ viyaņ nena, “Mamu ôbôlêm ya eka? Miņ oyala nena tem yamô Wakamik anêņ unyak ami e?” ⁵⁰ Ma donjom êthôn anêņ abô êņ anêņ ôdôn paliņ.

⁵¹ *Yôv ma hi haviņ talêbô lo lambô ba i Nasalet. Ma halañô iniņ abô ba hasopa. Ma talêbô havalon abô takêņ lon hêk kapô. ⁵² *Yisu habitak bêņ ma anêņ auk mavi anôn. Ma Wapômbêņ lôk avômalô leniņmavi hathak yani.

3

Jon anyô hathik űaņ hanaņ Wapômbêņ anêņ abô
(*Mat 3:1-12; Mak 1:2-8; Jon 1:19-28*)

¹ Hadêņ sondabêņ laumiņ ba labahenvi atu ba kiņ Sisa Taibelias hayabiņ Lom, ma Pontius Pailat hayabiņ Judia, ma Helot hayabiņ Galili, ma yaņ molok Pilip hayabiņ Itulia lo Takonitis, ma Lisianas hayabiņ Abilene, ² ma Anas lo Kaiapas êmô hatôm anyô bêņ êbôk da. Hadêņ wak êņ ma Sekalaia nakaduņ Jon hamô lon thiliv, ma Wapômbêņ hêv anêņ abô hadêņ yani. ³ *Êņ ma

Jon hi haveņ lon takatu ba hamô habobo űaņ Jolodaņ ma hanaņ ek avômalô nede kapôlônriņ liliņ ba nisik űaņ ek Wapômbêņ nêem iniņ kambom vê. ⁴ Hatôm plopet Aisaia bôk hato halôk anêņ kapya nena,

“Kaêk te halam haveņ lon thiliv nena,
‘Nôpôpêk lonôndê ek Anyô Bêņ êlêm,
ma nopesaņ ba imbitak thêthôn ek yani.

⁵ Nusivuņ koloson sapêņ siņ
ma node dumlolê sapêņ pesa ba imbitak kalôn mavi.

Ma nopesaņ lonôndê lokbaņ ba imbitak thêthôn,
ma lonôndê kekela ma nopesaņ ba imbitak thêthê mavi.

⁶ Ma avômalô pik sapêņ tem nêgê Wapômbêņ anêņ kobom atu ba hêv avômalô bulubiņ.’”
Aisaia 40:3-5

⁷ *Avômalô bêņ anôn i hadêņ Jon ek isik thêlô ma hanaņ hadêņ i, “Môlô ma umya kambom anêņ nali ba oson nena tem yasik môlô ek nôsôv ênjêk Wapômbêņ anêņ lamaniņ e? Mi anôn!
⁸ *Ma nundum kobom takatu ba injik thô nena lêk ole kapôlômim liliņ. Ma miņ lemimimbi auk takatu ba nonaņ êndên am nena, ‘Ablaham ma yêlôaniņ bumalô. Ba intu yêlô ma avômalô

* 2:51: Luk 2:19 * 2:52: 1Sml 2:26; Snd 3:4 * 3:3: Ap 13:24 * 3:7: Mat 12:34; 23:33 * 3:8: Jon 8:33,39

thêthônj.' Mi, yanañ êndênj mólô nena Wapômbênj hatôm enja valu takêntêk ba epesañ Ablaham anênj limi esak.
 9 *Kisiñ lêk hamô alokwañ ôdônj yôv ek alokwañ takatu ba miñ hik anônj mavi ami ma tem nede lu ba nêmbôk esak atum."

10 Ma avômalô nômbênj atu ba elañô anênj abô enañ hik yani liñ, "Yêlô nandum malê?"

11 Ma Jon hanañ nena, "Anyô anênj kwêv ju hamô ma nêmañ êndênj anyô yañ atu ba kwêv mi. Ma anênj nômañ hamô ma nêmañ aênj iyom."

12 *Ma nê ewa takis doho êlêm ek Jon isik thêlô imbiñ ba enañ hik yani liñ nena, "Kêdônjwaga, yêlô nandum malê?"

13 Ma Jon hanañ, "Mólô noja takis êtôm atu ba Lom iniñ anyô bênj hanañ iyom ma miñ noja vi oyañ ami."

14 Ma nê vovak doho enañ hik yani liñ haviñ nena, "Ma yêlô nandum malê?"

Ma hanañ nena, "Miñ o mathalalenj êndênj avômalô ek noja iniñ valuseleñ oyañ ami. Lôk miñ osau nê idum abô ek onja anyô yañ anênj nômkamañ ami. Ma lemimimbi nena mólônim ku anênj vuli ma hatôm mólô."

15 Avômalô Israêl ethak êv malenij ek Mesia nena tem êlêm. Ba êyê Jon hadum ku takênj ma esonj nena yani ma Mesia la. 16 *Êñ ma Jon hanañ hadênj i nena, "Yahathik

mólô hathak najañ, ma donjom ôpatu ba tem embenj ya yamañ anênj lôklokwañ ma bomañ ek yenañ. Yani ma anyô lôk athênj bênj ma ya ma yaônâlôk ba intu miñ hatôm yapole anênj vakapô boknjgôp anênj yak vê ami. Yani tem isik mólô esak Lovak Mathenj lôk atum. 17 Yani tem isuv nômañ anênj kupik vê ba êndô anônj êmô unyak kapô. Ma yavoyav takatu ba hamô piklêvônj ma isi ba êmbôk esak atum atu ba tem miñ emañ ami." 18 Ma Jon hanañ abô bênj anônj haviñ ek imbi avômalô lenij liñ ba hathak kobom êñ ma hanañ Wapômbênj anênj Abô Mavi bênj hadênj thêlô.

19 *Vêmañ ma Jon hathañ Galili iniñ Anyô Bênj Helot hathak anênj kambom takatu ba hadum ba hanañ te bênj nena, "Aisê ka howa mamuyañ molok yanavi Helodias hatôm vônim?" 20 Êñ ma Helot hadum kambom yañ hathak lonjbô nena hatak Jon hamô koladônj.

*Jon hathik Yisu
 (Mat 3:13-17; Mak 1:9-11;
 Jon 1:32-34)*

21 Jon hathik avômalô bênj anônj halôk najañ aleba hathik Yisu haviñ. Hathik vêmañ ma Yisu hamiñ ba hateñ mek ma leñ hakyav. 22 *Ma Lovak Mathenj halôk ba halêm hatôm menak bôbô ba hayô hamô yani. Ma kaêk te halêm anênj leñ ba hanañ nena, "O ma yenañ okna atu ba

* 3:9: Mat 7:19 * 3:12: Luk 7:29 * 3:16: Ap 13:25 * 3:19: Mat 14:3-4;
 Mak 6:17-18 * 3:22: Jon 1:32

yalenḡhaviḡ videdaḡ. Ma yalenḡmavi anôḡ hathak o.”

23 *Yisu hadum anêḡ ku môḡ haveḡ avômalô maleḡḡ, ma anêḡ sondabêḡ ma habobo 30. Ma avômalô eson nena yani ma Josep nakaduḡ.

Ma Josep ma Heli nakaduḡ.

24 Ma Heli ma Matat nakaduḡ.

Matat ma Livai nakaduḡ.

Livai ma Melki nakaduḡ.

Melki ma Janai nakaduḡ.

Janai ma Josep nakaduḡ.

25 Josep ma Matatias nakaduḡ.

Matatias ma Amos nakaduḡ.

Amos ma Nahum nakaduḡ.

Nahum ma Esli nakaduḡ.

Esli ma Nagai nakaduḡ.

26 Nagai ma Mat nakaduḡ.

Mat ma Matatias nakaduḡ.

Matatias ma Semen nakaduḡ.

Semen ma Josek nakaduḡ.

Josek ma Joda nakaduḡ.

27 Joda ma Joanan nakaduḡ.

Joanan ma Lesa nakaduḡ.

Lesa ma Selubabel nakaduḡ.

Selubabel ma Sealtiel nakaduḡ.

Sealtiel ma Neli nakaduḡ.

28 Neli ma Melki nakaduḡ.

Melki ma Adi nakaduḡ.

Adi ma Kosam nakaduḡ.
Kosam ma Elmadam nakaduḡ.

Elmadam ma El nakaduḡ.

29 El ma Josua nakaduḡ.

Josua ma Eliesel nakaduḡ.

Eliesel ma Jolim nakaduḡ.

Jolim ma Matat nakaduḡ.

Matat ma Livai nakaduḡ.

30 Livai ma Simeon nakaduḡ.

Simeon ma Juda nakaduḡ.

Juda ma Josep nakaduḡ.

Josep ma Jonam nakaduḡ.

Jonam ma Eliakim nakaduḡ.

31 Eliakim ma Melea nakaduḡ.

Melea ma Mena nakaduḡ.

Mena ma Matata nakaduḡ.

Matata ma Natan nakaduḡ.

Natan ma Devit nakaduḡ.

32 *Devit ma Jesi nakaduḡ.

Jesi ma Obet nakaduḡ.

Obet ma Boas nakaduḡ.

Boas ma Salmon nakaduḡ.

Salmon ma Nason nakaduḡ.

33 Nason ma Aminadap nakaduḡ.

Aminadap ma Atmin nakaduḡ.

Atmin ma Alni nakaduḡ.

Alni ma Heslon nakaduḡ.

* 3:23: Luk 4:22; Jon 6:42 * 3:32: Rut 4:17-22

Heslon ma Peles
nakaduŋ.
Peles ma Juda nakaduŋ.
34 Juda ma Jekop
nakaduŋ.
Jekop ma Aisak nakaduŋ.
Aisak ma Ablaham
nakaduŋ.
Ablaham ma Tela
nakaduŋ.
Tela ma Naho nakaduŋ.
35 Naho ma Seluk
nakaduŋ.
Seluk ma Leu nakaduŋ.
Leu ma Pelek nakaduŋ.
Pelek ma Ebel nakaduŋ.
Ebel ma Sela nakaduŋ.
36 *Sela ma Kainan
nakaduŋ.
Kainan ma Alpaksat
nakaduŋ.
Alpaksat ma Sem
nakaduŋ.
Sem ma Noa nakaduŋ.
Noa ma Lamek nakaduŋ.
37 Lamek ma Metusela
nakaduŋ.
Metusela ma Inok
nakaduŋ.
Inok ma Jalet nakaduŋ.
Jalet ma Mahalalel
nakaduŋ.
Mahalalel ma Kenan
nakaduŋ.
38 *Kenan ma Inos
nakaduŋ.
Inos ma Set nakaduŋ.
Set ma Adam nakaduŋ.
Adam ma Wapômbêŋ
nakaduŋ.

4

*Sadaŋ halôk Yisu la ek in-
dum kambom*
(Mat 4:1-11; Mak 1:12-13)

1 Lovak Mathen hadum ku
lôklokwaŋ hamô Yisu kapô, êŋ
ma hatak ŋaŋ Jolodaŋ hêk.
Ma Lovak Mathen halom
yani ba hi loŋ thiliv. 2 Ma
hamô loŋ êŋ hatôm wak 40 ek
Sadaŋ êndôk yani la ek indum
kambom. Ma miŋ hayaŋ nôm
ami aleba hama kisi.

3 Ma Sadaŋ hanaŋ hadêŋ
yani, “Avanôŋ, o Wapômbêŋ
anêŋ Nakaduŋ ma onan
ek valu êntêk imbitak êtôm
polom.”

4 *Ma doŋtom Yisu hanaŋ
viyaŋ, “Wapômbêŋ anêŋ
kapy a hanaŋ, ‘Anyô miŋ
hatôm êmô lôkmala esak
polom iyom ami.’”

5 Vêm ma Sadaŋ halom
Yisu ba hathak dumlolê bêŋ
te ba hi daku anêŋ dum.
Kethen oyaŋ ma hik pik êntêk
anêŋ loŋ lôkliŋyak sapêŋ thô
hadêŋ yani. 6 Ma hanaŋ
hadêŋ Yisu, “Tem yanêm loŋ
takêŋ iniŋ athêŋ bêŋ lôk iniŋ
lôkmaŋgiŋ sapêŋ êndêŋ o ek
oyabiŋ. Nôm takêŋ ma yenaŋ
ba yalenhaviŋ yanêm êndêŋ
opalê, êŋ ma tem yanêm.
7 Aêŋ ba hôêv yeŋ hadêŋ
ya, ma tem yanêm nômkama
takêntêk sapêŋ êndêŋ o.”

8 *Ma Yisu hanaŋ,
“Wapômbêŋ anêŋ kapy a
hanaŋ, ‘Nêm yeŋ êndêŋ
Wapômbêŋ anêm Anyô Bêŋ
lôk undum yani iyom anêŋ
ku.’”

9 Yôv ma Sadaŋ halom
ba hi Jusalem ma hatak
yani hamiŋ unyak mathen
anêŋ vôv. Ma hanaŋ,

* 3:36: Stt 11:10-26 * 3:38: Stt 4:25-26 * 4:4: Lo 8:3 * 4:8: Lo 6:13-14

“Avanôḡ, o ma Wapômbêḡ anêḡ Nakaduḡ ma ôsôv kisi nu tamu pik ¹⁰ ek malê nena bôk eto yôv nena,

“ ‘Yani tem nêḡ anêḡ anjela ek neyabiḡ o mavi ¹¹ lôk nisip o ek miḡ hatôm valu la embatho vemkapô ami.’ ” *Kapya Yeḡ 91:11-12*

¹² *Ma Yisu hanaḡ, “Wapômbêḡ anêḡ kapya hanaḡ nena, ‘Miḡ osaê Wapômbêḡ anêḡ Anyô Bêḡ ami.’ ”

¹³ *Sadaḡ halôk Yisu la ek indum kambom takêḡ vêḡ ma hatak yani ba hi ma hayabiḡ wak yaḡ.

Yisu hadum ku môḡ daluk hêk Galili

(*Mat 4:12-17; Mak 1:14-15*)

¹⁴ Hathak Lovak Matherḡ anêḡ lôklokwaḡ ma Yisu hale hi Galili hathak loḡbô. Ma abô hathak yani havenḡ loḡ takêḡ sapêḡ. ¹⁵ Ma hadôḡ thêlô hamô iniḡ unyak yeḡ ba avômalô sapêḡ ebam yani.

Avômalô Nasalet êpôlik hathak Yisu

(*Mat 13:53-58; Mak 6:1-6*)

¹⁶ Ma Yisu hi Nasalet, loḡ êḡ intu anêḡ loḡ halumbak bêḡ hamô. Ma Sabat ma hi unyak yeḡ hatôm anêḡ kobom hathak hadum. Haviyô hamiḡ ek esam Wapômbêḡ anêḡ abô. ¹⁷ Ma êv plopet Aisaia anêḡ kapya hadêḡ yani, ma hakak ma hapôm abô bute hanaḡ aêntêk,

¹⁸ “Anyô Bêḡ anêḡ Lovak Matherḡ hamô haviḡ ya

ek malê nena Anyô Bêḡ hatak ya ek yanaḡ anêḡ Abô Mavi êndêḡ avômalô siv.

Ma hêv ya ba yahalêḡ ek yanaḡ bêḡ êndêḡ ḡê takatu ba êḡ koladôḡ ek nede yaiḡ

lôk yanaḡ êndêḡ ḡê maleniḡ pusip ek nêḡê tak esak loḡbô

ma yanja ḡê takatu ba anyô vi êv vovaḡ hadêḡ i vê

¹⁹ *lôk yanaḡ nena lêk ma Anyô Bêḡ anêḡ waklavôḡ hik anêḡ lamavi thô.” *Aisaia 62:1-2*

²⁰ Êḡ ma hik kapya siḡ ma hêv hadêḡ ôpatu ba hayabiḡ kapya ma halôk hamô biḡ. Ma avômalô sapêḡ ititiḡ yani.

²¹ Ma hanaḡ nena, “Abô êntêk ba hêk Wapômbêḡ anêḡ kapya ba olaḡô intu lêk hik anôḡ.”

²² *Ma thêlô sapêḡ eson ba enaḡ nena anêḡ abô ma mavi anôḡ. Ma doḡtom enaḡ, “Yani ma Josep anêḡ nakaduḡ iyom, aêḡ e?”

²³ Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Yahayala nena môlô tem nonaḡ abô loḡ kapô te êndêḡ ya aêntêk, ‘Dokta, oda undum lemvimkupik mavi am. Yêlô bôk alaḡô nôḡ takatu ba hudum hêk Kapaneam. Ba intu undum

* 4:12: Lo 6:16; 1Ko 10:9 * 4:13: Hib 2:18; 4:15 * 4:19: Ais 58:6 * 4:22: Luk 3:23; Jon 6:42

aêḡ êḡjêk anêm malak ôdôn imbiḡ.”

24 *Ma hanaḡ, “Yanaḡ avanônḡ êḡdêḡ mólô nena plopet te hi anêḡ malak ôdôn ma anêḡ avômalô miḡ ethak ewa yani thô ami. 25 *Yanaḡ avanônḡ biḡ êḡdêḡ mólô nena sêbôk atu ba Elia hamô pik ma Israeḡ iniḡ avi tôp bêḡ anônḡ êmô. Ma Wapômbêḡ hadum ba ôthôm mi hatôm sondabêḡ lô ma wata te haviḡ ba bôm bêḡ habitak loḡ êḡ. 26 *Ma doḡtom Wapômbêḡ miḡ hêv Elia ba hi hadêḡ avi Israeḡ te ami, ma mi. Ma hêv hi hadêḡ avi tôp te atu ba hamô Salepat Saidon iniḡ pik.

27* “Ma sêbôk atu ba plopet Elia hamô ma avômalô Israeḡ bêḡ anônḡ êpôm palê lepla. Ma doḡtom thêlô te miḡ mavi ami, ma mi. Ma Elia hêv anyô loḡ buyaḡ Naiman anêḡ Silia iyom sa.

28 “Ma avômalô takatu ba êmô unyak yeḡ elañô abô takêḡ ba leḡiḡmaniḡ kambom. 29 Ma iviyô imiḡ ma êv Yisu vê hêk anêḡ malak. Ma êmô yani siḡ hi hadêḡ dumlolê atu ba elav iniḡ malak hamô anêḡ dum. Ma êmô siḡ hadêḡ loḡ kambom te ek nêsô yani pônḡêḡ êḡdôk. 30 Ma doḡtom Yisu hêv i vê hêk thêlô malêvônḡ ba havenḡ ba hi.”

*Yisu hêv ḡḡôk vê
(Mak 1:21-28)*

31 Vêm ma Yisu halôk ba hi Kapaneam anêḡ Galili. Ma Sabat ma hadônḡ avômalô.

32 *Thêlô elañô anêḡ abô ba eson kambom ek malê nena anêḡ abô ma lôklokwaḡ bomaḡ.

33 Ma unyak yeḡ êḡ, ma anyô te atu ba ḡḡôk lelaik hamô haviḡ yani hamô. Ma yani halam kaêk lôklala aêntêk, 34 “Ei. Yisu anêḡ Nasalet, hólêm ek undum malê te êḡdêḡ yêlô? Hólêm ek umbuliḡ yêlô e? Yahayala o. O ma Wapômbêḡ anêḡ Anyô Mathêḡ.”

35 Ma doḡtom Yisu hathaḡ ḡḡôk êḡ ba hanaḡ, “O bônônḡ ma otak ôpêntu.” Ma ḡḡôk êḡ hadum ba ôpêḡ hêv yak halôk pik hêk thêlô malêvônḡ ma hatak ôpêḡ ba hi ma miḡ habuliḡ ôpêḡ dokte ami.

36 Ma avômalô sapêḡ eson kambom ba enaḡ hadêḡ thêlôda nena, “Malê êntêk aêḡ am? Yani hanaḡ hadêḡ ḡḡôk lelaik hatôm anyô lôk athêḡ bêḡ ma anêḡ abô ma lôklokwaḡ bomaḡ ba ḡḡôk elañô ba ele yaḡ ba i.” 37 Ma abô hathak yani hi havenḡ loḡ bêḡ êḡ sapêḡ.

*Yisu hadum ḡê lôk liḡiḡ bêḡ
anônḡ mavi*

(Mat 8:14-17; Mak 1:29-39)

38 Ma Yisu hatak unyak yeḡ ma hi Saimon anêḡ unyak. Ma Saimon yaḡavi hapôm liḡiḡ vovaḡ kambom. Ma thêlô enaḡ ek Yisu nêḡ yani sa. 39 Êḡ ma Yisu hi habobo avi êḡ

* 4:24: Jon 4:44 * 4:25: 1Kinḡ 17:1,7
5:1-14 * 4:32: Mat 7:28-29

* 4:26: 1Kinḡ 17:8-16 * 4:27: 2Kinḡ

ma hathañ lijij êñ ma lijij êñ hatak yani. Ma kethañ oyañ ma haviyô ba hapôpêk nôm ek thêlô.

⁴⁰ Wak halôk jalôm ma avômalô ewa nê lôk lijij lomaloma êyô ek Yisu. Ma hatak bañ hayô hêk tomtom ma sapêñ ibitak mavi. ⁴¹ *Ma hadum ba ngôk etak avômalô bêñ anôñ ba ele yaiñ ma elam lôklala nena, “O ma Wapômbêñ Anêñ Nakaduñ.” Ngôk takêñ eyala nena yani intu Mesia ba intu hathañ i ek bônôn.

⁴² Lôkbôk momañiniñ ma Yisu hatak loñ êñ hêk ma hi loñ thiliv. Ma avômalô êbôlêm yani aleba êpôm. Ma idum ek nebalonj yani loñ ek miñ etak thêlô ba ni loñ buyañ ami. ⁴³ Ma donjtom hanañ, “Wapômbêñ hêv ya ba yahalêm ek yandum ku êñ ba intu yana ek yanañ Abô Mavi esak Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak êndêñ avômalô malak yañ imbiñ.” ⁴⁴ *Êñ ma hi Judia iniñ unyak yeñ tomtom ma hanañ Wapômbêñ anêñ abô bêñ hadêñ i.

5

Yisu hêv ku lukmuk hadêñ Saimon
(Mat 4:18-22; Mak 1:16-20; Jon 1:35-42)

¹ *Wak te ma Yisu hamiñ kasukthôm Genesalet* anêñ dañ ma avômalô bêñ anôñ imiñ ba elañô Wapômbêñ

anêñ abô ba ililij yani siñ hawê havenj. ² Ma hayê nê ik alim etak iniñ yeñ luvi hamô linđañ ma i ithik iniñ yakseñ. ³ Êñ ma hi hathak yeñ êñ yañ, yeñ êñ ma Saimon anêñ. Ba intu hanañ hadêñ Saimon nena, “Ôlêm ususuniñ yeñ dokte ni tovola kasuk.” Ma halôk hamô ma hadôn avômalô.

⁴ Yani hadôn avômalô yôv ma hanañ hadêñ Saimon nena, “Onja yeñ ba nu kasuk malêvônj ma otak yakseñ êndôk kasuk ek ômbôv alim.”

⁵ *Ma Saimon hanañ, “Anyô bêñ, bôkam bôlôvônj daim ma yêlô atak yakseñ halôk kasuk aleba miñ avôv alim te ami ma mi anôñ. Ma donjtom lêk honañ ba intu tem yêlô natak yakseñ êndôk kasuk.”

⁶ Thêlô idum aêñ ma êvôv alim bêñ anôñ ba yakseñ hadum ek itip. ⁷ Êñ ma ik kaiyav hadêñ yeñ yañ atu ba thêlô idum ku êvôv alim haviñ i nena nêlêm ek nêñêm thêlô sa. Êñ ma êlêm ba etak alim halôk yeñ luvi ba hayô siñ ba hadum ek êmô yeñ luvi sesonj.

⁸⁻⁹ Saimon Pita lôk nê takatu ba êmô haviñ yani êyê alim nômbêñ atu ba êvôv ma esonj kambom. Êñ ma Saimon halek vadônj lêlô hamô Yisu va luvi ma hanañ nena, “Anyô Bêñ, otak ya ba nu. Ya anyô yahadum kambom.” ¹⁰ Ma Sebedi anêñ nakaduñ

* **4:41:** Mat 8:29; Mak 3:11-12 * **4:44:** Mat 4:23 * **5:1:** Mat 13:1-2; Mak 3:9-10 * **5:1:** Genesalet ma kasukthôm Galili anêñ athêñ yañ. * **5:5:** Jon 21:3-8

Jems lo Jon atu ba thêlô idum ku êvôv alim havin̄ i êyê nôm ên̄ ba eson̄ kambom havin̄.

Ma Yisu hanañ hadên̄ Saimon, “Min̄ ôkô ami. Vêm ka tem ômbôv anyô êtôm lêk hôvôv alim.” ¹¹ *Ên̄ ma ewa yen̄ ba i ethak lin̄dañ. Ma etak iniñ nômkama sapên̄ hamô ma i esopa Yisu.

Yisu hadum anyô lepla te mavi

(*Mat 8:1-4; Mak 1:40-45*)

¹² Wak te ma Yisu hamô malak lôn̄ te ma anyô palê lepla hatêtô lin̄kupik te halêm. Hayê Yisu ma halek vadôn̄ lêlô ba hakôm halôk pik. Ma hanañ, “Anyô Bêñ, lemhavin̄ ma hatôm opesañ ya ek yenañ kupik imbitak thêthê mavi.”

¹³ Êñ ma Yisu hasôm ôpên̄ ma hanañ, “Yalen̄havin̄. Umbitak mabuñ mavi.” Ma kethen̄ oyañ ma palê lepla hatak ôpên̄ ma ôpên̄ habitak lin̄siñ anôn̄.

¹⁴ *Ma Yisu hanañ hadên̄ ôpên̄ nena, “Min̄ onañ nôm êntêk bêñ ami. Ma nu nuñgwik o thô êndên̄ anyô habôk da lôk nêm da êndên̄ Wapômbên̄ hatôm Mose bôk hanañ yôv. Ma nê êbôk da tem nenañ êndên̄ avômalô sapên̄ nena lêk o mabuñ mavi.”

¹⁵ Ma don̄tom abô hathak Yisu hi mayaliv. Ba intu avômalô bêñ anôn̄ êlêm ek nedañô anên̄ abô lôk indum iniñ lijin̄ mavi. ¹⁶ Ma don̄tom wak bêñ anôn̄ ma Yisu hatak

avômalô hamô ma hi lon̄ thiliv ek eteñ mek.

Yisu hadum anyô havuvin̄ te mavi

(*Mat 9:1-8; Mak 2:1-12*)

¹⁷ Wak te ma Yisu hadôn̄ avômalô. Ma nê Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuñ êlêm anên̄ Jelusalem lôk malak takatu ba hamô Galili lôk Judia kapô. Ma Anyô Bêñ anên̄ lôklokwañ hamô havin̄ Yisu ek indum avômalô lôk lijin̄ nimbitak mavi. ¹⁸ Ma anyô doho etak anyô havuvin̄ te halôk hêk yêm ba ewa ba êyô. Thêlô idum ek neja yani ba ini unyak kapô ek netak ênjêk ebobo Yisu. ¹⁹ Ma don̄tom avômalô bêñ anôn̄ ba lon̄ putup ba min̄ hatôm neja yani ba ini unyak kapô ami. Êñ ma ethak unyak vôv ma êngô unyak vôv abyañ ba êlêlô ôpatu halôk avômalô malêvôn̄ aleba hayô Yisu thohavloma.

²⁰ *Yisu hayê thêlônin̄ êvhavin̄ ma hanañ hadên̄ anyô havuvin̄ atu nena, “Aiyañ, lêk yahêv anêm kambom sapên̄ vê.”

²¹ Ma Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuñ elañô abô êñ ma leñin̄habi nena, “Ôpêntêk ma opalê ba hason̄ nena yani ma Wapômbên̄ e? Anyô late min̄ hatôm nêm kambom vê ami ma Wapômbên̄ iyom.”

²² Yisu hayala thêlônin̄ auk ba hanañ nena, “Aisê ka môle lemimhikam hathak abô êntêk? ²³ Abô alê intu

* 5:11: Mat 19:27 * 5:14: Wkp 14:1-32 * 5:20: Ais 43:25; Luk 7:48

vumvum ek yanaŋ: ‘Lêk yahêv anêm kambom sapêŋ vê’ mena ‘Umbiyô omben.’
 24 *Aêŋ ba tem yangik Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu thô êndêŋ mômô nena anêŋ athêŋ ma bêŋ ba hatôm nêm kambom vê.” Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ anyô havuviŋ atu aêntêk, “Yanaŋ êndêŋ o nena umbiyô umiŋ ma onja anêm yêm ba nu anêm unyak.” 25 Kethêŋ oyaŋ ma ôpêŋ haviyô hamiŋ avômâlô malêvôŋ ma hawa anêŋ yêm. Ma hi anêŋ unyak ba habô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ. 26 Ma avômâlô sapêŋ eson kambom ba êbô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ haviŋ. Ma êkô ba enaŋ nena, “Lêk êntêk ma alalô ayê nômbithi anôŋ te.”

Yisu dalam Livai

(Mat 9:9-13; Mak 2:13-17)

27 Vêm ma Yisu hi hayê anyô hawa takis te ba anêŋ athêŋ nena Livai ba hamô unyak ewa takis. Ma hanaŋ hadêŋ ôpêŋ nena, “Ôlêm osopa ya.” 28 Êŋ ma Livai haviyô ba hatak nômkama sapêŋ hamô ma hi hasopa yani.

29 Ma Livai hi hanjabôm nôm bêŋ hamô anêŋ malak ek Yisu enaŋ. Ma nê ewa takis bêŋ anôŋ lôk avômâlô vi eyaŋ nôm haviŋ thai. 30 *Ma Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ doho atu ba êmô Palisi kapô êyê ba enaŋ abô diŋdiŋ hadêŋ anêŋ nê ku nena, “Mômô oaŋ ba unum

haviŋ nê takis lôk nê idum kambom eka?”

31 Êŋ ma Yisu hanaŋ nena, “Nê lôk lijiŋ iyom intu ethak i êyê dokta. Ma nê lijiŋ mi ma mi. 32 Ma aêŋ iyom yahalêm ek yandam nê takatu ba idum kambom ek nede kapôlôŋiŋ liliŋ. Ma miŋ yahalêm ek yandam nê thêthôŋ ami.”

Enaŋ hik Yisu liŋ hathak kobom evak balabuŋ ek nôm

(Mat 9:14-17; Mak 2:18-22)

33 Ma thêlô enaŋ hadêŋ Yisu aêntêk, “Wak bêŋ anôŋ ma Jon anêŋ nê ku evak balabuŋ ek nôm ek leŋiŋhabi Wapômbêŋ, ma Palisi iniŋ nê ku idum aêŋ iyom. Ma aisê ka anêm nê ku eyaŋ nôm wak nômbêŋ intu sapêŋ?”

34 *Ma Yisu hanaŋ nena, “Anyô te hawa avi lukmuk, êŋ ma anêŋ anyô mômô eyaŋ nôm lôk leŋiŋmavi. Ma miŋ hatôm nembak balabuŋ ek nôm ami. 35 Ma doŋtom haveŋ yam ba ewa yani vê hêk thêlô, êŋ ma anêŋ nê mômô tem nembak balabuŋ ek nôm.”

36 Ma Yisu hanaŋ abô lon kapô te aêntêk, “Anyô te miŋ hatôm edabêŋ sôp lukmuk ek indu sôp bô anêŋ abyaŋ siŋ esak ami. Hadum aêŋ ma habuliŋ sôp lukmuk lôk sôp bô iniŋ lêlêyaŋ haviŋ.

37 “Ma mômô othak ôkê waiŋ lukmuk halôk kolopak epe- saŋ hathak bok kupik bô e? Mi! Waiŋ lukmuk êŋ tem imbuliŋ bok kupik bô atu ba bôk thekthek ba tem ipup ba

* 5:24: Jon 5:8

* 5:30: Luk 15:1-2

* 5:34: Jon 3:29

waiŋ engasô ni. ³⁸ Ba intu othak ôkê waiŋ lukmuk halôk bok kupik lukmuk atu ba belap ek isiŋ mavi ma miŋ ipup ami lôk waiŋ miŋ engasô ni ami.

³⁹ “Ma doŋtom nê takatu ba inum waiŋ bô yôv ma ethak êpôlik ek waiŋ lukmuk. Ba enaŋ, ‘Waiŋ bô ma vasiŋ mavi ek waiŋ lukmuk.’ ”

6

Yisu ma Sabat anêŋ alaŋ
(*Mat 12:1-8; Mak 2:23-28*)

¹ *Sabat te ma Yisu lôk anêŋ nê ku i even ku kapô te. Ma anêŋ nê ku even haviŋ yani. Ma ewa wit anêŋ va ba ekamithiŋ hamô bahenŋiŋ kapô ek anêŋ kupik nê m yak ek nejaŋ. ² *Ma Palisi doho êyê ba enaŋ, “Abô balabuŋ hanaŋ nena Sabat ma miŋ hatôm nandum ku ba naja nô m ek naŋgaŋ ami. Ma doŋtom anê m nê ku ibuliŋ waklavôŋ êŋ!”

³ *Ma Yisu hanaŋ nena, “Mô lô bôk osam abô hathak Devit lôk anêŋ nê mô lô ema kisi ba idum e? ⁴ *Yani habitak hayô Wapômbêŋ anêŋ unyak mathen kapô ba hawa polom mathen atu ba mathen anôŋ. Polom êŋ ma nê êbôk da iyom iniŋ ek nejaŋ ba intu habuliŋ abô balabuŋ buêŋ. Ma doŋtom Devit hayaŋ ma hêv doho hadêŋ anêŋ nê takatu ba even haviŋ yani ba eyaŋ.”

⁵ Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ thê lô, “Anyô Anêŋ Nakadun atu ma Sabat anêŋ Alaŋ.”

Sabat ma Yisu hadum anyô baŋ hatyôk te mavi

(*Mat 12:9-14; Mak 3:1-6*)

⁶ Sabat yaŋ ma Yisu habitak hayô unyak yeŋ te ba hi ma hadôŋ avômalô. Ma anyô te hamô loŋ êŋ ba baŋ vianôŋ hatyôk. ⁷ Ma nê Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ doho êmô ba ititiŋ Yisu ek nêgê nena tem indum avômalô lôk lijiŋ mavi êndêŋ Sabat mena mi e? Thê lô êbôlê m loŋôndê ek nanan yani bêŋ. ⁸ Ma doŋtom hayala thê lôniŋ auk ba hanaŋ hadêŋ anyô baŋ hatyôk atu nena, “Umbiyô umiŋ ek avômalô sapêŋ nêgê o.” Êŋ ma ôpêŋ haviyô hamiŋ.

⁹ Ma Yisu hanaŋ, “Ya-hadum ek yanaŋ injik mô lô liŋ. Alalô hatôm nandum malê ek nasopa Sabat anêŋ balabuŋ? Hatôm nandum mavi mena kambom? Hatôm nanê m anyô sa ek êmô lôkmala mena nambuliŋ i ek nema?”

¹⁰ Ma Yisu hatitiŋ thê lô sapêŋ hawê haveŋ ma hanaŋ hadêŋ ôpatu nena, “Oto bahem.” Êŋ ma ôpêŋ hadum aêŋ ma baŋ habitak mavi hathak loŋbô. ¹¹ Ma doŋtom nê lôkauk hathak abô balabuŋ lôk Palisi lenŋiŋmaniŋ kambom ba enaŋ hadêŋ i hi ba halê m nena, “Alalô nandum malê êndêŋ Yisu?”

*Yisu halam aposel lauminj
ba lahavuju*

(Mat 10:1-4; Mak 3:13-19)

¹² Wak te ma Yisu hathak dum te ba hi ek eterj mek. Ma bôlôvôŋ êŋ aleba hayaŋ ma hateŋ mek iyom hadêŋ Wapômbêŋ. ¹³ Hayaŋ ma halam nê takatu ba esopa yani ethak doŋtom. Ma habi baŋ hayô hamiŋ tomtom hatôm lauminj ba lahavuju ma halam i nena aposel.* ¹⁴ Ma halam Saimon ba hêv athêŋ lukmuk nena Pita hadêŋ yani ma yaŋ molok Andulu ma Jems lo Jon ma Pilip lo Batolomiu ¹⁵ ma Matyu lo Tomas ma Jems Alpius nakaduŋ ma Saimon ba elam yani nena Selot ¹⁶ ma Judas Jems nakaduŋ ma Judas Iskaliot, ôpatu vêm ma hanaŋ Yisu bêŋ.

*Yisu hadum avômalô bêŋ
anôŋ mavi*

(Mat 4:24-25; Mak 3:7-12)

¹⁷ Yôv ma Yisu lôk anêŋ nê ku êlôk ba i kalôŋ bute. Ma avômalô nômbêŋ atu ba bôk esopa yani êmô loŋ êŋ lôk avômalô bêŋ anôŋ êlêm anêŋ Judia lo Jelusalem ma avômalô ŋgwêk Taia lo Saidon êlêm haviŋ. ¹⁸ Thêlô êlêm ek nedaŋô anêŋ abô lôk indum iniŋ nê lôk lijiŋ mavi. Ma nê lôk ŋgôk lelaik ma Yisu hêv ŋgôk takêŋ vê ba ibitak mavi. ¹⁹ Ma avômalô bêŋ anôŋ idum ek nêsôm yani ek malê nena anêŋ lôklokwaŋ bêŋ anôŋ habitak ba hi ba

hathak thêlô ma tem thêlô nimitak mavi.

*Yisu hadôŋ avômalô
(Mat 5:1-12)*

²⁰ Ma Yisu hayê avômalô takatu ba esopa yani ma hanaŋ hadêŋ i nena,

“Môlô avômalô siv, môlô lêk ômô mavi ba Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma tem môlônim.

²¹ *Ma môlô takatu ba lêk oma kisi, môlô lêk ômô mavi ba tem lemimviyak.

Ma môlô takatu ba lêk olaŋ, môlô lêk ômô mavi ba tem nomalik.

²² *Ma avômalô êyê môlô takatu ba osopa Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu, ba êpôlik lôk êvôliŋ dômiŋ ma enaŋ abôma nena môlônim athêŋ ma nôm ôvathek kambom.

²³ “Êŋ ma lemimmavi lôk nodam kaêk lôklala ek malê nena môlônim nôm mavi bêŋ lêk hamô malak leŋ. Sêbôk ma iniŋ bumalô idum aêŋ hadêŋ plopet lôkthô.

²⁴ “Ma doŋtom kikaknena môlô nê lôk nômkama bêŋ anôŋ, lêk owa unim nômkama lôk lemimmavi yôv.

²⁵ Ma kikaknena môlô takatu ba lêk lemimviyak, tem noma kisi.

Ma kikaknena môlô takatu ba lêk omalik, tem lemimmalaiŋ kambom ba nodan.

* **6:13:** ‘Aposel’ anêŋ ôdôŋ nena nê takatu ba Yisu hêv i ba i ek nenaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô. * **6:21:** Sng 126:5-6; Ais 61:3; ALK 7:16-17 * **6:22:** Jon 15:19; 16:2; 1Pi 4:14

26 Ma kikaknena mólô takatu ba lêk avômalô sapêḡ ebô mólô. Sébôk ma mólônim bumalô ebô plopet abôyaḡ aêḡ iyom.

Lemimibiḡ ḡê takatu ba ik vovak hadêḡ mólô
(Mat 5:38-48)

27 “Ma doḡtom yanaḡ êndêḡ mólô takatu ba othak olaḡô yenaḡ abô nena lemimimibiḡ ḡê takatu ba ik vovak hadêḡ mólô ma nundum kobom mavi êndêḡ ḡê êpôlik hathak mólô. 28 Ma nonaḡ êndêḡ Wapômbêḡ ek indum mavi êndêḡ ḡê takatu ba enaḡ nena Wapômbêḡ imbuliḡ mólô. Ma noteḡ mek ek Wapômbêḡ indum mavi êndêḡ ḡê takatu ba idum kambom hadêḡ mólô. 29 Ma anyô te hapetav malem daḡ vi, ma nuḡḡwik vi liliḡ ek epetav imbiḡ. Ma anyô te havôv anêḡ kwêv daim vê, êḡ ma otak yani ek enja anêḡ kwêv yaḡ imbiḡ. 30 Ma anyô te hananḡ hik o liḡ hathak nôḡkama, êḡ ma nêḡ iyom. Ma anyô te hawa anêḡ nôḡkama, êḡ ma miḡ onaḡ lôklokwaḡ ek nêḡ endelêḡ ami. Dô. 31 *Ma kobom atu ba lemhabiḡ anyô yaḡ indum êndêḡ o, êḡ ma undum aêḡ êndêḡ yani.

32 “Mólô lemimhabiḡ ḡê takatu ba leḡḡḡhabiḡ mólô iyom, êḡ ma osoḡ nena mólô avômalô mavi e? Mi anôḡ, ḡê idum kambom ethak idum aêḡ iyom. 33 Ma mólô othak udum kobom mavi hadêḡ ḡê

takatu ba idum kobom mavi hadêḡ mólô iyom, êḡ ma osoḡ nena mólô avômalô mavi e? Mi anôḡ, ḡê idum kambom ethak idum aêḡ iyom. 34 Ma mólô ôêv nôḡkama hadêḡ ḡê takatu ba lemimhabiḡ nena tem nêḡnêḡ viyaḡ iyom, êḡ ma osoḡ nena mólô avômalô mavi e? Mi anôḡ, ḡê idum kambom ethak idum aêḡ iyom. 35 Ma doḡtom lemimhabiḡ nundum kobom mavi, êḡ ma lemimimibiḡ ḡê êpôlik hathak mólô ba nundum kobom mavi lôk nôḡnêḡ nôḡkama oyaḡ êndêḡ i. Udum aêḡ ma emberḡ yam ma tem noja vuli bêḡ, ma tem nôḡmô êtôm Wapômbêḡ Leḡ anêḡ nali ek malê nena osopa yani anêḡ bôk lo loḡ. Yani hathak hadum kobom mavi hadêḡ ḡê paloḡ lôk avômalô idum kambom habiḡ. 36 Ma mólô kapôlômim injik am esak avômalô lôkthô êtôm mólônim Lemambô kapô hiki hathak avômalô pik sapêḡ.

Mólô miḡ notatale anyô vi iniḡ kobom ami

(Mat 7:1-5)

37 * “Mólô miḡ notatale anyô vi ami. Wapômbêḡ tem etatale mólô aêḡ iyom! Ma miḡ nonaḡ êndêḡ anyô vi nena vovaḡ bêḡ tem êpôm yani ami. Wapômbêḡ tem enaḡ êndêḡ mólô aêḡ iyom. Ma anyô te hadum kambom hadêḡ o, ma otak kapôlôm ek ôpêḡ. Êḡ ma tem Wapômbêḡ nêḡ anêḡ kambom vê aêḡ iyom. 38 *Ma ôêv nôḡkama

* 6:31: Mat 7:12

* 6:37: Mat 6:14

* 6:38: Mak 4:24

hadêḡ avômalô vi, ma tem Wapômbêḡ nêḡ nômkama êndêḡ môlô. Yani tem nêḡ bêḡ anôḡ. Ma doḡtom yani hathak hasopa môlônim kobom. Môlô udum palon ma tem yani indum aêḡ. Ma udum wapôm, ma tem Wapômbêḡ indum aêḡ iyom êndêḡ môlô.”

39 *Vêḡ ma Yisu hanan abô lon kapô te hadêḡ thêlô aêntêk, “Hatôm anyô mapusip yan endom anyô mapusip yan e? Mi anôḡ. Thai luvi tem nêḡnêḡ yak êndôk lôv. 40 *Avômena ethak unyak ma miḡ bêḡ ek iniḡ kêdôḡwaga ami. Ma doḡtom ethak unyak vêḡ ma tem nimbitak êtôm iniḡ kêdôḡwaga.

41 “Aisê ka hôyê siḡusik hamô mamuyan madaluk ma miḡ lemhabi aseleḡ atu ba hapalaḡaniḡ hêk malemdaluk ami? 42 Ma aisê ka honaḡ hadêḡ mamuyan, ‘Aiyaḡ, yaleḡhaviḡ yanêḡ siḡusik vê êḡjêk malem?’ O anyô abôyan, nêḡ aseleḡ atu ba hapalaḡaniḡ hêk malem vê ek nôḡḡ katô am ka nêḡ siḡusik atu ba hamô mamuyan madaluk vê.”

Alokwan lôk anêḡ anôḡ
(Mat 7:15-20; 12:33-35)

43 “Alokwan mavi ma miḡ hathak hik anôḡ kambom ami. Ma alokwan kambom miḡ hathak hik anôḡ mavi ami. 44 Ma anyô ethak êyê alokwan anêḡ anôḡ ma eyala

nena alokwan mavi mena alokwan kambom. Ma anyô miḡ hatôm enja ḡḡbêḡ mena bada êḡ yak lôkmaḡḡiḡ kapô ami. Milôk. 45 Aêḡ ba anyô iniḡ kobom tem injik iniḡ kapôlôḡiḡ thô. Auk mavi hamô anyôla kapô ma tem indum nôḡkama mavi. Ma doḡtom auk kambom hamô anyôla kapô ma tem indum nôḡkama kambom. Aêḡ ba malêla takatu ba hamô anyô kapô siḡ intu tem enaḡ ende abôlêk.”

Kobom elav unyak
(Mat 7:24-27)

46 * “Aisê ka olam ya nena, ‘Anyô Bêḡ’ ma miḡ osopa yenaḡ abô ami? 47 Ma ôpatu ba halêḡ hadêḡ ya ba halaḡô yenaḡ abô ba hasopa, êḡ ma tem yanḡik ôpêḡ anêḡ bôk lo lon thô êndêḡ môlô. 48 Yani ma hatôm ôpatu ba halav anêḡ unyak landiḡ halôk pik lôk valu ba havalon lon majaḡ. Ma ḡambô bêḡ hayô ba hayôkwiḡ unyak êḡ, ma doḡtom miḡ hapu ami ek malê nena pik lôk valu havalon lon majaḡ. 49 Ma doḡtom ôpatu ba halaḡô yenaḡ abô ma miḡ hasopa ami, êḡ ma hatôm halav anêḡ unyak hayô hamô pik pulusik. Ma ḡambô bêḡ hayô ba hayôkwiḡ unyak êḡ, ma hapu kethêḡ oyan ba mi.”

7

Anyô vovak laik anêḡ

* 6:39: Mat 15:14

* 6:40: Mat 10:24-25

* 6:46: Mat 7:21

*hêvhaviņ**(Mat 8:5-13)*

1 Yisu hanaņ abô takêņ hadêņ avômalô vêm ma hi Kapaneam. ²Ma anyô vovak laik te anêņ Lom hamô ba yani lamavi hathak anêņ anyô ku te, ma donjom anêņ anyô ku êņ hapôm lijij kambom ba hadum ek ema. ³Anyô vovak laik atu hanaņô nena Yisu lêk hamô loņ êņ, êņ ma yani hêv Israeļ iniņ nê bêņbêņ doho ba i hadêņ Yisu ek nenaņ injik yani lij ek êlêm indum anêņ anyô ku êņ mavi. ⁴Thêlô êyô ek Yisu ma enaņ, “Ôpêntêk ma anyô mavi ba intu mavi ek nêm yani sa. ⁵Ôpêņ hathak lahaviņ alalô avômalô Israeļ ba bôk hêv yêlô sa ek alav unyak yeņ.”

⁶⁻⁸Êņ ma Yisu hi haviņ thêlô. Thêlô ebobo anêņ unyak ma anyô vovak laik êņ hêv anêņ anyô mólô doho ba i hadêņ Yisu ma enaņ, “Anyô Bêņ, ya miņ anyô mavi ek ôlêm yenaņ unyak kapô ami ba intu dô. Ma aêņ iyom ma ya miņ anyô mavi ek yasôk yaņgê o ami. Yada yahamô anyô bêņ te vibij ma yenaņ nê vovak êmô ya vibij aêņ iyom. Ba yahanaņ hadêņ yenaņ nê vovak te nena, ‘Nu’, ma hi. Mena yahanaņ hadêņ yaņ nena, ‘Ôlêm,’ ma halêm. Ma yahanaņ hadêņ anyô ku te, ‘Undum ku êntêk,’ ma hadum. Ba intu humiņ daim ba honaņ ek yenaņ anyô ku imbitak mavi ma tem mavi.”

⁹Yisu hanaņô ôpêņ anêņ abô ba hasoņ kambom ma hik i liliņ havôhi ma hanaņ hadêņ avômalô nômbêņ atu ba even yaņi yaņ nena, “Yanaņ êndêņ mólô nena miņ bôk yahayê anyô te anêņ pik Israeļ anêņ hêvhaviņ hatôm ôpêntêk ami!”

¹⁰Ma nê takatu ba enaņ abô haviņ Yisu êvôi unyak ma êyê nena anyô lôk lijij atu lêk habitak mavi.

Yisu hik anyô ŋama te lij

¹¹Kasana ma Yisu hi malak te anêņ athêņ nena Nain. Ma anêņ nê ku lôk avômalô bêņ anôņ i haviņ yaņi. ¹²Thêlô ebobo malak êņ anêņ badêņ abôlêk ma avômalô malak êņ ewa anyô ŋama te ba ele yaņi ba i. Yaņi ma avi tôp te anêņ nakaduņ donjom êņ iyom. Ma avômalô malak êņ bêņ anôņ i haviņ avi tôp lôk nakaduņ ŋama atu ba i ek nedav. ¹³Yisu hayê avi êņ ma lahiki ba hanaņ hadêņ yaņi nena, “Miņ ondaņ andô.”

¹⁴Ma Yisu hi ma hatak baņ hayôhêk alapa, ma nê takatu ba evak ôpêņ imiņ tiņiņ. Ma Yisu hanaņ, “Anyô muk, yaņaņ êndêņ o, umbiyô!” ¹⁵*Ma anyô ŋama êņ haviyô hamô ma hanaņ abô, ma Yisu hêv ôpêņ hadêņ talêbô.

¹⁶*Ma avômalô sapêņ êyê ba êkô ma êbô Wapômbêņ anêņ athêņ ba enaņ, “Plopet bêņ te lêk habitak alalô malêvôņ. Ma Wapômbêņ lêk halêm ek nêm anêņ avômalô sa.” ¹⁷Êņ ma abô hathak

* 7:15: 1Kiņ 17:23; 2Kiņ 4:36 * 7:16: Luk 1:68

Yisu anêḡ ku atu ba hadum hi haveḡ avômalô Judia iniḡ loḡ sapêḡ lôk pik buyaḡ takatu ba habobo haviḡ.

*Jon hêv nê ku ju ba i ek nenanḡ injik Yisu liḡ
(Mat 11:2-19)*

18 Jon anêḡ nê ku enaḡ hadêḡ yani hathak nôḡ takatu ba Yisu hadum. 19 Ma halam anêḡ anyô ju êlêm ma hêv i ba i ek nenanḡ injik Yisu liḡ, “O ma Mesia atu ba Wapômbêḡ bôk habutiḡ abô ek nêḡ êlêm mena yêlô nayabiḡ anyô yaḡ?”

20 Anyô ju êḡ êyô ek Yisu ma enaḡ, “Jon anyô hathik ḡaḡ hêv yai ba alêm ek nanaḡ injik o liḡ nena, ‘O ma Mesia atu ba Wapômbêḡ bôk habutiḡ abô ek nêḡ êlêm mena yêlô nayabiḡ anyô yaḡ?’ ”

21 Thai êyô ma êyê Yisu hadum avômalô lôk lijiḡ lomaloma mavi lôk hêv ḡgôk kambom bêḡ anôḡ vê hêk avômalô. Ma hadum nê maleniḡ pusip bêḡ anôḡ êyê tak. 22 *Vêḡ ma hanaḡ hadêḡ thai aêntêk, “Nôbônu ma nonaḡ êndêḡ Jon esak nôḡ takatu ba mamu ôyê lo olaḡô. Nê maleniḡ pusip êyê tak, ma nê veniḡvuvuḡ evenḡ, ma nê palê lepla ibitak mavi, ma nê leniḡôndôḡ kôtoḡ elanô abô, ma nê ḡama iviyô hathak loḡbô ma nê siv elanô Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi atu. Ba intu unu nonaḡ êndêḡ Jon esak nôḡ takêḡ. 23 Ma nê takatu ba êyê ya ba

evaloḡ iniḡ êvhaviḡ loḡ, nêḡmô lôk leniḡmavi.”

24 Ma Jon anêḡ anyô ku êvôḡ ma Yisu hanaḡ abô hathak Jon hadêḡ avômalô nena, “Bôk môlô u loḡ thiliv ek ôyê malê? Môlô u ek ôyê lovak hayuv baselak vuak e? 25 Mi. Mena u ek ôyê anyô te hik kwêv kêkêlô ba hayaḡ nôḡ mavi lomaloma e? Mi, nê takatu ba ik kwêv kêkêlô ma êḡmô kiḡ anêḡ unyak ma miḡ êḡmô loḡ thiliv ami. 26 *Môlô u loḡ thiliv ek ôyê malê? Plopet te e? Avanôḡ! Ma doḡtom yanaḡ êndêḡ môlô nena Jon ma bêḡ ek plopet sapêḡ. 27 Bôk eto hathak ôpêḡ hêk Wapômbêḡ anêḡ kapyā nena,

“ ‘Odaḡô, tem yanêḡ yenaḡ anyô ku te êḡmôḡ ek o, ek enaḡ yenaḡ abô bêḡ ek êpôpêk loḡôndê ek o.’ *Malakai 3:1*

28 “Yanaḡ êndêḡ môlô nena Jon ma bêḡ ek avômalô pik sapêḡ. Avi te miḡ bôk havathu anyô te aêḡ ami ma mi. Ma doḡtom ôpatu ba yaôna hêk Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak, ôpêḡ ma bêḡ ek Jon.”

29 *(Sêbôk ma Jon hathik avômalô lôk nê ewa takis haviḡ ba intu elanô abô atu ba Yisu hanaḡ hathak Jon ma enaḡ, “Wapômbêḡ anêḡ kobom ma thêthôḡ anôḡ.”

30 *Ma doḡtom nê Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuḡ êdô ek Jon isik thêlô ba intu

* 7:22: Ais 35:5-6; 61:1; Luk 4:18

* 7:30: Mat 21:32

* 7:26: Luk 1:76

* 7:29: Luk 3:12

êvôlinj dôminj hadêj lojôndê atu ba Wapômbêj hik thô hadêj i.)

³¹ Ma Yisu hanañ, “Yanañ aisê esak avômalô bôlônj êntêk? Ma thêlô hatôm malê?

³² Thêlô ma hatôm avômena takatu ba êmô loj ethak doñtom halôk ba elam hi ek avômena vi nena,

“ ‘Yêlô abi yeñ beleñ ek môlô nondo yeñ,
ma doñtom miñ olo yeñ
ami.

Ma yêlô alañ asêj malêj ek môlô nodañ,
ma doñtom miñ olañ
ami.’

³³ “Ma avômalô bôlônj êntêk êtôm avômena takêj. Jon anyô hathik ñañ halêm ma hatip ek nôm lôk waiñ. Ma môlô ôpôlik hathak yani ba onañ nena ñgôk hamô haviñ yani.

³⁴ *Ma doñtom Anyô Anêj Nakaduñ atu halêm ma miñ hatip ek nôm lo waiñ ami. Ba intu môlô onañ, ‘Ôñgô, anyô êj hathak hayañ nôm lôk hanum waiñ bêj anôj aleba intu halo molo. Yani ma ñê idum kambom lôk ñê ewa takis iniñ anyô môlô.’
³⁵ Aêj ba Wapômbêj anêj auk tem injik anôj mavi ba avômalô tem nêgê nena auk êj ma thêthôj anôj.”

Avi te hathik Yisu va hathak nôm ôv mavi

³⁶ Palisi te halam Yisu hi ek enjañ nôm imbiñ yani. Êj ma yani hi hayô ôpêj anêj unyak ma halôk hamô ek enjañ nôm. ³⁷ *Ma avi sek

te anêj loj êj halañô nena Yisu lêk hayañ nôm hamô Palisi atu anêj unyak. Êj ma hawa nôm ôv mavi halôk kolopak valu te ba thapuk ba hi unyak êj. ³⁸ Ma halêm hamiñ Yisu dôm habobo valuvi ma halañ ba mathôk hêv yak hayô hamô Yisu vakapô. Ma hathav mathôk vê hathak yanida wakadôk ñauñ. Ma halinju Yisu vakapô lôbôlônj ma hawa nôm lêñlêj ôv mavi atu ba hathik Yisu vakapô hathak.

³⁹ Palisi atu hayê nôm êj ma lahabi nena, “Yisu ma miñ plopet te ami. Yani plopet ma tem eyala nena avi atu ba hasôm yani ma avi sek te ba tem êpôlik.”

⁴⁰ Yisu hayala ôpêj anêj auk ma hanañ, “Saimon, yenañ abô te hêk ek yanañ êndêj o.”

Ma Saimon hanañ, “Kêdônjwaga, onañ.”

⁴¹ Ma Yisu hanañ, “Anyô ju bôk ewa valuselenj hêk anyô bêj te. Anyô yañ hawa hatôm 500, ma yañ hawa hatôm 50 ba iniñ viyañ hêk. ⁴² Ma thai miñ hatôm nêñêm valuselenj êj viyañ ami. Ma anyô bêj êj hanañ hadêj thai luvi nena, ‘Dô, hatôm.’ ”

Yisu hanañ abô loj kapô êj yôv ma hanañ hik Saimon linj nena, “Lemhabi nena anyô ju êj yañsê intu lahaviñ ôpêj bêj anôj?”

⁴³ Ma Saimon hanañ viyañ nena, “Yañ atu ba hawa valu bêj la.”

* 7:34: Luk 15:2 * 7:37: Mat 26:7; Mak 14:3; Jon 12:3

Ma Yisu hanaŋ, “Anêm auk ma mavi.”

⁴⁴ Ma Yisu hik i liliŋ ma hayê avi êŋ ma hanaŋ hadêŋ Saimon, “Nôŋgô avi êntêk. Yahabitak hayô anêm unyak kapô ma miŋ hôêv ŋaŋ ba yahathik yaveŋ ami. Ma doŋtom avi êntêk hathik yaveŋ hathak yanida mathôk ma haya vê hathak yanida wakadôk ŋaŋ. ⁴⁵ Ma miŋ huliŋu ya ami, ma doŋtom avi êntêk halinju yaveŋkapô lôbôlôŋ. ⁴⁶ Ma miŋ howa nôm lêŋlêŋ ba hongasô hayô hamô yalerŋkadôk ami, ma doŋtom avi êntêk hawa nôm lêŋlêŋ ôv mavi ba hangasô hayô hamô yaveŋkapô. ⁴⁷ Aêŋ ba yanaŋ êndêŋ o nena avi êntêk lahaviŋ ya bêŋ anôŋ ba intu alalô ayala nena anêŋ kambom bêŋ anôŋ bôk hêv yak yôv. Ma doŋtom avômalô takatu ba esoŋ nena iniŋ kambom takatu ba Wapômbêŋ hêv vê ma dokte iyom, êŋ ma leŋinjhaviŋ yani dokte aêŋ iyom.”

⁴⁸ Ma Yisu hanaŋ hadêŋ avi êŋ nena, “Anêm kambom sapêŋ lêk hêv yak yôv.”

⁴⁹ Ma avômalô takatu ba êmô Saimon anêŋ unyak elanô abô êŋ ma enaŋ hadêŋ i nena, “Ôpêntêk ma opalê ba intu hêv kambom vê?”

⁵⁰ *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ avi êŋ, “Anêm hôêvhaviŋ hêv o bulubiŋ. Nu lôk lemmavi.”

8

Avi doho êv Yisu thêlô sa

¹ Yôv ma Yisu hi haveŋ malak lôbôlôbô ba hanaŋ Abô Mavi hathak Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak. ² *Nê ku laumiŋ ba lahavuju lôk avi takatu ba bôk hêv iniŋ ŋgôk lôk lijiŋ vê evenj haviŋ yani. Avi takatu te ma Malia anêŋ Magadala sêbôk ba ŋgôk baherŋvi ba lahavuju etak yani. ³ Ma avi yaŋ ma Joana, Kusa yanavi. Kusa ma ôpatu ba hayabiŋ Helot anêŋ unyak. Ma te ma Susana lôk avi bêŋ anôŋ haviŋ. Avi takêŋ ethak êv Yisu thêlô sa hathak nômkama.

Abô loŋ kapô hathak anyô hapaliv yaŋvêk

(Mat 13:1-23; Mak 4:1-20)

⁴ Avômalô bêŋ anôŋ ibi thêthô hêk lomalak lomalak ba êlêm ethak doŋtom ek nêgê Yisu. Ma Yisu hanaŋ abô loŋ kapô te nena, ⁵ “Anyô te hi hapaliv yaŋvêk halôk anêŋ ku. Ma hapaliv yaŋvêk takêŋ ma vi halôk loŋôndê ba avômalô evak pesa lôk menak êpôm ba eyaŋ. ⁶ Ma doho halôk pik lôk valu ba hapup. Ma doŋtom pik êŋ moma ba yaŋvêk êŋ hayeŋ ba hama. ⁷ Ma vi halôk loŋ yak lôkmaŋgiŋ kapô ba yak êŋ halumbak hayô yaŋvêk takêŋ vôv. ⁸ Ma doŋtom vi halôk pik mavi ba hapup ba habitak bêŋ ma hik anôŋ ba hatôm 100.”

Yisu hanaŋ abô takêŋ yôv ma halam nena, “Môlô ŋê lôk lemôndôŋ ma nodanô abô êntêk katô.”

* 7:50: Luk 8:48; 18:42 * 8:2: Mat 27:55-56; Mak 15:40-41; Luk 23:49

9 Ma Yisu anêḡ ḡê ku enaḡ hik yani liḡ hathak abô loḡ kapô êḡ anêḡ ôdôḡ. 10 *Ma yani hanaḡ nena, “Wapômbêḡ lêk hik anêḡ auk loḡ kapô hathak anêḡ loḡ lôkliḡyak thô hadêḡ môlô yôv. Ma doḡtom avômalô vi ma yahathak yahanaḡ hathak abô loḡ kapô iyom. Ba intu “thêlô êyê, ma doḡtom miḡ êyê katô ami.

Ma thêlô elañô, ma doḡtom miḡ eyala anêḡ ôdôḡ katô ami.’” *Aisaia 6:9*

11 Ma Yisu hanaḡ nena, “Abô loḡ kapô êḡ anêḡ ôdôḡ ma aêntêk. Yanḡvêk ma hatôm Wapômbêḡ anêḡ abô. 12 Yanḡvêk takatu ba halôk loḡondê ma hatôm avômalô takatu ba elañô Wapômbêḡ anêḡ abô, ma havenḡ yam ma Sadaḡ hayô ma hêv Wapômbêḡ anêḡ abô vê hêk thêlô kapôlôḡniḡ ek miḡ nênemimbiḡ ami. Ba intu Wapômbêḡ miḡ hatôm nêḡ thêlô bulubiḡ ami. 13 Ma yanḡvêk takatu ba halôk pik lôk valu ma hatôm avômalô takatu ba elañô Wapômbêḡ anêḡ abô ba evaloḡ lôk leniḡmavi. Ma doḡtom iniḡ ḡgalôk miḡ halôk pik kapô ba hi ami. Ba intu êvhaviḡ bidona iyom ma malaiḡ hayô ma etak iniḡ êvhaviḡ. 14 Ma yanḡvêk takatu ba halôk yak lôkmaḡniḡ kapô ma hatôm avômalô takatu ba elañô Wapômbêḡ anêḡ abô, ma doḡtom thêlô êmô dokte

ba pik êntêk anêḡ malaiḡ lôk anêḡ nômkama lôk anêḡ nôḡ mavi hathivuḡ Wapômbêḡ anêḡ abô siḡ ba thêlô miḡ ik anôḡ ami ma mi. 15 Ma doḡtom yanḡvêk takatu ba halôk pik mavi ma hatôm avômalô takatu ba kapôlôḡniḡ mavi ba maleḡ lêlê. Thêlô elañô Wapômbêḡ anêḡ abô ba evaloḡ loḡ majanaḡ. Êḡ ma hatôm imiḡ lôklokwaḡ ba ik anôḡ mavi.

Miḡ evuḡ atum lam anêḡ deda ami
(*Mak 4:21-25*)

16 * “Anyô miḡ ethak êtôm atum lam ba êdô hamô uḡ kapô mena ivuḡ hamô loḡ kapô te ami. Thêlô ethak êthôkwêḡ hamiḡ ek avômalô takatu ba êyô unyak kapô ma nêḡê deda. 17 *Nômkama takatu ba ivuḡ hêk loḡ kapô ma tem nimbitak loḡ yaiḡ. Ma nômkama takatu ba ivuḡ i êmô loḡ momaḡniḡ ma tem nimbitak yaiḡ ek sapêḡ neyala i. 18 *Aêḡ ba môlô nodañô yenaḡ abô êntêk katô. Ôpatu ba hayala yenaḡ abô katô ma tem Wapômbêḡ indum ba yani eyala nômkama doho imbiḡ. Ma doḡtom ôpatu ba miḡ hayala yenaḡ abô ami, ma tem Wapômbêḡ enja auk takatu ba ôpêḡ hasoḡ nena bôk hawa yôv vê êḡjêk ôpêḡ.”

Yisu anêḡ talêbô lôk iviyaḡ
(*Mat 12:46-50; Mak 3:31-35*)

* **8:10:** Ais 6:9-10 * **8:16:** Mat 5:15; Luk 11:33 * **8:17:** Mat 10:26; Luk 12:2

* **8:18:** Mat 25:29; Luk 19:26

19 Ma Yisu anêṅ talêbô lôk iviyaṅ êlêm ek nêgê yani, ma donṅtom avômalô bêṅ anôṅ imiṅ loṅ siṅ ba miṅ hatôm nêgê yani ami. 20 Êṅ ma anyô te hanaṅ hadêṅ Yisu nena, “Lemtambô lôk mólôviyaṅ imiṅ yaiṅ ba leniṅhaviṅ nêgê o.”

21 Êṅ ma Yisu hanaṅ, “Yenaṅ wakatik lôk aiaṅ thêlô ma nê takatu ba elañô Wapômbêṅ anêṅ abô ba esopa.”

Yisu hanaṅ ba lovak bêṅ hama

(Mat 8:23-27; Mak 4:35-41)

22 Wak te ma Yisu hanaṅ hadêṅ anêṅ nê ku nena, “Alôana kasukthôm vi tuvulu.” Êṅ ma ewa yeṅ ba i. 23 Thêlô i ma Yisu hêk sôm. Ma ôthôm bêṅ lôk lovak hayô ba hayuv kasuk ba hik halôk yeṅ kapô ba hadum ek êmô thêlô sesoṅ êndôk kasuk kapô ba ini.

24 Êṅ ma i ik Yisu liṅ ba enaṅ, “Anyô bêṅ, anyô bêṅ, alalô tem nama ba mi!”

Ma Yisu haviyô ma hathaṅ lovak lôk kasuk budum bêṅ takatu ba ema ba êk tiṅiṅ. 25 Ma Yisu hanaṅ hadêṅ thêlô, “Mólônim ôêvhaviṅ hamô êsê?” Ma thêlô êkô ba esoṅ kambom ba enaṅ hi ba halêm nena, “Ôpêntêk ma opalê ba intu hanaṅ abô hadêṅ kasuk lo lovak ba elañô anêṅ abô ba esopa?”

Yisu hêv ṅgôk vé hêk anyô te
(Mat 8:28-34; Mak 5:1-20)

26 Ma thêlô ewa yeṅ êṅ ba ibup êyô kasuk ba i avômalô

Gelasa iniṅ pik. Loṅ êṅ hêk Galili vi tuvulu. 27 Ma thêlô ethak liṅ ma Yisu hatak yeṅ ba hi, ma anyô te atu ba ṅgôk hamô haviṅ yani anêṅ loṅ êṅ halêm ba hapôm Yisu. Ôpêṅ bôk hatak anêṅ malak ma hi hamô siô ba haveṅ kôlôlôṅ. 28-29 Nê loṅ êṅ ethak ekak ôpêṅ baṅ lo va lusu hathak seṅ ma êv anyô te ek eyabiṅ, ma donṅtom ṅgôk êṅ hayô ba hayôkwiṅ ôpêṅ ma hamô seṅ êṅ kisi. Ma habi ôpêṅ vôkê ma hi hamô loṅ thiliv.

Ma anyô êṅ hayê Yisu ma halaṅ boloba ba hêv yak halôk pik habobo Yisu valuvi. Êṅ ma Yisu hanaṅ hadêṅ ṅgôk lelaikatu nena, “Otak ôpêntêk ba nu.” Êṅ ma ôpêṅ halam lôklala bomaṅ nena, “Yisu, o ma Wapômbêṅ Leṅ Anôṅ Biṅ anêṅ Nakaduṅ, lemhaviṅ undum malê êndêṅ ya? Miṅ nêṅ vovaṅ êndêṅ ya ami!”

30 Êṅ ma Yisu hanaṅ hik ôpêṅ liṅ, “Anêṅ athêṅ nena?”

Ma ôpêṅ hanaṅ, “Yenaṅ athêṅ nena Nê Vovak Lubuṅlubuṅ” ek malê nena ṅgôk bêṅ anôṅ êmô yani kapô.

31 Ma ṅgôk takêṅ enaṅ lôbôlôṅ hadêṅ Yisu nena, “Miṅ ômbi yêlô êndôk Viv atu ami. 32 Nêṅ yêlô ni êndôk bok takêṅdaku ba êmô dum endaku.” Êṅ ma Yisu halôk hathak iniṅ auk. 33 Ma ṅgôk takêṅ etak ôpêṅ ma i êlôk bok takêṅ kapô. Ma bok takêṅ elañviṅ kethêṅ ba i hadêṅ loṅ kambom ma êv yak halôk kasukthôm ba ṅaṅ halok sapêṅ vônô.

³⁴ Ma nê takatu ba eyabin bok êyê nô m ên ma êsôv ba i enan mayaliv haven lomalak. ³⁵ Ma avômalô êlêm ek nêgê nena malê te habitak lon ên. Thêlô êyô ma êyê Yisu lôk ôpatu ba ngôk bê n anôn bôk êmô havin yani ba lêk anên auk habitak mavi ba hapuk sôp ma hamô habobo Yisu valuvi. Avômalô êyê ba êkô kambom. ³⁶ Ma nê takatu ba êyê nô m ên enan hadên avômalô hathak nô m takatu ba hadum ba anyô lôk ngôk atu habitak mavi. ³⁷ Ma avômalô Gelasa sapên êkô ba elowalin kambom ba enan ek Yisu etak i ba ni buyan. Aên ba Yisu hathak yen ma thêlô êvôi Galili hathak lonbô.

³⁸ Ma anyô lôk ngôk atu lêk mavi ba hana n lonklokwan hadên Yisu nena, "Hatôm yasôk imbin o e?" Ma don tom Yisu hêv ek êmbôn anên lon ba hana n, ³⁹ "Onan êndên avômalô esak nômbên atu ba Wapômbên hadum hathak o." Ên ma havôhi anên lon ma hana n hadên avômalô sapên hathak nômbên atu ba Yisu hadum hadên yani.

Avena nama lo avi lijn
(Mat 9:18-26; Mak 5:21-43)

⁴⁰ Yisu hale hi kasukthôm vi tuvulu hathak lonbô ma avômalô bê n anôn lêk eyabin yani êmô lina n ba ewa yani thô. ⁴¹ Ma anyô bê n hayabin unyak yen te halêm ma anên athên nena Jailus. Yani halek vadôn lêlô habobo Yisu valuvi ma hana n hik yani lijn lôk

kapô malain ek Yisu imbin yani ba ini anên unyak. ⁴² Ek malê nena anên amena ma don tom iyom ba hapôm lijn ba hadum ek ema. Amena ên anên sondabên ma hatôm laumin ba lahavuju.

Ên ma Yisu hi havin yani ma avômalô bê n anôn ekalabu yani sin. ⁴³ Ma avi te hamô lon ên ba hapôm lijn thalalen halom hatôm sondabên laumin ba lahavuju. Ma anyôla min hatôm idum yani mavi ami. ⁴⁴ Avi ên halêm habobo Yisu dômlokwan ma hasôm Yisu anên kwêv daim anên dan iyom ma kethen oyan ma thalalen ên hakapok.

⁴⁵ Ên ma Yisu hana n hik thêlô lijn, "Opalê hasôm ya?"

Ma thêlô sapên enan nena thêlô mi. Ma Pita hana n, "Anyô Bê n, avômalô bê n anôn ekalabu o sin ba intu êsôm o."

⁴⁶ Ma don tom Yisu hana n, "Anyôla hasôm ya ba yahasaê nena yena n lonklokwan doho hêv yak."

⁴⁷ Ma avi ên hayê nena min hatôm imbu n i ami. Ba intu hakô ba halowalin ba hi halek vadôn lêlô habobo Yisu va. Ma hana n hathak hasôm yani ma kethen oyan ma anên thalalen atu hakapok ba avômalô nômbên atu elanô. ⁴⁸ *Ma Yisu hana n hadên avi ên, "Yena n avena, anêm hêv havi n hadum ba lêk hubitak mavi. Nu lôk kapôlôm labali."

* 8:48: Luk 7:50

49 Yisu hanaŋ abô hamiŋ denaŋ ma anyô te halêm anêŋ Jailus anêŋ unyak ba hanaŋ, “Nalum avi lêk hama yôv ba intu otak kédôŋwaga ma miŋ nêŋ malaiŋ êndêŋ yani ami.”
50 Yisu halaŋô abô êŋ ma hanaŋ hadêŋ Jailus, “Miŋ ôkô ami. Nêŋimbiŋ iyom ma tem nalum avi mavi esak loŋbô.”

51-53 Yisu hayô Jailus anêŋ unyak ma avômalô êmô ba elañ asêŋ malêŋ lôk leŋiŋmalaiŋ bêŋ hathak yani. Ma Yisu hanaŋ, “Asêŋ dô. Yani hêk sôm iyom ma miŋ hama ami.” Thêlô eyala nena lêk hama yôv ba intu emalik hathak Yisu. Ma Yisu hadô avômalô ini imbiŋ yani ba hawa Pita lo Jon ma Jems lôk amena êŋ talêbô lo lambô iyom ba i unyak kapô haviŋ yani.

54 Êŋ ma havalonŋ avena hamô baŋ ma halam nena, “Avena, umbiyô!”
55 Ma avena êŋ anêŋ dahô hayô halôk kupik hathak loŋbô ma kethenŋ oyaŋ ma haviyô. Ma Yisu hanaŋ ek nêŋnêŋ nôm êndêŋ avena êŋ ek enjaŋ.
56 Ma anêŋ talêbô lo lambô esonŋ kambom. Ma doŋtom Yisu hanaŋ lôklokwaŋ nena miŋ nenaŋ nôm êŋ bêŋ êndêŋ anyôla ami.

9

Yisu hêv ñê ku ba i

(Mat 10:5-15; Mak 6:7-13)

1 Yisu halam anêŋ ñê ku laumiŋ ba lahavuju ethak

doŋtom ma hêv lôklokwaŋ lôk athêŋ bêŋ hadêŋ i ek nêŋnêŋ ŋgôk sapêŋ vê lôk nindum avômalô lijiŋ mavi. 2 Ma yani hêv thêlô ba i ek nenaŋ abô esak Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak lôk nindum avômalô lôk lijiŋ mavi. 3 *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Môlô nu lomalak lomalak. Ma miŋ noja kôm lo vak ma nôm lo valuseleŋ imbiŋ ami. Uŋgwik kwêv doŋtom ma miŋ noja kwêv yaŋ imbiŋ ami. 4 Unyak alêla takatu ba môlô ôyô, ma nômô unyak êŋ iyom endeba notak loŋ êŋ ek unu buyaŋ. 5 Ma doŋtom loŋ takatu ba miŋ ewa môlô thô ami, ma waklavônŋ otak loŋ êŋ, ma uŋgwik vonŋgovaŋ takatu ba hamô vemimkapô vê êndôk thêlô maleŋiŋ ek injik iniŋ kambom thô.” 6 Yôv ma thêlô i evenŋ lomalak lomalak ba enaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi lôk idum avômalô lôk lijiŋ mavi.

Helot lahabi nena Yisu ma opalê

(Mat 14:1-2; Mak 6:14-16)

7 *Anyô Bêŋ Helot halaŋô nôm takatu ba Yisu hadum ba lahabi bêŋ anônŋ hathak ek malê nena anyô doho enaŋ aêntêk, “Jon haviyô hêk ŋama hathak loŋbô.” 8 Ma anyô doho enaŋ, “Elia halêm,” ma doho enaŋ, “Plopet tak sêbôk te haviyô hathak loŋbô.” 9 *Êŋ ma Helot hanaŋ nena, “Bôk yahadabêŋ Jon laselo kisi yôv, ma doŋtom Yisu ma opalê

* 9:3: Luk 10:4-11

* 9:7: Mat 16:14; Mak 8:28; Luk 9:19

* 9:9: Luk 23:8

ba yahalanô avômalô enaḡ abôkama hathak yani?" Êḡ ma yani hadum ek êḡjê Yisu.

Yisu havakôḡ avômalô hatôm 5,000

(Mat 14:13-21; Mak 6:30-44; Jon 6:1-15)

¹⁰ Ma Yisu anêḡ aposel êyô, ma enaḡ hathak nôḡ takatu ba thêlô idum bêḡ hadêḡ Yisu. Yôv ma Yisu halom thêlôda iyom ba i malak te anêḡ athêḡ nena Betsaida. ¹¹ Ma doḡtom avômalô bêḡ anôḡ eyala nena Yisu lêk hi. Êḡ ma thêlô esopa yani ba i. Thêlô i êyô ek Yisu ma yani hawa thêlô thô. Yôv ma yani hanaḡ abô hathak Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak ba hadum avômalô lôk lijij ibitak mavi.

¹² Ma yaḡsiḡ bôlôvôḡ ma Yisu anêḡ ḡê ku êlêm ma enaḡ hadêḡ yani nena, "Lêk yaḡsiḡ ma alalô amô loḡ thiliv. Ba intu otak avômalô takêntêk ek ini malak lôk loḡ takatu ba hamô habobo ek nêmbôlêm iniḡ nôḡ lôk loḡ nêjêk."

¹³ Ma doḡtom Yisu hanaḡ nena, "Mi, môlôda nobakôḡ i." Ma thêlô enaḡ, "Yêlôaniḡ nôḡ ma polom baheḡvi ma alim ju iyom hamô ba miḡ hatôm ami. Aêḡ ba yêlô ana nanêm nôḡ vuli ek avômalô nômbêḡ êntêk êḡ la?" ¹⁴ Thêlô enaḡ abô êḡ ek malê nena anyô bêḡ anôḡ ba hatôm 5,000 la intu êmô.

Ma Yisu hanaḡ hadêḡ anêḡ ḡê ku nena, "Môlô nonaḡ êndêḡ avômalô nena nesak doḡtom êtôm aêntêk 50 dum

te, ma 50 dum yaḡ êtôm 5,000." ¹⁵ ḡê ku idum aêḡ hadêḡ avômalô ba sapêḡ êlôk êmô biḡ. ¹⁶ Ma Yisu hawa polom baheḡvi lôk alim ju atu ba hêv ma hathak leḡ ma hateḡ mek. Vêm ma haya hi lôbôlôbô ma hêv hadêḡ anêḡ ḡê ku ba ibi sam hadêḡ avômalô nômbêḡ atu. ¹⁷ Ma avômalô sapêḡ eyaḡ ba leḡḡvivyak. Ma nôḡ wata vi atu ba hamô ma ḡê ku isup halôk vak sam laumiḡ ba lahavuju.

Pita hanaḡ nena Yisu ma Kilisi

(Mat 16:13-28; Mak 8:27-9:1)

¹⁸ Wak te ma Yisu hateḡ mek ma anêḡ ḡê ku iyom êmô haviḡ yani. Ma Yisu hanaḡ hik thêlô liḡ nena, "Avômalô ethak elam ya nena opalê?"

¹⁹ *Ma thêlô enaḡ nena, "Doho enaḡ nena o ma Jon anyô hathik ḡaḡ. Ma doho enaḡ nena o ma Elia, ma doho enaḡ nena o ma plopet bô te intu haviyô hathak loḡbô."

²⁰ *Ma Yisu hanaḡ hik thêlô liḡ, "Ma môlôda olam ya nena opalê?"

Ma Pita hanaḡ viyaḡ nena, "O ma Mesia atu ba Wapômbêḡ hêv ek nêḡ anêḡ avômalô bulubiḡ."

²¹ Êḡ ma Yisu hanaḡ lôklokwaḡ hadêḡ thêlô ek miḡ nenaḡ abô êḡ bêḡ êndêḡ anyôla ami. ²² *Ma yani hanaḡ nena, "Anyô Anêḡ

* 9:19: Luk 9:7-8

* 9:20: Jon 6:68-69

* 9:22: Luk 9:44; 18:32-33

Nakaduŋ atu tem esopa Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ ba enja vovaŋ bêŋ anôŋ. Ma Israel iniŋ nê bêŋbêŋ lôk nê bêŋbêŋ êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ tem nêmbôliŋ dômiŋ êndêŋ yani. Ma Wapômbêŋ tem indum ba nijik yani vônô. Ma êtôm wak lô ma tem injik yani liŋ imbiyô esak lonbô.”

23 *Ma yani hanaŋ hadêŋ avômalô sapêŋ nena, “Anyôla hadum ek esopa ya, êŋ ma êmbôliŋ dôm êndêŋ yanida ma enja anêŋ alovalaŋaŋsiŋ êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ ba esopa ya. 24 *Ek malê nena ôpatu ba lahabi bêŋ anôŋ hathak anêŋ lôkmala pik ma anêŋ lôkmala êŋ tem nê m yak. Ma doŋtom ôpatu ba hatak anêŋ lôkmala ek hasopa ya, yani êŋ tem enja lôkmala anôŋ. 25 Anyô te hawa nômkama pik sapêŋ, ma doŋtom miŋ hasopa Wapômbêŋ ami ba anêŋ lôkmala hêv yak, êŋ ma tem yani êmô mavi e? Mi anôŋ, tem enja vovaŋ. 26 *Ma anyôla mama ek ya lôk yenaŋ abô, ma embeŋ yam atu ba ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ yandealêm imbiŋ yenaŋ deda lôkmaŋgiŋ lôk lambô ma aŋela mathêŋ iniŋ deda lôkmaŋgiŋ, ma tem ya mama ek ôpêŋ aêŋ iyom. 27 Aêŋ ba yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena Wapômbêŋ anêŋ lonŋ lôkliŋyak tem êlêm. Ma môlô

vi atu ba umiŋ lonŋ êntêk tem nômô lôkmala denaŋ ma ôŋgô nôm êŋ imbiŋ.”

Yisu liŋkupik habitak yanŋa (Mat 17:1-13; Mak 9:2-13)

28 Ma Yisu hanaŋ abô êŋ yôv ma wak baherŋvi ba lahavulô hale ba hi. Ma Yisu hathak dumlolê te ba hi ek eteŋ mek ma hawa Pita lo Jems ma Jon iviŋ yani. 29 Yisu hateŋ mek denaŋ ma thohavloma habitak yanŋa ba anêŋ kwêv habitak thapuk hatôm damak hêv. 30-31 *Ma ketheŋ oyaŋ ma anyô lokwanju lôk deda bêŋ imiŋ ba enaŋ abô haviŋ yani, yaŋ ma Mose ma yaŋ ma Elia. Thai enaŋ abô hadêŋ Yisu hathak nô m takatu ba Yisu tem indum ba injik anôŋ êmô Jerusalem endeba yani etak pik êntêk ba ni. 32 *Ma Pita lo Jems ma Jon thêlô maleŋ hatulak ba êk sôm. Ma thêlô iviyô ma êyê Yisu anêŋ deda bêŋ lôk anyô ju imiŋ iviŋ yani. 33 Ma thai idum ek ini ma Pita hanaŋ hadêŋ Yisu aêntêk, “Anyô bêŋ, mavi anôŋ ek lêk alalô amô lonŋ êntêk. Yêlô nadav unyak lôkkupik lokwanlô, te ek o ma te ek Mose ma te ek Elia.” Pita hathôŋ abô atu ba enaŋ ba intu hanaŋ aêŋ.

34 Pita hanaŋ abô denaŋ ma buliv te hayô hava thêlô siŋ ba thêlô êkô. 35 *Ma abô te halêm anêŋ buliv êŋ kapô nena, “Intu ma yenaŋ Okna ba bôk yahatak yani yôv ek indum yenaŋ ku. Ba

* 9:23: Mat 10:38; Luk 14:27 * 9:24: Mat 10:39; Luk 17:33; Jon 12:25 * 9:26:

Mat 10:33; Luk 12:9 * 9:30-31: Luk 9:22 * 9:32: 2Pi 1:16-18 * 9:35: Luk 3:22

nodanô anêḡ abô.”³⁶ Abô êḡ habitak yôv ma thêlô êyê Yisu iyom hamiḡ. Pita lo Jems ma Jon miḡ enaḡ hadêḡ anyôla hathak nôḡ takatu ba êyê lo elanḡ ami.

Yisu hêv ḡḡok vê hêk okna te
(*Mat 17:14-21; Mak 9:14-29*)

³⁷ Haviyô hayaḡ ma Yisu thêlô etak dumlolê hêk ma êlôk ba i, ma avômalô bêḡ anôḡ i êpôm yani. ³⁸ Ma anyô te dalam aêntêk, “Kêdôḡwaga, hatôm nêḡ kapôlôm ek yenaḡ okna ba nêḡ yani sa ek malê nena yenaḡ okna donḡtom iyom. ³⁹ ḡḡok te hathak hayôkwiḡ yani ba kethêḡ oyaḡ ma yani halaḡ boloba ba halowaliḡ kambom ba wapôk habitak abôlêk. ḡḡok êḡ habuliḡ yani liḡkupik kambom anôḡ ba miḡ hathak hatak yani dokte ami. ⁴⁰ Yahananḡ hik anêḡ ḡê ku liḡ lôklokwaḡ ek nêḡnêḡ ḡḡok kambom êḡ vê, ma donḡtom thêlô miḡ hatôm ami.”

⁴¹ Ma Yisu hanaḡ viyaḡ nena, “Yahamô haviḡ môlô sawa daim ma donḡtom miḡ ôêvhaviḡ ami ma owa auk lokbaḡ aleba yakapôlôḡ lêk haḡiap hathak môlô. Onja okna êḡ êlêḡ.”

⁴² Ma okna êḡ haveḡ denaḡ, ma ḡḡok êḡ habi vôkê halôk pik ba hadum ba okna halowaliḡ kambom. Ma donḡtom Yisu hathaḡ ḡḡok lelaik êḡ, ma hadum okna êḡ ba habitak mavi ma hêv hi

hadêḡ lambô hathak lonḡbô. ⁴³ Ma avômalô sapêḡ eson kambom hathak Wapômbêḡ anêḡ lôklokwaḡ bêḡ.

Yisu hanaḡ bôlôḡ yaḡ
hathak anêḡ ḡama
(*Mat 17:22-23; Mak 9:30-32*)

Avômalô sapêḡ leḡiḡhabi abô bêḡ anôḡ hathak nôḡ takatu ba Yisu hadum, ma Yisu hanaḡ hadêḡ anêḡ ḡê ku nena, ⁴⁴ * “Môlô nodanô abô êntêk katô. Tem nenaḡ Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu bêḡ ba netak êndôk avômalô baheḡiḡ.” ⁴⁵ *Ma anêḡ ḡê ku êthôḡ abô êḡ anêḡ ôdôḡ paliḡ ek malê nena havuḡ ek thêlô. Ma êkô ek nenaḡ injik yani liḡ ek enaḡ anêḡ ôdôḡ bêḡ êndêḡ thêlô.

Opalê intu anyô bêḡ?
(*Mat 18:1-5; Mak 9:33-41*)

⁴⁶ *Ma Yisu anêḡ ḡê ku êkôki nena thêlô alisé intu bêḡ ek ḡê ku vi. ⁴⁷ Ma Yisu hayala thêlônḡ auk êḡ. Ma hawa amena te ba hadô hamiḡ habobo yani. ⁴⁸ *Ma hanaḡ hadêḡ anêḡ ḡê ku nena, “Ôpatu ba hêvhaviḡ ya ba hawa amena nate aêntêk thô, ma hatôm hawa ya thô. Ma ôpatu ba hawa ya thô, ma hatôm hawa ôpatu ba hêv ya ba yahalêḡ thô haviḡ. Ma ôpatu ba hadum i aleba yaôna hamô môlô malêvôḡ intu anyô bêḡ ek môlô.”

⁴⁹ Ma Jon hanaḡ nena, “Anyô Bêḡ, yêlô ayê anyô te hêv ḡḡok vê hathak anêḡ

* 9:44: Luk 9:22 * 9:45: Luk 18:34

* 9:46: Luk 22:24

* 9:48: Mat 10:40

athên. Ma donjom yani ma miñ alalô te ami ba intu yêlô anañ ek yani etak ku êñ.”

50 *Ma donjom Yisu hanañ nena, “Dô! Miñ numiñ yani loñ siñ ami. Ôpatu ba miñ hapôlik hathak alalô ami, intu alalôaniñ te.”

Avômalô Samalia êdô Yisu

51 Waklavôn Wapômbên enja Yisu ni leñ lêk habobo, êñ ma yani lavidon ek ni Jerusalem. 52 Ma yani hêv anyô doho ba i malak te hêk Samalia ek nêpôpêk nômkama êmôn ek yani. 53 Ma donjom avômalô loñ êñ êdô neja yani thô ek malê nena hi Jerusalem. 54 *Ma nê ku Jems lo Jon êyê nôm êñ ma enañ hik yani liñ aêntêk, “Anyô Bêñ, yai nandam atum êndôk ba êlêm anêñ leñ ek esañ thêlô e?” 55 Ma donjom Yisu hik i liliñ ma hayanda thai. 56 Ma thêlô i malak yañ.

Ku bêñ ek nesopa Yisu vanğwam

(Mat 8:18-22)

57 Thêlô even loñondê ba i ma anyô te hanañ nena, “Loñ nômbên atu ba hu ma tem yasopa o.”

58 Ma Yisu hanañ, “Avuñ yatap iniñ pik abyañ hamô ma menak iniñ unyak hamô aliñ, ma donjom ya Anyô Anêñ Nakaduñ atu ma yenañ loñ yañgêk ma mi.”

59 Ma Yisu hanañ hadên anyô yañ nena, “Osopa ya.”

Ma donjom ôpên hanañ, “Anyô Bêñ, otak ya ek yana yandav wakamik vêmam.”

60 Ma Yisu hanañ hadên yani, “Dô, nê nãma da nedav iniñ nãma. Ma nu onañ abô esak Wapômbên anêñ loñ lôkliñyak bêñ.”

61 *Ma anyô yañ hanañ hadên Yisu nena, “Anyô Bêñ, tem yasopa o, ma donjom otak ya ek yanañ waklêvôn êndên yenañ avômalô vêmam.”

62 Ma Yisu hanañ viyañ nena, “Ôpatu ba haven loñondê ma hik ma liliñ miñ hatôm indum ku êñjêk Wapômbên anêñ loñ lôkliñyak kapô ami ma mi.”

10

Yisu hêv nê ku hatôm 72 ba i
(Mat 11:20-24)

1 *Yôv ma Anyô Bêñ hatak avômalô yañda hatôm 72 ba hêv i juju ba êmôn ek yani ba i hadên malak lôn sapên atu ba yani tem ni. 2 *Ma yani hanañ hadên thêlô nena, “Nôm bêñ anôn lêk hayôk ba hamô ku kapô, ma donjom nê ku ma tomtom iyom. Aên ba noten mek êndên ku anên alañ ek nêm nê ku ba ini ek nindum anên ku. 3 *Môlô nu. Yahêv môlô ba u hatôm boksipsip nali i êmô avuñ yatap malêvôn. 4 *Ma miñ môlô noja valuseleñ lôk vak lôk bokngôp imbiñ ami. Ma miñ nonañ abô pôk emben

* 9:50: Mat 12:30; Luk 11:23 * 9:54: 2Kin 1:9-16 * 9:61: 1Kin 19:20

* 10:1: Mak 6:7 * 10:2: Mat 9:37-38; Jon 4:35 * 10:3: Mat 10:16 * 10:4: Mat 10:7-14; Mak 6:8-11; Luk 9:3-5

loṅṅondê ami ma unu nundum ku êṅ kethenṅ.

⁵ “Môlô ôyô unyak te kapô, ma nonanṅ êndênṅ thêlô aêntêk, ‘Wapômbênṅ hatôm indum ba môlô nômbô yôhok mavi.’

⁶ Anyô yôhok te hamô unyak êṅ ba hêvhavinṅ, êṅ ma tem môlônim abô mavi êṅ êmô imbiṅ thêlô. Ma mi, ma tem abô êṅ êmbôlêm ek môlôda esak loṅbô. ⁷ *Ma môlô nômbô unyak êṅ iyom. Ma môlô onṅwanṅ ba nunum êtôm atu ba êv hadênṅ môlô iyom ek malê nena môlô ma ṅê ku ba mavi ek avômalô neyabinṅ môlô. Ma miṅ môlô unu nosak unyak mayaliv ami.

⁸ * “Môlô ôyô malak lôṅ te ba ewa môlô thô ba êv nômbô hadênṅ môlô, êṅ ma môlônṅanṅ.

⁹ Ma môlô nundum thêlôninṅ avômalô lôk lijinṅ nimbitak mavi, ma môlô nonanṅ aêntêk, ‘Wapômbênṅ anênṅ loṅ lôklinṅyak lêk halêm habobo môlô.’

¹⁰ Ma donṅtom miṅ ewa môlô thô ami, êṅ ma môlô unu numiṅ loṅṅondê ma nonanṅ nena, ¹¹ *Yêlô ik vonṅgoanṅ venṅkapô vê halôk môlô malemim ek injik môlônim kambom thô. Ba intu môlô lemim imbi katô nena Wapômbênṅ anênṅ loṅ lôklinṅyak lêk halêm habobo môlô.’

¹² *Yananṅ êndênṅ môlô nena waklavônṅ atu ba Wapômbênṅ endelêm ek endanṅ abô, êṅ ma avômalô loṅ atu ba miṅ ewa môlô thô ami, thêlôninṅ

malainṅ tem êmônṅ ek avômalô kambom anênṅ Sodom.

¹³ “Alikaknena, môlô avômalô Kolasin lo Betsaida! Môlô bôk ôyê nômbithi lo-maloma. Ma donṅtom bôk yandum nômbithi takênṅ êmô Taia lo Saidon malêvônṅ, êṅ ma kethenṅ oyanṅ ma tem nijik kwêv kambom lôk nesav atum ṅgavu esak lenṅkadôk ek nede kapôlôninṅ liliṅ. ¹⁴ Waklavônṅ atu ba Wapômbênṅ endelêm ek endanṅ abô, êṅ ma môlônim malainṅ tem bêṅ anônṅ êmônṅ ek avômalô Taia lo Saidon ininṅ! ¹⁵ Ma môlô avômalô Kapaneam, tem nêmbô môlônim athênṅ esak lenṅ e? Mi, môlô tem unu ṅê ṅama ininṅ loṅ!

¹⁶ * “Anyô halanṅô môlônim abô, êṅ ma yani halanṅô yenanṅ abô havinṅ. Ma anyô havôlinṅ dômbô hadênṅ môlô, êṅ ma yani havôlinṅ dômbô hadênṅ ya havinṅ. Ma anyô havôlinṅ dômbô hadênṅ ya, êṅ ma yani havôlinṅ dômbô hadênṅ Ôpatu ba hêv ya ba ya-halêm havinṅ.”

Nê ku êvôlêm hathak loṅbô (Mat 11:25-27; 13:16-17)

¹⁷ Nê ku 72 takatu êvôlêm hathak loṅbô ma lenṅmavi bêṅ anônṅ ba enanṅ, “Anyô Bêṅ, yêlô adum ku lomaloma lôk êv ṅgôk vê hathak anêm athênṅ.”

¹⁸ *Ma Yisu hananṅ aêntêk, “Yahayê Sadanṅ hêv yak anênṅ lenṅ hatôm damak. ¹⁹ *Odanṅ,

* **10:7:** 1Ko 9:6-14; 1Ti 5:18 * **10:8:** 1Ko 10:27 * **10:11:** Ap 13:51; 18:6

* **10:12:** Stt 19:24-25; Mat 10:15; 11:24 * **10:16:** Mat 10:40; Luk 9:48; Jon 5:23

* **10:18:** Jon 12:31; ALK 12:8-9 * **10:19:** Sng 91:13; Mak 16:18

yahêv lôklokwan hadêj môle ek nombak umya lo danjavin pesa. Ma môle hatôm nômo Sadan ôpatu ba lamanin hathak môle anêj lôklokwan sapêj lu. Ma nômlate miñ hatôm imbulin môle ami ma mi. ²⁰ *Ma môle miñ lemimmavi bêj anôj esak ngôk elanjô môle nim abô ami ma mi, ma donjom môle lemimmavi esak Wapômbênj bôk hato môle nim athênj hêk lej.”

²¹ Yôv ma Lovak Mathen hadum Yisu anêj kapô lamavi ba hanan, “Wakamik, O ma lej lo pik anêj alanj! Lêk huvun anêm auk hadêj nê lôkauk lôk nê bêjbênj ma huik thô hadêj nê takatu ba êtôm avômena yaônena. Ba intu yahabô anêm athênj! Wakamik, avanôj oda hosopa anêm lemhavinj ba intu hudum aênj.

²² * “Wakamik bôk hôêv ya auk sapêj yôv. Ba anyô late miñ hayala Nalum atu ami. Mi, O Wakamik iyom. Ma anyô late miñ hayala O Wakamik katô ami. Mi, Nalum lôk nê takatu ba Nalum lahavinj injik O thô êndênj i iyom.”

²³ Ma Yisu hik i lilin ba hanan hadêj anêj nê ku iyom nena, “Wapômbênj hadum mavi hadêj môle ba môle ôyê nôm takatu. ²⁴ Yanan êndênj môle nena sêbôk ma plopet lôk kin bêj anôj lejinjavin nêgê nôm êntêk ba lêk môle ôyê,

ma donjom miñ êyê ami. Ma lejinjavin nedanjô abô takêntêk ba lêk môle olanjô, ma donjom miñ elanjô ami.”

Anyô Samalia mavi te
(*Mat 22:34-40; Mak 12:28-34*)

²⁵ *Wak te ma anyô lôkauk hathak abô balabun hayô haminj ba hadum ek esaê Yisu ba hanan, “Kêdôjwaga, yandum malê ek Wapômbênj nêmlôkmala atu ba nêmo êtôm wak nômbênj intu sapêj êndênj ya?”

²⁶ Ma Yisu hanan hik yani linj aêntêk, “Abô balabun hanan malê? Êj ma oda osam abô êj ba lemimbi nena abô êj hanan aisê?”

²⁷ *Ma yani hanan nena, “Lemimimbinj Anyô Bêj unim Wapômbênj ênjêk unim kapôlômim lôk dahôlômim ma lôklokwanj lôk unim auk sapêj. Ma lemimbinj anêm avômalô êtôm lemhavinj oda.”

²⁸ *Ma Yisu hanan nena, “Avanôj. Undum aênj ma tem ômo lôkmala.”

²⁹ Ma donjom yani hadum ek avômalô nêgê nena anêj auk ma mavi, aênj ba yani hanan nena, “Yenan avômalô êj ma opalêla?”

³⁰ Ma Yisu hanan viyanj aêntêk, “Anyô te hatak Jelusalem ma halôk ba hi Jeliko. Êj ma nê vani êpôm yani ba ik yani ba hamayak hêk lojôndê ma ewa anêj nômkama vani ba i. ³¹ Ma

* 10:20: Plp 4:3; ALK 3:5 * 10:22: Jon 3:35; 10:15 * 10:25: Mat 22:35-40;

Luk 18:18 * 10:27: Wkp 19:18; Lo 6:5 * 10:28: Wkp 18:5

anyô habôk da te hasopa lojôndê êṅ ba halôk ba hi. Êṅ ma yani hayê anyô êṅ, ma doṅtom yani habup halôk lojôndê vi hale ba hi. ³² Aêṅ iyom ma Livai te halôk lojôndê bô êṅ hale ma hayê ôpêṅ, ma kethêṅ oyaṅ habup halôk lojôndê vi atu hale ba hi. ³³ Ma doṅtom anyô Samalia* te halom lojôndê êṅ ba hi ma hayê ôpêṅ ba lahiki. ³⁴ Êṅ ma yani hi hadêṅ ôpêṅ ma hanḡasô waiṅ lôk nôṁ lêṅlêṅ hathak ôpêṅ anêṅ palê ma hasum. Yôv ma yani hawa ôpêṅ ba hatak hayô hamô anêṅ bok doṅki ma halom ba hi unyak atu ba êv vuli ba êk. Ma yanida hayabiṅ ôpêṅ. ³⁵ Ma haviyô hayaṅ ma yani hêv valuselen seleva ju hadêṅ unyak alaṅ ma hanaṅ nena, ‘Oyabiṅ anyô lijiṅ êntêk mavi. Ma valu êntêk miṅ hatôm ami ba wak yaṅ atu ba yahalehalêṁ ma tem yanêṁ doho imbiṅ.’ ”

³⁶ Yisu hanaṅ abô loṅ kapô êṅ yôv ma hanaṅ hik anyô lôkauk êṅ liṅ aêntêk, “Lemhabi aisê? Ôpatu ba ṅê kambom ik ma opalê hêv yani sa hatôm yanida anêṅ avômalô te?”

³⁷ Ma anyô lôkauk hanaṅ viyaṅ nena, “Ôpatu ba hêv kapô hadêṅ yani.”

Ma Yisu hanaṅ hadêṅ ôpêṅ nena, “Nu ma undum aêṅ iyom.”

Yisu hamô Mata lo Malia iniṅ unyak

³⁸ Yisu lôk anêṅ ṅê ku even ba i ma Yisu habitak hayô malak lôṅ te ba hi. Ma avi te anêṅ athêṅ nena Mata hawa Yisu thô ba hi hamô anêṅ unyak. ³⁹ *Mata anêṅ yaṅ molok Malia hamô habobo Anyô Bêṅ valuvi ba halaṅô anêṅ abô. ⁴⁰ Ma doṅtom Mata hadum ku bêṅ anôṅ ek hapôpêk nôṁ. Êṅ ma yani hi hadêṅ Yisu ma hanaṅ, “Anyô Bêṅ, lemhabi aisê? Yahadum ku bêṅ anôṅ ma yenaṅ aiyaṅ molok miṅ hêv ya sa dokte ami. Ba intu otak yani êlêṁ ek nêṁ ya sa.”

⁴¹ Ma doṅtom Anyô Bêṅ hanaṅ viyaṅ hadêṅ yani nena, “Mata, Mata, aisê ka lem hik o ba kapôlôm malaiṅ hathak nôṁkama lomalama? ⁴² *Ma doṅtom nôṁlate iyom intu ba nôṁbêṅ ma Malia lêk hawa nôṁ êṅ yôv ba anyô te miṅ hatôm enja nôṁ êṅ vê êṅjêk yani ami ma mi.”

11

*Kobom neteṅ mek
(Mat 6:9-15; 7:7-11)*

¹ Wak te ma Yisu hateṅ mek hamô bute. Ma hateṅ mek yôv ma anêṅ ṅê ku te hanaṅ hadêṅ yani nena, “Anyô Bêṅ, ôndôṅ yêlô ek yêlô nateṅ mek êtôm sêbôk ba Jon hadôṅ anêṅ ṅê ku.”

² Ma Yisu hanaṅ, “Môlô noteṅ mek aêntêk,

* **10:33:** Avômalô Samalia ma Islael iniṅ ṅê kambom. * **10:39:** Jon 11:1; 12:2-3

* **10:42:** Mat 6:33

“Wakamik, anêm athên
ênjêk mathen.

Ma anêm loj lôklinyak êlêm
êtôm loj lôkthô.

³ Ma nêm wak tomtom anên
nôm êndên yêlô.

⁴ Ma yêlô êv avômalô ini
kambom takatu ba
idum hadên yêlô vê,

ba intu nêm yêlôani
kambom vê aên iyom.

Lôk miñ otak yêlô êndôk nôm
atu ba esau yêlô ami.’ ”

⁵⁻⁶ Yôv ma Yisu hana
abô loj kapô te hadên thêlô
aêntêk, “Bôlôvôñ biñ te ma
hu hadên anêm anyô môlô
te anên unyak ma hona,
‘Aiyañ, yenañ anyô môlô te
halêm anên loj daim ba lêk
hamô yenañ unyak ba hama
kisi ma ya nômi. Ba hatôm
nêm polom lokwanlô ek yani
e?’ ⁷ Ma anêm anyô môlô atu
hamô unyak kapô tem ena
viyañ nena, ‘Yahadô. Yêlô
lêk êk sôm ba unyak abôlêk
lêk putup yôv ba tem miñ
yanêm nôm êndên o ami ma
mi.’ ⁸ Yani hadô ek nêm anên
anyô môlô sa. Ma doñtom
yahanan hadên môlô nena
oteñ lôbôlôn, êñ ma tem yani
mama ba imbiyô ba nêm nôm
êtôm atu ba hoten yani.

⁹⁻¹⁰ “Ba intu yahanan
hadên môlô nena nê takatu
ba enañ hik Wapômbên liñ,
ma tem neja nômkama êtôm
atu ba enañ. Ma êbôlêm
nômplate ma tem nêpôm. Ma
ipididiñ unyak abôlêk ma
tem injik vê ek i. Aên ba onañ
hik Wapômbên liñ ma tem

nêm môlônim lemimhaviñ
êndên môlô. Ma ôbôlêm ma
tem nôpôm. Ma upididiñ
unyak abôlêk ma tem injik vê
ek môlô.

¹¹ “Môlô avômena iniñ lami,
nalum hanañ hik o liñ ek
enjañ alim ma tem nêm umya
kambom te êndên yani e?
Ma mi! ¹² Mena yani hanañ
ek enjañ menak daluk, êñ
ma tem nêm ñgalivañ te e?
Ma mi! ¹³ Môlô avômalô pik
unim bôk lo loj ma kambom,
ma doñtom môlô othak ôêv
nôm kama mavi hadên nalumi.
Aên ba môlô noyala katô
nena môlônim Lemambô Bên
atu ba hamô malak leñ yani
lamavi anôn ek nêm Lovak
Mathen êndên nê takatu ba
enañ hik yani liñ.”

Yisu lo Belsebul

(*Mat 12:22-32,43-45; Mak
3:20-27*)

¹⁴ Yisu hêv ñgôk vê hêk
anyô abôlêk putup te. Ma
ñgôk êñ hatak ôpên ba hi ma
ôpên hanañ abô ba avômalô
sapên êyê ba eson kambom.

¹⁵ *Ma doñtom avômalô doho
enañ, “Ñgôk iniñ anyô bên
Belsebul hêv lôklokwan hadên
ôpên. Ba intu hatôm nêm
ñgôk sapên vê ênjêk avômalô.”

¹⁶ *Ma avômalô doho idum ek
nesau Yisu ba enañ hik yani
liñ nena, “Undum lavônin te
ek injik thô nena Wapômbên
hêv o ba hôlema mena mi e?”

¹⁷ Ma doñtom Yisu hayala
thêlônin auk ba hanañ abô
loj kapô te hadên thêlô nena,
“Avômalô malak lôn te evaki

* **11:15:** Mat 9:34; 10:25 * **11:16:** Mat 12:38

vose hi ôdôn ju, êñ ma tem malak lôñ êñ ñgathiniñ ba bapu ipup imbitak. Ma avômalô ôdôn te evaki vose hi ôdôn ju ma tem thêlôda nêñêm yak. ¹⁸ Aên ba Sadan anên ñgôk vi evaki vose hi ôdôn ju, êñ ma Sadan anên loñ lôkliñyak tem imiñ majan aisê? Mi. Ma aisê ka môlô onan nena yahêv ñgôk vê hathak Belsebul anên lôklokwan? ¹⁹ Môlô onan nena ñgôk bêñ Belsebul hêv lôklokwan hadên ya ba yahêv ñgôk vê. Ma môlônim avômalô idum ku êñ havin! Ma opalê intu hêv lôklokwan hadên thêlô ba idum ku mavi êñ? Ñgôk Bêñ, e? Mi! Môlôda unim avômalô ik thô nena môlô onan abôyan. ²⁰ Wapômbên da hêv lôklokwan hadên ya ba yahêv ñgôk vê hêk avômalô. Aên ba oyala nena Wapômbên anên loñ lôkliñyak lêk halêm yôv.

²¹ “Anyô lôklokwan te havalon nômka vovak ba hayabin anên loñ, êñ ma anên nômka tem êmô mavi. ²² *Ma doñtom anyô vovak laik môñ hayô ba hik vovak hadên ôpên aleba hamô lu, êñ ma yani tem enja ôpên anên nômka vovak takatu ba bôk hadum ôpên ba habitak lôklokwan vê. Aên ba ôpatu ba lovak ma tem imbi yan atu ba hêv yak anên nômka sam.

²³ * “Anyôla miñ hêv ya sa ek yai nanjik vovak êndên Sadan ami, ôpên hatôm havin

Sadan ba thai ik vovak hadên ya. Ma anyô miñ hêv ya sa ba hasup avômalô hathak doñtom ami, êñ ma hatôm halupunin i ba êsôv mayaliv.”

²⁴ “Ñgôk lelaik hatak anyô te, êñ ma hi haven loñ thiliv ek êmbôlêm loñ mavi te ek enja lovak ba êmô. Ma miñ hapôm loñ te ami ma tem enan nena, ‘Yatup sin yana unyak sêbôk esak loñbô.’ ²⁵ Ma hayô ba hayê nena unyak êñ lêk epesan ba habitak mabun mavi. ²⁶ Êñ ma tem ni êmbôlêm ñgôk bahen vi ba lahavuju takatu ba iniñ lôklokwan hamôn ek anên ba enja i imbin ek nimbitak nêyô unyak êñ kapô esak loñbô. Êñ ma ôpên tem êmô kambom anôn ek yan sêbôk.”

²⁷ *Yisu hanan abô takên hamô denan ma avi te hamin avômalô nômbên êñ malêvôn ma halam aêntêk, “Avi atu ba havathu o ba hêv sum hadên o, yani êñ êmô lôk lamavi.”

²⁸ Ma doñtom Yisu hanan, “Ôpatu ba halanô Wapômbên anên abô ba hasopa, yani êñ êmô lôk lamavi anôn.”

Anyô doho leninhavin nêgê lavônin

(Mat 12:38-42; Mak 8:11-12)

²⁹ *Avômalô bêñ anôn êyô ek Yisu. Êñ ma Yisu hanan, “Avômalô bôlôn êntêk ma avômalô kambom. Thêlô enan ek yandum lavônin ek injik thô nena Wapômbên

* 11:22: Kol 2:15 * 11:23: Luk 9:50
Mat 16:4

* 11:27: Luk 1:28,42,48 * 11:29:

bôk hêv ya ba yahalêm, ma donjom tem mi. Thêlô tem nêgê Jona anêj lavôñij iyom. ³⁰ Sêbôk ma Jona habitak hatôm lavôñij ek avômalô Ninive. Ma lêk Anyô Anêj Nakadun atu tem imbitak aêj iyom êndêj avômalô bôlôn êntêk.

³¹ * “Sêbôk ma Siba iniñ kwin hatak anêj loj ma halêm anêj pik anêj dan ek endanjô Solomon anêj auk mavi. Odanjô! Nômlate hamô loj êntêk ma bêj ek Solomon. Ma donjom môlô ôdô anêj nodanjô. Ma waklavôñij atu ba Wapômbêj hatak ek nindum abô ma Siba iniñ kwin êj tem enanj môlônim kambom takêj bêj. ³² *Ma sêbôk ba avômalô Ninive elanjô Jona anêj abô ba ele kapôlôñij liliñ. Ma nômlate lêk hamô loj êntêk ma bêj ek Jona. Ma donjom môlô ôdô anêj nodanjô. Ma waklavôñij atu ba Wapômbêj hatak ek nindum abô ma tem avômalô Ninive nimiñ ba nenanj môlônim kambom takêj bêj.”

Deda leñvinkupik

(*Mat 5:15; 6:22-23*)

³³ * “Anyô miñ ethak êtôm atum ba ivunj hamô lôñ kapô mena êdô hamô unj kapô ami ma mi. Thêlô êthôkwênj hamiñ ek avômalô takatu ba êyô unyak kapô tem nêgê deda. ³⁴ Malem daluk ma hatôm atum ek nêm deda êndêj lemvimkupik. Malem daluk mavi ma tem deda êmô lemvimkupik sapêj. Ma

donjom malem daluk kambom ma tem momanjiniñ bêj ênjêk lemvimkupik. ³⁵ Aêj ba nôngô katô nena anêm deda ma deda anôñ ek malê nena deda doho ma hatôm momanjiniñ. ³⁶ Ma deda hamô lemvimkupik sapêj, ma momanjiniñ miñ hêk bute ami. Êj ma lemvimkupik sapêj tem imbitak deda êtôm atum habi malem loj.”

Yisu hathañ Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuj

(*Mat 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 20:45-47*)

³⁷ Yisu hanañ abô yôv ma Palisi te hanañ hik Yisu liñ ek enañ nôm êmô imbiñ yani. Êj ma Yisu hi hayô ôpêñ anêj unyak kapô. ³⁸ Ma Palisi êj hayê Yisu halôk hamô ek enañ nôm ma miñ hathik i ami. Êj ma yani hasonj kambom.

³⁹ Ma Yisu hanañ hadêj yani nena, “Môlô nê Palisi, môlô othak uthik unim tase lôk belev anêj vidôm iyom, ma donjom môlônim kapôlômim putup hathak kobom vani lo kobom kambom. ⁴⁰ Môlô nê molo, Wapômbêj hapesañ viyaiñ lôk vikapô haviñ. ⁴¹ Ma donjom môlônim nômkama takatu ba hamô ma môlô nônem êndêj nê nômkama mi ek nêm thêlô sa. Môlô nundum aêj ma tem môlônim nômkama sapêj êmô mabun mavi ênjêk Wapômbêj ma.

⁴² “Alikaknena môlô nê Palisi, vovanj bêj tem êpôm môlô. Môlô othak usup ava

* 11:31: 1Kiñ 10:1-10 * 11:32: Jna 3:5-10 * 11:33: Mak 4:21; Luk 8:16

takatu ba hadum nôḡm vasiḡ ba uik sam hi ôḡḡḡ laumiḡ ba ôêv ôḡḡḡ te hadêḡ Wapômbêḡ hatôm ḡa. Kobom êḡ ma nôḡm yaôna. Ma doḡḡtom môlô otak kobom thêthôḡḡ lôk kobom lemimimbiḡ Wapômbêḡ. Kobom êntêk ma nômbêḡ! Nodaḡḡ! Môlô nosopa abô balabuḡ bêḡ takêntêk lôk abô balabuḡ yaôḡnena imbiḡ!

43 “Alikaknena môlô ḡê Palisi, vovaḡ bêḡ tem êpôm môlô! Môlô lemimhaviḡ nôḡmô êtôm ḡê bêḡbêḡ êḡmô unyak yeḡ kapô lôk lemimhaviḡ avômalô nenaḡ, ‘Waklêvôḡ anyô bêḡ’ êḡḡôk loḡ ethak doḡḡtom halôk.

44 “Alikaknena, vovaḡ bêḡ tem êpôm môlô. Môlô lelaik hatôm ḡama te atu ba bôk elav bô ma lêk miḡ anyôla hayala ami. Ba intu avômalô êyô imiḡ ba ibitak lelaik hamô Wapômbêḡ ma. Aêḡ ba avômalô takatu ba ele ebobo môlô ma ibitak lelaik aêḡ iyom.”

45 ḡê eyala abô balabuḡ te halaḡḡ abô êḡ ma hanaḡ hadêḡ Yisu aêntêk, “Kêḡḡḡwaga, honaḡ abô êḡ hadêḡ ḡê Palisi ma huik yeḡlô susu haviḡ.”

46 Ma Yisu hanaḡ, “Alikaknena môlô ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ haviḡ, vovaḡ bêḡ tem êpôm môlô. Môlô ôêv balabuḡ anêḡ malaiḡ loma-loma hadêḡ avômalô ek nesopa. Nôḡm êḡ ma hatôm vak malaiḡ kambom ek thêlô. Ma doḡḡtom môlô miḡ ôêv thêlô sa dokte ami.

47-48 “Alikaknena, vovaḡ bêḡ tem êpôm môlô. Môlônim libumi bôk ik plopet bêḡ anôḡ vônô ma môlô oyabiḡ iniḡ siô dedauḡ mavi. Aêḡ ba hik thô nena môlô ôlôk hathak libumi iniḡ bôk lo loḡ takatu ba idum. 49 Ba intu Wapômbêḡ anyô lôkauk bêḡ bôk hanaḡ aêntêk, ‘Tem yanêḡ plopet lo aposel bêḡ anôḡ êḡḡḡḡ thêlô, ma tem thêlô nindum kambom êḡḡḡḡ doho ba nijik doho vônô.’ 50 Aêḡ ba avômalô bôlôḡ êntêk tem neja vovaḡ bêḡ esak plopet takatu ba ik vônô hadêḡ waklavôḡ Wapômbêḡ hapesaḡ pik aleba lêk. 51 Plopet môḡ atu ba ik vônô ma Abel ma ik aêḡ habup hathak aleba hayô Sekalaia ma anêḡ ḡaḡ. Ik yani vônô hêk unyak mathen lôk loḡ êbôk ḡa anêḡ malêvôḡ. Avanôḡ, yanaḡ êḡḡḡḡ môlô, vuli kambom hathak bôk lo loḡ takêḡ tem imbitak êpôm avômalô bôlôḡ êntêk.

52 “Alikaknena môlô ḡê uik abô majana thô, vovaḡ bêḡ tem êpôm môlô! Môlô umiḡ auk mavi anêḡ loḡḡḡḡḡ loḡ siḡ. Môlôḡḡa miḡ oven loḡḡḡḡḡ êḡ ami ma umiḡ siḡ ek avômalô takatu ba leḡiḡhaviḡ nesopa ma miḡ hatôm nesopa ami.”

53 Yôv ma Yisu hatak unyak êḡ ma ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ lôk ḡê Palisi leḡiḡḡaḡa kambom ba enaḡ ik yani liḡ lomaloma. 54 Thêlô idum aêḡ ek neja yani êḡḡôk adêk esak anêḡ abô.

12

*Noyabin am esak Palisi
inin kobom kambom*

(*Mat 10:26-33; 12:31-32;
10:19-20*)

¹ *Avômalô bêñ anôñ bo-
man ethak doñtom ba êyô
imin i pesa. Ma Yisu hanañ
hadêñ anêñ nê ku aêntêk,
“Noyabin am esak Palisi
inin kobom kambom. Thêlô
idum hatôm nê mavi êmô
avômalô malêvôn, ma doñtom
auk lomaloma hêk inin
kapôlônin. Nôm êñ ma hatôm
yis ba tem êmbôv avômalô
bêñ anôñ. ² *Nôm takatu
ba havuñi hêk loñ kapô ma
tem imbitak loñ yain. Ma
abô takatu ba havuñi ma
tem avômalô sapêñ neyala.
³ Aêñ ba abô takatu ba môlô
onañ hadêñ bôlôvôn ma
tem avômalô nedañô êndêñ
lôkwak. Ma abô takatu ba
môlô onañ thikuthik halôk
unyak kapô, êñ ma tem nimin
unyak vôn ba nendam bêñ.

⁴ “Yenañ avômalô, yanañ
êndêñ môlô nena min nôkô ek
avômalô ami. Thêlô hatôm ni-
jik lemvimkupik iyom vônô.
Ma emben yam ma tem min
hatôm nindum nômlate ami.
⁵ Odañô tem yangik ôpatu ba
môlô nôkô esak thô: Nôkô ek
Anyô Bêñ. Yani hatôm injik
môlô lemvimkupik vônô vêm
ma imbi êndôk atum lôkmala.
Ba intu nôkô ek yani iyom.

⁶ “Avômalô ethak êv vuli
menak yaônena hathak
valuselen yaô ek eyañ. Ma
doñtom Wapômbêñ min

hathôn thêlô te ami, mi.
⁷ *Yani bôk hakatuñ môlô
sapêñ lemimkadôk ñauñ yôv.
Aêñ ba môlô ma bêñ ek
menak, ba intu min nôkô
ami.

⁸ “Yanañ êndêñ môlô
nena ôpatu ba hanañ hadêñ
avômalô nena hasopa ya
ma tem ya Anyô Anêñ
Nakaduñ atu yanañ imin
Wapômbêñ ma ba añela
nedañô nena, ‘Ôpêntêk ma
yenañ.’ ⁹ Ma ôpatu ba hanañ
hadêñ avômalô nena hadô
esopa ya, intu tem yanañ
imin Wapômbêñ ma ba añela
nedañô nena, ‘Yahathôn
ôpêñ paliñ.’ ¹⁰ Ma anyô te
hanañ abô kambom hathak
Anyô Anêñ Nakaduñ atu, ma
Wapômbêñ tem nêñm ôpêñ
anêñ kambom vê. Ma doñtom
anyôla hayê Lovak Matherñ
anêñ ku ba hanañ abôma
nena, ‘Êntêk ma Ngôk Bêñ
anêñ ku’, êñ ma Wapômbêñ
tem min nêñm ôpêñ anêñ
kambom êñ vê ami.

¹¹ * “Avômalô evalonñ môlô
loñ ba u unyak yen mena êdô
môlô haminñ nê bêñbêñ mena
nê loñ buyañ ininñ nê bêñbêñ
maleñin, êñ ma min nôkô ba
nonañ nena, ‘Yêlô tem nanañ
malê?’ mena ‘nanañ viyan
aisê?’ ami. Mi. ¹² Lovak
Matherñ tem nêñm auk êndêñ
môlô ek nonañ.”

*Anyô lôkmanñin atu ba auk
mi*

¹³ Anyô te haminñ avômalô
nômbêñ atu kapô ma

* **12:1:** Mat 16:5-6; Mak 8:14-15 * **12:2:** Luk 8:17 * **12:7:** Luk 12:24; Ap
27:34 * **12:11:** Mak 13:11; Luk 21:12-15

hanaj hadêj Yisu aêntêk, “Kêdônwaga, wakamik bôk hama yôv ba onaj ek aijan bêj imbi anêj nômkama sam ba nê m ôdônj te ek ya.”

14 Ma donjom Yisu hanaj hik ôpêj lij, “Aisête? Opalê te hatak ya ek yambitak anyô bêj ek yambi môle nim nômkama sam?” 15 *Ma Yisu hanaj hadêj avômalô aêntêk, “Noyabiñ am katô ek miñ malemimilik ek nômkama lomaloma ami. Anyô miñ hamô lôkmala hathak nômkama ami.”

16 Ma Yisu hanaj abô loj kapô te hadêj thêlô aêntêk, “Anyô lôk nômkama bêj te anêj nômkama hik anôj bêj anôj hamiñ ku. 17 Êj ma yani lahabi aêntêk, ‘Yatak yenanj nô m êmô êsê? Yenanj unyak kapô sapêj putup ba mi.’ 18 Ma yani hanaj, ‘Aêj ba dô ma yandum aêntêk. Yaseñ yenanj unyak sapêj thô ma yandav unyak lukmuk bêjbêj ek yandô yenanj nô m lôk nômkama sapêj êmô kapô. 19 Ma yada yananj êndêj ya aêntêk, ‘Ya ma anyô lôkmanjij kambom. Yenanj nômkama bêj anôj hamô. Ba tem yanjan lo yanum ma yamô mavi iyom êtôm wak nômbêj intu sapêj. Ma miñ hatôm yandum ku te ami.’ ”

20 “Ma donjom Wapômbêj hanaj hadêj ôpêj aêntêk, ‘O anyô molo! Bôlôvônj êntêk ma tem yanja anêm lôkmala vé ba oma, ma opalê tem enja

nômkama takatu ba hopesanj ek oda?’

21 * “Noyabiñ am! Avômalô takatu ba êpôm nômkama bêj anôj ek thêlôda ba leñjipaliñ Anyô Bêj hatôm ôpêntêk, thêlô êj ma nômkama mi anôj hêk malak leñj.”

Miñ nôkô esak nô m atu tem imbitak ami
(Mat 6:25-34)

22-23 Ma Yisu hanaj hadêj anêj jê ku aêntêk, “Lôkmala ma bêj ek nô m eyanj. Ma leñvijkupik ma bêj ek kwêv lo sup. Aêj ba intu yananj êndêj môle nena miñ lemimimbi bêj anôj esak nômkama pik lomaloma êtôm kwêv mena nô m ami. 24 Môle lemimimbi menak yelam. Thêlô ku kapô mi. Ma miñ ethak ewa nô m ba etak hamô unyak kapô ek waklavônj nô m mi ami. Ma donjom Wapômbêj havakônj thêlô. Ma môle ma Wapômbêj lahaviñ bêj anôj hamônj ek menak ba intu tem eyabiñ môle. 25 Ma hatôm anyô te hamô ba hakôki ek êmô pik êntêk, êj ma tem kobom êj nê m yani sa ek êmô lôkmala dokte imbiñ e? Ma mi anôj. 26 Môle miñ hatôm nundum nô m yaôna aêj ami. Aêj ba aisê ka môle lemimimbi bêj anôj hathak nômkama takêj.

27 “Lemimimbi alokwanj vuak. Thêlô miñ idum ku lôk epesanj sôp ami. Ma donjom yananj êndêj môle nena alokwanj vuak takêj iniñ lêlêyanj hamônj ek Kiñ

* 12:15: 1Ti 6:9-10 * 12:21: Mat 6:19-20

Solomon anêḡ nôm kama mavi sapêḡ. ²⁸ Aêḡ ba Wapômbêḡ hêv sôp mavi anôḡ hadêḡ alokwaḡ vuak lo kamun lomaloma atu ba êmô bidon, êḡ ma anyô ethak ele ba êbôk hathak atom. Aêḡ ba môlô oyala nena Wapômbêḡ lahaviḡ bêḡ anôḡ ek nêḡ sôp êndêḡ môlô imbiḡ. Alikak-nena, môlônim ôêv haviḡ miḡ bêḡ ami. ²⁹ Ba miḡ kapôlômim injik am esak onḡwaḡ malê mena nunum malê ami. ³⁰ Nê daluk ethak leḡḡhiki ba êbôlêḡ nôm takêḡ, ma donḡtom môlônim Lemambô hayala môlônim malaiḡ ba tem nêḡ nôm takêḡ êndêḡ môlô. ³¹ Aêḡ ba môlô lemim injik am ek nômbôlêḡ Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak. Êḡ ma tem yani nêḡ nôm takêḡ sapêḡ êndêḡ môlô imbiḡ.

³² * “Môlô boksipsip ôdôn yaôna, miḡ nôkô ami. Lemambô lamavi ek nêḡ loḡ lôkliḡyak êndêḡ môlô. ³³ * Ma môlô owa vuli hathak unim nômkama ma nônêḡ êndêḡ nê siv. Noja vak valuseḡ atu ba tem miḡ kambom ami, ma nusup nômkama kêkêlô lomaloma ek môlô êḡḡek leḡ. Loḡ êḡ ma nêḡ vani lo didu mi, ba intu unim nômkama valova tem êmô. ³⁴ Ma loḡ atu ba môlônim nômkama kêkêlô hamô, loḡ êḡ iyom intu tem môlônim lemim haviḡ êmô imbiḡ.

Nakaduḡ atu

(Mat 24:42-51)

³⁵ * “Môlô nôpôpêk am ek nundum ku ba intu nupuk unim sôp ma nôtôm unim atom lam ba noyabiḡ nômô ³⁶ êtôm avômalô ku takatu ba eyabiḡ iniḡ anyô bêḡ. Thêlôninḡ anyô bêḡ bôk hi hayaḡ nôm ewa avi vêḡ ma tem êmbôlêḡ esak loḡbô. Yani havôhalêḡ anêḡ loḡ ba hapididiḡ unyak abôlêk ma tem nijik unyak abôlêk vê kethêḡ ba neja yani thô. ³⁷ Anyô bêḡ êḡ hayô ba hayê nena anêḡ nêḡ ku eyabiḡ yani ba êmô lêlê, êḡ ma tem yani lamavi ma thêlô nêḡmô lôk leḡḡḡmavi. Yanaḡ avanônḡ êndêḡ môlô nena anyô bêḡ êḡ tem ipuk anêḡ sôp ku ma enaḡ ek thêlô nêḡndôk nêḡmô biḡ ma yani nêḡ nôm êndêḡ thêlô êtôm anyô ku te. ³⁸ Anyô bêḡ hale halêḡm hadêḡ bôlôvônḡ biḡ mena lôkbôk momaḡiniḡ ba hayê anêḡ nêḡ ku miḡ êk sôm ami ma eyabiḡ yani iyom, êḡ ma tem nêḡ anêḡ lamavi êndêḡ thêlô.

³⁹ * “Môlô lemimimbi abô êntêk katô. Unyak te anêḡ alaḡ halaḡô abô nena nêḡ vani tem nijik anêḡ unyak vose, êḡ ma yani hêk lêlê ek nêḡ vani miḡ hatôm nijik unyak êḡ vose ami. ⁴⁰ Ma Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem endelêḡm ba indum môlô nosonḡ kambom. Ba intu nôḡmô lêlê aêḡ iyom.”

⁴¹ Ma Pita hanaḡ aêntêk, “Anyô Bêḡ, hôêv abô loḡ kapô

Noyabiḡ *Anyô* *Anêḡ*

* 12:32: Mat 14:27; 25:34

* 12:33: Mat 6:20; Luk 18:22; Ap 2:45; Jem 5:2

* 12:35: Mat 25:1-13

* 12:39: Mat 24:43-44; 1Te 5:2

êntêk hadêḡ yêlô iyom mena hôêv hadêḡ avômalô sapêḡ havin e?”

42 Êḡ ma Anyô Bêḡ hanaḡ nena, “Yahanaḡ hadêḡ ḡê takatu ba idum iniḡ anyô bêḡ anêḡ ku mavi êtôm anyô lôkauk bêḡ atu ba hayabiḡ nômkama mavi. Unyak alaḡ hatak yani ek eyabiḡ anêḡ ḡê ku vi ba nêḡ nôḡ êndêḡ i êtôm anêḡ wakma atu ba hatak. Vêḡ ma hi loḡ buyaḡ. 43 Ma unyak alaḡ havôhalêḡ hathak loḡbô ma hayê nena anyô ku êḡ hadum ku mavi, ma tem lamavi esak ôpêḡ. 44 *Yanaḡ avanôḡ êndêḡ môlô nena unyak alaḡ êḡ tem etak ôpêḡ ek eyabiḡ anêḡ nômkama sapêḡ. 45 Ma doḡtom anyô ku êḡ lahabi hêk kapô nena, ‘Lêk sawa daim ma yenaḡ anyô bêḡ miḡ havôhalêḡ kethêḡ ami.’ Êḡ ma hik anyô lo avi ku vi ma hayaḡ nôḡ lôk hanum waiḡ bêḡ anôḡ aleba halo molo. 46 Hadum aêḡ ba hathôḡ paliḡ ma unyak alaḡ tem êyô ba indum ôpêḡ eson kambom. Êḡ ma unyak alaḡ tem nêḡ vovaḡ bêḡ êndêḡ yani ma êndô ôpêḡ êḡmô imbiḡ ḡê takatu ba miḡ êvhaviḡ ami.

47 * “Anyô ku atu ba hayala anêḡ anyô bêḡ anêḡ lahaviḡ ma doḡtom miḡ hapesaḡ nômkama ba hasopa anêḡ anyô bêḡ anêḡ lahaviḡ ami ma tem enja vovaḡ bêḡ. 48 Ma doḡtom anyô ku atu ba miḡ hayala anêḡ anyô bêḡ

anêḡ lahaviḡ ami ma hadum nômkama kambom ma tem enja vovaḡ yaô.

“Ôpatu ba Wapômbêḡ hêv auk bêḡ hadêḡ yani, êḡ ma Wapômbêḡ lahaviḡ yani indum ku bêḡ esak. Ma ôpatu ba Wapômbêḡ hêv auk bêḡ anôḡ hadêḡ yani, êḡ ma Wapômbêḡ lahaviḡ yani indum ku bêḡ anôḡ esak.

Yisu halêḡ ek embak avômalô vose (Mat 10:34-36)

49 “Yahalêḡ ek yambi atum êndôk pik. Yalenḡhaviḡ lôklokwaḡ nena atum êḡ bôk hathaḡ yôv. 50 *Tem yanja vovaḡ bêḡ ba intu yakapôlôḡ malaiḡ kambom endeba anêḡ daḡ. 51 Môlô osoḡ nena yahalêḡ ek yandum avômalô kapôlôḡḡ êndôk biḡ e? Mi anôḡ! Yanaḡ êndêḡ môlô nena yahalêḡ ek yambak i vose. 52 Yaô lôk embeḡ yam ma avômalô bahenḡvi anêḡ unyak te tem nembaki vose ni ôdôḡ ju ba lokwaḡlô tem nêḡbôliḡ dômiḡ êndêḡ lokwaḡju ma lokwaḡju tem nêḡbôliḡ dômiḡ êndêḡ lokwaḡlô. 53 *Tem thêlô nembak i vose, ba lambô tem êḡbôliḡ dôḡ êndêḡ nakaduḡ, ma namalô tem êḡbôliḡ dôḡ êndêḡ lambô, ma talêbô tem êḡbôliḡ dôḡ êndêḡ nalavi, ma nalavi tem êḡbôliḡ dôḡ êndêḡ talêbô, ma yaḡavi tem êḡbôliḡ dôḡ êndêḡ namalô yanavi, ma namalô yanavi

* 12:44: Mat 25:21,23 * 12:47: Jem 4:17 * 12:50: Mak 10:38-39 * 12:53:

tem êmbôliņ dôm êndêņ yanjavi.”

Noyala waklavôņ bôlôņ êntêk
(*Mat 16:2-3; 5:25-26*)

⁵⁴ Ma Yisu hanaņ hadêņ avômalô nômbêņ atu aêntêk, “Môlô ôyê buliv loņgavu hamô loņ wak halôk, êņ ma môlô onañ nena, ‘Ôthôm tem êyô.’ Êņ ma ôthôm hik hayô. ⁵⁵ Ma lovak halêm anêņ loņ vovaņ, êņ ma môlô onañ nena, ‘Tem vovaņ kambom.’ Êņ ma tak vovaņ kambom. ⁵⁶ Môlô avômalô abôyaņ. Môlô ôyê leņ lo pik ma oyala anêņ ôdôņ, ma doņtom waklavôņ êntêk ma môlô ôthôņ anêņ ôdôņ paliņ.

⁵⁷ “Aisê ka môlô miņ lemimhabi katô nena yenaņ abô ma thêthôņ mena mi e? ⁵⁸ Nodaņô! Anyô te hadum ek idum abô ek o ba hawa o ba hi unyak nindum abô. Mamu ovej loņôndê denañ, êņ ma opesaņ abô imbiņ yaņi kethêņ. Ma miņ honañ abô mavi hadêņ yaņi ami, êņ ma tem ôpêņ êmbôv o lôklokwaņ kambom ba ni êndêņ anyô halañ abô. Ma anyô bêņ êņ tem nêm o ni êndêņ sôp bidonj. Ma sôp bidonj tem êmbôv o kisi ba ni etak o êndôk koladôņ. ⁵⁹ Yanaņ êndêņ o nena tem ômô koladôņ endeba nêm anêm vuli sapêņ am. Aêņ ba lemimbi katô am!”

13

Node am liliņ

¹ Yôv ma anyô doho êyô ba enañ hadêņ Yisu hathak ñê Galili doho êbôk iniņ da ma Pailat hik thêlô vônô ba iniņ thalaleņ hangasô hathak iniņ da. ² *Ma Yisu hanaņ viyaņ nena, “Môlô oson nena ñê Galili êņ iniņ kambom hamôņ ek avômalô Galili vi ba malaiņ êņ hapôm thêlô e? ³ Ma mi. Ma doņtom môlô miņ ole kapôlômim liliņ ami, êņ ma malaiņ tem êpôm môlô imbiņ êtôm wak nômbêņ intu sapêņ. ⁴ Ma anyô hatôm 18 takatu ba unyak daim anêņ Siloam hangôli ba hik thêlô vônô, êņ ma môlô oson nena thêlôniņ kambom hamôņ ek avômalô Jelusalem iniņ kambom e? ⁵ Ma mi. Ma doņtom môlô miņ ole kapôlômim liliņ ami, êņ ma malaiņ tem êpôm môlô imbiņ êtôm wak nômbêņ intu sapêņ.”

Abô loņ kapô hathak alokwaņ anôņ mi

⁶ Ma Yisu hanaņ abô loņ kapô te aêntêk, “Alokwaņ sabo te hamiņ anyô te anêņ ku kapô. Ma wak te ma yaņi hi ku kapô ek ênjê nena hik mena mi e? Ma doņtom mi. ⁷ *Êņ ma yaņi hanaņ hadêņ anêņ anyô ku nena, ‘Ondaņô. Sondabêņ lokwaņlô ma yahalêm ek yaņgê a êntêk anêņ va ma doņtom mi. Alokwaņ êņ habuliņ yenaņ pik anêņ lêņlêņ, ba dô ma onde lu.’

⁸ * “Ma anyô ku êņ hanaņ viyaņ nena, ‘Anyô bêņ, otak

* 13:2: Jon 9:2 * 13:7: Luk 3:9 * 13:8: 2Pi 3:9,15

iminj sondabêḅ te vēmam ek yandav pik lo bok la esak ôdôḅ. ⁹ Êḅ ma tem injik anôḅ êndêḅ sondabêḅ yaḅ endake. Nena mi, ma onde lu.' ”

Sabat te ma Yisu hadum avi te mavi

¹⁰ Sabat te ma Yisu hanaḅ abô hadêḅ avômalô halôk unyak yeḅ. ¹¹ Ma avi te hamô ba ḅgôk bôk hêv lijij hadêḅ avi êḅ hatôm sondabêḅ 18. Avi êḅ anêḅ dômlokwaḅ lokbaḅ kambom ba miḅ hatôm iminj tibum dokte ami ma mi. ¹²⁻¹³ Ma Yisu hayê avi êḅ ma halam “Ôlêm.” Ma avi êḅ halêm ma Yisu hatak baḅ hayôhêk yani ma hanaḅ, “Avi, yahêv anêm lijij vê.” Êḅ ma ketheḅ oyaḅ ma avi êḅ hamiḅ tibum mavi ma habô Wapômbêḅ anêḅ athêḅ.

¹⁴ *Ma donḅtom anyô bêḅ atu ba hayabiḅ unyak yeḅ lamaniḅ hathak Yisu hadum avi êḅ mavi hadêḅ Sabat. Êḅ ma anyô bêḅ atu hanaḅ hadêḅ avômalô aêntêk, “Wak baheḅvi ba lahavute ma wak nindum ku. Ma môlô nôlêm êndêḅ wak takêḅ ek nêm môlônim lijij vê, ma Sabat ma dô.”

¹⁵ *Ma Anyô Bêḅ hanaḅ ôpêḅ anêḅ abô viyaḅ nena, “Môlô ḅê abôyaḅ. Môlô sapêḅ othak opole unim bokmaḅkao lôk donḅki ba i inum ḅaḅ hadêḅ Sabat mena mi e? ¹⁶ Avi êntêk ma Ablaham anêḅ lim te. Sadaḅ hakak yani loḅ hathak

lijij hatôm sondabêḅ 18. Ma kambom ek yapole anêḅ yak vê êndêḅ Sabat e? Mi anôḅ. Êḅ ma nôm mavi.”

¹⁷ Yisu hanaḅ abô êḅ ma ḅê takatu ba êpôlik hathak yani elañô ba mama kambom, ma avômalô sapêḅ leḅḅmavi hathak nômbêḅ atu ba Yisu hadum.

Wapômbêḅ anêḅ lôkliḅyak ma hatôm malê?

(*Mat 13:31-33; Mak 4:30-32*)

¹⁸ Vêm ma Yisu hanaḅ, “Wapômbêḅ anêḅ loḅ lôkliḅyak ma aisê ba hatôm malê? ¹⁹ Êḅ ma hatôm ava yaônate. Ma anyô te hawa ba havatho halôk anêḅ ku kapô. Ma haveḅ yam ma ava êḅ halumbak bêḅ hatôm alokwaḅ ba menak elav iniḅ unyak halôk anêḅ thaḅaḅ.”

²⁰ Ma Yisu hanaḅ hik thêlô liḅ hathak loḅbô, “Wapômbêḅ anêḅ loḅ lôkliḅyak, êḅ ma hatôm malê? ²¹ Êḅ ma hatôm yis. Avi te hawa yis dokte ba hayelaḅ halôk palawa bêḅ anôḅ kapô, ma haveḅ yam ma palawa sapêḅ hathiḅ bêḅ.”

Unyak abôlêk yaôna

(*Mat 7:13-14,21-23*)

²² Yisu hi Jelusalem ma haveḅ malak lodôḅlodôḅ nenanena ba hadôḅ avômalô. ²³ Ma anyô te hanaḅ hik yani liḅ nena, “Anyô Bêḅ, Wapômbêḅ tem nêm anyô tomtom iyom bulubiḅ e?”

Ma Yisu hanaḅ hadêḅ thêlô nena, ²⁴ “Môlô majaḅ anôḅ ek

* 13:14: Kis 20:9-10; Lo 5:13-14 * 13:15: Luk 14:5

numbitak nôyô unyak abôlêk yaôna. Yanaŋ êndêŋ môlô nena tem anyô bêŋ anôŋ leŋiŋhaviŋ nimbitak nêyô, ma doŋtom thêlô miŋ hatôm ami.

²⁵ *Unyak alaŋ tem imbiyô injik unyak abôlêk siŋ, êŋ ma môlô tem numiŋ viyaiŋ ma nupididiŋ unyak abôlêk ba nodam nena, 'Anyô bêŋ, nuŋgwik unyak abôlêk vê ek yêlô.'

"Ma doŋtom yani tem enaŋ viyaŋ nena, 'Yahathôŋ môlô paliŋ. Môlô ôlêm anêŋ êsê?'"

²⁶ "Ma môlô tem nonaŋ êndêŋ yani nena, 'Bôk yêlô aŋ nôŋ haviŋ o ma hôdôŋ yêlô hamô yêlôaniŋ loŋ.' ²⁷ *Ma doŋtom yani tem enaŋ nena, 'Yahathôŋ môlô paliŋ. Môlô ôlêm anêŋ êsê? Môlô nê kambom ba unu daim ek ya!'"

²⁸⁻²⁹ *"Ma avômalô loŋ buyaŋ tem netak pik luvu-luvu sapêŋ ma ini nejaŋ nôŋ bêŋ nêŋô Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak. Êŋ ma môlô tem ôŋgô Ablaham lo Aisak ma Jekop lôk plopet sapêŋ tem nêŋô loŋ êŋ. Ma doŋtom Wapômbêŋ tem nêŋ môlô vê ba môlô tem nodan asêŋ malêŋ ba nosaŋ vemimbôlêk ôdôŋ loŋ. ³⁰ *Odanô, anyô yaô doho ma tem nimbitak anyô bêŋ. Ma anyô bêŋ doho ma tem nimbitak anyô yaô."

*Yisu halan hathak
Jelusalem
(Mat 23:37-39)*

³¹ Yisu hanaŋ abô yôv ma Palisi doho êlêm ma enaŋ hadêŋ Yisu nena, "Otak loŋ êntêk ma nu buyaŋ ek malê nena Helot hadum ek injik o vônô."

³² Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, "Unu nonaŋ êndêŋ avuŋ yatap êŋ aêntêk, 'Ondaŋô, yaô lo yamuŋ ma tem yanêŋ ŋgôk kambom vê lôk yandum avômalô lôk lijiŋ mavi. Ma êtôm wak lô ma tem yangik yenaŋ ku anêŋ dan siŋ.' ³³ Aêŋ ba yaô lo yamuŋ ma yaŋ ma tem yambeŋ ba yana Jelusalem ek malê nena kambom ek plopet ema ênjêk loŋ yaŋda."

³⁴ "Ai, Jelusalem, Jelusalem! Môlô othak uik plopet pôpônô. Ma nê takatu ba Wapômbêŋ hêv halêm ma môlô uik i hathak valu! Alikaknena! Yahadum lôbôlôŋ ek yasup nalumi esak doŋtom êtôm tale tiŋ hasup nali ba êmô banik kapô. Ma doŋtom môlô ôdô! ³⁵ *Odanô! Môlônim malak ma tem kambom ba êmô ŋgathiniŋ! Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena môlô tem miŋ ôŋgô ya esak loŋbô ami endeba nonaŋ nena, 'Wapômbêŋ nêŋ lamavi êndêŋ ôpatu ba halêm hathak Anyô Bêŋ anêŋ athêŋ!' am."

14

Yisu hadum anyô thiŋ te mavi

¹ Sabat te ma Yisu hi hayaŋ nôŋ hamô Palisi iniŋ anyô

* 13:25: Mat 25:10-12 * 13:27: Sng 6:8 * 13:28-29: Mat 8:11-12; Sng 107:3

* 13:30: Mat 19:30 * 13:35: Sng 118:26

bêṅ te anêṅ unyak ma thêlô ititiṅ yani lôklokwan. ² Anyô te hathiṅ kambom ba hamô haviṅ yani. ³*Ma Yisu hanaṅ hik nê Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuṅ liṅ nena, “Alalôaniṅ abô balabuṅ te hanaṅ nena alalô hatôm nandum anyô lôk lijiṅ mavi êndêṅ Sabat mena mi e?” ⁴Ma doṅtom thêlô bônôṅ iyom. Êṅ ma yani hawa anyô lijiṅ êṅ ba hadum yani mavi ma hatak yani ba hi.

⁵*Ma Yisu hanaṅ hadêṅ thêlô nena, “Môlônim nalumi mena bokmanṅkao la hêv yak halôk lôv hadêṅ Sabat, ma môlô tem kethêṅ unu nodadi imbitak yaiṅ mena mi e?” ⁶Ma thêlô miṅ hatôm nenaṅ abô êṅ viyaṅ ami.

Undum o endeba yaôna

⁷Yisu hayê avômalô êlêm ek nejaṅ nôṁ ma thêlô leṅiṅhaviṅ nêndôk nêṁô nê bêṅbêṅ iniṅ loṅ iyom. Aêṅ ba yani hanaṅ abô loṅ kapô te hadêṅ thêlô nena, ⁸* “Anyô te hapôpêk anêṅ nôṁ bêṅ ba halam o ma miṅ nu ôṁô nê bêṅbêṅ iniṅ loṅ ami. Yakô thêlô bôk netak loṅ êṅ ek anyô lôk athêṅ bêṅ te la. ⁹Ma nôṁ anêṅ alaṅ tem êyô ma enaṅ, ‘O vê ek anyô êntêk enja anêṁ loṅ.’ Êṅ ma tem o mama kambom ba nu ôṁô nê yaô iniṅ loṅ. ¹⁰Aêṅ ba anyô te halam o ba hu ek noṅgwan nôṁ, êṅ ma nu ôṁô anyô yaô iniṅ loṅ. Hudum aêṅ ma

nôm anêṅ alaṅ tem êlêm ma enaṅ, ‘Aiyaṅ, ôlêm ôṁô imbiṅ nê bêṅbêṅ.’ Yani hadum aêṅ ma tem onja athêṅ bêṅ ênjêk nê nômbêṅ atu ba êlêm eyaṅ nôṁ êṅ. ¹¹*Anyô habô anêṅ athêṅ hathak leṅ ma tem Wapômbêṅ etauviṅ yani. Ma doṅtom anyô hatauviṅ i aleba yaôna ma Wapômbêṅ tem nêṁ athêṅ bêṅ êndêṅ yani.”

¹²Ma Yisu hanaṅ hadêṅ unyak anêṅ alaṅ nena, “Hudum ek ôpôpêk nôṁ bêṅ ma miṅ ondam anêṁ avômalô môlô lôk anêṁ thalaleṅ ma avômalô lôkmaṅiṅ ami. Embeṅ yam ma thêlô tem nendam o ba nu noṅgwan nôṁ êndôk thêlôniṅ unyak aêṅ iyom. ¹³Ma doṅtom hôpôpêk nôṁ bêṅ, ma ondam nê siv ma nê baheniṅ kambom lôk nê veṅiṅ kambom ma nê maleṅiṅ pusip. ¹⁴*Nê anêṅ aêṅ ma miṅ hatôm nêṅnêṁ anêṁ nôṁ viyaṅ ami. Êṅ ma tem lemmavi ek malê nena embeṅ yam ma tem Wapômbêṅ nêṁ anêṁ nôṁ êṅ viyaṅ êndêṅ waklavôṅ atu ba nê thêthôṅ mavi iviyô hêk ṅama.”

Abô loṅ kapô hathak nôṁ bêṅ te

(Mat 22:1-14)

¹⁵*Anyô te atu ba hayaṅ nôṁ hamô haviṅ Yisu halaṅô abô êṅ ma hanaṅ hadêṅ Yisu nena, “Avômalô takatu ba tem nejaṅ nôṁ nêṁô Wapômbêṅ

* 14:3: Luk 6:9 * 14:5: Mat 12:11; Luk 13:15 * 14:8: Snd 25:6-7 * 14:11: Mat 23:12; Luk 18:14 * 14:14: Jon 5:29 * 14:15: Luk 13:29

anêḡ loḡ lôklinyak anêḡ len
nêmô lôk leniḡmavi.”

16 Ma Yisu hanaḡ viyaḡ
nena, “Anyô te hatak
waklavôḡ te ek êpôpêk anêḡ
nôm bêḡ ma hêv abô hadêḡ
avômalô bêḡ anôḡ ek nêlêm
nejaḡ. 17 Waklavôḡ hayô ma
yani hêv anêḡ anyô ku ba hi
hadêḡ avômalô takatu ba bôk
hanaḡ yôv hadêḡ i ma hanaḡ
nena, ‘Môlô nôlêm, lêk yêlô
apesaḡ nôm yôv.’

18 “Ma doḡtom avômalô
takêḡ maleḡ baki iyom. Anyô
te hanaḡ, ‘Lêk yahêv pik te
vuli yôv ba yana ek yaḡgê.
Alikakna, ku êḡ havalonaḡ ya
loḡ ba tem miḡ hatôm yasôk
ami.’

19 “Ma anyô yaḡ hanaḡ,
‘Lêk yahêv bokmaḡkao lau-
miḡ vuli ek nindum yenaḡ
ku ba tem yana ek yasaê i
ek yaḡgê. Alikakna, ku êḡ
havalonaḡ ya loḡ ba tem miḡ
hatôm yasôk ami.’

20 * “Ma anyô yaḡ hanaḡ,
‘Lêk yahawa avi lukmuk ba
miḡ hatôm yasôk ami.’

21 “Êḡ ma anyô ku hawa
abô takêḡ ba hi hadêḡ anêḡ
anyô bêḡ. Ma unyak anêḡ
alaḡ lamaniḡ kambom ba
hanaḡ hadêḡ ôpêḡ nena, ‘Nu
kethêḡ êndêḡ malak lôḡ anêḡ
loḡondê bêḡ lôk loḡondê yaô
ma onja ḡê siv lôk ḡê bahêḡḡ
kambom ma ḡê maleḡḡḡ
pusip lôk ḡê veḡḡḡ kambom
ba ôlêm yenaḡ unyak kapô.’

22 “Havenḡ yam ma anyô
ku êḡ hanaḡ, ‘Anyô bêḡ, lêk
yahadam hatôm honaḡ, ma

doḡtom unyak miḡ putup ami
denaḡ.’

23 “Ma anyô bêḡ hanaḡ
hadêḡ anyô ku nena, ‘Otak
malak lôḡ êḡḡêk ma nu ku
kapô lôk unyak kudum lôk
ḡaḡ onaḡ sapêḡ ba onaḡ
lôklokwaḡ nena thêlô nêlêm.
Yaleḡhaviḡ yenaḡ unyak
putup am. 24 Yanaḡ êndêḡ
môlô nena ḡê takatu ba
maleḡḡḡ baki, thêlô miḡ
hatôm nejaḡ yenaḡ nôm
dokte ami ma mi anôḡ.’ ”

*Hudum ek osopa Yisu
(Mat 10:37-38)*

25 Avômalô bêḡ anôḡ i haviḡ
Yisu. Ma yani hik i liliḡ ma
hanaḡ hadêḡ thêlô nena, 26 *
“Anyô hadum ek esopa ya
ma doḡtom miḡ hatak lambô
lo talêbô ma yanavi lôk nali
ma iviyaḡ lôk livi ma anêḡ
lôkmala haviḡ ami ma miḡ
hatôm imbitak yenaḡ anyô
ku ami. 27 Ma ôpatu ba miḡ
hawa anêḡ alovalaḡaḡsiḡ ba
hasopa ya ami ma miḡ hatôm
imbitak yenaḡ anyô ku ami.

28 “Môlônim anyô te lahaviḡ
endav unyak bêḡ te, ma êmô
ba laimbi katô nena hatôm
endav unyak êḡ ba injik siḡ
e. 29 Ma miḡ lahabi aêḡ ami
ma tem endav landiḡ iyom
ma miḡ hatôm injik siḡ ami.
Ma avômalô sapêḡ tem nêḡê
ba nemalik esak yani 30 ba ne-
naḡ nena, ‘Halav landiḡ iyom
ma miḡ hatôm injik unyak
siḡ ami!’ Ba intu hudum ek
osopa ya ma lemimbi katô
am.

* 14:20: 1Ko 7:33 * 14:26: Luk 9:23

31 “Ma kiŋ te lahabi injik vovak êndêŋ kiŋ yaŋ, êŋ ma êmô ba laimbi katô êŋa anêŋ nê vovak ma 10,000 iyom ba hatôm nijik vovak êndêŋ kiŋ yaŋ atu ba anêŋ 20,000 e? 32 Ma mi, ma nêŋ abô ni ek kiŋ yaŋ atu ba hamô daim denaŋ ek thai nepesaŋ abô ek vovak dô.

33 “Ma aêŋ iyom ma môle te lahaviŋ imbitak yenaŋ anyô ku, êŋ ma etak anêŋ nômkama sapêŋ.

34 * “Ngwêk ma nôŋ mavi. Ma doŋtom ŋgwêk doho thilibuŋ kambom ma tem nindum aisê ek anêŋ vasiŋ êmô esak loŋbô? Mi anôŋ.

35 * “Ma anêŋ ku lêk mi ba dô ma nubini. Nê lôk leŋôndôŋ ma nodanô abô êntêk katô.”

15

Abô loŋ kapô hathak boksipsip mi

(Mat 18:12-14)

1 Nê ewa takis lôk nê idum kambom, thêlô êlêm ek nedaŋô Yisu anêŋ abô. 2 * “Ma doŋtom nê Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ enaŋ abô munuŋmunuŋ nena, “Ôpêntêk hawa nê kambom thô ba hayaŋ nôŋ hamô haviŋ thêlô.”

3 Aêŋ ba Yisu hanaŋ abô loŋ kapô hadêŋ thêlô aêntêk, 4 * “Môle nim anyô te anêŋ boksipsip hatôm 100 ba te mi, êŋ ma tem yani etak 99 ba nejaŋ kamuŋ nêŋô ma ni ek êmbôleŋ ali atu ba mi endeba

êpôm am. 5 Ma hapôm boksipsip êŋ, ma tem ekaliv ênjêk vakôk lôk lamavi ba ni. 6 Ma hayô anêŋ unyak ma tem endam anêŋ avômalo ma enaŋ nena, ‘Yalenŋmavi anêŋ dôêŋ hathak lêk yahapôm yenaŋ boksipsip hathak loŋbô ba nôlêm ek alalô leŋiŋmavi imbiŋ i.’

7 “Yanaŋ êndêŋ môle nena Wapômbêŋ lamavi hathak avômalo thêthôŋ hatôm 99 takatu ba bôk ele kapôlôŋiŋ liliŋ yôv. Ma doŋtom anyô kambom te hale kapô liliŋ ma tem avômalo malak leŋ leŋiŋmavi anôŋ êtôm ôpatu ba hapôm boksipsip atu ba mi.”

Abô loŋ kapô hathak valuseleŋ mi

8 Ma Yisu hanaŋ, “Avi te anêŋ valuseleŋ seleva laumiŋ hamô ma doŋtom te mi. Êŋ ma yani tem indum malê? Yani tem êtôm atum ba injik unyak kapô kisi ba êmbôleŋ endeba êpôm am.

9 Êŋ ma yani halam anêŋ avômalo ba hanaŋ hadêŋ thêlô, ‘Yalenŋmavi anêŋ dôêŋ ek malê nena lêk yahapôm yenaŋ valuseleŋ hathak loŋbô ba alalô leŋiŋmavi.’

10 Yanaŋ êndêŋ môle nena leŋiŋmavi anêŋ aêŋ iyom habitak Wapômbêŋ anêŋ aŋela malêvôŋ hathak anyô kambom te hale kapô liliŋ.”

Abô loŋ kapô hathak nakaduŋ hatak lambô

* 14:34: Mak 9:49-50 * 14:35: Mat 5:13 * 15:2: Luk 5:30 * 15:4: Ese 34:11,16; Luk 19:10

11 Ma Yisu hanaŋ, “Anyô te anêŋ nakaduŋ bôp lo nôk êmô. 12 Wak te ma nôk hanaŋ hadêŋ lambô aêntêk ‘Wakamik, ômbi anêm nômkama sam ba nêm ôdôŋ yaŋ êndêŋ ya.’ Êŋ ma lambô hik nômkama sam hi ôdôŋ ju.

13 “Nôk hamô vauna ma hêv anêŋ nômkama ba êv vuli ma yani hawa valuseleŋ sapêŋ ba hi loŋ buyaŋ. Ma yani hadum kambom lomaloma ba habuliŋ anêŋ nômkama sapêŋ. 14 Êŋ ma yani anêŋ valuseleŋ lêk thô, ma bôm bêŋ hayô loŋ êŋ. Ba yani hama kisi kambom. 15 Ma nôk hi hayô ek anyô loŋ êŋ te ma ôpêŋ hêv ku ni ek embakôŋ anêŋ bok. Ku êŋ ma lelaik kambom hêk Israeŋ malenŋ. 16 Ma nôk hama kisi ba lahaviŋ enjaŋ bok iniŋ nôm, ma doŋtom thêlô miŋ êv nôm dokte hadêŋ yani ami.

17 “Êŋ ma yani hawa auk mavi ma hanaŋ, ‘Ai, Wakamik anêŋ nê ku sapêŋ eyaŋ nôm mavi bêŋ anôŋ. Ma doŋtom yahamô loŋ êntêk ba yahama kisi kambom ba tem yama! 18 *Yambiyô ba yana ek wakamik ma yanaŋ êndêŋ yani aêntêk, “Wakamik, yahadum kambom bêŋ hadêŋ o lôk Wapômbêŋ. 19 Ya miŋ anyô mavi hatôm ondama ya nena nalum ami. Otak ya êtôm anêm anyô ku te.”’

20 “Yôv ma yani haviyô ba hi hadêŋ lambô. Ma hamiŋ daim denaŋ ma lambô hayê ba lahiki kambom hathak

yani. Ma halaŋviŋ ba hi hadêŋ namalô ma havalonŋ ba halaŋ hathak.

21 “Ma nakaduŋ hanaŋ hadêŋ lambô aêntêk, ‘Wakamik yahadum kambom bêŋ hadêŋ o lôk Wapômbêŋ. Ya miŋ anyô mavi hatôm ondama ya nena nalum ami.’

22 “Ma doŋtom lambô halam hadêŋ anêŋ nê ku nena, ‘Kethenŋ! Noja kwêv daim mavi te êlêm ek naŋgik esak yenaŋ okna. Ma notak mote êndôk baŋgwasinŋ ma uŋgwik va bokŋgôp esak vakapô. 23 Ma môlô unu noja bokmaŋkao dopdop te êlêm ma uŋgwik ek alalô anŋaŋ lôk lenŋmavi. 24 *Ek malê nena yenaŋ okna êntêk bôk hama yôv, ma doŋtom lêk hamô lôkmala hathak lonbô. Yani bôk mi, ma doŋtom lêk apôm yani hathak lonbô.’ Êŋ ma thêlô enŋgabôm nôm bêŋ ba eyaŋ lôk lenŋmavi.

25 “Ma namalô bôp havenŋ ku denaŋ. Ma havenŋ yam ma yani hale halêm anêŋ ku kapô ba habobo unyak ma halaŋô avômalô eloyeŋ bêŋ. 26 Êŋ ma yani halam anyô ku te halêm ma hanaŋ hik yani liŋ, ‘Idum malê?’ 27 Ma anyô ku hanaŋ hadêŋ yani nena, ‘Mamuyaŋ molok hale halêm hathak lonbô ba lemambô hik bokmaŋkao dopdop te ek malê nena yani hamô mavi ba halêm.’

28 “Bôp halaŋô abô êŋ ma lamaniŋ kambom ba hadô ni

unyak kapô. Êñ ma lambô hale yaiñ ma hadum ek indum yani lamavi. ²⁹⁻³⁰ Ma doñtom yani hanañ hadêñ lambô aêntêk, 'Ondañô! Aisé ba huik bok siñ mavi ek nalum atu ba hadô o ba hi buyañ. Yani habuliñ anêñ nômkama sapêñ ba hêv hadêñ avi idum sek waliliñ. Ma ya ma yahayabiñ o mavi ba yahalañô anêñ abô hatôm sondabêñ nômbêñ intu sapêñ. Yahadum anêñ ku hatôm anyô oyañ. Ma doñtom miñ bôk huik bok nate ek ya lôk yenañ nê môlô ami.'

³¹ "Ma lambô hanañ hadêñ yani nena, 'Yenañ okna, wak nômbêñ intu ma hômô haviñ ya ba yenañ nômkama sapêñ ma o iyom anêñ. ³² Ma doñtom lêk ma alalô leñiñmavi ek malê nena mamuyañ molok bôk mi ma lêk alalô apôm yani hathak loñbô. Alalô asoñ nena bôk hama ma doñtom lêk hamô lôkmala hathak loñbô.'"

16

Abô loñ kapô hathak kobom neyabiñ valuselen

¹ Yisu hanañ hadêñ anêñ nê ku nena, "Anyô lôkmañgiñ te hatak anyô te ek eyabiñ anêñ ku. Ma haven yam ma halañô nena ôpêñ habuliñ anêñ nômkama. ² Ba intu halam yani ba hanañ, 'Yahalañô nena hubuliñ yenañ nômkama. Ba oto anêñ ku anêñ lavôñ êlêm ek yañgê. O miñ hatôm oyabiñ yenañ ku esak loñbô ami.'

³ "Ma anyô ku lahabi aêntêk, 'Yenañ anyô bêñ tem nêñ ya vê êñjêk anêñ ku, aêñ ba yandum malê. Ya miñ anyô lôklokwañ hatôm yandum ku êmô ku kapô ami. Lôk ya mama ek yapetenak ek avômalô nêñem ya sa. ⁴ Ai! Yahayala nôñ atu ba yandum ek avômalô leñiñmavi ba neja ya thô êndêñ waklavôñ atu ba ya ku mi.'

⁵ "Aêñ ba yani halam nê takatu ba bôk ewa anyô bêñ anêñ nômkama ba anêñ viyañ hêk denañ. Anyô môñ hayô ba yani hanañ hik ôpêñ liñ, 'Howa yenañ anyô bêñ anêñ nômkama vithê ba anêñ viyañ hêk?'

⁶ "Ma hanañ, 'Yahawa nôñ lêñlêñ lôk uñ hatôm 100.' Êñ ma anyô ku hanañ, 'Onja kapy a tu ba bôk ato anêñ nômkama halôk êlêm ma oto 50 iyom.'

⁷ "Yôv ma hanañ hadêñ yan atu ba haven yam, 'Anêñ viyañ ma vithê?'

"Êñ ma ôpêñ hanañ, 'Yahawa wit lôk vak hatôm 100.'

"Ma anyô ku hanañ, 'Onja kapy a tu ba bôk ato anêñ nômkama halôk êlêm ma oto 80 iyom.'

⁸ "Ma haven yam ma anyô lôkmañgiñ atu hayê nôñ atu ba anêñ anyô ku hadum. Êñ ma hanañ nena ôpêñ ma anyô kambom ma doñtom hadum nômkama hatôm anyô lôkauk bêñ. Avanoñ, nê pik eyala kobom pik mavi anoñ hamôñ ek avômalô takatu ba esopa deda.

9 “Yanaŋ êndêŋ mólô nena noja nômkama pik ba nônêm êndêŋ avômalô vi ek thêlô leŋiŋmavi êndêŋ mólô. Ma waklavôŋ atu ba nômkama mi, êŋ ma tem Wapômbêŋ enja mólô thô ba unu unyak atu ba tem nômô mavi wak nômbêŋ intu sapêŋ.

10 * “Ôpatu ba hayabiŋ nôm yaônena mavi ma hatôm eyabiŋ nômbêŋ mavi aêŋ iyom. Ma ôpatu ba hayabiŋ nôm yaônena kambom ma tem eyabiŋ nômbêŋ kambom aêŋ iyom. 11 Aêŋ ba oyabiŋ nômkama pik êntêk kambom, êŋ ma opalê tem nêŋ nômkama anôŋ êndêŋ mólô? Mi. 12 Ma oyabiŋ anyô yaŋ anêŋ nômkama kambom, êŋ ma opalê tem nêŋ nômkama ek mólôda? Milôk.

13 * “Anyô ku te miŋ hatôm indum anyô bêŋ ju iniŋ ku ami. Ma tem la imbiŋ anyô yaŋ ma kapô êndô yaŋ. Ma tem ma endahaliŋ anyô yaŋ ma imbuliŋ dôŋ ek anyô yaŋ. Mólô miŋ hatôm nosopa Wapômbêŋ lôk valuselen ami.”

14 Nê Palisi takatu ba leŋiŋhaviŋ valuselen elanô Yisu anêŋ abô takêŋ ba maleŋ thêlêv hathak Yisu. 15 * Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Mólô udum ek avômalô leŋiŋimbi nena mólô ŋê thêthôŋ mavi. Ma doŋtom Wapômbêŋ hayala mólônim kapôlômim. Nôm takatu ba avômalô leŋiŋhabi nena nôŋ

mavi anôŋ, êŋ ma Wapômbêŋ hayê nena nôŋ ôvathek.

Yisu hanaŋ abô hathak balabuŋ

16 * “Abô balabuŋ lôk plopet iniŋ abô iyom hayabiŋ avômalô aleba hayô Jon anêŋ waklavôŋ. Ma lêk yahanaŋ Abô Mavi bêŋ hathak Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak. Ba avômalô bêŋ anôŋ lôklokwaŋ ek nimbitak nêyô loŋ lôkliŋyak êŋ kapô ba ini. 17 * Pik lo leŋ hatôm nêŋ yak. Ma doŋtom Wapômbêŋ anêŋ abô balabuŋ bunate miŋ hatôm nêŋ yak ami.

18 * “Anyô te hadô yanavi ba hawa avi yaŋ, êŋ ma hadum sek. Ma anyô te hawa avi atu ba yamalô bôk hadô, êŋ ma hadum sek haviŋ.”

Anyô lôkmaŋgiŋ lôk Lasalus

19 “Anyô lôkmaŋgiŋ te hamô ba wak nômbêŋ intu sapêŋ ma yani hik kwêv thapuk lo sôp thalalen kêkêlô ba hayaŋ nôŋ mavi lomaloma lôk lamavi bêŋ anôŋ. 20 Ma anyô siv te anêŋ athêŋ nena Lasalus hêk ôpêŋ anêŋ malak badêŋ abôlêk. Ma palê hatêto liŋkupik lôkthô. 21 Ma yani lahaviŋ enjaŋ ôpêŋ anêŋ nôŋ mapmap atu ba ibi hi, ma doŋtom mi. Yani hamô ma avuŋ ethak êlêŋ elami anêŋ palê.

22 “Haveŋ yam ma anyô siv hama, ma aŋela ewa yani

* 16:10: Luk 19:17-26 * 16:13: Mat 6:24 * 16:15: Mat 23:28; Luk 18:9-14

* 16:16: Mat 11:12-13 * 16:17: Mat 5:18 * 16:18: Mat 5:31-32; 19:9; Mak 10:11-12; Lom 7:2-3; 1Ko 7:10-11

ba i êdô hamô habobo Ablaham. Ma anyô lôkmanjiñ êñ hama haviñ ba elav. ²³ Anyô lôkmanjiñ hamô nê ñama iniñ loñ ba hawa vovañ bêñ. Yani hêv ma liñ ba hayê Ablaham lo Lasalus êmô daim bô. ²⁴ Êñ ma yani halam nena, 'Wakamik Ablaham, lem ek ya ba nê m Lasalus ek etak banğwasin kupik êndôk ñañ ba etak êyô êmô yadahalañ ek thilibuñ ek malê nena yahawa vovañ bêñ anôñ hamô atum êntêk.'

²⁵ "Ma donjom Ablaham hanañ viyañ nena, 'Yenañ okna, sêbôk ba hômô pik ma howa anêm nô m mavi yôv ma Lasalus hawa anêñ kambom. Ma donjom lêk yêlô êv yani thêvô ma o ma lêk howa vovañ. ²⁶ Ma Wapômbêñ bôk hatak koloson bêñ te hêk malêvôñ ek yêlô ma môle. Ba intu miñ hatôm môle nôlêm êndêñ yêlô ma yêlô nasôk êndêñ môle ami.'

²⁷ "Ma ôpêñ hanañ, 'Aêñ ba wakamik, hatôm nê m Lasalus ba endeni wakamik anêñ unyak ²⁸ ma enañ abô lôklokwañ êndêñ yenañ aiyañ bahenvi takatu ek miñ nêlêm loñ vovañ bêñ êntêk imbiñ ya ami.'

²⁹ "Ma donjom Ablaham hanañ, 'Mose lo plopet iniñ abô hêk ba thêlô nedañô ba nesopa.'

³⁰ "Ma ôpêñ hanañ, 'Wakamik Ablaham, miñ hatôm ami. Ma donjom anyô ñama te ni êndêñ thêlô, êñ ma tem thêlô nede kapôlôñjiñ liliñ.'

³¹ "Ma donjom Ablaham hanañ hadêñ yani nena, 'Thêlô miñ elañô Mose lo plopet iniñ abô ami. Êñ ma anyô ñama te haviyô hathak loñbô, ma tem miñ nedañô anêñ abô imbiñ ami.' "

17

Kambom hathak habulin êvhavinj

(Mat 18:6-7; Mak 9:42-48)

¹ Yisu hanañ hadêñ anêñ nê ku nena, "Nôm lomalama tem êndôk avômalô leñjiñ ek nindum kambom. Ma donjom vovañ bêñ tem êpôm opalêla takatu ba indum nô m êñ. ² Ma anyô te hadum ba yenañ amena atu ba hêvhavinj ya te hêv yak, ôpêñ tem êpôm malainj bêñ anôñ. Ôpêñ tem nêsôkwêñ valu bêñ te esak laselo ba nimbi yani êndôk ñğwêk makidiñ ba ema. Malainj êñ ma yaôna ek malainj atu ba yani tem êpôm embenj yam. ³ *Aêñ ba noyabinj am.

"Mamuyañ hadum kambom hadêñ o, êñ ma nu opesañ abô imbiñ yani. Ma yani hale kapô liliñ, êñ ma nê m anêñ kambom êñ vê. ⁴ *Wak te iyom ma mamuyañ hadum kambom hadêñ o hatôm bôlôñ bahenvi ba lahavuju, ma bôlôñ bahenvi ba lahavuju havôhalêm hanañ hadêñ o nena, 'Alikakna, yahadam kambom', êñ ma nê m anêñ kambom vê."

Êvhavinj

⁵ Ma aposel enañ hadêḡ Anyô Bêḡ nena, “Undum yêlôaniḡ êvhaviḡ indumbak bêḡ!”

⁶ *Ma Anyô Bêḡ hanaḡ, “Môlônim ôêvhaviḡ ma yaôna hatôm ava yaônate, êḡ ma hatôm nonañ êndêḡ alokwan sabo êntêk, ‘Osapu oda ba nu umiḡ ḡḡwêk,’ êḡ ma tem endañô môlônim abô.”

Nê ku iniḡ auk

⁷ Ma Yisu hanaḡ, “Môlô othak ôêv ku nêpôpêk nôḡ hadêḡ malak lôḡ te. Êḡ ma ḡê bêḡbêḡ tem nenaḡ êndêḡ thêlô nena nejaḡ nôḡ êmôḡ e? Mi. ⁸ Nê bêḡbêḡ tem nenaḡ êndêḡ thêlô nena, ‘Nôpôpêk yêlôaniḡ nôḡ êmôḡ ma môlônim emberḡ yam.’ ⁹ Ma tem ḡê bêḡbêḡ nenaḡ leḡḡmavi bêḡ êndêḡ malak lôḡ êḡ e? Mi, thêlô idum iniḡ ku iyom. ¹⁰ Ma môlô aêḡ iyom, môlô udum ku sapêḡ atu ba Anyô Bêḡ hêv hadêḡ môlô yôv, êḡ ma nonañ, ‘Yêlô ma ḡê ku iyom ba adum yêlôaniḡ ku iyom.’ ”

Yisu hadum anyô laumiḡ mavi

¹¹ Yisu hi Jelusalem denañ ba hasopa loḡôndê atu ba havenḡ Samalia lo Galili iniḡ pik malêvôḡ. ¹² Ma hi habobo malak te ma ḡê lepla laumiḡ êlêm êpôm yani. Thêlô imiḡ daim dokte ¹³*ma elam nena, “Anyô Bêḡ Yisu, lem ek yêlô.”

¹⁴ *Ma Yisu hayê thêlô ma hanaḡ, “Môlô unu uḡḡwik am

thô êndêḡ ḡê êbôk da.” Êḡ ma thêlô evenḡ ba i denañ ma leḡviḡkupik habitak mavi.

¹⁵ Ma thêlô êḡ te hayê nena liḡkupik lêk habitak mavi ma halehi ma halam kaêk lôk habô Wapômbêḡ anêḡ athêḡ. ¹⁶ Ma hayô ma halek vadôḡ lêlô ba thohavloma halôk pik habobo Yisu valuvi ma hêv lamavi hadêḡ yani. Ôpêḡ ma anyô Samalia te.

¹⁷ Ma Yisu hanaḡ, “Ya-hadam anyô laumiḡ mavi. Ma anyô bahenḡvi ba la-havuva êmô êsê? ¹⁸ Aisê ka anyô loḡ buyañ iyom hale halêm ek habô Wapômbêḡ anêḡ athêḡ?” ¹⁹ Ma Yisu hanaḡ hadêḡ ôpêḡ aêntêk, “Umbiyô ba nu, anêm hôêvhaviḡ hadum ba o mavi.”

Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak tem êlêm

(*Mat 24:23-28,37-41; Mak 13:14-23*)

²⁰ Nê Palisi enañ hik Yisu liḡ nena, “Anḡê ka tem Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak êlêm?” Ma Yisu hanaḡ viyaḡ nena, “Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak halêm ma tem miḡ êlêm lôk lavôḡḡḡ ek avômalô nêḡê ami. ²¹ Aêḡ ba tem miḡ nenaḡ nena, ‘Ôḡḡô, Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak êntêk aêḡ’ mena ‘Endaku aêḡ’ ami. Mi, Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak lêk hamô môlô malêvôḡ.”

²² Ma Yisu hanaḡ hadêḡ anêḡ ḡê ku nena, “Wak te tem êyô ba môlô tem lemimimbiḡ

* **17:6:** Mat 17:20; 21:21 * **17:13:** Wkp 13:45-46 * **17:14:** Wkp 14:2-3; Mat 8:3-4

bêḡ anôḡ ek ôḡgô Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu, ma doḡtom mólô tem miḡ ôḡgô ami. ²³ *Ma avômalô tem nenaḡ êndêḡ mólô nena, ‘Ôḡgô, yani hamiḡ loḡ êntêk!’ mena ‘hamiḡ loḡ endaku!’ Êḡ ma mólô nôḡmô maliḡyaô ma miḡ nosopa thêlô ami ²⁴ ek malê nena Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu anêḡ waklavôḡ ma tem avômalô sapêḡ nêḡê êtôm damak hêv ba habi deda havenḡ leḡ lôkthô. ²⁵ Ma doḡtom tem yanja vovaḡ lomaloma ma mólô ḡê bôlôḡ êntêk tem nôḡmbôliḡ dôḡmim êndêḡ ya vêḡmam.

²⁶ “Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu anêḡ waklavôḡ tem êtôm sêbôk ba Noa anêḡ waklavôḡ. ²⁷ Avômalô eyaḡ lo inum ma ewa i aleba êthôḡ paliḡ ma Noa hi yeḡ kapô. Êḡ ma ḡambô bêḡ hayô ba habuliḡ thêlô sapêḡ. ²⁸ *Aêḡ ba hatôm aêsêbôk ba Lot anêḡ waklavôḡ. Avômalô eyaḡ ba inum ma êv vuli lôk ewa vuli ma evatho ku lôk elav iniḡ unyak. ²⁹ Ma doḡtom wak atu ba Lot hatak Sodom ba hi ma atum lôk valu vovaḡ solpa halôk anêḡ leḡ ba habuliḡ thêlô sapêḡ. ³⁰ Waklavôḡ atu ba Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu injik i thô ma tem imbitak kethêḡ oyaḡ aêḡ iyom.

³¹ * “Wak êḡ ma anyô te hamô unyak vôv ma anêḡ nôḡmkama hamô unyak kapô,

êḡ ma miḡ ni unyak kapô ek enja anêḡ nôḡmkama ami. Mi, êsôv ba ni iyom. Ma aêḡ iyom ma anyôla hamiḡ ku kapô ma miḡ endeni unyak ami. Mi, êsôv ba ni iyom. ³² *Mólô lemim imbi Lot yanavi! ³³ *Anyô te hadum ek embalon yanida anêḡ lôkmala loḡ ma anêḡ lôkmala tem nêḡm yak. Ma doḡtom anyô te hatak anêḡ lôkmala ma anêḡ lôkmala tem êḡmô mavi.

³⁴ “Yanaḡ êndêḡ mólô nena bôlôvôḡ êḡ ma anyô ju tem nêḡêk yêḡm doḡtom ma tem neja anyô yaḡ ma yaḡ êḡḡêk. ³⁵⁻³⁶ Ma avi ju tem nepesaḡ iniḡ palawa ma tem neja avi yaḡ ma yaḡ êḡmô.”*

³⁷ Nê ku enaḡ hik Yisu liḡ nena, “Anyô Bêḡ, nôḡm êḡ tem imbitak êsê?”

Ma Yisu hanaḡ viyaḡ nena, “Menak lambek ethak doḡtom ba êḡmô loḡ takatu ba alim hapalê hêk.”

18

Abô loḡ kapô hathak avi tôp lôk anyô halanô abô

¹ *Yisu hanaḡ abô loḡ kapô te hadêḡ thêlô ek neteḡ mek êtôm wak nôḡmbêḡ intu sapêḡ ma miḡ kapôlôḡniḡ enḡḡiap ami. ² Aêḡ ba yani hanaḡ aêntêk, “Malak lôḡ te ma anyô bêḡ halanô avômalô iniḡ abô hamô. Yani ma miḡ hakô Wapôḡmbêḡ ami ma hapôlik ek avômalô iniḡ abô haviḡ. ³ Ma avi tôp

* **17:23:** Mak 13:21; Luk 21:8

* **17:28:** Stt 18:20-19:25

* **17:31:** Mat

24:17-18 * **17:32:** Stt 19:17,26

* **17:33:** Luk 9:24

* **17:35-36:** Nê lôkauk

vi enaḡ nena abô doho atu ba Luk hato ma hêk denaḡ. Abô êḡ ma aêntêk: Anyô ju

êḡmô ku kapô ma neja yaḡ ma yaḡ êḡmô.

* **18:1:** Kol 4:2; 1Te 5:17

te hamô lôḡ êḡ. Ma yani hi hadêḡ anyô bêḡ êḡ lôbôlôḡ ma hanaḡ, 'Anyô te habuliḡ ya. Ma ôlêm ondanô yenaḡ abô ba opesaḡ.' ⁴Ma donḡtom anyô bêḡ hadô avi tôp êḡ anêḡ abô hatôm wak bêḡ anôḡ.

"Haveḡ yam ma anyô bêḡ êḡ lahabi nena, 'Miḡ yaha-lanô Wapômbêḡ anêḡ abô ami ma yakapôlôḡ hadô avômalô iniḡ abô haviḡ, ⁵ ma donḡtom yahadô ek avi tôp êntêk êlêm wak nômbêḡ intu sapêḡ ba imbuliḡ yenaḡ auk. Aêḡ ba yandanô yani anêḡ abô ba yapesaḡ ketheḡ ek yani êmô tiḡiḡ.' "

⁶Ma Anyô Bêḡ Yisu hanaḡ, "Noja auk esak anyô bêḡ kambom êntêk anêḡ kobom. ⁷Aêḡ ba Wapômbêḡ tem endanô anêḡ avômalô takatu ba bôk hatak i yôv iniḡ asêḡ atu ba elanḡ bôlôvôḡ ba wak mena mi e? Tem endanô. Ma tem yani endanô yaôyaô e? ⁸Mi anôḡ! Yanaḡ avanôḡ biḡ nena yani tem endanô ketheḡ ma tem epesaḡ. Ma donḡtom Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu halêm pik hathak loḡbô, êḡ ma tem êpôm nena avômalô êvhaveḡ doho êmô mena mi e?"

Abô loḡ kapô hathak anyô ju eteḡ mek

⁹Ma Yisu hanaḡ abô loḡ kapô te hadêḡ avômalô takatu ba leḡiḡhabi nena thêlô ma avômalô thêthôḡ iyom ba êyê avômalô vi kambom. Êḡ ma Yisu hanaḡ nena, ¹⁰"Anyô

ju i unyak mathêḡ ek neteḡ mek. Anyô yanḡ ma Palisi ma yanḡ ma anyô hawa takis. ¹¹Palisi êḡ da hamiḡ ba hateḡ mek nena, 'Wapômbêḡ, mavi anôḡ ek ya anyô mavi ma ya miḡ hatôm anyô vi ami. Thêlô ma ḡê vani lôk ḡê kambom lôk ḡê idum sek haviḡ anyô yanḡ yanavi. Ma ya ma mi anôḡ, ya ma miḡ hatôm anyô hawa takis endaku ami. ¹²*Sonda te anêḡ wak ju ma yahavak balabuḡ ek nôḡ. Ma nôḡkama nômbêḡ atu ba yahawa ma yahabi sam hi ôdôḡ laumiḡ ba yahêv ôdôḡ te hadêḡ o.'

¹³*"Ma donḡtom anyô hawa takis hamiḡ daim ma hakô ek êḡjê leḡ. Ma yani hakôm ba hatak baḡ luvi hêk madaluk siḡ ma hanaḡ, 'Wapômbêḡ, ya anyô kambom ba nêḡ kapôlôm ek ya.' "

¹⁴*Ma Yisu hanaḡ, "Yanaḡ êndêḡ môlô nena anyô hawa takis havôhi anêḡ unyak ma lêk anyô thêthôḡ hêk Wapômbêḡ ma. Ma anyô yanḡ ma mi. Ôpatu ba hêv anêḡ athêḡ liḡ ma tem Wapômbêḡ etauviḡ anêḡ athêḡ. Ma donḡtom ôpatu ba hatauviḡ i ma tem Wapômbêḡ nêḡ anêḡ athêḡ liḡ."

Yisu hêv mek hathak avômena
(*Mat 19:13-15; Mak 10:13-16*)

¹⁵Avômalô ewa iniḡ avômena yaônena i hadêḡ Yisu ek etak baḡ êyô êḡjêk

* 18:12: Ais 58:1-4; Mat 23:23

* 18:13: Sng 51:1

* 18:14: Mat 23:12

thêlô. Ma anêḡ ḡê ku êyê ma ethaḡ i. ¹⁶ Ma doḡtom Yisu halam avômena êlêm ma hanaḡ nena, “Notak avômena yaônena ba nêlêm êndêḡ ya ma miḡ numiḡ loḡ siḡ ami ek malê nena avômalô takatu ba athêḡ mi hatôm avômena takêntêk ma Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak ma thêlôniḡ. ¹⁷ *Yanaḡ avanôḡ êndêḡ môlô nena ôpatu ba miḡ hawa Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak hatôm avômena yaônena ami ma miḡ hatôm imbitak êyô loḡ êḡ kapô ba ni ami. Ma mi.”

Anyô lôk nômkama bêḡ hanaḡ abô haviḡ Yisu

(Mat 19:16-30; Mak 10:17-31)

¹⁸ *Anyô bêḡ te hanaḡ hik Yisu liḡ nena, “Kêdôḡwaga mavi, ma yandum malê ek yamô lôkmala êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ?”

¹⁹ Ma Yisu hanaḡ, “Holam ya nena mavi eka? Anyô late miḡ mavi ami ma Wapômbêḡ iyom intu ba mavi. ²⁰ *Abô balabuḡ ma bôk hoyala yôv: ‘Miḡ undum sek imbiḡ anyô yaḡ yanavi ami. Miḡ nuḡḡwik anyô vônô ami. Miḡ onja vani ami. Miḡ onaj abôyaḡ esak anyô vi ba undum abô ek i ami. Ma ondovak lemambô lo lemtambô.’”

²¹ Ma anyô bêḡ êḡ hanaḡ, “Ya yaôna aleba lêk ma yaha-sopa abô balabuḡ takêḡ.”

²² Ma Yisu halaḡô ma hanaḡ hadêḡ ôpêḡ nena, “Mavi anôḡ, ma doḡtom

nômlate hamô denaḡ. Nu nêḡ anêḡ nômkama sapêḡ ek avômalô nêḡnêḡ vuli ma onja valuselaḡ sapêḡ ba nêḡ êndêḡ ḡê siv. Êḡ ma tem anêḡ nômkama mavi lomalama êḡ malak leḡ. Ma ôlêm osopa ya.”

²³ Yani ma anyô lôk nômkama bêḡ anôḡ. Ba intu halaḡô abô êḡ ma hêv malaiḡ bêḡ hadêḡ yani ba hi lôk lamalaiḡ. ²⁴ Yisu hayê yani lamalaiḡ ma hanaḡ, “Nê lôk nômkama bêḡ tem nêpôm malaiḡ bêḡ ek nimbitak nêyô Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak kapô ba ini. ²⁵ Avanôḡ biḡ nena miḡ malaiḡ bêḡ ek bok kamel imbitak êyô luvik idu sôp anêḡ abyaḡ ba ni ami, ma doḡtom malaiḡ anôḡ ek anyô lôk nômkama bêḡ te imbitak êyô Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak kapô.”

²⁶ Avômalô elañô abô êḡ ma enaḡ nena, “Avanôḡ e? Aêḡ ba miḡ hatôm anyôla imbitak êyô Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak kapô ba ni ami e?”

²⁷ Ma Yisu hanaḡ, “Nôm takatu ba anyô miḡ hatôm nindum ami, intu Wapômbêḡ hatôm indum.”

²⁸ Ma Pita hanaḡ, “Yêlô bôk atak yêlôaniḡ nômkama sapêḡ ba alêm asopa o.”

²⁹ Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô nena, “Yanaḡ avanôḡ nena avômalô takatu ba leḡḡḡhabi Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak ba etak iniḡ unyak lo avi ma iviyaḡ lôk lami ma nali, ³⁰ ma thêlô êḡ pik

* 18:17: Mat 18:3

* 18:18: Luk 10:25

* 18:20: Kis 20:12-16; Lo 5:16-20

denaŋ ma Wapômbêŋ tem nêŋ iniŋ nômkama lôkthô êndêŋ i ba tem nêŋ bêŋ anôŋ êyô êmô iniŋ loŋ imbiŋ ma embeŋ yam ma tem nêŋ lôkmala atu ba nêŋmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ êndêŋ i imbiŋ.”

Yisu hanaŋ abô hathak anêŋ ŋama bôlôŋ te lô
(*Mat 20:17-19; Mak 10:32-34*)

³¹ *Yisu hawa ŋê ku laumiŋ ba lahavuju takatu hathak doŋtom ma hanaŋ, “Nodaŋô. Alalô ana daku Jelusalem ma abô tak sêbôk ba plopet eto hathak Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem imbitak avanôŋ.

³² *Tem nêŋnêŋ yani êndôk ŋê loŋ buyaŋ Lom baheniŋ. Ma tem nemalik esak yani ba nenaŋ abô lomalama esak yani ma nêsôvwapôk êyômô yani. ³³ Ma nebali yani ba nijik yani vônô. Ma êtôm wak lô ma tem yani imbiyô esak loŋbô.”

³⁴ *Ma doŋtom ŋê ku miŋ eyala abô takêŋ ami. Abô êŋ anêŋ ôdôŋ ma havuŋ ek thêlô ba thêlô miŋ eyala ami ma êthôŋ paliŋ.

Yisu hadum anyô mapusip te mavi
(*Mat 20:29-34; Mak 10:46-52*)

³⁵ Yisu hayô habobo Jeliko ma anyô mapusip te hamô loŋôndê daŋ vi ba hapetenak ek avômalô nêŋnêŋ yani sa. ³⁶ Yani halaŋô avômalô bêŋ anôŋ ele ba i ma hanaŋ hik

thêlô liŋ nena, “Malê?” ³⁷ Ma thêlô enaŋ hadêŋ yani nena, “Yisu anêŋ Nasalet halêm.”

³⁸ Êŋ ma anyô mapusip halam nena, “Yisu, Devit anêŋ Lim Lukmuk, nêŋ kapôlôm ek ya!”

³⁹ Avômalô takatu ba êmôŋ ethaŋ yani ba enaŋ, “O bônôŋ.” Ma doŋtom yani halam lôklala nena, “Devit anêŋ Lim Lukmuk, nêŋ kapôlôm ek ya!”

⁴⁰ Êŋ ma Yisu hamiŋ ma hanaŋ ek thêlô neja ôpêŋ êlêm. Yani hayô ma Yisu hanaŋ hik yani liŋ nena, ⁴¹ “Lemhaviŋ yandum malê êndêŋ o?”

Ma ôpêŋ hanaŋ, “Anyô Bêŋ, yalenhaviŋ yaŋgê tak.”

⁴² Ma Yisu hanaŋ hadêŋ ôpêŋ nena, “Nôŋgô tak. Anêŋ hôêvhaviŋ hadum ba hubitak mavi.” ⁴³ Ma kethêŋ oyaŋ ma ôpêŋ madaluk hakyav ba hayê tak. Ma yani hasopa Yisu lôk habô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ. Ma avômalô nômbêŋ atu ba i haviŋ yani êyê nôŋm êŋ ba êbô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ haviŋ.

19

Yisu hi Sakius anêŋ unyak

¹ Yisu hayô Jeliko ma hi iyom. ² Ma anyô lôk valuselen bêŋ te hamô. Yani ma anyô bêŋ hawa takis ba anêŋ athêŋ nena Sakius. ³ Yani lahaviŋ ênjê nena Yisu ma opalê, ma doŋtom avômalô bêŋ anôŋ ma Sakius anyô bidonŋ ba miŋ

hatôm ênjê ami. ⁴ Êñ ma yani halanviñ hamôn ba hi ma hathak alokwañ sabo te ba hamô ek ênjê Yisu.

⁵ Yisu hayô loñ êñ ma hêv ma hathak leñ ma hanañ, “Sakius, ôndôk ba ôlêm kethen. Yaô ma tem yamô anêm unyak.” ⁶ Êñ ma kethen oyañ ma Sakius halôk ma hawa Yisu thô lôk lamavi.

⁷ *Ma avômalô sapên êyê ba kapôlônin diñdin ba enañ nena, “Yani hi hamô haviñ anyô kambom te.”

⁸ *Ma doñtom Sakius haviyô hamiñ ma hanañ hadên Anyô Bên nena, “Anyô Bên, ondanô. Tem yambi yenañ nômkama sam ni ôdôn ju ba yanêm yañ êndên nê siv. Ma bôk yahasau anyôla ba yahawa anên valuseleñ doho vani, êñ ma tem yanêm valuseleñ êtôm dum ayova êyômô loñ imbiñ.”

⁹ *Ma Yisu hanañ hadên yani nena, “Lêk ma Wapômbên hêv avômalô unyak êntêk êñ bulubiñ ek malê nena yani ma Ablaham anên nakaduñ te. ¹⁰ *Anyô Anên Nakaduñ atu halêm ek êmbôlêm nê takatu ba êv yak ek nêm i bulubiñ.”

Abô loñ kapô hathak anyô bên te hêv valuseleñ hadên nê ku

(Mat 25:14-30)

¹¹ Avômalô elañô abô êñ yôv ma Yisu hanañ abô loñ kapô te haviñ ek malê nena yani

lêk habobo Jelusalem. Ma avômalô takên leñinhabi nena yani hayô Jelusalem, êñ ma Wapômbên anên loñ lôklinyak tem imbitak êmô pik. ¹² Êñ ma Yisu hanañ nena, “Anyô bên te anên namalô tem ni loñ buyañ ek enja athên lôk kulun kin vêmam ka êmbôlêm anên malak ôdôn esak loñbô ek eyabiñ anên avômalô. Loñ êñ ma daim kambom. ¹³ Vêm ma yani halam anên nê ku laumiñ hathak doñtom ma hêv valuseleñ hatôm 100 hadên thêlô tomtom sapên. Ma hanañ aêntêk, ‘Môlô noja valuseleñ êntêk ba nundum ku esak endeba yambô alêm esak loñbô am.’ Yôv ma hatak thêlô ba hi.

¹⁴ “Ma doñtom yanida anên avômalô kapôlônin agiap ek yani. Êñ ma yani hi loñ buyañ ma thêlô êv anyô doho ba esopa yani ek nenañ aêntêk, ‘Yêlô adô anyô êntêk imbitak êtôm yêlôaniñ kin.’

¹⁵ “Ma doñtom yani habitak kin yôv ma havôhalêm ma hanañ aêntêk, ‘Nodam nê ku takatu ba bôk yahêv valuseleñ hadên i ek yayala nena thêlô tomtom bôk êvôv valuseleñ vithê haviñ.’

¹⁶ “Êñ ma anyô te hamôn hi ma hanañ, ‘Anyô bên, yahadum ku hathak anêm valuseleñ êñ ba yahavôv valuseleñ hatôm 1,000.’

¹⁷ * “Ma anên anyô bên hanañ nena, ‘Mavi anôn! O anyô katô ba hudum ku mavi.

* 19:7: Luk 15:2 * 19:8: Kis 22:1; Nam 5:6-7 * 19:9: Luk 13:16; Ap 16:31

* 19:10: Luk 15:4; Jon 3:17; 1Ti 1:15 * 19:17: Luk 16:10

Hoyabinj nô m yaôna dedaun mavi ba intu oyabinj malak lôj lauminj.'

18 "Yôv ma anyô yanj halêm ma hanañ, 'Anyô bêñ, hathak anêm valuselej, yahavôv valuselej hatôm 500.'

19 "Ma anêñ anyô bêñ hanañ hadêñ yani, 'Oyabinj malak lôj baheñvi.'

20 "Yôv ma anyô ku te lô halêm ma hanañ, 'Anyô bêñ, anêm valuselej atutêk. Yahavuvi halôk sôp ba yahadô hamô²¹ ek malê nena yahakô ek o. O ma anyô malem thêlêv. Hothak hôvôv anyô vi iniñ nômkama ba howa hatôm anêm. Ma pik atu ba anyô yanj hapaliv yanjvêk halôk ma hothak howa anêñ anôñ.'

22 "Êñ ma anêñ anyô bêñ hanañ, 'O anyô ku mi kambom ba oda anêm abô intu hanañ o bêñ. Bôk hoyala yôv nena ya hathak yahavôv anyô vi iniñ nômkama ba yahawa hatôm yenañ. Lôk pik atu ba anyô yanj hapaliv yanjvêk halôk ma ya hathak yahawa anêñ anôñ.²³ Ma aisê ka miñ hotak yenañ valuselej halôk unyak valuselej ek êmbôv doho ami ek wakma atu ba yahavôhalêm hathak loñbô ma tem yanja doho êyômô loñ imbiñ?'

24 "Êñ ma hanañ hadêñ ñê takatu ba imiñ habobo nena, 'Môlô noja anêñ valuselej hatôm 100 vê êñjêk yani ba nôñêm êndêñ ôpatu ba hawa 1,000.'

25 "Ma thêlô enañ hadêñ yani nena, 'Anyô bêñ, yani anêñ 1,000 bôk hamô yôv.'

26* "Ma yani hanañ, 'Yanañ êndêñ môlô nena ôpatu ba hadum ku mavi hathak yenañ nômkama ba habitak bêñ, êñ ma tem yatak doho êyômô loñ imbiñ ba yanêm êndêñ ôpêñ. Ma donjom ôpatu ba miñ hadum ku hathak yenañ nômkama ami, êñ ma tem yanêm dokte atu ba havalonj loñ vê êñjêk yani.'

27 "Ma donjom ñê takatu leñjmaniñ hathak ya ba êdô ek yambitak iniñ kiñ, 'Noja i êlêm loñ êntêk ma ungwik i pôpônô êñjêk yamalenj.'

28 Yisu hanañ abô êñ yôv ma hamôñ ba hi Jelusalem.

*Yisu habitak hayô
Jelusalem hatôm kiñ*

*(Mat 21:1-11; Mak 11:1-11;
Jon 12:12-19)*

29 Yisu habobo Betpagi lo Betani, malak ju êñ hêk habobo Dum Oliv. Ma hêv anêñ ñê ku ju ba i ma hanañ nena,³⁰ "Mamu unu malak entuvulu. Ma numbitak nôyô ma tem ôñgô ekak bok donji map te loñ ba hamiñ. Bok êñ ma miñ bôk anyôla hayô hamô ami. Ma nopole yak vê ma nondom ba nôlêm.³¹ Ma anyôla hanañ nena, 'Mamu opole eka', êñ ma nonañ viyanj nena, 'Anyô Bêñ lahaviñ indum ku te esak.'

32 Yisu hêv thai ba i ma êyê nômkama sapêñ hatôm atu ba yani hanañ.³³ Thai epole bok donji êñ anêñ yak vê ma bok

* 19:26: Mat 13:12; Luk 8:18

anêḡ alaḡsi enaḡ hadêḡ thai nena, “Mamu opole eka?”

³⁴ Ma thai enaḡ, “Anyô Bêḡ lahaviḡ indum ku te esak.”

³⁵ Êḡ ma thai ewa bok doḡki ba i êv hadêḡ Yisu. Ma thai ibi iniḡ kwêv thilibuḡ daim thô ba enḡava hayôhêk bok doḡki dômlokwaḡ, ma thai êv Yisu sa ek hathak hayô hamô bok êḡ. ³⁶ Ma Yisu hi ma avômalô enḡava iniḡ kwêv thilibuḡ hêk loḡondê.

³⁷ Yani halôk Dum Oliv ek ni vi tuvulu Jerusalem. Ma avômalô nômbêḡ atu ba esopa yani leḡiḡmavi hathak nômbithi nômbêḡ atu ba bôk thêlô êyê. Ba êbô Wapômbêḡ ba elam nena,

³⁸ * “Wapômbêḡ nêḡ lamavi êndêḡ kiḡ atu ba halêḡ hathak Anyô Bêḡ anêḡ athêḡ!
Kapya Yêḡ
118:26

Avômalô malak leḡ leḡiḡmavi ma alalô nanêḡ athêḡ lôkmaḡgiḡ êndêḡ Wapômbêḡ esak leḡ ba ni.”

³⁹ Ma Palisi doho imiḡ avômalô takêḡ kapô ba enaḡ hadêḡ Yisu aêntêk, “Kêdôḡwaga, osaḡ anêḡ ḡê ku takêntêk.”

⁴⁰ Ma Yisu hanaḡ viyaḡ nena, “Yanaḡ êndêḡ môlô nena thêlô bônôḡ ma tem valu nendam kaêk.”

⁴¹ Yisu haboba Jerusalem ma hayê vi tuvulu ba halaḡ hathak avômalô Jerusalem ⁴² ba hanaḡ, “Yaleḡhaviḡ lêk oyala nôḡ takatu ba nundum

ek Wapômbêḡ indum môlô kapôlômim êḡjêk yaô. Ma doḡtom mi, nôḡ takêḡ hamô loḡ kapô ba môlô miḡ hatôm ôḡgô ami. ⁴³ Aêḡ ba waklavôḡ hayô ma ḡê vovak tem nêyô ba nedav badêḡ êwê embeḡ Jerusalem sapêḡ ba nêḡmô kapô ba nindum ek nijik môlô vônô. ⁴⁴ *Thêlô tem nimbuliḡ môlônim loḡ sapêḡ ba nijik môlô takatu ba ôḡmô unim badêḡ kapô vônô. Ma valu atu ba olav unyak hathak ma tem miḡ êyômô yaḡ loḡ ami. Nôḡ malaiḡ êḡ tem êlêḡ ek malê nena môlô miḡ oyala waklavôḡ atu ba Wapômbêḡ halêḡ pik ek nêḡ môlô bulubiḡ ami.”

Yisu hêv ḡê idum ku valu vê hêk unyak mathêḡ kapô
(Mat 21:12-17; Mak 11:15-19; Jon 2:13-22)

⁴⁵ Vêḡ ma Yisu habitak hayô Wapômbêḡ anêḡ unyak mathêḡ anêḡ piklêvôḡ. Ma hayê avômalô ewa nôḡkama ba êdô hamô ek avômalô vi nêḡnêḡ vuli. Êḡ ma halupunḡ i ba hêv i vê hêk unyak mathêḡ kapô ba ele yaḡiḡ ba i. Ma hanaḡ hadêḡ thêlô aêntêk, ⁴⁶ * “Wapômbêḡ anêḡ kapya hanaḡ nena, ‘Yenaḡ unyak ma unyak neteḡ mek êndôk.’ Ma môlô lêk udum ba habitak hatôm ḡê vani iniḡ loḡ ekopak êḡmô.”

⁴⁷ *Ma wak nôḡmbêḡ intu ma yani hadôḡ avômalô halôk unyak mathêḡ. Ma ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk ḡê lôkauk hathak

* 19:38: Luk 2:14 * 19:44: Luk 21:6
Luk 21:37

* 19:46: Ais 56:7; Jer 7:11 * 19:47:

abô balabuᅇ lôk Israeᅇ iniyê ᅇ bēᅇbēᅇ, thêlô êbôlêm loᅇndê ek nijik Yisu vônô. ⁴⁸ Ma doᅇtom thêlô miᅇ hatôm nêpôm loᅇndê te ami ek malê nena avômâlô sapêᅇ leᅇᅇmavi bēᅇ ek Yisu ba êmô ek nedaᅇo anêᅇ abô sapêᅇ.

20

Yisu, opalê hêv athêᅇ bēᅇ hadêᅇ o?

(*Mat 21:23-27; Mak 11:27-33*)

¹ Wak te ma Yisu hadôᅇ avômâlô hamô Wapômbêᅇ anêᅇ unyak mathêᅇ anêᅇ piklêvônᅇ ba hanaᅇ Wapômbêᅇ anêᅇ Abô Mavi hadêᅇ i. Ma ᅇ bēᅇbēᅇ êbôk da lôk ᅇ lôkauk hathak abô balabuᅇ ethak doᅇtom haviᅇ ᅇ bēᅇbēᅇ ba i hadêᅇ Yisu. ² Ma thêlô enaᅇ, “Opalê hêv athêᅇ bēᅇ hadêᅇ o lôk hêv ku hadêᅇ o ba intu hudum nôᅇ takêᅇtêk?”

³ Ma Yisu hanaᅇ viyaᅇ nena, “Tem yanaᅇ injik môlô liᅇ esak abô te aêᅇ iyom. ⁴ Opalê hêv ku nisik avômâlô êndôk ᅇaᅇ hadêᅇ Jon? Wapômbêᅇ leᅇ? Mena anyô pik?”

⁵ Ma thêlôda enaᅇ hadêᅇ i nena, “Alalô anaᅇ nena Wapômbêᅇ hêv ku êᅇ hadêᅇ Jon ma tem yani enaᅇ, ‘Ma aisê ka môlô miᅇ ôêvhaviᅇ yani ami?’ ⁶ Ma doᅇtom alalô anaᅇ nena, ‘Anyô pik te hêv ku êᅇ,’ êᅇ ma avômâlô tem nijik alalô esak valu ek malê

nena thêlô êvhaviᅇ nena Jon ma plopet te.”

⁷ Ma thêlô enaᅇ hadêᅇ Yisu nena, “Yêlô athôᅇ paliᅇ.”

⁸ Êᅇ ma Yisu hanaᅇ hadêᅇ thêlô, “Aêᅇ ba miᅇ hatôm yandam ôpatu ba hêv athêᅇ bēᅇ hadêᅇ ya anêᅇ athêᅇ bēᅇ êᅇndêᅇ môlô ami. Ma mi.”

Abô loᅇ kapô hathak ᅇ kambom eyabiᅇ ku yak waiᅇ

(*Mat 21:33-46; Mak 12:1-12*)

⁹ *Ma Yisu hanaᅇ abô loᅇ kapô te hadêᅇ avômâlô, “Anyô te havatho anêᅇ ku yak waiᅇ ma hêv hadêᅇ ᅇ ku doho ek neyabiᅇ ba hanaᅇ nena, ‘Waklavônᅇ yak waiᅇ hik anônᅇ ma nombak vose ni ôdônᅇ ju ba nôᅇnêᅇ vi êᅇndêᅇ ya ma noja vi êtôm môlônim vuli.’ Ma hi hamô loᅇ buyaᅇ sawa daim. ¹⁰ Ma waklavônᅇ yak waiᅇ hik anônᅇ hayô ma hêv anêᅇ anyô ku te ba hi hadêᅇ thêlô ek enja anêᅇ sam. Ma doᅇtom thêlô ik yani kambom ba êv yani hi oyaᅇ. ¹¹ Êᅇ ma ku anêᅇ alaᅇ hêv anyô ku yaᅇ ba hi hadêᅇ thêlô, ma doᅇtom thêlô idum kobom kambom hadêᅇ yani lôk ik yani ma êv yani vê oyaᅇ ba hi. ¹² Yôv ma hêv anyô ku te lô ba hi, ma doᅇtom ᅇ ku takêᅇ ibuliᅇ yani ma êvônᅇ yani ba ibi yani hi.

¹³ “Aêᅇ ba ku alaᅇ hanaᅇ hadêᅇ yanida nena, ‘Yandum malê? Tem yanêᅇ yenaᅇ okna atu ba yaleᅇhaviᅇ bēᅇ anônᅇ. Yahadum aêᅇ ma tem nedaᅇo anêᅇ abô.’ ¹⁴ Ma

* 20:9: Ais 5:1

donjom nê ku êyê namalô hayô ma enañ hadên i nena, ‘Ôpêntêk ma ku alañ anên nakaduñ ba tem eyabin lambô anên ku. Alalô ik yani vônô ma ku êñ tem imbitak alalôaniñ.’¹⁵ Ba intu evalon yani ba êvôv hale yain ma ik yani vônô.

“Aên ba ku anên alañ tem indum malê êndên thêlô?¹⁶ Tem ni injik nê ku takên vônô ma nêm ku êñ êndên anyô vi ek neyabinñ.”

Ma avômalô elañô abô loñ kapô êñ ma enañ, “Yêlô adô abô loñ kapô êñ injik anônñ!”

¹⁷ Ma donjom Yisu hatitiñ thêlô lôklokwan ma hanañ, “Ma bôk eto abô êntêk aên eka?”

“Valu atu ba nê elav unyak êpôlik hathak, ma lêk habitak landiñ anônñ.’ *Kapya Yen* 118:22

¹⁸ *Ma avômalô takatu ba êv yak hayôhêk valu êntêk, ma tem nipup nenanena. Mena valu êñ hêv yak hayôhêk anyôla, ma tem ipulusik ba imbitak malimmalim.”

¹⁹ Ma nê bêñbên êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuñ eyala nena Yisu hanañ abô loñ kapô êñ hathak thêlô. Ba intu êbôlêm loñôndê ek nebalon yani, ma donjom êkô hathak avômalô.

Nênêm takis êndên Sisa mena dô
(*Mat 22:15-22; Mak 12:13-17*)

²⁰ *Yôv ma nê bêñbên maleñ hadahaliñ Yisu ek nebalon yani esak anên abô. Ma thêlô êv nê kambom doho vuli ek nimbatak êtôm nê thêthôn ek nesau Yisu. Thêlô elav gwasilim ek nebalon Yisu anên abô êndôk ba nênêm yani êndên Lom iniñ anyô bêñ Pailat.

²¹ Êñ ma thêlô enañ hadên Yisu nena, “Kêdônwaga, yêlô ayala nena anêm abô sapên ma abô avanônñ iyom. Ma hudum kobom donjom hadên avômalô sapên lôk hôdôn avômalô hathak Wapômbên anên abô ma thêthôn iyom.

²² Aên ba lemhabi aisê? Bumalô iniñ balabuñ hanañ nena yêlô hatôm nanêm valuselen êndên Sisa mena mi e?”

²³ Yisu hayala thêlônin auk ba hanañ hadên thêlô,

²⁴ “Môlô ungwik valuselen te thô ek yangê. Opalê anên dahô lôk athên hêk valuselen êntêk?” Ma thêlô enañ, “Sisa.”

²⁵ Êñ ma Yisu hanañ hadên thêlô nena, “Sisa anên nômkama ma nônêm êndên Sisa da. Ma Wapômbên anên nômkama ma nônêm êndên Wapômbên da.”

²⁶ Yisu hanañ aên ba avômalô sapên elañô. Ba intu nê êñ miñ hatôm nebalon yani esak anên abô ami. Ma eson kambom hathak anên abô ba thêlô bônônñ.

Abô hathak nê ñama tem

nimbiyô aisê

(*Mat 22:23-33; Mak 12:18-27*)

²⁷ Ma Sadyusi doho i hadêṅ Yisu. Thêlô ma ôdôṅ te atu ba enaṅ nena nê ṅama tem miṅ nimbiyô esak loṅbô ami. Aêṅ ba intu enaṅ hik Yisu liṅ nena, ²⁸ **“Kêdôṅwaga, Mose hato hadêṅ alalô nena, ‘Anyô te hama ba nali mi ma anêṅ yaṅ hamô, ma enja avi tôp êṅ ek imbi yaṅ atu ba hama anêṅ nakaduṅ vê.’* ²⁹ Aêṅ ba nê lôk iviyaṅ bahenṅvi ba lahavuju êmô. Ma bôp hawa avi te ba hama ma nakaduṅ mi. ³⁰ Ma nôk enja avi tôp êṅ, hawa ba hama ba nakaduṅ mi. ³¹ Ma ṅgwa aêṅ iyom. Ma iviyaṅ takatu ba êmô ma nesopa kobom doṅtom êṅ iyom. ³² Vêṅ ma avi tôp êṅ hama havinṅ. ³³ Ma waklavôṅ nê ṅama iviyô hathak loṅbô ma avi tôp atu ba nê lôk iviyaṅ bahenṅvi ba lahavuju takatu ba ewa ma alisê te anêṅ avi?”

³⁴ Ma Yisu hanaṅ viyaṅ hadêṅ thêlô nena, “Avômalô pik ethak ewa i, ³⁵ ma doṅtom avômalô takatu ba Wapômbêṅ hêv i bulubiṅ ba ewa lôkmala hathak loṅbô, thêlô êṅ miṅ hatôm neja i esak loṅbô ami. ³⁶ Thêlô ma tem nêtôm aṅjela ba intu tem miṅ nema ami. Wapômbêṅ bôk hik thêlô liṅ yôv hêk ṅama ba intu hik thô nena thêlô ma yani anêṅ nali.

³⁷ **“Mose da anêṅ abô hik thô nena nê ṅama tem nimbiyô esak loṅbô. Sêbôk ba Mose hayê atum hathaṅ*

hamô alokwaṅ liṅ ma halam Anyô Bêṅ nena ‘Ablaham lo Aisak ma Jekop iniṅ Wapômbêṅ.’ ³⁸ Alalô ayala nena Wapômbêṅ ma miṅ nê ṅama iniṅ Wapômbêṅ ami. Mi, yani ma nê lôkmala iyom iniṅ Wapômbêṅ ek malê nena yani hayala nena avômalô lôkthô ma êmô lôkmala.”

³⁹ Nê lôkauk hathak abô balabuṅ doho elanô abô êṅ ma enaṅ hadêṅ Yisu aêntêk, “Êê, Kêdôṅwaga, anêṅ abô ma mavi anôṅ!” ⁴⁰ Ma avômalô sapêṅ elanô anêṅ abô ba êkô ma miṅ enaṅ hik yani liṅ ek nesau yani esak loṅbô ami.

Mesia ma opalê anêṅ lim lukmuk?

(*Mat 22:41-23:36; Mak 12:35-40; Luk 11:37-54*)

⁴¹ Yôv ma Yisu hanaṅ hadêṅ thêlô nena, “Avômalô ethak enaṅ nena Mesia ma Devit anêṅ lim lukmuk eka? ⁴² Hêk Kapyia Yeṅ kapô ma Devit da hanaṅ aêntêk,

“‘Anyô Bêṅ Wapômbêṅ hanaṅ hadêṅ yenaṅ Anyô Bêṅ Mesia nena,

“Ômô yabahaṅ vianôṅ

⁴³ endeba yatak nê takatu ba ik vovak hadêṅ o nêṅmô vemkapô vibinṅ am.”’
Kapyia Yeṅ 110:1

⁴⁴ Ma Devit da bôk halam Mesia nena anêṅ Anyô Bêṅ. Ma aisê ka Mesia ma yani anêṅ lim lôk anêṅ Anyô Bêṅ imbinṅ?”

⁴⁵ Avômalô elanô Yisu anêṅ abô imiṅ denaṅ ma Yisu hanaṅ hadêṅ anêṅ nê ku

aêntêk, ⁴⁶ “Môlô noyabin am ek nê lôkauk hathak abô balabuŋ. Thêlô leŋiŋhaviŋ nijik kwêv daim kêkêlô ba nembeŋ ek avômalô nebam i. Ma leŋiŋhaviŋ avômalô nenaŋ nena, ‘Waklêvôŋ anyô bêŋ’ êmô loŋ ethak doŋtom halôk. Ma leŋiŋhaviŋ nêmo êtôm nê bêŋbêŋ êmô unyak yeŋ kapô. Ma avômalô engabôm nômbêŋ ma leŋiŋhaviŋ nejaŋ nômbêŋ nê bêŋbêŋ iniŋ loŋ ethak êmô. ⁴⁷ Thêlô esau avi tốp ek neja iniŋ unyak ba eteŋ mek daim bomaŋ ek avômalô nêgê. Wapômbêŋ tem nêmbêŋ vovaŋ kambom êndêŋ i.”

21

Avi tốp te anêŋ da
(Mak 12:41-44)

¹ Yisu hamô Wapômbêŋ anêŋ unyak ba hayê nê lôk nômkama bêŋ etak iniŋ valuselen halôk alapa da. ² Ma avi tốp te atu ba nômkama mi anôŋ hayô ma hatak anêŋ da hatôm valuselen thalalen ju iyom halôk alapa da êŋ. ³ *Yisu hayê ma hanaŋ nena, “Yanaŋ avanôŋ biŋ êndêŋ môlô nena avi tốp êntêk hêv valuselen bêŋ anôŋ hamôŋ ek avômalô takêntêk sapêŋ. ⁴ Avômalô nômbêŋ êntêk iniŋ valu bêŋ anôŋ hamô ma doŋtom êv doktena iyom. Ma avi tốp êntêk ma nômkama mi anôŋ ma lêk hêv anêŋ valuselen sapêŋ ba miŋ havalon dokte loŋ ami.”

Yisu hanaŋ abô hathak unyak mathen Jerusalem

(Mat 24:1-2; Mak 13:1-2)

⁵ Nê ku doho enaŋ abô hathak valu kêkêlô lôk nômbêŋ da mavi anôŋ atu ba etak hathak unyak mathen ek anêŋ lêlêyaŋ mavi anôŋ. Êŋ ma Yisu hanaŋ, ⁶ * “Odaŋô katô. Nôm takêntêk ba lêk môlô ôyê, malaiŋ bêŋ tem imbitak ba nê vovak tem nijik nômkama mavi nômbêŋ êntêk pesa ba valu yaŋ miŋ hatôm êyômô yaŋ loŋ ami.”

Malaiŋ lomaloma tem nimbitak

(Mat 24:3-14; 10:17-22; Mak 13:3-13)

⁷ Ma thêlô enaŋ hik Yisu liŋ nena, “Kêdôŋwaga, anjê intu nômbêŋ takêŋ tem imbitak? Ma malê intu tem imbitak ek injik thô nena nômbêŋ takêŋ lêk habobo?”

⁸ Ma Yisu hanaŋ, “Noyabin am, avômalô tem nindum ek nesau môlô. Nê lomaloma tem nêlêmbêŋ esak yenaŋ athêŋ ba nenaŋ nena, ‘Ya ma Mesia atu’. Lôk nenaŋ nena, ‘Waklavôŋ pik lo leŋ anêŋ daŋ lêk habobo tem êyô’. Ma doŋtom miŋ nômbêŋ iniŋ abô ba nosopa ami. ⁹ Môlô olaŋô vovak bêŋ ba avômalô iki vônô, êŋ ma miŋ nôkô ami. Nôm takêŋ tem imbitak êmôŋ, ma doŋtom pik lo leŋ anêŋ daŋ tem miŋ imbitak ketheŋ oyaŋ ami.”

¹⁰ Êŋ ma Yisu hanaŋ, “Ma avômalô ôdôŋ yaŋ tem nijik vovak imbiŋ ôdôŋ yaŋ. Ma

* 21:3: 2Ko 8:12 * 21:6: Luk 19:44

kiŋ yaŋ lōk anêŋ avōmalō tem nijik vovak êndêŋ kiŋ yaŋ. ¹¹ Ma loŋ lomaloma ma duviaŋ lōk bōm ma lijiŋ bêŋ tem êyō injik avōmalō bêŋ anōŋ vônō. Lavōŋiŋ lōkmaŋgiŋ lomaloma tem ênjêk leŋlêvōŋ ba indum avōmalō nêkō kambom anōŋ.

¹² “Ma nôm takêŋ tem miŋ imbitak ami denaŋ ma tem nebalon mōlō ba nindum kambom êndêŋ mōlō. Ma tem nenaŋ mōlō bêŋ imiŋ unyak yeŋ lōk nindum abō ek netak mōlō êndōk koladōŋ. Mōlō osopa ya ba intu tem neja mōlō ba unu numiŋ kiŋ lōk iniŋ nê bêŋbêŋ maleniŋ. ¹³ Ma nôm êŋ tem imbitak êtōm loŋōndê ek nonaŋ yenaŋ Abō Mavi bêŋ êndêŋ i. ¹⁴ *Ma miŋ lemimimbi nena, ‘Dokte ka yêlō nanaŋ aisê êndêŋ thêlō’ ami. ¹⁵ *Ek malê nena yada tem yanêm abō lôkauk mavi êndêŋ mōlō. Ma nê takatu ba idum abō ek mōlō ma miŋ hatōm nijik abō êŋ pesa ami. ¹⁶ *Avōmalō tem nenaŋ mōlō bêŋ ba tem nijik mōlō doho vônō ma mōlōnim lemami lōk mōlōviyaŋ lōk anêm thalaleŋ lōk anêm anyō mōlō tem nindum aêŋ iyom. ¹⁷ Mōlō ma yenaŋ avōmalō ba intu avōmalō sapêŋ tem nêpōlik esak mōlō. ¹⁸ Ma doŋtom Wapōmbêŋ tem eyabiŋ mōlō ba lemimkadōk ŋauŋ te miŋ hatōm nêm yak ami. ¹⁹ Ma mōlō numiŋ lōklokwaŋ ma tem noja lōkmala êtōm wak

nōmbêŋ intu sapêŋ.”

Tem nimbuliŋ Jelusalem

(*Mat 24:15-28; Mak 13:14-23*)

²⁰ Ma Yisu hanaŋ, “Mōlō ôyê nena nê vovak lodōŋlodōŋ êyō even Jelusalem luvî, êŋ ma mōlō noyala nena tem nimbuliŋ malak lôŋ êŋ ketheŋ. ²¹ Aêŋ ba mōlō takatu ba ômō Judia kapō, ma nōsōv ba unu dumlolê. Ma mōlō takatu ba ômō Jelusalem kapō, ma unu viyaiŋ ketheŋ. Ma mōlō takatu ba ômō Jelusalem viyaiŋ, ma miŋ unu kapō ami. ²² *Ek malê nena waklavōŋ êŋ ma Wapōmbêŋ anêŋ wakma nêm vovaŋ viyaŋ ek abō takatu ba hêk Wapōmbêŋ anêŋ kapya ma tem injik anōŋ. ²³ Ai, kikaknena. Waklavōŋ êŋ ma tem malaiŋ bêŋ ek avi takatu ba esabeŋ lōk avi takatu ba êv sôm hadêŋ nali ek malê nena malaiŋ lōk vovaŋ bêŋ tem imbitak Israeŋ iniŋ pik êntêk, ma Wapōmbêŋ anêŋ lamaniŋ tem êyō êmō avōmalō pik êŋ. ²⁴ *Nê vovak tem ini Jelusalem ma iniŋ biŋ vovak tem injik avōmalō Jelusalem pōpōnō. Ma tem neja avōmalō Jelusalem vi ba ini pik lomaloma. Ma avōmalō loŋ buyaŋ tem nêyō nêmō Jelusalem ba neyabiŋ Jelusalem endeba nê loŋ buyaŋ iniŋ waklavōŋ anêŋ daŋ am.”

* 21:14: Luk 12:11-12

* 21:15: Ap 6:10

* 21:16: Mat 10:21-22

* 21:22:

Jer 5:29; 46:10; Hos 9:7

* 21:24: Sng 79:1; ALK 11:2

Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem endelêḡ
(*Mat 24:29-35; 13:24-31*)

25 * “Ma lavôḡiḡ tem êpôm wak lo ayôḡ ma vuliḡ. Ma ḡgwêk budum tem injik ba pôk lôklala bomaḡ ba avômalô pik sapêḡ tem nedaḡô ba nêkô kambom anôḡ ba iniḡ auk tem ni mayaliv. 26 Ma nôḡ takatu ba hamô leḡ tem nedowaliḡ ba avômalô tem nêkô ba nemayak esak malaiḡ bêḡ atu ba tem imbitak pik. 27 *Ma wak êḡ ma tem thêlô nêḡê Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem êyô êḡmô buliv ba êlêḡ imbiḡ anêḡ lôkliḡyak lôk anêḡ deda lôkmaḡḡiḡ. 28 Nômkaḡa takêḡ hadum ek imbitak ma numiḡ ba nôḡnêḡ malemim esak leḡ ek malê nena waklavôḡ Wapômbêḡ nêḡ mômô vê êḡḡêk unim malaiḡ lêk habobo.”

29 Ma Yisu hanaḡ abô loḡ kapô te hadêḡ thêlô aêntêk, “Lemimimbi esak alokwaḡ beleiḡ* lôk alokwaḡ vi imbiḡ. 30 Ôyê nena alokwaḡ takêntêk habi ḡauḡ belap, êḡ ma oyala nena wak mavi lêk habobo. 31 Ma aêḡ iyom, mômô ôyê nôḡ takêḡ habitak, êḡ ma noyala nena Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak tem êyô kethêḡ.

32 “Yanaḡ avanôḡ êḡndêḡ mômô nena avômalô bôlôḡ êntêk tem miḡ nema ami denaḡ ma nôḡ takêntêk

sapêḡ tem imbitak. 33 Pik lo leḡ tem nêḡ yak ba ni, ma doḡtom yenaḡ abô bute miḡ hatôm nêḡ yak ami.

34-35 “Mômô noyabiḡ am. Anyô Anêḡ Nakaduḡ tem êlêḡ esak loḡbô ba tem êpôm avômalô pik sapêḡ. Mômô udum pik anêḡ kobom ba unum waiḡ ba olo molo lôk lemimhikam hathak nôḡkama pik, ma wak êḡ tem enja mômô kethêḡ êtôm gwasilim ba tem nosoḡ kambom. 36 Aêḡ ba wak nôḡmbêḡ intu ma mômô noyabiḡ am lôklokwaḡ ba notêḡ mek ek Wapômbêḡ nêḡ mômô sa ek numiḡ lôklokwaḡ ek nôḡ takêntêk miḡ hatôm imbuliḡ mômô ami. Êḡ ma mômô hatôm numiḡ Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu ma.”

37 Wak nôḡmbêḡ intu ma Yisu hadôḡ avômalô hamô Wapômbêḡ anêḡ unyak mathêḡ. Ma bôlôlvôḡ ma yani hathak hi hamô Dum Oliv. 38 Ma lôkbôk momaḡiniḡ ma avômalô sapêḡ ethak i unyak mathêḡ ek elaiḡô Yisu anêḡ abô.

22

Judas hanaḡ Yisu bêḡ
(*Mat 26:1-5,14-16; Mak 14:1-2,10-11; Jon 11:45-53*)

1 Waklavôḡ anêḡ athêḡ nena Eyaḡ Polom Yis Mi lêk habobo ba thêlô elam waklavôḡ êḡ nena Hale Ba

* **21:25:** Ais 13:10; Ese 32:7; Jol 2:31; ALK 6:12-13 * **21:27:** Dan 7:13; Mat 26:64; ALK 1:7 * **21:29:** Abô Bômboḡm ma “fik”. Nôḡḡo Mat 24:32. * **22:1:** Sêbôk ba Wapômbêḡ hêv anêḡ aḡela atu ba idum ku injik anyô vônô ma hik ḡê Iḡip iniḡ nali vônô. Ma doḡtom ḡê Israeḡ esaba thalaleḡ hathak unyak abôlêk ba intu aḡela miḡ hik iniḡ nali ami. Yani hayê thalaleḡ ma hatak ma hale ba hi.

Hi.* ² Ma nê bêṅbêṅ êbôk da lôk nê lôk kauk hathak abô balabuṅ êbôlêm loṅôndê ek nijik Yisu vônô ek malê nena thêlô êkô ek avômalô. ³*Ma Sadaṅ halôk Judas Iskaliot la. Yani ma nê ku laumiṅ ba lahavuju takatu te. ⁴Yani hi ba hanaṅ abô haviṅ nê bêṅbêṅ êbôk da lôk unyak mathenṅ iniṅ sôp bidonṅ nena yani tem enaṅ Yisu bêṅ aisê? ⁵Nê êṅ leṅiṅmavi ma thêlô evak abô ek nêṅnêm valuselenṅ êndêṅ yani. ⁶Êṅ ma Judas halôk hathak thêlôniṅ abô ba hadum ek nêm Yisu êndôk thêlô baheniṅ êndêṅ wak te atu ba avômalô miṅ êmô haviṅ Yisu ami.

Nê ku lokwanju êpôpêk nôm
(*Mat 26:17-25; Mak 14:12-21; Jon 13:21-30*)

⁷*Waklavôṅ anêṅ athêṅ nena Eyaṅ Polom Yis Mî hayô. Wak êṅ ma thêlô ik boksipsip nakaduṅ te vônô ek leṅiṅhabi waklavôṅ anêṅ athêṅ nena Hale ba Hi. ⁸Êṅ ma Yisu hêv Pita lo Jon ba i ma hanaṅ, “Mamu unu nôpôpêk nôm waklavôṅ Hale ba Hi ek alalô aṅgaṅ.”

⁹Ma thai enaṅ hik Yisu liṅ, “Yai napôpêk nôm êmô êsê?”

¹⁰Ma Yisu hanaṅ hadêṅ thai nena, “Odaṅô. Mamu unu malak bêṅ kapô ma tem nôpôm anyô te hawa ṅaṅ lôk uṅ. Ma nosopa yani ba numbitak nôyô unyak atu ba yani habitak hayô ba hi. ¹¹Êṅ ma nonaṅ êndêṅ unyak anêṅ

alaṅ nena, ‘Kêdôṅwaga hanaṅ hik o liṅ nena unyak kapô atu ba yaṅgaṅ nôm waklavôṅ Hale ba Hi imbiṅ yenaṅ nê ku hamô êsê?’ ¹²Êṅ ma tem injik unyak kapô bêṅ atu ba hêk vuliṅ thô êndêṅ mamu. Unyak kapô êṅ ma nôm kama sapêṅ bôk hamô yôv. Ba intu nôpôpêk nôm êmô loṅ êṅ.”

¹³Êṅ ma thai i ma êpôm nôm kama sapêṅ hatôm atu ba yani hanaṅ. Êṅ ma thai êpôpêk waklavôṅ Hale ba Hi anêṅ nôm.

Yisu hêv polom lôk waiṅ hadêṅ anêṅ nê ku

(*Mat 26:26-30; Mak 14:22-26; 1Ko 11:23-25*)

¹⁴Wakma nejaṅ nôm hayô ma Yisu hayaṅ nôm hamô haviṅ anêṅ aposel. ¹⁵Ma Yisu hanaṅ hadêṅ thêlô nena, “Ya vovaṅ ek yaṅgaṅ nôm waklavôṅ Hale ba Hi imbiṅ môle vêm ka yanja vovaṅ. ¹⁶Yahanaṅ avanôṅ nena tem miṅ yaṅgaṅ nôm êntêk esak loṅbô ami endeba waklavôṅ Hale ba Hi injik anôṅ êṅjêk Wapômbêṅ anêṅ loṅ lôkliṅyak am.”

¹⁷Ma yani hawa waiṅ lôk tase ma hêv lamavi ma hanaṅ, “Noja ba nunum imbiṅ am. ¹⁸Yanaṅ êndêṅ môle nena tem miṅ hatôm yanum waiṅ esak loṅbô ami endeba Wapômbêṅ anêṅ loṅ lôkliṅyak êlêm am.”

¹⁹Ma yani hawa polom te ma hêv lamavi ma haya ba hêv hadêṅ thêlô ma hanaṅ,

* 22:3: Jon 13:2,27 * 22:7: Kis 12:1-27

“Êntêk ma yenaŋ vathiap atu ba yahêv ek nê mômô sa. Nundum aêŋ ek lemimimbi ya.”

20 Eyaŋ vêm ma hadum aêŋ hathak tase lôk waiŋ ma hanaŋ, “Êntêk ma tabô lukmuk atu ba yahavak hathak yenaŋ thalaleŋ ba tem yangasô ek nê mômô sa. 21 *Ma doŋtom odaŋô. Ôpatu ba tem enaŋ ya bêŋ lêk hayaŋ nôm haviŋ ya. 22 Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem indum êtôm atu ba Wapômbêŋ bôk hanaŋ yôv, ma doŋtom alikakna. Malaiŋ bêŋ ek ôpatu ba hanaŋ yani bêŋ.” 23 Nê ku elanô abô êŋ ma thêlôda enaŋ hik i liŋ nena, “Opalê te tem indum nôm êŋ?”

24 *Ma Yisu anêŋ nê ku êkôki nena thêlôninŋ opalê tem êtôm thêlôninŋ anyô bêŋ êmô loŋ lôkliŋyak atu ba tem imbitak embeŋ yam. 25 *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Avômalo daluk iniŋ kiŋ ethak ebam i ba ibuliŋ nê takatu ba êmô thêlô vibinŋ. Ma nê lôk athêŋ leninŋhaviŋ avômalo nebam thêlô nena ‘Nê wapôm mavi’. 26 *Ma doŋtom mômô miŋ nundum aêŋ ami. Mômônim anyô lôk athêŋ indum êtôm anyô athêŋ mi. Ma mômônim anyô bêŋ indum ku êtôm anyô ku oyaŋ. 27 *Opalê te ma anyô bêŋ, ôpatu ba halôk hamô ba

hayaŋ nôm mena ôpatu ba hapôpêk nôm? Ôpatu ba halôk hamô ba hayaŋ nôm, aêŋ e? Ma doŋtom yahamô haviŋ mômô hatôm anyô ku te.

28 “Mômô takatu ba malaiŋ lomalama habitak ma doŋtom ômô haviŋ ya denaŋ. 29-30 *Ma yahêv athêŋ ‘kiŋ’ hadêŋ mômô hatôm wakamik hêv hadêŋ ya ek mômô tem oŋgwaŋ nôm lôk nunum ŋaŋ imbiŋ ya êmô yenaŋ loŋ lôkliŋyak. Ma mômô tem nôtôm kiŋ ek noyabiŋ avômalo Israeël ôdôŋ laumiŋ ba lahavuju takatu.”

Yisu hanaŋ nena Pita tem enaŋ nena hathônŋ yani paliŋ
(Mat 26:31-35; Mak 14:27-31; Jon 13:36-38)

31 Ma Yisu hanaŋ, “Saimon, Saimon, ondaŋô. Sadaŋ hanaŋ hik Wapômbêŋ liŋ ek yani êyôkwiŋ mômô êtôm lovak hayôkwiŋ alokwaŋ te ek ênjê nena o lôklokwaŋ mena mi e? 32 *Ma doŋtom lêk yahatenŋ mek yôv ek anêm hôêvhaviŋ miŋ nê yak ami. Ma hole o liliŋ, êŋ ma ombatho mômôviyaŋ loŋ.”

33 Ma doŋtom Pita hanaŋ, “Anyô Bêŋ, ya anyô lôklokwaŋ ba ya hatôm yamô koladônŋ ba yama imbiŋ o.”

34 Ma doŋtom Yisu hanaŋ nena, “Pita, yanaŋ êndêŋ o nena bômôvônŋ êntêk ma tale miŋ halaŋ ami denaŋ, ma tem onaŋ êtôm bômônŋ lô nena hôthônŋ ya paliŋ.”

* 22:21: Sng 41:9; Jon 13:21-22 * 22:24: Luk 9:46 * 22:25: Mat 20:25-27; Mak 10:42-45 * 22:26: Mat 23:11; Mak 9:35 * 22:27: Jon 13:12-15
* 22:29-30: Mat 19:28 * 22:32: Jon 17:15

Noja valuselen lôk vak ma biñ vovak

35 *Yôv ma Yisu hanañ hadêñ thêlô aêntêk, “Bôk yahêv mólô ba u ma miñ mólô owa valuselen lôk vak lôk vemimkapô bokñgôp haviñ mólô ami. Wak êñ ma mólô nômkama mi e?”

Ma thêlô enañ, “Mi, hamô.”

36 Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô nena, “Ma doñtom lêk anêm valuselen lôk vak hamô ma noja. Ma o biñ vovak mi, ma nêm anêm kwêv daim ek nêñem vuli ma onja biñ vovak esak. 37 *Ek malê nena Wapômbêñ anêñ kapyã hanañ aêntêk, “Thêlô tem nêgê yani êtôm anyô kambom te.’ Abô êñ tem injik anôñ esak ya ma nômkama sapêñ atu ba hathak ya ma anêñ dañ tem êyô.”

38 Ma thêlô enañ, “Anyô Bêñ, nôñgô yêlôaniñ biñ vovak ju êntêk hamiñ.”

Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô nena, “Yôv.”

Yisu hateñ mek hamô Dum Oliv
(Mat 26:36-46; Mak 14:32-42)

39 Yisu hatak Jelusalem ma hi Dum Oliv hatôm hathak hadum, ma nê ku esopa yani. 40 Yisu hayô loñ êñ ma hanañ hadêñ thêlô nena, “Noten mek ek miñ nônêm yak ba nundum kambom ami.” 41 Ma hatak thêlô ba hi daim dokte. Ma halek vadôn lêlô ma hateñ mek aêntêk, 42 “Wakamik, lemhaviñ nêm

tase êntêk vê êñjêk ya, ma nêm vê. Ma doñtom miñ osopa yenañ yalenhaviñ ami. Mi, osopa oda anêm lemhaviñ.”

43 Ma anjela te anêñ leñ hayô ek yani ma havatho yani loñ. 44 Yisu kapô malaiñ kambom ba hateñ mek lôklokwan ba vovanik hatektek halôk pik hatôm thalalen.

45 Yani hateñ mek yôv ma haviyô hamiñ ma hi hadêñ anêñ nê ku ma hayê thêlô êk sôm ek malê nena thêlônin kapôlônin malaiñ kambom. 46 Ma hanañ hadêñ thêlô, “Mólô ôek sôm eka? Numbiyô noten mek ek miñ nônêm yak ba nundum kambom ami.”

Thêlô evalon Yisu

(Mat 26:47-56; Mak 14:43-52; Jon 18:1-11)

47 Yisu hanañ abô denañ ma avômalô bêñ anôñ êyô. Ôpatu ba elam nena Judas, yani ma nê ku laumiñ ba lahavuju takatu te, intu halom thêlô ba êlêm. Yani hayô ek indinju Yisu, 48 ma doñtom Yisu hanañ hik ôpêñ liñ aêntêk, “Judas, hudum ek undinju Anyô Anêñ Nakadun atu ek onañ yani bêñ e?”

49 Êñ ma nê ku eyala nôm atu ba tem imbitak ba intu enañ, “Anyô Bêñ, yêlô nanjik thêlô esak biñ vovak e?” 50 Êñ ma thêlônin anyô te hale anyô bêñ habôk da anêñ anyô ku te limbuk vianônñ vê.

51 Ma Yisu hayê ma hanañ, “Dô.” Ma hatak ban hayôhêk ôpêñ limbuk ma habitak mavi hathak loñbô.

* 22:35: Luk 9:3; 10:4 * 22:37: Ais 53:12

⁵² Êñ ma Yisu hanañ hadêñ ñê bêñbêñ êbôk da lôk unyak mathen inij sôp bidonj lôk ñê bêñbêñ takatu ba êlêm ek nebalonj yani aêntêk, “Ya ma anyô kambom anôñ ba intu owa biñ vovak lôk okdiba ba ôlêm ek nobalonj ya e?” ⁵³ Aisé? Wak nômbêñ intu ma yahamô unyak mathen anêñ piklêvônj havinj môlô ma miñ ovalonj ya ami eka? Ma donjom lêk ma momañinij hayabinj pik ba intu môlônim waklavônj.”

Pita hanañ nena yani hathônj Yisu palij

(*Mat 26:69-75; Mak 14:66-72; Jon 18:15-18,25-27*)

⁵⁴ *Ma evalonj Yisu ba ewa ba i êyô anyô bêñ habôk da anêñ unyak. Ma Pita hasopa havenj yam ma donjom havenj daim dokte. ⁵⁵ Anyô doho ebanj atum hamô unyak êñ anêñ badêñ kapô, ma Pita hi halôk hamô havinj thêlô. ⁵⁶ Pita hamô atum deda ma avi ku te hatitij yani ma hanañ, “Anyô êntêk ma hathak hamô havinj Yisu.”

⁵⁷ Ma donjom Pita hanañ, “Livônj, yahathônj ôpêñ palij.”

⁵⁸ Kasana ma anyô yañ hayê yani ma hanañ, “O ma ñê takatu inij anyô te.”

Ma donjom Pita hanañ, “Mi anôñ.”

⁵⁹ Yani hamô hatôm wakma te ma anyô yañ hanañ lôklokwanj hathak lonjô nena, “Avanônj biñ, yani ma anyô Galili te. Aêñ ba yani ma Yisu anêñ anyô ku te.”

⁶⁰ Ma Pita hanañ, “Aiyañ, yahathônj anêm abô palij!” Pita hanañ denañ ma tale halan. ⁶¹ Ma Anyô Bêñ hik i liliñ ma hatitij Pita ma Pita lahabi anêñ abô atu ba hanañ, “Tale miñ halan ami denañ ma tem onañ êtôm bôlônj lô nena hôthônj ya palij.” ⁶² Êñ ma Pita hale yañ ma lahiki ba halan bêñ.

Ik Yisu lôk emalik hathak (Mat 26:67-68; Mak 14:65)

⁶³ Ñê takatu ba evalonj Yisu enañ abôma hathak yani ma ik yani. ⁶⁴ Thêlô ivuliv thohavloma siñ ma ik yani ba enañ nena, “O plopet te ma onañ nena opalê intu hik o?” ⁶⁵ Ma enañ abô kambom lomaloma hadêñ yani havinj.

Enañ Yisu bêñ hamij Israeļ inij ñê bêñbêñ maleñij

(*Mat 26:59-68; Mak 14:55-65; Jon 18:19-24*)

⁶⁶ Haviyô hayañ ma avômalô Israeļ inij ñê bêñbêñ ethak donjom ek elañô abô. Ñê bêñbêñ êbôk da lôk ñê lôkauk hathak abô balabunj êmô. Ma thêlô ewa Yisu ba enañ hik yani liñ, ⁶⁷ * “Onañ êndênj yêlô nena o ma Mesia e?”

Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô nena, “Yanañ abô êñ êndênj môlô, êñ ma môlô tem miñ nônêmimbiñ ami. ⁶⁸ Ma yanañ injik môlô liñ, ma tem miñ môlô nonañ viyañ ami. ⁶⁹ *Ma donjom yaô ma Anyô Anêñ Nakadunj atu tem êyô êmô Wapômbênj lôklokwanj

* 22:54: Mak 14:53-54 * 22:67: Jon 3:12 * 22:69: Ap 7:56

anêḡ baḡ vianôḡ êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ.”

⁷⁰ Ma thêlô sapêḡ enaḡ hik yani liḡ, “Aêḡ ba oda ma Wapômbêḡ anêḡ Nakaduḡ e?”

Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Môlôda oyala ba onaḡ.”

⁷¹ Êḡ ma thêlô enaḡ, “Aisê ka alalô lenḡḡhaviḡ nadaḡô abô doho imbiḡ? Yani hanaḡ yanida bêḡ ba alalô lêk alaḡô yôv.”

23

Enaḡ Yisu bêḡ hamiḡ Pailat ma

(*Mat 27:11-14; Mak 15:1-5; Jon 18:28-38*)

¹ Ma ḡê bêḡbêḡ takatu iviyô ma ewa Yisu ba i ek Pailat. ² Êḡ ma enaḡ yani bêḡ aêntêk, “Ôpêntêk habuliḡ yêlôaniḡ avômalô. Yani hadô môlô Lom noyabiḡ yêlô ba hanaḡ ek miḡ nêḡnêḡm takis êndêḡ Sisa ami. Ma hanaḡ nena yani ma Mesia. Mesia anêḡ ôdôḡ nena kiḡ.”

³ Ma Pailat hanaḡ hik Yisu liḡ, “O ma avômalô Israeḡ iniḡ kiḡ e?”

Ma Yisu hanaḡ nena, “Intu êḡ, hatôm intu honaḡ.”

⁴ Êḡ ma Pailat hanaḡ hadêḡ ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk avômalô nômbêḡ atu nena, “Miḡ yahapôm yani anêḡ kambom la ami.”

⁵ Ma doḡtom enaḡ lôklokwaḡ nena, “Yani hadôḡ avômalô ba halela iniḡ auk haveḡ Judia lôkthô. Môḡ hêk Galili aleba hayô loḡ êntêk.”

⁶ Pailat halaḡô abô êḡ ma hanaḡ hik thêlô liḡ, “Ôpêḡ ma anyô Galili e?” ⁷ *Pailat halaḡô nena Yisu halêm anêḡ Galili, êḡ ma hêv yani hi hadêḡ Helot ek malê nena yani hayabiḡ loḡ êḡ. Wak êḡ ma Helot hamô Jelusalem haviḡ.

⁸ Ma Helot hayê Yisu ba lamavi bêḡ anôḡ. Yani bôk halaḡô abô hathak Yisu ba lahaviḡ êḡjê yani ma doḡtom mi aleba lêk hayê ma lahaviḡ Yisu indum lavôḡḡḡ te ek yani êḡjê. ⁹ Ba intu Helot hanaḡ hik Yisu liḡ bêḡ anôḡ, ma doḡtom yani bônôḡ iyom. ¹⁰ Ma ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ takatu ba imiḡ loḡ êḡ enaḡ abô lôklokwaḡ ba ibi yani liḡkupik hathak abô lomaloma. ¹¹ Êḡ ma Helot lôk anêḡ ḡê vovak ewa kiḡ anêḡ kwêv thalaleḡ daim te ma ik hathak Yisu ma enaḡ abôma ba emalik hathak yani. Vêḡ ma Helot hêv yani ba hi ek Pailat hathak loḡbô. ¹² Bôk Helot lo Pailat êpôlik hathak i, ma doḡtom lêk ma thai ibitak ḡê môlô.

Pailat hanaḡ ba ik Yisu hathak a

(*Mat 27:15-26; Mak 15:6-15; Jon 18:38-19:16*)

¹³ Yôv ma Pailat halam ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk ḡê bêḡbêḡ lôk avômalô ba ethak doḡtom. ¹⁴ Ma hanaḡ, “Môlôwa anyô êntêk halêm hadêḡ ya ma môlô onaḡ nena anyô êntêk hanaḡ abôyaḡ hadêḡ avômalô

* 23:7: Luk 3:1

ek thêlô nêndô Lom eyabin thêlô. Ma môlô ômô ma yahanaj hik ôpêj lij hathak nô m takêj. Yôv ma môlô odañô. Miñ yahapôm ôpêntêk anêj kambom takatu ba môlô onaj yani bêj hathak ami. ¹⁵ Ma Helot anêj auk aêj iyom ba intu hêv ôpêntêk halêm hadêj alalô hathak loj bô. Odañô. Anyô êntêk miñ hadum kambom te ek yanaj nena nijik yani vônô ami. ¹⁶⁻¹⁷ Aêj ba yambali yani ma yatak yani ba ni.”*

¹⁸ Ma doñtom avômalô sapêj elam kaêk lôklala aêntêk, “Nijik ôpêntu vônô ma netak Balabas ba êlêm êndêj yêlô.” ¹⁹ (Balabas ma ôpatu ba hik vovak hadêj gavman Lom hamô Jerusalem kapô ba hik anyô te vônô ba êdô yani hamô koladôj.)

²⁰ Yôv ma Pailat hadum ek etak Yisu ba ni. Êj ma yani halam hadêj avômalô hathak loj bô. ²¹ Ma doñtom thêlô elam lôbôlôj aêntêk, “Nijik vônô esak a! Nijik vônô esak a!”

²² Yôv ma Pailat hanaj bôlôj te lô hadêj thêlô nena, “Eka? Yani hadum malê kambom? Ôdôj te miñ hamô ek yangik yani vônô ami. Aêj ba tem yambali yani ma yatak yani ba ni.”

²³ Ma doñtom thêlô lôklokwanj kambom ba elam kaêk nena Pailat injik Yisu

esak a. Thêlônij kaêk êj ma bêj anôj ba Pailat halañô. ²⁴ Aêj ba Pailat hasopa thêlônij abô ²⁵ ba hatak Balabas hadêj thêlô ma hêv Yisu hadêj jê vovak hatôm iniñ leñijhaviñ.

Ik Yisu hathak a
(*Mat 27:32-44; Mak 15:21-32; Jon 19:17-27*)

²⁶ Thêlô ewa Yisu ba i ma êpôm anyô Sailini te halôk lojônê ba anêj athêj nena Saimon. Yani halêm anêj loj buyanj ba hadum ek ni Jelusalem. Ma jê vovak evalonj yani ba êv Yisu anêj a ba hawa ba havej Yisu yam.

²⁷ Ma avômalô bêj anôj evenj Yisu yam, lôk avi doho elanj asêj malêj ba evenj yani yam. ²⁸ Ma doñtom Yisu hik i liliñ ma hanaj hadêj thêlô aêntêk, “Môlô avi Jelusalem, miñ nodanj ek ya ami. Mi, nodanj ek amda lôk nalumi. ²⁹ *Odañô, malaiñ bêj tem êyô ma tem avômalô nenanj aêntêk, ‘Avi yamu atu ba avômena mi lôk miñ bôk êv sum ami, thêlô nê mô mavi ek malê nena iniñ avômena miñ hatôm nêpôm vovanj ami.’ ³⁰ *Wak êj ma avômalô tem nenanj êndêj dumlolê nena, ‘Upu ba usivuj yêlô.’” ³¹ Ma Yisu hanaj abô loj kapô te aêntêk, “Lêk ma idum kambom hadêj alokwanj lôkmala ma tem nindum malê êndêj alokwanj kapok?”

* **23:16-17:** Nê lôkauk vi enanj nena abô doho atu ba Luk hatô ma hêk denanj. Abô êj ma aêntêk: Kobom te hamô Jelusalem aêntêk, “Hananj aêj ek malê nena waklavôj nô m bêj êj anêj sondabêj tomtom ma hêv anyô koladôj te vê ba hi hadêj i”. * **23:29:** Luk 21:23 * **23:30:** Hos 10:8; ALK 6:16

32 Ma thêlô ewa anyô kambom ju havin̄ ek nijik vônô imbin̄ Yisu. 33 Thêlô i êyô lon̄ te ba anêḡ athêḡ nena Len̄kadôk Lokwaḡ. Lon̄ êḡ ma thêlô êthôkwêḡ Yisu lôk anyô kambom ju atu hathak a. Êthôkwêḡ yaḡ hamin̄ Yisu baḡ vianôḡ ma yaḡ hamin̄ baḡ vikeḡ. 34*Ma Yisu hanaḡ, “Wakamik, nêḡ thêlônin̄ kambom vê ek malê nena thêlô êthôn̄ palin̄ ba idum.” Vêḡ ma ḡê vovak ibi valu ek nêḡ nena opalêla intu tem neja anêḡ kwêv lo sôp.

35 *Avômalô imin̄ ba êyê iyom. Ma ḡê bêḡbêḡ ibi yani liliḡ ba enaḡ, “Yani bôk hêv avômalô vi bulubiḡ. Yani ma Mesia, ôpatu ba Wapômbêḡ bôk hatak yôv ek nêḡ avômalô bulubiḡ, êḡ ma nêḡ yanida bulubiḡ.”

36 *Ma ḡê vovak êyô havin̄ ba enaḡ abôma ma êv wain̄ manin̄ hadêḡ yani. 37 Ma enaḡ, “O ma avômalô Israêl inin̄ kin̄ e? Êḡ ma nêḡ oda bulubiḡ.” 38 Ma eto abô te hamin̄ Yisu vulin̄ aêntêk,

AVÔMALÔ ISRAEL ININ̄ KIN̄

39 Anyô kambom ju atu ba êthôkwêḡ havin̄ Yisu ma yaḡ hanaḡ abôma hadêḡ Yisu nena, “O ma Mesia e? Êḡ ma nêḡ oda bulubiḡ lôk yaḡ imbin̄.”

40 Ma don̄tom yaḡ halaḡô abô êḡ ma hathaḡ yaḡ êḡ ba hanaḡ, “Alalô tem nama ba min̄ hôkô ek Wapômbêḡ

ami e? 41 Alai adum kambom bêḡ anôḡ ba intu êv vovaḡ hadêḡ alai, ma don̄tom ôpêntêk ma min̄ hadum kambom te ami.” 42 Êḡ ma hanaḡ, “Yisu, hôyô anêḡ lon̄ lôklin̄yak ma lemimbi ya.”

43 Ma Yisu hanaḡ, “Yanaḡ avanôḡ êndêḡ o nena yaô ma tem ômô imbin̄ ya êmô malak len̄.”

Yisu hama

(Mat 27:45-56; Mak 15:33-41; Jon 19:28-30)

44-45 *Habobo waktêvôn̄ bin̄ ma momaḡinin̄ hayô pik sapêḡ vôv ba hêk aleba hayô 3 kilok. Ma sôp bêḡ atu ba êthôkwêḡ hamin̄ unyak mathen̄ kapô hapup hi luvi. 46 Ma Yisu dalam kaêk lôklala nena, “Wakamik, oyabin̄ yadahôlôn̄.” Yani hanaḡ aêḡ ma auk habitak ba hi ma hama.

47 Anyô vovak laik hayê nôḡ êḡ ma yani habô Wapômbêḡ anêḡ athêḡ ba hanaḡ, “Avanôḡ bin̄, ôpêntêk ma anyô thêthôn̄ mavi.” 48 Ma avômalô takatu ba ethak don̄tom ba imin̄ ek êyê, thêlô êyê nôḡ êḡ ba kapôlôn̄in̄ malain̄ kambom ba ik bin̄ daluk ba êvôi. 49 Ma don̄tom Yisu anêḡ avômalô sapêḡ lôk avi takatu ba even̄ havin̄ yani hêk Galili ba êlêḡ imin̄ daim dokte ma êyê nôḡ takatu ba habitak.

Elav Yisu

(Mat 27:57-61; Mak 15:42-47; Jon 19:38-42)

* 23:34: Sng 22:18; Ais 53:12

* 23:35: Sng 22:7-8

* 23:36: Sng 69:21

* 23:44-45: Hib 6:19-20; 10:19-20

50-51 Josep ma anyô Ali-matia te anêḡ Judia. Yani hayabiḡ waklavôḡ atu ba Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôklinḡyak tem êlêm pik. Yani ma anyô thêthôḡ mavi te ma Sanhedlin iniḡ anyô bêḡ te. Ma miḡ halôk hathak Sanhedlin iniḡ auk atu ba ik Yisu vônô ami. 52 Ba intu hi hadêḡ Pailat ma hanaḡ hik liḡ ek enja Yisu anêḡ kupik. 53 Êḡ ma hawa Yisu liḡkupik vê ma havuliv siḡ hathak sôp, ma hawa ba hi hadô hêk siô lukmuk atu ba ekolop valu ba abyaḡ ek nedav ḡê ḡama êndôk. Ma miḡ bôk êdô anyô ḡama la hêk ami.

54-55 Avi takatu ba esopa Yisu hêk Galili ba êlêm, ma esopa Josep ba i êyê valu abyaḡ atu ba êdô Yisu hêk. Wak êḡ ma waklavôḡ atu ba avômalô Israeḡ nêpôpêk i ek nêḡê Sabat. 56 *Aêḡ ba avi takêḡ i iniḡ unyak ma êpôpêk nôḡ ôv mavi lôk nôḡ lêḡlêḡ. Sabat hayô ma ewa lovak hatôm balabuḡ hanaḡ.

24

*Yisu haviyô hathak loḡbô
(Mat 28:1-10; Mak 16:1-8;
Jon 20:1-10)*

1 Sonda êḡ anêḡ wak te môḡ anêḡ lôkbôk momaḡiniḡ ma avi ewa nôḡ ôv mavi takatu ba bôk epesaḡ yôv ba i siô. 2 Thêlô êyô ma êyê valu atu ba hamô lôv abôlêk lêk ibubi hi hamô daḡ. 3 Ma thêlô ibitak êyô kapô, ma doḡtom thêlô miḡ êpôm Anyô

Bêḡ Yisu anêḡ kupik ami. 4 Ma thêlô leḡiḡhabi bêḡ anôḡ imiḡ denaḡ ma kethêḡ oyaḡ ma anyô ju lôk kwêv thapuk hatôm damak hêv imiḡ haviḡ thêlô. 5 Êḡ ma avi takêḡ êkô ba êkôm ba êyê pik. Ma doḡtom thai enaḡ hadêḡ thêlô aêntêk, "Aisê ka môlô ôlêm ôbôlêm anyô lôkmala haveḡ ḡê ḡama iniḡ loḡ? 6 *Yani miḡ hêk loḡ êntêk ami, ma yani lêk haviyô yôv. Ma môlô lemimbi abô sêbôk ba yani hanaḡ hadêḡ môlô hêk Galili. 7 Yani hanaḡ aêntêk, 'Tem nêḡnêḡ Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu êndôk ḡê kambom bahêḡiḡ ba nijik yani vônô esak a ma êtôm wak lô ma tem imbiyô esak loḡbô.'" 8 Êḡ ma thêlô leḡiḡhabi abô êḡ.

9 Êḡ ma thêlô etak siô ba êvôḡ ma enaḡ abô takêḡ sapêḡ hadêḡ ḡê ku laumiḡ ba lahavute lôk avômalô vi atu ba êḡḡ haviḡ. 10 Avi takêḡ te ma Malia anêḡ Magadala, ma Joana lo Jems anêḡ talêbô Malia, lôk avi doho haviḡ. 11 Ma aposel elañô avi takêḡ iniḡ abô ba eson nena enaḡ abô molo la ba miḡ êvhaviḡ ami. 12 Ma doḡtom Pita haviyô ma halaḡviḡ ba hi siô ma hakôm ba hayê sôp iyom hamô. Yôv ma yani hale hi anêḡ unyak hathak loḡbô ma lahabi bêḡ anôḡ hathak nôḡ takatu ba lêk habitak.

*Yisu hapôm anyô lokwanju
halôk loḡḡndê
(Mak 16:12-13)*

* 23:56: Kis 20:10; Lo 5:14

* 24:6: Luk 9:22

13 Wak êḡ iyom ma anyô ku ju i malak Emeus. Loḡ êḡ hamô daim dokte hatôm 11 kilomita ek Jelusalem. 14 Thai evenḡ loḡôndê ba i ma enaḡ hathak nôḡ takatu ba habitak. 15 Thai enaḡ abô bêḡ anôḡ, ma Yisu da halêm haveḡ haveḡ thai, 16 ma doḡtom Yisu hik thai maleḡ loḡ ba miḡ eyala yani ami.

17 Ma yani hanaḡ hik thai liḡ, “Mamu onaḡ malê?”

Êḡ ma thai imiḡ ma idum hatôm thai elañ. 18 Anyô yaḡ anêḡ athêḡ nena Kelopas hanaḡ hik yani liḡ, “Êê, avômalô Jelusalem sapêḡ eyala nôḡ atu ba lêk habitak hêk loḡ êntêk, ma hoverḡ êsê ba miḡ hoyala ami?”

19 Ma Yisu hanaḡ hik thai liḡ, “Malê?”

Ma thai enaḡ hadêḡ yani nena, “Nôm takatu ba habitak hapôm Yisu anêḡ Nasalet. Yani ma plopet te ba hadum ku bêḡbêḡ ba anêḡ abô ma lôkliḡyak kambom hamiḡ Wapômbêḡ ma lôk avômalô sapêḡ maleḡniḡ. 20-21 *Ma yêlô leḡiḡhabi nena Yisu ma Mesia atu ba Wapômbêḡ hêv ek nêḡ Israeḡ vê êḡjêk iniḡ malaiḡ. Ma doḡtom alalôaniḡ ḡê bêḡbêḡ lôk ḡê bêḡbêḡ êbôk da enaḡ yani bêḡ hadêḡ Lom iniḡ anyô bêḡ ba halôk hathak iniḡ abô ba intu ik vônô hathak a. Ma lêk ma wak te lô. 22 Ma yêlôaniḡ avi doho elela yêlôaniḡ auk. Hadêḡ

lôkbôk momaḡiniḡ ma thêlô i siô 23 ma miḡ êpôm Yisu anêḡ kupik ami. Ma thêlô êvô êlêm ma enaḡ nena thêlô êyê wêḡ aḡela doho ba enaḡ nena Yisu hamô lôkmala. 24 *Ma yêlôaniḡ anyô doho i siô ma êyê nôḡ takenḡ hatôm atu ba avi enaḡ, ma doḡtom thêlô miḡ êyê Yisu ami.”

25 Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thai nena, “Mamu ḡê auk mi lôk kapôlômim pulusikna ba intu miḡ ôêvhaviḡ plopet iniḡ abô ami! 26 *Thêlô bôk enaḡ yôv nena Mesia tem enja vo-vaḡ takêḡ vêm ka tem enja anêḡ athêḡ lôkmaḡiḡniḡ êḡjêk leḡ.” 27 *Vêm ma yani hawa Wapômbêḡ anêḡ abô takatu ba bôk eto hathak yanida sa hadêḡ thai. Môḡ ma hanaḡ hathak Mose anêḡ kapya vêm ma plopet sapêḡ iniḡ abô takatu ba bôk eto hathak yani haveḡ.

28 Ma thêlô êyô malak Emeus ma Yisu hadum ek ni thêthô. 29 Ma doḡtom thai enaḡ lôklokwaḡ, “Lêk yaḡsiḡ habôk ba tem bôlôvôḡ ba dô ma ôḡô imbiḡ yai.” Êḡ ma yani hi unyak kapô ek êḡjêk imbiḡ thai.

30 Yôv ma thêlô êḡḡ ek nejaḡ nôḡ ma yani hawa polom ba hêv mek ma haya ba hêv hadêḡ thai. 31 Thai êyê ma maleḡ hakyav ba eyala yani. Ma kethêḡ oyaḡ ma yani mi. 32 Ma thai enaḡ hadêḡ i nena, “Êê, avanôḡ biḡ. Alai aveḡ loḡôndê ma

* 24:20-21: Luk 19:11; Ap 1:6

* 24:24: Jon 20:3-10

* 24:26: Luk 9:22

* 24:27: Sng 22:1-21; Ais 53

yani hik Wapômbêḅ anêḅ abô thô ba alaianiḅ kapôlônḅinḅ hatôm atum hathaḅ.”

33 Ma bôlônḅ doḅtom ma thai etak loḅ êḅ ma ele i Jelusalem hathak loḅbô. Thai êyô ma êpôm ḅê ku laumiḅ ba lahavute lôk anyô doho ethak doḅtom haviḅ ba êmô. 34 *Ma thêlô enaḅ hadêḅ thai aêntêk, “Avanônḅ biḅ nena Anyô Bêḅ haviyô hathak loḅbô ba yani hik i thô hadêḅ Saimon.” 35 Yôv ma anyô ju êḅ enaḅ nôḅ takatu ba hapôm thai halôk loḅôndê lôk polom atu ba yani haya, êḅ ma thai eyala nena Yisu.

Nê ku êyê Yisu hathak loḅbô

(*Mat 28:16-20; Mak 16:14-18; Jon 20:19-23*)

36 Nê ku enaḅ abô êmô denaḅ ma Yisu hamiḅ thêlô malêvônḅ ma hanaḅ, “Môlô kapôlômim êḅjêk labali!”

37 *Ma thêlô esonḅ nena ḅgôk anyô dahô ba êkô kambom. 38 Ma doḅtom Yisu hanaḅ, “Môlô osonḅ ba unim auk hêv yak eka?”

39 Ôḅgô yabahaḅ lo yaveḅ. Yada êḅ êntêk ba nobalonḅ yaleḅviḅkupik. Ma ḅgôk liḅkupik mi, ma doḅtom yenaḅ ma hamô.” 40 Êḅ ma Yisu hik va lo baḅ thô hadêḅ thêlô.

41 Thêlô êyê yani ma leḅḅinḅmavi, ma doḅtom thêlônḅinḅ auk mayaliv ba miḅ êvhaviḅ ami. Êḅ ma Yisu hanaḅ, “Nôm doho hamô e?”

42 Êḅ ma êv alim êbôk kabuk te vi, 43 ma yani hawa ba hayaḅ ma thêlô êyê.

44 *Ma Yisu hanaḅ hadêḅ thêlô, “Bôk yahamô lôkmala haviḅ môlô, ma yahanaḅ nena abô takatu ba bôk eto hathak ya ba hêk Mose anêḅ Abô Balabuḅ lôk Kapya Plopet ma Kapya Yeḅ tem injik anônḅ.” 45 Ma yani hik iniḅ auk liḅ ek neyala Wapômbêḅ anêḅ kapya 46 ba hanaḅ, “Wapômbêḅ anêḅ kapya hanaḅ nena Mesia tem enja vovaḅ ba ema ma êtôm wak lô ma tem imbiyô êḅjêk ḅê ḅama iniḅ loḅ esak loḅbô. 47 Ma esak anêḅ athêḅ ma tem nenaḅ êndêḅ ḅê Jelusalem lôk Islael ma avômalô loḅ buyaḅ sapêḅ nena nede kapôlônḅinḅ liliḅ ek Wapômbêḅ nêḅ iniḅ kambom vê. 48 *Môlô lêk ôyê nôḅ takêḅ yôv ba intu nonaḅ lôkthô bêḅ. 49 *Odaḅô! Tem yanêḅ nôḅ atu ba Wakamik bôk havak abô ek nêḅ êyômô môlô. Aêḅ ba nôḅô Jelusalem endeba lôklokwaḅ anêḅ leḅ êndôk êyômô môlô am.”

Yisu hathak leḅ ba hi

(*Mak 16:19-20; Ap 1:9-12*)

50 Ma Yisu halom thêlô ba hi hayô Betani iniḅ loḅ ma hêv baḅ liḅ ba hêv mek hadêḅ thêlô. 51 Hêv mek denaḅ ma hatak thêlô ma ewa yani hathak leḅ ba hi. 52 Êḅ ma thêlô êbô yani ma ele i Jelusalem lôk leḅḅinḅmavi bêḅ anônḅ. 53 Ma wak nômbêḅ

* 24:34: 1Ko 15:4-5 * 24:37: Mat 14:26 * 24:44: Luk 9:22 * 24:48: Jon

15:27; Ap 1:8 * 24:49: Jon 14:16; 15:26; Ap 1:4

intu sapêᶇ ma êbô Wapômbêᶇ
êmô unyak mathenᶇ.

Abô Mavi atu ba Jon hato Abô môñ

Jon hato kapyã êntêk. Yani ma anyô Israêl te. Yani ma anyô havôv alim vêm ma hasopa Yisu. Yani ma Yisu anêñ nê ku laumiñ ba lahavuju takatu te ba intu hato hathak nômm takatu ba habitak ba hayê hathak madaluk. Jon ma 'nê ku ali atu ba Yisu hathak lahaviñ bêñ anôñ' (Jon 13:23; 19:26; 20:2; 21:7, 20, 24).

Jon anêñ abô môñ hêk kapyã êntêk ma hanan hathak Yisu intu opalê. Ma hato kapyã êntêk ek avômalô nesam ba nêñemimbiñ nena Yisu ma Mesia atu lôk Wapômbêñ anêñ Nakaduñ. Ma hato ek nêñemimbiñ ek neja lôkmala esak anêñ athêñ (Jon 20:31).

Hato hadêñ 87 AD la.

Abô habitak hatôm anyô

¹ *Sêbôk atu ba môñ anôñ ma Abô hamô. Ma Abô êñ hamô haviñ Wapômbêñ ba Wapômbêñ da intu abô êñ ² ba hamô haviñ Wapômbêñ hadêñ sêbôk ba môñ anôñ.

³ *Abô êñ intu Wapômbêñ hapesan nômkama sapêñ hathak. Nômlate atu ba miñ habitak ami, êñ ma miñ yani

hapesan ami. ⁴ *Abô êñ hadum ba nômkama sapêñ habitak lôkmala. Ma lôkmala êñ ma avômalô iniñ deda. ⁵ *Deda êñ habi hayô hêk momañiniñ. Ma momañiniñ êñ hathôñ paliñ ba miñ hatôm êñjêk deda êñ loñ siñ ami.

⁶ *Ma Wapômbêñ hêv anyô te halêm ba anêñ athêñ nena Jon. ⁷ Yani halêm ek injik Abô deda êñ thô ek avômalô sapêñ nedañô ba nêñemimbiñ. ⁸ Yanida ma miñ deda êñ ami ma halêm ek injik thô iyom. ⁹ *Deda êñ halêm pik ba habi hayô hêk avômalô. Deda êñ ma deda anôñ.

¹⁰ Wapômbêñ bôk hapesan avômalô hathak Abô êñ ba halêm pik. Ma donjom êthôñ paliñ denañ. ¹¹ Yani hi ek anêñ avômalô, ma miñ ewa yani thô ami. ¹² Ma avômalô takatu ba ewa yani thô lôk êvhaviñ ma hatak avômalô takêñ ek nimitak Wapômbêñ anêñ nali. ¹³ *Avômena takêñ ma Wapômbêñ da hapesan loñôndê ba intu ibitak yanida anêñ nali. Ma miñ ibitak hatôm avômalô pik sapêñ atu ba ibitak ami. Lôk anyô te miñ habi thêlô vê ami. Ma taluvi lo lami miñ idum ba ibitak ami lôk miñ ibitak hathak lami iniñ leñihaviñ ami. Mi.

¹⁴ *Abô êñ intu habitak anyô ba halêm hamô haviñ yêlô ba bôk ayê nena anyô

* **1:1:** Jon 17:5; 1Jon 1:1-2; ALK 19:13

* **1:4:** Jon 5:26

* **1:5:** Jon 3:19

8:12 * **1:13:** Jon 3:3-6; 1Pi 1:23

* **1:3:** 1Ko 8:6; Kol 1:16-17; Hib 1:2

* **1:6:** Mat 3:1; Luk 1:13-17,76

* **1:9:** Jon

* **1:14:** Plp 2:7

lôkmanġin anôġ. Yani ma wapôm anêġ ôdôġ biġ ba hik nômkama avanôġ thô hadêġ avômalô. Yani ma Lambô anêġ Nakaduġ doġtom êġ iyom ba intu Lambô hêv lôkmanġin êġ hadêġ yani.

¹⁵ Jon hik anyô êġ thô ba halam, “Bôk yahanaj yôv hathak anyô êntêk êġ nena, ‘Anyô te tem embeġ ya yam. Ma doġtom yani hamô hadêġ sêbôk ba miġ yahabitak ami. Ba intu yani ma bêġ ek ya.’ ”

¹⁶ Yani ma lôkmanġin anôġ ba anêġ wapôm hêv liġ siġ ba halêm ek alalô lôbôlônġ ¹⁷ *aêntêk nena sêbôk ma hêv abô balabuġ hadêġ Mose lôk alalô. Yôv ma Yisu Kilisi halêm ba hik Lambô lôk anêġ wapôm thô. ¹⁸ *Anyô te miġ bôk hayê Wapômbêġ ami. Ma doġtom Wapômbêġ anêġ Nakaduġ doġtom êġ iyom intu Wapômbêġ ba hamô havinġ Lambô ma hik Lambô thô hadêġ alalô.

Jon anyô hathik njaġ hanaj anêġ ku bêġ

(Mat 3:1-12; Mak 1:7-8; Luk 3:15-17)

¹⁹ Islael iniġ nê bêġbêġ takatu ba êmô Jelusalem êv nê êbôk da lôk avômalô Livai doho ba i hadêġ Jon ma enaj hik yani liġ nena, “O ma opalê?” ²⁰ Ma yani miġ bônônġ ami ma hanaj bêġ nena, “Ya ma miġ Mesia atu ba Wapômbêġ hêv ek nêv avômalô bulubiġ ami. Mi anôġ.” ²¹ *Êġ ma enaj

hik yani liġ, “Sêbôk ma enaj nena Elia tem êmôġ vêm ka Mesia embeġ yam. O êġ êntêk e?”

Ma hanaj, “Mi.”

“Sêbôk ma Mose hanaj nena plopet te tem êlêm. O êġ êntêk e?” *Lo 18:15-18*

Ma hanaj viyanġ, “Mi.”

²² “Aêġ ba o opalê? Onaj aisê esak oda? Onaj viyanġ ek yêlô ana nanaj êndêġ nê bêġbêġ.”

²³ Êġ ma Jon hawa plopet Aisaia anêġ abô ba hanaj,

“Ya ma kaêk atu ba halam halêm anêġ loġ thiliv nena,

‘Nopesanġ loġôndê ek Anyô Bêġ êlêm.’ ” *Ai-saia 40:3*

Hasam Aisaia anêġ abô êġ yôv ma hanaj, “Ya êġ êntêk.”

²⁴ Vêm ma Palisi takatu ba êlêm havinġ nê bêġbêġ ²⁵ enaj hik yani liġ, “O ma miġ Mesia lôk plopet ma Elia ami. Aisê ka huthik avômalô halôk njaġ?”

²⁶ Ma Jon hanaj viyanġ, “Ya-hathik thêlô hathak njaġ, ma doġtom anyô te hamô mólô malêvônġ ba mólô ôthônġ ôpêġ paliġ. ²⁷ *Yani ma ôpatu ba tem embeġ ya yam. Yani ma anyô lôk athêġ bêġ ma ya ma yaônalôk ba intu miġ hatôm yapole anêġ vakapô bokġġôp anêġ yak vê ami.”

²⁸ Nôm êġ habitak anêġ Be-tani hêk Jolodanġ vi, loġ atu ba Jon hathak hathik avômalô halôk njaġ.

* **1:17:** Kis 34:28; Lom 6:14 * **1:18:**

Mal 4:5; Mat 11:14 * **1:27:** Jon 1:15

Kis 33:20; Jon 6:46; 1Ti 6:16 * **1:21:**

Yisu ma Wapômbênj anêj Boksipsip Nakaduņ

29 *Haviyô hayaņ ma Jon hayê Yisu halêm. Ma hanaņ, “Ôņgô, ôpêj ma Wapômbênj anêj Boksipsip Nakaduņ atu ba hêv ek nêm avômalô pik iniņ kambom vê. 30 *Yani ma ôpatu ba bôk yahanaja nena, ‘Anyô te tem embeņ ya yam. Ma donjom yani hamô hadêj sêbôk atu ba miņ yahabitak ami denaņ. Ba intu yani ma bêj ek ya.’ 31 Yada ma yahathôj ôpêj anêj ku paliņ. Ma donjom yahalêm yahathik avômalô halôk ŋaņ ek yaņgik ôpêj thô êndêj avômalô Is-lael.”

32-33 *Êj ma Jon hanaņ hathak nômlate atu ba bôk yani hayê yôv. Yani hanaņ nena, “Sêbôk ma yahathôj ôpêj anêj ku paliņ. Ma donjom Wapômbênj hêv ya ba yahalêm ek yasik avômalô êndôk ŋaņ. Ma yani hanaņ hadêj ya nena, ‘Tem nôņgô Lovak Matherj êlêm anêj leņ ba êyô êmô anyô te. Ma ôpêj intu tem isik avômalô esak Lovak Matherj.’ Wapômbênj bôk hanaņ abô êj hadêj ya. Êj ma yahayê Lovak Matherj hatak leņ ma halôk ba halêm hatôm menak bôbô ba hayô hamô ôpêj. Yada yahayê nôm êj. 34 *Avanôj! Yada bôk yahayê nôm êj. Ma yahanaja nena anyô êntêk ma Wapômbênj anêj Nakaduņ.”

Anyô doho ibitak Yisu anêj ñê ku

35 Haviyô hayaņ ma Jon lôk anêj ñê ku ju êmô loņ atu hathak loņbô. 36 *Ma hayê Yisu halêm ma hanaņ, “Ôņgô, Wapômbênj anêj Boksipsip Nakaduņ atu intu.”

37 Ñê ku ju êj elaja abô êj ma i esopa Yisu. 38 Êj ma yani hik i liliņ ma hayê thai esopa yani ma hanaņ hik thai liņ, “Mamu lemimhaviņ malê?”

Ma thai enaņ, “Labai, hôêk êsê?” (“Labai” anêj ôdôj nena “Kêdôjwaga”).

39 Ma Yisu hanaņ, “Mamu nôlêm nôņgô.”

Êj ma thai i êyê loņ atu ba yani hamô. Nôm êj habitak hadêj yaņsiņ hatôm 4 kilok. Ma thai êmô haviņ yani aleba bôlôvôj.

40 *Andulu ma Saimon Pita anêj yaņ, yani ma Jon anêj anyô ku te atu ba halaņô Jon anêj abô ba hi hasopa Yisu. 41 Yani hayê Yisu vêm ma hi kethêj ba hapôm yaņ Saimon ma hanaņ, “Yêlô lêk ayê Mesia.” (Mesia anêj ôdôj nena “Kilisi, ôpatu ba Wapômbênj hêv ek nêm avômalô bulubiņ”).* 42 *Ma Andulu hawa Saimon ba hi hadêj Yisu. Yisu hayê ma hanaņ, “O Saimon, Jon nakaduņ. O ma tem nendam nena Sipas.” (Athêj “Sipas” êj ma hatôm “Pita”. Ma athêj ju êj anêj ôdôj nena “valu”).

* 1:29: Ais 53:6-7; 1Pi 1:18-19 * 1:30: Jon 1:15 * 1:32-33: Mat 3:16 * 1:34: Mat 3:17 * 1:36: Jon 1:29 * 1:40: Mat 4:18-20 * 1:41: “Mesia” ma abô Hiblu. “Kilisi” ma abô Glik. * 1:42: Mat 16:18

Yisu dalam Pilip lo Nataniel

⁴³ Haviyô hayaŋ ma Yisu hadum ek ni Galili ba hapôm Pilip ma hanaŋ, “Ôlêm osopa ya.”

⁴⁴ Pilip ma anyô Betsaida. Betsaida êŋ ma Andulu lo Pita iniŋ malak ôdôŋ. ⁴⁵ *Yani hapôm Nataniel ma hanaŋ nena, “Sêbôk ma Mose hato abô te hêk kapya balabuŋ hathak anyô te. Ma plopet doho bôk eto abô hathak ôpêŋ haviŋ. Ma yêlô lêk ayê yani yôv. Ôpêŋ ma Yisu anêŋ Nasalet, Josep nakaduŋ.”

⁴⁶ Ma Nataniel hanaŋ nena, “Malê mavi te tem imbitak Nasalet?”

Ma Pilip hanaŋ, “Ôlêm nôŋgô.” Êŋ ma thai i.

⁴⁷ Ma Yisu hayê Nataniel halêm ma hanaŋ, “Avanôŋ! Ôpêntêk ma anyô Israeŋ mavi te. Yani ma abôyaŋ mi.”

⁴⁸ Ma Nataniel hanaŋ, “Hoyala ya aisê?”

Ma Yisu hanaŋ, “Pilip miŋ halam o ami denaŋ. Ma yahayê hômô alokwaŋ avi te ôdôŋ ba yahayala o.”

⁴⁹ *Nataniel halaŋô abô êŋ ma hanaŋ, “Kêdôŋwaga, o ma Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ ma avômalô Israeŋ iniŋ Kiŋ.”

⁵⁰ Ma Yisu hanaŋ, “Thatu yahayê hômô alokwaŋ ôdôŋ ba intu hêv haviŋ e? On-daŋô! Nôm êŋ ma yaôna ek yaŋ atu ba tem embeŋ yam.” ⁵¹ *Ma hanaŋ abô doho

haviŋ nena, “Yanaŋ avanôŋ biŋ êndêŋ môlô. Tem môlô ôŋgô leŋ ekyav ma aŋela ne-sak ba nêndôk ek ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ.”

2

Yisu hadum ba ŋaŋ habitak waiŋ

¹ Wak ju hale ba hi ma anyô te hawa avi te anêŋ Kena. Malak Kena êŋ hêk Galili kapô. Ma Yisu anêŋ talêbô hi haviŋ. ² Ma elam Yisu lôk anêŋ nê ku ba i haviŋ. ³ Avômalô inum waiŋ aleba thô. Ma Yisu anêŋ talêbô hanaŋ hadêŋ Yisu nena, “Nôŋgô! Thêlônin waiŋ lêk thô.”

⁴ *Ma Yisu hanaŋ, “Avi bêŋ, honaŋ abô êŋ hadêŋ ya eka? Yenaŋ waklavôŋ mi denaŋ.”

⁵ Ma Yisu talêbô hanaŋ hadêŋ nê takatu ba eyabiŋ nôŋ nena, “Nodaŋô anêŋ abô ba nundum êtôm atu ba hanaŋ.”

⁶ Ma uŋ valu bahenŋvi ba lahavute hamô habobo thêlô. Uŋ te hatôm embalonŋ ŋaŋ êtôm 100 lita la. Avômalô Israeŋ ethak ithik halôk ek nênem leŋin mavi êndêŋ Wapômbêŋ.

⁷ Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ nê eyabiŋ nôŋ nena, “Nonŋgasô ŋaŋ êndôk uŋ sapêŋ.” Ma enŋgasô halôk aleba hayô abôlêk siŋ.

⁸ Yôv ma hanaŋ hadêŋ thêlô, “Noja doho ba nônem êndêŋ anyô bêŋ atu hayabiŋ

* 1:45: Lo 18:18; Ais 7:14; 9:6; Jer 23:5; Ese 34:23 * 1:49: Mat 14:33; 16:16;

Mak 3:11 * 1:51: Stt 28:12 * 2:4: Jon 7:30; 8:20

nôm.” Ma nê ku ewa ba i êv hadêy yani. ⁹ Anyô bêy êy hanum nyan atu ba Yisu hik liliy ba habitak waiy. Ma donjom miy hayala ami. Nê takatu ba ethakôv iyom intu eyala.

Yani hanum ba hason kambom ma halam anyô hawa avi ba thai i daim dokte ¹⁰ ma hanañ, “Ethak êv waiy vasiy mavi hamôy ek avômalô inum aleba maleny hataba êy ma miy êv waiy maniy haven yam. Ma donjom waiy êntêk anêy vasiy ma vasiy anôy ek waiy yan atu ba hamôy.”

¹¹ Yisu hadum nôm êy hamô Kena anêy Galili. Nôm êy ma lavônyy môy anôy atu ba hadum ek hik anêy lôkmanjy thô. Ma anêy nê ku êvhaviy yani. ¹² *Vêm ma Yisu lôk iviyan ma talêbô etak Kena ma êlôk ba i Kapaneam. Ma nê ku iviy thêlô ba i êmô loy êy hatôm wak doho.

Yisu halupuniy avômalô doho hêk unyak matheny kapô (Mat 21:12-13; Mak 11:15-17; Luk 19:45-46)

¹³ *Avômalô Israe el iniy waklavôy te habobo anêy athêy nena Hale ba Hi. Ma Yisu hi daku Jelusalem ek ênjê waklavôy êy. ¹⁴ Yani hi unyak matheny anêy piklêvôy ma hayê avômalô etak bokmanjao lôk sipsip ma menak bôbô ek nênem vuli ek nêmbôk êtôm da lôk nê takatu ba êwê nê loy

buyan iniy valuseleny hathak Hiblu iniy valuseleny êmô. ¹⁵ Êy ma havuvi yak balawa te ba halupuniy i lôk iniy boksipsip lo bokmanjao ma hêv i vê hêk unyak matheny ba i. Ma hakayan nê êy iniy balê ba valuseleny hagililiy mayaliv. ¹⁶ Ma hanañ hadêy nê takatu ba etak menak bôbô ek nênem vuli nena, “Noja unim menak ba unu! Wakamik anêy unyak ma loy netak nômkama êmô ek nênem vuli e?”

¹⁷ Ma Yisu anêy nê ku êyê nôm êy ma lenyhabiy hathak abô te hêk Wapômbêy anêy kapya nena,

“Yahêv lêlê ek anêy unyak ma yalenyhaviy unyak êy bêy anôy.” *Kapya Yey 69:9*

¹⁸ Israe el iniy nê bêybêy êyê ma enay, “Undum lavônyy te ek injik o thô nena Wapômbêy halam o ba hudum nôm êy!”

¹⁹ *Ma Yisu hanañ viyan, “Nundiniy unyak matheny êntêk, ma êtôm wak lô iyom ma tem yandav esak loybô.”

²⁰ Ma nê bêybêy enay, “Avômalô idum ku hatôm sondabêy 46 ek elav unyak êntêk ma donjom mi denay! Ma hatôm ondav wak lô iyom e?” ²¹ *Unyak matheny atu

ba Yisu hanañ hathak êy ma yanida linjupik. ²² *Ba Yisu haviyô hathak loybô hêk nyama ma anêy nê ku lenyhabiy abô atu ba bôk hanañ. Êy

* 2:12: Mat 4:13 * 2:13: Kis 12:1-27

* 2:19: Mat 26:61; 27:40 * 2:21:

1Ko 6:19 * 2:22: Luk 24:6-8; Jon 12:16

ma êvhaviņ abô atu ba hêk Wapômbêņ anêņ kapyā lôk Yisu da hanaņ.

23 *Yani hamô Jelusalem ma hayê waklavôņ atu ba anêņ athêņ nena Hale ba Hi. Ma avômalô bêņ anôņ êyê lavôņiņ takatu ba hadum ba êvhaviņ. 24 Ma doņtom Yisu miņ hêvhaviņ i ami. Hayala anyô sapêņ inin auk. 25 Anyô te miņ hêv auk hadêņ yani hathak avômalô inin kobom ami. Mi, bôk hayala avômalô sapêņ inin kapôlôņiņ.

3

Yisu hêv auk hadêņ Nikodimus

1 *Israël inin anyô bêņ te anêņ athêņ nena Nikodimus. Yani ma Palisi te. 2 Bôlôvôņ ma hi hadêņ Yisu ma hanaņ, “Kêdôņwaga, hothak hudum lavôņiņ lomaloma ba intu yêlô ayala nena Wapômbêņ hêv o ba hólêm hatôm kêdôņwaga. Ma Wapômbêņ miņ hamô haviņ anyô te ami, êņ ma miņ hatôm indum lavôņiņ êtôm atu ba hudum ami.”

3 *Ma Yisu hanaņ viyaņ, “Yanaņ avanôņ biņ êndêņ mólô. Ôpatu ba evathu hathak loņbô iyom intu tem êyô Wapômbêņ anêņ loņ lólkiņyak kapô.”*

4 Ma ôpêņ hanaņ, “Aisê ka nembathu ôpatu ba bôk hayalôv yôv? Yani tem êndôk

talêbô kapô ba nembathu esak loņbô e? Ma mi!”

5 *Ma Yisu hanaņ viyaņ nena, “Yanaņ avanôņ biņ êndêņ mólô. Ôpatu ba Wapômbêņ hathik hathak ņaņ lôk Lovak Matherņ hatôm evathu hathak loņbô, ôpêņ iyom intu tem imbitak êyô Wapômbêņ anêņ loņ lólkiņyak kapô. 6 *Avômalô pik ibitak hathak lami ibi i vê. Ma Wapômbêņ anêņ avômalô ibitak hathak Lovak Matherņ habi i vê. 7 Ma aisê ka hoson hathak abô êntêk ba yahanaņ hadêņ o nena ‘nimbi o vê esak loņbô.’ 8 Lovak da hathak hayuv hatôm anêņ lahaviņ ma holaņô anêņ diņdiņ iyom. Ma doņtom hôthôņ nena halêm anêņ êsê ba hi êsê. Ma ņê takatu ba Lovak Matherņ havathu i ma aêņ iyom.”

9 Ma ôpêņ hanaņ hik liņ hathak loņbô, “Nôm takêņ tem imbitak aisê?”

10 Ma Yisu hanaņ, “Ai! O Israël inin kêdôņwaga bêņ ma hôthôņ nôm êntêk paliņ, e? 11-13 Ya Anyô Anêņ Nakaduņ iyom intu yahatak malak leņ ba yahalêm. Ma anyôla miņ bôk hi loņ êņ ba hale halêm hathak loņbô ami. Yanaņ avanôņ biņ êndêņ mólô. Yêlô anaņ hathak nôm takatu ba bôk ayala. Ma anaņ bêņ hathak nôm takatu ba bôk ayê. Ma mólô miņ olaņô yêlôaniņ

* 2:23: Jon 7:31 * 3:1: Jon 7:50; 19:39 * 3:3: Mat 18:3; 1Pi 1:23 * 3:3: Abô Glik “hathak loņbô” lôk “halêm anêņ vuliņ” thai luvi ma abô doņtom iyom. Yisu anêņ auk nena “halêm anêņ vuliņ” ma doņtom Nikodimus hasoņ nena “hathak loņbô”. * 3:5: Ese 36:25-27 * 3:6: Jon 1:13

abô ami. Lêk yahanaj abô doho hathak nômkama pik ek oyala Wapômbêṅ anêṅ auk. Ma môlô miṅ ôêvhaviṅ ami. Ba intu nômkama malak leṅ tem miṅ nônmimbiṅ aêṅ ami. ¹⁴ *Sêbôk ma avômalô Israêl êmô loṅ thiliv ma umya bêṅ anôṅ ethaṅ i. Êṅ ma Mose hathôkwêṅ umya dahô te hathak kôm ba hêv liṅ hamiṅ leṅ ek avômalô nêgê ba nimbitak mavi. Wapômbêṅ anêṅ lahaviṅ ba tem nêsôkwêṅ ya Anyô Anêṅ Nakaduṅ ba nênem liṅ aêṅ iyom ¹⁵ *ek avômalô takatu ba êvhaviṅ tem neja lôkmala anôṅ atu ba nêmo êtôm wak nômbêṅ intu sapêṅ.

¹⁶ * “Wapômbêṅ lahaviṅ avômalô pik bêṅ anôṅ ba intu hêv Nakaduṅ doṅtom êṅ halêm ek ôpatu ba hêvhaviṅ tem enja lôkmala anôṅ atu ba êmô êtôm wak nômbêṅ intu sapêṅ. Ma tem miṅ ema ami. ¹⁷ *Wapômbêṅ hêv Nakaduṅ halêm pik ek nêmo avômalô bulubiṅ. Ma miṅ hêv ek indum abô ek injik avômalô vônô ami. ¹⁸ *Ôpatu ba hêvhaviṅ Nakaduṅ êṅ ma Wapômbêṅ miṅ hathak hadum abô ek injik yani vônô ami. Ma ôpatu ba miṅ hêvhaviṅ Nakaduṅ doṅtom êṅ ami ma ôpêṅ lêk hama yôv ek malê nena Wapômbêṅ bôk hadum abô hathak yani yôv. ¹⁹ *Wapômbêṅ hadum abô hathak avômalô pik

aêntêk. Deda bôk halêm pik yôv. Ma avômalô idum kambom lomaloma ba intu leṅihaviṅ momaṅiniṅ ma êdô deda êṅ. ²⁰ Deda tem injik avômalô iniṅ kambom thô ma tem thêlô mama ba intu nê kambom ethak êpôlik ba miṅ ibitak êyô deda kapô ami. ²¹ Ma doṅtom ôpatu ba halanô Wapômbêṅ anêṅ abô nena avanôṅ, yani êṅ ma hatôm hamiṅ deda ba avômalô sapêṅ êyê anêṅ ku takatu ba hadum ma Wapômbêṅ da hêv yani sa.”

Jon anyô hathik ṅaṅ hik Yisu anêṅ ku thô

²² *Yôv ma Yisu lôk anêṅ nê ku i Judia anêṅ loṅ kamuṅ ma hamô haviṅ anêṅ nê ku wak doho. Ma thêlô ithik avômalô halôk ṅaṅ. ²³⁻²⁴ Aion hêk habobo Salim. Loṅ êṅ ma ṅaṅ bêṅ anôṅ hêk ba avômalô ibi thêthô i loṅ êṅ. Jon miṅ hamô koladôṅ ami denaṅ, ba intu hamô loṅ êṅ ek isik thêlô. ²⁵ Ma anêṅ nê ku lôk anyô Israêl te êkôki hathak auk nimbitak mabuṅ ênjêk Wapômbêṅ ma. ²⁶ Êṅ ma nê ku i hadêṅ Jon ma enaṅ, “Kêdôṅwaga! Ôpatu sêbôk ba hamô haviṅ o hamô Jolodaṅ vi ba honaṅ abô bêṅ anôṅ hathak yani. Ondaṅô! Ôpêṅ lêk hathik avômalô halôk ṅaṅ ba avômalô sapêṅ i hadêṅ yani!”

²⁷ Ma Jon hanaṅ, “Wapômbêṅ da anêṅ lahaviṅ ba nômlate

* **3:14:** Nam 21:9; Jon 8:28; 12:32 * **3:15:** Jon 20:31 * **3:16:** Jon 3:36; 10:28; Lom 5:8; 8:32; 1Jon 4:9-10 * **3:17:** Luk 19:10 * **3:18:** Jon 5:24 * **3:19:** Jon 1:5,9; 8:12 * **3:22:** Jon 4:1-2

habitak aêḡ hadêḡ anyô te ma yôv. ²⁸ *Môlôda bôk olaḡô abô atu ba yahanaj. ‘Ya ma ôpatu ba Wapômbêḡ hêv hamôḡ ek yanaj êndêḡ avômalô nena Mesia tem êlêm. Ya miḡ Mesia ami.’ ²⁹ Anyô te hawa avi te, êḡ ma tem enja êtôm yanida anêḡ. Ma doḡtom yapmalô ma tem êtôm ôpêḡ anêḡ anyô môlô atu ba imiḡ ek embatho yani loḡ. Ba halanjô ôpêḡ anêḡ abô ma tem lamavi iyom. Ma yada intu hatôm yapmalô êḡ. Ba intu lêk yalenmavi bêḡ anôḡ hamô yakapôlôḡ siḡ. ³⁰ Wapômbêḡ anêḡ lahaviḡ ba yani habitak anyô bêḡ, ma yada yahabitak anyô oyanḡ.”

³¹ * “Ôpêḡ bôk hamô leḡ ba halêm, yani ma bêḡ anôḡ ek avômalô pik sapêḡ. Ôpatu ba hamô pik êntêk, ôpêḡ ma anyô pik ba intu hanaj abô hathak nômkama pik iyom. Avanôḡ! Ôpatu ba halêm anêḡ malak leḡ, ôpêḡ ma bêḡ anôḡ ek avômalô pik sapêḡ. ³² *Yani hanaj hathak nôm takatu ba yanida bôk hayê lo halanjô bêḡ. Ma avômalô miḡ êvhaviḡ abô êḡ ami. ³³⁻³⁴ Wapômbêḡ bôk hêv Lovak Matheḡ ba hamô ôpêḡ kapô siḡ ba halêm hanaj Wapômbêḡ anêḡ abô. Ba intu ôpatu ba hêvhaviḡ yani ma hik thô nena Wapômbêḡ ma hanaj abô avanôḡ iyom. ³⁵ *Lambô lahaviḡ Nakaduḡ ba hêv nômkama sapêḡ ek

eyabiḡ. ³⁶ *Ôpatu ba hêvhaviḡ Nakaduḡ lêk hawa lôkmala atu ba tem nêmo êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. Ma ôpatu ba havôliḡ dôm hadêḡ Nakaduḡ ma Wapômbêḡ bôk hadum abô yôv ba ôpêḡ lêk hawa vovanḡ. Ba intu tem miḡ enja lôkmala ami.”

4

Yisu hanaj abô haviḡ avi Samalia te

¹⁻² *Yisu da miḡ hathak hathik avômalô ami. Avômalô takatu ba leḡiḡhaviḡ nesopa Yisu i hadêḡ anêḡ ḡê ku ek nisik i êndôk ḡaj. Ma Palisi elanjô nena avômalô bêḡ anôḡ i hadêḡ Yisu ek isik i. Ma Jon anêḡ lêk auviḡna. ³ Yisu halanjô abô êḡ ma hayê nena Palisi lêk ititiḡ anêḡ ku ba intu hatak Judia ma havôhi Galili.

⁴ Ma loḡôndê atu ba hi Galili ma hi Samalia haviḡ. ⁵ *Êḡ ma yani havenḡ ba hi hayô Samalia iniḡ malak lôḡ te ba elam nena Sika. Loḡ êḡ ma habobo pik sêbôk ba Jekop hêv hadêḡ nakaduḡ Josep. ⁶ Ma Jekop bôk halav ḡaj lôv te hamô loḡ êḡ. Yisu havenḡ aleba waklêvôḡ biḡ ma hayô ḡaj lôv êḡ ma yani lêk vau ba halôk hamô biḡ. ⁷⁻⁸ ḡê ku lêk i malak ek nênem vuli nôm. Ma avi Samalia te halêm ek enja ḡaj. Ma Yisu hanaj hadêḡ avi êḡ, “ḡaj ek yanum.”

* **3:28:** Mat 11:10; Jon 1:20 * **3:31:** Jon 8:23 * **3:32:** Jon 3:11 * **3:35:** Mat 11:27; Jon 5:20 * **3:36:** Jon 3:16-18; 1Jon 5:12 * **4:1-2:** Jon 3:22 * **4:5:** Stt 33:19; Jos 24:32 * **4:9:** Esr 4:1-5

9 *Avômalô Israe! ethak êpôlik ek avômalô Samalia ba intu avi êḡ hanaḡ, “O ma Israe! ma ya ma avi Samalia. Ma aisê ka honaḡ nena ḡaḡ êlêm ek unum?”

10 *Ma Yisu hanaḡ hadêḡ avi êḡ, “Hoyala nôḡ mavi atu ba Wapômbêḡ hêv lôk hoyala ôpatu ba hanaḡ, ‘Ḥaḡ ek yanum’, êḡ ma tem onaḡ injik yani liḡ ek nêḡ ḡaḡ lôkmala êndêḡ o.”

11 Ma avi êḡ hanaḡ hadêḡ yani, “Anyô Bêḡ, lôv êntêk ma daim ba anêḡ uḡ onja ḡaḡ êsê? Ma ḡaḡ lôkmala êḡ tem onja anêḡ êsê? 12 *Yêlôaniḡ bumalô Jekop hêv ḡaḡ lôv êntêk hadêḡ yêlô. Ma yanida lôk nali lôk anêḡ bokmaḡkao sapêḡ inum halôk ḡaḡ lôv êntêk. Ma anêḡ ḡaḡ ma mavi anôḡ ek ḡaḡ êntêk lôk o ma bêḡ ek Jekop e?”

13 Ma Yisu hanaḡ, “Ḥaḡ êntêk ba inum ma tem nesakmunih esak loḡbô. 14 *Ma doḡtom ôpatu ba hanum ḡaḡ atu ba yahêv ma miḡ hatôm esakmunih esak loḡbô ami. Lôk ḡaḡ êḡ ma tem imbitak êtôm ḡaḡ onaḡ te êḡjêk o kapôlôm ba nêḡ lôkmala anôḡ atu ba tem êḡmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ.”

15 Ma avi êḡ hanaḡ hadêḡ Yisu, “Anyô bêḡ, nêḡ ḡaḡ êḡ êndêḡ ya ek miḡ yasakmunih esak loḡbô ami. Lôk miḡ yalêm loḡ êntêk ek yanja ḡaḡ esak loḡbô ami.”

16 Ma Yisu hanaḡ hadêḡ yani, “Nu ondam vônim êlêm.”

17 Ma avi êḡ hanaḡ, “Ya anyô mi.”

Ma Yisu hanaḡ hadêḡ yani, “Lêk honaḡ avanôḡ nena o anyô mi. 18 Sêbôk ma vônim baheḡvi. Ba anyô atu ba lêk hômô haviḡ yani ma miḡ vônim ami. Lêk honaḡ abô avanôḡ!”

19 Ma avi êḡ hanaḡ hadêḡ yani, “Anyô bêḡ, lêk yahayala nena o ma plopet te. 20 *Yêlôaniḡ bumalô ethak êv yeḡ halôk dumlolê êntêk. Ma doḡtom môlô avômalô Israe! onaḡ nena Wapômbêḡ lahaviḡ alalô nanêḡ yeḡ êndôk Jelusalem.”

21 Ma Yisu hanaḡ, “Livôḡ! Ondaḡô! Wak te ma tem miḡ môlô nôḡnêḡ yeḡ ek Wakamik êndôk dumlolê êntêk lo Jelusalem ami. 22 *Môlô avômalô Samalia ma ôthôḡ ôpatu ba ôêv yeḡ hadêḡ. Ma Wapômbêḡ hêv anyô Israe! te ek nêḡ avômalô bulubiḡ ba intu yêlô avômalô Israe! ayala ôpatu ba yêlô êv yeḡ hadêḡ yani.

23-24 * “Wapômbêḡ ma lôkmala anêḡ ôdôḡ. Ba intu Wapômbêḡ habôlêm avômalô takatu ba êv yeḡ ek injiki thô nena thêlô bôk ewa Wapômbêḡ anêḡ lôkmala anôḡ yôv. Aêḡ ba avômalô takatu ba êvhaviḡ Wapômbêḡ intu nêḡnêḡ yeḡ aêḡ. Ma waklavôḡ atu ba nôḡ êḡ imbitak intu

* 4:10: Jon 7:37-38; ALK 21:6 * 4:12: Jon 8:53 * 4:14: Jon 6:35 * 4:20:

Lo 12:5-14; Sng 122:1-5 * 4:22: 2Kin 17:29-41; Ais 2:3; Lom 9:4-5 * 4:23-24: Lom 12:1; 2Ko 3:17; Plp 3:3

tem imbitak. Ma lêk hayô yôv.”

25 Ma avi êḡ hanaḡ hadêḡ Yisu, “Yahayala nena Mesia tem êlêm ma tem injik nômkama sapêḡ thô êndêḡ alalô.” (Ma “Mesia” êḡ intu elam nena “Kilisi”).

26 *Ma Yisu hanaḡ hadêḡ yani, “Ôpatu ba hanaḡ abô hadêḡ o ma yani êḡ.”

27 Enaḡ abô denaḡ ma Yisu anêḡ ḡê ku êvô êlêm hathak loḡbô ma êyê Yisu hanaḡ abô haviḡ avi êḡ ba esoḡ kambom. Ma doḡtom thêlô bônôḡ ma miḡ enaḡ hik yani liḡ nena, “Lemhaviḡ malê?” mena “Honaḡ abô haviḡ avi êntêk eka?”

28 Êḡ ma avi êḡ hatak anêḡ uḡ hawa ḡaḡ hamô ma havôhi malak ôdôḡ hathak loḡbô. Ma hanaḡ hadêḡ avômalô nena, 29 “Môlô nôlêm ôḡḡ anyô te! Nôm takatu ba bôk yahadum yôv ma yani hayala ba hanaḡ bêḡ hadêḡ ya. Betha yani ma Mesia atu la.” 30 Avômalô elañô abô êḡ ma etak malak ba i hadêḡ Yisu.

31 Avi Samalia hamô malak denaḡ ma ḡê ku enaḡ hadêḡ Yisu nena, “Kêdôḡwaga, nonḡwaḡ nôm.”

32 Ma hanaḡ, “Yenaḡ nôm hamô ek yaḡḡaḡ ma môlô ôthôḡ nôm êḡ paliḡ.”

33 Êḡ ma ḡê ku enaḡ hadêḡ thêlôda nena, “Betha anyôla lêk hêv nôm hadêḡ yani la?”

34 *Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Yenaḡ nôm êntêk. Tem yasopa Wapômbêḡ anêḡ la-haviḡ ba yandum anêḡ ku lôkthô atu ba hêv ya ba ya-halêm. 35 *Môlô othak onaḡ, ‘Ayôḡ ayova iyom hêk, êḡ ma tem nôm injik anôḡ ba alalô naja.’ Yanaḡ êndêḡ môlô! Malemim ekyav ba ôḡḡ ku katô! Nôm lêk hik anôḡ yôv! 36 Ôpatu ba halav nôm ma hawa anêḡ vuli. Yani halav nôm anôḡ ek nôm sapêḡ êḡ neja lôkmala anôḡ atu ba tem nêmo êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ ek anyô havatho nôm lôk anyô halav nôm thai luvi leḡḡmavi. 37 Aêḡ ba abô êntêk ma abô avanôḡ. ‘Anyô yaḡ habaḡ ku ba havatho ma anyô yaḡ halav anêḡ anôḡ.’ 38 Yahêv môlô ba u ek noja nôm êmo ku atu ba miḡ bôk môlô udum ku êḡ ami. Anyô vi idum ku êḡ. Ma môlô u olav anôḡ iyom.”

39 Avômalô Samalia bêḡ anôḡ êmo malak êḡ ba elañô avi êḡ hanaḡ, “Nôm takatu ba bôk yahadum yôv ma yani hayala ba hanaḡ bêḡ hadêḡ ya!” Ba intu thêlô êvhaviḡ Yisu. 40 Êḡ ma ḡê Samalia takêḡ êlêm enaḡ hik yani liḡ, “Ômo imbiḡ yêlô wak doho!” Ma yani hamô haviḡ thêlô hatôm wak ju. 41 Ma hanaḡ abô haviḡ i ba intu bêḡ anôḡ êvhaviḡ yani.

42 *Ma thêlô enaḡ hadêḡ avi êḡ nena, “Sêbôk yêlô alañô anêḡ abô ba êvhaviḡ. Ma lêk

* 4:26: Mak 14:61-62 * 4:34: Jon 6:38 * 4:35: Luk 10:2 * 4:42: 1Jon 4:14

yêlôda alañô anêḡ abô ma ayala nena avanôḡ. Ôpêḡ ma ôpatu ba tem nêḡ avômalô pik bulubiḡ.”

Yisu hadum anyô bêḡ te nakaduḡ mavi

43-45 *Wak ju hale ba hi ma hatak loḡ êḡ ma hi Galili. Ma avômalô Galili doho bôk êḡmô Jelusalem hadêḡ waklavôḡ Hale ba Hi ba intu êyê nôḡm takatu ba hadum. Aêḡ ba hayô Galili ma ewa yani thô. Ma doḡtom ewa yani thô oyaḡ hathak nêḡê nôḡmbithi iyom ba intu hatôm abô atu ba Yisu hanaḡ nena plopet ma athêḡ mi hêk iniḡ malak ôdôḡ. 46 *Hamô Galili vêḡm ma havôhi Kena loḡ atu ba bôk hadum ḡaḡ ba habitak waiḡ. Kena ma hamô Galili kapô. Ma anyô bêḡ te hamô Kapaneam ba namalô hapôm lijiḡ ba hadum ek ema. 47 *Ôpêḡ halañô nena Yisu bôk hatak Judia ma lêk hamô Galili. Êḡ ma hi hadêḡ Yisu ba halaḡ hadêḡ yani nena ni indum namalô mavi.

48 *Aêḡ ba Yisu hathaḡ yani aêḡntêk, “Môlô lemhaḡiḡ yan-dum lavôḡḡiḡ lôk nôḡmbithi lomalomama ek môlô nôḡnêḡmimbiḡ ya e?”

49 Êḡ ma anyô bêḡ êḡ hanaḡ hadêḡ Yisu, “Anyô bêḡ, ôlêḡm kethêḡ! Yenaḡ okna tem ema!”

50 *Ma Yisu hanaḡ hadêḡ yani, “Ondenu! Nalummalô tem êḡmô lôkmalâ.”

Yôv ma ôpêḡ hêḡvhaviḡ Yisu anêḡ abô ba hi 51 ma anêḡ ḡê ku êpôm yani ba enaḡ nena, “Nalummalô hamô lôkmalâ.” 52 Êḡ ma yani hanaḡ hik thêlô liḡ nena wakma alê intu okna êḡ mavi. Ma enaḡ, “Wakbôk yaḡsiḡ hatôm 1 kilok ma lijiḡ êḡ hatak yani.”

53 Ma lambô lahabi nena wakbôk atu ba hatôm wakma êḡ ma Yisu hanaḡ hadêḡ yani nena, “Nalummalô tem êḡmô lôkmalâ.” Ba intu yani lôk anêḡ avômalô sapêḡ êḡvhaviḡ.

54 *Yisu bôk hatak Judia ba hi Galili ma hadum lavôḡḡiḡ yaḡ êḡ ek hik thô nena Wapômbêḡ hêḡ yani ba halêḡm.

5

Anyô lijiḡ Betesda te

1 Vêḡm ma Yisu hi daku Jelusalem ek êḡḡê avômalô Is-lael iniḡ waklavôḡ te. 2 Kasuk te hêk Jelusalem ba avômalô Is-lael elam nena Betesda. Kasuk êḡ hêk habobo Jelusalem anêḡ badêḡ abôlêk atu ba elam nena Sipsip iniḡ Unyak Abôlêk. Ba kapo daḡ êyô êḡmô bahêḡvi hêk loḡ êḡ. 3-4 Ma ḡê lôk lijiḡ hatôm ḡê maleḡiḡ pusip lôk ḡê veḡiḡ kambom ma ḡê ivuviḡ ethak êk kapo daḡ takêḡ.* 5 Ma anyô te hawa lijiḡ havuviḡ

* 4:43-45: Mat 13:57; Jon 2:23 * 4:46: Jon 2:1-11 * 4:47: Mat 8:5-6 * 4:48:

Jon 2:18; 1Ko 1:22 * 4:50: Mat 8:13 * 4:54: Jon 2:11 * 5:3-4: ḡê lôk vi enaḡ nena abô doho atu ba Jon hato ma hêk denaḡ. Abô êḡ ma aêḡntêk: ḡê lijiḡ takatu ba êk balê ek eyabiḡ Anyô Bêḡ anêḡ aḡela te halôk ba hadum kasuk êḡ lijiḡ. Ma ôpatu ba halôk kasuk kapô hamôḡ tem imbitak mavi.

ba hêk kapo danj ênj te hatôm sondabênj 38. ⁶ Yisu hayê ôpênj ma hayala nena lijnj bôk hamô bô ba hanañ hik yani lijnj, “Lemhaviñ umbitak mavi e?”

⁷ Ma ôpênj hanañ viyañ, “Anyô bênj, kasuk hathak lijnaliñ ma anyôla miñ hamô ek nêma sa ami. Yahadum ek yandôk êmônj ma donjom anyô vi êlôk êmônj ek ya.”

⁸ Ênj ma Yisu hanañ hadênj yani, “Umbiyô umiñ! Ma onja anêm yêm ba nu!” ⁹ Ketheñ oyañ ma yani habitak mavi ba hawa anênj yêm ba hi.

Wak ênj ma Sabat. ¹⁰ *Ba intu Israèl iniñ njê bêñjbêñ enañ hadênj anyô havuviñ atu ba lêk habitak mavi nena, “Lêk ma Sabat! Abô balabuñ hatip ek miñ onja yêm ba ombeñ ami.”

¹¹ Ma ôpênj hanañ viyañ, “Ôpatu ba hadum ya mavi hanañ nena, ‘Onja anêm yêm ba nu.’”

¹² Ma thêlô enañ hik yani lijnj, “Opalê intu hanañ nena onja anêm yêm ba nu?”

¹³ Avômalô bênj anônj êmô loñ ênj ba Yisu hêv i vê menañna ba hi. Ba intu ôpênj hathônj nena opalê.

¹⁴ Yôv ma Yisu habitak hayô unyak mathenñ anênj piklêvônj ma hayê ôpênj hamô ma hanañ, “Ondañô. O lêk mavi hathak loñbô ba otak anêm kambom. Yakô malaiñ bêñ yañ tem êpôm o.” ¹⁵ Ênj ma ôpênj hi hanañ hadênj Israèl

iniñ njê bêñjbêñ, “Yisu ma ôpatu ba hadum ya mavi.”

¹⁶ Yisu hadum nôma takênj hadênj Sabat. Ba intu Israèl iniñ njê bêñjbêñ ethañ yani.

¹⁷ Ma Yisu hanañ, “Wakamik hathak hadum ku wak nômbênj intu sapênj ba hadum ku takênj denañ. Ba intu ya tem yandum ku aênj iyom.”

¹⁸ *Israèl iniñ njê bêñjbêñ elañô abô ênj ma êyê nena Yisu lêk habuliñ abô balabuñ hathak Sabat ba hadum ku. Ma halam Wapômbênj nena Lambô ma yanida hadum i hatôm Wapômbênj. Ba intu leñjmaniñ kambom ba êbôlêm auk ek nijik yani vônô.

Yisu ma Wapômbênj Nakaduñ

¹⁹ *Ma Yisu hanañ hadênj njê bêñjbêñ, “Yanañ avanônj biñ êndênj môlô. Ya ma Nakaduñ. Ma malê atu ba Lambô hadum ma tem Nakaduñ indum aênj iyom. Ya miñ hatôm yandum nômlate êtôm yenañ auk ami. Aênj ba nômkama sapênj atu ba yahayê Wakamik hadum ma tem yasopa. ²⁰ Wakamik lahaviñ ya anênj Nakaduñ ba hik nômkama takatu ba yani hadum thô hadênj ya. Aênj ba Nakaduñ hatôm indum nôma takatu ba Lambô hadum. Ma tem injik ku mavi bêñ anônj thô êndênj Nakaduñ ba indum môlô nosonj kambom ek ku yañ sêbôk. ²¹ Wakamik hathak hik njê nana lijnj ba hêv lôkmala hadênj i. Ma aênj

* 5:8: Mat 9:6 * 5:10: Neh 13:19; Jer 17:21 * 5:18: Mat 26:4; Jon 7:1; 10:30

* 5:19: Jon 5:30

iyom ma ya Nakaduḅ tem yanêm lôkmala êndêḅ avômalô êtôm yada yalenḅhaviḅ. ²² *Ma wakamik hatak ku nedaḅô avômalô iniḅ abô halôk yabaheḅ. Ma yanida miḅ hadum ku êḅ ami. Aêḅ ba lôkmala atu ba Wakamik hêv ma tem yanêm aêḅ iyom ²³ *ek avômalô takatu ba elovak Nakaduḅ vibinḅ intu elovak Lambô aêḅ iyom. Ma ḅê takatu ba êpôlik ek ya intu êpôlik ek Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm.

²⁴ * “Yanaḅ avanôḅ biḅ êndêḅ môlô. Ôpatu ba hanaḅô yenaḅ abô ba hêvḅhaviḅ Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm ma lêk hawa lôkmala atu ba tem êmô êtôm wak nômbêḅ intu sapêḅ yôv. Ma Wapômbêḅ tem miḅ indum abô ek yani ba ema ami. Yani bôk hatak ḅama yôv ba lêk hamô lôkmala anôḅ. ²⁵ Yanaḅ avanôḅ biḅ êndêḅ môlô. Avômalô ḅama tem nedaḅô ya Wapômbêḅ anêḅ Nakaduḅ anêḅ abô. Ma avômalô takatu ba esopa ma tem nêmo lôkmala. Wak te ma nôm takêḅ tem imbitak. Ma wak êḅ lêk hayô yôv.

²⁶ *Wakamik ida hamô lôkmala ba hadum ba ya Nakaduḅ yahamô lôkmala aêḅ iyom. Ba intu hatôm yanêm lôkmala êḅ êndêḅ avômalô. ²⁷ Ma ya ma Anyô Anêḅ Nakaduḅ atu. Aêḅ ba hatak ya ek yandum ku yandaḅô avômalô iniḅ abô.

²⁸ “Môlô miḅ nosonḅ esak yenaḅ abô êntêk ami. Wak te am ka tem ḅê ḅama nedaḅô ya Nakaduḅ yalenḅselo ²⁹ *ba nimbiyô esak loḅbô. Ma thêlô takatu ba bôk idum mavi ma tem nêmo lôkmala. Ma vi atu ba bôk idum kambom ma tem nêpôm abô ba nema. ³⁰ *Yada miḅ hatôm yandum nômlate êtôm yada yenaḅ auk ami. Yahasopa Wakamik anêḅ auk atu ek yandaḅô avômalô iniḅ abô ek yanêm lôkmala mena ḅama êndêḅ i la. Yahasopa Wakamik anêḅ lahaviḅ, ôpatu ba hêv ya ba yahalêm. Ma yada miḅ yahasopa yenaḅ yalenḅhaviḅ ami. Ba intu yenaḅ abô yahadum ma thêthôḅ.

Anyô vi evatho Yisu anêḅ abô loḅ

³¹ “Yahavatho yenaḅ abô loḅ êḅ ma tem miḅ avômalô nênemimbiḅ ya ami. ³² Ma donḅtom anyô yaḅ bôk havatho yenaḅ abô loḅ yôv. Ma yahayala nena anêḅ abô atu ba hanaḅ hathak ya ma avanôḅ.

³³ “Sêbôk ma môlô onaḅ hik Jon liḅ hathak ya ba yani bôk hanaḅ abô avanôḅ. ³⁴ Ma anyô pik te hatôm embatho yenaḅ abô loḅ e? Yahananḅ hathak Jon anêḅ abô êḅ ek môlô noja bulubinḅ. ³⁵ Jon ma hatôm atum lam atu ba êtôm ba hêv deda. Ma môlô othak ôlêlêk am hathak anêḅ deda êḅ sawa bidonḅ iyom.

* 5:22: Jon 5:27; Ap 10:42 * 5:23: Plp 2:10-11; 1Jon 2:23 * 5:24: Jon 3:15-18

* 5:29: Dan 12:2; Mat 16:27; Ap 24:15
3:2; 14:11

* 5:30: Jon 5:19; 6:38 * 5:36: Jon

36 * “Ma doŋtom yahadum ku takatu ba Wakamik hêv hadêŋ ya ba intu hik thô nena Wakamik hêv ya ba yahalêm. Ba ku êŋ ma hamôŋ ek Jon anêŋ abô. 37-38 *Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm intu hik ya thô. Ma môlô miŋ ôêvhaviŋ ya ami. Aêŋ ba môlô miŋ bôk olaŋô Wakamik laselo lôk ôyê yani thohavloma ami ma anêŋ abô miŋ hêk haviŋ môlô ami aêŋ iyom. 39 *Môlô othak utitiŋ Wapômbêŋ anêŋ kapyu ba osoŋ nena tem nê m lôkmala atu ba nê m ô ê t ô m wak nômbêŋ intu sapêŋ êndêŋ môlô. Abô êŋ ma hik ya thô, 40 ma doŋtom môlô ôdô nosopa ya ek noja lôkmala anôŋ êŋ.

41 “Ya miŋ yahanay abô êŋ ek avômalô nebam ya ami. 42 Ma doŋtom yahayala môlô! Môlô miŋ lemimhaviŋ Wapômbêŋ ami. 43 Wakamik hêv ya ba yahalêm ek yanay anêŋ abô bêŋ. Ma môlô ôpôlik hathak ya. Ma doŋtom anyô te halêm ba hanay yanida anêŋ abô, êŋ ma môlô othak owa yani thô! 44 Môlô othak ôêv athêŋ lôkmanŋiŋ hadêŋ ôpatu ba lahaviŋ môlô. Ma doŋtom miŋ môlô malemkilik hathak Wapômbêŋ doŋtom atu anêŋ lamavi ami. Êŋ ma tem nô n ê m i m b i ŋ a i s ê ?

45 “Môlô othak ôêv malem hadêŋ Mose. Ma doŋtom tem enay môlô bêŋ. Ba intu miŋ môlô lemimimbi nena tem yanay môlô bêŋ imiŋ Wakamik ma ami. Mî anôŋ!

46 *Mose bôk hatu abô hathak ya yôv. Aêŋ ba môlô ôêvhaviŋ Mose anêŋ abô, êŋ ma tem nô n ê m i m b i ŋ ya i m b i ŋ. 47 Ma doŋtom môlô miŋ ôêvhaviŋ abô atu ba yani hatu ami. Ba intu môlô miŋ ôêvhaviŋ yenaŋ abô haviŋ ami.”

6

Yisu havakôŋ anyô hatôm 5,000

(Mat 14:13-21; Mak 6:30-44; Luk 9:10-17)

¹ Yôv ma Yisu hi kasukthôm Galili anêŋ daŋ vi. Kasuk êŋ anêŋ athêŋ yaŋ nena Taibelias. ² Ma avômalô bêŋ anôŋ bôk êyê lavôŋiŋ takatu ba hadum hathak avômalô lijiŋ ba intu esopa yani. ³ Yisu hathak dum ba hi ma halôk hamô biŋ haviŋ anêŋ nê ku. ⁴ Avômalô Israe l i n i ŋ waklavôŋ elam nena Hale ba Hi habobo.

⁵ Ma Yisu hayê avômalô bêŋ anôŋ êlêm ma hanay hadêŋ Pilip, “Alalô nanêm vuli polom embeŋ êsê ek nabakôŋ avômalô takêntêk?”

⁶ Yani hayala nô m atu ba tem yani indum ba intu hanay ek eyala Pilip anêŋ auk iyom.

⁷ Ma Pilip hanay viyaŋ, “Alalô nandum ku êtôm ayôŋ bahenvi ba lahavulô la anêŋ vuli ma miŋ hatôm nanêm polom vuli ek avômalô tomtom nejaŋ dokte dokte ami!”

⁸ Êŋ ma nê ku te anêŋ athêŋ nena Andulu, Saimon Pita anêŋ yaŋ molok, hanay nena, ⁹ “Nôŋgô okna êntêk anêŋ

* 5:37-38: Mat 3:17; Jon 5:32; 8:18

* 5:39: Luk 24:27 * 5:46: Ap 3:22

polom bali yaônena bahen̄vi lôk alim yaôna lokwan̄ju. Ba nô m êñ hatôm avômalô nômbên̄ êntêk e?"

10 Ma Yisu hanañ, "Nonañ êndên̄ avômalô ek nêndôk nê m ô biñ." Kamun̄ bên̄ anôn̄ hamô loñ êñ ba anyô sapên̄ êlôk ê m ô. Thêlô hatôm 5,000.

11 Êñ ma Yisu hawa polom ma haten̄ mek ba havani hatôm thêlôn̄iñ len̄iñhaviñ vêm ma hadum aên̄ hathak alim ju atu haviñ.

12 Thêlô eyañ ba len̄iñviyak ma Yisu hanañ hadên̄ anên̄ ñê ku nena, "Môlô nusup nô m wata sapên̄ esak don̄tom ma miñ nômbi ni ami." 13 Êñ ma isup polom wata ba etak halôk vak sam hatôm laumiñ ba lahavuju.

14 *Ma avômalô êyê lavôn̄iñ êñ ba enañ, "Avanôn̄! Sêbôk ma enañ nena plopet te tem êlêm. Ma êntêk lêk halêm yôv."

15 *Êñ ma idum ek nebalon̄ yani ek imbitak êtôm iniñ kiñ. Ma hayala iniñ auk êñ, ba intu hatak loñ êñ ma havôhi dum atu hathak loñbô.

Yisu haven̄ kasukthôm anên̄ dômlê

(Mat 14:22-33; Mak 6:45-52)

16 Yañsiñ ma anên̄ ñê ku i tamu kasukthôm anên̄ dañ.

17 Bôlôvôn̄ ma miñ Yisu hayô ek thêlô ami. Ma thêlô iyom ethak yeñ ba i tuvulu Kapaneam. 18 Ma lovak bên̄ te hayuv ba kasuk hik bên̄.

19 Thêlô ivusiñ yeñ ba i hatôm

6 kilomita la. Ma êyê Yisu haven̄ kasukthôm anên̄ dômlê ba halêm habobo yeñ ba hadum thêlô êkô kambom.

20 Ma Yisu hanañ hadên̄ thêlô nena, "Yada êntêk! Miñ nôkô ami." 21 Êñ ma thêlô len̄iñmavi ba êlôk ek yani ni yeñ kapô. Ma kasana ma yeñ hi hathak liñdañ.

22 Haviyô hayañ ma avômalô takatu ba ê m ô kasukthôm anên̄ dañ vi tuvulu eyala nena wakbôk ma yeñ don̄tom iyom hamô ba ñê ku iyom ethak yeñ êñ ba i. Ma Yisu miñ hathak yeñ êñ haviñ anên̄ ñê ku ba hi ami ma mi.

23 Êñ ma avômalô Taibelias iniñ yeñ doho êlêm ebobo loñ atu ba Anyô Bên̄ hava polom liñ halôk ba thêlô eyañ. 24 Ma avômalô êyê nena Yisu lôk anên̄ ñê ku miñ ê m ô ami. Êñ ma thêlô ethak yeñ ba i Kapaneam ek nêmbôlêm Yisu.

Yisu ma polom lôkmala

25 Avômalô i êpôm Yisu hêk loñ atu ma enañ, "Kêdôn̄waga, angê te intu hôlêm loñ êntêk?"

26 Ma Yisu hanañ nena, "Yanañ avanôn̄ biñ êndên̄ môlô. Môlô bôk oañ polom aleba lemimviyak. Ba intu môlô ôbôlêm ya. Ma lavôn̄iñ ma môlô bôk ôyê ma don̄tom ôthôn̄ paliñ denañ.

27 *Nundum ku ek noja nô m atu ba tem nê m lôkmala ba nê m ô êtôm wak nômbên̄ intu sapên̄. Wakamik Wapômbên̄ bôk havak sêk hayô hêk ya

Anyô Anên̄ Nakaduñ ba tem

* 6:14: Lo 18:15,18

* 6:15: Jon 18:36

* 6:27: Jon 6:48-58

nêm lôkmala êᶇ êndêᶇ môlô. Ma miᶇ malemkilik esak nôᶇm atu ba tem epalê ami!”

28 Êᶇ ma thêlô enaᶇ, “Wapômbêᶇ lahaviᶇ yêlô nandum ku malê?”

29 *Ma Yisu hanaᶇ, “Wapômbêᶇ anêᶇ ku nena nôᶇnêᶇmibiᶇ ôpatu ba yani hêᶇ ba halêᶇm.”

30-31 *Êᶇ ma thêlô enaᶇ hik yani liᶇ, “Undum lavôᶇᶇiᶇ te ek yêlô nagê ma tem nanêᶇmibiᶇ anêᶇm abô. Mose bôk hêᶇ mana hadêᶇ yêlôaniᶇ bumalô ba eyaᶇ hamô loᶇ thiliv ba eto aêntêk,

‘Yani hêᶇ polom anêᶇ malak leᶇ hadêᶇ avômalô ba eyaᶇ.’ *Etak Ijip 16:4* Ma o, tem undum lavôᶇᶇiᶇ alê yaᶇ?”

32-33 Ma Yisu hanaᶇ, “Yanaᶇ avanôᶇ biᶇ êndêᶇ môlô nena Anyô Bêᶇ hêᶇ anyô te ba halêᶇm anêᶇ malak leᶇ ba hêᶇ lôkmala hadêᶇ avômalô hatôm polom anôᶇ. Ba intu Wakamik iyom hêᶇ nôᶇm anôᶇ anêᶇ malak leᶇ hadêᶇ môlô. Ma miᶇ Mose hêᶇ ami.”

34 Êᶇ ma thêlô enaᶇ, “Anyô Bêᶇ, wak nôᶇmbêᶇ intu sapêᶇ ma nêᶇm polom êᶇ êndêᶇ yêlô.”

35 *Êᶇ ma Yisu hanaᶇ, “Ya ma polom lôkmala. Ôpatu ba halêᶇm hadêᶇ ya ma tem miᶇ ema kisi ami. Ma ôpatu ba hêᶇhaviᶇ ya ma tem miᶇ esakmuniᶇ ek inum ᶇaᶇ ami. 36 Ma doᶇtom bôk yahanaᶇ

hadêᶇ môlô yôᶇ. Môlô lêk ôyê ya ma miᶇ môlô ôêᶇhaviᶇ ami. 37-40 *Lêk yahalêᶇm anêᶇ malak leᶇ ek yasopa ôpatu ba hêᶇ ya ba yahalêᶇm anêᶇ lahaviᶇ. Ma miᶇ yahalêᶇm ek yasopa yada yenaᶇ yalenᶇhaviᶇ ami. Avômalô takatu ba êyê ya Nakaduᶇ ba êᶇhaviᶇ ma tem neja lôkmala anôᶇ atu ba nêᶇmô êtôm wak nôᶇmbêᶇ intu sapêᶇ. Ma pik lo leᶇ anêᶇ daᶇ ma tem yaᶇgik thêlô liᶇ. Êntêk ma Wakamik anêᶇ lahaviᶇ. Ba intu miᶇ hatôm yatak avômalô takatu ba Wakamik hêᶇ hadêᶇ ya te ami. Milôk. Pik lo leᶇ anêᶇ daᶇ ma tem yaᶇgik thêlô liᶇ. Êntêk ma yani atu ba hêᶇ ya ba yahalêᶇm anêᶇ lahaviᶇ. Ba intu avômalô takatu ba Wakamik hêᶇ hadêᶇ ya ma tem nêᶇlêᶇm êndêᶇ ya. Ma opalê atu ba halêᶇm hadêᶇ ya ma tem miᶇ yandupunᶇiᶇ yani ami.”

41 Avômalô Israeᶇl elañô Yisu anêᶇ abô êᶇ “Ya ma nôᶇm atu ba halôk anêᶇ malak leᶇ ba halêᶇm.” Êᶇ ma enaᶇ abô munuᶇmunuᶇ 42 *nena, “Anyô êntêk ma Yisu, Josep anêᶇ nakaduᶇ! Ma alalô ayala talêbô lo lambô! Ma aisê ka hanaᶇ nena halôk anêᶇ malak leᶇ ba halêᶇm?”

43 Ma Yisu hanaᶇ, “Môlô bônôᶇ! 44 *Wakamik hêᶇ ya ba yahalêᶇm ba ôpatu ba halom hadêᶇ ya iyom intu tem enja lôklokwaᶇ ek êlêᶇm

* 6:29: 1Jon 3:23 * 6:30-31: Kis 16:14-15; Nam 11:7-9; Sng 78:24; Mat 16:1;

Jon 2:18 * 6:35: Jon 4:14 * 6:37-40: Jon 10:28-29; 17:12 * 6:42: Mat

13:55 * 6:44: Jon 6:65

êndêḡ ya. Ma pik lo leḡ anêḡ daḡ ma tem yaḡḡik avômalô takêḡ liḡ nimbiyô esak loḡbô.
 45 Plopet te bôk hatô abô halôk kapya aêntêk,

“‘Wapômbêḡ tem nêḡ auk êndêḡ avômalô sapêḡ.’

Aisaia 54:13

Avômalô takatu ba elanô Wakamik anêḡ abô ba ewa auk, thêlô tem nêlêḡ ek ya.

46 *Anyô te miḡ bôk hayê Wakamik ami. Ôpatu ba hamô haviḡ Anyô Bêḡ ba halêḡ iyom intu hayê.

47 *Yanaḡ avanôḡ biḡ êndêḡ môlô. Anyô hêvhaviḡ ya ma lêk hawa lôkmala anôḡ atu ba êḡmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ yôv.

48 *Ya ma polom lôkmala. 49 Môlônim bumalô takatu ba eyaḡ mana hamô loḡ thiliv bôk ema yôv.

50 Ma polom atu ba halêḡ anêḡ malak leḡ ba avômalô eyaḡ tem miḡ nema ami.

51 Yada intu polom lôkmala ba yahalêḡ anêḡ malak leḡ. Anyô te hayaḡ, êḡ ma tem êḡmô lôkmala êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. Polom êḡ ma yenaḡ vathiap ek yanêḡ ek avômalô pik neja lôkmala.”

52 Ma avômalô Israeḡ elanô abô êḡ ma kapôlôḡḡiḡ ḡḡôḡ ba enaḡ nena, “Anyô êntêk hatôm nêḡ anêḡ vathiap êndêḡ alalô ba aḡḡaḡ aisê?”

53 Ma Yisu hanaḡ, “Yanaḡ avanôḡ biḡ êndêḡ môlô. Môlô miḡ oaḡ ya Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu anêḡ vathiap lôk unum anêḡ thalaleḡ ami,

ma tem miḡ noja lôkmala ami.
 54-55 Yenaḡ vathiap ma nôḡ anôḡ biḡ ek nejaḡ, ma yenaḡ thalaleḡ ma nôḡ anôḡ biḡ ek ninum. Ba intu anyô hayaḡ yenaḡ vathiap lôk hanum yenaḡ thalaleḡ ma yani hawa lôkmala atu ba nêḡmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. Ma pik lo leḡ anêḡ daḡ ma tem yaḡḡik yani liḡ. 56 Ôpatu ba hayaḡ yenaḡ vathiap lôk hanum yenaḡ thalaleḡ intu hamô haviḡ ya ma yahamô haviḡ yani. 57 *Wakamik ida hamô lôkmala ba hêv ya ba yahalêḡ ba intu yada yahamô lôkmala aêḡ iyom. Aêḡ ba ôpatu ba hayaḡ ya ma tem êḡmô lôkmala aêḡ iyom. 58 Êntêk ma polom atu ba lêk halêḡ anêḡ malak leḡ. Sêbôk ma bumalô eyaḡ mana ba bôk ema ba mi. Ma ôpatu ba hayaḡ polom êḡ, ma tem enja lôkmala anôḡ atu ba êḡmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ.” 59 Yisu hamô unyak yeḡ anêḡ Kapaneam ma hadôḡ avômalô hathak auk takêḡ.

Yisu anêḡ ḡê ku doho êdô yani

60 Avômalô takatu ba esopa Yisu elanô abô takêḡ ma bêḡ anôḡ êpôlik ba enaḡ, “Abô êntêk ma abôma ba opalê hatôm endanô?”

61 Yisu hayala nena thêlô enaḡ abô munuḡmunuḡ hathak abô atu. Êḡ ma hanaḡ, “Abô êntêk habuliḡ môlô e? 62 Ma môlô ôyê ya Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu

* 6:46: Jon 1:18 * 6:47: Jon 3:15-16

* 6:48: Jon 6:32,58 * 6:57: 1Jon 3:24

havôhi daku lonj sêbôk atu ba yani hamô, êḡ ma tem môlô lemimimbi aisê? ⁶³ Lovak Mathenḡ da hêv lôkmala hadêḡ avômalô. Ma avômalô pik miḡ êtôm ami. Abô takatu ba yahananḡ hadêḡ môlô ma ida hamô lôkmala ba halêm anêḡ Lovak Mathenḡ ba hêv lôkmala êḡ hadêḡ môlô. ⁶⁴⁻⁶⁵ *Ma donḡtom môlô doho miḡ ôêvhaviḡ ami. Ba intu bôk yahananḡ hadêḡ môlô nena ôpatu ba Wakamik halom hadêḡ ya iyom intu tem enja lôklokwanḡ ek êlêm êndêḡ ya.”

Aêḡ ba môḡ anôḡ ma Yisu hadôḡ avômalô ba hayala ḡê takatu ba miḡ êvhaviḡ ami. Ma hayala ôpatu ba tem enanḡ yani bêḡ aêḡ iyom.

⁶⁶ Êḡ ma avômalô bêḡ anôḡ elanô abô êḡ ma êpôlik hathak yani ba miḡ esopa yani hathak lonḡbô ami.

⁶⁷ Yisu hananḡ hik ḡê ku laumiḡ ba lahavuju takatu liḡ, “Ma môlô lemimhaviḡ unu imbiḡ e?”

⁶⁸ *Ma Saimon Pita hananḡ viyanḡ, “Anyô Bêḡ, yêlô ana êndêḡ opalê am? Anêm abô iyom intu hêv lôkmala atu ba tem nêḡmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. ⁶⁹ Ma yêlô êvhaviḡ ba ayala katô nena o ma Wapômbêḡ anêḡ Anyô Mathenḡ.”

⁷⁰ Ma Yisu hananḡ, “Bôk yahatak môlô laumiḡ ba lahavuju ek numbitak yenanḡ ḡê ku. Ma donḡtom môlônim

anyô te ma ḡḡk.” ⁷¹ Yani hananḡ hathak Judas, Saimon Iskaliot anêḡ nakaduḡ. Yani ma ḡê ku laumiḡ ba lahavuju takatu te ma donḡtom wak te am ka tem yani enanḡ Yisu bêḡ.

7

Yisu hayê waklavôḡ bêḡ halôk Jerusalem

¹ *Vêm ma Israel iniḡ ḡê bêḡbêḡ idum ek nijik Yisu vônô. Ba intu hadô ek ni Judia ma hi havenḡ Galili lôbôlôbô iyom. ² *Ma avômalô Israel iniḡ waklavôḡ te habobo ba elam nena Elav Unyak Alôkḡauḡ. ³ Êḡ ma Yisu anêḡ iviyanḡ ibi yani liliḡ ba enanḡ, “Waklavôḡ Elav Unyak Alôkḡauḡ lêk hayô ba otak lonḡ êntêk ma nu Judia ek anêm avômalô takatu ba esopa o tem nêḡê lavôḡḡḡ takatu ba hothak hudum. ⁴ Lemhaviḡ avômalô sapêḡ neyala o, êḡ ma miḡ umbuḡ o ami. Bôk huik o thô yôv ba intu nu yaiḡ ek avômalô sapêḡ neyala o!” ⁵ *Yisu anêḡ iviyanḡ miḡ êvhaviḡ yani ami ba intu enanḡ aêḡ.

⁶ Ma Yisu hananḡ viyanḡ, “Yenanḡ waklavôḡ yana Jerusalem ma miḡ denanḡ. Ma môlô ma wak sapêḡ ma mavi. ⁷ Avômalô pik miḡ hatôm nêpôlik ek môlô ami. Ma yahik avômalô pik iniḡ kambom thô ba intu êpôlik hathak ya. ⁸ Môlô nu ôḡḡô

* 6:64-65: Jon 6:44; 13:11

* 6:68: Mat 16:16

* 7:1: Jon 5:18

* 7:2: Wkp

23:34 * 7:5: Ap 1:14

waklavôḡ atu. Ma yenaḡ waklavôḡ yana Jelusalem miḡ lêk hayô ami denaḡ ba intu tem miḡ yana daku ami.”

⁹ Êḡ ma hamô Galili.

¹⁰ Aêḡ ba anêḡ iviyaḡ êmônḡ ba i ek nêḡê waklavôḡ êḡ. Ma yani havenḡ i yam ma donḡtom miḡ hik i thô ami. ¹¹ Ma Is-lael iniḡ ḡê bêḡbêḡ takatu ba êyê waklavôḡ êmô Jelusalem êbôlêm Yisu ba enaḡ, “Anyô êntêk hamô êsê?”

¹² Ma avômalô nômbêḡ êḡ enaḡ abô thikuthik bêḡ anônḡ hadêḡ i hathak yani. Vi enaḡ, “Yani anyô mavi anônḡ.” Ma vi enaḡ, “Mi. Yani hasau avômalô.” ¹³ Ma avômalô êkô ek iniḡ ḡê bêḡbêḡ ba intu miḡ imiḡ piklêvônḡ ek nenaḡ iniḡ auk bêḡ ami.

¹⁴ Waklavôḡ Elav Un-yak Alôkḡaunḡ anêḡ wak te malêvônḡ hayô. Ma Yisu hi unyak matherḡ anêḡ piklêvônḡ ba hêv auk hadêḡ avômalô. ¹⁵ *Israel iniḡ ḡê bêḡbêḡ elanô Yisu anêḡ abô êḡ ma esonḡ kambom ba enaḡ, “Aisê ka ôpêntêk hawa auk hathak alalôaniḡ abô balabuḡ? Kêdônḡwaga te miḡ hadônḡ yani ami.”

¹⁶ *Ma Yisu hanaḡ viyaḡ, “Auk atu ba yahêv hadêḡ môlô halêm anêḡ ôpatu ba hêv ya ba yahalêm ma miḡ yada yenaḡ auk ami. ¹⁷ Ôpatu ba hadum ek esopa Wapômbêḡ anêḡ lahaviḡ, yani tem eyala nena yenaḡ auk êḡ halêm

anêḡ Wapômbêḡ mena halêm anêḡ yada yenaḡ auk iyom.

¹⁸ *Ôpatu ba habam yanida hadum aêḡ ek enja athêḡ lôkmaḡḡiḡ. Ma donḡtom ôpatu ba hadum ku ek avômalô nebam anyô atu ba hêv yani ba halêm, ôpêḡ ma hanaḡ abô avanônḡ. Ma miḡ hasau avômalô ami. ¹⁹ *Mose bôk hêv abô balabuḡ hadêḡ môlô yôv. Ma donḡtom môlônim anyô te miḡ hasopa abô balabuḡ takêḡ ami! Ma môlô udum ek uḡḡwik ya vônô eka?”

²⁰ *Ma avômalô enaḡ viyaḡ, “ḡḡok hamô haviḡ o. Opalê te hadum ek injik o vônô?”

²¹ Ma Yisu hanaḡ, “Bôk yahadum ku te hadêḡ Sabat nena yahadum anyô havuviḡ atu mavi. Êḡ ma hadum ba môlô osonḡ kambom! ²² *Odanô! Môlô osonḡ nena Mose hêv abô balabuḡ neḡgothe anyô kupik hadêḡ môlô. Ma donḡtom mi. Bumalô da êv. Ba intu ku êḡ habitak hadêḡ Sabat ma môlô othak osopa aêḡ iyom. ²³ *Abô balabuḡ neḡgothe kupik ma bêḡ ek abô balabuḡ Sabat. Ba intu môlô onḡgothe okna kupik hadêḡ Sabat ek môlô miḡ numbuliḡ Mose anêḡ abô balabuḡ atu ami. Ma nindum anyô mavi ma bêḡ ek neḡgothe kupik! Aêḡ ba yahatôm yandum anyô te liḡkupik lôkthô mavi êndêḡ Sabat. Ma môlô lemimmaniḡ

* 7:15: Mat 13:54; Luk 2:47

* 7:16: Jon 12:49; 14:10

* 7:18: Jon 8:50

* 7:19: Ap 7:53; Lom 2:21-24

* 7:20: Jon 8:48; 10:20

* 7:22: Stt 17:9-13;

Wkp 12:3 * 7:23: Jon 5:8-10,16

eka? ²⁴Noja auk thêthôn̄ esak kulo loṅ vēmam. Ma miṅ ôṅgô iyom ma nundum abô esak ami.”

Avômalô idum ek neyala nena Yisu ma opalê

²⁵Êṅ ma avômalô Jelusalem doho enaṅ, “Ôpêntêk intu ba nê bēṅbēṅ idum ek nijik vônô, e? ²⁶Ôṅgô, yani hanaṅ abô hamiṅ piklêvôn̄ ma nê bēṅbēṅ êyê iyom. Yakô ek thêlô neyala nena ôpêṅ ma Mesia la. ²⁷*Ma doṅtom ôpêntêk ma ayala anêṅ malak ôdôn̄. Ma Mesia atu halêm ma tem miṅ nayala anêṅ malak ôdôn̄ ami.”

²⁸*Yisu hamiṅ unyak mathen̄ anêṅ piklêvôn̄ ma halanô thêlôn̄ abô. Êṅ ma halam, “Môlô oyala ya lôk yenaṅ malak ôdôn̄ e? Ôpatu ba hêv ya ba yahalêm ma Wapômbêṅ anôn̄ atu ba môlô ôthôn̄ yani palin̄ ba miṅ yahalêm hatôm yadanaṅ auk ami. ²⁹Yahalêm anêṅ yani atu ba hêv ya ba yahalêm. Ba intu yada yahayala yani.”

³⁰*Thêlô elanô abô êṅ ba idum ek nebalon̄ yani ma doṅtom anêṅ waklavôn̄ miṅ hayô ami denaṅ. Ba intu miṅ hatôm anyôla embalon̄ yani ami. ³¹Avômalô nômbêṅ atu ba êmô ma êyê. Bêṅ anôn̄ ma êvhavin̄ yani ba enaṅ thikuthik, “Anyôla tem miṅ emben̄ yam ba indum lavôn̄ bēṅ anôn̄ êmôn̄ ek

ôpêntêk ami. Yakô yani ma Mesia atu la.” ³²Nê Palisi elanô thêlôn̄ abô. Êṅ ma thêlô lôk nê bēṅbēṅ êbôk da êv thêlôn̄ sôp bidon̄ ba i ek nebalon̄ Yisu.

³³Ma Yisu hanaṅ, “Sawa bidon̄ ma tem yamô imbin̄ môlô vēm ma tem yambôn̄a êndêṅ ôpatu ba hêv ya ba yahalêm. ³⁴*Ma môlô tem nômbôlêm ya, ma doṅtom tem miṅ hatôm nôpôm ya ami lôk miṅ hatôm unu loṅ atu ba yahamô ami.”

³⁵Ma Israel iniṅ nê bēṅbēṅ enaṅ hadêṅ thêlôda, “Tem ni êsê ba miṅ hatôm alalô napôm ami? Yani ni loṅ atu ba alalôaniṅ avômalô sêbôk ba ilupun̄i i ba lêk êmô haviṅ nê daluk ek êndôn̄ thêlô e? ³⁶Yani anêṅ auk aisê ba intu hanaṅ aêṅ, “Tem môlô nômbôlêm ya, ma doṅtom tem miṅ hatôm nôpôm ya ami lôk miṅ hatôm unu loṅ atu ba yahamô ami.”

Yisu ma ṅaṅ lôkmala

³⁷*Waklavôn̄ bēṅ êṅ anêṅ dan̄ ma bēṅ ek wak vi. Ma Yisu haviyô hamiṅ unyak mathen̄ kapô ma halam, “Anyô te hathakmunin̄ ek inum ṅaṅ ma êlêm êndêṅ ya. ³⁸*Abô te hêk Wapômbêṅ anêṅ kapyã ba hanaṅ, ‘ṅaṅ atu ba hêv lôkmala tem endan̄vin̄ êndôk avômalô takatu ba êvhavin̄ ya iniṅ kapôlôn̄in̄ ba endan̄ endeba

* 7:27: Jon 7:41; 9:29 * 7:28: Mat 11:27; Jon 8:55 * 7:30: Jon 7:44 * 7:34:

Jon 8:21; 13:36 * 7:37: Wkp 23:36; Ais 55:1; Jon 4:14 * 7:38: Ais 58:11

* 7:39: Jon 16:7; 20:22; Ap 2:4

ni.' ” ³⁹ *Yisu hanañ abô êñ hathak Lovak Matheñ atu ba tem nê m êndêñ avômalô takatu ba êvhaviñ. Yani miñ hama ba haviyô ami denañ ba intu Lovak Matheñ miñ halêm ami.

Avômalô evak i vose hi ôdônju

⁴⁰ *Avômalô doho elañ Yisu anêñ abô êñ ma enañ, “Avanônñ biñ! Alalô ayabiñ plopet te! Ôpêñ êntêk êñ!”

⁴¹⁻⁴² *Ma vi enañ, “Yani ma Mesia!”

Ma vi enañ, “Mi. Wapômbêñ anêñ kapya hanañ, ‘Mesia ma tem imbitak anêñ Devit anêñ thalalen anêñ malak Betlehem.’ Ma donjom yani ma anyô Galili te.” ⁴³ Aêñ ba avômalô evak i vose hi ôdônju. ⁴⁴ Anyô doho leniñ haviñ nebalon yani, ma donjom miñ evalon ami.

Israel iniñ nê bêñbêñ miñ êvhaviñ Yisu ami

⁴⁵ Êñ ma nê bêñbêñ iniñ sôp bidon êvôi ek nê bêñbêñ êbôk da lôk nê Palisi. Ma thêlô enañ, “Aisê ba môlô miñ ovalon yani ba owa ba ôlêm ami?”

⁴⁶ *Ma sôp bidon takêñ enañ, “Anyô êñ hanañ abô atu ba miñ anyô la bôk hanañ ami.”

⁴⁷ Ma Palisi ethañ thêlô ba enañ, “Ôpêñ bôk hasau avômalô bêñ anônñ. Ma

lêk hasau môlô haviñ e? ⁴⁸ *Ma alalôaniñ nê bêñbêñ lôk Palisi takêntêk iniñ anyô te hêvhaviñ yani e? ⁴⁹ Ma mi! Avômalô alonañ takêñ êthônñ Mose anêñ abô balabuñ paliñ. Ba intu Wapômbêñ tem injiki vônô!”

⁵⁰ *Nikodimus, anyô Palisi atu sêbôk ba hi hadêñ Yisu halañ abô takêñ ma hanañ hadêñ thêlô, ⁵¹ “Alalôaniñ abô balabuñ hanañ nena nijik anyô te vônô oyañ e? Mi. Nadañ anêñ abô ba nayala nô m takatu ba hadum vêmam.”

⁵² *Ma thêlô enañ viyañ, “O Galili hatôm ôpêñ e? Osam abô atu ba hêk Wapômbêñ anêñ kapya katô ma tem oyala nena plopet te tem miñ êlêm anêñ Galili ami.”

[Avi sek*

⁵³ Yôv ma avômalô i iniñ unyak.

8

1 Ma Yisu hi Dum Oliv.
2 Haviyô hayañ wak hapup ma Yisu havôhi unyak mathen anêñ piklêvônñ. Ma avômalô êlêm êdêñ yani, ma yani halôk hamô ma hêv auk hadêñ thêlô. ³ Nê Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuñ êpôm avi sek te ma ewa yani ba êlêm êdô hamiñ nê bêñbêñ maleñiñ. ⁴ Ma enañ hik Yisu liñ, “Kêdônñwaga, lêk yêlô ayê avi êntêk hêk haviñ anyô

* **7:40:** Lo 18:15; Jon 6:14 * **7:41-42:** Jon 1:46; Sng 89:3-4; Mai 5:2 * **7:46:**

Mak 1:22 * **7:48:** Jon 12:42 * **7:50:** Jon 3:1-2 * **7:52:** Jon 7:41-42 * **7:52:**

Nê lôkauk vi leniñhabi nena abô 7:53-8:11 ma Jon da miñ hatô ami, ma anyôla hatô haveñ yam. * **8:5:** Wkp 20:10; Lo 22:22-24

lôk avi te. ⁵ *Ma Mose anêḡ abô balabuḡ hanaḡ nena avi anêḡ aêḡ ma nijik vônô esak valu. Ba lemhabi aisê?" ⁶ Iniḡ auk êḡ ma hatôm gwasilim ek neja yani êmô ek nenaḡ yani bêḡ.

Ma donḡtom Yisu hakôm ba hato abô hêk pik hathak baḡwasiaḡ. ⁷ *Ma enaḡ hik liḡ mathalaleḡ aleba yani haviyô hamiḡ ma hanaḡ hadêḡ thêlô, "Môlô te hayala nena miḡ hadum kambom te ami êḡ ma enja valu ba injik avi êntêk esak êmôḡ." ⁸ Êḡ ma hakôm ba hato abô hêk pik hathak loḡbô.

⁹ Thêlô elañô abô êḡ ma thêlô tomtom etak loḡ êḡ ba i. Nê iniḡ sondabêḡ bêḡ anôḡ êmôḡ ba i. Ma anyô vi evenḡ yam aleba Yisu lo avi êḡ iyom êmô. ¹⁰ Ma Yisu haviyô hamiḡ ma hanaḡ hadêḡ yani, "Livôḡ, nê takatu ma lêk i êsê ba mi? Ma opalê lêk hadum abô ek nijik o vônô?"

¹¹ *Ma avi êḡ hanaḡ, "Anyô Bêḡ, anyô mi."

Êḡ ma Yisu hanaḡ, "Ya miḡ yahadum abô ek nijik o vônô ami. Nu! Ma otak anêḡ kambom êḡ!"]

Yisu ma pik anêḡ deda

¹² *Yisu hanaḡ abô hadêḡ avômalô hathak loḡbô nena, "Ya ma hatôm avômalô pik iniḡ deda. Ôpatu ba hasopa ya tem enja deda atu ba nêḡm lôkmala anôḡ ma tem miḡ

embenḡ loḡ momañiniḡ ami. Milôk."

¹³ Ma Palisi enaḡ, "Oda ho-vatho anêḡ abô loḡ ba abô êḡ ma miḡ abô avanôḡ ami."

¹⁴ *Ma hanaḡ viyaḡ, "Avanôḡ, lêk yahavatho yenaḡ abô loḡ. Ma yahay-ala loḡ atu ba yahamô ba yahalêḡm lôk loḡ atu ba tem yana. Ba intu yenaḡ abô ma avanôḡ. Ma donḡtom môlô ôthôḡ loḡ atu ba yahamô ba yahalêḡm lôk loḡ atu ba tem yana paliḡ. ¹⁵ *Môlô othak osopa avômalô pik iniḡ auk ba udum abô aêntêk, 'anyô êntêk ma mavi' mena 'avi êntêk ma kambom'. Ma donḡtom yada miḡ aêḡ ami.

¹⁶ *Yai lôk Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêḡm, yai adum ku êḡ haviḡ i. Ma miḡ yahadum abô hathak yada yenaḡ auk ami ma mi. Ba intu yahadum ek yandum abô, ma yenaḡ abô ma avanôḡ iyom. ¹⁷ *Môlôda unim abô balabuḡ hanaḡ aêntêk, 'Anyô lokwanḡju idum abô ba enaḡ abô te iyom êḡ ma abô avanôḡ.' ¹⁸ *Ma yada yahavatho yenaḡ abô loḡ. Ma Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêḡm intu havatho yenaḡ abô loḡ haviḡ."

¹⁹ Êḡ ma nê Palisi enaḡ hik yani liḡ, "Lemambô hamô êsê?"

Ma Yisu hanaḡ viyaḡ, "Môlô oyala ya, êḡ ma tem noyala Wakamik imbiḡ. Ma

* 8:7: Lo 17:7 * 8:11: Jon 5:14

* 8:12: Ais 49:6; Jon 1:4-9; 9:5; 12:46

* 8:14: Jon 5:31-32; 7:28

* 8:15: Jon 12:47

* 8:16: Jon 5:30; 8:29

* 8:17:

Lo 19:15 * 8:18: 1Jon 5:9

donptom môlô ôthôn̄ ya ba intu ôthôn̄ Wakamik haviñ.”
 20 *Yisu hanañ abô takên̄ lôk hadôn̄ avômalô hamô unyak mathen̄ anên̄ piklêvôn̄ hamô habobo loñ êv da halôk. Ma anên̄ waklavôn̄ miñ lêk hayô ami denañ ba intu miñ evalon̄ yani ami.

Yisu anên̄ malak ôdôn̄

21 *Yisu hanañ hathak loñbô. “Tem yana. Ma môlô tem nômbôlêm ya ba unim kambom atu ôthôn̄ ya palin̄ tem injik môlô vônô ba miñ hatôm unu loñ atu ba yaha ami.”

22 Israel iniñ nê bêñbên̄ elañô abô êñ ma thêlôda enañ hadên̄ i nena, “Aisê ka yani hanañ, ‘Môlô miñ hatôm unu loñ atu ba yaha ami?’ Yakô yanida injik i vônô la?”

23 *Ma donptom Yisu hanañ hadên̄ thêlô, “Môlônim loñ ma pik êntêk. Ma yenañ loñ ma malak leñ. Môlô ma avômalô pik ma donptom ya ma miñ anyô pik êntêk ami. 24 Ma miñ môlô ôêvhaviñ abô êntêk ‘Yada Yahamô’ ami, êñ ma tem noma. Ba intu bôk yahanañ hadên̄ môlô yôv nena môlô othak udum kambom lomaloma ba tem noma.”

25 Thêlô enañ hik yani lin̄, “O ma opalê?”

Ma Yisu hanañ, “Sêbôk ba môñ anôn̄ ma yahanañ hadên̄ môlô. 26 Yahatôm yanañ môlônim kambom lomaloma bêñ. Ma donptom Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm,

yani ma avanôn̄. Ba yahalanô anên̄ abô ba yahanañ hadên̄ avômalô pik.”

27 Thêlô êthôn̄ Yisu anên̄ abô atu ba hanañ hathak Lambô. 28 *Aên̄ ba yani hanañ hadên̄ thêlô, “Wak te am ka tem môlô nôsôkwên̄ ya Anyô Anên̄ Nakaduñ atu. Êñ ma tem noyala nena Yada Yahamô ba yahanañ abô takatu ba Wakamik hik thô hadên̄ ya ma miñ yahadum nômlate hatôm yada yenañ auk ami. 29 Ma ôpatu ba hêv ya ba yahalêm intu hamô haviñ ya. Yahadum nômkama hatôm anên̄ lahaviñ. Aên̄ ba miñ hatak ya ba yahamô daluk ami.” 30 Avômalô bêñ anôn̄ elañô Yisu anên̄ abô êñ ba êvhaviñ.

Avômena ethak idum hatôm lami

31 Yisu hanañ hadên̄ avômalô Israel takatu ba êvhaviñ yani nena, “Môlô ovalon̄ yenañ abô loñ lôklokwañ, êñ ma môlô ma yenañ nê ku anôn̄. 32 Ma tem noyala nôm avanôn̄. Ma nôm avanôn̄ êñ tem epole yak atu ba havuvi môlô loñ vê.”

33 *Ma thêlô enañ viyañ, “Aisê! Yêlô ma Ablaham anên̄ limi ba anyôla ma miñ yêlôaniñ alañ ami. Ma honañ aên̄ eka?”

34 *Ma Yisu hanañ viyañ, “Yanañ avanôn̄ bin̄ êndên̄ môlô nena nê takatu ba ethak idum kambom, êñ ma hatôm yak havalon̄ i loñ ba intu

* 8:20: Jon 7:30 * 8:21: Jon 7:34; 13:33 * 8:23: Jon 3:31 * 8:28: Jon 3:14
 * 8:33: Mat 3:9 * 8:34: Lom 6:16,20

kambom habitak thêlônin alañ. ³⁵ Ma nê takatu ba ewa hêk loñ buyañ ma inin alañ hamô. Ba intu nê êñ ma miñ unyak alañ anêñ thalalenj te ami. Nakaduñ iyom intu unyak alañ anêñ avômalô wak nômbênj intu sapênj. ³⁶ Aênj ba ya Nakaduñ yahapole môlônim yak vê, ma yak êñ tem miñ embalonj môlô loñ esak loñbô ami. ³⁷ Yahayala nena môlô ma Ablaham anêñ limi, ma donjom yenañ abô ma miñ hamô môlônim kapôlômim ami. Ba intu udum ek unjgwik ya vônô. ³⁸ Yahathak yahanañ abô hathak nômkama takatu ba Wakamik hathak hik thô hadênj ya. Ma môlô othak udum hatôm atu ba olanô hêk lemimbambô.”

³⁹ *Thêlô enañ viyañ, “Ablaham ma yêlôaniñ wakamik.”

Ma Yisu hanañ hadênj thêlô, “Môlô ma Ablaham anêñ limi, êñ ma tem nosopa anêñ bôk lo loñ. ⁴⁰ Odañô! Wapômbênj hanañ abô avanônj hadênj ya ba yahanañ abô êñ hadênj môlô. Ma lêk môlô udum ek unjgwik ya vônô! Ablaham miñ hadum aênj ami. Ma môlô aisê? ⁴¹ *Môlô osopa lemambô iyom.”

Ma thêlô enañ, “Yêlô miñ avômena loñ sawa ami. Wapômbênj da intu yêlôaniñ wakamik. Ma o?”

⁴² Ma Yisu hanañ, “Yahalêm anêñ Wapômbênj ba êntêk yahamô. Yani hêv ya

ba yahalêm ma miñ yada yahalêm hathak yenañ auk ami. Ba intu Wapômbênj môlônim Lemambô, êñ ma tem môlô lemimimbinj ya aênj iyom. ⁴³ Môlô ôdô yenañ abô. Ba intu môlô ôthônj yenañ abô denañ. ⁴⁴ *Sêbôk ba môñ anônj ma Sadañ anyô hik avômalô vônô mayaliv ba êntêk hadum aênj havenj denañ. Nôm avanônj te miñ hamô haviñ yani ami. Ba intu hadô nôm avanônj sapênj. Yani ma anyô abôyañ lôk abôyañ anêñ alañ. Aênj ba abôyañ ma anêñ abô anônj ba intu hanañ abôyañ iyom. Ma môlônim lemambô ma Sadañ êñ ba anêñ nali ma môlô ba intu osopa anêñ lahaviñ. ⁴⁵ Ma ya anyô loñ buyañ ba yahanañ abô avanônj. Ba intu môlô miñ ôêvhaviñ ya ami. ⁴⁶ *Môlô te hatôm injik yenañ kambom thô e? Yakô yenañ abô ma avanônj ma aisê ba miñ môlô ôêvhaviñ ya ami? ⁴⁷ *Wapômbênj anêñ nali ma ethak elañô anêñ abô. Môlô ma miñ Wapômbênj anêñ nali ami. Ba intu miñ olanô anêñ abô ami.”

Yisu hanañ abô hathak yanida

⁴⁸ *Avômalô Israél enañ Yisu anêñ abô viyañ, “Avanônj! O anyô Samalia te ba ñgôk hamô haviñ o!”

⁴⁹ Ma Yisu hanañ, “Ñgôk miñ hamô haviñ ya ami. Yahalovak Wakamik vibinj. Ma

* 8:39: Mat 3:9 * 8:41: Ais 63:16 * 8:44: 1Jon 3:8 * 8:46: 2Ko 5:21; 1Pi 2:22 * 8:47: 1Jon 4:6 * 8:48: Mak 3:21-22

môlô miñ olovak ya vibin ami. ⁵⁰ Miñ yada yahadum ek avômalô nebam ya ami. Mi. Anyô te intu hamô. Ba intu hadum ek avômalô nebam ya ma tem endanô avômalô inin abô. ⁵¹ *Yanan avanôn biñ êndên môlô. Ôpatu ba hasopa yenan abô ma tem miñ ema ami. Mi anôn.”

⁵² Avômalô Israel enan, “Yêlô lêk ayala nena ngôk hamô haviñ o. Ablaham lôk plopet sapên bôk ema yôv. Ma donjom oda honan, ‘Ôpatu ba hasopa yenan abô ma tem miñ ema ami.’ ⁵³ O bêñ ek yêlôaniñ bumalô Ablaham, e? Yani bôk hama yôv! Ma plopet sapên bôk ema haviñ. Ma hoson nena o anyô bêñ e?”

⁵⁴ Êñ ma Yisu hanañ, “Yahabam yada, êñ ma nôm oyan. Wakamik atu ba môlô olam nena unim Wapômbên, yani êñ intu habam ya. ⁵⁵ Ma donjom môlô miñ oyala yani ami ma mi. Ya ma yahayala yani katô ba yahanan nena yahathôn yani paliñ, êñ ma tem yambitak anyô abôyan êtôm môlô. Aên ba yahayala yani ba intu yahasopa anên abô. ⁵⁶ Môlônim bumalô Ablaham bôk hayala nena tem yalêm ba lamavi anôn. Ma hayê yenan waklavôn êñ ma hadum yani lamavi anên dôên.”

⁵⁷ Avômalô Israel enan hadên Yisu, “Anêm sondabên miñ hatôm 50 ami denan

ma honan nena bôk hâyê Ablaham. Hosau!”

⁵⁸ *Ma Yisu hanañ, “Yanan avanôn biñ êndên môlô. Ablaham miñ habitak ami denan, ma yada bôk yahamô yôv.” ⁵⁹ Thêlô elanô abô êñ ma ewa valu ek nijik yani esak. Ma donjom Yisu hêv i vé menañna hêk unyak mathen anên piklêvôn ba hi.

9

Anyô madaluk pusip

¹ Yisu haven ba hi ma hayê anyô mapusip te. Sêbôk ba talêbô havathu ma mapusip.

² *Ma anên nê ku enan hik yani liñ, “Kêdônwaga, opalê intu hadum kambom ba talêbô hawa ôpêntêk ba mapusip? Ôpên da anên kambom mena lambô lo talêbô inin e?”

³ *Ma Yisu hanañ, “Wapômbên hadum ku êñ hathak ôpên ek avômalô pik nêgê. Ma miñ ôpên mena lambô lo talêbô inin kambom ami. Mi. ⁴ Deda hêk denan ba alalô nandum ôpatu ba hêv ya ba yahalêm anên ku. Bôlôvôn tem êyô ba miñ hatôm anyô nindum ku ami. ⁵ *Yahamô pik ma ya ma avômalô pik inin deda.”

⁶ *Êñ ma yani hasôwapôk hathak pik ma hayelan aleba habitak malim. Ma hawa ba hatak hathak anyô mapusip êñ madaluk. ⁷ Ma hanañ hadên yani, “Nu usik o êndôk kasuk Siloam.” (Athên

* 8:51: Jon 5:24 * 8:58: Jon 1:1 * 9:2: Ese 18:20; Luk 13:2,4 * 9:3: Jon 11:4
* 9:5: Mat 5:14; Jon 8:12 * 9:6: Mak 8:23

Siloam êᶇ anêᶇ ôdôᶇ nena, “Êv yani ba hi.”) Ma ôpêᶇ hi hathik i. Ma hale halêm hathak loᶇbô ma lêk hayê tak mavi.

⁸ Yanida anêᶇ avômalô lôk avômalô takatu ba bôk eyala yani êyê ôpêᶇ ma enaᶇ, “Êntêk ma anyô petenak sêbôk e?” ⁹ Ma doho enaᶇ, “Ôpêᶇ intu.”

Ma vi enaᶇ, “Mi, anyô yan ba hatôm ôpêᶇ.”

Ma doᶇtom ôpêᶇda hanaᶇ, “Ya êᶇ êntêk.”

¹⁰ Ma thêlô enaᶇ hik yani liᶇ, “Aisê ba malem daluk hakyav?”

¹¹ Ma hanaᶇ, “Ôpatu ba elam nena Yisu, hayelaᶇ pik haviᶇ wapôk aleba hatôm pik malim ma hatak hathak yamaleᶇ. Yôv ma hanaᶇ nena, ‘Nu kasuk Siloam ma usik o.’ Êᶇ ma yaha yahathik ma yamaleᶇ hakyav.”

¹² Ma thêlô enaᶇ hik yani liᶇ, “Ôpêᶇ hamô êsê?”

Ma yani hanaᶇ, “Yahathôᶇ paliᶇ.”

Palisi enaᶇ abô hadêᶇ anyô madaluk hakyav

¹³ Êᶇ ma thêlô ewa anyô madaluk pusip atu ba lêk mavi hi ek Palisi. ¹⁴ Lêk Sabat ma Yisu hadum ku êᶇ. ¹⁵ Aêᶇ ba Palisi enaᶇ hik yani liᶇ hatôm atu ba avômalô enaᶇ hik yani liᶇ, “Malem hakyav aisê?” Ma yani hanaᶇ, “Ôpêᶇ hatak pik malim hathak yamaleᶇ ma yahathik ma lêk yahayê tak.”

¹⁶ Ma Palisi doho enaᶇ, “Anyô êᶇ miᶇ halêm anêᶇ Wapômbêᶇ ami ek malê nena habuliᶇ Sabat.”

Ma doᶇtom vi enaᶇ, “Anyô kambom hatôm indum lavôᶇiᶇ anêᶇ aêᶇ e?” Ma thêlô evak i vose hi ôdôᶇ ju.

¹⁷ *Yôv ma thêlô enaᶇ hik anyô madaluk pusip êᶇ liᶇ hathak loᶇbô, “Yani hadum anêm malem ba hakyav. Ma honaᶇ aisê hathak yani?”

Ma ôpêᶇ hanaᶇ, “Yani ma plopet te.”

¹⁸ Ma Israel iniᶇ ᶇê bêᶇbêᶇ miᶇ êvhaviᶇ nena sêbôk ma yani mapusip ma doᶇtom lêk habitak mavi ami. Ba intu elam lambô lo talêbô ba êlêm. ¹⁹ Ma enaᶇ hik thai liᶇ, “Mamunim nalum êntêk e? Talêbô bôk havathu ba mapusip e? Aisê ka lêk hayê tak?”

²⁰ Ma talêbô lo lambô enaᶇ, “Avanôᶇ! Ôpêntêk ma yaianiᶇ okna. Talêbô hawa ma bôk mapusip yôv. ²¹ Ma doᶇtom madaluk hakyav lôk opalê hadum yani madaluk mavi, êᶇ ma yai athôᶇ paliᶇ. Yani bôk anyô muk yôv ba nonaᶇ injik yanida liᶇ.”

²² Israel iniᶇ ᶇê bêᶇbêᶇ bôk enaᶇ nena anyôla hanaᶇ nena Yisu ma Mesia, êᶇ ma tem nêᶇnêᶇm ôpêᶇ vê. Aêᶇ ba intu thai êkô ²³ ba enaᶇ, “Yani bôk anyô muk yôv ba nonaᶇ injik yanida liᶇ.”

²⁴ Yôv ma elam ôpatu ba madaluk mavi hathak loᶇbô ma enaᶇ, “Ondam Wapômbêᶇ anêᶇ athêᶇ ma onaᶇ abô

* 9:17: Jon 4:19

avanôñ! Ôpêñ ma anyô kambom! Aêñ e?"

25 Ma yani hanañ, "Injo! Ôpêñ anyô mavi mena anyô kambom la! Nôm atu ba yahayala katô, sêbôk ma yamalen pusip ma lêk yamalen hakyav!"

26 Ma enañ hik yani liñ, "Yani hadum malê hadêñ o ba malem hakyav?"

27 Ma yani hanañ, "Lêk yahanañ yôv hadêñ môlô, ma môlô lemimôndôn kôtôn. Môlô udum ek nodanô esak loñbô ek numbitak anêñ nê ku e?"

28 Êñ ma Palisi enañ abôma lôk ethañ yani nena, "Oda intu hosopa ôpêñ! Ma yêlô ma asopa Mose iyom! 29 Alalô ayala nena Wapômbêñ bôk hanañ abô hadêñ Mose. Ma donjom ôpêñ anêñ loñ ma yêlô athôn paliñ."

30 Ma ôpêñ hanañ, "Aêñ e? Môlô ôthôn ôpêñ anêñ loñ, e? Odanô! Yani hadum yamalen mavi. 31 *Wapômbêñ hathak halanô nê idum kambom iniñ abô e? Mi. Halanô nê thêthôn atu ba esopa anêñ abô iyom. 32 Sêbôk aleba lêk ma miñ ayê anyô te hadum ba anyô mapusip te habitak mavi ami. 33 Wapômbêñ miñ hêv ôpêñ ba halêm ami, êñ ma miñ hatôm indum nômlate ami."

34 *Palisi elanô aêñ ba enañ, "Waklavôn lemtambô havathu o, ma hubup lôk kambom ma aisê ka hudum

ek ôndôn yêlô? Dô!" Êñ ma ilupunin ôpêñ.

Palisi ma hatôm nê malenin pusip

35 Yisu halanô nena ilupunin ôpêñ ba intu hi ek êmbôlêm yani. Hapôm ma hanañ, "Hôêvhavin Anyô Anêñ Nakadun atu e?"

36 Ma yani hanañ, "Anyô bêñ, anyô êñ ma opalê? Onañ êndêñ ya ek yanêmimbin yani."

37 Ma Yisu hanañ hadêñ yani, "Bôk hôyê yani yôv. Ondanô! Yani êñ êntêk ba hanañ abô havin o."

38 Ma ôpêñ hanañ, "Anyô Bêñ, yahêvhavin." Êñ ma yani halek vadôn lêlô hadêñ Yisu.

39 Ma Yisu hanañ, "Yahalêm pik ek yanañ avômalô iniñ kambom bêñ ek nê malenin pusip tem nêgê tak ma nê êyê tak tem malenin pusip."

40 *Ma Palisi doho êmô ba elanô abô êñ. Ma enañ hik yani liñ, "Aisê! Yêlô ma nê malenin pusip havin e?"

41 Ma Yisu hanañ, "Malenin pusip, êñ ma kambom mi. Ma donjom môlô othak onañ, 'Yêlô athak ayê tak.' Ba intu môlônim kambom havalon môlô loñ denañ."

10

Yisu ma boksipsip iniñ alan

1 Yisu hanañ, "Yanañ avanôn bin êndêñ môlô. Ôpatu ba hasôv lôk kisi ma miñ habitak hayô kola abôlêk ek

* 9:31: Sng 34:15 * 9:34: Sng 51:5

* 9:40: Mat 15:14

enja bôksipsip ami, yani ma anyô vani lôk anyô kambom.
 2 Ma anyô hathak habitak hayô kola abôlêk ba hi, intu boksipsip iniñ alañ. 3 Anyô hayabiñ kola halate abôlêk vê ek boksipsip alañ enja anêñ bok. Dalam tomtom iniñ athêñ ma elañô ba halom i hi yaiñ. 4 Yani hawa anêñ boksipsip sapêñ ele yaiñ yôv ma hamôñ ma boksipsip even yam. Boksipsip eyala alañsi leñselo ba intu esopa i. 5 Ma anyô yañ ma êthônê òpêñ laselo paliñ ba intu êsôv ma miñ ethak esopa ami.” 6 Yisu havuñ abô ba miñ eyala anêñ ôdônê ami.

7 Aêñ ba Yisu hanan hathak lonjbô nena, “Avanônê! Yanan êndênê mólô nena yada ma hatôm kola abôlêk ek boksipsip nêyô kola kapô. 8 *Avômalô sapêñ atu ba êmônê ek ya ma nê vani lôk nê kambom. Ma donjom boksipsip miñ elañô thêlô leñjselo ami. 9 Yada ma kola abôlêk. Anyô te halêm hadênê ya ba hayô kola kapô ma Wapômbênê tem nêm yani bulubiñ. Ôpênê tem ni ba êlêm êmô kola kapô ma tem êpôm nôm mavi ek enjañ. 10 Anyô vani halêm ek enja boksipsip vani lôk injik i vônô lôk imbuliñ i. Ma donjom yahalêm ek neja lôkmala atu ba êmô thêlô kapôlônjin sinj.

11 * “Ya ma boksipsip iniñ alañ mavi ba yahatak yenan

lôkmala ek nêm boksipsip sa. 12 *Alañ anêñ nê ku ma miñ boksipsip iniñ alañ ami. Ba êyê avuñ yatap te halêm ma tem netak boksipsip nêmô ma nêsôv ba ini. Ma avuñ yatap tem indupuniñ i ba nêsôv mayaliv. 13 Alañ anêñ nê ku ma leñjinhaviñ vuli iyom ma miñ leñjinhiki hathak boksipsip ami. Ba intu thêlô êsôv ba i.

14 “Yada iyom intu boksipsip iniñ alañ mavi. Yahayala yenan boksipsip ma thêlô eyala ya 15 *hatôm atu ba Wakamik hayala ya ma yahayala Wakamik. Ma yahatak yenan lôkmala ek nêm boksipsip sa. 16 *Yenan boksipsip doho miñ êmô kola êntêk kapô ami. Ma yahalam i ma tem nedañô yalenjselo ma tem yandom i ba ni nêyô kola kapô ek nimbitak ôdônê donjom lôk alañ donjom iyom. 17 *Wakamik lahaviñ ya ba intu yalenhaviñ yani ek yatak yenan lôkmala ma tem yanja esak lonjbô. 18 Anyôla miñ hatôm nêm yenan lôkmala vê ami. Mi. Yada yenan yalenhaviñ ek yatak yenan lôkmala. Yahatôm yatak ma yahatôm yanja esak lonjbô. Wakamik hanan ek yandum aênê.”

19 Avômalô Israêl elañô abô êñ ma evak i vose hi ôdônê ju hathak lonjbô. 20 Ma bênê anônê enan nena, “Ngôk kambom hamô havinê yani ba anêñ auk

* 10:8: Jer 23:1-2; Ese 34:2-3 * 10:11: Sng 23:1; ALK 7:17 * 10:12: Ap 20:29

* 10:15: Mat 11:27; 1Jon 3:16 * 10:16: Ais 56:8; Ese 34:23 * 10:17: Plp 2:8-9

molo. Aisê ka mólô olanjô anêḅ abô?”

²¹ Ma donjtom vi enañ, “Mi! Anyô lôk ḅgôk te miḅ hatôm enañ abô takêḅ ami. Ma ḅgôk kambom miḅ hatôm indum maleḅ pusip mavi ami. Mi.”

Nê Israeḅ miḅ êvhaviḅ ami

²² Waklavôḅ Êv Mek Ek Unyak Matheḅ hayô ba avômalô Israeḅ i Jelusalem ek nêgê.*

Lêk ma beleḅ simbak ²³ ba Yisu haveḅ unyak matheḅ anêḅ kapo daḅ te ba elam nena Solomon Anêḅ Kapo Daḅ. ²⁴ Ma avômalô Israeḅ ekalabu yani siḅ ma enañ, “Huvuḅ abô ba aḅgê ka tem onañ nena o ma opalê? O ma Mesia atu e? Êḅ ma onañ bêḅ.”

²⁵ Ma Yisu hanaḅ viyaḅ nena, “Bôk yahanañ yôv hadêḅ mólô lôk lavôḅḅiḅ takatu ba yahadum hathak Wakamik anêḅ athêḅ hik ya thô hadêḅ mólô. Ma miḅ ôêvhaviḅ ya ami. ²⁶ Ek malê nena mólô ma miḅ yenaḅ boksipsip ami ba intu miḅ ôêvhaviḅ ya ami. ²⁷ Yenaḅ boksipsip ma ethak elanjô yaleḅselo. Yahayala thêlô ma thêlô ethak esopa ya. ²⁸ *Yahêv lôkmala atu ba tem nêmo êtôm wak nômbêḅ intu sapêḅ hadêḅ yenaḅ avômalô ek miḅ nema ami lôk miḅ hatôm anyôla enja i vê êḅjêk yabaheḅ ami. ²⁹ Wakamik hêv i hadêḅ ya, ma yani

ma bêḅ ek nômkama sapêḅ ba miḅ hatôm anyôla nêmo thêlô vê êḅjêk Wakamik baḅ ami. ³⁰ Yai lôk Wakamik ma donjtom iyom.”

³¹ Avômalô Israeḅ ewa valu hathak lonjô ba idum ek nijik Yisu vônô. ³² Ma Yisu hanaḅ hadêḅ thêlô, “Mólô bôk ôyé lavôḅḅiḅ mavi bêḅ anôḅ atu ba yahadum yôv. Ku êḅ ma Wakamik hêv hadêḅ ya. Ma lavôḅḅiḅ alisê intu yenaḅ kambom ba udum ek uḅḅwik ya esak valu?”

³³ *Ma thêlô enañ viyaḅ, “Yêlô adum ek naḅḅik o esak valu ek malê nena honañ abôma hathak Wapômbêḅ nena oda ma Wapômbêḅ. Ma donjtom o ma anyô pik iyom. Ma miḅ yêlô leḅḅiḅhabi lavôḅḅiḅ la ami. Mi.”

³⁴ Ma Yisu hanaḅ, “Mólô da unim abô balabuḅ te hanaḅ nena, ‘Wapômbêḅ da halam mólô nena wapômbêḅ.’
Kapya Yeḅ 82:6

³⁵ “Odaḅô! Abô atu ba hêk Wapômbêḅ anêḅ kapya ma avanôḅ ba bôk hêv hadêḅ avômalô takatu ba halam i nena, ‘wapômbêḅ’.” ³⁶ Ma hatak ya hatôm anêḅ anyô ek yalêm pik êntêk ba intu ya ma wapômbêḅ hatôm mólô. Ma donjtom ya ma nakaduḅ ba intu ya ma bêḅ ek mólô. Aêḅ ba yahanañ nena, ‘Ya ma Wapômbêḅ Nakaduḅ’ ma yahanañ abôma hathak Wapômbêḅ aisê ba intu onañ

* **10:22:** Sêbôk ba avômalô lonj buyañ ibuliḅ unyak matheḅ ma avômalô Israeḅ ik vovak. Vêmo ma êv mek ek unyak matheḅ hathak lonjô. Ba intu avômalô Israeḅ leḅḅiḅ waklavôḅ êḅ. * **10:28:** Jon 3:16; 6:39 * **10:33:** Wkp 24:16

ya bêḅ? ³⁷ Yahadum ku takatu ba Wakamik hadum ba intu nônêmbiḅ ya. ³⁸ *Ma ôdô nônêmbiḅ ya, êḅ ma nônêmbiḅ lavôḅiḅ iyom. Nônêmbiḅ yenaḅ ku takatu ek êndôḅ môlô ek noyala katô nena Wakamik hamô ya kapô ma yahamô Wakamik kapô.” ³⁹ Êḅ ma idum ek nebalonḅ yani esak lonḅô. Ma donḅtom hêv i vê hêk thêlô ba hi.

⁴⁰ *Ma habup hayô ḅaḅ Jolodaḅ ba hi ma hamô lonḅ sêbôk ba Jon hathik avômalô halôk ⁴¹ ma avômalô bêḅ anôḅ i hadêḅ yani ma enaḅ, “Avanôḅ! Jon miḅ hadum lavôḅiḅ te ami. Ma donḅtom abô takatu ba yani hanaḅ hathak ôpêntêk ma avanôḅ.” ⁴² Ma avômalô lonḅ êḅ bêḅ anôḅ êvhaviḅ yani.

11

Lasalus hama

¹ *Anyô te hapôm lijiḅ ba anêḅ athêḅ nena Lasalus. Yani ma anyô Betani. Betani êḅ ma avi loyaḅ Malia lo Mata iniḅ malak ôdôḅ. ² *Malia êḅ atu ba yani haḅgasô nôm ôv mavi hayô hamô Anyô Bêḅ va ma haya lopali vê hathak wakadôk ḅaḅ. Anyô lijiḅ êḅ ma Lasalus, Malia atu limalô. ³ Ma avi lo yaḅ êv abô hadêḅ Yisu nena, “Anyô bêḅ, anêḅ anyô môlô hapôm lijiḅ.”

⁴ *Yani halaḅô abô êḅ ma hanaḅ nena, “Lijiḅ êḅ anêḅ

anôḅ ma miḅ ḅama ami. Lijiḅ êḅ habitak ek injik Wapômbêḅ anêḅ lôkmaḅgiḅ thô. Ma lôkmaḅgiḅ êḅ tem injik ya Nakaduḅ anêḅ lôkmaḅgiḅ thô aêḅ iyom.” ⁵ Yani lahaviḅ Mata lo yaḅ Malia ma Lasalus bêḅ anôḅ. ⁶ Ma donḅtom yani halaḅô nena Lasalus hapôm lijiḅ ma miḅ hi kethêḅ ami ma hamô lonḅ êḅ hatôm wak ju.

⁷ Êḅ ma hanaḅ hadêḅ ḅê ku, “Alalô nabôana Judia.”

⁸ Ma thêlô enaḅ, “Kêdôḅwaga, lonḅ êḅ ma waksêḅyôk ma avômalô Israeḅ idum ek nijik o vônô esak valu! Ma hudum ek ômbônu eka?”

⁹ Ma hanaḅ, “Wakma laumiḅ ba lahavuḅu hadêḅ wak te, aêḅ e? Ma pik êntêk êḅ anêḅ deda habi ba anyô êyê tak. Ma tem miḅ nêndôk ami. ¹⁰ Ma bôlôvôḅ ma deda mi ba anyô evenḅ ma tem nêndôk.”

¹¹ Vêḅ ma hanaḅ, “Alalôaniḅ anyô môlô Lasalus hêk sôm ba tem yana ek yaḅgiḅ liḅ.”

¹² Ma ḅê ku enaḅ, “Anyô Bêḅ, dô! Hêk sôm ek lijiḅ etak yani ba imbitak mavi.”

¹³ Thêlô esonḅ nena hanaḅ hathak Lasalus hêk sôm la. Ma donḅtom mi. Hanaḅ hathak Lasalus anêḅ ḅama.

¹⁴ Ba intu hanaḅ bêḅ nena, “Lasalus lêk hama ¹⁵ ba miḅ yahamô haviḅ ami ba intu yalenḅmavi. Ma tem yanêḅ môlô sa ek nônêmbiḅ. Alôana i!”

* **10:38:** Jon 14:10-11 * **10:40:** Jon 1:28 * **11:1:** Luk 10:38-39 * **11:2:**

Jon 12:3 * **11:4:** Jon 9:3 * **11:16:** Mak 14:31 * **11:16:** Abô Glik “Didimus” anêḅ ôdôḅ ‘anyô lopopek’.

16 *Êḡ ma Tomas anêḡ athêḡ yaḡ nena Didimus* hanaḡ hadêḡ ḡê ku vi nena, “Alôana imbiḡ yani ek nijik alalô vônô imbiḡ.”

Yisu ma lôkmala anêḡ ôdôḡ

17 Yisu thêlô êyô Betani ma yani halaḡô nena Lasalus bôk hêk siô hatôm wak ayova. 18 Loḡ êḡ hamô habobo Jelusalem ba hatôm kilomita lô iyom. 19 Ma avômalô Israeḡ bêḡ anôḡ êlêm ek nêḡnêḡ Malia lo Mata thêvô. 20 Mata halaḡô nena Yisu lêk halêm êḡ ma hi ek êḡjê. Malia ma hamô unyak.

21 Ma Mata hanaḡ, “Anyô Bêḡ, hômô loḡ êntêk ma yenaḡ livôḡ tem miḡ ema ami. 22 Ma doḡtom yahayala nena malêla takatu ba honaḡ hik Wapômbêḡ liḡ, êḡ ma tem yani indum.”

23 Ma Yisu hanaḡ, “Livôm tem imbiyô esak loḡbô.”

24 *Ma Mata hanaḡ, “Avanôḡ! Pik lo leḡ anêḡ daḡ ba avômalô iviyô ma tem yani imbiyô imbiḡ.”

25 Ma hanaḡ, “Yada ma anyô yahik avômalô liḡ lôk yahêv lôkmala hadêḡ i. Ma ôpatu ba hama ma doḡtom hêvhaviḡ ya, ôpêḡ tem êmô lôkmala. 26 Avômalô takatu ba êvhaviḡ intu ewa lôkmala anôḡ ma tem miḡ nema ami. Hôêvhaviḡ abô êntêk mena mi e?”

27 *Ma Mata hanaḡ, “Anyô Bêḡ! Avanôḡ! Yahêvhaviḡ nena o ma Mesia lôk

Wapômbêḡ Nakaduḡ atu ba bôk hanaḡ nena tem êlêm pik êntêk.”

28 Êḡ ma Mata hi hanaḡ yaôna hadêḡ Malia, “Kêdôḡwaga hayô ba halam o.” 29 Malia halaḡô abô êḡ ma haviyô kethêḡ ba hi ek êḡjê. 30 Yisu hamô loḡ atu ba Mata hapôm yani halôk ma miḡ hayô malaklêvôḡ ami. 31 Avômalô Israeḡ takatu ba êmô unyak haviḡ Malia ek nêḡnêḡ yani thêvô êyê haviyô kethêḡ ba hi yaiḡ ma esopa ba i. Thêlô eson nena hi ek endaḡ emberḡ siô la. 32 Malia hi hayô loḡ atu ba Yisu hamô ma hayê yani. Ma halek vadôḡ lêlô habobo Yisu valuvi ma hanaḡ, “Anyô Bêḡ, hômô loḡ êntêk ma tem miḡ livôḡ ema ami.”

33 Yani halaḡô Malia lôk avômalô iniḡ asêḡ malêḡ ba lamalainḡ lôk lahiki bêḡ anôḡ. 34 Ma hanaḡ, “Môlô ôdô yani hêk êsê?”

Ma thêlô enaḡ, “Anyô Bêḡ, ôlêm nôḡḡô.”

35 Enaḡ aêḡ ma halaḡ.

36 Ma avômalô Israeḡ takêḡ enaḡ, “Alikak! Yani lahaviḡ ôpêntêk bêḡ anôḡ.”

37 *Ma doḡtom doho enaḡ, “Anyô êḡ hadum ba ḡê maleḡniḡ pusip êyê tak. Ma tem indum aêḡ iyom êndêḡ ôpêntêk ba miḡ hatôm ema ami.”

Yisu hik Lasalus liḡ hathak loḡbô

38 Yisu lamalainḡ ba lahiki bêḡ anôḡ hathak loḡbô aleba

* 11:24: Jon 6:40 * 11:27: Jon 6:69

* 11:37: Jon 9:6-7

hi hayô siô. Siô êḡ ma valu abyañ te ba epesaḡ hêk dum-lolê. Ma valu te hamô lôv abôlêk siḡ. ³⁹ Ma hanaḡ, “Nônêm valu vê!”

Mata, anyô ḡama êḡ anêḡ livavi, hanaḡ, “Anyô Bêḡ, bôk hêk siô hatôm wak ayova ba kupik bôk ôvpalê.”

⁴⁰ Ma hanaḡ, “Lêk yahanaḡ hadêḡ o yôv! Hôêvhaviḡ, ma tem nõḡḡ Wapômbêḡ anêḡ lôkmaḡḡḡ.”

⁴¹ Êḡ ma thêlô êv valu vê. Ma hayê leḡ ma hanaḡ, “Wakamik! Hothak holaḡḡ yenaḡ abô ba yaleḡmavi.

⁴² Yada yahayala yôv nena wak nõmbêḡ intu ma holaḡḡ yenaḡ abô. Ma doḡtom yahanaḡ abô êntêk ek nêm avômalô takêntêk sa ek nênmimbiḡ nena hôêv ya ba yahalêm.”

⁴³ Êḡ ma halam lôklala nena, “Lasalus, ôlêm yaiḡ!”

⁴⁴ Ma hatak siô ba hale yaiḡ. Ivuvi va lo baḡ hathak sôp seleḡ ma thohavloma ma ivuliv hathak sôp. Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Nopole sôp vê ek ni.”

⁴⁵ *Ma avômalô Israeḡ takatu ba elañ haviḡ Malia êyê nõm atu ba Yisu hadum ba bêḡ anôḡ êvhaviḡ. ⁴⁶ *Ma doḡtom vi i hadêḡ ḡê Palisi ma enañ hathak nõm takatu ba yani hadum. ⁴⁷ Êḡ ma ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk ḡê Palisi takatu ba elam nena Sanhedlin* elam sa te ba enañ nena, “Ôḡḡ! Anyô

êntêk hadum lavôḡḡḡ bêḡ anôḡ. Ma alalô ayê loḡ eka? ⁴⁸ Atak yani ba hadum ku êḡ, ma tem avômalô sapêḡ nênmimbiḡ. Êḡ ma Lom tem nêlêm nimbuliḡ alalôaniḡ unyak mathenḡ lôk avômalô sapêḡ.”

⁴⁹ Ma thêlôniḡ anyô te anêḡ athêḡ nena Kaiapas. Ma sondabêḡ êḡ ma yani hatôm anyô bêḡ habôk da ba hanaḡ hadêḡ thêlô nena, “Môlô molo e? ⁵⁰ Odaḡô! Môlô ôthôḡ auk êntêk paliḡ e? Anyô te hama êḡ ma nõm yaôna. Ma avômalô Israeḡ sapêḡ ema êḡ ma malaiḡ bêḡ. Aêḡ ba mavi ek anyô te iyom ema ek nêm avômalô bêḡ anôḡ sa.”

⁵¹⁻⁵² *Sondabêḡ êḡ ma Kaiapas hatôm anyô bêḡ habôk da. Ba intu hanaḡ abô loḡ kapô atu ba tem injik anôḡ nena Yisu tem ema ek nêm avômalô Israeḡ sa lôk isup Wapômbêḡ anêḡ nali takatu ba êmô mayaliv esak doḡtom ek malê nena miḡ hama ek nêm avômalô Israeḡ iyom sa ami. Ma Kaiapas miḡ hanaḡ abô êḡ hatôm yanida anêḡ auk ami. ⁵³ *ḡê bêḡbêḡ elañô Kaiapas anêḡ abô ma êbôlêm loḡôndê ek nijik Yisu vônô.

⁵⁴ Êḡ ma Yisu hatak avômalô Israeḡ ma hi Eplaim atu hamô habobo loḡ thiliv ek êmô imbiḡ anêḡ ḡê ku doho ba intu miḡ havenḡ Israeḡ malêvôḡ ami.

* 11:45: Jon 7:31 * 11:46: Luk 16:31 * 11:47: Elam iniḡ kaunsil nena “Sanhedlin”. * 11:51-52: Jon 10:16 * 11:53: Jon 5:18

55 Avômalô Israêl iniñ waklavôñ Hale ba Hi habobo. Ma avômalô lomalak bêñ anôñ i daku Jelusalem ek nêpôpêk i ek nêgê waklavôñ êñ. 56 Ma thêlô imiñ unyak mathen anêñ piklêvôñ ek nêmbôlêm Yisu. Ma thêlôda enañ hadêñ i, “Môlô lemhabi aisê? Yani tem êlêm ênjê waklavôñ êntêk imbiñ mena mi e?” 57 Ma donjom nê bêñbêñ êbôk da lôk nê Palisi enañ lôklokwan hadêñ avômalô, “Anyô te hayê nena Yisu hamô êsê êñ ma enañ bêñ ek nebalon yani.”

12

*Malia hathik Yisu va
(Mat 26:6-13; Mak 14:3-9)*

1 *Wak bahenvi ba lahavute hêk denañ ek êyô waklavôñ Hale ba Hi. Ma Yisu hi Betani, Lasalus anêñ lon, ôpatu ba yani hik liñ hathak lonbô hêk ñama. 2 *Êñ ma thêlô engabôm nôm leñimavi ek yani. Mata hathô nôm ma Lasalus hamô havin nê takatu ba eyañ nôm havin Yisu. 3 *Ma Malia hawa kolopak nôm ôv mavi hamô kapô ba anêñ vuli ma bêñ anôñ ba hanjasô hayô hamô Yisu va kapô luvi. Ma hathav lôthôk vê hathak yanida wakadok ñauñ. Ma nôm ôv mavi atu anêñ ôv haven unyak kapô êñ sapêñ.

4 Ma Yisu da anêñ nê ku te elam nena Judas Iskaliot ôpatu ba tem enañ yani bêñ

hayê ba hanañ, 5 “Nôm ôv mavi êñ ma anyô hadum ku sondabêñ daluk te ek nêm vuli! Ma lêk engasô oyañ iyom! Nanêm nôm êñ ek anyô vi nênmêm vuli ba naja valuseleñ ek nanêm êndêñ avômalô siv.” 6 Judas anêñ ku hayabin avômalô êvhavin iniñ valuseleñ ma donjom anyô vani te ba hathak hawa vi vani hatôm yanida anêñ lahavin. Ba intu hanañ aêñ. Ma miñ lahiki hathak avômalô siv ba hanañ ami.

7 Ma Yisu hanañ, “Notak yani. Avi êñ hapôpêk yenañ ñama. 8 *Avômalô siv tem nênmêm imbiñ môlô êtôm wak nômbêñ intu sapêñ. Ma donjom tem miñ yamô imbiñ môlô sawa daim ami.”

9 Avômalô Israêl bêñ anôñ elañô nena Yisu hamô Betani. Êñ ma i ek nêgê yani. Thêlô miñ i ek nêgê yani iyom ami. Mi. Leñimhavin nêgê Lasalus imbiñ, ôpatu ba Yisu hik liñ hathak lonbô hêk ñama. 10-11 *Ba intu avômalô Israêl bêñ anôñ êvhavin ba esopa Yisu. Ma nê bêñbêñ êbôk da evak abô ek nijik Lasalus vônô imbiñ Yisu.

*Yisu habitak hayô
Jelusalem hatôm kiñ*

*(Mat 21:1-11; Mak 11:1-11;
Luk 19:29-40)*

12 Haviyô hayañ ma avômalô nômbêñ atu ba bôk i Jelusalem ek nêgê waklavôñ Hale ba Hi elañô nena Yisu haven ba hi Jelusalem. 13 *Ma

* 12:1: Jon 11:1,43 * 12:2: Luk 10:40 * 12:3: Luk 7:37-38 * 12:8: Lo 15:11 * 12:10-11: Jon 11:45 * 12:13: Jon 1:49

ewa nôkya lô thanaŋ ba i êpôm
Yisu ma elam kaêk nena,
“Osana!”

“Wapômbêŋ nê m lamavi
êndêŋ ôpatu ba halêm
hathak Anyô Bêŋ anêŋ
athêŋ!” *Kapya Yeŋ*
118:25-26

“Wapômbêŋ nê m lamavi
êndêŋ avômalô Israe
l iniŋ Kiŋ!”

14 Yisu hawa bok donki
map te ba hayô hamô
hatôm atu ba bôk eto halôk
Wapômbêŋ anêŋ kapya nena,
15 “Môlô avômalô Saion miŋ
nôkô ami.

Ôngô! Unim kiŋ halêm!

Yani hayô hamô bok donki
nakaduŋ te ba halêm!”
Sekalaia 9:9

16 *Nê ku êyê nô m takêŋ
ma donjom êthôn anêŋ ôdôn
paliŋ. Ma Yisu hama ba
haviyô hathak loŋbô ma miŋ
leŋiŋhabi abô takatu ba bôk
eto halôk Wapômbêŋ anêŋ
kapya. Êŋ ma eyala nena
abô êŋ eto hathak Yisu da lôk
leŋiŋhabi nô m takatu ba idum
hadêŋ yani.

17 Avômalô takatu ba bôk
êyê Yisu halam Lasalus hêk
siô ba hik liŋ hathak loŋbô
enaŋ haveŋ denaŋ ba abô êŋ
hi mayaliv. 18 Aêŋ ba avômalô
bêŋ anôn elanô nena Yisu bôk
hadum lavônŋiŋ êŋ. Ba intu
etak Jerusalem ba i ek nêpôm
yani. 19 Nê Palisi êyê ma
thêlôda enaŋ hadêŋ i, “Ôngô!
Avômalô sapêŋ lêk esopa yani
ba alalôaniŋ ku anôn mi.”

Yisu anêŋ ku hayô

20 Avômalô loŋ buyaŋ doho
i daku Jerusalem ek nêgê
waklavôn Hale ba Hi ba
nênê m yeŋ imbiŋ avômalô
Israe. 21 Ma i hadêŋ Pilip,
anyô Betsaida anêŋ Galili.
Ma enaŋ hik yani liŋ, “Anyô
bêŋ, yêlô adum ek nagê Yisu.”
22 Êŋ ma Pilip hi hanaŋ hadêŋ
Andulu ba thai i enaŋ hadêŋ
Yisu.

23 *Ma Yisu hanaŋ,
“Wakma lêk hayô yôv ek injik
Anyô Anêŋ Nakaduŋ anêŋ
lôkmanŋiŋ thô. 24 *Yanaŋ
avanôn biŋ êndêŋ môlô.
Yaŋvêk te miŋ evatho halôk
pik ami, êŋ ma tem miŋ injik
anôn ami. Tem ida êmô aêŋ.
Ma donjom yaŋvêk atu ba
evatho halôk pik, êŋ ma hama
ba tem injik anêŋ anôn bêŋ
anôn. 25 *Anyô te lahaviŋ
anêŋ lôkmala bêŋ anôn êŋ ma
anêŋ lôkmala êŋ tem nê m yak
ba mi. Ma anyô te hapôlik
hathak anêŋ lôkmala pik êntêk
êŋ ma tem embalon anêŋ
lôkmala êŋ loŋ wak nômbêŋ
intu sapêŋ. 26 Ôpatu ba
hadum ek indum yenaŋ ku
ma esopa ya ba loŋ atu ba
yahamô ma tem êmô imbiŋ.
Ma Wakamik tem enaŋ abô
mavi esak ôpêŋ.

27 * “Lêk yalenmalaiŋ
bêŋ ba hatôm yanaŋ nena,
‘Wakamik, nê m ya bulubiŋ.’
Dô! Yahalêm ek yandum ku
êŋ. 28 Wakamik, nunŋwik
anê m lôkmanŋiŋ thô!”

* 12:16: Jon 2:22 * 12:23: Jon 13:31-32; 17:1 * 12:24: 1Ko 15:36 * 12:25:

Mat 16:25 * 12:27: Sng 6:3; 42:5; Mat 26:38

Êḡ ma kaêk te halam anêḡ malak leḡ nena, “Bôk yahik yenaḡ lôkmaḡḡiḡ thô yôv. Ma tem yandum esak loḡbô.”
 29 Avômalô nômbêḡ atu imiḡ loḡ êḡ elañô abô êḡ ba enaḡ, “Kakalu!” Ma doho enaḡ, “Aḡela te hanaḡ abô hadêḡ yani!”

30 Ma Yisu hanaḡ nena, “Kaêk êḡ halêm ek nêm môlô sa. Yani miḡ halam ek nêm ya sa ami ma mi. 31 Ku nenaḡ avômalô pik bêḡ lêk hayô yôv. Ba tem nimbi pik êntêk anêḡ anyô bêḡ kambom atu ni. 32 *Ma tem nêḡnêm ya liḡ êtôm sêbôk ba Mose hathôkwêḡ umya dahô hathak a ek endom avômalô sapêḡ nêlêm êndêḡ ya.” 33 *Yisu hanaḡ abô êḡ ek injik loḡñdê atu ba tem nijik yani vônô esak alovalaḡaḡsiḡ thô.

34 *Ma avômalô nômbêḡ atu enaḡ, “Abô balabuḡ hanaḡ nena Mesia atu tem êmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ ba yêlô ayala abô êḡ. Ma honaḡ nena nêsôkwêḡ o Anyô Anêḡ Nakaduḡ esak a. Anyô Anêḡ Nakaduḡ êḡ ma opalê?”
 35 *Ma Yisu hanaḡ, “Sawa bidon iyom ma deda tem êmô imbiḡ môlô. Ba ôpatu haveḡ momaḡiniḡ ma hathôḡ nena tem ni êsê. Aêḡ ba intu môlô nomberḡ yapinḡ êḡa tem momaḡiniḡ êyô môlô vôv!”
 36 *Deda hamô haviḡ môlô denaḡ. Aêḡ ba nônêmimbiḡ yani ek môlô tem numbitak

deda anêḡ avômalô.” Yisu hanaḡ abô êḡ yôv ma hatak thêlô ba hi hakopak.

Avômalô bêḡ anôḡ miḡ êvhaviḡ Yisu ami

37 Yisu bôk hadum lavôḡiḡ lomaloma hêk avômalô maleḡiḡ. Ma donḡtom miḡ êvhaviḡ yani ami 38 ek plopet Aisaia anêḡ abô injik anôḡ nena,

“Anyô Bêḡ, opalê lêk hêvhaviḡ alalôaniḡ abô?

Ma opalê lêk hayê anêm lôklokwaḡ atu ba bôk huik thô? Mi anôḡ.” *Aisaia 53:1*

39 Avômalô iniḡ lôklokwaḡ mi ek nêḡmimbiḡ ba intu plopet Aisaia bôk hanaḡ hêk Wapômbêḡ anêḡ kapy aêntêk,

40 “Yani habi thêlô maleḡiḡ siḡ

ma hik thêlôninḡ auk siḡ ek miḡ nêḡê esak maleḡiḡ lôk neyala êḡjêk iniḡ auk ba nêḡbô nêlêm êndêḡ ya ek yandum thêlô mavi ami.” *Aisaia 6:10*

41 *Aisaia bôk hayê Yisu anêḡ lôkmaḡḡiḡ. Aêḡ ba yani hanaḡ abô êḡ hathak Yisu.

42 *Ma avômalô Israeḡ iniḡ ḡê bêḡbêḡ doho êvhaviḡ Yisu ma donḡtom miḡ enaḡ iniḡ êvhaviḡ bêḡ ami. Thêlô êkô ek Palisi nêḡnêm i vê 43 *ba intu leḡiḡhaviḡ avômalô pik iniḡ leḡiḡmavi bêḡ anôḡ hamôḡ ek Wapômbêḡ anêḡ lamavi.
 44 Ma Yisu halam kaêk nena,

* 12:32: Jon 3:14 * 12:33: Jon 18:32

* 12:35: Jon 8:12 * 12:36: Ep 5:8

* 12:43: Jon 5:44

* 12:34: Sng 110:4; Ais 9:7; Dan 7:14

* 12:41: Ais 6:1 * 12:42: Jon 9:22

“Ôpatu ba hêvhaviņ ya ma hêvhaviņ ôpatu ba hêv ya ba yahalêm haviņ. Miņ hêvhaviņ ya iyom ami. ⁴⁵ *Ôpatu ba hayê ya, êņ ma hatôm hayê ôpatu ba hêv ya ba yahalêm. ⁴⁶ Yahalêm hatôm deda hamô pik ek opalêla takatu ba êvhaviņ ya ma tem miņ nêmo momaņiniņ esak loņbô ami.

⁴⁷ * “Yahalêm ek yanêm avômalô pik bulubiņ. Ma miņ yahalêm ek yandum abô ek avômalô pik ami. Aêņ ba opalêla takatu ba elañô yenaņ abô ba miņ esopa ami ma tem miņ yandum abô ek i ami. ⁴⁸ Abô takêntêk ba yahanaņ êņ iyom intu tem êtôm abô nindum abô esak êndêņ pik lo leņ anêņ daņ ba opalê atu ba hadô ya ba miņ halaņô yenaņ abô ami, êņ ma tem yani indum abô. ⁴⁹ Ma Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm intu hêv abô êņ ba yahanaņ. Miņ yada yahanaņ yenaņ abô ami. Ba intu tem nindum abô esak abô êņ iyom. ⁵⁰ Ma yahayala nena Wakamik anêņ abô tem nêmo lôkmala atu ba nêmo êtôm wak nômbêņ intu sapêņ. Aêņ ba yahanaņ abô takatu ba Wakamik hêv hadêņ ya iyom.”

13

Yisu hathik nê ku veniņkapô

¹ Avômalô Israeļ iniņ waklavôņ Hale ba Hi habobo. Ma Yisu hayala nena anêņ waklavôņ etak pik ba ni ek Lambô lêk hayô. Yani

hathak lahaviņ anêņ avômalô takatu ba êmo pik aleba hayô wakma hatak i. Ma dokte ma tem injik anêņ lahaviņ anêņ anôņ tho êndêņ thêlo.

² *Yaņsiņ ma thêlo eyaņ nômo êmo. Ma Sadaņ bôk halôk Judas la yôv ek enaņ Yisu bêņ. Judas êņ ma Saimon Iskaliot nakaduņ. ³ *Ma Yisu hayala nena Wapômbêņ hatak nômkama sapêņ halôk yanida baņ. Lôk hayala nena yanida halêm anêņ Wapômbêņ ba tem êmbôni êndêņ Wapômbêņ esak loņbô. ⁴ Êņ ma hatak nômo hamô. Ma habi anêņ kwêv tho hatôm anyô athêņ mi ma hawa sôp te ba havuvi hayô haven lamalim. ⁵ Ma haņgasô ņaņ halôk belev te ba hathik anêņ nê ku veniņ kapô. Ma haya vê hathak sôp atu ba havak hawê haven lamalim.

⁶ Yani hathik anyô vi iniņ yôv ma hadum ek isik Saimon Pita anêņ. Ma Pita hanaņ, “Anyô Bêņ, hudum ek usik yavenkapô e?”

⁷ Ma hanaņ, “Hôthôņ nômo atu ba lêk yahadum. Wak te am ka tem oyala.”

⁸ Ma Pita hanaņ, “Dô! Miņ usik yavenkapô ami. Mi anôņ.”

Ma hanaņ viyaņ, “Miņ ya-hathik o ami ma tem miņ umbitak yenaņ avômalô te ami.”

⁹ Ma Saimon Pita hanaņ, “Anyô Bêņ, êņ ma usik yaba-heņ lôk yalenkadôk imbiņ ma

* 12:45: Jon 14:9 * 12:47: Jon 3:17
Jon 3:35; 16:28

* 13:2: Luk 22:3; Jon 13:27 * 13:3:

miñ usik yavenkapô iyom ami.”

10 *Ma yani hanañ hadêñ ôpêñ nena, “Anyô bôk hathik i yôv, ma miñ isik i esak lojbo ami. Isik va iyom ek malê nena liñkupik ma mabuñ. Ma môlô ma mabuñ. Ma doñtom miñ sapêñ mabuñ ami.” 11 Yisu lêk hayala ôpatu ba tem enañ yani bêñ. Ba intu hanañ, “Miñ sapêñ mabuñ ami.”

12 Yani havôkwiñ thêlô veniñ yôv ma hik anêñ kwêv hathak lojbo ma halôk hamô. Ma hanañ hik thêlô liñ, “Môlô oyala nôm atu ba lêk yahadum anêñ ôdôn e?

13 Ya môlônim Kêdônwaga lôk môlônim Anyô Bêñ ba intu môlô udum mavi ba olam ya nena ‘Kêdônwaga’ lôk ‘Anyô Bêñ’. 14 *Ôngô! Ya ma môlônim Anyô Bêñ lôk Kêdônwaga ma doñtom lêk yahathik môlô vemim hatôm anyô athêñ mi. Aêñ ba môlô sapêñ nusik môlônim avômalô vi veniñ aêñ iyom.

15 *Yahik ku êñ thô hadêñ môlô ek nosopa yavenkwam ba nundum êtôm atu ba lêk yahadum hadêñ môlô.

16 *Yanañ avanôn biñ êndêñ môlô. Anyô ku ma miñ bêñ ek anêñ anyô bêñ ami. Ma anyô atu ba hi ma miñ bêñ ek ôpatu ba hêv yani ba hi ami. 17 Lêk môlô oyala auk takêñ. Ba udum aêñ ma tem Wapômbêñ lamavi esak môlô.

Yisu hayala Judas anêñ kambom

(*Mat 26:20-25; Mak 14:17-21; Luk 22:21-23*)

18 “Ma miñ yahanañ abô êñ hathak môlô sapêñ ami. Yahayala môlô nê takatu ba yahalam yôv unim auk. Ma doñtom abô atu ba hêk Wapômbêñ anêñ kapyia tem injik anôn aêntêk,

‘Ôpatu ba hanañ nôm haviñ ya ma tem nêv vankwam liñ ek embak ya esak.’
Kapya Yen 41:9

19*“Nôm êñ habitak ami denañ ma lêk yahanañ hadêñ môlô yôv ek waklavôn atu ba nôm êñ habitak ma môlô tem nônêmbiñ ya nena Yada Yahamô. 20 *Yanañ avanôn biñ êndêñ môlô nena ôpatu ba hawa anyô te atu ba yahêv hathôk thô, yani hawa ya thô haviñ. Ma ôpatu ba hawa ya thô, hawa Ôpatu ba hêv ya ba yahalêm thô haviñ.”

21 Yisu hanañ yôv ma lamalain kambom. Ma hanañ bêñ nena, “Yanañ avanôn biñ êndêñ môlô. Môlô te tem enañ ya bêñ!”

22 Ma nê ku êthôn nena thêlô alisê intu tem indum nôm êñ ba ititiñ i mayaliv. 23 Nê ku ali atu ba Yisu hathak lahaviñ bêñ anôn hamô habobo yani. 24 Ma Saimon Pita hik thô hathak wakadôk nena, “Onañ injik

* 13:10: Jon 6:64,70-71; 15:3 * 13:14: Mat 20:28; Luk 22:27 * 13:15: Plp 2:5; Kol 3:13; 1Pi 2:21 * 13:16: Mat 10:24 * 13:19: Jon 14:29; 16:4 * 13:20: Mat 10:40

yani liŋ nena yani hanaŋ hathak opalê.”

25 Êŋ ma ôpêŋ hanaŋ thikuthik nena, “Anyô Bêŋ, honaŋ hathak opalê?”

26 Ma Yisu hanaŋ, “Tem yatak polom te êndôk thôk ba yahêv hadêŋ môlô te. Êŋ ma ôpêŋ.” Ma hatak polom selenj êŋ halôk thôk ma hêv hadêŋ Judas, Saimon Iskaliot nakaduŋ. 27 *Judas hawa polom êŋ ma Sadaŋ halôk yani kapô.

Ma Yisu hanaŋ hadêŋ yani, “Nu undum anêm ku kethen.” 28 Nê takatu ba eyaŋ nôm haviŋ Yisu elañô ma doŋtom êthônj anêŋ abô atu ba hanaŋ hathak Judas anêŋ ôdônj paliŋ. 29 Judas ma anyô hayabiŋ valuselenj. Aêŋ ba doho esonj nena Yisu hanaŋ ek ni nêm nômkama vuli ek nêgê waklavônj Hale ba Hi mena ni nêm nômkama êndêŋ njê siv la. 30 Judas hawa polom êŋ yôv ma hatak thêlô ba hi. Ma lêk bôlôvônj.

Yisu hêv abô balabuŋ lukmuk

31 *Judas hi yôv ma Yisu hanaŋ, “Dokte ma avômalô tem nêgê ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu anêŋ lôkmaŋgiŋ thô. Ma lôkmaŋgiŋ êŋ tem injik Wapômbêŋ anêŋ lôkmaŋgiŋ anônj thô. 32 *Ma kasana Wapômbêŋ tem injik ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu anêŋ lôkmaŋgiŋ thô aêŋ iyom.

33 * “Yenaŋ avômena, tem yamô vauna imbiŋ môlô. Ma môlô tem nômbôlêm ya. Ma doŋtom môlô miŋ ôtôm unu loŋ atu ba tem yana ami. Bôk yahanaŋ abô êŋ hadêŋ avômalô Israeŋ ma lêk yahanaŋ abô bô êŋ hathak loŋbô.

34 * “Ma yahêv balabuŋ lukmuk te hadêŋ môlô nena lemimimbiŋ am êtôm atu ba lêk yalenjhaviŋ môlô. 35 Môlô lemimhaviŋ am aêŋ ma tem avômalô sapêŋ nêgê môlô nena yenaŋ avômalô takatu ba esopa ya.”

*Yisu hanaŋ nena Pita tem enaŋ nena hathônj yani paliŋ
(Mat 26:31-35; Mak 14:27-31; Luk 22:31-34)*

36 Saimon Pita hanaŋ hik Yisu liŋ, “Anyô Bêŋ, nu êsê?”

Ma Yisu hanaŋ, “Loŋ atu ba tem yana ma miŋ hatôm osopa ya ami. Ma doŋtom wak te am ka tem osopa ya.”

37 Ma Pita hanaŋ, “Anyô Bêŋ, aisê ba miŋ hatôm yasopa o êndêŋ yaô ami? Tem yatak yenaŋ lôkmala ek yanêm o sa!”

38 Ma Yisu hanaŋ, “Avanônj e? Lemhaviŋ otak anêm lôkmala ek nêm ya sa e? Yanaŋ avanônj biŋ êndêŋ o nena tale miŋ halaŋ ami denaŋ ma tem onaŋ êtôm bôlônj lô nena hôthônj ya paliŋ.”

14

Yisu da ma loŋôndê

* 13:27: Jon 13:2 * 13:31: Jon 12:23 * 13:32: Jon 17:5 * 13:33: Jon 7:33-34 * 13:34: Jon 15:12,17; 1Jon 3:23; 2Jon 5

1 “Môlô miŋ kapôlômim malaiŋ ami. Nônêmimbiŋ Wapômbêŋ lôk nônêmimbiŋ ya. 2 Unyak lokapô lokapô hêk Wakamik anêŋ unyak ba yaha ek yapôpêk môlônim loŋ. Abô êŋ ma abôyaŋ, ma tem miŋ yanaŋ aêŋ ami. 3 *Yaha ek yapôpêk môlônim loŋ. Êŋ ma tem yandéalêm ek yanja môlô ek nômo loŋ êŋ imbiŋ ya. 4 Ma bôk oyala loŋôndê atu ba hi loŋ atu ba tem yana.”

5 Tomas hanaŋ, “Anyô Bêŋ, yêlô athôŋ loŋ atu ba tem nu paliŋ ma tem nayala loŋôndê êŋ aisê?”

6 *Ma Yisu hanaŋ, “Yada intu loŋôndê lôk abô avanôŋ ma lôkmala. Ma anyô te miŋ hatôm esak loŋôndê yaŋ ba ni ek Wakamik ami. Mi. Ya iyom. 7 *Môlô oyala ya katô, êŋ ma tem noyala Wakamik aêŋ iyom. Avanôŋ! Bôk ôyê lôk oyala yani yôv!”

8 Ma Pilip hanaŋ hadêŋ Yisu, “Anyô Bêŋ, nuŋgwik Lemambô thô êndêŋ yêlô. Êŋ ma hatôm.”

9 *Ma hanaŋ viyaŋ, “Pilip, bôk yahamô haviŋ môlô sawa daim ma miŋ hoyala ya ami denaŋ e? Anyô hayê ya ma hayê Wakamik. Ma honaŋ nena yaŋgik Wakamik thô eka? 10 *Ma miŋ hôêvhaviŋ nena yahamô Wakamik kapô ma Wakamik hamô yakapô

ami e? Abô atu ba yahanaŋ hadêŋ môlô ma Wakamik hamô ya kapô ba hathak hadum anêŋ ku. Miŋ yada yahanaŋ hathak yenaŋ auk ami. 11 *Nônêmimbiŋ abô êntêk! Wakamik hamô ya kapô ma yahamô yani kapô. Ma môlô ôdô nônêmimbiŋ abô êntêk, êŋ ma lemimimbi ku takatu ba yahadum ek nêmo môlô sa ek nônêmimbiŋ! 12 *Yanaŋ avanôŋ biŋ êndêŋ môlô. Anyô hêvhaviŋ ya ma tem indum ku lomaloma êtôm yahadum. Ma yaha ek Wakamik. Aêŋ ba ôpatu ba hêvhaviŋ tem indum ku mavi lomaloma êmôŋ ek ku takatu ba yahadum. 13 *Nôm takatu ba môlô onaŋ hathak yenaŋ athêŋ ek yandum ma tem yandum ek Nakaduŋ injik Lambô anêŋ lôkmaŋgiŋ thô. 14 Ma nômo takatu ba môlô onaŋ hik liŋ hathak yenaŋ athêŋ ma tem yandum.”

Lovak Matheŋ tem êlêm

15 * “Môlô lemimhaviŋ ya, êŋ ma tem nosopa abô takatu ba yahanaŋ. 16 *Ma tem yanaŋ injik Wakamik liŋ ek nêmo anyô yaŋ ek embatho môlô loŋ. 17 *Ma anyô êŋ tem êmô imbiŋ môlô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Ôpêŋ ma Lovak Matheŋ ba hathak hik Wapômbêŋ thô. Ma tem êmô imbiŋ môlô ba êmô môlô kapôlômim ek noyala yani.

* 14:3: Jon 12:26 * 14:6: Jon 11:25; Lom 5:1-2 * 14:7: Jon 8:19 * 14:9: Jon 12:45; Kol 1:15; Hib 1:3 * 14:10: Jon 12:49 * 14:11: Jon 10:38 * 14:12: Mak 16:19-20 * 14:13: Mat 7:7; Jon 15:16 * 14:15: Jon 15:10; 1Jon 5:3 * 14:16: Jon 14:26; 15:26; 16:7 * 14:17: Jon 16:13

Ma donjom avômalô pik miñ êyê lo eyala ami. Ba intu tem miñ neja ami. ¹⁸ Tem yandealêm esak lonbô ba miñ hatôm yatak môlô êtôm avômena bilak ami. ¹⁹ Dokte ma avômalô pik tem nêsôn ya paliñ. Ma donjom môlô tem ôngô ya. Yahamô lôkmala. Ba intu tem môlô nômo lôkmala imbiñ. ²⁰ *Wak êñ ma tem môlô noyala nena yahamô Wakamik kapô, ma môlô ômo ya kapô, ma yahamô môlô kapôlômim. ²¹ Ma ôpatu ba halanô yenañ abô balabun ba hasopa, ôpên lahaviñ ya. Ma ôpatu ba lahaviñ ya ma Wakamik tem laimbiñ yani. Ma aên iyom tem yalenjimbij yani ma tem yangik ya thô êndên yani.”

²² Êñ ma Judas yañ, miñ Iskaliot ami, yani hanañ, “Anyô Bên, aisê ba lemhaviñ nuñgwik oda thô êndên yêlô ma avômalô pik mi?”

²³ Ma Yisu hanañ, “Ôpatu ba lahaviñ ya tem esopa yenañ abô. Ma Wakamik tem laimbij ôpên, ma tem yai ana namô imbiñ yani. ²⁴ *Ma ôpatu ba miñ lahaviñ ya ami tem miñ esopa yenañ abô ami. Abô êntêk ba môlô olanô ma miñ yenañ abô ami. Mi. Abô takên ma Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm anên abô.

²⁵ “Yahamô denañ ma yahanan abô takên hadên môlô. ²⁶ Ma Wakamik tem nêm anyô te ba êlêm esak yenañ

athên ek embatho môlô lon. Ôpên ma Lovak Mathen ba tem êndên môlô esak nômo takên sapên. Ma tem indum ba môlô lemimimbi abô taksêbôk ba yahanan. ²⁷ Yenañ labali yahêv lôk yahadô hamô haviñ môlô. Êñ ma yada yenañ. Miñ avômalô pik hatôm nênêm êndên môlô ami. Lemim êndôk bij ma miñ nôkô ami.

²⁸ * “Ma lêk olanô abô êntêk ba yahanan hadên môlô, ‘Yaha. Ma tem yandealêm esak lonbô.’ Êñ ma môlô lemimmalain. Wakamik ma bên ek ya. Ma môlô lemimimbij ya, ma tem môlô lemimmavi ek yaha hadên Wakamik. ²⁹ *Nôm êñ miñ habitak ami denañ ma lêk yahanan hadên môlô ek wak êñ hayô ma môlô nônemimbij. ³⁰ Dokte ma pik êntêk anên anyô bên tem êlêm ba intu miñ hatôm yanañ abô pôk bên anôn ami. Ma miñ hatôm indum nômla esak ya ami. ³¹ Ma donjom yahadum ek avômalô pik neyala nena yalenjhaviñ Wakamik ba yahasopa nômo takatu ba yani hanañ hadên ya katô. Yôv ma nôlêm ek alôana i.”

15

Yisu ma yak lokwan ta anôn

¹ Yisu hanañ, “Ya ma yak lokwan ta anôn. Ma Wakamik ma ku kapô anên

* 14:20: Jon 17:21-23 * 14:24: Jon 7:16 * 14:28: Jon 20:17 * 14:29: Jon 13:19 * 15:2: Mat 3:10

alanj. ² *Yenanj thananj sapênj atu ba miñ hik anônj ami ma Wakamik hathak halo vê. Ma thananj sapênj atu ba hik anônj ma hêv katônj vê ek injik limamôk. ³ Abô atu ba yahananj hadum ba môlô ubitak mabunj. ⁴ Môlô odahalinj ya ênj ma tem yandahalinj môlô. Yak thananj da miñ hatôm injik anênj anônj ami. Thananj hadahalinj yak lokwanj ta ek injik limamôk. Aênj ba môlô miñ odahalinj ya ami, ênj ma tem miñ unjgwik anônj ami.

⁵ “Yada ma hatôm yak lokwanj ta. Ma môlô ma thananj. Ôpatu ba hadahalinj ya ma yahadahalinj yani ba intu hik limamôk. Ma miñ yahêv môlô sa ami, ma môlô miñ hatôm nundum nômlate ami. ⁶ *Ma anyô te miñ hadahalinj ya ami ma hatôm thananj atu ba ibi halôk pik ba hakapok ba isup ek nêmbôk esak atum. ⁷ Ma môlô odahalinj ya ba yenanj abô hêk môlô kapô ba onanj hik ya lijn hathak malêla takatu ba môlô lemimhavinj, ênj ma tem noja. ⁸ *Ma avômalô takatu ba ethak ik anônj limamôk intu tem nêgê i nena yenanj. Ênj ma uik Wakamik anênj lôkmanjginj thô.

⁹ “Yalenjhavinj môlô hatôm atu ba Wakamik lahavinj ya. Nômô yenanj yalenjhavinj ênj kapô. ¹⁰ *Môlô osopa yenanj abô ma tem môlô

nômô yenanj yalenjhavinj kapô hatôm atu ba yahasopa Wakamik anênj abô ba yahamô yani anênj lahavinj kapô. ¹¹ Yahananj abô takêntêk ek yenanj yalenjmavi êmô imbinj môlô lôk êmô môlô kapôlômim sinj. ¹² *Yananj abô balabunj te êndênj môlô nena môlô tomtom lemimimbinj am êtôm atu ba bôk yalenjhavinj môlô yôv. ¹³ *Ma anyô te hatak anênj lôkmala ek hêv anênj anyô môlô bulubinj, ênj ma lahavinj ênj hamônj ek lenjhavinj vi. ¹⁴ *Môlô udum aênj ênj ma môlô ma yenanj anyô môlô. ¹⁵ Sêbôk ma yahalam môlô nena anyô ku. Anyô ku ma miñ hayala anyô bênj anênj auk ami. Ma donjtom lêk yahik auk nômbênj atu ba Wakamik bôk hêv hadênj ya thô hadênj môlô ba intu yahalam môlô tomtom nena anyô môlô. Ma miñ njê ku hathak lonjô ami. ¹⁶ Môlô miñ bôk olam ya ami. Mi. Yahalam môlô lôk yahatak yabahenj hayô hêk môlô ba hathak yenanj athênj nonanj injik Wakamik lijn esak unim lemimhavinj ma tem yanêm lemimhavinj takênj êndênj môlô ek unu unjgwik anônj atu ba tem êmô êtôm wak nômbênj intu sapênj. ¹⁷ *Yenanj abô balabunj ma môlô lemimimbinj am.”

Njê pik tem nêpôlik esak njê ku

* 15:6: Mat 7:19; 13:42 * 15:8: Mat 5:16 * 15:10: Jon 14:15; 1Jon 2:5

* 15:12: Jon 13:34 * 15:13: Jon 10:11; 1Jon 3:16 * 15:14: Mat 12:50

* 15:17: Jon 13:34

18 Yisu hanaŋ, “Avômalô pik êpôlik ek môlô, êŋ ma môlô lemimimbi nena bôk êpôlik hathak ya aêŋ iyom. 19 *Môlô ma pik anêŋ ma tem avômalô pik lenjijimbiŋ môlô êtôm atu ba lenjij haviŋ thêlôda iniŋ avômalô. Ma doŋtom môlô ma miŋ avômalô pik êntêk ami. Bôk yahalam môlô yôv ek notak avômalô takêŋ ba intu êpôlik hathak môlô. 20 *Môlô lemimimbi abô êntêk ba yahanaŋ hadêŋ môlô katô. ‘Anyô ku miŋ bêŋ ek anêŋ anyô bêŋ ami.’ Avômalô pik êntêk bôk êv vovaŋ hadêŋ ya ba intu tem nindum aêŋ iyom êndêŋ môlô. Ma aêŋ iyom doho bôk elanô yenaŋ abô ba intu tem nedaŋô môlônim abô imbiŋ. 21 Môlô ma yenaŋ avômalô. Ma avômalô pik êthônŋ ôpatu ba hêv ya ba yahalêm paliŋ. Ba intu tem nênem vovaŋ êndêŋ môlô. 22 Ma miŋ yahalêm ba yahêv abô hadêŋ avômalô takêŋ ami, êŋ ma tem miŋ neja vuli esak iniŋ kambom ami. Ma doŋtom lêk miŋ hatôm nenaŋ abô te ami. 23 *Ôpatu ba hapôlik hathak ya ma hapôlik hathak Wakamik aêŋ iyom. 24 Ma ya miŋ yahamô thêlô malêvônŋ ba yahadum ku atu ba miŋ bôk anyô te hadum ami êŋ ma thêlônij kambom mi. Ma doŋtom bôk êyê yôv ma êdô yai lôk Wakamik. 25 *Aêŋ ba thêlôda iniŋ abô balabuŋ bute hik

anônŋ aêntêk,
‘Thêlô êdô ya oyaŋ.’ *Kapya*
Yeŋ 35:19; 69:4

26 * “Tem yanêm anyô te êlêm anêŋ Wakamik ek embatho môlô lonŋ. Ôpêŋ ma Lovak Mathenŋ atu ba Wakamik tem nêm ek injik Wapômbêŋ thô. Ma tem enaŋ yenaŋ abô bêŋ. 27 Ma yenaŋ ku anêŋ môŋ ma môlô sapêŋ bôk ômô haviŋ ya aleba lêk. Êŋ ma môlô nonaŋ yenaŋ abô bêŋ imbiŋ.

16

1 “Yahanaŋ abô takêŋ ek môlô miŋ notak unim ôêvhaviŋ ami. 2-3 *Êthônŋ yai lôk Wakamik paliŋ ba intu tem nênem môlô vê lôk nijik môlô vônô ba nesonŋ nena êŋ ma êv yeŋ hadêŋ Wapômbêŋ. 4 Lêk yahanaŋ abô takêŋ yôv hadêŋ môlô ek waklavônŋ nôm takêŋ habitak, êŋ ma tem lemimimbi nena bôk yahanaŋ yôv. Sêbôk ma yada yahamô haviŋ môlô ba intu miŋ yahanaŋ abô êŋ hadêŋ môlô ami.

5-6 “Ma doŋtom yaha ek yani atu ba hêv ya ba yahalêm. Ma yahanaŋ abô takêntêk hadêŋ môlô ba intu hadum môlô lemimalaiŋ kambom ba miŋ onaŋ hik ya liŋ nena ‘tem nu êsê’ ami e? 7 *Yanaŋ avanônŋ êndêŋ môlô nena yaha ek Wakamik ek nêm môlô sa. Yaha ami êŋ ma Lovak Mathenŋ, ôpatu ba

* 15:19: Jon 17:14 * 15:20: Jon 13:16 * 15:23: Luk 10:16 * 15:25: Jon 13:16 * 15:26: Jon 14:26 * 16:2-3: Mat 24:9; Luk 6:22; Jon 9:22; 15:21 * 16:7: Jon 14:16

embatho môlô loŋ tem miŋ êlêm ami. Ba intu tem yana ek yanêm yani ba êlêm êndên môlô. ⁸Yani tem êlêm ek enaŋ avômalô pik iniŋ kambom lokwanjô bêŋ aêntêk: iniŋ kambom atu idum bêŋ lôk auk atu elela auk thêthônŋ ma iniŋ auk lôkbaŋ hathak waklavônŋ idum abô. ⁹Ku môŋ ma tem enaŋ avômalô iniŋ kambom atu ba miŋ êvhaviŋ ya ami bêŋ. ¹⁰Ma ku yaŋ ma avômalô pik eson nena ya miŋ anyô thêthônŋ ami. Ma doŋtom yaha ek Wakamik ba tem miŋ môlô nôŋgô ya ami ba intu ya ma anyô thêthônŋ. Aêŋ ba tem êlêm ek injik auk thêthônŋ êŋ thô.* ¹¹*Ma ku te lô nena avômalô pik esopa anyô môŋ atu ba hayabiŋ pik êntêk ba eson nena tem miŋ nindum abô ami. Ma doŋtom ôpêŋ bôk hamô loŋ idum abô yôv ek ema ba intu thêlô tem nindum abô imbiŋ. Aêŋ ba Lovak Matherŋ tem injik auk êŋ thô êndênŋ i imbiŋ.

¹²* “Yalenhaviŋ yanêm abô bêŋ anônŋ imbiŋ êndênŋ môlô ma môlô miŋ hatôm nobaloŋ ami. ¹³Ma doŋtom Lovak Matherŋ ôpatu ba hik Wapômbêŋ thô tem êlêm ek eyabiŋ môlônim auk ek noyala Wapômbêŋ lôk enaŋ abô esak nôm takatu ba tem imbitak embeŋ yam. Yani tem enaŋ abô atu ba halanô iyom ma tem miŋ enaŋ abô êtôm yanida anêŋ

auk ami. ¹⁴Yani tem enja yenaŋ auk ba enaŋ bêŋ êndênŋ môlô ma tem injik yenaŋ lôkmanŋiŋ thô êndênŋ môlô imbiŋ. ¹⁵Wakamik anêŋ auk ma hatôm yenaŋ. Ba intu yahananŋ nena Lovak Matherŋ tem enja yenaŋ auk ba injik thô êndênŋ môlô.”

Leŋmalaiŋ tem imbitak leŋmavi anônŋ

¹⁶*Yisu hanaŋ, “Dokte ma tem môlô nôsônŋ ya paliŋ. Ma vêm ka tem ôŋgô ya esak loŋbô.”

¹⁷Ma ŋê ku doho enaŋ hadêŋ thêlôda, “Aisê ka yani hanaŋ nena dokte ma tem alalô nasônŋ yani paliŋ? Ma vêm ka tem nagê yani esak loŋbô lôk ni ek Lambô? Alalô athônŋ abô takêŋ paliŋ.”

¹⁸Ma thêlô enaŋ lôbôlônŋ, “‘Dokte’ anêŋ ôdônŋ aisê? Alalô athônŋ abô êŋ paliŋ.”

¹⁹Yisu hayala nena idum ek nenaŋ injik yani liŋ esak abô êŋ. Aêŋ ba hanaŋ, “Yahananŋ ‘Dokte ma tem nôsônŋ ya paliŋ. Ma vêm ka tem ôŋgô ya esak loŋbô.’ Ba intu môlô onanŋ hik môlôda liŋ hathak abô atu ba yahananŋ anêŋ ôdônŋ e? ²⁰Yanaŋ avanônŋ biŋ êndênŋ môlô. Avômalô pik tem leŋiŋmavi. Ma doŋtom môlô tem nodanŋ asêŋ malêŋ. Môlô tem kapôlômim malaiŋ. Ma doŋtom môlô lemimmalaiŋ êŋ tem imbitak lemimmavi anônŋ. ²¹Avi anêŋ waklavônŋ embathu hayô êŋ

* **16:10:** Abô êŋ anêŋ ôdônŋ ma miŋ hêk yaŋ ami. * **16:11:** Jon 12:31 * **16:12:**

1Ko 3:1-2 * **16:16:** Jon 14:19

ma hawa vovaŋ ek embathu. Ma lêk havathu yôv ma miŋ lahabi vovaŋ êŋ hathak loŋbô ami. Amena lêk habitak yôv ba intu lamavi anôŋ.
 22 Ma môlô aêŋ iyom. Lêk môlô kapôlômim malaiŋ. Ma doŋtom tem yangê môlô esak loŋbô ba intu tem lemim mavi. Ma miŋ hatôm anyô la nêŋ lemim mavi êŋ vê ênjêk môlô ami. 23 *Yanaŋ avanôŋ biŋ êndêŋ môlô. Tem yana ba nôŋ takatu ba môlô onan hik Wakamik liŋ hathak yenaŋ athêŋ ma tem yani nêŋ êndêŋ môlô. Ma môlô tem miŋ nonan injik ya liŋ esak nômlate ami. 24 Ya ma Nakaduŋ ba intu nonan injik yani liŋ esak yenaŋ athêŋ ek noja lemimmavi bêŋ anôŋ êmô môlô kapôlômim siŋ. Sêbôk aleba lêk ma miŋ môlô onan hik yani liŋ hathak nômlate hathak yenaŋ athêŋ ami.”

25 Yisu hanaŋ, “Bôk yahavuŋ abô ba yahanaŋ abô sapêŋ hatôm abô loŋ kapô hadêŋ môlô. Ma wak te am ka tem yanaŋ abô avanôŋ êndêŋ môlô esak Wakamik ba tem yanaŋ bêŋ. 26 Wak êŋ ma môlôda tem nodam yenaŋ athêŋ ba nonan injik Wakamik liŋ. Ma miŋ yada yanja môlônim abô ba yanaŋ injik yani liŋ ami. 27 *Avanôŋ! Môlô lemimhaviŋ ya lôk ôêvhaviŋ nena yahalêŋ anêŋ Wapômbêŋ. Aêŋ ba intu Wakamik da lahaviŋ môlô ba

môlôda tem nonan injik yani liŋ esak unim lemimhaviŋ. 28 Yahatak Wakamik ba yahalêŋ pik. Ma lêk yahatak pik ba yahavôha ek Wakamik.”

29 Êŋ ma Yisu anêŋ nê ku enaŋ, “Lêk honaŋ abô êŋ bêŋ ma miŋ huvuŋ ami. 30 Lêk yêlô ayala nena hoyala nômkama sapêŋ. Miŋ yêlô anaŋ hik o liŋ ami denaŋ ma hoyala yêlôaniŋ abô ba honaŋ bêŋ. Ba intu yêlô êvhaviŋ nena hólêŋ anêŋ Wapômbêŋ.”

31 Yisu hanaŋ, “Lêk môlô ôêvhaviŋ e? 32 *Odaŋô! Avômalô tem nidupunin môlô tomtom ba nôsôv mayaliv ba unu unim loŋ. Ma môlô tem notak ya ba yada tem yamô thiliv. Ma doŋtom Wakamik hamô haviŋ ya. Aêŋ ba tem miŋ yamô daluk ami. Wak te am ka nôŋ êŋ tem imbitak. Ma wak êŋ lêk habitak yôv.

33 *“Lêk yahanaŋ abô takêŋ ek môlô nodahaliŋ ya ba nômô yaô. Môlô tem nôpôm malaiŋ êmô pik êntêk. Ma doŋtom numin lôklokwaŋ! Ya bôk yahamô pik êntêk anêŋ lôklokwaŋ lu yôv.”

17

Yisu hateŋ mek ek yanida

1-2 Yisu hanaŋ abô takêŋ yôv ma hêv ma hathak leŋ ma hateŋ mek nena, “Wakamik, wakma lêk hayô yôv. Bôk hotak ya yôv ek yayabiŋ avômalô takatu ba bôk hôêv hadêŋ ya ek yanêŋ lôkmala atu ba nêŋmô êtôm

wak nômbênj intu sapêj êndênj i. Ba nuŋgwik Nalum anêj lôkmanjij thô ek yanjik anêj lôkmanjij thô aêj iyom. ³ *Êntêk ma lôkmala atu ba tem nêmo êtôm wak nômbênj intu sapêj. Neyala nena O ma Wapômbênj avanôj biŋ doŋtom lôk ya ma Yisu Kilisi, ôpatu ba O Wapômbênj hôêv ba halêm. ⁴⁻⁵ *Wakamik, lêk yahik anêj lôkmanjij thô hamô pik êntêk hathak ku takatu ba hôêv hadênj ya aleba lêk anêj danj. Ma nêj mavi lôk athênj bêj êndênj ya esak lonjô êtôm sêbôk atu ba pik miŋ habitak ami denaj ma yahawa athênj bêj êj haviŋ o ba yahamô mavi anôj.

Yisu hatej mek ek njê ku laumiŋ ba lahavuju

⁶ “Bôk yahik o thô hadênj avômalô pik takatu ba hôêv hadênj ya yôv. Sêbôk atu ba thêlô ma anêj avômalô ba hôêv hadênj ya ba lêk esopa anêj abô. ⁷⁻⁸ Yahêv abô sapêj atu ba hôêv hadênj ya hadênj i ba esopa. Thêlô eyala katô nena yahatak o ba yahalêm pik lôk êvhaviŋ nena hôêv ya ba yahalêm. Aêj ba lêk eyala nena nôj takatu ba hôêv hadênj ya ma halêm anêj o iyom. ⁹ Yahatej ek avômalô takatu ba bôk hôêv hadênj ya yôv. Thêlô ma anêj avômalô ba intu yahatej mek ek i. Ma miŋ yahatej mek ek avômalô pik ami. ¹⁰ Avômalô takatu ba yenaŋ êj ma anêj.

Ma avômalô takatu ba anêj êj ma yenaŋ. Ma thêlô êj intu ik yenaŋ lôkmanjij thô. ¹¹ Tem yatak pik ba yana ma tem miŋ yamô pik esak lonjô ami. Ma thêlô tem nêmo pik. Wakamik, o ma mathenj! Ba oyabiŋ i esak anêj athênj atu ba bôk hôêv hadênj ya ek thêlô kapôlônjij doŋtom êtôm alai kapôlônjij doŋtom. ¹² *Bôk yahamô haviŋ thêlô ba yahayabiŋ i hathak athênj atu ba hôêv hadênj ya. Ma kambom te miŋ habuliŋ i ami lôk thêlô te miŋ hatak o ami. Mi. Anyô te iyom intu tem ni lonj atum ek abô atu ba bôk hêk anêj kapya tem injik anôj.

¹³ “Ma doŋtom yahamô pik denaj ba yahanaj abô êj ek yenaŋ yalenj mavi bêj anôj êmô thêlô kapôlônjij siŋ ek malê nena tem yasôk. ¹⁴ Bôk yahêv anêj abô yôv hadênj i. Ma ya miŋ anyô pik êntêk ami. Ma thêlô aêj iyom. Ba intu avômalô êpôlik hathak i. ¹⁵ *Wakamik yahanaj hik o liŋ nena umiŋ anyô kambom lonj siŋ ek thêlô ma miŋ onja i vê ênjêk pik êntêk ami. ¹⁶ Ya miŋ anyô pik êntêk ami ma thêlô aêj iyom. ¹⁷ Otak anêj abô êndôk thêlô kapôlônjij ba undum i ek nimbitak anêj avômalô ku mathenj. Anêj abô êj ma avanôj. ¹⁸ *Yahêv thêlô ba i pik êntêk hatôm atu ba hôêv ya ba yahalêm. ¹⁹ Ma yahêv yada hadênj o ek thêlô nimbitak anêj avômalô ku mathenj anôj.

* 17:3: 1Jon 5:20 * 17:4-5: Jon 1:1-2; 4:34 * 17:12: Jon 6:39; 13:18

* 17:15: Mat 6:13; 2Te 3:3 * 17:18: Jon 20:21

Yisu hateŋ mek ek avômalô êvhaviŋ sapêŋ

20 “Minŋ yahateŋ mek hathak nê ku takêŋ iyom ami. Mi. Yahateŋ mek hathak avômalô takatu ba tem nedanô nê ku takêŋ iniŋ abô ba nênemimbiŋ ya ²¹ ek thêlô sapêŋ nêmo kapôlônŋiŋ doŋtom êtôm atu ba hômô yakapô ma yahamô o kapô. Wakamik, thêlô tem nêmo alai kapô imbiŋ ek avômalô pik nênemimbiŋ nena hôêv ya ba yahalêm. ²² *Bôk hôêv ya hatôm anyô lôkmaŋgiŋ ba lêk yahik lôkmaŋgiŋ êŋ thô hadêŋ thêlô ek thêlô kapôlônŋiŋ doŋtom êtôm alai kapôlônŋiŋ doŋtom. ²³ Yahamô thêlô kapôlônŋiŋ ma hômô ya kapô. Undum ba thêlô lôkthô nimbatak kapôlônŋiŋ doŋtom ek avômalô pik neyala nena hôêv ya ba yahalêm lôk neyala nena lemhaviŋ thêlô hatôm atu ba lemhaviŋ ya.

24 “Wakamik, yalenŋhaviŋ avômalô takêntêk ba hôêv hadêŋ ya nêmo imbiŋ ya êmô loŋ atu ba yahamô ek nêgê yenaŋ lôkmaŋgiŋ. Pik miŋ habitak ami denaŋ ma lemhaviŋ ya ba intu hôêv lôkmaŋgiŋ êŋ hadêŋ ya.

25 “Wakamik, o ma thêthônŋ. Avômalô pik êthônŋ o paliŋ ma doŋtom ya ma yahayala o. Ma yenaŋ avômalô takêntêk eyala nena hôêv ya ba yahalêm. ²⁶ Bôk yahik o thô hadêŋ thêlô. Ma tem miŋ yatak ku êŋ ami ek yada yamô thêlô kapôlônŋiŋ ek

lenŋimbiŋ avômalô vi êtôm atu ba lemhaviŋ ya.”

18

Evaloŋ Yisu

(*Mat 26:47-56; Mak 14:43-50; Luk 22:47-53*)

¹ Yisu hateŋ mek yôv ma lôk anêŋ nê ku ibup êyô ŋaŋ Kidlon. Ŋaŋ êŋ vi ma ku alokwaŋ oliv te hêk ba thêlô i loŋ êŋ.

² Loŋ êŋ ma thêlô ethak i lôbôlônŋ. Ba intu Judas, ôpatu ba tem enaŋ Yisu bêŋ, hayala loŋ êŋ. ³ Êŋ ma Judas halom nê vovak Lom dumte lôk Palisi lôk nê bêŋbêŋ êbôk da ma iniŋ nê bêŋbêŋ ba i loŋ êŋ. Thêlô ewa atum lam lôk atum abiŋ kapok ma nômkama nijik vovak.

⁴ Yisu hayala nôm takatu ba tem êpôm yani ba hi yaiŋ ma hanaŋ, “Môlô ôbôlêm opalê?”

⁵ Ma thêlô enaŋ, “Yisu anêŋ Nasalet.”

Ma yani hanaŋ, “Ya êŋ êntêk.” Judas, ôpatu ba tem enaŋ Yisu bêŋ intu hamiŋ haviŋ nê êŋ. ⁶ Thêlô elanô Yisu hanaŋ, “Ya êŋ êntêk.” Êŋ ma ele i ma êv yak halôk pik.

⁷ Ma yani hanaŋ hik thêlô liŋ hathak loŋbô, “Môlô ôbôlêm opalê?”

Ma thêlô enaŋ, “Yisu anêŋ Nasalet.”

⁸ Ma hanaŋ, “Lêk yahanan hadêŋ môlô yôv nena ya êŋ êntêk. Lêk ôpôm ya yôv ba no-tak nê êntêk ba ini.” ⁹ *Hanaŋ aêŋ ek abô bôsêbôk tem injik anônŋ nena miŋ hatôm etak

* 17:22: Ap 4:32 * 18:9: Jon 6:39

avômalô takatu ba Lambô hêv hadêḡḡ yani te ami.

¹⁰ Êḡḡ ma Saimon Pita hawa biḡḡ vovak ma hale anyô bêḡḡ habôk da anêḡḡ anyô ku te limbuk vianôḡḡ vê. Anyô ku êḡḡ anêḡḡ athêḡḡ nena Malukuḡḡ.

¹¹ *Ma Yisu hanaḡḡ hadêḡḡ Pita, “Otak anêḡḡ biḡḡ êndôk anêḡḡ kupik esak loḡḡbô! Tem yandum ku malaiḡḡ atu ba Wakamik hêv hadêḡḡ ya.”

*Ewa Yisu ba i hadêḡḡ Anas
(Mat 26:57)*

¹² Êḡḡ ma Lom iniḡḡ ḡḡ vovak lôk anyô vovak laik lôk avômalô Israeḡḡ iniḡḡ sôp bidonḡḡ evalonḡḡ Yisu ba ekak hathak yak. ¹³ Thêlôniniḡḡ ku môḡḡ ma ewa yani ba i hadêḡḡ Anas, yani ma Kaiapas anêḡḡ yaḡḡmalô. Kaiapas ma anyô bêḡḡ habôk da hadêḡḡ sondabêḡḡ êḡḡ. ¹⁴ *Yani anyô sêbôk atu ba hik auk thô hadêḡḡ Israeḡḡ iniḡḡ ḡḡ bêḡḡbêḡḡ nena, “Mavi ek anyô te iyom ema ek nêḡḡ avômalô Israeḡḡ bêḡḡ anôḡḡ sa.”

Pita hanaḡḡ “Yahathôḡḡ Yisu”

(Mat 26:69-70; Mak 14:66-68; Luk 22:55-57)

¹⁵ Saimon Pita lôk anyô ku yaḡḡ esopa Yisu ba i. Anyô ku êḡḡ ma anyô bêḡḡ habôk da anêḡḡ anyô môlô te ba intu hasopa Yisu habitak hayô badêḡḡ abôlêk ba hi. ¹⁶ Ma Pita hamiḡḡ badêḡḡ viyaiḡḡ. Ma anyô ku yaḡḡ atu ba anyô bêḡḡ habôk da anêḡḡ anyô môlô havôhi ma hanaḡḡ abô hadêḡḡ avi atu ba hayabiḡḡ badêḡḡ

abôlêk ba hawa Pita hayô badêḡḡ kapô.

¹⁷ Avi atu ba hayabiḡḡ unyak abôlêk hanaḡḡ hik Pita liḡḡ, “E! O ma ôpatu anêḡḡ anyô ku te e?”

Ma Pita hanaḡḡ, “Mi.”

¹⁸ Loḡḡ lêk thilibuḡḡ. Ma ḡḡ ku lôk ḡḡ êbôk da iniḡḡ sôp bidonḡḡ ebaḡḡ atum ba ivuḡḡ imiḡḡ. Ma Pita hamiḡḡ haviḡḡ.

Anyô bêḡḡ habôk da hanaḡḡ hik Yisu liḡḡ

(Mat 26:59-68; Mak 14:55-65; Luk 22:66-71)

¹⁹ Ma anyô bêḡḡ habôk da hanaḡḡ hik Yisu liḡḡ hathak anêḡḡ ḡḡ ku lôk abô takatu ba hanaḡḡ ba hadôḡḡ avômalô.

²⁰ Ma Yisu hanaḡḡ, “Ya-hathak yahamiḡḡ piklêvôḡḡ ba yahanaḡḡ abô hadêḡḡ avômalô. Ma yahadôḡḡ avômalô hamô unyak yeḡḡ lôk unyak mathenḡḡ ma loḡḡ atu ba avômalô Israeḡḡ ethak donḡḡtom halôk. Ma miḡḡ yahavuḡḡ abô ami. ²¹ Ma aisê ka honaḡḡ hik ya liḡḡ? Avômalô takatu ba elanô abô takatu ba yahanaḡḡ, thêlô eyala abô êḡḡ katô. Ba intu onanḡḡ injik i liḡḡ.”

²² Hanaḡḡ aêḡḡ ma ḡḡ êbôk da iniḡḡ sôp bidonḡḡ atu ba hamiḡḡ habobo hapetav Yisu ba hanaḡḡ, “E! Honaḡḡ aêḡḡ hadêḡḡ anyô bêḡḡ habôk da eka?”

²³ Ma Yisu hanaḡḡ, “Ya-hanaḡḡ abô kambom, êḡḡ ma onanḡḡ abô êḡḡ bêḡḡ. Yahanaḡḡ abô avanôḡḡ, ma aisê ka huik ya?” ²⁴ Êḡḡ ma Anas hêv Yisu ba hi hadêḡḡ Kaiapas, anyô

bêḡ habôk da. Ma yak atu ba ekak yani hamô denaḡ.

Pita hanaḡ “Yahathôḡ Yisu” bôlôḡ yaḡ hathak loḡbô
(*Mat 26:71-75; Mak 14:69-72; Luk 22:58-62*)

²⁵ Saimon Pita havuḡu atum hamiḡ ma enaḡ hik yani liḡ, “O ma ôpêḡ anêḡ ḡê ku te e?”

Ma Pita hanaḡ, “Mi.”

²⁶ Êḡ ma anyô bêḡ habôk da anêḡ ḡê ku te hanaḡ, “Yahayê humiḡ alokwaḡ oliv kapô haviḡ yani.” Anyô ku êḡ ma ôpatu ba Pita hanḡsiv limbuk vê anêḡ thalalen te.

²⁷ *Ma Pita hanaḡ hathak loḡbô, “Mi.” Kasana ma tale halaḡ.

Ewa Yisu hi hadêḡ Pailat
(*Mat 27:11-26; Mak 15:1-15; Luk 23:1-5,13-25*)

²⁸ Ewa Yisu hêk Kaipas anêḡ unyak ba i anyô bêḡ Lom atu anêḡ unyak. Waklavôḡ Hale ba Hi anêḡ lôkbôk momaḡiniḡ lêk hayô ba Israeḡ iniḡ ḡê bêḡbêḡ leḡiḡhaviḡ nêḡmô mabuḡ êḡjêk Wapômbêḡ ma ek nêḡê waklavôḡ êḡ. Ba intu êdô nimbitak nêyô anyô loḡ buyaḡ bêḡ êḡ anêḡ unyak. ²⁹ Ma Pailat hi viyaiḡ ma hanaḡ, “Ôpêḡ hadum malê ba môlô udum abô ek yani?”

³⁰ Ma enaḡ, “Aisê! Yani miḡ anyô kambom ami, êḡ ma tem miḡ yêlô naja yani êlêm êndêḡ o ami!”

³¹ *Ma Pailat hanaḡ, “Yôv! Môlôda noja yani ba nundum

abô esak môlôda unim abô balabuḡ.”

Ma enaḡ, “Môlô avômalô Lom unim abô balabuḡ hanaḡ nena yêlô avômalô Israeḡ miḡ hatôm naḡgik ôpatu ba hadum kambom vônô ami.” ³² *Enaḡ aêḡ ek abô sêbôk atu ba Yisu hanaḡ hathak loḡḡndê atu ba tem ema esak tem injik anôḡ.

³³ Aêḡ ba Pailat hi unyak kapô hathak loḡbô ma halam Yisu halêm ma hanaḡ hik yani liḡ, “O ma avômalô Israeḡ iniḡ kiḡ e?”

³⁴ Ma Yisu hanaḡ, “Oda anêm auk ba honaḡ abô êḡ mena anyôla hanaḡ hadêḡ o e?”

³⁵ *Ma Pailat hanaḡ, “Hoson nena ya anyô Israeḡ e? Hudum malê ba oda anêm avômalô lôk ḡê bêḡbêḡ êbôk da ewa o ba êlêm hadêḡ ya?”

³⁶ Ma Yisu hanaḡ, “Loḡ lôkliḡyak atu ba yahayabiḡ ma miḡ anêḡ pik êntêk ami. Yayabiḡ loḡ lôkliḡyak pik êntêk ma yenaḡ ḡê ku tem nijik vovak ek miḡ anyô te etak ya êndôk Israeḡ iniḡ ḡê bêḡbêḡ baheniḡ ami. Ba intu yenaḡ loḡ lôkliḡyak ma miḡ hamô pik êntêk ami.”

³⁷ Aêḡ ba Pailat hanaḡ, “O ma kiḡ!”

Ma Yisu hanaḡ “Intu êḡ. Ya ma kiḡ. Wakamik hêv ya ba yahalêm pik êntêk ma avi havathu ya ek yaḡgik abô avanôḡ thô. Ma ôpatu ba hayala abô avanôḡ êḡ intu halaḡ yenaḡ abô.”

* 18:27: Jon 13:38 * 18:31: Jon 19:6-7 * 18:32: Jon 3:14; 12:33 * 18:35: Jon 1:11

38 Ma Pailat hanañ, “Abô avanôn, êñ ma malê te?” Yôv ma hale unyak viyaiñ ba hi hadêñ avômalô Israeł hathak lonjbô ma hanañ, “Lêk yahalañô abô ba ôpêntêk ma anêñ kambom mi. 39 Ma yahathak yahasopa môlônim lemimhaviñ nena sondabêñ nômbêñ intu anêñ waklavôn Hale ba Hi ma yahatak anyô koladôn te ba hi hadêñ môlô. Aêñ ba lemimhaviñ yatak môlô avômalô Israeł unim kiñ êntêk e?”

40 Ma elam lôklala, “Yani mi. Otak Balabas!” Balabas ma anyô sêbôk atu ba hik vovak hadêñ nê bêñbêñ anêñ Lom takatu ba eyabiñ avômalô Israeł.

19

Pailat hanañ ek nijik Yisu vônô
(*Mat 27:26-31; Mak 15:15-20*)

1 Yôv ma Pailat hanañ ba evali Yisu. 2 *Ma nê vovak ewa yak lôkmanjiñ atu ba epesañ hatôm kiñ iniñ kulun ma ik halôk wakadôk. Ma ewa kiñ anêñ kwêv thalaleñ daim te ma ik hathak yani. 3 Ma i hadêñ yani ma enañ mathalaleñ, “Waklêvôn mavi, avômalô Israeł iniñ kiñ!” ma epetav yani.

4 Ma Pailat hale yaiñ hathak lonjbô ma hanañ hadêñ avômalô, “Odanô! Tem yanja yani ende yaiñ ek yangik thô êndêñ môlô nena lêk yahalañô abô yôv ba

ôpêntêk ma anêñ kambom mi.” 5 Êñ ma Yisu hale yaiñ ma kulun yak lôkmanjiñ hamô wakadôk ma kwêv thalaleñ atu hamô linjkupik. Ma Pailat hanañ, “Ôngô yani atu êntêk!”

6 Êñ ma nê bêñbêñ êbôk da lôk iniñ sôp bidon êyê ma elam nena, “Nijik vônô esak a! Nijik vônô esak a!”

Ma Pailat hanañ, “Lêk yahalañô abô yôv ba ôpêntêk anêñ kambom mi! Aêñ ba môlôda noja ba ungwik vônô esak a!”

7 Ma enañ viyañ, “Anyô êntêk hanañ nena yani ma Wapômbêñ anêñ Nakadun. Ma yêlôaniñ abô balabun te hanañ nena nanjik anyô anêñ aêñ vônô.”

8 Pailat halañô abô êñ ba linhaka. 9 *Ma hi unyak kapô ma hanañ hik Yisu lin, “Hôlêm anêñ êsê?” Ma donjom Yisu bônôn iyom. 10 Ma Pailat hanañ, “Hôdô onañ yenañ abô viyañ e? Ondanô! Ya ma anyô lôk athêñ ba ya hatôm yanañ ek nijik o vônô esak a mena yatak o ba nu la. Lêk holañô e?”

11 *Ma hanañ, “Wapômbêñ miñ hêv athêñ bêñ êñ hadêñ o ami êñ ma miñ hatôm undum nômlate êndêñ ya ami. Ba intu ôpatu ba hatak ya halôk bahem hathak yanida anêñ auk intu anêñ kambom ma bêñ anôn ek anêm.”

* 19:2: Luk 23:11 * 19:9: Mat 27:12

* 19:12: Luk 23:2; Ap 17:7

* 19:11: Jon 10:18; Ap 2:23; Lom 13:1

12 *Pailat halanô abô êḡ ma habôlêm loḡondê ek etak Yisu ba ni. Ma donḡtom Israeḡ inin ḡê bêḡbêḡ elam lôklala, “Hotak ôpêntu ba hi, o ma miḡ kiḡ Lom inin anyô te ami! Ôpatu ba hanaḡ nena yani kiḡ, êḡ ma hapôlik hathak Lom inin kiḡ.”

13 Pailat halanô abô êḡ ma hawa Yisu hale yain ma halôk hamô anêḡ loḡ idum abô. Loḡ êḡ elam nena Loḡ Valu. Ma avômalô Hiblu elam loḡ êḡ nena “Gabata”. 14 Habobo waklêvôḡ biḡ hadêḡ wak atu ba avômalô ethak epesaḡ i ek nêḡê waklavôḡ Hale ba Hi.

Ma Pailat hawa Yisu hale yain ma hanaḡ hadêḡ avômalô Israeḡ, “Ôḡgô, môlônim kiḡ êntêk.”

15 Ma thêlô elam lôklala, “Nônêm yani vê ek nijik esak a!”

Ma Pailat hanaḡ, “Yangik môlônim kiḡ esak alovalanḡsiḡ e?”

Ma ḡê bêḡbêḡ êbôk da enaḡ, “Yêlôaniḡ kiḡ intu Lom inin kiḡ!”

16 Êḡ ma Pailat hatak Yisu halôk ḡê vovak baheniḡ ek nijik vônô esak alovalanḡsiḡ ma ewa ba i.

Ik Yisu hathak alovalanḡsiḡ

(Mat 27:32-44; Mak 15:21-32; Luk 23:26-43)

17 Yisu da hawa anêḡ alovalanḡsiḡ ba hi malak viyaiḡ ba hayô loḡ te atu ba elam nena Lenkadôk Lokwanḡ. Ma avômalô Hiblu elam nena Golgota. 18 Loḡ

êḡ ma thêlô êthôkwêḡ Yisu lôk anyô lokwanḡju hathak alovalanḡsiḡ. Anyô yanḡ hamiḡ vi ma yanḡ hamiḡ vi ma Yisu hamiḡ malêvôḡ.

19 Pailat hanaḡ ba eto abô te hathak aselenḡ te ba ik loḡ hathak alovalanḡsiḡ aêntêk, YISU ANÊḡ NASALET, AVÔMALÔ ISRAEL ININ KIN

20 Eto abô êḡ hathak abô Hiblu lôk abô Lom, ma abô Glik ba intu avômalô bêḡ anôḡ êyê ba esam abô êḡ. Loḡ atu ba êthôkwêḡ Yisu ma habobo malak lôḡ. Ma loḡondê êḡ ma avômalô bêḡ anôḡ ethak elom ba intu esam. 21 Israeḡ inin ḡê bêḡbêḡ êbôk da êyê ma enaḡ hadêḡ Pailat, “Oto aêntêk, Ôpêntêk hanaḡ nena yanida intu Israeḡ inin kiḡ. Ma miḡ oto nena, ‘Israeḡ inin kiḡ’ ami.”

22 Ma Pailat hanaḡ, “Dô, abô atu ba lêk yahato yôv ma êḡjêk aêḡ.”

23 Nê vovak takatu ba ik Yisu hathak alovalanḡsiḡ ewa anêḡ kwêv lôk sôp ba ibi sam hi ôdôḡ ayova. Ma ḡê vovak ewa tomtom ma kwêv te hamô denaḡ. Kwêv êḡ ma idu hathak sôp donḡtom iyom ma miḡ idu hathak sôp doho haviḡ ami. 24 Ma ḡê vovak enaḡ, “Alalô nato athêḡ esak valu ba natak êndôk tase ma nayôkwiḡ ek nagê nena opalê enja kwêv êntêk. Ma miḡ nakakaviḡ ami.”

Thêlô idum aêḡ ek abô atu ba hêk Wapômbêḡ anêḡ kapya hik anôḡ nena, “Thêlô ibi yenaḡ kwêv sam ba ewa,

ma ibi valu ek neja
yenaŋ kwêv daim.”
Kapya Yeŋ 22:18

Aêŋ ba intu nê vovak idum
aêŋ.

25 *Ma avi doho imiŋ
habobo alovalaŋaŋsiŋ atu ba
êthôkwêŋ Yisu hathak. Yisu
anêŋ talêbô lôk talêbô yaô
ma Malia Kelopas yanavi, ma
Malia anêŋ Magadala. 26 *Ma
anyô ku atu ba Yisu lahaviŋ
bêŋ anôŋ hamiŋ habobo. Ma
hayê talêbô lo anyô ku êŋ ma
hanaŋ, “Wakatik, ôpêntu ma
nalum.” 27 Ma hanaŋ hadêŋ
anyô ku atu nena, “Avi intu
ma lemtambô.” Aêŋ ba ôpêŋ
hayabiŋ Malia hatôm anêŋ
thalaleŋ te hamô yanida anêŋ
unyak.

Yisu hama

(*Mat 27:45-56; Mak 15:33-
41; Luk 23:44-49*)

28 *Ma Yisu hayala nena
lêk hadum anêŋ ku yôv ma
hanaŋ, “Yahathakmuniŋ” ek
abô atu ba hamô Wapômbêŋ
anêŋ kapya injik anôŋ.
29 *Kolopak waiŋ maniŋ te
hamô ba ewa nômlate hatôm
kapôk ba eson halôk waiŋ
aleba lôthôk. Ma etak hathak
alokwaŋ thaŋaŋ te anêŋ
athêŋ nena “isop” ba êv halôk
Yisu abôlêk. 30 Hanum vêm
ma hanaŋ, “Ku lêk yôv.” Êŋ
ma laselo haŋgôli ma hatak
dahô ba hi ma hama.

31 *Wak êŋ ma wak nêpôpêk
nômka ma ek nêgê Sabat. Ma
Sabat êŋ ma waklavôŋ bêŋ

te ba Israeŋ iniŋ nê bêŋbêŋ
êdô ek nê takatu iniŋ kupik
imiŋ alovalaŋaŋsiŋ. Ba intu
enaŋ hik Pailat liŋ nena ni-
jik veniŋlokwaŋ lu ek nema
ketheŋ ek nênem iniŋ kupik
vê. 32 Êŋ ma nê vovak i ma
ik anyô yaŋ atu ba êthôkwêŋ
haviŋ Yisu valokwaŋ lu. Yôv
ma idum aêŋ hadêŋ anyô yaŋ.
33-34 Ma êyô ek Yisu ma êyé
nena lêk hama yôv ba intu
anyô vovak te habi bayavi
hathak kôm ma ketheŋ oyaŋ
ma thalaleŋ lôk ŋaŋ haŋgasô.
Ma miŋ ik valokwaŋ lu ami.
35 *Ôpatu ba hayê nôm êŋ
hanaŋ abô avanôŋ ba hayala
nena anêŋ abô ma avanôŋ
ba intu hanaŋ bêŋ ek môlô
nônêmbiŋ. 36 Nôm takêŋ
habitak ek abô te atu ba bôk
hêk Wapômbêŋ anêŋ kapya
injik anôŋ nena,

“Tem miŋ nijik yani lokwaŋ
te lu ami.” *Etak
Ijip 12:46; Namba 9:12;
Kapya Yeŋ 34:20*

37 *Ma
“Tem thêlô nêgê anyô atu ba
ibi.” *Sekalaia 12:10*

Elav Yisu

(*Mat 27:57-61; Mak 15:42-
47; Luk 23:50-56*)

38 Josep anêŋ Alimatia bôk
halanô Yisu anêŋ abô ba
hasopa. Ma doŋtom hakô
ek Israeŋ iniŋ nê bêŋbêŋ ba
intu havuŋ anêŋ hêvhaviŋ.
Ik Yisu hathak alovalaŋaŋsiŋ
yôv ma hi hanaŋ hik Pailat
liŋ ek enja anêŋ liŋkupik.
Ma Pailat halanô anêŋ abô

* 19:25: Mat 27:55-56 * 19:26: Jon 13:23 * 19:28: Sng 22:15 * 19:29:

Sng 69:21 * 19:31: Lo 21:22-23 * 19:35: Jon 21:24 * 19:37: ALK 1:7

* 19:39: Jon 3:1-2

ba halôk ma yani hi hawa. ³⁹*Nikodimus hi havin Josep. Yani ma anyô sêbôk atu ba hi hayê Yisu hadênj bôlôvônj. Yani hawa kamunj ôv mavi ju ba hatak hathak donjom ba anênj malainj hatôm 30 kilo la. ⁴⁰ Thai epesanj nãma ênj ba esopa avômalô Israeël ininj kobom ba ewa Yisu linjkupik ba etak kamunj ôv mavi ênj hathak ma ivuliv sinj hathak sôp selenj. ⁴¹ Ku te hêk habobo lonj atu ba êthôkwênj Yisu hathak. Ku ênj ma valu abyanj lukmuk te hêk ba minj bôk êdô nãma la hêk ami. ⁴² Wak ênj ma waklavônj atu ba avômalô Israeël nêpôpêk i ek nêgê Sabat. Ma valu abyanj êdô nãma hêk habobo. Aênj ba thai ewa Yisu anênj kupik ba i êdô hêk valu abyanj ênj.

20

Yisu haviyô hathak lonjô

(Mat 28:1-8; Mak 16:1-8; Luk 24:1-12)

¹ Sonda ênj anênj wak te mônj anênj lôkbôk momaninij ma Malia anênj Magadala hi siô ma hayê nena lêk ibubi valu atu ba hamô lôv abôlêk vê. ² Ma halanjvinj ba hi hadênj Saimon Pita thai lôk anyô ku atu ba Yisu lahavinj bênj anônj ma hanañ, “Anyôla ewa Anyô Bênj anênj kupik vê hêk siô ba yêlô athônj nena êdô yani hêk êsê.”

³ Ênj ma thai iviyô ba i siô. ⁴ Thai luvi elanjvinj ba i ma anyô ku yanj atu hamônj ek Pita ba hayô siô mônj. ⁵ Yani

hakôm ba hayê lôv kapô ma hayê sôp selenj takatu ba ivuliv hathak iyom intu hamô. Ma minj habitak hayô valu abyanj kapô ami. ⁶ Ma Saimon Pita havenj yam hayô ma habitak hayô valu abyanj kapô ba hi. Ma hayê sôp selenj takatu ba ivuliv hathak ⁷ lôk sôp ivuliv thohavloma sinj hathak intu hamô. Sôp ju ênj intu lêk epesanj ba êdô yanj hamô buyanj ma yanj hamô buyanj. ⁸ Ênj ma anyô ku yanj atu ba hayô siô mônj hi kapô ma hayê ba hêvhavinj. ⁹ *Ma donjom thai êthônj abô atu ba bôk hanañ hêk Wapômbênj anênj kapyã nena tem injik Yisu linj imbiyô ênjêk nãma esak lonjô paliñ. ¹⁰ Yôv ma nê ku ju ênj êvôi malak.

Yisu hik i thô hadênj Malia anênj Magadala

(Mat 28:9-10; Mak 16:9-11; Luk 24:10-11)

¹¹ Malia halanj haminj valu abyanj viyainj ma hakôm ba hayê lôv kapô. ¹² Ma hayê anjela ju ba ininj kwêv thapuk. Thai êmô lonj bu atu ba Yisu anênj kupik hêk. Yanj hamô wakadôk ma yanj hamô valuvi.

¹³ Ma thai enanj hik Malia linj, “Livônj, holañ eka?”

Ma hanañ, “Anyôla hawa yenañ Anyô Bênj anênj kupik vê ba minj yahayala lonj atu ba êdô hêk ami.” ¹⁴ *Hanañ aênj ma hik i liliñ ma hayê Yisu haminj ma donjom hathônj yani paliñ.

* **20:9:** Sng 16:10; Ap 2:24-32 * **20:14:** Luk 24:16; Jon 21:4

15 Ma Yisu hanañ, “Livônñ, holañ eka? Ma hôbôlêm opalê?”

Malia hasoñ nena yani ma anyô hayabiñ ku kapô ba hanañ, “Livônñ, howa anêñ kupik ba hôdô hêk êsê ma onañ ek yana yanja.”

16 Ma Yisu hanañ, “Malia.”

Ma hasoñ losauk ba hik i liliñ ma hanañ hathak abô Hiblu nena, “Laboni!” Abô êñ anêñ ôdôñ nena “Kêdôñwaga.”

17*Ma Yisu hanañ, “Minñ ya-havôha ek Wakamik ami denañ ba intu otak ya ma nu êndêñ yenañ nê ku ma onañ êndêñ i, ‘Yana ek Wakamik ma môlônim Lemambô. Ma yana ek yenañ Wapômbêñ ma môlônim Wapômbêñ.’”

18 Yôv ma Malia anêñ Magadala hi ma hanañ hadêñ nê ku nena, “Lêk yahayê Anyô Bêñ.” Ma abô takatu ba Yisu hanañ hadêñ yani ma hanañ hadêñ thêlô haviñ.

Yisu hik i thô hadêñ nê ku
(Mat 28:16-20; Mak 16:14-18; Luk 24:36-49)

19 Sonda êñ anêñ bôlôvônñ ma nê ku ethak doñtom. Thêlô êkô ek Israël iniñ nê bêñbêñ ba intu ik unyak abôlêk siñ. Ma Yisu halêm hamiñ thêlô malêvônñ ma hanañ, “Môlô kapôlômim ênjêk labali!” 20 *Ma hik bañ kapô lôk baya thô hadêñ thêlô. Nê ku êyê Anyô Bêñ ba leniñmavi anôñ.

21 Ma hanañ hathak lonbô, “Môlô kapôlômim ênjêk labali! Yahêv môlô ba u hatôm atu ba Wakamik hêv ya ba yahalêm.” 22 Êñ ma hayuv auk hathak thêlô ma hanañ, “Noja Lovak Matheñ. 23 *Ma môlô ôêv anyô iniñ kambom vê êñ ma iniñ kambom tem nêm yak. Ma miñ ôêv anyô iniñ kambom vê ami êñ ma iniñ kambom tem êmô.”

Yisu hik i thô hadêñ Tomas

24 Tomas ma nê ku laumiñ ba lahavuju takatu te ba anêñ athêñ yañ nena Didimus. Yisu hayô ek nê ku vi ma yani miñ hamô ami. 25 Êñ ma nê ku vi atu enañ hadêñ yani, “Yêlô lêk ayê Anyô Bêñ yôv!”

Ma Tomas hanañ, “Minñ yahayê anêñ pôpô atu ba hamô bañ lôk yahatak yabaheñgwasin halôk yani baya êñ ami ma tem miñ yanêmimbiñ ami ma milôk.”

26 Sonda te hale ba hi ma Yisu anêñ nê ku ethak doñtom hathak lonbô ba êmô unyak kapô. Ma Tomas hamô haviñ. Thêlô ik unyak abôlêk siñ ma doñtom Yisu halêm hamiñ thêlô malêvônñ ma hanañ, “Môlô kapôlômim ênjêk labali.” 27 Ma hanañ hadêñ Tomas, “Nôñgô yabaheñ! Ma ôsôm pôpô êntêk! Ma otak bahemgwasin êndôk ya baya ek nôñgô kôm lavônñ. Otak auk thektheke lôk nôñgô esak malem, ma nêmimbiñ iyom.”

28 Ma Tomas hanañ, “Yenañ Anyô Bêñ lôk Wapômbêñ!”

* 20:17: Lom 8:29; Hib 2:11-12

* 20:20: Jon 16:22; 1Jon 1:1

* 20:23: Mat

29 *Ma Yisu hanaŋ, “Lêk hâyê ba intu hôêvhaviŋ e? Wapômbêŋ tem lamavi esak avômalô takatu ba miŋ êyê ami ma doŋtom êvhaviŋ.”

Kapya êntêk anêŋ ôdôn

30 Yisu hadum lavônŋiŋ bêŋ anônŋ haviŋ ba anêŋ nê ku êyê. Ma doŋtom miŋ yahato abô takêŋ halôk kapya êntêk ami.

31 *Yahato abô takêntêk ek môlô nônêmimbiŋ nena Yisu ma Mesia atu lôk Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ. Lôk yahato ek môlô nônêmimbiŋ ba noja lôkmala esak anêŋ athêŋ.

21

Nê ku evov alim bêŋ anônŋ

1 Yôv ma nê ku êmô kasukthôm atu anêŋ athêŋ nena Taibelias ma Yisu hik i thô hadêŋ i hathak loŋbô.*

2 Saimon Pita lo Tomas, anêŋ athêŋ yaŋ nena Didimus, ma Nataniel anêŋ Kena hêk Galili, ma Sebedi anêŋ nakaduŋ luvi, ma Yisu anêŋ nê ku lokwanju, thêlô sapêŋ êmô loŋ êŋ. 3*Ma Saimon Pita hanaŋ, “Yana yaŋgik alim.” Ma enaŋ, “Yêlô nasôk nambiŋ o.” Êŋ ma thêlô i ethak yeŋ te ma bôlôvônŋ êŋ ma êvôv alim te ami.

4 Wak hapup ma Yisu hamiŋ kasukthôm anêŋ daŋ. Ma anêŋ nê ku êyê yani ma doŋtom miŋ eyala ami.

5 Ma Yisu halam, “Aiyaŋ thêlô! Môlô alim mi, aêŋ e?”

Ma enaŋ, “Intu êŋ.”

6 Ma hanaŋ, “Notak yakseŋ êndôk yeŋ vianônŋ ma tem môlô noja alim doho.” Idum aêŋ ma ewa alim bêŋ anônŋ ba intu miŋ hatôm nêbôv yakseŋ esak ami.

7 *Anyô ku atu ba Yisu la-haviŋ bêŋ anônŋ hanaŋ hadêŋ Pita, “Intu ma Anyô Bêŋ!” Pita êŋ intu bôk habi anêŋ kwêv thilibuŋ thô ek indum ku. Ma hanaŋô ôpêŋ anêŋ abô êŋ ma hik hathak loŋbô ma hasôv kisi halôk kasukthôm ba hayam ba hi. 8 Thêlô ebobo kasukthôm daŋ hatôm 90 mita la ma nê ku vi êmô yeŋ ba êvôv yakseŋ haveŋ yaŋ ma Pita hayam hamônŋ. 9 Thêlô êlêm ethak liŋdaŋ ma êyê atum te hathaŋ hamô ma Yisu habôk alim lôk polom.

10 Ma Yisu hanaŋ, “Alim doho êlêm!”

11 *Ma Saimon Pita hayô hathak yeŋ ma havôv yakseŋ halêm hathak liŋdaŋ. Yakseŋ êŋ putup hathak alim daim lomalama hatôm 153. Ma yakseŋ miŋ hatip ami. 12 Ma Yisu hanaŋ, “Nôlêm ongwaŋ alim!” Thêlô lêk eyala nena yani ma Anyô Bêŋ ba êkô ba te miŋ hanaŋ nena, “O ma opalê?” ami. 13 Ma Yisu hawa polom ba hi hêv hadêŋ thêlô ma hadum aêŋ hathak alim. 14 *Êntêk ma bôlônŋ te lô atu ba haviyô hathak loŋbô ba hik i thô hadêŋ anêŋ nê ku.

Yisu hapesaŋ abô haviŋ Pita

* 20:31: Jon 3:15; Lom 1:17; 1Jon 5:13 nena “Taibelias”. * 21:3: Luk 5:4-7 Luk 5:6 * 21:14: Jon 20:19,26

* 21:1: Kasuk Galili intu elam athêŋ yaŋ * 21:7: Mat 14:29; Jon 13:23 * 21:11:

15 Eyaŋ nôŋm yôv ma Yisu hanaŋ hadêŋ Saimon Pita, “Saimon, Jon anêŋ nakaduŋ, anêŋ lemhaviŋ ya ma bêŋ hamôŋ ek ñê ku vi mena mi e?”

Ma Pita hanaŋ, “Intu êŋ. Anyô Bêŋ, hoyala nena yalenhaviŋ o bêŋ anôŋ.”

Ma Yisu hanaŋ, “Ombakôŋ yenaŋ boksipsip nali sapêŋ.”

16 *Ma hanaŋ hathak loŋbô, “Saimon, Jon anêŋ nakaduŋ, lemhaviŋ ya e?”

Ma Pita hanaŋ, “Intu êŋ. Anyô Bêŋ, hoyala nena yalenhaviŋ o.”

Ma Yisu hanaŋ, “Oyabiŋ yenaŋ boksipsip.”

17 Ma hanaŋ bôlôŋ te lô “Saimon, Jon anêŋ nakaduŋ, lemhaviŋ ya e?”

Yisu lêk hanaŋ hik Pita liŋ hatôm bôlôŋ lô nena “Lemhaviŋ ya e?” ba Pita kapô malaiŋ ma hanaŋ, “Anyô Bêŋ, o hoyala nômkama sapêŋ ba hoyala nena yalenhaviŋ o.”

Ma Yisu hanaŋ, “Ombakôŋ yenaŋ boksipsip. 18 Yanaŋ avanôŋ biŋ êndêŋ o. Sêbôk ba hômô anyô muk denaŋ ma oda hothak huik kwêv ma hu hatôm odanêŋ lemhaviŋ. Ma donjom hoyalôv ma tem nêŋm bahem ek anyô yaŋ injik anêŋ kwêv ma endom o ek nu loŋ atu ba miŋ lemhaviŋ nu ami.” 19 *Yisu hanaŋ abô êŋ ek injik loŋôndê atu ba Pita tem ema esak ek nêŋm athêŋ lôkmanŋiŋ êndêŋ Wapômbêŋ.

Yôv ma Yisu hanaŋ hadêŋ Pita, “Osopa ya!”

20 *Pita hik i liliŋ ma hayê anyô ku atu ba Yisu lahaviŋ bêŋ anôŋ hasopa thai. Ôpatu ba hayaŋ nôŋm hamô ma hakithiŋ Yisu ba hanaŋ, “Anyô Bêŋ, opalê intu tem enaŋ o bêŋ?”

21 Ma Saimon Pita hayê ôpêŋ ma hanaŋ, “Anyô Bêŋ, anyô êntêk tem êpôm malê?”

22 Ma Yisu hanaŋ, “Yalenhaviŋ nena ôpêŋ tem êmô endeba yandealêŋ am, o Pita miŋ anêŋ nômlate ami. Mi. Osopa ya iyom.” 23 Ma abô êŋ hi mayaliv ba ñê takatu ba esopa Yisu elanô haviŋ ba eson nena anyô ku êŋ tem miŋ ema ami. Yisu hanaŋ nena êmô endeba yani endelêŋ am, ma miŋ Pita anêŋ nômla ami. Ma donjom miŋ hanaŋ hathak ôpêŋ anêŋ ñama ami.

24 *Anyô ku atu ba hanaŋ nôŋm takêŋ bêŋ ba hato halôk kapy a êntêk intu yêlô ayala nena anêŋ abô ma avanôŋ.

25 *Yisu hadum ku loma-loma bêŋ anôŋ haviŋ. Pik ma yaôna ba yakô miŋ hatôm nêndô kapy a nômbêŋ atu ba eto lôkthô êmô ami.

* 21:16: Ap 20:28

* 21:19: Mat 16:24-25; 2Pi 1:14

* 21:20: Jon 13:23-25

* 21:24: Jon 19:35

* 21:25: Jon 20:30

Aposel iniŋ ku Abô mông

Luk hato kapy a lokwanju. Hato kapy a luvi ek Anyô Bêŋ Tiapilus. Yani ma Lom iniŋ anyô bêŋ te ba lahavin nê nê m kapy a êŋ luvi êndêŋ avômalô ek nesam. Kapy a mông atu ba Luk hato ma elam nena Luk ma hato hathak malêla takatu ba Yisu hadum aleba hathak leŋ ba hi. Ma kapy a yaŋ haveŋ yam ma elam nena Aposel. Ma hato hathak ku takatu ba aposel lôk avômalô êvhavin idum hadêŋ waklavôŋ Yisu hatak pik êntêk ba hi leŋ.

Luk da miŋ hayê Yisu ami, ma doŋtom hawa abô hêk nê vi atu ba elanô lo êyê hathak malenŋ. Luk ma miŋ anyô Israel te ami, yani ma anyô loŋ buyan.

Hato kapy a êntêk ek enaŋ abô avanôŋ esak ku takatu ba aposel idum lôk Yisu anêŋ Abô Mavi atu ba hi luvu-luvu. Avômalô vi enaŋ abôyaŋ hathak nê takatu ba êvhavin ba intu Luk hato kapy a êntêk ek injik thô nena nê êvhavin ma nê mavi ba esopa gavman iniŋ abô. Malaiŋ lomaloma hathak hapôm nê êvhavin ba intu hato kapy a êŋ ek injik loŋondê mavi thô êndêŋ nê takatu ba esopa Yisu. Ma

kapy a êntêk hik thô nena Yisu lôk anêŋ avômalô êvhavin tem nê mông nê kambom lu.

Hato kapy a êntêk hadêŋ 63 AD la.

Yisu havak abô nena tem nê m Lovak Matheŋ êlê m

1 *Tiapilus, bôk yahato kapy a te hadêŋ o hathak nô m takatu ba bôk Yisu hadum lo hadôŋ, 2 *mông anôŋ aleba hayô waklavôŋ hathak leŋ ba hi. Hamô pik denaŋ ma hathak Lovak Matheŋ anêŋ lôklokwan ma hêv abô ku hadêŋ anêŋ aposel* takatu ba bôk halam i yôv. 3 *Yani hawa vovaŋ ba hama vê m ma haviyô hathak loŋbô ma hik i thô hadêŋ anêŋ nê takêŋ. Lôk hadum nô mkama bêŋ anôŋ ek hik thô nena yani hamô lôkmala hathak loŋbô. Wak hatôm 40 ma hik i thô lôbôlôŋ hadêŋ thêlô ba hanaŋ abô hathak Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak.

4 *Wak te ma hayaŋ nô m haviŋ thêlô ma hanaŋ, “Noy-abin nô m atu ba Wakamik bôk havak abô yôv ek nê m êndêŋ môlô hatôm atu ba bôk yahanaŋ ba olanô yôv. Ma miŋ notak Jelusalem ami. 5 *Jon bôk hathik avômalô halôk naŋ ma kasana ma tem nisik môlô esak Lovak Matheŋ.”

* 1:1: Luk 1:3 * 1:2: Mak 16:19; Luk 24:49-51 * 1:2: Aposel anêŋ ôdôŋ nena nê takatu ba Yisu hêv ek nenaŋ anêŋ Abô Mavi bêŋ. * 1:3: Luk 24:36-49; Ap 10:41 * 1:4: Luk 24:49; Jon 14:16-17; Ap 2:33 * 1:5: Mat 3:11 * 1:6: Luk 24:21

Yisu hathak leŋ ba hi
(Mak 16:19-20; Luk 24:50-53)

6 *Ma aposel êmô haviŋ Yisu ma enaŋ hik yani liŋ nena, “Anyô Bêŋ, lêk êntêk ma tem undum ek alalô avômalô Israeŋ naja alalôaniŋ kiŋ esak loŋbô e?”

7 *Ma Yisu hanaŋ, “Êŋ ma miŋ môlô unim nômla ek noy-ala waklavôŋ atu ba Kamik hatak ami. Hathak anêŋ lôklokwaŋ yanida hayabiŋ wak êŋ. 8 *Ma Lovak Mathen hayô hamô môlô, ma tem noja lôklokwaŋ. Ma tem nonaŋ yenaŋ abô imiŋ Jelusalem lôk Judia sapêŋ ma Samalia lôk ni endeba êndôk pik anêŋ daŋ.”

9 Hanaŋ abô êŋ yôv, ma ewa yani hathak leŋ ba hi. Thêlô êyê imiŋ ma buliv hava yani siŋ ba êthôŋ. 10 Thêlô ititiŋ leŋ denaŋ ma ketheŋ oyaŋ ma anyô ju lôk nômkama thapuk ba imiŋ thêlô malêvôŋ. 11 *Ma enaŋ, “Nê Galili, umiŋ ba utitiŋ leŋ eka? Yisu doŋtom êntêk lêk Lambô hawa vê hêk môlô ba hi leŋ ma tem endelêm aêŋ iyom.”

Thêlô etak anyô te ek enja Judas anêŋ loŋ

12 *Vêm ma thêlô etak Dum Oliv ma ele i Jelusalem. Dum Oliv êŋ hêk habobo Jelusalem hatôm kilomita te iyom. 13 *Êyô Jelusalem ma i unyak kapô vuliŋ atu ba ethak êmô. Thêlô iniŋ athêŋ

ma Pita lo Jon ma Jems lo Andulu ma Pilip lo Tomas ma Batolomiu lo Matyu ma Jems, Alpius nakaduŋ, lôk Saimon anyô Selot te, ma Judas, Jems nakaduŋ. 14 Wak sapêŋ ma thêlô ethak doŋtom ba eteŋ mek hi ba hi. Ma avi doho lôk Malia, Yisu talêbô, lôk anêŋ iviyaŋ êmô haviŋ.

15 Ma wak te ma Pita haviyô hamiŋ nê êvhaviŋ hatôm 120 malêvôŋ ma hanaŋ, 16 * “Aiyaŋ thêlô, abô te hêk Wapômbêŋ anêŋ kapya ba lêk hik anôŋ. Abô êŋ ma Lovak Mathen bôk hanaŋ hale Devit abôlêk hathak Judas, ôpatu ba hik Yisu thô hadêŋ nê takatu ba evaloŋ yani. 17 Yani ma alalô te atu ba bôk hadum ku êntêk haviŋ alalô.”

18 * (Judas hêv pik bute vuli hathak valuseŋ atu ba hadum kambom ba hawa. Êŋ ma hêv yak halôk pik buêŋ ba lasoam hapup ba la haŋgasô hale yaiŋ. 19 Avômalô Jelusalem sapêŋ elanô abô êŋ ba intu elam pik buêŋ hathak iniŋ abô nena “Akeldama”. Anêŋ ôdôŋ nena, “Pik atu ba thalalenŋ hathaŋ.”)

20 Êŋ ma Pita hanaŋ, “Hatôm bôk eto hêk Kapya Yeŋ nena,

“ ‘Anêŋ unyak tem ŋgathiniŋ; ma miŋ notak anyôla ek êmô ami.’ *Kapya Yeŋ* 69:25

Ma buyaŋ hanaŋ nena,

* 1:7: Mak 13:32 * 1:8: Mat 28:19; Luk 24:48 * 1:11: Mat 26:64; Luk 21:27

* 1:12: Luk 24:50-53 * 1:13: Mat 10:2-4 * 1:16: Sng 41:9 * 1:18: Mat 27:3-8

“Anyô yaŋ enja anêŋ loŋ lôk anêŋ ku.” *Kapya Yen 109:8*

²¹ Aêŋ ba alalô natak anyô te atu ba Anyô Bêŋ Yisu hamô haviŋ alalô denaŋ ma yani hamô haviŋ alalô wak nômbêŋ intu sapêŋ, ²² *môn ma waklavônŋ atu ba Jon hathik Yisu halôk ŋaŋ aleba hayô wakma Lambô hawa yani vê hêk alalô ba hi malak leŋ. Anyô êŋ tem imbiŋ alalô ek enaŋ Yisu anêŋ haviyô hathak loŋbô bêŋ êndêŋ avômalô.”

²³ Yôv ma etak anyô lokwanju. Yaŋ ma Josep, elam nena Balsabas, ma athêŋ yaŋ ma Jastas. Ma anyô yaŋ ma Matias. ²⁴ Ma eteŋ mek nena, “Anyô Bêŋ, hoyala avômalô sapêŋ iniŋ kapôlônŋiŋ. Nuŋgwik thô nena hotak anyô ju êntêk yaŋ sê ²⁵ ek enja ku aposel atu ba bôk Judas hatak ba hi anêŋ loŋ.” ²⁶ Yôv ma ibi valu ek nêgê nena athêŋ yaŋ sê habitak. Êŋ ma etak Matias ek imbitak aposel imbiŋ thêlô laumiŋ ba lahavute takatu.

2

Lovak Matherŋ halôk ba halêm

¹ *Waklavônŋ Pentikos hayô, êŋ ma avômalô êvhaviŋ ethak doŋtom ba êmô unyak te. ² Ma ketheŋ oyaŋ ma nômlate diŋdiŋ halêm anêŋ leŋ ba anêŋ pôk ma hatôm lovak bêŋ te ba hayô hamô unyak atu

ba thêlô êmô siŋ. ³ *Ma êyê nômlate hatôm atum dahalaŋ hatakalek ba hayô hamô thêlô tomtom. ⁴ *Ma Lovak Matherŋ hayô hava thêlô sapêŋ kapôlônŋiŋ siŋ ba enaŋ abô masôm lomaloma hatôm Lovak Matherŋ hêv hadêŋ thêlô.

⁵ Avômalô Israeŋ takatu ba êmô Wapômbêŋ vibinŋ bôk etak pik lôbôlôbô takatu ba êmô ma êlêm Jelusalem ek Pentikos. ⁶ Ma elanô diŋdiŋ ba êlêm ethak doŋtom. Ma eboloba kambom hathak elanô ŋê êŋ enaŋ abô hathak thêlô tomtom da iniŋ abô.

⁷ Ma esonŋ kambom ba enaŋ hik thêlôda liŋ, “Thêlô ma ŋê Galili iyom. Malê te aêŋ am?

⁸ Aisê ba alalô alañô thêlô enaŋ abô hathak alalôaniŋ abô tomtom? ⁹ Alalô ma anêŋ Patia lo Midia ma Ilam lo Mesopotemia ma Judia lo

Kapadosia ma Pontus lo Esia ¹⁰ ma Plijia lo Pampilia ma Ijip lôk Libia bute atu habobo

Sailini ma ŋê doho anêŋ Lom. ¹¹ (Ma vi ma avômalô Israeŋ, ma vi ma avômalô loŋ buyaŋ takatu ba ibitak

êyô Israeŋ iniŋ êvhaviŋ kapô.) Ma doho anêŋ Klit lo Alebia.

Ma doŋtom alalô alañô thêlô enaŋ abô hathak nômbêŋ atu ba Wapômbêŋ hadum hathak alalôaniŋ abô tomtom.” ¹² Ma avômalô sapêŋ esonŋ kambom

ba itutuniŋ leŋiŋkadôk ma enaŋ hik thêlôda liŋ nena, “Nôm êŋ anêŋ ôdônŋ ma aisê?”

¹³ Ma doŋtom vi ibi thêlô

* 1:22: Mak 1:9; 16:19; Jon 15:27

* 2:1: Wkp 23:15-21; Lo 16:9-11

* 2:3:

Mat 3:11 * 2:4: Mak 16:17; Ap 4:31; 10:44-46; 19:6

lilin ba enañ, “Inum wain bêñ anôñ ba elo molo.”

Pita hanañ abô

¹⁴ Êñ ma Pita haviyô hamin aposel laumin ba lahavute malêvôn ma halam lôklokwan nena,

“Môlô avômalô Israeël lôk avômalô takêntêk ba lêk ômô Jelusalem, nodañô yenañ abô katô. Tem yanañ nôñ êñ anêñ ôdôn bêñ. ¹⁵ Lêk ma lôkbôk denañ hatôm 9 kilok. Ba intu miñ noson nena nê êntêk inum wain ba elo molo ami. ¹⁶ Mi, nôñ êñ ma hatôm plopet Joel bôk hanañ,

¹⁷ “Wapômbên hanañ nena habobo pik lo leñ anêñ dan

ma tem yançasô yenañ Lovak Mathen êyômô avômalô sapên.

Ma nalumi anyô lo avi tem yanêm yenañ abô êndên i ba nenañ abô êtôm plopet.

Ma môlônim apenena tem netulak ba nêgê wên.

Ma môlônim anyô boñnena tem nêgê niavin.

¹⁸ Ma tem yançasô yenañ Lovak Mathen êyômô yenañ anyô lo avi ku êndên waklavôn êñ ma tem yanêm yenañ abô êndên i ba nenañ abô êtôm plopet.

¹⁹ Ma tem yandum nômbithi ênjêk leñ, ma yandum lavônjin ênjêk pik.

Thalalen lôk atum ma atum yova bêñ tem imbitak.

²⁰ Ma wak tem ende i liliñ ba imbitak momañiniñ, ma ayôn tem ende i liliñ ba imbitak êtôm thalalen.

Vêm ma Anyô Bêñ anêñ waklavôn lôkmangin bêñ atu tem êlêm.

²¹ Ma avômalô takatu ba elam Anyô Bêñ anêñ athên, tem nêm i bulubiñ. *Jol 2:28-32*

²² “Avômalô Israeël, nodañô abô êntêk. Wapômbên bôk hadum ku lôklokwan anôn lôk nômbithi ma lavônjin hathak Yisu anêñ Nasalet anêñ ban hamô môlô malêvôn ba hik thô nena yanida hêv ôpên ba halêm. Ba bôk oyala nôñ takên yôv. ²³ Ma Wapômbên hatak yani halôk môlô bahemim hatôm bôsêbôk ba lahabi lôk anêñ auk ek nôñ takên imbitak aên. Ma môlô udum ba nê kambom ik yani loñ hathak alovalañsin ba hama. ²⁴ Ma donjom Wapômbên hik yani liñ ba haviyô hathak loñbô ba hawa yani vê hêk nana anêñ vovan bêñ ek malê nena nana miñ hatôm embalon yani loñ ami. ²⁵ Devit bôk hanañ hathak yani nena,

“Yahayê Anyô Bêñ hamô havin ya wak nômbên intu sapên.

Yani hamô habobo ya ba intu miñ hatôm nômlate esale ya thô ami.

²⁶ Aên ba yalenmavi anôn

ba yahabôya.

Ma yalenjvinkupik hêv ma.

27 Ek malê nena tem miņ ôndô ya êmô nê nãma iniņ loņ ami,

ma tem miņ otak anêm Anyô Matherj ek epalê ênjêk siô ami.

28 Bôk huik loņôndê lôkmala thô hadêņ ya yôv, ma tem yamô imbiņ o ba undum yalenmavi anêņ dôêņ.' *Kapya Yen 16:8-11*

29 * "Aiyaņ thêlô, yahanãņ avanôņ biņ nena bumalô Devit bôk hama ba elav yôv. Ma anêņ siô êntêk hêk denã aleba lêk. 30 *Ma doņtom Devit ma plopet te ba hayala nena Wapômbêņ bôk havak abô nena embeņ yam ma tem etak lim lukmuk te ek imbitak kiņ êtôm yanida.

31 *Devit bôk hayala nôm atu ba tem imbitak embeņ yam ba hanãņ hathak Mesia atu ba Wapômbêņ tem nêm lôkmala êndêņ yani ba imbiyô esak loņbô. Ba intu hanãņ nena tem miņ nêndô yani êmô nê nãma iniņ loņ ba kupik epalê ami. 32 Ôpêņ ma Yisu atu ba Wapômbêņ bôk hik yani liņ. Ma yêlô sapêņ ayê nôm êņ haviņ ba êntêk anaņ bêņ hadêņ mólô. 33 *Ma Wapômbêņ hawa Yisu ba hatak yani hamô baņ vianôņ yôv. Ma hêv Lovak Matherj atu ba bôk havak abô ek nêm êndêņ yani ma êntêk lêk

hanãasô hayô hamô yêlô ba intu lêk ôyê lo olaņô. 34 Devit da miņ hi malak leņ hatôm Yisu ami, ma doņtom hanãņ, " 'Anyô Bêņ Wapômbêņ hanãņ hadêņ yenaņ Anyô Bêņ Mesia nena,

"Ômô yabahaņ vianôņ 35 endeba yatak nê takatu ba ik vovak hadêņ o nêmô vemkapô vibiņ am." ' *Kapya Yen 110:1*

36 * "Aêņ ba mólô avômalô Israeł sapêņ, noyala abô êntêk katô. Yisu atu ba mólô uik hathak a, Wapômbêņ hadum ba habitak Anyô Bêņ lôk Mesia."

Avômalô bêņ anôņ ele i liliņ ba ithik ñaņ

37 Thêlô elãņô Pita anêņ abô takêņ ma habi thêlô kapôlôņiņ vose. Ma enã hadêņ yani lôk aposel vi nena, "Aiyaņ thêlô, yêlô nandum malê?"

38 Ma Pita hanãņ, "Mólô tomtom node kapôlômim liliņ ba nusik ñaņ esak Yisu Kilisi anêņ athêņ ek Wapômbêņ nêm mólônim kambom vê ma nêm Lovak Matherj êndêņ mólô êtôm anêņ wapôm. 39 *Havak abô êņ ek avômalô takatu ba alalôaniņ Wapômbêņ tem endam i, mólô lôk unim avômena ma avômalô takatu ba êmô daimbô."

40 Ma Pita hanãņ abô bêņ anôņ haviņ hadêņ thêlô ba hanãņ nena, "Noyabiņ am. Nônêm amda sa ba nôsôv

* 2:29: 1Kiņ 2:10 * 2:30: 2Sml 7:12; Sņg 89:3-4; 132:11 * 2:31: Sņg 16:10

* 2:33: Ap 5:32; 7:55-56 * 2:36: Ap 5:30-31 * 2:39: Ais 57:19

ênjêk avômalô kambom takêṅ ek miṅ nôpôm vovaṅ atu ba tem êpôm i ami.” ⁴¹ *Aêṅ ba ṅê takatu ba ewa Pita anêṅ abô intu ithik ṅaṅ. Ma wak êṅ ma avômalô hatôm 3,000 êlêm haviṅ avômalô takatu ba bôk êvhaviṅ yôv.

Nê êvhaviṅ ethak doṅtom haviṅ i

⁴² *Ma thêlô lôklokwaṅ ek nedanô aposel iniṅ abô lôk ethak doṅtom haviṅ i ma eyaṅ polom lo inum waiṅ mathen atu ba Yisu bôk hêv lôk eteṅ mek haviṅ i. ⁴³ Ma aposel idum lavôṅiṅ lôk nômbithi bêṅ anôṅ ba avômalô sapêṅ êyê ba eson kambom. ⁴⁴ *Ma avômalô êvhaviṅ sapêṅ ethak doṅtom haviṅ i ma miṅ leṅvi iniṅ nômkama ami. Iniṅ nômkama lôkthô ma êdô hamô ek hêv thêlô sapêṅ sa. ⁴⁵ Thêlô ethak êv iniṅ pik lôk nômkama ek nêṅem vuli ma ewa vuli takêṅ ba êv avômalô takatu ba nômkama vi mi sa. ⁴⁶ Ma wak nômbêṅ intu ma thêlô ethak doṅtom êmô unyak mathen anêṅ piklêvôṅ. Ma ethak eyaṅ nôṅ haviṅ i lôk leṅiṅmavi ma kapôlôṅiṅ labalina. ⁴⁷ *Lôk êbô Wapômbêṅ anêṅ athêṅ. Êṅ ma avômalô sapêṅ leṅiṅmavi anôṅ hathak i. Ma wak nômbêṅ intu sapêṅ ma Anyô Bêṅ hêv avômalô doho bulubiṅ ba hêv i ibitak êyô ṅê êvhaviṅ kapô haviṅ.

3

Anyô va kambom te habitak mavi

¹ Wak te ma Pita lo Jon i unyak mathen hadêṅ wakma eteṅ mek. Wakma êṅ ma hatôm 3 kilok yaṅsiṅ. ² Êyô ma êyê ewa anyô va kambom te ba êlêm. Bôk evathu yani aêṅ. Ma wak nômbêṅ intu ma ewa yani ba i êdô hamô unyak mathen anêṅ badêṅ abôlêk atu ba elam nena Loṅ Kêkêlô. Êdô yani hamô loṅ êṅ ek epetenak ek avômalô takatu ba i unyak mathen anêṅ piklêvôṅ ek nêṅem valu êndêṅ yani. ³ Ôpêṅ hayê Pita lo Jon êlêm ek ini unyak mathen kapô, êṅ ma halam ek thai nêṅem valu êndêṅ yani. ⁴ *Pita lo Jon ititiṅ yani lôklokwaṅ. Ma Pita hanaṅ, “Nôṅgô yai!” ⁵ Êṅ ma ôpêṅ hik i liliṅ hadêṅ thai ma hason nena tem nêṅem nômla êndêṅ yani la.

⁶ *Ma Pita hanaṅ, “Ya valu mi. Ma doṅtom nôṅ atu ba yahawa ma tem yanêṅ êndêṅ o. Hathak Yisu Kilisi anêṅ Nasalet anêṅ athêṅ, umbiyô omben.” ⁷ Ma Pita havalon ôpêṅ baṅ vianôṅ ba havôv yani haviyô. Ma kethen oyaṅ ôpêṅ vagigiṅ lôk vakapô habitak lôklokwaṅ. ⁸ Êṅ ma yani hasôv kisi ma haveṅ. Ma hi unyak mathen anêṅ piklêvôṅ haviṅ thai. Ma haveṅ ba hasôv kisi hathak lolen lolen ba habô

* 2:41: Ap 2:47; 4:4 * 2:42: Ap 20:7

11:21 * 3:4: Ap 14:9

* 3:6: Ap 4:10; 16:18

* 2:44: Ap 4:32-35 * 2:47: Ap 6:7;

Wapômbêḅ. ⁹ Ma avômalô sapêḅ êyê yani haveḅ ba habô Wapômbêḅ. ¹⁰ Ma eyala nena ôpêḅ ma anyô petenak atu ba hathak hamô unyak mathêḅ abôlêk atu ba elam nena Loḅ Kêkêlô, êḅ ma eboloba ba dahôlôḅḅ hi.

Pita hanaḅ abô hamiḅ unyak mathêḅ kapô

¹¹ Ma anyô petenak atu havalonḅ Pita lo Jon, êḅ ma avômalô sapêḅ esonḅ kambom ba elanḅḅ êlêm hadêḅ thêlô halôk kapo danḅ atu ba elam nena Solomon anêḅ Kapo Danḅ. ¹² Pita hayê ma hanaḅ hadêḅ thêlô nena, “Avômalô Israêl, osonḅ kambom ba utitiḅ yai lôklokwanḅ eka? Osonḅ nena yai adum ôpêntêk mavi hathak yaidaniḅ lôklokwanḅ lôk kobom mathêḅ e? Mi anôḅ! ¹³ *Ablaham lo Aisak ma Jekop lôk alalôaniḅ bumalô thêlô iniḅ Wapômbêḅ iyom intu hadum nôḅ êḅ ek nêḅ athêḅ lôkmanḅḅḅ êndêḅ anêḅ anyô ku Yisu. Môlô bôk otak ôpêḅ ek nijik vônô. Ma Pailat lahaviḅ etak yani, ma donḅtom môlô ôvôliḅ dôḅmim hadêḅ yani. ¹⁴ Avanôḅ, môlô ôvôliḅ dôḅmim hadêḅ Anyô Mathêḅ lôk Anyô Thêthôḅ atu ma onanḅ hik Pailat liḅ ek etak ôpatu ba bôk hik anyô vônô êlêm êndêḅ môlô. ¹⁵ Ôpatu ba lôkmala anêḅ ôdôḅḅ ma uik vônô. Ma donḅtom Wapômbêḅ hik yani liḅ hathak lonḅbô hêk ḅama. Ma yai bôk ayê nôḅ

takêḅ ba êntêk lêk ananḅ abô hathak. ¹⁶ Êvhaviḅ hathak Yisu anêḅ athêḅ iyom hadum ba ôpatu ba ôyê lo oyala lêk hawa lôklokwanḅ. Yani habitak mavi anôḅḅ hatôm ôyê hathak Yisu anêḅ athêḅ lôk êvhaviḅ atu ba halêm anêḅ yani.

¹⁷ * “Aiyaḅ thêlô, yahayala nena môlô lôk unim avaka miḅ oyala ôpêḅ katô ami ba intu udum kambom hadêḅ yani. ¹⁸ Ma donḅtom sêbôk ma Wapômbêḅ hanaḅ hadêḅ plopet sapêḅ ba eto nena anêḅ Mesia tem enja vovanḅ. Aêḅ ba unim kambom atu udum ma Wapômbêḅ anêḅ abô êḅ lêk hik anôḅḅ.

¹⁹ * “Aêḅ ba node kapôlômim liliḅ ba nosopa Wapômbêḅ ek nêḅ môlônim kambom vê lôk nêḅ lovak êndêḅ môlô. ²⁰ Ma nêḅ anêḅ Mesia atu ba bôk hatak ek nêḅ êndêḅ môlô. Mesia êḅ ma Yisu atu. ²¹ Ma lêk yani hamô malak lenḅ ba hayabiḅ waklavôḅḅ atu ba Wapômbêḅ bôk hatak ek nôḅkama sapêḅ imbitak lukmuk esak lonḅbô êtôm sêbôk atu ba yani havak abô ba hanaḅ ba anêḅ plopet mathêḅ enanḅ bêḅ. ²² *Hatôm Mose bôk hanaḅ, ‘Wapômbêḅ unim Anyô Bêḅ tem etak plopet te êtôm ya ba imbitak anêḅ môlô malêvôḅḅ. Ba intu nodanḅ anêḅ abô takatu ba hanaḅ bêḅ hadêḅ môlô katô. ²³ Ma ôpatu ba miḅ halanḅ plopet êḅ anêḅ abô ami, ma tem nêḅnêḅ yani vê êḅḅêk anêḅ

* **3:13:** Kis 3:6,15; Luk 23:13-25; Ap 2:23

* **3:17:** Luk 23:34; 1Ti 1:13 * **3:19:**

Ap 2:38 * **3:22:** Lo 18:15,18-19

avômalô ba nimbuniŋ yani vi dedauŋ.'

24 "Samuel lôk plopet takatu ba ibitak evenŋ yam bôk enaŋ hathak waklavônŋ atu ba lêk habitak. 25 *Môlô ma plopet takêŋ iniŋ nali. Ma abô atu ba Wapômbêŋ bôk havak haviŋ libumi yôv, abô êŋ êntêk havalonŋ môlô loŋ denaŋ. Hatôm bôk hanaŋ hadêŋ Ablaham, 'Hathak anêm libumi, ma tem avômalô pik sapêŋ neja mek mavi.' 26 *Ba intu Wapômbêŋ hik anêŋ anyô ku liŋ ma hêv halêm hadêŋ môlô hamônŋ ek nêm mek mavi êndêŋ môlô lôk ende môlô tomtom liliŋ ênjêk unim kambom takatu ba udum."

4

Evalonŋ Pita lo Jon

1 Pita lo Jon enaŋ abô hadêŋ avômalô imiŋ denaŋ, ma nê êbôk da lôk unyak mathenŋ anêŋ sôp bidonŋ iniŋ anyô vovak laik ma Sadyusi doho êyô ek thai. 2 Thêlô leniŋmaniŋ hathak thai êdônŋ avômalô nena Yisu bôk haviyô hêk ŋama ba intu avômalô ŋama sapêŋ tem nimbiiyô esak loŋbô aêŋ iyom. 3 Lêk yaŋsiŋ habôk ba intu evalonŋ thai ba êdô hamô koladônŋ aleba hayaŋ wak bêŋ. 4 *Ma donŋtom avômalô bêŋ anônŋ elanŋ thai iniŋ abô ba êvhaviŋ. Ba nê takatu ba êvhaviŋ lêk halumbak hi habobo 5,000.

5 Haviyô hayaŋ ma nê bêŋbêŋ eyabiŋ avômalô lôk nê bêŋbêŋ ma nê lôk kauk hathak abô balabuŋ ethak donŋtom êmô Jerusalem. 6 Anas, anyô bêŋ habôk da, lôk Kaiapas ma Jon lo Aleksanda lôk anyô bêŋ habôk da anêŋ thalalenŋ vi êmô haviŋ. 7 Ma ewa thai êlêm ma enaŋ hik thai liŋ nena, "Lôklokwaŋ lôk athêŋ alê intu udum ôpêŋ mavi hathak?"

8 Ma Lovak Mathenŋ hava Pita kapô siŋ ba hanaŋ hadêŋ thêlô nena, "Nê bêŋbêŋ lôk nê eyabiŋ avômalô, nodanŋo yenaŋ abô! 9 Yai êv anyô va kambom êntêk sa ba intu udum ek nonaŋ yai bêŋ lôk lemimhaviŋ noyala nena yai adum yani mavi aisê e? 10 *Aêŋ ba môlô lôk avômalô Islael sapêŋ noyala katô nena anyô va kambom êntêk lêk habitak mavi ba hamiŋ môlô malemim hathak Yisu Kilisi anêŋ Nasalet anêŋ athêŋ. Bôk uik yani vônô hathak a, ma donŋtom Wapômbêŋ hik yani liŋ hêk ŋama. 11 Yani ma " 'valu atu ba môlô nê olav unyak ôpôlik hathak, ma lêk habitak valu landiŋ anônŋ.' *Kapya Yerj 118:22*

12 *Yisu da iyom anêŋ athêŋ hatôm nêm alalô bulubiŋ. Ma athêŋ yaŋ miŋ hêk pik lo lenŋ sapêŋ ek nêm alalô bulubiŋ ami. Mi."

13 Ma thêlô êyê Pita lo Jon imiŋ lôklokwaŋ ma kô mi, ma eyala nena thai ma nê oyaŋ

* 3:25: Stt 22:18

* 3:26: Ap 13:46

* 4:12: Mat 1:21

* 4:4: Ap 2:41

* 4:10: Ap 3:6,13-16

ba miñ bôk ethak unyak ami. Êñ ma thêlô eson kambom ba lenjñhabi nena bôk êmô haviñ Yisu. ¹⁴ Ma êyê anyô va kambom atu lêk mavi ba hamiñ haviñ thai ba intu thêlô abô mi ek nenañ. ¹⁵ Êñ ma enañ ek neja Pita lo Jon vê ênjêk Sanhedlin* anêñ unyak ma nede yaiñ ba ini. Ma ele yaiñ ba i ma thêlô êbôlêm auk. ¹⁶ Ba enañ, “Alalô nandum malê esak anyô ju êntêk? Avômalô Jerusalem sapêñ lêk eyala yôv nena thai idum lavôññ bêñ te ba miñ hatôm alalô nasi ami. ¹⁷ Ma donjom alalô napôm loñondê te ek abô êñ miñ ni mayaliv ênjêk avômalô malêvôñ ami. Aêñ ba nanañ lôklokwan êndêñ thai nena miñ nenañ abô esak athêñ êñ êndêñ avômalô la esak loñbô ami.”

¹⁸ *Yôv ma elam thai êlêm hathak loñbô ma enañ lôklokwan nena miñ nenañ abô êñ lôk nêndôñ avômalô esak Yisu anêñ athêñ ami. ¹⁹ *Ma donjom Pita lo Jon enañ viyan, “Malê intu ba mavi hêk Wapômbêñ ma ek yai nandum? Nasopa môlônim abô mena Wapômbêñ anêñ abô? ²⁰ Yai miñ hatôm bônôñ esak nôm takatu ba ayê lo alaño ami.”

²¹ Ma Sanhedlin enañ lôklokwan ek thai nêmo bônôñ, êñ ma etak thai ba i. Avômalô sapêñ êbô Wapômbêñ anêñ athêñ

hathak nôm atu ba lêk idum ba intu miñ hatôm nêpôm loñondê la ek nênem vovañ êndêñ thai ami. ²² Ek malê nena ôpatu ba habitak mavi ma anêñ sondabêñ hatôm 40. Ba intu eyala nena Wapômbêñ iyom hatôm indum nôm êñ.

Nê êvhaviñ iniñ mek

²³ Etak Pita lo Jon ba i hadêñ avômalô êvhaviñ. Ma enañ abô takatu ba nê bêñbêñ êbôk da lôk nê bêñbêñ enañ hadêñ thai. ²⁴ *Thêlô elañ aêñ ma lôkthô êv veññbôlêk liñ ba eteñ mek hadêñ Wapômbêñ nena, “Anyô Bêñ, nômkama sapêñ anêñ alañ, bôk hopesañ pik lo leñ ma ngwêk lôk nômkama sapêñ atu ba êmô kapô. ²⁵ Sêbôk ma honañ abô hathak Lovak Mathen hale anêñ anyô ku ma yêlôaniñ bumalô Devit abôlêk. Ba hanañ aêntêk,

“ ‘Avômalô pik sapêñ lenjññañ eka?

Lôk ibutiñ abôyan ek nijik vovak êndêñ Wapômbêñ eka?

²⁶ Pik iniñ kiñ lôkthô êpôpêk i ek nijik vovak. Lôk nê bêñbêñ pik sapêñ ethak donjom

ek nêmo Anyô Bêñ lôk anêñ Mesia lu.’ *Kapya Yer 2:1-2*

²⁷ *Avanôñ biñ, Helot Antipas lo Pontius Pailat ma nê loñ buyañ lôk avômalô Isael bôk ethak donjom êmô malak lôn

* 4:15: Isael elam iniñ kaunsil nena ‘Sanhedlin’. * 4:18: Ap 5:28 * 4:19:

Ap 5:29 * 4:24: Kis 20:11; Neh 9:6; Sng 146:6 * 4:27: Mat 27:1-2; Luk 23:7-11; Ap 3:13

êntêk ba idum ek nêmo anêm anyô ku mathen Yisu lu, ôpatu ba bôk holam yôv ek imbitak anêm Mesia. ²⁸ *Thêlô idum nômkama sapên hatôm anêm auk lôk lôklokwan atu ba bôk lemhabi nena tem imbitak aên. ²⁹ *Anyô Bên, lemimbi abô takatu ba evak ba enan ek indum yêlô nakô ba intu nê yêlô anêm nê ku sa ek nanan anêm abô lôklokwan ma min nakô ami. ³⁰ Ma otak bahem êyônggêk avômalô lôk lijn ba undum i mavi lôk undum lavônjn lôk nômbithi lomaloma esak anêm anyô ku mathen Yisu anên athên.”

³¹ Thêlô eten mek yôv ma lon atu ba êmô halowalin. Ma Lovak Mathen hayô hava thêlô lôkthô kapôlônjn sin. Ba enan Wapômbên anên abô bên ma min êkô ami.

Nê êvhavin sapên kapôlônjn dojtom

³² *Ma nê êvhavin sapên inin auk lôk kapôlônjn dojtom iyom. Ma inin nômkama sapên ma hatôm thêlô lôkthô inin ma min evasin ami. ³³ Ma aposel ethak enan Yisu anên haviyô hathak lonbô bên ba inin abô ên anên lôklokwan ma boman. Ma Wapômbên habi anên wapôm hayô hamô thêlô lôkthô. ³⁴ *Ma thêlô vi inin pik lo unyak hamô ba ethak êv ba avômalô vi êv vuli. Ma ewa valu takên ³⁵ ba êv hadên aposel ek neyabin. Ma aposel ibi valuselej takên

sam hadên avômalô takatu ba êv yak hathak nômkama. Ba intu thêlô te min hêv yak hathak nômlôk nômkama ami.

³⁶ Ma thêlô ên te ma Josep ba anên lon ma ngavithôm Saipulus ma habitak anên ôdôn Livai. Ma aposel ethak elam yani nena Banabas, athên ên anên ôdôn nena, “Anyô hathak havatho avômalô kapôlônjn lon.” ³⁷ Yani hêv anên pik bute ek nê nê vuli. Ma hawa valu hathak pik ên ba hi hêv hadên aposel.

5

Ananias lo Sapaila

¹ Ma anyô yan hamô ba anên athên nena Ananias ma yanavi ma Sapaila. Thai êv inin pik bute ba êv vuli.

² *Ma hawa valu pik ên vi ek thaida ma hêv vi hadên aposel ma hasau i nena, “Valu lôkthô êntêk yahawa ba yahalêm.” Ma yanavi hayala nôm atu ba yamalô hadum.

³ *Ma Pita hanan nena, “Ananias, hotak Sadan ba hava kapôlôm sin ma hosau Lovak Mathen, ba huvun anêm valu pik ên vi eka? ⁴ Min bôk êv vuli pik ên ami denan, ên ma anêm pik. Ma bôk êv vuli yôv, valu ên ma anêm aên iyom. Ma dojtom howa auk kambom ên anên êsê ba honan abôyan? Hosau nê pik lôk Wapômbên havin.”

⁵ Ananias halanô abô ên ma hêv yak halôk bin ba hama. Ma avômalô takatu ba

* 4:28: Ap 2:23 * 4:29: Ep 6:19 * 4:32: Ap 2:44 * 4:34: Ap 2:45 * 5:2: Ap 4:34-35 * 5:3: Jon 13:2

elanô abô êṅ êkô ba biṅdaluk hawali kambom. ⁶ Êṅ ma apenena muk êlêm ma ivuliv anêṅ kupik ma ewa ba i elav.

⁷ Wakma lô hale ba hi ma yanavi halêm hayô ma hathôṅ nôm atu ba habitak paliṅ. ⁸ Ma Pita hanaṅ hik avi êṅ liṅ, “Valu êntêk ma hatôm vuli pik atu ba êv vuli e?”

Ma avi êṅ hanaṅ, “Intu êṅ, vuli êṅ intu hatôm.”

⁹ Êṅ ma Pita hanaṅ hadêṅ avi êṅ, “Aisê ka mamu ubutiṅ abô ek nosaê Anyô Bêṅ anêṅ Lovak Mathenṅ? Nôṅgô! Nê takatu ba lêk elav vônim yôv, êntêk lêk imiṅ unyak abôlêk ba tem neja o ba ini nedav imbiṅ.”

¹⁰ Ma ketheṅ oyaṅ ma avi êṅ hêv yak halôk hêk Pita valuvi ba hama. Ma apenena muk takatu ba ibitak êyô unyak kapô. Ma êyê avi êṅ lêk hama. Êṅ ma ewa ba i elav yani hêk yamalô vi. ¹¹ Yôv ma avômalô êvhaviṅ sapêṅ lôk avômalô takatu ba elanô abô êṅ, lôkthô êkô kambom.

Aposel idum avômalô bêṅ anôṅ ibitak mavi

¹² *Ma aposel idum lavôṅiṅ lôk nômbithi lomalama hêk avômalô maleniṅ. Ma ṅê êvhaviṅ sapêṅ ethak doṅtom lôbôlôṅ halôk unyak mathenṅ anêṅ kapo daṅ atu ba elam nena Solomon anêṅ Kapo Daṅ. ¹³ Ma avômalô vi atu ba miṅ êvhaviṅ ami êkô ek nesak doṅtom imbiṅ thêlô, ma doṅtom avômalô sapêṅ êyê

thêlô nena ṅê mavi. ¹⁴ Ma anyô lo avi bêṅ anôṅ ethak êvhaviṅ Anyô Bêṅ ba ibitak êyô avômalô êvhaviṅ kapô.

¹⁵ Êṅ ma avômalô ethak ewa iniṅ ṅê lôk lijiṅ hayô hêk balê lo yêm ba i ililiṅ hêk loṅôndê anêṅ daṅ ek Pita havenṅ loṅôndê, êṅ ma dahô imbi êyôṅgêk i ek nimbitak mavi esak loṅbô. ¹⁶ Ma avômalô bêṅ anôṅ êlêm anêṅ lomalak takatu ba habobo Jelusalem ba êlêm ethak doṅtom. Ma ewa iniṅ ṅê lôk lijiṅ lôk ṅê takatu ba ṅgôk lelaik habuliṅ i ma lôkthô ibitak mavi hathak loṅbô.

Êv vovaṅ hadêṅ aposel

¹⁷ Ma anyô bêṅ habôk da lôk ṅê idum ku haviṅ yani, thêlô sapêṅ ma Sadyusi ba êyê nôm takatu ba aposel idum ba leniṅdaṅ hathak i. ¹⁸ Ba evaloṅ aposel ma etak i halôk malak lôṅ anêṅ koladôṅ. ¹⁹ *Ma bôlôvôṅ êṅ ma Anyô Bêṅ anêṅ aṅela hik koladôṅ abôlêk vê ma hawa i ele yaṅ. Ma hanaṅ, ²⁰ “Unu numiṅ unyak mathenṅ anêṅ piklêvôṅ ma nonaṅ abô sapêṅ esak lôkmala lukmuk êntêk êṅ bêṅ.”

²¹ Aposel elanô abô êṅ ba lôkbôk momaṅiniṅ ma i unyak mathenṅ anêṅ piklêvôṅ. Ma êdôṅ avômalô.

Ma anyô bêṅ habôk da lôk anêṅ ṅê môlô êlêm ma elam ṅê Sanhedlin lôk Israeḷ iniṅ ṅê bêṅbêṅ sapêṅ. Ma êv abô hadêṅ koladôṅ ek neja

* 5:12: Ap 2:43; 14:3 * 5:19: Ap 12:7-10

aposeł ba nêlêm. ²² Êŋ ma nê koladôn inin sôp bidon i ek neja aposel ma donjom minj êmô ami. Ma êvôi ma enaŋ nena, ²³ “Yêlô ayê koladôn anêŋ abôlêk putup ma nê takatu ba eyabinj iminj habobo. Ma donjom yêlô ik koladôn abôlêk vê ma minj apôm anyô late hamô kapô ami.” ²⁴ Unyak mathen anêŋ sôp bidon inin anyô vovak laik lôk nê bêŋbêŋ êbôk da elanô abô êŋ ba leŋinhabi bêŋ anônj hathak ba enaŋ, “Malê te tem imbitak?”

²⁵ Ma anyô te hayô ma hanaŋ hadêŋ i, “Nodaŋô! Nê takatu ba otak i hamô koladôn, lêk iminj unyak mathen anêŋ piklêvônj ba êdôn avômalô.” ²⁶ Êŋ ma anyô vovak laik lôk anêŋ sôp bidon i ewa thêlô. Êkô ek avômalô nijik i esak valu ba intu minj êpôvinj thêlô ami.

²⁷ Ewa aposel êyô ma etak i haminj Sanhedlin maleninj ek anyô bêŋ habôk da enaŋ injik thêlô linj. ²⁸ * “Yêlô bôk anaŋ lôklokwanj hadêŋ môlô nena minj nôndôn avômalô esak ôpêŋ anêŋ athêŋ ami. Ma donjom lêk unim abô êŋ halanvinj havenj Jelusalem mayaliv. Lôk lêk udum ek nonaŋ nena yêlô intu angasô ôpêŋ anêŋ thalalenj.”

²⁹ *Ma donjom Pita lôk aposel vi enaŋ hadêŋ i nena, “Yêlô nasopa Wapômbêŋ anêŋ abô iyom ma minj anyô inin abô ami. ³⁰ Môlô bôk uik Yisu

vônô hathak a. Ma donjom bumalô thêlô inin Wapômbêŋ hik yani linj. ³¹ *Wapômbêŋ bôk hawa yani hathak ba hi daku leŋ ba hadô hamô baŋ vianônj hatôm Anyô Môŋ lôk Anyô hêv alalô bulubinj ek nêm alalô Israeł sa ek nande kapôlônjinj lilinj lôk nêm alalôaninj kambom vê. ³² Yêlô ma nê takatu ba bôk ayê nôm takêŋ ba lêk anaŋ abô êŋ bêŋ. Ma Lovak Mathen atu ba Wapômbêŋ hêv hadêŋ avômalô takatu ba esopa anêŋ abô hik nôm takêŋ lonj havinj.”

Gameliel hanaŋ ek Sanhedlin netak aposel

³³ Sanhedlin elanô abô êŋ ma leŋinmaninj kambom ba leŋinhavinj nijik aposel vônô. ³⁴ Ma donjom Gameliel haviyô haminj Sanhedlin malêvônj. Yani ma anyô Palisi lôk anyô lôk kauk hathak abô balabuŋ ma hadum ku Sanhedlin havinj. Avômalô sapêŋ ethak êv athêŋ bêŋ hadêŋ yani. Yani haminj ba hanaŋ ek netak aposel takêŋ ba ini yainj dokte vêmam. ³⁵ Êŋ ma hanaŋ hadêŋ thêlô, “Môlô nê Israeł, lemimimbi katô nena tem nundum malê êndêŋ nê takêntêk vêmam. ³⁶ *Sêbôk ma Teudas habitak anyô lôk athêŋ ba hanaŋ, ‘Ya anyô bêŋ’. Ma anyô hatôm 400 esopa yani. Ma donjom Lom ik yani vônô ma anêŋ nê ku êsôv mayaliv. Ma anêŋ abô êŋ hêv yak. ³⁷ Vêm ma waklavônj ewa

* 5:28: Mat 27:25 * 5:29: Ap 4:19

12:2 * 5:36: Ap 21:38

* 5:31: Ap 2:33-34; Ep 1:20; Hib 2:10;

avômalô iniņ athêņ, êņ ma Judas anêņ Galili habitak anyô lôk athêņ ba havôv avômalô bêņ anôņ ek nijik vovak êndêņ gavman. Ma doņtom ik yani vônô, ma anêņ nê ku êsôv mayaliv aêņ iyom. ³⁸ Ba intu yahanaj hadêņ môlô Sanhedlin: Notak nê takêntêk. Miņ nundum nômla esak i ami. Ku takatu ba idum halêm anêņ nê pik iniņ hatôm Teudas lo Judas, êņ ma iniņ ku takêņ tem nêm yak. ³⁹ Ma doņtom ku takatu ba halêm anêņ Wapômbêņ, ma môlô miņ hatôm numiņ i loņ siņ ami. Yahakô tem unġwik vovak ni ba ni, êņ ma tem ôņġô nena uik vovak êņ hadêņ Wapômbêņ.”

⁴⁰ *Yôv ma thêlô êlôk hathak Gameliel anêņ abô. Ba elam aposel êlêm ma evali i. Ma enaj lôklokwaņ hadêņ thêlô nena miņ nenanj abô esak Yisu anêņ athêņ ami. Êņ ma etak i ba i.

⁴¹ *Aposel etak Sanhedlin ba ele yaiņ ma thêlô leņiņmavi hathak Wapômbêņ hayê thêlô nena nê mavi ek ewa mama hathak Yisu anêņ athêņ. ⁴² Ma wak nômbêņ intu ma thêlô i unyak mathen anêņ piklêvôn lôk lounyak lounyak ma êdôn avômalô ba enaj Abô Mavi bêņ nena Yisu ma Mesia atu.

6

Etak anyô bahenġvi ba la-havuju ek nênem aposel sa

¹ *Avômalô êvhaviņ ilumbak ba êv liņ siņ, êņ ma avômalô Israeł vi atu ba êvhaviņ ba enaj abô Glik, etatale avômalô Israeł vi atu ba êvhaviņ ba enaj abô Hiblu. Ba enaj, “Wak nômbêņ intu ba ibi nôm sam ma miņ evani yêlôaniņ avi tôp iniņ sam ami.” ² Êņ ma aposel laumiņ ba lahavuju takatu elam nê êvhaviņ sapêņ ethak doņtom ma enaj, “Miņ mavi ek yêlô natak ku nanaj Wapômbêņ anêņ abô ma nandum ku nambi nôm sam ami. ³ Aêņ ba, aiyaņ thêlô, nômbôlêm môlônim anyô lôkauk bahenġvi ba lahavuju takatu ba Lovak Mathenġ hava kapôlôņiņ siņ ek nanêm ku êņ êndêņ i. ⁴ Êņ ma tem yêlô hatôm namô tiņiņ ek natenġ mek lôk nanaj Wapômbêņ anêņ abô lôk nandônġ avômalô.”

⁵ Avômalô sapêņ elanô abô êņ ma leņiņmavi. Ma etak Stiven, yani anyô hêvhaviņ lôklokwaņ lôk Lovak Mathenġ hava yani kapô siņ, ma Pilip lôk Plokulus ma Nikano lo Timon ma Pamenas lo Nikolas, yani ma anyô Antiok atu bôk habitak hayô avômalô Israeł iniņ êvhaviņ kapô vêm ma hêvhaviņ Yisu. ⁶ Ewa nê êņ ba i hadêņ aposel. Ma aposel etak bahenġiņ hayô hêk i ma etenġ mek hathak i.

⁷ *Aêņ ba Wapômbêņ anêņ abô hi ba hi. Ma avômalô anêņ Jelusalem takatu ba êvhaviņ ilumbak hi ba hi. Ma nê êbôk da bêņ anôņ êvhaviņ

* 5:40: Ap 4:18

* 5:41: Mat 5:10-12; 1Pi 4:13

* 6:1: Ap 4:35

* 6:7: Ap 2:41; 16:5

ba esopa Yisu haviņ.

Evaloņ Stiven

⁸ Ma Wapômbêņ habi anêņ wapôm sam ba hêv lôklokwaņ bêņ anôņ hadêņ Stiven. Ba intu Stiven hathak hadum nômbithi lôk lavôņiņ loma-loma hêk avômalô malêvôņ.

⁹ Ma doņtom nê doho êpôlik hathak yani. Nê êņ inij unyak yeņ ma elam nena, “Nê takatu ba bôk inij alaņ hêv athêņ ku vê hêk i ma êmô oyaņ haviņ i”. Thêlô sapêņ ma avômalô Israeļ, doho anêņ Sailini ma doho anêņ Aleksandlia ma doho anêņ plovins Silisia lo Esia. Ma nê takêņ êkôki hathak Stiven anêņ abô. ¹⁰ *Ma doņtom Lovak Matheņ hêv auk mavi hadêņ Stiven ba miņ hatôm nêmo anêņ abô lu ami.

¹¹ Êņ ma thêlô eyenak ba i ibi anyô doho leņiņ liņ ek nenaņ nena, “Yêlô bôk alaņô ôpêņ hanaņ abôma hathak Mose lo Wapômbêņ.”

¹² Aêņ ba thêlô ibi avômalô lôk nê bêņbêņ ma nê lôkauk hathak abô balabuņ leņiņ liņ. Ma i evaloņ Stiven ba ewa ba i êdô hamiņ Sanhedlin maleniņ. ¹³ Ma êv anyô doho ek nenaņ abôyaņ esak yani. Ba enaņ, “Wak nômbêņ intu ma ôpêntêk hathak hanaņ abô kambom hathak unyak matheniņ lôk Mose anêņ balabuņ. ¹⁴ Yêlô alaņô yani hanaņ, ‘Yisu anêņ Nasalet tem indiniņ unyak matheniņ

êntêk ma injik Mose anêņ kobom sêbôk ba hêv hadêņ alalô liliņ.’ ”

¹⁵ Ma nê nômbêņ atu ba êmô Sanhedlin ititiņ Stiven lôklokwaņ ma êyê thohavloma lêk hatôm aņela te.

7

Stiven hanaņ abô hadêņ Sanhedlin

¹ Ma anyô bêņ habôk da hanaņ, “Abô takêņ ma avanôņ e?”

² *Ma Stiven hanaņ, “Aiyaņ thêlô lo wakamik thêlô, nodanô yenaņ abô! Sêbôk atu ba alalôaniņ bumalô Abraham hamô Mesopotemia denaņ ma miņ hi Halan ami, ma Wapômbêņ lôkmaņgiņ hayô ek yani. ³ *Ma hanaņ, ‘Otak anêm pik lôk avômalô ma nu pik atu ba tem yaņgik thô êndêņ o.’

⁴ * “Êņ ma hatak Kaldia inij pik ba hi hamô Halan. Vêm ba lambô hama ma Wapômbêņ hêv yani ba halêm pik êntêk atu lêk alalô amô. ⁵ *Ma wak êņ ma Wapômbêņ miņ hêv pik bute ek yani ami, milôk. Ma doņtom havak abô nena embeņ yam ma tem yani lôk anêņ limi neja pik bêņ êņ lôkthô. Waklavôņ atu ba Wapômbêņ hanaņ abô takêņ ma Abraham nakaduņ mi denaņ. ⁶ *Ma doņtom Wapômbêņ hanaņ nena, ‘Anêm libumi tem nêmo êtôm nê masôm êmô malak yaņ

* 6:10: Luk 21:15 * 7:2: Stt 11:31; 15:7 * 7:3: Stt 12:1 * 7:4: Stt 11:31-12:5 * 7:5: Stt 12:7; 15:18; 17:8 * 7:6: Stt 15:13-14; Kis 12:40

iniņ pik. Ma nê pik êņ tem nimitak thêlôniņ alaņ ba nênem malaiņ êndêņ i êtôm sondabêņ 400. ⁷ *Vêm ma tem yanêm vovaņ êndêņ alaņ takêņ. Ma embeņ yam ma tem netak pik yaņ êņ ma nêbônêlêm pik êntêk ma nênem yeņ êndêņ ya.' ⁸ *Vêm ma Wapômbêņ havak abô haviņ Ablaham ba hêv tabô neņgothe kupik vê hadêņ yani. Ma haveņ yam ma Ablaham habitak Aisak anêņ lambô ma hatôm wak baherņvi ba lahavulô ma hanņgothe Aisak anêņ kupik vê. Vêm ma Aisak habitak Jekop anêņ lambô, ma Jekop habitak hatôm bumalô laumiņ ba lahavuju takatu iniņ lambô. Ma thêlô sapêņ esopa tabô atu ba hêv.

⁹ * "Bumalô thêlô leņiņdaņ hathak Josep ba intu êv hadêņ nê loņ buyaņ ba êv vuli ba intu anyô Ijip te habitak Josep anêņ alaņ. Ma doņtom Wapômbêņ hamô haviņ yani ba ¹⁰ *hêv yani bulubiņ hathak malaiņ lomalama. Ba hêv auk mavi hadêņ Josep ek indum Ijip iniņ kiņ Pelo lamavi esak yani. Ba intu hatak yani ek imbitak anyô bêņ ek eyabiņ Ijip lôk anêņ unyak lôkmaņgiņ sapêņ.

¹¹ * "Haveņ yam ma bôm bêņ lôk malaiņ lomalama habitak Ijip lo Kenan iniņ

loņ sapêņ ba bumalô thêlô miņ hatôm nêpôm nômi. ¹² Ma Jekop halaņô nena nômi hamô Ijip. Êņ ma hêv bumalô thêlô ba i mông anôņ. ¹³ *Ma i bôlôņ yaņ, ma Josep hanaņ yanida bêņ hadêņ iviyaņ. Ma Pelo halaņô nena Josep anêņ lambô lôk iviyaņ êmô. ¹⁴ *Êņ ma Josep hêv abô ek lambô Jekop lôk anêņ avômalo sapêņ nêlêm. Thêlô hatôm 75. ¹⁵ *Ma Jekop halôk ba hi Ijip ba hamô aleba hama ma bumalô thêlô ema haviņ. ¹⁶ *Ma ewa iniņ kupik ba i elav hêk malak Sekem. Siô êņ ma Ablaham bôk hêv vuli hêk Hamol anêņ nali.

¹⁷ * "Waklavôņ atu ba Wapômbêņ bôk havak abô haviņ Ablaham lêk habobo injik anôņ, êņ ma alalôaniņ avômalo lêk ilumbak ba êv liņsiņ êmô Ijip. ¹⁸ *Vêm ma kiņ yaņ habitak anêņ Ijip ba hathôņ Josep paliņ. ¹⁹ *Ôpêņ hasau alalôaniņ avômalo ba hêv malaiņ hadêņ bumalô thêlô lôk hanaņ lôklokwaņ nena neja avômena kasek ende yaiņ ma nimbi i ni ek nema.

²⁰ * "Êņ ma Mose talêbô havathu yani, ma yani amena mavi hêk Wapômbêņ ma. Ma hatôm ayôņ lô ma eyabiņ yani hamô lambô anêņ unyak. ²¹ *Vêm ma êdô yani hamô yaiņ ma Pelo nalavi hawa ba

* 7:7: Kis 3:12

* 7:8: Stt 17:9-14; 21:4

* 7:9: Stt 37:11,28; 39:2,21-23

* 7:10: Stt 41:37-44

* 7:11: Stt 41:54; 42:1-2

* 7:13: Stt 45:1-4,16

* 7:14:

Stt 45:9-11; 46:27

* 7:15: Stt 46:1-7; 49:33

* 7:16: Stt 23:2-20; 33:19; Jos

24:32

* 7:17: Kis 1:7

* 7:18: Kis 1:8

* 7:19: Kis 1:11-22

* 7:20: Kis

2:2

* 7:21: Kis 2:3-10

hi hayabin̄ yani hatôm anêḡ namalô. ²² Ma Mose hathak unyak ba êdôn̄ yani hathak avômalô Ijip inin̄ auk mavi sapêḡ. Anêḡ abô lôk ku ma lôklokwan̄ anôn̄.

²³ “Mose anêḡ sondabêḡ hatôm 40 ma lahavin̄ ni ek ênjê anêḡ avômalô Isael. ²⁴ *Ma hayê Ijip te habulin̄ Isael yan̄. Êḡ ma hêv̄ Isael êḡ sa ba hik anyô Ijip atu anêḡ kambom liliḡ ba hik ôpêḡ vônô. ²⁵ Ma lahabi nena tem anêḡ avômalô neyala nena Wapômbêḡ hêv̄ yani ek nêḡm thêlô bulubin̄. Ma don̄tom mi. ²⁶ Haviyô hayaḡ ma Mose hi ma hayê anyô Isael ju ik i. Ma hadum ek nêḡm thai thêvô ek leḡin̄imbin̄ i ba hanaḡ, ‘Ai, mamu ḡê loyaḡ. Ma uik am eka?’

²⁷ “Ma don̄tom ôpatu ba habulin̄ yan̄ hathô Mose pôn̄êḡ ba hanaḡ, ‘Opalê hatak o hatôm yêlôaniḡ anyô bêḡ lôk anyô nindum abô esak? ²⁸ *Tem nun̄gwik ya vônô êtôm wakbôk ba huik Ijip alaḡ vônô e?’ ²⁹ *Mose halaḡô abô êḡ ma hasôv̄ ba hi hamô Midian inin̄ pik hatôm anyô masôm. Ma hawa nakaduḡ ju.

³⁰ * “Sondabêḡ 40 hale ba hi ma aḡela te hayô ek Mose hêk loḡ thiliv habobo dum Sainai. Aḡela êḡ hamô atum atu ba hathaḡ hamô alok-waḡ yaônate kapô. ³¹ Mose hayê ma hasoḡ kambom. Ma

hi habobo ek ênjê katô, êḡ ma Anyô Bêḡ hanaḡ nena, ³² ‘Ya libumi inin̄ Wapômbêḡ, Ablaham lo Aisak ma Jekop inin̄ Wapômbêḡ.’ Êḡ ma Mose hakô kambom ba halowalin̄ ba miḡ hatôm ênjê ami.

³³ “Ma Anyô Bêḡ hanaḡ hadêḡ yani, ‘Ômbi anêḡm vem bokḡgôp thô. Loḡ êntêk ba humiḡ ma loḡ mathêḡ. ³⁴ Yahayê kambom takatu ba Ijip idum hathak yenaḡ avômalô. Ma lêk yahalaḡô inin̄ asêḡ ba êntêk yahalêḡm ek yanêḡm thêlô vê. Aêḡ ba ôlêḡm ek yanêḡm o ba ondenu Ijip esak loḡbô.’

³⁵ * “Mose intu bôk thêlô êpôlik hathak ba enaḡ nena, ‘Opalê hatak o hatôm yêlôaniḡ anyô bêḡ lôk anyô nindum abô esak?’ Ma don̄tom hathak aḡela atu ba Mose hayê hatôm atum ba hathaḡ hamô alok-waḡ thaḡaḡ, Wapômbêḡ da hatak yani ek imbitak inin̄ anyô bêḡ lôk nêḡm thêlô bulubin̄. ³⁶ *Mose hawa thêlô vê hêk Ijip ba hi ma hadum nôm̄bithi lôk lavôn̄iḡ hêk Ijip lôk ḡgwêk Thalaleḡ ma loḡ thiliv hatôm sondabêḡ 40.

³⁷ * “Êntêk ma Mose atu ba hanaḡ hadêḡ avômalô Isael nena, ‘Wapômbêḡ tem etak môlôda te ba imbitak plopet. Ma tem enaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô êtôm êntêk ba lêk yahan̄aḡ hadêḡ môlô.’ ³⁸ *Yani êḡ intu hamô havin̄ bumalô takatu ba ethak

* 7:24: Kis 2:11-15 * 7:28: Kis 2:14 * 7:29: Kis 2:21-22; 18:3-4 * 7:30: Kis 3:1-10 * 7:35: Kis 2:14 * 7:36: Kis 7:3; 14:21; Nam 14:33 * 7:37: Lo 18:15 * 7:38: Kis 19:3

donjom êmô loŋ thiliv. Ma hathak ba hi dum Sainai ma aŋela hanaŋ abô hadêŋ yani. Ma hawa Wapômbêŋ anêŋ abô takatu ba hêv lôkmala ek nê m êndêŋ alalô.

39 “Ma donjom bumalô thêlô êpôlik hathak anêŋ abô. Lôk êdô yani ma ik kapôlônŋiŋ liliŋ hale hi Ijip hathak loŋbô. 40 *Ma enaŋ hadêŋ Alon nena, ‘Opesaŋ ŋgôk doho ek endom yêlô. Mose atu ba hawa yêlô vê hêk Ijip ba alêm lêk hi doho ba yêlô athônŋ paliŋ.’ 41 *Aêŋ ba intu epesaŋ bokmanŋkao map te anêŋ dahô ba êv da hadêŋ yani. Ma enŋgabôm nô m lôk eloyeŋ bêŋ ek êv athêŋ bêŋ hadêŋ nô m atu ba epesaŋ hathak bahenŋiŋ. 42 Ba intu Wapômbêŋ havôliŋ dôm hadêŋ thêlô ba hatak thêlô ek nê nê m yeŋ êndêŋ wak lo ayônŋ ma vuliŋ. Hatôm bôk eto hêk plopet iniŋ kapy nena,

“ ‘Sêbôk atu ba môlô Islael ômô sondabêŋ 40 hamô loŋ thiliv, oson nena uik bokmanŋkao lôk boksipsip ba ôêv hatôm da hadêŋ ya e? Milôk.

43 Môlô bôk owa unim ŋgôk Molek anêŋ malak yeŋ lôk ŋgôk Lepaŋ anêŋ vuliŋ dahô, ma ŋgôk dahô takatu ba opesaŋ ek nô nê m yeŋ êndêŋ.

Aêŋ ba intu tem yanê m môlô vê ba unu Babilon

vidôm doho.’ *Amos 5:25-27*

44 “Sêbôk atu ba bumalô thêlô êmô loŋ thiliv ma malak yeŋ hamô haviŋ thêlô hatôm tabô. Thêlô elav malak yeŋ êŋ hatôm Wapômbêŋ hanaŋ hadêŋ Mose nena endav aêŋ, lôk hatôm dahô atu ba Mose hayê. 45 *Vê m ma Josua halom thêlô ba ewa avômalô takatu ba Wapômbêŋ haliti i ba i iniŋ pik. Ma iniŋ bumalô bôk êv malak yeŋ êŋ hadêŋ i ba ewa ba i pik lukmuk êŋ haviŋ i. Ma êmô pik êŋ aleba Devit habitak. 46 *Wapômbêŋ lamavi hathak Devit. Ma Devit hateŋ mek ek endav malak yeŋ ek Jekop anêŋ Wapômbêŋ êmô. 47 *Ma donjom nakaduŋ Solomon halav unyak êŋ.

48 “Ma Wapômbêŋ Lôkmanŋgiŋ miŋ hathak hamô unyak atu ba anyô elav ami. Hatôm plopet te bôk hanaŋ:

49 “Wapômbêŋ hanaŋ nena, ‘Leŋ ma yenaŋ balê atu ba yahayô hamô hatôm kiŋ, ma pik ma yenaŋ balê yaôna ek yahatak yaveŋkapô hayô hamiŋ.

Ma môlô udum ek nodav unyak alê te ek ya?

Ma tem yamô êsê ek yanja lovak?

50 Ek malê nena yada yahapesaŋ nô mkama takêŋ sapêŋ. Avanônŋ e?’ *Aisaia 66:1-2*

* 7:40: Kis 32:1 * 7:41: Kis 32:2-6

* 7:45: Jos 3:14-17

* 7:46: 2Sml

7:1-16 * 7:47: 1Kiŋ 6:1-38 * 7:51: Ais 63:10

51 * “Môlô nê lemimôndôḡ kôḡ. Môlô kapôlômim ma thektheḡ hatôm nê daluk. Wak nômbêḡ intu ma môlô ôpôlik hathak Lovak Matheḡ anêḡ abô hatôm libumi taksêbôk. 52 *Môlônim libumi bôk idum kambom hadêḡ plopet sapêḡ! Ma plopet takatu ba bôk enaḡ nena Anyô Thêthôḡ atu tem êlêm ma ik i pôpônô haviḡ. Ma lêk môlô onanḡ ôpêḡda bêḡ haviḡ ba uik vônô. 53 Môlô ma nê takatu ba bôk owa Wapômbêḡ anêḡ abô balabuḡ takatu ba aḡela êv, ma doḡtom miḡ osopa ami.”

Ik Stiven hathak valu ba hama

54 Thêlô elanḡ abô êḡ ma leḡḡmaniḡ kambom hadêḡ Stiven ma ethaḡ veḡḡbôlêk lokwaḡ loḡ. 55 *Ma doḡtom Lovak Matheḡ hadum ku lôklokwaḡ hamô Stiven kapô ba yani hayê leḡ lôklokwaḡ ma hayê Wapômbêḡ anêḡ deda lôkmaḡḡḡ lôk Yisu hamiḡ Wapômbêḡ baḡ vianôḡ. 56 *Êḡ ma hanaḡ nena, “Ôḡgô! Yahayê leḡ abyanaḡ ba Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu hamiḡ Wapômbêḡ baḡ vianôḡ.”

57 Êḡ ma thêlô ibi leḡḡôndôḡ siḡ ma elam kaêk lôklala bomaḡ ma elanḡḡ ba i evalonḡ Stiven. 58 Ma êvôv yani hale malak lôḡ viyaiḡ ma ik yani hathak valu. Nê takatu ba bôk enaḡ yani bêḡ,

ibi iniḡ kwêv daim thô ba êdô hamô anyô muk te anêḡ valuvi ek eyabiḡ. Ôpêḡ anêḡ athêḡ nena Sol.

59 Ik Stiven hathak valu ma yani hateḡ mek nena, “Anyô Bêḡ Yisu, onja yadahôlôḡ.”

60 *Ma yani hêv yak ba habi vadôḡ halôk pik ma halam nena, “Anyô Bêḡ, miḡ ombalonḡ iniḡ kambom êntêk viyaḡ loḡ ami.” Halam aêḡ ma hama.

8

1-2 Ma Sol hayê nena ik Stiven vônô ma hêv lamavi. Ma nê vi atu ba esopa Wapômbêḡ anêḡ lahaviḡ elav yani lôk kapôlôḡḡḡ malaiḡ kambom.

Sol habuliḡ avômalô êvhaviḡ

Hadêḡ wak êḡ ba hi ma êv malaiḡ lomalama hadêḡ avômalô êvhaviḡ anêḡ Jelusalem. Êḡ ma êsôv mayaliv ba i hadêḡ loḡ bêḡ Judia lo Samalia. Ma aposel iyom êmô Jelusalem denaḡ. 3 *Êḡ ma Sol hadum ek imbuliḡ avômalô êvhaviḡ. Yani hi lounyak lounyak ba havalonḡ anyô lo avi ba havôv i ba hatak i hamô koladôḡ.

Pilip hi Samalia

4 Ma avômalô takatu ba êsôv mayaliv ba i ma enaḡ Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi haveḡ loḡ nômbêḡ atu ba êyô.

5 Ma Pilip hi hayô malak bêḡ te anêḡ Samalia ba hanaḡ abô hathak Yisu nena yani ma Mesia atu. 6 Avômalô bêḡ

* 7:52: Mat 23:31 * 7:55: Sng 110:1

* 8:3: Ap 9:1,13; 22:4; 26:9-11

* 7:56: Kol 3:1 * 7:60: Luk 23:34

anôḡ elanô Pilip anêḡ abô ba êyê lavôḡiḡ lôk nômbithi takatu ba hadum, ba intu elanô anêḡ abô takatu ba hanaḡ katô. ⁷ Ma Pilip hêv ḡḡôk kambom bêḡ anôḡ vê hêk avômalô, ma ḡḡôk takêḡ elan ba enḡaliak lôklokwanḡ ba ele yaiḡ ba i. Ma hadum ḡê ivuviḡ lôk ḡê venḡ kambom bêḡ anôḡ mavi hathak loḡbô. ⁸ Aêḡ ba avômalô malak bêḡ êḡ lenḡmavi bêḡ anôḡ.

Saimon anyô lôk ḡḡôk sonḡoḡ

⁹ Anyô te hamô malak bêḡ êḡ ba anêḡ athêḡ nena Saimon. Yani ma anyô lôk ḡḡôk sonḡoḡ ba hadum anêḡ aloyak hamô loḡ êḡ sondabêḡ bêḡ anôḡ ba avômalô Samalia êyê ba eson kambom. Ma yani hathak habam yanida nena, “Ya anyô lôk athêḡ.” ¹⁰ Ma avômalô lôk athêḡ bêḡ lôk athêḡ yaô ethak ititiḡ yani ba enaḡ nena, “Yani intu ma Wapômbêḡ anêḡ lôklokwanḡ atu ba elam nena Lôklokwanḡ Bêḡ.” ¹¹ Wak bêḡ anôḡ ma yani hadum nôḡ takêḡ ba intu avômalô esopa yani ek êyê anêḡ aloyak takatu ba hadum ba nômbithi hathak habitak lôbôlôḡ. ¹² Ma doḡtom Pilip hayô ba hanaḡ Abô Mavi hathak Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak lôk Yisu Kilisi anêḡ athêḡ. Êḡ ma anyô lo avi bêḡ anôḡ êvhaviḡ ba ithik ḡaḡ. ¹³ Ma Saimon hêvhaviḡ haviḡ ba ithik yani halôk ḡaḡ. Ma hasopa Pilip havenḡ loḡ nômbêḡ atu ba

yani hi ek hayê lavôḡiḡ lôk nômbithi lomalomâ takatu ba Pilip hadum. Êḡ ma hason kambom.

¹⁴ Aposel anêḡ Jelusalem elanô nena avômalô Samalia lêk êvhaviḡ Wapômbêḡ anêḡ abô. Êḡ ma êv Pita lo Jon ba i hadêḡ thêlô. ¹⁵⁻¹⁶ Thai êyô ma elanô nena avômalô Samalia takatu ba bôk êvhaviḡ lo ithik ḡaḡ hathak Anyô Bêḡ Yisu anêḡ athêḡ, ma doḡtom miḡ ewa Lovak Mathenḡ ami. Êḡ ma thai etenḡ mek ek thêlô neja Lovak Mathenḡ. ¹⁷ *Etak bahenḡ hayô hêk thêlô, ma Lovak Mathenḡ hayô hamô i.

¹⁸ Saimon hayê aposel ju atu etak bahenḡ hayô hêk avômalô ma Lovak Mathenḡ hayô hamô i. Êḡ ma hadum ek nêḡ valuselenḡ êndêḡ thai ba hanaḡ, ¹⁹ “Nônêḡ lôklokwanḡ intu êndêḡ ya imbiḡ ek yahatak yabahenḡ hayô hêk anyô te, ma ôpêḡ tem enja Lovak Mathenḡ.”

²⁰ Ma Pita hanaḡ nena, “Aisê? Hoson nena hatôm nêḡ Wapômbêḡ anêḡ wapôm vuli e? O nêḡ yak ba nu loḡ atum imbiḡ anêḡ valu!” ²¹ O miḡ hatôm undum Wapômbêḡ anêḡ ku êntêk imbiḡ yêlô ami. Mi anôḡ! Kapôlôm miḡ thêthôḡ hêk Wapômbêḡ ma ami. ²² Aêḡ ba onde kapôlôm liliḡ ma otak anêḡ kambom êḡ. Ma otenḡ mek êndêḡ Anyô Bêḡ ek etak anêḡ kapô esak anêḡ kambom takatu ba havuḡi hêk kapôlôm. ²³ Yahayê nena

* 8:17: Ap 19:6

kapôlôm putup hathak kambom lomalomama ma kambom anêḡ lôklokwanḡ havalonḡ o lonḡ majanḡ bomanḡ.”

24 Ma Saimon hananḡ nena, “Notenḡ mek êndêḡ Anyô Bêḡ esak ya ek malainḡ takatu ba honanḡ minḡ êpôm ya ami.”

25 Ma Pita lo Jon enanḡ Anyô Bêḡ anêḡ abô bêḡ lôk enanḡ hathak nôḡm takatu ba bôk êyê. Vêḡm ma êvôi Jerusalem hathak lonḡbô ba enanḡ Abô Mavi bêḡ havenḡ Samalia ininḡ malak nenanena.

Pilip lo anyô Itiopia te

26 Ma Anyô Bêḡ anêḡ anḡela hananḡ hadêḡ Pilip, “Umbyô ma ôndôk ba nu tamu lonḡôndê atu ba hatak Jerusalem ma hi Gasa, lonḡ êḡ ma lonḡ thiliv.”

27 Êḡ ma Pilip haviyô ma hasopa lonḡôndê êḡ ma hayê anyô Itiopia te, yani ma anyô bêḡ atu ba hayabinḡ Itiopia ininḡ kwin Kandas anêḡ valuselenḡ. Ôpêḡ bôk êvê thalôk vê ek indum anêḡ ku. Ma hi Jerusalem ek hêv yenḡ hadêḡ Wapômbêḡ. 28 Vêḡm ma hale hi anêḡ lonḡ hathak lonḡbô. Ma hathak anêḡ kalis ba hi ma hasam kapyâ atu ba plopet Aisaia bôk hato. 29 Ma Lovak Matherḡ hananḡ hadêḡ Pilip, “Nu bidonḡ ek kalis intu ma ombenḡ imbinḡ.”

30 Êḡ ma Pilip halanḡvinḡ ba hi habobo kalis ma halanḡô ôpatu hasam plopet Aisaia anêḡ kapyâ. Ma Pilip hananḡ

hik linḡ, “Hoyala abô intu ba hosam anêḡ ôdônḡ e?”

31 Ma ôpêḡ hananḡ, “Tem yayala aisê? Anyôla minḡ hamô ek enanḡ anêḡ ôdônḡ bêḡ êndêḡ ya ami.”

Êḡ ma hananḡ nena Pilip esak anêḡ kalis ba ni êmô imbinḡ yani.

32 Ma Wapômbêḡ anêḡ abô atu ba ôpêḡ hasam ma aêntêk, “Elom yani hatôm boksipsip atu ba elom hi ek nijik vônô.

Lôk hatôm boksipsip nakaduḡ atu ba ekapinḡ vuluk vê ba bônônḡ iyom,

lôk minḡ halanḡ ba hananḡ abô te ami.

33 Thêlô êv mama bêḡ hadêḡ yani,

ma minḡ idum abô thêthônḡ hathak yani ami.

Thêlô ik yani vônô, ba intu limi mi.” *Aisaia 53:7-8*

34 Ma anyô êḡ hananḡ hik Pilip linḡ, “Plopet êḡ hananḡ hathak yanida, mena anyô yanḡ?” 35 Êḡ ma Pilip hananḡ Abô Mavi bêḡ anônḡ hathak Yisu hadêḡ ôpêḡ, môḡ ma Aisaia anêḡ abô atu ba lêk hasam vêḡm ma hananḡ Wapômbêḡ anêḡ abô vi havinḡ.

36-37 *Thai evenḡ lonḡôndê aleba êyô ḡanḡ te, ma ôpêḡ hananḡ hadêḡ Pilip, “Nônḡgô, ḡanḡ êntêk hêk. Hatôm usik ya mena mi e?”* 38 Êḡ ma ôpêḡ

* **8:36-37:** Ap 10:47 * **8:36-37:** Nê lôkauk vi enanḡ nena abô doho atu ba Luk hato ma hêk denanḡ. Abô êḡ ma aêntêk: Êḡ ma Pilip hananḡ, ‘Hôêvhavinḡ avanônḡ hêk kapôlôm, êḡ ma o hatôm.’ Ma yani hananḡ viyanḡ, ‘Yahêvhavinḡ Yisu Kilisi Wapômbêḡ anêḡ Nakaduḡ.’

hanañ ek nebalonj kalis lonj. Ma thai lôk Pilip ibup njan ma Pilip hathik yani. ³⁹ Etak njan ma kethen oyan ma Anyô Bêñ anêñ Lovak Matheñ hawa Pilip vê. Ma ôpêñ miñ hayê Pilip hathak lonjbô ami. Ma hi lôk lamavi. ⁴⁰ *Ma Pilip hason kambom ek lêk habitak hayô Asotas. Êñ ma hi lomalak lomalak ba hanañ Abô Mavi bêñ havenj aleba hayô Sisalia.

9

Sol hale kapô liliñ

¹ *Ma Sol hanañ abô lôklokwanj denan nena tem imbuliñ lôk injik avômalô takatu ba esopa Anyô Bêñ Yisu vônô. Ma hi hadêñ anyô bêñ habôk da ² ek eto kapyâ êndêñ nê bêñbêñ takatu ba eyabiñ Israeñ iniñ unyak yeñ takatu hamô Damaskas. Kapyâ êñ hanañ nena Sol hapôm avômalô la esopa Yisu anêñ lonjondê, anyô mena avi, êñ ma embalonj i ba enja ba êlêm Jelusalem êtôm nê koladônj. ³ Êñ ma hatak Jelusalem ma hi Damaskas. Ma habobo Damaskas ma kethen oyan ma deda bêñ te anêñ leñ hatôm damak hêv ba habi hayô hêk yani. ⁴ Ma hêv yak halôk pik ma halanjô abô te halam hadêñ yani aêntêk, “Sol, Sol, hubuliñ ya eka?”

⁵ Ma Sol hanañ, “Anyô Bêñ, o opalê?”

Ma ôpêñ hanañ, “Ya Yisu ôpatu ba hubuliñ. ⁶ Umbiyô ba nu malak lônj kapô. Ma

tem nenanj êndêñ o esak nôm atu ba undum.”

⁷ Ma nê takatu ba even haviñ Sol imiñ bônônj iyom. Thêlô elanjô abô, ma donjom miñ êyê anyôla ami. ⁸ Êñ ma Sol haviyô ma donjom miñ hatôm ênjê tak ami. Ba intu evalonj yani banj ma edadi ba i Damaskas. ⁹ Hatôm wak lô ma yani mapusip ba miñ hayañ nôm lo hanum njan ami.

¹⁰ Yisu anêñ anyô ku te hamô Damaskas ba anêñ athêñ nena Ananaias. Ma hayê wêñ te atu ba Anyô Bêñ hanañ hadêñ yani nena, “Ananaias!”

Ma yani hanañ, “Anyô Bêñ, ya êntêk yahamô.”

¹¹ Ma Anyô Bêñ hanañ hadêñ yani, “Umbiyô ba nu Judas anêñ unyak hêk lonjondê atu anêñ athêñ nena Thêthônj. Ma onanj injik liñ nena, ‘Sol anêñ Tasus hamô mena mi e?’ Yani lêk hateñ mek. ¹² Ma hatulak ma hayê wêñ te nena anyô te anêñ athêñ nena Ananaias halêm hatak banj hayô hêk yani ek ênjê tak esak lonjbô.”

¹³ Ma Ananaias hanañ viyanj nena, “Anyô Bêñ, ya halanjô abô bêñ anônj hathak ôpêñ. Yani hadum nôm kambom lomalama hadêñ anêm avômalô matheñ anêñ Jelusalem. ¹⁴ Ma nê bêñbêñ êbôk da êv lôklokwanj hadêñ yani ba halêm lonj êntêk ek embalonj avômalô takatu ba êvhavinj anêm athêñ.”

15 *Ma doŋtom Anyô Bêŋ hanaŋ hadêŋ Ananias nena, “Nu. Bôk yahatak ôpêŋ yôv ek imbitak yenaŋ anyô ku ba enja yenaŋ athêŋ ba ni ek avômalô loŋ buyaŋ lôk iniŋ kiŋ ma avômalô Israeŋ imbiŋ. 16 *Ma tem yaŋgik malaiŋ lomaloma takatu ba tem êpôm yani esak yenaŋ athêŋ thô êndêŋ yani.”

17 Êŋ ma Ananias hi unyak atu kapô ma hatak baŋ hayô hêk Sol ma hanaŋ, “Aiyaŋ Sol, Anyô Bêŋ Yisu atu ba hapôm o halôk loŋondê hêv ya ba yahalêm ek nôŋgô tak esak loŋbô lôk Lovak Mathêŋ êmbôlô kapôlôm siŋ.” 18 Ma kethêŋ oyaŋ ma nômla hatôm alim anêŋ kalak hagililiŋ hêk Sol madaluk. Ma hayê tak hathak loŋbô. Haviyô ma Ananias hathik yani. 19 Vêŋ ma hayaŋ nôŋ doho ma hawa lôklokwaŋ hathak loŋbô.

Sol hanaŋ Abô Mavi hamô Damaskas

Sol hamô haviŋ Yisu anêŋ nê ku takatu ba êmô Damaskas hatôm wak doho. 20 Vêŋ ma hi Israeŋ iniŋ unyak yeŋ takatu ba hamô loŋ êŋ, ma hanaŋ bêŋ nena Yisu ma Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ. 21 *Avômalô takatu ba elañô anêŋ abô eson kambom ba enaŋ, “Ôpêntêk ma ôpatu ba bôk habuliŋ avômalô takatu ba êvhaviŋ Yisu anêŋ athêŋ anêŋ Jelusalem e? Ma lêk

halêm loŋ êntêk ek embalon thêlô êtôm nê koladôŋ ba enja ba ni ek nê bêŋbêŋ êbôk da, aêŋ e?” 22 *Ma doŋtom Sol anêŋ lôklokwaŋ halumbak hi ba hi. Ma anêŋ abô hik thô hadêŋ avômalô Israeŋ takatu ba êmô Damaskas nena Yisu ma Mesia atu. Ma thêlô eson kambom ba miŋ hatôm nenaŋ abôla ami.

23 Wak bêŋ anôŋ hale ba hi ma avômalô Israeŋ anêŋ loŋ êŋ ethak doŋtom ba ibutiŋ abô ek nijik Sol vônô. 24 Ma doŋtom Sol halañô abô hathak iniŋ auk êŋ. Wak lo bôlôvôŋ ma nê takêŋ eyabiŋ malak lôŋ êŋ anêŋ badêŋ abôlêk ek nijik yani vônô. 25 *Ma doŋtom bôlôvôŋ te ma Sol anêŋ nê ku ewa yani ba etak halôk vak sam bêŋ te kapô. Ma êlêlô halôk badêŋ anêŋ loŋ lovak te ba hi tamu badêŋ viyaŋ.

Sol hi Jelusalem

26 *Vêŋ ma Sol hi Jelusalem. Hayô ma lahaviŋ êmô imbiŋ avômalô êvhaviŋ, ma doŋtom thêlô sapêŋ êkô ek yani lôk miŋ êvhaviŋ nena yani ma Yisu anêŋ anyô ku te ami. 27 *Ma doŋtom Banabas hawa Sol ba hi hayô ek aposel. Ma hanaŋ abô hathak Sol nena bôk hayê Anyô Bêŋ halôk loŋondê ma Anyô Bêŋ hanaŋ abô hadêŋ yani. Ma hanaŋ nena Sol hamô Damaskas ma hanaŋ abô lôklokwaŋ hathak Yisu

* 9:16: 2Ko 11:23-28 * 9:21: Ap 8:3 * 9:22: Ap 18:28 * 9:25: 2Ko 11:32-33 * 9:26: Gal 1:17-19 * 9:27: 1Ko 9:1

anêḡ athêḡ ma miḡ hakô ami. Ma aposel êvhaviḡ anêḡ abô. ²⁸ Aêḡ ba Sol hamô haviḡ i. Ma hi ba halêm hamô Jelusalem kapô ma hanaḡ abô bêḡ hathak Anyô Bêḡ anêḡ athêḡ ma kô mi. ²⁹ Ma yani hi hanaḡ abô haviḡ avômalô Israeḡ takatu ba ethak enaḡ abô Glik. Ma hawa iniḡ auk vose ek nêḡmimiḡ Yisu. Ma donḡtom thêlô lenḡmaniḡ ba idum ek nijik yani vônô. ³⁰ Ma abô êḡ hi hapôm ḡê êvhaviḡ. Ba intu ewa yani ba i Sisalia ma etak halôk yeḡ te ek ni Tasus.

³¹ Êḡ ma avômalô êvhaviḡ anêḡ Judia lo Galili ma Samalia êmô labali ba miḡ anyôla hêv malaiḡ hadêḡ i ami. Ma thêlô ibitak lôklokwaḡ ma Lovak Mathêḡ havatho thêlô kapôlôḡniḡ loḡ. Thêlô êmô Anyô Bêḡ viḡiḡ ma êbô anêḡ athêḡ. Ma avômalô êvhaviḡ ilumbak hi ba hi.

Pita hadum anyô havuviḡ te mavi

³² Pita hi haveḡ lomalak lomalak. Ma wak te ma hi ek êḡjê avômalô mathêḡ anêḡ Lida. ³³ Loḡ êḡ ma hapôm anyô te ba anêḡ athêḡ nena Ainas. Yani kupik bôk havuviḡ ma hêk biḡ iyom hatôm sondabêḡ bahenḡvi ba lahavulô. ³⁴ Ma Pita hanaḡ, “Ainas, Yisu Kilisi lêk hadum o mavi. Umbiyô ma umbuvi anêm yêm.” Ma kethenḡ oyaḡ ma haviyô. ³⁵ Êḡ ma avômalô Lida lôk Salon sapêḡ êyê yani, ma ele i liliḡ ba esopa Anyô Bêḡ.

Pita hik avi ḡama te liḡ

³⁶ Anêḡ Jopa ma avi êvhaviḡ te ba anêḡ athêḡ nena Tabita, ma hathak abô Glik nena Dokas. Wak nômbêḡ intu ma yani hadum kobom mavi lomalomalô lôk hêv avômalô siv sa. ³⁷ Pita hamô Lida denaḡ ma Dokas hapôm lijiḡ ba hama. Ma ithik anêḡ kupik ba êdô hêk unyak kapô te atu ba hêk daku vuliḡ. ³⁸ Jopa hamô habobo Lida ba intu avômalô êvhaviḡ elaiḡ nena Pita lêk hamô Lida, êḡ ma êv anyô ju ba i hadêḡ yani ma enaḡ lôklokwaḡ nena, “Ôlêm kethenḡ!”

³⁹ Êḡ ma Pita hi haviḡ thai ba êyô Jopa. Ma ewa yani ba i unyak kapô ali atu ba hêk daku vuliḡ. Avi tôp bêḡ anôḡ êmô unyak kapô êḡ ba elaiḡ. Thêlô ekalabu Pita siḡ ma ewa iniḡ kwêv thilibunḡ lôk sôp takatu ba Dokas bôk hamô ma hadu ba hêv hadêḡ i ma ik thô hadêḡ yani.

⁴⁰ Ma Pita hanaḡ ba avômalô sapêḡ ele yaiḡ ba i. Ma halek vadôḡ lêlô ma hateḡ mek. Vêm ma hik i liliḡ hadêḡ avi ḡama êḡ ma hanaḡ, “Tabita, umbiyô.” Ma madaluk hakyav ba hayê Pita ma haviyô hamô. ⁴¹ Ma Pita havaloiḡ baḡ ma hêv yani liḡ haviyô hamiḡ. Ma halam avômalô mathêḡ lôk avi tôp takatu ba êlêm. Ma hik thô nena yani lêk haviyô lôkmala hathak loḡbô.

⁴² Abô hathak nôḡm atu ba Pita hadum halaiḡniḡ haveḡ Jopa iniḡ loḡ sapêḡ ba avômalô bêḡ anôḡ êvhaviḡ

Anyô Bêñ Yisu. ⁴³ Ma Pita hamô Jopa sonda doho haviñ Saimon, ôpatu ba hapesañ nôm kama hathak alim kupik.

10

Konilias dalam Pita

¹ Anyô Lom te hamô Sisalia ba anêñ athêñ nena Konilias. Yani ma anyô vovak laik te ba hayabiñ nê vovak ôdôn te hatôm 100 takatu ba êmô Lom iniñ nê vovak kapô ba elam i nena Nê Vovak Itali. ² Yani ma anyô hêv lêlê ek esopa Wapômbêñ anêñ lahaviñ. Ba yani lôk vêñi lôk nali ethak êmô Wapômbêñ vibin. Yani hathak hêv valuselen bêñ anôn hadêñ Israe l iniñ avômalô siv, ma wak nômbêñ intu ma hathak haten mek. ³ Wak te hatôm 3 kilok yañsiñ ma hayê wêñ te nena Wapômbêñ anêñ añela te halêm ma hanañ, “Konilias!”

⁴ Ma Konilias hatitiñ añela êñ lôklokwañ ba hakô kambom ma hanañ, “Anyô Bêñ, aisê?”

Ma añela hanañ, “Anêm mek nômbêñ atu ba hoten lôk wapôm takatu ba hôêv hadêñ avômalô siv, lêk habitak hatôm da mavi hêk Wapômbêñ ma. ⁵ Aêñ ba nêm anyô doho ba ini Jopa ek neja anyô te anêñ athêñ nena Saimon, ma athêñ yañ nena Pita ba nêlêm. ⁶ Ôpêñ hamô haviñ anêñ wase Saimon, ôpatu ba hapesañ nôm kama hathak alim kupik. Anêñ

unyak hamô habobo ñgwêk dañ.”

⁷ Añela hanañ abô takêñ yôv ma hi. Êñ ma Konilias dalam anêñ anyô ku ju lôk anyô vovak te atu ba hêk lêlê ek esopa Wapômbêñ. Ôpêñ ma Konilias anêñ anyô hamô haviñ yani. ⁸ Ma Konilias hanañ abô takêñ sapêñ hadêñ thêlô yôv, ma hêv i ba i Jopa.

Pita hayê wêñ te

⁹ Haviyô hayañ anêñ waktêvôn biñ ma thêlô lêk ebobo nêyô malak bêñ Jopa. Ma wakma êñ iyom ma Pita hathak unyak vov atu ba kalôn ek eten mek. ¹⁰ Ma hama kisi ba lahaviñ enjañ nô. Ma donjom êpôpêk nô denañ ba ma hatulak ma hayê wêñ te aêntêk. ¹¹ Len abyañ ma nômla hatôm sôp bêñ te ba ibutiñ anêñ dañ ayova lon ma êlêlô halôk ba halêm. ¹² Sôp êñ kapô ma alim lomaloma hamô. Alim doho even hathak veniñ lo baheniñ ma vi êyêyê hathak bôbônñ ma vi ma menak lenlêvôn. ¹³ Ma abô te halêm hadêñ yani nena, “Pita, umbiyô. Nungwik ba nonñwañ.”

¹⁴ *Ma Pita hanañ, “Anyô Bêñ, ya milôk. Nôm takêñ ma balabuñ hanañ nena lelaik ba miñ bôk yahañ ami.”

¹⁵ *Ma abô êñ hanañ hathak lonbô nena, “Nôm takatu ba Wapômbêñ hadum ba habitak mabuñ ma miñ onañ nena lelaik ami.”

* 10:14: Wkp 11:1-47; Ese 4:14 * 10:15: Mak 7:15,19

16 Nôm êḡ habitak hatôm bôlôḡ lô ma kethêḡ oyaḡ ma sôp lôk alim takêḡ hathak leḡ hathak loḡbô ba hi.

17 Ma Pita lahabi wêḡ êḡ anêḡ ôdôḡ denaḡ ma ḡê takatu ba Konilias hêv i ba êlêm êyô. Thêlô êbôlêm Saimon anêḡ unyak aleba êyô imiḡ unyak abôlêk. 18 Ma elam nena Saimon atu ba elam nena Pita hamô mena mi e?

19 Ma Pita lahabi wêḡ atu denaḡ ma Lovak Mathêḡ hanaḡ, “Ondaḡô, anyô lok-waḡlô êbôlêm o evenḡ. 20 Ba intu nu tamu pik. Ma miḡ ôkô ek nu imbiḡ thêlô ami. Mi, yahêv thêlô ba êlêm ba intu nu imbiḡ i.”

21 Ma Pita habup ma hanaḡ, “Ya ôpatu ba môlô ôbôlêm êḡ êntêk. Môlô ôlêm eka?”

22 Ma thêlô enaḡ, “Konilias hêv yêlô ba alêm. Yani ma Lom iniḡ anyô vovak laik te. Yani ma anyô thêthôḡ ba hathak hamô Wapômbêḡ vibinḡ. Ma avômalô Israeḡ takatu ba eyala yani êyê nena yani ma anyô mavi te. Ma aḡela mathêḡ te hanaḡ hadêḡ yani ek endam o ba nu anêḡ unyak ek endaḡô abô takatu ba tem onaḡ.” 23 Pita halaḡô iniḡ abô ma hanaḡ ek ini nêḡmô unyak kapô imbiḡ yani.

Pita hayô Konilias anêḡ unyak

Lôkbôk ma Pita hi haviḡ thêlô ma ḡê êvhaviḡ doho anêḡ Jopa i haviḡ. 24 Thêlô

evenḡ aleba êk loḡôndê, ma haviyô hayaḡ ma i ba êyô Sisalia. Ma Konilias hêv ma ek thêlô. Ma halam anêḡ avômalô lôk anêḡ ḡê môlô ba thêlô ethak donḡtom êḡmô anêḡ unyak kapô ba eyabinḡ Pita. 25 Pita hayô unyak kapô ma Konilias halek vadôḡ lêlô hamô valuvi ma habô yani. 26 *Ma donḡtom Pita hanaḡ nena, “Umbiyô, ya ma anyô pik hatôm o.”

27 Ma Pita hanaḡ abô haviḡ yani ma hi unyak kapô ma hayê nena avômalô bêḡ anôḡ lêk ethak donḡtom ba êḡmô. 28 Ma hanaḡ hadêḡ thêlô, “Môlô oyala nena Israeḡ iniḡ balabuḡ hanaḡ lôklokwaḡ nena yêlô Israeḡ miḡ hatôm namô imbiḡ avômalô loḡ buyaḡ ba nambitak nayô iniḡ unyak kapô ami. Ma donḡtom Wapômbêḡ hik thô hadêḡ ya nena miḡ hatôm yandam anyô te nena lelaik mena kambom ami. 29 Ba intu ôêv anyô ba êlêm ek neja ya, ma miḡ yahanaḡ abôla ami. Mi, yahalêm iyom. Aêḡ ba hatôm onaḡ anêḡ auk atu ba holam ya ba yahalêm hathak bêḡ êndêḡ ya mena mi e?”

30 Ma Konilias hanaḡ, “Wak ayova hale ba hi ma yahamô yenaḡ unyak kapô ba yahateḡ mek hadêḡ wakma êntêk hatôm 3 kilok yaḡsiḡ. Êḡ ma anyô te hamiḡ yamaleḡ ba anêḡ kwêv lôk sôp ma thapuk anôḡ oyaḡ. 31 Ma hanaḡ, ‘Konilias, Wapômbêḡ lêk halaḡô anêḡ mek lôk

* 10:26: Ap 14:13-15; ALK 19:10

wapôm takatu ba hôêv hadêḡ ḡê siv. ³² Aêḡ ba nêḡ abô ni Jopa ek Saimon atu ba elam nena Pita. Yani hamô haviḡ anêḡ wase Saimon ôpatu ba hapesaḡ nôm kama hathak alim kupik. Anêḡ unyak hamô habobo ḡḡwêk daḡ. ³³ Aêḡ ba yahêv abô kethêḡ ek o, ma hudum nôm mavi ba lêk hôlêḡ yôv. Lêk yêlô sapêḡ athak doḡtom ba amô Wapômbêḡ ma ek nadaḡô abô takatu ba Anyô Bêḡ hanaḡ hadêḡ o ek onan êndêḡ yêlô.”

Nê loḡ buyaḡ elanô Abô Mavi

³⁴ *Êḡ ma Pita hanaḡ abô hadêḡ thêlô nena, “Avanôḡ biḡ, lêk yahayala nena Wapômbêḡ hadum kobom doḡtom hadêḡ avômalô lodôḡlodôḡ. Ma miḡ lamavi hathak ôdôḡ te iyom ami. ³⁵ Mi, yani lamavi hathak avômalô lodôḡlodôḡ sapêḡ atu ba elovak yani vibiḡ ba idum nôm takatu ba thêthôḡ. ³⁶ Môlô oyala abô atu ba Wapômbêḡ hêv hadêḡ yêlô avômalô Israeḡ. Abô êḡ hanaḡ hathak Abô Mavi atu ba hadum ek avômalô nêḡmô yôhok imbiḡ yani hathak Yisu Kilisi anêḡ ku. Yani ma avômalô sapêḡ iniḡ Anyô Bêḡ. ³⁷ *Ma môlô bôk oyala nômbêḡ atu ba habitak Israeḡ iniḡ loḡ yôv. Môḡ ma habitak anêḡ Galili ba Jon anyô hathik ḡaḡ hanaḡ ek avômalô

nisik ḡaḡ. ³⁸ *Lôk oyala nena Wapômbêḡ bôk hêv Lovak Mathêḡ lôk lôk liḡnyak bêḡ hadêḡ Yisu anêḡ Nasalet hatôm mek ek indum ku. Ma hi lomalak lomalak ma hadum mavi. Wapômbêḡ hamô haviḡ yani ba intu hadum avômalô takatu ba êḡmô Sadaḡ anêḡ lôklokwaḡ vibiḡ ibitak mavi hathak loḡbô.

³⁹ “Ma yêlô aposel anan hathak nôm takatu ba yêlô ayê yani hadum havenḡ Jelusalem lôk Israeḡ iniḡ loḡ sapêḡ bêḡ hadêḡ avômalô. Thêlô ik yani hathak a ba hama, ⁴⁰ ma doḡtom wak te lô ma Wapômbêḡ hik yani liḡ hathak loḡbô ek injik i thô êndêḡ avômalô. ⁴¹ *Avômalô sapêḡ miḡ êyê yani ami. Mi, yêlô ḡê takatu ba bôk halam yôv ek nanaḡ nôm takêntêk bêḡ intu aḡ lo anum haviḡ yani hadêḡ waklavôḡ haviyô hathak loḡbô. ⁴² *Ma yani hanaḡ hadêḡ yêlô ek yêlô nanaḡ anêḡ Abô Mavi bêḡ êndêḡ avômalô lôk nanaḡ bêḡ aêntêk, ‘Wapômbêḡ bôk hatak yani yôv ek endanô avômalô lôk mala lôk ḡama iniḡ abô.’ ⁴³ *Plopet bô sapêḡ bôk enaḡ nena avômalô takatu ba êv haviḡ yani ma tem Wapômbêḡ nêḡm iniḡ kambom vê esak anêḡ athêḡ.”

⁴⁴ *Pita hanaḡ abô êḡ denaḡ ma Lovak Mathêḡ hayô hamô avômalô takatu

* 10:34: Lo 10:17; Lom 2:11

* 10:37:

4:17-21

* 10:41: Luk 24:42-43; Ap 1:8

Ais 53:5-6; Jer 31:34; Ap 2:38

* 10:44:

19:6

Mat 4:12-17

* 10:38: Mat 3:16; Luk

* 10:42: Ap 17:31; 1Pi 4:5

* 10:43:

Ap 11:15; 15:8

* 10:45-46: Ap 2:4;

ba elañô anêḡ abô. ⁴⁵⁻⁴⁶ *Ma Israeḡ iniḡ ḡê êvhaviḡ takatu ba iviḡ Pita ba i, elañô thêlô enañ abô masôm lôk êbô Wapômbêḡ anêḡ athêḡ. Ba intu esonḡ kambom ba enañ nena, “Wapômbêḡ hêv Lovak Mathenḡ hadêḡ avômalô loḡ buyañ hatôm alalô.”

Êḡ ma Pita hanaḡ, ⁴⁷ “Thêlô ewa Lovak Mathenḡ hatôm alalô ḡê Israeḡ. Ma opalê hatôm imiḡ thêlô loḡ siḡ ek nisik ḡañ?” ⁴⁸ *Êḡ ma hanaḡ nena, “Môlô nusik ḡañ esak Yisu Kilisi anêḡ athêḡ.” Nê takêḡ ithik ḡañ yôv ma enañ ek Pita êmô wak doho imbiḡ thêlô.

11

Pita hanaḡ hathak ku takatu ba hadum haviḡ avômalô loḡ buyañ

¹ Aposel lôk avômalô êvhaviḡ takatu ba êmô Judia elañô nena avômalô loḡ buyañ lêk ewa Wapômbêḡ anêḡ abô haviḡ. ² Vêm ma Pita havôhi Jelusalem hathak loḡbô ma ḡê êvhaviḡ takatu ba lôklokwaḡ ek neḡgothe kupik, ethañ yani ³ *ba enañ, “Hu ḡê loḡ buyañ takatu ba miḡ eḡgothe kupik ami iniḡ unyak ma hoañ nôm haviḡ i eka?”

⁴ Êḡ ma Pita hanaḡ hathak nômkama takatu ba habitak ba hanaḡ nena, ⁵ * “Yahamô malak bêḡ Jopa ba yahateḡ mek hamô, êḡ ma yahatulak ma yahayê wêḡ te aêntêk. Nômplate hatôm sôp bêḡ te ba

ibutiḡ anêḡ daḡ ayova loḡ ma êlêlô anêḡ leḡ halôk ba halêm habup ek ya. ⁶ Ma sôp êḡ kapô ma yahayê alim pik loma-loma takatu ba evenḡ hathak veḡḡ lo bahenḡḡ ma alim kamunḡ kambom lôk alim vi atu ba êyêyê hathak bôbôḡḡḡ ma menak leḡlêvôḡḡ haviḡ. ⁷ Êḡ ma yahalaḡô abô te dalam hadêḡ ya nena, ‘Pita, umbiyô, nunḡwik ba nonḡwan.’

⁸ “Ma donḡtom yahanaḡ, ‘Anyô Bêḡ, ya milôk. Nôm takêḡ ma balabuḡ hanaḡ nena lelaik ba miḡ bôk yahaḡ dokte ami.’

⁹ “Êḡ ma abô anêḡ leḡ hanaḡ hathak loḡbô nena, ‘Nôm takatu ba Wapômbêḡ hadum ba habitak mabuḡ, ma miḡ onañ nena lelaik ami.’ ¹⁰ Abô êḡ habitak hatôm bôlôḡ lô. Ma nôm takêḡ hathak leḡ hathak loḡbô ba hi.

¹¹ “Êḡ ma ketheḡ oyaḡ ma anyô lokwanḡlô êyô imiḡ unyak atu ba yahamô. Thêlô ma anyô bêḡ te anêḡ Sisalia hêv i ba êlêm ek ya. ¹² Ma Lovak Mathenḡ hanaḡ hadêḡ ya, ‘Nu umbiḡ thêlô ma miḡ ôkô ba lemluvi ami.’ Ma aiyaḡ bahenḡvi ba lahavute anêḡ Jopa atu ba bôk i haviḡ ya êntêk lêk êlêm. Ma yêlô lôkthô abitak ayô ôpêḡ anêḡ unyak kapô. ¹³ Ma ôpêḡ hanaḡ nena yani hayê aḡela hayô anêḡ unyak kapô ba hanaḡ, ‘Nêm anyô doho ba ini Jopa ek neja Saimon, anêḡ athêḡ yaḡ nena

* **10:48:** Ap 19:5

* **11:3:** Ap 10:28; Gal 2:12

* **11:5:** Ap 10:9-48

* **11:14:**

Pita ba êlêm. ¹⁴ *Yani tem enañ abô êndênj mólô. Ma hathak abô êj ma Wapômbênj tem nêm o lôk anêm avômalô bulubiñ.

¹⁵ *"Aênj ba yahadum ek yanañ abô êndênj thêlô ma kethen oyañ ma Lovak Mathen halôk ba halêm hayô hamô thêlô hatôm sêbôk ba môj anôj ma hayô hamô alalô. ¹⁶ *Êj ma yalenjhabi Anyô Bêj anênj abô atu ba bôk hanañ nena, 'Jon hathik avômalô hathak ñañ, ma donjom Wapômbênj tem isik esak Lovak Mathen.' ¹⁷ Thêlô êvhavij Anyô Bêj Yisu Kilisi hatôm alalô bôk aêvhavij yani. Êj ma Wapômbênj hêv anênj Lovak Mathen hatôm wapôm hadênj thêlô hatôm bôk ba hêv hadênj alalô. Ba intu ya opalê ba hatôm yangêk Wapômbênj anênj lahavij loj sinj?"

¹⁸ *Thêlô elañô abô êj ma bônôj ba êbô Wapômbênj anênj athênj ba enañ, "Intu êj, avômalô takatu ba ele kapôlôñij liliñ ma Wapômbênj tem enja thêlô ba nêm lôkmala êndênj i ma alalô Israêl lôk nê loj buyañ imbiñ."

Avômalô êvhavij anênj Antiok

¹⁹ *Ma ik Stiven vônô ma êv malaiñ hadênj avômalô êvhavij vi havij. Ba intu nê êvhavij bêj anôj anênj Jelusalem êsôv ba i luvuluvu. Vi i Ponisia ma vi i ngavithôm

Saiplus ma vi i Antiok. Ma enañ Yisu anênj Abô Mavi hadênj avômalô Israêl takatu ba êmô loj takênj iyom, ma nê loj buyañ ma mi. ²⁰ Ma donjom nê êvhavij doho anênj Saiplus lo Sailini, i Antiok ma enañ Anyô Bêj Yisu anênj Abô Mavi hadênj avômalô Glik havij. ²¹ Ma Anyô Bêj anênj lôkliñyak hamô havij thêlô. Ba intu avômalô bêj anôj êvhavij ba ik kapôlôñij liliñ hadênj Anyô Bêj.

²² *Êj ma avômalô êvhavij anênj Jelusalem elañô abô hathak nôm takatu ba habitak Antiok ma êv Banabas ba hi loj êj. ²³ Ma hi hayô ma hayê Wapômbênj hêv anênj wapôm hadênj thêlô, ma yani lamavi. Ma hik thêlô sapênj iniñ auk liñ ek nesopa Anyô Bêj ênjêk kapôlôñij êtôm wak nômbênj intu sapênj. ²⁴ Banabas ma anyô mavi ba hêvhavij lôkliñyak. Ma Lovak Mathen hadum ku lôklokwañ hamô yani kapô. Ma avômalô bêj anôj anênj loj êj êvhavij Anyô Bêj.

²⁵ *Vêm ma Banabas hi Tasus ek êmbôlêm Sol. ²⁶ Hapôm yani ma hawa ba hi Antiok hathak lojbô ba thai êmô hatôm sondabênj te havij avômalô êvhavij anênj Antiok ma êdôj avômalô bêj anôj hathak Wapômbênj anênj abô. Antiok ma loj môj anôj atu ba elam avômalô êvhavij nena Kilisi anênj avômalô.

²⁷ Banabas lo Sol êmô

* 11:15: Ap 2:4 * 11:16: Ap 1:5 * 11:18: Ap 13:48; 14:27 * 11:19: Ap 8:1-4
 * 11:22: Ap 4:36 * 11:25: Ap 9:30 * 11:28: Ap 21:10

Antiok denaŋ ma plopét doho etak Jelusalem ba i tamu Antiok. ²⁸ *Ma thêlô te, anêŋ athêŋ nena Agabas, hamiŋ ba hanaŋ hathak Lovak Matherŋ anêŋ lôklokwaŋ nena bôm bêŋ tem imbitak pik sapêŋ. (Hadêŋ waklavôŋ Klodias hamô hatôm Lom iniŋ kiŋ ma abô êŋ hik anôŋ.) ²⁹ Aêŋ ba avômalô êvhaviŋ evak abô ek nênmê valuseleni ni ek iviyaŋ takatu ba êmô Judia ek nênmê thêlô sa. Nê êvhaviŋ tomtom êv valuseleni hatôm atu ba thêlô êpôm. ³⁰ *Thêlô isup yôv ma êv hadêŋ Banabas lo Sol ek nênmê êndêŋ avaka takatu ba eyabiŋ avômalô êvhaviŋ anêŋ Jelusalem.

12

Helot hik Jems vônô ma hadô Pita hamô koladôŋ

¹ Waklavôŋ atu ba nômtakêŋ habitak ma Kiŋ Helot Aglipa havalonŋ avômalô êvhaviŋ doho ek nênmê vovaŋ êndêŋ i imbiŋ. ² Ma hanaŋ ba edabêŋ Jon anêŋ yaŋ Jems laselô kisi hathak biŋ vovak ba hama. ³ Ma hayê nena avômalô Israêl leniŋmavi hathak nômtêŋ, êŋ ma evalonŋ Pita haviŋ. Yani hadum nômtêŋ hadêŋ waklavôŋ Eyaŋ Polom Yis Mi. ⁴ Havalonŋ Pita, êŋ ma hadô hamô koladôŋ ma hatak yani halôknê vovak ôdôŋ ayova baheniŋ. Nê vovak ôdôŋ ayova êŋ iniŋ nê vovak hatôm ayova ayova eyabiŋ yani. Helot lahabi

nena waklavôŋ Hale ba Hi anêŋ daŋ, ma tem enja Pita ende yaŋ ba imiŋ avômalô maleŋiŋ ek enaŋ yani bêŋ.

⁵ Pita hamô koladôŋ ma avômalô êvhaviŋ eteŋ mek lôklokwaŋ ek Wapômbêŋ nênmê yani sa.

⁶ Ma bôlôvôŋ te ma Pita hêk sôm hêk nê vovak lokwanju malêvôŋ. Ma ekak baŋ luvî hathak seŋ ju ba êthô hathak anyô vovak ju atu baheniŋ. Ma sôp bidonŋ vi eyabiŋ koladôŋ abôlêk. Helot bôk hanaŋ yôv nena biyamôŋ lôkbôk ma tem neja yani ende yaŋ ek indum abô. ⁷ Ma ketheŋ oyaŋ ma deda bêŋ habi halôk koladôŋ kapô ma Anyô Bêŋ anêŋ aŋela te hayô. Ma hapetav Pita baya vi ma hik liŋ ba hanaŋ, “Umbiyô ketheŋ!” Ma seŋ ju atu hêv yak hêk Pita baŋ.

⁸ Êŋ ma aŋela hanaŋ hadêŋ yani, “Umbuliv o siŋ esak anêmtêŋ sôp ma nuŋgwik anêmtêŋ bokŋgôp.” Ma Pita hadum aêŋ ma aŋela hanaŋ, “Nuŋgwik anêmtêŋ kwêv daim ba osopa ya.” ⁹ Êŋ ma Pita hasopa aŋela ba thai i, ma donjom hasonŋ nena yani hayê wêŋ ma miŋ nômtêŋ avanôŋ ami. ¹⁰ *Thai ele ba i ma êv nê eyabiŋ koladôŋ abôlêk lokwanju atu liliŋ ba ele ba i. Êŋ ma thai i êyô badêŋ abôlêk atu ba epesaŋ hathak aenŋ, ma badêŋ abôlêk êŋ da hakyav ma thai ele yaŋ ba i malak bêŋ. Ma esopa lonôndê te ba i. Ma ketheŋ

* 11:30: Ap 12:25 * 12:10: Ap 5:19

oyan ma anjela hatak Pita ba hi.

¹¹ Yôv ma Pita anêḡ auk hathak ba hananḡ, “Lêk yahayala avanôḡ nena Anyô Bêḡ hêv anêḡ anjela ba halêm hawa ya vê hêk Helot ban lôk nômkama sapêḡ atu ba avômalô Israeḡ esonḡ nena tem nindum aêḡ esak ya.”

¹² Yani lahabi abô êḡ yôv ma hi Jon talêbô Malia anêḡ unyak. Jon anêḡ athêḡ yanḡ nena Mak. Avômalô bêḡ anôḡ lêk ethak donḡtom ba eteḡ mek êmô. ¹³ Ma Pita hapididini unyak abôlêk hamiḡ viyaiḡ ma avi ku te ba anêḡ athêḡ nena Loda, hi ek injik unyak abôlêk vê. ¹⁴ Ma donḡtom halanô Pita laselo katô, êḡ ma lamavi anôḡ ba halanḡviḡ hi unyak kapô hathak lonḡbô ma miḡ hik unyak abôlêk vê ami. Ma hananḡ hadêḡ thêlô, “Pita hamiḡ unyak abôlêk!”

¹⁵ Ma thêlô miḡ êvhaiḡ yani ami ba enanḡ, “O avi molo.” Ma donḡtom yani lôklokwanḡ ba hananḡ, “Mi anôḡ, yanida intu hamiḡ.” Êḡ ma enanḡ nena, “Betha Pita anêḡ anjela la.”

¹⁶ Ma donḡtom Pita hapididini unyak abôlêk hamiḡ denanḡ. Êḡ ma thêlô ik unyak abôlêk vê ma êyê Pita ba esonḡ kambom. ¹⁷ Ma Pita hik thô hathak banḡ nena thêlô bônôḡ ma hananḡ hathak nômk takatu ba Anyô Bêḡ hadum ba hawa yani vê hêk koladôḡ. Ma hananḡ, “Nonanḡ abô êntêk êndêḡ Jems lôk ḡê êvhaiḡ vi

imbiḡ.” Ma hatak i ba hi buyanḡ.

¹⁸ *Haviyô hayanḡ ma ḡê vovak takatu ba eyabiḡ koladôḡ êyê nena Pita miḡ hamô ami. Êḡ ma eboloba ba enanḡ mayaliv, “Pita hamô sê?” ¹⁹ Ma Helot hêv ḡê vovak ba i ek nêmbôlêm Pita, ma donḡtom miḡ êpôm ami. Êḡ ma hananḡ hik ḡê takatu ba eyabiḡ Pita hamô koladôḡ liḡ lôklokwanḡ nena idum aisê? Ma donḡtom thêlô enanḡ nena injo. Êḡ ma Helot hananḡ ek nijik sapêḡ vônô.

Vêm ma Helot hatak Judia ma halôk ba hi hamô Sisalia.

Kiḡ Helot Aglipa hama

²⁰ Ma Helot bôk lamaninḡ hathak avômalô Taia lo Saidon. Ba hi hamô Sisalia, êḡ ma thêlô evak abô ek ini nepesanḡ abô imbiḡ yani ek malê nena thêlô ethak ewa nômk halêm anêḡ kiḡ anêḡ lonḡ. Ba intu thêlô enanḡ abô haviḡ Blastas ôpatu ba hayabiḡ Helot anêḡ unyak kapô ma yani halôk ek nêmk thêlô sa. Êḡ ma hatak wakma te ek thêlô nepesanḡ abô imbiḡ kiḡ.

²¹ Ma wakma êḡ hayô ma Helot hik kiḡ iniḡ nômkama kêkêlô ma hi hamô anêḡ lonḡ kiḡ. Êḡ ma hananḡ abô hadêḡ avômalô takêḡ. ²² Ma elam aêntêk, “Abô êntêk ma miḡ anyô lenḡselo ami. Mi, wapômbêḡ te laselo.”

²³ *Ma Helot halanô iniḡ abô ba lamavi hathak i ma miḡ habam Wapômbêḡ anêḡ athêḡ ami. Ba intu kethenḡ

oyan ma Anyô Bêñ anêñ anjela hik yani ba matinjak yaônena eyan yani ba hama.

24 *Malain lomaloma hapôm avômalô êvhavin, ma donjom Wapômbêñ anêñ abô halumbak ba halanvin ba hi luvuluvu.

25 *Ma Banabas lo Sol ik iniñ ku atu ba êv hadêñ thai dañ sin halôk Jelusalem, ma ele i Antiok hathak lonbô. Ma ewa Jon atu ba elam nena Mak ba hi havin thai.

13

Êv Banabas lo Sol ek ini nenañ Wapômbêñ anêñ abô

1 Êntêk ma plopet lôk nê êdôn Wapômbêñ anêñ abô takatu ba êmô Antiok iniñ athên: Banabas lo Simeon elam nena Niga* ma Lusius anêñ Sailini lo Sol ma Manain bôk ba thai lôk Kin Helot Antipas yaôna ma even havin i. 2 *Wak te ma thêlô ethak donjom ba evak balabuñ nôm ek neten mek ma êv yen hadên Anyô Bêñ. Êñ ma Lovak Mathen hanañ nena, "Notak Banabas lo Sol ek nindum ku takatu ba yahalam thai ek nindum."

3 *Êñ ma thêlô evak balabuñ ek netak nôm lôk neten mek esak lonbô. Vêm ma etak bahenin hayô hêk thai ma êv thai ba i ek nindum ku takatu ba Lovak Mathen hanañ.

Banabas lo Sol i ngavithôm Saiplus

4 Ma Lovak Mathen hêv thai ba i ibup tamu malak Selusia, ma ethak yen te ba i ngavithôm Saiplus. 5 *Thai ethak malak Salamis ma enan Wapômbêñ anêñ Abô Mavi hamô Isael iniñ unyak yen takatu ba êmô lon êñ. Ma Jon Mak haven havin thai ek nêm thai sa.

6 Thai even ngavithôm Saiplus anêñ lomalak nena-nena aleba êyô Papos. Lon êñ ma thai êyê anyô Isael te atu ba hathak hadum ngôk songon. Yani ma plopet abôyan havin. Ba anêñ athên nena Ba-Yisu. 7 Yani hathak hamô havin Lom iniñ anyô bêñ atu ba hayabin lon êñ, ba anêñ athên nena Segius Polus. Segius Polus ma anyô lôk auk mavi. Yani lahavin endanô Wapômbêñ anêñ abô ba intu halam Banabas lo Sol ba êlêm. 8 Ma donjom Ba-Yisu hadum ek esale thai iniñ abô thô ma lahavin injik Lom iniñ anyô bêñ anêñ auk liliñ ek min nêminbin thai iniñ abô ami. (Ba-Yisu anêñ athên hathak abô Glik nena Elimas ma anêñ ôdôn ma anyô lôk ngôk songon.) 9 Êñ ma Lovak Mathen hava Sol atu ba elam nena Pol kapô sin, ma hatitin Elimas lôklokwan ma hanañ nena, 10 "O ma Sadañ anêñ nakadun ba intu hôpôlik hathak kobom takatu ba thêthôn! Kapôlôm hayô sin hathak abôyan lôk kambom lomalama sapên. Wak nômbên intu ma hothavuthin

* 12:24: Ais 55:11 * 12:25: Ap 11:29-30; 15:37 * 13:1: Niga anêñ ôdôn nena nê kupik lonjavu. * 13:2: Ap 9:15 * 13:3: Ap 6:6 * 13:5: Ap 12:12; 15:39

Anyô Bêᶇ anêᶇ abô thêthônᶇ ba habitak hatôm abôyaᶇ. ¹¹ *Aêᶇ ba ondanô! Anyô Bêᶇ anêᶇ baᶇ tem epetav o êndêᶇ êntêk. Ba malem tem pusip ba miᶇ hatôm nôᶅgô wak anêᶇ deda ami ma tem ômô aêᶇ dokte vêmam.”

Ma kethêᶇ oyaᶇ ma Elimas hayê nômlate hatôm buliv lôk momaᶅiniᶇ hava madaluk siᶇ. Ma yani havalonᶇ nômkama yakyak ek êpôm anyô te ek embalonᶇ yani baᶇ ba endom yani ba ni. ¹² Anyô bêᶇ Lom atu hayê nôm êᶇ ma hasonᶇ kambom hathak Anyô Bêᶇ anêᶇ abô atu ba thai enaᶇ ma hêvhaviᶇ.

Thai enaᶇ Abô Mavi hamô Antiok anêᶇ Pisidia

¹³ *Ma Pol thêlô etak Papos ma ewa yeᶇ ba i Pega anêᶇ plovins Pampilia. Ma donᶅtom Jon Mak hatak thêlô ba havôhi Jelusalem hathak lonᶅbô. ¹⁴ Êᶇ ma etak Pega ma i Antiok anêᶇ Pisidia. Ma Sabat ma thêlô i êyô avômalô Israeᶇ iniᶇ unyak yeᶇ ma êlôk êmô. ¹⁵ Esam abô balabuᶇ lôk plopet iniᶇ abô yôv, êᶇ ma unyak yeᶇ iniᶇ ᶅê bêᶇ êv abô hadêᶇ Pol thêlô ba enaᶇ, “Aiyaᶇ thêlô, unim abôla hamiᶇ ek nobatho avômalô iniᶇ kapôlônᶅiᶇ lonᶅ, êᶇ ma nonaᶇ.”

¹⁶ Ma Pol haviyô hamiᶇ ma hik thô hathak baᶇ ba hanaᶇ, “Môlô avômalô Israeᶇ

lôk ᶅê lonᶅ buyaᶇ takatu ba ôêv yeᶇ hadêᶇ Wapômbêᶇ, nodanô ya! ¹⁷ *Sêbôk ma Israeᶇ iniᶇ Wapômbêᶇ halam alalôaniᶇ bumalô thêlô ba etak iniᶇ lonᶅ ba i êmô Ijip ma habi anêᶇ wapôm sam hadêᶇ i ba ibitak lôkmaᶅiᶇ. Ma haveᶇ yam ma halom thêlô vê hêk Ijip hathak anêᶇ lôklokwaᶇ bêᶇ. ¹⁸ *Ma êmô lonᶅ thiliv hatôm sondabêᶇ 40 ba idum kambom lomalama, ma donᶅtom hayabiᶇ thêlô mavi. ¹⁹ *Ma yani hêv avômalô Kenan ôdônᶅ baheᶅvi ba lahavuju vê ma hêv iniᶇ pik hadêᶇ avômalô Israeᶇ ba evalonᶅ hatôm iniᶇ pik. ²⁰ *Nôm takêᶇ bôk habitak ba hale ba hi hatôm sondabêᶇ 450.

“Vêᶇ ma Wapômbêᶇ hatak ᶅê doho ek neyabiᶇ avômalô Israeᶇ. Ma hatak tomtom da iniᶇ waklavônᶅ neyabiᶇ endeba êyô plopet Samuel anêᶇ waklavônᶅ. ²¹ *Vêᶇ ma avômalô Israeᶇ enaᶇ hik Wapômbêᶇ liᶇ ek nêᶇ kiᶇ êndêᶇ thêlô ma Wapômbêᶇ hatak Sol ek imbitak kiᶇ. Yani ma Kis nakaduᶇ ba habitak anêᶇ Benjamin anêᶇ ôdônᶅ. Yani hayabiᶇ Israeᶇ hatôm sondabêᶇ 40. ²² *Vêᶇ ma Wapômbêᶇ hêv yani vê ma hatak Devit habitak thêlô iniᶇ kiᶇ. Ma hanaᶇ hathak Devit aêntêk, ‘Yahayê Jesi nakaduᶇ Devit kapô ma hatôm yada yakapôlônᶅ. Yani

* **13:11:** Ap 9:8 * **13:13:** Ap 15:38

* **13:17:** Kis 1:7; 6:6; 12:51 * **13:18:**

Nam 14:34; Lo 1:31-32 * **13:19:** Lo 7:1; Jos 14:1 * **13:20:** Het 2:16; 1Sml 3:20

* **13:21:** 1Sml 8:5,19; 10:20-24 * **13:22:** 1Sml 13:14; 16:12; Sᶅ 89:20

tem indum nômkama sapêṅ êtôm yenaṅ yalenḡhaviṅ.’

23 * “Ma Devit anêṅ limi ma Wapômbêṅ hêv Yisu ôpatu ba nêṅ Israeḡ bulubiṅ hatôm bôk ba habutiṅ abô haviṅ i. 24 *Yisu miṅ bôk hadum anêṅ ku ami denaṅ ma Jon hanaṅ ek avômalô Israeḡ nede kapôlôṅiṅ liliṅ ba nisik ṅaṅ. 25 *Jon anêṅ ku anêṅ daṅ lêk habobo ma hanaṅ, ‘Môlô lemimhabi aisê hathak ya? Ya ma miṅ Mesia atu ba môlô oyabiṅ ek nêṅ môlô bulubiṅ ami. Mi, yani tem embeṅ ya yam. Yani ma anyô lôk athêṅ ma ya ma yaônâlôk ba intu miṅ hatôm yakôm ba yapole anêṅ vakapô bokṅgôp anêṅ yak vê ami.’

26 “Aiyaṅ thêlô, môlô takatu ba Ablaham anêṅ limi lôk môlô takatu ba ṅê loṅ buyaṅ ba ôṃô Wapômbêṅ vibinḡ, odaṅô. Abô takatu ba hathak bulubiṅ, êṅ ma Wapômbêṅ hêv ek alalô sapêṅ. 27 Avômalô Jelusalem lôk iniṅ ṅê bêṅbêṅ miṅ eyala Yisu êṅ ami. Ba intu thêlô enaṅ ek nijik yani vônô, êṅ ma esopa plopet iniṅ abô takatu ba esam hadêṅ Sabat sapêṅ ba abô takêṅ intu hik anôṅ. 28 *Thêlô miṅ êpôm anêṅ kambom la ek nijik yani vônô ami, ma doṅtom enaṅ hik Pailat liṅ ek injik yani vônô. 29 *Thêlô idum nômkama sapêṅ hatôm bôk ba plopet eto hathak yani, êṅ ma êv yani vê hêk alovalaṅaṅsiṅ

ma êdô yani hêk siô. 30 Ma doṅtom Wapômbêṅ hik yani liṅ haviyô hêk ṅama hathak loṅbô, 31 *ma wak bêṅ anôṅ ma anêṅ avômalô takatu ba bôk evenḡ haviṅ yani anêṅ Galili ba i Jelusalem êyê yani. Ma ṅê takatu ba bôk êyê nôṃ takêṅ intu lêk enaṅ bêṅ hadêṅ alalôaniṅ avômalô.

32-33 “Ma lêk yêlô ananḡ Abô Mavi êntêk bêṅ hadêṅ môlô nena Wapômbêṅ lêk hik Yisu liṅ hêk ṅama ba intu abô takatu ba Wapômbêṅ bôk havak haviṅ bumalô thêlô ma lêk hik anôṅ hathak iniṅ nali alalô. Hatôm bôk eto hêk Kapya Yeṅ anêṅ abô ju nena, “ ‘O ma yenaṅ Okna, lêk yahabitak anêṅ Lemambô.’ *Kapya Yeṅ 2:7*

34 “Wapômbêṅ hik yani liṅ hêk ṅama ba miṅ hatôm ema esak loṅbô ba kupik epalê ami. Hatôm bôk eto nena, “ ‘Yahanaṅ avanôṅ biṅ nena tem yanêṅ mek matheṅ mavi êndêṅ môlô êtôm bôk ba yahabutiṅ ek yanêṅ êndêṅ Devit.’ *Aisaia 55:3*

35 “Ma bôk ik auk êntêk thô hêk buyaṅ nena, “ ‘Ma tem miṅ ôdô anêṅ Anyô Matheṅ anêṅ kupik êṅjêk siô ba epalê ami.’ *Kapya Yeṅ 16:10*

36 “Devit miṅ hatô abô êṅ hathak yanida ami. Mi, Wapômbêṅ halam yani ek indum anêṅ ku êtôm anêṅ

* 13:23: 2Sml 7:12-16 * 13:24: Mat 3:1-2 * 13:25: Jon 1:20,27 * 13:28: Mat 27:22-23 * 13:29: Mat 27:59-60 * 13:31: Ap 1:3,8

waklavôḡ atu ba hamô lôkmala vêm ma hama. Ma elav yani havinḡ limi ba anêḡ kupik hapalê. ³⁷ Ma donḡtom ôpatu ba Wapômbêḡ hik linḡ, miḡ kupik hapalê ami.

³⁸ “Aêḡ ba aiyaḡ thêlô, nodanḡ katô. Lêk yêlô anaḡ hadêḡ môlô nena hathak Yisu ma Wapômbêḡ tem nêḡ môlônim kambom vê. ³⁹ *Anyôla miḡ hatôm esopa Mose anêḡ abô balabuḡ lôkthô ek Wapômbêḡ endam yani nena anyô thêthônḡ ami. Mi anônḡ, ma donḡtom lêk avômalô takatu ba êvhavinḡ Yisu, Wapômbêḡ hayê thêlô nena ḡê thêthônḡ ba miḡ lahabi iniḡ kambom hathak loḡbô ami. ⁴⁰ Noyabinḡ am ek abô takatu ba plopet bôk enaḡ miḡ injik anônḡ imiḡ môlô ami. Thêlô bôk enaḡ aêntêk,

⁴¹ “ ‘Môlô ḡê obi Wapômbêḡ liliḡ, nodanḡ katô!

Tem yandum nômla bêḡ te imbitak êḡjêk môlô malêvônḡ.

Ba anyôla hanaḡ nôḡm atu ba tem imbitak bêḡ hadêḡ môlô, ma tem miḡ nôḡnêḡmimbiḡ ami.

Ba intu tem indum môlô nosonḡ kambom lôk yambuliḡ môlô ba noma.’” *Habakuk 1:5*

⁴² Pol hanaḡ abô yôv ma thai lôk Banabaḡ idum ek nede yaḡḡ ma avômalô enaḡ nena, “Sabat yaḡḡ endake ma mamu nonaḡ abô esak nôḡm takêntêk esak loḡbô.” ⁴³ Sa

anêḡ daḡ ma avômalô Israeḡ lôk ḡê loḡ buyaḡ takatu ba ibitak êyô Israeḡ iniḡ êvhavinḡ kapô esopa Pol lo Banabas. Thai enaḡ abô doho havinḡ hadêḡ thêlô ek injik thêlôninḡ auk linḡ ek nesopa Wapômbêḡ anêḡ lahavinḡ ba nimiḡ lôklokwaḡ ek anêḡ wapôm embatho thêlô loḡ.

⁴⁴ Ma Sabat atu hayô ma habobo avômalô Antiok sapêḡ êyô ek nedaḡḡ Wapômbêḡ anêḡ abô takatu ba thai tem nenaḡ. ⁴⁵ Ma donḡtom ḡê bêḡbêḡ Israeḡ vi êyê avômalô nôḡmbêḡ êḡ ba leḡḡḡdaḡ ba enaḡ abôḡma hathak abô takatu ba Pol hanaḡ.

⁴⁶ *Êḡ ma Pol lo Banabas miḡ êkô ami ma enaḡ hadêḡ thêlô nena, “Wapômbêḡ hêv yai ba alêḡ ek nanaḡ anêḡ abô êḡndêḡ môlô ḡê Israeḡ êḡmônḡ. Ma donḡtom môlô ôpôlik hathak abô êḡ. Môlô ôdô lôkmala atu ba tem nêḡmô êtôm wak nôḡmbêḡ intu sapêḡ e? Aêḡ ba yai lêk atak môlô ba a ek avômalô loḡ buyaḡ.

⁴⁷ Hatôm atu ba Anyô Bêḡ hanaḡ hadêḡ yai nena,

“ ‘Yahatak o hatôm deda ek avômalô loḡ buyaḡ

ek onaḡ Abô Mavi esak bulubiḡ atu ba tem yanêḡ êḡndêḡ avômalô embenḡ pik bêḡ êntêk endeba êyô anêḡ daḡ.’” *Aisaia 49:6*

⁴⁸ Avômalô loḡ buyaḡ elanḡ abô êḡ ba leḡḡḡmavi ba enaḡ nena Anyô Bêḡ anêḡ abô

* 13:39: Lom 10:4 * 13:46: Ap 3:26; 18:6

ma mavi anôḡ. Ma avômalô takatu ba Wapômbêḡ bôk hatak i yôv ek nêḡmô lôkmala êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ, lôkthô êvhaviḡ.

⁴⁹ Ma Anyô Bêḡ anêḡ abô halilup haveḡ loḡ êḡ sapêḡ. ⁵⁰ Ma donḡtom ḡê Israeḡ doho i hadêḡ malak êḡ anêḡ ḡê bêḡbêḡ lôk avi bêḡbêḡ takatu ba ethak êḡmô Wapômbêḡ vibinḡ ma ik ininḡ auk linḡ ek nimbulinḡ Pol lo Banabas. Êḡ ma thêlô evatho avômalô malak êḡ loḡ ek nêḡnêḡm vovaḡ êndêḡ thai. Idum aêḡ vêḡm ma êv thai vê hêk ininḡ loḡ ba i. ⁵¹ *Êḡ ma thai ik voḡḡgovaḡ vê hêk veḡḡḡkapô ek injik thô nena thêlô idum kambom ma thai etak i ba i malak Aikoniam. ⁵² Ma donḡtom ḡê êvhavinḡ anêḡ Antiok leḡḡḡmavi anôḡ ba Lovak Mathêḡ hava thêlô kapôlôḡḡḡ sinḡ.

14

Pol lo Banabas êḡmô Aikoniam

¹ Pol lo Banabas êyô malak Aikoniam ma esopa ininḡ kobom ba i Israeḡ ininḡ unyak yeḡ. Ma thai enaḡ abô mavi anôḡ ba intu avômalô Israeḡ lôk ḡê loḡ buyaḡ bêḡ anôḡ êvhavinḡ. ² Ma donḡtom ḡê Israeḡ takatu ba miḡ êvhavinḡ ami ik avômalô loḡ buyaḡ ininḡ kapôlôḡḡḡ linḡ ba idum thêlô leḡḡḡmaniḡ kambom hadêḡ avômalô êvhavinḡ. ³ *Aêḡ ba thai êḡmô loḡ êḡ sawa daim

ma enaḡ Anyô Bêḡ anêḡ abô bêḡ ma kô mi. Ma Anyô Bêḡ havatho thai loḡ ek nindum lavôḡḡḡ linḡ lôk nômbithi lomaloma. Hathak nôḡm êḡ ma hik thô hadêḡ avômalô nena anêḡ wapôḡm takatu ba hêv ek nêḡm avômalô bulubinḡ ma avanôḡ binḡ. ⁴ Êḡ ma avômalô malak êḡ evak i vose hi ôdôḡḡ ju. Ôdôḡḡ yaḡ iminḡ haviḡ avômalô Israeḡ takatu ba miḡ êvhavinḡ ami ma yaḡ iminḡ haviḡ aposel. ⁵ *Vêḡm ma avômalô loḡ buyaḡ lôk avômalô Israeḡ takatu ba êpôlik ek thai evak abô ek nimbulinḡ thai ba nitu thai vônô esak valu. ⁶ Ma donḡtom thai elañô abô êḡ ma êsôv ba i malak Listla lo Debi hêk Likonia kapô lôk loḡ vi atu ba hêk habobo loḡ êḡ. ⁷ Ma thai evenḡ loḡ takêḡ ba enaḡ Abô Mavi hadêḡ avômalô.

Pol lo Banabas êḡmô Listla

⁸ Malak Listla ma anyô vavuinḡ te hamô. Sêbôk ba talêbô havathu yani ma miḡ bôk haveḡ dokte ami. ⁹ Wak te ma Pol hanaḡ Abô Mavi hadêḡ avômalô ma yani halaḡḡ anêḡ abô. Ma Pol hatitinḡ yani ma hayê nena anêḡ hêvhavinḡ hatôm indum yani mavi. ¹⁰ Êḡ ma Pol halam nena, “Umbiyô uminḡ.” Ma kethêḡ oyaḡ ma ôpêḡ haviyô haminḡ ba haveḡ.

¹¹ *Ma avômalô takatu ba êḡmô loḡ êḡ êyê nôḡm atu ba Pol hadum. Ma elam hathak ininḡ abô Likonia nena, “Lêk

* **13:51:** Mat 10:14; Ap 18:6

* **14:3:** Mak 16:20; Hib 2:4

* **14:5:** Ap 14:19

* **14:11:** Ap 28:6

wapômbêḡ lokwanju êwê i hatôm anyô ju êntêk ba êlôk ba êlêm ek alalô!”¹² Thêlô iniḡ wapômbêḡ môḡ ma Sus ba intu elam Banabas nena Sus. Ma elam Pol nena Helmes ek malê nena Helmes ma iniḡ wapômbêḡ atu ba hathak hananḡ abô hamôḡ.¹³ Wapômbêḡ Sus anêḡ malakba hamô malak bêḡ viyaiḡ. Ma anêḡ anyô habôk da lôk avômalô sapêḡ leḡḡhaviḡ nêḡnêm da êndêḡ thai. Aêḡ ba Sus anêḡ anyô habôk da hawa bokmanḡkao malô doho lôk alokwanḡ vuak atu idu hathak yak ma ele malak bêḡ anêḡ badêḡ abôlêk ek nêḡnêm da êndêḡ thai.

¹⁴ Ma doḡtom aposel Banabas lo Pol elanô abô êḡ, ma ekakaviḡ iniḡ kwêv ma elanviḡ ba i imiḡ avômalô nômbêḡ atu malêvôḡ ma elam,¹⁵ * “Avômalô Listla! Môlô udum aêḡ eka? Yai ma anyô pik hatôm môlô. Yai alêm ek nananḡ Abô Mavi êndêḡ môlô ek notak nôḡ oyanḡ takêntêk atu ba ôêv yeḡ hadêḡ i ma unu êndêḡ Wapômbêḡ lôkmala. Yani hapesanḡ pik lo leḡ ma ḡgwêk lôk nôḡkama sapêḡ atu ba hamô kapô.¹⁶ *Sêbôk ma yani hatak avômalô sapêḡ ek nesopa thêlôda iniḡ auk.¹⁷ *Ma doḡtom hathak lavôḡḡḡ ma yani hadum ek avômalô neyala yani. Yani hathak hadum mavi hadêḡ môlô ba hêv ôthôm lôk hadum

ba unim nôḡ ku kapô hik anôḡ. Ma hêv nôḡ bêḡ anôḡ hadêḡ môlô lôk hadum ba môlô lemimmavi anôḡ.”¹⁸ Thai enanḡ abô takêḡ, ma doḡtom avômalô nômbêḡ êḡ iniḡ auk ma mayaliv ba idum lôklokwanḡ ek nêḡnêm da êndêḡ thai.

¹⁹ *Vêḡ ma ḡê Israeḡ doho anêḡ Antiok lo Aikoniam êyô ma enanḡ abô bêḡ anôḡ hadêḡ avômalô Listla aleba ik iniḡ auk liliḡ ba êyê Pol lo Banabas nena ḡê kambom. Êḡ ma ik Pol hathak valu ma êvôv yani hale malak bêḡ viyaiḡ ba hi ba esonḡ nena lêk hama yôv.²⁰ Ma doḡtom ḡê êvhaviḡ êyô ba ekalabu yani siḡ, êḡ ma yani haviyô ma havôhi malak bêḡ kapô hathak loḡbô. Haviyô hayanḡ ma thai lôk Banabas i malak Debi.

Thai êvôḡ Antiok anêḡ Silia

²¹ Thai enanḡ Abô Mavi haveḡ malak bêḡ Debi. Ma idum ba avômalô bêḡ anôḡ ibitak ḡê êvhaviḡ. Vêḡ ma êvôḡ Listla lôk Aikoniam ma Antiok hathak loḡbô²² *ek evatho ḡê êvhaviḡ iniḡ kapôlôḡḡḡ loḡ lôk enanḡ nena nebalonḡ iniḡ êvhaviḡ loḡ lôklokwanḡ. Ma enanḡ haviḡ nena, “Alalô tem naja malaiḡ lomaloma ek nasopa Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak anêḡ loḡôndê.”²³ Ma Pol lo Banabas etak avaka hatôm lomalak lomalak ek neyabiḡ avômalô êvhaviḡ. Êv mek

* 14:15: Sng 146:6; Ap 10:26 * 14:16: Ap 17:30 * 14:17: Jer 5:24 * 14:19:

Ap 17:13; 2Ko 11:25 * 14:22: Ap 15:32; 1Te 3:3

hathak thêlô ma etak i halôk Anyô Bêṅ atu ba thêlô êvhaviṅ baṅ. Vêṃ ma thêlô sapêṅ evak balabuṅ ek nôṃ ma eteṅ mek ek Anyô Bêṅ embalon thêlô loṅ.

²⁴ Ma thai i plovins Pampilia ma elom hêk loṅôndê atu hêk plovins Pisidia ba i êyô Pampilia. ²⁵ Êṅ ma thai enaṅ Yisu anêṅ abô hadêṅ avômalô Pega anêṅ Pampilia. Vêṃ ma êlôk ba i Atalia.

²⁶ *Ma anêṅ Atalia ma ethak yeṅ ba i Antiok anêṅ Silia, loṅ sêbôk atu ba ewa mek ek Wapômbêṅ nêṃ anêṅ wapôm êndêṅ thai esak ku takatu ba idum aleba lêk anêṅ daṅ. ²⁷ *Êyô Antiok ma isup avômalô êvhaviṅ ethak doṅtom ma enaṅ hathak nôṃ takatu ba Wapômbêṅ hêv thai sa ba idum bêṅ. Lôk enaṅ nena, “Wapômbêṅ hakyav nê loṅ buyaṅ iniṅ unyak abôlêk êvhaviṅ vê ba vi dedauṅ lêk êvhaviṅ.” ²⁸ Ma thai êṃô loṅ êṅ sawa daim haviṅ avômalô êvhaviṅ.

15

Sam habitak Jerusalem

¹ *Ma nê Judia doho êlôk ba i Antiok ma êdôṅ avômalô êvhaviṅ ba enaṅ nena, “Môlô miṅ oṅgothe kupik vê hatôm bôk ba Mose hanaṅ ami, êṅ ma Wapômbêṅ tem miṅ nêṃ môlô bulubiṅ ami.” ² *Pol lo Banabas elañô iniṅ abô

takatu ba enaṅ ma miṅ êlôk hathak iniṅ auk êṅ ami. Ba intu thêlô êkôki bêṅ anôṅ. Êṅ ma nê êvhaviṅ elam Pol lo Banabas lôk nê êvhaviṅ doho ek ini Jerusalem ek nepesaṅ abô êṅ imbiṅ aposel lôk avaka vi. ³ Ba intu êv i ba i. Ma evenṅ Pinisia lo Samalia malêvôṅ ba enaṅ hadêṅ avômalô êvhaviṅ anêṅ lomalak nenanena hathak nôṃ takatu ba Wapômbêṅ bôk hadum ba avômalô loṅ buyaṅ ele kapôlôṅiṅ liliṅ ba êvhaviṅ Wapômbêṅ. Ma avômalô êvhaviṅ takêṅ elañô abô êṅ ma leṅiṅmavi anôṅ.

⁴ *Êyô Jerusalem ma avômalô êvhaviṅ lôk iniṅ avaka doho lôk aposel ewa thêlô thô. Ma Pol lo Banabas enaṅ hathak nôṃ takatu ba Wapômbêṅ hêv thai sa ba idum bêṅ. ⁵ Êṅ ma Palisi vi atu ba êvhaviṅ Yisu iviyô imiṅ ma enaṅ, “Avômalô loṅ buyaṅ takatu ba êvhaviṅ, êṅ ma nêṃô Mose anêṅ abô balabuṅ vibiṅ lôk neṅgothe anyô iniṅ kupik vê. Ma êdô ma dô.”

⁶ Aêṅ ba aposel lôk avaka takatu ba êṃô ethak doṅtom ek nekaksa esak abô êṅ. ⁷ *Thêlô enaṅ abô pôk bêṅ anôṅ aleba Pita haviyô hamiṅ ma hanaṅ, “Aiyaṅ thêlô, môlô oyala nena sêbôk ma Wapômbêṅ halam ya hêk môlô malêvôṅ ek yanaṅ Abô Mavi êndêṅ avômalô loṅ buyaṅ ek nedaṅô ba

* 14:26: Ap 13:1-2 * 14:27: Ap 15:4,12 * 15:1: Gal 5:2 * 15:2: Gal 2:1

* 15:4: Ap 14:27 * 15:7: Ap 10:1-43 * 15:8: Ap 10:44; 11:15

nênêmimbiņ. ⁸ *Wapômbêņ hayala avômalô kapôlôņiņ. Ma hêv anêņ Lovak Matherņ hadêņ avômalô loņ buyaņ hatôm hêv hadêņ alalô ek hik thô nena yani lamavi ek enja thêlô imbiņ. ⁹ Wapômbêņ miņ hadum nômlate hadêņ alalô avômalô Israeļ ma hadum nômla yaņ hadêņ thêlô ami. Mi, thêlô êvhaviņ yani ba intu yani havôkwiņ thêlô kapôlôņiņ. ¹⁰ *Ma alalô lôk bumalô thêlô miņ hatôm naja malaiņ takatu ba Mose anêņ balabuņ hanaņ ami. Ma aisê ka mólô udum ek nônêm malaiņ êndêņ avômalô loņ buyaņ takatu ba êvhaviņ? Mólô udum aêņ ek nômbi Wapômbêņ la liņ e? ¹¹ *Ma doņtom alalô êvhaviņ nena Wapômbêņ hêv alalô bulubiņ hathak Anyô Bêņ Yisu anêņ wapôm. Ma thêlô aêņ iyom.”

¹² Pita hanaņ yôv ma Pol lo Banabas iviyô enaņ abô ma lôkthô elañô ba bônôņ iyom. Thai enaņ abô hathaklavôņiņ lôk nômbithi lomalama takatu ba Wapômbêņ hatak halôk thai baheņiņ ba idum haveņ avômalô loņ buyaņ malêvôņ.

¹³ *Thai enaņ yôv ma Jems hanaņ, “Aiyaņ thêlô, nodañô yenaņ abô. ¹⁴ Saimon lêk hanaņ hadêņ alalô yôv nena Wapômbêņ hik anêņ lahaviņ thô hathak hawa avômalô loņ buyaņ vi ek nimbitak êtôm anêņ avômalô. ¹⁵ Ma plopet iniņ abô bôk enaņ aêņ iyom. Ba te bôk hatô nena,

¹⁶ “Embeņ yam ma tem yan-dealêm,
ma yapesaņ Devit anêņ loņ lôkliņyak atu ba bôk hapu yôv ek imbitak lôklokwaņ esak loņbô.

Ma loņ lôkliņyak êņ anêņ nômkama takatu ba bôk kambom,
ma tem yapesaņ lukmuk esak loņbô.

¹⁷ Ek avômalô takatu ba êmô denaņ lôk avômalô loņ buyaņ takatu ba bôk yahêv yenaņ athêņ hadêņ i hatôm nêpôm Anyô Bêņ.

Ya Anyô Bêņ atu ba tem yandum nôm takêntêk, intu yahanaņ aêņ.

¹⁸ Ma nôm takêņ intu bôk yahik thô hadêņ yenaņ avômalô.’ *Amos 9:11-12*

¹⁹ “Aêņ ba yenaņ auk ma aêntêk. Avômalô loņ buyaņ takatu ba bôk ele kapôlôņiņ liliņ ba i hadêņ Wapômbêņ ma miņ nanêm malaiņ êndêņ i ami. ²⁰ *Mi, alalô nato kapya êndêņ thêlô ma nanaņ ek miņ nejaņ nôm takatu ba anyô êv hatôm da hadêņ ŋgôk dahô ami, nôm êņ intu lelaik hêk Wapômbêņ ma. Lôk netak sek waliliņ, ma miņ nejaņ alim takatu ba evak laselo siņ ba thalaleņ hamô kapô siņ lôk ninum thalaleņ ami. ²¹ Êņ ma hatôm. Ek malê nena sêbôk aleba lêk ma enaņ Mose anêņ abô bêņ haveņ lomalak lomalak lôk esam hamô Israeļ iniņ unyak yeņ hadêņ Sabat

* 15:10: Mat 11:30; Gal 3:10 * 15:11: Gal 2:16; Ep 2:5-8 * 15:13: Gal 2:9

* 15:20: Kis 34:15-17; Wkp 17:10-16

sapêḡ. Ba intu nê loḡ buyaḡ hatôm neyala.”

Eto kapyā hi ek nê êvhaviḡ anêḡ loḡ buyaḡ

²² Êḡ ma aposel lôk avaka ma avômalô êvhaviḡ sapêḡ ibutiḡ abô nena nendam iniḡ anyô doho ek ini Antiok imbiḡ Pol lo Banabas. Ma elam iniḡ anyô bêḡ ju. Yaḡ ma Judas, anêḡ athêḡ yaḡ nena Balsabas, ma yaḡ ma Silas. ²³ Ma eto kapyā te ba êv hadêḡ thêlô. Kapyā êḡ hanaḡ aêntêk.

Yêlô avaka lôk aposel, môle nim môle viyaḡ, yêlô ato kapyā êntêk hadêḡ môle avômalô loḡ buyaḡ takatu ba ôêvhaviḡ ba ômô malak Antiok lôk plovins Silia lôk Silisia. Aiyaḡ thêlô, wاكلêvôḡ mavi.

²⁴ Yêlô alaḡô yôv nena yêlôaniḡ avômalô doho bôk êthôk ba ibuliḡ môle nim auk ba êv malaiḡ hadêḡ môle hathak abô takatu ba enaḡ. Yêlô miḡ êv i ba êthôk ami. Mi, thêlôda êthôk. ²⁵ Ba intu yêlô alôk ek nanêḡ anyô doho ba nêsôk imbiḡ Pol lo Banabas, thai atu ba yêlô leḡhaviḡ bêḡ anôḡ. ²⁶ Thai bôk etak iniḡ lôkmala ek nindum Yisu Kilisi anêḡ ku.

²⁷ Aêḡ ba yêlô êv Judas lo Silas ek nepesaḡ abô ek embatho kapyā êntêk loḡ. ²⁸ *Yêlô lôk Lovak Matheḡ adô nanêḡ malaiḡ

êndêḡ môle. Ba intu yêlô leḡhaviḡ môle nosopa abô takêntêk iyom. ²⁹ Miḡ oḡgwaḡ nôḡ takatu ba anyô êv hatôm da hadêḡ ḡgôk dahô ami. Lôk miḡ nunum thalaleḡ ami ma miḡ oḡgwaḡ alim takatu ba ekak leḡselo siḡ ba thalaleḡ hamô kapô ami, lôk notak sek waliliḡ. Môle udum aêḡ, ma mavi.

Wاكلêvôḡ mavi môle lôkthô.

³⁰ Eto kapyā êḡ yôv ma êv hadêḡ thêlô ba ewa ba i tamu Antiok. Êyô Antiok ma elam avômalô êvhaviḡ ethak doḡtom ma êv kapyā êḡ hadêḡ thêlô. ³¹ Ma avômalô Antiok esam kapyā êḡ, ma kapyā êḡ havatho thêlô loḡ ba thêlô leḡḡmavi anôḡ. ³² Judas lo Silas, thai ma plopet. Ba enaḡ abô bêḡ anôḡ ek evatho nê êvhaviḡ loḡ lôk idum thêlô nimbitak lôklokwaḡ. ³³⁻³⁴ Êmô loḡ êḡ wak doho vêḡ ma avômalô êvhaviḡ anêḡ loḡ êḡ êv mek labali hadêḡ thai ma êv thai ba êvôḡ hadêḡ nê taksêbôk ba êv thai ba êlêḡ.* ³⁵ Ma doḡtom Pol lo Banabas êmô Antiok ma idum ku haviḡ avômalô bêḡ anôḡ ek enaḡ lo êdôḡ avômalô hathak Anyô Bêḡ anêḡ abô.

Pol lo Banabas evak i vose

³⁶ Wak doho hale ba hi ma Pol hanaḡ hadêḡ Banabas, “Alai ana ek nagê avômalô êvhaviḡ embeḡ malak nena-nena taksêbôk ba alai anaḡ

* **15:28:** Mat 23:4 * **15:33-34:** Nê lôkauk vi enaḡ nena abô doho atu ba Luk hato ma hêk denaḡ. Abô êḡ ma aêntêk: Ma doḡtom Silas hik auk liliḡ ba hamô Antiok ba miḡ havôhi ami.

Anyô Bêṅ anêṅ abô hadêṅ i. Ma nagê nena thêlô êmô mavi mena mi e?" ³⁷ *Ma Banabas lahaviṅ enja Jon atu ba elam nena Mak imbiṅ thai, ³⁸ *ma doṅtom Pol hanaṅ nena, "Ôpêṅ bôk hatak alai halôk plovins Pampilia ma miṅ haviṅ alai ba hadum ku ami. Ba intu dô." ³⁹ Thai êkôki mathalalenṅ aleba thai evaki vose. Ba Banabas hawa Mak haviṅ yani ba thai ethak yeṅ ba i ṅgavithôm Saiplus. ⁴⁰ Ma Pol hawa Silas haviṅ yani. Êṅ ma avômalô êvhaviṅ anêṅ Antiok êv mek ek Wapômbêṅ anêṅ wapôm êmô imbiṅ thai. Vêṅ ma etak i ⁴¹ ba i plovins Silia lôk Silisia iniṅ malak nenanena ba evatho avômalô êvhaviṅ loṅ.

16

Timoti hi haviṅ Pol lo Silas

¹ *Pol hi hayô Debi lo Listla. Loṅ êṅ ma anyô hêvhaviṅ te hamô ba anêṅ athêṅ nena Timoti. Talêbô ma avi Israeḷ te atu ba hêvhaviṅ. Ma lambô ma anyô Glik te. ² *Ma avômalô êvhaviṅ anêṅ Listla lo Aikoniam enaṅ nena Timoti ma anyô mavi. ³ Aêṅ ba Pol lahaviṅ ôpêṅ ni imbiṅ yani. Ma doṅtom lahabi nena avômalô Israeḷ takatu ba êmô loṅ êṅ eyala nena Timoti anêṅ lambô ma anyô Glik te. Ba intu hawa Timoti ba hi ek neṅgothe anêṅ kupik vê. ⁴ *Ma thêlô evenṅ ba i lomalak lomalak ma enaṅ abô takatu

ba aposel lôk avaka bôk evak anêṅ Jelusalem ek avômalô nesopa. ⁵ Aêṅ ba avômalô êvhaviṅ ibitak lôklokwaṅ hathak iniṅ êvhaviṅ ba wak nômbeṅ intu ma êvôv avômalô lukmuk êyô ba ilumbak hi ba hi.

Pol hatulak ma hayê wêṅ hathak anyô Masedonia te

⁶ *Ma Lovak Mathenṅ miṅ halôk ek Pol thêlô ini nenanṅ Wapômbêṅ anêṅ abô embenṅ plovins Esia ami. Ba intu i Plijia lo Galesia iniṅ malak nenanena. ⁷ Ma êyô pik Misia anêṅ daṅ ma idum ek ini plovins Bitinia, ma doṅtom Yisu anêṅ Lovak Mathenṅ miṅ halôk ek ini loṅ êṅ ami. ⁸ Ba intu thêlô êv Misia liliṅ ma i tamu Tloas. ⁹ Ma bôlôvôṅ ma Pol hatulak ma hayê wêṅ te nena anyô plovins Masedonia te hamiṅ ma hapetena nena, "Ôlêm Masedonia ek nêṅ yêlô sa." ¹⁰ Pol hayê wêṅ êṅ yôv ma yêlô apesaṅ i ketheṅ ek ana Masedonia. Yêlô ayala nena Wapômbêṅ halam yêlô ek ana nanaṅ Abô Mavi êṅ bêṅ êndêṅ thêlô.

Lidia halaṅô Pol anêṅ abô ba hêvhaviṅ Yisu

¹¹ Vêṅ ma yêlô athak yeṅ te hêk Tloas ba a nôṅnôṅ hadêṅ ṅgavithôm Samotles ma wak yaṅ ma a Niapolis. ¹² Vêṅ ma yêlô a Pilipai. Malak êṅ ma Masedonia iniṅ malak bêṅ ma avômalô Lom takatu ba eyabiṅ pik takêṅ ethak êmô

* 15:37: Ap 12:12,25 * 15:38: Ap 13:13; Kol 4:10 * 16:1: Ap 14:6; 2Ti 1:5

* 16:2: Plp 2:19-22 * 16:4: Ap 15:23-29 * 16:6: Ap 18:23

loŋ êŋ. Ma yêlô amô wak doho hamô loŋ êŋ.

¹³ Ma Sabat hayô ma yêlô ale malak bêŋ anêŋ badêŋ abôlêk ba a ŋaŋ te hêk viyaiŋ. Yêlô leŋiŋhabi nena loŋ eteŋ mek hêk habobo ŋaŋ êŋ la. Ma ŋaŋ êŋ ma yêlô ayê avi doho ethak doŋtom ba êmô. Êŋ ma yêlô alôk amô haviŋ thêlô ma anaŋ abô hadêŋ i. ¹⁴ Ma avi Taiataila te halaŋô abô êŋ, ba anêŋ athêŋ nena Lidia. Avi êŋ hadum ku valu hathak sôp thalaleŋ ek avômalô êv vuli ma hathak hêv yeŋ hadêŋ Wapômbêŋ. Anyô Bêŋ hik avi êŋ anêŋ kapô liliŋ ek halaŋô Pol anêŋ abô ba hêvhaviŋ. ¹⁵ Vêŋ ma yani lôk avômalô takatu ba êmô anêŋ unyak sapêŋ ithik ŋaŋ. Êŋ ma yani hanaŋ hadêŋ yêlô, “Môlô lêk ôyê ya hatôm avi yahêvhaviŋ Anyô Bêŋ, êŋ ma nôlêm nômô yenaŋ unyak.” Ma yani haŋgasi yêlô aleba yêlô a anêŋ unyak.

Etak Pol lo Silas halôk koladôn

¹⁶ Wak te ma yêlô a loŋ neteŋ mek ma avi te atu ba anêŋ alaŋsi êmô hapôm yêlô. Yani ma avi lôk ŋgôk ba anêŋ ŋgôk hathak hêv yani sa ek hayala nôŋ takatu ba tem imbitak embeŋ yam ba hanaŋ bêŋ. Yani hathak havôv valu bêŋ hathak anêŋ ku êŋ ba hêv hadêŋ anêŋ alaŋsi. ¹⁷ *Yani hasopa yêlô lôk Pol ma halam kaêk lôbôlôn aêntêk, “Nê êntêk êŋ ma Wapômbêŋ Leŋ

Anôŋ Biŋ anêŋ nê ku. Ba lêk enaŋ hathak malêla takatu ma nundum ek Wapômbêŋ nêŋ môlô bulubiŋ.” ¹⁸ Wak bêŋ anôŋ ma yani hathak halam aêŋ aleba habuliŋ Pol kapô kambom anôŋ. Ba intu hik i liliŋ ma hanaŋ hadêŋ ŋgôk êŋ nena, “Hathak Yisu Kilisi anêŋ athêŋ ma yanaŋ êndêŋ o nena otak avi intu ba nu!” Ma ketheŋ oyaŋ ma ŋgôk êŋ hatak avi êŋ.

¹⁹ Ma avi êŋ anêŋ alaŋsi êyê nena iniŋ loŋôndê nêbôv valuseleŋ lêk mi, êŋ ma evaloŋ Pol lo Silas ba êvôv thai ba i malak lôŋ êŋ anêŋ loŋ ethak doŋtom halôk ek nimiŋ nê idum abô hathak maleŋiŋ. ²⁰⁻²¹ *Ewa thai ba êyô ek nê takatu ba idum abô hathak ba enaŋ, “Anyô ju êntêk ma nê Israe. Thai enaŋ ek avômalô nesopa kobom takatu ba kambom ek alalô avômalô Lom. Ba intu ibi avômalô malak bêŋ êntêk leŋiŋ liŋ ba leŋiŋŋaŋa mayaliv.”

²² *Ma avômalô bêŋ anôŋ enaŋ abô lôk leŋiŋmaniŋ hathak thai haviŋ. Êŋ ma nê takatu ba idum abô hathak enaŋ ek nimbî iniŋ kwêv thô ma neba. ²³ Evali thai kambom anôŋ vêŋ ma ibi thai halôk koladôn kapô. Ma enaŋ hadêŋ ôpatu ba hayabiŋ koladôn nena eyabiŋ thai dedauŋ mavi. ²⁴ Ôpêŋ halaŋô abô êŋ, ma hawa thai ba halôk ba hi hadô hamô tamu

* 16:17: Mak 1:24 * 16:20-21: Mak 13:9 * 16:22: 2Ko 11:25; 1Te 2:2

koladôn kapô ali atu ba hêk vibin anôn ma eson venin halôk alokwan abyan ba hadahalin venin lon.

²⁵ Ma bôlôvôn bin ma Pol lo Silas eten mek ba êv yen hadên Wapômbên, ma nê koladôn vi elanô. ²⁶ Ma kethen oyan ma duvian bên te hayô ba hayôkwin koladôn anên landin. Ma koladôn abôlêk sapên hakyav ma sen takatu ba ibutin thêlô venin lo bahenin sapên hêv yak. ²⁷ *Ma ôpatu ba hayabin koladôn haviyô ma hayê koladôn anên abôlêk sapên lêk abyan. Ma lahabi nena nê koladôn sapên lêk êsôv ba i, ba intu hadadi anên bin vovak ek embatho yanida vônô esak. ²⁸ Ma donjom Pol dalam lôklokwan, “Min ômbi o vônô ami! Yêlô sapên êntêk amô!”

²⁹ Ên ma ôpên dalam ek neja atum êlêm ma halanvin ba hi koladôn kapô, ma hakô ba halowalin ba hêv yak halôk Pol lo Silas malenin. ³⁰ *Vêm ma hawa thai ba hi yain ma hanan, “Anyô bên luvi, yandum malê ek yanja bulubin?”

³¹ Ma thai enan viyan, “Ônêmbin Anyô Bên Yisu ma tem Wapômbên nê m o lôk anêm avômalô bulubin.”

³² Ên ma thai enan Anyô Bên anên abô hadên yani

lôk avômalô takatu ba êmô anên unyak kapô. ³³ Bôlôvôn denan ma yani hawa thai ba hi hathik inin palê. Vêm ma Pol lo Silas ithik ôpên lôk anên avômalô sapên. ³⁴ Ma yani hawa thai ba hi anên unyak ma hêv nôm hadên thai. Yani lôk anên avômalô sapên leninmavi anôn ek lêk êvhavin Wapômbên.

³⁵ Haviyô hayan lôkbôk ma nê takatu ba idum abô hathak êv inin sôp bidon ba i hadên ôpatu ba hayabin koladôn ma enan nena, “Otak anyô ju intu ba ini.” ³⁶ Ma ôpatu ba hayabin koladôn hi hanan hadên Pol nena, “Nê takatu ba idum abô hathak enan nena mamu lôk Silas notak koladôn ba unu. Ba intu unu lôk kapôlômim labali.”

³⁷ Ma donjom Pol hanan hadên sôp bidon takên nena, “Yai ma nê Israél ma Lom havin.* Ma donjom ik yai oyan ma min enan yaianin kambom bên ami. Ma ibi yai halôk koladôn kapô. Ma Lom inin balabun hanan nena min hatôm nindum aên êndên nê Lom ami. Ma lêk ekopak ba idum ek netak yai menan ba ana e? Mi anôn! Thêlôda nêlêm ma neja yai vê ênjêk koladôn.”

³⁸ Ma sôp bidon ewa abô ên ba i enan hadên nê takatu ba idum abô hathak. Ma elanô

* **16:27:** Ap 12:18-19 * **16:30:** Ap 2:37 * **16:37:** Abô ên anên ôdôn hathak Abô Inglis nena ‘Citizenship’. Pol hawa thai lôk Silas sa ba hanan nena thai ma Israél citizen lôk Lom citizen havin. Lom inin abô majan te nena min hatôm nijik Lom inin citizen te oyan ami. Ba intu nê bên idum abô hathak ibulin Lom inin abô majan. Nônô abô ên vi hêk Aposel 22:25-29.

nena thai ma nê Lom havin, êḡ ma thêlô êkô kambom. ³⁹ Ma thêlô i ma ibui hadêḡ Pol lo Silas ma ewa thai ele yain. Ma enaḡ nena, "Hatôm mamu notak loḡ êntêk ba unu e?" ⁴⁰ Êḡ ma thai etak koladônḡ ma ele yain ma i Lidia anêḡ unyak. Ma êyê avômalô êvhavinḡ ma enaḡ abô doho ek embatho iniḡ kapôlônḡ loḡ. Vêḡ ma etak i ba i.

17

Pol lo Silas êmô Tesalonaika

¹ Pol lo Silas êḡ malak Ampipolis lo Apolonia liliḡ ma i thêthô ba êyô Tesalonaika. Ma Israel iniḡ unyak yeḡ te hamô loḡ êḡ. ² Sabat te lô ma Pol hasopa anêḡ kobom ba habitak hayô unyak yeḡ êḡ kapô. Ma hadônḡ avômalô hathak Wapômbêḡ anêḡ kapya. ³ Ma hik thô nena kapya êḡ ma hanaḡ nena Mesia tem enja vovaḡ ba ema ma imbiyô esak loḡbô. Êḡ ma Pol hik thô nena, "Yisu atu ba yahanaḡ hadêḡ môlô, ôpêḡ intu Mesia êḡ." ⁴ Ma avômalô Israel doho lôk avômalô Glik bêḡ anônḡ atu ba êmô Wapômbêḡ vibinḡ lôk avi lôk athêḡ bêḡ doho elanô ma êvhavinḡ ba i ivinḡ Pol lo Silas.

⁵ Ma doḡtom avômalô Israel leninḡdanḡ ba ewa nê kambom doho anêḡ loḡ ethak doḡtom halôk ba isup avômalô bêḡ anônḡ ethak doḡtom ek nijik avômalô malak êḡ iniḡ kapôlônḡ liḡ.

Ma thêlô elanvinḡ ba i Jeson anêḡ unyak ek nêmbôlêḡ Pol lo Silas ek nebalonḡ thai ba neja ende yainḡ ba ini nêḡnêḡ êndêḡ avômalô nômbêḡ atu. ⁶ Ma doḡtom miḡ êpôm thai ami, êḡ ma êvôvḡ Jeson lôk nê êvhavinḡ doho ba ewa i hi hadêḡ nê bêḡbêḡ loḡ êḡ maleḡniḡ ma elam aêntêk, "Nê êntêk êḡ idum nôḡ kambom haveḡ pik lôkthô aleba lêk êyô loḡ êntêk. ⁷ *Ma Jeson hawa thêlô thô ba hadô i hamô anêḡ unyak. Nê takêḡ êdô nêḡmô Lom iniḡ Kiḡ Sisa anêḡ abô majaḡ vibinḡ ba enaḡ nena, 'Kiḡ yaḡ hamô ba anêḡ athêḡ nena Yisu.' " ⁸ Nê bêḡbêḡ lôk avômalô nômbêḡ atu elanô abô êḡ ma eson kambom ba kapôlônḡ haliḡ i kambom. ⁹ Yôḡ ma malak êḡ anêḡ nê bêḡbêḡ enaḡ hadêḡ Jeson thêlô nena, "Nônêḡ valuseleḡ ek injik thô nena tem miḡ nundum kambom êḡ esak loḡbô ami. Ba ôḡmô tiḡniḡ, ma tem noja unim valu esak loḡbô." Êḡ ma êḡvalu ma etak i ba i.

Avômalô Belia bêḡ anônḡ êvhavinḡ Yisu

¹⁰ Bôlôvônḡ êḡ iyom ma nê êvhavinḡ êḡ Pol lo Silas vê hêk Tesalonaika ba i Belia. Êyô Belia ma i Israel iniḡ unyak yeḡ. ¹¹ Avômalô Belia iniḡ kobom ma mavi anônḡ ek avômalô Tesalonaika iniḡ. Thêlô elanô Pol lo Silas iniḡ abô lôk kapôlônḡ mavi ba wak nômbêḡ intu ma êyê

* 17:7: Luk 23:2; Jon 19:12

Wapômbêḅ anêḅ kapya ek nêgê nena iniḅ abô ma avanôḅ mena mi. ¹² Êḅ ma avômalô Israeḅ bêḅ anôḅ êvhaviḅ ma avi Glik lôk athêḅ bêḅ doho lôk anyô Glik bêḅ anôḅ êvhaviḅ aêḅ iyom.

¹³ Vêḅ ma avômalô Israeḅ anêḅ Tesalonaika elanô nena Pol hanaḅ Wapômbêḅ anêḅ abô hadêḅ avômalô Belia. Êḅ ma thêlô i loḅ êḅ ma elela iniḅ auk ek thêlô leḅḅmaniḅ. ¹⁴ Kethêḅ oyaḅ ma ḅê êvhaviḅ anêḅ Belia êv Pol ba hi ḅḅwêk daḅ, ma Silas lo Timoti iyom êmô Belia. ¹⁵ Ma ḅê takatu ba elom Pol ba i ma iviḅ yaḅ ba i Atens. Ma etak Pol ek nêbôni, ma hêv abô hadêḅ i ek nenaḅ êndêḅ Silas lo Timoti nena ini kethêḅ.

Pol hamô Atens

¹⁶ Pol hayabiḅ thai hamô Atens ma hayê nena ḅê lôḅ êḅ iniḅ ḅḅôk dahô bêḅ anôḅ êmô ba kapô malaiḅ kambom. ¹⁷ *Aêḅ ba yaḅ hi avômalô Israeḅ iniḅ unyak yeḅ kapô ma hanaḅ abô haviḅ avômalô Israeḅ lôk avômalô loḅ buyaḅ takatu ba êmô Wapômbêḅ vibiḅ. Ma wak nômbêḅ intu ma yaḅ hathak hi loḅ ethak doḅtom halôk ek enaḅ abô imbiḅ avômalô takatu ba êmô loḅ êḅ. ¹⁸ Ma ḅê lôkauk ôdôḅ ju êmô, yaḅ iniḅ athêḅ nena Epikulian ma yaḅ ma Stoik. Thêlô elanô Pol hanaḅ Abô Mavi hathak Yisu lôk anêḅ haviyô hathak loḅbô. Ba intu thêlô lôk Pol êkôki. Ma vi enaḅ, “Anyô abô mayaliv

êntêk hadum ek enaḅ malê?” Ma vi enaḅ, “Yaḅ hanaḅ hathak wapômbêḅ masôm doho.” ¹⁹ Yôv ma thêlô ewa Pol ba i êdô hamô Aliopagas, loḅ atu ba avômalô ethak doḅtom ek enaḅ abô hathak auk lomaloma anêḅ ôdôḅ. Ma thêlô enaḅ, “Yêlô leḅḅhaviḅ nayala auk lukmuk takatu ba honaḅ hadêḅ avômalô. ²⁰ Abô takatu ba honaḅ ma hatôm abô masôm ek yêlô. Aêḅ ba yêlô leḅḅhaviḅ nayala anêḅ ôdôḅ.” ²¹ Wak nômbêḅ intu ma avômalô Atens lôk avômalô loḅ buyaḅ takatu ba êmô Atens ethak doḅtom ek nedaḅ abô esak auk lukmuk takatu ba hayô ek nenaḅ abô pôk esak. Ma miḅ idum nômla yaḅ haviḅ ami. Ba intu leḅḅhaviḅ nedaḅ Pol anêḅ abô.

²²⁻²³ Êḅ ma Pol haviyô hamiḅ Aliopagas maleḅḅ ma hanaḅ, “Môlô ḅê Atens, lêk yahaveḅ môlônim loḅ ba yahayê nôḅ takatu ba môlô ôêv yeḅ hadêḅ. Ma yahapôm loḅ êbôk da te ba abô te hanaḅ nena, ‘Loḅ êntêk ma wapômbêḅ te atu ba yêlô athôḅ paliḅ anêḅ loḅ êbôk da.’ Ba intu yahayala nena môlô udum nôḅ lomaloma ek ôêv athêḅ bêḅ hadêḅ unim wapômbêḅ lomaloma. Ma wapômbêḅ atu ba môlô ôthôḅ paliḅ ba ôêv yeḅ hathak, êntêk tem yaḅḅ bêḅ êndêḅ môlô.

²⁴ * “Wapômbêḅ atu ba hapesaḅ pik lôk anêḅ

* 17:17: Ap 18:19

* 17:24: 1Kinj 8:27; Ap 7:48

nômkama sapêṅ, ma yani ma pik lo leṅ iniṅ alaṅ. Ma miṅ hamô unyak matherṅ atu ba elav hathak bahenṅiṅ ami. ²⁵ *Yanida hêv lovak kapôlôṅiṅiṅ lôk lôkmala ma nômkama sapêṅ hadêṅ avômalô lôkthô. Ma yani miṅ hêv yak hathak nômlate ek anyôla nêṃ yani sa ami, ma mi. ²⁶ Hathak anyô doṅtom iyom ma yani habi avômalô lodôṅlodôṅ sapêṅ vê ek nêṃô pik bêṅ êntêk sapêṅ. Yanida hatak iniṅ waklavôṅ lôk iniṅ loṅ takatu ba nêṃô. ²⁷ *Wapômbêṅ hadum nôṃ takêṅ ek avômalô sapêṅ nêgê ba nêṃbôlêṃ yani atu ba êthôṅ. Ma doṅtom miṅ hamô daim ek alalô tomtom ami.

²⁸ “Mi, hatôm anyô lôk kau te bôk hatô nena, ‘Yani habibôm hayô hêk alalô vov ba awa lôkmala lôk avenṅ ma lôkmala anêṅ ôdôṅ ma halêṃ anêṅ yani iyom.’ Ma unim ṅê lôk kau te bôk hatô nena, ‘Alalô ma yani anêṅ nali.’

²⁹ * “Avanôṅ biṅ nena alalô ma Wapômbêṅ anêṅ nali ba intu miṅ mavi ek leṅiṅimbi nena yani ma hatôm dahô takatu ba epesaṅ hathak gol lo seleva ma valu ami. Mi, dahô takêṅ ma anyô epesaṅ hathak bahenṅiṅ lôk iniṅ auk iyom. ³⁰ Sêbôk ma avômalô êthôṅ Wapômbêṅ paliṅ ba intu yani miṅ hêv kambom êṅ anêṅ viyaṅ hadêṅ i ami. Ma doṅtom yani lêk hanaṅ lôklokwaṅ hadêṅ avômalô pik

sapêṅ nena nede kapôlôṅiṅiṅ liliṅ. ³¹ *Yani bôk hatak waklavôṅ te yov ek nindum abô. Ma bôk hatak anyô te ek indum ku êṅ thêthôṅ. Ôpêṅ bôk hama ma Wapômbêṅ hik liṅ hêk ṅama ek injik thô nena yani tem endanô avômalô sapêṅ iniṅ abô.”

³² Thêlô elanô Pol anêṅ abô hathak anyô haviyô hêk ṅama, êṅ ma vi ibi anêṅ abô êṅ liliṅ ma doṅtom vi enaṅ, “Yêlô leṅiṅhaviṅ nadaṅô anêṃ abô esak nôṃ êntêk esak loṅbô.” ³³ Vêṃ ma Pol hatak thêlô ba hi. ³⁴ Thêlô doho êvhaviṅ ba esopa yani. Thêlô êṅ te ma Dionisius, yani ma Aliopagas iniṅ anyô te, lôk avi te ba anêṅ athêṅ nena Damalis, ma doho haviṅ.

18

Pol hi Kolin

¹ Vêṃ ma Pol hatak Atens ma hi Kolin. ² *Ma hapôm anyô Israeṅ te ba anêṅ athêṅ nena Akwila. Yani anêṅ malak ôdôṅ ma plovins Pontus. Bôk lovêṅ Plisila êṃô malak Lom anêṅ Itali vêṃ ma Kiṅ Klodias hanaṅ ek avômalô Israeṅ sapêṅ netak Lom ba ini. Aêṅ ba thai i Kolin. Ba intu Pol hi ek êṅjê thai. ³ *Thai ethak idum ku epesaṅ unyak hathak alim kupik ek nêṃêṃ vuli. Ku êṅ ma Pol anêṅ ku hathak hadum ba intu hamô haviṅ thai ba hadum ku êṅ haviṅ.

* **17:25:** Sng 50:12; Ais 42:5 * **17:27:** Sng 145:18; Jer 23:23 * **17:29:** Ais 40:18-20; 44:10-17; Ap 19:26 * **17:31:** Sng 96:13 * **18:2:** Lom 16:3 * **18:3:** Ap 20:34

⁴ Sabat sapêᶇ ma Pol hi Israeᶇ ininᶇ unyak yeᶇ ma hananᶇ abô havinᶇ thêlô ek injik avômalô Israeᶇ lôk Glik ininᶇ auk liliᶇ ek nêᶇnêᶇmimbiᶇ.

⁵ *Ma Silas lo Timoti etak Masedonia ma êlôk ba i Kolin, êᶇ ma Pol hatak anêᶇ ku epesanᶇ sôp ma hananᶇ Wapômbêᶇ anêᶇ abô iyom. Ba hananᶇ bêᶇ hadêᶇ avômalô Israeᶇ nena, “Yisu ma Mesia atu.” ⁶ *Vêᶇm ma thêlô êpôlik hathak Pol ma enanᶇ abôᶇma hathak yani. Êᶇ ma yani hik voᶇgovanᶇ vê hêk anêᶇ kwêv ek injik Wapômbêᶇ anêᶇ lamaninᶇ thô ma hananᶇ hadêᶇ thêlô, “Malainᶇ atu ba tem êpôm môlô, êᶇ ma môlôda unim kambom ma miᶇ yenanᶇ kambom ami. Ma lêk yahatak môlô avômalô Israeᶇ ma yaha ek avômalô loᶇ buyanᶇ.”

⁷ Êᶇ ma Pol hatak unyak yeᶇ hêk ma hi hamô Titius Jastas anêᶇ unyak. Ôpêᶇ ma anyô loᶇ buyanᶇ atu ba hathak hêv yeᶇ hadêᶇ Wapômbêᶇ ba anêᶇ unyak hamô habobo unyak yeᶇ atu. ⁸ Ma Klispus, anyô bêᶇ atu ba hayabinᶇ Israeᶇ ininᶇ unyak yeᶇ, lôk anêᶇ avômalô takatu ba êᶇmô anêᶇ unyak êvhavinᶇ Anyô Bêᶇ. Ma avômalô Kolin bêᶇ anôᶇ elanᶇô Pol anêᶇ abô ba êvhavinᶇ ma ithik ᶇanᶇ.

⁹ Ma bôlôvônᶇ te ma Pol hayê wêᶇ ma Anyô Bêᶇ hananᶇ hadêᶇ yani nena, “Onanᶇ abô takêᶇ bêᶇ ma miᶇ ôkô ba

o bônônᶇ ami. ¹⁰ *Yahamô havinᶇ o ba miᶇ hatôm anyô late êyô ba imbulinᶇ o ami. Mi, yenanᶇ avômalô bêᶇ anôᶇ êᶇmô malak êntêk.” ¹¹ Aêᶇ ba Pol hamô Kolin ba hadônᶇ avômalô hathak Wapômbêᶇ anêᶇ abô hatôm sondabêᶇ te lôk ayônᶇ bahenᶇvi ba lahavute havinᶇ.

¹² Waklavônᶇ Galio hayabinᶇ plovins Akaia, êᶇ ma avômalô Israeᶇ anêᶇ Kolin ethak doᶇtom ba idum leninᶇᶇanᶇa hathak Pol ba ewa yani ba i loᶇ idum abô. ¹³ Êᶇ ma thêlô enanᶇ, “Ôpêntêk hadônᶇ avômalô ek nêᶇnêᶇ yeᶇ êndêᶇ Wapômbêᶇ hathak loᶇôndê yanᶇda atu ba habulinᶇ abô balabuᶇ.”

¹⁴ Pol hadum ek enanᶇ abô êᶇ viyanᶇ, êᶇ ma Galio hananᶇ hadêᶇ avômalô Israeᶇ takatu nena, “Môlô avômalô Israeᶇ, môlô ôyê nena ôpêntêk hadum nôᶇmlate ba habulinᶇ Lom ininᶇ abô majanᶇ mena hadum kambom bêᶇ te, êᶇ ma mavi ek yandanᶇô môlônim abô. ¹⁵ Ma doᶇtom abô takatu ba môlô onanᶇ hathak ôpêntêk ma hathak abô lôk athêᶇ doho ma môlô Israeᶇ da unim abô balabuᶇ. Ba intu tem miᶇ yandanᶇô abô êᶇ ami. Mi, môlôda nopesanᶇ abô êᶇ.” ¹⁶ Ba intu hêv thêlô vê hêk loᶇ idum abô. ¹⁷ Êᶇ ma thêlô evalonᶇ Israeᶇ ininᶇ unyak yeᶇ anêᶇ anyô bêᶇ te anêᶇ athêᶇ nena Sostenes hêk ba ik yani habobo loᶇ atu ba idum

* **18:5:** Ap 17:14-15 * **18:6:** Ap 13:46,51; 20:26 * **18:10:** Jos 1:9; Ais 41:10

abô viyainj. Ma Galio hayê ma hadum hatôm hathônj palinj.

Pol havôhi Antiok

18 *Pol hamô Kolin sawa daim dokte. Vêm ma hatak nê êvhavinj ma hi tamu Senklia ek enja yej ba ni Silia. Ma Plisila lo Akwila ivinj yani ba i. Pol bôk havak abô havinj Wapômbênj hathak nômlate ba intu minj hakapij wakadôk njaun ami aleba hayô Senklia. Ênj ma abô ênj anênj danj ba intu hakapij wakadôk njaun vê. 19-21 Vêm ma ethak yej te ba i Epesus. Ma Pol hi Is-lael ininj unyak yej ma hanañ abô havinj avômalô Is-lael. Ma thêlô enanj ek yani êmô im-binj thêlô wak doho vêmam, ma donjom yani minj halôk hathak ininj abô ami. Ba hathak yej ma hanañ hadênj thêlô nena, “Wapômbênj anênj lahavinj ma tem yambôalêm êndênj môlô esak loj bô.” Ênj ma yani hatak Epesus ba hi. Ma hadô Plisila lo Akwila êmô Epesus. 22 Ma yej hi Sisalia ma Pol hatak yej ênj ma hathak ba hi Jelusalem ek ênjê avômalô êvhavinj anênj loj ênj. Vêm ma halôk ba hi Antiok hamô Silia kapô.

23 Pol hamô wak doho hamô Antiok vêm ma hi plovins Galesia lo Plijia ininj malak nenanena ek embatho avômalô êvhavinj kapôlônjinj loj.

24 Ma anyô Is-lael te anênj athênj nena Apolo hi hayô Epesus. Yani anênj malak ôdônj ma Aleksandlia. Yani ma anyô lôkauk bênj ba hayala Wapômbênj anênj abô dedaun mavi. 25 Bôk êdônj yani hathak Anyô Bênj anênj lojônndê ba intu kapô lôklokwanj ek êdônj avômalô esak auk thêthônj ênj. Ma hanañ abô thêthônj hathak Yisu anênj bôk lo loj vi. Ma donjom hayala njanj atu ba Jon hathik avômalô hathak iyom. 26 Yani hi avômalô Is-lael ininj unyak yej ma hanañ abô hathak Yisu ma minj hakô ami. Ba Plisila lo Akwila elanjô anênj abô ma elam yani ba hi ininj unyak ma ewa Wapômbênj anênj abô atu ba minj hayala ami sa hadênj yani.

27 Vêm ma Apolo lahavinj ni plovins Akaia, ma avômalô êvhavinj anênj Epesus evatho yani anênj auk loj ek indum aênj. Ba eto kapya hadênj avômalô êvhavinj anênj Akaia ek neja yani thô. Hi hayô Akaia, ênj ma hêv avômalô takatu ba êvhavinj Wapômbênj hathak anênj wapôm sa bênj anônj. 28 *Yani haminj lôklokwanj ba hanañ avômalô Is-lael ininj abô viyanj hêk avômalô sapênj malenjinj. Ma hawa Wapômbênj anênj kapya sa ba hik thô nena Yisu ma Mesia atu ba Wapômbênj bôk havak abô yôv ek nêm êlêm.

Apolo hanañ abô hamô Epesus lo Kolin

19

* 18:18: Nam 6:18; Ap 21:24 * 18:28: Ap 9:22 * 19:1: 1Ko 3:6

Pol hi Epesus hathak lonjô

1 *Apolo hamô Kolin denaŋ ma Pol hi havenj plovins Gale-sia lo Plijia kapô ba havenj aleba hayô Epesus. Lonj êŋ ma hapôm avômalô êvhaviŋ doho 2 *ma hanaŋ hik thêlô liŋ, “Bôk ôêvhaviŋ ba owa Lovak Matheŋ e?”

Ma thêlô enaŋ, “Mi, yêlô miŋ bôk alaŋô abô te hathak Lovak Matheŋ ami.”

3 Êŋ ma Pol hanaŋ, “Naŋ malê intu bôk môlô uthik?” Ma enaŋ, “Jon anêŋ ŋaŋ.”

4 *Ma Pol hanaŋ, “Jon bôk hathik avômalô hathak ŋaŋ nede kapôlôŋiŋ liliŋ ma hanaŋ ek avômalô nênmimbiŋ ôpatu ba havenj yani yam. Ôpêŋ ma Yisu.” 5 Thêlô elanô abô êŋ, ma ithik ŋaŋ hathak Anyô Bêŋ Yisu anêŋ athêŋ. 6 *Ma Pol hatak baŋ hayô hêk thêlô, êŋ ma Lovak Matheŋ hayô hamô thêlô ba enaŋ abô masôm lôk abô plopet. 7 Nê takêŋ ma hatôm laumiŋ ba lahavuju la.

8 Êŋ ma Pol hi hamô Epesus hatôm ayôŋ lô. Ma hathak hi avômalô Israeŋ iniŋ unyak yeŋ ma hanaŋ abô hathak Wapômbêŋ anêŋ lonj lôkliŋyak ek thêlô nênmimbiŋ ma miŋ hakô ami. 9 Ma donjom thêlô doho evalonj kapôlôŋiŋ lonj ba miŋ êvhaviŋ ami ma enaŋ abôma hathak Anyô Bêŋ anêŋ lonjondê bêŋ ek avômalô sapêŋ nedaŋô. Aêŋ ba Pol hatak thêlô ma hawa nê êvhaviŋ ba

i Tailanus anêŋ kapo ekaksa halôk. Ma wak nômbêŋ intu ma thêlô enaŋ abô hamô lonj êŋ. 10 Pol hadum aêŋ hatôm sondabêŋ ju. Aêŋ ba intu avômalô Israeŋ lôk avômalô Glik takatu ba êmô plovins Esia elanô Anyô Bêŋ anêŋ abô.

Skeva nali

11 *Wapômbêŋ hêv lôklokwaŋ hadêŋ Pol ba hadum nômbithi yanja lo-maloma. 12 *Ba intu sôp seleŋ lo sôp daŋ takatu ba Pol hasôm, ewa ba i ethav hathak avômalô lôk lijiŋ ba ibitak mavi ma ŋgôk etak i ba i.

13 Ma avômalô Israeŋ doho idum ku nênmê ŋgôk vê ba ethak i lomalak lomalak. Ma thêlô doho idum ku êŋ, ma elam Anyô Bêŋ Yisu anêŋ athêŋ hayô nê lôk ŋgôk takêŋ vôv ba enaŋ, “Hathak Yisu atu ba Pol hanaŋ abô hathak anêŋ athêŋ, yahananj nena otak ôpêntêk ba nu.” 14 Ma Israeŋ iniŋ nê bêŋbêŋ êbôk da te anêŋ athêŋ nena Skeva namalô bahenji ba lahavuju idum aêŋ haviŋ. 15 Ma wak te ma ŋgôk hawê iniŋ abô viyanj ba hanaŋ, “Yahayala Yisu, ma yahayala Pol, ma môlô ma opalê?” 16 Êŋ ma ôpatu ba ŋgôk havalonj lonj hasôv kisi hayô hêk i ba hik i mayav bomanj aleba thêlô sapêŋ ewa thalalenj ba êsôv lenjiŋpopam ele unyak viyaiŋ ba i.

* 19:2: Ap 8:16 * 19:4: Mat 3:11 * 19:6: Ap 8:17; 10:44,46 * 19:11: Ap 14:3
 * 19:12: Ap 5:15 * 19:17: Ap 5:11

17 *Ma avômalô Isiael lo Glik anêḡ Epesus elanô abô êḡ, ma êkô kambom ba êv athêḡ bêḡ hadêḡ Anyô Bêḡ Yisu. 18 Ma avômalô êvhaviḡ bêḡ anôḡ êlêm ma enaḡ iniḡ kambom lomaloma bêḡ. 19 Thêlô vi êbôk siniḡ ma vi idum aloyak, aêḡ ba isup iniḡ kapyâ aloyak sapêḡ hathak doḡtom ma êbôk hathak atum hêk avômalô maleḡniḡ. Ekatuḡ kapyâ takêḡ ba anêḡ vuli hatôm 50,000 seleva. 20 Hathak kobom êḡ ma Anyô Bêḡ anêḡ abô halanviḡ ba hi mayaliv ma anêḡ lôklokwan halumbak bêḡ.

21 *Nôm takêḡ habitak vêm ma Pol lahabi ni Jelusalem ba halom hêk loḡondê yaḡ atu hi plovins Masedonia lo Akaia. Ma hanaḡ, “Yaha Jelusalem vêm ma tem yana Lom imbiḡ.” 22 Ma yani hêv Timoti lo Elastus, anyô ju atu ba idum ku haviḡ yani, ba i Masedonia. Ma yanida hamô plovins Esia dokte vêmam.

Ngalakḡgalak bêḡ habitak Epesus

23 *Wak êḡ ma avômalô ethaḡ i hathak Yisu anêḡ loḡondê ba ḡgalakḡgalak bêḡ habitak. 24 Anyô atu ba hadum ba nôm êḡ habitak anêḡ athêḡ nena Demitlius. Ôpêḡ ma anyô hapesaḡ nôm kama hathak seleva. Ba hathak hapesaḡ ḡḡkba avi Atemis anêḡ malakba anêḡ dahô ek avômalô nêndô êmô iniḡ unyak kapô. Yani lôk

anyô doho ethak êvôv valu bêḡ hathak iniḡ ku êḡ. 25 Wak te ma ôpêḡ halam ḡê ku êḡ sapêḡ ethak doḡtom ba hanaḡ, “Aiyaḡ thêlô, odaḡô. Môlô oyala nena alalô avôv valu bêḡ hathak alalôaniḡ ku êntêk. 26 Ma doḡtom lêk ôyé lo olaḡô abô hathak nôm atu ba Pol hadum. Ôpêḡ hathak hanaḡ nena ḡḡk takatu ba anyô epesaḡ hathak baheniḡ, êḡ ma miḡ wapômbêḡ anôḡ ami. Yani hanaḡ aêḡ ba avômalô bêḡ anôḡ êvhaviḡ anêḡ abô ba etak alalôaniḡ ḡḡkba Atemis. Yani hadum aêḡ hamô Epesus ma bidon oyaḡ ma tem anêḡ abô êḡ endanviḡ embeḡ plovins Esia sapêḡ. 27 Nôm êḡ tem indum ba avômalô nêḡê alalôaniḡ ku êtôm nôm kambom. Lôk nêḡê ḡḡk lôk athêḡ bêḡ ḡḡkba avi Atemis anêḡ malakba êtôm nôm oyaḡ. Ma ḡḡk avi êḡ atu ba avômalô plovins Esia lôk avômalô pik bêḡ êntêk sapêḡ ethak êv yeḡ hathak, yanida anêḡ athêḡ tem nêḡ yak.”

28 Thêlô elanô abô êḡ ma leḡniḡmaniḡ kambom ba elam kaêk lôklala nena, “Atemis anêḡ Epesus ma ḡḡkba lôkmanḡiḡ anôḡ!” 29 *Bidon oyaḡ ma ḡgalakḡgalak bêḡ êḡ haveḡ Epesus sapêḡ. Ma avômalô evalonḡ Gaius lo Alistakas, thai ma ḡê Masedonia ju atu ba ethak evenḡ haviḡ Pol, ma elanviḡ hathak doḡtom ba i iniḡ loḡ evalonḡ sa bêḡbêḡ halôk. 30 Ma

* 19:21: Ap 23:11; Lom 1:13 * 19:23: 2Ko 1:8 * 19:29: Ap 20:4; 27:2; Kol 4:10; Plm 24

Pol lahavinj ni loŋ êŋ kapô ek enaŋ abô êndêŋ avômalô nômbêŋ êŋ, ma doŋtom nê êvhavinj iminŋ yani loŋ siŋ. ³¹ Ma nê bêŋbêŋ doho anêŋ plovins Esia takatu ba êmô Epesus, thêlô ma Pol anêŋ nê môlô ba êv abô hadêŋ Pol ba enaŋ nena, “Minŋ ôyô kapô ami. Tem nijik o vônô ba dô.”

³² Ma avômalô nômbêŋ atu ba êmô loŋ êŋ kapô ininŋ auk hêv yak ba elam kaêk lomaloma. Ma bêŋ anôŋ minŋ eyala ininŋ ethak doŋtom êŋ anêŋ ôdôŋ ami. ³³ Ma avômalô Israeël isisuŋ ininŋ anyô te anêŋ athêŋ nena Aleksanda ek ni iminŋ avômalô nômbêŋ atu malenŋ ek enaŋ abô esak malainŋ êŋ. Êŋ ma Aleksanda hêv baŋ hathak leŋ ek avômalô bônôŋ ek enaŋ abô. ³⁴ Ma doŋtom avômalô nômbêŋ êŋ êyê nena yani ma anyô Israeël te, êŋ ma thêlô êvôlô venjinbôlêk hathak doŋtom ba elam lôklala nena, “Atemis anêŋ Epesus ma ŋgôkba lôkmanŋinŋ anôŋ!” Elam aêŋ halôk ba halôk hatôm wakma lokwanju.

³⁵ Vêŋ ma Epesus ininŋ anyô bêŋ hapesaŋ kapyâ hanaŋ ek avômalô lôkthô bônôŋ. Êŋ ma hanaŋ, “Avômalô Epesus, avômalô pik sapêŋ eyala nena Epesus ma malak bêŋ atu ba hayabinŋ ŋgôkba lôkmanŋinŋ Atemis anêŋ malakba lôk anêŋ valu mathenŋ atu ba hêv yak halôk leŋ ba habup. ³⁶ Auk êŋ ma hêk yainŋ ba avômalô pik sapêŋ eyala. Ba intu môlô bônôŋ ma noyabinŋ

am ek minŋ nundum nômlate mayaliv ami. ³⁷ Môlô ovalonŋ anyô ju êntêk ba owa ba ôlêm, ma doŋtom minŋ enaŋ abôma hathak alalôaniŋ ŋgôkba avi mena ewa malakba anêŋ nômla vani ami. Mi. ³⁸ Ma alalôaniŋ unyak nedaŋô abô lôk anêŋ nê bêŋbêŋ nindum abô esak i intu êmô. Aêŋ ba Demitlius lôk nê takatu ba epesaŋ nômkama hathak seleva ininŋ malainŋ la hêk, êŋ ma neja ba ini ek nê idum abô hathak. ³⁹ Aêŋ ba abô yaŋ haminŋ denaŋ, êŋ ma waklavôŋ atu nê idum abô hathak ethak doŋtom, ma nêŋ êndêŋ i. ⁴⁰ Noyabinŋ am mavi. Nê bêŋ Lom idum abô ek alalô hathak nôŋ ŋgalakŋgalak takatu ba lêk habitak, êŋ ma tem alalô abô mi ek malê nena nôŋ ŋgalakŋgalak êŋ anêŋ ôdôŋ mi.” ⁴¹ Yani hanaŋ abô êŋ yôv ma hêv avômalô ba i ininŋ loŋ mayaliv.

20

Pol hadum ku hamô plovins Masedonia lo Glis

¹ Ŋgalakŋgalak bêŋ êŋ lêk yôv, ma Pol halam avômalô êvhavinŋ ethak doŋtom. Ma hanaŋ abô doho ek embatho thêlô loŋ. Vêŋ ma hanaŋ waklêvôŋ hadêŋ i ma hatak Epesus ba hi Masedonia. ² Yani havenŋ loŋ êŋ anêŋ lomalak nenanena ma hanaŋ abô bêŋ anôŋ ek embatho i loŋ aleba hayô Glis. ³ Êŋ ma hamô loŋ êŋ ayôŋ lô. Ma hadum ek enja yeŋ ba ni Silia, ma doŋtom halaŋô

nena avômalô Israèl ibutin abô nena hathak yeŋ ma thêlô nesak imbiŋ ek nijik yani vônô. Aêŋ ba Pol lahabi nena êmbôni endom plovins Masedonia esak loŋbô. ⁴ Êntêk ma nê takatu ba ethak evenŋ haviŋ Pol iniŋ athêŋ: Sopata anêŋ Belia, yani ma Pailas anêŋ nakaduŋ, ma Alistakas lo Sekandas anêŋ Tesalonaika, ma Gaius anêŋ Debi, ma Tikikus lo Tlopimas anêŋ plovins Esia, ma Timoti. ⁵ Nê takêntêk êmônŋ ba i eyabiŋ yêlô êmô Tloas. ⁶ Ma yêlô a amô Pilipai aleba avômalô Israèl iniŋ waklavônŋ Eyaŋ Polom Yis Mi hale ba hi. Êŋ ma yêlô atak Pilipai ma athak yeŋ ba aveŋ hatôm wak baherŋvi ma yêlô athak Tloas ma apôm thêlô. Ma yêlô amô Tloas hatôm sonda te.

Pol hik Yutikas liŋ

⁷⁻⁹ Sonda te anêŋ wak môŋ ma yêlô lôk nê êvhaviŋ athak doŋtom ek nanŋaŋ Anyô Bêŋ anêŋ polom mathêŋ. Yêlô athak unyak daim te ba amô kapô bôlô te lô atu hêk vuliŋ ma avômalô êtôm atum lam bêŋ anônŋ ba êthôkwêŋ havenŋ. Pol lahabi etak thêlô êndêŋ lôkbôk ba intu hanaŋ abô daim aleba bôlôvônŋ biŋ. Ma anyô muk te anêŋ athêŋ nena Yutikas hamô unyak abôlêk lovak ma halaŋô Pol anêŋ abô aleba ma hayaŋ ma hêk sôm. Êŋ ma hêv yak ba hi tamu pik. Ma thêlô i ek neja yani, ma doŋtom lêk hama yôv. ¹⁰ Ma

Pol halôk ba hi ma hayô hêk ôpêŋ ma havalonŋ yani ma hanaŋ, “Môlô miŋ noboloba ami. Yani hêk lôkmala.” ¹¹ Vêŋ ma Pol thêlô êvôi unyak vuliŋ hathak loŋbô ma eyaŋ Anyô Bêŋ anêŋ polom mathêŋ. Êŋ ma Pol hanaŋ abô bêŋ anônŋ hathak loŋbô aleba hayaŋ wak bêŋ ma hi. ¹² Ma anyô muk atu ba Pol hik liŋ anêŋ avômalô ewa yani ba i unyak lôk lenŋmavi anônŋ.

Pol hatak Tloas ma hi Miletus

¹³ Pol lahaviŋ embenŋ pik ba ni Asos ma hanaŋ ek yêlô nasak yeŋ ba ana napôm yani êndôk loŋ êŋ. ¹⁴ Pol hapôm yêlô halôk Asos ma yêlô awa yani hathak yeŋ ba a Mitilini. ¹⁵ Ma haviyô hayaŋ ma atak Mitilini ma yêlô a ŋgavithôm Kios ma doŋtom miŋ athak liŋ ami. Ma hayaŋ hathak loŋbô ma yêlô a ayô apôm ŋgavithôm Samos. Ma hayaŋ te ma yêlô ayô Miletus. ¹⁶ Pol lahaviŋ ênjê waklavônŋ Pentikos êndôk Jelusalem ba intu lahaviŋ ni kethêŋ. Aêŋ ba hadô ni Epe-sus ek malê nena hi loŋ êŋ ma tem êmô plovins Esia sawa daim.

Pol hanaŋ waklêvônŋ hadêŋ nê bêŋbêŋ anêŋ Epesus

¹⁷ *Pol hamô Miletus ma hêv abô hadêŋ Epesus nena avômalô êvhaviŋ iniŋ avaka sapêŋ ini êndêŋ yani. ¹⁸ *Thêlô êyô ma yani hanaŋ, “Môlô oyala ku takatu ba yahayô Esia môŋ anônŋ ma

* 20:17: Ap 18:21 * 20:18: Ap 18:19-19:41

yahamô haviņ mólô ba yahadum aleba lêk. ¹⁹ Avômalô Israeł ethak êv malaiņ loma-loma hadêņ ya lôk ibutiņ abô ek nimbuliņ ya lôbôlôņ. Ma doņtom yahatauviņ ya aleba yaôna ma yahadum Anyô Bêņ anêņ ku lôk yamaleņ thôk. ²⁰ Ma oyala nena abô alêla takatu ba hêv mólô sa, êņ ma yahanaiņ abô takêņ bêņ lôk yalenvidoiņ iyom. Ma yahadôņ mólô hamô loņ yaiņ lôk haveņ mólônim unyak nenanena haviņ. ²¹ Ma yahanaiņ abô doņtom êntêk hadêņ avômalô Israeł lôk avômalô loņ buyaiņ nena nede kapôlôņiņ liliņ êndêņ Wapômbêņ ba nênemimbiņ alalôaniņ Anyô Bêņ Yisu.

²² “Ma lêk Lovak Matheni hakak ya ek yana Jelusalem. Ma miņ yahayala nena malê intu tem êpôm ya anêņ loņ êņ ami. ²³ *Nôm doņtom intu yahayala ma aêntêk. Malak nômbêņ atu ba yahayô ma Lovak Matheni hanaņ hadêņ ya nena, “Tem malaiņ lomalama êpôm o lôk ômô koladôņ.” ²⁴ *Ma miņ yalen hik ya hathak nôm takêņ ami. Lôk miņ yahayê yalenviņkupik hatôm nômbêņ ek ya ami. Mi, yenaņ auk bêņ ma yamiņ lôklokwan ba yandum ku takatu ba Anyô Bêņ Yisu hêv hadêņ ya endeba êyô anêņ daņ am. Ku êņ ma aêntêk: yanaņ Abô Mavi bêņ esak Anyô Bêņ anêņ

wapôm.

²⁵ “Ma mólô takatu ba bôk yahamô haviņ ba yahanaiņ abô hathak Wapômbêņ anêņ loņ lôkliņyak, ondaņô. Lêk yahayala nena mólô te tem miņ ênjê yamaleņ esak loņbô ami. ²⁶ Aêņ ba yahanaiņ bêņ hadêņ mólô nena anyôla hadô Wapômbêņ anêņ abô ba hapôm malaiņ, êņ ma miņ yenaņ kambom ami. ²⁷ Ek malê nena yahanaiņ Wapômbêņ anêņ loņôndê sapêņ bêņ hadêņ mólô ma miņ yahakô ami. ²⁸ *Noyabiņ am lôk avômalô takatu ba bôk Lovak Matheni hêv hadêņ mólô ek noyabiņ i. Ma noyabiņ Wapômbêņ anêņ avômalô êvhaviņ takatu ba yani bôk hêv i vuli hathak yanida anêņ thalalen. ²⁹ *Yahayala nena yahatak mólô ba yaha, êņ ma kêdôņwaga abôyaņ tem nêlêm êtôm avuņ yatap ek nimbuliņ boksipsip. ³⁰ Ma mólôda doho tem nonaņ abôyaņ ba nunduviņ abô avanôņ ek nôbôv ñê êvhaviņ vi ek nesopa i. ³¹ *Aêņ ba noyabiņ am ma lemimimbi nena hatôm sondabêņ lô anêņ wak lo bôlôvôņ ma yahanaiņ abô hadêņ mólô lôk yamaleņ thôk ek yambatho mólô lôņ.

³² “Ma lêk yahatak mólô halôk Wapômbêņ baņ lôk anêņ abô hathak anêņ wapôm. Abô êņ ma hatôm embatho mólô loņ ba nêm

* **20:23:** Ap 9:16; 21:11 * **20:24:** Ap 21:13; 2Ti 4:7 * **20:28:** 1Ti 4:16; 1Pi 5:2-4 * **20:29:** Mat 7:15; Jon 10:12 * **20:31:** 1Te 2:11 * **20:33:** 1Ko 9:11-12

lonj ênjêk malak lonj ek môlô imbiņ nê mathenj takatu ba bôk êmô yôv. ³³ *Ma miņ yamalenjikilik hathak anyôla anêņ seleva lo gol ma sôp ami.

³⁴ *Ma môlôda oyala nena yada yahadum ku hathak yabaheņ ek yahêv yada sa lôk nê takatu ba idum ku iviņ ya.

³⁵ Ku takatu ba yahadum hik thô hadêņ môlô nena mavi ek alalô nandum ku bêņ ek nanêm avômalô siv sa. Ma lemimimbi abô takatu ba Anyô Bêņ Yisu bôk hanaņ nena, 'Anyô yaņ hêv nômlate ek hêv o sa, ma tem lemmavi. Ma donjom hôêv nômlate ek nêm anyô yaņ sa, êņ ma tem lemmavi anôņ.'

³⁶ Pol hanaņ abô takêņ yôv, ma halek vadôņ lêlô ma hateņ mek haviņ thêlô. ³⁷ Ma thêlô sapêņ evalonj yani ba ilinju ma elañ bêņ hathak yani. ³⁸ Êņ ma thêlô ewa yani ba i etak hathak yeņ. Thêlô leņiņmalaiņ kambom hathak abô takatu ba bôk hanaņ nena tem miņ nêgê yani ma esak lonjbô ami.

21

Pol hi Jerusalem

¹ Yêlô atak thêlô lôk kapôlôņiņ malaiņ, ma yeņ hatak ngwêk daņ anêņ Miletus ba hi nôņnôņ hadêņ ngavithôm Kos. Haviyô hayaņ ma yêlô ayô ngavithôm Lodes vêm ma a Patala. ² Ma yêlô atak yeņ êņ ma apôm yeņ yaņ atu ba tem ni Pinisia,

êņ ma yêlô athak yeņ êņ ba a. ³ Ma yêlô a aleba ayê ngavithôm Saiplus hamô vituvulu bahenji keņ ma yêlô alom bahenji anôņ aleba ayô Taia hêk plovins Silia. Lonj êņ ma yeņ hadum ek etak anêņ nômkama êndôk biņ. ⁴ *Êņ ma yêlô apôm nê êvhaviņ anêņ lonj êņ ba amô haviņ thêlô hatôm sonda daluk te. Ma hathak Lovak Mathenj ma thêlô enañ lôklokwaņ hadêņ Pol nena miņ ni Jerusalem ami. ⁵ Ma donjom sonda daluk êņ anêņ daņ, ma yêlô a ek nasak yeņ esak lonjbô. Ma nê êvhaviņ lôk vêņi lôk nali elom yêlô ibup ngwêk daņ. Ma ngwêk daņ ma yêlô alek veņiņ lêlô ma aten mek. ⁶ Vêm ma ekam yêlô ma yêlô athak yeņ ba a ma thêlô êvôi iniņ lonj hathak lonjbô.

⁷ Ma yeņ hatak Taia ma hi aleba hayô Tolemes. Ma anêņ Tolemes ma yêlô a ek nagê nê êvhaviņ ba namô imbiņ thêlô êtôm wak te. ⁸ *Haviyô hayaņ ma yêlô athak yeņ ba a ayô Sisalia. Ma yêlô amô Pilip anêņ unyak. Yani ma anyô hanaņ Anyô Bêņ anêņ abô bêņ. Bôk etak nê bahenji ba lahavuju ek nênmê aposel sa ba Pilip ma nê êņ te. ⁹ Yani anêņ nali avi muk ayova êmô. Thêlô ethak enañ abô hatôm plopet.

¹⁰ *Yêlô amô wak doho ma plopet te anêņ athêņ nena Agabas hatak Judia ma halôk ba halêm Sisalia. ¹¹ *Yani halêm hayô ek yêlô ma hawa

* **20:34:** Ap 18:3; 1Te 2:9 * **21:4:** Ap 20:23 * **21:8:** Ap 6:5; 8:40 * **21:10:**

Ap 11:28 * **21:11:** Ap 20:23; 21:33

Pol anêḡ bokḡgôp ba hakak yanida baḡ lo va loḡ hathak ma hanaḡ, “Lovak Matherḡ hanaḡ nena, ‘Avômalô Israeḡ anêḡ Jelusalem tem nekak bokḡgôp êntêk anêḡ alaḡ aêḡ iyom ba nêḡnêḡ yani êndôk avômalô loḡ buyaḡ baheḡḡiḡ.’”

12 Yêlô alaḡô abô êḡ, ma yêlô lôk avômalô loḡ êḡ alaḡ ba anaḡ hadêḡ Pol nena miḡ ni Jelusalem ami. 13 *Êḡ ma Pol hanaḡ nena, “Môlô olaḡ ba ôḡmô yabiḡdaluk lu eka? Ya lêk yahapesaḡ ya yôv ek yamô koladôḡ mena ik ya vônô halôk Jelusalem hathak Anyô Bêḡ Yisu anêḡ athêḡ la. Êḡ ma hatôm.” 14 Yêlô ayê nena yani miḡ hatôm endanaḡ yêlôaniḡ abô ami ba intu yêlô atak auk êḡ ma anaḡ, “Anyô Bêḡ anêḡ lahaḡiḡ inḡik anôḡ.”

Pol hayaḡ Jelusalem

15 Vêḡ ma yêlô apesaḡ i ek ana Jelusalem. 16 Ma ḡê êvhaviḡ doho anêḡ Sisalia elom yêlô ba i Neson anêḡ unyak ek namô. Yani ma anyô Saiplus te atu ba bôk hêvhaviḡ môḡ anôḡ.

17 Yêlô ayô Jelusalem ma ḡê êvhaviḡ ewa yêlô thô lôk leḡiḡmavi anôḡ. 18 Haviyô hayaḡ ma yêlô lôk Pol a ek nagê Jems ma avômalô êvhaviḡ iniḡ avaka sapêḡ êḡmô haviḡ. 19 *Ma Pol hakam thêlô ma hanaḡ hathak nôm takatu ba Wapômbêḡ hadum

hathak yani hêk avômalô loḡ buyaḡ malêvôḡ.

20 *Thêlô elanaḡ abô êḡ, ma êbô Wapômbêḡ. Ba enaḡ hadêḡ Pol, “Aiyaḡ, ondanaḡ. Avômalô Israeḡ lubuḡlubuḡ bôk êvhaviḡ Yisu yôv ba thêlô lôklokwaḡ ek nesopa Mose anêḡ balabuḡ. 21 Ma thêlô bôk elanaḡ yôv nena hôdôḡ avômalô Israeḡ takatu ba êḡmô ḡê loḡ buyaḡ malêvôḡ nena netak Mose anêḡ balabuḡ lôk miḡ neḡgothe nali iniḡ kupik vê ami lôk miḡ nebalonaḡ yêlôaniḡ kobom ami. 22 Tem nedanaḡ nena lêk hôlêḡ ba alalô nandum malê? 23 *Osopa yêlôaniḡ auk êntêk. Yêlôaniḡ anyô ayova êḡmô ba bôk ibutiḡ abô haviḡ Wapômbêḡ ek nindum nômplate ek nimbitak matherḡ. 24 Onḡa ḡê takêntêk ba nu unyak matherḡ ma umbiḡ thêlô esak loḡôndê atu ba esopa ek indum thêlô nimbitak mabuḡ êḡḡêk Wapômbêḡ ma. Ma nêḡ valu ek thêlô nêḡnêḡ êtôm iniḡ da vêḡ ma neḡgulu leḡiḡkadôk ḡaḡḡ sapêḡ vê. Undum aêḡ ma tem avômalô sapêḡ neyala nena abô takatu ba elanaḡ ma abôyaḡ. Ma oda hôwê balabuḡ vibiḡ haviḡ. 25 *Ma hathak avômalô loḡ buyaḡ takatu ba êvhaviḡ, yêlô bôk ato kapyā hadêḡ thêlô yôv ek nenaḡ abô takatu ba alalô bôk abutiḡ nena thêlô miḡ neḡaḡ alim takatu ba êv hatôm da hadêḡ ḡḡôk dahô ami, lôk miḡ ninum thalalenḡ

* 21:13: Ap 20:24 * 21:19: Ap 15:12
6:1-20; Ap 18:18 * 21:25: Ap 15:29

* 21:20: Ap 15:1,5 * 21:23: Nam

ami, ma miñ nejan alim takatu ba ekak lenjelo sin ami, ma netak sek walilin.”

26 *Haviyô hayañ ma Pol lôk nê ayova atu i unyak mathen ba esopa lojôndê atu ba indum thêlô nimbatak mabuñ ênjêk Wapômbên ma. Vêm ma hi unyak mathen kapô ma hanañ hadênj nê êbôk da nena wak bahenji ba lahavuju hale ba hi, ma tem iniñ waklavônj nêmo mabuñ anênj danj ba intu tem nêlêm esak lojbô ek nêmbôk thêlôda tomtom iniñ da.

Evalonj Pol

27 Wak bahenji ba lahavuju atu habobo anênj danj ma avômalô Israël anênj plovins Esia êyê Pol hamiñ unyak mathen. Êñ ma ibi avômalô nômbênj atu lenj ba evalonj Pol. 28 Ma elam kaêk aêntêk, “Môlô nê Israël, nônem yêlô sa! Anyô êntêk ma ôpatu ba hathak hanañ abô kambom hathak alalô lôk abô balabuñ ma unyak mathen êntêk havenj lomalak nenanena ba hadônj avômalô sapênj hathak auk êñ. Ma nômla yanj haviñ aêntêk. Yani halom nê loj buyanj doho ba ibitak êyô unyak mathen êntêk kapô ba idum loj mathen habitak lelaik.” 29 *Thêlô enañ aênj ek malê nena bôk êyê Tlopmas anênj Epesus hamô Jelusalem haviñ Pol ba esonj nena bôk Pol halom yani ba hi unyak mathenj kapô.

30 Êñ ma avômalô Jelusalem sapênj lenjñanja kambom ba elañvij ethak donjom ma evalonj Pol ba êvôv hale unyak mathenj viyaiñ ba hi. Ma kethenj oyanj ma ik unyak mathenj anênj badênj abôlêk sinj ek miñ ini kapô esak lojbô ami. 31 Thêlô idum ek nijik yani vônô havenj denañ, ma abô halañvij hi hayô Lom iniñ anyô vovak laik môñ nena avômalô Jelusalem sapênj idum pôk lili bênj anônj.

32 Êñ ma yani hawa nê vovak lôk nê vovak laik doho ba elañvij ba i hadênj avômalô nômbênj atu. Avômalô êyê anyô vovak laik môñ lôk anênj nê vovak êlêm, êñ ma etak Pol ba miñ ik yani hathak lojbô ami. 33 Anyô vovak laik môñ hayô ma havalonj Pol ma hanañ hadênj nê vovak nena nekak Pol loj esak senju. Ma hanañ hik avômalô liñ nena, “Yani ma opalê ba hadum malê te?”

34 Ma avômalô vi elam abô te ma vi elam abô yanj. Pôk lili bênj habitak ba anyô vovak laik môñ miñ hatôm êpôm malainj êñ anênj ôdônj ami. Ba intu hanañ hadênj nê vovak ek neja Pol imbitak êyô iniñ loj êmô. 35 Thêlô ewa Pol êyô loj êñ anênj alêlê ma avômalô lenjñanja kambom ek nijik yani vônô ba intu nê vovak êv Pol liñ hathak lenj ek miñ hatôm nijik yani ami. 36 *Ma avômalô nômbênj atu ba evenj yam elam mathalalenj nena, “Uñgwik yani vônô! Uñgwik

* 21:26: 1Ko 9:20

* 21:29: Ap 20:4

* 21:36: Luk 23:18

yani vônô!”

³⁷ Ma nê vovak ebobo inin loŋ êmô, êŋ ma Pol hanaŋ hathak abô Glik hadêŋ anyô vovak laik môŋ nena, “Hatôm yanaŋ abô te êndêŋ o e?” Ma anyô vovak laik môŋ hasoŋ ba hanaŋ, “Hoyala abô Glik, e? ³⁸ *Yahasoŋ nena o anyô Ijip sêbôk ba huik vovak hadêŋ Lom ba howa nê kambom takatu ba ik anyô vônô hatôm 4,000 ba hu loŋ thiliv la.”

³⁹ Ma Pol hanaŋ, “Mi. Ya anyô Israel te ba yenaŋ loŋ ma Tasus hêk plovins Silisia. Yenaŋ loŋ ma loŋ lôk athêŋ. Hatôm yanaŋ abô dokte êndêŋ avômalô takêntêk e?”

⁴⁰ Ma anyô vovak laik môŋ halôk, ma Pol haminj alêlê ma hêv baŋ hathak leŋ ek avômalô bônôŋ. Thêlô bônôŋ, êŋ ma Pol hanaŋ abô hadêŋ thêlô hathak abô Hiblu.

22

¹ Ba hanaŋ nena, “Aiaŋ thêlô lo wakamik thêlô, nodanô. Tem yanaŋ nôm êŋ bêŋ êndêŋ môlô.” ² Ma elanô Pol hanaŋ abô hathak abô Hiblu, êŋ ma thêlô iminj tinj.

Êŋ ma Pol hanaŋ, ³ * “Ya anyô Israel. Wakatik havathu ya hêk Tasus anêŋ plovins Silisia, ma donjom yahalumbak bêŋ hamô loŋ êntêk. Ma Gameliel bôk hadôŋ ya dedaŋ mavi hathak bumalô inin balabuŋ. Ma ya bôk lôklokwaŋ bomaŋ ek yasopa Wapômbêŋ hatôm môlô êntêk

lêk udum. ⁴ * Bôk yahêv vovaŋ hadêŋ nê takatu ba esopa Yisu anêŋ loŋondê ba yahatak anyô lo avi halôk koladôŋ lôk yahanaŋ ek nijik thêlô vônô. ⁵ Anyô bêŋ habôk da lôk Israel inin nê bêŋbêŋ eyala nôm takêntêk. Thêlô eto kapya te hadêŋ inin iviyaŋ anêŋ Damaskas ek nijik ku takatu tem yandum thô êndêŋ thêlô. Ku êŋ ma yambaloŋ nê takatu ba esopa Yisu anêŋ loŋondê ba yanja i ba yalêm Jerusalem ek nêntêm vovaŋ êndêŋ i.

⁶ “Yaha ek yandum ku êŋ ba hatôm waklêvôŋ biŋ ma yahabobo Damaskas. Ma kethen oyaŋ ma deda bêŋ te anêŋ leŋ habi hayô hêk ya.

⁷ Ma yahêv yak halôk pik ma yahalaŋô abô te hanaŋ hadêŋ ya, ‘Sol, Sol, aisê ka hubulin ya?’

⁸ “Ma yahanaŋ vijaŋ, ‘Anyô Bêŋ, o ma opalê?’

“Ma hanaŋ nena, ‘Ya Yisu anêŋ Nasalet, ôpatu ba hôêv vovaŋ hadêŋ.’ ⁹ Nê takatu ba ivin ya êyê deda êŋ, ma donjom miŋ elanô ôpatu anêŋ abô atu ba hanaŋ hadêŋ ya ami.

¹⁰ “Ma yahanaŋ, ‘Anyô Bêŋ, yandum malê?’

“Ma Anyô Bêŋ hanaŋ nena, ‘Umbiyô ba nu Damaskas ma anyô te tem enaŋ êndêŋ o esak ku takatu ba bôk yahatak yôv ek undum.’ ¹¹ Deda bêŋ êŋ habi yamalen sinj ba miŋ hatôm yangê loŋ ami. Aêŋ ba nê takatu ivin ya

* 21:38: Ap 5:36-37

* 22:3: Ap 5:34

* 22:4: Ap 8:3

evalon yabahan ba edadi ya hi Damaskas.

12 “Ma anyô te anêḅ athêḅ nena Ananias hamô loḅ êḅ ba halêm ek êḅjê ya. Yani hathak hasopa abô balabuḅ dedaḅ mavi, ma avômalô Israeḅ takatu ba êḅmô Damaskas ethak elam yani nena anyô mavi. 13 Yani haminḅ habobo ya ma hananḅ, ‘Aiyaḅ Sol, nōḅḅō tak esak loḅbô!’ Ma kethenḅ oyaḅ ma yahayê yani.

14 “Ma hananḅ, ‘Bumalô thêlô ininḅ Wapômbêḅ hatak o ek oyala anêḅ lahavinḅ lôk nōḅḅō anêḅ Anyô Thêthônḅ Yisu lôk ondanô laselo. 15 Tem umbitak êtôm anêḅ anyô onanḅ anêḅ abô bêḅ êndêḅ avômalô sapêḅ esak nôm takatu ba hōyê lo holanô. 16 Lêk aisê, hoyabinḅ malê? Umbiyô ma usik o êndôk ḅanḅ lôk ondam anêḅ athêḅ ek êmbôkwinḅ anêm kambom sapêḅ vê.’

17 “Vêm ma yahaleha Jelusalem ma wak te ma yahatenḅ mek hamô unyak mathenḅ kapô ma yahatulak ba yahayê wêḅ te. 18 *Ma yahayê Anyô Bêḅ hananḅ abô hadêḅ ya ba hananḅ, ‘O kethenḅ, otak Jelusalem ba nu. Ek malê nena avômalô loḅ êntêk tem minḅ nedanô anêm abô takatu ba honanḅ hathak ya ami.’

19 * “Ma yahananḅ, ‘Anyô Bêḅ, thêlô eyala nena bôk yahavenḅ avômalô Israeḅ ininḅ

unyak yeḅ nenanena takatu ba hamô lomalak ek yanja avômalô takatu ba êvhavinḅ o ek yambali thêlô ba yatak i êndôk koladônḅ. 20 *Ma ik Stiven anêm anyô atu ba hananḅ anêm abô bêḅ vônô ma lêk yahaminḅ loḅ êḅ havinḅ ba intu yahalôk hathak auk êḅ ba yahayabinḅ ḅê ik yani vônô ininḅ sôp.’

21 * “Êḅ ma Wapômbêḅ hananḅ hadêḅ ya, ‘Nu, tem yanêm o êndêḅ avômalô loḅ buyanḅ takatu ba êḅmô daimbô.’”

22 Avômalô Israeḅ elanô Pol anêḅ abô aleba hananḅ bute nena, “Wapômbêḅ hêv yani ba hi ek ḅê loḅ buyanḅ”, êḅ ma thêlô elam lôklala nena, “Uḅḅwik yani vônô! Minḅ notak yani ek êḅmô lôkmala ami.” 23 Ma thêlô elam lôklala ba ibi ininḅ kwêv daim thô ma ibi vonḅovanḅ hathak lenḅ ek injik thô nena leninḅmaninḅ hathak abô takatu ba Pol hananḅ. 24 Êḅ ma anyô vovak laik môḅ hananḅ ek ḅê vovak neja Pol ba ini ininḅ loḅ. Ma hananḅ nena nebali yani esak yak wabenḅ lôk nenanḅ injik yani linḅ ek neyala nena avômalô leninḅḅanḅ hathak malê ba elam kaêk lôklala. 25 *Thêlô eto Pol va lo banḅ thêthônḅ ma ekak loḅ ek nebali yani, êḅ ma Pol hananḅ hadêḅ anyô vovak laik atu ba haminḅ habobo yani nena, “Lom ininḅ balabuḅ hananḅ aisê hathak avômalô Lom da? Hatôm nobali anyô Lom

* 22:18: Ap 9:29-30 * 22:19: Ap 8:3; 26:9-11 * 22:20: Ap 8:1 * 22:21:

Ap 9:15 * 22:25: Ap 16:37

te atu ba miŋ hadum abô ba êpôm anêŋ kambom ami denaŋ e?”

²⁶ Anyô vovak laik halaŋô abô êŋ ma hi hanaŋ hadêŋ anyô vovak laik môŋ nena, “Hudum malê? Ôpêntêk ma anyô Lom te.”

²⁷ Ma anyô vovak laik môŋ hi hadêŋ Pol ma hanaŋ hik yani liŋ, “O ma anyô Lom te e?” Ma Pol hanaŋ, “Intu êŋ.”

²⁸ Ma anyô vovak laik môŋ hanaŋ, “Bôk yahêv valuselen bêŋ anôŋ hadêŋ Lom ek yam-bitak anyô Lom te.” Ma Pol hanaŋ, “Ya mi, wakamik ma anyô Lom ba intu yahabitak anyô Lom havinŋ.”

²⁹ *Êŋ ma nê takatu ba idum ek nenaŋ injik yani liŋ, etak yani ba i kethenŋ. Ma anyô vovak laik môŋ hason kambom ek malê nena hakak Pol anyô Lom te ban lo va lusu hathak seŋ.

Pol hamiŋ kaunsil malêvôŋ

³⁰ Ma anyô vovak laik môŋ lahavinŋ eyala katô nena avômalô Israeŋ enaŋ Pol bêŋ hathak malê. Aêŋ ba haviyô hayaŋ ma hapole seŋ vê hêk Pol ma hêv abô hadêŋ nê bêŋbêŋ êbôk da lôk Sanhedlin ek nesak donjom. Êŋ ma hawa Pol ba hi hadô hamiŋ thêlô malenŋ.

23

¹ Pol hatitiŋ Sanhedlin ma hanaŋ, “Aiyaŋ thêlô, yahadum Wapômbêŋ anêŋ ku

dedauŋ mavi hêk Wapômbêŋ ma ba yakapôlôŋ miŋ hanaŋ ya bêŋ hathak nômlate ami aleba lêk.” ² *Êŋ ma anyô bêŋ habôk da Ananaias hanaŋ hadêŋ nê takatu ba imiŋ habobo yani ek nepetav yani abôlêk. ³ *Ma Pol hanaŋ, “Lemvimkupik ma thêthê mavi, ma donjom kapôlôm ma lôŋgôlôŋ ba Wapômbêŋ tem epetav o. Hômo loŋ êntêk ek onanŋ ya bêŋ esak balabuŋ, ma donjom oda huik balabuŋ pesa ba honanŋ nena nepetav ya.”

⁴ Ma nê takatu ba imiŋ habobo yani enaŋ, “Honaŋ abô kambom hathak Wapômbêŋ anêŋ anyô bêŋ habôk da eka?”

⁵ *Ma Pol hanaŋ, “Aiyaŋ thêlô, miŋ yahayala nena yani ma anyô bêŋ habôk da ami. Hatôm bôk eto nena, ‘Miŋ nonanŋ abô kambom esak anyô bêŋ atu ba hayabinŋ anêm avômalô ami.’”

⁶ *Ma Pol hayala nena avômalô Sanhedlin vi ma Sadyusi ma vi ma Palisi. Ba intu yani halam hadêŋ thêlô nena, “Aiyaŋ thêlô, wakamik ma anyô Palisi ma ya aêŋ iyom. Ba yahêvhavinŋ nena nê takatu ba bôk ema tem nimbiyô esak lonbô, ma hathak abô êŋ ma lêk udum abô ek ya.” ⁷ Yani hanaŋ abô êŋ ma Palisi lôk Sadyusi enaŋ i aleba evak i vose hi ôdôŋ ju. ⁸ *Evak i vose ek malê nena nê Sadyusi iniŋ

* 22:29: Ap 16:38 * 23:2: Jon 18:22-23 * 23:3: Wkp 19:15; Mat 23:27

* 23:5: Kis 22:28 * 23:6: Ap 26:5 * 23:8: Mat 22:23

auk nena nê nana tem miñ nimbiyô esak loñbô ami, lôk enañ nena anjela lôk ngôk miñ êmô ami. Ma donjom Palisi êvhaviñ nena nôm takêñ ma avanôñ.

⁹ Êñ ma pôk lili bêñ habitak ma nê lôkauk hathak abô bal-abuñ doho atu ba Palisi, iviyô imiñ ma enañ lôklala nena, “Yêlô miñ lêk apôm ôpêntêk anêñ kambom la ami. Betha ngôk mena anjela te hanañ abô êñ hadêñ yani la.” ¹⁰ Ma lenjñmaniñ halumbak hi bêñ ba anyô vovak laik môñ hakô nena tem nêbôv Pol endeba itip ni loviañ. Ba intu hanañ hadêñ nê vovak nena nêbôv Pol vê ênjêk i ba neja ba ini iniñ loñ.

¹¹ *Wak êñ anêñ bôlôvôn ma Anyô Bêñ hamiñ habobo Pol ma hanañ, “Umiñ lôklokwan ma miñ ôkô ami! Bôk honañ abô hathak ya bêñ hamiñ Jelusalem ma tem onañ imiñ Lom aêñ iyom.”

Avômalô Israeël evak abô ek nijik Pol vônô

¹² Haviyô hayañ ma avômalô Israeël doho ethak donjom ma evak abô hathak Wapômbêñ anêñ athêñ nena, “Alalô miñ hatôm nanjan nôm lo nanum njan ami endeba nanjik Pol vônô am.”

¹³ Nê takatu ba evak abô êñ, ma hatôm 40 ba havôhi. ¹⁴ Ma thêlô i êyô nê bêñbêñ êbôk da lôk nê bêñbêñ Israeël ma enañ, “Yêlô avak abô hathak Wapômbêñ anêñ athêñ nena miñ hatôm anjan nôm lo

nanum njan ami endeba nanjik Pol vônô am. ¹⁵ *Aêñ ba môlô lôk Sanhedlin nônmêm abô êndêñ anyô vovak laik môñ ba nosau yani nena neja Pol êlêm êndêñ môlô ek nonañ injik yani liñ ek enañ anêñ abô doho anêñ ôdôn bêñ. Ek malê nena yêlô lêk apesañ i yôv ek nanjik yani vônô êndôk loñôndê.”

¹⁶ Ma donjom Pol livavi anêñ namalô halañô abô takatu ba thêlô ibutiñ. Ma hi nê vovak iniñ loñ kapô ma hanañ hadêñ Pol. ¹⁷ Pol halañô anêñ abô, êñ ma halam anyô vovak laik te halêm ma hanañ, “Ondom anyô muk êntêk ni anyô vovak laik môñ ek enañ anêñ abô te êndêñ yani.” ¹⁸ Êñ ma anyô vovak laik êñ hawa yani ba hi hadêñ anyô vovak laik môñ ma hanañ, “Pol anyô koladôn halam ya ek yanja anyô muk êntêk êlêm êndêñ o. Ek malê nena anêñ abô te hêk ek enañ imbiñ o.”

¹⁹ Êñ ma anyô vovak laik môñ havalon anyô muk atu ban ba halom yani hi daim dokte ma hanañ hik yani liñ, “Hudum ek onañ malê êndêñ ya?” ²⁰ Ma ôpatu hanañ, “Avômalô Israeël lêk evak abô ek nenañ injik o liñ nena yamuñ ma nêm Pol êndêñ Sanhedlin. Thêlô esau nena tem nenañ injik Pol liñ esak anêñ abô doho anêñ ôdôn. ²¹ Ma miñ ondanô iniñ abô ami. Thêlô ma

* 23:11: Ap 27:24; 28:16,23 * 23:15: Ap 25:3

hatôm 40 ba havôhi evak abô majan̄ hathak Wapômbên̄ anên̄ athên̄ nena miñ hatôm nejan̄ nô m lo ninum ñan̄ ami endeba nijik Pol vônô am. Ma lêk epesan̄ i yôv ba êmô loñôndê ek nijik yani vônô, ma doñtom eyabiñ o ek ôndôk esak iniñ abô am.”

22 Ma anyô vovak laik môñ hatak anyô muk atu ba hi ma hanan̄ lôklokwan̄ nena, “Miñ onan̄ êndên̄ anyôla nena honan̄ abô êntêk hadên̄ ya ami.”

Anyô vovak laik môñ hêv Pol hadên̄ Peliks

23 Êñ ma anyô vovak laik môñ halam ñê vovak laik ju ma hanan̄, “Nusup ñê vovak êtôm 200 takatu ba even̄ pik lôk 70 takatu ba êyô êmô bokhos ma 200 takatu ba ik vovak hathak kôm jan̄ak ek nêpôpêk i ek dokte bôlôvôn̄ êtôm 9 kilok ma ini Sisalia. 24 Ma nopesan̄ bokhos doho ek Pol ek noja yani dedaun̄ mavi endeba notak êndôk Peliks anyô bên̄ atu ba hayabiñ Judia ban̄.” 25 Lôk hato kapya te aêntêk:

26 Ya Klodias Lisias, ya-hato kapya êntêk hadên̄ o Peliks,

O ma anyô bên̄ mavi atu ba hoyabiñ Judia. Waklêvôn̄ mavi o!

27 *Ñê Israe el evalon̄ anyô êntêk ba idum ek nijik yani vônô, ma doñtom bôk yahalan̄ô yôv nena yani ma anyô Lom te. Ba intu ya lôk yenan̄ ñê vovak

ayô aêv yani sa. 28 *Ma yalen̄haviñ yandan̄ô nena avômâlô Israe el len̄jan̄ ba enan̄ ôpêntêk bên̄ hathak malê. Ba intu yahawa yani hi hadên̄ iniñ Sanhedlin. 29 Ma iniñ abô takatu ba enan̄ hathak yani ma hathak Israe el da iniñ balabun̄, ma miñ yahapôm abôla hatôm nan̄gik yani vônô mena nandô yani êmô koladôn̄ ami. 30 *Ma yahalan̄ô nena ñê Israe el doho evak abô ek nijik yani vônô, ba intu yahêv yani kethen̄ oyan̄ ba hathôk ek o. Ma yahanan̄ hadên̄ ñê takatu ba enan̄ yani bên̄ nena thêlôda nenan̄ abô êñ bên̄ êndên̄ o.

31 Hato kapya êñ yôv, ma hêv hadên̄ anên̄ ñê vovak. Ma thêlô esopa anên̄ abô takên̄ ma ewa Pol ba i malak Antipatlis hadên̄ bôlôvôn̄. 32 Ma haviyô hayan̄ ma ñê êyô êmô bokhos iyom ewa Pol ba i Sisalia. Ma ñê vovak vi êvôi iniñ loñ hathak loñbô. 33 Ma ñê bokhos êyô Sisalia, êñ ma êv kapya atu lôk Pol hadên̄ anyô bên̄ hayabiñ Judia. 34 Ma hasam kapya êñ ma hanan̄ hik Pol lin̄, “O anên̄ plovins alê?” Ma Pol hanan̄, “Ya anên̄ Silisia.” 35 Ma ôpên̄ hanan̄, “Ñê takatu ba idum abô ek o êyô, ma tem yandan̄ô anêm abô.” Ma hanan̄ ek ñê vovak doho neyabiñ Pol êmô unyak bên̄ atu ba Helot bôk halav bô.

* 23:27: Ap 21:30-33; 22:25-27

* 23:28: Ap 22:30

* 23:30: Ap 23:16-23;

24

Nê bêḡbêḡ anêḡ Israeḡ idum abô ek Pol

¹ Wak bahenḡvi hale ba hi, ma Ananias anyô bêḡ habôk da lôk Israeḡ iniḡ ḡê bêḡbêḡ doho ma Tetulus ôpatu ba ewa hatôm iniḡ anyô indum abô, thêlô sapêḡ êlôk ba i Sisalia. Ma enaḡ Pol bêḡ hadêḡ Peliks anyô bêḡ atu ba hayabiḡ avômalô Judia. ²⁻³ Ewa Pol ba êyô loḡ nedaḡô abô. Êḡ ma Tetulus hanaḡ Pol anêḡ kambom bêḡ ba hanaḡ nena, “Anyô bêḡ Peliks, o anyô mavi anôḡ. Hoyabiḡ yêlô mavi anôḡ ba intu yêlô amô labali mavi. Ma hathak anêm auk mavi hopesaḡ nôm takatu ba bôk hêv malaiḡ hadêḡ yêlô ba lêk habitak mavi hathak loḡbô. Aêḡ ba yêlô lôk avômalô lomalak nenanena sapêḡ anaḡ leḡḡmavi anôḡ hathak nôm takêḡ hatôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. ⁴ Ma kambom ek yambaloḡ o loḡ bêḡ anôḡ lôk nanêm malaiḡ êndêḡ o ba intu lem ek yêlô ba ondaḡô yêlôaniḡ abô bidona êntêk.

⁵ * “Ôpêntêk hêv malaiḡ bêḡ anôḡ hadêḡ yêlô ba hik avômalô Israeḡ kapôlôḡniḡ liḡ haveḡ pik sapêḡ. Yani ma anyô bêḡ ek ôdôḡ lukmuk te atu ba esopa anyô Nasalet atu anêḡ abô kambom. ⁶⁻⁸ * Ma yani hadum ek

imbuliḡ yêlôaniḡ unyak mathenḡ ba imbitak lelaik êḡḡek Wapômbêḡ ma. Ba intu yêlô avaloḡ yani.* Oda onaḡ injik ôpêḡ liḡ ma tem oyala nena abô takatu ba yêlô anaḡ hathak yani ma avanôḡ.”

⁹ Tetulus hanaḡ abô takêḡ yôv ma avômalô Israeḡ takatu ba iviḡ yani ik Tetulus anêḡ abô loḡ haviḡ ba enaḡ nena abô takatu ba hanaḡ ma avanôḡ.

¹⁰ Ma anyô bêḡ atu habi baḡ hadêḡ Pol nena enaḡ anêḡ abô. Êḡ ma Pol hanaḡ viyaḡ, “Yahayala nena hoyabiḡ avômalô Judia sondabêḡ bêḡ anôḡ ba holaḡô iniḡ abô ba hopesaḡ thêthônḡ. Ba intu yalenḡmavi ek yanaḡ yenaḡ abô bêḡ êndêḡ o ek opesaḡ. ¹¹ Ma onaḡ injik anyô doho liḡ ma tem ôpôm nena wak laumiḡ ba lahavuju iyom intu hale ba hi ma yaha Jelusalem ek yanêm yeḡ. ¹² Ma wak êḡ ma ḡê Israeḡ takatu ba enaḡ ya bêḡ miḡ êyê yahanaḡ abô lôk vovak hadêḡ anyôla hamô unyak mathenḡ ami, lôk miḡ yahabi avômalô leḡḡ hamô malak yeḡ la mena loḡ la hamô malak bêḡ Jelusalem haviḡ ami. Mi. ¹³ Abô kambom takatu ba enaḡ hathak ya, abôla miḡ hêk ek injik thô nena iniḡ abô ma avanôḡ ami. ¹⁴ Ma dorḡtom abô

* **24:5:** Ap 17:6 * **24:6-8:** Ap 21:28-30 * **24:6-8:** Nê lôkauk vi enaḡ nena abô doho atu ba Luk hato ma hêk denaḡ. Abô êḡ ma aêntêk: Ma leḡḡhaviḡ nanaḡ yani bêḡ esak yêlôaniḡ abô balabuḡ. Ma dorḡtom anyô vovak laik môḡ Lisias halêm ma havôv yani vê hêk yêlô. Ma hanaḡ nena ḡê takatu ba idum ek nenaḡ yani bêḡ, nêlêm nindum abô esak o.

êntêk ma abô avanôh: Yahêv yen hadêh bumalô thêlô inih Wapômbêh ba yahasopa Yisu anêh lohondê atu ba elam nena lohondê lokban. Ma yahêvhavinh Mose anêh balabuh lôk plopet inih abô takatu ba bôk eto. ¹⁵ *Ma ya hatôm nhê takêntêk ba yahêv yamaleh ek Wapômbêh injik avômalô taksêbôk ba bôk ema yôv lih, avômalô thêthôh lôk avômalô kambom. ¹⁶ Aêh ba wak nômbêh intu sapêh ma ya lôklokwan ek yakapôlôh ênjêk mabuh ma kambom mi ênjêk Wapômbêh lo avômalô malehinh.

¹⁷ “Bôk yahatak Jelusalem sondabêh doho ma lêk yahavôhalêm ek yanêm wapôm êndêh yenan avômalô Israe takatu ba êv i sêkêya lôk yambôk da êndêh Wapômbêh. ¹⁸ *Yaha unyak mathen anêh piklêvôh ma yahadum nôh êh lôk yahasopa kobom yambitak mabuh ênjêk Wapômbêh ma. Êh ma thêlô êpôm ya. Avômalô bêh anôh minh êmô havinh ya amilôk minh yahadum thôthô bêh ami. Mi. ¹⁹ Avômalô Israe doho anêh plovins Esia inih abôla hamin ek nenan ya bêh, êh ma mavi ek thêlô nêlêm niminh malem ma nenan ya bêh. Ma dohtom nhê êh la minh halêm ami. ²⁰ Ba intu onah ek nhê takatu ba lêk êmô nenan yenan kambom takatu ba bôk êpôm hadêh waktavôh atu ba idum abô ek ya hamin Sanhedlin

malehinh bêh. ²¹ *Betha thêlô êpôm yenan kambom dohtom iyom la. Kambom êh ma bôk yahalam hamin thêlô malehinh nena, ‘Yahêvhavinh nena Wapômbêh tem injik avômalô nama lih esak lohô. Ma hathak nôh êh iyom intu lêk môlô udum abô ek ya.’” Pol hanah aêh.

²² *Peliks bôk halanô abô bêh anôh hathak avômalô takatu ba esopa Yisu anêh lohondê. Ba intu hakak abô dah sih ba hanah nena, “Anyô vovak laik môh Lisias halêm hayô ma tem yanah yenan auk bêh esak anêm abô.” ²³ Ma hanah hadêh sôp bidoh nena etak yani êndôk koladôh, ma dohtom nepole yak sêh vê ênjêk yani bah ek êmô oyan ma anêh nhê môlô êyô ma netak i ek nênhem yani sa.

Eyabih Pol hamô Sisalia

²⁴ Wak doho hale ba hi ma Peliks lôk yanavi Dlusila, yani ma avi Israe te, i êyô inih loh ekaksa halôk. Ma Peliks halam Pol halêm ma halanô Pol hanah abô hathak anêh hêvhavinh Yisu Kilisi. ²⁵ Ma hanah abô hathak lohondê thêthôh lôk bôk lo loh nipuk i loh lôk waktavôh Wapômbêh tem indum abô, êh ma Peliks hakô ba hanah, “Lêk hatôm, ma nu. Ma wakla ya ku mi, ma tem yanêm abô ek ôlêm esak lohô.” ²⁶ Peliks lahahi nena Pol tem nêh valu doho êndêh yani ek indum yani lamavi ek nêh Pol sa. Ba intu

* 24:15: Jon 5:28-29 * 24:18: Ap 21:17-28 * 24:21: Ap 23:6 * 24:22: Ap 23:26

halam Pol lôbôlôn ek thai nenañ abô.

²⁷ Sondabêñ ju hale ba hi ma Posias Pestas hawa Peliks anêñ ku. Ma Peliks lahavij indum avômalô Isael leñijmavi ba intu hadô Pol hamô koladôn denañ.

25

Idum abô ek Pol hamiñ Pestas ma

¹ Pestas hawa ku eyabiñ Judia ba hamô Sisalia hatôm wak lô. Vêm ma hi Jerusalem.

² *Êñ ma ñê bêtibêt ebôk da lôk ñê bêtibêt Isael i hadêñ yani ma enañ Pol bêt.

³ *Ba enañ nena, "Lemmavi hathak yêlô, êñ ma nêm ôpêntêk ba êlêm Jerusalem ek indum abô." Ma donjom iniñ auk loñ kapô ma bôk evak abô ek netak anyô doho ek nekopak êmô loñondê ek nijik Pol vônô. ⁴ Ma Pestas hanañ iniñ abô viyañ nena, "Pol ma eyabiñ hamô Sisalia. Ma tem yana Sisalia esak loñbô. ⁵ Ba intu nônêm unim ñê bêtibêt doho nêlêm imbiñ ya ek nenañ kambom takatu ba onañ nena bôk hadum bêt êndôk loñ êñ."

⁶ Pestas hamô haviñ thêlô hatôm wak bahenji ba lahavulô mena laumiñ la vêm ma halôk ba hi Sisalia hathak loñbô. Ma haviyô hayañ ma hi loñ idum abô ma hanañ ek neja Pol ba ini loñ êñ. ⁷ *Pol hayô, êñ ma ñê Isael takatu ba êlêm anêñ Jerusalem ekalabu yani siñ ma enañ yani

bêt hathak abô malaiñ loma-loma, ma donjom iniñ abô miñ hatôm injik nômla thô nena iniñ abô ma avanôn ami. ⁸ Êñ ma Pol hanañ iniñ abô viyañ nena, "Miñ yahadum kambom la hathak Isael iniñ balabuñ lôk iniñ unyak matheñ ma Sisa anêñ abô majañ ami. Milôk."

⁹ Ma donjom Pestas lahavij indum avômalô Isael leñijmavi ba hanañ hadêñ Pol, "Lemmavi ek nu Jerusalem ek yandañô anêm abô takêntêk êndôk loñ êñ e?"

¹⁰ Ma Pol hanañ, "Unyak êntêk lêk yahamiñ, êñ ma Sisa anêñ unyak idum abô halôk. Ya ma anyô Lom ba intu loñ êntêk ma thêthôn ek yandum abô êndôk. Ma oda hoyala nena miñ yahadum nômla kambom hadêñ avômalô Isael ami. ¹¹ Ma yahadum nômla kambom ba abô majañ hanañ nena yama, êñ ma mavi ek nijik ya vônô. Ma donjom abô takêntêk ba thêlô enañ hathak ya miñ avanôn ami, êñ ma miñ mavi ek otak ya êndôk thêlô bahenjiñ ami. Ba intu yalenjhaviñ Sisa da endañô yenañ abô êndôk Lom."

¹² Pestas halañô abô êñ ma hanañ abô haviñ anêñ ñê lôkauk vêm ma hanañ bêt nena, "Holam Sisa ek endañô anêm abô ba intu tem nu ek Sisa endañô."

Pestas hanañ abô haviñ Kiñ Aglipa hathak Pol

¹³ Wak doho hale ba hi ma Kiñ Aglipa lo livavi

* 25:2: Ap 24:1

* 25:3: Ap 23:15

* 25:7: Ap 24:5-6

Benaisi êlêm Sisalia ek nênmê leñjîmavi êndên Pestas. ¹⁴ *Thai êmô loñ êñ wak bêñ anôñ ma wak te ma Pestas hanañ abô hathak Pol hadên kin ba hanañ nena, “Anyô te hamô loñ êntêk ba Peliks bôk hatak yani halôk koladôn. ¹⁵ Wak atu ba yaha Jerusalem ma nê bêñbêñ êbôk da lôk Israeël iniñ nê bêñbêñ enañ ôpêntêk anên kambom bêñ, ba enañ ek yandum abô ba yanañ nena hadum kambom ek batu nijik yani vônô. ¹⁶ Ma yahanañ hadên i nena, ‘Yêlô Lom iniñ abô majañ hanañ aêntêk, yêlô miñ hatôm nañgik anyô te vônô oyañ ami. Mi, môn ma imiñ nê takatu ba idum abô hathak yani malenîñ ek endanô iniñ abô. Vêm ma enañ iniñ abô viyañ.’ ¹⁷ Thêlô iviñ ya ba êlêm, êñ ma miñ yahayabiñ wak doho ami. Mi, haviyô hayañ ma yaha loñ idum abô ba yahanañ ek neja Pol ba nêlêm. ¹⁸ Ma nê takatu ba idum abô ek yani iviyô imiñ ma yahason nena tem nenañ yani anên kambom anôn la bêñ, ma donjom mi. ¹⁹ Thêlô enañ hathak loñondê takatu ba nesopa iniñ Wapômbên ba enañ nena Pol miñ hasopa loñondê êñ thêthôn ami. Lôk enañ hathak anyô ñama te anên athên nena Yisu atu ba Pol hanañ nena hamô lôkmala. ²⁰ Miñ yahapôm loñondê la hatôm yapesañ malain êñ ami. Ba intu

yahanañ hik yani liñ nena, ‘Lemhaviñ nu Jerusalem ek yandanô anêm abô êñ êndôk loñ êñ e?’ ²¹ Ma donjom yani hanañ nena yani lahaviñ Sisa endanô anên abô êndôk Lom. Ba intu yahanañ hadên yenañ nê vovak nena neyabiñ yani endeba yanêm yani ni Lom ek ênjê Sisa.”

²² Êñ ma Aglipa hanañ hadên Pestas, “Yalenhaviñ yandanô ôpên da anên abô.” Ma Pestas hanañ viyañ, “Mavi, biyamôn ma tem ondanô.”

Pol hamiñ Aglipa ma

²³ Haviyô hayañ ma Aglipa lo Benaisi ik iniñ nômkama kêkêlô ba i malak bêñ atu ethak elanô abô halôk. Ma nê vovak laik môn lôk nê bêñbêñ malak êñ êlêm haviñ thai. Ma Pestas hanañ ba ewa Pol halêm.

²⁴ Ma Pestas hanañ, “Kin Aglipa lôk môlô avômalô takatu ba lêk ômô haviñ yêlô. Ôpêntêk ma avômalô Israeël sapên anên Jerusalem lôk loñ êntêk bôk elam lôklala hadên ya ek yandôk esak iniñ abô ba yanañ ek nijik ôpêntêk vônô. ²⁵ Ma donjom miñ yahapôm ôpêntêk anên kambomlate hatôm yanañ ek nijik yani vônô ami. Ma yanida lahaviñ ni ek Sisa endanô anên abô ba intu tem yanêm yani ni ek ênjê Sisa. ²⁶ Ma donjom yato malê esak yani êndôk kapya êntêk êndên anyô bêñ Sisa? Ba intu yahawa yani halêm ek o, Kin Aglipa, lôk

* 25:14: Ap 24:27

môlô sapêḡ ek alalô nadaḡo anêḡ abô katô ek apôm ôpêḡ anêḡ malaiḡ anêḡ ôdôḡ bêḡ, êḡ ma tem yato êndôk kapya êntêk. ²⁷ Yanêḡ anyô koladôḡ te oyaḡ ni êndêḡ Sisa ma miḡ yahato abô atu ba enaḡ yaḡi bêḡ hathak halôk kapya ami, êḡ ma kambom.”

26

Pol hamiḡ Kiḡ Aglipa ma

¹ Êḡ ma Aglipa hanan hadêḡ Pol, “Yahêḡ thalek ek onaḡ anêḡ abô.”

Ma Pol hêḡ baḡ liḡ ma hanan anêḡ abô nena, ² “Kiḡ Aglipa, tem yangik thô nena ḡê Israeḡ iniḡ abô takatu ba enaḡ hathak ya ma miḡ abô avanôḡ ami. Yalenḡmavi anôḡ ek yanaḡ abô êḡ imiḡ malem ³ ek malê nena o ma anyô lôkauk bêḡ hathak yêlô Israeḡ iniḡ kobom sapêḡ. Ma hoy-ala abô takatu ba yêlô avak i vose hathak. Aêḡ ba yahalaḡ hadêḡ o nena ondanô yenaḡ abô vêḡmam.

⁴ “Avômalô Israeḡ sapêḡ bôk eyala yenaḡ bôk lo loḡ takatu ba yahasopa hadêḡ sêbôk atu ba ya yaôna ba yahamô yenaḡ loḡ aleba lêk. Lôk eyala loḡôndê takatu ba yahasopa hamô Jelusalem haviḡ. ⁵ *Thêlô bôk eyala ya bô ba hatôm nenaḡ nena ya ma Palisi te. Palisi ethak esopa Wapômbêḡ lôk anêḡ balabuḡ lôklokwaḡ ba êmôḡ ek Israeḡ iniḡ ôdôḡ vi. ⁶ *Ma yahathak yahêḡ yamalenḡ ek

malêla takatu ba Wapômbêḡ bôk havak abô haviḡ bumalô thêlô ek nêḡ. Ma hathak ôdôḡ êḡ, ma lêk idum abô ek ya. ⁷ Yêlô ma lodôḡlodôḡ hatôm laumiḡ ba lahavuju, ma wak lo bôlôvôḡ ma athak aêḡ yeḡ lôklokwaḡ hadêḡ Wapômbêḡ lôk aêḡ maleḡ ek nôm takatu ba yaḡi bôk havak ek nêḡ injik anêḡ anôḡ. Kiḡ, yahêḡ yamalenḡ ek nôm takêḡ ba intu lêk avômalô Israeḡ enaḡ ya bêḡ. ⁸ Aisê ka môlô doho lemimhabi nena Wapômbêḡ miḡ hatôm injik ḡê ḡama liḡ esak loḡbô ami e?

⁹ * “Sêbôk ma yenaḡ auk thekthek ek yandum nômkaḡa bêḡ anôḡ ek yamiḡ avômalô takatu ba esopa Yisu anêḡ Nasalet loḡ siḡ ek miḡ nesopa ami. ¹⁰ Ma bôk yahadum aêḡ havenḡ Jelusalem. ḡê bêḡbêḡ êbôk da anêḡ loḡ êḡ bôk êḡ athêḡ hadêḡ ya ba intu yahavalonḡ avômalô mathenḡ bêḡ anôḡ ba yahadô i hamô koladôḡ. Ma ik i vônô ma yahalôk hathak iniḡ auk êḡ haviḡ. ¹¹ Ma wak bêḡ anôḡ ma yaha unyak yeḡ nenanena ek yanêḡ vovaḡ êndêḡ i. Lôk yahabi thêlô leniḡ liḡ ek nenaḡ abôḡa esak Yisu. Yalenḡmaniḡ kambom anôḡ hathak thêlô ba intu yaha malaklôḡ takatu ba êḡmô loḡ buyaḡ ek yanêḡ malaiḡ êndêḡ i imbiḡ.

¹² “Wak te ma yaha Damaskas ek yambuliḡ ḡê êḡhaviḡ ma ḡê bêḡbêḡ êbôk

* 26:5: Plp 3:5-6 * 26:6: Ap 23:6; 28:20 * 26:9: Ap 8:3

da êv athênj lôk lôklokwan hadênj ya ek yandum ku ênj.
 13 Kinj, hatôm waklêvônj biñ ma yahabup hathak loñôndê denañ ma deda lôkmanñinj anônj te anênj leñj habi hayô hêk ya lôk nê takatu ba even havinj ya. Wak anênj deda ma yaôna lôk ek deda ênj anênj.
 14 Ma yêlô lôkthô êv yak halôk pik ma yahalanjô abô te halêm hadênj ya hathak abô Hiblu nena, 'Sol, Sol, hubulinj ya eka? O hatôm bokmanj kao atu ba habô i ba miñ hasopa anênj alanj anênj lahavinj ami ba hapam i velevele hathak kôm damoma ba hawa vovanj.'

15 "Ma yahananj, 'Anyô Bênj, o opalê?'"

"Ma Anyô Bênj hananj, 'Ya ma Yisu atu ba hubulinj.
 16 Umbiyô uminj. Yahik ya thô hadênj o ek yatak o ek umbitak yenanj anyô ku. Ma tem onanj abô esak nôm takatu ba lêk hôyê lôk nôm takatu ba tem yangik thô êndênj o embenj yam bênj êndênj avômalô.
 17 Ma tem yanêm o bulubinj ênjêk anêm avômalô lôk avômalô loñ buyanj baheninj. Ma yanêm o êndênj thêlô 18 *ek okyav thêlô maleninj lôk nuñgwik i liliñ ênjêk momanjininj ni êndênj deda. Ma nuñgwik thêlô liliñ ênjêk Sadañ anênj lôklokwanj ni êndênj Wapômbênj anênj lôklokwanj ek yanêm inj kambom vê lôk neja loñ imbinj avômalô takatu ba bôk ibitak mathenj hathak inj

êvhavinj ya.'

19 "Aênj ba, Kinj Aglipa, wênj atu ba yahayê anênj leñj ma yahawê anênj abô vibinj. 20 Ma yahananj Abô Mavi hadênj avômalô ek nede kapôlôninj liliñ êndênj Wapômbênj ma nindum kobom thêthônj ek injik thô nena avanônj lêk ele kapôlôninj liliñ yôv. Mônj ma yahananj abô ênj halôk Damaskas vêm ma Jelusalem lôk Judia sapênj aleba yahananj abô ênj hadênj nê loñ buyanj havinj. 21 Aênj ba intu avômalô Israeël evalonj ya hêk unyak mathenj anênj piklêvônj ma idum ek nijik ya vônô. 22 Ma donjom Wapômbênj hêv ya sa aleba lêk. Ba intu yahaminj loñ êntêk ba yahananj abô hadênj nê athênj mi lôk nê athênj bênj havinj. Ma abô takatu ba yahananj ma miñ abô yanja ami. Mi, abô ênj iyom intu plopet lo Mose bôk enanj nena tem imbitak. 23 *Ba enanj Mesia tem enja vovanj ba ema, ma tem imbiyô mônj ek avômalô nana sapênj ba enanj abô esak deda êndênj anênj avômalô Israeël lôk avômalô loñ buyanj imbinj."

24 Pol hananj abô denanj ma Pestas halam lôklala nena, "Pol, anêm auk lêk hêv yak! Auk bênj takatu ba howa ma lêk hadum o hubitak anyô molo."

25 Ma Pol hananj, "Anyô bênj Pestas, abô takatu ba yahananj ma thêthônj ma avanônj biñ. Ma miñ ya molo ami.

* 26:18: Ais 42:16; Ep 2:2; Kol 1:13 *

26:23: Luk 24:44-47; 1Ko 15:20

26 Ma nô m takêḅ ma hêk loḅ yaiḅ ma miḅ hêk loḅ kapô ami. Ba intu Kiḅ Aglipa miḅ hatôm êsôḅ ami. Mi, yani bôk hayala nô m takêḅ yôv ba intu yahananḅ abô takêḅ bêḅ hadêḅ yani. 27 Kiḅ Aglipa, hôêv haviḅ plopet iniḅ abô takatu ba bôk eto bô mena mi e? Yahayala nena hôêv haviḅ.”

28 Ma Aglipa hananḅ hadêḅ Pol, “Hosonḅ nena sawa bidonḅ êntêk hatôm undum ba yam-bitak Kilisi anêḅ anyô te e?”

29 Ma Pol hananḅ, “Sawa bidonḅ mena sawa daim, ma donḅtom yalenḅhabi nô m donḅtom iyom ba intu yahateḅ mek hadêḅ Wapômbêḅ nena o lôk avômalô takatu ba lêk elanḅ yenanḅ abô, môlô lôkthô numbitak êtôm ya. Ma donḅtom yahadô seḅ embalonḅ môlô loḅ êtôm êntêk lêk havalonḅ ya loḅ.”

30 Pol hananḅ abô êḅ, ma Kiḅ Aglipa lôk anyô bêḅ hayabiḅ Judia ma Benaisi lôk ḅê takatu ba êmô haviḅ thêlô, lôkthô iviyô imiḅ 31 ma etak loḅ êḅ ba i. Ma thêlôda enanḅ hadêḅ i nena, “Anyô êntêk miḅ hadum nômlate kambom ek nijik yani vônô mena nêndô êmô koladônḅ ami. Mi.” 32 Ma Aglipa hananḅ hadêḅ Pestas nena, “Ôpêntêk bôk halam Sisa yôv ek endanḅ anêḅ abô. Ma mi, ma tem nanê m yani vê ba ni.”

27

Nê vovak ewa Pol ba i Lom

1 Havenḅ yam ma thêlô epe-sanḅ abô ek Pol lôk ḅê koladônḅ doho neja yeḅ ba ini pik bêḅ Itali. Ma etak thêlô halôk anyô vovak laik te banḅ, yani anêḅ athêḅ nena Julias. Yani hayabiḅ Sisa anêḅ ḅê vovak ôdônḅ takatu ba lôkmanginḅ anônḅ. 2 *Thêlô ethak yeḅ te ma yai lôk anyô Tesalonaika te anêḅ athêḅ nena Alis-takas athak yeḅ êḅ haviḅ ba yêlô a. Tesalonaika ma hamô plovins Masedonia kapô. Yeḅ êḅ halê m anêḅ loḅ Adlamitiam ma hadum ek ni lomalak nenanena takatu ba hamô plovins Esia kapô.

3 Haviyô hayanḅ ma yêlô athak Saidonḅ ma Julias hadum mavi hadêḅ Pol ba hatak yani ek ni êḅjê anêḅ avômalô môlô ek nê nê m yani sa esak nômkama takatu ba yani mi. 4 Yêlô atak Saidonḅ ba a ma lovak bêḅ te hayuv yêlô vôkê ba intu yêlô asopa Ngavithôm Saipulus vidôm. 5 Ma yeḅ halom hêk ḅgwêk malêvônḅ biḅ hêk plovins Silisia lo Pampilia aleba athak Maila anêḅ plovins Lisia. 6 Loḅ êḅ ma anyô vovak laik atu hayê yeḅ te halê m anêḅ Aleksandlia ba hadum ek ni Itali. Ba hawa yêlô hathak yeḅ êḅ. 7 Ma lovak hayuv kambom ba intu yeḅ hi yaôyaô hatôm wak bêḅ anônḅ ba hêv malaiḅ bêḅ ek yeḅ ni esak Naidas. Hayô habobo Naidas, êḅ ma lovak bêḅ hayuv ba yeḅ miḅ hatôm esopa yeḅ anêḅ loḅ atu ba hathak halom ba hi Itali

* 27:2: Ap 19:29

ami. Ba intu yeŋ hik i liliŋ ba halom hêk Ngavithôm Klit anêŋ viyaiŋ ba hi habobo loŋ te anêŋ athêŋ nena Salmoni. ⁸ Yeŋ anêŋ nê ku idum ku bêŋ ba yêlô asopa ngwêk daŋ iyom aleba ayô loŋ atu elam nena Loŋ Mavi Ek Yeŋ Êmô. Loŋ êŋ hamô habobo malak Lasia.

⁹ Wak bêŋ anôŋ bôk hale ba hi yôv lôk Israeŋ iniŋ waklavôŋ Evak Balabuŋ Ek Nôm bôk hale ba hi haviŋ ba intu lêk ma waklavôŋ kambom ek yeŋ embenŋ ngwêk. Êŋ ma Pol hanan hadêŋ thêlô, ¹⁰ “Aiyaŋ thêlô, yahayala nena alalô a ma malaiŋ bêŋ tem êpôm alalô ba imbuliŋ yeŋ lôk nômkama takatu ba hamô yeŋ ma alalô bêŋ anôŋ tem nama imbiŋ.” ¹¹ Ma doŋtom anyô vovak laik hasopa anyô hawa yeŋ lôk yeŋ anêŋ alaŋ iniŋ abô, ma miŋ hasopa Pol anêŋ abô ami. ¹² Loŋ Mavi Ek Yeŋ Êmô êŋ ma miŋ mavi ek yeŋ êmô êndêŋ waklavôŋ ngwêk beleŋ lokwan hik ami. Ba intu avômâlô bêŋ anôŋ leŋiŋhabi nena yêlô natak loŋ êŋ ma ana Piniks ek namô loŋ êŋ endeba ngwêk beleŋ lokwan ende êndôk am. Piniks ma Ngavithôm Klit anêŋ loŋ te atu ba havova hêk ngwêk malêvôŋ ba intu loŋ mavi ek yeŋ êmô êndêŋ waklavôŋ ôthôm beleŋ lokwan.

Lovak bêŋ hayuv

¹³ Yêlô amô aleba lovak yaônate hayuv ma thêlô esoŋ nena hatôm yêlô ana mavi.

Êŋ ma êvôv anŋa hathak ma idum ek nesopa Klit anêŋ ngwêk daŋ ba ini Piniks. ¹⁴ Ma miŋ yêlô a daim ami ma lovak lôklokwan bêŋ te hayuv yêlô vôkê hêk liŋdaŋ ba yeŋ hi ngwêk malêvôŋ biŋ. ¹⁵ Lovak hayuv lôklokwan bomaŋ ba yeŋ miŋ hatôm imbup êndôk ngwêk daŋ ami. Ba intu yêlô atak ma yeŋ hasopa lovak anêŋ lahaviŋ. ¹⁶ Lovak hayuv yêlô vôkê aleba ayô ngavithôm yaônate atu elam nena Kauda vidôm. Ma Kauda hêk lovak loŋ siŋ dokte. Ba intu yêlô avôv yêlôaniŋ yeŋ yaôna hathak ba halêm. Ma doŋtom yêlô avôv mathalaleŋ kambom ek malê nena lovak bêŋ hayuv denaŋ. ¹⁷ Thêlô êvôv yeŋ yaô ba etak halôk yeŋ bêŋ kapô ma ibutiŋ yeŋ lokwan loŋ hathak yak balawa doho ek embalon yeŋ loŋ. Thêlô êkô kambom nena lovak tem iyuv thêlô endeba nesak thate atu ba hamô ngwêk malêvôŋ habobo Siltis anêŋ Aplika. Ba intu ibi anŋa halôk ngwêk ek embalon yeŋ loŋ ek ni yaôyaô dokte. ¹⁸ Haviyô hayaŋ ma lovak lôk ngwêk hik yêlô kambom, ba ibi nômkama takatu ba yeŋ hawa doho halôk ngwêk ba hi. ¹⁹ Ma wak te lô ma evalon yeŋ anêŋ alokwan havalon sôp loŋ lôk anêŋ yak ba ibi halôk ngwêk ba hi. ²⁰ Wak bêŋ anôŋ ma yêlô miŋ ayê wak lo vuliŋ ami ek malê nena lovak lôk ôthôm bêŋ hayuv denaŋ ba hadum ba yêlô sapêŋ akô kambom nena tem nama.

²¹ Wak bêŋ anôŋ ma yêlô

sapêḡ miḡ aḡ nôm ami, êḡ ma Pol halam thêlô hathak doḡtom ma hanaḡ, “Aiyaḡ thêlô, bôk yahanaḡ nena miḡ alalô natak Klit ami, ma namô vêmam. Êḡ ma tem miḡ napôm malaiḡ êntêk lôk miḡ hatôm nômkama la nêm yak ami. ²² Ma doḡtom lêk ma yanaḡ êndêḡ môle nena numiḡ lôklokwaḡ ma miḡ nôkô ami ek malê nena anyôla tem miḡ ema ami. Mi, yeḡ iyom intu tem kambom. ²³ Bôkam ma yenaḡ alaḡ Wapômbêḡ atu ba yahadum anêḡ ku anêḡ aḡela hamiḡ habobo ya ma hanaḡ, ²⁴ * ‘Pol, miḡ ôkô ami. Tem umiḡ Sisa ma ek undum abô. Aêḡ ba ondaḡô. Wapômbêḡ lêk halaḡô anêm mek ba ḡê takatu ba êmô yeḡ haviḡ o, sapêḡ tem nêmo lôkmala.’ ²⁵ Aêḡ ba numiḡ lôklokwaḡ ma miḡ nôkô ami! Yahêvhaveḡ Wapômbêḡ nena tem indum ba nômkama sapêḡ tem imbitak êtôm atu ba anêḡ aḡela hanaḡ hadêḡ ya. ²⁶ *Yeḡ tem esak ḡgavithôm te anêḡ liḡdaḡ ma alalô sapêḡ tem namô lôkmala.”

Yeḡ hathak liḡdaḡ

²⁷ Ma wak te laumiḡ ba lahavuva anêḡ bôlôvôḡ ma lovak hayuv yêlô lôklokwaḡ denaḡ ba yêlô amô ḡgwêk Adliatik.* Ma habobo bôlôvôḡ biḡ ma ḡê ku yeḡ elañô nena yeḡ lêk habobo ḡgwêk daḡ. ²⁸ Aêḡ ba thêlô ililu yeḡ anêḡ

lavôḡiḡ ma êyê nena ḡgwêk anêḡ daim ma lêk hatôm ³⁷ mita. Ma yêlô a dokte ma ililu hathak loḡbô ma êyê nena lêk hatôm ²⁷ mita. ²⁹ Êḡ ma thêlô êkô kambom nena tem yêlô nasak valu ba ibi yeḡ anêḡ aḡga ayova halôk yeḡ layuk ma eteḡ mek ek eyaḡ wak bêḡ ketheḡ. ³⁰ Ma yeḡ anêḡ ḡê ku idum ek nêsôv ba ini. Ba intu etak yeḡ yaô atu halôk ḡgwêk ma esau nena imbi aḡga doho halôk yeḡ anêḡ thohav. ³¹ Ma doḡtom Pol hanaḡ hadêḡ anyô vovak laik lôk anêḡ ḡê vovak nena, “ḡê takêntêk etak yeḡ ba i, ma tem môle sapêḡ noma.” ³² Êḡ ma ḡê vovak edabêḡ yeḡ yaô anêḡ yak kisi ba hêv yak halôk ḡgwêk.

³³ Habobo eyaḡ wak bêḡ ma Pol hasoḡ thêlô lokwaḡ ba hanaḡ ek thêlô sapêḡ nejaḡ nôm. Ma hanaḡ nena, “Wak laumiḡ ba lahavuva bôk hale ba hi yôv ma môle ômo lôk kapôlômim daluk ba miḡ oañ nôm ami. ³⁴ Ma lêk yahanaḡ hadêḡ môle nena tem miḡ malaiḡ la êpôm môle ami. Mi. Ba intu yahasoḡ môle lokwaḡ nena oḡgwaḡ nôm dokte ek embatho môle loḡ ek nômo mavi.” ³⁵ Yani hanaḡ aêḡ vêm ma hawa polom ba hêv lamavi hadêḡ Wapômbêḡ hamiḡ thêlô maleḡiḡ. Ma haḡgôli polom atu ba hayaḡ. ³⁶ Êḡ ma anyô sapêḡ leḡiḡ halôk biḡ ma ewa nôm ba eyaḡ. ³⁷ Yêlô sapêḡ

* **27:24:** Ap 23:11 * **27:26:** Ap 28:1 * **27:27:** ḡgwêk Adliatik hamô Meditelenian kapô habobo Itali.

28

atu ba amô yeŋ ma hatôm 276. ³⁸ Eyaŋ nô m takatu ba leŋiŋhaviŋ yôv, ma ibi wit halôk ŋgwêk ek yeŋ vumvum.

³⁹ Lu hayaŋ wak bêŋ hayô, ma thêlô êyê liŋdaŋ, ma doŋtom êthôŋ loŋ êŋ paliŋ. Ma êyê loŋ mavi te hêk ek yeŋ êmô ba loŋ êŋ ma loŋ thathe mavi. Ba intu leŋiŋhabi nena nimbusiŋ yeŋ ba ni nôŋnôŋ êndêŋ loŋ êŋ.

⁴⁰ Êŋ ma thêlô edabêŋ yeŋ anêŋ aŋga takatu ba havalon yeŋ loŋ kisi ba êv yak halôk ŋgwêk kapô. Ma epole yak balawa takatu ba havalon yeŋ anêŋ nô m nimbusiŋ vê. Ma thêlô êthôkwêŋ yeŋ anêŋ sôp lovak hathak ma lovak hayuv yeŋ hi ek esak liŋdaŋ. ⁴¹ Ma doŋtom yeŋ halaŋviŋ ba hi hathak thathe atu ba hamô ŋgwêk malêvôŋ ba havalon yeŋ loŋ lôklokwaŋ. Ma ŋgwêk budum bêŋ hik yeŋ layuk aleba hapup nenanena.

⁴² Ma nê vovak leŋiŋhabi nena nijik nê koladôŋ sapêŋ vônô ek miŋ neyam ba nêsôv ami. ⁴³ Ma doŋtom anyô vovak laik lahaviŋ nê m Pol sa ba intu hêk thêlô loŋ siŋ. Ma hanaŋ hadêŋ nê takatu ba eyala neyam nena nêsôv kisi êndôk ŋgwêk êmôŋ ba neyam ba ini liŋ. ⁴⁴ Ma takatu ba êthôŋ neyam, êŋ ma vi nêyô nêjêk aselen ma vi neja yeŋ anêŋ nômkama takatu hapup loselen loselen ba nêyô nêjêk selen tomtom ba neyam ba ini liŋdaŋ. Thêlô idum aêŋ ma sapêŋ ethak liŋ mavi.

Pol hamô ŋgavithôm Molta

¹ Yêlô sapêŋ athak liŋ mavi vê m ma ayala nena ŋgavithôm êŋ ma elam nena Molta.

² *Ma avômalô ŋgavithôm êŋ ewa yêlô thô ba idum kobom mavi anôŋ hadêŋ yêlô. Ôthôm hik ba loŋ lêk thilibun kambom ba intu thêlô ebaŋ atum ek yêlô nabuŋu. ³ Ma Pol hasup ayôk doho ba habaŋ hathak atum ma umya kambom te hêk ayôk kapô ba atum haliŋ ba vovaŋ. Êŋ ma hale yaŋ ma hathaŋ Pol baŋ. ⁴ Ma avômalô loŋ êŋ êyê umya hakêlô hamiŋ Pol baŋ ma enaŋ hadêŋ thêlôda nena, “Avanôŋ biŋ, ôpêntêk ma anyô hik anyô vônô la. Ma doŋtom ŋgwêk miŋ halok yani vônô ami ba intu umya hadum ek injik loŋôndê thêthôŋ thô.” ⁵ *Ma doŋtom Pol havalu baŋ ma umya êŋ hêv yak hayô hêk atum ma miŋ nômla hapôm yani ami. ⁶ *Avômalô loŋ êŋ leŋiŋhabi nena Pol liŋkupik tem isiŋ bêŋ mena nê m yak ba ema la. Ma doŋtom thêlô eyabiŋ aleba lêk sawa daim ma miŋ nômlate hapôm yani ami. Êŋ ma thêlô ik iniŋ auk liliŋ ma enaŋ, “Yani ma ŋgôk te la.”

⁷ Anyô loŋ êŋ te anêŋ athêŋ nena Publias ma yani ma ŋgavithôm êŋ iniŋ anyô bêŋ. Ma anêŋ loŋ hamô habobo loŋ atu ba yeŋ hathak. Ôpêŋ

* 28:2: 2Ko 11:27

* 28:5: Mak 16:18

* 28:6: Ap 14:11

hawa yêlô ba hi anêḡ unyak ma hayabiḡ yêlô mavi anôḡ hatôm wak lô. ⁸ Ôpêḡ anêḡ lambô bôk hapôm lijiḡ liḡkupik vovaḡ lôk habopakla ba hêk iyom. Ma Pol hi ek êḡjê yani. Hayô ma hatenḡ mek vêm ma hatak baḡ hayô hêk yani ma hadum ôpêḡ habitak mavi hathak loḡbô. ⁹ Avômalô ḡgavithôm êyê nôḡ êḡ, ma iniḡ avômalô lôk lijiḡ sapêḡ i hadêḡ Pol ma yani hadum ba thêlô sapêḡ ibitak mavi. ¹⁰ Thêlô êv athêḡ bêḡ hadêḡ yêlô hathak kobom mavi lomaloma. Aêḡ ba yêlô apôpêk i ek ana ma êv yêlô sa hathak nôḡkama takatu ba yêlô mi.

Pol hi Lom

¹¹ Yêlô amô ḡgavithôm êḡ hatôm ayôḡ lô, êḡ ma yêlô athak yeḡ te atu ba bôk hamô loḡ êḡ hadêḡ waklavôḡ ḡgwêk beleḡ lokwaḡ. Yeḡ êḡ halêm anêḡ malak Aleksandlia. Ma yeḡ thohav ma etak ḡgôkba lopopek dahô hamô, ḡgôkba yaḡ anêḡ athêḡ nena Kasto ma yaḡ ma Polaks. Êḡ ma yêlô athak yeḡ êḡ ba a. ¹² Yêlô a aleba athak malak Silakius ma amô loḡ êḡ hatôm wak lô. ¹³ Ma yêlô atak loḡ êḡ ma a aleba athak malak Legiam. Ma haviyô hayaḡ ma yêlô a, ma lovak mavi hayuv ba wak yaḡ ma yêlô athak malak Puteoli. ¹⁴ Ma loḡ êḡ ma yêlô apôm ḡê êvhaviḡ doho ba ewa yêlô thô ma enaḡ ek yêlô namô imbiḡ i êtôm sonda te. Vêm ma yêlô

atak i ma avenḡ pik ba a Lom. ¹⁵ Ma avômalô êvhaviḡ anêḡ Lom elañô nena yêlô avenḡ loḡôndê ek nayô Lom, êḡ ma etak Lom ba i ek nêpôm yêlô êndôk loḡôndê. Doho i malak te anêḡ athêḡ nena “Apias Anêḡ Loḡ Êv Vuli Nôḡkama”, ma doho i malak yaḡ ba anêḡ athêḡ nena “Unyak Lô Ek Vathi”. Pol hayê thêlô ma hêv lamavi hadêḡ Wapômbêḡ ma kapô halôk biḡ. ¹⁶ Yêlô ayô Lom ma enaḡ nena Pol êḡjêk unyak te êtôm yani da anêḡ lahaviḡ. Ma anyô vovak te eyabiḡ yani.

Pol hanaḡ Abô Mavi bêḡ hamô Lom

¹⁷ Wak lô hale ba hi ma Pol halam Islael iniḡ ḡê bêḡbêḡ takatu ba êḡmô Lom ethak doḡtom ma hanaḡ, “Aiyaḡ thêlô, miḡ yahadum nôḡmla kambom hadêḡ alalôaniḡ avômalô mena yahabuliḡ bumalô thêlô iniḡ kobom ami. Ma doḡtom anêḡ Jelusalem ma evaloḡ ya ba etak ya halôk Lom baheniḡ. ¹⁸ *Ma avômalô Lom elañô yenaḡ abô ma enaḡ nena miḡ yahadum nôḡmlate kambom ek nijik ya vônô ami. Ba intu thêlô leḡiḡhaviḡ nêḡnêḡ ya vê êḡjêk koladôḡ. ¹⁹ *Ma doḡtom avômalô Islael êdô ba imiḡ lôklokwaḡ aleba ya loḡôndê mi ba intu yahalam ek Sisa endañô yenaḡ abô. Miḡ yahadum aêḡ ek yanaḡ thêlô bêḡ êndêḡ Sisa esak kambom takatu ba idum hadêḡ ya ami.

* 28:18: Ap 26:31

* 28:19: Ap 25:11

* 28:20: Ap 26:6-7

Mi. ²⁰ *Ba intu yahalam môlô ek nôlêm ek yanğê môlô lôk yanaŋ abô imbiŋ môlô. Miŋ yahadum kambom la ami, ma doŋtom seŋ havalonŋ ya lonŋ. Ek malê nena yahêv yamaleŋ hathak nôm doŋtom atu ba avômalô Israeal ethak êv maleŋiŋ hathak. Nôm êŋ ma Mesia.”

²¹ Ma enaŋ viyaŋ, “Miŋ anyô Judia la hato kapya hadêŋ yêlô ba hanaŋ abôla hathak o mena nê Israeal takatu ba êlêm lonŋ êntêk, miŋ enaŋ abô kambom la hathak o ami. Mi. ²² *Ma doŋtom yêlô ayala nena lonŋ nômbêŋ intu sapêŋ ma avômalô enaŋ abô kambom hathak lonŋondê nênimbiŋ Yisu. Ba intu yêlô leŋiŋhaviŋ nadaŋô anêm auk nena honaŋ aisê hathak lonŋondê êŋ.” ²³ Êŋ ma etak wak yaŋ ek nesak doŋtom imbiŋ yani.

Wak êŋ hayô ma avômalô Israeal bêŋ anôŋ êyô unyak atu ba Pol hamô. Lôkbôk hi aleba bôlôvônŋ ma Pol hanaŋ abô hadêŋ thêlô. Ma hik Wapômbêŋ anêŋ lonŋ lôkliŋyak anêŋ ôdônŋ thô hadêŋ i. Ma hik iniŋ auk liŋ hathak Mose anêŋ balabuŋ lôk plopet iniŋ abô ek thêlô nênimbiŋ nena Yisu ma Mesia atu. ²⁴ Ma thêlô doho êvhaviŋ abô takatu ba hanaŋ ma doho ma mi. ²⁵ Ma thêlôda enaŋ abô lôk vovak ba evak i vose hi ôdônŋ ju. Ba idum ek ini ma Pol hanaŋ abô te haveŋ yam nena, “Lovak Matherŋ

bôk hanaŋ abô avanônŋ hadêŋ libumi halôk plopet Aisaia ba hanaŋ aêntêk,

²⁶ “ ‘Nu êndêŋ avômalô takêntêk ba onanŋ êndêŋ i nena,

“Wak nômbêŋ intu ma tem nodanŋ abô,

ma doŋtom tem miŋ hatôm noyala anêŋ ôdônŋ ami;

Ma wak nômbêŋ intu ma tem ôŋgô nômlate,

ma doŋtom miŋ hatôm nôpôm anêŋ ôdônŋ ami.”

²⁷ Ek malê nena avômalô takêŋ iniŋ auk ma thektheke,

ma ibi leŋiŋondônŋ siŋ, lôk ivuliv maleŋiŋ siŋ.

Ma mi, ma tem nêgê tak esak maleŋiŋ,

lôk nedaŋô êndôk leŋiŋondônŋ,

lôk neja ênjêk iniŋ auk

ma tem nede kapôlônŋiŋ liliŋ ek yandum thêlô ba nimbitak mavi.’ *Aisaia 6:9-10*

²⁸ “Aêŋ ba noyala katô nena Wapômbêŋ hêv anêŋ abô hathak anêŋ bulubiŋ hadêŋ avômalô lonŋ buyanŋ ba tem thêlô neja thô.” ²⁹ [Pol hanaŋ abô êŋ yôv, êŋ ma avômalô Israeal etak yani ba i. Ma êkôki hathak anêŋ abô takatu.]*

³⁰ Hatôm sondabêŋ ju ma Pol hamô unyak atu ba yanida hêv vuli ma hawa avômalô takatu ba êlêm ek nêgê yani thô lôk lamavi.

³¹ Ma yani hamiŋ lôklokwanŋ ma kô mi ma hanaŋ abô

* **28:22:** Ap 24:14 * **28:29:** Nê lôkawk vi leŋiŋhabi nena abô 28:29, ma Luk da miŋ hato ami, ma anyôla hato haveŋ yam.

hathak Wapômbêḅ anêḅ loḅ
lôkliḅyak ma hadôḅ avômalô
hathak Anyô Bêḅ Yisu Kilisi.
Ma anyôla miḅ hamiḅ yani
loḅ siḅ ami.

Kapya atu ba Pol hato hi Lom Abô môn

Pol hamô Kolin mena Senklia la ma hato kapya êntêk hadên avômalô êvhaviñ takatu ba êmô Lom. Yani da miñ bôk hi Lom ami. Lôk aposel la miñ hamô haviñ thêlô ek êndôn i ami. Thêlô bêñ anôn ma nê loñ buyañ, ma doho intu nê Israeël. Pol anên auk nena tem ni Lom ek ênjê thêlô, ma doñtom môn ma enja avômalô Kolin lo Masedonia iniñ da takatu ba êv ek nê avômalô êvhaviñ anên Jelusalem takatu ba bôm bêñ hapôm i ba ewa malaiñ sa am. Ba intu hato ek injik thô nena tem ni ek ênjê thêlô vêm ma ni Spen ek enañ Wapômbên anên Abô Mavi êndên i. Thêlô ma nê daluk ba miñ bôk elañ abô dokte hathak Yisu ami.

Ma hato kapya êntêk ek hanañ bêñ halêm yaiñ hathak Wapômbên anên loñondê atu ba hadum ba avômalô ibitak thêthôn hathak iniñ êvhaviñ. Ma hadum ek enañ bêñ nena aisê ba avômalô Israeël bêñ anôn êvôliñ dômiñ hadên Yisu. Hato nena emben yam ka tem avômalô Israeël bêñ anôn nedañô Yisu anên abô ba nesopa.

Hato kapya êntêk hadên 57 AD la.

* 1:1: Ap 9:15 * 1:2: Lom 16:25-26
Nam 6:25-26

*Pol hato anên lamavi
hadên avômalô Lom*

1 *Ya Pol, Yisu Kilisi anên anyô ku, yahato kapya êntêk. Wapômbên bôk halam ya ek yambitak aposel ma hatak ya ek yanañ anên Abô Mavi êñ bêñ. 2 *Abô Mavi êñ ma bôk habutiñ ek nêm ba anên plopet bôk enañ bêñ hêk kapya mathen atu. 3 Abô Mavi êñ ma hanañ hathak anên Nakaduñ atu ba halêm pik hatôm anyô ba habitak anên Kiñ Devit anên thalalen. 4 Wapômbên hik yani liñ hêk nãma ba hathak Lovak Mathen hik yani thô nena Wapômbên Nakaduñ Lôklokwan. Yani ma Yisu Kilisi, alalôaniñ Anyô Bêñ. 5 *Hathak yani, Wapômbên habi anên wapôm sam hadên yêlô ba hadum yêlô abitak anên aposel ek nandom avômalô loñ buyañ lôkthô ek nêñemimbiñ ba nesopa yani ek nêñem athên bêñ êndên yani. 6 Ma halam môlô aên iyom ek numbitak Yisu Kilisi anên imbiñ.

7 *Yahato kapya êntêk hadên môlô takatu ba Wapômbên lahaviñ anên Lom. Yani halam môlô ek numbitak anên avômalô mathen. Alalôaniñ Kamik Wapômbên lôk Anyô Bêñ Yisu Kilisi iniñ wapôm lôk labali êmô imbiñ môlô.

*Pol lahaviñ ênjê avômalô
Lom*

* 1:5: Ap 26:16-18; Gal 2:7-9 * 1:7:

⁸ Abô takatu ba yahadum ek yanarj êmônj ma avômalô pik bênj êntêk lôkthô enarj hathak unim ôêvhavinj. Ba intu yalenjhabi môlô ba yahêv yalenjmavi hadênj yenanj Wapômbênj hathak Yisu Kilisi anênj athênj. ⁹ Yahathak yahadum Wapômbênj anênj ku lôk yakapôlônj lôkthô ba intu yahanarj Abô Mavi hathak Nakadunj bênj. Ma yanida hayala nena yahathak yahatenj mek velelevele ek môlô ¹⁰ *ma minj yalenjpalinj ami. Bôk yahatenj mek bôbô ba yahanarj hik anênj lahavinj linj hatôm êpôm lojônndê te ek yasôk yanggê môlô mena mi e? ¹¹ Yahêk lêlê ek yanggê môlô ek yanêm môlô Lovak Mathenj anênj mek mavi doho ek embatho môlônim ôêvhavinj loj. ¹² Ek batu môlônim ôêvhavinj embatho yenanj loj ma yenanj embatho môlônim loj. ¹³ *Aiyarj thêlô, noyala katô nena wak bênj anônj yalenjhabi yasôk yanggê môlô, ma dojtom nôm lomaloma habitak ba havasinj ya. Yahadum ku lomaloma havinj avômalô loj buyarj ba yahayê ku takênj anênj anônj habitak. Ba intu yalenjhavinj yasôk ek yandum ku imbinj môlô ek anênj anônj imbitak aênj iyom. ¹⁴ Wapômbênj hêv ku hadênj ya ek yanarj anênj Abô Mavi êndênj avômalô sapênj, avômalô njgwêk lôk avômalô alonarj, ma njê lôkaurj lôk

njê thônjôthônj. Ba intu minj hatôm yatak ku ênj ami. ¹⁵ Aênj ba yahapôvinj ya ek yanarj Wapômbênj anênj Abô Mavi êndênj môlô avômalô Lom imbinj.

Abô Mavi ma Wapômbênj anênj lôklokwarj

¹⁶ *Abô Mavi ma Wapômbênj anênj lôklokwarj ek nênj avômalô sapênj atu ba êvhavinj bulubinj. Ba intu ya minj mama ek yanarj abô ênj bênj ami. Mônj ma hêv avômalô Israêl bulubinj vênj ma avômalô loj buyarj. ¹⁷ *Abô Mavi ênj intu hik Wapômbênj anênj lojônndê atu ba endam avômalô nena thêthônj thô. Lojônndê ênj ma êvhavinj iyom, ma minj lojônndê yarj hêk ek nimbitak thêthônj ênjêk Wapômbênj ma ami. Hatôm bôk eto nena,

“Avômalô takatu ba êvhavinj Wapômbênj, ma tem endam i nena avômalô thêthônj ek nênj mô lôkmala.” *Habakuk 2:4*

Avômalô sapênj êvôlinj dôminj hadênj Wapômbênj

¹⁸ Wapômbênj lenj lêk hik anênj lamaninj thô hadênj avômalô lôkthô atu ba êvôlinj dôminj hadênj yani ba idum kambom lomaloma. Ininj kambom takênj intu haluvinj abô avanônj. ¹⁹ *Bôk Wapômbênj hik auk anônj hathak yanida thô hadênj avômalô sapênj ba intu bôk

* **1:10:** Ap 19:21; Lom 15:23 * **1:13:** Ap 19:21 * **1:16:** Mak 8:38; Ap 13:46;
1Ko 1:18-24 * **1:17:** Lom 3:21-22 * **1:19:** Ap 14:15-17; 17:24-28 * **1:20:**
Jop 12:7-9; Sng 19:1

eyala yôv hêk kapôlônjin.
 20 *Anyôla miñ hatôm ênjê Wapômbênj esak ma ami. Ma donjom yani hapesan pik lo leñ ma hathak nômtakênj, thêlô hatôm neyala nena yani ma yanđa ek malê nena yani ma Wapômbênj. Ma anêj lôklokwanj bôk hamô bô ba tem êmô êtôm wak nômbênj intu sapênj. Aênj ba avômalô lôkthô bôk eyala yôv, ba miñ hatôm nesavuthin ba nenanj nena êthônj Wapômbênj ami. 21 *Avanônj, thêlô bôk eyala Wapômbênj ma donjom miñ êbô anêj athênj lôk êv leñinj mavi hadênj yani ami. Mi, iniñ auk hi mayaliv ba êtôm nê molo ba intu momaninij havalonj iniñ auk molo êñ lonj denanj. 22 *Thêlô esonj nena thêlô ma nê lôkauk bênj ma donjom mi, thêlô lôkthô ibitak nê molo. 23 *Ba intu miñ êv yeñ hadênj Wapômbênj lôkmanginj atu ida hamô aênj ami. Mi, êv yeñ hadênj dahô takatu ba epesan hatôm nê pik takatu ba êmô vauna lôk menak ma alim lôk ulya.

24 Aênj ba Wapômbênj hatak thêlô ek nindum sek lônğôlônğ lomaloma hatôm iniñ thethanak habi alak ba intu thêlô êv mama hadênj thêlôda leñinj kupik. 25 Thêlô êdô neja auk anônj esak Wapômbênj ba ethavuthin hathak abôyanj. Ma êv yeñ hadênj nômtakatu ba Wapômbênj hapesan ba idum

iniñ ku, ma nômkama lôkthô anênj alanj atu ba hapesan ma mi. Wapômbênj êñ intu nambô wak nômbênj intu sapênj. Avanônj.

26 Aênj ba Wapômbênj hatak thêlô ek nesopa iniñ thethanak mama takênj. Ba intu iniñ avi êdô auk mavi atu nêjêk imbinj anyô ma êwê hathak auk lokbanj. 27 *Ma anyô aênj iyom êdô auk mavi nêjêk imbinj avi ba iniñ thethanak halinj i ek nêndênj i. Ba intu idum nômtakatu bênj hathak anyô yanj ba ewa kambom êñ anênj vuli viyanj hathak thêlôda leñinj kupik.

28 Thêlô êdô neyala Wapômbênj ba intu hatak i ek nesopa iniñ auk ôvathek takênj ek nindum nômtakatu ba miñ mavi ami. 29 Thêlô kapôlônğinj putup hathak kambom lomaloma lôk lokbanj ma palonj lôk leñinj danj. Ma malenkilik lôk nijik anyô vônô ma nijik vovak ma abôyanj lôk ewa auk kambom hathak anyô vi. Ma etatale avômalô 30 lôk enanj abôma hathak anyô yanj. Ma êpôlik ek Wapômbênj, ma epek hathak avômalô vi, ma leñinj habi nena thêlôda iyom intu mavi. Ma ethak ebam thêlôda, ma êbôlêm kambom lukmuk lomaloma ek nindum, ma miñ êwê taluvi lo lami iniñ abô vubinj ami. 31 Thêlô ma nê auk mi, lôk miñ esopa iniñ abô ami, ma leñinj havinj mi, lôk miñ ethak êv kapôlônğinj ami. 32 Thêlô eyala abô

* 1:21: Ep 4:17-18 * 1:22: Jer 10:14; 1Ko 1:20 * 1:23: Lo 4:15-19; Sng 106:20 * 1:27: Wkp 18:22; 20:13; 1Ko 6:9

thêthôj takatu ba Wapômbêj bôk hanañ nena nê takatu ba idum nô m takêj tem nêpôm ñama. Ma doñtom idum havôhi thêthô lôk leñjñmavi ek vi atu ba idum nô m takêj haviñ.

2

Wapômbêj anêj hadum abô ma thêthôj

1* Mólô doho lêk lemimhabi nena, "Avanôj biñ, avômalô takêj ma nê kambom." Ma doñtom yahanañ nena mólô ma nê kambom aêj iyom ba intu mólô bônôj. Otatale thêlô ma hatôm otatale amda ek malê nena mólô udum hatôm atu ba thêlô idum. 2 Wapômbêj halanô abô, êj ma hêv malaiñ hadêj avômalô takatu ba idum kambom. Ma alalô ayala nena yani hayala nômkama sapêj ba intu anêj hadum abô ma thêthôj iyom. 3 Ma tem endanô iniñ abô ba nê m malaiñ êndêj i esak iniñ kambom. Ma mólô udum kambom aêj iyom ba osoñ nena tem miñ endanô mólônim abô ba nê m malaiñ êndêj mólô imbiñ ami e? Mi. 4 *Wapômbêj hadum mavi anôj hathak alalô ba intu hamô malinÿaô ba miñ hêv kambom anêj vuli viyañ kethêj ami. Hoson nena êj ma nô m oyañ e? Miñ hoyala nena Wapômbêj hadum mavi êj ek hêv thalek hêk ek mólô node kapôlômim liliñ ba nosopa yani ami e?

5 Ma doñtom mólônim auk ma thekthek kambom ba miñ ole kapôlômim liliñ ami. Aêj ba mólô usup Wapômbêj anêj lamaniñ hathak amda ba tem êpôm mólô êndêj anêj waklavôj endanô abô. Wak êj ma anêj lamaniñ atu ba thêthôj tem êlêm yaiñ.

6* Ma tem nê m anyô tomtom iniñ vuli êtôm nô m takatu ba bôk idum. 7 Nê takatu ba idum mavi havôhi thêthô ek neja lôkmanÿiñ lôk athêj bêj ma lôkmala atu ba anêj dañ mi ma Wapômbêj tem nê m lôkmala atu ba nê m ô êtôm wak nô mbêj intu sapêj êndêj i. 8 *Ma doñtom nê takatu ba idum palonj lôk êpôlik hathak abô avanôj ma idum kambom thêthô ma tem nê pôm Wapômbêj anêj lamaniñ lôk vovañ. 9 Avanôj biñ, avômalô lôkthô atu ba idum kambom thêthô ma Wapômbêj tem nê m malaiñ lôk vovañ êndêj i, avômalô Israe l êmôj ma avômalô loñ buyañ nembeñ yam. 10 Ma doñtom avômalô lôkthô atu ba idum mavi ma tem neja lôkmanÿiñ lôk athêj bêj ma kapôlôninÿiñ ênjêk yaô, avômalô Israe l êmôj ma avômalô loñ buyañ nembeñ yam. 11 Ek malê nena Wapômbêj hadum kobom doñtom hadêj avômalô lôkthô, avômalô Israe l lôk avômalô loñ buyañ haviñ.

12 Avômalô loñ buyañ idum kambom ma tem Wapômbêj indum abô ba nê m vovañ

* 2:1: Mat 7:1-2; Jon 8:7 * 2:4: Ep 1:7; 2Pi 3:15 * 2:6: Sng 62:12; Snd 24:12;

Mat 16:27; 2Ko 5:10 * 2:8: 2Te 1:8

êndêḡ i. Thêlô miḡ eyala Mose anêḡ balabuḡ ami ba intu Wapômbêḡ tem miḡ enja balabuḡ êḡ ba indum abô ek i ami. Aêḡ iyom ma avômalô Israeḡ idum kambom ma tem Wapômbêḡ indum abô ba nêḡ vovaḡ êndêḡ i. Thêlô eyala Mose anêḡ balabuḡ ba intu tem Wapômbêḡ enja balabuḡ êḡ ba indum abô ek i. ¹³ Ek malê nena ḡê takatu ba elañô abô balabuḡ ma miḡ êwê vibinḡ ami ma Wapômbêḡ miḡ halam i nena ḡê thêthôḡ ami. Mi, ḡê takatu ba êwê vibinḡ iyom, intu Wapômbêḡ halam i nena ḡê thêthôḡ. ¹⁴ *Avômalô loḡ buyaḡ miḡ eyala Mose anêḡ abô balabuḡ ami, ma doḡtom doho esopa abô balabuḡ êḡ vi hathak ida ininḡ leḡinḡhabi. Ba intu hik thô nena eyala malê atu ba mavi lo kambom. ¹⁵ Aêḡ ba ininḡ kobom hik thô nena eyala Wapômbêḡ anêḡ balabuḡ hêk kapôlôḡinḡ. Ma wak doho ma ininḡ auk hanaḡ thêlôda bêḡ, ma wak doho ma ininḡ auk hanaḡ nena thêlô idum mavi. ¹⁶ Nôm takêḡ tem imbitak êndêḡ waklavôḡ atu ba Wapômbêḡ hatak ek Yisu Kilisi endañô abô. Ma tem indum abô esak avômalô ininḡ auk loḡ kapô. Abô Mavi atu ba yahanañ intu hanaḡ aêḡ.

Avômalô Israeḡ lôk abô balabuḡ

¹⁷ Môlô vi olam am nena Israeḡ. Môlô lemimhabi nena owa Mose anêḡ abô balabuḡ ba intu Wapômbêḡ

tem enja môlô thô. Lôk obam am nena, “Yêlô ma Wapômbêḡ anêḡ avômalô.” ¹⁸ Ma Wapômbêḡ anêḡ abô bôk hadôḡ môlô ba intu oyala malêla takatu ba Wapômbêḡ lahavinḡ ma malêla takatu ba mavi anôḡ. ¹⁹⁻²⁰ *Ma môlô lemimhabi nena abô balabuḡ ma môlô unim ba oyala auk lôk abô avanôḡ sapêḡ. Ba intu lemimhabi nena hatôm nondom ḡê maleḡinḡ pusip lôk nônêḡ deda êndêḡ avômalô takatu ba êmô momañininḡ lôk uḡgwik auk thô ek avômalô auk thônôthôn lôk auk pulusik e?

²¹ *Avanôḡ, ôdôḡ avômalô vi, ma aisê ka miḡ ôdôḡ amda ami? Ma onañ nena avômalô miḡ neja vani ami. Ma môlôda? ²² Ma onañ nena miḡ nindum sek imbinḡ anyô yaḡ yanavi ami, ma môlôda udum mena mi e? Ma ôdô ḡḡôk, ma doḡtom owa ininḡ nômkama vani hayô ininḡ malak matherḡ e? ²³ Ma obam am hathak abô balabuḡ ma doḡtom ômô lu êḡ ma hatôm otauvinḡ Wapômbêḡ anêḡ athêḡ. ²⁴ Hatôm bôk eto nena,

“Môlô Israeḡ udum kambom ba intu avômalô loḡ buyaḡ enañ abôma hathak Wapômbêḡ anêḡ athêḡ.” *Aisaia 52:5*

²⁵ Môlô osopa balabuḡ, êḡ ma tabô nenḡothe anyô ininḡ kupik ma nôm mavi. Ma doḡtom ômô balabuḡ lu, êḡ ma ubitak hatôm

* 2:14: Ap 10:35 * 2:19-20: 2Ti 3:5

* 2:21: Mat 23:3-4 * 2:26: Gal 5:6

nê takatu ba miñ engothe iniñ kupik ami. ²⁶ *Ma aên iyom ma nê takatu ba miñ engothe iniñ kupik ami ma doñtom esopa balabuñ, êñ ma Wapômbêñ tem ênjê i êtôm nê engothe kupik havin. ²⁷ Avanôn, mólô avômalô IsraeI owa Wapômbêñ anêñ kapyá balabuñ ba ongothe unim kupik vê. Ma doñtom ômô balabuñ lu ba avômalô loñ buyañ takatu ba miñ engothe iniñ kupik vê ami ma esopa abô balabuñ tem nenañ mólônim kambom bêñ. ²⁸⁻²⁹ *Ôpatu ba habitak anêñ IsraeI ba engothe anêñ kupik vê, ma doñtom kapô lôk auk miñ hamô havin Wapômbêñ ami, miñ IsraeI anôn ami. Mi, IsraeI anôn ma ôpatu ba anêñ kapô hamô havin Wapômbêñ. Ma tabô engothe kupik anôn ma miñ kupik viyain hatôm balabuñ hanañ ami. Mi, tabô engothe kupik anôn ma Lovak Matherñ da hangothe tabô êñ hêk anyô kapô. Ôpêñ ma avômalô miñ ebam ami. Mi, Wapômbêñ da habam yani.

3

Kobom kambom miñ hatôm indum ba Wapômbêñ etak anêñ balabuñ ami

¹ Aên ba malê mavi te intu hêk ek avômalô IsraeI? Ma engothe kupik, ma malê mavi te tem êpôm i? ² Mavi loma-loma bêñ anôn hêk! Nôm môñ ma Wapômbêñ bôk hêv anêñ abô halôk thêlô bahenjin ek neyabin.

³ Ma doñtom nê IsraeI doho miñ êvhavin ami. Ba intu nôm êñ hatôm indum ba Wapômbêñ etak anêñ balabuñ e? ⁴ Mi anôn! Avômalô lôkthô ma avômalô abôyan, ma doñtom Wapômbêñ da hanañ abô avanôn ba hasopa anêñ abô iyom. Hatôm bôk eto nena,

“Abô takatu ba honañ,
ma tem nêgê nena abô
avanôn iyom.

Ma avômalô idum abô ek o,
ma tem ômô i lu.” *Kapyá*
Yen 51:4

⁵ Yêlôaniñ kambom hik Wapômbêñ anêñ thêthôn thô halêm yain. Aên ba avômalô pik doho enañ nena, “Wapômbêñ hik anêñ lamanin thô ba hêv vovañ viyañ hathak yêlôaniñ kambom, êñ ma hadum kambom.” ⁶ Êñ ma lokban! Wapômbêñ miñ thêthôn ami, ma tem indum abô thêthôn aisê esak avômalô pik sapên? ⁷ Ma anyôla tem enañ nena, “Yenañ abôyan hik thô nena Wapômbêñ anêñ abô ma avanôn ba nanêm athên lôkmanjin êndên yani. Ma doñtom, aisê ka Wapômbêñ hayê ya nena anyô kambom ba hanañ ya bêñ?” ⁸ Abô êñ ma hatôm abô kambom atu ba bôk doho enañ, “Alalô nandum kambom ek nôm mavi imbitak.” Ma avômalô doho esau nena yahanañ abô êñ. Aên ba malain takatu ba tem êpôm i ma thêthôn.

* 2:28-29: Lo 30:6; Kol 2:11

Anyô thêthônj la miñ hamô ami

⁹ *Aêñ ba alalô nanañ aisê? Avômalô Israèl iyom intu mavi hêk Wapômbêñ ma, ma avômalô loñ buyañ ma mi e? Mi, bôk yahanañ yôv nena alalô lôkthô ma amô kambom vibin, avômalô Israèl lôk avômalô loñ buyañ havin. ¹⁰ Hatôm bôk eto nena, "Anyô thêthônj la miñ hamô ami. Mi anônj.

¹¹ Ma anyô lôkawk mavi la miñ hamô ami.

Lôk anyôla miñ habôlêm Wapômbêñ ami.

¹² Avômalô lôkthô êvôlinj dômiñin hadêñ Wapômbêñ ba intu ibitak êtôm nôm oyañ. *Kapya Yeñ 14:1-3; 53:1-3; Sav 7:20*

Ma miñ anyôla hadum mavi ami, milôk.

¹³ Abô takatu ba hale thêlô veñinbôlêk ma ôvpalê hatôm elav anyô ñama ininj lôv abôlêk vê.

Thêlô ethak enañ abôyañ bêñ anônj hale veñinbôlêk. *Kapya Yeñ 5:9*

Ma inin abô hatôm umya kambom anêñ sinin. *Kapya Yeñ 140:3*

¹⁴ Wak nômbêñ intu ma thêlô enañ abôma lôk leñinñaña. *Kapya Yeñ 10:7*

¹⁵ Ma elom evenj ek nijik anyô vônô.

¹⁶ Loñ takatu ba thêlô i, ma ibulinj avômalô ba êv malainj hadêñ i.

¹⁷ Ma êthônj bôk lo loñ nêmol labali imbinj avômalô vi paliñ. *Aisaia 59:7-8*

¹⁸ Ma miñ êkô dokte ek Wapômbêñ ami." *Kapya Yeñ 36:1*

¹⁹ Alalô bôk ayala yôv nena abô balabuñ takêñ ma hanañ hathak avômalô Israèl takatu ba êmol balabuñ vibin. Ba intu avômalô Israèl lôk avômalô pik sapêñ bônônj iyom hathak Wapômbêñ hanañ inin kambom bêñ. ²⁰ *Aêñ ba anyôla miñ hatôm esopa balabuñ ba imbitak thêthônj êñjêk Wapômbêñ ma ami. Mi, balabuñ hathak hik alalôanin kambom thô hadêñ alalôda.

Alalô abitak thêthônj hathak aêvhavinj iyom

²¹ Ma donjom lêk Wapômbêñ hik loñondê yanja thô hadêñ alalô ek nambitak thêthônj êñjêk yani ma. Ma Mose lôk plopet bôk enañ hathak loñondê êñ yôv. Ma loñondê êñ miñ hanañ hathak nesopa balabuñ ami. Mi. ²² *Loñondê êñ ma aêntêk. Wapômbêñ halam avômalô takatu ba êvhavinj Yisu Kilisi nena thêthônj. Avômalô Israèl lôk avômalô loñ buyañ sapêñ ma imbitak thêthônj hathak loñondê donjom êñ iyom. ²³ Ek malê nena lôkthô idum kambom ba êv yak ba miñ hatôm nêmol lôkmanginj êtôm Wapômbêñ ami. ²⁴ *Aêñ ba intu Wapômbêñ habi anêñ wapôm sam ba hapesañ

* 3:9: Lom 1:18-2:24; 3:23 * 3:20: Sng 143:2; Lom 7:7; Gal 2:16 * 3:22: Gal

2:16 * 3:24: Lom 5:1

loṅôndê ek avômalô nimbitak thêthônḡ. Hadum aêḡ hathak lôkmala atu ba Yisu Kilisi hêv ek hapole ḡê takatu ba êvhaviḡ iniḡ kambom anêḡ malaiḡ vê. ²⁵ Wapômbêḡ hatak Yisu Kilisi hêk avômalô malenḡ ek ema ba enḡasô anêḡ thalalenḡ êtôm da ek enja alalôaniḡ kambom anêḡ vovaḡ. Ba intu alalô aêvhaviḡ, êḡ ma Wapômbêḡ tem etak anêḡ lamanḡ atu hathak alalô. Êḡ ma hik thô nena yani bôk hadum thêthônḡ hathak avômalô takatu ba bôk êmô hamônḡ vêm ka Kilisi hama hathak a. Thêlô idum kambom, ma miḡ hadum abô kethenḡ ek i ami. Mi, havalonḡ lôkthô iniḡ kambom loḡ aleba hatak hayô hamô Yisu iyom. ²⁶ Ma lêk hik thô nena yanida ma thêthônḡ ba hapesaḡ loṅôndê ek dalam avômalô takatu ba êvhaviḡ Yisu nena thêthônḡ.

²⁷ Aêḡ ba opalê hatôm embam yanida? Mi anônḡ, ek malê nena alalô miḡ adum ku asopa balabuḡ ek nambitak thêthônḡ ênjêk Wapômbêḡ ma ami. Mi, aêvhaviḡ iyom. ²⁸ Alalô aêvhaviḡ nena ôpatu ba hêvhaviḡ iyom intu hamô thêthônḡ hêk Wapômbêḡ ma. Ma ku esopa balabuḡ miḡ hatôm indum ôpêḡ imbitak thêthônḡ ami. Mi. ²⁹ *Wapômbêḡ ma avômalô Israeḡ iyom iniḡ Wapômbêḡ e? Mi, yani ma avômalô loḡ buyaḡ iniḡ Wapômbêḡ haviḡ. ³⁰ *Ek malê nena Wapômbêḡ

ma doḡtom iyom. Ma hik loṅôndê doḡtom iyom thô ek nambitak thêthônḡ ênjêk yani ma. ḡê takatu ba enḡothe iniḡ kupik ba êvhaviḡ ma Wapômbêḡ tem endam i nena ḡê thêthônḡ. Ma ḡê takatu ba miḡ enḡothe iniḡ kupik ami ba êvhaviḡ ma Wapômbêḡ tem endam i imbiḡ nena ḡê thêthônḡ. ³¹ *Lêk aisê? Alalô adum êvhaviḡ hi bêḡ ma balabuḡ tem imbitak êtôm nôḡm oyaḡ e? Mi, êvhaviḡ havatho balabuḡ loḡ.

4

Wapômbêḡ dalam Abraham nena anyô thêthônḡ hathak anêḡ hêvhaviḡ

¹ Alalô lenḡimbi bumalô Abraham. Yani hadum aisê ba habitak thêthônḡ? ² Yani hadum ku ba habitak thêthônḡ ba intu yani hatôm êmbôi, e? Mi anônḡ, Wapômbêḡ miḡ lahabi aêḡ ami. ³ *Bôk eto aisê? Eto nena,

“Abraham hêvhaviḡ Wapômbêḡ ba intu dalam yani nena anyô thêthônḡ.”
Môn Anônḡ 15:6

⁴ Anyô te hadum ku ba anêḡ anyô bêḡ hêv yani vuli, êḡ ma nanaḡ nena hêv anêḡ anyô ku vuli ma miḡ nanaḡ nena anêḡ anyô bêḡ hêv anêḡ wapôm hadêḡ yani ami. ⁵ Ma doḡtom anyô miḡ hatôm indum ku ek imbitak thêthônḡ ami. Mi, hêvhaviḡ Wapômbêḡ iyom, ma tem Wapômbêḡ endam yani nena

* 3:29: Lom 10:12

* 3:30: Lo 6:4; Gal 3:20

* 3:31: Mat 5:17

* 4:3: Gal

anyô thêthôn. Wapômbên ma ôpatu ba halam nê kambom nena thêthôn. ⁶ Devit bôk hanaŋ aên iyom hathak avômalô takatu ba miŋ idum ku ek nimbitak thêthôn ami, ma Wapômbên halam i nena nê thêthôn. Yani hanaŋ nena thêlô lêk êmô lôk leŋiŋmavi ba hatô hathak i nena,

⁷ “Nê takatu ba Wapômbên bôk hêv iniŋ kambom vê
lôk haluviŋ iniŋ sek,
thêlô lêk êmô lôk
leŋiŋmavi.

⁸ Ma nê takatu ba bôk Wapômbên lapaliŋ iniŋ kambom,
lêk êmô lôk leŋiŋmavi.”
Karya Yer 32:1-2

⁹ Môlônim auk aisê? Mek mavi êŋ ma nê Israeŋ takatu ba engothe kupik iyom iniŋ e? Ma nê loŋ buyaŋ takatu ba miŋ engothe kupik ami? Alalô bôk anaŋ nena Ablaham hêvhaviŋ ba intu halam yani nena anyô thêthôn. ¹⁰ Ma engothe yani kupik vêm ka Wapômbên halam yani nena anyô thêthôn e? Mi, bôk halam yani yôv nena anyô thêthôn. ¹¹ *Miŋ engothe Ablaham kupik ami denaŋ ma hêvhaviŋ ba Wapômbên halam yani nena anyô thêthôn. Vêm ma Wapômbên havak balabuŋ neŋgothe kupik hatôm tabô ek injik thô nena bôk halam yani nena anyô thêthôn yôv. Aên ba Ablaham habitak hatôm Lambô ek nê êvhaviŋ takatu

ba miŋ engothe iniŋ kupik ami ek Wapômbên endam i nena nê thêthôn. ¹² Ma aên iyom ma Ablaham ma nê takatu ba engothe kupik lôk esopa anên vaŋgwam hathak êvhaviŋ iniŋ lambô. Iniŋ êvhaviŋ ma hatôm bumalô Ablaham anên ba hêvhaviŋ vêm ka engothe anên kupik haveŋ yam.

¹³ *Wapômbên habutiŋ abô haviŋ Ablaham lôk anên limi nena tem nêm pik sapên êndên i hathak anên thêthôn atu ba halêm anên hêvhaviŋ. Ma miŋ hathak anên hasopa balabuŋ ami. ¹⁴ *Avômalô esopa abô balabuŋ ba ewa nôm atu ba Wapômbên habutiŋ abô hathak, êŋ ma êvhaviŋ lêk habitak hatôm nôm oyaŋ. Ma Wapômbên anên abô atu ba habutiŋ haviŋ Ablaham habitak hatôm yavoyav oyaŋ. ¹⁵ *Ek malê nena balabuŋ hathak havôv Wapômbên anên lamaniŋ halêm hadên avômalô takatu ba miŋ esopa ami. Balabuŋ mi, ma tem namô balabuŋ lu aisê?

¹⁶ *Aên ba avômalô ewa nôm takatu ba Wapômbên habutiŋ abô hathak anên anôn hathak iniŋ êvhaviŋ. Ba intu hathak anên wapôm ma Wapômbên hadum nôm êŋ. Ma Wapômbên hik anên abô habutiŋ haviŋ Ablaham loŋ hathak anên limi sapên atu ba êvhaviŋ, avômalô Israeŋ takatu ba bôk ewa anên balabuŋ lôk avômalô

* 4:11: Stt 17:10-11 * 4:13: Stt 17:4-6; 22:17-18; Gal 3:29 * 4:14: Gal 3:18

* 4:15: Lom 3:20; 5:13 * 4:16: Gal 3:7

loŋ buyaŋ haviŋ. Ba intu yani ma bumalô ek alalô lôkthô. ¹⁷ Hatôm abô atu ba Wapômbêŋ bôk hanaŋ ba eto nena,

“Lêk yahatak o ek umbitak avômalô lodôŋlodôŋ iniŋ lim.” *Môŋ Anôŋ 17:5*

Abô êŋ ma avanôŋ hêk Wapômbêŋ ma. Ablaham hêvhaviŋ yani atu ba hathak hêv lôkmala hadêŋ nê ŋama ma hathak halam nômkama takatu ba miŋ hamô ami, ma lôkthô ibitak aêŋ.

¹⁸ Avômalô sapêŋ leŋiŋhabi nena nôm êŋ miŋ hatôm imbitak ami. Ma doŋtom Wapômbêŋ hik vuliŋ leŋsawa thô hadêŋ yani ba hanaŋ,

“Anêm libumi tem nimbitak aêŋ.” *Môŋ Anôŋ 15:5*

Ma Ablaham hêvhaviŋ ba hêv ma ba intu habitak lodôŋlodôŋ iniŋ lambô.

¹⁹ *Ablaham hayala nena yani anêŋ sondabêŋ hatôm 100 ba lêk liŋkupik hayalôv. Ma Sala liŋkupik bôk hayalôv aêŋ iyom. Ma doŋtom nôm êŋ miŋ hatauviŋ anêŋ hêvhaviŋ ami. Mi, havalon loŋ lôklokwaŋ.

²⁰ Ma miŋ hawa auk ju hathak abô atu ba Wapômbêŋ havak haviŋ yani ami. Mi, anêŋ hêvhaviŋ halumbak bêŋ ba hêv athêŋ lôkmaŋgiŋ hadêŋ Wapômbêŋ.

²¹ Yani hayala yôv nena Wapômbêŋ hatôm indum êtôm atu ba bôk habutiŋ.

²² Ba intu

“Wapômbêŋ halam yani nena anyô thêthôŋ.” *Môŋ*

Anôŋ 15:6

²³⁻²⁴ Ma abô atu ba eto nena “halam yani nena anyô thêthôŋ,” miŋ hathak Ablaham iyom ami. Mi, eto hathak alalô takatu ba êvhaviŋ Wapômbêŋ atu ba hik alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu liŋ hêk ŋama. Ba intu halam alalô lôkthô atu ba aêvhaviŋ nena nê thêthôŋ. ²⁵ *Yisu êŋ intu Wapômbêŋ hatak ek ema esak alalôaniŋ kambom ma hik liŋ hathak loŋbô ek êpôpêk loŋôndê ek alalô nambitak thêthôŋ.

5

Alalô lêk amô labali haviŋ Wapômbêŋ

¹ Alalô aêvhaviŋ ba Wapômbêŋ halam alalô nena avômalô thêthôŋ. Aêŋ ba lêk amô labali haviŋ Wapômbêŋ hathak alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi. ² Hathak aêvhaviŋ ma yani hawa alalô ba hadô hamô Wapômbêŋ anêŋ wapôm kapô atu ba êntêk lêk amô. Ma alalô aêv maleniŋ lôk leŋiŋmavi ek namô Wapômbêŋ anêŋ lôkmaŋgiŋ kapô. ³ *Ma aêŋ iyom ma alalô leŋiŋmavi esak malaiŋ takatu ba hapôm alalô ek malê nena alalô bôk ayala nena malaiŋ takêŋ tem indum ba alalô namiŋ lôklokwaŋ. ⁴ Ma amiŋ lôklokwaŋ, êŋ ma hik thô nena alalô amô malaiŋ takêŋ lu. Ma amô malaiŋ takêŋ lu, êŋ ma havatho alalô loŋ ek nanêm maleniŋ. ⁵ Ma aêv

* 4:19: Stt 17:17 * 4:25: Ais 53:4-5

* 5:3: Jem 1:2-3; 1Pi 1:5-7

malenij êj miñ hatôm indum alalô kapôlônij malainj ami. Mi, Wapômbêj bôk hançasô anêj lahavinj halôk alalô kapôlônij hathak anêj Lovak Mathenj atu ba hêv hadêj alalô.

⁶ Nodañô. Bôk alalô lokwanj mi ba apôlik hathak Wapômbêj ma hadêj anêj waklavônj atu ba yanida hatak ma hêv Yisu halêm ba hama hathak alalô. ⁷ Hatôm anyôla ema ek enja anyô thêthônj yan anêj lonj e? Injo, betha wakla intu anyô yan hêv anêj lôkmala ek nê m anyô mavi yan sa la. ⁸ *Ma doñtom Wapômbêj hik anêj lahavinj alalô thô aêntêk. Alalô adum kambom denanj ma Kilisi hêv anêj lôkmala ba hama ek alalô. ⁹ *Ma lêk Wapômbêj halam alalô nena thêthônj hathak Yisu anêj thalalenj. Aêj ba intu nayala nena hathak yani ma tem nê m alalô vê ênjêk anêj lamanij. ¹⁰ Sêbôk ma alalô lôk Wapômbêj apôlik hathak i, êj ma hapesanj abô havinj alalô hathak Nakadunj anêj ñama ek nambitak anêj ñê mólô. Ma lêk alalô ma anêj ñê mólô ba intu ayala katô nena tem nê m alalô bulubinj esak anêj lôkmala. ¹¹ Ma nô m mavi yan ma aêntêk. Hathak Anyô Bêj Yisu Kilisi ma alalô abitak Wapômbêj anêj ñê mólô ba intu alalô athak leñinj mavi anônj hathak Wapômbêj.

Ñama halêm anêj Adam ma lôkmala halêm anêj Kilisi

¹² *Kambom halêm pik hathak anyô doñtom iyom ma ñama halêm pik hathak kambom. Avômalô pik lôkthô idum kambom ba intu ñama hapôm sapêj. ¹³ *Abô balabunj mi denanj ma kambom bôk hamô pik yôv. Ma Wapômbêj miñ hakatunj avômalô inij kambom tomtom ami ek malê nena balabunj mi denanj. ¹⁴ Avômalô takatu ba evenj Adam yam ba hi hayô waklavônj Wapômbêj hêv balabunj hadêj Mose ma miñ êmô balabunj lu hatôm Adam ami. Ek malê nena thêlô miñ êmô balabunj kapô ami. Ma doñtom ñama hayabinj thêlô sapêj.

Ma Adam ma hatôm anyô yan atu ba havenj yam anêj dahô. ¹⁵ Adam ma anyô doñtom, ma doñtom hamô Wapômbêj anêj balabunj lu ba avômalô bêj anônj ema. Ma Yisu Kilisi, yani ma anyô doñtom aêj iyom. Ma doñtom hathak yani anêj wapôm ma Wapômbêj habi anêj wapôm sam ba hêv liñsinj ek hêv nô m mavi hadêj avômalô bêj anônj. Ba intu wapôm atu ba Wapômbêj hêv ma miñ hatôm kambom atu ba Adam hadum ami. ¹⁶ Avanonj binj, wapôm êj lôk kambom êj inij anônj ma yanja yanja. Kambom anêj anônj ma aêntêk, Wapômbêj hadum abô ba hik kambom

* 5:8: Jon 3:16; 1Jon 4:10 * 5:9: Lom 1:18; 2:5; Ep 2:3-5 * 5:12: Stt 3:6;
Lom 6:23 * 5:13: Lom 4:15

êḅ anêḅ malaiḅ thô. Ma wapôm anêḅ anôḅ ma aêntêk, hadum ḅê takatu ba idum kambom lomaloma ibitak thêthôḅ. ¹⁷ Anyô doḅtom hadum kambom ba intu ḅama hayabiḅ avômalô pik sapêḅ hathak anêḅ kambom. Ma doḅtom Wapômbêḅ anêḅ wapôm ma hamô vuliḅ ek ḅama ba intu avômalô takatu ba ewa Wapômbêḅ anêḅ wapôm atu ba hêv liḅsiḅ tem nimbitak thêthôḅ. Thêlô tem lovak ek kambom lo ḅama ma nêḅmô lôkmala êtôm kiḅ esak anyô doḅtom, ôpêḅ ma Yisu Kilisi.

¹⁸ *Aêḅ iyom ma anyô te hadum kambom te ba intu Wapômbêḅ hadum abô hathak avômalô sapêḅ ba hik iniḅ malaiḅ thô. Ma doḅtom anyô yaḅ hadum nôḅm thêthôḅ yaḅ ba intu Wapômbêḅ halam alalô sapêḅ nena thêthôḅ ba hêv lôkmala hadêḅ alalô. ¹⁹ *Avanôḅ, anyô te anêḅ lêndôḅ kôtoḅ hadum avômalô bêḅ anôḅ ibitak ḅê idum kambom. Ma doḅtom anyô yaḅ anêḅ halaḅô abô hadum avômalô bêḅ anôḅ ibitak thêthôḅ hêk Wapômbêḅ ma.

²⁰ Wapômbêḅ hêv balabuḅ ek avômalô neyala nena thêlôniḅ kambom ma nôḅm kambom anôḅ. Ma doḅtom iniḅ kambom habitak bêḅ anôḅ, êḅ ma Wapômbêḅ anêḅ wapôm halumbak hi ba hi. ²¹ *Sêbôk ma kambom hathak hayabiḅ avômalô lôkthô ba

hêv ḅama. Ma doḅtom lêk ma Wapômbêḅ anêḅ wapôm hayabiḅ alalô ba halam alalô nena thêthôḅ ek nêḅm lôkmala atu ba tem êḅmô êtôm wak nôḅmbêḅ intu sapêḅ hathak alalôaniḅ Anyô Bêḅ Yisu Kilisi anêḅ athêḅ.

6

Kambom anêḅ lôklokwaḅ lêk hêv yak

¹ Môlônim auk aisê? Bôk yahato yôv nena avômalô idum kambom bêḅ anôḅ, êḅ ma Wapômbêḅ anêḅ wapôm tem indumbak ni ba ni. Aêḅ ba mavi ek alalô nandum kambom lomaloma ek Wapômbêḅ anêḅ wapôm indumbak ni ba ni e? ² Mi anôḅ! Alalô bôk atôm ḅê ḅama ek kambom anêḅ lôklokwaḅ miḅ êḅbôv alalô ami ba intu hatôm nandum kambom thêthô e? Mi. ³ *Alalô takatu ba athik ḅaḅ lôk athak doḅtom haviḅ Yisu Kilisi bôk athik hathak anêḅ ḅama haviḅ. Lemimpaliḅ e? ⁴ *Ba intu athik ḅaḅ, êḅ ma hatôm alalô ama ba elav haviḅ Kilisi. Ma hathak ôdôḅ êḅ ma Wapômbêḅ atu ba bôk hik Kilisi liḅ hêk ḅama hathak anêḅ lôklokwaḅ lôkmaḅḅiḅ lêk hadum aêḅ hadêḅ alalô ek namô imbiḅ lôkmala lukmuk êḅ.

⁵ Alalô bôk athak doḅtom aviḅ Kilisi lôk anêḅ ḅama yôv ba intu avanôḅ biḅ nena tem nasak doḅtom imbiḅ anêḅ haviyô aêḅ

* 5:18: 1Ko 15:22 * 5:19: Ais 53:11

* 6:4: Kol 2:12 * 6:6: Gal 5:24

* 5:21: Lom 6:23 * 6:3: Gal 3:27

iyom. ⁶ *Alalô nayala nena alalôaniņ kapôlôniņ bô bôk ik vônô hathak a haviņ yani ek kambom anêņ lôklokwaņ miņ hatôm eyabiņ alalô esak loņbô ami. Ba intu kambom ma miņ lêk alalôaniņ alaņ ami. ⁷ Ek malê nena ôpatu ba bôk hama yôv haviņ Kilisi ma miņ hamô kambom anêņ lôklokwaņ vibiniņ ami.

⁸ Avanôņ biņ nena alalô bôk ama yôv haviņ Kilisi ba intu ayala nena tem namô lôkmala imbiņ yani. ⁹ Kilisi hama vêm ma Wapômbêņ hik yani liņ ba intu alalô nayala nena yani miņ hatôm ema esak loņbô ami. Ņama anêņ lôklokwaņ ma lêk nôm oyaņ ek yani. ¹⁰ Yani hama bôlôņ te iyom ek imbuliņ kambom anêņ lôklokwaņ. Ma lêk hamô lôkmala ek nêm athêņ lôkmaņgiņ êndêņ Wapômbêņ. ¹¹ *Aêņ iyom lemimimbi nena lêk atak kambom hatôm űê űama ma amô lôkmala haviņ Kilisi ek nanêm athêņ bêņ êndêņ Wapômbêņ. ¹² *Ba intu miņ notak kambom ek eyabiņ lemvimkupik ba nosopa anêņ thethaņak ami. ¹³ *Wapômbêņ bôk hik mólô liņ hêk űama ba ômô lôkmala. Ba intu nônêm amda lôk unim kupik lôbôlôbô sapêņ êndêņ Wapômbêņ ek nindum ku takatu ba thêthôņ. Ma miņ notak lemvimkupik bula ek indum kambom anêņ ku ami. ¹⁴ *Mólô ômô Wapômbêņ anêņ wapôm kapô ma miņ ômô

balabuņ vibiniņ ami. Ba intu kambom miņ mólônim anyô bêņ hathak loņbô ami.

Thêthôņ ma alalôaniņ alaņ

¹⁵ Lemimhabi aisê? Alalô amô Wapômbêņ anêņ wapôm kapô ma miņ amô balabuņ vibiniņ ami. Ba intu hatôm nandum kambom thêthô e? Mi anôņ. ¹⁶ *Ôpatu ba olaņô anêņ abô ba osopa, êņ ma hatôm mólônim anyô bêņ. Ba osopa kambom, êņ ma kambom hatôm mólônim anyô bêņ ba tem endom mólô ni űama. Ma aêņ iyom ma olaņô Wapômbêņ anêņ abô ba osopa, êņ ma hatôm mólônim anyô bêņ ba tem indum ba mólô numbitak avômalô thêthôņ. ¹⁷ Sêbôk ma kambom ma mólônim alaņ, ma doņtom Wapômbêņ hatak mólô hamô abô avanôņ vibiniņ ba lêk mólô ôêv kapôlômim ek olaņô abô êņ ba osopa. Hathak nôm êņ ma nanêm leņiņmavi êndêņ Wapômbêņ. ¹⁸ Kilisi bôk hêv mólô vê hêk kambom, mólônim alaņ bô. Ma thêthôņ lêk habitak mólônim alaņ lukmuk. ¹⁹ Auk êņ ma malaiņ ek mólô avômalô pik noyala ba intu yahêv liliņ hathak auk pik. Sêbôk ma mólô ôêv lemvimkupik bula ek loņgólôņ imbitak mólônim alaņ ek kambom indumbak ni ba ni. Ma doņtom lêk ma nônêm lemvimkupik lôkthô ek thêthôņ imbitak mólônim alaņ ek êmbôv mólô ni êndêņ mathêņ.

* **6:11:** 2Ko 5:15; Gal 2:19 * **6:12:** Stt 4:7 * **6:13:** Lom 12:1 * **6:14:** 1Jon

3:6 * **6:16:** Jon 8:34; 2Pi 2:19

20 Sêbôk ma môlônim alañ ma kambom. Ba miñ ômô thêthôñ anêñ lôklokwañ vibin ami. 21 Ma bôk owa anôñ alêla hêk kambom anêñ? Mi, nôm takêñ anêñ anôñ ma ñama iyom ba lêk môlô mama hathak. 22 Ma doñtom lêk Kilisi hapole môlô vé hêk kambom anêñ lôklokwañ ba Wapômbêñ lêk habitak môlônim alañ. Ba ku êñ anêñ anôñ lêk hadum môlô ubitak mathen ba tem nômô lôkmala êtôm wak nômbêñ intu sapêñ. 23 *Avômalô takatu ba idum kambom anêñ ku tem neja kambom anêñ vuli, êñ ma ñama. Ma doñtom avômalô takatu ba êmô havin alalôaniñ Anyô Bêñ Yisu Kilisi ma Wapômbêñ tem imbi anêñ wapôm sam oyañ biñ ba nê m lôkmala atu ba nê m ô êtôm wak nômbêñ intu sapêñ êndêñ i.

7

Lêk asopa loñôndê lukmuk

1 Aiyañ thêlô, môlô oyala balabuñ katô ba intu oyala nena balabuñ hayabin avômalô takatu ba êmô lôkmala iyom. Ma takatu ba bôk ema ma mi. 2 Anêñ ôdôñ ma hatôm avi atu ba hawa anyô. Thai êmô lôkmala ma balabuñ havalon thai loñ. Ma yamalô hama, êñ ma balabuñ miñ havalon yanavi loñ ami. 3 Aêñ ba yamalô hamô lôkmala denañ ma yanavi hadô ba hi hawa

anyô lukmuk, êñ ma elam yani nena avi sek. Ma doñtom yamalô hama, êñ ma balabuñ miñ havalon yani loñ ami ba intu hatôm enja anyô lukmuk ma miñ nendam yani nena avi sek ami.

4 *Aiyañ thêlô, môlô ma Kilisi anêñ liñkupik. Ba hathak ôdôñ êñ, ma oma hathak balabuñ ek miñ eyabin môlô ami ek nosak doñtom imbin anyô yañ. Ôpêñ ma Kilisi, ôpatu ba Wapômbêñ hik liñ hêk ñama. Aêñ ba môlô ma Kilisi anêñ ek urgwik anôñ mavi êtôm atu ba Wapômbêñ lahavin. 5 Sêbôk atu ba alalôaniñ kapôlôñin bô hayabin alalô ma balabuñ habisôk ek nandum kambom. Ba intu leñvinñkupik habi alak ek nandum kambom ba anêñ anôñ ma ñama. 6 *Ma doñtom lêk alalô ama ek balabuñ ba intu balabuñ anêñ lôklokwañ miñ havalon alalô loñ hathak loñbô ami. Ma nandum Wapômbêñ anêñ ku ba nasopa loñôndê lukmuk atu ba Lovak Mathen hik thô hadêñ alalô. Ma miñ nasopa balabuñ atu ba bôk eto anêñ loñôndê ami.

Balabuñ hik kambom thô

7 *Aêñ ba intu yahanan nena balabuñ ma nô m kambom e? Mi anôñ. Balabuñ mi, ma tem yayala kambom aisê? Balabuñ te hanan aêntêk, "Miñ malemkilik esak anyô yañ anêñ nômkama ami."

* 6:23: Lom 5:12,15

* 7:4: Lom 6:2,11

* 7:6: Lom 6:4; 8:2

* 7:7: Kis

Hathak abô êṅ iyom, yahayala nena yamalenkilik hathak avômalô vi iniṅ nôm kama, êṅ ma kambom. ⁸ Ma doṅtom kambom hawa balabuṅ êṅ ba habisôk ek yamalenkilik esak avômalô vi iniṅ nôm kama lomaloma. Balabuṅ mi, ma kambom anêṅ lôklokwaṅ ma mi hatôm ṅama. ⁹ Sêbôk atu ba yahathôṅ balabuṅ paliṅ, êṅ ma yahasonṅ nena ya ma anyô lôkmala. Ma doṅtom balabuṅ halêm, êṅ ma hatôm kambom hawa anêṅ lôkmala hathak loṅbô ba intu yahayala nena ¹⁰ ya hatôm anyô ṅama. Aêṅ ba yahasonṅ nena balabuṅ tem nêm lôkmala êndêṅ ya. Ma doṅtom mi, hêv ṅama hadêṅ ya. ¹¹ *Kambom hawa balabuṅ ba hasau ya hathak ek yandum kambom ek injik ya vônô. ¹² *Aêṅ ba nananṅ aisê esak abô balabuṅ? Balabuṅ ma nôm kambom e? Mi, Wapômbêṅ anêṅ balabuṅ ma mathenṅ lôk thêthôṅ ma mavi.

¹³ Aêṅ ba nananṅ nena nôm mavi êṅ hik ya vônô e? Mi anôṅ! Kambom da hawa nôm mavi êṅ ba hadum ek injik ya vônô esak. Ba intu ayê nena kambom ma nôm ôvathek anôṅ.

¹⁴ Alalô nayala nena balabuṅ halêm anêṅ Lovak Mathenṅ, ma doṅtom yada ma anyô pik ba kambom ma yenaṅ alaṅ ba yahadam ku hamô yani vibiṅ. ¹⁵ *Minṅ yahayala nôm atu ba ya-

hadum ami. Malêla takatu ba yalenṅhaviṅ yandum ma miṅ yahadam ami. Ma malêla takatu ba yahapôlik, êṅ ma yahathak yahadam. ¹⁶ Yahadam kambom atu ba yahapôlik hathak, êṅ ma hik thô nena yenaṅ auk halôk hathak balabuṅ anêṅ auk lôk hayala nena balabuṅ ma nôm mavi. ¹⁷ Kambom atu ba hamô yakapôlôṅ iyom intu havôv ya ek yandum kambom. Ma miṅ yenaṅ auk havôv ya ek yandum kambom takêṅ ami. ¹⁸ Yalenṅhaviṅ yandum malê atu ba mavi, ma doṅtom miṅ yahatôm yandum ami. Ba intu yahayala nena nômla mavi te miṅ hêk yakapôlôṅ bô ami. ¹⁹ Nôm mavi atu ba yalenṅ hik ya hathak ek yandum ma miṅ yahadam ami. Ma kambom takatu ba yahadô, êṅ ma yahadam havôhi thêthô. ²⁰ Avanôṅ, nôm kambom takatu ba yahadô yandum ma yahathak yahadam, ba intu hik thô nena yada miṅ yahadam ami. Mi, kambom takatu ba hamô yakapôlôṅ da intu hadum nôm êṅ.

²¹ Aêṅ ba avanôṅ biṅ nena wak nômbêṅ atu ba yalenṅhaviṅ yandum mavi ma kambom hamiṅ ya loṅ siṅ. ²² Ya dahôlôṅ lamavi hathak Wapômbêṅ anêṅ balabuṅ, ²³ *ma doṅtom lôklokwaṅ yaṅda hadum ku hathak yalenṅvinṅkupik ba hik vovak hadêṅ balabuṅ atu ba yalenṅhaviṅ yasopa.

* 7:11: Stt 3:13

* 7:12: 1Ti 1:8

* 7:15: Gal 5:17

* 7:23: Gal 5:17; 1Pi

Lôklokwanj ênj ma kambom anênj ba lovak ek yalenj haviņj atu ba havalonj ya ek yandum anênj ku. ²⁴⁻²⁵ *Aênj ba yenaņ auk ma aêntêk. Yalenj haviņj Wapômbênj anênj balabuņ imbitak yenaņ alaņ, ma doņtom yakapôlônj bô hathak hadum ba kambom habitak yenaņ alaņ. Ai, malaiņ ênj habuliņ ya kambom anônj! Yalenjviņkupik hathak hadum kambom ba intu havôv ya hi loņôndê űama. Opalê intu hatôm nêma ya sa? Wapômbênj hathak alalôaniņ Anyô Bênj Yisu Kilisi iyom intu hatôm nêma ya vê ênjêk kambom anênj lôklokwanj, ba intu yahanaņ yalenjmavi hadênj Wapômbênj.

8

Lêk asopa Lovak Mathenj anênj loņôndê lukmuk

¹ Abô takatu ba bôk yahanaņ yôv anênj ôdônj ma aêntêk. Wapômbênj tem miņ indum abô ba nêma malaiņ êndênj avômalô takatu ba êmô haviņj Yisu Kilisi ami. ² Ek malê nena hathak Yisu Kilisi anênj ku, ma Lovak Mathenj atu ba hêv lôkmala anênj lôklokwanj hêv alalô vê hêk kambom anênj lôklokwanj atu ba havôv alalô hi ek nama. ³ Alalôaniņ kapôlônj bô miņ hatôm esopa balabuņ ami ba intu balabuņ ênj miņ hatôm nêma alalô vê ênjêk kambom anênj lôklokwanj ami. Ma doņtom Wapômbênj da hadum nôma ênj hathak hêv

Nakaduņ halêm hatôm anyô pik atu ba hadum kambom. Ma hêv yani hatôm da hathak alalôaniņ kambom ba hawa anênj vovaņ. ⁴ *Yani hadum aênj ek balabuņ injik anênj anônj imiņ alalô atu ba asopa Lovak Mathenj anênj loņôndê ma miņ kapôlônj bô anênj loņôndê ami.

⁵ Avômalô takatu ba êmô kapôlônj bô vibiņ ethak leņiņhabi auk takatu ba kapôlônj bô lahaviņj. Ma doņtom avômalô takatu ba êmô Lovak Mathenj vibiņ ethak leņiņhabi auk takatu ba Lovak Mathenj lahaviņj. ⁶ Ma avômalô takatu ba iniņ auk hasopa kapôlônj bô anênj auk tem nema. Ma doņtom avômalô takatu ba iniņ auk hasopa Lovak Mathenj anênj auk tem neja lôkmala ba nêmô labali. ⁷ Avômalô takatu ba evalonj kapôlônj bô miņ hatôm nesopa Wapômbênj anênj balabuņ ami. Ba intu miņ esopa ami ba iniņ auk hapôlik hathak yani. ⁸ Ma avômalô takatu ba kapôlônj bô hayabiņ i miņ hatôm nindum Wapômbênj lamavi ami.

⁹ *Ma doņtom môlônim kapôlômim bô miņ hayabiņ môlô ami ma mi. Wapômbênj anênj Lovak Mathenj da intu hamô môlô kapôlômim ba hayabiņ môlô. Ma avômalô takatu ba Kilisi anênj Lovak Mathenj mi, thêlô ênj intu miņ yani anênj ami. ¹⁰ *Udum

* 7:24-25: 1Ko 15:57 * 8:4: Gal 5:16,25 * 8:9: 1Ko 3:16; 12:3 * 8:10: Gal 2:20

kambom ba intu unim kupik tem ema. Ma donptom Kilisi hamô môlô kapôlômim ba bôk ubitak avômalô thêthôn yôv. Aêḡ ba dahôlômim lêk hawa lôkmala anôḡ yôv. ¹¹ Wapômbêḡ bôk hik Yisu Kilisi liḡ hêk ḡama. Ma anêḡ Lovak Mathêḡ hamô môlô kapôlômim, ba hathak Lovak Mathêḡ anêḡ ku ma Wapômbêḡ tem nêḡm lôkmala êndêḡ kupik atu ba tem ema aêḡ iyom.

Lovak Mathêḡ hadum ba alalô abitak Wapômbêḡ nali

¹² Aêḡ ba aiyaḡ thêlô, alalôaniḡ ku hêk ek nasopa Lovak Mathêḡ anêḡ auk ma miḡ nasopa kapôlônḡiḡ bô anêḡ auk esak loḡbô ami. ¹³ *Môlô osopa unim kapôlômim bô anêḡ auk, êḡ ma tem noma. Ma donptom uik kambom atu ba kapôlômim bô lahaviḡ vônô hathak Lovak Mathêḡ, êḡ ma tem nôḡmô lôkmala. ¹⁴ Wapômbêḡ anêḡ avômena ma avômalô takatu ba Lovak Mathêḡ halom i. ¹⁵ *Wapômbêḡ hêv anêḡ Lovak Mathêḡ hadêḡ alalô. Ma Lovak Mathêḡ hadum ek alalô nambitak Wapômbêḡ da anêḡ avômena ba intu alaḡ nena, "Aba, Wakamik!"* Ma miḡ hatak alalô hamô yani vibinḡ ek nakô esak loḡbô ami. ¹⁶ *Ma Lovak Mathêḡ hathak hik alalôaniḡ auk loḡ nena

alalô ma Wapômbêḡ anêḡ avômena anôḡ. ¹⁷ Alalô ma Wapômbêḡ anêḡ avômena ba intu tem alalô naja nôḡm mavi takatu ba yani bôk habutinḡ haviḡ anêḡ avômalô. Avanôḡ, tem naja nôḡm mavimavi takêḡ anêḡ Wapômbêḡ imbinḡ Kilisi. Ma lêk awa vovaḡ hatôm yani bôk hawa, êḡ ma tem naja athêḡ lôkmaḡḡiḡ imbinḡ yani.

Lôkmaḡḡiḡ tem imbitak em-beḡyam

¹⁸ Avanôḡ, Wapômbêḡ tem injik anêḡ lôkmaḡḡiḡ thô ek namô kapô. Ba intu yalenḡhabi nena malaiḡ lomalama takatu ba lêk hapôm alalô, êḡ ma nôḡm oyaḡ lôkthô. ¹⁹ Nômkama sapêḡ atu ba Wapômbêḡ hapesaḡ ma êvsoḡ ba eyabinḡ ek nêḡê waklavônḡ atu ba tem yani injik anêḡ avômena thô. ²⁰⁻²¹ *Ek malê nena nôḡmkama pik sapêḡ lêk êḡmô mayaliv. Wapômbêḡ habulinḡ hathak Adam anêḡ kambom ba hêv malaiḡ hadêḡ nôḡm takêḡ. Ma nôḡm takêḡ miḡ lenḡhaviḡ aêḡ ami. Nômkama takatu ba hapesaḡ lêk epalê ba hatôm êḡmô koladônḡ. Ma donptom wak te tem nêḡm nôḡm takêḡ vê êḡḡêk koladônḡ êḡ ba nede yaḡḡ imbinḡ Wapômbêḡ anêḡ avômena takatu ba êḡmô anêḡ lôkmaḡḡiḡ kapô. Ba intu nôḡmkama lôkthô lêk êv maleḡḡiḡ.

* **8:13:** Gal 6:8; Kol 3:5 * **8:15:** 2Ti 1:7 * **8:15:** Gal 4:5-7; ALK 21:7 * **8:15:**

'Aba' anêḡ ôdônḡ nena 'wakamik' hathak Abô Alam. Nôḡḡô Mak 14:36. * **8:16:**

2Ko 1:22 * **8:20-21:** Stt 3:17-19

22 Alalô ayala nena nômkama sapêḡ atu ba Wapômbêḡ bôk hapesaḡ ma lôkthô lêk elañ ba elom evenḡ hatôm avi lavuvi ek embathu aleba lêk. 23 *Vovaḡ êḡ lêk hapôm alalô haviḡ ma miḡ nômkama iyom ami. Wapômbêḡ bôk hêv Lovak Matherḡ yôv hatôm nôm mavi môḡ hadêḡ alalô. Ba intu alalôaniḡ kapôlôḡniḡ halañ ba halom havenḡ ba hayabiḡ wak atu ba alalô tem nambitak êtôm Wapômbêḡ da anêḡ avômena anôḡ lôk nêḡ kupik lukmuk êndêḡ alalô. 24 Avanôḡ, Wapômbêḡ bôk hêv alalô bulubiḡ yôv, ma doḡtom miḡ alalô ayê balabuḡ anêḡ anôḡ sapêḡ hathak maleḡniḡ ami denañ. Ba intu aêv maleḡniḡ ba ayabiḡ anêḡ anôḡ. Avômalô miḡ ethak eyabiḡ nôḡ takatu ba bôk ewa yôv ami. Mi. 25 Ma aêḡ iyom ma alalô aêv maleḡniḡ hathak nôḡ takatu ba miḡ bôk ayê ami denañ. Ba intu amô maliḡyaô ba ayabiḡ.

26 Ma Lovak Matherḡ hathak hêv alalô sa haviḡ. Alalô lokwaḡ mi ba athôḡ nena nateḡ mek aisê. Êḡ ma Lovak Matherḡ da hêv alalô sa ba hateḡ mek hatôm kapô halañ iyom ma abô mi. 27 *Ma Wapômbêḡ atu ba hayala kapôlôḡniḡ sapêḡ halañô ba hayala Lovak Matherḡ anêḡ mek êḡ. Ek malê nena Lovak Matherḡ hateḡ mek

ek avômalô mathenḡ hatôm Wapômbêḡ anêḡ lahaviḡ.

Avômalô takatu ba Wapômbêḡ halam tem nêḡtôm Kilisi

28 *Alalô ayala nena Wapômbêḡ hathak hawa nômkama nômbêḡ atu ba habitak ba hadum ek nôḡ mavi imbitak ek avômalô takatu ba lenḡhaviḡ yani. Thêlô ma yani bôk halam i yôv hatôm yanida anêḡ lahaviḡ. 29 *Sêbôk atu ba môḡ anôḡ ma Wapômbêḡ bôk hayala i yôv ba habi baḡ hayôhêk i ek nimbitak êtôm yanida Nakaduḡ Kilisi. Hadum aêḡ ek Kilisi imbitak anyô môḡ ek iviyaḡ lôk livi nômbêḡ atu ba evenḡ yam. 30 Ma avômalô takatu ba bôk habi baḡ hayô hêk i yôv intu halam i haviḡ. Ma takatu ba bôk halam i yôv ma hayê i nena ḡê thêthôḡ haviḡ. Ma takatu ba bôk hayê i nena thêthôḡ ma tem nêḡ deda lôkmaḡniḡ êndêḡ i imbiḡ.

Nômlate miḡ hatôm nêḡ alalô vé êḡjêk Wapômbêḡ anêḡ lahaviḡ ami

31 *Aêḡ ba alalô nanañ aisê esak nôḡ takatu ba Wapômbêḡ hadum? Yani hamiḡ haviḡ alalô, êḡ ma opalê hatôm êḡmô alalô lu? Mi anôḡ! 32 Wapômbêḡ hatak Nakaduḡ halôk ḡê kambom bahenḡ ba hama hathak alalô sapêḡ ma miḡ havasiḡ ami. Aêḡ ba intu nayala nena tem injik anêḡ lawapôm

* 8:23: 2Ko 5:2-4 * 8:27: Sng 139:1

* 8:28: Ep 1:11

* 8:29: Kol 1:18;

Hib 1:6 * 8:31: Sng 118:6 * 8:33: Ais 50:8-9

sam ba nê m mek lomalom
 êyô êmô loŋ imbiŋ ek nê m
 alalô sa. ³³ *Wapômbêŋ da
 bôk habi baŋ hayôhêk alalô
 yôv. Ba intu opalê hatôm
 enaŋ alalôaniŋ kambom
 bêŋ? Mi anôŋ, Wapômbêŋ
 da bôk halam alalô yôv nena
 thêthôŋ! ³⁴ Ba intu opalêla
 tem nenaŋ nena alalô naja
 kambom anêŋ vovaŋ? Mi
 anôŋ. Ek malê nena Yisu
 Kilisi atu ba bôk hama ma
 haviyô hathak loŋbô ba lêk
 hamô Wapômbêŋ baŋ vianôŋ
 ba hathak hanaŋ hik lambô
 liŋ ek nê m alalô sa.

³⁵ Malê te hatôm êmbôv
 alalô vê ênjêk Kilisi anêŋ
 lahaviŋ alalô? Malaiŋ loma-
 loma lôk vovaŋ ma avômalô
 ethaŋ alalô lôk bôm bêŋ
 lôk amô thavuthiŋ hathak
 nômkama ma kambom takatu
 idum ek nijik alalô vônô
 mena ele alalô vônô hathak
 biŋ, nô m takêŋ hatôm êmbôv
 alalô vê e? Mi anôŋ! ³⁶ Hatôm
 bôk eto nena,

“Yêlô ma anê m avômalô ba
 intu ethak idum ek
 nijik yêlô vônô wak
 nômbêŋ intu.

Yêlô hatôm boksipsip
 atu ba evaloŋ ek nijik
 vônô.” *Kapya Yeŋ 44:22*

³⁷ Ma doŋtom malaiŋ takêŋ
 miŋ hatôm êmô alalô lu ami.
 Mi, hathak Kilisi atu ba
 lahaviŋ alalô, alalô lovak ba
 ik nô m takêŋ sapêŋ sesoŋ.
³⁸ Yenaŋ auk thekthek nena
 nômlate miŋ hatôm êmbôv
 alalô vê ênjêk Wapômbêŋ
 anêŋ lahaviŋ ami. Mi anôŋ!

Alalô ama mena amô lôkmala,
 mena aŋela la lôk ŋgôk la,
 mena nô m takatu ba lêk
 hamô mena tem nimbitak
 embenŋ yam, mena lôklokwaŋ
 la, ³⁹ mena nômkama vuliŋ lôk
 nômkama viŋiŋ, mena nômlate
 atu ba Wapômbêŋ hapesaŋ
 tem nê m alalô vê ênjêk
 Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ atu
 ba halê m anêŋ alalôaniŋ Anyô
 Bêŋ Yisu Kilisi e? Mi anôŋ!

9

*Pol lahiki hathak avômalô
 Israel*

¹ Yahamô haviŋ Kilisi ba
 intu abô alêla takatu ba tem
 yanaŋ ma avanôŋ iyom. Miŋ
 yahasau môlô ami. Mi, yenaŋ
 auk ma Lovak Mathenŋ hik
 loŋ haviŋ. ² Wak nômbêŋ
 intu ma yakapôlôŋ malaiŋ
 kambom ba vovaŋ bêŋ halinŋ
 ya ³ *hathak yenaŋ avômalô,
 thêlô ma yêlô ôdôŋ te iyom.
 Yalenŋhaviŋ thêlô nê nê m imbiŋ
 ek Wapômbêŋ nê m thêlô bu-
 lubinŋ. Hêv thêlô bulubinŋ, êŋ
 ma hatôm nê m ya vê ênjêk Kil-
 isi ba imbi ya êndôk loŋ atum
 ek nê m thêlô sa. ⁴ *Yahanaŋ
 hathak avômalô Israel iyom.
 Wapômbêŋ bôk halam i yôv
 ek nimbitak anêŋ avômena
 ma hik anêŋ lôkmanŋiŋ thô
 hadêŋ i. Ma havak tabô lôk
 habutiŋ abô haviŋ iniŋ limi.
 Ma hêv balabuŋ lôk hadôŋ
 i ek nê nê m yeŋ êndêŋ yani.
⁵ Iniŋ limi bôbô ma ŋê lôk
 athêŋ bêŋ. Ma Kilisi halê m
 pik hatôm anyô ba habitak
 anêŋ iniŋ thalalenŋ. Yanida

* 9:3: Kis 32:32

* 9:4: Kis 4:22; Sng 147:19; Lom 15:8; Hib 9:5

ma Wapômbêḅ ma nômkama lôkthô anêḅ alaḅ. Nambô anêḅ athêḅ esak leḅ êtôm wak nômbêḅ intu sapêḅ. Avanôḅ.

*Wapômbêḅ anêḅ loḅôndê
halam anêḅ avômalô*

⁶ Wapômbêḅ bôk havak abô havinḅ avômalô Israeḅ. Ma lêk Israeḅ bêḅ anôḅ êdô Kilisi, ma doḅtom Wapômbêḅ anêḅ abô miḅ hêv yak ami. Ek malê nena avômalô takatu ba ibitak anêḅ Israeḅ, vi atu ba Wapômbêḅ halam iyom intu Israeḅ anôḅ ma vi ma mi. ⁷ Ma aêḅ iyom ma limi lukmuk takatu ba ibitak anêḅ Abla- ham ma miḅ Abla- ham nali sapêḅ ami. Mi, vi atu ba ibu- tiḅ abô hathak iyom intu nali anôḅ ma vi atu ba mi ma mi. Hatôm Wapômbêḅ bôk hanaḅ hadêḅ Abla- ham nena,

“Aisak nali iyom intu libumi lukmuk tem nim- bitak.” *Môḅ Anôḅ 21:12*

⁸ *Abô êḅ anêḅ ôdôḅ nena avômena takatu ba Wapômbêḅ habutiḅ abô hathak iyom intu ba Wapômbêḅ anêḅ nali. Ma avômena takatu ba Abla- ham habi vê, thêlô ma miḅ Abla- ham nali anôḅ ami. ⁹ Abô êḅ ma hatôm abô atu ba bôk ibutiḅ ba hanaḅ,

“Sondabêḅ yaḅ endake ya- hale halêm hathak loḅbô ma Sala tem embathu okna te.” *Môḅ Anôḅ 18:10,14*

¹⁰ Okna êḅ ma bumalô Aisak. Vêm ma hawa Lebeka ba havathu amena lopopek.

¹¹⁻¹² Amena ju êḅ mi denaḅ ma Wapômbêḅ hanaḅ hadêḅ Lebeka aêntêk,

“Amena yaḅ bêḅ tem imbitak yaḅ molok anêḅ anyô ku.” *Môḅ Anôḅ 25:23*

Odaḅô! Amena ju êḅ mi denaḅ ba miḅ idum kambom lo mavi la ami. Ma doḅtom abô êḅ habitak môḅ ba hik thô nena Wapômbêḅ hathak habi baḅ hayôhêk avômalô hatôm yanida anêḅ auk atu ba bôk lahabi. Ma miḅ hathak iniḅ ku ami. Mi, halam i hathak yanida anêḅ lahavinḅ. ¹³ Hatôm bôk eto nena,

“Yalenḅhavinḅ Jekop, ma ya- hadô yaḅ bêḅ Isau”. *Mal 1:2-3*

¹⁴ Aêḅ ba nanaḅ aisê? Wapômbêḅ hadum aêḅ ma miḅ thêthôḅ ami e? Mi anôḅ! ¹⁵ Yani bôk hanaḅ hadêḅ Mose nena,

“Yakapôlôḅ hik ya hathak anyôla, êḅ ma tem yanêm yakapôlôḅ ek ôpêḅ.

Ma yalenḅhavinḅ yanêm anyôla sa, êḅ ma tem yanêm ôpêḅ sa.” *Etak Ijip 33:19*

¹⁶ *Aêḅ ba intu Wapômbêḅ habi baḅ hayôhêk avômalô hathak yanida anêḅ lahiki. Ma miḅ hathak iniḅ ku lôk leḅinḅhavinḅ ami. ¹⁷ Hatôm bôk eto Wapômbêḅ anêḅ abô hadêḅ Pelo aêntêk,

“Yahatak o hatôm kinḅ ek yaḅgik yenaḅ lôklokwaḅ thô esak o

ek avômalô pik sapêḡ
neyala yenaḡ athêḡ.”

Etak Ijip 9:16

¹⁸ Ba intu Wapômbêḡ lahaviḡ
nêm kapô ek anyôla, êḡ ma
hêv kapô ek ôpêḡ. Ma lahaviḡ
indum avômalô vi leḡôndôḡ
kôtôḡ, êḡ ma hadum thêlô
leḡôndôḡ kôtôḡ.

¹⁹ Môlô te tem endanḡ
abô êḡ ba enaḡ, “Aisê ka
Wapômbêḡ hanaḡ avômalô
leḡôndôḡ kôtôḡ iniḡ kambom
bêḡ? Thêlô miḡ hatôm netak
Wapômbêḡ anêḡ lahaviḡ ba
nesopa iniḡ leḡiḡhaviḡ ami,
aêḡ e?” ²⁰ *Ma donḡtom o
anyô alê ba hôwê Wapômbêḡ
anêḡ abô viyaḡ? Hatôm
nôm atu ba epesaḡ, enaḡ
êndêḡ ôpatu ba hapesaḡ yaḡi
nena, “Hopesaḡ ya aêḡ eka?”

²¹ *Ôpatu ba hapesaḡ uḡ
hatôm enja pik tôktôk ba
epesaḡ uḡ ek indum ku
mavimavi esak lôk epesaḡ uḡ
ek indum ku oyaḡ esak imbiḡ
e?

²² Ma aêḡ iyom ma
Wapômbêḡ da hatôm esopa
anêḡ lahaviḡ ba injik anêḡ
lôkliḡyak lôk lamaniḡ thô ba
imbuliḡ ḡê takatu ba bôk
epesaḡ i yôv ek neja vovaḡ.
Ma donḡtom mi, havalonḡ kapô
lonḡ ba miḡ habuliḡ ḡê takêḡ
kethêḡ ami. ²³ Yaḡi hadum
aêḡ ek injik anêḡ lôkmaḡḡiḡ
anôḡ thô êndêḡ avômalô ôdôḡ
yaḡ atu ba lahiki hathak.
Yaḡi bôk hapesaḡ i yôv ek
nêm anêḡ lôkmaḡḡiḡ êndêḡ
i. ²⁴ Avômalô takêḡ ma alalô
takatu ba Wapômbêḡ bôk

halam yôv, avômalô Israeḡ lôk
avômalô lonḡ buyaḡ haviḡ.

²⁵ Hathak avômalô lonḡ buyaḡ
ma Wapômbêḡ bôk hanaḡ
hadêḡ Hosea nena,

“Avômalô takatu ba miḡ
yenaḡ ami ma tem
yandam i nena ‘yenaḡ
avômalô’.

Ma avômalô takatu
ba miḡ yalenḡhaviḡ
i ami ma tem yan-
dam i nena ‘avômalô
takatu ba yalenḡhaviḡ
videdaun.’” *Hosea*
2:23

²⁶ Lôk hanaḡ nena,

“Lonḡ atu ba bôk yahanaḡ
hadêḡ thêlô nena,
‘Môlô ma miḡ yenaḡ
avômalô ami’,

lonḡ êḡ ma tem nendam
thêlô nena, ‘Wapômbêḡ
Lôkmala anêḡ nali.’”
Hosea 1:10

²⁷ Ma hathak avômalô Israeḡ
ma plopet Aisaia bôk halanḡ
nena,

“Avômalô Israeḡ ma hatôm
thathe ḡḡwêk danḡ,
ma donḡtom Anyô Bêḡ tem
nêm auviḡna iyom bu-
lubinḡ.

²⁸ Ek malê nena Anyô Bêḡ tem
esopa anêḡ indum abô
esak avômalô pik sapêḡ
ba injik danḡ siḡ kethêḡ
oyaḡ.” *Aisaia 10:22-23*

²⁹ Abô êḡ ma hatôm abô yaḡ
atu ba Aisaia bôk hatô nena,
“Anyô Bêḡ Lôklokwaḡ Lôkthô
Anêḡ Ôdôḡ miḡ hadô
alalô doḡo ek namô
lôkmala ami,
êḡ ma alalô lôkthô tem
nambitak vonḡgovanḡ

* 9:20: Ais 29:16; 45:9 * 9:21: Jer 18:6

oyan êtôm Sodom lo
Gomola.” *Aisaia 1:9*

*Avômalô Israeël miñ esopa
loñôndê êvhaviñ ami*

³⁰ Aên ba alalô nanan aisé?
Avômalô loñ buyan miñ idum
ek nimbitak thêthôn ami,
ma doñtom ibitak thêthôn
hathak iniñ êvhaviñ. ³¹ Ma
avômalô Israeël esopa balabuñ
ek nimbitak thêthôn, ma
doñtom miñ ibitak thêthôn
ami. ³² Eka? Thêlô eson nena
tem nimbitak thêthôn esak
iniñ ku esopa balabuñ ma
miñ hathak iniñ êvhaviñ ami.
Thêlô evak valu vuviyathiñ
atu silili ba habi i pônêñ.

³³ Hatôm bôk eto nena,
“Odanô! Yahatak valu
yaônate hamô Saion ek
ende anyô liliñ ba imbi
i pônêñ

lôk valu bêñ te ek nem-
bak silili ba nêñem yak.

Ma avômalô takatu ba êvhaviñ
yani

tem miñ nêñem mama
êndên i ami.” *Aisaia
8:14; 28:16*

10

*Israeël miñ eyala Wapômbên
anên loñôndê ek nimbitak
thêthôn ami*

¹ Aiyan thêlô, yakapôlôn
lahaviñ yenan avômalô Israeël
nêpôm Wapômbên anên
bulubiñ ba intu yahateñ mek
ek thêlô. ² Yahanan avanôn
nena thêlô ethak lôklokwan
ek nesopa Wapômbên, ma
doñtom miñ eyala loñôndê
ên katô ami. ³ Thêlô
miñ eyala loñôndê atu ba

Wapômbên bôk hapôpêk ek
endam avômalô nena thêthôn
ami. Mi, esopa thêlôda iniñ
loñôndê ek nimbitak thêthôn.
Ba intu miñ êwê Wapômbên
anên lahaviñ êñ vibin ami.
⁴ Kilisi ma balabuñ anên dan
ba intu avômalô takatu ba
êvhaviñ yani ibitak thêthôn
hêk Wapômbên ma.

⁵ Mose bôk hato abô hathak
loñôndê balabuñ atu ba
avômalô nesopa ek nimbitak
thêthôn ma aêntêk,

“Nê takatu ba esopa abô
balabuñ dedauñ mavi
ma miñ êv yak hathak
bute ami intu tem neja
lôkmala.” *Wok Plis 18:5*

⁶ Ma doñtom loñôndê atu ba
avômalô nimbitak thêthôn
esak nêñemimbiñ ma miñ
malaiñ hatôm loñôndê ne-
sopa abô balabuñ ami, ma
mi. Hatôm bôk eto nena,

“Môlô miñ noson nena unim
ku bêñ hêk ek nosak
lej ba unu ami.” *Lo
30:12*

Mi, Kilisi bôk halêm yôv ba
intu notak auk êñ. ⁷ Ma hatôm
bôk eto nena,

“Môlô miñ noson nena unim
ku bêñ hêk ek unu loñ
ñama ami.” *Lo 30:13*

Mi, Wapômbên bôk hik yani
liñ yôv hêk loñ ñama ba intu
notak auk êñ. ⁸ Loñôndê
nanêmimbiñ miñ hanañ
hathak nandum ku takên
ami. Mi, hanañ nena,

“Wapômbên anên abô lêk
habobo môlô ba
hamô vemimbôlêk lôk
kapôlômim yôv.” *Lo
30:14*

Abô nênemimbiņ êntêk intu yêlô athak anaņ hadêņ môlô.
 9 Aêntêk nena honaņ bêņ hale vembôlêk nena, “Yisu ma Anyô Bêņ” lôk hêvhaveņ hêk kapôlôm nena Wapômbêņ hik yani liņ hêk ŋama, êņ ma Wapômbêņ tem nê m o bulubiņ. 10 Ek malê nena hêk kapôlôņiņ ma avômalô ethak êvhaviņ ba Wapômbêņ halam i nena ŋê thêthôņ. Ma hale veniņbôlêk ma avômalô ethak enaņ iniņ êvhaviņ bêņ ba Wapômbêņ hêv i bulubiņ.

11 Hatôm Wapômbêņ anêņ kapy a bôk hanaņ nena,

“Opalêla takatu ba êvhaviņ yani ma tem miņ nênem mama êndêņ i ami.” *Aisaia 28:16*

12 *Anyô Bêņ doņtom êņ iyom intu avômalô pik sapêņ iniņ Anyô Bêņ. Ba intu abô êņ hanaņ hathak avômalô sapêņ, avômalô Israe l lôk avômalô loņ buyaņ haviņ. Ma takatu ba elam yani ma hathak hêv anêņ wapôm anôņ hadêņ i.

13 *Hatôm bôk eto nena,

“Lôkthô atu ba elam Anyô Bêņ anêņ athêņ ma tem neja bulubiņ.” *Joel 2:32*

14-15 Avômalô takatu ba miņ êvhaviņ Anyô Bêņ ami ma tem nendam yani aisê? Môņ ma nanê m anyô ek enaņ Abô Mavi êņ bêņ. Ma hanaņ bêņ ba elanô, êņ ma tem nênemimbiņ ba nendam yani ek nê m thêlô bulubiņ. Hatôm bôk eto nena,

“Avômalô takatu ba elanô Abô Mavi, thêlô êbô i hathak ŋê takatu ba ewa abô êņ ba êyô enaņ.” *Aisaia 52:7*

16-17 Aêņ ba avômalô ethak elanô abô hathak Kilisi vê m ka êvhaviņ Abô Mavi takatu ba elanô. Ma doņtom avômalô Israe l naju iyom ewa Abô Mavi êņ thô. Hatôm bôk Aisaia hanaņ,

“Anyô Bêņ, opalê hêvhaviņ abô takatu ba yêlô anaņ hadêņ i? Mi la.” *Aisaia 53:1*

18 Ma malê te hapôm Israe l ba thêlô bêņ anôņ miņ êvhaviņ ami? Thêlô miņ elanô Abô Mavi ami e? Mi, bôk elanô yôv. Hatôm bôk eto nena,

“Abô êņ bôk haveņ mayaliv ba hi hayô pik anêņ daņ.” *Kapy a Yeņ 19:4*

19-21 Avanôņ, Israe l elanô, ma doņtom êthôņ anêņ ôdôņ paliņ e? Mi, thêlô bôk elanô ba eyala yôv ma doņtom miņ êvhaviņ ami. Lemimimbi abô atu ba Aisaia bôk hato hathak Israe l nena,

“Wak nômbêņ intu ma yahalek yabaheņ hadêņ môlô,

ma doņtom môlô ma ŋê auk thekthe k lôk lemimôndôņ kôtoņ.” *Aisaia 65:2*

Ba intu Wapômbêņ hanaņ ba Mose hato aêntêk,

“Tem yanê m me k mavi êndêņ avômalô athêņ mi lôk auk mi ek

yandum mólô Is-
lael maleñjñkilik lôk
leñjñña.” *Lo 32:21*

Ma Aisaia miñ hakô ami ma
hاناñ auk êñ bêñ nena,

“Avômalô takatu ba miñ
êbôlêm ya ami intu bôk
êpôm ya yôv.

Ma avômalô takatu ba
miñ enañ hik ya liñ
ami ma tem yanjik ya
thô êndên i.” *Aisaia
65:1*

11

*Wapômbên miñ havôliñ
dôm ek Israel ami*

1 *Aên ba intu yahanañ
hik mólô liñ nena Wapômbên
hapôlik ek anên avômalô
Israel e? Milôk. Yada ma
anyô Israel te ma Ablaham
anên lim ba yahabitak anên
Benjamin anên ôdôn ba
intu oyala nena Wapômbên
miñ hapôlik ek Israel ami.

2 Sêbôk atu ba môñ anôn
ma Wapômbên bôk lahaviñ
thêlô yôv ba intu miñ hapôlik
hathak anên avômalô ami.
Lemimimbi Wapômbên anên
kapy bu atu ba hanañ
hathak Elia. Yani hatatale
avômalô Israel ba hanañ
hadên Wapômbên nena,

3 “Anyô Bên, thêlô ik anêm
plopet pôpônô lôk ik
anêm loñ êbôk da
pepesa. Ma yada iyom
êntêk yahamô denañ
ba thêlô idum ek nijik
ya vônô imbiñ.” *IKiñ
19:10,14*

4 Ma donjom Wapômbên
hanañ aisê hadên Elia?
Hanañ,

“Yahavalon avômalô Israel
hatôm 7,000 takatu ba
miñ êv yeñ hadên Ngôk
Baal ami loñ hatôm
yada yenañ. Ma miñ
o iyom ami.” *IKiñ
19:18*

5 Ma lêk aên iyom,
Wapômbên hik anên wapôm
sam ba halam avômalô Israel
auviña. 6 *Yani habi anên
wapôm sam ba halam thêlô.
Ma miñ hathak iniñ ku ami.
Hêv hathak iniñ ku, êñ ma
miñ wapôm anôn ami.

7 Abô êñ anên ôdôn ma
aêntêk. Avômalô Israel
idum lôklokwan ek nimbitak
thêthôn ênjêk Wapômbên ma,
ma donjom mi. Vi atu ba
Wapômbên halam iyom intu
ibitak thêthôn. Ma vi dedaun
ma hadum thêlônin auk
thekthek. 8 Hatôm Wapômbên
anên kapy hanañ,

“Wapômbên bôk hadum ba
thêlô leñviñmalain.

Ma bôk hik maleñjñ siñ
ek miñ nêgê ami.

Ma bôk habi leñôndôn siñ
ek miñ nedañô ami.

Ba bôk êmô aên aleba lêk.” *Lo
29:4; Aisaia 29:10*

9 Ma hatôm bôk ba Devit
hanañ hadên Wapômbên
hathak avômalô Israel nena,
“Undum nôm mavi atu ba
thêlô ethak eyañ im-
bitak êtôm adêk ek em-
balon thêlô loñ
ek nênêm yak ba neja
malain êtôm iniñ vuli.

* 11:1: 1Sml 12:22; Sng 94:14; Plp 3:5

* 11:6: Gal 3:18

10 Ômbi thêlô malenij sinj ek
 minj nêgê tak ami,
 ma wak nômbênj intu ma
 thêlô dôminj lokwanj
 da lokbanj ênjêk aênj.”
Kapya Yej 69:22-23

*Wapômbênj hawa alokwanj
 bomanj thananj ba hagêgê loj
 haviñj alokwanj yôhok*

11 *Ba intu yahananj hadênj
 môlô hathak Israeël aêntêk.
 Thêlô êv yak ba minj hatôm
 nimbiyô esak loj bô ami
 e? Mi anônj, tem nimbiyô
 esak loj bô. Ma donjom
 hathak iniñj kambom ma
 Wapômbênj hêv avômalô
 loj buyanj bulubij ek batu
 nêgê ba malenijkilik esak.
 12 Hathak iniñj kambom lôk
 etak Wapômbênj ma avômalô
 pik sapênj lôk avômalô loj
 buyanj ewa mek mavi. Vêm
 ba ele i liliñj, êñj ma oyala nena
 tem neja mek mavi bênj anônj
 êmônj ek yanj bô.

13 Yahato abô êntêk hadênj
 môlô avômalô loj buyanj.
 Wapômbênj bôk halam ya ek
 yambitak avômalô loj buyanj
 iniñj aposel ba yalenj mavi
 hathak ku êñj. Ba intu
 yahadum ku êñj dedaunj mavi
 14 ek batu yenanj avômalô
 Israeël nêgê nôm mavi takatu
 ba Wapômbênj hadum hathak
 môlô ba malenijkilik esak ek
 Wapômbênj nêm doho bulu-
 bij. 15 Lêk ma Wapômbênj
 hatak avômalô Israeël ba intu
 avômalô pik sapênj ethak
 donjom haviñj Wapômbênj. Ma
 havenj yam atu ba Wapômbênj

hawa i hathak loj bô, êñj ma
 tem êtôm iviyô hêk njama.

16 Alalô ayala nena êbôk
 polom ba êv bute hadênj
 Wapômbênj, êñj ma polom
 lôkthô habitak mathenj. Ma
 alokwanj oliv ngalôk mathenj
 ma anênj thananj sapênj ma
 mathenj haviñj. Ma aênj iyom
 ma avômalô Israeël iniñj limi
 bôbô bôk mathenj ba intu limi
 lukmuk ma tem mathenj aênj
 iyom. 17 *Avômalô Israeël ma
 hatôm alokwanj oliv yôhok
 êñj. Ma môlô avômalô lônj
 buyanj ma hatôm alokwanj
 oliv bomanj. Ma Wapômbênj
 hale oliv yôhok anênj thananj
 doho vê, ma hawa môlô
 oliv bomanj anênj thananj
 ba hagêgê loj hathak oliv
 yôhok. Ba intu môlô othak
 donjom haviñj thananj vi atu
 ba hamô denanj ba owa pik
 anênj lênglênj atu ba oliv ngalôk
 havôv. 18 Aênj ba minj nobam
 amda ba nonanj nena yêlô
 awa alokwanj yôhok thananj
 anênj loj ami. Môlô ma
 thananj oyanj ma Israeël limi
 ma ngalôk, ma ngalôk êñj intu
 havatho môlô loj ma minj
 môlô ovatho a êñj anênj ngalôk
 loj ami.

19 Ma donjom môlô doho
 tem nonanj nena, “Wapômbênj
 hale thananj doho vê ek yêlô
 naja iniñj loj.” 20 Avanônj,
 ma donjom lemimimbi nena
 Wapômbênj hadabênj i kisi
 hathak minj êvhaviñj ami ma
 hawa môlô hathak unim
 ôêvhaviñj. Ba intu nôkô ek
 Wapômbênj ba minj nobam

* 11:11: Ap 13:46 * 11:17: Ep 2:11-19

amda ami. ²¹ Wapômbêḡ bôk hadabêḡ alokwaḡ yôhok da anêḡ thaḡaḡ vi kisi yôv, ma hatôm edabêḡ môlô kisi imbiḡ. ²² *Ba intu lemimimbi nena Wapômbêḡ hathak mayôhok lôk mathêlêv haviḡ. Yani mathêlêv hadêḡ avômalô takatu ba êv yak, ma mayôhok hadêḡ môlô takatu ba ômô anêḡ mayôhok kapô ba miḡ notak ami. Ma otak, ma tem edabêḡ môlô kisi imbiḡ. ²³ Ma avômalô Israeḡ ele i liliḡ ba êvhaviḡ, êḡ ma tem Wapômbêḡ êgêgê i loḡ esak alokwaḡ atu esak loḡbô. Yani hatôm indum aêḡ. ²⁴ Ek malê nena Wapômbêḡ bôk hale môlô vê hêk oliv bomaḡ ba hagêgê loḡ hathak oliv yôhok yôv. Alokwaḡ êḡ ma miḡ unim ami. Ba intu miḡ malaiḡ ek êgêgê oliv yôhok da anêḡ thaḡaḡ esak loḡbô ami.

Wapômbêḡ lahaviḡ injik anêḡ lahiki thô êndêḡ avômalô sapêḡ

²⁵ Aiyaḡ thêlô, yalenḡhaviḡ môlô noyala abô lôk kup êntêk ek miḡ nômbôam ami. Abô lôk kup êḡ ma aêntêk. Avômalô Israeḡ vi iniḡ kapôlôḡniḡ lêk thektheḡ ba tem nêmo aêḡ endeba avômalô lôḡ buyaḡ takatu ba Wapômbêḡ halam i, nênemimbiḡ ba nêyô ek yani am. ²⁶ *Êḡ ma tem yani nêḡ Israeḡ sapêḡ bulubiḡ. Hatôm bôk eto abô atu ba Wapômbêḡ hanaḡ nena,

“Anyô hêv bulubiḡ tem êlêḡ anêḡ Saion,
ma tem injik avômalô
Israeḡ liliḡ êḡjêk iniḡ
kambom.

²⁷ *Êḡ ma tem yalenḡimbi tabô
atu ba bôk yahavak
haviḡ i nena
tem yanêḡ iniḡ kambom
vê.” *Aisaia 59:20-21*

²⁸ Avômalô Israeḡ miḡ ewa
Abô Mavi thô ami ba intu
Wapômbêḡ hapôlik hathak
i. Nôm êḡ hêv môlô avômalô
loḡ buyaḡ sa. Ma donḡtom
Wapômbêḡ bôk halam thêlô
ba havak balabuḡ haviḡ iniḡ
limi ba intu lahaviḡ thêlô
denaḡ. ²⁹ Ek malê nena
Wapômbêḡ hathak halam
avômalô ba hêv mek hadêḡ
i ma tem miḡ lapaliḡ i ba
nêḡ anêḡ mek vê esak loḡbô
ami. ³⁰ Bôk môlô avômalô
loḡ buyaḡ lemimôndôḡ kôtôḡ
hadêḡ Wapômbêḡ. Havenḡ
yam ma avômalô Israeḡ
lenḡjôndôḡ kôtôḡ haviḡ ba
intu Wapômbêḡ hêv kapô
hadêḡ môlô. ³¹ Ma aêḡ
iyom ma avômalô Israeḡ
lêk lenḡjôndôḡ kôtôḡ ba
Wapômbêḡ hêv kapô ek
môlô. Hadum aêḡ ek wak te
ma tem nêḡ kapô ek thêlô
imbiḡ. ³² Wapômbêḡ hatak
avômalô sapêḡ ek nesopa iniḡ
lenḡjôndôḡ kôtôḡ ek injik
anêḡ lahiki thô êndêḡ thêlô
sapêḡ.

*Nambô Wapômbêḡ anêḡ
athêḡ*

* 11:22: Jon 15:2,4 * 11:26: Ais 59:20-21 * 11:27: Ais 27:9; Jer 31:33-34

* 11:33: Ais 55:8-9

33 *Aiyê, yahason kambom
hathak Wapômbên
anên wapôm lôk anên
auk lôk anên hayala
nômkama ma anên dan
mi!

Opalê hatôm eyala anên
auk atu ba lahabi am?
Mi anôn.

Anyô late miñ hatôm
eyala anên loñôndê atu
ba hapesan ami.

34 *Opalê hatôm eyala
Wapômbên anên
tabilôk? Mi.

Ma opalê hatôm nêm auk
êndên yani? Mi anôn.
Aisaia 40:13

35 Ma opalê hatôm nêm
nômplate êndên yani ek
êwê viyan. Milôk! *Jop*
41:11

36 *Nômkama lôkthô halêm
anên yani ba imiñ
hathak anên lôklokwan
lôk êmô ek nêmbô yani.

Nanêm athên lôkmanñ
êndên yani êtôm wak
nômbên intu sapên.
Avanôn biñ.

12

*Nanêm i êtôm da êndên
Wapômbên*

1 *Aên ba, aiyan thêlô,
Wapômbên lahiki lôbôlôn
hathak alalô. Ba intu ya-
hason mólô lokwan nena
nônêm am vidon êndên yani
êtôm alim takatu ba ik vônô
hêk loñ êbôk da. Da êñ ma
lôkmala lôk mathen ba hêv
lamavi hadên Wapômbên.

* 11:34: 1Ko 2:16 * 11:36: 1Ko 8:6

1Ko 12:11; Ep 4:7; Plp 2:3

4:10-11

Êñ ma hatôm ôêv yen anôn
hadên Wapômbên. ²Ba nônêm
loñ êñjêk kapôlômim ek
Wapômbên epesan mólônim
auk imbitak lukmuk ek
mólô numbitak yanja. Ma
miñ nosopa avômalô pik
veningwam ami. Êñ ma
tem noyala ba nosopa nôm
takatu ba Wapômbên lahaviñ.
Lahaviñ êñ ma mavi lôk
mabuñ anôn ba tem indum
Wapômbên lamavi.

*Nandum ku esak wapôm
takatu ba Wapômbên hêv
hadên alalô tomtom*

3 *Wapômbên habi anên
wapôm sam ba hêv ya ku
apotel. Ba intu yahanan
hadên mólô nena lemimimbi
am ba nutitiñ am katô esak
êvhaviñ atu ba Wapômbên
hêv hadên mólô tomtom.
Ma miñ noson nena mólô
ma nê bênbên ami. ⁴*Anyô
liñkupik ma doñtom iyom,
ma doñtom anên lôbôlôbô ma
bên anôn. Ma lôbôlôbô takên
ethak idum ku lomaloma.
⁵Ma alalô aên iyom. Alalô ma
bên anôn ma doñtom athak
doñtom haviñ Kilisi ba abitak
kupik doñtom. Ba intu alalô
amô hatôm nê ôdôn te iyom.

6 *Ma Wapômbên hik anên
wapôm sam ba hêv auk
ku lomaloma hadên alalô
tomtom. Ôpatu ba hawa auk
ek enan Wapômbên anên
abô êtôm plopet, êñ ma yani
indum ku êñ êtôm anên
hêvhaviñ. ⁷Ma yan hawa auk

* 12:1: Lom 6:11,13; 1Pi 2:5 * 12:3:

1Ko 12:12,27

* 12:6: 1Ko 12:4-11; 1Pi

ek indum ku nê m avômalô sa, êḡ ma nê m i sa. Ma te hawa auk ek êndôḡ avômalô esak Wapômbêḡ anêḡ abô, ma êndôḡ. ⁸ Ma yaḡ hawa auk ek embatho avômalô vi loḡ, êḡ ma embatho i loḡ. Ma te hawa auk ek nê m avômalô sa esak nômkama, êḡ ma nê m lôk lavidonḡ. Ma te hawa auk ek eyabiḡ avômalô, êḡ ma eyabiḡ dedaunḡ mavi. Ma te hawa auk nê m kapô ek avômalô, êḡ ma indum lôk lamavi.

Kobom leḡhaviḡ

⁹ Lemimbiḡ avômalô lôk lemvidonḡ. Ma nôpôlik esak nô m takatu ba kambom ma nobalonḡ nô m takatu ba mavi loḡ. ¹⁰ *Lemimbiḡ avômalô takatu ba êvhaviḡ videdaunḡ êtôm lemhaviḡ mamuyaḡ. Ma nê m athêḡ bêḡ êndêḡ i êmôḡ ek o. ¹¹ Ma nô nê m am lôkthô ek nundum Anyô Bêḡ anêḡ ku ma miḡ o vau ami. Ma notak Lovak Mathêḡ ek esaḡ êtôm atum êmô môle kapôlômim. ¹² *Ma nô nê m malemim lôk lemimmavi. Ma malaiḡ hapôm o ma ô môle maliḡyaô. Ma oteḡ mek thôthô. ¹³ *Ma avômalô mathêḡ takatu ba êv i sêkêya, êḡ ma nê m i sa. Ma avômalô malak yaḡ êlê m, onja i thô ba oyabiḡ i mavi.

¹⁴ *Nê m mek ek avômalô takatu ba idum kambom hadêḡ o. Nê m mek ma miḡ ondanḡ ek Wapômbêḡ nê m malaiḡ êndêḡ i ami.

¹⁵ Avômalô takatu ba leḡḡmavi ma lemmavi imbiḡ i. Ma avômalô takatu ba elanḡ asêḡ malêḡ ma ondanḡ imbiḡ i. ¹⁶ *Nômô maliḡyaô imbiḡ am. Ma miḡ osoḡ nena o anyô bêḡ ami. Mi, otauviḡ o ba ô môle imbiḡ ḡê athêḡ mi. Ma miḡ osoḡ nena o anyô lôk kauk bêḡ ami. Mi.

¹⁷ *Anyô la hadum kambom hadêḡ o ma miḡ nuḡgwik kambom êḡ liliḡ êndêḡ yani ami. Undum malê la takatu ba avômalô eyala nena mavi iyom êḡjêk thê lôle maleḡḡḡ. ¹⁸ Ombatho o loḡ lôklokwaḡ ek ô môle labali imbiḡ avômalô sapêḡ. ¹⁹ *Aiyaḡ thê lôle, miḡ nôwê kambom viyaḡ ami ma notak êndôk Wapômbêḡ anêḡ lamaniḡ kapô. Hatôm bôk eto nena,

“Ya Anyô Bêḡ yahananḡ nena ku nijik anyô leḡkadôk liḡ ma yenanḡ ku ba tem yandum.” *Lo* 32:35

²⁰ *Ma

“Ôpatu ba hapôlik hathak o hama kisi ma nê m nô m êndêḡ yani.

Ma hathakmuniḡ ma nê m ḡaḡ ek inum.

Hudum aêḡ ma tem nê m yani mama bêḡ.” *Gut-pela Sindaun 25:21-22*

²¹ Aêḡ ba undum mavi iyom ek ô môle kambom lu, ma miḡ otak kambom ek êmô o lu ami.

* **12:10:** 1Pi 1:22 * **12:12:** 1Te 5:16-18 * **12:13:** Hib 13:2 * **12:14:** Mat 5:44; 1Ko 4:12 * **12:16:** Snd 3:7 * **12:17:** 1Te 5:15 * **12:19:** Mat 5:39
* **12:20:** Mat 5:44 * **13:1:** Snd 8:15; Tit 3:1

13

Alalô namô gavman vibij

1 *Gavman pik sapêṅ ma Wapômbêṅ hatak i ba hêv lôklokwaṅ hadêṅ i ek neyabiṅ avômalô. Gavman te miṅ habitak oyaṅ ami ma mi. Ba intu avômalô lôkthô nêmo thêlô vibij. 2 Aêṅ ba anyôla hadô êmo gavman vibij, êṅ ma hadô ek êmo Wapômbêṅ baṅ vibij. Ba intu ôpêṅ tem indum abô ba enja malaiṅ. 3 *Opalêla intu êkô ek gavman? Avômalô takatu ba idum mavi e? Mi, ṅê takatu ba idum kambom. Ba intu undum mavi ek gavman miṅ nêmo vovaṅ êndêṅ o ami, ma embam o iyom. Êṅ ma tem miṅ ôkô ek gavman ami. 4 Gavman ma Wapômbêṅ anêṅ ṅê ku ek nênem o sa ek ômo mavi. Wapômbêṅ hêv lôklokwaṅ hadêṅ i ek nênem anêṅ vovaṅ êndêṅ avômalô takatu ba idum kambom. Ma thêlô miṅ ewa lôklokwaṅ êṅ oyaṅ ami. Mi, ba intu hudum kambom, êṅ ma ôkô. 5 Aêṅ ba alalô miṅ namô gavman vibij esak akô ek naja vovaṅ iyom ami. Mi, esak nayala êṅjêk kapôlôṅiṅ nena êṅ ma mavi.

6 *Aêṅ ba intu alalô athak êv takis. Gavman ma Wapômbêṅ anêṅ ṅê ku ba ethak idum iniṅ ku thêthôṅ. 7 Ba intu malêla takatu ba enaṅ nena nêmo ma nêmo. Elam takis alêla ma nêmo. Ma anyôla hamô o vuliṅ ma ômo

yani vibij. Ma opalêla takatu ba ewa athêṅ bêṅ ma nêmo athêṅ bêṅ êndêṅ i.

Lemimbiṅ avômalô vi

8 *Ôwê anêmo malêla takatu ba viyaṅ hêk denaṅ. Ma undum ku esak viyaṅ doṅtom atu hêk nena lemimbiṅ avômalô. Hudum aêṅ ma hatôm abô balabuṅ lôkthô hik anôṅ hamiṅ o. 9 *Abô balabuṅ hanaṅ aêntêk, “Miṅ undum sek imbiṅ anyô yaṅ yanavi ami. Miṅ nuṅgwik anyô vônô ami. Miṅ onja vani ami. Ma miṅ malemkilik esak anyô vi iniṅ nômkama ami.” Ma hanaṅ abô balabuṅ vi haviṅ. Balabuṅ nômbêṅ êṅ hamô balabuṅ ali êntêk kapô nena, “Lemimbiṅ anyô yaṅ êtôm lemhaviṅ oda.” 10 *Alalô leṅiṅhaviṅ avômalô vi ma tem miṅ nandum i kambom ami. Ba intu alalô leṅiṅhaviṅ avômalô vi, êṅ ma hatôm balabuṅ lôkthô hik anôṅ.

Waklavôṅ naja bulubiṅ lêk habobo

11 *Oyala waklavôṅ êntêk ba lêk alalô amô, aêṅ ba nosopa abô takatu ba lêk yahananaṅ yôv hadêṅ môlô. Sêbôk atu ba alalô aêvhaviṅ môṅ anôṅ ma hamô daim dokte, ma doṅtom waklavôṅ naja bulubiṅ lêk habobo. Ba intu notak malemim hayaṅ ma numbiyô. 12 *Bôlôvôṅ anêṅ daṅ lêk habobo ma wak

* 13:3: 1Pi 2:13-14 * 13:6: Mat 22:21 * 13:8: Mat 22:39-40; Jem 2:8

* 13:9: Kis 20:13-15,17; Lo 5:17-19,21 * 13:10: 1Ko 13:4-7 * 13:11: Ep

5:14; 1Te 5:6-7 * 13:12: 1Jon 2:8

tem imbi. Ba intu nômbi momañiniñ anêñ ku thô ma noba deda anêñ nômkama vovak. ¹³ *Aêñ ba alalô nasopa waklavôñ êñ anêñ kobom mavi. Ba miñ nandum nômkama mayaliv lôk nanum waiñ ba nambitak molo ami. Ma miñ nandum sek waliliñ lôk nasopa thethanjak ami. Ma natak leñiññaña lôk leñindañ. ¹⁴ *Miñ nandum kobom takêñ ami, ma mi. Omba Anyô Bêñ Yisu Kilisi êtôm anêm kwêv ma miñ ômbôlêm kambom anêñ loñôndê ek undum thethanjak lamavi ami.

14

Miñ ôñgô môlôviyañ ba nonañ nena nê kambom ami

¹ *Onja nê takatu ba iniñ êvhaviñ pulusik thô. Ma hathak auk atu ba Wapômbêñ anêñ abô miñ hik thô halêm yaiñ ami ma miñ otatale i esak iniñ auk atu ba leñiñhabi nena malê intu mavi lo kambom hêk Wapômbêñ ma ami. ² *Ma anyô yañ anêñ êvhaviñ ma lôklokwañ ba hatôm enjañ nôm lomaloma sapêñ. Ma yañ anêñ hêvhaviñ ma pulusikna ba intu hayañ nôm ku kapô iyom ma hatip ek alim atu ba êv hadêñ ñgôk. ³ *Ôpatu ba hayañ nômkama sapêñ ma miñ enañ nena ôpatu ba hatip ek nôm doho ma anyô kambom ami. Ma ôpatu ba hatak nôm doho ma

miñ etatale ôpatu ba hayañ nômkama sapêñ ami. Mi, Wapômbêñ bôk hawa yani yôv. ⁴ *Ma o opalê ba hotatale anyô yañ anêñ anyô ku? Ôpêñ da anêñ anyô bêñ tem enañ nena ôpêñ hamiñ mena hêv yak. Ma Anyô Bêñ da tem embatho ôpêñ loñ ek imiñ.

⁵ *Ma avômalô vi leñiñhabi nena wak doho ma matheñ ma doho ma mi. Ma vi leñiñhabi nena wak lôkthô ma hatôm donjom iyom. Hathak auk êñ ma anyô tomtom da leñiñjimi katô am ka nesopa iniñ êvhaviñ. ⁶ Avômalô takatu ba leñiñhabi nena wak doho ma matheñ ma ethak idum aêñ ek êv athêñ bêñ hadêñ Anyô Bêñ. Ma vi atu ba ethak eyañ alim ma êv leñiñmavi hadêñ Wapômbêñ ba eyañ ek nêñêm athêñ bêñ êndêñ Anyô Bêñ. Ma avômalô takatu ba itip ek alim ma êv leñiñmavi hadêñ Wapômbêñ ba eyañ iniñ nôm ek nêñêm athêñ bêñ êndêñ Anyô Bêñ. ⁷ Alalô nê êvhaviñ miñ adum nômlate ek alalô da iyom ami. Mi, nômkama lôkthô atu ba adum, amô lôkmala mena ama, ma adum ek Anyô Bêñ. ⁸ *Alalô amô lôkmala, ma amô ek nanêm athêñ bêñ êndêñ Anyô Bêñ. Ma ama, ma ama ek nanêm athêñ bêñ êndêñ Anyô Bêñ aêñ iyom. Ba intu alalô amô mena ama, alalô ma Anyô Bêñ da anêñ. ⁹ Kilisi bôk hama ba haviyô hathak loñbô

* 13:13: Luk 21:34; Ep 5:18 * 13:14: Ep 5:11 * 14:1: Lom 15:7 * 14:2:

Stt 9:3-4 * 14:3: Kol 2:16 * 14:4: Mat 7:1; Jem 4:11-12 * 14:5: Gal 4:10-11

* 14:8: Gal 2:20

ek imbitak nê lôkmala lôk nê nama iniņ Anyô Bêņ.

10 *Aêņ ba aisê ka môlô otatale môlôviyaņ? Ma aisê ka môlô ôyê môlôviyaņ ba onaņ nena thêlô ma nê kambom? Wapômbêņ tem indum abô ba alalô sapêņ tem namiņ yani ma êndêņ wak êņ. 11 *Hatôm bôk eto nena,

“Yada Anyô Bêņ, yahamô aêņ, ba yahanaņ avanôņ biņ nena avômalô sapêņ tem nedek veniņdôņ lêlô ma nênem athêņ bêņ êndêņ ya Wapômbêņ.”

Aisaia 45:23

12 Ba intu alalô tomtom tem namiņ Wapômbêņ ma ek nandum abô esak alalôaniņ nôm takatu ba adum.

Minj undum mamuyaņ nêmi yak ami

13 Wapômbêņ tem endañô avômalô lôkthô iniņ abô ba intu notak auk notatale avômalô êvhaviņ vi. Ma lemimimbi katô ek miņ nundum nômlate ek nosale lôk numbuliņ môlôviyaņ ami. 14 *Yahamô haviņ Anyô Bêņ Yisu ba yahayala lôk yahêvhaviņ nena nôm takatu ba êv hadêņ ngôk lôk nôm sapêņ ma mavi hêk Wapômbêņ ma ek nejaņ. Ma doņtom anyôla lahabi nena nômlate lelaik hêk Wapômbêņ ma, êņ ma nôm êņ lêk lelaik ek ôpêņ. 15 *Hoañ nômlate atu ba mamuyaņ hêvhaviņ nena lelaik ba hôêv malaiņ hadêņ

yani, êņ ma miņ hosopa leņhaviņ anêņ loņôndê ami. Kilisi hama hathak ôpêņ ba intu miņ undum ek yani nêmi yak esak nôm atu ba hoañ ami. 16 Aêņ ba hoyala nena nôm lôkthô ma mavi ek nejaņ, êņ ma auk mavi. Ma doņtom mamuyaņ atu ba hapôlik ek nômla doho hayô, êņ ma oyabiņ o ek anêmi auk mavi êņ miņ imbuliņ yani ba enañ abô kambom esak anêmi auk êņ ami. 17 Nôm eyañ lo inum, êņ ma nôm oyaņ. Nômbêņ hêk Wapômbêņ anêņ loņ lôkliņyak ma nandum nômkama thêthôņ lôk namô labali imbiņ i ma namô lôk leņiņmavi. Nôm takêņ halêmi anêņ Lovak Matherņ. 18 Ôpatu ba hadum Kilisi anêņ ku takêņ hêv lamavi hadêņ Wapômbêņ ba avômalô eban yani.

19 *Aêņ ba alalô nandum ek namô yôhok imbiņ i lôk nambatho alalôaniņ êvhaviņ loņ. 20 *Ma miņ umbuliņ Wapômbêņ anêņ ku esak nôm eyañ ami. Nôm lôkthô ma mabuņ hêk Wapômbêņ ma, ma doņtom hoañ nômla te atu ba hadum ba anyô yaņ hêv yak, êņ ma hudum kambom. 21 Aêņ ba hoañ alim mena hunum waiņ mena hudum nômla yaņ atu ba hadum mamuyaņ hêv yak, êņ ma mavi ek otak.

22 Anêmi auk hathak nôm takatu ba lêk yahanaņ, êņ ma êmô imbiņ oda lôk

* 14:10: 2Ko 5:10 * 14:11: Plp 2:10-11

1Ko 8:11-13 * 14:19: Lom 12:18; 15:2

* 14:14: Ap 10:15; Tit 1:15 * 14:15:

* 14:20: 1Ko 8:13

12 *Ma Aisaia bôk hato abô te aêntêk,
 “Jesi anêḡ ôdôḡ ma su lukmuk tem ipililip.*

Yani tem imbitak kiḡ ba eyabiḡ avômalô loḡ buyaḡ sapêḡ.

Ma thêlô tem nêḡnêḡ maleḡ ek nôm atu ba yani bôk havak abô hathak.” *Aisaia 11:10*

13 Môlô ôêvhaviḡ ma Wapômbêḡ ma nôm mavi lôkthô atu ba ôêv malem hathak anêḡ ôdôḡ tem êmbôlô môlô kapôlômim siḡ esak leḡḡḡmavi lôk labali. Ma hathak Lovak Matherḡ anêḡ lôklokwaḡ ma tem indum ek môlô malemim endahaliḡ nôm takatu ba tem Wapômbêḡ nêḡ.

Pol anêḡ ku hawa Abô Mavi hi loḡ buyaḡ

14 Aiyaḡ thêlô, yahayala nena môlôda othak udum mavi lomalomama ba unim auk mavi ma bêḡ ba intu hatôm nôndôḡ amda. 15 Wapômbêḡ habi anêḡ wapôm sam hadêḡ ya ba hêv anêḡ ku hadêḡ ya ba intu yahato abô lôkliḡyak doho hêk kapya êntêk hadêḡ môlô ek lemimimbi esak loḡbô. 16 *Yani halam ya ek yambitak êtôm Yisu Kilisi anêḡ anyô habôk da ek môlô avômalô loḡ buyaḡ. Ba intu yahananaḡ Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi hadêḡ môlô ek yanêḡ môlô êtôm da ôv mavi êndêḡ Wapômbêḡ. Lovak Matherḡ hadum ba da êḡ habitak matherḡ.

* 15:12: Jesi ma Kiḡ Devit anêḡ lambô.

2Ko 10:15-16 * 15:22: Lom 1:13

17 Aêḡ ba Yisu Kilisi hadum ku bêḡ hathak ya ek yandum Wapômbêḡ anêḡ ku ba intu hathak ku takêḡ ma yahabam yada. 18 Tem miḡ yanaḡ abô esak malêla takatu ba yada yahadum ami. Mi, tem yanaḡ esak nôm takatu ba Kilisi hadum hathak ya iyom ek batu avômalô loḡ buyaḡ nêḡnêḡmibiḡ Wapômbêḡ esak nôm takatu ba yahadum lôk yahananaḡ. 19 Ma êyê nômbithi lôk lavôḡḡḡ lomalomama takatu ba yahadum hathak Lovak Matherḡ anêḡ lôklokwaḡ. Ba intu ḡê loḡ buyaḡ esopa Wapômbêḡ anêḡ abô. Aêḡ ba bôk yahananaḡ Abô Mavi lôkthô hathak Kilisi halôk Jelusalem ba hi loḡ sapêḡ aleba hayô plovinis Ililikum.

20 *Yahathak yaleḡ hik ya lôklokwaḡ ek yanaḡ Abô Mavi embeḡ loḡ takatu ba miḡ bôk elanô abô hathak Kilisi ami. Yahadô yandav unyak êyômô loḡ lavôḡ atu ba anyô yaḡ bôk halav halôk yôv. 21 Hatôm atu ba bôk eto nena,

“Avômalô takatu ba miḡ bôk enaḡ abô hathak yani hadêḡ i ami ma tem nêḡê katô.

Ma avômalô takatu ba miḡ bôk elanô ami ma tem neyala katô anôḡ.”
Aisaia 52:15

Pol hadum ek ni Lom

22 *Ku takêḡ hathak havalonaḡ ya loḡ bêḡ anôḡ ba intu miḡ yahathôk ek môlô ami. 23 Sondabêḡ lôbôlôḡ ya

* 15:16: Lom 1:5; 11:13 * 15:20:

thôthô ek yasôk yangê môlô ma donjom mi. Ma yenaŋ ku loŋ êntêk lêk yôv ba intu tem yasôk. ²⁴ Yahadum ek yana Spen, êŋ ma yalenjhabinena tem yande yangê môlô vêmam ek alalô leŋŋmavi imbiŋ i. Vêm ma môlô nônem ya sa esak loŋôndê ek yana Spen.

²⁵ *Ma donjom lêk êntêk ma tem yana Jerusalem ek yanêm i sa esak da vêmam. ²⁶ *Avômalô plovins Masedonia lôk Akaia êv da takêŋ lôk leŋŋmavi anôŋ ek nênem avômalô mathen takatu ba êv i sêkêya êmô Jerusalem sa. ²⁷ *Thêlô leŋŋmavi ek nênem da êŋ êndêŋ avômalô Jerusalem ek malê nena avômalô Israeal bôk êv nômkama malak leŋ hadêŋ thêlô nê loŋ buyaŋ ba intu viyaŋ hêk. Ma lêk ma mavi ek thêlô nêwê viyaŋ esak nômkama pik. ²⁸ Tem yada yanja da êŋ ba yana Jerusalem ek yanêm da êŋ solop êndêŋ i. Vêm ma yana Spen ma tem yangê môlô vêmam ka yana. ²⁹ *Yahayala nena yahathôk ek môlô ba alalô amô, êŋ ma Kilisi tem nênem mek bêŋ anôŋ êndêŋ alalô.

³⁰ *Aiyaŋ thêlô, Wapômbêŋ anêŋ Lovak Mathen hadum ba alalô leŋŋhaviŋ i. Aêŋ ba yahasonj môlô lokwaŋ hathak Yisu Kilisi anêŋ athêŋ nena nônem lêlê esak mek

imbiŋ ya ek Wapômbêŋ nênem ya sa. ³¹ Môlô notenj mek ek Wapômbêŋ eyabiŋ ya mavi ek nê Israeal takatu ba leŋŋôndôŋ kôtôŋ miŋ nimbuliŋ ya ami. Ma notenj mek imbiŋ ek avômalô mathen anêŋ Jerusalem leŋŋmavi esak da takatu ba yahawa ba yaha ek thêlô. ³² Ek Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ yasôk, êŋ ma tem yasôk ek alalô leŋŋmavi lôk yambatho môlô loŋ ma môlô nobatho ya loŋ.

³³ Wapômbêŋ, labali lôkthô anêŋ alaŋ, êmô imbiŋ môlô. Avanôŋ.

16

Pol hêv anêŋ lamavi hadêŋ avômalô

¹ Yahêv abô ek môlô hathak livôŋ Pibi atu ba hathôk ek ênjê môlô. Yani ma avômalô êvhaviŋ anêŋ Senklia iniŋ avi ku te. ² Ba noja yani thô esak Anyô Bêŋ anêŋ athêŋ êtôm Wapômbêŋ anêŋ avi ku mathen te. Yani bôk hayabiŋ ya lôk avômalô bêŋ anôŋ hathak anêŋ nômkama. Ba nônem yani sa esak malaiŋ malêla takatu ba hapôm yani.

³ *Nônem yenaŋ yalenjhabinena êndêŋ Plisila lo yamalô Akwila atu ba idum Yisu Kilisi anêŋ ku haviŋ ya. ⁴ Sêbôk ma habobo tem nijik thai vônô esak ya. Ba intu yada lôk avômalô êvhaviŋ lodôŋlodôŋ anêŋ loŋ buyaŋ sapêŋ leŋŋmavi hathak thai.

* 15:25: 1Ko 16:1-4 * 15:26: Ap 24:17; 1Ko 16:1; 2Ko 8:1; 9:2,12 * 15:27: 1Ko 9:11 * 15:29: Lom 1:11 * 15:30: 2Ko 1:11; Kol 4:3; 2Te 3:1 * 16:3: Ap 18:2

⁵ Ma nônêm yalenmavi ni êndêḡ avômalô êvhaviḡ takatu ba ethak êv yeḡ halôk thai iniḡ unyak imbiḡ.

Nônêm yalenmavi êndêḡ yenaḡ aiyaḡ anôḡ Epainetus. Yani anyô môḡ anêḡ plovins Esia atu ba hêvhaviḡ Kilisi vêm ka vi êvhaviḡ haveḡ yam. ⁶ Ma nônêm yalenmavi êndêḡ Malia. Yani hathak hadum ku bêḡ ek hêv môlô sa. ⁷ Ma nônêm yalenmavi êndêḡ Andlonikus lo yanavi Junias. Thai ma yenaḡ avômalô Israeḡ ba bôk êvhaviḡ Kilisi hamôḡ ek ya. Ma bôk yêlô amô koladôḡ haviḡ i. Thai ma aposel lôk athêḡ bêḡ.

⁸ Nônêm yalenmavi êndêḡ Ampliatus atu ba yalenhaviḡ hathak Anyô Bêḡ anêḡ athêḡ. ⁹ Nônêm yalenmavi êndêḡ Ulbanus, yani hadum Kilisi anêḡ ku haviḡ alalô. Lôk nônêm yalenmavi êndêḡ yenaḡ aiyaḡ Stakis. ¹⁰ Nônêm yalenmavi êndêḡ Apeles, yani hawa malaiḡ lomaloma ma doḡtom hamiḡ lôklokwaḡ hathak Kilisi. Ma nônêm yalenmavi êndêḡ avômalô sapêḡ atu ba êmô haviḡ Alistobulus. ¹¹ Ma nônêm yalenmavi êndêḡ Helodion, yani ma yenaḡ avômalô Israeḡ te. Ma nônêm yalenmavi êndêḡ Anyô Bêḡ anêḡ avômalô sapêḡ atu ba êmô haviḡ Nalsisus.

¹² Nônêm yalenmavi êndêḡ Tlipina lo Tliposa, avi ju atu ba idum Anyô Bêḡ anêḡ ku.

Nônêm yalenmavi êndêḡ livôḡ Pelsis, yani hadum Anyô Bêḡ anêḡ ku lôklokwaḡ haviḡ.

¹³ *Ma nônêm yalenmavi êndêḡ Lupus atu ba Anyô Bêḡ bôk habi baḡ hayô hêk yôv lo talêbô atu ba habitak hatôm yenaḡ wakatik. ¹⁴ Ma nônêm yalenmavi êndêḡ Asinklitus lo Plegon ma Helmes lo Patlobas ma Helmas lôk avômalô êvhaviḡ takatu ba ethak êmô haviḡ thêlô. ¹⁵ Ma nônêm yalenmavi êndêḡ Pilologus lôk Julia, ma Neleus lo livavi ma Olimpás lôk avômalô mathen lôkthô atu ba êmô haviḡ thêlô.

¹⁶ *Ma nokam môlôviyaḡ esak kobom yôhók mathenḡ.

Kilisi anêḡ avômalô êvhaviḡ lodôḡlodôḡ sapêḡ êv iniḡ leniḡmavi hadêḡ môlô.

Noyabiḡ am

¹⁷ *Aiyaḡ thêlô, yahathô môlô loḡ lôklokwaḡ nena noyabiḡ am esak ḡê takatu ba idum ek nembak môlô vose. Thêlô iniḡ abô ma yaḡda ek abô avanôḡ atu ba bôk olaḡô ba ôêvhaviḡ. Ba intu imiḡ môlô loḡ siḡ hathak ôêvhaviḡ. Aêḡ ba nômô daim ek i. ¹⁸ *Thêlô lôk avômalô takatu ba esopa iniḡ kobom idum ku hathak thêlôda iniḡ leniḡhaviḡ ma miḡ idum alalôaniḡ Anyô Bêḡ Kilisi anêḡ ku ami. Enaḡ abô vasiḡ mavi lôk abô lôk thók ek nesau avômalô takatu ba iniḡ auk voloḡ. ¹⁹ *Avômalô êvhaviḡ lôkthô bôk elañô yôv nena môlô ma avômalô

* 16:13: Mak 15:21 * 16:16: 1Ko 16:20; 1Pi 5:14 * 16:17: Mat 7:15; Tit 3:10

* 16:18: Plp 3:19; 2Pi 2:3 * 16:19: Lom 1:8; 1Ko 14:20

olanô abô ba osopa. Ba intu yalenmavi anêḡ hathak môlô. Ma donḡtom yalenhaviḡ môlô nôômô lôk auk esak malêla takatu ba mavi ma nôômô mabuḡ ek malêla takatu ba kambom. ²⁰ *Ma Wapômbêḡ ma labali anêḡ alaḡ ba kasana ma tem etak Sadaḡ êmô vemimkapô vibinḡ ek nombak pesa.

Anyô Bêḡ Yisu anêḡ wapôm êmô imbinḡ môlô.

Avômalô doho êv iniḡ leḡinmavi hadêḡ avômalô Lom

²¹ *Timoti atu ba hadum ku haviḡ ya hêv anêḡ lamavi hadêḡ môlô. Ma Lusius lo Jeson ma Sosipatel, thêlô ma yenaḡ avômalô Israeḡ ba êv iniḡ leḡinmavi haviḡ.

²² Ma ya Teltius atu ba yahato Pol anêḡ abô halôk kapya êntêk, yahanaḡ yenaḡ yalenmavi hathak Anyô Bêḡ anêḡ athêḡ hadêḡ môlô haviḡ.

²³⁻²⁴ *Gaius hêv anêḡ lamavi hadêḡ môlô. Yani hathak hayabinḡ ya lôk avômalô êvhaviḡ sapêḡ atu ba êlêm êmô anêḡ unyak. Ma Elastus atu ba hayabinḡ malak bêḡ êntêk iniḡ valu lôk yêlôaniḡ aiyaḡ Kwaltus êv iniḡ leḡinmavi hadêḡ môlô haviḡ.*

Nanêm athêḡ bêḡ êndêḡ Wapômbêḡ

²⁵ *Alalô nambô Wapômbêḡ anêḡ athêḡ. Yani hatôm embatho unim ôêvhaviḡ loḡ esak Abô Mavi takatu ba yahanaḡ hathak Yisu Kilisi. Abô Mavi êḡ intu hik auk loḡ kapô takatu ba bôk havuḡ i bô halêm yaḡ. ²⁶ Plopet bôk eto hathak auk loḡ kapô êḡ ma Wapômbêḡ atu ba hamô lôkmala hatôm wak nômbêḡ intu sapêḡ hanaḡ ek auk loḡ kapô êḡ lêk halêm yaḡ ek avômalô pik lôkthô hatôm nênemimbinḡ ba nesopa. ²⁷ Aêḡ ba alalô nanêm athêḡ lôkmaḡinḡ êndêḡ Wapômbêḡ, yanida iyom intu Wapômbêḡ lôkauk lôkthô anêḡ ôdôḡ hatôm wak nômbêḡ intu sapêḡ esak Yisu Kilisi. Avanôḡ.

* **16:20:** Stt 3:15 * **16:21:** Ap 16:1-2; 19:22; 20:4 * **16:23-24:** Ap 19:22; 1Ko 1:14 * **16:23-24:** Nê lôkauk vi enaḡ nena abô doho atu ba Pol hato ma hêk denaḡ. Abô êḡ ma aêntêk: Yisu Kilisi anêḡ wapôm êmô imbinḡ môlô. Avanôḡ. * **16:25:** Lom 1:5; Ep 1:9; 3:5,9; Kol 1:26

Kapya môᶇ atu ba Pol hato hi Kolin Abô môᶇ

Pol hato kapya êntêk hadêᶇ avômalô êvhaviᶇ anêᶇ Kolin. Kolin ma malak bêᶇ ba anêᶇ avômalô ma hatôm 600,000. Avômalô Kolin ethak idum sek waliliᶇ bêᶇ anôᶇ ba intu hathak abô Glik ma abô aêntêk, 'Yahadum Kolin', êᶇ ma abô loᶇ kapô te. Ma anêᶇ ôdôᶇ nena, 'Yahadum sek waliliᶇ'.

Pol hamô Epesus ma halanô nena avômalô êvhaviᶇ anêᶇ Kolin ethak esopa kobom kambom takêᶇ lôk evaki vose ba intu hato kapya êntêk hadêᶇ thêlô. Ma Pol bôk hato kapya te hadêᶇ thêlô ba thêlô vi miᶇ eyala katô ami ba intu hato kapya êntêk hadêᶇ thêlô ek injik anêᶇ abô êᶇ anêᶇ ôdôᶇ thô êndêᶇ i. Ma avômalô Kolin doho bôk enaᶇ hik Pol liᶇ hathak abô doho halôk kapya te atu ba bôk eto hadêᶇ yani ba intu hato iniᶇ kapya êᶇ viyaᶇ. Ma hato ek embatho iniᶇ êvhaviᶇ loᶇ lôk hêv takatu ba bôk êv yak sa.

Hato kapya êntêk hadêᶇ 55 AD la.

Abô môᶇ

1 Ya Pol ma Wapômbêᶇ dalam ya ba hadum ba ya habitak Yisu Kilisi anêᶇ aposel hatôm anêᶇ lahaviᶇ. Yai lôk ² alalôaniᶇ aiyaᶇ

Sostenes ato kapya êntêk ek môlô avômalô ôdôᶇ takatu ba êvHAVIᶇ Wapômbêᶇ anêᶇ Kolin. Kilisi hadum ba thêlô ibitak matherᶇ ma dalam i nena Wapômbêᶇ anêᶇ avômalô haviᶇ avômalô luvu-luvu takatu ba elam alalôaniᶇ Anyô Bêᶇ Yisu Kilisi anêᶇ athêᶇ. Yani ma alalôaniᶇ Anyô Bêᶇ ma thêlôniᶇ haviᶇ.

³ Wakamik Wapômbêᶇ lôk Anyô Bêᶇ Yisu Kilisi nêᶇnêᶇ iniᶇ wapôm lôk labali êndêᶇ môlô.

Pol hanaᶇ lamavi hadêᶇ Wapômbêᶇ

⁴ Wapômbêᶇ hêv anêᶇ wapôm hadêᶇ môlô hathak Yisu Kilisi. Ba intu yahananᶇ yalenᶇmavi lôbôlôᶇ hadêᶇ yani hathak môlô. ⁵⁻⁶ Yani lêk havatho Yisu anêᶇ abô loᶇ lôklokwanᶇ hamiᶇ môlô ba môlô ôêvhaviᶇ ba Wapômbêᶇ lêk hanᶇgasô nôᶇm mavi halôk môlô kapôlôᶇmim ba hayô siᶇ hatôm auk mavi lôk abô mavi. ⁷ Aêᶇ ba môlô ma avômalô ôpôviᶇ alalôaniᶇ Anyô Bêᶇ Yisu Kilisi anêᶇ waklavôᶇ endelêᶇm ek injiki thô ba intu môlô miᶇ ôêv yak hathak wapôm la ami.

⁸⁻⁹ *Yani dalam môlô ek numbitak Nakaduᶇ Yisu Kilisi, alalôaniᶇ Anyô Bêᶇ anêᶇ avômalô môlô lôk malêla takatu ba hanaᶇ ma hatôm indum. Ba intu yani tem embatho môlô loᶇ endeba anêᶇ danᶇ ek miᶇ môlôᶇnim abô la êᶇjêk êndêᶇ alalôaniᶇ Anyô

* 1:8-9: 1Te 3:13; 5:23; 5:24; 1Jon 1:3

Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ waklavôḡ ami.

Avômalô êvhaviḡ êkôki

10-12 *Aiyaḡ thêlô, Kaloe anêḡ avômalô doho enaḡ hadêḡ ya nena môlô intu ôkôkam ba tomtom onaḡ nena, “Yêlô ma Pol anêḡ” ma vi enaḡ nena, “Apolo anêḡ” ma vi enaḡ nena, “Sipas anêḡ” ma vi ma “Kilisi anêḡ”. Ba intu aiyaḡ thêlô, hathak Yisu Kilisi anêḡ athêḡ ma yaleḡ hik ya nena miḡ nombak am vose ami ek nobaloḡ auk lôk kapôlômim doḡtom iyom.

13 Aisê. Hatôm nombak Kilisi vose ni nenanena e? Mena ik ya Pol hathak alovalaḡaḡsiḡ ek môlô e? Mena môlô uthik ḡaḡ hathak Pol anêḡ athêḡ e? 14 *Yahathik Klispus lo Gaius iyom ma miḡ yahathik anyôla haviḡ ami ba intu yaleḡmavi anôḡ hadêḡ Wapômbêḡ 15 ek môlô te miḡ hatôm enaḡ nena yahathik môlô hathak yenaḡ athêḡ ami. 16 *Bôk yahathik Stepanas anêḡ avômalô doho. Ma injo betha bôk yahathik avômalô vi haviḡ la. 17 Odaḡô! Kilisi hêv ya ba yahalêm ek yanaḡ Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi ma miḡ hêv ya ek yasik avômalô ami. Yahadô yambuliḡ Kilisi anêḡ alovalaḡaḡsiḡ imbitak êtôm nôḡ oyaḡ. Ba intu miḡ yahanaḡ anêḡ Abô Mavi êḡ ek yandôk thêlô leḡiḡ

êtôm ḡê lôk auk bêḡ ethak idum ami.

Nê lôk auk bêḡ miḡ hêv ya sa ami

18 *Ma avômalô takatu ba esopa loḡôndê ḡama elaḡô abô hathak alovalaḡaḡsiḡ êḡ ba eson nena abô molo. Ma doḡtom alalô takatu ba Wapômbêḡ hêv bulubiḡ ayala nena nôḡ êḡ ma Wapômbêḡ anêḡ lôklokwaḡ. 19 *Hatôm bôk eto nena,

“Tem yambuliḡ ḡê lôk auk bêḡ iniḡ auk

ma tem yambak iniḡ auk takêḡ pesa ba imbitak êtôm nôḡ oyaḡ.” *Aisaia 29:14*

20 *Ma ḡê lôk auk bêḡ lôk ḡê ethak lôḡ bêḡ lôk kêdôḡwaga takatu ba evalon kapyia auk bêḡ bôlôḡ êntêk, thêlô aisê? Wapômbêḡ hik thô nena auk bêḡ takêḡ habitak auk molo. 21 *Wapômbêḡ ma anyô auk mavi ba hadô ek avômalô neyala yani esak auk luvôḡiḡ. Aêḡ ba hawa abô molo ek nêḡ vi atu ba êvhaviḡ bulubiḡ. 22 Ma avômalô Israeḡ leḡiḡhaviḡ nêḡê lavôḡiḡ ek nêḡnêḡmibiḡ. Ma Glik êbôlêm auk lôḡ bêḡ ek nêḡnêḡmibiḡ.

23 *Ma doḡtom yêlô anaḡ bêḡ nena Kilisi hama hathak alovalaḡaḡsiḡ. Auk êḡ habuliḡ avômalô Israeḡ ba intu êpôlik. Ma ḡê loḡ buyaḡ elaḡô nena auk êḡ ma auk molo. 24-25 *Wapômbêḡ anêḡ auk

* 1:10-12: Ap 18:24-28; 1Ko 3:4; Plp 2:2

1Ko 16:15 * 1:18: Lom 1:16 * 1:19: Ais 29:14

33:18; 44:25 * 1:21: Mat 11:25 * 1:23: Lom 9:32; 1Ko 2:14

2:3; 2Ko 13:4

* 1:14: Ap 18:8; Lom 16:23 * 1:16:

* 1:20: Jop 12:17; Ais 19:12;

* 1:24-25: Kol

molo êṅ ma auk bêṅ ek ṅê pik iniṅ auk. Ma Wapômbêṅ anêṅ pulusik ma lôklokwaṅ bêṅ ek ṅê pik iniṅ. Ba intu avômalô Israeḷ lo Glik ma avômalô loṅ buyaṅ takatu ba Wapômbêṅ halam i ma eyala nena Kilisi ma Wapômbêṅ anêṅ lôklokwaṅ lôk anêṅ auk bêṅ.

²⁶ *Aiyaṅ thêlô, môlô lemimimbi esak sêbôk atu ba elam môlô. Avômalô lôkthô miṅ êyê môlô bêṅ anôṅ nena ṅê lôk auk bêṅ mena anyô lôkmaṅgiṅ mena anyô lôk athêṅ bêṅ te ami. Mi. ²⁷ Wapômbêṅ hawa auk molo anêṅ pik ek nêṃ mama êndêṅ ṅê lôk auk bêṅ ma hawa nômkama pik takatu ba pulusikna ek nêṃ mama êndêṅ ṅê lôklokwaṅ. ²⁸ ṅê takatu ba avômalô êyê hatôm yavoyav lôk nôṃ ôvathek lôk nôṃ oyaṅ lomaloma pik êntêk intu yani halam ek nêṃ auk bôlôṅ êntêk vê esak, ²⁹ *ek anyô late miṅ hatôm êmbôi imiṅ Wapômbêṅ ma ami. ³⁰ *Ma môlô ma Wapômbêṅ da hadum ba lêk ômô haviṅ Yisu Kilisi. Yani habitak hatôm Wapômbêṅ anêṅ auk atu ba hêv ek nêṃ alalô sa ek nêṃ kambom vuli lôk hapole alalô vê hêk kambom anêṅ ba lêk abitak thêthôṅ lôk mathêṅ hamiṅ Wapômbêṅ ma. ³¹ Ba intu eto nena, “Opalêla takatu ba êbôi ma nêṃbôi esak Wapômbêṅ iyom.”
Jelemmaia 9:24

2

Pol hêv auk hadêṅ avômalô Kolin

¹ Aiyaṅ thêlô, sêbôk atu ba yahayô ek môlô ma yahananṅ Wapômbêṅ anêṅ abô takatu ba hik thô hadêṅ ya ma miṅ yahananṅ abô mavi mena auk mavi hatôm ṅê lôk auk iniṅ ami. ² Mi anôṅ. Yahadum ek yanaṅ abô esak Yisu Kilisi atu ba hama hathak alovalaṅaṅsiṅ iyom. ³ *Yahamô haviṅ môlô ma ya anyô vau lôk bômko ma yahalowaliṅ bêṅ anôṅ. ⁴ *Ma donṅtom Lovak Matheṅ da hik anêṅ lôklokwaṅ thô ba yahananṅ abô ba miṅ yahananṅ hatôm ṅê lôk auk iniṅ abô ek yandôk môlô lemim ami ⁵ ek môlô nônêṃimibiṅ Wapômbêṅ anêṅ lôkliṅyak ma miṅ ṅê lôk auk iniṅ abô ami.

Lovak Matheṅ hêv auk

⁶⁻⁷ ṅê talaṅ elañô yêlôaniṅ abô hatôm auk bêṅ. Sêbôk bôlada ma Wapômbêṅ havuṅ auk nêṃ alalô bulubiṅ ek indum ba alalô nambitak avômalô lôkmaṅgiṅ. Ma yêlôaniṅ auk êṅ ma miṅ hatôm ṅê bêṅbêṅ iniṅ auk bôlôṅ êntêk ami. Thêlô takêṅ tem nêṃnêṃ yak. ⁸⁻⁹ *Hatôm bôk eto hathak auk êṅ nena, “Wapômbêṅ bôk hapesan nômkama yôv ek nêṃ ek avômalô takatu ba leṅiṅhaviṅ yani. Ma donṅtom maleniṅ miṅ êyê nôṃ takêṅ

* 1:26: Mat 11:25; Jem 2:5 * 1:29: Ep 2:9 * 1:30: Jer 23:5-6 * 2:3: Ap 18:9; 2Ko 10:1 * 2:4: 1Te 1:5 * 2:8-9: Ais 64:4

lôk lenôndôḡ miḡ elanḡ
abô takêḡ ami.

Ba intu avômalô êthôḡ nôm
takêḡ paliḡ.” *Aisaia*
64:4

Nê bêḡbêḡ bôlôḡ êntêk miḡ
eyala auk êḡ ami. Bôk neyala
ma tem miḡ nijik Anyô Bêḡ
Lôkmaḡḡiḡ êḡ vônô esak a
ami. ¹⁰⁻¹¹ Alalôaniḡ dahôlôḡniḡ
da hayala alalôaniḡ auk. Ma
Wapômbêḡ da anêḡ dahô
hayala anêḡ aêḡ iyom. Ba
intu Lovak Mathêḡ hayala
nômkama lôkthô lôk hayê
Wapômbêḡ anêḡ auk anôḡ
biḡ ba lêk hik nômkama lôkthô
thô hadêḡ alalô.

¹² Wapômbêḡ hêv anêḡ Lo-
vak Mathêḡ êḡ hadêḡ alalô
ek neyala anêḡ wapôm takatu
ba hêv hadêḡ alalô. Ma miḡ
hêv auk pik ami. ¹³ Auk takêḡ
ma Lovak Mathêḡ intu hêv
hadêḡ yêlô ba anaḡ bêḡ lôk
adôḡ avômalô takatu ba êmô
haviḡ Lovak Mathêḡ hathak
anêḡ auk. Anyôla miḡ hadôḡ
yêlô ba anaḡ abô êḡ ami.
¹⁴ Lovak Mathêḡ hêv avômalô
sa ek neyala Wapômbêḡ anêḡ
auk. Ba opalê atu ba miḡ
hawa Lovak Mathêḡ ami ha-
sonḡ nena auk êḡ ma auk molo
ba intu miḡ hatôm ititiḡ ba
eyala auk takatu ba halêm
anêḡ Wapômbêḡ anêḡ Lovak
Mathêḡ ami.

15-16 * “Ba opalê intu hayala
Anyô Bêḡ anêḡ auk ba
tem êndôḡ yani? Mi.”
Aisaia 40:13

Ma ôpatu ba hawa Lovak
Mathêḡ anêḡ auk tem ititiḡ
nômkama lôkthô. Ma ôpatu ba
miḡ hayala Anyô Bêḡ anêḡ
auk ami tem miḡ ititiḡ alalô
takatu ba awa Lovak Mathêḡ
anêḡ auk ami. Aêḡ ba alalô
ma awa Kilisi da anêḡ auk.

3

Avômalô Kolin evak i vose

¹⁻² * Aiyaḡ thêlô, sêbôk ma
môlô osopa avômalô pik êntêk
veḡḡḡwam ba osopa Kilisi
hatôm amena kasek ba miḡ
oaḡ nôm thekthek ami. Ba
intu yahêv sum hadêḡ môlô
ba miḡ yahanaḡ abô hatôm
ḡê bôk ilumbak yôv iniḡ abô
ami. Ba êntêk unum sum
denaḡ e? ³ * Môlô othak
udum hatôm ḡê pik ba môlô
lemimdaḡ lôk lemimḡaḡa
⁴ * ma ôdôḡ yaḡ enaḡ nena,
“Yêlô ma Pol anêḡ” ma vi
enaḡ, “Yêlô ma Apolo anêḡ.”
Êḡ ma hathak uik unim auk
thô nena môlô ma ḡê pik.

⁵ * Aêḡ ba ya Pol ma opalê?
Ma Apolo ma opalê? Yai
ma Anyô Bêḡ anêḡ ḡê ku
iyom! Yani hêv anyô tom-
tom da iniḡ ku ba hêv yaianiḡ
ba intu môlô bôk ôêvhaviḡ
yôv. ⁶ * Yahavatho yaḡvêk
ma Apolo hathak hêv ḡaḡ
ma Wapômbêḡ da hadum ba
yaḡvêk êḡ halumbak. ⁷ Ba
ôpatu ba havatho mena hêv
ḡaḡ thai luvi ma nôm oyaḡ.
Ma Wapômbêḡ iyom intu ba
nôm avanôḡ. ⁸ * Opalê atu ba

* 2:15-16: Ais 40:13 * 3:1-2: Hib 5:12-13; 1Pi 2:2 * 3:3: 1Ko 1:10-11 * 3:4:
1Ko 1:12 * 3:5: Ap 18:24 * 3:6: Ap 18:4-11,27-28 * 3:8: Mat 16:27

havatho mena opalê atu ba hêv ñaŋ, thai idum ku donjom ba tem neja vuli êtôm ida iniŋ ku atu idum.

⁹ *Yai adum Wapômbêŋ anêŋ ku iyom haviŋ i ma môlô ma anêŋ unyak lôk anêŋ ku kapô. ¹⁰⁻¹¹ *Wapômbêŋ hêv wapôm hadêŋ ya ba yahabidak anyô lôkmanŋiŋ ek yandav unyak. Ba yahalav landiŋ. Ma anyô vi etak pam thalôk lôk unyak vôv hayô hamô. Ma miŋ anyôla endav landiŋ yaŋda imbiŋ ami. Yisu Kilisi da intu landiŋ êŋ ba bôk hamiŋ yôv. Ba môlô ñê ku tomtom noyabiŋ am katô ek nodav Wapômbêŋ anêŋ unyak êŋ. ¹²⁻¹³ *Waklavôŋ Idum Abô hayô ma tem injik ñê ku takêŋ iniŋ ku sapêŋ élêm yaiŋ. Ma atum tem esaŋ anyô tomtom iniŋ ku ek ênjê nena elav unyak êŋ mavi mena kambom. Ba intu uik siŋ hathak gol mena seleva mena valu mavi mena alokwaŋ kapi mena kamuŋ kondaŋ mena sesalik la, ma hêk môlôda. ¹⁴ Ma opalêla takatu ba iniŋ ku elav unyak êŋ mavi ma tem neja vuli. ¹⁵ Ma ôpatu ba atum hathaŋ anêŋ ku ma tem miŋ enja vuli ami. Ma donjom bulubiŋ hamô ba tem nêŋm ôpêŋ vé ênjêk atum.

Môlôda ma Wapômbêŋ anêŋ unyak

¹⁶ *Môlô ma Wapômbêŋ anêŋ unyak mathen atu ba yanida hamô kapô.

Oyala nôŋm êŋ mena mi? Ma Wapômbêŋ anêŋ Lovak Mathen hamô môlô kapôlômim. ¹⁷ Môlô ma Wapômbêŋ anêŋ unyak mathen atu ba yanida hamô kapô ba intu loŋ êŋ ma mathen! Ma ôpatu ba habuliŋ unyak mathen êŋ ma tem Wapômbêŋ imbuliŋ ôpêŋ aêŋ iyom.

Miŋ nobam anyô vi ami

¹⁸ Miŋ môlô nosau am ami! Môlô lemimhabi nena môlô ma ñê lôkauk bêŋ hatôm ñê lôk luvôŋiŋ bôlôŋ êntêk, êŋ ma notak. Ma noja alovalaŋaŋsiŋ anêŋ auk molo ek numbitak anyô lôk auk mavi. ¹⁹ Auk pik êntêk ma auk molo hêk Wapômbêŋ ma hatôm eto neŋa,

“Yani havalon ñê lôk auk bêŋ hathak thêlôda iniŋ auk ba êv yak.” *Jop 5:13*

²⁰ Ma abô yaŋ hanaŋ nena, “Anyô Bêŋ hayala nena ñê lôk auk bêŋ iniŋ auk ma anôŋ mi.” *Kapya Yen 94:11*

²¹ Aêŋ ba miŋ nobam anyô te êmôŋ ek vi ami. Thêlô sapêŋ ma ñê ku ek nêŋem môlô sa iyom. ²² Pol lo Apolo ma Sipas lôk pik êntêk ma lôkmala lo ñama ma lêk lo embeŋ yam ma nômkama lôk avômalô ma nôŋm takêŋ ma môlônim iyom. ²³ Ma môlô ma Kilisi anêŋ ma Kilisi ma Wapômbêŋ anêŋ.

* **3:9:** Ep 2:20-22 * **3:10-11:** Ais 28:16; 1Pi 2:4-6 * **3:12-13:** 1Ko 4:5 * **3:16:** 1Ko 6:19; 2Ko 6:16

4

Kilisi anêḡ aposel

1 Aêḡ ba avômalô sapêḡ nêḡê yêlô nena Yisu Kilisi anêḡ ḡê ku oyaḡ iyom ek ayabiḡ Wapômbêḡ anêḡ abô loḡ kapô atu ba hik thô hadêḡ anêḡ avômalô. 2 *Aêḡ ba intu nayabiḡ ku êḡ mavi êtôm anyô hamôḡ ek ku. 3-4 Yakapôlôḡ miḡ hanaḡ ya bêḡ nena yahadum Wapômbêḡ anêḡ ku tombeḡ ami. Aêḡ ba môlô otha ya mena owa ya hi loḡ idum abô êḡ ma nôḡ oyaḡ. Ma yenaḡ auk miḡ hatôm ami. Aêḡ ba miḡ yahathô yada ba yahaya ami. Anyô Bêḡ da intu tem ititiniḡ ya. 5 *Waklavôḡ Anyô Bêḡ endelêm ma tem imbi anêḡ deda êyô êḡjêk nôḡkama takatu ba havuḡi hêk loḡ momaḡiniḡ kapô ba injik avômalô iniḡ auk takatu ba hêk kapôlôḡiḡ thô. Ma wak êḡ ma tomtom tem neja iniḡ leḡiḡmavi êḡjêk Wapômbêḡ. Aêḡ ba miḡ nosa avômalô vi iniḡ ku ami.

Avômalô Kolin thêlôda ebam i

6 *Aiyaḡ thêlô, bôk ya-hanaḡ hathak yai lôk Apolo ek nêḡ môlô sa ek lemimimbi abô êntêk “Nosopa abô balabuḡ atu ba eto,” nena miḡ nobam anyôla êḡmôḡ ek vi ami. 7 *Ma opalê hatak môlô ba ubitak anyô bêḡ? Môlôda unim lôklokwaḡ ba owa auk e? Mi! Wapôm takêḡ intu hêv

hadêḡ môlô. Ma aisê ka obam amda?

8 Môlô lêk ubitak ôyô unḡlôv yôv e? Ma môlô lêk ḡê lôkmaḡiḡ e? Mena môlô lêk hatôm kiḡ e? Kikaknena! Alalô ḡê lôk iviyaḡ ba lêk môlô ubitak kiḡ ma tem yêlô aêḡ iyom! 9 Nôḡḡô! Wapômbêḡ hatak yêlô aposel hatôm ḡê oyaḡ ba amiḡ piklêvôḡ ma avômalô lôk aḡela ititiḡ yêlô hatôm ḡê kambom takatu ba enaḡ nena, “Unḡwik thêlô vônô.” 10 Yêlô ma ḡê auk molo hathak Kilisi e? Ma môlô ḡê lôk auk bêḡ hathak Kilisi e? Ma yêlô ḡê vau ma môlô ḡê lôkliḡyak e? Môlô ḡê lôk athêḡ bêḡ ma yêlô ḡê athêḡ mi e? 11 *Sêbôk aleba lêk ma yêlô ama kisi lôk athakmuniḡ ma ik nôḡkama titip lôk ik yêlô ba epam mayaliv ba yêlôaniḡ malak namô mi. 12 *Ma adum ku hathak baheniḡ aleba yêlô lêk vau. Enaḡ ek nimbuliḡ yêlô, êḡ ma yêlô êv leḡiḡmavi iyom. Iḡiti yêlô ba êv vovaḡ, êḡ ma yêlô amiḡ leḡvidôḡ. 13 Enaḡ abômapopak hathak yêlô ma yêlô anaḡ viyaḡ lôk labali mavi. Wak nôḡmbêḡ intu sapêḡ ma yêlô hatôm matiḡyak pik lôk nôḡ ôvpalê.

Pol lahaviḡ avômalô Kolin nesopa yani

14 Môlô ma yenaḡ avômena takatu ba yaleḡhaviḡ ba intu yahadôḡ môlô. Ma miḡ yahato nôḡ takêntêk

* 4:2: Luk 12:42

* 4:5: 1Ko 3:8

* 4:6: Lom 12:3

* 4:7: Lom 12:6

* 4:11: 2Ko 11:23-27

* 4:12: Mat 5:44; 2Te 3:8

* 4:15: Gal 4:19

ek indum mólô mama ami. ¹⁵ *Nê êvhaviņ bêņ anôņ ethak eyabiņ mólô, ma doņtom lemambô doņtom iyom. Yada bôk yahanaņ Wapômbêņ anêņ Abô Mavi hadêņ mólô hatôm yahavathu mólô ba mólô ubitak Yisu Kilisi anêņ avômalô. ¹⁶ *Aêņ ba yaleņ hik ya nena nosopa yaveņgwam. ¹⁷ *Ba intu yahêv Timoti hathôk ek nê mólô sa. Yani ma anyô ku anôņ lôk yenaņ okna atu ba hasopa Anyô Bêņ ba yaleņhaviņ yani. Ma tem injik mólônim auk liņ esak yenaņ bôk lo loņ atu ba hathak Yisu Kilisi ma yahadôņ avômalô êvhaviņ takatu ba êmô luvuluvu hathak. ¹⁸ Mólô doho osoņ nena tem miņ yasôk esak loņbô ami ba intu mólô lemimôndôņ kôtôņ. ¹⁹⁻²⁰ *Nodaņô katô! Wapômbêņ anêņ avômalô miņ enaņ hathak abô oyaņ ami. Mi. Lovak Mathen hêv lôkliņyak ba idum Wapômbêņ anêņ lahaviņ. Anyô Bêņ lahaviņ ma tem yasôk kethen ek yanġê nena avômalô takêņ bôk ewa lôklokwaņ êņ mena mi e? ²¹ Lemimhabi aisê? Yasôk ek yambali mólô ek noja auk mena yasôk êtôm anyô yaô ek yanaņ abô labalina?

5

Nutiņ nê sek êndôk kamuņ

* 4:16: Plp 3:17 * 4:17: Ap 19:22 * 4:19-20: 1Ko 2:4 * 5:1: Wkp 18:7-8; Lo 22:30 * 5:3: Kol 2:5 * 5:5: 1Ti 1:20 * 5:6: Gal 5:9 * 5:7: Ais 53:7; 1Pi 1:19 * 5:8: Lo 16:3

¹ *Yahalaņô nena mólô avômalô ôêvhaviņ te hadum sek haviņ lambô yanavi lukmuk lôbôlôņ. Ma doņtom nê daluk miņ ethak idum aêņ ami. ² Aisê ka mólô ôbô am? Lemiminjikam ba nutiņ ôpêņ êndôk kamuņ! ³ *Ya miņ yahamô haviņ mólô ami. Mi. Ma doņtom yakapôlôņ hamô haviņ mólô hatôm lêk yahamô haviņ mólô. Ma lêk yahanaņ ôpatu ba bôk hadum kambom êņ bêņ yôv hathak Yisu Kilisi anêņ athêņ. ⁴ Aêņ ba othak doņtom, êņ ma yakapôlôņ lêk hamô haviņ mólô. Ma alalôaniņ Anyô Bêņ Yisu anêņ lôkliņyak lêk hamô haviņ. ⁵ *Ba nônê m ôpêņ êndêņ Ngôk Bêņ ek imbuliņ ôpêņ anêņ auk ek Anyô Bêņ anêņ Waklavôņ Nindum Abô ma tem yani enja bulubiņ.

⁶ *Mólô ôbô am ma miņ mavi ami. Lôk miņ oyala nena yis doktena iyom hatôm êndôk polom bêņ anôņ kapô ba isiņ bêņ ami e? ⁷ *Sêbôk ma avômalô Israel ethak ik boksipsip nakaduņ te ek leņiņhabi Waklavôņ Hale ba Hi. Ma alalôaniņ boksipsip nakaduņ Waklavôņ Hale ba Hi intu Yisu. Kilisi hama ek mólô ba intu lêk ubitak ôtôm polom lukmuk atu ba yis mi. Aêņ ba nômbi unim kambom ni êtôm avômalô Israel ethak ibi yis bô hi ek leņiņhabi Waklavôņ Hale ba Hi. ⁸ *Ba intu alalô leņiņimbi Waklavôņ

Hale ba Hi wak nômbêḡ intu sapêḡ ma nambitak êtôm polom atu ba anêḡ yis mi. Polom êḡ ma nôḡ anôḡ ba anêḡ lelaik mi. Ma yis bô atu êḡ ma adum kambom lo miḡ asopa Wapômbêḡ ami. Ba intu nabi ni.

⁹ Bôk yahato yenaḡ kapya hadêḡ môlô ek miḡ nôḡ imbiḡ ḡê takatu ba idum sek lomaloma ami. ¹⁰ Ma doḡtom miḡ yahananaḡ hathak avômalô pik êntêk ba idum sek lomaloma lo ḡê esau avômalô ba ewa iniḡ nôḡkama vani lôk ḡê palonḡ ma ḡê esopa ḡḡok ami. Mi. Nê takêḡ ma êḡmô pik haviḡ alalô ba natak i aisê? ¹¹ *Yenaḡ abô anêḡ ôdôḡ ma aêntêk. Ôpatu ba hanaḡ nena, “Yahêvhaviḡ Wapômbêḡ” ma doḡtom hadum sek lomaloma mena hadum palonḡ mena hêv yeḡ hadêḡ ḡḡok mena hanaḡ abôḡ mena hanum waiḡ ba molo mena hawa vani. Anyô anêḡ aêḡ miḡ noḡgwaḡ nôḡ lo ôḡmô imbiḡ yani ami. Dôlôk!

¹² Nosa ḡê takatu ba êḡmô avômalô êvhaviḡ kapô iyom. Ma miḡ nosa ôpatu ba miḡ alalôaniḡ te ami. Ku êḡ ma miḡ bôk êv hadêḡ alalô ami. ¹³ *Aêḡ ba Wapômbêḡ tem indum abô ek ḡê daluk. Ba intu ḡê takatu ba indum kambom ma

“Nônêḡ i vê êḡḡêk môlô.” *Lo 17:7*

6

Kobom nepesaḡ malaiḡ

¹ Aisê ka môlô doho lemimaniḡ hathak môlô doho ma othak u ḡê daluk iniḡ lonḡ idum abô? Yahasonḡ kambom hathak môlô uik kobom êḡ liliḡ! ² *Môlô oyala nena Waklavôḡ Idum Abô ma ḡê mathenḡ tem nedaḡô ḡê daluk iniḡ abô. Môlô ḡê auk pulusik ba miḡ hatôm nopesaḡ malaiḡ pik lomaloma ami e? ³ Nodaḡô! Tem alalô nadaḡô aḡela iniḡ idum abô. Aêḡ ba malaiḡ pik lôkthô ma yaôḡna ek alalô napesaḡ. ⁴⁻⁶ Môlô te miḡ anyô lôk auk bêḡ hatôm epesaḡ abô imbiḡ avômalô êvhaviḡ vi ami e? Ma ḡê êvhaviḡ yaḡ lamaniḡ hathak yaḡ ma môlô olam ḡê daluk ek nepesaḡ abô êḡ eka? Nê daluk elanô ma môlô miḡ mama ami e? Aêḡ ba môlônim malaiḡ lomaloma hamô ma môlônim anyô bêḡ la miḡ hamô ami, ma nodam môlônim anyô hêvhaviḡ takatu ba athêḡ mi ek nedaḡô abô êḡ. Ma miḡ nodam ḡê daluk ami.

⁷ Dô! Hu ek undum abô, êḡ ma hik thô nena lêk hôêv yak yôv. Ma anyôla habuliḡ o mena hasau o la ma ôḡmô yaô. ⁸ Ma doḡtom môlôda intu udum tombeḡ êḡ ba osau môlôvianḡ ba ubuliḡ i hamô ḡê daluk iniḡ lonḡ idum abô.

⁹ *Avômalô takatu ba idum kambom tem nêḡmô imbiḡ Wapômbêḡ êḡmô lonḡ atu ba yani hayabiḡ, e? Mi anôḡ. Noyabiḡ am. Avômalô takatu

* 5:11: 2Te 3:6; Tit 3:10 * 5:13: Lo 13:5; 17:7 * 6:2: ALK 20:4 * 6:9: Gal 5:19-21; Ep 5:5; ALK 22:15

ba idum sek lomaloma lôk êv yeŋ hadêŋ ngôk ma idum sek havinŋ anyô yaŋ yanavi lôk anyô da idum i lôk avi da idum i ma ¹⁰vani lo palonŋ ma inum wainŋ ba elo molo lôk enaŋ abôma ma esau avômalô ba ewa ininŋ nômkama vani. Nê takêŋ minŋ hatôm nêmo Wapômbêŋ anêŋ lonŋ lôklinyak ami. ¹¹*Sêbôk ma môlô vi udum kambom takêŋ havinŋ. Ma doŋtom Wapômbêŋ hathik môlô ba ubitak matheŋ lôk thêthônŋ hathak Anyô Bêŋ Yisu Kîlisi anêŋ athêŋ lôk alalôaniŋ Wapômbêŋ anêŋ Lovak Matheŋ.

Alalôaniŋ leŋvinŋkupik ma Lovak Matheŋ anêŋ unyak

¹²*Môlô onaŋ nena, “Bal-abunŋ te minŋ havalonŋ ya lonŋ ami. Ba malêla takatu ba yalenŋhavinŋ yandum ma ya hatôm.” Ma doŋtom ya Pol yahanaŋ nena auk takêŋ tem minŋ nêma ya sa ami ba yahadô nômlate eyabinŋ ya. ¹³*Môlô onaŋ nena, “Nôm eyaŋ hêv leŋsoam sa ma leŋsoam hêv nôma eyaŋ sa. Ma thai luvi ma nôma pik iyom ba Wapômbêŋ tem nêma vê.” Ma môlô osonŋ nena sek walilinŋ ma nôma oyaŋ hatôm nôma eyaŋ lôk leŋsoam e? Ma yahanaŋ nena kupik ma Anyô Bêŋ anêŋ ek indum anêŋ ku. Aêŋ ba kupik lôk sek minŋ ethak doŋtom ami. ¹⁴*Wapômbêŋ da anêŋ lôklinyak hik Anyô Bêŋ linŋ ba tem injik alalô

linŋ aêŋ iyom. ¹⁵⁻¹⁷*Môlônim lemvimkupik sapêŋ ma hatôm Kîlisi da anêŋ linŋkupik bute. Môlô ôthônŋ auk êŋ e? Ma ôpatu ba hathak doŋtom havinŋ Anyô Bêŋ thai ininŋ dahôlônŋinŋ habitak doŋtom. Ma Wapômbêŋ anêŋ abô bute hanaŋ nena,

“Thai tem nimbitak êtôm kupik doŋtom.” *Môŋ Anônŋ 2:24*

Aêŋ ba anyô te hathak doŋtom havinŋ avi sek te, êŋ ma thai lêk ibitak kupik doŋtom. Ma naja Kîlisi anêŋ linŋkupik bute ba nanêma êndêŋ avi sek e? Mi anônŋ!

¹⁸Nôsôv ek sek walilinŋ. Kambom takatu ba avômalô ethak idum ba vi ma hêk kupik viyaŋ. Ma opalê atu ba hadum sek walilinŋ êŋ ma yanida habulinŋ anêŋ linŋkupik ba hadum sek hathak. ¹⁹⁻²⁰*Môlô lemvimkupik ma Lovak Matheŋ anêŋ unyak matheŋ atu ba hamô kapô ba Wapômbêŋ da hêv hadêŋ alalô. Avanônŋ e? Ma hêv alalô vuli ba minŋ o anyô bêŋ ek oyabinŋ oda ami. Ba intu ômbô Wapômbêŋ esak lemvimkupik.

7

Abô hathak ewa i

¹Yahato môlônim abô viyaŋ nena mavi ek nômo daluk ma minŋ noja avi ami. ²Ma doŋtom avômalô ethak idum sek walilinŋ. Aêŋ ba mavi ek nê ewa i, anyô ênjêk imbinŋ

* **6:11:** Tit 3:3-7 * **6:12:** 1Ko 10:23 * **6:13:** 1Te 4:3-5 * **6:14:** Lom

8:11; 1Ko 15:20; 2Ko 4:14 * **6:15-17:** Mat 19:5; Jon 17:21-23; Lom 8:9-11; Ep 5:30

* **6:19-20:** 1Ko 7:23; 1Pi 1:18-19

yanavi ma avi ênjêk imbiņ yamalô. ³ Ma anyô lahaviņ ênjêk imbiņ yanavi êņ ma yanavi miņ embasiņ i ami. Ma yanavi lahaviņ ênjêk imbiņ yamalô ma yamalô indum aêņ iyom ek malê nena nê lôk vêņi iniņ viyaņ hêk. ⁴ Avi miņ hayabiņ yanida liņkupik ami. Mi. Anyô hayabiņ. Ma anyô miņ hayabiņ yanida liņkupik ami. Mi. Avi hayabiņ. ⁵ Ba intu ovasiņ am, êņ ma hatôm udum vani! Anyô hadum ek eteņ mek ma miņ bônôņ ami. Enaņ êndêņ yanavi. Ma avi hadum ek eteņ mek ma miņ bônôņ ami. Enaņ bêņ êndêņ yamalô ba thai nêndôk am. Êņ ma netak iniņ êk haviņ i êtôm wak vithê. Ma mek anêņ daņ ma nêjêk esaklonjô ek Sadaņ miņ hatôm enja iniņ thethaņak ek êndôk thai leņiņ ami. ⁶ Miņ yahavak balabuņ te ek avi lo anyô miņ nêjêk imbiņ i wak la ami. Mi. Yahanaņ ek yanêm mólônim auk sa iyom. ⁷ Yada ma anyô muk ba yalenhaviņ anyô lôkthô nimbitak êtôm yada. Ma doņtom anyô tomtom da ewa iniņ wapôm lomalama halêm anêņ Wapômbêņ. Aêņ ba nôm takatu ba Wapômbêņ habi sam ma yaņda yaņda.

⁸ Abô êntêk ba tem yanaņ ma hathak aluņ lo avi tôp. Mavi ek thêlô nêmô daluk êtôm ya. ⁹ *Thethaņak miņ êmbôk mólô êtôm atum hathaņ ami, êņ ma mavi anôņ. Aêņ ba anyô te miņ

hatôm ipuki loņ ami, êņ ma enja avi.

¹⁰ *Yahanaņ abô êntêk ek avômalô ewa i. Avi te miņ hatôm êndô yamalô ami. Abô êntêk ma Anyô Bêņ anêņ abô balabuņ ma miņ yenaņ abô ami. ¹¹ Avi hadô yamalô êņ ma epesaņ abô imbiņ yamalô ma miņ enja anyô yaņ ami. Ma anyô aêņ iyom.

¹²⁻¹³ Yahanaņ abô êntêk ek avômalô takatu ba ewa i ba yaņ miņ hêvhaviņ Wapômbêņ ami. Ba anyô te hawa avi te ba miņ hêvhaviņ Wapômbêņ ami ma doņtom lahaviņ êmô imbiņ yani, ma miņ êndô avi êņ ami. Ma avi te hawa anyô te ba miņ hêvhaviņ Wapômbêņ ami ma doņtom lahaviņ êmô imbiņ yani, ma miņ êndô ôpêņ ami. Êntêk ma yenaņ auk iyom. Ma miņ Anyô Bêņ anêņ abô balabuņ te ami. ¹⁴ Anyô te hawa avi atu miņ hêvhaviņ ami, êņ ma anyô anêņ hêvhaviņ hatôm nêm avi êņ lôk nali sa ba nimbitak êtôm nôm mabuņ hêk Wapômbêņ ma. Ma avi hawa anyô atu ba miņ hêvhaviņ ami ma aêņ iyom. Ma mi, êņ ma tem Wapômbêņ ênjê nali takêņ nena lelaik. Aêņ ba miņ ôndô vônim atu ba anêņ hêvhaviņ mi ami.

¹⁵ *Ma howa avi atu ba miņ hêvhaviņ Wapômbêņ ami ba hadum ek êndô o, êņ ma otak yani ek ni. Ma howa anyô atu ba miņ hêvhaviņ Wapômbêņ ami ba hadum ek êndô o, êņ ma otak yani ek ni aêņ

* 7:9: 1Ti 5:14

* 7:10: Mat 5:32

* 7:15: Lom 14:19

iyom. Tem miñ undum abô esak nôm êñ ami. Wapômbêñ halam alalô hathak kobom namô malinyaô imbiñ i.
 16 *Ba injo. Yanavi tem nêñ yamalô sa ek imbitak anyô hêvhaviñ mena yamalô nêñ yanavi sa ek imbitak avi hêvhaviñ la.

Alalô namô êtôm lôkmala atu ba Wapômbêñ lahaviñ alalô namô

17 Hômo aisê ba Wapômbêñ halam o ma ômô aêñ. Êñ ma hatôm Anyô Bêñ anêñ wapôm atu ba hik sam hadêñ môlô tomtom. Abô balabuñ êntêk ma yahêv hadêñ nê êvhaviñ lodôñlodôñ lôkthô.
 18 Ôpatu ba bôk engothe anêñ kupik ba Wapômbêñ halam yani ma êmô aêñ. Ma miñ nepesañ anêñ kupik esak lojbo ami. Ma ôpatu ba miñ engothe anêñ kupik ami ba Wapômbêñ halam yani ma êmô aêñ iyom. Ma miñ engothe anêñ kupik vê ami.
 19 *Engothe kupik lôk miñ engothe kupik ami, nôñ ju êñ ma nôñ oyañ. Ma nôñ bêñ ma nesopa Wapômbêñ anêñ abô.
 20 Engothe anêñ kupik mena engothe ami mena ewa avi mena miñ ewa avi ami ba Wapômbêñ halam o, ma ômô aêñ.
 21 Ma o atu ba anêñ alañ hamô ba Wapômbêñ halam o ma miñ lemmalañ andô. Ma doñtom lojondê la hêk ek otak anêñ alañ anêñ ku, êñ ma undum aêñ.
 22 *Ba nê takatu ba iniñ alañ hamô

aleba Anyô Bêñ halam i ma hatôm Anyô Bêñ hapole iniñ yak vê. Ma aêñ iyom nê takatu ba miñ êmô alañ la viññ ami aleba Anyô Bêñ halam i ma Kilisi lêk habitak iniñ alañ.
 23 Wapômbêñ bôk hêv môlô vuli hathak vuli bêñ ba miñ anyôla habitak môlônim alañ ami ba intu lemiminjikam esak auk pik takêñ ami.
 24 Aiyañ thêlô, môlô tomtom nôñ êtôm aêsêbôk ba Wapômbêñ halam môlô. Môlô owa am mena miñ owa am ami mena engothe kupik mena miñ engothe kupik ami lôk nê iniñ alañ hamô mena iniñ alañ mi, nôñ aêñ iyom ba nosopa Wapômbêñ.

Pol hêv abô hadêñ avômalô muk

25 Anyô Bêñ lahiki hathak ya ba intu yenañ abô ma avanôñ ek môlô nôñnêmbiñ. Êntêk ma yenañ auk hathak avômalô muk ma miñ Anyô Bêñ anêñ abô balabuñ ami.
 26 Lêk ma malaiñ lomalama habitak. Aêñ ba nôñ êtôm avômalô muk ma tem nôñ mavi.
 27 Ôpatu ba lêk epesañ anêñ abô ek enja avi ma miñ êndô ami. Ma môlô takatu ba avi mi miñ nômbôlêñ avi ami.
 28 Ma howa avi, ma miñ hudum kambom ami. Ma avi muk te hawa anyô, ma miñ hadum kambom ami. Ma doñtom môlô takatu ba owa am tem nôpôm malaiñ lomalama êmô pik êntêk ba intu yahavatho môlô loj ek miñ malaiñ takêñ êpôm môlô ami.

* 7:16: 1Pi 3:1

* 7:19: Lom 2:25; Gal 5:6; 6:15

* 7:22: Plm 16; 1Pi 2:16

29-31 *Yenañ abô anêñ ôdôn nena pik êntêk tem êmô sawa bidon iyom ba anêñ auk lôk anêñ nômkama lôkthô lêk idum ek nema. Ba opalê atu ba hawa avi, êñ ma nôm mavi. Ma donjom lemimbi nena ewa i tem miñ êmô wak nômbênj intu sapênj ami. Ma opalê atu ba lamalaiñ miñ undum ba malaiñ êñ eyabiñ anêm auk ami. Ma nôm mavi miñ eyabiñ anêm auk ami. O atu ba hôêv vuli nômkama lomaloma miñ nôñgwêk lêlé esak nôm takênj ami. Nômkama pik nômbênj êñ ma nôm mavi anônj. Ma donjom miñ nôñgô êtôm nômbênj êñjêk anêm auk ami.

32 Yalenj haviñ nena leñhiki lomaloma miñ embalon môlô loñ ami. Anyô muk lahiki hathak Anyô Bêñ anêñ ku ek indum Anyô Bêñ lamavi. 33 Ma donjom anyô lôk avi lahiki hathak nômkama pik ek batu indum yanavi lamavi. 34 Ba intu yani lahiki hathak yanavi ma Anyô Bêñ haviñ. Ma avi tôp lôk avi muk ethak leñhiki hathak Anyô Bêñ anêñ ku. Iniñ auk nena nêñêm dahôlônjñ lôk leñvinj kupik êndênj Anyô Bêñ. Ma donjom avi lôk anyô lahiki hathak nômkama pik ek indum yamalô lamavi. 35 Yahanaj abô takêntêk ek nêm môlô sa ma miñ nêm malaiñ êndênj môlô

ami ek môlô nômô thêthônj ma miñ nômla embalonj môlô loñ ami ek môlô nôñêm kapôlômim lôkthô êndênj Anyô Bêñ. Ma miñ yahanaj ek êtôm yak embalonj môlô loñ ami.

36 Ma ôpatu ba hapesanj abô yôv ek enja avi muk te ba anêñ thethanjak hadum ek imbuliñ avi êñ ma ôpênj enja avi êñ. Yani miñ hadum kambom ami. 37 Ma ôpatu ba hapesanj yanida anêñ auk ma miñ hasopa anyôla anêñ auk ami ba hasopa anêñ la haviñ iyom nena hadô enja avi muk, ôpênj hadum nôm mavi haviñ. 38 Aênj ba ôpatu ba hawa avi muk hadum nôm mavi. Ma ôpatu ba hadô enja avi êñ ma anêñ malaiñ ma yaô ba intu hadum nôm mavi anônj.

39 *Avi atu ba hawa anyô ba yamalô hamô lôkmala denanj ma hatôm ibutiñ thai loñ ende ba anyô ema am. Êñ ma hatôm enja anyô yañ atu ba hasopa Anyô Bêñ esak loñbô êtôm yanida anêñ la haviñ. 40 Yenañ auk nena yani êmô daluk ma tem yani lamavi bêñ anônj. Ma Wapômbênj anêñ Lovak Matherj hamô haviñ ya ba intu ya anyô lôk auk hatôm môlô.

8

Ngôkba anêñ nôm lôk ya

* 7:29-31: 1Jon 2:17 * 7:39: Lom 7:2-3 * 8:1: Ap 15:29 * 8:1: Avômalô Kolin ethak êbôk nôm ek êv da hadênj ngôk. Ma ñê êvhaviñ leñhaviñ nejanj nôm takênj. Thêlônjñ auk aêntêk nena êñ ma miñ wapômbênj anônj ami ba intu thêlô hatôm nejanj. Aênj ba thêlô eto kapyã hadênj Pol ek nedañô anêñ auk.

1 *Yahanaŋ abô êntêk hathak ngôkba anêŋ nôm lôk ya.* Môlô onaŋ nena, “Alalô lôkthô ma nê lôkauk.” Môlônim auk êŋ hadum ba môlô ôyê am daŋ ba ubuliŋ avômalô êvhaviŋ vi. Ma môlô lemimhaviŋ avômalô takêŋ, êŋ ma tem nônêm i sa. 2 *Môlô oson nena môlô oyala nômkama lôkthô e? Mi. Môlô ôthôn auk anônŋ paliŋ! 3 Opalê atu ba lahaviŋ Wapômbêŋ ma Wapômbêŋ hayala yani.

4 *Yenaŋ auk hathak eyaŋ ngôkba iniŋ nôm ma aêntêk. Alalô ayala nena Wapômbêŋ ma doŋtom iyom. Ma ngôkba takatu avômalô êv yeŋ hathak miŋ Wapômbêŋ anônŋ ami. 5 Avômalô elam nôm lomaloma nena iniŋ ngôkba lo iniŋ anyô bêŋ. Aêŋ ba nôm takêŋ hatôm iniŋ wapômbêŋ lo anyô bêŋ. 6 *Ma doŋtom alalô ayala nena Wakamik Wapômbêŋ yani iyom intu Wapômbêŋ ba hapesaŋ nômkama lôkthô ba alalô abitak ek nandum anêŋ ku. Ma Yisu Kilisi yani iyom intu Anyô Bêŋ anônŋ ba Wapômbêŋ hapesaŋ nômkama lôkthô hathak yani. Ma Yisu êŋ hadum ba alalô abitak Wapômbêŋ anêŋ avômalô.

7 Ma avômalô doho miŋ leŋŋhabi auk takêŋ hêk kapôlônŋiŋ ami. Sêbôk ma thêlô enŋgabôm ngôkba anêŋ nôm ma lêk êdô ba esopa Wapômbêŋ. Ma doŋtom eyaŋ ngôkba anêŋ nôm ma

hatôm esopa ngôkba hathak loŋbô. Thêlônŋiŋ auk ma pulusikna ba intu leŋŋmalaiŋ. 8 Avômalô takatu ba leŋŋ malaiŋ hathak nôm êŋ ba miŋ eyaŋ ami ma Wapômbêŋ miŋ hatatale i ami. Ma môlô avômalô takatu ba oŋ nôm lomalomama ma Wapômbêŋ miŋ habam môlô ami. Aêŋ ba oŋ mena ôdô ma nôm oyaŋ hêk Wapômbêŋ ma.

9 *Aêŋ ba o anyô hôêvhaviŋ lôklokwaŋ, oyabiŋ o! Anêm malaiŋ mi ek noŋgwaŋ ngôkba anêŋ nôm ba hoanŋ êŋ ma miŋ onaŋ êndêŋ avômalô takatu ba auk pulusik ek nindum aêŋ ami êŋa tem indum thêlô nêntêm yak. 10 Hu malakba ba hoanŋ ngôkba anêŋ nôm ma anyôla lamalaiŋ hathak nôm êŋ te hayê hoanŋ, hosonŋ nena hôêv yani sa ba tem eyala nena nôm êŋ ma nôm oyaŋ e? 11 *Êŋ ma hubuliŋ yani ek endeni anêŋ kobom bô esak loŋbô ba anêm auk êŋ habuliŋ anyô hêvhaviŋ pulusik atu ba Yisu hama ek nêm yani sa. 12 Anyô te anêŋ auk pulusik ba hubuliŋ yani êŋ ma hudum kambom hathak Kilisi. 13 *Ba intu yahaŋ nôm êŋ ba habuliŋ yenaŋ aiyaŋ ba hadum kambom êŋ ma tem miŋ yanŋaŋ alim esak loŋbô ami. Yakô yandum ba yenaŋ aiyaŋ nêm yak.

9

Pol hadô vuli

* 8:2: Gal 6:3 * 8:4: Lo 4:39; 6:4; Gal 4:8 * 8:6: Ep 4:5,6 * 8:9: Lom 14:13-15; Gal 5:13 * 8:11: Lom 14:15,20 * 8:13: Lom 14:21 * 9:1: Ap 9:1-9; 26:16; 1Ko 15:8-9

1 *Odaŋô! Abô balabuŋ lomaloma miŋ havalonŋ ya loŋ ami! Ma bôk yahayê Yisu alalôaniŋ Anyô Bêŋ yôv! Ya ma aposel ba yada yenaŋ ku lôk Wapômbêŋ anêŋ lôklokwaŋ hadum ba intu môlô ubitak! 2 *Avômalô doho êpôlik nena ya Pol ma miŋ aposel ami. Ma doŋtom môlônim ôêvhabiŋ hik ya thô nena ya ma Anyô Bêŋ anêŋ aposel. Aêŋ ba môlônim aposel ma ya.

3 Avômalô doho ibi yalen nena yahabuliŋ yenaŋ ku aposel ba yahêv yada kisi aêntêk. 4 *Avômalô ethak êv nôm hadêŋ yêlô hatôm nê lôk athêŋ bêŋ takatu ba idum Wapômbêŋ anêŋ ku. 5 Ma Anyô Bêŋ anêŋ iviyaŋ lôk Sipas ma aposel vi ethak ewa avi takatu ba êvhabiŋ hatôm vêŋi. Ma yêlô hatôm nandum aêŋ imbiŋ. 6 Ma yai hatôm natak ku baheniŋ ek nandum Wapômbêŋ anêŋ ku êtôm aposel vi. Ma môlô osoŋ nena yai lôk Banabas iyom intu nê athêŋ mi e? Mi. Yêlô lôkthô ma aposel iyom.* 7 Nê vovak da miŋ êv vuli iniŋ nôm ami. Ma avômalô takatu ba idum iniŋ ku ethak eyaŋ anêŋ anôŋ. Ma nê takatu ba eyabiŋ bok ethak eyaŋ bok takêŋ. 8 Abô takêŋ ma auk pik e? Mi. Wapômbêŋ anêŋ abô balabuŋ bôk hananŋ 9 *ba Mose bôk hato nena,

“Bok oks hadum ku ma miŋ nokak abôlêk siŋ ami.”

Lo 25:4

Ma Wapômbêŋ lahiki hathak bok oks mena? 10 *Mi. Abô êŋ ma hathak yêlô. Avanôŋ! Abô êŋ hathak yêlô opalêla takatu ba adum Wapômbêŋ anêŋ ku. Nê takatu ba ele ku lôk evatho ku, lôkthô êv maleniŋ ek nejaŋ nôm. 11-12 *Môlô othak ôêv avômalô ku vi sa. Ma yêlô avatho Wapômbêŋ anêŋ abô halôk môlô. Aêŋ ba awa nôm anêŋ môlô ma ôyê nena malaiŋ e? Mi! Yêlôaniŋ athêŋ hêk ba intu yêlô amôŋ ek naja môlônim nôm!

Ma doŋtom miŋ yêlô asopa loŋôndê êŋ ami. Ba awa malaiŋ lomaloma ek miŋ embasiŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi ami. 13 *Môlô oyala nena nê takatu ba idum ku hamô unyak matheniŋ ma eyaŋ nôm takatu ba êv hadêŋ unyak êŋ. Ma nê takatu ba idum ku hamô loŋ êbôk da ma eyaŋ nôm takatu ba êv hatôm da. 14 *Anyô Bêŋ bôk hananŋ aêŋ iyom nena nê takatu ba enaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô ma neja iniŋ nôm êlêm anêŋ iniŋ ku takatu ba idum. 15 Ma doŋtom yada miŋ bôk yahasopa loŋôndê takêŋ ami. Ma miŋ yahato abô êntêk ek môlô nobakôŋ ya ami. Mi! Yahama ma mavi ek miŋ yanêm malaiŋ êndêŋ môlô ami ek anyôla

* 9:2: 2Ko 3:2-3 * 9:4: Luk 10:8 * 9:6: Pol hayala Kolin iniŋ auk lôkbaŋ ba intu havuŋ abô ba hadô ek enja Kolin iniŋ da. Aêŋ ba hadum thêlô lenjiŋmaniŋ.

* 9:9: Lo 25:4; 1Ti 5:18 * 9:10: 2Ti 2:6 * 9:11-12: Lom 15:27; Ap 20:34; 2Ko 11:9 * 9:13: Lo 18:1-3 * 9:14: Mat 10:10; Gal 6:6

miņ enja nôm takatu ba yahabam ya hathak vê ami. ¹⁶ *Miņ yahabam ya hathak yahanaj Wapômbêņ anêņ abô ami. Mi. Wapômbêņ hêv ku êņ hadêņ ya. Ba miņ yahanaj Wapômbêņ anêņ abô ami, êņ ma malaiņ bêņ ek ya. ¹⁷ Yahapetenak ek yandum ku êntêk êņ ma tem yanja vuli. Ma doņtom miņ yada yenaņ auk ami. Ba intu yahadum oyaņ hatôm yenaņ ku atu ba Wapômbêņ hêv ek yayabiņ. ¹⁸ Vuli alête intu tem yanja? Yenaņ vuli ma aêntêk. Yahanaj Wapômbêņ anêņ Abô Mavi ma miņ avômalô nênm vuli ami. Êņ ma hatôm yenaņ vuli atu ba yahabam ya hathak.

¹⁹ Aêņ ba yabahen miņ ekak loņ lôk anyôla miņ hayabiņ ya ami. Ma doņtom yenaņ auk nena avômalô lôkthô nimbitak yenaņ alaņ ek yaņgik loņondê thô ek bêņ anôņ ini nesopa Kilisi. ²⁰ *Yahamô haviņ avômalô Israeļ ma yahabitak hatôm thêlô. Ma yahamô haviņ avômalô esopa abô balabuņ takatu êņ ma yahabitak hatôm thêlô ek yandom i ini ek Kilisi. Ma doņtom abô balabuņ miņ hayabiņ ya ami. ²¹ Yahamô haviņ ñê daluk takatu ba iniņ abô balabuņ mi, êņ ma yahabitak hatôm thêlô ba miņ yahasopa alalô avômalô Israeļ iniņ abô balabuņ lomaloma ami ek yandom thêlô ini êndêņ Kilisi.

Ma yahasopa Wapômbêņ lôk Kilisi iniņ abô ba intu eyabiņ ya. ²² *Ma yahamô haviņ ñê takatu ba iniņ auk pulusik ma yahabitak pulusik hatôm thêlô ek yandom thêlô ini ek Kilisi. Yahasopa avômalô lôkthô iniņ auk lomaloma ek auk anêņ aêņ ma hatôm yanêm vi dedaun sa. ²³ Yahadum aêņ ek avômalô lôkthô nedaņô Wapômbêņ anêņ abô ba nesopa ek alalô lôkthô naja bulubiņ.

Nadaņviņ lôklokwaņ ek nayô unļôv

²⁴ Avômalô takatu ba elañviņ sapêņ ewa vuli e? Mi. Ôpatu ba hamôņ iyom. Aêņ ba ondaņviņ ek onja anêm vuli aêņ iyom. ²⁵ *Avômalô takatu ba ik mambêņ ma ethak êdôņ i wak nômbêņ intu ek neja kulun atu ba tem ekapok kethen. Ma doņtom alalô adum ek naja kulun atu ba tem êmô wak nômbêņ intu sapêņ. ²⁶ Ba intu ya miņ yaha-laņviņ hatôm anyô halañviņ mayaliv ami. Ma miņ yahik vovak hatôm anyô hathak hik loņ oyaņ ami. ²⁷ *Mi! Yahik yalenviņkupik ek batu yenaņ auk pik etauviņ. Yakô yanaņ Wapômbêņ anêņ Abô Mavi êndêņ avômalô ba nênmimbiņ ma yada mi.

10

Yakô ek alalô nanêm yak esak saê

* 9:16: Jer 20:9

* 9:20: Ap 21:20-26

* 9:22: 2Ko 11:29

* 9:25: Plp 3:14;

2Ti 2:4-5; 4:7-8

* 9:27: Lom 8:13; 13:14

1 *Aiyaŋ thêlô miŋ môle lemimpaliŋ ami! Sêbôk ma alalôaniŋ bumalô esopa buliv lôk evenŋ ɲgwêk malêvôn.
 2 Ma buliv lo ɲgwêk ithik thêlô ek injik thô nena thêlô esopa Mose. 3 *Thêlô sapêŋ eyaŋ nô matherŋ atu 4 *ma sapêŋ inum ɲaŋ valu matherŋ atu ba havenŋ haviŋ i. Valu êŋ ma Yisu da. 5 *Ma doŋtom Wapômbêŋ miŋ lamavi hathak thêlô ami ba intu ema ba kupik hêk mayaliv hêk loŋ thiliv.

6 *Nôm takêŋ habitak ek alalô leŋiŋimbi esak ma miŋ imbisôk imiŋ alalô ek nandum kambom ami. 7 Bôk eto hathak thêlô nena,

“Avômalô êŋ esopa ɲgôk ba eloyeŋ hathak lôk eyaŋ ba inum ba idum sek lomaloma.” *Etak Ijip 32:6*

Aêŋ ba miŋ môle nundum aêŋ ami. 8 *Miŋ alalô nandum sek waliliŋ êtôm bôk ba alalôaniŋ bumalô idum ba avômalô hatôm 23,000 ema wak doŋtom iyom ami. 9 *Alalô miŋ natatale Anyô Bêŋ êtôm avômalô vi atu ba bôk idum ba umya hathaŋ i pôpônô ami. 10 *Ma miŋ nanaŋ abô munuŋmunuŋ êtôm bôk ba doho idum ba aŋela vovak hiki pôpônô ami.

11 Nôm takatu ba bôk habitak hathak avômalô bôsêbôk ma eto ek alalô

avômalô bôleŋ êntêk atu ba lêk amô habobo pik lo leŋ anêŋ daŋ leŋiŋimbi katô ba nayabiŋ i. 12 Aêŋ ba o atu ba hosonŋ nena humiŋ lôklokwaŋ êŋ ma oyabiŋ o ek miŋ nê m yak ami. 13 Kambom hathak halôk avômalô leŋiŋ ek nindum kambom. Ma hudum ek undum kambom ma Wapômbêŋ tem miŋ imbuliŋ dô m ek o ami. Tem yani êmbôlê m loŋôndê ek otak auk êŋ ek umiŋ lôklokwaŋ. Ma tem miŋ etak o ek nê m yak ami.

Miŋ nô nê m yeŋ êndêŋ Wapômbêŋ ma ɲgôkba imbiŋ ami

14 Aêŋ ba aiyaŋ thêlô, nô nê m am vê ênjêk ɲgôkba anêŋ ku lo loŋ. 15 Môle avômalô lôkauk ba intu nutiŋ abô êntêk nena thêthônŋ mena mi e? 16 *Kilisi anêŋ thalaleŋ hadum ba alalô abitak doŋtom lôk anum ba leŋiŋhabi hathak nô m mavi takatu ba yani hadum ek hêv alalô sa. Ma polom doŋtom êŋ ma hatôm Kilisi liŋ kupik ba intu alalô aŋgôli ba aŋ. 17 *Ma alalô avômalô bêŋ anônŋ aŋ ek injik thô nena alalô sapêŋ lêk athak doŋtom haviŋ Kilisi ba abitak ôdônŋ te iyom.

18 *Ma lemimimbi esak avômalô Israe l. Thêlô êv iniŋ da hadêŋ ɲê êbôk da ba êbôk ma sapêŋ eyaŋ nô m da êŋ ma hatôm ethak doŋtom haviŋ

* 10:1: Kis 13:21-22; 14:22-29

* 10:3: Kis 16:35

* 10:4: Kis 17:6; Nam

20:11 * 10:5: Nam 14:29-30

* 10:6: Nam 11:4,34; 1Ko 10:11

* 10:8:

Nam 25:1-9 * 10:9: Nam 21:5-6

* 10:10: Nam 16:41-49

* 10:16: Mat

26:26-28 * 10:17: Lom 12:5

* 10:18: Wkp 7:6

* 10:19: 1Ko 8:4

Kilisi ba ibitak ôdôh te iyom.
 19 *Ma yahanaj nena ngôk
 iniñ nôm lôk alokwanj ma
 valu iniñ athêñ hêk e? 20 *Mi.
 Nê daluk êv da hadêñ ngôk.
 Ma ngôk takêñ ma Wapômbêñ
 e? Miñ yalenj haviñ mômô
 nosak doñtom imbiñ ngôk
 ami. 21 *Miñ hatôm nunum
 êndôk Anyô Bêñ anêñ tase lôk
 ngôk anêñ imbiñ ami. Ma miñ
 hatôm nonjwanj ngôk anêñ
 nôm lôk Anyô Bêñ anêñ imbiñ
 ami. 22 *Hatôm alalô nadôk
 Anyô Bêñ la ek ladanj e? Ma
 hêv vovanj hadêñ alalô êñ ma
 tem namô lôklokwanj ma miñ
 nanêm yak ami e?

*Nambô Wapômbêñ anêñ
 athêñ*

23 *Mômô onaj nena, “Bal-
 abunj te miñ havalonj alalô
 lonj ami. Ba malêla takatu
 alalô lenjñ haviñ nandum
 ma hatôm.” Ma doñtom ya
 Pol yahanaj nena nôm kama
 sapêñ tem miñ nêm mômô sa
 lôk embatho mômô lonj ami.
 24 *Ba miñ lemimimbi oda
 anêm mavi iyom ami ma
 lemimimbi anyô vi iniñ mavi
 imbiñ.

25-30 *Ma
 “Nôm kama pik lôkthô ma
 Anyô Bêñ anêñ.” *Kapya
 Yej 24:1*

Yahabô Wapômbêñ ba yahanj
 lôk yalenj mavi êñ ma anyôla
 miñ hatôm esanj ya ami.
 Yenanj auk nena yanjanj ma
 tem yanjanj. Ma yahadô ma

dô. Anyô vi iniñ auk miñ
 havalonj ya lonj ami. Aêñ ba
 noja alim vathiap lôkthô atu
 ba ôêv vuli ba onjwanj. Miñ
 lemim malainj ami.

Ma nê daluk doho elam o
 ek nu nonjwanj nôm imbiñ
 i ba hudum ek nu ma miñ
 onaj injik i linj ami. Nonjwanj
 iyom. Ma doñtom anyôla
 hanaj hadêñ o nena nôm
 êntêk ma nôm ngôkba, êñ ma
 miñ nonjwanj ami ek nêm
 anyô daluk êñ sa ek miñ
 lamalainj esak o ami. Ma miñ
 yahanaj hathak nê êv haviñ
 ami. Mi. Yahanaj hathak nê
 daluk.

31 *Aêñ ba oanj mena
 unum mena udum aisê,
 nundum lôkthô aêñ iyom
 ek nobam Wapômbêñ anêñ
 athêñ. 32 *Avômalo Israe
 lo Glik lôk Wapômbêñ anêñ
 avômalo êv haviñ takatu, ma
 miñ nundum nômla ek nosale
 i thô ami. 33 *Nôm kama
 lôkthô atu ba yahadum ma
 yahadum ek yanêm avômalo
 vi sa ek neja bulubiñ. Miñ
 yahabôlêm nôm lenjñ mavi ek
 yada ami.

11

1 *Yahasopa Kilisi ba intu
 nosopa yavenj gwam.

*Pol hanaj hathak nendam
 lenj kadok sinj*

2 Yahayê nena mômô miñ
 lemimpalinj yenanj abô ami
 ba yahanaj abô mavi hathak
 mômô. Mômô ovalonj yenanj auk

* 10:20: Lo 32:17; ALK 9:20 * 10:21: 2Ko 6:15-16 * 10:22: Lo 32:21

* 10:23: 1Ko 6:12 * 10:24: Lom 15:1-2 * 10:25-30: Sng 24:1; 1Ko 8:7; 1Ti

4:4 * 10:31: Kol 3:17 * 10:32: Lom 14:13 * 10:33: 1Ko 9:20-22 * 11:1:

1Ko 4:16

taksêbôk atu ba êdôn̄ ya ba yahadôn̄ mólô hathak.

³ *Yalen̄havin̄ mólô noyala nena Kilisi ma hamô vulin̄ ek anyô ma anyô hamô vulin̄ ek avi ma Wapômbên̄ hamô vulin̄ ek Kilisi.* ⁴ Ba ôpatu ba hadum ek eten̄ mek mena hanan̄ Wapômbên̄ anên̄ auk bên̄ ek embatho avômalô lon̄ ba hakôk kulun̄, ên̄ ma hêv mama hadên̄ Kilisi atu ba hamô vulin̄ ek yani. ⁵ Avi takatu ba enan̄ Wapômbên̄ anên̄ auk bên̄ ek embatho avômalô lon̄ lôk eten̄ mek nendam len̄kadôk sin̄ ma miñ nekapiñ len̄kadôk ñauñ ba popam ami. Edam len̄kadôk sin̄ ami lôk ekapiñ len̄kadôk ñauñ ba popam, ên̄ ma hatôm êv mama hadên̄ ôpatu ba hamô vulin̄ eki. ⁶ Avi atu ba miñ lahavin̄ endam wakadôk ami ên̄ ma nekapiñ wakadôk ñauñ. Ma don̄tom nôm ên̄ ma nôm mama. Ba intu avi nesak nendam len̄kadôk sin̄. ⁷⁻⁹ *Anyô ma hatôm Wapômbên̄ da ba hik Wapômbên̄ anên̄ lôkman̄gin̄ thô. Ba intu yani êkôk nômla êmô wakadôk ami. Anyô ma miñ epesan̄ hathak avi lokwan̄ ami ma mi. Avi ma epesan̄ hathak anyô lokwan̄. Miñ epesan̄ anyô ek nêma avi sa ami, mi, avi ek nêma anyô sa. Ba intu avi hik anyô anên̄ lôkman̄gin̄ thô. ¹⁰ Aên̄ ba avi

nendam len̄kadôk sin̄ êtôm lavôn̄in̄ te ek an̄ela nêgê.

¹¹⁻¹² Avi ibitak anên̄ anyô. Ma avi evathu anyô ba intu anyô êlêm anên̄ avi aên̄ iyom. Ma don̄tom nômkama sapên̄ halêm anên̄ Wapômbên̄. Ba intu avi takatu ba esopa Anyô Bên̄ miñ hatôm nenan̄ nena, “Yêlô avi iyom ba yôv” mena anyô nenan̄ nena, “Yêlô anyô iyom ba yôv”. Mi. ¹³ Lemim̄habi aisê? Avi miñ edam len̄kadôk sin̄ ami ba eten̄ mek hadên̄ Wapômbên̄ ên̄ ma mavi e? ¹⁴⁻¹⁵ Alalô lôkthô ayala alalôaniñ auk. Avi iniñ len̄kadôk ñauñ hamô ek imbuliv len̄kadôk sin̄. Ma alalô anan̄ nena yani ma avi mavi. Ma don̄tom anyô atu ba wakadôk ñauñ daim yani tem mama. ¹⁶ Avômalô takatu ba êpôlik hathak abô êntêk nodan̄ô! Yêlôaniñ avi lôk avi takatu ba êvhavin̄ Anyô Bên̄ ba êmô luvuluvu ethak edam len̄kadôk sin̄ ba intu mólô nundum aên̄ iyom.

Kolin ibulin̄ Wapômbên̄ anên̄ nôm mathen̄

¹⁷ Mólô othak don̄tom ma miñ udum mavi hadên̄ avômalô vi ami. Mólô ubulin̄ i ba intu ya miñ hatôm yan̄an̄ abô mavi esak mólô ami. ¹⁸ *Yahalan̄ô mólô ñê êvhavin̄ othak don̄tom ma ovak am vose hi lodôn̄lodôn̄. Yakô abô ên̄ bute ma avanôn̄.

* **11:3:** Stt 3:16; Ep 5:23 * **11:3:** Abô Glik hathak “vulin̄” anên̄ ôdôn̄ yan̄ nena “lokwan̄ ta”. Aên̄ ba abô 11:3 haven̄ aêntêk. “Kilisi ma hatôm a anên̄ lokwan̄ ta ma anyô sapên̄ ma epesan̄ hathak Kilisi ba êtôm than̄an̄. Ma anyô hatôm a anên̄ lokwan̄ ta ma avi halêm anên̄ anyô ba êtôm than̄an̄. Ma Anyô Bên̄ hatôm a anên̄ lokwan̄ ta ma hêv Kilisi ba halêm ba hatôm than̄an̄.” * **11:7-9:** Stt 1:26-27;

19 Yakô mólô oson nena lodônlodôñ êñ ma mavi ek nêgê nena opalêla esopa Wapômbêñ mavi ba hanañ mavi ma opalêla mi. Aisê? 20 Mólô othak doñtom hatôm ñê êvhaviñ ma oson nena oañ Anyô Bêñ anêñ nôm e? Mi! 21 Mólô doho ômôn ba ovasiñ nôm ba oañ palon. Ma doho ema kisi ma doho eyañ ba inum aleba lensoam bok. 22 Mólô unyak onğwan lo nunum êmô mi e? Yakô mólô nôpôlik ek Wapômbêñ anêñ avômalô êvhaviñ takatu ba nômkama mi ba ôñgô i nena avômalô ôvathek. Ba yanañ aisê êndênñ mólô? Yambam mólô e? Mi anôn!

23 Anyô Bêñ hadôn ya ba intu yandôn mólô aêntêk. Bôlôvôn atu ba tem nenañ Anyô Bêñ Yisu bêñ ma hawa polom 24 ma hêv lamavi ma haya ba hanañ, “Êntêk ma yenañ yalenñvinkupik ba yahêv ek nêñ mólô sa. Nundum aêñ ek lemimimbi ya.” 25 *Eyañ vêm ma hawa tase te aêñ iyom ma hanañ, “Êntêk ma tabô lukmuk atu ba yahavak hathak yenañ thalalen. Waklavôn atu ba unum ma nundum aêñ ek lemimimbi ya.” 26 Waklavôn mólô oañ polom êntêk lôk unum halôk tase êntêk ma hanañ hathak Anyô Bêñ anêñ ñama lôk endelêm.

27 *Aêñ ba anyôla hayañ lo hanum palon êñ ma habulin polom lôk tase êñ ba Anyô Bêñ anêñ liñkupik lo thalalen lôk ñama habitak hatôm nôm oyañ ba ôpêñ tem indum abô. 28 Avômalô idum ek nejañ polom lôk ninum êndôk tase êñ ma nêsô i ba neya vêmam ka nejañ. 29 Anyôla hayañ lo hanum nôm mathen êntêk ma miñ lahabi Yisu Kilisi liñkupik lôk anêñ avômalô ami, ôpêñda hadum ba tem Wapômbêñ nêñ malain êndênñ ôpêñ. 30 Aêñ ba intu mólô doho lokwan mi lôk ôpôm lijiñ ma bêñ anôn ema. 31 Ma doñtom alalôda nasô i ba naya êña Wapômbêñ miñ hatôm indum abô ek alalô ami. 32 *Anyô Bêñ hanañ alalô bêñ ba hêv malain hadênñ alalô ek êndônñ alalô ek pik lo len anêñ dañ atu ba Wapômbêñ hêv avômalô pik vê ma tem miñ nêñ alalô vê imbiñ ami.

33 Aêñ ba aiyañ thêlô, waklavôn atu ba mólô ôlêm othak doñtom ek onğwan, êñ ma noyabiñ mólôviyañ. 34 Ma mólô doho oma kisi ma onğwan nôm êmô unim unyak vêm ka nôlêm nosak doñtom ek miñ abô la êpôm o ami.

Wak alê atu ba yahathôk ma tem yanêm auk doho imbiñ.

12

Alalô nasô i ba naya vêmam ka naja Anyô Bêñ anêñ nôm

Lovak Mathen anêñ wapôm lomaloma

* 11:25: Kis 24:6-8; Hib 8:8-13 * 11:27: Hib 10:29 * 11:32: Hib 12:5-6

1 Aiyañ thêlô yahadum ek yapesañ mólônim auk lokban takatu ba hathak wapôm lomaloma atu ba Lovak Matherñ hêv hadêñ avômalô. 2 *Sêbôk ba mólô avômalô daluk ma elom mólô hi mayaliv ek ôêv yeñ hadêñ nô m takatu ba miñ hatôm enañ abô ami. 3 *Aêñ ba yanañ êndêñ mólô nena Anyô Bêñ anêñ Lovak Matherñ hayabiñ anyôla, êñ ma tem miñ yani esañ Yisu ba enañ abôma ami. Ma Lovak Matherñ iyom intu hatôm indum ôpêñ ba enañ nena Yisu ma Anyô Bêñ.

4 *Wapôm ma lomaloma ma Lovak Matherñ ma doñtom iyom intu hêv. 5 Ma kobom nênem avômalô sa ma lomaloma ma Anyô Bêñ ma doñtom iyom. 6 Ma ku lomaloma hêk ma doñtom Wapômbêñ ma doñtom iyom intu hêv lôklokwañ hadêñ avômalô lôkthô ek nindum.

7 Lovak Matherñ hadum ku hamô anyô tomtom ek hêv alalô sa ek namô mavi imbiñi. 8 Anyô yañ ma hêv Wapômbêñ anêñ abô auk lôkmañgiñ ek enañ bêñ. Ma yañ ma Lovak Matherñ êñ hêv auk eyala Wapômbêñ anêñ auk lomaloma. 9 Ma te ma hêv auk hêvhañiñ lôklokwañ. Ma te ma hêv lôklokwañ ek nindum anyô lijiñ mavi. 10 Ma te ma hêv ek indum nômbithi lôklokwañ ma yañ ma enañ Wapômbêñ anêñ auk bêñ ek embatho avômalô loñ ma te

ma hatitiñ ñê evatho avômalô loñ hathak iniñ ku ma te ma hêv abô masôm hadêñ avômalô ma te ma hêv auk ek enañ abô masôm takêñ anêñ ôdôñ bêñ. 11 *Ku takêñ lôkthô ma halêm anêñ Lovak Matherñ doñtom êñ iyom ba hêv hadêñ anyô tomtom hatôm yanida anêñ lahaviñ.

Alalô lôkthô ma kupik doñtom êñ anêñ lôbôlôbô

12 *Kupik ma doñtom iyom, ma doñtom anêñ lôbôlôbô hamô. Anêñ lôbôlôbô takêñ ma bêñ anôñ, ma doñtom kupik doñtom hayabiñ. Ma Kilisi da anêñ aêñ iyom. 13 *Alalô lôkthô athik athak Lovak Matherñ doñtom ba abitak kupik doñtom, avômalô Israeël lôk avômalô Glik ma ñê lôk alañsi lôk ñê alañsi mi, alalô sapêñ abitak hatôm kupik doñtom iyom. Ma Lovak Matherñ doñtom intu hamô alalô lôkthô kapôlôñiñ.

14 Ma kupik ma miñ epesañ hathak nômla doñtom ami. Mi. Bêñ anôñ. 15 Veñ kapô hanañ nena, “Bahañ ma yañda ma veñ kapô ma yañda. Ba intu ya miñ kupik bute ami.” Êñ ma abô avanôñ e? Mi. Veñ kapô ma kupik êñ bute. 16 Leñôndôñ hanañ nena, “Malañdaluk ma yañda ma leñôndôñ ma yañda. Ba intu ya miñ kupik bute ami.” Êñ ma abô avanôñ e? Mi. Leñôndôñ ma kupik êñ bute.

* 12:2: Hab 2:18-19 * 12:3: 1Jon 4:2-3 * 12:4: Lom 12:6 * 12:11: 1Ko

7:7 * 12:12: 1Ko 10:17 * 12:13: Gal 3:28

17 Aêᶇ ba kupik lôkthô ma maleᶇdaluk iyom ma tem alalô nadaᶇô aisê? Ma kupik lôkthô ma leᶇôndôᶇ iyom, ma tem alalô nadiᶇu ôv aisê? 18 Odaᶇô! Wapômbêᶇ hapesaᶇ kupik êᶇ bu tomtom halôk ida iniᶇ loᶇ hatôm yanida anêᶇ lahaviᶇ. 19 Ba intu kupik êᶇ bute iyom ma kupik lôkthô tem aisê? 20 Aêᶇ ba kupik êᶇ anêᶇ lôbôlôbô hamô ma doᶇtom anêᶇ kupik ma doᶇtom.

21 Maleᶇdaluk miᶇ hatôm êpôlik esak baheᶇ ba enaᶇ, "O dô!" Ma leᶇkadôk miᶇ hatôm êpôlik esak veᶇkapô ba enaᶇ, "O dô!" 22 Mi! Kupik lôkthô ma anêᶇ loᶇ pulusik hamô ba loᶇ pulusik takêᶇ ma bêᶇ ek eyabiᶇ o mavi. 23 Kupik anêᶇ loᶇ mama alalô athak apesaᶇ lôk aluviᶇ mavi ba adô hêk loᶇ kapô. 24 Ma kupik anêᶇ loᶇ mama mi ma miᶇ alalô athak ik kup ami. Ma Wapômbêᶇ hapesaᶇ kupik anêᶇ lôbôlôbô atu ba ethak doᶇtom ma hêv athêᶇ bêᶇ hadêᶇ loᶇ mama 25 ek batu miᶇ nabaki vose ni lodôᶇlodôᶇ ami ma nanêm i sa ni ba êlêm. 26 Bute hawa vovaᶇ, lôkthô ewa vovaᶇ. Ma bute hawa athêᶇ bêᶇ, êᶇ ma lôkthô êbôi.

27 *Môlô ma Kilisi liᶇkupik ba môlô tomtom ma hatôm yani anêᶇ kupik lôbôlôbô atu. 28 *Nê êvhaviᶇ Anyô Bêᶇ ma hêv ku lomaloma hadêᶇ i. Môᶇ anôᶇ ma aposel, hayô

hêk ma plopet, ma haveᶇ yam ma kêdôᶇwaga, vêm ma ᶇê ku idum nômbithi lôk ᶇê takatu ba idum avômalô mavi lôk ᶇê takatu ba êv avômalô sa lôk avaka ku lôkthô ma ᶇê enaᶇ abô masôm. 29 Aêᶇ ba môlô doho lêk aposel ma doho plopet ma doho kêdôᶇwaga lôk doho idum nômbithi 30 ma doho idum avômalô mavi lôk doho enaᶇ abô masôm ma doho ik abô masôm liliᶇ êᶇ ma mavi. 31 *Wapôm lomaloma takatu ba hamôᶇ ek vi, êᶇ ma ôpôviᶇ o ek onja.

Êntêk ma loᶇôndê mavi anôᶇ te intu tem yaᶇgik thô êndêᶇ môlô.

13

Loᶇôndê leᶇiᶇhaviᶇ

1 Ôpatu ba hanan abô masôm lôk aᶇela iniᶇ abô lomaloma ma doᶇtom lahaviᶇ avômalô ami, yani êᶇ hatôm subim atu ba ik ba halaᶇ mayaliv lôk yeᶇ beleᶇ atu ba ibi ba pôk lili oyaᶇ. 2 *Ma ôpatu ba hanan Wapômbêᶇ anêᶇ auk bêᶇ mena hawa auk hathak auk loᶇ kapô ba hanan auk lôkmaᶇiᶇ mena anyô hêvhaviᶇ ba hanan ba dumlolê haviyô ba hi, ma doᶇtom lahaviᶇ mi hêk ôpêᶇ ma anêᶇ ku ma nôm oyaᶇ. 3 Ma anyôla hêv anêᶇ nômkama ek hêv ᶇê siv sa lôk hêv ida hatôm da atum ma doᶇtom miᶇ lahaviᶇ avômalô ami, nôm êᶇ miᶇ hêv yanida sa ami.

⁴ Ôpatu ba lahaviņ avômalô, yani ma yôhok mavi ba nêma la êndêņ avômalô. Yani miņ ladaņ lôk ebam yanida ba êmbôi ami. ⁵ Ma miņ indum nôma mama lôk êtôm anyô palonj lôk miņ laņaņa kethen oyaņ lôk embalonj auk esak kambom bôsêbôk ami. ⁶ *Lenjhaviņ ma miņ habôi hathak kambom ami, mi, habôi hathak abô avanônj iyom. ⁷ *Ôpatu ba lahaviņ avômalô hathak hamô maliņayaô ma anêņ hêvhaviņ hamiņ lôklokwaņ. Ma hathak hêv ma ek Wapômbêņ ba hamiņ majaņ.

⁸ Kobom lenjhaviņ i ma anêņ daņ mi. Ma opalêla takatu ba enaņ abô plopet ma thêlônin ku tem anêņ daņ. Lôk abô masôm lomaloma, jinã takêņ tem ênjêk tinin. Lôk auk lôkmaņginj tem ende ba ni. ⁹ Ma alalô ayala Wapômbêņ anêņ auk dokte iyom lôk anaņ anêņ auk dokte iyom. ¹⁰ Ma waklavônj atu ba Yisu endelêm ma ku sapêņ tem êyô anêņ daņ ba injik anônj ma tem enja lonj ek ku takêņ lôkthô. ¹¹ Sêbôk ma ya amena ma yahanaņ abô inaņ amena lôk yalenjhabi inaņ amena ma yenaņ auk inaņ amena. Ma yahabitak anyô ma yahatak auk amena. ¹² Lêk ma alalô ayê lôk anônj ami. Mi. Ayê dahô oyaņ. Ma embenj yam ma tem nagê lôk anônj. Lêk ayala dokte iyom ma embenj yam ma tem nayala anônj binj hatôm

Wapômbêņ lêk hayala alalô lôkthô katô anônj.

¹³ *Ma nôma lô êntêk iyom hêk. Êvhaviņ lôk êv maleņ ek Wapômbêņ ma lenjhaviņ. Ma donjom lenjhaviņ iyom intu bêņ ek nôma lô êntêk.

14

Alalô lenjnmavi anônj ek nanaņ Wapômbêņ anêņ abô

¹ *Nosopa lonjondê lenjhaviņ iyom ba non-daņvinj ek nonaņ Lovak Mathen anêņ abô lomaloma. Lôk nômbêņ ba nôpôvinj am lôklokwaņ ek nonaņ Wapômbêņ anêņ auk bêņ ek embatho avômalô lonj. ² Ma opalê atu ba hanaņ hathak abô masôm miņ hanaņ hadêņ avômalô pik ami. Mi. Hanaņ hadêņ Wapômbêņ ba hanaņ abô lonj kapô atu ba Lovak Mathen hêv hadêņ yani. Ba anyôla miņ hatôm eyala anêņ ôdônj ami. ³ Ma opalêla takatu ba idum ek nembatho avômalô lonj ma nenaņ Wapômbêņ anêņ abô esak avômalô pik iniņ abô, ôpêņ havatho thêlô lonj lôk hathô thêlô ba haya lôk hêv abô labali hadêņ i. ⁴ Ma ôpatu ba hanaņ abô masôm havatho yanida lonj. Ma donjom ôpatu ba hanaņ Wapômbêņ anêņ auk hathak avômalô pik iniņ abô, yani havatho avômalô êvhaviņ lonj. ⁵ Yalenjhaviņ mômô lôkthô nonaņ abô masôm. Ma donjom yenaņ auk lôklokwaņ nena nonaņ

* 13:6: Lom 12:9
14:39

* 13:7: 1Pi 4:8

* 13:13: 1Te 1:3

* 14:1: 1Ko 12:31;

Wapômbêḡ anêḡ auk bêḡ ek embatho avômalô loḡ. Ôpatu ba havatho avômalô êvhaviḡ loḡ ma bêḡ anôḡ ek ôpatu ba hanaḡ hathak abô masôm. Ma doḡtom anyôla hik abô êḡ liliḡ ba havatho avômalô êvhaviḡ lôkthô loḡ, êḡ ma mavi anôḡ aêḡ iyom.

6 Aêḡ ba aiyaḡ thêlô, nodanô! Yahathôk ek môlô ba yahanaḡ abô lôk auk mena yahik Wapômbêḡ anêḡ auk loḡ kapô thô mena yahadôḡ avômalô mena yahanaḡ Wapômbêḡ anêḡ auk bêḡ, êḡ ma hatôm yahavatho môlô loḡ. Ma doḡtom yahanaḡ abô masôm ba miḡ môlô oyala ami, êḡ ma yahavatho môlô loḡ aisê? 7 Ma môlô lemimimbi esak abiḡ lôk gita. Thêlô ma miḡ nôḡm lôkmala ami. Ma doḡtom iniḡ asêḡ hamô. Ma thêlôniḡ pôk halaḡ mayaliv êḡ ma tem miḡ alalô nadaḡô iniḡ asêḡ mavi ami. 8 Ma lavuak miḡ halaḡ mavi ami ma avômalô tem nêpôpêk i ek nijik vovak aisê am? 9 Ma môlô vemimbôlêk ma aêḡ iyom. Môlô onarḡ abô masôm ma avômalô tem neyala aisê? Abô êḡ ma hatôm lovak ba miḡ eyala ami. 10 Yakô ek abô lomaloma takatu ba hêk pik bêḡ êntêk lôkthô iniḡ ôdôḡ hamô. 11 Aêḡ ba miḡ yahayala abô atu ba anyô yaḡ hanaḡ anêḡ ôdôḡ ami, êḡ ma hatôm ya anyô loḡ buyaḡ ma yani anyô loḡ buyaḡ. 12 Ma môlô aêḡ iyom. Môlô othak ôpôviḡ ek nundum Lovak

Matherḡ anêḡ ku lomaloma. Aêḡ ba nundilup esak ku yaḡ atu ba tem embatho avômalô êvhaviḡ lôkthô loḡ.

13 Ba intu opalêla takatu ba enaḡ abô hathak abô masôm ma neteḡ mek ek nijik iniḡ abô êḡ liliḡ ek avômalô lôkthô neyala. 14 Ma yahateḡ mek hathak abô masôm, êḡ ma yadahôlôḡ hateḡ mek êḡ. Ma doḡtom yenaḡ auk miḡ havalôḡ ami. 15 Aêḡ ba yandum aisê? Mek atu ba yadahôlôḡ hateḡ ma yenaḡ auk eteḡ imbiḡ. Lôk yeḡ atu ba yadahôlôḡ hêv ma yenaḡ auk nêḡm imbiḡ. 16 Hôêv lemmavi hadêḡ Wapômbêḡ hathak abô masôm ma ôpatu ba miḡ halaḡô ami tem miḡ hatôm eyala abô atu ba honaḡ ami. Ba tem miḡ enaḡ nena “avanôḡ” esak anêḡ mek êḡ ami. 17 Odanêḡ mek êḡ mavi ma doḡtom miḡ havatho ôpêḡ loḡ ami.

18 Yahamôḡ ek môlô lôkthô hathak yahanaḡ abô masôm ba intu yahanaḡ yaleḡmavi hadêḡ Wapômbêḡ. 19 Ma yahamô ḡê êvhaviḡ malêvôḡ ba yahanaḡ abô bidonḡna hathak avômalô da iniḡ abô ek yanêḡm auk êndêḡ i, êḡ ma mavi. Ma abô daim hatôm 10,000 hathak abô masôm êḡ ma tem thêlô neja auk aisê?

20 *Aiyaḡ thêlô, notak auk hathak nundum kambom êtôm avômena kasek takatu ba miḡ eyala nôḡmla ami ma noja ḡê bôk talaḡ yôv iniḡ auk. 21 *Eto hêk abô

balabuŋ nena Wapômbêŋ hanaŋ avômalô Islel bêŋ ba hanaŋ,

“ Tem yaŋgik vovak ba yanaŋ abô masôm

lôk nê pik yaŋ inin abô

êndêŋ avômalô,

ma doŋtom thêlô tem miŋ

nedaŋô ya ami.’

Anyô Bêŋ hanaŋ aêŋ.” *Aisaia*

28:11-12

22 Ba intu abô masôm ma hatôm lavôŋin ba êv hadêŋ nê daluk ek injik i thô. Ma abô takatu ba enaŋ ek havatho avômalô loŋ ma hatôm lavôŋin ba êv hadêŋ nê êvhaviŋ.

23 *Avômalô êvhaviŋ lôkthô ethak doŋtom ba enaŋ abô masôm lôk vi atu ba miŋ êvhaviŋ ami ba miŋ êdôŋ i ami, elanô abô êŋ, ma tem nenaŋ nena môlô ma avômalô molo. 24 *Ma doŋtom môlô onan Wapômbêŋ anêŋ auk bêŋ ek embatho avômalô vi loŋ, ma auk êŋ intu tem indum abô esak anyô vi ek nede i liliŋ. 25 Malêla takatu ba havuŋi hamiŋ yani kapô tem imbitak yaiŋ. Êŋ ma

tem yani endek vadôŋ lêlô ba nêma yeŋ êndêŋ Wapômbêŋ ba enaŋ bêŋ nena, “Avanôŋ biŋ! Wapômbêŋ lêk hamô haviŋ môlô!”

Ku nênem yeŋ lôkthô imbitak thêthôŋ

26 *Aêŋ ba aiaŋ thêlô, alalô nanaŋ aisê? Alalô ayô athak doŋtom ma doho nênem yeŋ ma doho nêndôŋ avômalô ma doho nenaŋ Wapômbêŋ anêŋ

abô loŋ kapô ma doho nenaŋ abô masôm ma doho nenaŋ abô êŋ anêŋ ôdôŋ bêŋ. Nômbêŋ êŋ imbitak aêŋ ek embatho avômalô êvhaviŋ loŋ.

27 Ba intu anyô ju mena lô la nenaŋ abô masôm ma te êmôŋ ma yaŋ embeŋ yam ma te embeŋ yam anôŋ ek anyô lôkauk la hamô ma enaŋ abô êŋ anêŋ ôdôŋ bêŋ. 28 Aêŋ ba ôpatu ba hanaŋ abô masôm anêŋ ôdôŋ bêŋ te miŋ hamô avômalô malêvôŋ ami, êŋ ma ôpatu ba hanaŋ abô masôm bônôŋ ba imiŋ. Yani enaŋ thikuthik êndôk yanida ni ek Wapômbêŋ.

29 *Lokwanju mena lô la takatu ba Wapômbêŋ hêv abô hadêŋ i ek nenaŋ ma takatu ba êmô ek elanô nititiŋ abô takêŋ katô. 30 Anyôla hanaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô hamiŋ ba Wapômbêŋ hêv abô halôk anyô yaŋ kapô ek enaŋ, ma ôpêŋ êndôk êmô biŋ ma yaŋ atu imbiyô enaŋ 31 ek môlô sapêŋ tomtom nonaŋ abô ek avômalô sapêŋ nedaŋô ba neja auk ek embatho i loŋ.

32-34 *Wapômbêŋ hathak hasup avômalô sapêŋ ethak doŋtom lôk kapôlôŋin doŋtom. Ma miŋ hadum nômla mayaliv ami. Aêŋ ba avômalô enaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô bêŋ, thêlô ethak eyabiŋ veŋinbôlêk.

Avômalô êvhaviŋ ethak doŋtom êŋ ma avi nênem bônôŋ. Avômalô ôdôŋ êvhaviŋ takatu ba êmô luvuluvu

* 14:23: Ap 2:13 * 14:24: Jon 16:8

* 14:26: 1Ko 12:8-10 * 14:29: 1Te

5:21 * 14:32-34: 1Ko 11:3; 1Ti 2:12

ethak idum aêḡ. Thêlô miḡ hatôm nenanḡ abô ami. Ma thêlôda nêḡmô anyô vibiriḡ êtôm atu ba abô balabuḡ hanaḡ. ³⁵ Avômalô êvhaviḡ lêk ethak doḡtom ek nêḡnêḡm yeḡ, ma avi la hamiḡ ba hanaḡ abô, êḡ ma nôḡm mama. Aêḡ ba avi idum ek neḡa auk ma ini unyak am ka miḡ nenanḡ injik vêḡri liḡ.

³⁶ Ma môlô osoḡ nena môlôda intu Wapômbêḡ anêḡ abô anêḡ alaḡ e? ³⁷ *Anyô la hasoḡ nena yani anyô hanaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô hadêḡ avômalô vi mena hadum Lovak Mathenḡ anêḡ ku lomaloma, êḡ ma enaḡ bêḡ nena abô êntêk yahato ma Wapômbêḡ anêḡ balabuḡ mena mi e? ³⁸ Opalêla takatu ba êpôlik hathak abô êntêk ma nôpôlik esak i aêḡ iyom.

³⁹ Aêḡ ba aiyaḡ thêlô, nôpôviḡ am ek nonaḡ Wapômbêḡ anêḡ auk bêḡ ek embatho avômalô loḡ ma miḡ nôḡgwêk abô masôm loḡ siḡ ami. ⁴⁰ Ma nundum ku lôkthô thêthôḡ ma miḡ mayaliv ami.

15

Kilisi bôk hama ba haviyô hathak loḡbô

¹ Aiyaḡ thêlô, yahadum ek yaḡgik môlônim auk liḡ esak Abô Mavi takatu ba bôk yahanaḡ hadêḡ môlô yôv. Môlô bôk olaḡô ba lêk umiḡ lôklokwaḡ. ² Ma doḡtom yakô môlônim ôêvhaviḡ êḡ anêḡ anôḡ mi. Môlô ovaloḡ abô

takatu ba bôk yahanaḡ bêḡ hadêḡ môlô lôklokwaḡ êḡ ma tem nêḡm môlô bulubiḡ.

³ *Abô bôk êdôḡ ya hathak ma yahadôḡ môlô aêntêk. Abô êntêk ma auk lôkthô anêḡ ôdôḡ. Kilisi hama ek hêv alalôaniḡ kambom lôkthô vê hatôm atu ba bôk eto yôv.

⁴ *Ba elav yani ma wak te lô ma haviyô hatôm atu ba bôk eto yôv. ⁵ *Pita hayê yani vêḡm ma aposel laumiḡ ba lahavuḡu êyê yani. ⁶ Vêḡm ma avômalô êvhaviḡ hatôm 500 ethak doḡtom êḡmô ba êyê yani. Bêḡ anôḡ êḡmô lôkmala ma vi bôk ema. ⁷ *Ma yani hik i thô hadêḡ Jems vêḡm ma aposel lôkthô. ⁸ *Ma ya hatôm amena atu ba evolonḡ ba intu yani hiki thô hadêḡ ya havenḡ yam anôḡ.

⁹ *Yahabuliḡ Wapômbêḡ anêḡ avômalô êvhaviḡ ba intu yahatôm aposel yaônalôk ba ya miḡ anyô mavi ek nendam ya nena aposel ami. ¹⁰ *Ma Wapômbêḡ hêv anêḡ wapôm hadêḡ ya ba hik anôḡ ek yambitak aposel. Yahadum ku bêḡ anôḡ hamôḡ ek aposel vi. Ma doḡtom yada miḡ yahadum ku takêḡ ami ma Wapômbêḡ anêḡ wapôm atu ba hamô haviḡ ya. ¹¹ Yêlô lôk aposel sapêḡ athak anaḡ abô doḡtom hadêḡ môlô ba abô takêḡ intu bôk ôêvhaviḡ yôv.

Avômalô ḡama tem nimbiyô

* **14:37:** 1Jon 4:6 * **15:3:** Ais 53:5-12 * **15:4:** Mat 12:40; Ap 2:24-32 * **15:5:** Mat 28:16-17; Luk 24:34 * **15:7:** Ap 1:3-4 * **15:8:** Ap 9:3-6 * **15:9:** Ep 3:8; 1Ti 1:15 * **15:10:** 2Ko 11:23

12 Yêlô athak anañ nena Yisu haviyô anêñ ñama ma aisê ka môlô vi onañ nena miñ hatôm imbiyô ami? 13 Aêñ ba ñê ñama miñ iviyô ami, êñ ma Kilisi miñ bôk haviyô anêñ ñama ami. 14 Ma Kilisi miñ bôk haviyô hathak loñbô ami, êñ ma yêlôaniñ abô takatu ba anañ ma anêñ anôñ mi hatôm môlônim ôêvhaviñ anêñ anôñ mi aêñ iyom. 15 Yêlô anañ nena Wapômbêñ bôk hik Kilisi liñ. Ma ñê ñama miñ iviyô hathak loñbô ami, êñ ma Wapômbêñ miñ bôk hik Kilisi liñ ami ba yêlô êv Wapômbêñ anêñ abô lelaliliñ ba adum hatôm abôyañ. Êñ ma malaiñ bêñ. 16 Ma ñê ñama miñ iviyô ami, êñ ma Kilisi miñ bôk haviyô haviñ ami. 17 Ma Kilisi miñ haviyô ami, êñ ma môlônim kambom hamô denañ ba môlônim ôêvhaviñ miñ hatôm nêñ môlô sa ami. 18 Ba avômalô takatu ba bôk êmô haviñ Yisu Kilisi ba ema ma thêlô êñ bôk êv yak haviñ. 19 Ma alalô asonñ nena alalôaniñ êvhaviñ hêv alalô sa hamô pik êntêk iyom, êñ ma alalô kambom anôñ ma ñê puliñ takatu ba avômalô vi enañ nena “Alikaknena!” êmô mavi ek alalô.

Yisu haviyô anêñ ñama

20 Ma donjom Kilisi bôk haviyô yôv anêñ ñama. Yani hatôm vuñ môñ atu ba halôk môñ ba hayôk. Ba alalô ayê vuñ môñ êñ ma ayala nena

bêñ anôñ tem êyôk emben yam. Ma Yisu haviyô môñ ba ñê ñama lôkthô tem nimbiyô esak loñbô aêñ iyom. 21 *Ma anyô yañ hadum ba ñama habitak. Ma yañ hadum ba ñê ñama iviyô hathak loñbô. 22 Aêñ ba alalô ma Adam anêñ avômalô ba intu tem nama. Ma donjom vi atu ba êvhaviñ Kilisi tem neja lôkmala esak loñbô. 23 *Ba ôdôñ ju êñ iniñ wakma da hamô. Kilisi ma hatôm vuñ yôk môñ atu ba bôk haviyô ba tem endelêm ek anêñ avômalô nimbiyô aêñ iyom. 24-25 *Kilisi tem eyabiñ anêñ nômkama lôkthô endeba etak ñê takatu ba ik vovak hadêñ yani nêñô vakapô vibiñ am. Êñ ma pik lo leñ anêñ dañ tem êyô ma tem imbuliñ kiñ lo ñê bêñbêñ ma ñgôk lomaloma. Ma nêñ loñ lôkliñyak êmbôni êndêñ Lambô Wapômbêñ. 26 *Ma nôñ kambom anôñ atu ba yani imbuliñ emben yam, êñ ma ñama 27 *hatôm bôk enañ nena,

“Bôk etak nômkama lôkthô hamô yani vakapô vibiñ.” *Kapya Yeñ 8:6*

Aêñ ba Wapômbêñ da hatak nômkama lôkthô hamô Kilisi vakapô vibiñ. Ba intu alalô lôkthô ayala nena nômkama lôkthô tem êmô Kilisi vakapô vibiñ ma donjom Wapômbêñ da hamô vuliñ. 28 Wapômbêñ hadum anêñ ku hatak nômkama sapêñ hamô Kilisi vakapô vibiñ endeba anêñ

* 15:21: Lom 5:12

* 15:23: 1Te 4:16; ALK 20:5

* 15:24-25: Mat 22:44

* 15:26: ALK 20:14

* 15:27: Sng 8:6

dan ma tem etak Nakadun êmô yani vibin, Lambô atu ba hatak nômkama lôkthô hamô Nakadun vibin ek Wapômbên êmô nômkama sapên vulin.

²⁹ Ma nê nãma min ewa lôkmala hathak lonbô ami ma aisê hathak nê takatu ba ithik nan ek nênem nê nãma sa? Aên ba nê nãma min iviyô ami ma idum aên eka?

³⁰ *Ma aisê ka yêlô ana lon takatu ba yêlô apôm malain lomaloma? ³¹ Wak nômbên intu ma yahama! Aian thêlô, yahabôya hathak môlô ek môlônim ôêvhavin Yisu Kilisi alalôanin Anyô Bên atu ba hadum ku hamin môlô ba yahanan abô avanôn. ³² *Bôk yaha Epesus yôv ek yangik vovak imbin alim kambom atu. Ma abô hathak nê nãma iviyô hathak lonbô ma abô ên abôyan, ên ma tem min yandum aên ami. Mi. Tem yasopa avômalô inin abô nena,

“Alalô nanãan ba nanum yapiñ ek yamuñ ma tem alalô nama.”
Aisaia 22:13

³³ Abô bute hanan nena, “Avômalô kambom ethak ibulin avômalô mavi.” Ba intu min nosopa avômalô takatu ba esau môlô ami. ³⁴ Môlô doho min oyala Wapômbên ami. Ba intu yahanan ek nê mama êndên môlô. Aên ba môlô nubiyô nomben thêthôn ba notak unim kambom.

Kupik atu ba haviyô hathak lonbô ma tem yanãa

³⁵ Ma doho enan, “Avômalô nãma tem nimbiyô aisê? Ma tem neja kupik alê?” ³⁶ *Môlô avômalô auk mi! Min hovatho yanvêk ami ên ma tem enja lôkmala esak lonbô aisê? ³⁷ Hovatho ku te ma hovatho anên anôn e? Mi. Hovatho anên vêk iyom. ³⁸ Wapômbên da hêv yanvêk takên inin linakupik hatôm yanida anên lahavin. Yani hêv yanvêk takên da lenvinakupik tomtom. ³⁹ Vathiap lôkthô min hatôm donptom ami. Anyô inin vathiap yanãa, ma alim inin te da, menak inin te da, ma alim ngwêk inin te da. ⁴⁰ Ma nômkama len hamô ma nômkama pik hamô. Ma nômkama len da anên lêlêyan hamô ma nômkama pik anên lêlêyan da hamô aên iyom. ⁴¹ Ma wak anên lêlêyan yanãa ek ayôn anên ma vulin anên te da. Ma vulin lomaloma da inin lêlêyan hamô aên iyom.

⁴² Ma kupik takatu ba iviyô hathak lonbô inin lêlêyan hamô aên iyom. Ma kupik atu ba elav halôk lôv ma hapalê. Ma kupik atu ba haviyô ên ma yanãa ba tem min epalê ami. ⁴³ *Kupik atu ba elav ên ma anên athên mi. Ma kupik atu ba haviyô hathak lonbô ên ma lôkmangin. Ma kupik atu ba elav, ên ma vauna. Ma kupik atu ba haviyô hathak lonbô ma anên lôklokwan boman. ⁴⁴ Kupik atu ba elav ma kupik pik. Ma kupik atu ba haviyô hathak lonbô ma

kupik dahô lôkmala. Avanôh, Kupik pik hamô ba intu kupik leŋ hamô aêh iyom.

45 *Bôk eto nena,

“Adam môh habitak hatôm nôm lôkmala.” *Môh Anôh 2:7*

Ma donjom Adam yaŋ atu ba havenŋ yam ma kupik dahô lôkmala anêh ôdôh ba tem nêh lôkmala. 46 Aêh ba dahô êh miŋ habitak môh ami. Ma kupik pik atu ba hamôh vêmam ka miŋ dahô lôkmala êh havenŋ yam. 47 Ma anyô môh habitak anêh pik ma anyô yaŋ havenŋ yam halêm anêh malak leŋ aêh iyom. 48 Aêh ba avômalô takatu ba êmô pik, êh ma anyô pik atu anêh. Ma avômalô malak leŋ ma êtôm anyô malak leŋ atu anêh. 49 Alalô lêk awa leŋviŋkupik anyô pik anêh ma embenŋ yam ka tem naja anyô malak leŋ anêh liŋkupik aêh iyom.

50 Aiyaŋ thêlô, yahanan nena kupik lôk thalalenŋ atu ba hapalê tem miŋ êmô Wapômbêh anêh loŋ lôklinyak ami. Ma nôm atu ba hapalê tem miŋ enja nôm atu ba tem miŋ epalê anêh loŋ ami. 51 *Nodaŋô! Ya tem yanan abô loŋ kapô te êndêh môlô. Alalô sapêh tem miŋ nama ami ma leŋviŋkupik sapêh tem imbitak yaŋda. 52 Alalô tem nadaŋô abiŋ ali atu ba anêh daŋ anêh asêh ma kasana ma tem nêh ŋama nimbiyô

ma kupik palê mi ma alalô tem nambitak yaŋda. 53 *Ma kupik palê êh imbuliv i esak kwêv yaŋ atu ba tem miŋ epalê ami. Ma kupik ŋama êh imbuliv i esak kwêv yaŋ atu ba tem miŋ ema ami.

54 *Ma kupik palê êh havuliv i hathak kwêv yaŋ atu ba tem miŋ epalê ami lôk kupik ŋama havuliv i hathak kwêv yaŋ atu ba tem miŋ ema ami aêh iyom, êh ma abô atu ba bôk eto tem imbitak avanôh nena,

“Lôklokwaŋ lovak ba hatôkwêh ŋama.” *Ai-saia 25:8*

55 *“Ŋama ma anêh lôklokwaŋ o lovak êsê?

Ŋama ma anêh siniŋ nuŋgwik anyô vônô êsê?” *Hosea 13:14*

56 *Ŋama anêh siniŋ ma kam-bom lomaloma. Ma kam-bom hawa lôklokwaŋ hêk bal-abuŋ. 57 Ba nanêh leŋŋmavi êndêh Wapômbêh! Yani hêv alalôaniŋ Anyô Bêh Yisu Kilisi atu ba hadum ba alalô athak lovak.

58 Yenaŋ aiyaŋ lôkma anôh, môlô oyala nena udum Anyô Bêh anêh ku ba ku êh tem miŋ anôh mi ami. Mi. Ba intu numiŋ lôklokwaŋ ma miŋ notak nômla ek êyôkwiŋ môlô ami. Ma nônêh am dedaun ek nundum Wapômbêh anêh ku êh.

16

Pol hananŋ hathak da atu ni Jelusalem

* 15:45: Stt 2:7 * 15:51: Mat 24:31; 1Te 4:15-17 * 15:53: 2Ko 5:4 * 15:54:

Ais 25:8 * 15:55: Hos 13:14 * 15:56: Lom 7:13

1 *Yahanaŋ abô êntêk hathak da takatu ba tem môlô nônêm êndêŋ Wapômbêŋ anêŋ avômalô mathenŋ. Nundum êtôm atu ba yahanaŋ hadêŋ avômalô êvhaviŋ takatu ba êmô Galesia. 2 Sonda lôkthô anêŋ wak te môŋ ma vithêla atu ba ôpôm ma nômbi sam ni lodôŋlodôŋ ba notak valuseleŋ da êndôk kolopak te ek imbitak bêŋ anôŋ ek yahayô ma da takêŋ bôk usup yôv. 3 Ma nodam anyô doho ek yato kapyra te imbiŋ ek injik i thô ek neja môlônim wapôm takêŋ ba ini Jelusalem. 4 Injo. Tem yana mena mi la. Yaha ma tem nê êŋ nimbiŋ ya ek yêlô ana.

Pol lahaviŋ ni Kolin

5 *Tem yana Masedonia ba yamô wak doho vêm ka tem yasôk ek môlô. 6-7 *Yahathôŋ. Miŋ yalenŋhaviŋ yangê môlô ma yatak môlô kethenŋ ami. Yalenŋhaviŋ nena yamô imbiŋ môlô êtôm wak doho vêman êtôm Anyô Bêŋ anêŋ lahaviŋ. Ba intu beleŋ simbak haviŋ ba tem yamô imbiŋ môlô wak doho mena injo ek batu môlô nônêm ya sa ek loŋ alêla takatu ba tem yana. 8-9 *Avômalô Epesus bêŋ anôŋ ethak êdô yenaŋ ku. Ma doŋtom loŋôndê nindum ku ek nênmê i sa lêk abyanŋ ba intu tem yamô loŋ êŋ endeba Pentikos.

10 *Timoti hadum Anyô Bêŋ anêŋ ku hatôm ya. Ba intu

yani hathôk ma môlô noy-abinŋ am ek yani miŋ êk esak môlô ami. Ma wak takatu ba hamô haviŋ môlô ma noy-abinŋ yani mavi. 11 *Ma miŋ nôndô ek noja yani thô ami. Ma haŋak môlô ma nônêm yani ni lôk lamavi ek batu endelêm êndêŋ ya. Tem yayabinŋ yani lôk iviyaŋ takatu ba tem nêlêm nimbiŋ yani.

12 *Yahanaŋ hathak alalôaniŋ aiaŋ Apolo. Yahanaŋ abô lôklokwaŋ ek yani êsôk imbiŋ iviyaŋ doho ek nêgê môlô. Yani popabuk ek êsôk ma tem yani êsôk êndêŋ wak alê atu ba yanida lahaviŋ.

13 Nômô lêlê lôk nobalon êvhaviŋ loŋ. Numiŋ lôklokwaŋ êtôm anyô nê. 14 Ma nundum nômkama lôkthô esak leniŋhaviŋ iyom.

15 *Môlô oyala nena Stepanas lôk anêŋ avômalô, thêlô ma avômalô êvhaviŋ môŋ hamô Akaia. Ma thêlô êv i dedauŋ ek êv avômalô mathenŋ sa. Aiaŋ thêlô, yahêv abô lôklokwaŋ hadêŋ môlô 16 ek nônmô avômalô takêŋ lôk avômalô takatu ba ethak idum Wapômbêŋ anêŋ ku vibinŋ. 17 Ya miŋ yahamô haviŋ môlô ami ba yalenŋ hik ya bêŋ anôŋ. Ma doŋtom Stepanas lo Potunatus ma Akaikus lêk êlêm ba intu yalenŋ halôk binŋ 18 lôk yalenŋ mavi. Ma môlô aêŋ iyom. Aêŋ ba noja nê anêŋ aêŋ thô êtôm nê athêŋ bêŋ.

* 16:1: Lom 15:25-26; 2Ko 8:1-9

* 16:8-9: Ap 19:8-10; 2Ko 2:12

* 16:12: 1Ko 3:6 * 16:15: 1Ko 1:16

* 16:5: Ap 19:21

* 16:6-7: Lom 15:24

* 16:10: 1Ko 4:17

* 16:11: 1Ti 4:12

Abô anêḡ daḡ

19 *Avômalô êvhaviḡ anêḡ plovins Esia êv iniḡ leḡḡmavi hadêḡ môlô. Akwila lo Plisila enaḡ iniḡ leḡḡhaviḡ anôḡ hathak Anyô Bêḡ anêḡ athêḡ lôk avômalô vi atu ba êv yeḡ êmô thai iniḡ unyak. 20 Nê êvhaviḡ lôkthô anêḡ loḡ êntêk êv iniḡ leḡḡmavi hadêḡ môlô. Ma nokam am esak kobom yôhok matherḡ.

21 Ya Pol da yahato yalenḡmavi êntêk hathak ya da yabaheḡ.

22 *Anyôla miḡ lahaviḡ Anyô Bêḡ ami, vovaḡ tem êpôm yani. Ôlêm, Anyô Bêḡ.

23 Anyô Bêḡ Yisu anêḡ wapôm êmô imbiḡ môlô.

24 Yenaḡ yalenḡhaviḡ êmô imbiḡ môlô lôkthô esak Yisu Kilisi anêḡ athêḡ.

* **16:19:** Ap 18:2,18,26 * **16:22:** Gal 1:8-9; ALK 22:20

Kapyã yaŋ atu ba Pol hato hi Kolin Abô môŋ

Kêdônwaga abôyaŋ êmô Kolin ba enaŋ nena Pol miŋ aposel anôn ami. Lôk enaŋ nena Pol ma anyô abôyaŋ. Pol halaŋô abô takêŋ ba intu hato kapyã êntêk ek injik thô nena nê takêŋ iniŋ abô ma abôyaŋ. Ma hanaŋ haviŋ nena da takatu ba thêlô bôk enaŋ nena tem nênem ma nênem ni.

Pol hamô Masedonia ba hato kapyã êntêk hadêŋ 55 AD la.

¹ Ya Pol atu ba Wapômbêŋ lahaviŋ yambitak êtôm Yisu Kilisi anêŋ aposel yai lôk aiyaŋ Timoti ato kapyã êntêk hadêŋ Wapômbêŋ anêŋ avômalô anêŋ Kolin lôk avômalô mathen takatu ba êmô plovins Akaia.

² Wapôm lôk labali êlêm anêŋ Kamik Wapômbêŋ lôk Anyô Bêŋ Yisu Kilisi.

Wapômbêŋ atu hêv alalô thêvô

³ *Nambô Wapômbêŋ. Yani ma alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ lambô ma lahiki anêŋ alaŋ ba hêv alalô thêvô lôk hêv alalô sa. ⁴⁻⁵ *Alalô athak apôm Kilisi anêŋ malaiŋ lomaloma ba hayô siŋ ba halelope. Ma donjom yani hathak hêv alalô thêvô

aêŋ iyom. Aêŋ ba alalô apôm malaiŋ ma hêv alalô thêvô ek nanêm avômalô takatu ba ewa malaiŋ thêvô esak thêvô atu ba bôk Wapômbêŋ hêv hadêŋ alalô. ⁶ Ma yêlô apôm malaiŋ ek môlô noja bulubiŋ lôk thêvô. Ma Kilisi hêv yêlô thêvô êŋ ek môlô noja aêŋ iyom. Aêŋ ba ôpôm malaiŋ hatôm yêlô êŋ ma thêvô êŋ hadum ba tem numiŋ lôklokwaŋ lôk maliŋyaô. ⁷ Môlô unim malaiŋ hatôm yêlôaniŋ ma yêlô aêv maleŋiŋ nena môlô tem numiŋ lôklokwaŋ ba noja thêvô êtôm intu yêlô awa.

⁸ *Aiyaŋ thêlô, nodanô! Yêlô bôk amô plovins Esia ma awa malaiŋ lôk vovaŋ bêŋ aleba hamô yêlô lu ba malimmalim ba ason nena tem nama. ⁹ Avanôn! Yêlô kapôlônŋiŋ hanaŋ nena tem yêlô nama êtôm enaŋ hathak anyô kambom hamiŋ loŋ idum abô. Malaiŋ êŋ hadum ba yêlô anaŋ nena, “Wapômbêŋ da iyom hatôm ma yêlô mi. Yani iyom intu hik nê ŋama liŋ.” ¹⁰⁻¹¹ *Yani hêv yêlô vê hêk malaiŋ takatu ba hadum ek injik yêlô vônô ma hawa yêlô hathak loŋbô. Môlônim ku hêk ek noten mek ma yêlô aêv maleŋiŋ nena tem yani nênem yêlô bulubiŋ. Avanôn! Avômalô bêŋ anôn neten mek êndêŋ Wapômbêŋ ma tem nênem wapôm êndêŋ yêlô. Ma tem avômalô bêŋ anôn nêgê

* 1:3: Lom 15:5 * 1:4-5: Sng 34:19
2Ti 4:18

* 1:8: Ap 19:23; 1Ko 15:32 * 1:10-11:

lôk nenanj lenjɨmavi êndêj
Wapômbêj.

*Pol miɨ hasau avômalô
Kolin ami*

12-14 *Yêlô miɨ asopa auk
pik ami. Mi. Wapômbêj
hêv wapôm ba intu yêlô lêk
atitiɨ yêlôaniɨ ku ba ayê nena
avalonj Wapômbêj anêj auk
ba ananj abô anôj ma miɨ
avôv môle nim auk ek yêlô aêv
yêlôda liɨ ami. Yêlô adum aêj
hadêj avômalô lôkthô. Ma
sêbôk atu ba amô havij môle
ma yêlô ayabiɨ i dedaɨ
mavi ek nandum aêj iyom.
Ma abô takatu ba bôk yêlô ato
hadêj môle êj ma yêlôaniɨ
auk anôj ba môle lêk osam
ba oyala yôv. Aêj ba yêlô
ayê yêlôaniɨ ku nena mavi.
Ma lêk môle oyala yêlôaniɨ
auk dokte. Yakô vêmam ka
tem môle noyala yêlôaniɨ auk
lôkthô ma tem alalô napesanj
abô imbiɨ i. Ma waklavôj
Anyô Bêj Yisu anêj endelêm
ma tem môle nobam yêlô
êtôm atu ba tem yêlô nabam
môle aêj iyom.

15-16 *Ma yahayala nena
môle nim auk ma hatôm
yenanj. Ba intu yalenj haviɨ
yasôk ek môle vêm ka
yana plovins Masedonia
ma yambôalêm esak lonj bô
ek môle nô nêm ya sa ek
nôpôpêk nômkama ek yana
Judia. Ba intu yalenj haviɨ
yasôk ek môle bôle j u ma
yanêm yalenj mavi bôle j u
êndêj môle. 17 Ma donjom
yahik yenanj auk liliɨ. Ba lêk

môle onanj nena ya anyô auk
pik ba yahasau môle ba miɨ
yahathôk ami. Ba môle onanj
nena ya hathak yahananj abô
luvi nena “avanôj” lo “mi”,
aêj e?

18 Wapômbêj hathak
hananj abô avanôj iyom. Ba
intu yêlôaniɨ abô takatu ba
ananj ma avanôj aêj iyom
ba miɨ ananj abô takêj lôk
lej luvi ami. 19 *Yisu Kilisi
ma Wapômbêj nakaduɨ
ôpatu ba ya lôk Silas ma
Timoti ananj anêj abô bêj
hadêj môle ba Wapômbêj
hananj abôla hathak yani ma
miɨ hasau ami. Mi! Yisu
Kilisi ma Wapômbêj anêj
“avanôj!” 20 *Wapômbêj
habutiɨ abô lomaloma ba
hananj, “Avanôj! Yisu Kilisi
tem injik yenanj abô sapêj
thô.” Ba intu alalô aêv haviɨ
Kilisi ba ananj nena “avanôj”
ek Wapômbêj enja athêj
lôkmanj. 21 Ma Wapômbêj
da hananj nena alalô ma Kilisi
anêj avômalô ba habi banj
hayô hêk yani lôk alalô aêj
iyom ek embatho alalô lonj
ek nambitak anêj avômalô.
22 *Ma hakak sêk hayô hêk
alalô ek injik thô nena
alalô ma anêj avômalô ma
hatak anêj dahô halôk alalô
kapôle niɨ ek nayala nena
anêj abô tem injik anôj.

23-24 *Yêlô miɨ anyô bêj
ek nasanj môle ba nananj
nena, “Nônê mimiɨ.” Mi!
Môle da bôk ôêv haviɨ ba umiɨ

* 1:12-14: 2Ko 5:12; Plp 2:16 * 1:15-16: 1Ko 16:5-6 * 1:19: Ap 18:5 * 1:20:
ALK 3:14 * 1:22: 2Ko 5:5; Ep 1:13-14 * 1:23-24: 1Pi 5:3

lôklokwaŋ yôv. Ba intu alalô ñê lôk iviyaŋ ek nandum ku imbiŋ i ma nanêm leŋŋmavi ni ba êlêm. Aêŋ ba yahamiŋ Wapômbêŋ ma ba yahanan abô êntêk. Yakô yasôk Kolin ma tem yanêm malaiŋ êndêŋ môlô ba intu miŋ yahathôk ami.

2

1 *Ba yenaŋ auk thektheke nena tem miŋ yasôk lôk malaiŋ bôlôŋ te imbiŋ ami. 2 Yahêv malaiŋ hadêŋ môlô ma opalê te tem indum yalenmavi? Môlô takatu ba yahêv malaiŋ e? Yakô mi. 3 Môlô ma avômalô takatu ba othak udum yalenmavi. Aêŋ ba bôk yahato kapya ek alalô miŋ naja malaiŋ ami. Yenaŋ auk ma thektheke nena alalô lôkthô lêk athak doŋtom lôk leŋŋmavi iyom. 4 *Yalenmalaiŋ lôk yalen hik ya ma yahalaŋ ma bôk yahato kapya bôsêbôk lôk yamalen thôk. Miŋ yahato kapya êŋ ek nêm môlô malaiŋ ami. Mi. Yahato ek injik thô nena yalenhaviŋ môlô bêŋ anêŋ.

Nodate kapôlômim ek ñê idum kambom

5 Malaiŋ takatu ba ôpatu hêv hadêŋ ya Pol ma hatôm hêv malaiŋ êŋ hadêŋ alalô lôkthô. Betha ya iyom mena alalô lôkthô la. 6 Malaiŋ takatu ba bôk avômalô êvhaviŋ êv hadêŋ yani ma hatôm. 7 Ma ôpatu ba kapô malaiŋ kambom ma nodate kapôlômim ek yani ma noja

yani itup siŋ ek miŋ la injiki ami. 8 Ba intu yahanan lôklokwaŋ nena môlô nopesaŋ abô ba lemimmavi esak yani. 9 Bôk yahato hathak malaiŋ takatu ek injik môlô thô ek yangê nena môlô ôtôm avômalô osopa abô mena mi e? 10 Injo. Betha ôpêŋ hadum kambom ami la. Ba intu nodate kapôlômim ek ôpêŋ ek yandate yenaŋ aêŋ iyom. Yahamiŋ Kilisi ma, ma tem ênjê nena lêk yahalate yakapôlôŋ ek yani ek yanêm môlô sa 11 *ek alalô miŋ natak sawa bute ênjêk ek Sadaŋ esau alalô ami. Alalô ayala anêŋ auk êŋ.

Aposel ma tabô lukmuk anêŋ ñê ku

12 *Anyô Bêŋ da hadum ba yaha Tloas ek yanaŋ anêŋ Abô Mavi atu ba hathak Kilisi bêŋ. 13 *Ma doŋtom miŋ yahapôm Titi ami denaŋ ba yakapôlôŋ malaiŋ ba yahanan yaŋsiŋ ma yaha plovins Masedonia.

14 Aêŋ ba nanêm leŋŋmavi êndêŋ Wapômbêŋ. Yani lovak ba halom alalô takatu ba Yisu Kilisi anêŋ avômalô ba aloyeŋ lôk leŋŋmavi. Wapômbêŋ hadum ku hamô alalô kapôlôŋiŋ ba intu avômalô tem neja anêŋ auk êtôm nômla ôv mavi emben luvuluvu. 15 Alalô ma Kilisi anêŋ da atu ba ôv mavi ba êv hadêŋ Wapômbêŋ ba avômalô lôkthô iliŋu ôv êŋ. Avômalô takatu ba ewa bulubiŋ lôk

* 2:1: 1Ko 4:21 * 2:4: Ap 20:31 * 2:11: Luk 22:31 * 2:12: Ap 14:27; 1Ko 16:9 * 2:13: Ap 20:1

takatu ba i loŋ nimbulin i. ¹⁶ *Avômalô vi ilinju alalô hatôm nô m ôvpalê takatu ba hadum ek ema ba havôv thêlô i ek nema. Ma vi ilinju alalô hatôm nô m ôv lôkmala takatu ba havôv i ek nê m lôkmala. Aêŋ ba anyôla miŋ lôkmaŋgiŋ anôŋ ek indum Wapômbêŋ anêŋ ku ami. ¹⁷ Avômalô doho iluviŋ Wapômbêŋ anêŋ abô ek neja valuseleŋ. Yêlô ma Kilisi anêŋ avômalô takatu ba Wapômbêŋ hêv ba amiŋ thohavloma. Aêŋ ba anaŋ abô te ma avanôŋ iyom.

3

¹ *Môlô oson nena yêlô aêv i liŋ e? Mi. Yêlô miŋ anaŋ hadêŋ môlô nena noto kapy a lôk abô mavi ek avômalô vi neja yêlô thô ami. Mi. Avômalô vi idum aêŋ. Ma yêlô ma mi. ² *Môlôda intu yêlôaniŋ kapy a atu eto hêk yêlô kapôlôŋiŋ. Ba avômalô lôkthô esam ba eyala. ³ *Môlô uik thô nena môlô ma kapy a halê m anêŋ Yisu. Ba yêlôaniŋ ku anêŋ anôŋ ma miŋ eto hathak kêlêpê ami ma hathak Wapômbêŋ lôkmala anêŋ Lovak Mathêŋ. Miŋ eto hathak valu petap ami ma halôk anyô kapôlôŋiŋ.

⁴ Yêlô ma Kilisi anêŋ avômalô takatu ba amiŋ Wapômbêŋ ma. Aêŋ ba intu alalô ayala avanôŋ biŋ nena abô takêŋ ma avanôŋ iyom. ⁵ Yêlô da ma lôkmaŋgiŋ ba

hatôm nanaŋ, “Yêlô hatôm.” e? Mi. Wapômbêŋ da hadum ba ku takatu ba yêlô adum ma habitak mavi. ⁶ *Tabô bô takatu ba eto hathak hik avômalô vônô. Ma doŋtom Lovak Mathêŋ hêv lôkmala. Wapômbêŋ hadum yêlô abitak lôklokwaŋ ek nandum tabô lukmuk anêŋ ku atu ba miŋ eto ami. Mi. Lovak Mathêŋ da hayabiŋ.

Tabô lukmuk anêŋ lôkmaŋgiŋ

⁷ *Tabô bô ma edabêŋ valu ba eto hathak. Ma deda bêŋ habi hayô hêk Mose ba habi avômalô Israe l maleŋiŋ loŋ ba miŋ hatôm nêgê Mose thohavloma ami. Vê m ma deda hale hi yaôna ma doŋtom thêlô miŋ hatôm nêgê ami denaŋ. Odaŋô! Tabô halê m lôk deda bêŋ ma doŋtom anêŋ ku ma havôv ŋama halê m haviŋ. ⁸ Ma Lovak Mathêŋ anêŋ ku hamôŋ lôk anêŋ deda ma lôkmaŋgiŋ anôŋ ek tabô bô anêŋ. ⁹ *Odaŋô! Tabô bô anêŋ ku ma halê m lôk deda. Ma doŋtom avômalô miŋ esopa ami ba intu Wapômbêŋ hanaŋ, “Môlô noma.” Ma tabô lukmuk anêŋ ku ma hapesaŋ loŋôndê ek indum avômalô nimbitak thêthôŋ. Ba intu anêŋ deda ma mabuŋ anôŋ hamôŋ ek tabô bô anêŋ. ¹⁰ Deda haveŋ yam hamôŋ ek yaŋ bô ba deda bô lêk hi ba mi. ¹¹ Ma yaŋ halê m lôk deda ma doŋtom lêk hale

* **2:16:** Luk 2:34; 2Ko 3:5-6 * **3:1:** Ap 18:27; 2Ko 5:12 * **3:2:** 1Ko 9:2 * **3:3:** Kis 24:12; Jer 31:33; Ese 36:26-27 * **3:6:** Jer 31:31; Jon 6:63; 1Ko 11:25 * **3:7:** Kis 34:29 * **3:9:** Lo 27:26; Lom 1:17

hi mabô. Ma yaŋ ma tem ida imbi deda wak nômbênj intu. Ba intu anêŋ deda ma lôkmaŋgiŋ anôŋ ek yaŋ.

¹² Aêŋ ba yêlô aêv maleŋiŋ hadêŋ tabô lukmuk. Ba intu miŋ akô ami ma anan Wapômbêŋ anêŋ abô bêŋ. ¹³ *Yêlô miŋ avuliv maleŋiŋ siŋ hatôm Mose ami. Deda thohavloma hale hi yaôna ma doŋtom yani havuliv ma siŋ ba miŋ hatôm avômalô Israeël nêgê ami. ¹⁴ Thêlô esam balabuŋ tabô takêŋ ma doŋtom iniŋ auk thektheke hatôm ivuliv i siŋ ba intu miŋ eyala abô takêŋ ami aleba lêk êntêk. Anyôla miŋ hatôm nêv sôp êŋ vé ênjêk anêŋ auk ek eyala abô takêŋ ami. Mi. Kilisi iyom. ¹⁵ Avanôŋ! Lêk êntêk nê bêŋbêŋ esam Mose anêŋ balabuŋ ma doŋtom sôp êŋ havuliv kapôlôŋiŋ siŋ denaŋ. ¹⁶ *Ma anyôla hale i liliŋ ba hasopa Anyô Bêŋ êŋ ma hatôm hêv sôp êŋ vé. ¹⁷ *Anyô Bêŋ ma hatôm Lovak Matherŋ. Ma loŋ atu ba Lovak Matherŋ haveŋ, êŋ ma hatôm hapole alalôaniŋ yak vé. ¹⁸ Alalô maleŋiŋ ma miŋ avuliv siŋ ami ba lêk ayê Anyô Bêŋ anêŋ deda lôkmaŋgiŋ hatôm alalô ayê thonaniŋ lo maleŋiŋ halôk liyali. Yanida intu Lovak Matherŋ êŋ ba hêv deda lôkmaŋgiŋ anôŋ halêm ba halêm aleba abitak yaŋda hatôm yanida. Alalô ma

hatôm liyali ba ik deda êŋ thô ek avômalô vi nêgê.

4

Aposel ma êtôm uŋ anôŋ

¹ Ma Wapômbêŋ lahiki hathak yêlô ba hêv ku êntêk hadêŋ yêlô. Ba intu yêlô namiŋ lôklokwaŋ ma miŋ natak ami. ² *Yêlô avôliŋ dômiŋ ek nôv mama takatu ba hêk loŋ kapô ba miŋ avuŋ abô ba asau avômalô lôk aluviŋ Wapômbêŋ anêŋ abô ami. Wapômbêŋ hayê yêlô. Aêŋ ba yêlô ik abô avanôŋ thô ma avômalô ititiŋ yêlôaniŋ ku ba eyala nena yêlô adum thêthôn. ³⁻⁴ *Ma doŋtom anyô bêŋ bôlôn êntêk Sadaŋ bôk havuliv avômalô maleŋiŋ siŋ ba miŋ êvhaviŋ ami. Ba intu yêlôaniŋ Abô Mavi hêk loŋ kapô ma avômalô takêŋ lêk idum ek nema ba miŋ hatôm nêgê Abô Mavi anêŋ deda atu ba enaŋ hathak anyô lôkmaŋgiŋ Yisu Kilisi ami. Yanida ma Wapômbêŋ. ⁵ Yêlô anan bêŋ nena Yisu Kilisi ma Anyô Bêŋ. Ma yêlôda atôm môlônim nê ku ek nandum Yisu anêŋ ku. Ma yêlô miŋ aêv yêlôda liŋ ami. ⁶ *Wapômbêŋ bôk hanaŋ, “Deda tem imbi êyô ênjêk momaŋiniŋ ba imbitak deda”. *Môŋ Anôŋ 1:3* Ba Wapômbêŋ êŋ iyom intu habi deda êŋ halôk alalô kapôlôŋiŋ ek nagê Kilisi thohavloma. Êŋ ma hatôm alalô

* 3:13: Kis 34:33

* 3:16: Kis 34:34

* 3:17: Jon 8:36; Lom 8:2

* 4:2: 2Ko

2:17; 1Te 2:5

* 4:3-4: Ep 2:2; Kol 1:15; Hib 1:3

* 4:6: Ais 9:2; 2Ko 3:18

ayê Wapômbêṅ lôkmaṅgiṅ aêṅ iyom.

7 *Ma deda lôk Abô Mavi êṅ ma hatôm payeṅ atu ba halôk uṅ anôṅ kapô ek injik thô nena anêṅ lôklokwaṅ lôkmaṅgiṅ ma Wapômbêṅ anêṅ ma miṅ halêm anêṅ alalô ami. 8 *Vovaṅ loma-loma hapôm yêlô ma doṅtom miṅ hakapiṅ yêlô loṅ ami. Hadum ek injik yêlô sesoṅ aleba nanaṅ aisê. Ma doṅtom miṅ hadum yêlô popabuk ami. 9 Maleṅ thêlêv hathak yêlô ma doṅtom ayala nena Anyô Bêṅ miṅ hatak yêlô ami. Êpêṅ yêlô ba ama yak ma doṅtom miṅ ama ami. 10-11 *Wak nômbêṅ intu yêlô takatu ba asopa Yisu ba amô lôkmala ma avômalô idum ek nijik yêlô vônô êṅ ma hatôm ik Yisu anêṅ lôkmala atu ba hamô yêlôaniṅ kupik pik thô. Aêṅ ba Yisu anêṅ ṅama lêk hamô yêlô leṅviṅkupik kapô ek injik Yisu anêṅ ṅama lôk lôkmala thô. Luvi êntêk lêk hamô. 12 Aêṅ ba ṅama hadum ku hamô yêlô ma doṅtom lôkmala hadum ku hamô môlô.

13 Bôk eto hêk Wapômbêṅ anêṅ kapyā nena,

“Yahêvhaviṅ ba intu ya-hanaṅ.” *Kapyā Yeṅ*
116:10

Ma yêlô aêvhaviṅ aêṅ iyom. Ba intu yêlô anaṅ Anyô Bêṅ anêṅ abô mavi. 14 *Ma yêlô ayala nena ôpatu ba hik Anyô Bêṅ Yisu liṅ hêk ṅama ma

tem indum aêṅ êndêṅ yêlô ba endom alalô lôkthô ba ana namô imbiṅ Yisu. Aêṅ ba intu yêlô anaṅ Wapômbêṅ anêṅ abô bêṅ. 15 Yahawa malaiṅ takêntêk ek nêm môlô sa ek Wapômbêṅ imbi anêṅ wapôm sam êndêṅ avômalô bêṅ anôṅ endeba leṅṅmavi indumbak ni ba ni ek nebam anêṅ athêṅ lôkmaṅgiṅ esak leṅ.

16 *Aêṅ ba miṅ hadum yêlô apôlik ba atak ku takêṅ ami. Mi. Alalô leṅviṅkupik lêk hapalê ma doṅtom dahôlôṅgiṅ halumbak ba habitak lukmuk hi ba hi. 17 *Ma alalôaniṅ malaiṅ ma vumvum ba hamô vauna. Ma doṅtom tem injik anêṅ anôṅ lôkmaṅgiṅ atu ba êmô êtôm wak nômbêṅ intu sapêṅ ba êmô vuliṅ ek nômkama lôkthô. 18 *Ma nôm takatu ba hôyê ma tem nêm yak ba ni. Ma nôm takatu ba miṅ hôyê ami ma tem êmô êtôm wak nômbêṅ intu sapêṅ. Ba intu miṅ maleṅṅkilik hathak nôm takatu ba ayê iyom ami. Mi. Alalô athak atitiṅ nôm takatu ba miṅ hatôm nagê ami.

5

Leṅviṅkupik lukmuk

1 *Alalôaniṅ leṅviṅkupik ma hatôm unyak kudum. Ma ayala nena ibuliṅ unyak êṅ ma tem naja leṅviṅkupik yaṅ atu ba hatôm unyak anôṅ atu ba Wapômbêṅ hapesaṅ ba hamô malak leṅ ba tem

* 4:7: 2Ko 5:1 * 4:8: 2Ko 1:8; 7:5 * 4:10-11: 1Ko 15:31; Lom 8:36 * 4:14: 1Ko 6:14 * 4:16: Ep 3:16 * 4:17: Lom 8:17-18 * 4:18: Kol 1:16 * 5:1: 2Ko 4:7

êmô êtôm wak nômbênj intu sapênj. Unyak ênj ma minj nê pik epesanj hathak bahenjinj ami. ² *Ma alalô alanj ba adum ek nanjik lenjinjkupik malak lenj atu êtôm kwêv ba aêv lêlê ³ ek imbi êyô alalô vov ek minj namberj kôlôlônj ami. ⁴ Alalô amô pik hatôm avômalô lenj popam ba intu alanj lôk lenjinjmalainj ek naja kupik malak lenj ek lôkmala êtôkwênj kupik pik. ⁵ Wapômbênj hapesanj alalô ek nambitak aênj ma hatak anênj dahô halôk alalô kapôlônjinj ek nayala nena anênj abô ma tem injik anônj.

⁶⁻⁷ *Aêvhavinj hayabinj alalô. Ma minj aêv alalôaninj auk ek nôm atu ba ayê hathak malenjdaluk ami. Aênj ba alalô ayala avanônj nena alalô amô lôk kupik pik ba intu minj amô havinj Anyô Bênj ami. ⁸ *Avanônj! Alalô ayala auk ênj ba apôvinj ek natak kupik êntêk ba ana namô imbinj Anyô Bênj. ⁹⁻¹⁰ *Ma alalô lôkthô tem naminj Kilisi ma ek nandum abô esak malêla takatu ba adum mavi mena kambom ek alalô tomtom naja alalôaninj vuli. Ba intu amô pik mena amô havinj Anyô Bênj ma nanêm i videdauj ek nandum yani lamavi.

Avômalô kapôlônjinj esak donjom imbinj Wapômbênj

¹¹ Yêlô ayala nena amô Anyô Bênj vibinj ba tem

nandum abô. Aênj ba yêlô alôk avômalô lenjinj ek nesopa yani. Wapômbênj hayala yêlôaninj kapôlônjinj. Ma yahêvhavinj nena mólô kapôlômim hayala yêlô aênj iyom. ¹² Yêlô adum ek mólô nobam am esak yêlôaninj ku lôk nonanj bênj êndênj avômalô takatu ba êv thêlôda linj hathak nômkama viyainj ma lenjinjpalinj nômkama kapôlônjinj. Ma minj yêlô aêv yêlôda linj ami. ¹³ Ma avômalô doho enanj nena yêlô adum molo. Yov lôk. Hêk Wapômbênj da. Ma vi enanj nena yêlô awa auk mavi. Yov lôk. Ênj ma hêv mólô sa. ¹⁴ Alalô ayala nena anyô te iyom intu bôk hama ek hêv avômalô lôkthô sa ba intu lôkthô bôk ema yov. Aênj ba Kilisi anênj lahavinj hayabinj alalô. ¹⁵ *Avanônj! Yani hama ek avômalô lôkthô. Ba alalô nê lôkmala takatu ba asopa yani nasônj alalôda palinj ma leminjimbi ôpatu ba bôk hama ba haviyô hathak lonjbô ek hêv alalô sa.

¹⁶ Aênj ba minj alalô nabalonj avômalô esak auk pik ami. Sêbôk ma adum aênj hathak Kilisi. Ma donjom lêk ayala yani thêthônj. ¹⁷ *Aênj ba anyôla havenj havinj Kilisi ênj ma ku lukmuk lêk hayô ma nômkama bô lôkthô lêk hale ba hi ma nômkama lukmuk lêk habitak hayô ba halêm. ¹⁸ *Ma Wapômbênj hadum nôm takênj lôkthô. Yani hêv

* 5:2: Lom 8:23 * 5:6-7: Hib 11:13-16
1Te 4:1; Sav 12:14 * 5:15: Lom 14:7-8
Lom 5:10

* 5:8: Plp 1:23 * 5:9-10: Kol 1:10;
* 5:17: Lom 8:1; Gal 6:15 * 5:18:

Kilisi ek embak tabô. Ma hêv ku hadêḡ yêlô ek nanêm avômalô sa ek neyala ku êḡ. ¹⁹ *Ku êḡ ma aêntêk. Wapômbêḡ hêv Kilisi hatôm tabô ek yani lapaliḡ alalôaniḡ kambom ek alalô namô labali mavi imbiḡ yani. Ma hêv ku ek nanaḡ abô êḡ êndêḡ avômalô. ²⁰ Yêlô ma Kilisi anêḡ ḡê ku. Ba intu alaḡ ba awa Wapômbêḡ abôlêk lôk alôk môlô lemim hathak Kilisi anêḡ athêḡ nena môlô nôlêm noja Wapômbêḡ anêḡ tabô. ²¹ *Kilisi ma kambom mi. Ma doḡtom Wapômbêḡ hêv alalô sa ba hêv alalôaniḡ kambom hayô hamô yani hatôm vuli ek nambitak thêthôḡ êḡjêk Wapômbêḡ ma esak Kilisi anêḡ ku êḡ.

6

¹⁻² Yêlô lôk Wapômbêḡ adum ku haviḡ i. Yani hanaḡ, “Bôk yahatak wak te yôv ek yanêm môlô sa.

Ba môlô olaḡ ma yahalaḡô ba yahêv môlô bulubiḡ yôv.” *Aisaia 49:8*
Môlô bôk owa Wapômbêḡ anêḡ wapôm yôv. Ba intu yêlô asoḡ môlô lokwaḡ, “Lêk êntêk hêv môlô sa. Lêk êntêk hêv môlô bulubiḡ.”

Ba intu miḡ nundum ku êḡ imbitak êtôm nôm oyaḡ ami.

Aposel ewa malaiḡ bêḡ hathak iniḡ ku

³ Yêlô adô ek anyôla enaḡ abôma esak Wapômbêḡ anêḡ ku. Ba intu adum ku êḡ ek miḡ nambuliḡ avômalô

iniḡ auk ami. ⁴⁻⁵ *Yêlô ma Wapômbêḡ anêḡ ḡê ku. Ba intu yêlô awa iniḡ ku mavi takatu sa hadêḡ môlô. Yêlô awa vovaḡ lôk malaiḡ hathak ku êntêk ba hakakô yêlô kambom. Epetav yêlô lôk etak yêlô halôk koladôḡ ma êkôki hathak abô. Yêlô adum ku lôk vovanik bêḡ ba aêv lêlê lôk nôm mi ba ama kisi. Malaiḡ nômbêḡ êntêk hapôm yêlô ma doḡtom amiḡ lôklokwaḡ. ⁶ *Lovak Mathêḡ hamô haviḡ yêlô ba ayala Wapômbêḡ anêḡ auk ba kapôlôḡniḡ ida hêk mabuḡ ma yêlô ḡê malin̄yaô lôk yôhok ma wapôm. Ma yêlô leḡniḡhaviḡ avômalô ba miḡ asau thêlô ami. ⁷ Yêlô anaḡ abô avanôḡ iyom haviḡ Wapômbêḡ anêḡ lôklokwaḡ lôk avaloḡ anêḡ thêthôḡ hatôm nômkama vovak hamô baheḡ luvi. ⁸ Avômalô vi ebam yêlô ma vi etatale yêlô. Doho enaḡ abô mavi hathak yêlô ma doho enaḡ abôma. Yêlô ḡê abô anôḡ iyom ma doḡtom avômalô vi elam yêlô nena ḡê abôyaḡ. ⁹ *Avômalô pik êthôḡ yêlô paliḡ ma doḡtom Wapômbêḡ hayala yêlô. Yêlô adum ek nama ma doḡtom nôḡgô, lêk amô lôkmala. Ik yêlô kambom ma doḡtom miḡ ama ami. ¹⁰ Leḡniḡmalaiḡ ma doḡtom leḡniḡmavi wak nômbêḡ intu. Yêlô ma ḡê nômkama mi ma doḡtom adum ba avômalô bêḡ anôḡ ibitak ḡê lôk nômkama bêḡ. Yêlô nômkama mi ma

* 5:19: Lom 3:23-25 * 5:21: Hib 4:15 * 6:4-5: 2Ko 11:23-27 * 6:6: 1Ti 4:12 * 6:9: 2Ko 4:10

doŋtom nômkama sapêŋ ma yêlôaniŋ.

11 O yenaŋ avômalô Kolin! Yêlô anaŋ abô lôkthô hi yaiŋ ek môlô ma yêlô kapôlôŋiŋ hik i ek môlô nôlêm. 12 Yêlô miŋ avasiŋ kapôlôŋiŋ ek môlô ami. Mi. Môlô da. 13 *Aêŋ ba yahanaŋ hadêŋ môlô hatôm lambô hanaŋ hathak nakaduŋ. Malêla takatu ba yêlô adum hathak môlô ma nundum aêŋ iyom lôk nodate kapôlômim ek yêlô.

Nê daluk lôk nê êvhaviŋ miŋ nesak doŋtom ami

14 *Môlô miŋ nômô imbiŋ nê daluk ami. Thêthôŋ lôk lokbaŋ hatôm doŋtom e? Deda lo momaŋiniŋ hatôm doŋtom e? 15 Sadaŋ Belial lo Kilisi hatôm leŋiŋmavi imbiŋ i e? Mena nê êvhaviŋ lo nê daluk hatôm nesak doŋtom e? 16 *Ma Wapômbêŋ anêŋ unyak mathen lôk ŋgôkba hatôm nê mô imbiŋ i e? Milôk. Alalô ma Wapômbêŋ lôkmala anêŋ unyak mathen hatôm anêŋ abô hanaŋ,

“Tem yamô lôk yambeŋ imbiŋ i

ma ya tem êtôm thêlôniŋ Wapômbêŋ

ma thêlô tem nimbitak yenaŋ avômalô. *Wok Plis 26:12*

17 *Aêŋ ba notak avômalô takêŋ ma nô môm daim.

Ma miŋ nobaloŋ lelaik takêŋ ami ek batu yanja môlô thô. *Aisaia 52:11; Esekiel 20:34,41*

Ya Anyô Bêŋ yahanaŋ aêŋ.

18 *Ya tem yambitak môlônim lemambô

ma môlô tem numbitak êtôm yenaŋ okna lo avena. *2 Samuel 7:8, 14*

Ya Anyô Bêŋ Lôklokwaŋ yahanaŋ aêŋ.”

7

1 Aiyaŋ thêlô, Wapômbêŋ bôk habutiŋ abô haviŋ alalô ba amô yani vibinŋ. Ba intu natip ek nô m takatu ba hadum alalô leŋviŋkupik lôk dahôlôŋiŋ habitak lelaik ek nayô unlôv ba nambitak mabuŋ lôk mathen anôŋ.

Avômalô Kolin ele kapôlôŋiŋ liliŋ ba Pol lamavi

2 Nodate kapôlômim ek yêlô. Yêlô miŋ adum kambom lôk abuliŋ anyôla lôk asau i ami. 3 Miŋ yahanaŋ abô êŋ ek yasaŋ môlô ami. Mi. Bôk yahanaŋ nena môlô ma yenaŋ avômalô môlô. Ba intu môlô ômô ma yahamô. Môlô oma ma yahama aêŋ iyom. 4 Yahayala avanôŋ nena môlô avômalô mavi ba yahabam môlô. Alalôaniŋ malaiŋ lomaloma hamô ma doŋtom yalenmavi hamô yakapôlôŋ siŋ aleba yalen halôk biŋ.

5 *Yêlô ayô Masedonia ma malaiŋ lomaloma hapôm yêlô aleba hik yêlô sesoŋ. Ibuliŋ yêlô lôbôlôŋ lôk ik vovak hadêŋ yêlô ma yêlô leŋiŋhiki hathak malaiŋ lomaloma vi haviŋ. 6 Ma

* 6:13: 1Ko 4:14 * 6:14: Ep 5:11

* 6:18: Jer 31:9 * 7:5: 2Ko 2:13

* 6:16: 1Ko 3:16 * 6:17: ALK 18:4

donptom Wapômbêḡ atu ba hêv avômalô leniḡmalaiḡ thêvô, hêv Titi ba hayô. ⁷ Yani hanaḡ hadêḡ ya nena môlô lemhikam bêḡ anôḡ hathak malaiḡ lomaloma ba môlô vovaḡ ek alalô napesaḡ malaiḡ takêḡ imbiḡ i. Titi halaḡô môlônim abô êḡ ma hêv yani thêvô. Ba intu Wapômbêḡ hêv yani hayô ek ya ba hêv ya thêvô aêḡ iyom ba yalenḡmavi anêḡ dôêḡ.

⁸ *Bôk yahato kapya ba hêv malaiḡ hadêḡ môlô. Ma donptom yada ma malaiḡ mi. Alikaknena. Yahêv malaiḡ atu ba hamô vauna ma yalenḡmalaiḡ aêḡ iyom. ⁹ Ma donptom lêk yalenḡmavi anôḡ. Ma yenaḡ kapya hêv malaiḡ hadêḡ môlô ba intu hadum yalenḡmavi e? Mi. Wapômbêḡ intu hadum ba hêv malaiḡ takêḡ hadêḡ môlô ba intu ole kapôlômim liliḡ. Aêḡ ba abô takatu ba yêlô ananḡ miḡ habuliḡ môlô ami. Ba intu hadum yalenḡmavi. ¹⁰ *Wapômbêḡ hêv malaiḡ hadêḡ avômalô ek nede kapôlôḡiḡ liliḡ ek neja bulubiḡ. Êḡ ma miḡ malaiḡ bêḡ ami. Ma donptom malaiḡ pik hathak hadum anêḡ ku nena hik avômalô vônô. ¹¹ Odaḡô! Môlônim malaiḡ halêm anêḡ Wapômbêḡ ba hik môlô thô nena môlô vovaḡ ek notak auk kambom lôk udum ek uḡgwik môlôda thô nena môlô ma kambom mi. Môlô lemimmaniḡ lôk ôkô ma vovaḡ ek ôḡḡô ya

ek napesaḡ malaiḡ êḡ ek nanêm malaiḡ êndêḡ ôpatu ba hadum kambom êḡ. Avanôḡ! Môlô udum aêḡ ba intu hik thô nena môlô kambom mi. ¹² Aêḡ ba kapya atu ba bôk yahato ma miḡ yahato ek imbuliḡ ôpatu ba hamiḡ yenaḡ ku loḡ siḡ lôk nêm yada liḡ ami. Mi. Yahato ek môlô numiḡ Wapômbêḡ ma ek injik môlôda thô nena môlô lemimhaviḡ yêlô bêḡ anôḡ. ¹³ Ma nôḡm takêḡ hadum ba havatho yêlô kapôlôḡiḡ loḡ.

Ba môlô ôêv Titi thêvô ba yani lamavi bêḡ anôḡ ba intu yêlô leniḡmavi bêḡ anôḡ aêḡ iyom. ¹⁴ Yahabam môlô ba yahanaḡ hadêḡ yani nena môlô ma avômalô mavi. Ba lêk udum mavi ba miḡ ôêv mama hadêḡ ya ami. Mi. Abô nôḡmbêḡ atu ba yêlô ananḡ hadêḡ môlô, êḡ ma avanôḡ ba yêlôaniḡ abô mavi atu ba ananḡ hathak môlô hadêḡ Titi, ma abô êḡ hik anôḡ mavi aêḡ iyom. ¹⁵ Môlô ôkô ba olowaliḡ ma owa yani thô lôk olaḡô anêḡ abô. Hayê aêḡ ba lahaviḡ môlô bêḡ anôḡ. ¹⁶ Lêk yahayala avanôḡ nena môlô ma avômalô mavi ba intu yalenḡmavi anôḡ.

8

Numbitak avômalô wapôm

¹ *Aiyaḡ thêlô, yêlô leniḡhaviḡ môlô noyala wapôm atu ba Wapômbêḡ hêv hadêḡ avômalô êvhaviḡ takatu ba êḡmô plovins Masedonia. ² Thêlô ewa malaiḡ bêḡ anôḡ

* 7:8: 2Ko 2:4 * 7:10: Mat 27:3-5; Hib 12:16-17 * 8:1: Lom 15:26; 2Ko 9:1-2

ba êv i sêkêya. Ma doŋtom leŋiŋmavi bêŋ anôŋ ba hayô siŋ ba halelope ma iniŋ malaiŋ êv i sêkêya anêŋ anôŋ ma wapôm ba êv bêŋ anôŋ hatôm da. ³ Yahanaiŋ avanôŋ biŋ nena êv iniŋ nômkama aleba miŋ hatôm ami. Êŋ ma thêlô êv doho haviŋ. Thêlôda iniŋ auk ma miŋ anyôla hanaiŋ hadêŋ i ami. ⁴ Thêlô elaiŋ hadêŋ yêlô nena, “Yêlô vovaŋ ek nandum ku imbiŋ avômalô vi ek nanêm Wapômbêŋ anêŋ avômalô mathêŋ sa. Ba intu nundum mavi êndêŋ yêlô ba notak yêlô ek nandum ku êŋ.” ⁵ Ma yêlô asoŋ kambom! Avômalô takêŋ iniŋ ku môŋ ma êv i hadêŋ Wapômbêŋ vêm ma esopa Wapômbêŋ anêŋ auk ba êv i hadêŋ yêlô haviŋ. ⁶ Aêŋ ba yêlô apôviŋ Titi nena, “Nu Kolin ma undum anêm ku wapôm atu ba lêk habitak yôv endeba anêŋ daŋ am.” ⁷ *Môlô avômalô vuliŋ biŋ ba udum unim ku mavi ba hêv liŋsiŋ. Ôêvhaviŋ ba onaiŋ abô batôŋ oyaŋ lôk oyala auk ma ôpôviŋ ek nundum ku lôk lemimhaviŋ yêlô. Aêŋ ba intu nônêm lêlê esak ku wapôm atu ba hêv liŋsiŋ aêŋ iyom.

⁸ Ya miŋ hatôm anyô bêŋ te ek yanaŋ nena, “Undum aêŋ” ami. Mi. Ma doŋtom yahayê avômalô takatu ba êv i sêkêya leŋiŋhiki ek nênêm avômalô vi sa. Ba intu yalenhaviŋ yanŋê nena môlônim lemimhaviŋ êŋ ma avanôŋ hatôm thêlô

iniŋ mena mi e? ⁹ *Ma môlô oyala Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ wapôm. Yani lôkmaŋgiŋ. Ma doŋtom yani habitak hatôm anyô hêv i sêkêya ek nêm môlô sa ek batu numbitak lôkmaŋgiŋ.

¹⁰ Môlô ma avômalô mavi ba yenaŋ auk ma aêntêk. Sondabêŋ yaŋ wakbôk ma môlô ômôŋ ek ôêv unim da. Ma miŋ ôêv oyaŋ ami. Mi. Kapôlômim hik am ba ôêv. ¹¹ Aêŋ ba valuselenŋ vithê la takatu ba ôpôm ma nônêm vi ek nundum ku esak ek môlônim kapôlômim lôk unim ku imbitak doŋtom iyom.

¹² *Nônêm lôk kapôlômim, êŋ ma mavi. Ba miŋ lemimbi nena nônêm nômkama sapêŋ êtôm da êndêŋ Wapômbêŋ ami. Nônêm êtôm vithêla takatu ba ôpôm ma tem indum Wapômbêŋ lamavi.

¹³ Yêlôaniŋ auk nena miŋ nôdêlêk am ba nônêm nômkama lôkthô ek nêm avômalô vi sa ma môlô mi ami. Mi. Nômbi sam esopa avômalô iniŋ bôk lo loŋ êmô.

¹⁴ Ma lêk môlônim bêŋ anôŋ hamô ba intu nônêm thêlô sa. Yakô embenŋ yam ma tem iniŋ bêŋ anôŋ ma tem nênêm môlô sa aêŋ iyom. Êŋ ma lôkthô tem êtôm doŋtom. ¹⁵ Hatôm bôk eto nena,

“Opalê atu ba hawa bêŋ anôŋ ma tem miŋ êpôm bêŋ anôŋ ami,

ma opalê atu ba hawa auviŋna ma tem miŋ nêm yak ami.” *Etak Ijip 16:18*

* 8:7: 1Ko 16:1-2

* 8:9: Mat 8:20; Plp 2:6-7

* 8:12: Mak 12:43-44

Pol hêv Titi lôk anyô doho ba i Kolin

16-17 Yêlô anan hik Titi liņ ek êsôk ek môlô ba yani lamavi ba halôk ek êsôk. Ma miņ yêlô alôk yani la ek êsôk ami. Mi. Yanida lahaviņ ba hapôviņ ek êsôk. Wapômbêņ hêv yenaņ auk hadêņ Titi ba lahiki hathak môlô. Aêņ ba yahêv yalenmavi hadêņ Wapômbêņ. 18 Tem yêlô nanêm anyô yaņ imbiņ yani. Ôpêņ ma avômalô êvhaviņ êyê nena anyô hadum Wapômbêņ anêņ ku mavi ba ebam yani. 19 Ba intu avômalô êvhaviņ elam ôpêņ ek ni imbiņ yêlô ek nêm da wapôm atu ek Wapômbêņ enja athêņ lôkmanņiņ lôk injik thô nena yêlô leniņhaviņ nanêm thêlô sa. 20 Yêlô akô ek avômalô netatale yêlô esak da wapôm atu ba yêlô ayabiņ. Ba intu yêlô apesaņ ku êņ mavi 21 ek Anyô Bêņ lôk avômalô sapêņ nêgê nena yêlô adum ku êņ thêthôn.

22 Ba intu yêlô êv anyô te haviņ ba hathôk. Yani hik i thô nena lamavi ek nêm ku lomalama sa lôbôlôn. Bôk hayê nena môlô ma avômalô mavi ba intu hapôviņ ek êsôk. 23 Titi ma yenaņ anyô môlô atu ba hadum ku haviņ ya hamô môlô malêvôn. Ma aiyaņ takêņ ma avômalô êvhaviņ iniņ nê ku takatu ba êv athêņ lôkmanņiņ hadêņ Kilisi. 24 *Aêņ ba uņgwik am thô êndêņ nê êntêk nena môlô ma avômalô lemimhaviņ avômalô vi. Ba intu yêlô

abam môlô. Ma tem avômalô êvhaviņ lodôn lodôn lôkthô nêgê nena yêlôaniņ abô ma avanôn.

9

Kolin êv da ek nêm Wapômbêņ anêņ avômalô sa

1 *Môlô bôk ovaloņ ku da takatu ba ôêv ek nêm Wapômbêņ anêņ avômalô mather sa. Ma donjom yalenhaviņ yanaņ abô doho imbiņ. 2 Yahayala nena môlô lemimhaviņ nônêm i sa. Ba yahabam môlô hadêņ avômalô Masedonia nena sondabêņ yaņ wakbôk atu ma môlô avômalô Akaia kapôlômim hakak am ek nônêm da. Ba intu avômalô Masedonia doho elarô ba elom even ek nindum aêņ. 3 Aêņ ba yahêv aiyaņ doho ba êthôk êtôm atu ba yêlô abam môlô ek miņ imbitak êtôm abôyaņ ami ma êtôm ku ek môlô nopesaņ am êtôm atu ba yahanaņ. 4 Sêbôk ma yahabam môlô ba yakô nê Masedonia doho nêlêm imbiņ yêlô ba nêgê nena miņ ôpôpêk am ami êņ ma tem ya mama ma môlô ma tem noja mama bêņ anôn lôk. 5 Aêņ ba yahanaņ hik aiyaņ takatu liņ ek nêmon nêsôk nêgê môlô ek nêpôpêk da takatu ba bôk môlô ubutiņ abô ek nônêm ek batu da êņ imbitak êtôm da wapôm ma miņ da paloņ ami.

6 *Lemimbi nôm êntêk. Opalê atu ba havatho yaņvêk auviņna ma tem enja dokte.

* 8:24: 2Ko 7:13-14

* 9:1: 2Ko 8:1-7

* 9:6: Snd 11:24-25

Ma opalê atu ba havatho bêḡ anôḡ ma tem enja limamôk. ⁷ Wapômbêḡ lamavi hathak ôpatu ba hêv i lôk lavidonḡ. Ba intu avômalô tomtom nêḡnêḡ malêla êtôm iniḡ leḡḡḡhaviḡ. Ma miḡ nêpôlik ami. Ma anyô yaḡ miḡ êḡḡôk anyô yaḡ la ek nêḡ ami. ⁸ Wapômbêḡ anêḡ wapôm tem indum ba anêḡ nômkaḡ ma tem imbitak bêḡ anôḡ êtôm wak nômbeḡḡ intu ek anêḡ ku lomaloma indilup mavi. ⁹ Hatôm bôk eto nena,

“Yani hathak hapaliv anêḡ wapôm hadêḡ ḡê nômkaḡ mi takatu ba êḡḡ lôbôlôbô,

ma anêḡ thêthôḡ hêk wak nômbeḡḡ intu sapêḡ.”
Kapya Yêḡ 112:9

¹⁰ *Wapômbêḡ hêv yaḡvêk ek nembatho ma polom ek nejaḡ. Ma tem nêḡ yaḡvêk bêḡ anôḡ ek indum môlô numbitak thêthôḡ êtôm yaḡvêk atu ba hêv liḡsiḡ. ¹¹ *Yani tem indum ba môlô numbitak lôkmaḡḡḡ ek nundum wapôm lôbôlôḡ ek yêlô nanêḡ da êḡḡêk êḡḡêḡ avômalô ma tem nêḡnêḡ iniḡ leḡḡḡmavi êḡḡêḡ Wapômbêḡ.

¹² Ku takatu ba môlô udum ma miḡ ôêv Wapômbêḡ anêḡ avômalô mathen iyom sa ami. Mi. Thêlô enaḡ iniḡ leḡḡḡmavi bêḡ hadêḡ Wapômbêḡ aleba leḡḡḡmavi takêḡ hayô siḡ ba halelope. ¹³ Ma da êḡ hik môlônim wapôm thô ek avômalô nêḡê nena ôêvhaviḡ Kilisi ba osopa anêḡ Abô

Mavi ba udum wapôm hadêḡ thêlô lôk avômalô vi haviḡ. Êḡ ma tem nêḡmbô Wapômbêḡ. ¹⁴ Ma thêlô tem nêḡê Wapômbêḡ anêḡ wapôm takatu ba hêv hadêḡ môlô ba hayô siḡ ba halelope ma tem leḡḡḡjiki ba netenḡ mek ek môlô. ¹⁵ Nanêḡ leḡḡḡmavi êḡḡêḡ Wapômbêḡ esak anêḡ wapôm takatu ba hêv hadêḡ alalô aleba hik alalôaniḡ auk vônô.

10

Pol hêv yanida kisi

¹ *Ya Pol yahasopa Kilisi ôpatu ba hatauviḡ i ba hamô maliḡyaô. Ma yalenḡ hik ya ek môlô ba yahananḡ nena avômalô enaḡ nena yahamô haviḡ môlô ma ya anyô kupik. Ma doḡtom enaḡ nena yahamô daim ma yahakôk haveḡ ek yambitak anyô bêḡ. ² *Ma doho enaḡ nena yêlô asopa auk pik. Yakô tem yasôk êtôm anyô bêḡ ba yasaḡ i la. Ba intu yahananḡ hik môlô liḡ lôklokwaḡ ek nopesaḡ abô êḡ vêḡmam ka yasôk nena mi ma tem yasôk êtôm anyô bêḡ. ³ Yêlô amô pik ma doḡtom miḡ ik vovak hatôm avômalô ethak idum ami. ⁴ *Ma yêlô awa Wapômbêḡ anêḡ lôklokwaḡ ek abuliḡ nômkaḡ pik takatu ba lôklokwaḡ ba nômkaḡ vovak takatu ba yêlô ik vovak hathak ma miḡ nômkaḡ pik êḡḡêk ami. ⁵ Abô ebaḡ i lôk êkôki takatu ba hamiḡ

* 9:10: Ais 55:10 * 9:11: 2Ko 1:11; 4:15 * 10:1: 1Ko 2:3 * 10:2: 1Ko

4:21 * 10:4: Ep 6:13-17

Wapômbêḅ anêḅ auk loḅ sin
intu yêlô avak pesa. Ma
yêlô ato auk lokbaḅ takêḅ
ek imbitak thêthôḅ êḅjêk
Wapômbêḅ ma. ⁶ Ba intu node
kapôlômim liliḅ yapiḅ ek yêlô
athôk ma nanêm vovaḅ êḅdêḅ
ḅê takatu ba leḅôndôḅ kôtôḅ
iyom. Ma miḅ ole kapôlômim
liliḅ ami ma ku êḅ tem mi.

⁷ Môlô othak ôyê nômkama
hêk viyaiḅ iyom. Ma ôpatu
ba habam yani nena Kilisi
anêḅ, nodanô! Yêlô ma Kil-
isi anêḅ haviḅ. ⁸ *Yahabam
yada bêḅ anôḅ nena Anyô Bêḅ
hêv athêḅ bêḅ hadêḅ yêlô ek
nambatho môlô loḅ lôklokwaḅ
ma miḅ nambuliḅ môlô ami.
Ba intu miḅ ya mama ami.
⁹⁻¹⁰ Avômalô enaḅ nena ya-
hato kapya hatôm anyô bêḅ
lôk yamaleḅ thêlêv ba ya-
hathaḅ avômalô. Lôk enaḅ
nena yahalêm ma thêlô êyê ya
hatôm anyô kupik lôk yenaḅ
abô ma voloḅna. Nodaḅô!
Môlô miḅ nosoḅ nena yahato
kapya yaḅ atu ek indum môlô
nôkô ami. Mi. ¹¹ Môlô opalêla
takatu ba osoḅ nena ya anyô
kupik, ma nodek lemôndôḅ
ba nodanô! Malêla takatu
ba môlô osam hêk yêlôaniḅ
kapya, nôḅ takêḅ iyom intu
tem yêlô nasopa.

¹² Hatôm yambam yada
êtôm ḅê mavi takatu ba
ebam thêlôda? Yanaḅ nena
ya anyô lôkauk hatôm thêlô
e? Alikaknena! Ya mi. ḅê
molo ethak idum aêḅ! Thêlô
ethak êyê iniḅ ku ba ebam

nena thêlôniḅ ku lêk habitak
mavi. ¹³ *Yêlô abam yêlôaniḅ
athêḅ hathak ku takatu ba
Wapômbêḅ hêv hadêḅ yêlô
iyom. Ba môlô ma ômô ku êḅ
kapô. Ma vi atu ba miḅ hêv
ami ma miḅ abam yêlôda ba
anaḅ abô mayaliv ami. ¹⁴ Ma
avômalô doho enaḅ nena yêlô
abam i hathak ku takatu ba
miḅ yêlôaniḅ ami. Mi. Yêlô
ma ḅê môḅ anôḅ ek ayô ek
môlô haviḅ Kilisi anêḅ Abô
Mavi. ¹⁵ Ba intu yêlô miḅ
abam yêlôaniḅ athêḅ hathak
ku takatu ba anyô vi idum
ami. Yakô môlônim ôêvhaviḅ
tem indumbak ma yêlôaniḅ
ku tem ni embeḅ môlônim
loḅ sapêḅ ¹⁶ ek yêlô nanaḅ
Wapômbêḅ anêḅ Abô Mavi
embeḅ luvuluvu. Aêḅ ba tem
yêlô nabam yêlôaniḅ athêḅ
esak ku kapô takatu ba anyô
yaḅ hadum ami. ¹⁷⁻¹⁸ *Ôpatu
ba Anyô Bêḅ habam yani intu
tem Anyô Bêḅ imbi binôḅ
esak. Ma ôpatu ba habam
yanida intu tem athêḅ mi.
Hatôm bôk eto nena,
“Opalêla takatu ba êbôi ma
nêmbôi esak Anyô Bêḅ
iyom.” *Jelemaia 9:24*

11

*Pol miḅ kêdôḅwaga abôyaḅ
ami*

¹ Yahanaḅ abô molo ma
doḅtom nôḅmô maliḅyaô
vêḅmam. ² *Yaleḅdaḅ
hathak môlô hatôm atu ba
Wapômbêḅ ladaḅ hathak
alalô. Yahapesaḅ abô ek

* 10:8: 2Ko 13:10 * 10:13: Lom 12:3

* 10:17-18: 1Ko 1:31; 4:4 * 11:2:

noja anyô donptom iyom intu Kilisi ba yahadum ek môlô kapôlômim ênjêk mabuņ êtôm avi muk atu ba lêk êlôk la yôv ma donptom miņ elom ami denaņ. ³ *Ma yakô avômalô doho nimbuliņ môlônim auk endeba nôndô abô takatu ba ovak haviņ Kilisi hatôm sêbôk atu ba umya havuņ abô ba hasau Ewa. ⁴ *Nê takêņ êlêm enaņ ba môlô osopa Yisu yaņda ma miņ Yisu atu ba yêlô bôk anaņ hathak ami. Ma owa dahô yaņda ma miņ yaņ atu ba sêbôk ba môlô owa ami. Ma osopa abô yaņda ma miņ abô mavi sêbôk ba môlô osopa ami. Aisê ka owa nê êņ thô? ⁵ *Môlô osoņ nena kêdônwaga takatu ba olam nena “apotel lôkmaņgiņ” êmô vuliņ ek ya e? Mî. Miņ yahamô thêlô vibiņ ami. ⁶ *Ya anyô yaveņbôlêk malaiņ ba yahanaņ abô thôthô. Ma donptom yenaņ auk hamô ba bôk yahik lôkthô thô hadêņ môlô ba oyala yôv.

⁷ *Yahanaņ Wapômbêņ anêņ Abô Mavi hadêņ môlô ma donptom yahadô vuli ek yatauviņ ya ma yanêm môlô liņ. Êņ ma kambom e? ⁸ *Nodaņô! Ya ma hatôm anyô vani ba yahawa nê êvhaviņ vi iniņ valuselen ek batu yandum ku yanêm môlô sa esak. ⁹ *Yahamô haviņ môlô ba yahêv yak hathak nômkama ma donptom miņ yahêv malaiņ hadêņ môlô

ami. Aiyaņ doho êlêm anêņ Masedonia ba êv ya sa. Wak takêņ ma yahadô yanêm malaiņ lomalomâ êndêņ môlô ba tem miņ yatak auk êņ ami. ¹⁰ Kilisi anêņ abô ma avanôņ. Ma yenaņ abô aêņ iyom ba intu yahabam ya hathak nôm takêņ. Môlô avômalô plovins Akaia miņ hatôm numiņ ya loņ siņ ami. ¹¹ Miņ yalenhaviņ môlô ami ba intu yahadum aêņ e? Wapômbêņ intu hayala.

¹²⁻¹⁵ Sadaņ hêv i liliņ hatôm aņela lôk deda. Ma anêņ nê ku ele i liliņ hatôm nê thêthôn aêņ iyom ba ibitak apotel oyaņ ma esau môlô nena thêlô ma Kilisi anêņ apotel. Êņ ma Sadaņ da anêņ kobom ba hathak hadum aêņ ba intu miņ nosoņ kakapuk ami. Aêņ ba tem yandum êtôm aêsêbôk ba yahadum ek miņ yanja vuli esak Wapômbêņ anêņ abô takatu ba yahanaņ ami ek yadabêņ nê takêņ iniņ auk kisi. Thêlô idum ek nena nena, “Yêlô ma apotel hatôm Pol” ba intu idum ek yanaņ injik môlô liņ esak vuli. Êņ ma tem thêlô nênem iniņ athêņ liņ esak iniņ ku. Nê takêņ iniņ lôkmala anêņ daņ tem êtôm iniņ ku kambom takatu ba idum.

Pol hadum ku apotel ba hawa malaiņ lomalomâ

¹⁶ Bôk yahanaņ yôv nena miņ lemimimbi nena ya ma anyô molo te ami. Ma

* 11:3: Stt 3:4,13 * 11:4: Gal 1:8-9

* 11:5: 1Ko 15:10; 2Ko 12:11 * 11:6:

1Ko 2:1,13 * 11:7: 1Ko 9:18 * 11:8: Plp 4:15,18 * 11:9: 2Ko 12:13; Plp 4:15,18

donptom tem yanaŋ abô molo ba yambam ya êtôm kédôŋwaga abôyaŋ takêŋ ba intu nodanô bônôŋ êtôm atu ba othak udum hadêŋ nê molo vi. ¹⁷ Yahasopa auk molo ba yahabam ya ma miŋ yahasopa Anyô Bêŋ anêŋ abô ami. ¹⁸ Ma kédôŋwaga abôyaŋ ethak ebam i hatôm avômalô pik ethak idum. Aêŋ ba intu tem yambam ya. ¹⁹ Môlô othak ômô labalina haviŋ nê auk molo. Êŋ ma môlô nê lôkauk e? ²⁰ Odaŋô! Nê êŋ êyê môlô nena ôvathek lôk ibuliŋ môlô ma êv vovaŋ lôk êv thêlôda liŋ ma epetav môlô malemim daŋ. Ma donptom môlô miŋ ôpôlik ami! ²¹ *Betha ya anyô vau lôk miŋ yahadum hatôm thêlô ami ba intu ôpôlik hathak ya? Ai! Lêk ya mama.

Nê takêŋ miŋ êkô ami ma êv iniŋ athêŋ liŋ ba intu tem yandum êtôm anyô auk molo ek yambam yada aêŋ iyom. ²²⁻²³ *Thêlô ma Hiblu e? Mena Israeël e? Mena Ablaham anêŋ limi e? Ma thêlô ma Kilisi anêŋ nê ku e? Ma ya? Ya ma bêŋ anôŋ lôk ek thêlô. Aêŋ ba ya hatôm anyô molo ba tem yambam ya da. Bôk yahadum ku bêŋ anôŋ lôk yahamô koladôŋ ma ik ya hathak yak lôkmanŋiŋ lôk idum ek nijik ya vônô lôbôlôŋ hamôŋ ek i. ²⁴ *Avômalô Israeël bôk ik ya bôlôŋ bahenŋvi

hathak yak lôkmanŋiŋ hatôm ³⁹.^{*} ²⁵ *Ik ya hathak okdiba hatôm bôlôŋ lô ma ik ya hathak valu bôlôŋ te. Ma yahathak yeŋ ba yaha ma kakalu lôk damak ba yeŋ kambom hatôm bôlôŋ lô. Ma yahamô ŋgwêk malêvôŋ hatôm bôlôvôŋ yaŋ ma wak daluk yaŋ. ²⁶ *Yaha ba yahalêm lôbôlôŋ ba ŋaŋbô lôk nê vani ma yada yenaŋ avômalô lôk nê loŋ buyaŋ ma avômalô malak bêŋbêŋ lôk loŋ oyaŋ ma ŋgwêk kambom lôk nê esau nena yenaŋ aiaŋ lôkthô idum ek nimbuliŋ ya. ²⁷ Yahadum ku malaiŋ lôk vovanik bêŋ ba miŋ yahêk ami. Yahathakmuniŋ lôk yahama kisi ma yaha yaleŋ oyaŋ. Ya nômkama mi ba yahasimbak. ²⁸ Ma malaiŋ te haviŋ nena yaleŋ hik ya wak nômbêŋ intu hathak avômalô êvhaviŋ lôkthô. ²⁹ Nê takatu ba lêk vau, êŋ ma ya lêk vau aêŋ iyom. Ma anyôla havôv anyô yaŋ ek indum kambom, êŋ ma yakapôlôŋ hathaŋ hatôm atum.

³⁰ Lemimhaviŋ yambam ya aêŋ ba intu tem yambam ya esak yenaŋ ku vaunena takatu ba bôk yahadum iyom. ³¹ Wapômbêŋ alalôaniŋ Anyô Bêŋ Ýisu anêŋ lambô atu ba nêmbô wak nômbêŋ intu sapêŋ hayala nena miŋ yahananŋ abôyaŋ ami.

* **11:21:** Plp 3:4 * **11:22-23:** Ap 16:23; Plp 3:5 * **11:24:** Lo 25:3 * **11:24:** Israeël iniŋ abô balabunŋ hanaŋ nena nijik anyô esak yak lôkmanŋiŋ êŋ êtôm bôlôŋ 40 êŋ ma tem anyô ema. Ma 39 ma tem anyô êmô lôkmala. Ba intu evali Pol hatôm 39 iyom. * **11:25:** Ap 16:22; 14:19 * **11:26:** Ap 9:23; 14:5 * **11:32:** Ap 9:23-25

32 *Aletas hatôm kinj ma yahamô Damaskas. Ma kinj anêñ anyô bêñ te hanan hadêñ nê vovak takatu ba eyabinj loñ êñ ek nebalonj ya. 33 Ma doñtom etak ya halôk vak sam bêñ te ba êlêlô ya halôk unyak lôk abyanj ba yahasôv ma miñ evalonj ya ami.

12

Pol hayê wêñ

1 Abô êntêk miñ hatôm nêñ avômalô sa mavi ami. Ma doñtom tem yambam ya esak loñbô esak wêñ lôk auk takatu ba Anyô Bêñ hik thô hadêñ ya. 2 Yahayala anyô atu ba hêvHAVINj Kilisi. Sondabêñ 14 hale ba hi ma ewa yani ba i malak leñ te lô. Ewa ôpêñ lôk linjKUPIK mena injo, êñ ma yahathôñ. Wapômbêñ da hayala. 3 Yahayala nena anyô êñ ewa lôk linjKUPIK mena mi, êñ ma yahathôñ ma Wapômbêñ iyom intu hayala 4 ba ewa yani ba i malak leñ elam nena "Paladais". Yani halanô abô loñ kapô lomaloma ba ik yani kisi ek miñ enañ bêñ ami. 5 Anyô anêñ aêñ ma tem yambam yani. Ma doñtom yada ma tem yambam yenanj ku vaunena takatu.

Nômla hatôm yak lôkmanjinj havatho Pol

6-7 *Wapômbêñ bôk hêv ku lôk abô ma auk lôkmanjinj hadêñ ya yôv. Aêñ ba yahadum ek yambam yada esak auk êñ, êñ ma yananj

abô avanôñ iyom ba miñ ya anyô auk volonj ami. Ma yakô avômalô nesonj nena ya anyô lôkmanjinj ba miñ ya anyô oyanj hatôm nê vi ami. Aêñ ba hêv Sadanj anêñ nê ku ba i ibi yalenjVINjKUPIK hathak yak lôkmanjinj ba hêv malainj hadêñ ya ek miñ yanjê ya danj ami. 8 Yahalanj hadêñ Wapômbêñ hatôm bôlônj lô ek nêñ vê êñjêk ya. 9 *Ma doñtom hananj hadêñ ya, "Yenanj lôklokwanj hik i thô hadêñ waklavônj o vau lôk yenanj wapôm ma hatôm ek o." Aêñ ba yalenjMAVI ek yambam yenanj ku vaunena takatu ek injik Kilisi anêñ lôklokwanj thô. 10 Ya anyô vau ma doñtom lêk ya anyô lôklokwanj. Ba intu yahasopa Kilisi vanjgwam ma yalenjMAVI nena ya anyô vau lôk enañ abôma hathak ya ma yahadum ku lôk vovanik lôk êv vovanj lôk malainj lomaloma hadêñ ya.

Pol hathô avômalô Kolin ba haya

11 *Môlôda udum ba yahabam yada ba intu lêk yahabitak anyô molo. Ya anyô oyanj ma doñtom miñ ya anyô oyanj anôñ ek aposel lôkmanjinj takatu ami. Thêlô êlêñ ek môlô ma môlô ôêv yak ba miñ onanj yenanj ku anêñ lavônj mavi hadêñ i ami. 12 *Wapômbêñ haminj lôklokwanj havinj ya ba intu hik yenanj ku thô nena ya ma aposel te. Ma hêv avômalô

* 12:6-7: Jop 2:6 * 12:9: Plp 4:11-13

* 12:11: 2Ko 11:5 * 12:12: Lom

sa ek neyala yanida mavi hathak lavôñiñ lôk nômbithi ma ku lôklokwan lomalama ma miñ ya popabuk ami. Ma môlô bôk ôyê nômb takên yôv. ¹³ *Aisê ba môlô onañ nena yakapôlôñ hagiap hathak môlô ma yalenhaviñ avômalô êvhaviñ vi? Sêbôk ba yahamô haviñ môlô ma yahadô yanêm malaiñ êndên môlô ba intu miñ yahawa môlônim da hatôm yahadum hadên avômalô êvhaviñ vi ami. Ma môlô lemmaniñ eka? Kikaknena! Notak kapôlômim ek ya.

¹⁴ Odañô! Lêk bôlôñ te lô ba tem yasôk ek môlô. Miñ yalenhaviñ môlô nômb nômkama êndên ya ami. Yalenhaviñ môlôda. Avômena miñ isup valuselen ek nêmb lami sa ami. Mi. Lami isup valuselen ek nêmb nali sa. Ba intu tem miñ yanêm môlô malaiñ ek yasup môlônim da ek nêmb ya sa ami. ¹⁵ Aên ba yalenmavi anôñ ek yanêm yenañ nômkama lôkthô êndên môlô ma yanêm yada imbiñ aên iyom. Yalenhaviñ môlô bêñ anôñ ma yakô ek môlô nôndô ya. ¹⁶ Avômalô enañ nena yahamô haviñ i ba miñ yahêv malaiñ ami. Ma doñtom elam ya nena anyô yahasau avômalô lôk yahanañ abô yan. ¹⁷ Aisê! Nê ku takatu ba yahêv hathôk ma doho ibuliñ môlô e? ¹⁸ *Yahapôviñ Titi ek êsôk ek môlô ma yahêv alalôaniñ

aiyan te haviñ. Ma Titi habuliñ môlô e? Mi. Titi hathak hasopa yavenngwam iyom ma yaianin auk ma doñtom.

¹⁹ Môlô olañ abô takatu ba oson nena yêlôda êv i kisi e? Mi. Yêlô ma Kilisi anên avômalô ba amiñ Wapômbên ma ba anañ abô êntêk. Aiyañ thêlô, nômkama lôkthô atu ba yêlô adum ek embatho môlô loñ. ²⁰ Yahakô ek yasôk ma tem miñ yalenmavi ek môlô ami ma môlô tem miñ lemimmavi ek ya aên ami. Yahakô ek abô lôkthango ma lenañ lôk lenñaña, lôk ovak am vose hi lodôñlodôñ, abôma lôk onañ abôyan hathak anyô yan ma otatale am lôk ôyê am dañ lôk ôthô avômalô ba i mayaliv. ²¹ *Yahakô ek yasôk esak loñbô ma yenañ Wapômbên tem indum ba ya mama esak môlônim kambom takatu. Ma tem yakapôlôñ malaiñ bêñ anôñ esak nê takatu ba miñ ele kapôlôñiñ liliñ hathak iniñ lelaik lôk thethanjak ma sek waliliñ takatu ba idum ami.

13

Kolin neyabiñ iniñ êvhaviñ

¹ *Bôk yahathôk bôlôñ ju yôv ma êntêk yahathôk ma tem bôlôñ te lô. Lemimimbi esak abô êntêk, "Ju mena lô la enañ anyô te anên kambom bêñ, êñ ma abô avanôñ." *Lo 19:15*

2-3 Sêbôk atu ba yahathôk bôlôn yaj ma yahêv abô lôklinjak hadêj mômô. Ma lêk yahamô havin mômô ami, ma dojtom yahanaj hathak lojbo nena mômô lemimhavin ôngô nena yada yena abô mena Kilisi anêj abô. Ba intu tem yasok esak lojbo ek yangê nena avômalô takatu ba idum kambom lôk avômalô kambom vi ma tem min yatak i ek nêsôv ami. Kilisi ma min anyô vau ami. Mi. Anyô lôklokwan kambom ba tem eyabin mômô dedauj mavi.

4 *Avanônj, yani hatôm anyô vauna te ba ik yani hathak a. Ma dojtom hamô lôkmala hathak Wapômbêj anêj lôklinjak. Yêlô ma vaunena aêj iyom ma dojtom hathak Wapômbêj anêj lôklokwan ba intu yêlô amô lôkmala havin yani ek nanêm mômô sa.

5 *Nôsôam ba noya ek ôngô nena unim ôêvhavin hamô mena mi e? Nutitinj amda ek noyala nena intu omô havin Yisu Kilisi mena bôk ôêv yak yôv. Injo. Yakô mi la. 6 Yalenhavin mômô nutitinj yêlô ma tem ôngô nena min bôk aêv yak ami. 7 Ba yêlô min aêv yak ami ba avômalô êyê yêlô hatôm aposel, êj ma nôm oyanj. Mena enaj nena yêlô aêv yak ba yêlô nê vau ba min aposel ami, êj ma nôm oyanj aêj iyom. Ma dojtom nômbêj ma nundum nômkama lôkthô thêthônj iyom. Ma yahanaj hik

Wapômbêj linj ek min mômô nundum kambom la ami. 8 Yêlô min hatôm nandum nômla eso abô avanônj ami. Mi. Nambatho abô avanônj loj iyom. 9 Mômô lôklokwan ma yêlô vau, êj ma yêlô lejinmavi. Yêlô atenj mek ek mômô nopesanj unim kambom takêj ba numbitak mavi esak lojbo. 10 *Anyô Bêj hêv ku lôk athêj êj hadêj ya ek yato mômô ek numbitak thêthônj ma min yambi mômô ni ami. Aêj ba min yahamô havin mômô ami ba intu yahato abô takêntêk ek waklavônj atu ba yahathôk ma tem yanja yena lôklokwanj ek yapesanj mômônim auk. Ma min yanêm vovanj êndêj mômô ami.

Pol hanaj anêj lamavi

11 Aijan thêlô, lêk yôv. Ba lemimmavi ma nopesanj malainj sapêj. Nobatho am loj esak abô ni ba êlêm ma noja auk dojtom lôk nômô yôhok ma Wapômbêj anêj lahavinj lôk anêj labali êmô imbinj mômô.

12 Ma nokam mômôviyanj esak kobom yôhok mathenj.

Nê mathenj lôkthô êv inin lejinmavi havin.

13 Alalôanij Anyô Bêj Yisu Kilisi anêj wapôm lôk Wapômbêj anêj lahavinj ma Lovak Mathenj anêj lamavi êmô imbinj mômô lôkthô.

* 13:4: Plp 2:7-8 * 13:5: 1Ko 11:28

* 13:10: 2Ko 10:8

Kapya atu ba Pol hato hi Galesia Abô môn

Pol hato abô êntêk hi hadên avômalô êvhavin takatu ba êmô plovins Galesia. Bôk hamô havin thêlô ba hanan Wapômbên anên Abô Mavi bên hadên thêlô ba intu êvhavin Yisu (Ap 16:6; 18:23). Thêlô bên anôn ma minj nê Israe ami ma nê lon buyan.

Havej yam ma nê Israe doho êlêm ma enan hadên thêlô ek nebalon Mose anên abô balabun lon lôk nengothe inin kupik êtôm nê Israe ek nimbitak thêthôn ênjêk Wapômbên ma. Pol hanaon abô êj, ma hato kapya êntêk nena nê takatu ba êvhavin Yisu Kilisi ma Wapômbên dalam i nena nê thêthôn. Ma nê takatu ba esopa balabun iyom minj hatôm nimbitak thêthôn ami.

Hato hadênj 53 AD la.

Pol hêv lamavi

¹Ya ma aposel Pol. Avômalô la minj elam ya ek yandum ku êntêk ami lôk minj anyôla hêv ku êntêk hadên ya ami. Yisu Kilisi lo Kamik Wapômbên thai da êv ku êntêk hadên ya, ôpatu ba hik Yisu Kilisi linj hêk nâma. ²Ya lôk aayan thêlô aêv kapya êntêk hadên môlô avômalô ôdôn takatu ba ôêvhavin ômô malak

lôn nenanena anênj plovins Galesia.

³Alalôani Kamik Wapômbênj lôk Anyô Bênj Yisu Kilisi nênem inin wapôm lôk labali êndênj môlô. ⁴*Alalôani Kamik Wapômbênj anênj la-havinj ba Kilisi hêv yanida ek nê alalô sa ek nê kambom vê lôk epole kambom bôlônj êntêk anênj yak takatu ba havalon alalô lon vê. ⁵Aênj ba nambô Kamik Wapômbênj anênj athênj lôkmanjinj êtôm wak nômbênj intu sapênj. Avanônj!

Abô Mavi ma donjom iyom

⁶Ya kapôlônj hasonj kambom nena kethen oyan ma môlô ôvôlinj dômim hadênj ôpatu ba bôk dalam môlô hathak Yisu Kilisi anênj wapôm ma lêk môlô osopa abô yanja. ⁷*Ma donjom abô êj ma minj Wapômbênj anênj abô ami. Yakô anyô doho lêk nendela môlônim auk ba nindum ek ninduvinj Kilisi anênj Abô Mavi. ⁸*Odanô! Yêlôda anan abô yanja mena anjela la anênj malak lenj hanan abô yanja hadênj môlô ba minj hatôm Abô Mavi sêbôk ba yêlô anan hadênj môlô ami, êj ma tem yandam Wapômbênj ek imbulinj ôpênj. ⁹Bôk yêlô anan hadênj môlô yôv ma lêk yahananj hathak lonbô. Anyô late hanan Abô Mavi hadênj môlô ba minj hatôm atu ba bôk owa anênj yêlô ami, êj ma tem yandam Wapômbênj ek imbulinj ôpênj.

* 1:4: Gal 2:20 * 1:7: Ap 15:1,24 * 1:8: 1Ko 16:22 * 1:10: 1Te 2:4

10 *Ba yahanaj abô êṅ ek yandôk avômalô leniṅ lôk Wapômbêṅ la e? Mena yahadum ek avômalô nêgê ya nena mavi e? Yahanaj abô êṅ ba hatôm sêbôk atu ba yahadum ku ek avômalô nêgê ba nebam ya, êṅ ma ya miṅ Kilisi anêṅ anyô ku te ami.

Pol hanaṅ anêṅ ku lavôṅ

11-12 *Aiyaṅ thêlô, yalenṅhaviṅ mômô noyala nena Abô Mavi atu ba yahanaj hadêṅ mômô, êṅ ma Yisu Kilisi da hik thô hadêṅ ya. Ma miṅ anyôla hanaṅ mena yahawa hêk anyôla anêṅ auk lôk miṅ anyôla hadôṅ ya hathak abô êṅ ami. Milôk.

13 *Mômô bôk olanô hathak yenaṅ bôk lo loṅ sêbôk ba yahasopa Israeḷ iniṅ abô balabuṅ, ba yahêv vovaṅ bêṅ hadêṅ Wapômbêṅ anêṅ avômalô êvhaviṅ ba yahabuliṅ i. 14 *Ma ya lôklokwaṅ ek yasopa bumalô iniṅ bôk lo loṅ ba yahatitiṅ Mose anêṅ balabuṅ aleba yenaṅ auk hamôṅ ek apenena muk Israeḷ vi iniṅ. 15-17 *Ma doṅtom Wapômbêṅ da hadum ba hik nakaduṅ thô hadêṅ ya ek yanaṅ Abô Mavi esak nakaduṅ bêṅ êndêṅ avômalô loṅ buyaṅ. Sêbôk ba yahamiṅ wakatik kapô denaṅ, ma bôk habi baṅ hayô hêk ya lôk halam ya yôv hathak anêṅ wapôm. Ba intu yaha Alebia vêm ma yahavôhalêm Damaskas hathak loṅbô. Miṅ

yahanaj hik anyôla liṅ lôk yaha Jelusalem ek yanṅê aposel takatu ba ibitak êmôṅ ek ya ami.

18 *Sondabêṅ lokwaṅlô hale ba hi, êṅ ma yaha daku Jelusalem ek yanaṅ abô imbiṅ Pita. Ma yahamô haviṅ yani hatôm wak laumiṅ ba labahenṅvi. 19 Ma doṅtom miṅ yahayê aposel vi ami ma yahayê Jems iyom, Yisu yaṅ molok. 20 Ba intu abô êntêk ba yahato hadêṅ mômô, ma yahanaj abô avanôṅ hamiṅ Wapômbêṅ ma. Ma miṅ abôyaṅ ami. 21 *Vêm ma yaha plovins Silia lo Silisia. 22 Ma avômalô ôdôṅ takatu ba êvhaviṅ Yisu Kilisi êmô Judia êthôṅ ya paliṅ. 23 Thêlô elanô abô takatu ba avômalô vi enaṅ hathak ya iyom nena, “Sêbôk ma ôpêṅ hêv vovaṅ hadêṅ alalô ba habuliṅ abô êvhaviṅ. Ma doṅtom lêk hanaṅ abô êṅ bêṅ.” 24 Ma avômalô takêṅ êyê yenaṅ ku ba êbô Wapômbêṅ anêṅ athêṅ.

2

Aposel êlôk hathak Pol anêṅ ku

1-2 *Sondabêṅ hatôm 14 hale ba hi yôv ma Wapômbêṅ miṅ hik anêṅ lahaviṅ thô ek yana Jelusalem. Aêṅ ba yahavôha daku hathak loṅbô. Ma Banabas hi haviṅ ya ma yahawa Titi haviṅ. Ma yahalam avômalô êvhaviṅ iniṅ nê bêṅbêṅ ba yêlô amô unyak

* 1:11-12: Mat 16:17 * 1:13: Ap 8:3 * 1:14: Ap 22:3 * 1:15-17: Ais 49:1; Gal 2:7 * 1:18: Ap 9:26-27 * 1:21: Ap 9:30 * 2:1-2: Ap 15:2

kapô ma yahanaj yenan ku lavônɥ hathak Wapômbên anên Abô Mavi atu ba yahêv hadên avômalô loɥ buyan ek yêlô sapên kapôlônɥ doɥtom ek ku êɥ injik anôn. ³ Nê bêngbên takên elanô yenan abô ba lenɥmavi hathak ma miɥ enan nena yêlô nangothe Titi anyô Glik atu anên kupik ami. ⁴ *Ku êɥ anên ôdôn nena sêbôk ba aiyaj doho atu ba esopa abô yanɗa ivuɥ iniɥ auk ma ibitak êyô yêlô kapô ba êlêm ek neyala yêlôaniɥ auk esak Yisu Kilisi lôk aisé ba balabuɥ nengothe kupik miɥ havalonɥ alalô loɥ hathak loɥbô ami. Yakô iniɥ auk êɥ embalonɥ alalô loɥ ba namô balabuɥ vibɥ esak loɥbô. ⁵ Ma yêlô miɥ alôk hathak nê êɥ iniɥ auk nengothe Titi anên kupik ami, ma milôk ek Abô Mavi êɥ anên anôn injik imiɥ môlô.

⁶ Ma doɥtom nê bêngbên takên miɥ eyabiɥ yenan auk ami. Môlôda obam thêlô nena nê bêngbên ma doɥtom Wapômbên miɥ hayê nômkama takatu ba hêk loɥ yaiɥ ami. Aên ba yada yenan auk nena thêlô ma nê bêngbên, êɥ ma nôm oyan. ⁷ *Nê bêngbên takên êyê nena Wapômbên bôk hêv ku yanaj anên Abô Mavi bên êndên avômalô loɥ buyan hatôm hêv ku hadên Pita ek enan êndên avômalô Israél. ⁸ Wapômbên hêv lôklokwan êɥ hadên Pita ek indum ku aposel êmô avômalô Israél malêvôn. Ma

hêv lôklokwan hadên ya aên iyom ek yandum ku aposel êmô avômalô loɥ buyan malêvôn. ⁹ Jems lo Pita ma Jon nê takatu ba môlô ôyê hatôm nê bêngbên, thêlô takên êyê nena Wapômbên hêv anên wapôm ek yandum ku êɥ imbiɥ. Ba intu ekam yai lôk Banabas ma ewa yai hatôm iniɥ iviyan ek nandum ku êmô avômalô loɥ buyan malêvôn ma thêlôda nindum ku nê mô avômalô Israél malêvôn. ¹⁰ *Ma thêlô êv abô doɥtom iyom hadên yai ek nanêm avômalô sawa takatu ba êvhaviɥ sa. Ku êɥ bôk halɥ ya bô ba hapôviɥ ya ek yandum.

Pol hanaj Pita anên kambom bên

¹¹ Sêbôk atu ba yahamô Antiok ma Pita hayô ba yai amô vêm ma hadum kambom te. Yahayê ma yahathanɥ yani nena, ¹² **“O ma anyô hothak hoan nôm haviɥ avômalô loɥ buyan takatu ba miɥ engothe iniɥ kupik ami ma êvhaviɥ Yisu Kilisi. Ma doɥtom Jems anên nê ku takatu ba evalonɥ auk nengothe kupik loɥ êyô, ma hôkô ba hôpôlik lôk hôvôliɥ dômim ek avômalô loɥ buyan takên. ¹³ Ma anêm auk lôkban êɥ havôv avômalô êvhaviɥ vi anên Israél aleba havôv Banabas haviɥ.”*

¹⁴ Yahayê nena lêk etak Abô Mavi anên loɥondê ba even mayaliv, êɥ ma yahamiɥ

* 2:4: Gal 1:7; 5:1,13 * 2:7: Ap 22:21

* 2:10: Ap 11:29-30

* 2:12: Ap 11:3

piklêvônḡ ma yahananḡ Pita bēḡ nena, “O ma anyô Israeḡ te ma doḡtom lēk hōyô loḡ êntêk mōḡ ma hotak avômalô Israeḡ iniḡ kobom ba hoan nôm mayaliv haviḡ avômalô loḡ buyanḡ. Ma doḡtom lēk huik auk êḡ liliḡ ba hudum ek osopa Mose anêḡ balabuḡ esak loḡbô ba hôpôlik hathak avômalô loḡ buyanḡ takêḡ. Aisê, hudum ek ôpôviḡ avômalô loḡ buyanḡ ek nesopa Mose anêḡ abô balabuḡ e?”

Ôpatu ba hêvhaviḡ Yisu ma anyô thêthônḡ

15 Yêlôaniḡ wakatik lo wakamik ma avômalô Israeḡ ba yêlô ma miḡ abitak anêḡ avômalô loḡ buyanḡ takatu ba elam nena ḡê daluk ami. 16 *Ma yêlô ayala nena ôpatu ba hêvhaviḡ Yisu Kilisi, ma Wapômbêḡ halam yani nena anyô thêthônḡ. Ma ôpatu ba hasopa Mose anêḡ abô balabuḡ, yani ma mi. Ma yêlô bôk abitak thêthônḡ hatôm avômalô loḡ buyanḡ hathak ale kapôlônḡ liliḡ ba aêvhaviḡ Yisu Kilisi. Ma miḡ hathak abô balabuḡ ami ek malê nena abô balabuḡ miḡ hatôm indum ba anyôla imbitak thêthônḡ ami.

17 Ma doḡtom anyôla hananḡ nena balabuḡ ma nôm oyanḡ ma êvhaviḡ iyom intu nôm anôḡ ba hadum mayaliv, êḡ ma avômalô tem nêgê Kilisi êtôm kambom anêḡ alanḡ. Êḡ ma auk lokbanḡ anôḡ! 18 Yahavôliḡ yadômiḡ ek abô

balabuḡ ma doḡtom havenḡ yam ma yahik auk êḡ liliḡ ba yahayê nena balabuḡ ma lēk nôm bēḡ ba yahasopa. Êḡ ma hik thô nena ya ma anyô yahabuliḡ abô balabuḡ. 19 Lôk abô balabuḡ êḡ hik ya vônô ek batu yamô lôkmala imbiḡ Wapômbêḡ. 20 *Bôk ik yai lôk Kilisi vônô hathak alovalanḡsiḡ. Yada ma miḡ yahamô lôkmala hathak loḡbô ami. Ma doḡtom Kilisi da lēk hamô lôkmala hamô yakapôlônḡ. Lôkmala êḡ intu hamô yalenḡviḡkupik hatôm yahêvhaviḡ Wapômbêḡ Nakaduḡ, ôpatu ba lahaviḡ ya ba hêv i ek nêḡ ya sa. 21 Avômalô doho enanḡ nena yahananḡ abôma hathak abô balabuḡ lôk yahavôliḡ yadômiḡ hadêḡ Wapômbêḡ anêḡ wapôm. Ma doḡtom miḡ yahadum aêḡ ami. Abô balabuḡ hadum ba alalô abitak thêthônḡ hêk Wapômbêḡ ma, êḡ ma Kilisi anêḡ ḡama lēk habitak hatôm nôm oyanḡ.

3

Kobom nasopa balabuḡ lôk êvhaviḡ

1 Galesia môlô avômalô molo. Ya bôk yahik Yisu Kilisi thô hadêḡ môlô yôv hatôm lēk môlô ôyê êthôkwêḡ hamiḡ alovalanḡsiḡ ba opalê intu halela môlônim auk? 2 Yalenḡhaviḡ yandanô môlônim auk. Môlô bôk osopa balabuḡ ba owa Lovak Mathenḡ? Mena olanô Abô Mavi lôk ôêvhaviḡ ba intu owa

* 2:16: Ap 15:10-11; Lom 3:20-28; Gal 3:11 * 2:20: Gal 1:4

Lovak Matherj êj? ³ Mólô molo e? Lovak Matherj bôk hadum ku ba bôk ôêvhaviñ yôv. Ma donjom mólô oson nena miñ ôyô unjlov ami denañ ba intu owa lôklokwan hêk balabuñ ek unjwik ku êj dañ siñ e? ⁴ Aêj ba malaiñ takatu ba bôk ôpôm hêk ôêvhaviñ êj ma nôm oyañ e? Yakô anôj êj la. ⁵ Mólô othak osopa abô balabuñ ba intu Wapômbêj hêv Lovak Matherj lôk hadum nômbithi hêk mólô malêvônj e? Mi. Hêv hathak olañô Abô Mavi ba ôêvhaviñ. ⁶ Mólô lemimimbi esak Ablaham. Bôk eto nena,

“Ablaham hêvhaviñ Wapômbêj anêj abô ba intu halam yani nena anyô thêthônj.” *Môj Anôj 15:6*

⁷ Ba intu noyala nena nê takatu ba êvhaviñ iyom intu Wapômbêj hayê thêlô hatôm Ablaham nali. ⁸ *Wapômbêj anêj kapyâ hanañ nena avômalô loj buyañ tem nêñemimibij ba Wapômbêj endam i nena nê thêthônj hatôm bôk hanañ Abô Mavi êj bêj hadêj Ablaham nena,

“Esak o iyom ma avômalô lodôñlodôñ anêj loj buyañ tem neja mek mavi.” *Môj Anôj 12:3*

⁹ Ablaham ma ôpatu ba bôk hêvhaviñ ba intu Wapômbêj hadum mavi hadêj yani. Ma avômalô takatu ba êvhaviñ ma tem indum mavi êndêj i êtôm bôk hadum hadêj Ablaham.

¹⁰ *Avômalô takatu ba eson nena esopa balabuñ ma tem nimbitak thêthônj ênjêk Wapômbêj ma lêk êmô malaiñ bêj kapô yôv. Hatôm bôk eto nena,

“Avômalô takatu ba êv yak hathak abô balabuñ bute lôk miñ esopa balabuñ takatu ba bôk eto hêk kapyâ balabuñ dedauñ mavi ami ma lêk êmô malaiñ bêj kapô yôv.” *Lo 27:26*

¹¹ *Ma buyañ hanañ nena, “Avômalô takatu ba êvhaviñ intu ibitak thêthônj ba tem neja lôkmala.”

Habakuk 2:4

Aêj ba auk êntêk lêk habitak yaiñ yôv nena abô balabuñ miñ hatôm indum ba avômalô nimbitak thêthônj ami. Milôk.

¹² Ma bôk eto hathak abô balabuñ nena,

“Anyô hasopa abô balabuñ sapêj,

êj ma balabuñ hadum ba ôpêj tem enja lôkmala.”

Wok Plis 18:5

Aêj ba êvhaviñ miñ hamô balabuñ êj kapô ami. ¹³ *Lôk eto abô buyañ nena,

“Wapômbêj tem imbulij nê takatu ba êthôkwêj hamiñ alovalaņasiñ.”

Lo 21:23

Ma Wapômbêj habulij Kilisi ba intu hêv alalô vuli hêk balabuñ anêj vovañ ¹⁴ ek avômalô loj buyañ tem nêñemimibij Yisu Kilisi imbij ba neja Lovak Matherj atu ba bôk habutiñ abô hathak ek

* **3:8:** Stt 18:18; 22:18; Lom 4:3,16

* **3:13:** Lo 27:26; Lom 8:3

* **3:10:** Lo 27:26

* **3:11:** Gal 2:16

thêlô neja mek mavi takatu ba Wapômbêḡ bôk hêv hadêḡ Ablaham lôk anêḡ nali.

Wapômbêḡ anêḡ tabô lôk balabuḡ

¹⁵ Aiyarḡ thêlô, môlô lêk oyala alalôaniḡ kobom katô. Avak tabô ma hatôm nanêm vê, e? Mena hatôm nambak tabô yarḡ imbiḡ e? ¹⁶ *Wapômbêḡ bôk havak abô haviḡ Ablaham lôk anêḡ su lukmuk yôv. Ma miḡ hanaḡ hathak su lukmuk lôkthô ami. Hanaḡ hathak doḡtom iyom. Su lukmuk êḡ intu Kilisi.

¹⁷ *Aêḡ ba Wapômbêḡ havak tabô haviḡ Ablaham. Ma sondabêḡ hatôm 430 hale ba hi ma abô balabuḡ hayô. Ba intu balabuḡ atu ba haveḡ yam miḡ hatôm edabêḡ Wapômbêḡ anêḡ abô atu vê ami. Bôk havak yôv haviḡ Ablaham ba lôklokwarḡ ba miḡ hatôm nêm vê ami.

¹⁸ *Wapômbêḡ hêv anêḡ wapôm ba havak tabô ba hêv anêḡ lamavi hadêḡ Ablaham ma miḡ hêv hathak balabuḡ ami. Ba intu balabuḡ havatho lamavi êḡ loḡ, êḡ ma tem nêm tabô êḡ vê.

¹⁹ *Ma hêv balabuḡ eka? Avômalô idum kambom ba intu hêv balabuḡ halêm ek injik iniḡ kambom thô endeba Kilisi imbitak am, Ablaham anêḡ su lukmuk atu ba Wapômbêḡ havak abô hathak ek êlêm. Anjela êv hadêḡ Mose ma Mose hi hêv hadêḡ

avômalô. ²⁰ Mose hamiḡ malêvôḡ ek avômalô Israêl ma Wapômbêḡ. Ma doḡtom Wapômbêḡ ma doḡtom iyom ma yanida intu havak abô haviḡ Ablaham, ma miḡ hêv hadêḡ anyôla yarḡ ba hi hêv ami.

²¹ *Abô balabuḡ lôk evak tabô evaki vose e? Mi. Balabuḡ hatôm nêm lôkmala, êḡ ma tem nambitak thêthôḡ esak balabuḡ. ²² Ma doḡtom mi. Wapômbêḡ anêḡ abô hanaḡ nena avômalô pik sapêḡ idum kambom ba hatôm êmô koladôḡ te ek injik iniḡ kambom thô endeba nede kapôlôḡniḡ liliḡ ba nênemimbiḡ Yisu Kilisi ek neja leḡniḡmavi sêbôk ba Wapômbêḡ havak abô hathak.

²³ *Sêbôk ma alalô miḡ aêvhaviḡ ami ba intu abô balabuḡ hatôm alaḡ ek injik Kilisi thô êndêḡ alalô endeba nanênimbiḡ yani am. ²⁴ *Abô balabuḡ ma hatôm kamik atu ba hayabiḡ alalô ek nanênimbiḡ Kilisi endeba nambitak thêthôḡ am. ²⁵ Ma loḡôndê êvhaviḡ lêk hayô yôv ba intu abô balabuḡ miḡ hayabiḡ alalô hathak loḡbô ami.

Nê êvhaviḡ intu Wapômbêḡ nali

²⁶⁻²⁷ *Môlô ôêvhaviḡ Yisu Kilisi ba intu ithik môlô ma Kilisi ma hatôm kwêv atu ba ik hathak môlô ba môlô lôk Kilisi lêk ubitak doḡtom.

* **3:16:** Stt 12:7; 13:15; 24:7 * **3:17:** Kis 12:40 * **3:18:** Lom 4:14 * **3:19:**

Ap 7:38; Lom 5:20 * **3:21:** Lom 8:2-4 * **3:23:** Gal 4:3 * **3:24:** Lom 10:4

* **3:26-27:** Jon 1:12; Lom 6:3

Ba intu l  k ubitak Wap  mb  n nali. ²⁸ *A  n ba m  l   ma l  k   d  n te iyom. Ma mi n noson nena m  l   ma n   Israel mena n   Glik la ami. L  k mi n noson nena m  l   ma n   udum ku ham   ala n vi in mena m  l   n   l  k ala si mi ami. Ma mi n noson nena m  l   any  mena avi ami. Mil  k. ²⁹ *M  l   ma Kilisi an n ba intu m  l   ma Ablaham an n limi takatu ba tem noja le in mavi takatu ba Wap  mb  n b  k havak ab  y v ek n m  nd n yani.

4

¹ Yena  ab  ma a nt k. Okna te lamb  an n n mkama ma nakadu  an n ma do tom tem mi n enja kethe  ami. Yani ma ala  ma do tom okna dena  ba intu tem  m   t m  patu ba hadum ku ham  ala  vi in v mam. ² Yani ham  n  takatu ba eya in yani vi in ma mi  hat m enja an n n mkama sap n ami ende ba  y  waklav n atu ba lamb  hatak am. ³ *Ma y l  Israel ma a n iyom. Y l  ma hat m okna atu ba balabu  havalon lo  dena  ⁴ *ende ba Wap  mb  n etak an n waklav n atu ba n m Nakadu   l m am. Avi havathu yani ba habitak any  ba ham  balabu  vi in ⁵ ek n m y l  av mena seka takatu ba am  balabu  vi in v  ek nambitak Wap  mb  n an n nali an n.

⁶ *Ma m l  av mal  lo  buya  l k ubitak Wap  mb  n an n nali hava . Ba intu Wap  mb  n h v Nakadu  an n Lovak Mathe  hal m ham  alal ani  kap l n n l k Lovak Mathe   n hadum ba alal  alam ka k nena, "Aba wakamik."* ⁷ A n ba m l  ma nali ma mi n hat m n  idum ku ham  ala si vi in hathak lo b  ami. Ba intu Wap  mb  n hadum ba tem noja n mkama mavi  t m nali ethak ewa.

Pol lamalai  ek av mal  Galesia

⁸ S b k atu ba mi n oyala Wap  mb  n ami,  n ma n g kba ham  hat m m l nim ala . N g kba tak n ma mi n wap  mb  n an n ami. ⁹⁻¹⁰ *Ma l k m l  osopa Wap  mb  n. Ma do tom Wap  mb  n da an n ku nena b k hav v m l  v  ba l k ubitak yani an n ma mi n m l da unim auk ami. Ma ais  ka m l  osopa Mose an n balabu  hathak lo b ? Ay n lukmuk l k ku kap  l k sondab n in  balabu  ma  nt k osopa dena . Ku tak n ma pulusikna l k vaunena ma do tom hav v m l  halehi bumal  in  auk pik hathak lo b . Ba lemimhava  n m takın imbitak m l nim ala  esak lo b  e? M l da. ¹¹ Yalen  hik ya hathak m l . Yak  ku taks b k ba yahadum ma l k hıv yak ba mi n hik anın ami.

* **3:28:** Lom 10:12 * **3:29:** Lom 4:13 * **4:3:** Kol 2:20 * **4:4:** Jon 1:12-14;
Lom 1:3 * **4:6:** Lom 8:15-17 * **4:6:** "Aba"  n ba ab  Alam ba anın ödün
nena 'kamik'. * **4:9-10:** Lom 14:5; Kol 2:16

¹² Aiyañ thêlô, bôk ya-habitak hatôm mômô ma yahatak avômâlô Israêl iniñ balabuñ. Ba intu yahalañ hadêñ mômô ek numbitak êtôm ya. Sêbôk ma miñ ôdô ya ami. ¹³ Mômô oyala nena yahapôm lijiñ ma yahathôk ba yahanañ Wapômbêñ anêñ Abô Mavi môñ anôñ hadêñ mômô. ¹⁴ Lijiñ êñ hêv malaiñ hadêñ mômô ma donjom owa ya thô hatôm owa Wapômbêñ anêñ añela te mena Yisu Kilisi da la thô. Ma miñ ôvôliñ dômmim lôk ôpôlik hathak ya ami. ¹⁵ Yahayala katô nena mômô hatôm nômbi malemmim daluk vê ba nônem êndêñ ya. Lemimmavi êñ lêk hasôv ba hi êsê? ¹⁶ Yahanañ abô avanôñ hadêñ mômô ma ôpôlik hathak ya eka?

¹⁷ Nê takêñ maleññkilik ek mômô nôpôlik esak ya ma lemimbiñ i. Ma miñ idum aêñ ek mômô nôpôm nômla mavi êñjêk i ami. ¹⁸ Avômâlô ethak êv leññmavi hadêñ nê loñ buyañ, êñ ma mavi. Ma donjom miñ yahamô haviñ mômô ami, ma aisê ka mômô uluviñ ku êñ ma ôêv lemimmavi hadêñ nê auk kambom takêñ? ¹⁹ Yenañ avômena anôñ, ya hatôm avi atu ba hawa vovañ hathak loñbô ek embathu endeba Kilisi êmô mômô kapôlômim am. ²⁰ Mômônim auk haliñ ya ba intu yalenhaviñ yasôk yamô imbiñ mômô ek yatak abô lôklokwañ ma yanañ abô labali iyom.

Abô loñ kapô hathak Sela lo Haga

²¹ Mômô takatu ba udum ek nômmô Mose anêñ abô balabuñ vibin ma yahadum ek yanañ injik mômô liñ nena, “Mômô oyala abô balabuñ anêñ loñôndê anêñ dañ sapêñ e?” ²² *Eto nena Ablaham habi okna ju vê. Ma yanavi Sala da havathu yañ, yani ma alañ mi. Ma avi ku Haga havathu yañ, yani ma avi lôk alañ. ²³ *Ma Haga havathu nakaduñ hathak nê pik iniñ loñôndê. Ma Sala ma havathu hathak Wapômbêñ bôk havak abô haviñ Ablaham yôv.

²⁴⁻²⁵ Avi ju êntêk ma abô loñ kapô hathak ik tabô lokwanju thô. Tabô yañ ma evak hêk dum Sainai hamô loñ Alebia kapô. Haga ma hatôm tabô atu ba havathu nali ba idum ku êmô alañsi vibin. Ma avômâlô Israêl takatu ba êmô Jelusalem, thêlô êmô balabuñ vibin hatôm nê lôk alañsi takêñ. Aêñ ba tabô êñ ma Haga ma Haga êñ ma malak Jelusalem bôlôn êntêk.

²⁶ *Ma tabô yañ ma avi atu ba alañ mi, êñ ma Jelusalem atu ba hamô malak leñ ma yani miñ hadum ku hamô alañ vibin ami. Yani ma alalôaniñ wakatik. ²⁷ Hatôm bôk eto nena, “O avi yamu, miñ howa avômena ami, ômô lôk lemmavi. Ma o avi atu ba miñ howa vovañ ek ombathu avômena ami,

* 4:22: Stt 16:15; 21:2 * 4:23: Lom 9:7-9 * 4:26: Hib 12:22; ALK 21:2,10

nêm yeŋ lôk lemmavi lôk
lêlô,
ek malê nena o avi yamu, na-
lumi lêk bêŋ anôŋ
hamôŋ ek avi lôk anyô
atu.” *Aisaia 54:1*

28 *Aiyaŋ thêlô, Wapômbêŋ
havak abô ba Aisak habitak.
Ma môlô lêk ubitak aêŋ iyom.

29 *Ma okna yaŋ atu ba
habitak hathak nê pik iniŋ
loŋôndê hêv vovaŋ hadêŋ yaŋ
atu ba evathu hathak Lovak
Mathêŋ. Lêk êntêk aêŋ iyom.

30 Ma doŋtom Wapômbêŋ
anêŋ kapyâ hanaŋ aisê?

“Nakaduŋ yaŋ atu ba talêbô
ma alaŋ mi tem enja
lambô anêŋ nômkama.

Ma yaŋ atu ba talêbô hamô
alaŋ vibiŋ ma mi.

Ba intu nêm avi êŋ lôk anêŋ
nakaduŋ vê.” *Môŋ
Anôŋ 21:10*

31 Aêŋ ba aiyaŋ thêlô, alalô
ma avi alaŋ atu anêŋ nali. Ma
miŋ avi lôk alaŋsi anêŋ nali
ami.

5

*Kilisi hêv alalô vê hêk bal-
abuŋ*

1 Kilisi hêv alalô vê hêk
balabuŋ ek balabuŋ miŋ
eyabiŋ alalô ami. Aêŋ ba
numiŋ lôklokwaŋ ek balabuŋ
miŋ imbitak alalôaniŋ alaŋ
esak loŋbô ami.

2 Nodaŋô! Ya Pol yahanaŋ
hadêŋ môlô nena noŋgothe
unim kupik, êŋ ma Kilisi
anêŋ ku tem imbitak êtôm
nôm oyaŋ. 3 Ma yahanaŋ
hathak loŋbô nena opalêla

takatu ba eŋgothe iniŋ kupik,
ma balabuŋ anêŋ ku miŋ
hama ami ma lôkmala denaŋ
ek nesopa lôkthô. 4 Aêŋ ba
ôpatu ba hasopa balabuŋ
ek imbitak thêthôŋ, êŋ ma
hatôm hadabêŋ yanida kisi
hêk Kilisi anêŋ wapôm. Lôk
hêv yanida vê hêk Kilisi.
5 Ma doŋtom Lovak Mathêŋ
hadum ba alalô aêvhaviŋ
ba apôviŋ thêthôŋ atu ba
aêv maleŋiŋ hathak ek êlêm.

6 *Eŋgothe kupik mena miŋ
eŋgothe kupik ami ma alalô
takatu ba aêvhaviŋ Yisu Kilisi
ayê nena nôm oyaŋ. Êvhaviŋ
ma nômbêŋ ba hik anêŋ anôŋ
ma leŋiŋhaviŋ avômalô vi.

7 Sêbôk ma môlô olaŋviŋ
mavi. Ma opalê intu lêk
hathale môlô thô ba ôêv yak
hathak abô avanôŋ? 8 Auk
êŋ miŋ halêm anêŋ ôpatu ba
halam môlô ami. 9 *Yis dokte
iyom hatôm idum polom isiŋ
bêŋ. 10 *Ma doŋtom yahayala
nena môlô ma Anyô Bêŋ anêŋ
avômalô ba tem miŋ nobaloŋ
auk yaŋ ami. Ma opalê atu
ba habuliŋ môlônim auk tem
enja anêŋ vuli.

11 Aiyaŋ thêlô, avômalô
doho esoŋ nena yahavatho
auk neŋgothe kupik loŋ
hatôm sêbôk ba yahasopa abô
balabuŋ. Ma doŋtom yaha-
vatho auk neŋgothe kupik
loŋ, êŋ ma tem miŋ avômalô
takêŋ nesaŋ ya ami. Lôk
yahalôk ek neŋgothe kupik,
êŋ ma yahêv alovalaŋaŋsiŋ
atu ba avômalô êpôlik hathak

* 4:28: Stt 15:4-5; Lom 9:7 * 4:29: Stt 21:9 * 5:6: 1Ko 7:19; Gal 6:15 * 5:9:

1Ko 5:6 * 5:10: 2Ko 11:15; Gal 1:7

vê. ¹² Ma nê takatu ba ibulin mólônim auk, êḡ ma mavi ek neḡgothe inin kupik lôk nimbi thalôk vê imbinj!

¹³ *Yenanḡ aiyanḡ thêlô, Wapômbêḡ halam mólô ba hapole mólô vê hêk abô balabuḡ anêḡ ku. Balabuḡ miḡ hayabinḡ mólô hathak loḡbô ami ba intu miḡ nodenu kapôlômim bô esak loḡbô ami. Mî. Lemimimbinḡ avômalô vi ba nônêm i sa. ¹⁴ *Balabuḡ sapêḡ anêḡ ôdôḡ ma doḡtom iyom nena,

“Lemimbinḡ anyô yanḡ êtôm lemhavinḡ oda.” *Wok Plis 19:18*

¹⁵ Mólô hatôm avuḡ yatap ba othaḡ am mayaliv ba intu noyabinḡ am. Yakô mólôda numbulinḡ am.

Lovak Matherḡ anêḡ loḡôndê

¹⁶ Yahananḡ nena nosopa Lovak Matherḡ ek lemvimkupik anêḡ thethaḡak miḡ imbi alak iminḡ mólô ami. ¹⁷ *Kapôlônjinḡ bô hapôlik ek Lovak Matherḡ anêḡ auk ma Lovak Matherḡ hapôlik ek kapôlônjinḡ bô anêḡ thethaḡak. Nôm ju êḡ ethak ik i aleba mólô miḡ hatôm nundum ku mavi takatu ba mólô lemimhavinḡ ek nundum ami. ¹⁸ Ma doḡtom mólô lêk osopa Lovak Matherḡ anêḡ abô ba intu miḡ ômô abô balabuḡ vibinḡ ami.

¹⁹ *Kapôlônjinḡ bô anêḡ bôk lo loḡ atu ba havôv avômalô ma aêntêk. Sek walilinḡ lôk

anyô lo avi maleḡinḡkilik ek i ma kobom mama lomaloma ²⁰ lôk êv yeḡ hadêḡ ḡgôkba lôk êbôk sininḡ ma ik vovak ba leḡinḡmaninḡ lôk kapôlônjinḡ kambom ba ethanḡ i ma leḡinḡdanḡ ba idum palonḡ lôk enanḡ abô lôk vovak ek nembak i vose. ²¹ Ma maleḡinḡkilik hathak nômkama lôk inum wainḡ ba molo ma êbôi ba elam kaêk mayaliv lôk idum kambom lomaloma havinḡ. Nôm takêḡ bôk yahananḡ hadêḡ mólô yôv, ma lêk yahananḡ hathak loḡbô nena avômalô takatu ba idum aêḡ tem miḡ hatôm nimbitak nêyô Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôklinḡyak kapô ami. Mi anôḡ.

²² Ma doḡtom Lovak Matherḡ anêḡ bôk lo loḡ atu ba hik anôḡ ma aêntêk. Leḡinḡhavinḡ i lôk leḡinḡmavi havinḡ i ma êmô yôhókna lôk êmô malinḡyaô ma êv avômalô vi sa lôk idum mavi hadêḡ i ma êmô batôḡ oyanḡ ²³ lôk etauvinḡ i ma ipuki loḡ. Ma balabuḡ la miḡ hêk kobom takêntêk êḡ loḡ sinḡ ami. ²⁴ *Ma Yisu Kilisi anêḡ avômalô bôk ik kapôlônjinḡ bô lôk thethaḡak takatu ba habi alak haminḡ i vônô hathak alovalanḡanḡsinḡ. ²⁵ Lovak Matherḡ lêk hayabinḡ alalô ba intu nasopa vanḡgwam. ²⁶ *Ma miḡ alalô nambôi lôk nambi anyô yanḡ la ek injik vovak ma leḡinḡdanḡ ami.

6

* 5:13: 1Pi 2:16 * 5:14: Lom 13:9
6:9-10 * 5:24: Lom 6:6; Kol 3:5 * 5:26: Plp 2:3

* 5:17: Lom 7:15-23 * 5:19: 1Ko

Kobom mavi anêḡ ôdôḡ

1 *Aiyaḡ thêlô, môlônim anyô hêvḡhaviḡ te hadum kambom, êḡ ma môlô takatu ba osopa Lovak Matheḡ nonaḡ abô yaô ek nôbôv yani êmbôlêm esak loḡbô. Ma oyabiḡ o ek miḡ êmbôv o ami. 2 *Nônêm avômalô takatu ba ewa malaiḡ sa. Êḡ ma hatôm hosopa Kilisi anêḡ balabuḡ. 3 Alalô lôkthô ma ḡê athêḡ mi. Ba intu anyô te hasoḡ nena yani anyô lôk athêḡ bêḡ, êḡ ma hasau yanida. 4 Anyô tomtom nêsôi ba neya ek leḡiḡmavi esak iniḡ kobom ma miḡ netatale anyô vi ami. 5 *Aêḡ ba môlôda tomtom noja unim vak atu ba Wapômbêḡ hêv hadêḡ o.

6 *Ma nuḡgwik anêm nômkama mavi sam êndêḡ kêdôḡwaga takatu ba êdôḡ môlô hathak Wapômbêḡ anêḡ abô.

7 *Nôm alêla takatu ba ovatho halôk unim ku intu tem nodav. Ba intu miḡ nosoḡ nena hatôm nosau Wapômbêḡ esak nômla ami. Mi anôḡ. 8 Ma ôpatu ba hapaliv kapôlôḡiḡ bô anêḡ vêk ma tem enja anêḡ anôḡ ma ḡama. Ma ôpatu ba hapaliv Lovak Matheḡ anêḡ vêk ma tem enja anêḡ anôḡ ma lôkmaḡa atu ba êmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. 9 Alalô nandum ku lôklokwaḡ ma miḡ natak ku takêḡ ami ek naja anêḡ anôḡ mavi êndêḡ anêḡ waklavôḡ. Ba intu alalô

miḡ kapôlôḡiḡ egiap ek nandum mavi lomaloma ami. 10 Aêḡ ba alalô napôpêk i ek nandum kobom mavi êndêḡ avômalô sapêḡ. Ma nandum kobom êḡ mathalaleḡ êndêḡ ôdôḡ takatu ba êvḡhaviḡ.

Abô anêḡ dan

11 Môlô ôyê abô anêḡ dan êntêk ba eto bêḡbêḡ ma ya-hato hathak yada yabaheḡ.

12 Nê takêḡ êkô ek neja vovaḡ esak Kilisi anêḡ alovalaḡaḡsiḡ. Ba intu eyanda môlô ek noḡgothe unim kupik ek thêlô nêmbôi esak nômkama takatu ba hamô yaiḡ iyom. 13 Nê takatu ba êlôk hathak auk neḡgothe kupik, ma thêlôda miḡ esopa balabuḡ lôkthô ami. Ma donḡtom idum ek môlô noḡgothe kupik ek avômalô vi nêḡê ba nênem athêḡ lôkmaḡiḡ êndêḡ i. 14 Ma Yisu Kilisi hama hathak alovalaḡaḡsiḡ. Ba intu hik auk pik vônô aleba yahathôḡ auk êḡ paliḡ. Ma hik ya vônô aleba auk pik hathôḡ ya paliḡ aêḡ iyom. Aêḡ ba yada tem yambôya esak alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ alovalaḡaḡsiḡ iyom. 15 *Enḡgothe kupik mena miḡ enḡgothe kupik ami, êḡ ma nôm oyaḡ. Nômbêḡ ma alalô lêk abitak avômalô lukmuk. 16 Yôhok lôk nanêm kapôlôḡiḡ ni êndêḡ avômalô takatu ba esopa abô êḡ, thêlô ma Wapômbêḡ anêḡ avômalô Israeḡ anôḡ.

* 6:1: Mat 18:15

* 6:2: Lom 15:1

* 6:5: Lom 14:12

* 6:6: 1Ko 9:11,14

* 6:7: Lom 8:13

* 6:15: Gal 5:6; 2Ko 5:17

* 6:17: 2Ko 4:10

17 *Ma yôv. Pôpô takatu ba yahawa hathak Yisu hêk yalen̄viŋkupik ma hatôm. Ba intu notak nô̄m takêŋ ek miŋ nê̄m malaiŋ êndêŋ ya esak loŋbô ami.

18 Aiyay thêlô, Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ wapôm eyabiŋ môlônim dahôlômim. Avanôŋ.

Kapya atu ba Pol hato hi Epesus Abô môn

Pol hato kapya êntêk hadêḡ avômalô Epesus. Epesus ma malak lôk athêḡ bêḡ. Pol lo Silas bôk i lomalak lomalak ek enaḡ Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi bêḡ hadêḡ avômalô aleba êyô Epesus haviḡ (Ap 18:18-21; 19:1-41). Havenḡ yam ma Pol hi hamô Epesus hathak loḡbô ba hamô hatôm sondabêḡ lô. Vêm ma hatak Epesus ba hi ma hato kapya êntêk.

Hato ek embatho iniḡ êvhaviḡ loḡ. Ma miḡ hato ek enaḡ iniḡ kambom bêḡ ami. Hadôḡ thêlô hathak Wapômbêḡ anêḡ wapôm lomaloma. Ma hik êvhaviḡ anêḡ loḡôndê mavi thô hadêḡ i.

Pol hamô koladôḡ ma hato kapya êntêk hadêḡ 60 AD la.

Pol hêv lamavi

¹ *Ya Pol, Yisu Kilisi anêḡ aposel hathak Wapômbêḡ da anêḡ lahaviḡ. Yahato kapya êntêk hadêḡ avômalô mathenḡ anêḡ Epesus takatu ba êvhaviḡ ba esopa Yisu Kilisi. ² Alalôaniḡ Kamik Wapômbêḡ lôk Anyô Bêḡ Yisu Kilisi nêḡnêm iniḡ wapôm lôk labali êndêḡ mólô.

Wapômbêḡ hêv nôḡ mavi lomaloma hadêḡ alalô hathak Kilisi

³ *Alalô nambô Wapômbêḡ, alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ Lambô. Yani bôk hêv Lovak Mathenḡ anêḡ mek mavi hathak nôḡkama lomaloma anêḡ malak lenḡ yôv hadêḡ alalô takatu ba amiḡ haviḡ Kilisi. ⁴ *Sêbôk atu ba miḡ hapesanḡ pik ami denaḡ ma halam alalô takatu ba amô haviḡ Kilisi ek nambitak mathenḡ lôk kambom mi ênjêk yani ma. ⁵ *Ma lahaviḡ alalô ba intu hathak anêḡ lamavi lôk anêḡ auk ma bôk habi sêk yôv ek nambitak anêḡ nali esak Yisu Kilisi. Hadum aêḡ ⁶ ek avômalô nêḡmbô anêḡ wapôm lôkmarḡḡ. Yani hanḡasô anêḡ wapôm êḡ oyaḡ biḡ ek alalô takatu ba amiḡ haviḡ Nakaduḡ, anêḡ biḡdaluk anôḡ.

⁷ *Yani hawa alalô vê hathak Kilisi anêḡ thalalenḡ ba hale alalôaniḡ kambom liliḡ hathak anêḡ wapôm anêḡ sam valaluk. ⁸ Ma hanḡasô anêḡ wapôm takatu ba hayô abôlêk siḡ ba halelope hayô hamô alalô lôk hêv auk bêḡ ek nayala nôḡkama lomaloma sapêḡ. ⁹ *Sêbôk ma yani kapô mavi ba havak auk loḡ kapô hathak Kilisi. Ma lêk hik anêḡ auk êḡ thô hadêḡ alalô. ¹⁰ *Auk êḡ ma auk isup nôḡkama takatu ba

* 1:1: Ap 18:19-21; 19:1 * 1:3: Ep 2:6 * 1:4: Jon 15:16 * 1:5: Jon 1:12

* 1:7: Ep 2:7; Kol 1:14 * 1:9: Lom 16:25 * 1:10: Kol 1:16,20

hamô pik lo leŋ esak donjom ba nêmo Kilisi vibiŋ. Nôm êŋ tem imbitak êndêŋ anêŋ waklavôŋ.

11 *Nômkama takatu ba Wapômbêŋ lahabi nimbitak ma lôkthô tem nimbitak aêŋ. Ma bôsêbôk ma lahabi nena tem enja yêlô nê Israeël ba habutiŋ anêŋ sêk hayô hêk yêlô. Ba intu hathak Kilisi yani hawa yêlô hatôm anêŋ sam. 12 Yani hadum aêŋ ek yêlô nê môŋ takatu ba aêv malenŋiŋ ek Kilisi nabam anêŋ athêŋ lôkmanŋiŋ. 13 Ma havenŋ yam ma môlô olanô abô avanôŋ aêŋ iyom. Abô êŋ ma Abô Mavi atu ba nêmo môlô bulubiŋ. Môlô olanô ba ôêvhaviŋ, êŋ ma Wapômbêŋ habutiŋ anêŋ sêk hayô hêk môlô. Sêk êŋ ma Lovak Mathenŋ atu ba Wapômbêŋ bôk havak abô yôv ek nêmo êlêm. 14 *Wapômbêŋ hêv Lovak Mathenŋ hadêŋ alalô hatôm nômo mavi atu ba havak abô ek nêmo anêŋ dahô, ek waklavôŋ êŋ ma tem nêmo anêŋ avômalô vê ênjêk kambom lomaloma. Ba intu nabam anêŋ athêŋ lôkmanŋiŋ esak leŋ.

*Pol hateŋ mek ek avômalô
Epesus*

15 Yahalaŋô abô takêŋ hathak môlô ôêvhaviŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi lôklokwanŋ lôk lemimhaviŋ avômalô mathenŋ lôkthô. Aêŋ ba
16 yahananŋ yalenŋmavi

velele hadêŋ Wapômbêŋ hathak môlô halôk yenanŋ mek. 17 *Yahateŋ mek lôbôlôŋ ek Wapômbêŋ nêmo anêŋ Lovak Mathenŋ êndêŋ môlô ek nêmo auk mavi lôk injik abô lôk kup thô êndêŋ môlô ek noyala yani katô anôŋ. Yani ma alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ Lambô lôkmanŋiŋ. 18 Ma yahateŋ mek ek Wapômbêŋ nêmo deda mavi êndôk môlô kapôlômim ek noyala nômbêŋ atu ba halam môlô ek nônmêmo malemim esak. Nôm takêŋ ma wapôm lôkmanŋiŋ anôŋ ek anêŋ avômalô mathenŋ neja embenŋ yam. 19 *Ma yahateŋ ek môlô noyala anêŋ lôklokwanŋ anôŋ biŋ atu ba hathak hadum ku ek hêv alalô takatu ba aêvhaviŋ yani sa. Lôklokwanŋ êŋ iyom intu 20 *bôk hik Kilisi liŋ hêk ŋama hathak ba hadô yani hamô Wapômbêŋ banŋ vianôŋ anêŋ leŋ. 21 *Loŋ êŋ ma Kilisi hamô vuliŋ anôŋ ek ŋgôkba lôk ŋgôk bêŋ lomaloma ma aŋela bêŋ lôk lôklokwanŋ sapêŋ ma nê lôk athêŋ bêŋ lôkthô takatu ba tem nêmo êndêŋ lêk ma embenŋ yam imbiŋ. 22 *Wapômbêŋ hatak nômkama lôkthô hamô Kilisi anêŋ lôklokwanŋ vibiŋ ma hêv yani ek imbitak nômkama sapêŋ anêŋ alanŋ ek nêmo anêŋ avômalô ôdôŋ takatu ba êvhaviŋ yani sa. 23 *Avômalô êvhaviŋ ma hatôm yanida

* 1:11: Lom 8:28-29 * 1:14: 2Ko 1:22 * 1:17: Kol 1:9 * 1:19: Kol 1:11
* 1:20: Sng 110:1; 2Ko 13:4; Kol 2:12 * 1:21: Kol 1:16; 2:10 * 1:22: Sng 8:6
* 1:23: Lom 12:5; Ep 4:10,15; Kol 1:18

liņkupik. Yani hamô thêlô kapô lôk nômkama sapêņ kapô ba hayô abôlêk siņ.

2

Wapômbêņ hêv lôkmala hadêņ alalô ñê ñama

¹*Sêbôk ma mólô ovalaki abô balabuņ ba udum kambom lomaloma ba intu mólô kapôlômim bôk hama yôv.

²*Bôk olaņô pik anêņ auk ba osopa ñgôk Sadaņ anêņ abô. Yani ma anyô bêņ ek ñgôk takatu ba êmô pik vuliņ. Ma lêk hadum ku haviņ avômalô takatu ba ibi leņôndôņ siņ ek nedaņô Wapômbêņ anêņ abô.

³*Bôk alalô lôkthô amô hatôm thêlô ba asopa kapôlôņiņ bô anêņ thethaņak lôk anêņ auk. Alalô lôk avômalô takatu ba evathu hamô pik ayabiņ Wapômbêņ anêņ lamaniņ iyom.

⁴⁻⁵*Ba intu kambom takatu ba bôk adum ma bôk hik alalôaniņ kapôlôņiņ vônô yôv. Ma doņtom Wapômbêņ anyô hêv kapô lôk lahaviņ alalô bêņ anôņ ba hêv lôkmala hadêņ alalô haviņ Kilisi. Avanôņ biņ nena Wapômbêņ hêv alalô bulubiņ hathak anêņ wapôm. ⁶*Ma hik alalô liņ haviņ Kilisi ba hadô alalô amô malak leņ haviņ yani. Alalô amô haviņ Yisu Kilisi ba intu hadum nôm takêņ aêņ. ⁷Yani hadum nôm mavi takêņ ek alalô hathak Yisu Kilisi ek wak nômbêņ atu ba

tem imbitak embeņ yam ma yani hatôm injik anêņ wapôm anôņ biņ atu thô. ⁸Avanôņ, Wapômbêņ anêņ wapôm hêv mólô bulubiņ hathak unim ôêvhaviņ. Hêv oyaņ biņ ba miņ udum nômlate ek owa bulubiņ êņ ami. ⁹*Ma miņ hayê mólô unim ku ba hêv ami. Ba intu miņ hatôm anyôla embam yanida ami. ¹⁰*Mi, alalô takatu ba amô haviņ Yisu Kilisi ma Wapômbêņ da baņ hapesaņ lukmuk ek nandum ku mavi takatu ba bôk hapôpêk yôv ek nandum.

Kilisi hadum avômalô Israeł lôk avômalô loņ buyaņ ibitak doņtom

¹¹Aêņ ba mólô ñê loņ buyaņ lemimimbi nena bôk ômô viyaiņ ek avômalô Israeł. Thêlô ethak elam mólô nena, "Ñê miņ engothe kupik ami". Ma elam thêlôda nena, "Ñê engothe kupik". Ku êņ ma ku baheniņ iyom. ¹²*Mólô bôk ômô daimbô ek Kilisi ma mólô miņ Wapômbêņ anêņ avômalô hatôm Israeł ami. Ma tabô takatu ba Wapômbêņ bôk havak haviņ Israeł ma miņ hathak mólô ami. Ma mólô miņ ôêv malemim ek nôm mavi la ami lôk ômô pik oyaņ ma Wapômbêņ mi. ¹³*Sêbôk ma mólô ômô daimbô ek Wapômbêņ, ma doņtom lêk ômô haviņ Yisu Kilisi ba intu Wapômbêņ hawa mólô halêm bidon oyaņ

* 2:1: Kol 1:21; 2:13 * 2:2: Kol 3:7; Tit 3:3 * 2:3: Kol 3:6 * 2:4-5: Lom

6:11-13 * 2:6: Kol 2:12 * 2:9: 1Ko 1:29-31; 2Ti 1:9 * 2:10: Tit 2:14

* 2:12: Lom 9:4; Kol 1:21 * 2:13: Kol 1:20 * 2:14: 1Ko 12:13

ek yani hathak Kilisi anêḡ thalalenḡ.

14 *Kilisi da ma alalôaniḡ yôhok ba hadum ek yêlô Israeḡ lôk môlô avômalô loḡ buyaḡ nambitak ôdôḡ doḡtom. Sêbok ma alalô apôlik hathak i ba hatôm badêḡ hayaḡ thêlô lôk alalô kisi, ma doḡtom lêk Kilisi hamô badêḡ êḡ lu. 15 *Badêḡ êḡ ma Israeḡ iniḡ abô balabuḡ lomaloma. Ma Kilisi hama ba hapole abô takêḡ vê ek indum ôdôḡ ju êḡ nimbitak ôdôḡ lukmuk doḡtom nêmoḡ yani kapô. Hadum aêḡ ba intu yôhok habitak. 16 *Ma ôdôḡ ju êḡ ma yani hakapo i hathak doḡtom ek nimbitak kupik doḡtom hathak ik yani vônô hathak a ek indum yôhok imbiḡ ôdôḡ lukmuk êḡ ma Wapômbêḡ. Aêḡ ba intu Yisu hik alalôaniḡ apôlik êḡ vônô hathak a. 17 *Yani halêm ba hanaḡ abô yôhok hadêḡ môlô takatu ba omô daimbô lôk yêlô takatu ba amô bidonḡ. 18 Aêḡ ba hathak Kilisi anêḡ ku ma Lovak Mathenḡ doḡtom iyom hapesaḡ loḡondê ek môlô lôk yêlô ana bidonḡ ek Kamikbêḡ.

Alalô ma Anyô Bêḡ anêḡ unyak mathenḡ

19 *Aêḡ ba sêbok ma môlô ôtôm avômalô takatu ba etak iniḡ loḡ ba i buyaḡ ma pik mi. Ma doḡtom lêk môlô ma Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôklinyak anêḡ avômalô haviḡ avômalô

mathenḡ sapêḡ. Ma môlô omô Wapômbêḡ anêḡ unyak lo loḡ.

20 *Alalô ḡê aêvhaiḡ hatôm unyak atu ba Wapômbêḡ halav. Aposel lo plopet êtôm unyak êḡ anêḡ bum ma Yisu Kilisi da ma hatôm landiḡ. 21 *Anyô Bêḡ Kilisi hagêgê unyak êḡ lôkthô loḡ ba hadum ba halumbak bêḡ ba habitak unyak mathenḡ ek yanida. 22 *Ma Kilisi halav unyak êḡ hathak môlô avômalô loḡ buyaḡ haviḡ. Halav môlô hathak doḡtom haviḡ anêḡ avômalô lôkthô hatôm unyak mathenḡ ek Wapômbêḡ êmô esak anêḡ Lovak Mathenḡ.

3

Pol hik Wapômbêḡ anêḡ auk loḡ kapô thô hadêḡ ḡê loḡ buyaḡ

1 *Wapômbêḡ hadum nôḡ mavi takêḡ ba intu ya Pol yahathak yahalek yavenḡdôḡ lêlô hadêḡ Kamikbêḡ. Ma yahamô koladôḡ ek malê nena yahadum Yisu Kilisi anêḡ ku ek yahêv môlô ḡê loḡ buyaḡ sa. 2 *Môlô bôk olanô yôv nena Wapômbêḡ hêv anêḡ wapôm hadêḡ ya ba hêv ku yanêm môlô sa. 3 *Ma hik anêḡ auk loḡ kapô êḡ thô hadêḡ ya hatôm atu ba bôk yahato abô dokte hathak yôv hêk kapya êntêk. 4 Osam abô êḡ, ma tem noyala yenaḡ auk esak auk loḡ kapô takatu ba

* 2:15: Kol 2:14 * 2:16: Sek 9:10; Kol 1:20,22 * 2:17: Ais 57:19 * 2:19: Ep 3:6 * 2:20: 1Ko 3:11 * 2:21: 1Ko 3:16 * 2:22: 1Pi 2:5 * 3:1: Plp 1:7,13 * 3:2: Kol 1:25 * 3:3: Ep 1:9-10; Kol 1:26

hathak Kilisi. ⁵ Wapômbêḅ miḅ bôk hik auk loḅ kapô takêḅ thô hadêḅ avômalô bôsêbôk ami. Ma doḅtom lêk Wapômbêḅ hik nôm takêḅ thô hadêḅ anêḅ plopet lôk aposel mathêḅ hathak Lovak Mathêḅ. ⁶ *Ma auk loḅ kapô êḅ ma aêntêk. Hathak Abô Mavi ma môlô avômalô loḅ buyaḅ takatu ba ômô haviḅ Yisu Kilisi ma tem Wapômbêḅ imbi sam doḅtom êndêḅ môlô êtôm sam atu ba habi hadêḅ yêlô avômalô Israeḅ. Ma môlô lêk ubitak kupik doḅtom haviḅ yêlô Israeḅ. Ma môlô lôk yêlô Israeḅ tem naja nôm takatu ba Wapômbêḅ bôk havak abô hathak imbiḅ i.

⁷ *Hathak anêḅ lôklokwaḅ ma Wapômbêḅ hêv anêḅ wapôm hadêḅ ya ek yambitak Abô Mavi êḅ anêḅ anyô ku. ⁸ *Ya ma yaôna lôk ek Wapômbêḅ anêḅ avômalô mathêḅ lôkthô, ma doḅtom hêv anêḅ wapôm hadêḅ ya ek yanaḅ anêḅ Abô Mavi esak Kilisi anêḅ nômkama kêkêlô êndêḅ môlô ḅê loḅ buyaḅ. Nômkama takêḅ halôk ba hi bomaḅ ba miḅ hatôm anyôla eyala anêḅ ôdôḅ ami. ⁹ Ma yani hêv ya ek yaḅgik auk loḅ kapô êḅ thô êlêm yaiḅ ek avômalô sapêḅ nêgê. Wapômbêḅ atu ba hapesaḅ pik lo leḅ bôk havuḅ auk loḅ kapô êḅ hadêḅ môḅ anôḅ aleba lêk ma hik thô. ¹⁰ Yani hadum aêḅ ek ḅgôk bêḅ ma aḅjela lôk athêḅ anêḅ leḅ sapêḅ

nêgê nena yani lêk hakapo avômalô loḅ buyaḅ lôk Israeḅ ba ibitak avômalô êvhaviḅ doḅtom. Ek batu neyala anêḅ auk kêkêlô lôkmaḅgiḅ takêḅ. ¹¹ Wapômbêḅ hadum aêḅ ek hasopa anêḅ auk atu ba bôk lahabi hadêḅ môḅ anôḅ. Ma hathak alalôaniḅ Anyô Bêḅ Yisu Kilisi ma nôm takêḅ lêk hik anôḅ.

¹² *Alalô aêvhaviḅ Kilisi ba amô haviḅ yani ba intu miḅ akô ek ana bidôḅ ek Wapômbêḅ ami. Mi, ayala avanôḅ biḅ nena yani lamavi ek alalô. ¹³ Aêḅ ba môlô miḅ kapôlômim malaiḅ esak vovaḅ takatu ba yahawa hathak môlô ami. Mi, môlô ma nômbêḅ hêk Wapômbêḅ ma ba intu yahawa vovaḅ takêḅ.

Pol hateḅ mek

¹⁴ Yalenhabi nôm takatu ba Wapômbêḅ hadum ba yahathak yahalek yaveḅdôḅ lêlô hadêḅ Kamikbêḅ. ¹⁵ Yani bôk hapesaḅ avômalô pik lo leḅ ba hêv athêḅ hadêḅ thêlô lôkthô. ¹⁶ Yahateḅ mek ek nômkama lôkthô anêḅ alaḅ lôkmaḅgiḅ nena nêḅ Lovak Mathêḅ êndôk môlô kapôlômim ek embatho môlô loḅ esak yanida anêḅ lôklokwaḅ bêḅ ¹⁷ *ek Kilisi enja loḅ êmô môlô kapôlômim esak unim ôêvhaviḅ. Ma yahateḅ mek nena Wapômbêḅ anêḅ lahaviḅ ma indum ba numiḅ lôklokwaḅ êtôm a anêḅ

* 3:6: Ep 2:13,16-19

* 3:7: Kol 1:25

* 3:8: 1Ko 15:9-10

* 3:12: Jon 14:6;

Lom 5:2 * 3:17: Jon 14:23; Kol 1:23; 2:7

ngalôk halôk pik ba havalon
 lon¹⁸ ek môlô lôk nê mathen
 lôkthô hatôm noyala nena
 Kilisi anêḡ lahaviḡ ma bêḡ
 anôḡ ba anêḡ daim hathak
 bomaḡ ma halôk bomaḡ ba
 hi ma anêḡ vova ma hi ba hi
 iyom. ¹⁹ Kilisi anêḡ lahaviḡ
 ma hi bomaḡ ba miḡ hatôm
 anyôla eyala anêḡ daḡ ami.
 Ma doḡtom yahatenḡ mek
 ek Wapômbêḡ injik lahaviḡ
 êḡ thô êndêḡ môlô ek anêḡ
 nômkama mavi lôkthô atu
 ba hamô yanida kapô ma
 êmbôlô môlô kapôlômim siḡ.

²⁰ Wapômbêḡ anêḡ
 lôklokwaḡ hathak hadum
 ku hamô alalô kapôlôḡḡ.
 Ma hathak lôklokwaḡ êḡ ma
 yani hatôm indum nômkama
 takatu ba alalô anaḡ lo
 leḡḡḡhabi hathak. Ma malêla
 takatu ba alalô miḡ hatôm
 leḡḡḡimbi ami ma yani hatôm
 indum nôm takêḡ imbiḡ.
²¹ Aêḡ ba alalô takatu ba
 aêvhaḡḡ nabam Wapômbêḡ
 lôkmaḡḡḡ esak Yisu Kilisi
 anêḡ athêḡ ni ba ni êtôm wak
 nômbêḡ intu sapêḡ. Avanôḡ.

4

*Avômalô êvhaḡḡ ma Kilisi
 anêḡ liḡkupik*

¹ *Aêḡ ba ya Pol, ôpatu ba
 hamô koladôḡ hathak Anyô
 Bêḡ anêḡ athêḡ, yahasonḡ
 môlô lokwaḡ ek nômô êtôm
 atu ba Wapômbêḡ halam
 môlô ek nômô aêḡ. ² *Ba
 intu notauviḡ am anôḡ biḡ
 ma nômô labalina imbiḡ

* 4:1: Kol 1:10

* 4:2: Kol 3:12-13

* 4:7: Lom 12:3,6

* 4:9: Jon 3:13

avômalô. Nômô malinḡaô ma
 malaiḡ takatu ba môlôviyaḡ
 êv hadêḡ môlô ma noja
 lôk lemimmavi iyom esak
 unim lemimhaviḡ. ³ *Lovak
 Mathenḡ hatak kapôlôḡḡḡ
 doḡtom halôk alalô ba nubuvi
 am esak yak nômô yôhôk
 êḡ. ⁴ Kilisi anêḡ liḡkupik ma
 doḡtom, ma Lovak Mathenḡ
 ma doḡtom aêḡ iyom. Ma
 Wapômbêḡ halam alalô sapêḡ
 ek nanêm maleḡ ek nôm
 doḡtom iyom. ⁵ Ma Anyô Bêḡ
 ma doḡtom, ma êvhaḡḡ ma
 doḡtom aêḡ iyom, ma ithik
 ḡḡḡ ma doḡtom aêḡ haviḡ.
⁶ *Ma Wapômbêḡ doḡtom ma
 Kamikbêḡ doḡtom aêḡ iyom.
 Yani habibôm hayô hêk alalô
 lôkthô vov ma hadum ku
 hathak alalô lôkthô ma hamô
 alalô lôkthô kapôlôḡḡḡ.

⁷ *Ma Kilisi habi anêḡ
 wapôm sam hadêḡ alalô
 tomtom hatôm yanida anêḡ
 lahaviḡ. ⁸ Hatôm Wapômbêḡ
 anêḡ kapy ba bôk hanaḡ nena,

“Yani hamô anêḡ nê vovak lu,
 ma halom i hatôm nê ku
 koladôḡ ba ethak vuliḡ
 ba i,
 ma hik anêḡ wapôm sam
 hadêḡ anêḡ avômalô.”
Kapya Yeḡ 68:18

⁹ *Ma abô atu ba enaḡ nena,
 “ethak vuliḡ ba i” hik thô
 nena yani bôk halôk ba halêm
 pik. ¹⁰ Ma ôpatu ba halôk ba
 halêm, yanida intu hathak
 ba hi leḡ lôkthô anêḡ vuliḡ
 ek êmbôlô nômkama sapêḡ

* 4:3: Kol 3:14-15

* 4:6: 1Ko 12:6

* 4:11: 1Ko 12:28

ba êyô sinj. ¹¹ *Ma yanida intu habi anêḡ wapôm sam ba doho ibitak aposel, ma doho plopet, ma doho ḡe enaḡ Abô Mavi hadêḡ ḡe daluk, ma doho ḡasakinj, ma doho kêdônḡwaga êdôn avômalô hathak Wapômbêḡ anêḡ abô. ¹² Yani habi anêḡ wapôm sam hadêḡ avômalô takêḡ ek nêpôpêk Wapômbêḡ anêḡ avômalô mathenj sapêḡ ek nindum ku nênenê avômalô sa ek embatho Kilisi anêḡ liḡkupik loḡ ek imbitak lôklokwanj. ¹³ *Ku takêḡ lôkthô tem ni ba ni endeba alalôaniḡ aêvhavinj lôk auk esak Wapômbêḡ Nakaduḡ imbitak bêḡ lôk indum ek alalô sapêḡ nambitak kapôlônḡinḡ doḡtom. Êḡ ma tem alalô nambitak êtôm anyô talaḡ te atu ba halumbak ba anêḡ daim êtôm Kilisi da.

¹⁴ Êḡ ma tem miḡ namô êtôm avômena esak loḡbô ami. Ma ḡe takatu ba êdôn abôyanj lôk êbôlêm loḡondê ek nesau alalô ek nimbulinj alalôaniḡ aêvhavinj ma tem miḡ hatôm nêyôkwijn alalôaniḡ aêvhavinj ni ba êlêm êtôm lovak hayuv baselak vuak lôk ḡḡwêk hik ami. ¹⁵ *Mi, alalô leḡinḡimbiḡ avômalô ba nananj abô avanônḡ iyom êndêḡ i. Adum aêḡ ma tem nandumbak ba nambitak êtôm Kilisi da. Yani ma avômalô êvhavinj sapêḡ iniḡ wakadôk. ¹⁶ Yani havalonj leḡinḡkupik lôbôlôbô sapêḡ ba hagêḡe loḡ hathak

doḡtom. Bu tomtom da idum iniḡ ku ba idum leḡinḡkupik takêḡ halumbak bêḡ lôk lôklokwanj ma leḡinḡhavinj i.

Nosopa loḡondê lukmuk

¹⁷ *Aêḡ ba yenaḡ abô te hêk ek yanaḡ imbiḡ môlô. Ma yahananj hathak Anyô Bêḡ anêḡ athêḡ nena miḡ nômô êtôm ḡe daluk ethak êmô aêḡ esak loḡbô ami. Mi, iniḡ auk ma nôm oyanj. ¹⁸ Lôk iniḡ eyala nômkama ma hatôm êmô momaḡiniḡ bêḡ kapô denanj. Thêlôninḡ auk ma thekthek lôk iniḡ auk mavi mi ba intu êmô daimbô ek Wapômbêḡ anêḡ lôkmala. ¹⁹ Thêlô kapôlônḡinḡ halôk biḡ hathak kambom ba intu êv i vidoḡ ek nesopa iniḡ thethanjak ma miḡ mama ami. Lôk malenḡinḡkilik ek nindum nôm lôḡḡôlôḡ lomaloma ni ba ni.

²⁰ Ma doḡtom sêbôk atu ba ôêvhavinj Kilisi ma êdôn môlô hathak loḡondê yanja. ²¹ Ma olaḡô abô hathak yani ba ôêvhavinj yani ma êdôn môlô hathak abô avanônḡ takatu ba hêk Yisu kapô. ²² *Ba êdôn aêntêk. Kapôlômim bô hathak havôv môlô ek osopa thethanjak lomaloma takatu ba hasau môlô ek imbulinḡ môlô. Ba intu notak kapôlômim bô takatu ba osopa ²³ *ek Wapômbêḡ indum môlônim auk imbitak lukmuk anônḡ. ²⁴ *Ma noja kapôlômim lukmuk takatu ba Wapômbêḡ hapesanj ek

* 4:13: Kol 1:28

* 4:15: Kol 1:18; 2:19

* 4:17: Lom 1:21; 1Pi 1:14

* 4:22:

Lom 8:13; Kol 3:9

* 4:23: Lom 12:2

* 4:24: Stt 1:26; Kol 3:10

numbitak êtôm yanida esak anêḡ mathenḡ lôk thêthônḡ anônḡ.

25 *Aêḡ ba notak abôyaḡ. Alalô tomtom bôk abitak hatôm leḡviḡkupik doḡtom yôv ba intu nonaḡ abô avanônḡ imbiḡam. 26 *Môlô lemimmaniḡ ma noyabiḡ am ek miḡ nundum kambom ami. Wak hamiḡ denaḡ ma nopesaḡ unim lemmaniḡ êḡ ma miḡ noyabiḡ endeba wak êndôk jalôm ami 27 ek batu miḡ node loḡ ek Sadaḡ imbitak êyô ba êlêm ami.

28 Môlô te anyô vani ma etak anêḡ vani. Ma indum ku mavi esak baḡ ek êpôm nôḡ. Êḡ ma yani hatôm nêḡ avômalô vi atu ba nôḡkama mi sa.

29 *Oyabiḡ vembôlêk esak abô kambom. Onaḡ abô mavi iyom ek embatho môlôviyaḡ loḡ ek nêḡ i sa lôk nêḡ Wapômbêḡ anêḡ wapôm êndêḡ avômalô takatu ba elañô.

30 *Miḡ undum Wapômbêḡ anêḡ Lovak Mathenḡ kapô malaiḡ ami. Lemimimbi nena Lovak Mathenḡ ma Wapômbêḡ anêḡ sêk atu ba bôk habutiḡ haviḡ o endeba yani enja o lôk avômalô takatu ba hêv i vuli hêk kambom anêḡ ku êndêḡ waklavônḡ pik lo leḡ anêḡ daḡ.

31 *Môlô notak kobom ôḡmô lôkthaḡgo lôk lemimmaniḡ kethenḡ lôk lemimḡaḡa ba

olam kaêk lôklala ma othaḡ anyô vi hathak abô kambom. Avanônḡ biḡ, notak kapôlômim kambom lomaloma takatu ba lemimhabi hathak anyô yaḡ. 32 *Ma miḡ nundum aêḡ ami. Mi, nundum mavi êndêḡ môlôviyaḡ lôk nônêḡ kapôlômim êndêḡ i. Ma otak kapôlôm ek ôpatu ba hadum kambom hadêḡ o êtôm Wapômbêḡ bôk hatak kapô hathak môlônim kambom hathak Kilisi anêḡ athêḡ.

5

Nômô êtôm deda anêḡ avômena

1 *Môlô ma Wapômbêḡ anêḡ avômena ba lahaḡviḡ môlô bêḡ anônḡ ba intu nosopa vaḡgwam. 2 *Ma nôḡmô lôk lemimimbiḡ avômalô vi êtôm Kilisi bôk lahaḡviḡ alalô ba hêv ida ek hêv alalô sa. Yani hêv anêḡ lôkmala hadêḡ Wapômbêḡ hatôm da atu ba ôv vasiḡ mavi anônḡ.

3 Môlô nôḡmô daimbô ek sek waliliḡ lôk kobom lelaiḡ lomaloma ma notak malemimkilik. Môlô ma Wapômbêḡ anêḡ avômalô mathenḡ ba kobom takêḡ ma miḡ mavi ek môlô ami. 4 Ma miḡ nonaḡ abô kambom mena abô lokbaḡ lôk abô sop esak nôḡ mama ami. Abô takêḡ ma kambom ek môlô ba notak ma nonaḡ lemim-mavi iyom êndêḡ Wapômbêḡ.

5 *Odaḡô, abô avanônḡ ma

* 4:25: Sek 8:16; Kol 3:8-9

* 4:26:

Sng 4:4; Jem 1:19-20

* 4:29: Kol 4:6

* 4:30: Ais 63:10; Ep 1:13-14; 1Te 5:19

* 4:31: Kol 3:8

* 4:32: Mat 6:14;

18:22-35; Kol 3:12-13

*

5:1: Mat 5:48

* 5:2: Kis 29:18; Hib 10:10

* 5:5:

1Ko 6:9-10; Kol 3:5

aéntêk. Wapômbêḡ tem miḡ enja ḡê takatu ba ethak idum sek waliliḡ lôk idum kobom lelaik lomaloma ma malenḡkilik thô ami. Malenḡkilik ma hatôm êv yey hadêḡ ḡgôk. Nê takêḡ tem miḡ nêmo Wapômbêḡ lo Kilisi iniḡ loḡ lôkliḡyak kapô ami. ⁶ *Wapômbêḡ anêḡ lamaniḡ hathak hapôm ḡê leḡôndôḡ kôtôḡ takatu ba idum nôm takêḡ. Ba intu oyabiḡ o ek anyôla miḡ esau o esak abô oyaḡ oyaḡ ami. ⁷ Aêḡ ba oyabiḡ o ek miḡ ombenḡ imbiḡ i ami.

⁸ *Sêbôk ma môlô hatôm momaḡiniḡ, ma doḡtom lêk ma Anyô Bêḡ hadum ba môlô hatôm deda. Ba intu nômô êtôm deda anêḡ avômena. ⁹ Deda anêḡ anôḡ ma aéntêk. Alalô nandum mavi lomaloma ba nasopa loḡôndê thêthôḡ ma nabaloḡ nôm avanôḡ loḡ ¹⁰ lôk nambôlêm malêla takatu ba Anyô Bêḡ lamavi hathak. ¹¹ Ma avômalô takatu ba idum momaḡiniḡ anêḡ ku, ma miḡ undum ku êḡ dokte imbiḡ i ami. Ku êḡ ma anêḡ anôḡ mi ba miḡ undum ami. Mi, nuḡgwik kambom êḡ thô ni yaḡ ek avômalô lôkthô nêgê. ¹² Nôm mama bêḡ ek nenaḡ abô esak ḡê leḡôndôḡ kôtôḡ iniḡ kambom takatu ba idum hamô loḡ kapô. ¹³ *Ma doḡtom deda habi hayô hêk nôm takêḡ, êḡ ma hik thô

nena nôm takêḡ ma kambom anôḡ ¹⁴ *ek malê nena deda habi hayô hêk ma nômkama sapêḡ habitak yaḡ. Ba intu nôm takêḡ tem imbitak deda imbiḡ hatôm abô atu ba hanaḡ nena,

“Môlô takatu ba ôêk sôm,
numbiyô êḡjêk ḡama.

Ma Kilisi tem imbi êyôḡḡgêk môlô êtôm deda.”

¹⁵ *Aêḡ ba noyabiḡ am ek nômô êtôm ḡê lôkauk ma miḡ êtôm ḡê auk mi ami. ¹⁶ Kambom lomaloma lêk habitak lôklokwaḡ ba intu nobatho am loḡ lôklokwaḡ esak mavi lomaloma. Yakô wakma êḡ ni oyaḡ. ¹⁷ Ba intu numiḡ lôklokwaḡ ek nômô Anyô Bêḡ anêḡ lahaviḡ. Ma miḡ nômô êtôm ḡê auk thôḡôthôḡ ami. ¹⁸ *Lôk miḡ nondo molo esak waḡ atu ba tem imbuliḡ môlô ami. Mi, notak Lovak Mathenḡ ek êmô môlô kapôlômim siḡ. ¹⁹ *Êḡ ma tem nômêm yey imbiḡam wak nômâmêḡ intu, yey takatu ba hêk kapyâ yey lôk ebam Wapômbêḡ anêḡ athêḡ ma yey atu ba mathenḡ. Nômêm yey takêḡ lôk kapôlômim ni êndêḡ Anyô Bêḡ. ²⁰ *Wak nômâmêḡ intu sapêḡ ma nômêm lemimmavi êndêḡ Kamik Wapômbêḡ esak nômkama sapêḡ esak alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ athêḡ.

Anyô lo avi ewa i iniḡ abô

* 5:6: Lom 1:18; Kol 2:4,8 * 5:8: Jon 12:36; Ep 2:13; Kol 1:13; 1Pi 2:9 * 5:13: Jon 3:20-21 * 5:14: Ais 26:19; Lom 13:11 * 5:15: Kol 4:5 * 5:18: Luk 21:34 * 5:19: Kol 3:16 * 5:20: Kol 3:17 * 5:21: 1Pi 5:5

21 *Môlô othak ôyê Kilisi anêḡ athêḡ nena mathenḡ ba intu nômô môlôvianḡ vibinḡ.

22 *Môlô avi takatu ba bôk owa anyô yôv ma nômô vônimi vibinḡ êtôm atu ba ômô Anyô Bêḡ vibinḡ 23 *ek malê nena yamalô hamô vulinḡ ek yanavi hatôm atu ba Kilisi hamô vulinḡ ek avômalô êvhavinḡ lôkthô. Kilisi ma avômalô ôdôḡ êvhavinḡ ininḡ wakadôk ma avômalô ôdôḡ êvhavinḡ ma Kilisi anêḡ linḡkupik. Yanida intu hêv i bulubinḡ. 24 Avômalô êvhavinḡ ethak êmô Kilisi vibinḡ ma aêḡ iyom ma yanavi êmô yamalô vibinḡ esak nômkama lôkthô.

25 *Ma môlô anyô, lemim-imbiniḡ vônimi êtôm Kilisi lahavinḡ avômalô ôdôḡ êvhavinḡ ba hêv anêḡ lôkmala ek hêv i sa. 26 *Yani hadum aêḡ ek êmbôkwinḡ anêḡ avômalô ôdôḡ êvhavinḡ ininḡ kambom esak ḡaḡ lôk abô avanôḡ ek nimbitak mathenḡ. 27 *Yani hadum aêḡ ek avômalô ôdôḡ êvhavinḡ nimbitak êtôm avi muk te atu ba palumbak mavi lôk linḡsinḡ mavi ma lelaik lo pôpô mi ma êmô mathenḡ ma kambom mi. Êḡ ma Kilisi tem endom avi êḡ êndêḡ yanida. 28 Aêḡ iyom môlô anyô lemimbinḡ vônimi êtôm atu ba lemimhavinḡ lemvimkupik. Ôpatu ba lahavinḡ yanavi ma hatôm lahavinḡ yanida. 29 Anyô

late minḡ hapôlik hathak yanida linḡkupik ami. Mi anôḡ, havakôḡ ba hayabinḡ mavi hatôm Kilisi hadum hadêḡ avômalô êvhavinḡ 30 ek malê nena alalô tomtom ma hatôm anêḡ linḡkupik anêḡ lôbôlôbô.

31 *Hatôm Wapômbêḡ anêḡ kapya hanaḡ nena, “Anyô tem etak lambô lo talêbô ma esak donḡtom imbinḡ yanavi ek thai nimbitak êtôm kupik donḡtom iyom.” *Môḡ Anôḡ 2:24*

32 *Abô êḡ ma abô lôk kup anôḡ binḡ. Ma donḡtom ya-hayala nena hanaḡ hathak Kilisi lôk avômalô êvhavinḡ.

33 Ba intu môlô anyô tomtom lemimbinḡ vônimi êtôm oda lemhavinḡ oda. Ma môlô avi nônêm athêḡ bêḡ êndêḡ vônimi.

6

Avômena lôk lami ininḡ abô

1 *Avômena, môlô ma Anyô Bêḡ anêḡ ba intu nosopa lemami lo lemtami ininḡ abô. Êḡ ma mavi. 2 *Wapômbêḡ anêḡ tabô balabuḡ lauminḡ takatu bute hanaḡ nena, “Nodovak lemami lo lemtami.” Abô balabuḡ êntêk êḡ ma balabuḡ môḡ atu ba Wapômbêḡ habutinḡ abô hathak ba hanaḡ, 3 “Udum aêḡ ma tem nômô mavi êmô pik sawa daim.”

* 5:22: Kol 3:18; 1Pi 3:1 * 5:23: 1Ko 11:3; Ep 1:22 * 5:25: Kol 3:19; 1Pi 3:7

* 5:26: Tit 3:5 * 5:27: 2Ko 11:2; Kol 1:22 * 5:31: Mat 19:5 * 5:32: ALK

19:7 * 6:1: Kol 3:20 * 6:2: Lo 5:16 * 6:4: Sng 78:4; Snd 22:6; Kol 3:21

4 *Ma yahanaj hadêj mólô avômena iniñ lami nena noy-abin nalumi mavi lôk noto i ma nôndôñ i êtôm Anyô Bêñ anêñ lahaviñ. Ma miñ non-dela iniñ auk ba nundum i leñiñña ami.

Alañsi lôk iniñ ñê ku iniñ abô

5 *Mólô ñê takatu ba unim alañ êmô* nosopa unim alañ takatu ba êmô pik iniñ abô. Nônêm athêñ bêñ êndêñ i ma nômô thêlô vibin. Nundum aêñ lôk kapôlômim êtôm udum Kilisi da anêñ ku. 6 Ma miñ nundum unim alañ anêñ ku mavi êndêñ wak takatu ba êmô haviñ mólô iyom ami. Mi, nundum unim ku mavi wak nômbêñ intu sapêñ, êndêñ wakma atu ba êmô mena miñ êmô ami. Wapômbêñ lahaviñ nundum ku êñ lôk kapôlômim êtôm udum Kilisi mólônim alañ anêñ ku. 7 Nundum unim ku lôk lemimimbin êtôm udum Anyô Bêñ anêñ ku ma miñ anyô iniñ ku ami. 8 *Lemimimbi nena Anyô Bêñ tem nêm vuli êndêñ avômalô tomtom esak iniñ ku mavi takatu ba idum, ñê êmô alañsi vibin lôk ñê takatu ba idum ida iniñ ku haviñ.

9 *Ma mólô alañ takatu ba oyabin unim ñê ku, noyabin i

mavi. Miñ onañ abô takatu ba indum thêlô nêkô ami. Lemimimbi nena mólô lôk thêlô unim Alañ ma doñtom iyom hamô malak leñ. Yani tem indum abô ma miñ hathak lahabi avômalô iniñ athêñ lôk ku ami. Mi, hathak hadum kobom doñtom hadêñ avômalô lôkthô ba intu noy-abin am.

Noba Wapômbêñ anêñ nômkama vovak

10 Êntêk ma yenañ abô anêñ dañ ba nodañô katô. Numiñ lôklokwañ esak Anyô Bêñ anêñ lôkliñyak bêñ. 11 *Sadañ anêñ auk loñ kapô hadum ek esau mólô ba intu noba Wapômbêñ anêñ nômkama vovak sapêñ êndôk am ma numbiyô numiñ ek uñgwik vovak. 12 *Alalô ik vovak hadêñ ñgôkba lôk ñgôk lôk athêñ ma ñgôk takatu ba eyabin pik anêñ momañiniñ lôk ñgôk bomañ takatu ba êmô leñ. Ma miñ alalô ik vovak hadêñ ñê pik ami.

13 Aêñ ba noba Wapômbêñ anêñ nômkama vovak sapêñ ek waklavôñ kambom êñ hayô, ma tem numiñ lôklokwañ ba uñgwik vovak mavi endeba anêñ dañ ma tem numiñ denañ. 14 *Numiñ lôklokwañ ba nobaloñ abô avanôñ loñ êtôm bokñgôp vovak atu ba ovak hayô hêk

* 6:5: Kol 3:22-23; Tit 2:9-10; 1Pi 2:18 anêñ ôdôñ aêntêk. Gavman anêñ abô majañ hanañ nena thêlô miñ hatôm netak iniñ ku lôk alañsi ami. Doho ma bôk ik vovak ba êv yak ba ñê lovak hathak vovak ewa i hatôm iniñ ñê ku. Ma doho ma êv vuli. Ma doho miñ êwê iniñ viyañ ami. Ma doho ma lami ma iniñ alañsi êmô ba intu nali ibitak aêñ.

* 6:9: Lom 2:11; Kol 4:1

* 6:14: Ais 11:5; 59:17; 1Te 5:8

* 6:5: Ñê takatu ba iniñ alañ êmô ma anêñ ôdôñ aêntêk. Gavman anêñ abô majañ hanañ nena thêlô miñ hatôm netak iniñ ku lôk alañsi ami. Doho ma bôk ik vovak ba êv yak ba ñê lovak hathak vovak ewa i hatôm iniñ ñê ku. Ma doho ma êv vuli. Ma doho miñ êwê iniñ viyañ ami. Ma doho ma lami ma iniñ alañsi êmô ba intu nali ibitak aêñ.

* 6:8: 2Ko 5:10; Kol 3:24-25

* 6:11: Lom 13:12; 2Ko 10:4

* 6:12: 1Pi

lemimmalim. Ma nobanġin kobom thêthônġ êtôm moko bôbônġin. ¹⁵ *Ma nôpôpêk am ek nonanġ Wapômbêġ anêġ Abô Mavi takatu ba hêv labali. Udum aêġ, ma hatôm uik vemimkapô bokġgôp ek vovak. ¹⁶ Lôk nobaloġ unim ôêvhaviġ loġ êtôm moko ek unġwik ġġok kambom atu anêġ kôm lôk atum sapêġ vôkê. ¹⁷ *Ma noja bulubiġ atu ba Wapômbêġ hêv hadêġ môlô êtôm kulunġ thekthek. Lôk noja Lovak Matherġ anêġ biġ vovak, êġ ma Wapômbêġ anêġ Abô. ¹⁸ *Ma notenġ mek ek nômkama lôkthô êtôm wak sapêġ esak Lovak Matherġ anêġ lôklokwanġ ba nonanġ injik yani liġ ek nêġ môlô sa. Lôk nômô lêlê ma notenġ mek lôk lemimvidonġ ek avômalô mathenġ lôkthô.

¹⁹ *Ma notenġ mek ek ya imbiġ ek Wapômbêġ nêġ abô êndêġ ya ek yanġik Abô Mavi anêġ auk loġ kapô thô ma miġ yakô ami. ²⁰ *Lêk ma yahamô koladônġ hathak yahawa Wapômbêġ anêġ abôlêk ba yahananġ Abô Mavi êġ. Aêġ ba notenġ mek ek yandum yenanġ ku dedauġ mavi ba yananġ abô êġ bêġ ma miġ yakô ami.

Abô anêġ dan lôk mek

²¹ *Tikikus tem enanġ êndêġ môlô esak malêla takatu ba hapôm ya ek noyala nena yahamô aisê. Yani ma aijanġ

anônġ te ba hadum Anyô Bêġ anêġ ku dedauġ mavi. ²² Ma yahêv yani ba hathôk ek ênjê môlô ba enanġ esak malêla takatu ba hapôm yêlô ek indum môlô lemimmavi.

²³ Alalôaniġ Kamik Wapômbêġ lo Anyô Bêġ Yisu Kilisi nêġnêġm yôhok êndêġ môlô yenanġ aijanġ sapêġ ma nindum ek môlô lemimimbiġ am lôk unim ôêvhaviġ imbitak lôklokwanġ. ²⁴ Wapômbêġ anêġ wapôm êmô imbiġ môlô lôk avômalô nômbêġ atu ba lemimhaviġ alalôaniġ Anyô Bêġ Yisu Kilisi êtôm wak nômbêġ intu sapêġ.

* **6:15:** Lom 10:15 * **6:17:** Hib 4:12 * **6:18:** Luk 18:1; Kol 4:2; 1Te 5:17
 * **6:19:** Kol 4:3-4; 2Te 3:1 * **6:20:** 2Ko 5:20; Plm 9 * **6:21:** Ap 20:4; Kol 4:7-8;
 2Ti 4:12

Kapya atu ba Pol hato hi Pilipai Abô môn

Pol bôk hanaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi hadêŋ avômalô Pilipai (Ap 16:11-40). Ba intu ethak êv yani sa ek indum anêŋ ku enaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô bêŋ embeŋ loŋ luvuluvu. Ma havenŋ yam ma Pol hamô koladôŋ anêŋ Lom. Ma avômalô êvhaviŋ anêŋ Pilipai elanô nena yani hamô koladôŋ ma êv yani sa hathak loŋbô. Ba intu Pol hato kapya êntêk ek hanaŋ anêŋ lamavi bêŋ hadêŋ i. Lôk hanaŋ hathak lêk yani aisê lôk hanaŋ ek embatho iniŋ êvhaviŋ loŋ ek nimiŋ lôklokwaŋ. Yani hanaŋ haviŋ ek thêlô nesopa Yisu vaŋgwam lôk nebalon auk doŋtom. Ma hanaŋ nena Timoti lo Epaploditus ma nê mavi luvi. Ma hanaŋ lôklokwaŋ ek thêlô neyabiŋ i esak kêdôŋwaga abôyaŋ.

Pilipai ma malak lôk athêŋ bêŋ ba hamô plovins Masedonia kapô.

Hato kapya êntêk hadêŋ 61 AD la.

¹ *Pol lo Timoti, yai ma Yisu Kilisi anêŋ nê ku ba ato kapya êntêk hadêŋ avômalô mathenŋ takatu ba êvhaviŋ Yisu Kilisi anêŋ Pilipai lôk nê takatu ba eyabiŋ i lôk nê

takatu ba idum ku êv avômalô êvhaviŋ sa. ² Alalôaniŋ Kamik Wapômbêŋ lôk Anyô Bêŋ Yisu Kilisi iniŋ wapôm lôk labali êmô imbiŋ môlô.

Pol hêv lamavi hadêŋ Wapômbêŋ

³ Wak nômbêŋ intu ma yalenŋhabi môlô ba yahananŋ yalenŋmavi hadêŋ Wapômbêŋ hathak môlô. ⁴⁻⁵ Sêbôk ba môlônim ôêvhaviŋ hadêŋ môŋ aleba lêk, ma môlô ovatho ya loŋ hathak ku yanaŋ Abô Mavi bêŋ ba intu yalenŋmavi ba yahatenŋ mek hathak môlô wak nômbêŋ intu sapêŋ.

⁶ *Ma yahayala nena sêbôk ma Wapômbêŋ hadum anêŋ ku mavi ba hatak halôk môlô kapôlômim ma tem indum ku êŋ endeba êyô Yisu Kilisi anêŋ waklavôŋ ma tem injik ku êŋ anêŋ danŋ siŋ. ⁷ Yahamô koladôŋ mena yahamô yaiŋ ma yahêv Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi bulubiŋ lôk yahik Abô Mavi êŋ thô, ma môlô sapêŋ owa Wapômbêŋ anêŋ wapôm haviŋ ya. Ba intu môlô ma hatôm yenaŋ avômalô vuliŋ biŋ. Aêŋ ba yenaŋ auk atu ba yalenŋhabi hathak môlô ma thêthôŋ hatôm mek atu ba yahatenŋ ek môlô. ⁸ Ma Wapômbêŋ hayala nena Yisu Kilisi lahiki bêŋ anôŋ hathak môlô ma lêk yalenŋ hik ya hathak môlô bêŋ anôŋ aêŋ iyom.

⁹ Yahatenŋ mek aêntêk nena môlônim lemimhaviŋ indumbak ni ba ni ek noyala auk anôŋ ba nutitiŋ mavi

* 1:1: Ap 16:12-40

* 1:6: 1Ko 1:8

* 1:10: 1Te 5:23

lo kambom ¹⁰ *ek noyala lojôndê atu ba mavi anôj ek Kilisi anêj waklavôj ma tem nômo mabuŋ anôj ek miŋ êpôm môlônim kambom la ami. ¹¹ Yisu da tem indum ba thêthôj injik anôj êmô môlô kapôlômim siŋ ek avômalô nêgê ba nebam Wapômbêj anêj athêj lôkmanŋiŋ.

Pol anêj malaiŋ havatho Abô Mavi loj

¹² Aiyaŋ thêlô, yalenŋhaviŋ môlô noyala katô nena malaiŋ takatu ba hapôm ya intu hadum ba Wapômbêj anêj Abô Mavi habitak bêj hêk avômalô loj êntêk malêvôj. ¹³ *Aêj ba jê vovak takatu ba eyabiŋ anyô bêj môj anêj unyak lôk avômalô takatu ba êmô loj êntêk intu eyala nena etak ya halôk koladôj ek malê nena yahasopa Kilisi. ¹⁴ Ma Anyô Bêj anêj avômalô êvhaviŋ bêj anôj imiŋ lôklokwaŋ ek enaŋ Wapômbêj anêj abô ma miŋ êkô ami.

¹⁵ Avômalô doho lenjndaŋ hathak ya ba enaŋ Kilisi anêj abô ek nebam thêlôda ek nembak i vose ni lodôj lodôj. Ma doŋtom avômalô vi enaŋ Kilisi anêj abô lôk lenjnmavi haviŋ ya. ¹⁶ Thêlô eyala nena Wapômbêj hatak ya ek yanêm anêj Abô Mavi bulubiŋ ba intu yahamô koladôj. Aêj ba thêlô evatho yenaŋ ku loj hathak lenjnhaviŋ ya. ¹⁷ Ma avômalô ôdôj yaŋ enaŋ Yisu anêj

abô ma doŋtom ivuŋ iniŋ auk nembak avômalô vose ni lodôj lodôj hêk kapôlôj. Yahamô koladôj ba intu thêlô esonŋ nena tem nênem malaiŋ bêj êndêj ya. ¹⁸ Hatôm. Avômalô ivuŋ iniŋ auk ba enaŋ abô hathak Kilisi mena enaŋ abô avanôj, êj ma nôm oyaŋ. Ku bêj hamôj ma enaŋ abô hathak Kilisi. Ba intu yalenŋmavi anôj. Avanôj! Yalenŋmavi! ¹⁹ *Yahayala nena môlô oteŋ mek ek ya ma Yisu Kilisi anêj Lovak Mathenŋ tem nêma ya sa, aêj ba tem injik ya thô lôk yanja bulubiŋ. ²⁰ Yahamô lôkmala mena yahama ma ya vovaŋ ba yahêvhaviŋ nena tem yamiŋ êtôm anyô jê ek avômalô nêgê ya lôk nêmbô Kilisi êtôm sêbôk atu ba yahadum aleba lêk. ²¹ *Yahamô lôkmala, êj ma yahamô haviŋ Yisu. Ma yahama, êj ma tem yamô mavi aêj iyom. ²² Yahamô lôkmala, êj ma tem yandav ku êj anêj anôj la. Ba intu yasopa lojôndê yaŋ sê? Injo. ²³ *Aêj ba auk ju êj havôv ya. Yahamô haviŋ Kilisi, êj ma mavi anôj hamôj ek nômkama sapêj ba intu yahapôviŋ ek yana. ²⁴ Ma doŋtom yahamô lôkmala, êj ma mavi anôj ek môlô. ²⁵ Aêj ba yahayala katô nena tem yamô imbiŋ môlô ma miŋ yana ami ek môlô nundumbak ba lemimmavi esak unim ôêvhaviŋ ²⁶ ek môlô nômbôam esak Yisu

* 1:13: Ap 28:30 * 1:19: 2Ko 1:11

* 1:27: Ep 4:1; 1Te 2:12

* 1:21: Gal 2:20 * 1:23: 2Ko 5:8

Kilisi ek malê nena yahamô havin môle hathak lonbô.

27 *Yenañ auk bêñ donjom iyom nena môle nômo batôn oyañ êtom nê esopa Yisu Kilisi anêñ Abô Mavi. Aêñ ba yahathôk mena yahamô daim ek môle ma tem yandañô nena môle umin lôklokwañ hathak kapôlômim donjom lôk uik vovak hathak dahôlômim donjom iyom ek nobatho Wapômbêñ anêñ Abô Mavi lon ek avômalô nênmimbin 28 lôk miñ oka hathak nê takatu ba êpôlik ek môle ami. Êñ ma hik thô nena Wapômbêñ tem nê môle bulubin ma imbulin nê takêñ. 29 *Wapômbêñ hêv anêñ wapôm hadêñ môle ba ôêvhavin. Ma hêv wapôm noja vovañ esak Kilisi aêñ iyom. Ba intu malain takêñ lêk hapôm môle. 30 Ma yada yahik vovak hathak malain aêñ iyom hatôm atu ba môle ôyê lo olañô.

2

Avômalô êvhavin netauvin i

1 Aêñ ba nodañô. Kilisi havatho môle nim kapôlômim lon lôk lahavin môle ba hêv thêvô hadêñ môle. Ma môle ômo havin Lovak Mather ma Wapômbêñ hêv kapô lôk lahiki hathak môle. 2 Ba intu môle sapêñ noja auk donjom iyom lôk lemimimbin am ma nômo kapôlômim donjom ek nundum ku donjom iyom ek

yalenmavi êmbôlô yakapôlôn sin. 3 *Ma môle tomtom notauvin am ba ôngô anyô vi nena bêñ ek môle. Ma miñ nundum palon ba nobam amda ami. 4 *Ma miñ lemimimbi môle da iyom ami. Mi. Lemimimbin avômalô vi imbin.

Yisu Kilisi hatauvin i ma Wapômbêñ hêv yani lin

5 Ma môle nobalon auk donjom atu ba Yisu Kilisi havalon aêntêk.

6-7 *Yanida ma Wapômbêñ ma donjom yani hatauvin i aleba yaôna lôk ba hatôm ôpatu ba hamô alañ vibiñ ma habitak hatôm anyô pik. Ma miñ lahabi lôklokwañ ek embalon anêñ lon atu ba êtom Wapômbêñ ami.

8 *Avômalô êyê yani hatôm anyô anôn, ma hatauvin i ba hasopa Wapômbêñ anêñ abô aleba hama hathak a hatôm anyô kambom anôn.

9 *Ba intu Wapômbêñ hadô yani hamô vulin anôn ek nômkama sapêñ lôk hêv athêñ te atu ba hamôn ek athêñ lôkthô hadêñ yani

10 *ek avômalô takatu ba êmô leñ lo pik ma pik kapô lôkthô

* 1:29: Ap 16:19-40 * 2:3: Gal 5:26 * 2:4: 1Ko 10:24 * 2:6-7: Jon

1:1-2,14; 17:5; 2Ko 8:9 * 2:8: Hib 5:8; 12:2 * 2:9: Ap 2:33; Ep 1:20-21; Hib

1:3-4 * 2:10: Lom 14:11

tem nedañô anêñ athêñ
ma nedek venjñdôn
lêlô êndêñ yani.

11 *Ma thêlô sapêñ tem nenañ
ende venjñbôlêk nena,
“Yisu Kilisi ma Anyô
Bêñ”
ba lôkmañgiñ ni êndêñ
Kamik Wapômbêñ.

Namô êtôm pik anêñ deda

12-13 Aêñ ba yenañ aiyañ
lôkma anôn thêlô, môlô nôkô
ba nodowaliñ ba nundum ku
ek môlônim bulubiñ ni êyô
anêñ dañ. Wapômbêñ da
hik môlô kapôlômim liñ ba
hêv lôklokwañ hadêñ môlô ek
nundum ku takatu ba yani
lahaviñ. Sêbôk ba yahamô
haviñ môlô ma môlô osopa
yenañ abô. Ma lêk yahatak
môlô ma nosopa yenañ abô
takêñ dedañ mavi aêñ iyom.

14 Ma nôm takatu ba môlô
udum ma miñ kapôlômim
diñdiñ lôk nôkôkam esak ami
15 *ek numbitak mabuñ lôk
anyôla miñ hatôm enañ môlô
bêñ ami. Ma tem môlô nômô
êtôm Wapômbêñ anêñ nali
mavi êmô avômalô lokbañ
takatu ba idum kambom
lomaloma malêvôn êtôm
vuliñ hêv deda hadêñ leñ.

16 *Ma môlô nobaloñ abô
lôkmala loñ ek waklavôn
Kilisi hale halêm hathak
loñbô ma tem yambôya esak
môlô ek injik thô nena lêk
yenañ ku hik anôn ma miñ
yahalañviñ oyañ ami. 17 Môlô
ma avômalô ôêvhaviñ ba
ôêv môlôda hatôm da hadêñ

Wapômbêñ. Betha ik ya vônô
ma tem yambitak êtôm wain
atu ba engasô halôk da. Êñ ma
tem yambôya ba yalenmavi
imbiñ môlô sapêñ. 18 *Ma
môlô aêñ iyom tem nôbôm
ba lemimmavi imbiñ ya.

Timoti lo Epaploditus

19 Anyô Bêñ Yisu anêñ
lahaviñ, êñ ma tem yanêm
Timoti ba êsôk ek môlô
kethêñ. Ma halehalêm ma
tem enañ êndêñ ya esak
môlô ek nêm thêvô êndêñ ya.
20 Anyô late miñ hamô haviñ
ya ba anêñ auk hatôm Timoti
ami ma Timoti iyom. Yani
lahiki hathak môlô ba hadum
ku lomaloma ek eyabiñ môlô
mavi anôn. 21 *Ma donjom
avômalô vi ethak leññhiki
hathak iniñ leññhaviñ ma
miñ leññhabi hathak Yisu Kilisi
anêñ lahaviñ ami. 22 Ma
môlôda oyala nena Timoti
bôk hik yanida thô ba hêv ya
sa hathak ku hanañ Abô Mavi
bêñ hatôm amena hathak hêv
lambô sa. 23 Aêñ ba yahêv
yamalen ek yanğê nena malê
intu tem êpôm ya vêm ka
yanêm yani ba êsôk kethêñ
ek êñjê môlô. 24 Ma donjom
yahêvhaviñ nena yada tem
yasôk kethêñ ek yanğê môlô
imbiñ.

25-26 *Môlô bôk ôêv
Epaploditus halêm hadêñ ya
ek nêm ya sa. Yani hatôm
yenañ aiyañ atu ba yai adum
ku vovak haviñ i. Ma donjom
yani lamalaiñ lôk lahiki

* 2:11: Lom 10:9 * 2:15: Dan 12:3

* 2:16: Plp 1:10; 1Te 2:19

* 2:18:

Plp 3:1; 4:4

* 2:21: 2Ti 4:10

* 2:25-26: Plp 4:18

hathak mólô ek malê nena mólô bôk olañô abô hathak yani hapôm lijij. Ba intu tem yanêm ôpêñ imbiñ ba êsôk ek mólô. ²⁷Avanôn, yani bôk hapôm lijij ba hadum ek ema, ma donjom Wapômbêñ hêv la ek yani. Ma miñ hêv la ek yani iyom ami. Mi. Hêv la ek ya havij ek malê nena hadô malaiñ bêñ anôn êpôm ya. ²⁸Aêñ ba yahapôviñ ek yanêm yani ba êsôk ek mólô ôngô yani esak loñbô ek lemimmavi ma tem yakapôlôn êndôk biñ. ²⁹⁻³⁰Ba intu noja yani thô esak Anyô Bêñ anêñ athêñ lôk lemimmavi anôn. Yani habobo ema esak Kilisi anêñ ku ma miñ havalon anêñ lôkmala loñ ami ek hêv ya sa ek malê nena mólô ômô loñ buyañ ba miñ hatôm ami. Aêñ ba nônêm athêñ bêñ êndêñ nê takatu ba êtôm yani.

3

Yisu ma thêthôn anêñ ôdôn

¹Aiyañ thêlô, yenañ abô lèk habobo êyô anêñ dañ. Ma alalô ma Anyô Bêñ anêñ avômalô ba intu yahanan nena lemimmavi. Yahato abô takêñ hadêñ mólô hathak loñbô ma miñ yakapôlôn hagiap ami ek yanêm mólô sa.

²Mólô noyabiñ am ek nê takatu ba idum kambom hatôm avuñ yatap ba engothe anyô leñvijkupik mayaliv ek nimbitak êtôm Wapômbêñ anêñ nali. ³*Alalô ma nê

takatu ba Wapômbêñ anêñ Lovak Matherñ hêv lôklokwan ek nanêm yeñ. Alalô ma nê takatu ba abôï hathak Yisu Kilisi iyom ma miñ aêvhavij leñvijkupik iniñ nômkama ami. Ba intu alalô ma hatôm nê takatu ba bôk angothe kupik anôn.

⁴*Odañô, yahamôn ek nê takatu ba êbôï hathak nômkama leñvijkupik. Ba intu nômkama leñvijkupik hatôm nêm alalô sa, êñ ma tem yada yamô mavi anôn. ⁵*Wak bahenvi ba lahavulô ma engothe yenañ kupik. Ya ma anyô Israël ba yahabitak anêñ Benjamin anêñ lukmuk. Yahanan abô Hiblu palapa hatôm wakatik lo wakamik. Ya ma Palisi te ba yahasopa Palisi iniñ abô majañ mavi anôn. ⁶*Ma ya vovañ ek yasopa Wapômbêñ aleba yahabulij yanida anêñ avômalô êvhavij bêñ anôn.

Ma ya anyô thêthôn anôn ba miñ yahabulij balabuñ la ami.

⁷*Ma donjom yahayê nôm mavi takêñ nena nôm oyañ ek yahasopa Kilisi. ⁸Avanôn! Yahayê nômkama mavimavi takatu ba hamô pik nena nôm oyañ havij. Nôm mavi anêñ dôêñ ma yambitak yenañ Anyô Bêñ Yisu Kilisi anêñ anyô. Ba intu yahavôlij yadômiñ hadêñ nômkama pik mavi takêñ ba yahayê hatôm siñusik ek yanja Yisu Kilisi ⁹*ba yamô imbiñ yani.

* 3:3: Lom 2:29 * 3:4: 2Ko 11:21

* 3:6: Ap 8:3

* 3:7: Mat 13:44-46

* 3:5: Luk 1:59; Ap 23:6; 2Ko 11:22

* 3:9: Lom 3:21-22

YahêvHAVINĶ Kilisi iyom ba intu WapômbêĶ hadum ba yahabitak anyô thêthônĶ. Ma miĶ yada yenaĶ ku yahasopa balabuĶ ba yahabitak anyô thêthônĶ ami. ¹⁰ *YalenĶhavinĶ yayala Kilisi avanônĶ lôk WapômbêĶ anêĶ lôklokwanĶ atu ba hadum ba Yisu haviyô hathak loĶbô. Ma yalenĶhavinĶ yanja anêĶ malainĶ lomaloma ek yama imbiĶ yani ¹¹ ek yapôm loĶôndê atu ba tem yambiyô esak loĶbô êĶĶêĶ Ķama.

NadanĶvinĶ lôklokwanĶ

¹² *MiĶ nosonĶ nena lêk yahayala Kilisi katô anônĶ ba yenaĶ ku lêk hayô anêĶ danĶ ami. Mi. Kilisi bôk havalonĶ ya loĶ ba yahalanĶvinĶ ek yambalonĶ nôĶ takatu ba Kilisi havalonĶ loĶ ek nêĶ êndêĶ ya. ¹³ AiyânĶ thêlô, miĶ yahavalonĶ nôĶ êĶ ami denaĶ. AêĶ ba yahapôvinĶ ba yahathônĶ nôĶkama bô paliĶ ma yahato yabahaĶ ek yanja nôĶkama takatu ba hamô unĶlôv. ¹⁴ *YahalanĶvinĶ lôklokwanĶ ek yayô unĶlôv ek yanja vuli atu ba WapômbêĶ tem endam ya ek yamô imbiĶ yani êĶô malak leĶ wak nôĶbêĶ intu sapêĶ ek malê nena yahêvHAVINĶ Yisu Kilisi.

¹⁵ *AêĶ ba alalô vi ma Ķê talaĶ ba nabalonĶ auk êĶ loĶ. Ma donĶtom môlô doho owa auk yanĶa, êĶ ma tem WapômbêĶ injik auk thêthônĶ

thô êndêĶ môlô. ¹⁶ AêĶ ba alalô nasopa auk takatu ba bôk avalonĶ yôv. ÊĶ ma nôĶbêĶ.

¹⁷ *AiyânĶ thêlô, môlô kapôlômim donĶtom ba nosopa yavenĶgwam. Ma avômalô vi atu ba esopa yêlô venĶĶgwam, nutitiĶ Ķê takêĶ iniĶ bôk lo loĶ ba nosopa. ¹⁸ Bôk yahanaĶ lôbôlônĶ ma lêk yahanaĶ hathak loĶbô lôk yamalenĶ thôk nena avômalô bêĶ anônĶ lêk ik vovak hathak Kilisi anêĶ a. ¹⁹ *ThêlônĶinĶ Anyô BêĶ ma thethaĶak. Thêlô ethak idum kambom lomaloma takatu ba hêv mama, ma donĶtom êbôi hathak. Ma thêlô ethak leĶĶĶhabi nôĶ pik iyom. Ku takêĶ anêĶ anônĶ tem imbuliĶ i. ²⁰ *Ma donĶtom alalôaniĶ malak ôdônĶ ma hamô malak leĶ ba intu alalô ayabiĶ ek Anyô BêĶ Yisu Kilisi endelêĶ ek nêĶ alalô bulubiĶ. ²¹ *ÔpêĶ tem enja anêĶ lôklokwanĶ ek injik alalôaniĶ kupik pulusikna liliĶ ba nambitak êtôm yanida anêĶ kupik lôkmanĶĶiĶ. Hathak lôklokwanĶ êĶ ma yani tem êndô nôĶkama sapêĶ êĶô yani vibiĶ.

4

¹ *AêĶ ba yenaĶ aiyânĶ lôkma anônĶ, nosopa yenaĶ abô takêĶ ba numiĶ lôklokwanĶ esak Anyô BêĶ anêĶ athêĶ. Môlô ma hatôm yenaĶ

* **3:10:** Lom 6:3-5; 8:17 * **3:12:** 1Ti 6:12,19 * **3:14:** 1Ko 9:24 * **3:15:** 1Ko 2:6 * **3:17:** 1Ko 4:16 * **3:19:** Lom 16:18 * **3:20:** Ep 2:6,19 * **3:21:** 1Ko 15:28,42-53 * **4:1:** 1Te 2:19-20

kuluj kékêlô atu ba yahawa hatôm ku anêḡ vuli. Ba yahêk lêlê ek yanḡê môlô yenaḡ avômalô takatu ba yalenḡmavi hathak.

Pol hik loḡôndê auk mavi thô

² Yuodia lo Sintike, mamu ma avi ôêvhaviḡ Anyô Bêḡ. Ba intu yahananḡ hik mamu liḡ nena notak auk ôkôkam ma nobalonḡ kapôlômim doḡtom iyom. ³ *Aêḡ ba yenaḡ aiyanḡ atu ba humiḡ lôklokwanḡ hathak ku êntêk êḡ haviḡ ya, yahananḡ hadêḡ o nena nêḡ avi ju êntêk êḡ sa. Thai ethak idum ku lôklokwanḡ haviḡ ya ek enanḡ Abô Mavi haviḡ Klemen lôk yenaḡ ḡê ku vi atu ba yêlô adum ku haviḡ i. ḡê takêḡ iniḡ athêḡ hêk kapya lôkmala.

⁴ Môlô ma Anyô Bêḡ anêḡ avômalô ba lemimmavi wak nômbêḡ intu sapêḡ. Aêḡ ba yanḡ esak loḡbô nena lemimmavi. ⁵ *Yalenḡhaviḡ avômalô lôkthô nêḡê môlô nena avômalô ômô malinḡyaô. Anyô Bêḡ anêḡ endelêḡm lêk habobo. ⁶ *Ma wak nômbêḡ intu notenḡ mek ba nonanḡ lemimmavi êndêḡ Wapômbêḡ lôk nonanḡ injik yani liḡ esak môlônim lemimhaviḡ. Ma miḡ kapôlômim daluk ami. ⁷ *Môlô ma avômalô ôêvhaviḡ Yisu Kilisi ba intu Wapômbêḡ anêḡ labali atu ba hayô siḡ ba halelope tem eyabiḡ môlônim auk lôk kapôlômim.

⁸ Aiyanḡ thêlô, yenaḡ abô lêk habobo anêḡ danḡ. Aêḡ ba nobalonḡ kobom takêntêk êḡ loḡ. Kobom avanôḡ lôk nôḡmô batôḡ oyanḡ ma nôḡmô thêthôḡ lôk nôḡmô mabuḡ lôk bôk lo loḡ nundum avômalô kapôlôḡniḡ mavi esak lôk malemimkilik esak nosopa auk mavi. Kobom takêntêk intu hadum ba avômalô sapêḡ êyê nena mavi ba lenḡḡmavi anôḡ. ⁹ *Nôḡm takatu ba yahik thô lôk yahananḡ ba môlô olanô lôk ôyê yahadum intu nosopa. Ma Wapômbêḡ anyô yôhôk anêḡ ôdôḡ da tem êḡmô imbiḡ môlô.

Pol hêv lamavi hadêḡ avômalô Pilipai

¹⁰ Yalenḡmavi anôḡ hathak Anyô Bêḡ. Lêk ma môlôda uik unim auk liḡ ba ôêv ya sa. Yahayala nena sêbôk ma môlô lemimhabi ya, ma doḡtom loḡôndê atu ba nôḡnêḡm ya sa ma mi. ¹¹ Malêla takatu ba hapôḡm ya, êḡ ma yalenḡmavi iyom. Auk êḡ intu yahayala ba miḡ nosonḡ nena ya nôḡmkama mi ba intu yahananḡ abô êntêk ami. ¹² Ya anyô lôkmanḡḡniḡ mena ya anyô thavuthiḡ, yalenḡviyak mena yahama kisi, ya anyô nôḡmkama bêḡ mena ya anyô nôḡmkama mi, auk takêḡ bôk hapôḡm ya lôbôlôḡ ba yahayala katô anôḡ ba intu miḡ nômbêḡ ami. ¹³ *Kilisi anêḡ lôklokwanḡ iyom intu havalonḡ ya loḡ ba

* 4:3: Luk 10:20 * 4:5: Hib 10:25; Jem 5:8-9 * 4:6: Mat 6:25-34; Kol 4:2

* 4:7: Ais 26:3; Jon 14:27; Kol 3:15 * 4:9: Lom 16:20 * 4:13: 2Ko 12:10

hêv malaiņ takêntêk vê hêk ya.

¹⁴ Ma doņtom malaiņ takatu ba hapôm ya ma mólô lêk udum kobom mavi ba lemimhikam hathak ya ba ôêv ya sa. ¹⁵ *Yalenĥabi môn anônĥ sêbôk atu ba yahananĥ Abô Mavi bêņ hadêņ mólô avômalô Pilipai. Vêm ma yahatak mólônim plovins Masedonia ba yaha ma mólô Pilipai iyom ôêv da ek hêv ya sa ma nê êvhaviņ ôdônĥ yan miņ idum aêņ ami. Mólôda intu oyala ku êņ. ¹⁶ Ma yahamô Tesalonaika ma mólô ôêv ya sa vêm ma mólô ôêv ya sa hathak loņbô. ¹⁷ Ma doņtom miņ yamalenĥkilik hathak mólônim da loma-loma ami. Mi. Yamalenĥkilik hathak ku atu ba halumbak ba hadum Wapômbêņ lamavi anônĥ hadêņ mólô. ¹⁸ Mólônim da takatu ba Epaploditus hêv hadêņ ya ma lêk hayô abólêk siņ ba halelope ba intu miņ lemimmalainĥ ami. Da takêņ ma hatôm da ôv mavi ba Wapômbêņ hawa lôk lamavi. ¹⁹ Ma yenaņ Wapômbêņ tem eyabinĥ mólô esak anêņ lôkmaņĥĥ atu ba hamô Yisu Kilisi kapô. ²⁰ Aêņ ba nanêm alalôaniņ Kamik Wapômbêņ anêņ athêņ lôkmaņĥĥ esak leņ êtôm wak nômbêņ intu sapêņ. Avanônĥ.

Pol hanaņ wاكلêvônĥ hadêņ avômalô Pilipai

²¹ Nônêm yalenĥmavi êndêņ avômalô mathenĥ lôkthô esak Yisu Kilisi anêņ athêņ. Ma

nê êvhaviņ takatu ba êmô haviņ ya êv iniņ lenĥmavi hadêņ mólô haviņ. ²² Avômalô mathenĥ lôkthô êv iniņ lenĥmavi hadêņ mólô. Ma nê takatu ba idum ku hamô Sisa anêņ unyak êpôviņ ek nênem lenĥmavi êndêņ mólô imbiņ.

²³ Anyô Bêņ Yisu Kilisi anêņ wapôm eyabinĥ mólô dahôlômim.

* 4:15: 2Ko 11:9

Kapya atu ba Pol hato hi Kolosi Abô môn

Pol hato kapya êntêk hadêḅ avômalô êvhaviḅ anêḅ Kolosi. Pol miḅ bôk hi Kolosi ami. Ma donḅtom Epaplas bôk hamô Epesus ba halaḅô Pol anêḅ abô ba hêvhaviḅ. Êḅ ma hawa Abô Mavi êḅ ba hi hanaḅ bêḅ hadêḅ avômalô Kolosi.

Kêdônḅwaga abôyaḅ êv auk lokbaḅ hadêḅ avômalô êvhaviḅ anêḅ Kolosi. Ba intu Pol hato ek epesaḅ iniḅ auk lôk embatho iniḅ êvhaviḅ loḅ.

Hamô koladônḅ ma hato kapya êntêk hadêḅ 60 AD la.

Pol hanaḅ anêḅ lamavi

¹ Ya Pol, Yisu Kilisi anêḅ aposel hathak Wapômbêḅ da anêḅ lahaviḅ lôk alalôaniḅ aiyaḅ Timoti, yai ato kapya êntêk ² hadêḅ avômalô mathenḅ takatu ba êmô majaḅ anêḅ Kolosi. Môlô ma yêlôaniḅ aiyaḅ takatu ba ômô haviḅ Kilisi.

Alalôaniḅ Kamik Wapômbêḅ anêḅ wapôm lôk labali êmô imbiḅ môlô.

Mek leniḅmavi hathak avômalô Kolosi

³ *Yêlô atenḅ mek ma athak anaḅ leniḅmavi wak nômbêḅ intu hathak môlô hadêḅ Wapômbêḅ, alalôaniḅ Anyô Bêḅ Yisu Kilisi anêḅ Lambô

4-5 *ek malê nena bôk alaḅô nena môlô ôêv malemim ek nôḅ mavi takatu ba Wapômbêḅ bôk hapôpêk yôv ek môlô hêk malak lenḅ. Môlô bôk olaḅô abô hathak nôḅ mavi takêḅ yôv halôk Wapômbêḅ anêḅ Abô Mavi atu ba avanônḅ. Aêḅ ba yêlô alaḅô nena môlô ôêvhaviḅ Yisu Kilisi lôklokwaḅ ba lemimhaviḅ avômalô mathenḅ lôkthô. ⁶ Abô Mavi êḅ bôk halêm ek môlô ma lêk hik anônḅ ba hêv liḅsiḅ haveḅ pik lôkthô. Hatôm atu ba bôk hadum hadêḅ môlô hadêḅ wak atu ba olaḅô lôk oyala abô avanônḅ hathak Wapômbêḅ anêḅ wapôm aleba lêk. ⁷ *Epaplas bôk hadônḅ môlô hathak abô êḅ yôv. Yani ma yêlôaniḅ aiyaḅ ba hadum ku haviḅ yêlô ma yêlô leniḅhaviḅ yani. Yani ma Kilisi anêḅ anyô ku majaḅ te ek hêv môlô sa. ⁸ Ma bôk hanaḅ hadêḅ yêlô hathak môlônim lemimhaviḅ takatu ba Lovak Mathenḅ hêv.

⁹ *Waklavônḅ abô êḅ hayô ek yêlô ma miḅ atak mek ek môlô ami. Ma athak atenḅ mek ek Wapômbêḅ anêḅ Lovak Mathenḅ nêḅ auk lomaloma êndêḅ môlô ek noyala Wapômbêḅ anêḅ lahaviḅ katô. ¹⁰ Yêlô atenḅ mek êḅ ek môlô nôḅmô êtôm Anyô Bêḅ anêḅ lahaviḅ ek indum yani lamavi esak nômbêḅ atu ba môlô udum. Êḅ ma tem unim ku mavi lomaloma injik anônḅ lôk auk hathak

* 1:3: Ep 1:15-16 * 1:4-5: Ep 1:15; 1Pi 1:4 * 1:7: Kol 4:12; Plm 23 * 1:9: Ep 1:16-17

Wapômbêḅ tem indumbak bêḅ. ¹¹ *Ma embatho môlô loḅ esak lôklokwaḅ lôkthô atu ba halêm anêḅ yanida anêḅ lôklokwaḅ lôkmaḅḅḅ ek malaiḅ la hapôm môlô, ma numiḅ lôklokwaḅ lôk nôôm maliḅyaô. ¹² *Ma nôômboam ba nônem lemimmavi êndêḅ Kamikbêḅ. Yani hêv athêḅ hadêḅ môlô ek noja unim sam imbiḅ avômalo mathêḅ takatu ba êmô anêḅ loḅ deda. ¹³ *Yani hawa alalô vê hêk momaḅiniḅ anêḅ lôklokwaḅ ba hadô alalô hamô Namalô anêḅ loḅ lôkliḅyak kapô. Yani lahaviḅ Namalô êḅ ba ¹⁴ *Namalô êḅ iyom intu hêv alalôaniḅ kambom vê ba halate alalô hale yaiḅ.

Kilisi hamô nômkama lôkthô vuliḅ

¹⁵ *Kilisi hawa Wapômbêḅ atu ba anyôla miḅ hatôm ênjê ami anêḅ dahô. Yani ma Wapômbêḅ nakaduḅ môḅ ba hamô vuliḅ ek nômkama lôkthô atu ba Wapômbêḅ hapesaḅ. ¹⁶ Hathak Kilisi ma Wapômbêḅ hapesaḅ nômkama lôkthô anêḅ leḅ lo pik, vi ma hatôm nagê ma vi ma miḅ hatôm nagê ami hatôm aḅela lôk iniḅ avaka ma iniḅ ḅê bêḅbêḅ lôk lôklokwaḅ takatu ba hêk kapô. Hapesaḅ nômkama lôkthô hathak Kilisi ek nêḅ athêḅ bêḅ êndêḅ yani. ¹⁷ *Kilisi hamô hamôḅ vêm ka nômkama lôkthô habitak.

Ma havalonḅ nômkama lôkthô loḅ ba intu êmô tiḅiḅ. ¹⁸ *Yani bôk hadum ba avômalo ôdôḅ êvhaviḅ lôkthô ibitak ba intu hamô hatôm avômalo êvhaviḅ lôkthô iniḅ wakadôk. Ma thêlô ma yani liḅkupik. Yani ma anyô môḅ atu ba haviyô anêḅ ḅama ek avômalo ḅama lôkthô ba intu hamô vuliḅ ek nômkama lôkthô. ¹⁹ *Wapômbêḅ lamavi ek anêḅ auk lôkmala lôkthô hamô Namalô kapô. ²⁰ *Hathak Kilisi Wapômbêḅ hapôpêk loḅondê ek etauviḅ nômkama sapêḅ anêḅ leḅ lo pik ek nêḅmô labali imbiḅ yani. Hadum nôḅm êḅ hathak Kilisi anêḅ thalaleḅ atu ba hangasô hathak a.

²¹ *Sêbôk ma môlô ômô daimbô ek Wapômbêḅ. Ba udum kambom lomaloma ba intu unim auk hapôlik hathak yani. ²² *Ma donḅtom lêk hathak Kilisi anêḅ ḅama liḅkupik, hatauviḅ môlô ek nôḅmô labali imbiḅ yani lôk mathêḅ ma mabuḅ lôk kambom mi ênjêk yani ma. ²³ Aêḅ ba nobalonḅ unim ôêvhaviḅ loḅ ba numiḅ lôklokwaḅ ek miḅ nupu ami. Ma nônem malemim ek nôḅm mavi takatu ba Abô Mavi hik thô ma miḅ notak ami, êḅ ma tem nôpôm mek mavi takêḅ. Môlô bôk olaḅô Abô Mavi êḅ yôv. Ma bôk enaḅ bêḅ hadêḅ avômalo pik luvuluvu. Ya Pol intu, Abô Mavi êḅ anêḅ anyô

* **1:11:** Ep 1:19; 3:16 * **1:12:** Ep 1:11,18 * **1:13:** Luk 22:53; Ep 2:2 * **1:14:** Ep 1:7 * **1:15:** Jon 1:18; 2Ko 4:4 * **1:17:** Jon 1:1; 8:58 * **1:18:** Ap 26:23; Ep 1:22-23; ALK 1:5 * **1:19:** Kol 2:9 * **1:20:** Ep 1:10 * **1:21:** Lom 5:10; Ep 2:12 * **1:22:** Lom 5:10; Ep 5:27

ku.

Pol hêv avômalô matheŋ sa

24 Ma lêk yalen^{mavi} hathak vovaŋ takatu ba hapôm ya ek nê mômô sa. Kilisi bôk hawa vovaŋ vi, aêŋ ba anêŋ avômalô êvhaviŋ tem neja vovaŋ êŋ vi imbiŋ. Thêlô ma yani liŋkupik ma vovaŋ êntêk ba yahawa hêv Kilisi anêŋ liŋkupik sa ek vovaŋ sapêŋ atu ba Kilisi hawa ni êyô anêŋ dan. 25 *Wapômbêŋ hêv ku hadêŋ ya ba yahabitak avômalô êvhaviŋ iniŋ anyô ku ek yanaŋ anêŋ abô lôkthô bêŋ êndêŋ mômô avômalô loŋ buyaŋ. 26 *Abô êŋ ma abô lôk kup ba bôk havuŋi hêk loŋ kapô ek avômalô bôsêbôk bôlada halêm ba halêm. Ma doŋtom lêk hik thô halêm ya iŋ ek anêŋ avômalô matheŋ. 27 Wapômbêŋ la-haviŋ thêlô neyala abô lôk kup êŋ. Ma abô lôk kup êŋ ma abô lôkmanŋiŋ anôŋ atu ba habitak ek nê mômô avômalô loŋ buyaŋ sa hatôm hêv avômalô Israeŋ sa. Ma abô lôk kup êŋ ma aêntêk. Kilisi hamô mômô nê loŋ buyaŋ kapô ba intu ôêv malemim ek nô mômô Kilisi anêŋ lôkmanŋiŋ kapô. 28 Aêŋ ba intu yêlô anaŋ Kilisi bêŋ hadêŋ avômalô sapêŋ. Yêlô adôŋ lôk anaŋ abô lôklokwaŋ hathak auk mavi sapêŋ ek thêlô lôkthô nimbitak nê mabuŋ anôŋ imbiŋ Kilisi ek ini nê mômô Wapômbêŋ ma. 29 *Ba intu yahadum ku bêŋ lôk vovanik

hathak Kilisi anêŋ lôklokwaŋ atu ba hadum ku bêŋ hamô yakapôlôŋ.

2

1 Yalen^{haviŋ} mômô noy-ala nena yahadum ku lôk vovanik bêŋ ek mômô lôk avômalô Laodisia lôk avômalô êvhaviŋ lôkthô atu ba miŋ bôk êyê ya ami. 2 Yahadum ku êŋ ek yambatho mômô lôkthô kapôlômim loŋ ek nosak doŋtom lôk lemimbiŋ am ek noja auk lôkmanŋiŋ sapêŋ ek noyala Wapômbêŋ anêŋ auk atu ba havuŋi katô. Auk êŋ ma Kilisi da. 3 *Ma auk lôkmanŋiŋ lôk auk bêŋ sapêŋ havuŋi hamô yani kapô hatôm payeŋ mavi ek nê mômô sa.

4 *Yahanaŋ abô takêŋ ek anyôla miŋ êmbôv mômônim auk esak abô lêlêyaŋ mavi la ba esau mômô ami. 5 *Miŋ yahamô haviŋ mômô ami, ma doŋtom yadahôlôŋ hamô haviŋ mômô. Ma yahayê mômô ô mômô thêthôŋ mavi ba ôêvhaviŋ Kilisi lôklokwaŋ ba intu yalen^{mavi} anôŋ.

Lôkmala lukmuŋ

6 Bôk owa Yisu Kilisi hatôm unim Anyô Bêŋ yôv. Ba intu nô mômô imbiŋ yani aêŋ iyom. 7 *Numiŋ lôklokwaŋ êtôm alokwaŋ lôk ŋgalôk ma nodav unim ôêvhaviŋ êyômô yani ek unim ôêvhaviŋ imbitak lôklokwaŋ êtôm atu ba bôk êdôŋ mômô. Ma nô nê mômô

* 1:25: Ep 3:2,7-8 * 1:26: Lom 16:25-26; Ep 3:5,9 * 1:29: Ep 3:7,20; Plp 4:13
 * 2:3: 1Ko 1:24,30 * 2:4: Lom 16:18 * 2:5: 1Ko 5:3 * 2:7: Ep 3:17

lemimmavi êndêḡ Wapômbêḡ êtôm ḡaḡ hasôv halôk bônḡ.

⁸ Noyabiḡ am dedauḡ mavi ek avômalô vi miḡ nesau môlô esak auk pik lôk abô takatu ba hayovak oyaḡ ami. Ôêvhaviḡ iniḡ abô ma hatôm etak o halôk kola kapô. Thêlô ewa auk takêḡ halêm anêḡ auk bô lôk ḡgôk takatu ba eyabiḡ pik ma miḡ Kilisi ami ⁹ *ek malê nena Wapômbêḡ anêḡ auk lôkmala sapêḡ hamô Kilisi liḡkupik kapô. ¹⁰ *Yani hamô vuliḡ ek lôklokwaḡ lôk athêḡ bêḡ lôkthô. Môlô ômô haviḡ yani ba intu Wapômbêḡ hêv anêḡ lôkmala hadêḡ môlô ba lôkmala êḡ intu haḡgasô hayô môlô vôn. ¹¹ *Ma tabô enḡgothe kupik hik anôḡ hamiḡ môlô takatu ba ôêvhaviḡ Kilisi. Miḡ enḡgothe kupik hathak baheniḡ ami. Mi, Kilisi da hadum ku hêk môlô kapôlômim ba hadabêḡ môlônim kapôlômim bô vê. ¹² *Ba uthik ḡaḡ ma Wapômbêḡ halav môlô haviḡ Kilisi. Ma hathak unim ôêvhaviḡ Wapômbêḡ anêḡ lôklokwaḡ atu ba hik Kilisi liḡ ma hik môlô liḡ haviḡ.

¹³ *Sêbôk atu ba Kilisi miḡ haḡgothe kapôlômim bô vê ami denaḡ, ma kapôlômim bô êḡ havalonḡ môlô lonḡ ba udum kambom lomaloma lôk ômô hatôm ḡê ḡama. Êḡ ma Wapômbêḡ hêv unim kambom sapêḡ vê ba hadum

ba ômô lôkmala haviḡ Kilisi. ¹⁴ *Sêbôk ma alalô leniḡônḡdônḡ kôtônḡ ba abuliḡ abô balabuḡ ba intu tem injik i liliḡ ba nêḡm vovaḡ êndêḡ alalô. Ma donḡtom Wapômbêḡ hamiḡ abô balabuḡ anêḡ vovaḡ takêḡ lonḡ siḡ ba hik lonḡ hathak a haviḡ Kilisi. ¹⁵ Ma hathak Kilisi anêḡ ḡama hathak a, ma Wapômbêḡ hamô ḡgôk bêḡbêḡ lôk ḡgôk lôk athêḡ lu ba hêv iniḡ nômkama vovak vê. Vêḡm ma halom thêlô ba hi hadô hamiḡ avômalô maleḡniḡ ma hêv mama bêḡ hadêḡ thêlô.

Abô hathak ḡê pik iniḡ balabuḡ

¹⁶ *Aêḡ ba ḡê doho etatale môlô hathak nôḡm takatu ba oaḡ lo unum ma waklavônḡ ôêv yeḡ lo waklavônḡ ayônḡ lukmuk ma waklavônḡ Sabat, êḡ ma miḡ nodarô iniḡ abô ami.* ¹⁷ *Nôm takêḡ lôkthô ma yaôna ma hatôm dahô atu ba halêm hamônḡ ek alalô nagê vêḡmam ka miḡ nôḡm anônḡ embeḡ yam. Ma nôḡm anônḡ êḡ ma Kilisi da. ¹⁸ Avômalô doho esopa iniḡ auk bô ba ebam i oyaḡ hathak iniḡ kobom êv yeḡ. Thêlô enaḡ nena thêlô etauiḡ i ba esopa iniḡ niaviḡ takatu ba êyê ba intu êv yeḡ hathak aḡela. Miḡ notak i ek netatale môlô ba nêḡnêḡm unim vuli mavi vê ami. ¹⁹ *Nê êḡ miḡ evalonḡ Kilisi atu ba hatôm

* 2:9: Jon 1:14,16 * 2:10: Ep 1:21-22 * 2:11: Lom 2:29 * 2:12: Lom 6:4

* 2:13: Ep 2:1,4-5 * 2:14: Ep 2:14-16; 1Pi 2:24 * 2:16: Lom 14:1-13 * 2:16:

'Sabat' ma abô Hiblu ma anêḡ ôdônḡ nena, 'Waklavônḡ neja lovak.' * 2:17: Hib

8:5 * 2:19: Ep 2:21; 4:16

lenṽiṽkupik anêṽ wakadôk loṽ ami. Lenṽiṽkupik êṽ ma ṽê êvhaviṽ Kilisi. Ma hathak hayabiṽ lenṽiṽkupik êṽ lôkthô dedauṽ mavi ek nimbitak lôklokwaṽ ba nedahaliṽ i mavi ma nindumbak esak lôklokwaṽ atu ba Wapômbêṽ hêv.

20* Môlô bôk oma yôv haviṽ Kilisi ba intu ṽḡôk takatu ba eyabiṽ pik êntêk ma miṽ eyabiṽ môlô ami. Ma osopa pik anêṽ balabuṽ hatôm pik hayabiṽ môlô denaṽ eka? 21 Pik anêṽ balabuṽ hanaṽ nena, “Miṽ ombaloṽ ami! Miṽ nonḡwaṽ ami! Miṽ ôsôm ami!” 22* Balabuṽ takêṽ halêm anêṽ avômalô pik iniṽ auk lôk iniṽ abô takatu ba êdôṽ ba enaṽ hathak nôm takatu ba aṽ lo anum iyom vêm ma mi. 23 Nê takatu ba êdôṽ balabuṽ takêṽ esonṽ nena balabuṽ êṽ ma auk mavi ek nêm avômalô sa ek nêṽnêm yeṽ lôk nêṽnêm vovaṽ êndêṽ lenṽiṽkupik ek indum Wapômbêṽ lamavi. Ma doṽtom mi, balabuṽ takêṽ miṽ hatôm nêm avômalô sa ek netak iniṽ thethaṽak ami.

3

Alalô aviyoṽ ba awa lôkmala haviṽ Kilisi

1* Aêṽ ba Wapômbêṽ bôk hik môlô liṽ haviṽ Kilisi ba ômô lôkmala. Ma lêk Kilisi hamô Wapômbêṽ baṽ vianôṽ hamô malak lenṽ. Ba intu

nômô lêlê esak nômkama malak lenṽ iyom. 2* Ma nônêm auk esak nômkama vuliṽ, ma miṽ nômkama pik ami. 3 Môlô bôk oma yôv ba unim lôkmala hakopak hamô haviṽ Kilisi atu ba hadahaliṽ haviṽ Wapômbêṽ. 4 Kilisi ma môlônim lôkmala ba anêṽ waklavôṽ endelêm ma tem nôlêm yaṽ imbiṽ yaṽi lôk anêṽ lôkmaṽḡiṽ.

5* Aêṽ ba uṽḡwik kambom pik sapêṽ atu ba hamô môlô kapôlômim vônô: sek waliliṽ lôk auk lôṽḡôlôṽ ma thethaṽak lôk lenṽihaviṽ kambom lôk maleṽiṽkilik hathak nômkama. Maleṽkilik ma hatôm êv yeṽ hathak ṽḡôk. 6 Avômalô lenṽondôṽ kôṽtôṽ intu ethak idum nôm takêṽ ba intu tem nêpôm Wapômbêṽ anêṽ lamaniṽ. 7 Sêbôk ma môlô ômô aêṽ ba osopa loṽondê kambom takêṽntêk haviṽ. 8* Ma doṽtom lêk ma notak kambom sapêṽ atu ba hamiṽ môlô kapôlômim aêṽntêk: lemimmaniṽ lôk lemimṽaṽa ma kapôlômim kambom lôk onaṽ abôma hathak avômalô vi lôk onaṽ abô kambom. 9* Môlô bôk otak kapôlômim bô lôk anêṽ kambom lomaloma yôv. Ba intu miṽ nonaṽ abôyaṽ êndêṽ môlôviyaṽ ami. 10* Ma lêk owa kapôlômim lukmuk. Ma wak nômbeṽ intu ma Wapômbêṽ atu ba hapesaṽ kapôlômim lukmuk êṽ hadum

* 2:20: Gal 4:3,9; 1Ti 4:3 * 2:22: Mat 15:9 * 3:1: Mak 12:36; 16:19; Ep 1:20

* 3:2: Mat 6:33 * 3:5: Lom 6:6,11; Ep 4:19; 5:3-6 * 3:8: Ep 4:25-29; 5:4

* 3:9: Ep 4:22,25 * 3:10: Ep 4:24

ek imbitak êtôm yanida anêḡ dahô ek noyala yani mavi anôḡ. ¹¹ *Ba intu avômalô takatu ba bôk ewa kapôlôḡiḡ lukmuk yôv, lôkthô ma êtôm doḡtom iyom. Avômalô Israeal lôk avômalô loḡ buyaḡ, ma vi atu ba eḡgothe kupik lôk vi atu ba miḡ eḡgothe ami, ma vi atu ba ḡê kamuḡ lôk vi atu ba alonaḡ anôḡ, ma vi atu ba êmô alaḡsi vibiḡ lôk vi atu ba idum ida iniḡ ku, lôkthô êtôm doḡtom iyom. Kilisi intu bêḡ ek nômbêḡ takêḡ lôkthô ba hamô haviḡ alalô sapêḡ.

¹² *Wapômbêḡ lahaviḡ môlô ba bôk habi baḡ hayô hêk môlô ek numbitak anêḡ avômalô mathêḡ. Ba intu numbuliv am siḡ esak kobom leḡiḡhiki hatôm vovaḡ halin anyô lôk nundum mavi êndêḡ anyô yaḡ ma notauviḡ am ba nômô labalina lôk maliḡyaô. ¹³ *Ma anyô te hawa auk lokbaḡ hathak yaḡ ma em-baloḡ kapô loḡ. Ma malem thêlêv hathak anyô yaḡ ma otak anêm kapôlôm kambom êḡ. Anyô Bêḡ bôk hêv anêm kambom vê yôv, ba intu undum aêḡ iyom. ¹⁴ *Ma ôkôk leḡiḡhaviḡ êyôḡḡêk nôm takêḡ vôv. Leḡiḡhaviḡ havalon lôkthô loḡ majaḡ anôḡ.

¹⁵ *Môlô lôkthô bôk othak doḡtom ba ubitak Kilisi anêḡ liḡkupik doḡtom ba halam môlô ek nômô yôhok imbiḡam. Ba intu notak

Kilisi anêḡ yôhok ek eyabin môlô kapôlômim. Ma nônêm lemimmavi êndêḡ Wapômbêḡ wak nômbêḡ intu sapêḡ. ¹⁶ *Nômbôlô Kilisi anêḡ abô êmô kapôlômim siḡ ek nôndôḡ lôk uḡgwik auk mavi sapêḡ thô imbiḡ am. Nônêm yeḡ atu ba hêk Wapômbêḡ anêḡ kapya yeḡ lôk yeḡ mathêḡ lôk yeḡ atu ba Lovak Mathêḡ hêv ek nônêm lemimmavi êndêḡ Wapômbêḡ êndok kapôlômim. ¹⁷ *Nôm kama lôkthô atu ba môlô udum ba onaḡ ma nundum lôkthô esak Anyô Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ athêḡ. Ma hathak yani ma nônêm lemimmavi êndêḡ Kamik Wapômbêḡ.

Pol anêḡ abô hadêḡ ḡê mathêḡ lodôḡlodôḡ

¹⁸ *Môlô avi lôk anyô, nômô unim anyô vibiḡ. Êḡ ma mavi ek avi atu ba hasopa Anyô Bêḡ.

¹⁹ *Ma môlô anyô, lemim-imbiḡ vônimi ma miḡ nosaḡ i ami.

²⁰ *Ma môlô avômena, nôwê lemami lo lemtami iniḡ abô sapêḡ vibiḡ. Nôm êḡ hadum Anyô Bêḡ lamavi.

²¹ *Ma môlô lami miḡ nosaḡ i kakapuk ami, êḡ ma tem undum nalumi maleniḡ tiyamtiyam.

Pol anêḡ abô hanaḡ hadêḡ ḡê ku lôk anêḡ alaḡsi

* **3:11:** Gal 3:28 * **3:12:** 1Pi 2:9 * **3:13:** Ep 4:2,32 * **3:14:** Lom 13:8-10
 * **3:15:** 1Ko 12:27; Ep 4:4; Plp 4:7 * **3:16:** Ep 5:19 * **3:17:** 1Ko 10:31; Ep 5:20 * **3:18:** Ep 5:22 * **3:19:** Ep 5:25 * **3:20:** Ep 6:1 * **3:21:** Ep 6:4
 * **3:22:** Ep 6:5-8

22 *Ma môlô vi atu ba lôk alaŋsi, nôwê unim alaŋ iniŋ abô sapêŋ vibiŋ. Ma unim alaŋ hamô mena mi la, ma nundum iniŋ ku dedauŋ mavi. Ma miŋ nundum unim ku mavi êndêŋ wak takatu ba yani hamô ek nêŋ lamavi êndêŋ yani iyom ami. Mi, nôkô ek Anyô Bêŋ ba nundum unim ku sapêŋ lôk kapôlômim. 23 Ba intu ku alêla takatu ba udum ma nundum lôk kapôlômim êtôm udum Anyô Bêŋ anêŋ ku ma miŋ nê pik iniŋ ami. 24 Êŋ ma oyala nena ku takatu ba udum ek unim anyô bêŋ, êŋ ma Anyô Bêŋ Kilisi anêŋ ku ba lemimimbi nena tem injik ku anêŋ vuli sam êndêŋ môlô. 25 *Ma doŋtom opalêla takatu ba idum kambom ma tem neja kambom êŋ anêŋ vuli viyaŋ. Wapômbêŋ hathak hadum aêŋ hadêŋ avômalô lôkthô ba miŋ lahabi iniŋ athêŋ ami.

4

1 *Ma môlô alaŋsi takatu ba unim nê ku êmô, noyala nena unim Anyô Bêŋ doŋtom aêŋ iyom hamô malak leŋ. Ba intu nundum kobom thêthôŋ lôk mavi êndêŋ i.

Pol hapôviŋ thêlô ek neteŋ mek

2 *Môlô nônêŋ lêlê ba noteŋ mek lemimvidonŋ lôk nônêŋ lemimmavi êndêŋ Wapômbêŋ. 3 *Ma noteŋ mek

ek yêlô imbiŋ ek Wapômbêŋ nêŋ balaŋ vê ek yêlô nanaŋ anêŋ abô hathak Kilisi atu ba havuŋi êlêŋ yaiŋ. Abô êŋ intu lêk yahamô koladônŋ hathak. 4 Ba intu noteŋ mek ek yanaŋ abô êŋ ni yaiŋ êtôm Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ ek avômalô sapêŋ neyala.

5 *Ômô haviŋ nê takatu ba miŋ êvhaviŋ ami, ma nombeŋ lôk auk mavi wak nômbêŋ intu ma nômbôlêŋ loŋôndê atu ba nuŋgwik Kilisi thô êndêŋ i. 6 *Undum ek anêŋ abô sapêŋ ida yôhokna êtôm nôŋ lôk nŋwêk ek oyala loŋôndê ôwê avômalô tomtom iniŋ abô viyaŋ mavi.

Pol hêŋ Tikikus lo Onesimiba i Kolosi

7 *Alalôaniŋ aiyaŋ anônŋ Tikikus tem enaŋ êndêŋ môlô esak malêla takatu ba hapôm ya. Yani ma anyô ku majaŋ te ba hathak hadum Anyô Bêŋ anêŋ ku haviŋ ya. 8 *Yahêŋ yani hathôk hathak ôdônŋ êntêk ek enaŋ nena lêk yêlô amô aisê ek indum môlô kapôlômim mavi. 9 *Ma yahêŋ alalôaniŋ aiyaŋ anônŋ Onesimi hathôk haviŋ Tikikus. Yani ma môlôda te atu ba hamiŋ majaŋ. Thai tem nenaŋ esak nôŋ takatu ba habitak loŋ êntêk.

Pol hêŋ thêlônŋ leŋiŋmavi hadêŋ avômalô Kolosi

10 *Alistakas atu ba hamô koladônŋ haviŋ ya hêŋ anêŋ

* 3:25: Lom 2:11 * 4:1: Ep 6:9 * 4:2: Ep 6:18; Plp 4:6 * 4:3: Lom 15:30; Ep 6:19 * 4:5: Ep 5:15-16 * 4:6: Ep 4:29; 1Pi 3:15 * 4:7: Ep 6:21 * 4:8: Ep 6:22 * 4:9: Plm 10-12 * 4:10: Ap 12:12; 13:13; 15:37-39; 2Ti 4:11

lamavi hadêḡ mólô. Ma Mak, Balabas anêḡ naha hêv anêḡ lamavi hadêḡ mólô havinḡ. Mak hathôk ek mólô ma nosopa abô takatu ba bôk yahananḡ ba noja yani thô.
¹¹ Ma Yisu ôpatu ba elam nena Jastas hêv anêḡ lamavi havinḡ. Anyô lô êntêk êv ya thêvô bêḡ anôḡ. Thêlô êḡ ma ḡê Israeḡ ba idum ku enanḡ abô hathak Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôklinḡyak havinḡ ya. Israeḡ miḡ bêḡ anôḡ êmô havinḡ ya ami. Mi, thêlô lô êntêk iyom.

¹² *Eaplas, ma mólôda te, hêv anêḡ lamavi hadêḡ mólô. Yani ma Yisu Kilisi anêḡ anyô ku ba hathak havalonḡ mólô loḡ lôklokwanḡ hathak mek ek mólô numinḡ êtôm ḡê talaḡ ek noyala Wapômbêḡ anêḡ lahavinḡ katô.
¹³ Yahananḡ avanôḡ biḡ nena yani hathak hadum ku bêḡ hathak mólô lôk avômalô Laodisia lo Hielapolis.
¹⁴ *Alalôaniḡ aiyān anôḡ dokta Luk lôk Dimas êv iniḡ lenḡmavi hadêḡ mólô havinḡ.

¹⁵ Nônêḡ yenaḡ yalenḡmavi êndêḡ aiyān thêlô anêḡ Laodisia lôk Nimpa ma ḡê êvhavinḡ takatu ba êv yeḡ êmô anêḡ unyak.

¹⁶ Mólô te hasam kapya êntêk hadêḡ mólô yôv, ma nônêḡ ni êndêḡ avômalô êvhavinḡ anêḡ Laodisia ek nesam imbiḡ. Ma kapya atu ba yahato ek Laodisia, thêlô nindum aêḡ iyom ek mólô

nosam. ¹⁷ *Ma nonanḡ êndêḡ Alkipus nena, “Ku atu ba Wapômbêḡ hêv hadêḡ o, ma undum ku êḡ dedauḡ mavi.”

¹⁸ *Ya Pol, hathak yada yabaheḡ ma yahato yalenḡmavi êntêk hadêḡ mólô.* Yahamô koladôḡ ba intu lemimimbi ya. Wapômbêḡ anêḡ wapôm êmô imbiḡ mólô.

* 4:12: Kol 1:7; Plm 23 * 4:14: Plm 24 * 4:17: Plm 2 * 4:18: 1Ko 16:21

* 4:18: Anyô yanḡ hêv Pol sa ba hato anêḡ abô halôk kapya. Ma Pol da hato anêḡ lamavi iyom hathak yanida banḡ. Nôḡgô Lom 16:22.

Kapya môṅ atu ba Pol hato hi Tesalonaika Abô môṅ

Tesalonaika ma malak bêṅ hamô ṅgwêk daṅ. Avômalô loṅ êṅ ma hatôm 200,000. Plovins Masedonia iniṅ gavman êmô Tesalonaika ba eyabiṅ plovins.

Pol bôk hawa Abô Mavi ba hi Tesalonaika, ma doṅtom ṅê Israeḷ doho leṅṅmaniṅ. Ba intu hasôv ba hi Belia vêm ma hi Atens vêm ma hi Kolin (Ap 17-18). Yani hayô loṅ êṅ ma hato kapya êntêk hadêṅ avômalô Tesalonaika. Yani bôk hamô haviṅ avômalô Tesalonaika sawa bidonṅ ma hatak i kethenṅ ba hi ba intu hato ek embatho iniṅ êvhaviṅ loṅ ek nimiṅ lôklokwaṅ esak malaiṅ. Ma hato abô hathak Wapômbêṅ anêṅ lahaviṅ takatu ba nêṁô lo nemberṅ esak lôk malêla takatu ba tem êpôm ṅê êvhaviṅ takatu ba bôk ema hadêṅ waklavôṅ atu ba Yisu miṅ halêm pik ami denaṅ.

Êntêk ma Pol anêṅ kapya môṅ atu ba hato hi ek thêlô hadêṅ 51 AD la.

Pol hêv lamavi

¹ *Ya Pol ma Silas lo Timoti ato kapya êntêk hadêṅ môlô avômalô ôêvhaviṅ takatu ba ômô haviṅ Kamik Wapômbêṅ lo Anyô Bêṅ Yisu Kilisi anêṅ Tesalonaika.

Wapôm lôk labali êmô imbiṅ môlô.

Pol lamavi hathak avômalô Tesalonaika iniṅ êvhaviṅ

² Wak nômbêṅ intu sapêṅ ma yêlô aêv leṅṅmavi hadêṅ Wapômbêṅ hathak môlô sapêṅ ba atenṅ mek ek môlô ma miṅ atak ami. ³ *Yêlô amô alalôaniṅ Kamik Wapômbêṅ thohavloma ba leṅṅhabi môlônim ôêvhaviṅ anêṅ ku lôk lemimhaviṅ avômalô ba ôêv i sa lôk ôêv malemim ek alalôaniṅ Anyô Bêṅ Yisu Kilisi anêṅ waklavôṅ endelêm ba umiṅ lôklokwaṅ.

⁴ Aiyaṅ thêlô, Wapômbêṅ lahaviṅ môlô ba yêlô ayala nena bôk halam môlô yôv ek numbitak yani anêṅ ⁵ *ek malê nena môṅ anôṅ ma yêlô aêv Abô Mavi hadêṅ môlô ma miṅ halêm hatôm abô oyaṅ ami. Mi, halêm haviṅ lôkliṅyak lôk Lovak Matherṅ ma kapôlôṅṅ anôṅ. Ma môlô oyala kobom takatu ba yêlô bôk adum amô môlô malêvôṅ ek hêv môlô sa. ⁶ *Wak êṅ ma môlô ôpôm malaiṅ lomaloma, ma doṅtom owa abô takatu thô lôk kapôlômim mavi atu ba halêm anêṅ Lovak Matherṅ. Udum aêṅ ba intu osopa yêlô lôk Anyô Bêṅ venṅṅgwam. ⁷ Êṅ ma hatôm môlô uik loṅôndê mavi thô hadêṅ avômalô êvhaviṅ sapêṅ anêṅ plovins Masedonia lo Akaia. ⁸ Ma anêṅ môlô ma Anyô Bêṅ anêṅ abô hi yaiṅ ba halanṅ hatôm lavuak hêk

* 1:1: Ap 17:1-9

* 1:3: 1Ko 13:13; Kol 1:4-6

* 1:5: 1Ko 2:4-5

* 1:6: Ap 17:5-9

Masedonia lo Akaia. Ma donptom miñ hamô loñ êñ iyom ami. Mi, avômalô pik sapêñ elañô abô hathak môlônim ôêvhaviñ Wapômbêñ. Aêñ ba yêlô a loñ buyañ ma thêlô bôk elañô yôv. ⁹ Ma enañ nena môlô owa yêlô thô mavi anôñ ba otak unim ñgôk ma ole am liliñ ek udum Wapômbêñ avanôñ atu ba hamô lôkmala anêñ ku. ¹⁰ Lôk oyabinñ anêñ Nakaduñ atu ba bôk hik liñ hêk ñama. Yisu tem êlêm anêñ leñ ek nêm alalô vê êñjêk waklavôñ lamaninñ atu ba tem imbitak embenñ yam.

2

Pol anêñ ku takatu ba bôk hadum hêk Tesalonaika

¹ Aiyañ thêlô, môlô oyala nena yêlô bôk ayô amô haviñ môlô ma miñ aêv yak ami. Mi, ku êñ hik anôñ. ² *Ma môlô oyala nena yêlô bôk awa vovañ lôk mama hêk Pilipai. Vêm ma yêlô atak Pilipai ba a môlônim loñ ma Wapômbêñ havatho yêlô loñ ba hêv yêlô sa ek miñ nakô esak ñê lôklokwañ takatu ba imiñ yêlô loñ siñ ami. Aêñ ba intu anañ Wapômbêñ anêñ Abô Mavi hadêñ môlô. ³ Abô takatu ba yêlô asonñ môlô lokwañ miñ halêm anêñ auk lokbañ lôk auk lônngôlônñ ma adum ek nasau môlô ami. ⁴ *Mi anôñ. Wapômbêñ bôk hayê yêlô nena hatôm ba intu hatak ku nanañ anêñ Abô Mavi bêñ halôk yêlô bahenñ. Aêñ ba yêlô miñ

anañ abô ek indum avômalô leñinmavi ami. Mi, yêlô adum ek indum Wapômbêñ atu ba hatitiñ yêlô kapô mavi. ⁵ Môlô oyala nena yêlô miñ anañ abô ek nadôk môlô lemim mena nasau môlô ek naja môlônim nômlate ami. Mi anôñ, Wapômbêñ da hamô ba hayê yêlô. ⁶ Ba intu miñ adum ek môlô mena avômalô la nebam yêlô ami.

⁷ Yêlô ma Kilisi anêñ aposel ba intu hatôm nateñ môlô ek nôñêm yêlô sa. Ma donptom dô, yêlô bôk amô labali mavi haviñ môlô hatôm avi te hayabinñ anêñ nali. ⁸ Sêbôk ma yêlô leñinñhaviñ môlô bêñ anôñ ba intu yêlô leñinmavi ba aêv Wapômbêñ anêñ Abô Mavi hadêñ môlô lôk yêlô aêv yêlôda haviñ ek malê nena yêlô leñinñhaviñ môlô bêñ anôñ. ⁹ *Aiyañ thêlô, lemimimbi ku takatu ba yêlô bôk adum amô haviñ môlô. Yêlô amô ek anañ Wapômbêñ anêñ Abô Mavi, ma donptom wak lo bôlôvônñ ma adum ku bêñ haviñ ek napôm nôm nañgañ ek nêm leñvinñkupik sa. Yêlô adum aêñ ek miñ nanêm malainñ te êndêñ môlô ami. ¹⁰ Môlô lôk Wapômbêñ oyala nena yêlô bôk adum kobom mathenñ lôk thêthônñ ma kambom mi hêk avômalô maleñinñ hadêñ môlô avômalô takatu ba ôêvhaviñ. ¹¹ *Ma môlô oyala nena yêlô bôk adum hadêñ môlô tomtom hatôm lambô hayabinñ nali. ¹² Ba asonñ môlô lokwañ lôk

* 2:2: Ap 16:19-24; 17:1-9

* 2:4: Gal 1:10

* 2:9: Ap 20:34

* 2:11: Ap 20:31

athô mólô ba aya ma aêv auk mavi ek nômô êtôm Wapômbêḅ anêḅ lahaviḅ. Yani ma ôpatu ba halam mólô ek nômô anêḅ loḅ lôkliḅyak lôk lôkmaḅgiḅ kapô.

13 *Ma yêlô athak anañ leḅiḅmavi hadêḅ Wapômbêḅ hatôm wak nômbêḅ intu hathak yêlô bôk anañ Wapômbêḅ anêḅ abô hadêḅ mólô ba olaḅô ba ôêvhaviḅ nena abô êḅ ma Wapômbêḅ da anêḅ abô, ma miḅ nosoḅ nena anyô late anêḅ abô ami. Mi, abô êḅ ma halêm anêḅ Wapômbêḅ ba hadum ku hamô mólô ḅê ôêvhaviḅ kapôlômim. 14 *Aiyaḅ thêlô, mólô bôk owa vovaḅ hatôm Wapômbêḅ anêḅ avômalô anêḅ Israeḅ takatu ba êvhaviḅ Yisu Kilisi. Mólô da unim avômalô bôk êv vovaḅ hadêḅ mólô hatôm avômalô Israeḅ bôk êv hadêḅ iniḅ avômalô takatu ba êvhaviḅ Yisu.

15 *Avômalô Israeḅ êḅ bôk ik Anyô Bêḅ Yisu lôk plopet pôpônô ma êv yêlô vê haviḅ. Wapômbêḅ miḅ lamavi hathak thêlô ami, ma thêlô ethak êpôlik ek avômalô pik sapêḅ 16 ba idum ek nimiḅ yêlô loḅ siḅ ek miḅ nanaḅ Wapômbêḅ anêḅ abô êndêḅ ḅê loḅ buyaḅ ek Wapômbêḅ nêḅ thêlô bulubiḅ ami. Ba intu thêlôniḅ kambom hathak halumbak ba Wapômbêḅ anêḅ lamaniḅ lêk hayô hamô i yôv.

Pol lahiki ek êḅḅ avômalô Tesalonaika

17 Aiyaḅ thêlô, bôk êv yêlô vê hêk mólô vauna ba abitak hatôm avômalô baloḅ, ma doḅtom yêlô kapôlôḅiḅ hamô haviḅ mólô denaḅ. Ba intu yêlô leḅiḅhiki bêḅ anôḅ ek nagê mólô, lôk adum lôklokwaḅ ek nasôk esak loḅbô. 18 Yêlôaniḅ auk lôklokwaḅ ek nasôk nagê mólô ma ya Pol yahadum lôbôlôḅ ek yasôk, ma doḅtom Sadaḅ hamiḅ yêlô loḅ siḅ. 19 *Malê te intu tem indum yêlô maleḅiḅ mavi lôk leḅiḅmavi lôk êtôm kulun kêkêlô atu ba nêḅ athêḅ bêḅ êndêḅ yêlô êḅḅek Anyô Bêḅ Yisu thohavloma êndêḅ waklavôḅ endelêm? Mólô iyom! 20 Avanoḅ, mólô ma yêlôaniḅ lôkmaḅgiḅ lôk leḅiḅmavi anoḅ.

3

Pol hêv Timoti hi Tesalonaika

1 *Bôk yêlô leḅiḅmalaiḅ hathak mólô ba miḅ hatôm nayabiḅ sawa daim ami. Ba intu yêlô leḅiḅhabi nena yai iyom namô Atens 2 *ma nanêḅ Timoti êsôk. Yani ma yêlôaniḅ aiyaḅ ba yêlô lôkthô ma Wapômbêḅ anêḅ ḅê ku haviḅ i ek anañ Kilisi anêḅ Abô Mavi bêḅ. Yêlô êv yani ek embatho mólô loḅ lôk êsô mólô liḅ esak unim ôêvhaviḅ 3 *ek malaiḅ lomalama miḅ imbuliḅ mólô

* 2:13: 2Te 2:13 * 2:14: Ap 17:5

* 2:15: Ap 9:23,29; 13:45,50; 14:2,5,19

* 2:19: Plp 2:15-16; 4:1; 2Te 1:4

* 3:1: Ap 17:15

* 3:2: Ap 16:1-3

* 3:3:

ami. Mólô bôk oyala yôv nena Wapômbêḅḅ bôk hatak malaiḅ takêḅ ek êpôm alalô takatu ba aêvhaviḅ. ⁴ Sêbôk atu ba yêlô amô haviḅ mólô ma anaḅ lôbôlôḅḅ nena tem alalô naja malaiḅ lomaloma. Ma mólô oyala nena nôḅ takêḅ lêk habitak yôv. ⁵ Ba intu miḅ hatôm yêlô namô sawa daim ami ba yahêv Timoti hathôk ek êḅjê mólônim ôêvhaviḅ. Yakô ek anyô halôk avômalô leḅḅḅ atu* esau mólô ba yêlôaniḅ ku takatu ba adum hathak mólô tem imbitak êtôm nôḅ oyaḅ.

Timoti hêv Pol thêvô hathak Tesalonaika iniḅ êvhaviḅ

⁶ *Ma lêk Timoti hatak mólô ba halêm hathak loḅbô ma hawa abô mavi hathak mólônim ôêvhaviḅ lôk lemimhaviḅ. Yani hanaḅ nena mólô othak lemimhabi yêlô lôk lemimmavi. Ma lemimhaviḅ lôklokwaḅ ek ôḅgô yêlô ma yêlô aêḅ iyom. ⁷ *Ba intu aiyaḅ thêlô, mólônim ôêvhaviḅ hêv yêlô thêvô hathak malaiḅ lôk vovaḅ lomaloma takatu ba hapôm yêlô. ⁸ Êḅ ma yêlô ayala nena mólô umiḅ lôklokwaḅ hathak Wapômbêḅḅ ba intu hadum yêlô amô lôkmala hathak loḅbô. ⁹ Ma yêlô abô ba leḅḅḅmavi anêḅ dôêḅḅ hathak mólô hêk Wapômbêḅḅ ma ba intu miḅ hatôm nabam leḅḅḅmavi êḅ katô êḅḅḅḅ Wapômbêḅḅ ami.

¹⁰ Wak lo bôlôvôḅḅ ma yêlô ateaḅ mek lôklokwaḅ ek nasôk nagê mólô lôk nanêm mólô sa esak nôḅ takatu ba mi denaḅ ek unim ôêvhaviḅ injik lôkanôḅḅ.

Pol hateaḅ mek hathak avômalô Tesalonaika

¹¹ *Alalôaniḅ Kamik Wapômbêḅḅ da lôk alalôaniḅ Anyô Bêḅḅ Yisu tem nepesaḅ loḅḅḅndê thêthôḅḅ te ek yêlô nasôk nagê mólô. ¹² Ma Anyô Bêḅḅ indum ek mólô lemimibiḅḅ avômalô êvhaviḅ lôk avômalô sapêḅḅ bêḅḅ anôḅḅ êtôm yêlô adum hadêḅḅ mólô. ¹³ Ma yani embatho mólô kapôlômim loḅḅ ek mólô nôḅḅḅ matheaḅḅ ma kambom mi êḅjêk alalôaniḅ Kamik Wapômbêḅḅ ma êḅḅḅḅ wak atu ba alalôaniḅ Anyô Bêḅḅ Yisu endelêm imbiḅḅ anêḅḅ ḅjê matheaḅḅ.

4

Nasopa Wapômbêḅḅ anêḅḅ la-haviḅ

¹ Yôv, aiyaḅ thêlô, yêlô bôk adôḅḅ mólô hathak Wapômbêḅḅ anêḅḅ loḅḅḅndê nôḅḅḅ lo nombeḅḅ ek nundum yani lamavi ma lêk osopa yôv. Ma yêlô asoaḅḅ mólô lokwaḅḅ hathak Anyô Bêḅḅ Yisu anêḅḅ athêḅḅ nena nosopa loḅḅḅndê êḅḅ mathalaleḅḅ. ² Mólô oyala abô takatu ba yêlô bôk aêv hadêḅḅ mólô hathak Anyô Bêḅḅ Yisu anêḅḅ lôklokwaḅḅ yôv.

³ *Êḅḅḅḅḅ ma Wapômbêḅḅḅ anêḅḅ lahaviḅḅḅ nena mólô

* 3:5: Anyô êḅḅḅ ma Sadaḅ. * 3:6: Ap 18:5 * 3:7: 2Te 1:4 * 3:11: 2Te 2:16-17 * 4:3: 1Te 5:23; 1Pi 1:16

numbitak matherj ba notak sek walilin. ⁴ *Yani la-havinj mólô tomtom noyabinj unim kupik êtôm Wapômbêj anêj ek avômalô lôkthô nebam. ⁵ Minj thethanjak êmbôv o inanj nê daluk ami. Thêlô minj eyala Wapômbêj ami. ⁶ Ma minj mólô nosau mólôvianj ba nundum sek esak vênj ami. Yêlô bôk ananj lôklokwanj hadêj mólô yôv nena Wapômbêj tem nêmvovanj vianj esak nômv takêj lôkthô. ⁷ *Wapômbêj minj halam alalô ek namô lelaik ami. Mi, halam alalô ek namô matherj. ⁸ *Aêj ba ôpatu ba hadô abô êntêk ma hadô Wapômbêj atu ba hêv anêj Lovak Matherj hadêj mólô. Ma minj hadô anyô iyom ininj abô ami.

Alalô leñjimbinj avômalô

⁹ *Wapômbêj bôk hadôj mólô yôv hathak kobom leñjimbinj mólôvianj ba intu yêlô minj hatôm nato abô esak kobom êj ami. ¹⁰ Mólô bôk udum aêj hadêj mólôvianj takatu ba êmô malak nena-nena anêj plovins Masedonia kapô. Ma donjom aianj thêlô, yêlô asonj mólô lokwanj ek nundum aêj mathalalenj. ¹¹ *Ma nundum ek nômvô labalina lôk noyabinj amda unim ku. Ma nundum ku ek nônvêm am sa êtôm atu ba yêlô bôk ananj hadêj mólô yôv. ¹² Nundum aêj ek minj nônvêm malainj êndêj anyô yanj ek eyabinj mólô ami, lôk

nê takatu ba minj êvhavinj ami tem nêgê mólônim kobom nena mavi anôj.

Waklavôj Yisu endelêm

¹³ Aianj thêlô, yêlô leñjinhavinj mólô noyala katô esak malêla takatu ba tem êpôm nê êvhavinj takatu ba bôk ema yôv. Yakô mólô kapôlômim malainj êtôm nê daluk takatu ba minj êv maleñinj ek nimbiyô esak loñbô ami. ¹⁴ *Alalô êvhavinj nena Yisu hama ba haviyô hathak loñbô. Ba intu alalô aêvhavinj nena nê êvhavinj Yisu takatu ba bôk ema yôv ma tem Wapômbêj injik i linj êtôm hik Yisu linj ba nimbiyô esak loñbô ba nêlêm imbinj Yisu. ¹⁵ *Êntêk ma Anyô Bêj Yisu da anêj abô takatu ba lêk yêlô ananj. Alalô takatu ba amô lôkmala denanj ma Anyô Bêj anêj waklavôj endelêm hayô ma tem minj ana namôj ek avômalô takatu ba bôk ema yôv ami. ¹⁶ Mi, Anyô Bêj da tem êndôk anêj leñj lôk kaêk ma anjela bêj atu tem endam ma Wapômbêj anêj lavuak tem niyuv. Êj ma nê njama takatu ba bôk êvhavinj Kilisi tem nimbiyô môj. ¹⁷ Êj ma Wapômbêj tem isup alalô takatu ba amô lôkmala denanj lôk nê njama takatu ba êvhavinj ek napôm Anyô Bêj êndôk buliv. Ma tem namô imbinj yani wak nôvbêj intu sapêj. ¹⁸ Aêj ba nônvêm am da thêvô esak abô êntêk.

* 4:4: 1Ko 6:13 * 4:7: Hib 12:14; 1Pi 1:15-16 * 4:8: Luk 10:16; 2Ko 1:22

* 4:9: Jon 13:34 * 4:11: Ep 4:28 * 4:14: Lom 14:9; 1Ko 15:3-4,12 * 4:15: 1Ko 15:51-52

5

Nôpôpêk am ek Anyô Bêḡ anêḡ endelêm

¹ Aiyañ thêlô, yêlô miḡ hatôm nato abô êndêḡ môlô esak wak lo ayôḡ alê intu ba Anyô Bêḡ tem endelêm esak loḡbô ami. ² *Mi. Môlô bôk oyala yôv nena Anyô Bêḡ anêḡ waklavôḡ ma tem êlêm êtôm anyô vani halêm hadêḡ bôlôvôḡ. ³ *Avômalô tem nenan nena, “Alalô lêk amô mavi ma malaiḡ mi.” Êḡ ma ketheḡ oyaḡ ma malaiḡ bêḡ tem imbuiḡ thêlô êtôm vovaḡ hapôm avi lôk lasabeḡ ek embathu. Ba tem miḡ nêsvôv ami.

⁴ Ma doḡtom, aiyañ thêlô, môlô miḡ ômô momaḡiniḡ ek waklavôḡ êḡ indum môlô noboloba êtôm anyô vani te ami. ⁵ *Mi, alalô sapêḡ ma wak lo deda iniḡ avômena ma miḡ bôlôvôḡ lo momaḡiniḡ iniḡ ami. ⁶ Ba intu napuki loḡ ba namô lêlê ma miḡ naḡgêk êtôm avômalô vi ami. ⁷ Ma vi atu ba êk sôm, ma êk hadêḡ bôlôvôḡ. Ma vi atu ba inum waiḡ ba elo molo, ma elo molo hadêḡ bôlôvôḡ. ⁸ *Ma doḡtom alalô ma wak anêḡ ba intu napuki loḡ. Ma alalôaniḡ aêvhaviḡ lôk leḡiḡhaviḡ tem êtôm moko biḡdaluk. Ma nanêm maleḡ ek waklavôḡ Wapômbêḡ nêm alalô bulubiḡ tem êtôm akôk kuluj vovak.

⁹ Wapômbêḡ hatak alalô ek nêm alalô bulubiḡ esak alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi ma miḡ hatak alalô ek naja anêḡ lamaniḡ ami. Mi. ¹⁰ *Yani hama ek alalô ba intu alalô amô lôkmala mena ama ma hatôm amô lôkmala haviḡ yani. ¹¹ Aêḡ ba nônêm amda thêvô lôk nobatho am loḡ êtôm intu othak udum.

Nê êvhaviḡ iniḡ loḡôndê ne-sopa

¹² Aiyañ thêlô, yêlô anañ ek môlô nodovak nê takatu ba idum ku bêḡ hathak môlô lôk eyabiḡ môlô hathak Anyô Bêḡ anêḡ ku lôk ik auk mavi thô hadêḡ môlô ek notak kobom kambom. ¹³ Ma lemimimbiḡ i ba nônêm athêḡ bêḡ êndêḡ nê takêḡ esak iniḡ ku. Ma nômô yôhok mavi imbiḡ am.

¹⁴ *Aêḡ ba aiyañ thêlô, yêlô asoḡ môlô lokwaḡ ek nonañ lôklokwaḡ êndêḡ nê ku mi ek nindum ku lôk nônêm nê takatu ba êkô thêvô ma nônêm nê vau hathak êvhaviḡ sa. Ma nômô malinḡyaô imbiḡ avômalô sapêḡ. ¹⁵ *Noyabiḡ am ek wak nômbêḡ intu ma nundum mavi imbiḡ am lôk avômalô sapêḡ. Ma môlô te miḡ injik anyô yaḡ anêḡ kambom liliḡ ami. Mi.

¹⁶ *Wak nômbêḡ intu sapêḡ ma lemimmavi. ¹⁷ Lôk noteḡ mek ma miḡ notak ami. ¹⁸ *Ma nônêm lemimmavi êndêḡ Wapômbêḡ esak

* 5:2: Mat 24:42-43; 2Pi 3:10; ALK 3:3

Lom 13:12 * 5:8: Ais 59:17; Ep 6:14,17

2Te 3:6,11 * 5:15: Lom 12:17; 1Pi 3:9

* 5:3: Mat 24:39; Luk 21:34-35 * 5:5:

* 5:10: Lom 14:8-9; 1Te 4:14 * 5:14:

* 5:16: Plp 4:4 * 5:18: Ep 5:20

malêla takatu ba habitak.
Wapômbêḅ anêḅ lahaviḅ
nena môlô takatu ba ômô
haviḅ Yisu Kilisi nundum
aêḅ. ¹⁹ *Ma miḅ numiḅ

Lovak Mathêḅ anêḅ ku loḅ
siḅ ami. ²⁰ Lôk miḅ nôndô
abô plopet takatu ba Lovak
Mathêḅ hêv hadêḅ môlô ami.

²¹ *Noyawê nômkama sapêḅ
ma nobaloḅ nôḅ takatu ba
mavi loḅ. ²² Ma nobasiḅ am
ek kambom lomaloma sapêḅ.

²³ *Wapômbêḅ da ma yôhok
anêḅ ôdôḅ ba tem indum
môlô numbitak mathêḅ anôḅ
lôk eyabiḅ unim dahôlômim
lôk auk ma kupik dedauḅ
mavi ek kambom mi êndêḅ
waklavôḅ atu ba alalôaniḅ
Anyô Bêḅ Yisu Kilisi endelêm.

²⁴ Ôpatu ba halam môlô
hathak hasopa anêḅ abô ba
tem indum aêḅ ek abô takêḅ
injik anôḅ.

²⁵ *Aiyaḅ thêlô, notêḅ
mek ek yêlô. ²⁶ Ma nokam
môlôviyaḅ esak kobom
yôhok mathêḅ. ²⁷ Yahanay
lôklokwayḅ hathak Anyô Bêḅ
anêḅ athêḅ nena nosam
kapyâ êntêk êndêḅ môlôviyaḅ
lôkthô.

²⁸ Alalôaniḅ Anyô Bêḅ Yisu
Kilisi anêḅ wapôm êmô imbiḅ
môlô sapêḅ.

* 5:19: Ep 4:30 * 5:21: 1Jon 4:1 * 5:23: 2Te 3:13 * 5:25: Kol 4:3; 2Te 3:1

Kapya yaŋ atu ba Pol hato hi Tesalonaika Abô môn

Hatôm ayôn baheŋvi ba lahavute la atu ba Pol hamô Kolin ma hato kapya yaŋ haveŋ yam êntêk hadêŋ avômalô Tesalonaika. Pol hato ek embatho iniŋ êvhaviŋ loŋ ma hanaŋ abô doho haviŋ ek epesaŋ iniŋ auk esak waklavôn atu ba tem Yisu endelêm.

Hato hadêŋ 51 mena 52 AD la.

Pol hêv lamavi

¹ Ya Pol ma Silas lo Timoti, yêlô ato kapya êntêk hadêŋ môlô avômalô ôêvhaviŋ takatu ba ômô haviŋ alalôaniŋ Kamik Wapômbêŋ lo Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ Tesalonaika.

² *Kamik Wapômbêŋ lo Anyô Bêŋ Yisu Kilisi iniŋ wapôm lôk labali êmô imbiŋ môlô.

Avômalô Tesalonaika miŋ êv yak hathak malaiŋ ami

³ Aiyaŋ thêlô, yêlô athak aêv leŋiŋmavi hadêŋ Wapômbêŋ hathak môlô hatôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Êŋ ma mavi ek malê nena môlônim ôêvhaviŋ halumbak hi ba hi ma môlô tomtom unim lemimhaviŋ môlôviyaŋ habitak bêŋ.

⁴ *Ba intu yêlô abam môlô

hadêŋ avômalô êvhaviŋ anêŋ luvuluvu. Ba anaŋ nena avômalô ibuliŋ môlô ba owa malaiŋ lomalama, ma doŋtom ôêvhaviŋ Yisu ba umiŋ lôklokwaŋ denaŋ.

Wapômbêŋ tem indum abô

⁵ Nôm takêŋ hik thô nena Wapômbêŋ anêŋ hadum abô ma thêthôn iyom ba tem enaŋ nena môlô hatôm nômô yani anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô atu ba lêk owa malaiŋ hathak.

⁶ *Avanôn, Wapômbêŋ tem indum abô thêthôn ba nêmalaiŋ êndêŋ nê takatu ba êv malaiŋ hadêŋ môlô. ⁷ *Ma nêmalovak êndêŋ môlô takatu ba owa malaiŋ lôk yêlô imbiŋ êndêŋ waklavôn atu ba Anyô Bêŋ Yisu lôk anêŋ aŋela lôklokwaŋ netak leŋ ba nêlêmalaiŋ yaiŋ lôk atum dahalaŋ. ⁸ *Ma nêmalovovaŋ viyaŋ êndêŋ nê takatu ba êthôn Wapômbêŋ lôk nê takatu ba miŋ esopa alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu anêŋ Abô Mavi ami. ⁹ *Vovaŋ bêŋ tem imbuliŋ nê takêŋ êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ ba tem nêmalodaimbô ênjêk Anyô Bêŋ ma lôk anêŋ lôklokwaŋ lôkmaŋgiŋ. ¹⁰ *Nôm takêŋ tem imbitak êndêŋ waklavôn yani endelêm ek anêŋ avômalô mathen takatu ba êvhaviŋ nêmbô anêŋ athêŋ lôk nebam yani. Ma môlô aêŋ iyom ek malê nena môlô ôêvhaviŋ yêlôaniŋ abô haviŋ.

* 1:2: Lom 1:7

* 1:4: 2Ko 7:4; 1Te 2:19

* 1:6: Lom 12:19

* 1:7: 1Te

3:13

* 1:8: Ais 66:15

* 1:9: Ais 2:10

* 1:10: Kol 3:4

Eteŋ mek ek avômalô Tesalonaika

¹¹ *Ba intu yêlô atenŋ mek wak nômbênŋ intu ek môlô nena alalôaniŋ Wapômbênŋ indum ek môlô nômô êtôm atu ba yani bôk halam môlô ek nômô aênŋ, lôk nêmb lôklokwanŋ êndênŋ môlô ek nundum nômb mavi takatu ba leminhaviŋ nundum lôk nundum ôêvhaviŋ anênŋ ku sapênŋ. ¹² Ma yahatenŋ mek takênŋ ek Anyô Bênŋ Yisu enja athênŋ bênŋ esak môlô ma môlô noja athênŋ bênŋ esak yani esak alalôaniŋ Wapômbênŋ lôk Anyô Bênŋ Yisu Kilisi iniŋ wapôm.

2

Anyô lêndônŋ kôtônŋ atu tem êyô

¹ Aiyanŋ thêlô, yêlôaniŋ abô te hêk ek nananŋ êndênŋ môlô esak alalôaniŋ Anyô Bênŋ Yisu Kilisi anênŋ endelêm ba isup alalô esak donŋtom ek napôm yani. ² Anyô late hasau nena Anyô Bênŋ anênŋ waklavônŋ lêk halêm yôv, êŋ ma miŋ nosonŋ kakapuk ba unim auk endowaliŋ kethenŋ ami. Anyô late hananŋ nena Lovak Mathenŋ hêv abô êŋ mena yêlô ato abô êŋ halôk kapya ma miŋ nônbêmimbiŋ thêlô ami. ³ *Lôk miŋ notak thêlô ek nesau môlô ami. Mi, waklavônŋ êŋ tem imbitak embenŋ yam ek waklavônŋ êvôliŋ dômiŋ hadênŋ Wapômbênŋ lôk anyô lêndônŋ kôtônŋ anênŋ waklavônŋ êlêm yaiŋ. Yani ma anyô

pik atu ba tem Wapômbênŋ imbuliŋ. ⁴ *Yani tem nêmb ida liŋ ba êpôlik ek Wapômbênŋ lôk nômkama sapênŋ takatu ba avômalô elam nena mathenŋ. Ma tem ni êyô êmô Wapômbênŋ anênŋ unyak mathenŋ kapô ba enanŋ nena yanida ma Wapômbênŋ.

⁵ Bôk yahamô haviŋ môlô ma yahananŋ nômb takênŋ yôv. Lemim hêv siŋ e? ⁶ Ma lêk oyala nômb atu ba havalonŋ yani lonŋ ba hayabiŋ waklavônŋ atu ba Wapômbênŋ hatak ek ende yaiŋ. ⁷ Kobom leŋôndônŋ kôtônŋ lêk hadum anênŋ ku menanŋna hamô kapô. Tem indum aênŋ endeba Wapômbênŋ nêmb anyô atu ba hamiŋ lonŋ siŋ vê am. ⁸ *Êŋ ma anyô lêndônŋ kôtônŋ êŋ tem ende yaiŋ. Vêmb ma tem Anyô Bênŋ Yisu endelêm ma anênŋ abôlêk auk tem injik ôpênŋ vônô lôk anênŋ deda lôkmangiŋ injik ôpênŋ anênŋ lôklokwanŋ pesa. ⁹ *Anyô lêndônŋ kôtônŋ êŋ tem êlêm lôk lôklokwanŋ bênŋ ek indum Sadaŋ anênŋ ku lôk lavônŋiŋ ma nômbithi oyanŋ lomaloma. ¹⁰ Tem indum kambom lomaloma ek esau avômalô takatu ba evenŋ lonŋôndê ŋama ek malê nena thêlô miŋ êvhaviŋ abô avanônŋ takatu ba hatôm nêmb i bulubiŋ ami. ¹¹ Ba intu Wapômbênŋ tem nêmb auk lokbanŋ lôkliŋyak ek esau thêlô ek nênbêmimbiŋ abôyanŋ takatu. ¹² Aênŋ ba avômalô takatu ba miŋ êvhaviŋ abô

* 1:11: Kol 1:9; 1Te 1:2-3 * 2:3: 1Ti 4:1; 1Jon 2:18; 4:3 * 2:4: Ese 28:2; Dan 11:36 * 2:8: Ais 11:4; ALK 19:15 * 2:9: ALK 13:11-13

avanôṅ ami ma leñimavi hathak iniṅ kambom ma Wapômbêṅ tem enaṅ iniṅ kambom bêṅ.

Numiṅ lôklokwaṅ

13 *Aiyaṅ thêlô takatu ba Anyô Bêṅ lahaviṅ, yêlô athak aêv leñimavi wak nômbêṅ intu hadêṅ Wapômbêṅ hathak môlô. Êṅ ma mavi ek malê nena môṅ anôṅ ma yani hatak môlô ek nêṅ môlô bulubiṅ. Ma hêv môlô bulubiṅ hathak môlônim ôêvhaviṅ abô avanôṅ lôk Lovak Matherṅ anêṅ ku takatu ba hadum ek môlô numbitak mathêṅ. 14 Yani halam môlô hathak Abô Mavi atu ba yêlô anaṅ ek alalôaniṅ Anyô Bêṅ Yisu anêṅ lôkmanṅiṅ imbi êyô môlô vôv.

15 Ba intu aiyaṅ thêlô, numiṅ lôklokwaṅ ba nobaloṅ abô avanôṅ takatu ba yêlô ato lo anaṅ hadêṅ môlô loṅ.

Pol anêṅ mek

16-17 Alalôaniṅ Anyô Bêṅ Yisu da lo Kamik Wapômbêṅ nêṅnêṅ môlô thêvô ma nembatho môlô loṅ esak nômkama mavi nômbêṅ atu ba môlô udum lo onaṅ. Wapômbêṅ lahaviṅ alalô ba hathak anêṅ wapôm ma hêv alalô thêvô atu ba tem miṅ nêṅ yak ami lôk havak abô hathak nôṅ mavi takatu ba nanêṅ maleṅ esak.

3

Notêṅ mek êndêṅ Wapômbêṅ ek nêṅ yêlô sa

1 Ma aiyaṅ thêlô, notêṅ mek ek Wapômbêṅ nêṅ yêlô sa ek Anyô Bêṅ anêṅ abô ni pik sapêṅ ketherṅ ek enja athêṅ bêṅ êtôm atu ba bôk udum. 2 Ma notêṅ mek ek Wapômbêṅ nêṅ yêlô vê êñjêk ṅê sek lôk ṅê kambom ek malê nena avômalô vi miṅ êvhaviṅ ami denaṅ.

3 Ma donṅtom Anyô Bêṅ hasopa anêṅ abô iyom ba tem embatho môlô loṅ ma eyabiṅ môlô ek ṅgôk kambom atu.

4 *Hathak Anyô Bêṅ anêṅ lôklokwaṅ ma yêlô ayala avanôṅ nena abô takatu ba anaṅ, ma môlô lêk udum ba tem nundum ni thêthô. 5 Anyô Bêṅ injik môlônim kapôlômim liṅ ek noyala Wapômbêṅ anêṅ kobom lahaviṅ lôk Kilisi anêṅ kobom hamiṅ lôklokwaṅ hathak malaiṅ lomaloma.

Avômalô lôkthô nindum iniṅ ku

6 *Aiyaṅ thêlô, yêlô anaṅ lôklokwaṅ hadêṅ môlô hathak alalôaniṅ Anyô Bêṅ Yisu Kilisi anêṅ athêṅ nena nôṅmô daim ek môlôviyaṅ takatu ba êṅmô ku mi ba miṅ esopa abô takatu ba yêlô êv hadêṅ môlô ami. 7 *Môlô oyalala nena mavi ek nosopa yêlô veṅiṅgwam. Ma sêbôk atu ba yêlô amô haviṅ môlô, ma miṅ amô ku mi ami. 8 *Mi, yêlô adum ku lôklokwaṅ bôlôvôṅ ba wak ek miṅ nanêṅ malaiṅ êndêṅ môlô ek noyabiṅ yêlô ami.

* 2:13: Ep 1:4; 2Te 1:3

* 3:4: 2Ko 7:16; Gal 5:10

* 3:6: Lom 16:17

* 3:7:

Plp 3:17

* 3:8: 1Te 2:9

* 3:9: 1Ko 9:4; 1Te 1:6

Lôk yêlô miñ añ anyôla anêñ nôm oyañ ami. ⁹ *Yêlô hatôm nanañ ek môlô nôñêm yêlô sa esak nôm. Ma donjom yêlô miñ bôk adum aêñ ami ek aņgik loņondê thô êndêñ môlô. ¹⁰ Sêbôk ba yêlô amô haviñ môlô ma aêv abô êntêk hadêñ môlô nena, “Anyô te miñ hadum ku ami ma miñ enjañ nôm ami.” ¹¹ *Ma donjom yêlô alaņô nena môlô vi ôêk vau ma ku mi ma olom oveñ lounyak ba ôêv vemimbôlêk yakyak hathak avômalô vi. ¹² *Ma hathak Anyô Bêñ Yisu Kilisi anêñ athêñ, yêlô anañ lôklokwañ hadêñ avômalô anêñ aêñ ek nêmô malinyaô ba nindum ida iniñ ku ek nejañ nôm. ¹³ *Ma aiyañ thêlô, miñ môlô vau ek nundum nôm takatu ba mavi ami.

¹⁴ Anyô late miñ hasopa yêlôaniñ abô takatu ba ato ami, êñ ma ôņgô ôpêñ katô. Ma nômô daim ek yani ek yani mama esak kobom êñ. ¹⁵ *Ma donjom miñ nôņgô yani êtôm anyô atu ba hik vovak haviñ o ami. Mi, onañ abô imbiñ yani êtôm mamuyañ ek nêm auk mavi êndêñ yani.

Abô anêñ dañ

¹⁶ Anyô Bêñ ma yôhok anêñ ôdôñ ba tem nêm yôhok êndêñ môlô esak nômkama sapêñ êtôm wak nômbêñ intu. Anyô Bêñ êmô imbiñ môlô sapêñ.

¹⁷ Ya Pol yahathak yahato abô dañ êntêk iyom hathak

yada yabahen hêk kapya takatu ba yahanañ ba eto ek hik thô nena kapya takên halêm anêñ ya.

¹⁸ Alalôaniñ Anyô Bêñ Yisu Kilisi anêñ wapôm êmô imbiñ môlô lôkthô.

Kapya môḡ atu ba Pol hato hadêḡ Timoti Abô môḡ

Pol hato kapya êntêk hadêḡ Timoti. Timoti ma anyô Listla te (Ap 16:1). Lambô ma anyô Glik te ma talêbô ma avi Israel. Pol lo Silas bôk i enaḡ Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi evenḡ ma ewa Timoti havinḡ (Ap 16:1-4). Vêḡ ma Pol hi hamô Epesus hatôm sond-abêḡ lô ba hanaḡ Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi ma Timoti hamô ba hadum ku êḡ havinḡ (Ap 19:1-22). Havenḡ yam ma Pol hatak Timoti ek eyabinḡ avômalô êvhavinḡ anêḡ Epesus ma hi plovins Masedonia. Ma Pol hayê nena tem êmô loḡ êḡ sawa daim ba intu hato kapya êntêk ek nêḡ Timoti sa. Hato hathak loḡondê eyabinḡ nê êvhavinḡ lôk kobom nêḡnêḡ yenḡ êndêḡ Wapômbêḡ lôk eyabinḡ i esak kêdôḡwaga abôyaḡ.

Hato hadêḡ 64 AD la.

¹ Ya Pol, Yisu Kilisi anêḡ aposel yahato kapya êntêk. Wapômbêḡ anyô hév alalô bulubinḡ lôk Yisu Kilisi ôpatu ba alalô aêḡ malenḡ, thai enaḡ abô ba yahabitak Yisu Kilisi anêḡ aposel.

² *Hadêḡ o Timoti yenaḡ okna anôḡ atu ba hôêvhavinḡ.

Kamik Wapômbêḡ lôk Yisu Kilisi alalôaniḡ Anyô Bêḡ ininḡ

wapôm lôk kapôlôḡinḡ ma labali êmô imbinḡ o.

Nanḡik abôyaḡ pesa

³ Sêbôk atu ba yaha plovins Masedonia ma yahasonḡ o lokwaḡ nena ôḡmô Epesus ek onanḡ êndêḡ nê takatu ba êdôḡ avômalô hathak êvhavinḡ anêḡ ôdôḡ yanḡ nena netak ininḡ ku êḡ. ⁴ *Ma miḡ thêlô nimbi kukuthinḡ abôyaḡ bô lôk nekatuḡ limi bôbô takatu ba êthôḡ palinḡ ami. Nôm takêḡ hadum ba avômalô leninḡhabui ma miḡ hév thêlô sa ek nêḡnêḡmimbinḡ Wapômbêḡ anêḡ auk ami. ⁵ Yahananḡ abô takêḡ ek alalôaniḡ kapôlôḡinḡ êḡjêk mabuḡ lôk nasôḡ ba naya lôk nanêḡmimbinḡ avanôḡ ek leninḡimbinḡ avômalô vi. ⁶ Avômalô doho lêk etak auk takêḡ ba idum mayaliv hatôm abô anêḡ ôdôḡ mi. ⁷ Thêlô miḡ eyala abô takatu ba enaḡ hathak ami ba leninḡhavinḡ nimitak êtôm anyô êv auk hathak abô balabuḡ ba idum hatôm thêlôda nê lôk kauk.

⁸ *Ma donḡtom alalô ayala nena anyôla miḡ halela abô balabuḡ ami, êḡ ma nôḡm mavi anôḡ. ⁹ Ma bôk ayala yôḡv nena balabuḡ ma miḡ eto ek nê thêthôḡ ami. Mi. Eto ek nê takatu ba miḡ esopa Wapômbêḡ anêḡ abô ami lôk nê lenḡondôḡ kôḡtôḡ lôk nê miḡ êvhavinḡ ami lôk nê kambom lomaloma lôk nê miḡ mathenḡ ami lôk nê ibulinḡ Wapômbêḡ lôk nê ik lami lo taluvi vônô lôk nê ik anyô vônô. ¹⁰ Ma eto

* 1:2: Ap 16:1-3; Tit 1:4 * 1:4: 1Ti 4:7; Tit 1:14 * 1:8: Lom 7:12,16

ek nê idum sek haviņ anyô yaņ yanavi lôk anyô da idum i ma avi da idum i, lôk nê ewa anyô vi vani hatôm iniņ nê ku lôk nê enaņ abôyaņ êmô loņ idum abô. Eto balabuņ êņ ek kambom takêņ lôk nôm lada takatu ba miņ esopa auk thêthôn ami. ¹¹ Auk thêthôn êņ ma abô mavi atu ba hik Wapômbêņ atu ba ida hamô mavi anêņ lôkmaņgiņ thô ma bôk hêv hadêņ ya ek yayabiņ.

Pol hêv lamavi hadêņ Wapômbêņ

¹² *Yisu Kilisi hêv lôklokwaņ hadêņ ya ba hayala yenaņ ku mavi. Ba intu hêv ya ek yandum anêņ ku. Aêņ ba intu yahêv yalenmavi hadêņ Yisu Kilisi alalôaniņ Anyô Bêņ. ¹³ *Sêbôk atu ba miņ yahêvhaviņ ami ba yahasoņ nena yahadum mavi ba yahanañ abôma hathak Wapômbêņ lôk yahêv vovaņ hadêņ anêņ avômalô ma ya anyô yalenņaņa. Ma doņtom Wapômbêņ hêv kapô ek ya. ¹⁴ Anyô Bêņ ma anyô wapôm ba haņgasô êvhaviņ lôk leņiņmavi atu ba yahapôm hêk Yisu Kilisi aleba anêņ daņ mi.

¹⁵ *Êntêk ma abô avanôn biņ ba avômalô sapêņ nênimimbiņ. Yisu Kilisi halôk pik ba halêm ek nênim avômalô kambom bulubiņ. Ma yada ma anyô ôvathek anôn. ¹⁶ Ba intu Wapômbêņ hêv kapô ek ya anyô ôvathek kambom êņ

ek yani injik Yisu Kilisi anêņ maliņyaô atu ba anêņ daņ mi thô ek avômalô nêgê ba nênimimbiņ ma neja lôkmala atu ba nênim wak nômbêņ intu sapêņ. ¹⁷ Wapômbêņ ma kiņ hatôm wak nômbêņ intu sapêņ ba ida hamô lôkmala. Ma avômalô miņ hatôm nêgê ami. Yanida ma Wapômbêņ. Aêņ ba nanênim athêņ lôkmaņgiņ êndêņ Wapômbêņ wak nômbêņ intu sapêņ. Avanôn.

Timoti injik vovak lôklokwaņ esak kobom kambom

¹⁸ Timoti yenaņ okna, sêbôk ma plopet enaņ abô hathak o. Yahavatho thêlôniniņ abô loņ hathak ku takatu ba bôk yahêv hadêņ o yôv. Lemimbi abô takêņ ek nuņgwik vovak mavi atu. ¹⁹ Ombaloņ hôêvhaviņ loņ lôk ôsô o ba oya. Doho bôk êpôlik hathak auk êņ ba iniņ êvhaviņ hatôm yeņ hamô ôthôm lôk lovak bêņ ba hamô yeņ vose. ²⁰ *Himeneus lo Aleksanda bôk idum aêņ ba yahêv i hadêņ Sadaņ ek thai neja auk ek miņ thai nenaņ abôma esak Wapômbêņ ami.

2

Nateņ mek ek nênim avômalô vi sa

¹ Aêņ ba nodañô! Môlô noteņ mek bêņ anôn ba nonañ môlônim lemimhaviņ bêņ lôk nônim lemimmavi esak avômalô sapêņ. Ma

* **1:12:** Ap 9:15; 1Ko 15:9-10; Gal 1:15-16
* **1:20:** 1Ko 5:5; 2Ti 4:14-15

* **1:13:** Ap 8:3; 9:1-5 * **1:15:** Luk

nonaŋ injik Wapômbêŋ liŋ ek nêŋ avômalô takatu ba leŋiŋmalaiŋ sa. Ma noteŋ mek ek ² kiŋ lôk nê bêtêŋ takatu imbiŋ ek alalô namô labali mavi lôk namô malinyaô ek alalô nasopa Wapômbêŋ ba namô yani vibiŋ. ³ Mek takêntêk ma mavi ba tem indum alalôaniŋ Wapômbêŋ anyô hêv alalô bulubiŋ lamavi. ⁴ Yani lahaŋiŋ avômalô lôkthô neyala abô avanôŋ ek nêŋ thêlô bulubiŋ aêntêk nena ⁵ Wapômbêŋ ma doŋtom. Ma Yisu Kilisi iyom intu anyô yôhok ek embak avômalô loŋ imbiŋ Wapômbêŋ. ⁶ *Ma Wapômbêŋ bôk hatak anêŋ waklavôŋ te yôv ba intu hêv Yisu Kilisi êŋ ek nêŋ avômalô vuli lôk injik thô nena Wapômbêŋ lahaŋiŋ nêŋ avômalô sapêŋ bulubiŋ. ⁷ *Yisu habi baŋ hayô hêk ya ek yandum ku aposel ek yanaŋ abô mavi êntêk bêtêŋ. Ya anyô yahêv auk hathak êvhaŋiŋ anôŋ hadêŋ nê daluk. Yahananŋ avanôŋ biŋ. Ma miŋ yahananŋ abôyaŋ ami.

⁸ Ba yalenhaŋiŋ anyô sapêŋ netak leŋiŋŋaŋa lôk abô êkôki lôk nimbitak matheŋ ma nêŋ nêŋ bahenŋiŋ liŋ ba neteŋ mek.

Avi iniŋ kobom nindum

⁹ *Ma yalenhaŋiŋ avi nijik kwêv mavi lôk nipuk sôp mavi lôk nepesaŋ i mavi êtôm atu ba miŋ êbôŋ ami. Ma miŋ nibutiŋ leŋiŋkadok

detaim lôk nebanu kômkom gol lôk kômkom kêkêlô esak leŋiŋkupik ma nijik kwêv lo sôp lôkmaŋgiŋ ami. ¹⁰ *Thêlô leŋiŋimbi auk ek nindum mavi lomalama. Êŋ ma iniŋ kwêv lo sôp. Avi takatu ba elanô Wapômbêŋ anêŋ abô ba esopa ethak idum aêŋ.

¹¹ Môlô othak doŋtom ek nônêŋ yeŋ, êŋ ma avi nêŋ anyô vibiŋ iyom ba nêŋ bônôŋ ek neja auk. ¹²⁻¹³ *Wapômbêŋ hapesan Adam hamôŋ ma Ewa haveŋ yam. Ba intu miŋ yahatak avi ek nêŋ nêŋ auk mena nêŋ ek anyô ami. Thêlô nêŋ bônôŋ iyom. ¹⁴ *Ma Sadaŋ miŋ hasau Adam ami. Yani hasau Ewa ba habitak avi lëndôŋ kôtôŋ. ¹⁵ Ma doŋtom avi te tem embathu amena ba avi takatu ba êvhaŋiŋ ba êmô matheŋ ma leŋiŋhaŋiŋ lôk eyabiŋ i mavi ma tem neja bulubiŋ.

3

Avaka iniŋ abô

¹ *Êntêk ma abô avanôŋ. Anyôla anêŋ auk nena imbitak avaka, êŋ ma mavi. ² *Ma avômalô nêgê ôpêŋ nena anyô thêthôŋ vêmam ka nendam ek imbitak anyô bêtêŋ. Ma êmô tiŋiŋ imbiŋ yanavi. Yani anyô auk mavi lôk hapuki loŋ ma hamô batôŋ oyaŋ lôk hawa avômalô thô ma hadôŋ avômalô mavi. ³ Yani miŋ inum waiŋ ba endo molo

* **2:6:** Gal 1:4 * **2:7:** Ap 9:15; Gal 2:7-8; 2Ti 1:11 * **2:9:** 1Pi 3:3-5 * **2:10:** 1Ti 5:10 * **2:12-13:** 1Ko 14:34; Stt 2:7,21-22; 1Ko 11:8-9 * **2:14:** Stt 3:1-6; 2Ko 11:3 * **3:1:** Ap 20:28 * **3:2:** Tit 1:6-9

lôk lamanin ba injik vovak ami. Yani êmô yôhók ma min laimbin valuseleŋ ami. ⁴Yani eyabin yanavi lôk nali mavi ma êndôn nali ek nesopa anêŋ abô ba nêmoŋ yani vibin. ⁵Anyô min hayabin yanavi lo nali mavi ami ma min hatôm eyabin Wapômbêŋ anêŋ avômalô ôdôn takatu ba êvhavin mavi ami. ⁶⁻⁷*Anyô kambom te hiki liliŋ ba habitak mavi ma min enja athêŋ bêŋ ba indum ku te kethêŋ ami endeba nê daluk nêgê imbin nena yani anyô mavi am. Yakô tem yani êmbôi ba enja mama ba êndôk Sadar anêŋ lek ba nê yak imbin Sadar êndêŋ waklavôn indum abô.

Nê êv avômalô sa inin abô

⁸Ma nê takatu ba idum ku ba êv avômalô êvhavin sa ma nêmoŋ thêthôn êtôm avaka. Thêlô nenaŋ abô avanôn iyom. Ma min ninum wain bêŋ anôn lôk netanjan esak avômalô vi inin valuseleŋ ami. ⁹Thêlô nêsôi ba neya ma nênimbin nômka nômbeŋ atu ba Wapômbêŋ hik thô ma nebalon lon lôklokwan. ¹⁰Nutitin inin ku nena thêthôn vêmam ka nônê ku nêmoŋ avômalô sa êndêŋ i.

¹¹*Ma vêŋi ma thêthôn êtôm thêlôda. Ma min nenaŋ abô kambom esak avômalô vi ami. Ma nipuki lon esak auk mayaliv. Ma min nenaŋ abôyan lôk neja vani ami.

¹²Ma nêmoŋ tinin imbin vêŋi ba neyabin vêŋi lôk nali ma inin nômka mavi. ¹³Ma idum ku mavi ma avômalô tem nebam i ma min hatôm nêkô ek nenaŋ inin abô bêŋ esak inin êvhavin Yisu Kilisi ami.

Wapômbêŋ hik anêŋ thêthôn thô

¹⁴⁻¹⁵Yalenhavin yangê o kethêŋ oyan. Ma donjom yahakô ek nômla embalon yan. Ba intu yahato abô êntêk ek oyala Wapômbêŋ anêŋ auk esak yani anêŋ avômalô inin kobom. Yani ma Wapômbêŋ lôkmala. Wapômbêŋ anêŋ thalalen ma avômalô takatu ba êvhavin. Avômalô takêŋ ma hatôm unyak landin lôk bum vumak takatu ba havalon Wapômbêŋ anêŋ abô avanôn lon. ¹⁶*Avanôn! Êntêk êŋ ma nômbeŋ. Wapômbêŋ hik anêŋ thêthôn thô aêntêk.

Yani hawa linakupik pik ba halêm pik,
ma Lovak Mathêŋ hik
yani thô,

ba anela êyê yani,
ma anyô enaŋ yani bêŋ
hadêŋ nê pik lôkthô,
ba nê pik elanô ba êvhavin
yani,

ma Wapômbêŋ hawa
yani ba hi hadô hamô
anêŋ lon lôkmanjin
anôn.

4

Kêdônwaga abôyan

¹ Lovak Mathen hanan avanôn biñ nena habobo pik lo leñ anên dan ma avômalô doho tem nêmbôlin dômin esak inin êvhavin Wapômbên ba nesopa ngôk takatu ba even ek esau avômalô lôk elanô auk takatu ba halêm anên ngôk. ² Ma avômalô takatu ba ethak esopa ngôk inin abô lôk êv auk hadên avômalô ba enan abô mavi aleba avômalô eson nena thêlô ma avômalô thêthôn. Ma doñtom thêlô ma nê abôyan. Thêlô êthô ba eya ma doñtom idum kambom thêthô aleba inin auk mavi bôk habitak hatôm atum la. Thêlô hatôm bok mathanô ba miñ leñmalain ami. ³ *Thêlô itip ek avômalô miñ neja i lôk nejan nôm lomaloma ami. Ma doñtom Wapômbên hapesan nôm takên ek avômalô takatu ba êvhavin lôk eyala abô avanôn ma neja ek nênem leñmavi êndên Wapômbên. ⁴⁻⁵ Howa Wapômbên anên nôm takên ba hoten mek lôk lemmavi êñ ma nôm takên tem imbitak mavi. Anêm lemmavi lôk Wapômbên anên abô hadum nôm êñ habitak mavi. Aên ba nômkama sapên atu ba Wapômbên hapesan ma mavi. Ba intu miñ utip ek nômlate ami.

Yisu anên anyô ku mavi

⁶ Onan abô takên katô êndên Wapômbên anên avômalô. Ma nonnwan Wapômbên anên abô avanôn

lôk osopa anên auk mavi takatu ba bôk holanô yôv. Êñ ma avômalô tem nêgê nena o ma Yisu Kilisi anên anyô ku mavi. ⁷⁻⁸ *Miñ onja kukuthin abôyan ba onan lôk miñ ondanô avôdôñnena inin auk thônôthôn ami. Ôpatu ba hadum ku lomaloma ek nêm lôklokwan êndên linakupik tem êmô mavi dokte. Ma doñtom ôpatu ba hadum ku hasopa Wapômbên, yani tem êmô mavi anôn. Wapômbên habutin abô ek nêm avômalô sa êmô pik êntêk. Ba ema ma tem nêm i sa aên iyom. Aên ba nundum Wapômbên anên ku ek nosopa yani.

⁹ Êntêk ma abô lôklokwan anôn ba avômalô sapên nênemimbin. ¹⁰ *Alalô lêk aên maleñin hadên Wapômbên. Yani ma Wapômbên atu ba hamô lôkmala ba hêv avômalô sapên bulubin. Ba intu yêlô adum ku lôk vovanik ek nanêm avômalô sapên sa ek ôpatu ba hêvhavin ma tem enja bulubin êñ.

¹¹ Timoti yahanan hadên o nena ôndôn avômalô esak nôm takêntêk lôk oson i lokwan ek nesopa. ¹² *O ma anyô muk. Ba onan abô mavi iyom lôk undum thêthôn ma lemimbin avômalô lôk ônemimbin Wapômbên ma ômô mabun ek avômalô nêgê o ba nesopa vemngwan. Êñ ma avômalô miñ hatôm nêpôlik esak o ami. ¹³ Osam Wapômbên anên abô êndên

* 4:3: Stt 9:3; Lom 14:6; 1Ko 10:30-31

* 4:12: Tit 2:15

* 4:7-8: 1Ti 1:4 * 4:10: 1Ti 2:3-4

avômalô wak nômbêḅḅ intu sapêḅḅ lôk onañ anêḅḅ abô bêḅḅ lôk nêḅḅ auk êndêḅḅ thêlô endeḅḅa êtôm wakma atu ba yahayô. ¹⁴ *Plopet enañ abô hathak wapôm takatu ba Wapômbêḅḅ hêḅḅ ma avaka etak bahenḅḅḅ hayô hêk o ma miḅḅ ômbi wapôm êḅḅ thô ami.

¹⁵ Osopa abô êntêk katô oyaḅḅ ba nêḅḅ anêḅḅ auk lôkthô ek undum ku êntêk ek avômalô lôkthô nêḅḅ nena anêḅḅ hôêḅḅhaviḅḅ halumbak. ¹⁶ Oyabiḅḅ nôḅḅ takatu ba hudum lôk auk takatu ba hôêḅḅ hadêḅḅ avômalô katô. Ma osopa Wapômbêḅḅ lôk onañ anêḅḅ abô wak nômbêḅḅ intu sapêḅḅ. Êḅḅ ma tem odanêḅḅ o bulubiḅḅ lôk avômalô takatu ba elañô anêḅḅ abô.

5

Noyabiḅḅ ḅḅ êḅḅhaviḅḅ mavi

¹ Onañ abô yaô êndêḅḅ anyô bêḅḅ atu ba hadum kambom inañ honañ hadêḅḅ lemambô. Ma miḅḅ osaḅḅ yani ami. Undum mavi êndêḅḅ ḅḅ muk inañ hudum hadêḅḅ mamuyaḅḅ molok. ² Ma avi bêḅḅbêḅḅ ma undum aêḅḅ iyom êtôm hudum hadêḅḅ lemtambô. Ma onja auk mabuḅḅ esak avi muk inañ hudum hadêḅḅ livômi.

Opalê eyabiḅḅ avi tôḅḅ

³ Avi tôḅḅ takatu ba iniḅḅ avômalô mi ma oyabiḅḅ thêlô mavi. ⁴ Ma doḅḅtom avi tôḅḅ te anêḅḅ nali lôk limi êḅḅ, êḅḅ ma iniḅḅ ku môḅḅ anôḅḅ ma nindum thêthôḅḅ ek neyabiḅḅ

yani êtôm lami lôk limi bôk idum hadêḅḅ i ek nêḅḅ mavi taksêḅḅ viyainḅḅ. Êḅḅ ma tem indum Wapômbêḅḅ lamavi. Ba intu nundum aêḅḅ ma miḅḅ nonañ esak abô iyom ami. ⁵ Avi tôḅḅ takatu ba iniḅḅ thalaleḅḅ mi ethak êḅḅ maleḅḅḅ hadêḅḅ Wapômbêḅḅ bôlôvôḅḅ ba wak ma enañ hik yani liḅḅ ek nêḅḅ thêlô sa. ⁶ Ma avi tôḅḅ takatu ba êbôlêḅḅ nôḅḅ pik mavimavi lôk idum sek mayaliv, êḅḅ ma iniḅḅ leḅḅḅḅkupik ma lôkmala ma doḅḅtom iniḅḅ dahô bôk hama yôḅḅ. ⁷ Ma ôndôḅḅ avômalô esak auk takêḅḅ ek anyô te miḅḅ hatôm enañ nena thêlô ma avômalô kambom ami. ⁸ Ôpatu ba miḅḅ hayabiḅḅ anêḅḅ ôdôḅḅ katô ami êḅḅ ma anyô kambom. Ma ôpatu ba miḅḅ hayabiḅḅ anêḅḅ thalaleḅḅ katô ami, êḅḅ ma hatôm havôliḅḅ dôḅḅ ek anêḅḅ hêḅḅhaviḅḅ. Yani ma kambom anôḅḅ ek ḅḅ daluk.

⁹⁻¹⁰ Avi tôḅḅ takatu ba iniḅḅ sondabêḅḅ bôk hatôm 60 ba havôhi ma sêḅḅḅ ma êk haviḅḅ vêḅḅ iyom ba eyabiḅḅ iniḅḅ avômena lôk ewa avômalô loḅḅ buyañ thô ba ithik avômalô mathenḅḅ venḅḅḅ lôk êḅḅ avômalô ewa malaiḅḅ sa lôk idum ku mavi lomaloma wak nômbêḅḅ intu sapêḅḅ, êḅḅ ma oto iniḅḅ athêḅḅ êndôk kapya.

¹¹ Ma miḅḅ oto avi tôḅḅ muk iniḅḅ athêḅḅ êndôk kapya êntêk ami. Thêlôniḅḅ thethaḅḅak tem imbitak bêḅḅ ba leḅḅḅḅimbiḅḅ neja anyô ¹² ma tem nêḅḅbôliḅḅ

* 4:14: 2Ti 1:6

dômiņ êndêņ Kilisi ba nepole abô takatu ba bôk ekak yôv. Êņ ma tem nindum abô.
 13 *Ba avi tôp muk takêņ ida ethak êmô oyaņ ba elom even lomalak. Nôm êņ ma kambom. Lôk enaņ abô kambom hathak avômalô lôk êv veņiņbôlêk yakyak hathak avômalô lôk enaņ avômalô iniņ abô loņ kapô bêņ. Êņ ma kambom anôņ. 14-15 Doho bôk êvôliņ dômiņ hadêņ Yisu ba esopa Sadaņ. Aêņ ba yahanaņ hadêņ avi tôp muk ek neja anyô ba nembathu avômena ba neyabiņ unyak ek nê takatu ba êpôlik hathak alalô tem miņ nenaņ abô kambom esak alalô ami ma mi.

16 Aêņ ba ôdôņ la iniņ avi tôp te hamô, ma iniņ avi nênem yani sa ek miņ nênem malaiņ êndêņ avômalô êvhaviņ vi ami. Ma avi tôp takatu ba iniņ avômalô mi ma avômalô êvhaviņ nênem i sa.

Nê bêņbêņ iniņ abô

17-18 *Wapômbêņ anêņ abô hanaņ nena,

“Bokmaņkao atu ba hêv môlô sa ma miņ numiņ yani loņ siņ ek enjaņ nôm ami.” *Lo 25:4*

Ma abô yaņ haviņ nena, “Anyô ku enja anêņ vuli.” Ba intu nônem vuli mavi êndêņ avaka takatu ba eyabiņ avômalô êvhaviņ mavi. Ma avaka takatu ba enaņ Wapômbêņ anêņ abô lôk êv

auk mavi, ma nônem iniņ vuli êmôņ.

19-21 *Timoti, Wapômbêņ lo Yisu Kilisi lôk aņela mathêņ lêk êyê o. Aêņ ba yahanaņ abô lôklokwaņ hadêņ o nena anyô te iyom hanaņ avaka te anêņ kambom ma miņ ondaņô ami. Ju mena lô la enaņ ma ondaņô nena abô êņ avanôņ mena abôyaņ. Ma onaņ ôpêņ anêņ kambom bêņ êndêņ avômalô ek lôkthô atu ba elañô ma nêkô. Undum aêņ êndêņ avaka takatu ba idum kambom. Ma anêņ anyô môlô te hatôm anyô bêņ ba hadum kambom ma osopa abô êņ iyom.

22 Ma miņ ômbi bahem êyômô anyô te kethêņ ek imbitak nê êvhaviņ iniņ anyô bêņ ami. Nôņgô am. Yakô anêņ malaiņ imbitak ba nênem malaiņ êndêņ o. Ba dô. Ma ômô mabuņ.

23 Timoti, o ma anyô lemhaviņ unum ŋaņ iyom. Ma donjom lemvovaņ ba hôpôm lijiņ bêņ anôņ. Ba intu unum waiņ dokte imbiņ.

24 Anyô doho idum kambom ba iniņ kambom hik i thô hamôņ ba avômalô êyê nena tem neja vovaņ êndêņ waklavôņ idum abô. Ma doho idum kambom ba iniņ kambom hamiņ kapô ba avômalô êthôņ aleba waklavôņ idum abô hayô ma iniņ kambom takêņ tem injik i thô. 25 Kobom mavi ma aêņ iyom. Kobom mavi vi hamiņ yaiņ ma vi hêk loņ kapô. Ma

donptom waklavôñ idum abô ma kobom mavi takêñ tem miñ imbuñi ami.

6

Njê ku nêmo alañsi vibin

1 *Avômalô takatu ba inin alañ hamô ma nindum mavi êndêñ i ek miñ avômalô nenañ abô kambom esak yêlôaniñ abô lôk Wapômbêñ anêñ athêñ ami. 2 *Ma anyô ku te lôk anêñ alañ thai esopa Wapômbêñ, ma ôpêñ miñ indum kambom êndêñ anêñ alañ ba enañ nena, “Alai ma njê loyañ. Ba miñ yamô o vibin ami.” Miñ onañ aêñ ami. Anyô ku êñ laimbin anêñ alañ êtôm anyô loyañ ba nêma yani sa êtôm Wapômbêñ anêñ avômalô te. Aêñ ba indum ku mavi êmôn ek ku mavi sapêñ. Nunçwik auk êñ thô êndêñ avômalô ba onañ lôklokwañ ek nesopa.

Avômalô takatu ba lenjinhavin valuselen

3 *Anyô te hik auk lokbañ thô ma miñ hanañ abô hathak Anyô Bêñ Yisu Kilisi anêñ abô avanônñ lôk auk thêthônñ ami, 4 ôpêñ habôñ ba hasonñ nena yani anyô lôk auk bêñ. Njê êñ ma kédônñwaga abôyañ ba êthônñ inin kambom paliñ. Lelaik hamô inin auk aleba enañ abô lôk voyak hathak auk lomaloma ba leninñdañ lôk êpêñ voyak ma enañ abô kambom. Thêlô esonñ nena

anyô yañ hawa auk êñ ek indum kambom êndêñ i la. 5 *Wak nômbêñ intu ma thêlôda idum ba êpôlik hathak thêlôda. Ma Sadañ hawa Wapômbêñ anêñ abô vani hêk i lôk habulin inin auk. Thêlô esonñ nena thêlô êmô thêthônñ ba tem thêlô neja valuselen bêñ anônñ.

6 *Ôpatu ba hasopa Wapômbêñ ma miñ makilik lôk la hiki hathak nômkama pik ami, yani tem êmô mavi.

7 *Alalô alêm pik êntêk oyañ. Ba ama ma tem ana oyañ aêñ iyom. 8 Ba intu alalô miñ maleñinñkiklik esak nômkama pik andô. Ma alalôaniñ nôma lôk sôp iyom hamô êñ ma hatôm ek alalô. 9 Ma avômalô leninñ hiki ek neja valu lôk nômkama bêñ anônñ, ma tem auk êñ êndôk thêlô leninñ lôk êmbôv thêlô ek ini nesak gwasilim. Inin auk thethañak êñ habulin i aleba hamô lenvinñkupik lôk dahôlônñinñ sesonñ ba mi. 10 *Avanônñ! Lenjinhavin valuselen ma kambom sapêñ anêñ vêk. Avômalô doho inin auk hathak valuselen habi thethañak ba hadum thêlô etak Wapômbêñ. Êñ ma hatôm bin havatho thêlôda bin daluk lu ba malainñ bêñ.

Loñôndê nasopa

11 *Ma donptom o ma Wapômbêñ anêñ anyô.

* 6:1: Ep 6:5 * 6:2: Plm 16 * 6:3: Gal 1:6-9 * 6:5: 2Ti 3:8; 4:4; Tit 1:14

* 6:6: Plp 4:11-12; 1Ti 4:8; Hib 13:5 * 6:7: Jop 1:21 * 6:10: Ep 5:5 * 6:11:

Ôsôv ba nu ek nô m kam-bom takêḡ. Undum nô m takatu ba Wapômbêḡ lamavi hathak. Ômô thêthôḡ. Osopa Wapômbêḡ anêḡ abô ba nê mimbij yani. Lemimbij avômalô. Ombatho o loḡ lôk ômô labali. Ma ondanvij embeḡ abô nô mbêḡ êḡ yam.

12 *Ma vovak êvhavij êntêk ma nô m mavi. Êḡ ma nuḡgwik vovak endeba onja lôkmala atu ba Wapômbêḡ dalam o yôv hathak. Honan anê m hôêvhavij ba avômalô bêḡ anôḡ bôk êyê o yôv. 13*Timoti, Wapômbêḡ atu ba hêv lôkmala hadêḡ nô mkama nô mbêḡ êntêk thai lôk Yisu Kilisi atu ba hadum abô ba hanan avanôḡ hadêḡ Pontius Pailat ma lêk thai êyê o. Aêḡ ba yahanan abô lôklokwan hadêḡ o nena 14 osopa abô êḡ ma miḡ undum tombeḡ ek anyôla etatale o ami. Undum ku êḡ endeba Yisu Kilisi alalôanij Anyô Bêḡ endelê m.

15 *Wapômbêḡ hadum ba waklavôḡ atu ba Yisu endelê m tem imbitak. Yanida ma alaḡ ba yanida hamô mavi. Yani ma Kiḡ inij Kiḡ ma ḡê bêḡbêḡ inij Anyô Bêḡ. 16 Yanida tem miḡ ema ami. Yani hamô deda atu ba miḡ hatôm anyô te ni ebobo ami. Anyô te miḡ bôk hayê yani ami. Nê pik inij lôklokwan mi ba intu miḡ hatôm nêḡê Wapômbêḡ ami. Nê nê m athêḡ bêḡ êndêḡ yani iyom. Anêḡ lôklokwan

da hamô ba tem êmô aêḡ. Avanôḡ.

Nê lôk valuseleḡ bêḡ inij abô

17 *Nonan êndêḡ ḡê valuseleḡ bêḡ takatu ba êmô pik nena, “Nônê m malemim êndêḡ Wapômbêḡ. Yani anyô wapôm mavi ba intu hêv nô mkama nô mbêḡ êntêk ek alalô leḡijmavi. Ma miḡ nô mbôam esak lôk miḡ nô nê m malemim êndêḡ valuseleḡ lôk nô mkama takatu ba tem nê m yak ami.” 18-19 *Ma onan êndêḡ i ek nisup nô mkama mavi lôkthô esak doḡtom. Lôk nindum mavi lomaloma bêḡ anôḡ ba nê m liḡ siḡ. Lôk nindum wapôm lôk nêpôpêk inij nô mkama ek nimbi sam. Nôm takêḡ ma lôkmala anêḡ ôdôḡ atu ba tem imbitak embeḡ yam ek neja lôkmala anôḡ.

Timoti eyabij anêḡ ku

20 Timoti oyabij o ek ku takatu ba êv hadêḡ o. Ômbôliḡ dô m esak abô mayaliv lôk auk lokbaḡ takatu ba elam nena “auk thêthôḡ”. Êḡ ma abôyaḡ. 21 *Ma avômalô doho esopa auk lokbaḡ êḡ ba even mayaliv aleba inij êvhavij mi.

Wapômbêḡ anêḡ wapôm êmô imbij o.

* 6:12: 1Ko 9:25-26; 2Ti 4:7 * 6:13: Jon 18:36-37 * 6:15: ALK 17:14

* 6:17: Luk 12:20-21 * 6:18-19: Mat 6:20 * 6:21: 1Ti 1:6; 2Ti 2:18

Kapya yaŋ atu ba Pol hatô hadêŋ Timoti Abô môn

Pol hamô koladôn anêŋ Lom ma hatô kapya êntêk hadêŋ Timoti. Pol lahabi nena tem yani ema. Ma anêŋ nê molo bêŋ anôn etak yani ba i. Luk iyom intu hamô haviŋ Pol ba intu yani kapô malaiŋ ba lahaviŋ Timoti ni Lom ek thêlô nê mô. Ba intu hatô kapya êntêk. Malaiŋ lomaloma hapôm nê êvhaviŋ ba intu hanaŋ abô ek embatho Timoti loŋ ek imiŋ lôklokwaŋ. Ma hanaŋ ek Timoti eyabiŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi ba enaŋ abô êŋ thêthôn iyom.

Hato kapya êntêk hadêŋ 66 AD la.

¹ Ya Pol yahato kapya êntêk. Wapômbêŋ lahaviŋ yambitak Yisu Kilisi anêŋ aposel ek yanaŋ abô êntêk bêŋ ek alalô nasopa Yisu Kilisi ba naja lôkmala atu ba Anyô Bêŋ bôk hakak abô hathak yôv.

² *Hadêŋ o Timoti yenaŋ okna anôn. Wapôm lôk lahiki ma labali anêŋ Kamik Wapômbêŋ lo Yisu Kilisi alalôaniŋ Anyô Bêŋ.

Alalô miŋ mama ek Wapômbêŋ anêŋ abô ami

³ *Yahayala hêk yakapôlôn nena miŋ yahadum

Wapômbêŋ anêŋ ku tomber ami. Wapômbêŋ êŋ ma bumalô thêlô iniŋ Wapômbêŋ atu ba esopa. Bôlôvôn lo wak ma yahanan yalenmavi lôk yahateŋ mek hadêŋ yani hathak o. ⁴ Sêbôk ba yahatak o ma malem thôk hêv yak ba lêk yalenhabi malem thôk êŋ. Ma lêk yalen hik ya kambom ek yaŋgê o ek itu auk êŋ vônô ek yalenmavi.

⁵ *Yalenhabi anêm hôêvhaviŋ anôn. Êvhaviŋ êŋ intu hamô haviŋ lemtambô Yunis lo libum Lois. Ba lêk yahayê êvhaviŋ êŋ intu hamô haviŋ o aêŋ iyom. ⁶ *Ba intu yahanan hathak loŋbô ek undum wapôm takatu ba Wapômbêŋ hêv hadêŋ o êtôm huyuv atum ek esaŋ bêŋ. Sêbôk ba yahatak yabaheŋ hayô hêk o ma Wapômbêŋ hêv lôkliŋyak ek undum ku êŋ. ⁷ *Ma Wapômbêŋ hêv dahô lôkliŋyak lôk dahô leŋiŋhaviŋ avômalô lôk dahô hapôviŋ anyô ek nindum mavi. Ma miŋ hêv dahô atu ba indum anyô ba nêkô ami.

⁸ Yahanan Anyô Bêŋ anêŋ abô bêŋ ba intu yahamô koladôn. Ma Wapômbêŋ bôk hik malaiŋ sam ba hêv anêm ek onja ma anêŋ lôklokwaŋ tem nê m o sa. Aêŋ ba miŋ o mama ek onaŋ Anyô Bêŋ anêŋ abô bêŋ ami. Lôk miŋ o mama ek ya ami. ⁹ *Yani ma anyô wapôm ba lahaviŋ nê m avômalô sa. Ma hêv alalô bulubiŋ ba halam nena

* 1:2: Ap 16:1; 1Ti 1:2 * 1:3: Ap 23:1 * 1:5: Ap 16:1 * 1:6: 1Ti 4:14

* 1:7: Lom 8:15 * 1:9: Ep 2:8-9; Tit 3:5

mathen. Miñ alalô adum nômlate mavi ami. Mi anôñ. Anêñ wapôm êñ hamô haviñ Yisu Kilisi hadêñ sêbôk atu ba môñ anôñ ba hêv hadêñ alalô. ¹⁰ *Ma lêk hik anêñ wapôm êñ thô hathak hêv Yisu Kilisi, ôpatu ba hêv alalô bulubiñ. Ôpêñ intu habuliñ ñama ma hatak deda hayô hamô Wapômbêñ anêñ Abô Mavi ek alalô naja lôkmala atu ba hamô wak nômbêñ intu sapêñ. ¹¹ *Ma habi bañ hayô hêk ya ba hêv ya hatôm aposel ek yanañ Abô Mavi êntêk lôk yanêm auk esak Abô Mavi êñ. ¹² Aêñ ba yahawa malaiñ takêntêk ma donjom ya miñ mama ami ek malê nena yahayala ôpatu ba yahêvhuviñ. Yahayala katô nena tem eyabiñ ya lôk yenañ ku mavi endeba êyô waklavôñ nindum abô.

¹³ Abô takatu ba bôk holañô anêñ ya ma osopa. Êñ ma auk thêthôñ. Ba hosopa abô êntêk ma Yisu Kilisi tem nê m o sa ek ônêmbiñ Wapômbêñ lôk lemimbiñ avômalô. ¹⁴ *Ma oyabiñ nô m mavi takatu ba Wapômbêñ hêv hadêñ o hathak Lovak Mathen ôpatu ba hamô haviñ alalô.

¹⁵ Hoyala nena Pigelus lo Helmogenes lôk avômalô nômbêñ atu ba êmô plovin Esia bôk êdô ya.

¹⁶⁻¹⁷ Yahamô koladôñ ma Onesipolus miñ mama hathak yenañ malaiñ êñ ami.

Yani hayô Lom ma habôlêm ya lôklokwañ haveñ aleba hapôm ya ma hêv ya thêvô. Aêñ ba Anyô Bêñ nê m kapô ek Onesipolus lôk anêñ thalalen. ¹⁸ Ma Anyô Bêñ nê m lahiki êndêñ yani êndêñ waklavôñ nindum abô. Hoyala lonjôndê mavi bêñ anôñ atu ba yani hêv ya sa hamô Epesus.

2

Timoti ma Yisu anêñ anyô vovak

¹ Aêñ ba Timoti yenañ okna umiñ lôklokwañ esak wapôm takatu ba halêm anêñ Yisu Kilisi. ² O lôk avômalô doho bôk olañô abô nômbêñ atu ba bôk yahanañ yôv. Aêñ ba nômbôlêm anyô mavi doho ek neyabiñ abô êntêk lôk nêndôñ anyô vi ek miñ abô êntêk nê m yak ami. ³ *Ma umiñ lôklokwañ imbiñ yêlô êtôm Yisu Kilisi anêñ anyô vovak mavi. ⁴ Anyô vovak miñ hatak anêñ auk ek indum ku malaklêvôñ ami. Yani hapesañ i ek injik vovak ek indum ñê vovak laik môñ leñimavi. ⁵ *Ôpatu ba hayabiñ i mavi ba halañviñ tem lovak ba enja anêñ vuli êmôñ aêñ iyom. ⁶ Ma ôpatu ba hadum ku kapô lôk vovanik tem êmôñ ek enja anêñ anôñ. ⁷ Aêñ ba lemimbi abô takatu ek batu Anyô Bêñ nê m auk êndêñ o.

⁸ *Lemimbi Yisu Kilisi Devit anêñ lim atu ba bôk hik liñ haviyô hathak lonjô.

* 1:10: Hib 2:14 * 1:11: 1Ti 2:7 *

1:14: 1Ti 6:20 * 2:3: 2Ti 1:8 * 2:5:

2Ti 4:8 * 2:8: Lom 1:3; 1Ko 15:4

Abô êṅ ma Wapômbêṅ anêṅ
 Abô Mavi atu ba yahanaṅ
 bêṅ. ⁹ *Aêṅ ba intu yahawa
 malaiṅ. Avanôṅ! Ekak ya
 loṅ hatôm ṅê vani. Ma
 doṅtom anyô te hatôm ekak
 Wapômbêṅ anêṅ abô loṅ ami.
¹⁰ Ba intu yahamiṅ lôklokwaṅ
 ba yahawa malaiṅ lomalama
 ek yanêm avômalô takatu ba
 Wapômbêṅ bôk habi baṅ hayô
 hêk i yôv sa ek Yisu Kilisi nêm
 alalô bulubiṅ ek naja lôkmala
 lôk namô Wapômbêṅ anêṅ
 lôkmaṅgiṅ kapô wak nômbêṅ
 intu sapêṅ.

¹¹ *Êntêk ma abô avanôṅ.
 Alalô bôk ama haviṅ yani
 ba tem alalô namô aêṅ
 iyom imbiṅ yani.

¹² *Alalô awa malaiṅ lôk vo-
 vaṅ ba amiṅ lôklokwaṅ
 êṅ ma tem nayabiṅ ku
 imbiṅ yani.

Ma alalô athôṅ yani paliṅ ma
 tem êsôṅ alalô paliṅ
 aêṅ iyom.

¹³ *Ma anêṅ abô miṅ hatôm
 yani etak ami. Ba intu
 alalô avaḅ abô ek na-
 sopa yani ma doṅtom
 aêv yak, êṅ ma yani
 tem esopa anêṅ abô
 takatu ba habutiṅ.

*Timoti imbitak Wapômbêṅ
 anêṅ anyô ku anôṅ*

¹⁴ *Wapômbêṅ lêk hayê o ba
 onaṅ lôbôlôṅ ek avômalô miṅ
 nêkôki esak auk lomalama
 ami. Dô. Tem imbuliṅ thêlô
 ma nêm i sa ami. ¹⁵ *Undum

ku lôklokwaṅ lôk ôndôṅ
 Wapômbêṅ anêṅ abô avanôṅ
 thêthôṅ. Ma Wapômbêṅ tem
 ênjê anêm ku êṅ ma enaṅ
 nena hudum ku mavi. Ba tem
 miṅ o mama ami. ¹⁶ *Avômalô
 takatu ba esopa abô mayaliv
 evenṅ lokbaṅ aleba ibitak
 kambom anôṅ. Êṅ ma otak
 abô lôk auk mayaliv takatu
 ba miṅ hasopa Wapômbêṅ
 anêṅ abô ami. ¹⁷ *Auk

êṅ ma hatôm palê hatêto
 anyô liṅkupik sapêṅ. Nôṅgô
 Himeneus lo Piletus. ¹⁸ Thai
 bôk evenṅ daim ek Wapômbêṅ
 anêṅ abô avanôṅ ma êdôṅ
 avômalô ba esau nena alalô
 leṅviṅkupik tem miṅ imbiyô
 esak loṅbô ami ba intu ibuliṅ
 avômalô doho iniṅ êvhaviṅ.

¹⁹ *Ma doṅtom Wapômbêṅ
 anêṅ unyak landiṅ lôklokwaṅ
 kambom ba miṅ hatôm
 êṅgôli ami. Ma habutiṅ sêk
 nena, “Anyô Bêṅ hayala anêṅ
 avômalô” ma “Nê takatu ba
 elam Anyô Bêṅ anêṅ athêṅ
 ba esopa ma nêmbôliṅ dômiṅ
 esak kambom.”

²⁰ Ma unyak bêṅ te ma
 anêṅ uṅ gol doho lôk seleva
 doho lôk uṅ adaluk doho
 lôk uṅ anôṅ doho hamô
 unyak kapô. Doho ma etak
 nôm mavi halôk ma doho
 ma etak yavoyav halôk.

²¹ Aêṅ ba anyô te habi lelaik
 thô ba hathik i ba habitak
 mabuṅ ma hatôm uṅ mavi
 atu ba Wapômbêṅ hadum
 ba habitak mathêṅ ba hamô

* 2:9: Ep 3:1,13; Plp 1:12-14 * 2:11: 2Ko 4:11 * 2:12: Mat 10:33 * 2:13:

Lom 3:3-4; Tit 1:2 * 2:14: 1Ti 6:4; Tit 3:9 * 2:15: 1Ti 4:6 * 2:16: 1Ti 4:7

* 2:17: 1Ti 1:20 * 2:19: Nam 16:5; Ais 52:11; Jon 10:14; 1Ko 8:3

ek Wapômbêj nê m ku mavi lomaloma êndêj yani.

22 *Ba intu ôsôv ênjêk ngôk anêj thethanak takatu ba hamô anyô muk kapôlônij. Ma ondanvin endom lonjondê thêthônj lôk ônê mimbij Wapômbêj lôk lemimbij avômalô lôk osopa auk yôhok. Mólô takatu ba olam Anyô Bêj anêj athêj ba osopa yani ma yani bôk hathik mólônim kapôlômim yôv ba nosopa kobom thêthônj takêntêk.

23 *Oyala nena abô mayaliv lomaloma hadum ba avômalô ik vovak ba ômbôlij dômiñ ek abô thônjthônj takêj. 24 Anyô Bêj anêj anyô ku ma êmô labali imbij avômalô lôkthô lôk anêj auk ma thêthônj ek êndônj avômalô katô. Lôk êmô malinjaô ma miñ injik vovak ami. 25 Ma yani miñ lamanij kethêj esak avômalô takatu ba miñ elanjô anêj abô ami ma êndônj thêlô esak abô labali. Injo Wapômbêj tem nê m i sa ek nede kapôlônij liliñ ek nesopa auk avanônj mena mi la. 26 Ma ewa auk mavi hathak lonjô ma tem nê sôv ênjêk Sadan anêj gwasilim, ôpatu ba havôv thêlô ek nindum anêj ku.

3

Pik lo lej anêj dan

1 *Odanjô! Waklavônj pik lo lej anêj dan ma tem malainj lomaloma imbitak. 2 Avômalô tem leñjimbij thêlôda lôk leñjimbij valuselen ma

nêmbôi lôk nêgê i dan ma nenanj abôma lôk leñjondônj kôtônj êndêj taluvi lo lami. Ma tem miñ leñjmavi esak nôm takatu ba anyô vi êv hadêj i ami lôk êpôlik hathak kobom mathêj 3 ma leñjhavinj mi lôk miñ etak kapôlônij kambom ami. Ma tem nenanj abô kambom esak avômalô vi lôk nipuki lonj ami ma nimbitak nê maleñj thêlêv lôk nêpôlik esak kobom mavi. 4 Ma tem thêlô nimbulij iniñ nê mólô ma nindum nômkama mayaliv ma thêlôda tem nê nê m iniñ athêj lij ba nindum nômkama takatu ba indum thêlô leñjmavi ma kobom leñjhavinj Wapômbêj ma êdô. 5 *Avômalô takêj tem nindum thêthônj êtôm nê esopa Wapômbêj ma donjom thêlô bôk etak Wapômbêj anêj lôklokwanj ba intu nômbôlij dômiñ êndêj i.

6 Ma anyô takêj ethak êyêyê hathak bôbônij ba êyô unyak ma êyê avi takatu ba iniñ auk mayaliv ma ewa iniñ auk. Avi takêj bôk idum kambom bêj anônj ba êmô lôk kapôlônij malainj. Ma thêlônij thethanak lomaloma hayabinj i ba êbôlê m auk lukmuk wak nômbêj intu sapêj. 7 Avi takêj elanjô nê êj iniñ abô lôbôlônj ba miñ êpôm Wapômbêj anêj abô avanônj ek nê m thêlô sa ami. 8 *Nê êj bôk êvôlij dômiñ hathak Wapômbêj anêj abô avanônj

* 2:22: 1Ti 6:11 * 2:23: 1Ti 4:7 * 3:1: 1Ti 4:1 * 3:5: Mat 7:15,21; Tit

1:16 * 3:8: Kis 7:11

hatôm Janes lo Jambles bôk êvôliņ dômiņ hadêņ Mose. Sadarj habuliņ thêlô iniņ auk aleba ibitak kambom anôņ ba êvhaviņ ami ba intu Wapômbêņ hadô thêlô. ⁹ Ma nê êņ iniņ kambom takêņ tem imbitak yaiņ ba avômalô tem nêgê êtôm bôk êyê Janes lo Jambles iniņ auk kambom. Ba intu auk êņ tem miņ imbitak bêņ ami.

Timoti ombaloņ Wapômbêņ anêņ abô loņ lôklokwarj

¹⁰ Ma doņtom o Timoti hoyala yenaņ auk lôk yenaņ bôk lo loņ takatu ba yahadôņ lôkthô katô ma auk takatu ba hamô haviņ ya lôk yalenj haviņ avômalô ma yahêvhaviņ ba yahamiņ lôklokwarj lôk miņ yahasôv ami. ¹¹ *Ma vovaņ lomaloma lôk malaiņ hapôm ya halôk Antiok lo Aikoniam ma Listla. Ma Anyô Bêņ hêv ya bulubiņ ek nôm kambom takêņ. ¹² *Avanôņ! Avômalô lôkthô atu ba lenjinhaviņ nênemimbiņ Yisu Kilisi ba esopa Wapômbêņ tem nêpôm vovaņ takêņ imbiņ. ¹³ Ma nê lôk ngôk lôk nê takatu ba esau avômalô tem nindum iniņ auk kambom takêņ endeba imbitak kambom anôņ. Bôk esau thêlôda yôv ba tem nesau avômalô vi imbiņ. ¹⁴⁻¹⁵ Ma doņtom Timoti hoyala kêdôņwaga takatu ba bôk êv o auk ba hoyala nena o ma okna ba Wapômbêņ anêņ abô mathêņ hik auk thô hadêņ o aleba

lêk. Abô êņ hik avômalô liņ ek neja auk mavi ek nênemimbiņ Yisu Kilisi ma tem yani nê thêlô bulubiņ. Bôk howa auk hathak nôm takêņ ba intu hoyala katô nena abô avanôņ. Ba ombaloņ auk êņ loņ. ¹⁶ *Wapômbêņ anêņ abô lôkthô ma hayuv halêm yaiņ ba bôk eto halôk kapya ek êndôņ avômalô lôk hêv avômalô sa hathak auk lokbarj. Ma hik loņôndê nepesaņ i thô ek nimbitak thêthôņ ¹⁷ ek Wapômbêņ anêņ avômalô neja nôm kama ek nindum ku mavi.

4

Timoti enaņ Wapômbêņ anêņ abô

¹ Timoti, Wapômbêņ lo Yisu Kilisi elañ yenaņ abô. Yani tem indum abô esak avômalô lôkmala lôk nê ŋama. Yani tem êlêm ek eyabiņ alalô. Aêņ ba yahanañ lôklokwarj hadêņ o nena ² onañ Wapômbêņ anêņ abô. Miņ oyabiņ waklavôņ mavi iyom ami. Onañ iyom. Nuņgwik avômalô iniņ kambom thô ma onañ ek netak. Osañ thêlô ek nesopa Wapômbêņ anêņ abô. Ombatho avômalô loņ ma ômô malinjaô lôk ôndôņ avômalô katô oyaņ. ³ *Yakô wak te ma avômalô tem nimbi lenjôndôņ siņ ek nedañô Wapômbêņ anêņ auk thêthôņ. Thêlô tem venjij thethanjak ba nêmbôlêm kêdôņwaga vi ek nenaņ abô takatu ba indum

* **3:11:** Ap 13:14-52; 14:5,8-20 * **3:12:** Mat 16:24; Jon 15:20; Ap 14:22 * **3:16:** Lom 15:4 * **4:3:** 1Ti 4:1

thêlô leŋiŋmavi. ⁴ Thêlô tem nede dômiŋ liliŋ êndêŋ abô avanôŋ ma nemberŋ mayaliv ba nesopa kukuthiŋ oyaŋ. ⁵ Ma doŋtom o Timoti ma onja auk katô esak ku nômbêŋ atu ba hudum. Tem malaiŋ lôk vovaŋ êpôm o. Êŋ ma umiŋ lôklokwaŋ. Onaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi lôk undum Wapômbêŋ anêŋ ku lôkthô atu ba hêv hadêŋ o.

Pol hadum ek ema

⁶ *Timoti, yenaŋ thalalen lêk haŋgasô hatôm waiŋ atu ba haŋgasô halôk da. Ma wakma êŋ lêk hayô ek yana. Ba intu undum ku nômbêŋ êŋ. ⁷ *Lêk yahik vovak mavi yôv ba yahalaŋviŋ aleba hayô anêŋ daŋ. Ma yahavalon yenaŋ yahêvhabiŋ loŋ denaŋ. ⁸ *Ba intu Wapômbêŋ lêk havalon vuli mavi te loŋ ek ya aêntêk. Waklavôŋ nindum abô ma Anyô Bêŋ atu ba hanaŋ abô avanôŋ hathak avômalô tem enaŋ nena ya anyô thêthônŋ. Ba tem enaŋ êndêŋ ya iyom ami. Mi. Avômalô lôkthô atu ba êpôviŋ waklavôŋ yani endelêm ma tem enaŋ aêŋ êndêŋ i imbiŋ.

Timoti êlêm ketheŋ ek Pol

⁹⁻¹⁰ *Dima lahaŋviŋ nômkama pik êntêk. Êŋ ma yani bôk hatak ya ba hi Tesalonaika. Ma Klesens bôk hi plovins Galesia ma Titi bôk hi Dalmesia. Ba intu ôpôpêk o ba ôlêm ketheŋ êndêŋ ya. ¹¹ Luk iyom hamô

haviŋ ya. Ma Mak hathak hêv ya sa hathak yenaŋ ku ba intu ondom yani êlêm êndêŋ ya. ¹² Ma Tikikus ma yahêv yani hi Epesus. ¹³ *Yahatak yenaŋ kwêv hamô Tloas ba hamô Kapus anêŋ unyak ba onja ba êlêm. Ma onja yenaŋ kapya lôkthô. Ma ya vovaŋ ek kapya ali atu ba epesaŋ hathak boksipsip kupik. ¹⁴ *Aleksanda ma anyô hadum ku hapesaŋ nômkama hathak aenŋ thekthek ba bôk hadum kambom bêŋ hadêŋ ya. Anyô Bêŋ tem indum aêŋ êndêŋ yani esak nôm atu ba hadum. ¹⁵ Yani hik vovak lôklokwaŋ hathak yêlôaniŋ abô. Ba intu oda oyabiŋ o mavi esak yani imbiŋ.

¹⁶ Yahadam abô môŋ ma doho miŋ êv ya sa ami. Thêlô sapêŋ etak ya. Ma yalenŋhaviŋ nena thêlô miŋ nindum abô esak nôm êŋ ami. ¹⁷ Ma doŋtom Anyô Bêŋ hamiŋ ya dômiŋ ba hêv ya lôklokwaŋ ek yanaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô takêŋ bêŋ êndêŋ nê daluk ek thêlô nedaŋô. Yalenŋhabi nena ya lêk yahamô alim kambom te abôlêk. Ma doŋtom Anyô Bêŋ hêv ya sa. ¹⁸ Anyô Bêŋ tem nêŋ ya bulubiŋ êŋjêk ŋgôk iniŋ vovak lomalama. Nômplate miŋ hatôm imbuliŋ ya ami endeba enja ya vé ni anêŋ loŋ lôklinyak atu ba hamô malak leŋ am. Nêŋnêŋ athêŋ lôkmaŋiŋ êndêŋ yani iyom wak nômbêŋ intu sapêŋ. Avanôŋ.

* 4:6: Plp 2:17 * 4:7: 1Ti 6:12 * 4:8: 1Ko 9:24-25 * 4:9-10: Ap 15:37-39;
2Ko 8:23; Kol 4:14 * 4:13: Ap 20:6 * 4:14: Lom 2:6

19 *Nêm yaŋsiŋ mavi lôk lôkbôk mavi êndêŋ Plisila lo Akwila ma Onesipolus lôk anêŋ avômalô. 20 *Elastus hamô Kolin. Tlopimas hapôm lijiŋ ma yahadô yani hêk Miletus. 21 Ômbôlêm anêm loŋôndê ek ôlêm loŋ êntêk êmôŋ vêmam ka beles simbak. Yubulus, Pudens, Linus, Klodia lôk iviyaŋ sapêŋ enaŋ yaŋsiŋ mavi lôk lôkbôk mavi hadêŋ o.

22 Anyô Bêŋ eyabiŋ o dahôlôm lôk anêŋ wapôm êmô imbiŋ o.

* 4:19: Ap 18:2; 2Ti 1:16-17

* 4:20: Ap 19:22; 20:4; Lom 16:23

Kapya atu ba Pol hato hadêᶇ Titi Abô môm

Lom êv Pol vê hêk koladôm (Ap 28), êᶇ ma thai lôk Titi i ᶇgavithôm Klit lôbôlôbô ba enaᶇ Wapômbêᶇ anêᶇ Abô Mavi bêᶇ hadêᶇ thêlô. Vêm ma Pol hanaᶇ ek Titi indum ku êᶇ endeba anêᶇ daᶇ lôk etak avaka êtôm malak lôkthô ma hatak Klit ba hi loᶇ buyaᶇ. Titi hadum ku êᶇ denaᶇ, ma Pol hato kapya êntêk hadêᶇ yani. Hato ek embatho Titi loᶇ esak anêᶇ ku lôk nêᶇ auk ek êmbôv ᶇê takatu ba êvôliᶇ dômiᶇ hathak abô anôᶇ ek nêbônêlêm ma nêᶇ auk esak êvhaviᶇ lôk iniᶇ ku ma eyabiᶇ i esak kêdôᶇwaga abôyaᶇ.

Hato kapya êᶇ hadêᶇ 64 AD la.

Pol hêv lamavi

¹ Ya Pol, Wapômbêᶇ anêᶇ anyô ku ma Yisu Kilisi anêᶇ aposel, yahato kapya êntêk. Yisu Kilisi hêv ya ek yanaᶇ anêᶇ abô bêᶇ ma yambatho ᶇê takatu ba bôk habi baᶇ hayô hêk i iniᶇ êvhaviᶇ loᶇ. Lôk yanêᶇ auk ek neyala abô avanôᶇ atu ba halom avômalô ek nêᶇmô êtôm Wapômbêᶇ anêᶇ lahaviᶇ ² *ek nêᶇnêᶇ maleniᶇ esak neja lôkmala atu ba tem nêᶇmô êtôm wak nômbêᶇ intu sapêᶇ. Môm anôᶇ ma Wapômbêᶇ bôk

havaᶇ abô yôv nena tem nêᶇm êndêᶇ i ba miᶇ hatôm esau ami. ³ Alalôaniᶇ bulubiᶇ Wapômbêᶇ bôk hatak waklavôᶇ te yôv ba hatak ku halôk yabaheᶇ lôk hanaᶇ lôklokwaᶇ ek yanaᶇ anêᶇ Abô Mavi bêᶇ êndêᶇ avômalô ek batu Abô Mavi êᶇ êlêm yaiᶇ.

⁴ *Yahato hadêᶇ o Titi, yenaᶇ okna anôᶇ hathak alaianiᶇ aêvhaviᶇ.

Kamik Wapômbêᶇ lo alalôaniᶇ Bulubiᶇ Yisu Kilisi iniᶇ wapôm lôk labali êᶇmô imbiᶇ o.

Titi endam avaka ek neyabiᶇ avômalô êvhaviᶇ lodôᶇlodôᶇ

⁵ Bôk yahatak o hamô Klit ek undum ku takatu ba hêk denaᶇ lôk otak avaka doho anêᶇ lomalak êtôm atu ba bôk yahanaᶇ hadêᶇ o. ⁶ *Otak i êtôm aêntêk. Anyô atu ba abô mi hêk avômalô maleᶇiᶇ ma hamô tiᶇiᶇ haviᶇ yanavi. Ma anêᶇ nali êvhaviᶇ ba avômalô miᶇ enaᶇ abô hathak iniᶇ maleᶇ thanô lôk leᶇôndôᶇ kôtoᶇ ami. ⁷ ᶇê takatu ba eyabiᶇ avômalô êvhaviᶇ idum Wapômbêᶇ da anêᶇ ku ba intu thêlô abô mi êᶇjêk avômalô maleᶇiᶇ. Ma miᶇ thêlô nesôᶇ nena thêlô ma ᶇê bêᶇ ek avômalô vi ami, lôk miᶇ leᶇiᶇmaniᶇ kethêᶇ ami, ma miᶇ ninum waiᶇ ba molo ami, lôk miᶇ maleᶇiᶇ thêlêv ami, ma miᶇ netanᶇaᶇi esak avômalô vi iniᶇ valuselenᶇ ami. ⁸ Mi. Neja avômalô

* 1:2: Kol 1:27 * 1:4: Lom 1:7; 2Ko 8:23; Gal 2:3 * 1:6: 1Ti 3:2-7; 2Ti 2:24-26

thô lôk leñjimbij kobom atu ba mavi ma nipuk i loj lôk nêmo thêthônj lôk mathen ma neyabij i mavi. ⁹Ma nebalon abô avanônj bij atu ba bôk êdônj loj lôklokwanj ek nêndônj avômalô esak auk thêthônj ek nembatho inij êvhavij loj lôk nijik avômalô leñjondônj kôtônj inij auk lokbanj thô ek netak.

Nê leñjondônj kôtônj bêñ anônj êmô Klit

¹⁰* Otak avaka anêñ aêñ ek neyabij avômalô êvhavij ek nimij loj sij ek nê nômbênj atu ba ibi leñjondônj sij anêñ Klit. Thêlô ma nê enañ abô mayaliv ba esau avômalô. Nê Israel takatu ba evalonj kobom neñgothe kupik vê ethak êmônj ek kobom êñ. ¹¹*Nê takênj ma onañ ek nêmo bônônj ba mij otak i ek nêndônj avômalô ami. Thêlô leñjhavij valuselenj ba intu êdônj avômalô hathak auk lokbanj ba ibulinj nê êvhavij lodônjlodônj inij auk. ¹²Thêlô inij anyô lôkauk te hananj hathak thêlôda aêntêk, “Avômalô Klit sapênj ma nê abôyanj lôk êtôm bok ñgalewanj ba êk ku mi ma eyañ nôm hatôm bok iyom.” ¹³*Abô êñ ma avanônj. Ba intu osañ i lôklokwanj ek inij êvhavij imbitak mavi ¹⁴*ma netak Israel inij kukuthij oyanj oyanj lôk mij nesopa nê takatu ba êvôlij dômiñ hathak abô avanônj inij abô

majanj ami. ¹⁵Avômalô takatu ba inij kapôlônjij mabunj hêk Wapômbênj ma, ma nôm eyañ lôk nômkama lôkthô ma mabunj aêñ iyom. Ma donjom avômalô takatu ba mij êvhavij ami lôk inij kapôlônjij lelaik ma nômlate mij mabunj ami. Aêñ ba inij auk lôk kapôlônjij lelaik kambom. ¹⁶*Thêlô enañ nena eyala Wapômbênj, ma donjom inij bôk lo loj hik thô nena êthônj yani palij. Thêlô leñjondônj kôtônj ba mij hatôm nindum nômla mavi te ami lôk êtôm nôm ôvathek hêk Wapômbênj ma.

2

Ôndônj kobom mavi êndênj avômalô êvhavij lodônjlodônj

¹Oda mij ôtôm thêlô ami. Ma ôndônj avômalô ek nesopa Wapômbênj anêñ auk thêthônj. ²Ôndônj anyô boñnena ek nipuki loj esak auk mayaliv ma nêmo batônj oyanj lôk neyabij i dedaunj mavi. Ma inij êvhavij lôk leñjhavij avômalô embothonj mavi. Ma nimij lôklokwanj esak malainj.

³*Ma aêñ iyom ma ôndônj avôdônjnena imbij ek nêmo mathenj êtôm Wapômbênj anêñ lahavij. Ma mij nenanj abôma esak avômalô vi ami ma mij netak wainj ek eyabij inij auk ami. Mi, ôndônj thêlô ek neja auk mavi ⁴ek nêndônj avi muk ek leñjimbij vênj lôk nali, ⁵*ma nipuk i loj

* 1:10: 1Ti 4:7 * 1:11: 2Ti 3:5-6; 1Pi 5:2 * 1:13: 2Ti 4:2 * 1:14: 1Ti 4:7
* 1:16: 1Jon 1:6; 2:4 * 2:3: 1Ti 3:11 * 2:5: Ep 5:22

lôk nêômô mabuņ, ma nindum iniņ ku neyabin iniņ avômalô mavi lôk nêôm leņiņhaviņ êndêņ avômalô ma nedovak vêņi iniņ abô vibin. Idum aêņ ma tem miņ hatôm anyôla enaņ abôma esak Wapômbêņ anêņ abô ami.

6 Ma anyô muk ma osoņ i lokwaņ aêņ iyom ek nipuki loņ. 7 *Ma oda ôtôm lavôņiņ mavi esak nômkama sapêņ ek apenena nêgê ba nesopa vemgwam. Ôndôņ avômalô lôk malemdôņ esak abô takatu ba halêm anêņ o kapôlôm. 8 *Ma onañ abô thêthôņ mavi iyom ek avômalô miņ hatôm nêpôm anêm abô anêņ kambom te ami. Undum aêņ ek avômalô takatu ba êpôlik hathak anêm abô ma tem mama ba miņ hatôm nenaņ abô kambom te esak alalô ami.

9 *Ma nê takatu ba êmô alaņsi vibin* ma osoņ i lokwaņ ek nêômô iniņ alaņ vibin esak nômkama sapêņ ek nindum thêlô leņiņmavi. Ma miņ nêwê abô viyaņ ami. 10 Lôk miņ neja iniņ nômla vani ami. Mi, nindum nômkama sapêņ thêthôņ ek injik thô nena iniņ ku ma mavi ek iniņ alaņsi nêômimbin thêlô. Idum aêņ ma tem alalôaniņ Wapômbêņ atu ba hêv alalô bulubiņ anêņ abô imbitak lêlêyaņ mavi ênjêk avômalô maleņiņ.

Wapômbêņ anêņ wapôm hik alalô liņ ek nasopa anêņ loņôndê ek nayabin Kilisi

11 Alalô nasopa kobom mavi takêņ ek malê nena Wapômbêņ anêņ wapôm bôk halêm yaiņ yôv ba hawa bulubiņ halêm ek avômalô sapêņ nêômimbin. 12 *Ma wapôm êņ hadôņ alalô ek natak kobom avôliņ dômiņ ek Wapômbêņ lôk pik anêņ thethaņak ma napuki loņ lôk namô thêthôņ ba nasopa Wapômbêņ anêņ lahaviņ êndêņ waklavôņ êntêk. 13 Ma alalô nasopa loņôndê êņ ba nanêm maleņiņ ek mek mavi atu ba tem êlêm. Mek mavi êņ ma waklavôņ atu ba Yisu Kilisi anêņ deda lôkmaņiņ êlêm yaiņ. Yani ma Anyô Bêņ Wapômbêņ, alalôaniņ bulubiņ. 14 *Yani hêv yanida halêm ba hama hathak alalô ek nêm alalô vê ênjêk kambom lomaloma lôk havôkwiņ alalô ek nambitak yanida anêņ avômalô takatu ba êk lêlê ek nandum ku mavi.

15 *Ba intu onja abô takêntêk anêņ ôdôņ sa êndêņ avômalô êvhaviņ. Lôk osoņ i lokwaņ ek nesopa ma avômalô leņiņôndôņ kôtôņ ma osaņ i. Onañ abô takêņ esak Wapômbêņ anêņ lôklokwaņ. Ma miņ otak anyôla atu ba hoyabiņ i ek enaņ nena anêm abô ma nôm oyaņ ami.

* 2:7: 1Ti 4:12 * 2:8: 1Pi 2:15 * 2:9: 1Ti 6:1 * 2:9: 'Nê takatu ba êmô alaņsi vibin' ma hathak abô Inglis ma 'slave'. Nôņgô Epesus 6:5. * 2:12: 1Jon 2:16 * 2:14: Kis 19:5; Lo 7:6; Ese 37:23; Gal 1:4; 1Pi 2:9 * 2:15: 1Ti 4:12

3

Nundum malêla takatu ba mavi

¹ *Nunḡwik avômalô iniḡ auk liḡ esak loḡbô ek nedovak gavman lôk iniḡ ḡê bêḡbêḡ ba nesopa iniḡ abô. Lôk nêpôpêk i ek nindum ku mavi lomaloma. ² Ma miḡ nenaḡ abô kambom esak anyô vi lôk miḡ nêkôki ami. Mi, netauviḡ i dedaunḡ ba nêmo yôhôkna imbiḡ avômalô sapêḡ.

³ *Ek malê nena sêbôk ma alalô thônôthôn hatôm thêlô. Alalô leḡndônḡ kôtônḡ lôk êvhaviḡ abôyaḡ ba atak Wapômbêḡ anêḡ loḡndê ma amô thetharjak lôk alak lomaloma vibinḡ. Ma amô lôk leḡinḡdaḡ ba awa auk kambom hathak anyô vi. Alalô apôlik ek i ma thêlô êpôlik ek alalô. ⁴ Ma donḡtom lêk ma Wapômbêḡ, ôpatu ba hêv alalô bulubiḡ, hik anêḡ kobom mavi lôk anêḡ lahaviḡ thô hadêḡ alalô. ⁵ *Yani hêv alalô bulubiḡ hathak yanida anêḡ lahiki. Ma miḡ hathak alalôaniḡ ku thêthônḡ ami. Mi, havôkwiḡ alalôaniḡ kambom ma hadum ba alalô abitak lukmuk hathak Lovak Matherḡ ba hêv lôkmala lukmuk hadêḡ alalô. ⁶ *Hathak ôpatu ba hêv alalô bulubiḡ, Yisu Kilisi, ma Wapômbêḡ haḡgasô anêḡ Lovak Matherḡ bêḡ anônḡ hayô hamô alalô. ⁷ Yani habi anêḡ wapôm sam

ba dalam alalô nena avômalô thêthônḡ. Ba intu alalô awa athêḡ ek naja lôkmala atu ba tem namô êtôm wak nômbeḡ intu sapêḡ. Ma lêk aêv maleḡiḡ ek nôm êḡ.

⁸ Abô takêḡ ma avanônḡ binḡ. Ba intu yaleḡhaviḡ ombatho i loḡ lôklokwaḡ ek nesopa abô takêḡ sapêḡ ek vi atu ba bôk êvhaviḡ Wapômbêḡ yôv ma neyabiḡ i ek nindum ku mavi thêthô. Abô takêḡ ma mavi anônḡ ba tem nêmo avômalô lôkthô sa.

⁹ *Nômô daim ek auk molo takatu ba avômalô êkôki hathak lôk ekatuḡ Israeḡ iniḡ limi bôbô iniḡ athêḡ ma abô lôktharḡo ma etharḡ i hathak Mose anêḡ balabuḡ. Nôm takêḡ ma nôm oyaḡ ba miḡ hatôm nêmo anyôla sa ami. ¹⁰ *Anyôla havak avômalô vose hi lodônḡlodônḡ ma onaḡ bôlônḡ ju êndêḡ ôpêḡ nena etak auk êḡ. Ma mi ma otak yani ba nu. ¹¹ Alalô ayala nena avômalô anêḡ aêḡ iniḡ auk ma lokbaḡ ba idum kambom thêthô. Ba intu iniḡ bôk lo loḡ takêḡ da hik thêlô thô nena ḡê idum kambom.

Abô anêḡ daḡ

¹² *Tem yanêmo Altema mena Tikikus la ba êsôk, êḡ ma o lôklokwaḡ ek nu Nikopolis ek ôpôm ya. Yenaḡ auk nena tem yana yamô Nikopolis êndêḡ waklavônḡ belêḡ simbak. ¹³ *Sena, anyô lôkauk hathak abô majaḡ, lo

* 3:1: Lom 13:1-7; 1Pi 2:13-14

* 3:3: 1Ko 6:9-11; Ep 2:1-2; 5:8

* 3:5: 2Ti

1:9; Hib 10:22

* 3:6: Ap 2:17-18

* 3:9: 2Ti 2:14,16

* 3:10: Mat 18:15-17

* 3:12: Ep 6:21-22; Kol 4:7-8

* 3:13: Ap 18:24; 1Ko 3:5-6

Apolo etak môlô ba i buyan,
 ma noyabin i esak nômkama
 takatu ba thai mi ek nê
 thai sa. ¹⁴ *Ôndôᵛ alaianiᵛ
 avômalô ek nindum ku mavi
 ni thêthô lôk nêᵛnêᵛm avômalô
 vi atu ba êᵛ yak hathak
 nômkama sa ek iniᵛ êᵛhaviᵛ
 injik anôᵛ.

¹⁵ Avômalô takatu ba êᵛmô
 haviᵛ ya êᵛ iniᵛ leᵛniᵛmavi
 hadêᵛ o. Ma nêᵛm yenaᵛ aêᵛ
 êᵛndêᵛ ᵛêᵛ êᵛhaviᵛ takatu ba
 leᵛniᵛhaviᵛ yêᵛlô.

Wapômbêᵛ anêᵛ wapôm
 êᵛmô imbiᵛ môlô lôkthô.

* 3:14: Ep 4:28

Kapya atu ba Pol hato hadêᶇ Pilemon Abô mônᶇ

Pilemon ma anyô hêvhaviᶇ te anêᶇ Kolosi. Yani ma alaᶇ ek ᶇê doho atu ba êmô yani vibinᶇ ba idum anêᶇ ku. Ma anêᶇ anyô ku êᶇ te ma Onesimi. Yani hawa Pilemon anêᶇ nômla doho vani ba hasôv ba hi. Lom iniᶇ balabuᶇ hanaᶇ nena ôpatu ba hamô alaᶇ vibinᶇ hatak anêᶇ ku ba hasôv ba hi, êᶇ ma anêᶇ alaᶇ hatôm injik yani vônô. Haveᶇ yam ma Onesimi hapôm Pol hamô koladônᶇ ma halaᶇô Abô Mavi ba hêvhaviᶇ. Ba intu Pol hato abô hadêᶇ Pilemon nena Onesimi ma lêk anyô hêvhaviᶇ ba nêᶇ anêᶇ kambom vê.

Hatôm 60 AD la ma Pol hamô koladônᶇ ba hato kapya ju êntêk, yaᶇ ma Pilemon ma yaᶇ hi Kolosi.

Pol hêv lamavi

¹ Ya Pol, yahamô koladônᶇ hathak Yisu Kilisi. Yai lôk alalôaniᶇ aiyaᶇ Timoti ato kapya êntêk hadêᶇ o, Pilemon. O ma yaianiᶇ aiyaᶇ anônᶇ atu ba alalô adum ku doᶇtom êntêk haviᶇ i.

² *Lôk ato hadêᶇ livônᶇ Apia lo Alkipus haviᶇ. Yani ma Wapômbêᶇ anêᶇ anyô vovak te atu ba hamiᶇ haviᶇ yai. Ma yai ato hadêᶇ avômalô êvhaviᶇ

takatu ba ethak êv yeᶇ hamô anêᶇ unyak kapô haviᶇ.

³ Alalôaniᶇ Kamik Wapômbêᶇ lôk Anyô Bêᶇ Yisu Kilisi iniᶇ wapôm lôk labali êmô imbiᶇ môle sapêᶇ.

Pol hanaᶇ lamavi hathak Pilemon anêᶇ ku

⁴⁻⁵ Yahalaᶇô hathak anêᶇ lemhaviᶇ avômalô mathenᶇ sapêᶇ lôk anêᶇ hêvhaviᶇ hathak Anyô Bêᶇ Yisu. Ba intu mek sapêᶇ atu ba yahatenᶇ ma yalenᶇhabi o ba yahanaᶇ yalenᶇmavi hadêᶇ yenaᶇ Wapômbêᶇ. ⁶ Hêvhaviᶇ Wapômbêᶇ ba intu o anyô wapôm. Ma yahatenᶇ mek ek anêᶇ wapôm êᶇ injik anônᶇ ba Wapômbêᶇ nêᶇ auk mavi êndêᶇ o ek oyala nômkama mavi lôkthô atu ba alalô awa halêᶇ anêᶇ Kilisi. ⁷ *Aiyaᶇ, abô hathak hôthô avômalô mathenᶇ iniᶇ kapôlônᶇiᶇ liᶇ hayô ek ya. Ba intu anêᶇ kobom lemhaviᶇ êᶇ hêv ya thêvô lôk yalenᶇmavi bêᶇ anônᶇ.

Pol hanaᶇ ek Pilemon êᶇjê Onesimi êtôm yaᶇ anônᶇ

⁸ Aêᶇ ba yahadum ek yanaᶇ injik anêᶇ lemhaviᶇ liᶇ ek undum nômlate êtôm atu ba oda lemhaviᶇ undum. Nôm êᶇ ma thêthônᶇ mavi ba intu ya hatôm yanaᶇ lôklokwaᶇ ek undum aêᶇ esak Kilisi anêᶇ athêᶇ. ⁹ Ma doᶇtom hathak lenᶇhaviᶇ êᶇ iyom intu yahanaᶇ hik o liᶇ. Ya ma anyô boᶇ Pol atu ba lêk yahamô koladônᶇ hathak Yisu

* 1:2: Kol 4:17; 2Ti 2:3 * 1:7: 2Ko 7:4 * 1:10: 1Ko 4:15; Kol 4:9

Kilisi, ¹⁰ *yahanaj hik o lij hathak yenaḡ okna Onesimi ek nuḡgwik anêm lemhaviḡ thô êndêḡ yani. Yahamô koladôḡ ma yani hêvhaviḡ ba intu habitak yenaḡ okna. ¹¹ Sêbôk ma yani miḡ hatôm nêm o sa ami. Ma doḡtom lêk habitak anyô mavi ek nêm alai luvi sa.*

¹² Lêk yahêv yani hatôm yabiḡdaluk anôḡ hathôk ek o hathak loḡbô. ¹³ Yahamô koladôḡ hathak Abô Mavi ba intu yalenḡmavi ek yani enja anêm loḡ ba êmô imbiḡ ya ek nêm ya sa. ¹⁴ Ma doḡtom yahadô yapôviḡ o ek undum malêla takatu ba mavi. Ba intu miḡ hatôm yandum nômlate atu ba miḡ honaḡ ami ek undum ku mavi êtôm atu oda lemhaviḡ undum. ¹⁵ Betha Onesimi hatak o vauna ek nêmbiḡ Yisu Kilisi vêm ba havôhathôk hathak loḡbô ma tem êmô imbiḡ o wak nômbêḡ intu sapêḡ la. ¹⁶ *Yani hathôk ek o ma onja yani êtôm mamuyaḡ anôḡ ma miḡ êtôm o alaḡ ek yani esak loḡbô ami. Yalenḡhaviḡ yani bêḡ anôḡ. Ma doḡtom yani ma anêm mamuyaḡ lôk o ma alaḡ ek yani haviḡ ba intu tem lemimbiḡ yani bêḡ anôḡ êmôḡ ek ya.

¹⁷ Aêḡ ba lemhabi nena alai ma ḡê ku te iyom, êḡ ma onja Onesimi thô êtôm intu howa ya thô. ¹⁸ Yani hadum nômla kambom hadêḡ o mena hawa anêm nômla, êḡ ma otak êndôk yabaheḡ. ¹⁹ Ya Pol yada

yahato hathak yabaheḡ nena tem yanêm vuli êḡ viyaḡ êndêḡ o. Ma doḡtom lemimbi nena bôk yahik loḡôndê nêmô lôkmala thô hadêḡ o ba anêm vuli viyaḡ hêk haviḡ ya denaḡ.

²⁰ Avanôḡ, aiyaḡ, yalenḡhaviḡ onja Onesimi thô esak Anyô Bêḡ anêḡ athêḡ. Êḡ ma hatôm hôthô yakapôlôḡ lij hathak Kilisi. ²¹ Yahato kapya êntêk hadêḡ o ba yahêvhaviḡ nena tem ondovak yenaḡ abô vibiḡ ma onja Onesimi lôk lemmavi bêḡ anôḡ êmôḡ ek abô nômbêḡ atu ba lêk yahato.

²² *Nômla yaḡ nena opesaḡ loḡ êmô anêm unyak kapô ek ya. Yalenḡhabi nena tem Wapômbêḡ endanô môleḡnim mek ma nêm ya vê êḡjêk koladôḡ ba yambô yasôk esak loḡbô.

Pol anêḡ kapya anêḡ daḡ

²³ *Eaplas ôpatu ba hamô koladôḡ haviḡ ya hathak Yisu Kilisi, yani hêv anêḡ lamavi hadêḡ o. ²⁴ *Ma Mak, Alistakas, Dima lo Luk, yêlô ḡê ku te iyom, thêlô êv iniḡ leḡḡmavi haviḡ.

²⁵ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ wapôm embalonḡ môleḡ sapêḡ kapôlômim loḡ.

* 1:11: Onesimi anêḡ athêḡ anêḡ ôdôḡ nena, "Hêv sa" * 1:16: 1Ti 6:2 * 1:22:

Plp 1:25; 2:24 * 1:23: Kol 1:7 * 1:24: Kol 4:10-14

Kapyã hi hadêŋ avômalô Hiblu Abô môŋ

Ôpatu ba hatu kapyã êntêk miŋ hatu anêŋ athêŋ ami. Ma hadêŋ 200 AD ma avômalô ŋaŋ iniŋ avaka te anêŋ athêŋ nena Teetulian hatu nena Banabas hatu kapyã êntêk. Ma lêk doho enaŋ nena Apolo hatu ma doho enaŋ nena Silas hatu. Ma thêlô lôkthô enaŋ nena ôpatu ba hatu kapyã êntêk ma hatu hasopa Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ.

Ôpatu ba hatu ma anyô Israeël te atu ba hêvhaviŋ Yisu. Hatu hadêŋ avômalô Israeël takatu ba êvhaviŋ Yisu. Kapyã êntêk hik thô nena Yisu ma bêŋ ek Israeël iniŋ plopet lôk aŋela ma Mose lôk ñê êbôk da. Ma hik thô haviŋ nena Yisu ma anyô malêvôŋ ek Wapômbêŋ lôk alalô ma anêŋ athêŋ ma bêŋ ek Alon anêŋ lôk Israeël iniŋ ñê êbôk da sapêŋ. Lôk hanaŋ ek ñê bôk êvhaviŋ nimiŋ lôklokwaŋ ma miŋ nendeni nesopa Israeël iniŋ kobom bô ami. Yakô vovaŋ êpôm i êtôm sêbôk ba hapôm avômalô Israeël halôk loŋ thiliv.

Hatu kapyã êntêk hadêŋ 68 AD la.

*Wapômbêŋ
hamôŋ ek aŋela*

Nakaduŋ

* 1:2: Jon 1:3 * 1:3: Jon 14:9; Kol 1:20; Hib 8:1 * 1:4: Plp 2:9 * 1:5: 1Sto 17:13; Ap 13:33 * 1:6: Lom 8:29

¹ Sêbôk bôlada ma Wapômbêŋ hanaŋ abô hadêŋ alalôaniŋ bumalô lôbôlôŋ hathak lavôŋiŋ lomalama hale plopet veŋiŋbôlêk. ²*Ma lêk êntêk ma pik lo leŋ anêŋ daŋ lêk habobo ba yani hawa Nakaduŋ abôlêk ba hanaŋ abô hadêŋ alalô. Wapômbêŋ habi baŋ hayô hêk yani ma hêv nômkama sapêŋ lôk hapesaŋ nômkama sapêŋ hathak yani iyom. ³*Yani hik Lambô anêŋ deda lôkmaŋiŋ thô ma alalô ayê yani hatôm ayê Lambô da. Ma yani havatho avômalô lôk nômkama sapêŋ loŋ aleba ilumbak mavi hathak anêŋ abô anêŋ lôklokwaŋ. Yani havôkwiŋ alalôaniŋ lelaik lôkthô vê ma halôk hamô Wapômbêŋ Lôkmaŋiŋ anêŋ baŋ vianôŋ hamô malak leŋ. ⁴*Aêŋ ba yani hamô vuliŋ ek aŋela ma athêŋ atu ba êv hadêŋ yani ma bêŋ aêŋ iyom.

⁵*Ma abô atu ba Anyô Bêŋ bôk hanaŋ hadêŋ Yisu ma miŋ hanaŋ hadêŋ aŋela te ami. Mi. Hanaŋ hadêŋ Yisu iyom nena,

“O ma yenaŋ okna,
ma lêk êntêk ma ya-
habitak lemambô.”
Kapyã Yeŋ 2:7

Lôk hanaŋ nena,
“Ya anêm lemambô,
ma o ma yenaŋ okna.” 2
Samuel 7:14

⁶*Ma Wapômbêŋ hêv namalô bôp halôk ba halêm pik ma hanaŋ abô bute haviŋ nena,

“Wapômbêḡ anêḡ aḡela lôkthô
nênêm yeḡ êndêḡ
yani.” *Lo 32:43*

7 Ma hananḡ hathak aḡela
nena,

“Anyô Bêḡ hapesaḡ anêḡ
aḡela hatôm lovak
ma anêḡ ḡê ku takêḡ ma
hatôm atum dahalaḡ.”
Kapya Yeḡ 104:4

8 Ma donḡtom hananḡ hathak
Nakaduḡ nena,

“Wapômbêḡ, oda tem ômô
anêm loḡ lôkliḡyak wak
nômbêḡ intu sapêḡ,
ma tem oyabiḡ avômalô
esak kobom thêthôḡ
iyom.

9 Lemhaviḡ auk thêthôḡ ma
hôpôlik ek auk lokbaḡ.

Ba intu Wapômbêḡ anêm
Anyô Bêḡ halam o
ba haḡgasô anêḡ nôm
lêḡlêḡ hayô hamô o
ek onja athêḡ bêḡ ek
indum lemmavi.

Ma aḡela lôk avômalô miḡ
êmôḡ ek o ami.” *Kapya
Yeḡ 45:6-7*

10 Ma abô yaḡ hananḡ nena,

“Sêbôk ba môḡ anôḡ ma O
Anyô Bêḡ da holav pik
anêḡ landiḡ,

ma leḡlêvôḡ ma oda
anêm ku hopesaḡ
hathak bahem.

11 Lôkthô tem ititip êtôm sôp
ba mi.

Ma o iyom intu tem ômô
thêthô.

12 Tem unduḡunduḡ pik êtôm
kwêv daim,

ma tem ômbi sôp bô atu
thô ma nuḡgwik luk-
muk.

Ma oda tem ômô aêḡ,
ma anêm sondabêḡ anêḡ
daḡ ma mi.” *Kapya
Yeḡ 102:25-27*

13 Ma Wapômbêḡ bôk hananḡ
hadêḡ Nakaduḡ nena,

“Ômô yabahaḡ vianôḡ en-
deba yatak ḡê takatu
ba ik vovak hadêḡ o
nêmô vemkapô vibiḡ
am.” *Kapya Yeḡ 110:1*

Ma miḡ bôk hananḡ abô êḡ
hadêḡ aḡela te ami ma mi.

14 *Aḡela ma êtôm ḡgôk
yôhok ek nindum Wapômbêḡ
anêḡ ku ek nênêm ḡê takatu
ba tem neja bulubiḡ sa.

2

Nodaḡô katô ba nosopa!

1 Aêḡ ba alalô nadaḡô nôm
takatu ba bôk alaḡô yôv ek
miḡ natôm yeḡ atu ba lovak
hayuv vôkê ami. 2 *Ma abô

takatu ba hale anêḡ aḡela
veḡḡbôlêk ba enaḡ intu bôk
hik anôḡ yôv. Sêbôk ma
avômalô miḡ elañô abô êḡ
ami ba leḡôndôḡ kôtôḡ ba bôk
ewa iniḡ vuli kambom êḡ yôv.

3 *Ma lêk Anyô Bêḡ da halôk
ba halêm pik ba hananḡ bêḡ
nena tem alalô naja bulubiḡ.
Ma avômalô bôk elañô ba
esopa ma alalô ayê nena
abô avanôḡ. Aêḡ ba anyô te
havôliḡ dôḡ hadêḡ alalôaniḡ
bulubiḡ bêḡ atu ma ôpêḡ miḡ
hatôm êsôv êḡjêk vovaḡ êḡ
ami ma mi. 4 *Ma Wapômbêḡ

* 1:14: Sng 34:7; 91:11
Mak 16:20; 1Ko 12:4,11

* 2:2: Gal 3:19

* 2:3: Hib 10:29; 12:25

* 2:4:

da hadum lavôḡiḡ lo nômbithi ma ku lôkmaḡiḡ lomalomama. Ma hêv Lovak Mathêḡ ek injik nôḡ mavi lomalomama sam êndêḡ avômalô hatôm Anyô Bêḡ anêḡ lahaviḡ ek injik thô nena abô avanôḡ.

Yisu hatôm alalô ḡê pik

⁵ Yêlô anaḡ hathak pik lukmuk atu ba tem êlêm. Ma Wapômbêḡ miḡ hatak aḡela ek neyabiḡ pik lukmuk êḡ ami. ⁶ Bôk hanaḡ hêk kapya nena,

“Yêlô avômalô pik ma nôḡ oyaḡ.

Ma doḡtom O Wapômbêḡ ma hothak lemhabi yêlô

lôk lemhabiḡ ba hoyabiḡ anyô anêḡ nakaduḡ mavi.

⁷ Ma hotak yani hamô aḡela vibiḡ vauna,

ma hopesaḡ yani hatôm anyô bêḡ ba hôêv athêḡ bêḡ lôk deda lôkmaḡiḡ hadêḡ yani,

⁸ ma hotak nôḡkama lôkthô hamô yani vakapô vibiḡ.” *Kapya Yêḡ 8:4-6*

Wapômbêḡ hatak nôḡkama lôkthô hamô yani vakapô vibiḡ. Ba nôḡlate miḡ hamô vuliḡ ek yani ami. Ma doḡtom miḡ hayabiḡ nôḡkama sapêḡ ami denaḡ. ⁹ *Ma hadum ba Yisu intu yaôna lôk ek aḡela vauna ek Wapômbêḡ nêḡ anêḡ wapôm êndêḡ alalô esak yani anêḡ ḡama. Yani hawa vovaḡ ba hama ek nêḡ avômalô lôkthô sa. Ma lêk

hawa athêḡ bêḡ lôk deda lôkmaḡiḡ.

¹⁰ Ma Wapômbêḡ hapesaḡ nôḡkama lôkthô ba hêv lôkmala hadêḡ sapêḡ. Yani hadum anêḡ ku thêthôḡ ba Yisu habitak anyô vovak laik môḡ anôḡ ek enja vovaḡ ek nêḡ avômalô lôkthô bulubiḡ ek endom avômalô ba ini ek neja lôkmala lôkmaḡiḡ. Aêḡ ba Yisu anêḡ ku êḡ bôk hayô uḡlôv yôv. ¹¹ *Ba intu Yisu atu ba hadum ba avômalô ibitak mathêḡ ma yani lôk avômalô takêḡ lêk ibitak ôdôḡ doḡtom. Aêḡ ba yani miḡ mama ek endam i nena iviyaḡ lo livi ami ¹² ma hanaḡ nena,

“Tem yandam anêḡ athêḡ êndêḡ yenaḡ aiyaḡ thêlô,

ma tem yambô anêḡ athêḡ êḡmô avômalô êvhaviḡ malêvôḡ.”

Kapya Yêḡ 22:22

¹³ Ma abô yaḡ hanaḡ nena, “Tem yanêḡmibiḡ Wapômbêḡ.”

Aisaia 8:17

Ma abô te hanaḡ nena,

“Yêlô lôk avômena takatu ba Wapômbêḡ bôk hêv yôv hadêḡ ya êntêk.” *Aisaia 8:18*

¹⁴⁻¹⁵ *Avômena takêḡ ma iniḡ leḡviḡkupik lôk thalalen hamô. Ba thêlô êkô ek nema ba êḡmô hatôm ḡê ekak veḡiḡ lo bahêḡiḡ lusu wak nôḡbêḡ intu sapêḡ. Aêḡ ba Yisu êntêk habitak hatôm thêlôda ek ema ek imbuliḡ Sadaḡ, ôpatu ba havalôḡ ḡama anêḡ lôklokwaḡ lôk epole yak êḡ vê êḡjêk avômalô. ¹⁶ Ma miḡ

* 2:9: Plp 2:8-9

* 2:11: Mat 25:40

* 2:14-15: 1Jon 3:8; ALK 12:10

hêv aŋela sa ami. Mi. Hêv Ablaham anêŋ limi sa. ¹⁷ Ba intu Wapômbêŋ hapesaŋ Yisu êntêk êŋ hatôm iviyaŋ anôŋ ek imbitak êtôm avômalô iniŋ anyô bêŋ habôk da. Yani lahiki ba havalonŋ anêŋ ku lonŋ ek indum Wapômbêŋ anêŋ ku ek nêŋ avômalô iniŋ kambom vê. ¹⁸ Ma Sadaŋ êŋ bôk halôk yani la ba hawa vovaŋ. Aêŋ ba tem nêŋ avômalô takatu ba Sadaŋ halôk leniŋ sa aêŋ iyom.

3

Yisu ma bêŋ ek Mose

¹ *Aêŋ ba aiyaŋ thêlô, môlô ma avômalô takatu ba Wapômbêŋ bôk halam yôv ek nôŋô imbiŋ yani êmô malak leŋ ba intu môlô ma mathenŋ. Ma môlô lemimimbi Yisu atu ba Wapômbêŋ hêv hatôm alalôaniŋ aposel lôk anyô bêŋ habôk da, ôpatu ba alalô anaŋ iniŋ êvhaviŋ bêŋ hathak. ² *Yani ma anyô ku anôŋ ba hadum ku takatu ba êv hadêŋ yani ek indum êtôm atu ba Mose bôk hadum ku hathak Wapômbêŋ anêŋ avômalô. ³⁻⁴ Unyak atu ba anyô halav. Ma anyô ma bêŋ ek unyak êŋ. Ma Wapômbêŋ da hapesaŋ nômkama sapêŋ. Aêŋ ba Wapômbêŋ ma bêŋ ek nômkama sapêŋ. Ma Yisu êntêk intu bêŋ ek Mose aêŋ iyom. ⁵ *Mose thai lôk Yisu ma nê ku anôŋ. Ma Mose ma hatôm anyô ku

ba hayabiŋ Wapômbêŋ anêŋ avômalô ba hanaŋ anêŋ abô atu ba tem imbitak emberŋ yam. ⁶ Ma donŋtom Yisu êntêk intu nakaduŋ ba hayabiŋ Wapômbêŋ anêŋ avômalô hatôm unyak alaŋ. Aêŋ ba alalô nabalonŋ iniŋ aêvhaviŋ lonŋ lôklokwaŋ. Ma alalô namiŋ êtôm anyô nê ba nanêŋ maleŋiŋ, êŋ ma tem nambitak êtôm Wapômbêŋ anêŋ avômalô.

Abô lôklokwaŋ hathak nê takatu ba miŋ êvhaviŋ ami

⁷ *Ba intu Lovak Mathenŋ hanaŋ,

“Lêk êntêk holaŋô Wapômbêŋ abôlêk,

⁸ *ma miŋ ôpôlik êtôm sêbôk ba libumi êmô lonŋ thiliv ba êvôliŋ dômiŋ ek yani ma elan mathalalenŋ

⁹ lôk ethaŋ yani aleba hanaŋ nena,

‘Sondabêŋ 40 ma bôk yahadum ku lomaloma ba thêlô êyê yôv.

¹⁰ Ba intu yalenmaniŋ hathak thêlô nê bôlôŋ yaŋ sêbôk atu.

Ba yahanaŋ, “Thêlô kapôlôŋ hi mayaliv wak nômbêŋ intu sapêŋ

ba miŋ eyala yenaŋ lonŋondê ami.”

¹¹ *Êŋ ma yalenmaniŋ ba yahavak balabuŋ nena,

“Thêlô miŋ hatôm nimbitalak nêyô yenaŋ

* 3:1: Hib 4:14; 7:26 * 3:2: Nam 12:7; Hib 3:5 * 3:5: Hib 3:2; Nam 12:7;

Lo 18:15-19 * 3:7: Sng 95:7-11 * 3:8: Kis 17:7; Nam 20:2-5 * 3:11: Nam 14:21-23

bamtu ami.” ’ ’ *Kapya*
Yeḡ 95:7-11

12 Aiyaḡ thêlô, ôḡḡô katô.
Môlô miḡ nobaloḡ kambom
loḡ ba notak unim ôêvhaveḡ
ba nômbôliḡ dômim êndêḡ
Wapômbêḡ lôkmala ami.

13 Lovak Matherḡ bôk hanaḡ
yôv nena “lêk êntêk”. Ma lêk
êntêk ma lêk êntêk êḡ ba wak
êḡ miḡ bôk hale ba hi ami
denaḡ. Ba intu môlô nôsôam
ba noya wak nômbêḡ intu
ek kambom miḡ esau môlô
ek lemimôndôḡ kôtôḡ ami.

14 Ma alalô nabaloḡ alalôaniḡ
aêvhaveḡ môḡ loḡ endeba pik
lo leḡ anêḡ daḡ, êḡ ma tem
injik thô nena alalô abitak
Kilisi anêḡ avômalô. 15 *Lêk
yahananḡ Lovak Matherḡ anêḡ
abô atu,

“Lêk êntêk holaḡô Wapômbêḡ
abôlêk,

ma miḡ ôpôlik êtôm sêbôk
ba libumi êvôliḡ dômiḡ
ek yani ami.” *Kapya*
Yeḡ 95:7-8

16 *Nê alêla takatu ba bôk
elaḡô ba êvôliḡ dômiḡ? Nê
takatu ba Mose hawa i vê
hêk Ijip! 17 *Nê alêla takatu
ba Wapômbêḡ lamanḡ ek
i hatôm sondabêḡ 40? Nê
takatu ba idum kambom ba
iniḡ kupik hêv yak hêk loḡ
thiliv! 18 Nê alêla takatu ba
Wapômbêḡ havak balabuḡ
ek thêlô miḡ nimbitak nêyô
anêḡ bamtu ami? Nê takatu
ba miḡ elañô abô ami!
19 Ba intu alalô ayê nena ḡê
takêḡ ma thêlôniḡ êvhaveḡ

mi. Êḡ ma miḡ hatôm nêyô
Wapômbêḡ anêḡ bamtu ami.

4

Wapômbêḡ anêḡ bamtu

1 Wapômbêḡ bôk habutiḡ
abô ek avômalô nimbitak
nêyô anêḡ bamtu kapô ba
ini. Ma miḡ bôk hapole vê
ami. Aêḡ ba alalô nayabiḡ i
ek Wapômbêḡ miḡ êḡjê nena
alalô te intu hamiḡ yaiḡ ami.

2 Ma avômalô doho bôk enaḡ
Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi
hadêḡ alalô hatôm atu ba bôk
enaḡ hadêḡ avômalô bôsêbôk.
Ma doḡtom thêlô miḡ êvhaveḡ
ami. Ba intu abô takatu
ba thêlô elañô ma miḡ hêv
thêlô sa ami. 3-4 *Wapômbêḡ
hapesaḡ pik lo leḡ aleba anêḡ
daḡ ma hawa lovak aleba
lêk êntêk. Ma hêk Wapômbêḡ
anêḡ kapya bute ma hanaḡ
hathak wak te bahenḡvi ba
lahavuju nena,

“Wak te bahenḡvi ba lahavuju
êḡ ma Wapômbêḡ
hawa lovak hathak
anêḡ ku takatu ba
hadum.” *Môḡ Anôḡ 2:2*

Ba alalô takatu ba aêvhaveḡ
lêk ayô bamtu êḡ haveḡ hatôm
Wapômbêḡ bôk hanaḡ yôv
nena,

“Yalenḡmaniḡ ba yahavak bal-
abuḡ nena,

“Thêlô miḡ hatôm nim-
bitak nêyô yenaḡ
bamtu ami.” ’ ’ *Kapya*
Yeḡ 95:11

5 *Avanôḡ! Wapômbêḡ bôk
hanaḡ abô atu yôv nena,

* 3:15: Hib 3:7-8 * 3:16: Nam 14:1-35 * 3:17: 1Ko 10:10 * 4:3-4: Hib
3:11 * 4:5: Sng 95:11

“Thêlô miñ hatôm nimbatak
nêyô yenañ bamtu
ami.”

⁶ Avômalô takêñ bôk elañô
Abô Mavi ma donjom miñ
esopa ami. Ba intu miñ
bôk ibitak êyô bamtu êñ ami.
Ma donjom avômalô doho tem
nimbatak nêyô loñ lovak êñ.

⁷ Aêñ ba Wapômbêñ hatak
wak yañ ba halam nena “Lêk
êntêk”. Josua bôk hama bô
ma Wapômbêñ hêv abô hadêñ
Devit ba hanañ,

“Lêk Êntêk holañô Wapômbêñ
abôlêk,
ma miñ ôpôlik ami.”
Kapya Yey 95:7-8

⁸ *Josua miñ bôk hêv lovak
hadêñ avômalô takêñ ami
ba intu Wapômbêñ hanañ
hathak wak yañ ek nê
lovak êndêñ alalô. ⁹ Aêñ ba
sonda leñimavi lêk hayô
yôv ek Wapômbêñ anêñ
avômalô nêmo anêñ bamtu.

¹⁰ *Ma opalê atu ba habitak
hayô Wapômbêñ anêñ bamtu
êñ ma yani hawa lovak
hathak anêñ ku hatôm atu ba
Wapômbêñ hadum aêñ iyom.

¹¹ Aêñ ba alalô mathalaleñ ek
nambitak nayô bamtu êñ ek
miñ anyôla esopa limi iniñ
veñingwam leñondôn kôtôn ba
nênêm yak ami.

¹² *Wapômbêñ anêñ abô ma
lôkmala ba lôklokwañ bomañ.
Ba anêñ ma, ma ma bomañ
hamôn ek biñ vovak atu ba
ma hêk luvi ek edabêñ dahô
lôk lôkmala ma lokwañ lôk

tabilôk kisi. Ma hatitiñ anêm
auk lôk kapôlôm ba hayala
katô anôn. ¹³ Nômlate hamô
pik êntêk êñ miñ hatôm im-
buñ i êñjêk Wapômbêñ ma
ami. Nôm takatu ba havuñ i,
lôkthô tem nimbatak yañ ba
nimiñ oyañ ek nindum abô
esak yani.

Yisu ma anyô bêñ habôk da

¹⁴ *Alalôaniñ anyô bêñ
habôk da bôk hathak ba hi
malak leñ. Yani êñ intu Yisu,
Wapômbêñ anêñ namalô. Ba
intu êvhaviñ atu ba alalô
anañ bêñ ma nabalonañ loñ
lôklokwañ. ¹⁵ Alalôaniñ anyô
bêñ habôk da bôk êlôk la
lôbôlôn ek indum kambom
lomaloma hatôm êntêk ba
alalô. Yani ma kambom mi.
Ma donjom lahiki hathak
alalôaniñ kambom. ¹⁶ *Ba
intu alalô ana bidonañ ek
Wapômbêñ ma miñ nakô
ami. Ma awa malaiñ ma tem
nêmo kapô ek alalô ba napôm
wapôm atu ba hêv ek nêmo
alalô sa.

5

¹ Sêbôk aleba lêk ma
Wapômbêñ da hathak halam
anyô pik te ek imbitak anyô
bêñ habôk da. Hatak yani ek
imiñ malêvôn ek avômalô pik
lôk Wapômbêñ. Ba intu habôk
avômalô iniñ da êv leñimavi
hadêñ Wapômbêñ lôk da êv
iniñ kambom vê. ² Thêlô ma
ñê pik ba eyala nena alalô
sapêñ ma hatôm donjom iyom
ba vau hakalabu alalô siñ.

* 4:8: Lo 31:7; Jos 22:4 * 4:10: Hib 4:4 * 4:12: Ep 6:17; ALK 1:16; 19:13-15

* 4:14: Hib 3:1; 10:23 * 4:16: Hib 10:19 * 5:3: Wkp 9:7; 16:6

Aêḡ ba intu thêlô leḡḡhiki hathak alalô atu ba auk mi lôk avenḡ mayaliv. ³ *Yanida ma anyô hadum kambom hatôm alalô sapêḡ. Ba intu yani hathak habôk da ek yanida anêḡ kambom lôk habôk da hathak avômâlô lôkthô iniḡ kambom.

⁴ *Ma anyô te miḡ hawa ku lôk athêḡ êḡ hatôm yanida anêḡ lahaviḡ ami. Mi. Wapômbêḡ da endam êtôm atu ba halam Alon am. ⁵ Ma Kilisi aêḡ iyom. Yani miḡ hawa athêḡ anyô bêḡ habôk da hathak yanida anêḡ lahaviḡ ami. Mi. Wapômbêḡ hanaḡ hadêḡ yani nena,

“O ma yenaḡ okna,
lêk êntêk ma yahabitak
lemambô.” *Kapya Yêḡ*
2:7

⁶ *Ma hanaḡ hêk buyaḡ aêntêk,
“O ma anyô ômbôk da
êtôm wak nômbêḡ
intu sapêḡ êtôm
Melkisedek.” *Kapya*
Yêḡ 110:4

⁷ *Yisu hamô pik ma hateḡ mek hadêḡ Wapômbêḡ atu ba hatôm enja yani vê êḡḡêk ḡama ba hanaḡ hik ôpêḡ liḡ lôklala lôk mathôk bêḡ. Yani hamô Wapômbêḡ vibinḡ ba intu halanô anêḡ abô. ⁸ *Ondaḡô! Yani ma Wapômbêḡ nakaduḡ. Ma donḡtom hawa vovaḡ ek êndôḡ yani ek esopa lambô. ⁹ Ôpêḡ hadôḡ yani ba hadum anêḡ ku aleba hayô unḡlôv ba intu hadum ba avômâlô

takatu ba esopa yani ewa bulubiḡ. ¹⁰ Ma Wapômbêḡ halam yani ek imbitak êtôm anyô bêḡ habôk da êtôm Melkisedek.

Miḡ notak unim ôêvhaviḡ
ami

¹¹ Abô bêḡ anôḡ hêk ek nanaḡ. Ma donḡtom môlô lêk vau ba unim auk ma thônôthôn. Aêḡ ba malaiḡ ek nanaḡ abô êḡ anêḡ ôdôḡ bêḡ. ¹² *Môlô bôk oyalôv yôv ma donḡtom miḡ ubitak kêdôḡwaga ami denaḡ! Ba anyô yaḡ êlêm ek êndôḡ môlô esak lonḡbô êtôm ḡê daluk esak Wapômbêḡ anêḡ abô. Môlô unum sum denaḡ ba miḡ hatôm onḡwaḡ nôm atu ba thekthek ami. ¹³ Ôpatu ba hanum sum denaḡ, ôpêḡ hatôm amena ba hathôḡ nôm thêthôḡ paliḡ. ¹⁴ Ma donḡtom nôm thekthek êḡ ma avômâlô bêḡ iniḡ nôm. Wak nômbêḡ intu ma thêlôda nêndôḡ i ek neyala mavi lo kambom.

6

¹⁻² Abô takêntêk hathak nêḡnêḡmimbiḡ ma avômena iniḡ auk ba môlô bôk oyala auk takêḡ yôv. Yahanaḡ hathak nede kapôlôḡḡiḡ liliḡ ek nôḡ takatu ba injik alalô vônô, nisik ḡaḡ, lôk netak baheḡ êyô êḡḡêk avômâlô, ma ḡê ḡama tem nimbiyô lôk waklavôḡ nedanô abô. Alalô natak auk avômena takêntêk ma naja avômâlô bêḡ iniḡ auk. ³ Ma Wapômbêḡ hêv

* 5:4: Kis 28:1 * 5:6: Hib 6:20; 7:1

* 5:12: 1Ko 3:1-3

* 5:7: Mat 26:36-46 * 5:8: Plp 2:6-8

alalô sa ek nambitak avômalô bêt, êḡ ma tem nambitak aêt.

4-6 *Ba ḡê takatu ba bôk êyê deda lôk eyaḡ nôm mavi anêt malak leḡ ma ewa Lovak Matherḡ lôk ewa Wapômbêt anêt Abô Mavi lôk lôklokwaḡ atu ba tem êlêm êndêt waklavôḡ êḡ, thêlô êḡ te hawa nôm takêt lôkthô vêm ma hatak anêt hêvhaviḡ. Alikakna! Ôpêt habulin yanida ba hamiḡ piklêvôḡ ma hanaḡ abôma hathak Yisu ek nijik yani vônô esak a esak loḡbô. Ba intu miḡ hatôm êmbôv yani ek ende kapô liliḡ esak loḡbô ami. Mi anêt!

7 Ma pik takatu ba ôthôm hik halôk anêt nôm lôk ya ma halumbak mavi ek ḡê takatu ba idum ku êḡ, pik êḡ tem enja Wapômbêt anêt mek mavi. 8 *Ma doḡtom pik atu ba kapaḡgik lôk sôkôsôk ibitak ma tem miḡ nêm avômalô sa ami. Ma pik êḡ ma Wapômbêt tem esaḡ ba embeḡ yam ma tem êmbôk esak atum.

9 Aiyaḡ thêlô, yêlô athaḡ môlô. Ma doḡtom yêlô ayala nena nôm mavi lomaloma tem êpôm môlô. Avanêt! Tem noja nôm yaḡ atu ba mavi anêt, êḡ ma bulubiḡ. 10 *Ma môlô bôk ôêv anêt avômalô matherḡ sa ba êntêk udum aêt ômô. Êḡ ma hik thô nena môlô lemimhaviḡ yani. Wapômbêt ma thêthôḡ ba tem miḡ lapaliḡ môlônim ku takêt ami. 11 Ma yêlô

leḡiḡhaviḡ môlô nundum ku lôklokwaḡ aêt endeba anêt daḡ ek lôkmala atu ba ôêv malemim êḡ ma tem noja. 12 Miḡ nôḡgwêk vaḡ ami. Malemkilik esak avômalô vi atu ba êvhaviḡ ba imiḡ lôklokwaḡ. Thêlô tem neja nômkama takatu ba Wapômbêt habutiḡ abô hathak.

Abô atu ba havak ma miḡ hatôm epole vê ami

13 Ma Wapômbêt halam anêt athêt ba habutiḡ abô haviḡ Ablaham. Athêt la miḡ bêt ek yani ami. Aêt ba intu havak abô hathak 14 ba hanaḡ,

“Avanêt! Tem yanêm mek mavi êndêt o ek anêm libumi nimbitak bêt anêt.” *Môḡ Anêt 22:17*

15 Ablaham hayabiḡ ba hamô malinyaô sawa daim vêm ka miḡ hapôm anêt abô atu ba habutiḡ anêt anêt.

16 Anyô te havak abô hathak anyô yaḡ atu ba anêt athêt bêt ek yani ma injik abô êḡ loḡ lôklokwaḡ. Ma miḡ anyôla imbulav nena abô êḡ ma abôyaḡ ami. 17 Wapômbêt bôk habutiḡ abô haviḡ anêt avômalô yôv. Ma lahaviḡ thêlô neyala katô nena tem miḡ injik anêt auk liliḡ ami. Ba intu havak abô ek injik abô êḡ anêt anêt thô. 18 *Ma bôk havak abô ba habutiḡ yôv ba tem miḡ enaḡ abôyaḡ ami. Ma nôm ju êḡ havatho alalô loḡ ba hik thô nena tem

* 6:4-6: Mat 10:22; 12:31; Hib 10:26-27; 1Jon 5:16

* 6:8: Stt 3:17-18; Mat

13:7,22 * 6:10: Hib 10:32-34 * 6:18: Nam 23:19

miŋ injik anêŋ auk liliŋ lôk epole abô êŋ vê ami ek alalô takatu ba alanŋviŋ hadêŋ yani ek naja bulubiŋ ma tem naja nôŋ takatu ba aêv malenŋiŋ hathak. ¹⁹* Alalôaniŋ bulubiŋ êŋ hatôm yeŋ anêŋ anŋa ek alalô dahôlôŋ imiŋ lôklokwanŋ ba miŋ hatôm endowalinŋ ami. Ma bulubiŋ êŋ iyom intu habitak hayô loŋ mathenŋ atu ba sôp hamiŋ loŋ siŋ. ²⁰ Yisu intu ba hamôŋ ek alalô ba habitak hayô unyak kapô êŋ ba hi ek nêŋ alalô sa. Yani lêk habitak hatôm anyô bêŋ habôk da wak nômbêŋ intu sapêŋ hatôm Melkisedek.

7

Melkisedek ma bêŋ ek nê Livai

¹* Melkisedek êŋ ma Selem iniŋ kiŋ ma Wapômbêŋ Lôkmanŋiŋ anêŋ anyô habôk da. Ablaham hik vovak hadêŋ kiŋ doho ba hamô i lu ma havôhi. Ma Melkisedek hapôm ba hêv mek hadêŋ yani. ² Ablaham hawa nômkama vovak ba habi sam hi ôdôŋ laumiŋ ba hêv ôdôŋ te hadêŋ yani. Yani anêŋ athêŋ anêŋ ôdôŋ nena “Anyô Thêthôŋ”. Anêŋ athêŋ yaŋ nena “Selem iniŋ Kiŋ” ba anêŋ ôdôŋ nena “Kiŋ Yôhôk”. ³ Yani anêŋ lambô lo talêbô mi ma miŋ ekatuŋ anêŋ limi ami. Miŋ eyala anêŋ waklavôŋ evathu lôk hama ami. Yani hatôm Wapômbêŋ nakaduŋ atu ba habôk da wak nômbêŋ intu sapêŋ.

⁴ Odaŋô! Melkisedek êŋ ma anyô lôk athêŋ bêŋ. Ablaham ma avômalô Israeŋ iniŋ lim, anyô lôk athêŋ bêŋ aêŋ iyom. Ma havak nômkama takatu ba hik vovak ba hawa vose hi ôdôŋ laumiŋ ba hêv ôdôŋ te hadêŋ Melkisedek. ⁵* Ma abô balabuŋ hanaŋ nena avômalô Israeŋ nêŋem iniŋ nômkama takatu ba evak vose hi ôdôŋ laumiŋ ba nêŋem ôdôŋ te êndêŋ nê êbôk da. Nê êbôk da takêŋ ma Livai anêŋ limi. Thêlô lôkthô ma avômalô Israeŋ ba nê lôk iviyaŋ. Thêlô ma Ablaham anêŋ limi. ⁶ Yani ma miŋ Livai anêŋ thalalenŋ te ami. Ma doŋtom hawa nômkama ôdôŋ laumiŋ takatu te ba hêv mek hadêŋ Ablaham atu ba Wapômbêŋ habutiŋ abô haviŋ yani. ⁷ Alalô lôkthô ayala nena anyô lôk athêŋ bêŋ hêv mek hadêŋ anyô lôk athêŋ yaô. ⁸ Nê ôdôŋ ju atu ba ewa nômkama ôdôŋ laumiŋ anêŋ ôdôŋ te. Nê êbôk da takêŋ ma ôdôŋ yaŋ êlêŋ anêŋ Livai anêŋ ba bôk ema. Ma yaŋ ma Melkisedek ba Wapômbêŋ anêŋ abô hanaŋ nena yani miŋ hama ami. ⁹⁻¹⁰ Auk yaŋ ma aêntêk. Yani hapôm Ablaham ma hayê nena Livai hamiŋ Ablaham kapô denaŋ. Ba intu Ablaham lo Livai êŋ ewa nôŋ ôdôŋ ali êŋ ba êv hadêŋ yani. Aêŋ ba ôpatu ba hathak hawa nôŋ ôdôŋ êŋ, lêk yani hêv hadêŋ anyô yaŋ.

Da lukmuk anêŋ lôklokwanŋ

* 6:19: Wkp 16:2-3

* 7:1: Stt 14:17-20

* 7:5: Nam 18:21

ma bêḡ ek da bô

¹¹ Wapômbêḡ hêv abô balabuḡ hadêḡ avômalô. Ma hanaḡ hadêḡ Livai anêḡ thalaleḡ nena thêlô nimbitak ḡê êbôk da. Ma doḡtom thêlô miḡ idum Wapômbêḡ anêḡ ku ba êyô anêḡ unḡlôv ami. Aêḡ ba Wapômbêḡ hêv anyô habôk da lukmuk. Anyô lukmuk atu ba habôk da ma hatôm Melkisedek. Yani miḡ hatôm Alon lôk ḡê Livai ami.

¹² Ma ôpatu ba habôk da lukmuk ma yaḡda ek ḡê êbôk da vi. Ba intu abô balabuḡ lukmuk habitak. ¹³ Abô balabuḡ hanaḡ nena ḡê êbôk da takêḡ ibitak anêḡ ôdôḡ te iyom iniḡ thalaleḡ. Ma anyô habôk da lukmuk êntêk ma miḡ habitak anêḡ ḡê êbôk da bô takatu iniḡ thalaleḡ te ami. Mi. Ôpêḡ anêḡ thalaleḡ miḡ ethak idum ku êmô loḡ êbôk da êḡ ami. ¹⁴ *Alalô lôkthô ayala nena alalôaniḡ Anyô Bêḡ ma habitak anêḡ Juda anêḡ thalaleḡ. Ma Mose bôk hanaḡ nena Livai anêḡ thalaleḡ ma tem nimbitak ḡê êbôk da ma Juda ma mi.

¹⁵⁻¹⁷ *Avanôḡ! Alalô ayê katô nena anyô êntêk êḡ habôk da ma yaḡda. Wapômbêḡ hanaḡ,

“O ma anyô hôbôk da hatôm wak nômbêḡ intu sapêḡ hatôm Melkisedek.” *Kapya Yêḡ 110:4*

Ôpêḡ habôk da hatôm Melkisedek ma doḡtom miḡ

habitak anêḡ ḡê êbôk da iniḡ thalaleḡ hatôm abô balabuḡ hanaḡ ami. Mi. Anêḡ lôklokwaḡ ma bêḡ ba anyôla miḡ hatôm imbuliḡ yani ami. Aêḡ ba ôpêḡ ma anyô lukmuk ek habôk da.

¹⁸⁻¹⁹ *Abô balabuḡ môḡ ma anêḡ lôkliḡyak mi ba miḡ hatôm injik ku anêḡ daḡ siḡ ami. Ba intu Wapômbêḡ hêv abô balabuḡ êḡ vê. Ma hêv nôḡ mavi anôḡ yaḡ ba hawa balabuḡ bô êḡ anêḡ loḡ. Ma alalô aêv maleḡniḡ hadêḡ nôḡ lukmuk êḡ ek ana bidonḡ ek Wapômbêḡ.

²⁰ Ma Wapômbêḡ hêv ku nêmbôk da hadêḡ Livai anêḡ thalaleḡ. Ma doḡtom havak abô hathak anyô yaḡ. ²¹ *Avanôḡ! Wapômbêḡ havak abô haviḡ ôpêḡ ek imbitak anyô habôk da ba hanaḡ,

“Anyô Bêḡ bôk havak abô ma miḡ hatôm injik anêḡ auk liliḡ ami,

‘O ma anyô hôbôk da wak nômbêḡ intu sapêḡ.’” *Kapya Yêḡ 110:4*

²² *Ba intu Yisu ma hatôm Wapômbêḡ anêḡ tabô lukmuk atu ba mavi anôḡ ba hamôḡ ek tabô bô.

²³ Sêbôk ma ḡê êbôk da ema ma yaḡ habitak hawa loḡ ek indum ku ba intu ḡê êbôk da bêḡ anôḡ. ²⁴⁻²⁵ *Ma doḡtom Yisu hamô hatôm wak nômbêḡ intu sapêḡ ek enaḡ injik Wapômbêḡ liḡ

* 7:14: Ais 11:1; Mat 2:6; ALK 5:5

* 7:15-17: Hib 5:6

* 7:18-19: Lom

3:30; 7:7-8; 8:3; Gal 3:21; Hib 10:1

* 7:21: Hib 5:6

* 7:22: Hib 8:6; 12:24

* 7:24-25: Lom 8:34

ek nêḡ avômalô sa ba hik ku anêḡ daḡ siḡ. Aêḡ ba hêv bulubiḡ hadêḡ avômalô takatu ba êvhaviḡ yani ek ini êndêḡ Wapômbêḡ. Ma anêḡ ku êmbôk da intu anêḡ daḡ mi.

²⁶ Avanoḡ. Anyô bêḡ habôk da atu tem nêḡ alalô sa. Yani ma mathenḡ ma kambom lo lelaik mi ma hamô seka ek ḡê kambom lôk hamô vuliḡ anôḡ ek nômkama nômbêḡ intu sapêḡ. ²⁷ *Yisu hêv i hatôm da ek nêḡ kambom vê. Da êḡ ma da lôkthô anêḡ daḡ. ḡê bêḡ êbôk da vi ma wak nômbêḡ intu ma êbôk da ek nêḡ thêlôda iniḡ kambom vê vêm ka nêmbôk avômalô iniḡ da nêḡnêḡ iniḡ kambom vê embenḡ yam. Ma Yisu êḡ ma miḡ hatôm ḡê êbôk da takêḡ ami. ²⁸ Abô balabuḡ dalam ḡê volonḡ ek nimbitak ḡê bêḡ êbôk da. Ma donḡtom abô atu ba havak haveḡ yam ma dalam nakaduḡ ba hadum ku êḡ aleba hayô unḡlov ek êḡmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ.

8

Yisu ma tabô lukmuk

¹ Abô takatu ba lêk yêlô ananḡ yôv anêḡ ôdônḡ ma aêntêk. Alalôaniḡ anyô bêḡ habôk da te hamô. Yani bôk hamô Wapômbêḡ Lôkmanḡgiḡ anêḡ lonḡ yôv hamô ban vianônḡ anêḡ malak leḡ. ² Yani hadum ku hamô unyak mathenḡ, êḡ ma malak yeḡ

anônḡ atu ba Anyô Bêḡ da halav ma miḡ anyô elav ami.

³ Anyô bêḡ habôk da tomtom ma elam thêlô ek nêḡnêḡ da leḡniḡmavi lôk da atu ba ik alim ba êbôk. Ba intu yani hadum aêḡ iyom.

⁴ ḡê êbôk da êḡmô pik ma êbôk hatôm balabuḡ hanaḡ. Ma Yisu êntêk atu ba hamô pik ma habitak anêḡ ḡê ôdônḡ yanḡda ba intu miḡ hatôm indum ku êmbôk da êḡ ami.

⁵ *Ma ḡê êbôk da takêḡ idum iniḡ ku êḡmô malak yeḡ. Ma unyak êḡ hik malak leḡ anêḡ dahô thô. Ba intu Mose halav malak yeḡ ma Anyô Bêḡ hanaḡ abô lôkliḡnyak hadêḡ yani nena, “Ondav katô. Opesanḡ nômkama lôkthô êtôm dahô atu ba yahik thô hadêḡ o halôk dumlolê.”

⁶ *Ma donḡtom hêv ku hadêḡ Yisu ek imbitak tabô lukmuk ba hamô vuliḡ ek ḡê êbôk da iniḡ ku. Ma havak tabô lukmuk êḡ ba anêḡ abô hamô vuliḡ ek tabô bô. Aêḡ ba tabô bô anêḡ lôklokwanḡ yaôna lôk ek tabô lukmuk ma Yisu êḡ anêḡ ku anêḡ lôklokwanḡ ma hamônḡ ek ḡê êbôk da iniḡ ku.

Tabô lukmuk ma bêḡ ek tabô bô

⁷ Abô tabô bô anêḡ kambom mi, êḡ ma tem Wapômbêḡ nêḡ tabô lukmuk ami. ⁸ Ma Wapômbêḡ hapôm kambom hêk tabô bô ba intu hanaḡ,

“Anyô Bêḡ hanaḡ, ‘Wak te tem êlêm ek yambak

* 7:27: Hib 5:3 * 8:5: Kis 25:40; Kol 2:17; Hib 9:23 * 8:6: Hib 7:22 * 8:8: Israel lo Juda thai ma ôdônḡ te iyom. Ma donḡtom evak i vose hi ôdônḡ ju ba intu elam nena “Israel lo Juda”.

tabô lukmuk imbiņ
avômalô Israeello Juda.*

9 Sêbôk ma yahavak tabô
haviņ thêlôniņ limi
ma yahavalonj thêlô
baheniņ ba yahadadi
thêlô vê hêk Ijip.

Thêlô miņ êwê yenaņ abô
tabô vibiņ ami ba
yahavôliņ yadômiņ
hadêņ thêlô.

Aêņ ba intu tabô lukmuk
êntêk ma tem miņ êtôm
tabô bô ami.

Ya Anyô Bêņ yahanaņ aêņ.

10 Wak êņ ma tem yambak
tabô imbiņ avômalô Is-
rael aêntêk.

Tem yato yenaņ abô balabuņ
êņjêk thêlôniņ auk
lôk yato êņjêk thêlô
kapôlôniņ.

Ma tem yambitak thêlôniņ
Wapômbêņ
ma thêlô tem nimbitalak
yenaņ avômalô.

Ya Anyô Bêņ yahanaņ aêņ.

11-12 Yahêv thêlôniņ kambom
vê
ma tem miņ yalenimbi
thêlôniņ kambom esak
lonjô ami.

Aêņ ba ku mi ek anyô yaņ
êndôņ yaņ mena iviyaņ
la ba enaņ, "Oyala
Anyô Bêņ"

ek malê nena lôkthô tem
neyala ya, nê athêņ
mi lôk nê athêņ bêņ."'
Jelemaia 31:31-34

13 Wapômbêņ halam abô
tabô êntêk êņ nena "lukmuk".
Aêņ ba tabô bô lêk pulusikna

ba mi. Ma nôm atu ba
lêk hayalôv ba hatak anêņ
lôkliņyak, nôm êņ tem nêmyak
ba ni.

9

Malak yeņ atu ba hamô pik

1 *Tabô bô atu lôk anêņ
abô majaņ hathak nênem yeņ
lôk anêņ unyak matheniņ bôk
hamô pik êntêk yôv. 2 Ma elav
malak yeņ te. Anêņ kapô mônj
ma êdô atum lam lôk balê
polom matheniņ hamô. Lonj êņ
ma elam nena Lonj Matheniņ.

3 *Ma kapô yaņ atu ba sôp
hayaņ kisi ma elam nena Lonj
Matheniņ Anôņ Biņ. 4 *Ma kapô
matheniņ anôņ êņ ma alapa
êmbôk kamuņ ôv mavi lôk
alapa evak tabô atu ba ik siņ
hathak gol êdô hamô lonj êņ.
Ma alapa tabô êņ anêņ kapô
ma êdô tase gol atu ba mana
hamô kapô lôk Alon anêņ kôm
atu ba havuak ma valu abô
tabô. 5 *Alapa anêņ vôv ma
aņela ju imiņ ba Wapômbêņ
anêņ deda lôkmaņgiņ habi
hayô hêk i. Ma anêņ nğabôm
ma lonj thalalenj hamô ek nêem
avômalô iniņ kambom vuli.
Wakma lêk mi ba miņ hatôm
yanaņ limamôk ami.

6 *Nôm kama sapêņ lêk hape-
saņ i yôv, ma nê êbôk da ibitalak
êyô unyak kapô matheniņ ek
nindum iniņ ku wak nômbêņ
intu sapêņ. 7 *Ma Lonj Matheniņ
Anôņ Biņ êņ ma sonda bêņ
tomtom anêņ wak te iyom ma
anyô bêņ habôk da hawa alim

* 9:1: Kis 25:23-26:30 * 9:3: Kis 26:31-33 * 9:4: Kis 16:33; 25:10-16; 30:1-6;
Nam 17:8-11; Lo 10:3-5 * 9:5: Kis 25:18-22 * 9:6: Nam 18:2-6 * 9:7: Wkp
16:2-34

thalalen ba hi hayô ma hêv da êḡ ek nêḡ avômalô takatu ba idum kambom ba lenḡipalin lôk yanida anêḡ kambom vê. Ma thalalen mi ma ku êḡ mi. ⁸ Ma Lovak Matherḡ hadôḡ alalô nena kapô matherḡ êḡ êntêk hamô denaḡ ba avômalô miḡ hatôm nimbatak nêyô Loḡ Matherḡ Anôḡ Biḡ êḡ ba ini ami. ⁹ *Êntêk ma abô dahô ek êdôḡ avômalô bôlôḡ êntêk. Nê êbôk da ethak êv da lôk nômkama lenḡimavi. Ma da takêḡ miḡ hêv alalô thêvô hathak kambom takatu ba adum ami. ¹⁰ Da takêntêk ma nôḡ lenḡinḡupik iyom, eyaḡ nôḡ mena inum ḡaḡ mena ithik i ek nêḡ lelaik vê. Ma doḡtom loḡôndê lukmuk tem êlêm ek êsô loḡôndê bô êḡ pôḡêḡ.

Kilisi anêḡ thalalen hatôm da

¹¹ Ma doḡtom Kilisi halêm ba hadum anyô bêḡ habôk da anêḡ ku ba hadum nôḡ mavi habitak. Yani habitak hayô malak yeḡ atu ba thêthôḡ anôḡ ba hamô vuliḡ ek malak yeḡ takatu ba hamô pik êntêk lôkthô. Unyak êḡ miḡ ḡê pik elav lôk miḡ nôḡ pik ami. ¹² Yani miḡ hawa bokmeme lôk bokmaḡkao nakaduḡ iniḡ thalalen ba habitak hayô Loḡ Matherḡ Anôḡ Biḡ êḡ ami. Mi anôḡ. Yanida hawa anêḡ thalalen ba habitak hayô Loḡ Matherḡ Anôḡ Biḡ êḡ bôlôḡ doḡtom iyom ek epole kambom takatu ba havalonḡ alalô loḡ

vê ek miḡ embalonḡ alalô loḡ esak loḡbô wak nôḡbêḡ intu ami. ¹³ *Ma ewa bokmeme lôk bokmaḡkao malô iniḡ thalalen ma bokmaḡkao tiḡ atu ba êbôk ba kabukla ma epaliv hayô hamô ḡê lôḡḡôlôḡ ek nimbatak matherḡ ek nêḡmô mabuḡ anôḡ. Ma doḡtom nôḡ êḡ ma hapesaḡ avômalô lenḡinḡupik iyom ek nêḡnêḡ yeḡ. ¹⁴ *Ma Kilisi anêḡ thalalen ma hamôḡ ek alim iniḡ thalalen ba hik ku êḡ anêḡ daḡ siḡ. Lovak Matherḡ atu ba hamô hatôm wak nôḡbêḡ intu sapêḡ havatho yani loḡ ba intu hêv ida hatôm da atu ba kambom mi ek Wapômbêḡ. Yani havôkwiḡ alalôaniḡ kapôlôḡniḡ ma hawa nôḡ takatu ba tem injik alalô vônô vê ek alalô nanêḡ yeḡ êndêḡ Wapômbêḡ atu ba hamô lôkmala.

Thalalen havatho tabô lukmuk loḡ

¹⁵ Tabô bô bôk hayabin avômalô takatu ba idum kambom ma Kilisi hama ek hapole thêlôniḡ kambom takêḡ vê. Aêḡ ba yani hatôm alalôaniḡ anyô môlô atu ba havak tabô lukmuk ek avômalô pik takatu ba Wapômbêḡ halam ma tem neja lôkmala atu ba tem nêḡmô êtôm wak nôḡbêḡ intu sapêḡ êtôm atu ba Wapômbêḡ bôk havak abô hathak. ¹⁶ Avômalô ethak ik alim ek hik thô nena thêlô evak tabô ek miḡ nema ami. ¹⁷ Alim hama êḡ ma tabô hamiḡ lôklokwaḡ. Ma alim

* 9:9: Hib 10:1-2

* 9:13: Wkp 16:15-16; Nam 19:9,17-19; Hib 10:4

* 9:14:

hama ami, êṅ ma tabô êṅ anêṅ lôklokwaṅ mi. ¹⁸ Aêṅ ba thalaleṅ haṅgasô ek nêṅ lôklokwaṅ ek embatho tabô lukmuk lôk tabô bô loṅ. ¹⁹ *Mose hasam abô balabuṅ lôkthô hadêṅ avômalô vêṅ ma hawa bokmaṅkao map iniṅ thalaleṅ haviṅ ṅaṅ lôk boksipsip kasa anêṅ vuluk haviṅ alokwaṅ isop thaṅaṅ ma hasoṅ halôk thalaleṅ ma hapaliv hathak kapya tabô lôk avômalô. ²⁰ Ma hanaṅ, “Wapômbêṅ havak tabô ba thalaleṅ êṅ hêṅ lôklokwaṅ ba hanaṅ nena nosopa.” ²¹ *Ma Mose hapaliv alim thalaleṅ hayô hamô malak yeṅ lôk anêṅ nômkama êṅ yeṅ sapêṅ. ²² *Ma abô balabuṅ hanaṅ nena thalaleṅ tem isik nômkama sapêṅ ba nimbitak mabuṅ. Ma thalaleṅ mi, ma miṅ hatôm nêṅ kambom vê ami.

Kilisi hêṅ da bôlôṅ te iyom

²³ *Nômkama pik hik nôṅ malak leṅ thô ba intu ṅê êbôk da êṅ da takêṅ ek nômkama malak yeṅ lôkthô imbitak mabuṅ. Ma nômkama malak leṅ ma nêṅ da ek imbitak mabuṅ aêṅ iyom. Da êṅ hamôṅ ek da yaṅ êntêk ek êmbôkwiṅ nômkama malak leṅ. ²⁴ Aêṅ ba Kilisi habitak hayô malak leṅ ba hi hamiṅ Wapômbêṅ ma ek nêṅ alalô sa. Ma miṅ habitak hayô unyak mathenṅ atu ba epesaṅ hathak bahenṅ atu ba loṅ

anôṅ anêṅ dahô oyaṅ iyom ami. ²⁵ Ma ôpêṅ miṅ hatôm anyô bêṅ habôk da ba habitak hayô Loṅ Mathenṅ Anôṅ Biṅ lôbôlôṅ hadêṅ sondabêṅ lôkthô haviṅ thalaleṅ atu ba miṅ yanida anêṅ ami. ²⁶ *Mi! Sêbôk atu ba pik habitak aleba lêk ma Kilisi hawa vovaṅ lôbôlôṅ e? Ai! Mi! Wak lêk ma hatôm wak lôkthô anêṅ daṅ ma pik lo leṅ anêṅ daṅ ba yani halêm hêṅ yanida hatôm da ek imbuliṅ kambom lôkthô. ²⁷ Alalô avômalô pik ama bôlôṅ doṅtom iyom vêṅ ma tem alalô nandum abô. ²⁸ Ma Wapômbêṅ hêṅ Kilisi êntêk êṅ hatôm da bôlôṅ te aêṅ iyom ek nêṅ avômalô lôkthô iniṅ kambom vê. Ma avômalô takatu ba eyabiṅ yani ma tem endelêm esak loṅbô ek nêṅ i bulubiṅ. Ma hêṅ avômalô iniṅ kambom vê, ku êṅ bôk yôṅ ba ôpêṅ tem miṅ indum ku êṅ esak loṅbô ami.

10

Kilisi da hêṅ i hatôm da

¹ Aêṅ ba abô balabuṅ ma abô dahô hathak nôṅ mavi lomaloma takatu ba tem imbitak. Nômkama takatu ba tem imbitak embenṅ yam ma nôṅ anôṅ. Ma balabuṅ tem miṅ injik ku anêṅ daṅ siṅ ba isik avômalô takatu ba êlêm ek nêṅ yeṅ iniṅ kambom lôkthô vê ami. Avanôṅ. Da êṅ lôbôlôṅ hadêṅ sondabêṅ lôkthô miṅ hatôm indum ku êṅ ami. ² Ma da takêṅ hik

* 9:19: Kis 24:6-8 * 9:21: Wkp 8:15,19 * 9:22: Wkp 17:11 * 9:23: Hib 8:5; 10:1 * 9:26: Hib 10:10

ku danj sinj, êḡ ma ḡê êbôk da tem netak iniḡ ku êv da. Ma hathik avômalô takatu ba êv yeḡ ba ibitak mabuḡ, êḡ ma tem thêlô leḡiḡmalaiḡ esak iniḡ kambom esak loḡbô ami.

3-4 *Ma bokmaḡkao malô lôk bokmeme iniḡ thalaleḡ êntêk êḡ miḡ hathak hêv kambom vê ami. Mi anôḡ. Aêḡ ba sondabêḡ nômbêḡ intu ma ethak êv da takêḡ ek avômalô leḡimbi iniḡ kambom.

5 Aêḡ ba Kilisi halôk ba halêm pik ma hanaḡ,

“Alim lôk ya lomaloma atu ba êbôk hatôm da ma miḡ hatôm anêm lemhaviḡ ami,

aêḡ ba bôk hopesaḡ yaleḡviḡkupik yôv.

6 Da êbôk hathak atum lôk kambom anêḡ da miḡ lemmavi ami.

7 Êḡ ma yahanaḡ, ‘Ya êntêk. Bôk eto hêk kapya hathak ya nena yahalêm ek yandum O Wapômbêḡ anêm lemhaviḡ.’” *Kapya Yeḡ* 40:6-8

8 Abô balabuḡ hanaḡ nena nêḡnêḡ da, ma doḡtom Yisu hanaḡ, “Alim lôk ya lomaloma takatu ba êbôk hatôm da lôk da êbôk hathak atum lôk kambom anêḡ da ma miḡ lemhaviḡ lôk lemmavi ami.”

9 Vêḡ ma yani hanaḡ, “Ya êntêk. Yahalêm ek yandum anêm lemhaviḡ.” Yani hatak nôḡ lukmuk ek enja yaḡ bô anêḡ loḡ. 10 *Ma hasopa Wapômbêḡ anêḡ lahaviḡ ba

hêv anêḡ liḡkupik hatôm da ek indum alalô nambitak mathenḡ ba hik ku êḡ anêḡ danj sinj.

11 *Nê êbôk da imiḡ wak nômbêḡ intu ek nindum iniḡ ku nêḡmbôk da. Thêlô êbôk da êḡ lôbôlôḡ. Ma doḡtom iniḡ da êḡ miḡ hathak hêv kambom vê ami. Mi anôḡ.

12 Ma anyô yaḡ atu ba hadum anêḡ ku habôk da ma habôk bôlôḡ doḡtom iyom ma da êḡ hadum ku hamô hatôm wak nômbêḡ intu sapêḡ ek hêv kambom vê. Vêḡ ma hi hamô Wapômbêḡ baḡ vianôḡ 13 *ma hayabiḡ waklavôḡ atu ba netak ḡê ik vovak hadêḡ yani nêḡmô yani vakapô vibiiḡ am.

14 Yani hêv da bôlôḡ doḡtom iyom. Ba intu hadum ba avômalô ibitak mathenḡ ba lêk êyô uḡlôv atu ba nêḡmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ.

15 Ma Lovak Mathenḡ hathak hanaḡ hadêḡ alalô hathak nôḡ êḡ nena,

16 * “Anyô Bêḡ hanaḡ nena, ‘Wak êḡ ma tem yambak tabô imbiḡ thêlô nena,

“Tem yatak yenaḡ abô balabuḡ êḡndôk thêlô kapôlôḡiḡ lôk yato êḡḡêk iniḡ auk.”” *Jelemaia 31:33*

17 Êḡ ma hanaḡ, “Thêlôḡniḡ kambom lôk ibulin abô balabuḡ ma tem miḡ yaleḡimbi esak loḡbô ami.” *Jelemaia 31:34*

* 10:3-4: Hib 9:13 * 10:10: Hib 9:12

* 10:11: Kis 29:38 * 10:13: Sng

110:1 * 10:16: Hib 8:10

18 Aêṅ ba nôṃ takatu ba bôk êv vê, êṅ ma tem miṅ nêmbôk kambom anêṅ da esak loṅbô ami.

Alôana bidon ek Wapômbêṅ

19 *Aiyaṅ thêlô, avanôṅ! Nômla miṅ havalon alalô loṅ ek nayô Loṅ Matherṅ Anôṅ Biṅ kapô ba ana ami. Ma Yisu anêṅ thalalen 20 *hadabêṅ sôp êṅ kisi ba habitak hatôm alalôaniṅ loṅôndê lôkmala lukmuk atu ba hêv liṅkupik hatôm da ek ku êṅ. 21 Ba yani ma alalôaniṅ anyô habôk da mavi anôṅ atu ba hayabiṅ Wapômbêṅ anêṅ avômalô. 22 *Ma yani hapaliv thalalen halôk alalô kapôlôṅiṅ ba hêv alalôaniṅ leṅiṅmalaiṅ vê. Ma alalôaniṅ leṅviṅkupik ma bôk ithik hathak ṅaṅ mabuṅ. Aêṅ ba alalô nanêm kapôlôṅiṅ lôk nabalon alalôaniṅ aêvhaviṅ loṅ lôklokwaṅ ek alalô ana bidon ek Wapômbêṅ. 23 Ôpatu ba havak abô êṅ ma miṅ hanaṅ abôyaṅ ami. Ba intu bôk alalô aêv maleniṅ hadêṅ aêvhaviṅ atu ba anan hi yaiṅ lôklokwaṅ. Ma alalô nabalon aêvhaviṅ êṅ loṅ ma miṅ nande lelaliliṅ ami. 24 Lôk naṅgik alalôaniṅ auk liṅ ma nambatho i loṅ esak kobom leṅiṅimbiṅ i ma nandum mavi lomaloma. 25 *Avômalô vi êdô anêṅ nesak donṅtom. Ma alalô ma miṅ nandum aêṅ ami ma nasôi ba naya

ek malê nena waklavôṅ lêk habobo.

Alalô miṅ nandô Wapômbêṅ ami

26 *Ôpatu ba hayala Wapômbêṅ anêṅ abô anôṅ ma donṅtom hêv anêṅ auk ek indum kambom lôbôlôṅ, êṅ ma kambom anêṅ da bôk hale ba hi yôv. 27 *Ba intu ôpêṅ hakô ba hayabiṅ ek indum abô lôk êndôk atum dahalan atu ba tem imbuliṅ ṅê takatu ba leṅiṅmaniṅ hathak Wapômbêṅ. 28 *Sêbôk ba anyô te havôliṅ dôṃ ek Mose anêṅ abô balabuṅ ba anyô ju la êpôm ba enan yani bêṅ, ôpêṅ ma ik vônô ba avômalô la miṅ kapôlôṅ malaiṅ hathak ôpêṅ ami. 29-30 *Aêṅ ba lemhabi aisê? Alalô bôk ayala yani atu ba hanaṅ, “Nijik anyô leṅkadôk liṅ, êṅ ma yenaṅ ku ba tem yandum.” *Lo 32:35* Ma abô yaṅ hanaṅ nena, “Anyô Bêṅ tem indum abô ek anêṅ avômalô.” *Lo 32:36*

Ba intu ôpatu ba havak Wapômbêṅ Nakaduṅ pesa ma hayê thalalen tabô atu ba hadum yani habitak matherṅ hatôm nôṃ oyaṅ ba hanaṅ abôma hathak Lovak Matherṅ anêṅ wapôm, êṅ ma tem enja anêṅ vuli atu ba kambom anôṅ ek ṅê takatu ba evak Mose anêṅ balabuṅ pesa. 31 Alikakna. Hôêv yak halôk

* 10:19: Hib 4:16 * 10:20: Mat 27:51 * 10:22: Wkp 8:30; Ese 36:25; Ep 5:26 * 10:25: Hib 3:13 * 10:26: Hib 6:4-8 * 10:27: Ais 26:11 * 10:28: Lo 17:6; 19:15 * 10:29-30: Mat 12:30-32; 1Ko 11:27-29; Sng 135:14

Wapômbêḡ Lôkmala baḡ ba havalonḡ o, êḡ ma malaiḡ bomaḡ.

Alalôaniḡ êvhaviḡ imiḡ lôklokwaḡ

³² Lemimimbi sêbôk ba owa deda. Ma uik vovak bêḡ ba owa vovaḡ ma donḡtom umiḡ lôklokwaḡ. ³³ Wak doho ma etak môlô umiḡ piklêvôḡ ba ethaḡ môlô ma ik môlô. Ma wak doho ma othak umiḡ yani loḡ siḡ ek hôêv yani thêvô. ³⁴ *Ma môlô lemimhikaḡ hathak thêlô takatu ba êmô koladôḡ. O kambom mi ma sôp bidonḡ ewa anêḡ nômkaḡ oyaḡ. Ma hoyala nena anêḡ nômkaḡ mavi takatu ba anêḡ daḡ mi êntêk hovalonḡ loḡ denaḡ. Aêḡ ba lemimmavi.

³⁵ Anêḡ payeḡ mavi tem êpôm o. Ba intu miḡ ôkô ba ômbi anêḡ hôêvhaviḡ ni ami. ³⁶ Ma umiḡ lôklokwaḡ ba undum Wapômbêḡ anêḡ la-haviḡ ek onja nôm takatu ba yani bôk havak abô yôv haviḡ avômalô takatu ba êvhaviḡ.

³⁷ Kasana iyom,

“Yani atu ba halêḡ ma tem êlêḡ ma tem miḡ esau ami.

³⁸ Ma ḡê thêthônḡ ida êvhaviḡ wak nômbêḡ intu sapêḡ.

Ma ôpatu ba havôliḡ dôm ma tem miḡ yalenḡ mavi esak yani ami.”

Habakuk 2:3-4

³⁹ Yôv. Alalô miḡ hatôm ḡê takatu ba êdô Wapômbêḡ ba tem nêpôm malaiḡ ami. Mi.

Alalô ma avômalô aêvhaviḡ ba tem Wapômbêḡ nêḡ alalô bu-lubiḡ.

11

Êvhaviḡ anêḡ vuli

¹ *Anyô hêv ma ek nômlate ba miḡ hayê ami ma donḡtom hayala katô nena tem enja, ôpêḡ ma anyô hêvhaviḡ. ² Bumalô thêlô idum aêḡ ba intu Wapômbêḡ hanaḡ abô mavi hathak thêlô.

³ *Alalô êvhaviḡ ba intu ay-ala nena sêbôk ma Wapômbêḡ hanaḡ abô ba hapesaḡ nômkaḡ lôkthô. Ma miḡ hawa nômla ba hapesaḡ nômkaḡ hathak ami. Mi, hanaḡ hathak abôlêk iyom ma nômbêḡ êḡ habitak.

⁴ *Abel hêvhaviḡ ba hêv da mavi hadêḡ Wapômbêḡ ba hamônḡ ek Kain anêḡ da. Yani hêvhaviḡ ba Wapômbêḡ hanaḡ abô mavi hathak anêḡ da ba hanaḡ, “O anyô thêthônḡ anônḡ.” Yani hama ma donḡtom anêḡ hêvhaviḡ êntêk hanaḡ abô hadêḡ alalô denaḡ.

⁵ *Ma Inok, yani hêvhaviḡ ba Wapômbêḡ hawa yani lôk liḡkupik ba miḡ hama ami. Ba intu miḡ êpôm yani ami ek malê nena Wapômbêḡ hawa yani vê. Avanônḡ. Enaḡ nena Anyô Bêḡ lamavi bêḡ anônḡ hathak yani ba intu hawa vê. ⁶ Ôpatu ba miḡ hêvhaviḡ ami tem miḡ nêḡ lamavi êndêḡ Wapômbêḡ ami. Ma opalê atu ba halêḡ ek yani

* 10:34: Mat 5:11-12; 6:20 * 11:1: 2Ko 5:7 * 11:3: Stt 1:1; Sng 33:6; Jon 1:3

* 11:4: Stt 4:3-10 * 11:5: Stt 5:21-24

ma nêmbin nôm lokwanju êntêk. Wapômbêj da hamô aêj ma ôpatu ba habôlêm Wapômbêj tem êpôm vuli mavi anôj.

7 *Ma Noa hêvhaviñ. Ba Wapômbêj hanañ hathak nôm takatu ba miñ bôk habitak ami denañ. Ma hakô ba halanô Wapômbêj ba hapesañ yeñ te ek nêmb anêj thalaleñ sa. Ma anêj hêvhaviñ hik avômalô iniñ kambom thô ma hadum ba yani habitak thêthôn anôj.

8 *Ma Ablaham hêvhaviñ ba Wapômbêj halam yani, “Nu loñ atu ba tem yanêm êndêj o ek oyabin.” Ma halanô Wapômbêj anêj abô ba hi ma donjom miñ hayala loñ êj ami. 9-10 *Ablaham hapôviñ ek ni pik atu ba Wapômbêj halav unyak lôk landiñ lôklokwan hatôm anêj auk. Ma Wapômbêj bôk havak abô nena Ablaham lôk limi takatu ba tem neja loñ mavi êj. Ba intu ôpêj hêvhaviñ ba hi hatôm anyô loñ buyañ ma halav unyak kudum halôk hatôm bôk ba Aisak lo Jekop elav.

11 *Yani hêvhaviñ ba Sala avi yamu atu ba bôk hayalôv. Ma donjom hayala nena Wapômbêj tem indum nôm atu ba yani havak. Aêj ba hawa lôklokwan ba hêv amena hadêj Sala. 12 *Ma yani ma anyô donjom iyom ba bôk anyô boñ lôk hatôm

anyô nama. Ma donjom limi ibitak bêj anôj hatôm vulin leñsawa lôk thathe ñgwêk dañ.

13 *Ma avômalô takêntêk êvhaviñ ba êmô aleba ema. Ma miñ thêlô êyé nôm takatu ba Wapômbêj bôk havak haviñ i ami. Mi. Thêlô leñjmavi iyom ba eyabin nôm takatu ba lêk êyé ma donjom hêk daimbô denañ. Ma thêlô eyala katô nena thêlô hatôm ñe loñ buyañ ba pik êntêk ma miñ thêlônin ami. 14 Ma avômalô takatu ba enañ aêj hik thô nena êbôlêm pik buyañ ek êtôm thêlôda iniñ loñ. 15 Ma avômalô takêntêk miñ leñjhiki hathak pik takatu ba thêlô etak lôk leñjhiki ek nendeni esak loñbô ami. Mi. 16 Thêlô leñjhiki hathak loñ lukmuk mavi êj, malak leñ atu ba Wapômbêj hapesañ malak lôj êj ek thêlô. Ba intu miñ mama ek endam i nena anêj avômalô ami.

17-18 *Avanôj biñ! Ablaham ma ôpatu ba Wapômbêj bôk habutiñ abô haviñ yani ba hanañ nena,

“Aisak nali iyom intu libumi lukmuk tem nimbitak.” *Môj Anôj*
21:12

Ma donjom saê hayô ma Ablaham hêvhaviñ ba hadum ek nêmb nakaduñ donjom atu êtôm da. 19 *Yani anêj auk nena, “Wapômbêj hatôm injik yani liñ imbiyô ênjêk

* 11:7: Stt 6:13-7:1 * 11:8: Stt 12:1-5 * 11:9-10: Stt 35:12 * 11:11:

Stt 18:11-14; 21:2; Lom 4:19 * 11:12: Stt 15:5; 22:17 * 11:13: Stt 23:4; 1Sto

29:15; Sng 39:12; 1Pi 2:11 * 11:17-18: Stt 22:1-14 * 11:19: Lom 4:17

ņama.” Ba intu havayunij nakaduņ laselo hathak biņ ba hatôm hama ma doņtom Wapômbêņ hik yani liņ ba hêv hadêņ lambô hathak loņbô.

20 *Ma Aisak hêvhaviņ aêņ iyom ba intu yani hêv mek hadêņ Jekop lo Isau hathak nôm takatu tem imbitak embeņ yam.

21 *Ma Jekop hêvhaviņ ba hadum ek ema ma habi i loņ hathak anêņ kôm ba hamiņ ma hêv mek hathak Josep nali lôk hêv yeņ.

22 *Ma Josep hêvhaviņ ba habobo ema ma hanaņ hadêņ avômalô Israeļ ek waklavôņ atu ba etak Ijip ma neja anêņ lokwaņ imbiņ.

23 *Ma Mose talêbô lo lambô êvhaviņ ba talêbô havathu yani ma êyê nena okna vuliņ biņ ba ivuņ yani hatôm ayôņ lô ma miņ êkô ek kiņ anêņ abô balabuņ ami.

24 Yani halumbak ma hêvhaviņ ba hadô nendam yani nena Pelo nalavi anêņ nakaduņ ba hanaņ, 25 “Yaleņhaviņ yamô imbiņ Wapômbêņ anêņ avômalô ek yanja malaiņ. Ma yahapôlik hathak leņmavi atu ba halêm anêņ kambom anêņ ba hamô wak doho iyom.” 26 Avanôņ. Yani ma hadahaliņ vuli mavi atu ba tem enja embeņ yam. Ba anêņ auk nena, “Ya ma Mesia anêņ avômalô te ba avômalô enaņ abô kambom

hathak ya, êņ ma nôm mavi anôņ hamô vuliņ ek Ijip iniņ nômkama mavi lôkthô.” 27 Yani hêvhaviņ ba hatak Ijip ma miņ hakô ek kiņ anêņ laņaņa ami. Ma hawa malaiņ ma doņtom hayê ôpatu ba hamô loņ kapô ba hamiņ lôklokwaņ.

28 *Yani hêvhaviņ ba hayabiņ waklavôņ Hale ba Hi ma hapaliv thalaleņ ek aņela atu ba hik amena môņ vônô miņ injik avômalô Israeļ iniņ bôp vônô ami.

29 *Ma avômalô êvhaviņ ba ibup êyô ņgwêk elam nena “Thalaleņ” hatôm pik moma. Ma doņtom Ijip êlêm ek nindum aêņ, ma ņgwêk hayô i vôv ba halok i vônô.

30 *Thêlô êvhaviņ ba êwê lawê malak lôņ Jeliko hatôm wak bahenvi ba lahavuju ma badêņ haņgôli.

31 *Ma avi sek waliliņ Lahap hêvhaviņ ba hawa ņê êyê loņ vani thô ba intu miņ hama haviņ ņê leņôndôņ kôtôņ ami.

32 *Bêņ anôņ hêk ek yanaņ ma doņtom wakma halanviņ. Ba tem miņ yanaņ esak Gidion lo Balak ma Samson lo Jepta ma Devit lo Samuel ma plopet lôkthô ami. 33 *Thêlô bôk êvhaviņ ba ik vovak ba ewa kiņ vi iniņ loņ lôk idum thêthôņ ba ewa nôm takatu ba bôk havak abô hathak yôv. Ma thêlô ik avuņ laion abôlêk siņ 34 *ma

* 11:20: Stt 27:27-29,39-40 * 11:21: Stt 47:31-48:20 * 11:22: Stt 50:24-25;

Kis 13:19 * 11:23: Kis 1:22; 2:2 * 11:28: Kis 12:21-30 * 11:29: Kis 14:21-31

* 11:30: Jos 6:12-21 * 11:31: Jos 2:1-21; 6:21-25; Jem 2:25 * 11:32: Het

4:6-5:31; 6:11-8:32 * 11:33: Dan 6:1-27 * 11:34: Dan 3:23-27

ik atum dahalanj vônô. Ma idum ek nembatho thêlô esak biñ vovak ma doñtom êv yak. Thêlô ma vaunena ma doñtom ibitak lôklokwanj ma ik vovak lôklokwanj ba ilupunij nê loñ buyanj ba i.
³⁵ *Ma avi vi atu ba nali ema ma iviyô hêk nama ba êmô havinj taluvi hathak loñbô. Ma avômalô vi ma ibulinj i kambom anôñ ma doñtom evalonj iniñ êvhavinj loñ ek tem nijik i linj esak loñbô ba nêmo mavi. ³⁶ *Doho ma enanj abôma lôk ik hathak yak wabenj manjinj. Ma vi ma ekak loñ ba êdô i hamô koladônj. ³⁷ *Ma doho ma ik hathak valu ma doho ma engothe hathak sege hi buju ma doho ma ik vônô hathak biñ vovak. Ma thêlônij kwêv lo sôp ma boksipsip kupik lôk bokmeme kupik ba miñ mavi ek nipuk lo nijik ami. Thêlô unyak lo nômkama mi ma ewa vovanj bêñ lôk idum kambom lomaloma hadênj i. ³⁸ Thêlô takênj ewa athênj bêñ ek avômalô pik. Thêlônij loñ nêmo mi ba intu evenj mayaliv havenj loñ thiliv lo dumlolê ma valu abyanj lo pik abyanj.

³⁹ Thêlô miñ bôk ewa nôm atu ba Wapômbênj havak abô hathak ami. Ma doñtom avômalô takênj êvhavinj ba intu Wapômbênj hananj abô mavi hathak iniñ ku. ⁴⁰ Ma alalô avômalô bôlônj êntêk ma Wapômbênj bôk hêv nôm mavi

ênj hadênj alalô ek endom alalô lôk avômalô bôsêbôk lôkthô ba ana nayô loñ mavi atu.

12

Wapômbênj hêv malainj ek êndônj alalô

¹ *Môlô olanô e? Avômalô bôsêbôk takatu ma ekalabu alalô sinj ba evatho alalô loñ. Ba intu nambi nômkama kambom takatu ba hatôm gwasilim havalonj alalô loñ ni. Ma nadanjinj ni êyô anênj danj ma miñ natak ami. ² Alalô nagê Yisu iyom. Yani miñ makilik ek nôm mavi lôk hakô ek alovalanjanjinj ma miñ lahiki hathak mama ami. Ma yani hamônj ek alalô ba intu hik anênj ku lôkthô anênj danj sinj ek nanêmimbinj. Ma hi hamô Wapômbênj banj vianônj hamô anênj loñ hayabinj pik lo leñ. ³ Nê kambom ibulinj yani bêñ anônj. Aênj ba alalô leñjinimbi yani ek miñ nambitak vau lôk kapôlônjinj malainj ba natak yani ami.

⁴ Môlô uik vovak hathak nôm kambom, ma doñtom môlônim thalalenj miñ hangasô ami. ⁵⁻⁶ *Wapômbênj havatho nali loñ hathak abô êntêk nena,

“Yenanj okna, ya Wapômbênj yahêv malainj hadênj avômalô takatu ba yalenjhavinj

lôk yahavali avômalô takatu ba yahawa i hatôm yenanj avômena.

* **11:35:** 1Kinj 17:17-24; 2Kinj 4:25-37

* **11:36:** 1Kinj 22:26-27; Jer 20:2; 37:15;

38:6 * **11:37:** 2Sto 24:21

* **12:1:** 1Ko 9:24-25

* **12:5-6:** Jop 5:17; ALK 3:19

Ma wakma atu ba hik o thô
ba hêv malaiņ, ma miņ
lemimbi nena nôm
yaôna ami.

Ma hudum kambom ba yani
hathañ o, ma miņ lem-
malaiņ ami." *Gutpela*
Sindaun 3:11-12

Bôk lempaliņ abô êņ e?

7 *Lami ethak êv malaiņ
hadêņ nali ek êndôņi. Ma
Wapômbêņ hadum aêņ iyom
hathak alalô hatôm nali ek
namiņ lôklokwaņ esak auk
thêthôņ. 8 Ma aêņ iyom
ma avômena neja malaiņ ek
nindumbak lôk auk. Malaiņ
êņ miņ hapôm o ami, êņ ma
o hatôm amena loņ sawa.
9 Alalôaniņ wakamik pik
hathak hêv malaiņ ek êdôņ
alalô ba alaņô anêņ abô. Ma
Wapômbêņ ma dahôlôņiņ
anêņ alaņ. Ba intu namô
yani vibiņ ek naja lôkmala.
10 Ma alalôaniņ wakamik
hêv malaiņ lomaloma ek
êndôņ alalô bidoņna hatôm
iniņ auk takatu ba êyê nena
mavi. Ma doņtom Wapômbêņ
hêv malaiņ ek imbi anêņ
mathen anôņ sam êndêņ
alalô. 11 *Howa malaiņ
lôk vovaņ bêņ ba intu miņ
lemmavi ami. Ma doņtom
malaiņ takêņ tem injik anêņ
anôņ mavi êtôm aêntêk,
thêthôņ lôk malaiņyaô.

12 *Aêņ ba noto bahemim
lo vemim takatu ba havu-
viņ ba thotho. 13 *Ombeņ
loņôndê thêthôņ ek avômalô

veņvuvuņ nimbitak mavi ma
miņ nênem yak ami.

Alalô miņ nambôliņ dômiņ
ek Wapômbêņ ami

14 Môlô lôkthô nundum
ku lôklokwaņ ek numbitak
yôhok lôk mathen. Mathen
mi, ma miņ hatôm anyôla êņjê
Anyô Bêņ ami. 15 Noyabiņ
am ek anyôla miņ êmbôliņ
dôm ek Wapômbêņ anêņ
wapôm ami. Ma nôņgô katô
ek livuk maniņ kambom te
miņ indumbak ek imbuliņ
avômalô ba nimbitak lelaik
ami. 16 *Nôņgô ek anyôla miņ
indum sek waliliņ ami mena
lapaliņ Wapômbêņ êtôm Isau
ami. Yani ma okna môņ ek
eyabiņ lambô anêņ nômkama
lôkthô ma doņtom hêv nôm
takêņ vuli hathak nôm belev
te. 17 *Hoyala nena malê
habitak. Yani lahaviņ lambô
enaņ abô mavi lôk nêmi anêņ
nômkama êndêņ yani, ma
doņtom hadô ba hêv yani vê.
Ma halaņ ek enja nômi takêņ
ma doņtom miņ hatôm injik
anêņ kambom liliņ ami.

18 *Lemimimbi dum
Sainai. Môlô ôlêm ek
Wapômbêņ hatôm sêbok ba
môlô ôyô dum Sainai e?
Mi. Sainai ma hamô pik ba
avômalô bôsêbok êyê dumlolê
êņ hatôm atum hathañ ba
momaņiniņ hatôm bôlôvôņ,
maputup bomaņ lôk kakalu
lôk damak. 19-20 *Thêlô elañô
lavuak halaņ lôk abô habitak.
Ba êkô kambom ba enañ,

* 12:7: Lo 8:5 * 12:11: Jem 3:17-18 * 12:12: Ais 35:3 * 12:13: Snd
4:26 * 12:16: Stt 25:29-34 * 12:17: Stt 27:30-40 * 12:18: Kis 19:16-20;
Lo 4:11-12 * 12:19-20: Kis 19:12-13; 20:18-21; Lo 5:22-27

“Ai! Sêbôk atu ba enañ nena, ‘Malêla takatu ba hasôm dumlolê êntêk, alim yaônena mena anyô, ma tem nitu vônô esak valu.’” Êñ ma enañ hadêñ Mose nena miñ enañ abô êndêñ i ami. ²¹ *Thêlô êyê nôk takêñ ba êkô kambom ma Mose hanañ, “Ya lêk yahakô kambom ba yahalowaliñ haviñ.” Lêk ôlêm ek Wapômbêñ ma miñ hatôm aêsêbôk ami. Sêbôk ma yanña ma lêk ma yanña.

²² Lêk môlô ôlêm ôyô dumlolê Saion ba ubitak ôyô Wapômbêñ lôkmala anêñ malak lôñ, Jêusalem atu ba hamô malak leñ. Ma lêk môlô ôlêm ôyô haviñ añela lubunlubun takatu ba ethak donjom ba ekaksa lôk leñiñmavi. ²³ Ma môlô lêk ôyô ek avômalô êvhaviñ takatu ba ibitak hatôm avômalô ôdônñ mônñ ba iniñ athênñ bôk eto yôv hêk malak leñ. Ma lêk ôyô ek Wapômbêñ atu ba avômalô idum abô hathak lôk nê thêthônñ iniñ dahô atu ba Wapômbêñ bôk hapesañ yôv aleba êyô unlôv. ²⁴ *Môlô ôyô ek Yisu, anyô môlô atu ba hapesañ abô tabô lukmuk lôk môlô ôlêm ek thalaleñ atu ba epaliv ba hanañ abô mavi anônñ ba hamô vuliñ ek Abel anêñ thalaleñ.

²⁵ *Noyabiñ am! Miñ lemônônñ kôtônñ ek nodanñ Wapômbêñ atu ba hanañ abô ami. Sêbôk ma hanañ abô hamô pik. Ma avômalô êdô

anêñ nedanñ ba miñ hatôm nêsôv ami. Ma donjom lêk ma hanañ abô hadêñ alalô hamô leñ, loñ mavi anônñ atu ba hamô vuliñ ek pik êntêk. Ba intu alalô adô, êñ ma miñ hatôm nasôv ami. ²⁶ Sêbôk atu ma anêñ abô bôk hayôkwiniñ pik yôv halôk dum Sainai. Ma lêk habutiñ abô ba hanañ nena,

“Tem êyôkwiniñ pik esak loñbô lôk leñ imbiñ.” *Hagai 2:6*

²⁷ Ba hanañ, “Tem yayôkwiniñ pik esak loñbô.” Abô êñ anêñ ôdônñ nena tem nêk nômkama takatu ba yani hapesañ vê. Nôm takêñ tem êyôkwiniñ lôkthô ek nômkama vi atu ba miñ hatôm yani êyôkwiniñ ami, êñ ma tem nêk.

²⁸⁻²⁹ *Ba alalô tem naja loñ êñ, loñ atu ba miñ hatôm nêyôkwiniñ ami. Ma alalôaniñ Wapômbêñ ma hatôm atum ek esañ nômkama sapêñ. Ba intu nanêm leñiñmavi êndêñ yani lôk nanêm yeñ ma nakô lôk nanêm i ni namô yani vibin.

13

Abô anêñ dan

¹ Môlô nobalon auk lemimimbiñ môlôvianñ loñ lôklokwanñ. ² *Ma noja avômalô loñ buyañ thô. Avômalô doho bôk idum aêñ ba ewa añela thô ma donjom êthônñ paliñ. ³ Ma lemimimbi nê takatu ba êmô koladônñ ba nôk i sa. Onja iniñ malain

* 12:21: Lo 9:19 * 12:24: Stt 4:10; Hib 8:6 * 12:25: Hib 2:1-3; 10:26-29

* 12:28-29: Lo 4:24; 9:3 * 13:2: Stt 18:1-8; 19:1-3; Lom 12:13

êtom atu ba oda hômô havin i. Ma lemimimbi vi atu ba ewa vovan. Onja inin vovan êtom atu ba thêlô ewa.

⁴ *Avômalô takatu ba ewa i ma avômalô lôkthô min nêgê nena nôm oyan ami. Ma Wapômbên tem indum abô esak nê takatu ba idum sek havin anyô yan yanavi lôk nê takatu ba idum sek walilin. Ba intu nê takatu ba ewa i min nimbulin inin lon êk ami. ⁵ *Min malemkilik limamôk esak valuselen ami. Wapômbên bôk hanan,

“Tem min yatak o

lôk yambi o ni ami.” *Lo*
31:6

Ba intu onan, “Yenan nômkama sapên ma hatôm ba yalenmavi”. ⁶ *Aên ba alalô abitak avômalô nê ba anan nena,

“Anyô Bên hêv yêlô sa

ba tem min nakô ami.

Ma opalê hatôm indum malê esak yêlô?” *Kapya Yen*
118:6-7

⁷ *Lemimimbi nê bên takatu ba eyabin môlô lôk enan Wapômbên anên abô hadên môlô. Ma ôngô inin bôk lo lon lôk inin êvhavin ba nosopa veningwam. ⁸ *Yisu Kilisi da hatôm wakbôk ma lêk êntêk ma wak nômbên intu sapên.

⁹ *Ba intu min nosopa auk thônôthôn lomaloma ami. Nê doho enan auk mavi nena Wapômbên anên wapôm tem embatho alalôanin kapôlônin

lon. Ma donjom esau nena nôm takatu ba êbôk hatôm da ma hêv nê eyan sa, ma donjom min hêv thêlô sa dokte ami. ¹⁰ *Avômalô takatu ba idum ku êmô malak yen bô inin athên mi ek nindum ku nêôm alalôanin lon êbôk da.

¹¹ *Alim anên thalalen ma anyô bên habôk da hawa ba habitak hayô Lon Mathen Anôn Bin hatôm kambom lomaloma inin da. Ma donjom inin lenvinakupik êbôk hêk malak lôn viyain atu. Ma min eyan ami. ¹² *Aên ba Yisu hawa vovan hêk malak lôn viyain ek indum avômalô nimbitak mathen hathak yanida anên thalalen.

¹³ *Aên ba alôana ek yani êndôk malak lôn ên viyain ek naja anên mama atu ba bôk yani hawa. ¹⁴ *Pik êntêk ma tem êmô vauna. Ma donjom alalô ayabin malak lôn atu ba tem êlêm ba êmô êtom wak nômbên intu sapên.

¹⁵ *Yisu hêv i hatôm da. Ba intu alalô nandam anên athên ba nanêm yen êndên Wapômbên wak nômbên intu sapên. Ba alalôanin ku nanêm yen hêk alalô veninbôlêk ek nanêm êtom alalôanin da ni êndên Wapômbên. ¹⁶ *Ba alalô ma avômalô wapôm ba nandum mavi êndên avômalô vi, ên ma Wapômbên lamavi hathak da mavi ên. Ba intu alalô min leninpalin wapôm ên ami.

* 13:4: Ep 5:5 * 13:5: Lo 31:6,8; Jos 1:5 * 13:7: 1Ko 4:16 * 13:9: Lom

14:17 * 13:11: Wkp 16:27 * 13:12: Jon 19:17 * 13:13: Hib 12:2 * 13:14:

Hib 11:10,16; 12:22 * 13:15: Sng 50:14,23 * 13:16: Plp 4:18

17 *Môlônim nê bêñbêñ idum ku eyabiñ môlô dahôlômim ma nê êñ tem nenañ iniñ ku lavôñ êndêñ Wapômbêñ. Ba intu nodañô iniñ abô ba nodovak vibiñ ek thêlô nindum iniñ ku lôk leñiñmavi ma miñ leñiñmalaiñ ami. Malaiñ êñ tem miñ nêñ môlô sa ami.

18 *Yêlô kapôlôñiñ miñ hanañ yêlô bêñ ami ba intu yêlô ayala nena yêlô leñiñhaviñ namô batôñ oyañ. 19 Yahanañ lôklokwañ ek môlô noten mek ek yasôk kethen.

20 *Wapômbêñ bôk hawa alalôaniñ Anyô Bêñ Yisu, bok-sipsip anêñ alañ anôñ vê hêk ñama hathak thalalen tabô atu ba anêñ dañ mi. Ma Wapômbêñ labali anêñ ôdôn 21 nêñ môlô auk mavi lôk lôklokwañ ek nundum malêla takatu ba yani lahaviñ ma indum ku êmô alalô esak Yisu Kilisi ek indum yani lamavi. Athêñ lôkmarñiñ êndêñ yani êtôm wak nômbêñ intu sapêñ. Avanôñ.

22 Aiyañ thêlô, yahato kapya bidonña iyom. Aêñ ba yahanañ lôklokwañ ek môlô nodañô yenañ abô katô ek yambatho môlô loñ.

23 Odañô! Alalôaniñ aiyañ Timoti bôk hale yaiñ yôv. Ba yani hayô kethen ma tem yambiñ yani ba yasôk.

24 Nônêñ yêlôaniñ leñiñmavi êndêñ môlônim nê bêñbêñ lôk Wapômbêñ anêñ avômalô mathen sapêñ. Avômalô Itali êv iniñ leñiñmavi haviñ.

25 Wapômbêñ anêñ wapôm êmô imbiñ môlô lôkthô.

* 13:17: 1Te 5:12 * 13:18: Ap 24:16; 2Ko 1:12 * 13:20: Jer 32:40; Ese 37:26; 1Pi 2:25

Jems anêᶇ kapyā Abô mônᶇ

Jems ma Yisu anêᶇ yan molok. Yani hato hadêᶇ avômalô Israeᶇ takatu ba êvhaviᶇ Yisu ba êmô pik luvuluvu. Yani lahaviᶇ iniᶇ êvhaviᶇ imbitak lôklokwaᶇ ba hadôᶇ thêlô ek neyabiᶇ i esak malêᶇa takatu ba enaᶇ. Ma hik thô nena êvhaviᶇ anôᶇ ma anêᶇ ku hêk haviᶇ. Ma hanaᶇ nena miᶇ onaᶇ abôma esak avômalô vi ami. Ma hadôᶇ i nena mek ma nôm lôklokwaᶇ anôᶇ.

Hato kapyā êntêk hadêᶇ 50 mena 61 AD la. Ma 62 AD ma ik yani vônô.

Jems anêᶇ lamavi

¹ *Ya Jems, Wapômbêᶇ lo Anyô Bêᶇ Yisu Kilisi iniᶇ anyô ku. Yahato kapyā êntêk hi ek avômalô Israeᶇ ôdôᶇ laumiᶇ ba lahavuju takatu ba êsôv mayaliv ba i êmô luvuluvu anêᶇ pik bêᶇ êntêk lôkthô. Wاكلêvôᶇ mavi!

Malaiᶇ havatho ôêvhaviᶇ loᶇ

² *Aiyaᶇ thêlô, malaiᶇ lomaloma hapôm môlô, êᶇ ma lemimimbi nena nôm takêᶇ ma nôm leᶇiᶇmavi iyom. ³ *Môlô oyala nena malaiᶇ takêᶇ hasôm môlônim ôêvhaviᶇ ba hadum ek numiᶇ lôklokwaᶇ. ⁴ Ma numiᶇ

lôklokwaᶇ endeba ku êᶇ injik anôᶇ ba numbitak êtôm ᶇê talaᶇ ba nundum nômkama sapêᶇ thêthôᶇ iyom ek nômla yaᶇ miᶇ êᶇjêk ami. ⁵ *Môlô te hêv yak hathak auk, êᶇ ma eteᶇ Wapômbêᶇ ma tem nêᶇm. Yani hathak habi anêᶇ wapôm sam hadêᶇ avômalô lôkthô ma miᶇ hatatale i ami. ⁶ Yani atu ba hateᶇ ma nêᶇmimbiᶇ iyom ma miᶇ anêᶇ auk mayaliv ami. Anyô auk mayaliv ma hatôm ᶇᶇwêk budum ba lovak hayuv hi ba halêᶇm. ⁷ Anyô anêᶇ aêᶇ miᶇ laimbi nena tem enja nômlate êlêᶇm anêᶇ Anyô Bêᶇ anêᶇ ami. ⁸ Yani ma anyô auk ju ba hadum nômkama sapêᶇ mayaliv.

Nê valu mi lôk ᶇê valu bêᶇ

⁹ Aiyaᶇ mena livôᶇ la atu ba athêᶇ mi hathak nômkama pik ma êmô lôk lamavi. Wapômbêᶇ hayê thêlô hatôm ᶇê lôk athêᶇ bêᶇ. ¹⁰ *Ma ᶇê lôk athêᶇ bêᶇ hathak nômkama pik ma nêᶇmô lôk leᶇiᶇmavi. Wapômbêᶇ hayê thêlô hatôm ᶇê athêᶇ mi ba tem nêᶇnêᶇm yak êtôm kamuᶇ anêᶇ vuak hêv yak. ¹¹ Wak hapup ba habi lôklokwaᶇ ba habôk kamuᶇ ba iniᶇ vuak lôk lêlêyaᶇ mavi hakapok. Ma aêᶇ iyom ᶇê lôk valu bêᶇ idum iniᶇ ku denaᶇ ba ema ma iniᶇ nômkama tem egeleloᶇ.

Wapômbêᶇ miᶇ halôk anyô leᶇ ek nindum kambom ami

* 1:1: Mat 13:55; Ap 15:13; Gal 1:19; 1Pi 1:1 * 1:2: Lom 5:3-5 * 1:3: 1Pi 1:7

* 1:5: Snd 2:3-6 * 1:10: Ais 40:6-7

12 Nê takatu ba imin lôklokwan hathak malain ma Wapômbênj lêk lamavi hathak i. Thêlô lovak ba tem neja lôkmala atu ba nêôm êtôm wak nômbênj intu sapênj êtôm ininj vuli. Wapômbênj bôk habutinj abô ek nêôm êndênj nê takatu ba leinj havinj yani. 13 Kambomlate minj hatôm êndôk Wapômbênj la ek indum kambom ami. Ma yani minj halôk anyôla la ek indum kambom ami. Ba intu nômlate halôk lem ek undum kambom ma minj onan nena, "Wapômbênj halôk yalenj ami." 14 Mi. Alalôaninj thethanjak ma hatôm etak alim halôk lôm ek nêbôv alim esak ba hakôk alalô leinj ek nandum kambom. 15 Ma thethanjak ênj halumbak bênj ba anênj anônj ma kambom. Ma kambom ênj anênj palumbak lôkthô ma njama.

16 Yenanj aiyanj lôkma anônj, noyabinj am ek anyôla minj esau môlô ami. 17 Wapôm lôk nôm mavi anônj sapênj ma halôk ba halêm anênj lenj. Kamik Bênj atu ba hapesanj deda lenj sapênj hêv wapôm mavi takênj. Wak lo bôlôvônj ininj deda hathak habitak yanja yanja, ma donjom Wapômbênj da hamô aênj iyom hatôm wak nômbênj intu sapênj. 18 *Yani anênj lahavinj ba intu alalô abitak anênj nali hathak abô avanônj. Hadum aênj ek alalô nambitak êtôm anênj nôm mônj anônj ek nômkama vi atu ba hapesanj

havinj.

Nodanjô ba nosopa

19 Yenanj aiyanj lôkma anônj, môlô nodanjô katô. Anyôla hananj nômla ma nôômô tininj ba nodanjô bônônj ma minj lemimmaninj ba nonanj viyanj kethenj ami. 20 *Avômalô ininj leinjmaninj minj hatôm eto avômalô ba nimbatak thêthônj êtôm Wapômbênj anênj lahavinj ami. 21 *Aênj ba notak nôm lôngôlônj lôk kambom nômbênj ênj. Ma nôômô yaô ba nobalanj Wapômbênj anênj abô atu ba havatho halôk môlô lonj. Abô ênj ma hatôm nêôm môlô bulubinj.

22 *Ma môlô nodanjô abô ênj ba nundum anênj ku imbinj. Olanjô oyanj, ênj ma hatôm osau amda. 23 Anyôla te halanjô Wapômbênj anênj abô ba minj hasopa ami ma hatôm ôpatu ba hayê thohavloma halôk liyali. 24 Ma hatak liyali ba hi ma kethenj oyanj ma lapalinj nena yanida ma aisê. 25 *Ma donjom ôpatu ba hatitinj balabunj mabunj ênj ma minj lapalinj ami ma indum êtôm atu ba hananj, ênj ma Wapômbênj tem nêôm mek ek anênj ku sapênj. Balabunj mabunj ênj hêv alalô vê hêk kambom anênj lôklokwanj.

26 *Anyôla hananj nena hasopa Wapômbênj ma donjom minj hayabinj abôlêk ami, ênj ma hasau yanida ba nômkama sapênj atu ba hadum ek esopa Wapômbênj ma nôôm oyanj.

* 1:18: Jon 1:13 * 1:20: Sav 7:9 * 1:21: Kol 3:8; 1Pi 2:1 * 1:22: Mat 7:26; Lom 2:13 * 1:25: Lom 8:2; Jem 2:12 * 1:26: Sng 141:3

27 Lemhaviņ osopa Kamik Wapômbêņ ek êņjê mólô êtôm nô mabuņ thêthê mavi, êņ ma nundum aêntêk. Noyabiņ avômena bilak lôk avi tôp esak iniņ malaiņ. Ma noyabiņ amda ek pik malim miņ esak mólô ami.

2

Noyabiņ avômalô sapêņ esak auk doņtom

1 *Yenaņ aiyaņ thêlô, alalô aêvhaviņ alalôaniņ Anyô Bêņ Yisu Kilisi, yani ma deda lôkmaņgiņ anôņ. Ba intu noyabiņ avômalô sapêņ esak auk doņtom ma miņ nônêm ñê lôk athêņ bêņ liņ ma nosale ñê lôk athêņ mi thô ami.

2 Odaņô. Anyôla halêm hêv yeņ haviņ mólô ba hik kwêv mabuņ anôņ lôk mote gol. Ma anyô siv lôk nômkama mabô habitak hayô haviņ.

3 Êņ ma mólô ôêv athêņ bêņ hadêņ anyô lôk kwêv mabuņ ba onaņ, “Ôlêm ômô loņ mavi êntêk.” Ma onaņ hadêņ anyô siv nena, “Umiņ loņ intu” mena “Ôndôk ômô biņ.”

4 Mólô udum aêņ ma hatôm ovak avômalô vose hi ôdôņ ju ba udum abô lokbaņ hathak i.

5 *Yenaņ aiyaņ lôkma anôņ, nodañô katô. Avômalô takatu ba avômalô pik êyê nena ñê siv ma Wapômbêņ bôk hatak i yôv ek nimbitak ñê lôkmaņgiņ hathak iniņ êvhaviņ ba tem

nêm athêņ bêņ êndêņ i ek nêmô anêņ loņ lôkliņyak êtôm bôk habutiņ abô ek nêm êndêņ ñê takatu ba leņiņhaviņ yani. Aêņ e? ⁶ Ma doņtom ôpôlik ek ñê siv. Ma opalê hathak hêv malaiņ hadêņ mólô ba havôv mólô hi loņ idum abô? Ñê siv e? Mi, ñê valu bêņ iyom. ⁷ Ma thêlô êņ iyom intu enaņ abôma hathak unim alaņ Kilisi ba ibuliņ anêņ athêņ mavi.

8 *Ma alalôaniņ kiņ Wapômbêņ anêņ abô balabuņ te hanaņ hêk anêņ kapya nena, “Lemimbiņ avômalô êtôm atu ba lemhaviņ oda”. Udum aêņ ma mavi. ⁹ *Ma doņtom ôêv ñê lôk athêņ bêņ liņ ma ôpôlik hathak ñê athêņ mi, êņ ma udum kambom ba balabuņ hik thô nena mólô ma ñê ômô abô balabuņ lu. ¹⁰ *Ma ôpatu ba hayabiņ balabuņ sapêņ ma doņtom hêv yak hathak bute, êņ ma habuliņ abô balabuņ lôkthô.

11 *Ôpatu ba hanaņ nena, “Miņ undum sek imbiņ anyô yaņ yanavi ami” lôk hanaņ haviņ nena “Miņ nuņgwik anyô vônô ami.” Ba intu miņ hudum sek haviņ anyô yaņ yanavi ami ma doņtom huik anyô vônô, êņ ma hômô abô balabuņ lu.

12 *Aêņ ba malêla takatu ba udum lo onaņ ma lemimimbi nena Wapômbêņ tem indum abô esak balabuņ takatu ba

* 2:1: Ap 10:34; Jem 2:9 * 2:5: 1Ko 1:26-28 * 2:8: Mat 19:19; Gal 5:14

* 2:9: Lo 1:17 * 2:10: Wkp 19:37; Nam 20:7-12,24; Mat 5:19 * 2:11: Kis

20:13-14; Lom 13:9 * 2:12: Gal 6:2; Jem 1:25; 1Pi 2:16 * 2:13: Mat 5:7; 18:32-35

hêv alalô vê hêk kambom anêᶇ lôklokwaᶇ. ¹³ *Ma miᶇ hôêv kapôlôm ek avômalô vi ami, êᶇ ma waklavôᶇ nindum abô ma Wapômbêᶇ tem miᶇ nêᶇ kapô ek o ami. Ma doᶇtom hôêv kapôlôm ek avômalô vi, êᶇ ma tem Wapômbêᶇ nêᶇ kapô ba nêᶇ môlô vê êᶇjêk loᶇ nindum abô.

Êvhaviᶇ anêᶇ ku mi, êᶇ ma ᶇama

¹⁴ Yenaᶇ aiyaᶇ thêlô, anyô te hanaᶇ nena yani ma anyô hêvhaviᶇ ma doᶇtom miᶇ hadum mavi ami, êᶇ ma mavi e? Mi. Êvhaviᶇ anêᶇ aêᶇ tem nêᶇ yani bulubiᶇ e? Mi. ¹⁵ *Aiyaᶇ te mena livôᶇ late nôᶇm lôk sôp mi ba hêv i sêkêya. ¹⁶ Ma môlô te hanaᶇ hadêᶇ yani nena, “Nu lôk lemmavi, upuk sôp lôk noᶇgwaᶇ nôᶇm.” Ma doᶇtom miᶇ hôêv yani sa ami, êᶇ ma mavi aisê? ¹⁷ Ma aêᶇ iyom ma êvhaviᶇ atu ba hêk wavo ma ku mi, êᶇ ma ᶇama.

¹⁸ *Ma doᶇtom anyô late hanaᶇ nena, “Avômalô vi idum ku ma vi êvhaviᶇ iyom, ma luvi ma hatôm.” Ma doᶇtom yahananaᶇ nena, “Ya miᶇ hatôm yaᶇgê êvhaviᶇ atu ba ku mi ami. Ba intu tem yaᶇgik yenaᶇ yahêvhaviᶇ thô esak yenaᶇ ku.”

¹⁹ Môlô ôêvhaviᶇ nena Wapômbêᶇ doᶇtom iyom hamô ba intu osoᶇ nena unim ôêvhaviᶇ ma anêᶇ ku mi ma hatôm e? Auk êᶇ ma auk

mavi, ma doᶇtom miᶇ osoᶇ nena auk êᶇ intu mavi ek o ami. Mi, ᶇgôk eyala auk êᶇ haviᶇ, ma doᶇtom thêlô ma Wapômbêᶇ anêᶇ ᶇê kambom ba intu êkô ba elowaliᶇ.

²⁰ Môlô ᶇê auk thôᶇôthôᶇ, lemimhaviᶇ noyala nena êvhaviᶇ atu ba hêk wavo ma anêᶇ ku mi, êᶇ ma nôᶇ oyaᶇ e? ²¹ *Lemimimbi alalôaniᶇ bumalô Ablaham. Yani bôk hêv nakaduᶇ Aisak hatôm da hayô hêk loᶇ êbôk da. Yani hadum ku êᶇ ba intu Wapômbêᶇ hanaᶇ nena yani ma anyô thêthôᶇ, aêᶇ e?

²² *Intu êᶇ, Ablaham anêᶇ hêvhaviᶇ lôk anêᶇ ku idum ku haviᶇ i. Ma anêᶇ ku hadum ba anêᶇ hêvhaviᶇ hik anôᶇ. ²³ *Êᶇ ma habitak hatôm Wapômbêᶇ anêᶇ kapyā hanaᶇ, “Ablaham hêvhaviᶇ Wapômbêᶇ ba intu hayê yani nena anyô thêthôᶇ.” Ma halam yani nena anêᶇ anyô môlô. ²⁴ Aêᶇ ba oyala nena ôpatu ba hêvhaviᶇ lôk hadum anêᶇ ku haviᶇ ma Wapômbêᶇ halam yani nena anyô thêthôᶇ. Ma miᶇ hanaᶇ abô êᶇ hathak ôpatu ba hêvhaviᶇ iyom ma anêᶇ ku mi ami.

²⁵ *Ma lemimimbi avi sek waliliᶇ Lahap imbiᶇ. Yani ma aêᶇ iyom. Hawa Islael iniᶇ ᶇê êyê loᶇ vani ba hêv i sa ek elom buyaᶇ ba i. Yani hadum ku êᶇ ba intu Wapômbêᶇ halam yani nena avi thêthôᶇ. ²⁶ Kupik atu ba

* 2:15: 1Jon 3:17 * 2:18: Gal 5:6 *

* 2:23: Stt 15:6; 2Sto 20:7; Ais 41:8 *

* 2:21: Stt 22:9-12 * 2:22: Hib 11:17-18

* 2:25: Jos 2:1-21; Hib 11:31

auk lôkmala miŋ hamô ami, êŋ ma ŋama. Ma êvhaviŋ atu ba anêŋ ku mi ma ŋama aêŋ iyom.

3

Oyabiŋ vembôlêk mavi

¹ Aiyaŋ thêlô, alalô nay-ala nena Wapômbêŋ tem indum abô lôklokwaŋ ek yêlô atu ba adôŋ avômalô hathak êvhaviŋ. Ba intu miŋ môlô bêŋ anôŋ nundum ek numbitak ŋê êdôŋ avômalô ami.

² Alalô lôkthô athak avak i silili ba adum kambom lomaloma. Anyôla miŋ havak i silili hathak anêŋ abô ami, êŋ ma yani mabuŋ anôŋ ba hatôm eyabiŋ liŋkupik sapêŋ.

³ Odaŋô. Avômalô ethak etak nôŋm yaônate hapalaŋaniŋ hêk bokhos abôlêk ek êvôv hamô yak ma bok bêŋ êŋ hasopa iniŋ leŋiŋhaviŋ. ⁴ Ma nômla yaŋ ma yeŋ ŋgwêk. Yeŋ ŋgwêk ma nômbêŋ ma lovak bêŋ hayuv ma hathak hasisuŋ yeŋ êŋ ba hi. Ma doŋtom nôŋm yaôna anôŋ te hêk dômlokwaŋ ek havusiŋ hi loŋ atu ba alaŋ lahaviŋ ni.

⁵ Ma aêŋ iyom veŋbôlêk ma nôŋm yaôna ek leŋviŋkupik. Ma doŋtom hatôm indum ku bêŋ lomaloma.

Lemimimbi nena atum yaôna hatôm esaŋ ba êmbôk kamuŋ bêŋ anôŋ. ⁶ *Ma veŋbôlêk ma hatôm atum. Veŋbôlêk êŋ ma hayô siŋ hathak kambom lomaloma ba halumbak bêŋ ba hadum leŋviŋkupik sapêŋ habitak lelaik. Atum êŋ halêm anêŋ

loŋ atum da hamô ba intu hatôm esaŋ alalôaniŋ lôkmala sapêŋ, lêk êntêk êŋ endeba êyô anêŋ daŋ.

⁷ Avômalô ethak ewa menak lo umya ma alim ŋgwêk lôk alim lomaloma ba eyabiŋ ba êmô tiŋiŋ. ⁸ *Ma doŋtom anyô late miŋ hatôm eyabiŋ abôlêk ek ênjêk tiŋiŋ ami. Mi, kambom hapipiyap hêk abôlêk ba hatôm siniŋ habôk avômalô vônô.

⁹ Alalô êv yeŋ hathak veŋiŋbôlêk hadêŋ alalôaniŋ Kamik Anyô Bêŋ. Ma veŋiŋbôlêk doŋtom êŋ iyom intu hanaŋ ek Wapômbêŋ imbuliŋ avômalô takatu ba yani hapesaŋ i hatôm yanida.

¹⁰ Veŋiŋbôlêk doŋtom êŋ iyom intu habô Wapômbêŋ lôk hanaŋ abôma haviŋ. Aiyaŋ thêlô, êŋ ma kambom anôŋ.

¹¹ Naŋ lôk ŋgwêk hatôm nede valu abyana te e? Mi anôŋ.

¹² Aiyaŋ thêlô, ŋgwêk miŋ hatôm nêŋm naŋ mavi êndêŋ alalô ami. Ma ŋgôbêŋ miŋ hatôm injik êtôm sabo ami. Ma yak te miŋ hatôm injik êtôm ŋgôbêŋ ami. Mi anôŋ.

Auk mavi halêm anêŋ Wapômbêŋ

¹³ Môlô opalê atu ba lôkauk bêŋ ba hayala Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ? Injik anêŋ auk mavi êŋ thô esak anêŋ kobom thêthôŋ lôk ku takatu ba hadum ba hamô malinŋyaô.

¹⁴ Ma doŋtom lemdaŋ hathak athêŋ bêŋ hêk kapôlôm ba hudum ek osale anyô vi

* 3:6: Mat 12:36-37; 15:11,18-19 * 3:8: Lom 3:13

thô ba ômôn, êḡ ma miḡ
ômbô o ba onañ nena hosopa
abô avanônḡ ami. Êḡ ma
honaḡ abôyaḡ ba hubuliḡ
abô avanônḡ. ¹⁵ Auk êḡ ma
auk pik lôk kapôlônḡ bô ba
halêm anêḡ Sadañ. Ma miḡ
halêm anêḡ leḡ ami. ¹⁶ Lonḡ
atu ba kobom ethale anyô
vi thô lôk leḡdaḡ hathak
athêḡ bêḡ hêk, êḡ ma tem
ôpôm nena nômkama sapêḡ
hamô mayaliv ma kambom
lomaloma hêk haviḡ.

¹⁷ Ma doḡtom auk atu ba
halêm anêḡ leḡ ma mabuḡ
anônḡ. Auk êḡ hadum ek
avômalô nêḡmô yôhônḡ imbiḡ
i lôk netauviḡ i ma nêwê abô
vibiḡ, ma nêḡnêḡ kapôlônḡiḡ
lôk nindum ku mavi loma-
loma, ma nindum kobom
doḡtom êḡndêḡ avômalô lôkthô
ma nesopa thêlôda iniḡ abô
sapêḡ. ¹⁸ *Avômalô yôhônḡ
takatu ba ethak idum ek
avômalô nêḡmô yôhônḡ imbiḡ i
ma hatôm evatho iniḡ yanvêk
ba hik anônḡ, êḡ ma kobom
thêthônḡ mavi lomaloma.

4

*Anyô lahaviḡ nômkama pik
ma hatôm hik vovak hadêḡ
Wapômbêḡ*

¹ *Malê te hadum ba môlô
lemimḡaḡa ba uik vovak
haviḡ am? Nôm takêḡ halêm
anêḡ unim thethaḡak takatu
ba ibisôk ek nundum kam-
bom lomaloma e? Intu êḡ.
² Môlô lemimhaviḡ nôḡmlate
atu ba mi hêk môlô. Ba intu

môlô malemimkilik hathak
nôm êḡ ba uik anyô vônô ma
doḡtom miḡ owa ami. Êḡ
ma hadum môlô lemimḡaḡa
ba uik vovak hathak. Môlô
miḡ onañ hik Wapômbêḡ liḡ
ami ba intu miḡ owa ami.
³ Ma onañ hik yani liḡ hathak
nôḡmlate ma miḡ othak owa
ami eka? Unim auk ma
lokbaḡ ba lemimhaviḡ noja
ek injik unim thethaḡak vônô
iyom. Ba intu yani havasiḡ
nôm êḡ ek môlô.

⁴ *Môlô ma hatôm avômalô
takatu ba idum sek waliliḡ
ba êpôlik ek Wapômbêḡ ma
evalonḡ nômkama pik majaḡ.
Odaḡô! Opalêla takatu ba
leḡiḡhaviḡ nômkama pik ma
pik anêḡ ḡê môlô ba hatôm
ik vovak hadêḡ Wapômbêḡ.
⁵ Wapômbêḡ anêḡ abô te bôk
hanaḡ nena, “Wapômbêḡ
madaluk ladaḡ hathak auk
lôkmala atu ba hêv hadêḡ
alalô.” Hosonḡ nena abô êḡ ma
nôm oyaḡ e? Mi anônḡ! ⁶ *Ma
Wapômbêḡ lahaviḡ nêḡm alalô
sa ba intu habi anêḡ wapôm
sam bêḡ anônḡ hadêḡ alalô.
Hatôm anêḡ kapyā hanaḡ
nena,

“Wapômbêḡ havasiḡ ek ḡê
êbôḡ ma hêv wapôm ek
ḡê etauviḡ i.” *Gutpela
Sindaun 3:34*

⁷ *Aêḡ ba nodovak
Wapômbêḡ. Ma nobasiḡ am
ek Sadañ, êḡ ma tem yani
etak môlô ba êsôv. ⁸ *Ma
unu bidonḡ ek Wapômbêḡ
ma tem yani êlêm bidonḡ ek

* 3:18: Mat 5:9; Hib 12:11 * 4:1: Lom 7:23 * 4:4: Lom 8:7; 1Jon 2:15

* 4:6: 1Pi 5:5 * 4:7: Ep 6:12 * 4:8: Ais 1:16; Sek 1:3; Mal 3:7

môlô. Ma môlô nê takatu ba udum kambom, nusik bahemim ek nundum mavi. Ma môlô nê auk ju, notak auk yaŋ ek unim kapôlômim imbitak mabuŋ mavi. ⁹ Ma lemimimbi môlônim kambom ba nodanŋ lôk lemim-malaiŋ. Ma miŋ nomalik lôk lemmavi ami. Mi, kapôlômim malaiŋ ba nodanŋ asêŋ malêŋ. ¹⁰ *Notauiŋ am ênjêk Anyô Bêŋ ma, ma tem êsô môlô liŋ.

Miŋ nonanŋ abôma esak anyô vi ami

¹¹ Aiyaŋ thêlô, miŋ nonanŋ abôma esak môlôviyaŋ ami. Môlô takatu ba onanŋ abôma hathak môlôviyaŋ mena otatale môlôviyaŋ, êŋ ma hatôm onanŋ abôma lo otatale abô balabuŋ. Ma otatale abô balabuŋ, êŋ ma miŋ osopa abô balabuŋ êŋ ami. Mi, ubitak hatôm abô balabuŋ anêŋ alaŋ. ¹² *Ma doŋtom abô balabuŋ anêŋ alaŋ ma doŋtom iyom. Yani êŋ iyom hatôm indum abô ek anêŋ mavi nêôm ma anêŋ kambom nêmbini. O opalê ba honanŋ avômalô iniŋ kambom bêŋ?

Miŋ nobam amda ami

¹³ *Odanŋô katô! Môlô takatu ba onanŋ, “Yaô mena yamuŋ la ma tem yêlô ana malak bêŋ te ek nandum ku valu êtôm sondabêŋ te êôm loŋ êŋ ek napôm valuselen bêŋ.” ¹⁴ *Aisê ka onanŋ aêŋ? Oyala nôm atu ba tem

imbitak e? Mi, ôthôŋ nôm atu ba tem imbitak êndêŋ yamuŋ! Ma môlônim lôkmala ma hatôm atum yova atu ba hamô dokte iyom ma tem mi. ¹⁵ Aêŋ ba mavi ek môlô nonanŋ aêntêk, “Anyô Bêŋ anêŋ lahariŋ, êŋ ma tem yêlô namô lôkmala ba nandum nôm takatu ba leŋŋhabi ek nandum.” ¹⁶ Ma doŋtom môlô othak ôbôam ba obam am. Êŋ ma kambom. ¹⁷ *Aêŋ ba opalê atu ba hayala kobom mavi ma doŋtom miŋ hadum ami, êŋ ma hadum kambom.

5

Nê lôk nômkama bêŋ nôkô ek am

¹ Môlô avômalô lôk nômkama bêŋ, odanŋô katô! Malaiŋ lomalomama tem êpôm môlô ba intu nodanŋ asêŋ malêŋ. ² *Môlônim nômkama sapêŋ lêk hapalê ma didu lêk edabêŋ unim kwêv lo sôp ba hatitip ³ ma da lêk hathanŋ unim gol lo seleva. Ma da êŋ tem imbitak êtôm atum ek esaŋ môlô lemvimkupik lôk injik môlônim kambom thô. Waklavôŋ pik lo leŋ anêŋ danŋ lêk habobo, ma doŋtom ôvôlô nômkama denanŋ. ⁴ *Lemimimbi esak unim nê ku takatu ba idum ku êôm unim ku kapô. Miŋ ôêv i vuli hatôm iniŋ ku ami ba iniŋ asêŋ hi hapôm Anyô Bêŋ Lôklokwanŋ Lôkthô Anêŋ Ôdôŋ ba lêk halaŋô

* 4:10: Jop 5:11; 1Pi 5:6 * 4:12: Lom 2:1; 14:4 * 4:13: Luk 12:18-20

* 4:14: Sng 39:5,11; Snd 27:1 * 4:17: Luk 12:47 * 5:2: Mat 6:19 * 5:4:

Lo 24:14-15 * 5:5: Luk 16:25

yôv. ⁵ *Môlô ômô pik ma osopa unim lemimhaviņ lôk thethanak ba oañ nôm bêņ hatôm etak bok halôk balam lukmuk ba êthôņ iniņ waklavôņ nijik i vônô lêk habobo. ⁶ Môlô othak udum abô ek nijik nê thêthôņ vônô ma miņ êwê kambom êņ viyaņ ami.

Ôpôm malaiņ ma nômô maliņyaô

⁷ *Aêņ ba aiyaņ thêlô, nômô maliņyaô ma noyabiņ Anyô Bêņ anêņ endelêm. Lemimimbi nê takatu ba evatho nômkama halôk ku kapô. Thêlô êmô maliņyaô ba eyabiņ ôthôm lo wak ek nindum iniņ ku vêmam. Êņ ma tem nôm indumbak ba injik anôņ mavi. ⁸ *Ma nômô maliņyaô aêņ iyom ma nobatho kapôlômim loņ. Anyô Bêņ anêņ waklavôņ endelêm lêk habobo.

⁹ Aiyaņ thêlô, miņ kapôlôņ diņdiņ esak am ami ek Anyô Bêņ miņ indum abô esak môlô ami. Odaņô, balabuņ anêņ alaņ lêk hamiņ unyak abôlêk yôv ek nundum abô!

¹⁰ Aiyaņ thêlô, lemimimbi plopet taksêbôk ba enaņ abô hathak Anyô Bêņ anêņ athêņ. Ewa vovaņ ma doņtom êmô maliņyaô. ¹¹ *Ma avômalô takatu ba ewa malaiņ ba imiņ lôklokwaņ ma ayala nena thêlô ewa Wapômbêņ anêņ mek mavi. Ma bôk olaņô Jop anêņ kukuthiņ

e? Hawa malaiņ bêņ ma doņtom hamiņ lôklokwaņ. Anyô Bêņ ma anyô lahiki lôk kapô malaiņ hathak anêņ avômalô ba intu haveņ yam ma hadum mavi hadêņ yani.

Miņ alalô nanaņ avanôņ biņ dake ami

¹² *Aiyaņ thêlô, nômbêņ ma aêntêk. Miņ nonaņ nena avanôņ biņ dake esak leņ lo pik mena nômla ek embatho unim abô loņ ami. Mi, hudum aêņ, êņ ma yakô osau ba tem Anyô Bêņ nêm vovaņ êndêņ o. Ba intu honaņ nena tem undum nômlate, êņ ma undum êtôm atu ba honaņ. Ma hôdô ek undum, êņ ma onaņ nena mi ek miņ undum ami.

Nê êvhaviņ iniņ mek ma lôklokwaņ

¹³ Malaiņ la hapôm môlô te, êņ ma eteņ mek. Ma môlô te lamavi, êņ ma nêm yeņ ek êmbô Wapômbêņ. ¹⁴ *Ma môlô te hapôm lijiņ, êņ ma endam avômalô êvhaviņ iniņ avaka ek neteņ mek êyô yani vôv lôk nisik esak nôm lêņlêņ esak Anyô Bêņ anêņ athêņ.

¹⁵ *Ma iniņ mek atu ba eteņ lôk êvhaviņ ma tem indum ôpêņ mavi ma Anyô Bêņ tem êsô yani liņ. Ma bôk hadum kambom la, êņ ma tem Anyô Bêņ nêm anêņ kambom êņ vê. ¹⁶ Ba intu môlô tomtom nonaņ unim kambom bêņ imbiņ am ma noteņ mek esak am ek numbitak mavi.

* 5:7: Lo 11:14; Jer 5:24

* 5:8: Lom 13:11-12; 1Pi 4:7

* 5:11: Kis 34:6; Jop

1:21-22; 2:10; Sng 103:8

* 5:12: Mat 5:34-37

* 5:14: Mak 6:13

* 5:15:

Mat 17:18-20

Anyô thêthôᶇ anêᶇ mek ma lôklokwaᶇ ba tem injik anôᶇ.

¹⁷ *Lemimbi plopet Elia. Yani ma anyô hatôm alalô. Lavidonᶇ ba hateᶇ mek ek miᶇ ôthôm injik ami, êᶇ ma ôthôm miᶇ hik ami hatôm sondabêᶇ lô ma wata te. ¹⁸ *Vêᶇ ma hateᶇ mek hathak loᶇbô ma ôthôm hik ba nômkama pik hik anôᶇ mavi.

Ôpatu ba hêv yak ma noja yani esak loᶇbô

¹⁹ *Yenaᶇ aiyaᶇ thêlô, môlô te hêv yak hathak abô avanôᶇ ba môlô te hawa ôpêᶇ hatup, ²⁰ *êᶇ ma lemimimbi nena, “Ôpatu ba hêv anyô hadum kambom te anêᶇ auk sa ek hatak anêᶇ kambom, êᶇ ma hêv ôpêᶇ vê hêk ᶇama ma haluviᶇ anêᶇ kambom bêᶇ anôᶇ.”

* 5:17: 1Kinᶇ 17:1; 18:1
Snd 10:12; 1Pi 4:8

* 5:18: 1Kinᶇ 18:42-45

* 5:19: Gal 6:1

* 5:20:

Pita anêᶇ kapyã mōᶇ Abô mōᶇ

Pita ma Yisu anêᶇ aposel laumiᶇ ba lahavuju takatu te. Hato kapyã êntêk ek embatho ᶇê êvhaviᶇ takatu ba avômalô vi êv malaiᶇ lomaloma hadêᶇ i loᶇ. Ma hato ek injik loᶇôndê atu ba Wapômbêᶇ lahaviᶇ ᶇê êvhaviᶇ nesopa. Hato ek avômalô Israël lôk avômalô loᶇ buyaᶇ haviᶇ.

Hato kapyã êntêk hadêᶇ 64 AD la.

Pita anêᶇ lamavi

¹ Ya Pita, Yisu Kilisi anêᶇ aposel, yahato kapyã êntêk hadêᶇ Wapômbêᶇ anêᶇ avômalô takatu ba bôk halam i yôv ba êsôv mayaliv ba i êmô loᶇ luvuluvu anêᶇ Pontus lo Galesia ma Kapadosia lo Esia ma Bitinia. ² *Wakamik Wapômbêᶇ bôk hayala môlô lôkthô ba bôk halam môlô yôv. Ma Lovak Mathêᶇ hadum ba ubitak mathêᶇ ma bôk hapaliv Yisu anêᶇ thalaleᶇ ek nosopa Wapômbêᶇ. Ma wapôm lôk labali êmbôlô môlô kapôlômim siᶇ.

Alalô aêv maleᶇiᶇ ek naja bulubiᶇ

³ Nambô Wapômbêᶇ alalôaniᶇ Anyô Bêᶇ Yisu Kilisi anêᶇ Lambô Wapômbêᶇ. Yani hêv kapô ek alalô bêᶇ anôᶇ ba hik Yisu Kilisi liᶇ hêk ᶇama

ek embathu alalô esak loᶇbô ek namiᶇ lôklokwaᶇ ba nanêm maleᶇiᶇ ⁴ *ek naja lôkmala atu ba ᶇama lôk lelaik mi ba miᶇ hatôm ekapok ami. Ma yani hayabiᶇ lôkmala êᶇ hamô malak leᶇ. ⁵ *Alalô aêvhaviᶇ ba intu anêᶇ lôklokwaᶇ hakalabu alalô siᶇ ek nêm alalô bulubiᶇ endeba pik lo leᶇ anêᶇ daᶇ ma avômalô sapêᶇ tem nêgê. ⁶⁻⁷ *Aêᶇ ba môlô lemimmavi anêᶇ dôêᶇ. Gol ma pulusikna ba tem mi. Ma atum hathaᶇ gol êᶇ ek injik anôᶇ thô. Ba êvhaviᶇ anêᶇ mavi hamôᶇ ek gol. Ba intu malaiᶇ lomaloma hamô vauna ba hadum ek injik unim ôêvhaviᶇ anêᶇ anôᶇ thô ek Yisu endelêm ma tem nêm môlô athêᶇ bêᶇ lôk deda lôkmaᶇiᶇ ma nêm môlô liᶇ. ⁸⁻⁹ *Môlô lemimhaviᶇ Yisu ba ôêvhaviᶇ yani ma doᶇtom miᶇ bôk ôyê yani ami. Ma lêk owa êvhaviᶇ anêᶇ anôᶇ ma bulubiᶇ atu ba Wapômbêᶇ tem nêm êndêᶇ môlô. Ba intu lêk môlô lemimmavi anôᶇ ba ôbôam.

¹⁰ *Sêbôk ma plopet enaᶇ abô hathak wapôm atu ba tem êlêm êndêᶇ môlô. Ma bulubiᶇ êᶇ, ma thêlô leᶇiᶇhabi lôklokwaᶇ lôk êbôlêm auk hathak. ¹¹ *Ma Kilisi anêᶇ Lovak Mathêᶇ atu ba hamô thêlôniᶇ kapôlôᶇiᶇ hik auk thô hadêᶇ i ba hanaᶇ hathak vovaᶇ takatu ba tem Kilisi

* **1:2:** Lom 8:29; 2Te 2:13 * **1:4:** Kol 1:12 * **1:5:** Jon 10:28; 17:11 * **1:6-7:**

Snd 17:3; Sek 13:9; Mal 3:3; Jem 1:2-3; 1Pi 5:10 * **1:8-9:** Jon 20:29; 2Ko 5:7

* **1:10:** Mat 13:16-17 * **1:11:** Sng 22; Ais 53; Luk 24:26-27

enja vēm ka enja athēṅ lōkmaṅgiṅ embeṅ yam. Ma plopet êbōlēm auk hathak wak alēte intu nōm êṅ tem imbitak ba imbitak aisê?¹² Ma hik abō takēṅ thō hadēṅ plopet nena ku taksêbōk bōlada idum ma miṅ idum ek nēm thêlōda iyom sa ami. Mi. Nēm alalō lōkthō sa. Ma doṅtom lēk hēv Lovak Matherṅ anēṅ leṅ ba halēm ek enaṅ Wapōmbēṅ anēṅ Abō Mavi takēṅ lōkthō bēṅ êndēṅ mōlō. Ma aṅela vovaṅ ek neja auk takēntêk imbiṅ.

Nōmō mathēṅ

¹³ Ba intu nōpōpêk am lōk nupuk am loṅ ma malem endahaliṅ Yisu Kilisi anēṅ waklavōṅ atu ba tem endelēm ek noja wapōm atu ba tem nēm êndēṅ mōlō.¹⁴⁻¹⁶ *Mōlō nōmō êtōm avōmena takatu ba ethak esopa abō hatōm bōk eto nena,

“Ya mathēṅ. Ba intu nōmō mathēṅ.” *Wok Plis 11:44-45*

Yani ma mathēṅ. Aēṅ ba mōlō nōmō mathēṅ êtōm yani atu ba dalam mōlō. Ma miṅ nosopa thethaṅak êtōm sêbōk atu ba mōlō ṅê auk mi ami.

¹⁷ *Pik êntêk ma hatōm unyak kudum iyom ba unim unyak anōṅ ma hamō buyaṅ. Aēṅ ba ôpatu ba olam nena Wakamik intu nōmō tiṅiṅ êmō yani vibiyṅ ek malê nena yani hathak hatitiṅ avōmalō lōkthō iniṅ ku ba

miṅ hathale ṅê loṅ buyaṅ thō ma hēv anēṅ avōmalō liṅ ami. Mi. ¹⁸⁻¹⁹ *Libumi iniṅ bōk lo loṅ sêbōk ba esopa ma miṅ hik anōṅ mavi ami. Ma doṅtom lēk oyala nena Wapōmbēṅ hapole mōlō vê hathak Kilisi anēṅ thalalenṅ atu ba anēṅ vuli bēṅ ba hatōm boksipsip atu ba anēṅ kambom lo palê mi lōk miṅ hapole mōlō hathak nōm pulusikna hatōm seleva lo gol ami. ²⁰ *Sêbōk atu ba epesaṅ pik ma Wapōmbēṅ dalam Kilisi. Ma doṅtom lēk pik lo leṅ anēṅ daṅ ba Wapōmbēṅ bōk hik yani thō yōv ek nēm mōlō sa. ²¹ *Yani iyom intu hik Kilisi liṅ hêk ṅama ba hēv athēṅ lōkmaṅgiṅ hadēṅ yani ek mōlō nōnēmimbiṅ lōk nōnēm malemim êndēṅ Wapōmbēṅ. Aēṅ ba Kilisi intu hadum ba mōlō ôêvhaviṅ Wapōmbēṅ.

²²⁻²⁵ *Mōlō bōk osopa Wapōmbēṅ anēṅ abō avanōṅ lōk ôvōkwiṅ am yōv. Ma lēk mōlō lemimhaviṅ mōlōviyaṅ katō anōṅ. Ma Wapōmbēṅ anēṅ abō anēṅ lōkmala hamō ba tem êmō wak nōmbēṅ intu sapēṅ. Ma hadum ku ba havathu mōlō hathak loṅbō. Ma anēṅ vêk atu ba mōlō upup habitak miṅ vêk ṅama ami ma mi anōṅ. Yaṅ vêk êṅ intu ida hamō lōkmala wak nōmbēṅ intu sapēṅ hatōm bōk eto nena,

“Anyō lōkthō ma hatōm kavik

* **1:14-16:** Wkp 19:2; 20:7; Mat 5:48; Lom 12:2; Ep 2:3; 4:17-18 * **1:17:** Lom

2:11; ALK 2:23 * **1:18-19:** Ap 20:28; Hib 9:12-14 * **1:20:** Ep 1:4; 2Ti 1:9-10

* **1:21:** Jon 14:6; Lom 5:1-2 * **1:22-25:** Ais 40:6-8; Jon 13:34; Lom 12:10

dahô,
 ma iniñ lôkmañgiñ ma
 hatôm thiliñ vuak;
 kavik dahô hakapok
 ma thiliñ vuak êv yak
 ma doñtom Anyô Bêñ anêñ
 abô tem ida êmô aêñ
 wak nômbêñ intu
 sapêñ.” *Aisaia 40:6-8*
 Aêñ ba lemimimbiñ am lôk
 nôñêm kapôlômim êndêñ am.
 Ma abô êñ iyom intu bôk anañ
 hadêñ môlô yôv.

2

1 *Ba intu nôñêm nôñêm
 lomaloma takêntêk vê. Siniñ,
 abôyañ, iluviñ auk kam-
 bom hathak auk thêthôn,
 leñdañ, lôk etatale anyô yañ.
 2-3 *Môlô bôk osaê Anyô Bêñ
 anêñ va nena vasiñ. Aêñ
 ba nupipiyap ek nunum
 sum atu ba mabuñ anôñ
 halêm anêñ Wapômbêñ hatôm
 amena lukmuk atu ba evathu
 ek môlô nundumbak esak
 bulubiñ.

*Alalô ma hatôm valu
 lôkmala ek nedav unyak
 mathen*

4-5 *Yani ma valu lôkmala
 atu ba avômalô êpôlik
 hathak. Ma doñtom yani
 ma Wapômbêñ anêñ payeñ
 anôñ atu ba halam. Ma môlô
 hatôm valu lôkmala êñ haviñ
 ba nôlêm êndêñ yani ek endav
 anêñ unyak mathen êñ esak
 môlô. Ba lêk ubitak anêñ
 nê êbôk da mathen ek nôbôk
 anêñ da. Da takêñ ma Yisu
 Kilisi anêñ ku ba Wapômbêñ

hawa lôk lamavi. 6 *Hatôm
 bôk eto halôk Wapômbêñ
 anêñ kapy aêntêk,

“Ôñgô. Bôk yahadô valu
 lôklokwañ te hamô
 Saion
 ba tem embalon unyak
 lonj.

Yada yahatak hatôm payeñ
 anôñ.

Ma ôpatu ba hêvhaviñ yani
 ma tem miñ nêñêm
 mama êndêñ yani ami.
 Mi anôñ.” *Aisaia 28:16*

7 *Aêñ ba môlô vi lêk ôêvhaviñ
 ba ôyê valu êñ hatôm payeñ
 anôñ. Ma vi miñ êvhaviñ ami
 ba intu Wapômbêñ anêñ abô
 hanañ nena,

“Valu atu ba nê elav unyak
 êpôlik hathak,
 ma lêk habitak landiñ anôñ.”
Kapy a Yey 118:22

8 *Ma abô yañ hanañ nena,
 “Valu yaôna te ek ende anyô
 liliñ ba imbi i pônjêñ
 lôk valu bêñ te ek nembak
 sisilimbiñ ba nêñêm
 yak.” *Aisaia 8:14*

Nê takatu ba êdô Wapômbêñ
 anêñ abô ma tem indum ba
 thêlô nêñêm yak.

9 *Ma doñtom môlô ma
 avômalô takatu ba bôk
 Wapômbêñ halam yôv. Môlô
 ma kiñ anêñ nê êbôk da lôk
 avômalô ôdôn mathen. Yani
 bôk halam môlô ba otak mo-
 mañiniñ ba ôlêm umiñ anêñ
 deda lôkmañgiñ anôñ kapô.
 Aêñ ba môlô ma Wapômbêñ
 anêñ avômalô takatu ek

* 2:1: Ep 4:22; Jem 1:21

* 2:2-3: Sng 34:8

* 2:4-5: Ep 2:21-22; ALK 1:6

* 2:6: Ais 28:16; Ep 2:20

* 2:7: Sng 118:22

* 2:8: Ais 8:14

* 2:9: Lo

7:6; 14:2; Ais 9:2; Ap 26:18; Ep 5:8

nonaŋ anêŋ nômkama mavi takatu ba hadum lôkthô bêŋ.
 10 *Sêbôk ma môlô avômalô paliŋ. Ma doŋtom lêk ma môlô ma Wapômbêŋ anêŋ avômalô. Sêbôk ma miŋ hêv kapô hadêŋ môlô ami. Ma doŋtom lêk hêv kapô.

Alalô namô thêthôŋ

11 *Aiyaŋ thêlô, môlô ma hatôm nê loŋ buyaŋ lôk nê takatu ba etak iniŋ loŋ. Ba intu yahalaŋ ek notak thethaŋak takatu ba hik vovak hadêŋ dahôlômim.
 12 *Nômô batôŋ oyaŋ ek nê daluk esoŋ nena môlô nê lemimmaniŋ ba ethaŋ môlô, êŋ ma tem nêgê môlônim ku mavi atu ba udum ma nebam Wapômbêŋ anêŋ athêŋ êndêŋ anêŋ waklavôŋ endelêm.

Nômô nê bêŋbêŋ vibiy

13-15 *Wapômbêŋ lahaviŋ môlô nundum mavi êndêŋ avômalô takatu ba miŋ ewa auk mavi ami ek thêlô nesaŋ veŋiŋbôlêk siŋ. Aêŋ ba nômô gavman iniŋ nê bêŋbêŋ sapêŋ vibiy êtôm atu ba Anyô Bêŋ anêŋ lahaviŋ. Nômô kiŋ vibiy. Yani hamôŋ ek eyabiŋ avômalô lôkthô. Ma nômô kiŋ anêŋ nê ku takatu ba hêv ek nêndêm malaiŋ êndêŋ avômalô takatu ba idum kambom ma nêmbô avômalô takatu ba idum mavi. 16 Môlô ma hatôm avômalô takatu ba bôk epole yôv. Ma doŋtom môlô ma Wapômbêŋ anêŋ nê ku.

Ba intu miŋ nunduviŋ am esak auk nundum kambom ami. 17 *Nômô tiŋiŋ imbiŋ avômalô sapêŋ. Lemimbiŋ Wapômbêŋ anêŋ avômalô. Thêlô ma môlôviyaŋ. Ma nôkô ek Wapômbêŋ ba nôndêm athêŋ bêŋ êndêŋ kiŋ.

18 *Ma môlô nê takatu ba udum ku hamô anyô yaŋ vibiy nosopa unim nê bêŋbêŋ iniŋ abô. Vi ma yôhôk ma vi ma leŋiŋŋaŋa ma doŋtom nômô thêlô vibiy. 19 Ba intu ôyê nena êv vovaŋ oyaŋ hadêŋ môlô takatu ba osopa Wapômbêŋ, êŋ ma numiŋ lôklokwaŋ ma tem Wapômbêŋ lamavi esak môlô. 20 *Ma môlô udum kambom ba ik môlô ba umiŋ lôklokwaŋ ma tem nebam môlô e? Mi. Udum mavi ba owa vovaŋ oyaŋ, êŋ ma tem Wapômbêŋ lamavi êndêŋ môlô. 21 *Kilisi hawa vovaŋ ek nêndêm môlô sa. Ma aêŋ iyom ma Wapômbêŋ halam môlô ba hapesaŋ loŋôndê ek nosopa Kilisi vaŋgwam.

22 *"Yani miŋ hadum kambom lôk miŋ hanaŋ abôyaŋ te ami." *Aisaia 53:9*

23 *Ma thêlô enaŋ abôma hathak yani ma doŋtom yani miŋ hanaŋ viyaŋ ami. Êv vovaŋ hadêŋ yani ma doŋtom miŋ hadum nômla ek hawê kambom êŋ viyaŋ ami. Mi. Yani hêv ida hi hadêŋ ôpatu ba hadum abô

* 2:10: Hos 2:23 * 2:11: Gal 5:17,24

1Pi 3:16 * 2:17: Lom 12:10 * 2:18:

Mat 16:24; Jon 13:15 * 2:22: Ais 53:9

53:5-6; Lom 6:11

* 2:12: Mat 5:16 * 2:13-15: Tit 3:1;

Ep 6:5 * 2:20: 1Pi 3:14,17 * 2:21:

* 2:23: Ais 53:7; 1Pi 3:9 * 2:24: Ais

thêthôn anôn iyom ek indum anêñ abô. ²⁴*Yanida lin̄kupik hawa alalôaniñ kambom hathak alovalañsiniñ ek alalô nambôlin̄ dômniñ esak kambom ma namô thêthôn iyom. Ma anêñ bêlêma hadum o mavi. ²⁵*Sêbôk ma môlô hatôm boksipsip mathañô ma lêk ôvô ôlêm unim alañ lôk ôpatu ba hayabiñ môlô.

3

Nê ewa i iniñ abô

¹⁻²*Ma môlô avi nômô mayaô ba nômô unim anyô vibiniñ ek yani êñjê nena hosopa Wapômbêñ ba hômô mathen̄. Ku êñ tem êmbôv yamalô atu ba hapôlik hathak Wapômbêñ endelêm esopa yani. ³*Miñ nubutiñ lemkadôk ñauñ lôk notak mote gol lomaloma lôk noba sôp kêkêlô lomaloma ek numbitak êtôm vuliniñ biñ ami. ⁴Mi. Môlô kapôlômim indum môlô êtôm vuliniñ biñ. Avi yôhok labalinena iniñ sôp takêñ tem miñ nema ami ma Wapômbêñ hayê hatôm nômlate anêñ vuli bêñ. ⁵Sêbôk ma avi mathen̄ takêñ êv maleniñ hadêñ Wapômbêñ ba êmô iniñ anyô vibiniñ. Êñ ma loñôndê êñ hadum thêlô ibitak vuliniñ biñ ⁶*hatôm Sala. Yani halañô yamalô ba halam yani nena anyô bêñ. Aêñ ba nômô batôn oyañ lôk

miñ nôkô ek malain̄ ami, êñ ma tem numbitak Sala nali.

⁷*Ma anyô aêñ iyom. Avi iniñ lôklokwañ ma vauna ek anêm ba intu onja auk mavi ba ômô mavi imbiñ vônim ek Wapômbêñ endañô anêm mek. Mamu luvi tem noja Wapômbêñ anêñ wapôm doñtom atu ba nômô lôkmala. Ba intu undum mavi êndêñ vônim.

Nômô yôhok imbiñ am

⁸Yôv. Môlô lôkthô nômô esak auk doñtom imbiñ am. Ma môlô te hawa malain̄ ma nônêm yani thêvô. Ma lemimimbiñ am êtôm môlôvian̄. Lôk lemim injik am esak ñê takatu ba ewa malain̄ ma nômô maliniyaô. ⁹Wapômbêñ bôk halam o. Ba intu anyôla habulin̄ o mena hanañ abôma hathak o ma miñ nun̄gwik kambom êñ liliñ ami ek onja nôm mavi emben̄ yam. ¹⁰⁻¹²*Wapômbêñ hanañ, "Anyô Bêñ ma hayê ñê thêthôn

ma lëndôn̄ hakyav ek endañô thêlôn̄niñ mek.

Ma doñtom mathêlêv hathak ôpatu ba hadum kambom.

Aêñ ba opalê atu ba lahavin̄ anêñ lôkmala êmô mavi,

ma eyabiñ dahalañ esak abô kambom

ma abôlêk kupik esak abôyañ. Ma nêm i liliñ esak kambom ma indum mavi.

* 2:25: Ese 34:5-6; Mat 9:36; Jon 10:14; Hib 13:20-21 * 3:1-2: Ep 5:22 * 3:3: 1Ti 2:9 * 3:6: Stt 18:12 * 3:7: Ep 5:25 * 3:10-12: Sng 34:12-16

Ma endanvin esak êmbôlêm auk êmô yôhok." *Kapya Yey 34:12-16*

Avômalô mavi atu ba ewa vovanj

¹³ Nôpôvinj am ek nundum mavi, êj ma opalê hatôm imbulinj môlô? Mi. ¹⁴ *Ma donjom howa malainj hathak mavi takatu ba hudum ma Wapômbênj tem lamavi esak o. Ba intu

"minj ôkô lôk lemmalainj esak njê kambom takênj ami." *Aisai 8:12*

¹⁵ Ma undum ek kapôlôm êmô Anyô Bêj Kilisi vibinj. Ma ôpôpêk oda wak nômbênj intu ek anyôla hananj hik o linj ma onanj bêj esak nôm takatu ba hôêv malem hathak. ¹⁶ *Ma ômô malinjaô ba onanj abô êj ma minj otatale avômalô vi ami. Ma ôsô o ba oya ek anyôla hananj abôma hathak o mena hathanj o hathak hosopa Kilisi, êj ma tem yanida mama. ¹⁷ Wapômbênj lahavinj onja vovanj ba intu hudum mavi ba howa vovanj, êj ma mavi anôj. Ma donjom hudum kambom ba howa vovanj, êj ma minj mavi ami. ¹⁸ Kilisi hawa vovanj bôlônj te iyom ek injik kambom anênj ku vônô. Anyô thêthônj hêv avômalô kambom sa ek endom i ba ini êndênj Wapômbênj. Ik yani vônô hamô pik ma Lovak Mathej hêv lôkmala hadênj yani. ¹⁹ Vêm ma hi hananj Wapômbênj anênj abô hadênj njôk takatu ba êmô

koladônj. ²⁰ *Sêbôk ma minj thêlô elanjô Wapômbênj anênj abô ami. Yani hananj hadênj Noa ek epesanj yey. Ma hamô malinjaô ba hayabinj ek thêlô nedanjô anênj abô. Ma donjom naju hatôm bahenji ba lahavulô iyom elanjô ba intu nanj hêv i bulubinj. ²¹ Ma nanj êj ma hatôm lavônjinj ek ôpatu hathik nanj tem enja bulubinj aênj iyom. Ma nanj êj minj hathik lenjvinkupik anênj lelaik vê ami. Mi. Ôpênj hathô ida ba haya ek havak abô havinj Wapômbênj. Êj ma hatôm Yisu anênj haviyô hêv ôpênj bulubinj. ²² Yisu intu bôk hi malak lenj ba hamô Wapômbênj banj vi anôj. Ma anjela lôk nôm lôklokwanj ma injinj lôklinjak sapênj êmô yani vibinj.

4

Ôpôpêk o ek osopa Wapômbênj

¹ *Kilisi hawa vovanj hamô pik. Ba intu ôpôpêk oda ma onja auk êj iyom. Ôpatu ba hawa vovanj bôk hatak kambom yôv ba ² hathak hasopa Wapômbênj anênj lahavinj iyom. Ma minj hathak hasopa avômalô pik injinj thethanjak lomalama aleba hama ami. ³ *Sêbôk ma osopa njê daluk injinj auk takêntêk, thethanjak lomalama lôk inum wainj ba molo ma sek walilinj lôk ibi anyô lenjinj hathak auk mayaliv ma kobom mama

* **3:14:** Ais 8:12-13; Mat 5:10; 1Pi 2:20; 4:14 * **3:16:** 1Pi 2:12 * **3:20:** Stt 6:1-7:24 * **4:1:** Lom 6:2,7 * **4:3:** Ep 2:2-3

takatu ba êv yeŋ hadêŋ ŋgôkba. Bôk udum lôbôlôn ba hatôm. ⁴ Ma miŋ hôpôviŋ o ba hôsôv halôk lôv daim bomaŋ atu havinŋ thêlô ami ba intu thêlô eson kambom ba etatale o. ⁵ Ma doŋtom tem nindum abô esak yani atu ba lêk hapôpêk i yôv ek endanô nê lôkmala lôk nê ŋama iniŋ abô. ⁶ Aêŋ ba intu bôk enaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô hadêŋ nê takatu ba bôk ema yôv. Thêlô bôk ema hatôm avômalô pik lôkthô ma doŋtom Lovak Matherŋ hatôm nêŋm lôkmala êndêŋ i ek thêlô nêŋmô lôkmala imbiŋ Wapômbêŋ.

⁷ *Nômkaŋma lôkthô anêŋ daŋ lêk habobo. Aêŋ ba ôpôpêk o esak auk mavi lomaloma lôk upuk o loŋ ek oterŋ mek. ⁸ *Leniŋhavinŋ i hathak havuliv kambom bêŋ anôŋ siŋ. Ba intu ôpôviŋ o esak kobom lenhavinŋ i. Êŋ ma nômbêŋ. ⁹ *Ma noja avômalô êvhavinŋ thô ma miŋ nosa i ami. ¹⁰ *Wapômbêŋ habi anêŋ wapôm sam hadêŋ avômalô tomtom. Ba noyabiŋ wapôm takêŋ ek nundum ku esak ek nêŋm avômalô vi sa. ¹¹ Ma anyôla hanaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô ma enaŋ katô ma miŋ endela ami. Ma anyôla hêv avômalô sa ma indum esak Wapômbêŋ anêŋ lôklokwaŋ takatu ba hêv hadêŋ yani ek nebam Wapômbêŋ anêŋ athêŋ esak Yisu Kilisi anêŋ ku. Athêŋ

bêŋ lôk lôkmaŋgiŋ ma yanida anêŋ wak nômbêŋ intu sapêŋ. Avanôŋ.

Avômalô êvhavinŋ takatu ba ewa vovaŋ

¹² Aiyaŋ thêlô miŋ noson kambom ba nonaŋ nena, “Aisê ba malaiŋ hapôm ya?” Môlô owa vovaŋ hatôm atum hathaŋ môlô ek injik am thô. ¹³ *Howa vovaŋ hatôm Kilisi ma ômbô o ek waklavônŋ atu ba Wapômbêŋ hik anêŋ deda lôkmaŋgiŋ thô ma tem môlô nômbô am bêŋ anôŋ. ¹⁴ *Môlô ma Kilisi anêŋ avômalô ba Wapômbêŋ anêŋ Lovak Matherŋ lôkmaŋgiŋ lêk hayô hamô môlô. Ba intu anyôla hatatale am, ma Wapômbêŋ lêk lamavi hathak môlô. ¹⁵ Ma huik anyô vônô mena howa vani mena hudum kambom lomaloma mena howa ku anêŋ ôv oyaŋ hathak o ba howa vovaŋ bêŋ, êŋ ma miŋ mavi ami. ¹⁶ Ma o anyô hêv haviŋ Kilisi ba howa vovaŋ miŋ o mama ami. Ômbô Wapômbêŋ esak athêŋ mavi atu ba howa. ¹⁷ Ma lêk waklavônŋ hayô ek Wapômbêŋ anêŋ avômalô nindum abô. Alalô atu ba aêvhavinŋ tem ana êmônŋ ek nandum abô. Ma vi atu ba miŋ esopa Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi ami, kikaknena. Vuli alê intu tem neja?

¹⁸ “Aêntu malaiŋ ek nê thêthônŋ neja bulubiŋ, ma malê te tem êpôm nê daluk lôk nê idum

* 4:7: Lom 13:11-12 * 4:8: 1Pi 1:22

* 4:13: Ap 5:41; Jem 1:2; 1Pi 1:6-7 *

* 4:9: Hib 13:2 * 4:10: Lom 12:6-8

* 4:14: 1Pi 2:20

kambom?" *Gutpela Sindaun 11:31*

19 Ba intu Wapômbêḡ hadum ek anyôla hawa malaiḡ ma ôpêḡ nêḡ ida êndêḡ Wapômbêḡ ba indum mavi iyom. Yani hapesan nômkama lôkthô ba intu tem eyabinḡ alalô dedaunḡ mavi.

5

Abô ek avaka

1 Ya Pita avaka hatôm môlô vi atu ba alalô anaḡ Kilisi anêḡ vovaḡ bêḡ. Kasana ma Wapômbêḡ tem injik anêḡ deda lôkmaḡḡ thô ma alalô lôkthô tem naja iniḡ sam wapôm tomtom. Ba intu yahananaḡ hadêḡ avaka takatu ba êḡḡ haviḡ môlô 2 *nena noyabinḡ Wapômbêḡ anêḡ avômalô takatu ba bôk êv hadêḡ môlô hatôm boksipsip anêḡ alaḡ hayabinḡ anêḡ bok. Wapômbêḡ lahaviḡ nena nôḡnêḡ lêlê esak anêḡ ku takatu ba lahaviḡ nundum. Miḡ môlô popabuk ami. Ma nôpôviḡ am esak ku êḡ. Ma miḡ nôkôkam esak valuseleḡ ami. Mi. 3 *Ôḡḡ malinḡyaô ek avômalô nêḡê ba nesopa vemḡwam. Ma miḡ ombam o esak ḡê atu ba êḡḡ o vibiḡ ami. 4 Ma Alaḡ Bêḡ hayô ma tem onja kulunḡ lôkmaḡḡ atu ba tem miḡ imbitak yaôna ami.

Noba kwêv nôḡḡ malinḡyaô

5 *Ma anyô muk nôḡḡ ḡê bêḡbêḡ vibiḡ aêḡ iyom. Ma

avômalô lôkthô neba kwêv nêḡḡ malinḡyaô.

"Wapômbêḡ havôliḡ dôḡ ek ḡê ebam i, ma donḡtom hêv anêḡ wapôm hadêḡ ḡê êḡḡ malinḡyaô." *Gutpela Sindaun 3:34*

6 *Aêḡ ba nôḡḡ malinḡyaô êḡḡ yani baḡ lôklokwaḡ vibiḡ ek anêḡ waklavôḡ ma tem nêḡḡ môlô liḡ. 7 *Wapômbêḡ lahiki hathak môlô ba intu nôḡnêḡ unim malaiḡ lôkthô ni êndêḡ yani.

Unḡwik vovak lôklokwaḡ

8 *Nupuk am loḡ ba nôḡḡwêk lêlê. Ôpatu ba lamaniḡ ek môlô ma Sadaḡ atu ba kapôḡḡḡ inaḡ avunḡ laion ba habôlêḡ môlô haveḡ ek esaḡ ba enjaḡ lêvôkê. 9 *Hoyala nena vovaḡ êḡ intu lêk hapôm môlôviyaḡ anêḡ pik êntêk ba intu nobaloḡ unim ôêvhaviḡ loḡ ma unḡwik vovak lôklokwaḡ esak yani.

10 Ma tem noja vovaḡ bidonḡ oyaḡ. Ma Wapômbêḡ ôpatu ba hêv môlô wapôm ba ha-lam môlô hathak Kilisi ek nôḡḡ anêḡ lôkmaḡḡ atu ba tem êḡḡ wak nôḡḡḡ intu sapêḡ, yani tem epesaḡ môlô esak loḡbô ba nêḡḡ lôklokwaḡ ma embatho môlô loḡ lôk indum môlô numiḡ majanaḡ êtôm landiḡ havalonḡ unyak loḡ.

11 Wapômbêḡ ma lôkmaḡḡḡ hatôm wak nôḡḡḡḡ intu êḡ sapêḡ. Avanôḡ.

* 5:2: Jon 21:15-17; Ap 20:28 * 5:3: 2Ko 1:24; Plp 3:17; Tit 2:7 * 5:5: Snd 3:34; Ep 5:21; Jem 4:6 * 5:6: Mat 23:12; Luk 14:11; Jem 4:10 * 5:7: Mat 6:25-30 * 5:8: 1Te 5:6 * 5:9: Ep 6:11-13; Jem 4:7 * 5:12: Ap 12:2,25; 13:13; 15:22,37-40

Abô anêḡ daḡ

¹² *Silas, ôpatu ba hêv ya sa bêḡ anôḡ ba yahayê hatôm yenaḡ aiyaḡ hatô yenaḡ auk lôkthô halôk kapya bidon êntêk. Yahananaḡ lôklokwaḡ hadêḡ môlô nena auk nômbêḡ êntêk ma Wapômbêḡ anêḡ wapôm avanôḡ ek yambatho môlô loḡ. Ba intu numiḡ lôklokwaḡ. ¹³ *Avi atu ba hamô Babilon ma bôk elam yani yôv haviḡ môlô, yani lôk yenaḡ okna Mak êv iniḡ leniḡmavi hadêḡ môlô. ¹⁴ Nokam am tomtom esak kobom leniḡhaviḡ i. Yôhok êmô imbiḡ môlô atu ba ômô haviḡ Kilisi.

* **5:13:** Ap 12:2; 2Ti 4:11

Pita anêḡ kapya yaḡ Abô môḡ

Aposel Pita hatô kapya êntêk. Yani havatho ḡê êvhaviḡ loḡ ek nêḡmô mathêḡ. Ma hananḡ ek nindum ku ek neyala Kilisi mavi. Hato ek neyabiḡ i esak kêdôḡwaga abôyaḡ takatu ba êḡmô avômalô êvhaviḡ kapô. Lôk hatô nena Kilisi tem endelêḡm ba lenḡḡimbi nôḡm êḡ ba nêḡmô thêthôḡ.

Hato kapya êntêk hadêḡ 67 AD la.

Pita hêv lamavi

¹ Ya Saimon Pita, Yisu Kilisi anêḡ anyô ku ma aposel atu yahato kapya êntêk hadêḡ avômalô takatu ba bôk êvhaviḡ yôv. Ma alalôaniḡ Wapômbêḡ da lôk Yisu Kilisi atu ba êv môlô bulubiḡ intu thêthôḡ. Ba yêlôaniḡ êvhaviḡ ma anêḡ vuli bêḡ hatôm môlônim ôêvhaviḡ. ² Bôk oyala Wapômbêḡ lo alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi ba wapôm lo labali êmbôlô môlô kapôlômim siḡ.

Loḡndê nindumbak mavi

³ Yani ma lôkmaḡḡiḡ anêḡ ôdôḡ ba hamô batôḡ oyaḡ ba halam alalô. Anêḡ lôklokwaḡ ma halêḡm anêḡ Wapômbêḡ ba hêv nôḡmkama lôkthô hadêḡ alalô ek nasopa anêḡ lahaviḡ ba namô lôkmala. ⁴ Ba intu habutiḡ abô ba abô êḡ ma lôkmaḡḡiḡ ba anêḡ vuli ma

bêḡ ek epole alalô vê êḡḡêk pik anêḡ palê ôvathek atu ba halêḡm anêḡ thethaḡak ek nambitak êtôm Wapômbêḡ da.

⁵ Ba intu ôpôviḡ o esak êvhaviḡ ek ômbôlô nôḡm takêḡntêk, ôḡmô batôḡ oyaḡ lôk onja auk katô ⁶ *ma upuk o loḡ lôk umiḡ lôklokwaḡ lôk osopa Wapômbêḡ anêḡ lahaviḡ ⁷ lôk undum mavi êndêḡ mamuyaḡ ma lemimbiḡ avômalô ⁸ ek nôḡm takêḡntêk indumbak ni ba ni ek indum ku endeba injik anôḡ ek onja auk katô esak alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi. ⁹ Anyôla hêv yak hathak nôḡm takêḡntêk ma hatôm anyô mabapu lôk mapusip ba bôk êvôkwiḡ anêḡ kambom yôv ma doḡtom lapaliḡ.

¹⁰ Aêḡ ba aiyaḡ thêlô nôpôviḡ am ek nundum nôḡm takêḡ ek injik thô nena Wapômbêḡ bôk halam môlô ba habi baḡ hayô hêk môlô ba tem miḡ nôḡnêḡm yak ami. Milôk. ¹¹ Ma Anyô Bêḡ Yisu Kilisi alalôaniḡ bulubiḡ tem êmbôlô môlô esak anêḡ wapôm ba enja môlô thô ek numbitak nôyô anêḡ loḡ lôkliḡyak atu ba anêḡ daḡ mi.

Nodaḡô Wapômbêḡ anêḡ abô avanôḡ

¹² Môlô bôk oyala nôḡm takêḡ sapêḡ ba bôk olaḡô Wapômbêḡ anêḡ abô avanôḡ ba ôêv haviḡ lôklokwaḡ. Ma doḡtom yahavatho môlô loḡ lôbôlôḡ hathak abô êḡ

* 1:6: Gal 5:22-23 * 1:13-14: Jon 21:18-19; 2Ko 5:1

ek miŋ mólô lemimpalin ami. 13-14 *Kasana ma yenaŋ unyak kudum tem neja vê hatôm alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi hik thô hadêŋ ya. Ba intu yahamô unyak kudum êntêk ek yandum yenaŋ ku katô ek yangik mólônim auk liŋ iyom. 15 Ma yalenjvidonj ek waklavônj atu ba yaha ma tem mólô lemimimbi esak abô nômbêŋ atu ba bôk yahananŋ.

16 *Yêlô bôk ayê anêŋ lôkmaŋgiŋ hathak yêlô malenŋ ba intu anaŋ hadêŋ mólô nena alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu anêŋ lôklokwan ma bêŋ anônŋ ba tem endelêm esak loŋbô. Ba yêlô miŋ abi mólô lemim hathak kukuthiŋ êntêk ami. 17 *Yani hawa deda lôk athêŋ lôkmaŋgiŋ halêm anêŋ Kamik Wapômbêŋ. Ma kaêk te halam yani hêk Deda Lôkmaŋgiŋ ba hananŋ nena, “Ôpêntêk ma yenaŋ okna atu ba yalenjhaviŋ videdaunŋ. Ma ya kapôlôn mavi hathak yani.”

18 Yêlô amô dumlolê mathen haviŋ yani ma alaŋô abô êŋ halêm anêŋ leŋ.

19 Ma yêlô ayala nena plopet iniŋ abô ma avanônŋ ba intu nodanô abô êŋ katô ba nosopa endeba wak ipup lôk vuliŋ lôkbôk imbi êndôk mólô kapôlômim. Abô êŋ ma hatôm wak hapup ba habi deda halôk loŋ momaŋiniŋ ek nômô mavi. 20-21 *Ba auk

bêŋ atu ba noyala ma aêntêk. Miŋ anyô da iniŋ auk ba enaŋ abô plopet ami. Mi. Lovak Mathen hadum ku ba hêv Wapômbêŋ anêŋ abô ba enaŋ bêŋ. Ba plopet iniŋ abô ma miŋ thêlôda iniŋ auk ami. Mi.

2

Wapômbêŋ tem imbuliŋ kédôŋwaga abôyanŋ

1 *Ma donjom kédôŋwaga abôyanŋ doho tem nêôm mólô malêvônŋ êtôm plopet abôyanŋ doho bôk êmô avômalô bôsêbôk malêvônŋ. Ma tem nimbi mólô lemim liŋ esak auk lokbaŋ ba nimbuliŋ mólônim ôêvhaviŋ. Ma iniŋ auk êŋ tem indumbak endeba nêpôlik esak alaŋ atu ba bôk hêv i vuli yôv. Aêŋ ba kasana ma Wapômbêŋ tem imbuliŋ i. 2 Ma avômalô bêŋ anônŋ tem nesopa iniŋ auk ba nindum sek lôk mama lomaloma endeba avômalô daluk nêgê ba nenanŋ abôma esak Wapômbêŋ anêŋ abô avanônŋ. 3 Thêlô malenjkilik ek neja nômkama bêŋ anônŋ. Ba tem nenanŋ abôyanŋ lôk nimbi mólô lemim ek neja mólônim valuseleŋ. Sêbôk ma Wapômbêŋ hananŋ nena tem thêlô nema ba yani miŋ hêk sôm ami. Ba intu tem imbuliŋ thêlô. Avanônŋ.

4 *Ma anêŋ aŋela idum kambom ba hatak i halôk loŋ atum ba havalonŋ i loŋ hamô lôv momaŋiniŋ endeba nindum abô am. Ma miŋ hêv

* 1:16: Mat 17:1-5 * 1:17: Mat 17:5; Mak 9:7; Luk 9:35 * 1:20-21: 2Ti 3:16;

1Pi 1:11-12 * 2:1: Mat 24:11; Jut 4

* 2:4: Jut 6

* 2:5: Stt 6:5-8:19; 2Pi

3:6; Hib 11:7; 1Pi 3:20

thêlô vê ba i oyaŋ ami. ⁵ *Ma avômalô bôsêbôk takatu ba bôk êdô Wapômbêŋ ma hêv ŋaŋbô ba habuliŋ i ma miŋ hêv thêlô vê ba i oyaŋ ami. Mi. Hêv Noa ôpatu ba hanaŋ abô thêthônŋ lôk avômalô baherŋvi ba lahavulô iyom bulubiŋ. ⁶ *Ma hanaŋ ba atum hathaŋ Sodom lo Gomola ba kabukla ba ema ek avômalô nêgê nena avômalô takatu ba miŋ esopa Wapômbêŋ ami tem neja malaiŋ. ⁷⁻⁸ *Ma Lot anyô thêthônŋ atu ba hamô haviŋ avômalô takatu ba êvôliŋ dômiŋ ek Wapômbêŋ anêŋ abô ma hayê lôk halanô thêlônŋiŋ thethaŋak lo kambom lomalama. Ba yani lamalaiŋ lôk lahiki bêŋ ba Wapômbêŋ hêv yani iyom bulubiŋ. ⁹ Anyô Bêŋ bôk hadum nôm takêŋ yôv. Ba intu tem nêŋ avômalô takatu ba esopa yani bulubiŋ esak malaiŋ lomalama. Ma embalonŋ nê leŋôndônŋ kôtônŋ sapêŋ lonŋ ba neja vovaŋ êmô endeba waklavônŋ nindum abô. ¹⁰ *Avanônŋ biŋ. Nê êŋ esopa leŋviŋkupik anêŋ thethaŋak lelaik lomalama ba êpôlik hathak nê bêŋbêŋ iniŋ abô ma tem neja vovaŋ bêŋ ek avômalô vi. Nê takêŋ êv ida liŋ lôk leŋôndônŋ kôtônŋ. Ma miŋ êkô ek nenaŋ abôma esak aŋela lôk athêŋ takatu ba êmô malak leŋ ami. ¹¹ *Aŋela ma iniŋ lôklokwaŋ bêŋ ba hamônŋ. Ma doŋtom miŋ

êmô Wapômbêŋ anêŋ lon hadum abô ba etatale nê lôkmaŋgiŋ takêŋ ami. Mi. ¹² *Ma doŋtom kêdônŋwaga abôyaŋ takêŋ ethak enaŋ abôma hathak auk takatu ba miŋ eyala ami. Thêlô hatôm alim lomalama takatu ba iniŋ auk mi ba evalonŋ i lonŋ ek nijik i vônô ma thêlô intu tem mi aêŋ iyom.

¹³ Thêlô êv vovaŋ hadêŋ avômalô vi ma Anyô Bêŋ tem injik vovaŋ êŋ liliŋ. Waklêvônŋ biŋ ma thêlô miŋ mama ami ma leŋiŋmavi hathak nindum iniŋ thethaŋak lomalama. Thêlô eyaŋ nôŋ haviŋ môlô ba leŋiŋmavi hathak iniŋ kambom ma doŋtom thêlô ma hatôm nôŋ palê lôk lelaik. ¹⁴ Ma thêlô malenŋkilik ba idum sek haviŋ avi wak nômbêŋ intu ma miŋ etak ami. Ma êvônŋ avômalô takatu ba iniŋ êvhaviŋ pulusikna ek nesopa i. Thêlô bôk êdônŋ i yôv hathak auk nêbônŋ valuseleŋ lôk nômkama mavi ênjêk avômalô vi. Wapômbêŋ bôk hanaŋ yôv nena tem imbuliŋ i. ¹⁵ *Ma thêlô bôk etak lonŋndê thêthônŋ ba evenŋ mayaliv ba esopa Beo nakaduŋ Balam, ôpatu ba lahaviŋ kambom anêŋ vuli. ¹⁶ *Ma bok doŋki abôlêk putup ma doŋtom hanaŋ abô hatôm anyô ba hayanda plopet Balam êŋ ek nêŋ anêŋ auk molo atu vê.

¹⁷ *Thêlô ma hatôm ŋaŋma, ma doŋtom hamoma. Wak

* 2:6: Stt 19:24; Jut 7 * 2:7-8: Stt 19:1-16 * 2:10: Jut 7-8,16 * 2:11: Jut 9

* 2:12: Jut 10 * 2:15: Nam 22:7; Jut 11; ALK 2:14 * 2:16: Nam 22:28-35

* 2:17: Jut 12-13

hêk sawa daim ba thêlô ma hatôm buliv lelaik ba avômalô leñinj mavi. Ma donjom lovak hayuv vôkê. Aênj ba Wapômbênj bôk hapesan loj momanjiniñ kambom anôñ ek thêlô. ¹⁸ Thêlô ebam i hathak abô takatu ba anênj anôñ mi. Ma avômalô êvhavinj lukmuk takatu ba bôk etak nê daluk iniñ auk ba ik kapôlônjinj liliñ, ma donjom ibi thêlô leñinj hathak pik anênj thethanjak lomaloma ba êvôv i hatup. ¹⁹ Thêlô ibutinj abô ba enañ nena, “Yêlô tem napole môlônim yak vê.” Ma donjom bumalô bôbô bôk eto abô hathak nê takênj nena, “Thêlôda iniñ alañ hamô ba alañ êñ ma kambom takatu ba havalonj i loñ ek imbulinj i.”

²⁰ *Opalêla takatu ba bôk eyala Anyô Bêñ Yisu Kilisi alalôaniñ bulubinj ba êsôv hêk lelaik pik êntêk ba i vêm ma idum hathak loñbô aleba evalonj i, êñ ma tem nêmo kambom anôñ ek bôsêbôk. ²¹ *Avômalô takatu ba êthônj loñondê thêthônj paliñ tem nêmo mavi ek avômalô takatu ba eyala Wapômbênj anênj abô mathenj takatu ba hêv hadênj i ma donjom êvôlinj dôminj. ²² Abô bute bôk hanañ avanônj hathak i nena,

“Avunj te hamotenj ma havôhi hayañ anênj motenj hathak loñbô.” *Gutpela Sindau 26:11*

Ma buyañ hanañ nena,

“Bok te hathik i ba mabun mavi ma hathak havôhi hik tumutum hathak loñbô.”

3

Kapya êntêk anênj ôdônj

¹ Aiyañ thêlô, yenañ kapya yañ sêbôk lôk yañ êntêk ma yahato luvi hathôk ek môlô ek yangik môlônim auk liñ esak auk mabun. ² *Yalenj havinj nena abô môñ taksêbôk ba plopet mathen enañ lôk abô majañ takatu ba Anyô Bêñ Yisu Kilisi alalôaniñ bulubinj bôk hêv ba yêlô môlônim aposel anañ hadênj môlô ma nobalonj loñ.

Anyô Bêñ anênj waklavônj

³ *Odañ katô. Pik lo leñ anênj dañ ma nê abôma tem nêlêm nêyô ek môlô ba nesopa ida iniñ thethanjak ba nenañ abôma lomaloma nena, ⁴ * “Bôk ibutinj abô yôv nena Kilisi tem endelêm. Ma alalôaniñ kamik aposel bôk ema yôv. Ma anênj anôñ êsê? Ôngô. Môñ anôñ sêbôk ba Wapômbênj hapesan pik êntêk aleba lêk ma nôm êñ miñ habitak ami.” ⁵ *Thêlô bôk etak abô taksêbôk ba Wapômbênj hanañ ba leñ habitak. Ma hawa ñañ ba hapesan pik ma hasunj ñañ ba pik moma habitak hêk. ⁶ *Vêm ma hawa ñañ êñ ba hasunj hayô pik yôv ba habulinj nômkama sapênj. ⁷ Ma abô êñ ma Wapômbênj da

* 2:20: Mat 12:45 * 2:21: Luk 12:47-48 * 3:2: Jut 17 * 3:3: 1Ti 4:1; Jut 18
* 3:4: Mat 24:48 * 3:5: Stt 1:6-9 * 3:6: Stt 7:11; 2Pi 2:5

hanaŋ ba bôk hatak wak te yôv ek êmbôk pik lo leŋ êntêk. Ma hayabiŋ waklavôŋ nindum abô ek imbuliŋ avômalô takatu ba miŋ esopa yani ami.

8 *Aêŋ ba aiaŋ thêlô, miŋ lemimpaliŋ abô êntêk ba tem yanaŋ ami. Anyô Bêŋ hayê sondabêŋ 1,000 ma hatôm wak te iyom ma wak te iyom ma hatôm sondabêŋ 1,000. 9 *Ba intu Anyô Bêŋ hamô maliŋyaô ek alalô nande kapôlôŋiŋ liliŋ ek miŋ nanêm yak ami. Lôk miŋ hapôviŋ abô takatu ba habutiŋ ami haleba avômalô eson nena yani hasau la.

10 *Ma waklavôŋ atu ba Yisu endelêm ma tem êtôm anyô vani. Ma diŋdiŋ bêŋ tem indili leŋ ba nômkama takatu ba hamô leŋ tem imbuliŋ ba atum esaŋ. Ma pik lôk anêŋ nômkama sapêŋ tem ende liliŋ ba êmô oyaŋ.

11-12 Ma nômkama lôkthô tem imbuliŋ aêŋ iyom. Aêŋ ba tem umbitak anyô aisê? Ba intu oyabiŋ Wapômbêŋ anêŋ waklavôŋ endelêm ba ômô matheŋ ma osopa Wapômbêŋ anêŋ abô ek waklavôŋ êŋ êlêm ketheŋ. Wak êŋ ma tem atum esaŋ leŋ ba nôm takêŋ tem vovaŋ indiŋ i ba nipulusik. 13 *Ma doŋtom Wapômbêŋ bôk habutiŋ abô yôv ba intu alalô nayabiŋ leŋ lo pik lukmuk

atu ba tem imbitak êtôm nê thêthôŋ iniŋ loŋ.

Abô anêŋ daŋ

14 Aiaŋ thêlô, môlô lêk oyabiŋ nôm takêŋ ba intu nôpôviŋ am ek Wapômbêŋ ênjê nena môlô nê mabuŋ lôk lelaik mi ek nômô labali imbiŋ yani. 15 *Lemimbi abô êntêk. Anyô Bêŋ hamô maliŋyaô ek avômalô nedaŋô anêŋ abô ek nêm i bulubiŋ. Wapômbêŋ bôk hêv auk êŋ hadêŋ alalôaniŋ aiaŋ anôŋ Pol ba intu hato abô hadêŋ alalô. 16 Yani hato hathak nôm takêŋ lôkthô halôk anêŋ kapya. Vi ma auk lôkmaŋgiŋ ba malaiŋ ek avômalô neyala. Ma avômalô doho iniŋ auk ma pulusikna lôk mayaliv ba iluviŋ Pol anêŋ abô hatôm bôk iluviŋ Wapômbêŋ anêŋ abô takatu ba eto ba intu tem neja malaiŋ.

17 *Aiaŋ thêlô, môlôda bôk oyala auk takêntêk. Aêŋ ba noyabiŋ am ek nê kambom takatu ba iniŋ auk ma lokbaŋ ek miŋ nêbôv môlô vê ênjêk pik thekthek êntêk ba lêk umiŋ ami. 18 Ma nundumbak esak wapôm lôk auk mavi hathak Anyô Bêŋ Yisu Kilisi alalôaniŋ bulubiŋ. Nanêm yani liŋ êndêŋ êntêk ma wak nômbêŋ intu sapêŋ. Avanôŋ.

* 3:8: Sng 90:4 * 3:9: Hab 2:3; 1Ti 2:4 * 3:10: Mat 24:29,35; Luk 12:39; 1Te 5:2 * 3:13: Ais 65:17; 66:22; ALK 21:1,27 * 3:15: Lom 2:4 * 3:17: Mak 13:33; 1Ko 10:12

Jon anêᶇ kapyā mōᶇ Abô mōᶇ

Sebedi namalô aposel Jon hato kapyā êntêk hadêᶇ avômalô êvhaviᶇ. Kêdônᶇwaga abôyaᶇ bôk êlêm ba enaᶇ nena dahôlôᶇ ma nôᶇ mavi ma kupik ma kambom ba thai ma nôᶇ lokwanju. Ba enaᶇ nena Kilisi anêᶇ dahô iyom intu halêm anêᶇ leᶇ ma anêᶇ kupik ma miᶇ Kilisi ami. Ma enaᶇ nena kupik hatôm idum kambom ma dahô ma mabuᶇ mavi denaᶇ. Jon halaᶇ abôyaᶇ êᶇ ba intu hato kapyā êntêk ek thêlô neyabiᶇ i esak abôyaᶇ takêᶇ.

Hato kapyā êntêk hadêᶇ 85 lo 95 AD malêvôᶇ doho la.

Abô lôkmala halêm yaiᶇ

¹ *Yêlô ato hathak Abô atu ba hêv lôkmala ba hêk hadêᶇ sêbôk atu ba mōᶇ anôᶇ. Yêlô bôk alaᶇô lôk ayê hathak malenᶇiᶇ lôk atitiᶇ ba bahenᶇiᶇ hasôm haviᶇ. ² *Lôkmala êᶇ bôk habitak yaiᶇ ba yêlô ayê ba ik loᶇ ba intu anaᶇ abô hathak lôkmala atu ba nêᶇmô wak nôᶇmbêᶇ intu sapêᶇ bêᶇ hadêᶇ môlô. Bôk hamô haviᶇ Lambô vêm ma hik i thô hadêᶇ yêlô. ³ Nôᶇmkama takatu ba yêlô bôk ayê lôk alaᶇô yôv ma lêk anaᶇ bêᶇ hadêᶇ môlô ek nôᶇmô esak doᶇtom imbiᶇ yêlô. Avanôᶇ biᶇ nena alalô lêk amô hathak doᶇtom

haviᶇ Lambô lo Namalô Yisu Kilisi. ⁴ *Yêlô ato abô takêntêk ek alalô lôkthô lenᶇiᶇmavi bêᶇ anôᶇ êᶇmô kapôlôᶇiᶇ siᶇ.

Alalô nambenᶇ Wapômbêᶇ anêᶇ deda kapô

⁵ *Abô takatu ba bôk alaᶇô anêᶇ yani, êntêk yêlô anaᶇ bêᶇ hadêᶇ môlô nena Wapômbêᶇ ma deda ba moᶇaᶇiniᶇ la miᶇ hamô haviᶇ yani ami. Mi. ⁶ *Alalô anaᶇ nena amô hathak doᶇtom haviᶇ yani ma doᶇtom aveᶇ moᶇaᶇiniᶇ denaᶇ, êᶇ ma anaᶇ abôyaᶇ ba miᶇ asopa abô avanôᶇ ami. ⁷ Ma doᶇtom alalô aveᶇ deda kapô hatôm yani hamô deda kapô, êᶇ ma alalô amô hathak doᶇtom haviᶇ i. Ma Namalô Yisu anêᶇ thalalenᶇ hathak havôkwiᶇ alalôaniᶇ kambom lôkthô vê.

⁸ *Alalô anaᶇ nena kambom miᶇ hamô alalô kapôlôᶇiᶇ ami, êᶇ ma asau alalôda ba abô avanôᶇ miᶇ hamiᶇ alalô kapôlôᶇiᶇ ami. ⁹ Alalô anaᶇ alalôaniᶇ kambom bêᶇ ma yani ma anyô thêthôᶇ ba abô takatu ba hanaᶇ ma tem indum ba injik anôᶇ ba intu tem nêᶇm kambom takêᶇ vê ma êᶇmbôkwiᶇ alalôaniᶇ lelaik lôkthô. ¹⁰ Aêᶇ ba alalô anaᶇ nena miᶇ bôk adum kambom te ami, êᶇ ma adum yani hatôm anyô abôyaᶇ ba anêᶇ abô miᶇ hamiᶇ alalô kapôlôᶇiᶇ ami.

* 1:1: Jon 1:1 * 1:2: Jon 1:14 * 1:4: Jon 16:24 * 1:5: 1Ti 6:16; Jem 1:17

* 1:6: 1Jon 2:4 * 1:8: Sng 32:5; Snd 28:13

2

Yisu, anyô hêv alalô thêvô

1 *Yenañ avômena, yahato abô takêntêk hadêñ mólô ek miñ nundum kambom ami. Ma anyôla hadum kambom, êñ ma alalôaniñ anyô hêv alalô thêvô hamô ba hathak hanañ abô haviñ Lambô ek hêv alalô bulubiñ. Yani ma Yisu Kilisi ôpatu ba thêthônñ anôn. 2 *Yani hêv i hatôm da ek alalôaniñ kambom anêñ malaiñ miñ êpôm alalô ami. Ma yani miñ hadum ku êñ ek nêma alalô iyom sa ami. Mi, hadum ek nêma avômalô pik sapêñ sa.

3 Alalô asopa anêñ abô balabuñ, êñ ma hik thô nena ayala yani. 4 Anyôla hanañ nena, “Yahayala Wapômbêñ” ma doñtom miñ hasopa anêñ abô balabuñ ami, êñ ma anyô abôyañ ba abô avanônñ miñ hamiñ ôpêñ kapô ami. 5 *Ma doñtom anyôla hasopa Wapômbêñ anêñ abô, êñ ma avanônñ biñ nena Wapômbêñ anêñ lahaviñ hik anônñ hamiñ yani kapô. Aêñ ba intu ayala nena alalô amô haviñ yani. 6 Anyôla hanañ nena, “Yahamô haviñ Wapômbêñ”, êñ ma esopa Yisu vañgwam.

Balabuñ leñimbiñ iviyañ

7 *Aiyañ thêlô, balabuñ atu ba yahato hadêñ mólô ma miñ balabuñ lukmuk ami. Mi, balabuñ bô ba bôk hamô

haviñ mólô mônñ anônñ. Balabuñ bô êñ ma abô atu ba bôk olañô yôv. 8 *Ma doñtom balabuñ bô êñ ma hatôm balabuñ lukmuk haviñ ek malê nena hik anônñ hamiñ yani lôk mólô ba momañiniñ lêk hale ba hi ma deda anônñ lêk habi hayô yôv.

9 *Opalê atu ba hanañ nena hamô deda kapô ma doñtom hapôlik ek iviyañ, êñ ma hamô momañiniñ denañ. 10 *Ma opalê atu ba lahaviñ iviyañ hamô deda kapô ba nômlate miñ hamô yani kapô ek indum yani nêma yak ami. 11 *Ma doñtom opalê atu ba hapôlik ek iviyañ ma yani hamô momañiniñ kapô ba momañiniñ habuliñ yani madaluk ba intu hasimô haveñ ba miñ hayala loñ atu ba hi ami.

12 Avômena, hathak yani anêñ athêñ bôk hêv mólônim kambom vê yôv ba intu yahato hadêñ mólô.

13 Kamik thêlô, bôk oyala ôpatu ba hamô hadêñ mônñ anônñ yôv ba intu yahato hadêñ mólô.

Anyô muk, mólô bôk lovak ba ômô Sadañ atu lu yôv ba intu yahato hadêñ mólô.

Avômena, bôk oyala Lemambô yôv ba intu yahato hadêñ mólô.

14 Kamik thêlô, bôk oyala ôpatu ba hamô hadêñ

* 2:1: Hib 7:25-26 * 2:2: Jon 1:29; Kol 1:20; 1Jon 4:10 * 2:5: Jon 14:21,23

* 2:7: Jon 13:34; 2Jon 5-6 * 2:8: Jon 1:9; Lom 13:12 * 2:9: 1Jon 4:20

* 2:10: Lom 14:13 * 2:11: Jon 12:35

mônḡ anônḡ yôv ba intu yahato hadêḡ môlô.

Anyô muk, môlô othak umiḡ lôklokwanḡ lôk ovalonḡ Wapômbêḡ anêḡ abô lonḡ ba intu lovak ba ômô Sadaḡ atu lu yôv. Aêḡ ba intu yahato hadêḡ môlô.

Minḡ lemimbiḡ nôm̄kama pik ami

¹⁵ *Minḡ lemimbiḡ kobom pik lôk anêḡ nôm̄kama ami. Ôpatu ba lahaviḡ kobom pik ma miḡ lahaviḡ Lambô ami. ¹⁶ *Pik anêḡ nôm̄kama sapêḡ lôk anêḡ alak lôk malenḡkilik lôk habôî hathak anêḡ nôm̄kama miḡ halêm anêḡ Lambô ami. Mi, pik anêḡ. ¹⁷ *Pik lôk anêḡ alak lêk hadum ek nêm yak, ma doḡtom ôpatu ba hasopa Wapômbêḡ anêḡ lahaviḡ tem êmô wak nôm̄bêḡ intu sapêḡ.

Anyô hapôlik ek Kilisi

¹⁸ *Yenaḡ avômena, waklavônḡ pik lo leḡ anêḡ daḡ lêk habobo. Ma môlô bôk olaḡô nena anyô hapôlik ek Kilisi atu tem êlêm. Ma lêk bêḡ anônḡ êlêm yôv. Ba intu ayala nena waklavônḡ pik lo leḡ anêḡ daḡ lêk habobo. ¹⁹ *Bôk thêlô êmô haviḡ alalô ma doḡtom lêk etak ba i. Thêlô miḡ alalôaniḡ te ami. Thêlô ma alalôaniḡ ma tem miḡ netak alalô ami. Ma doḡtom etak alalô ma hik thô

nena thêlô ma miḡ alalôaniḡ te ami.

²⁰ *Ma doḡtom Anyô Mathenḡ Yisu bôk hêv Lovak Mathenḡ hadêḡ môlô yôv ba intu môlô lôkthô oyala abô avanônḡ. ²¹ Miḡ yahakô nena môlô ôthônḡ abô avanônḡ paliḡ ba yahato abô takêntêk hadêḡ môlô ami. Mi, môlô bôk oyala yôv ma abôyaḡ miḡ hamô abô avanônḡ kapô ami. Ba intu yahato hadêḡ môlô. ²² *Opalê intu anyô abôyaḡ? Ôpatu ba hanaḡ nena Yisu ma miḡ Mesaya ami. Yani êḡ intu anyô hapôlik ek Kilisi ma havôliḡ dôḡm hadêḡ Lambô lo Nakaduḡ. ²³ *Ôpatu ba havôliḡ dôḡm hadêḡ Nakaduḡ miḡ hamô haviḡ Lambô ami. Ma doḡtom ôpatu ba hanaḡ anêḡ hêvhaviḡ Nakaduḡ bêḡ, êḡ ma hamô haviḡ Lambô aêḡ iyom.

²⁴ Noyabiḡ am ek abô takatu ba bôk olaḡô hadêḡ mônḡ anônḡ ma nobalonḡ lonḡ lôklokwanḡ. Abô êḡ hamô haviḡ môlô, êḡ ma tem nômô imbiḡ Nakaduḡ lo Lambô aêḡ iyom. ²⁵ Ma yani bôk havak abô yôv haviḡ alalô nena tem nêm lôkmala atu ba nêmô wak nôm̄bêḡ intu sapêḡ êndêḡ alalô.

²⁶ Yahato abô takêntêk hadêḡ môlô hathak ḡê takatu ba idum ek nesau môlô. ²⁷ *Kilisi bôk hêv Lovak Mathenḡ hadêḡ môlô ba hamô haviḡ môlô denaḡ. Ma Lovak

* 2:15: Lom 8:7 * 2:16: Lom 13:14 * 2:17: Mat 7:21 * 2:18: Mat 24:5,24; 2Jon 7 * 2:19: Ap 20:30 * 2:20: 1Ko 2:15; 2Ko 1:21; 2Jon 2 * 2:22: 1Jon 4:3; 2Jon 7 * 2:23: Jon 5:23; 1Jon 4:15; 5:1 * 2:27: Jon 16:13

Matherj êj hathak hadôj mólô hathak nôm kama lókthô ma anêj abô ma avanôj iyom ma abôyanj mi. Aêj ba miñ notak anyôla ek êndôj mólô esak loj bô ami. Mi, nosopa auk takatu ba Lovak Matherj hadôj mólô nena nômô Yisu kapô.

²⁸ Yenanj avômena, nômô imbiñ yani thêthô ek waklavôj yani hale halêm ma tem numiñ lóklokwanj ma mama mi ênjêk yani ma. ²⁹ *Mólô bôk oyala yôv nena yani ma anyô thêthôj lók oyala haviñ nena opalêla takatu ba êmô thêthôj ma bôk ibitak Wapômbêj nali yôv.

3

Alalô ma Wapômbêj nali

¹ *Kamik Bêj lahaviñ alalô bomañ anôj ba intu dalam alalô nena anêj nali. Avanôj biñ nena alalô ma anêj nali. Ma avômalô pik miñ bôk eyala yani ami ba intu miñ eyala alalô ami. ² *Aiyanj thêlô, alalô ma lêk Wapômbêj anêj nali. Ma embenj yam ka tem alalô nambitak aisê? Injo, Wapômbêj miñ hik thô ami denanj ba intu athôj paliñ. Ma donjom waklavôj yani endelêm ma tem alalô nagê anêj lókmanjgiñ thô êtôm atu ba yani hamô. Ba intu nayala nena alalô tem nambitak êtôm yanida. ³ Avômalô sapêj atu ba êv malenij ek yani ethak epesanj kapôlôñij ek nimbatak mabuñ mavi

êtôm yani atu ba mabuñ mavi.

⁴ Nê takatu ba idum kambom thêthô ma êvôliñ dômiñ ek abô balabuñ. Avanôj, kambom anêj ôdôj nena êvôliñ dômiñ hathak abô balabuñ. ⁵ *Mólô oyala nena Kilisi halêm pik ek nê m alalôaniñ kambom vê, ma yanida ma kambom mi. ⁶ Ôpatu ba hamô haviñ yani miñ hadum kambom thêthô ami. Ma ôpatu ba hadum kambom thêthô miñ bôk hayê lo hayala yani ami.

⁷ Yenanj avômena, noyabin am ek anyôla miñ esau mólô ami. Ôpatu ba hadum kobom thêthôj, yani ma thêthôj hatôm Kilisi atu ba thêthôj. ⁸ *Sadañ bôk hadum kambom hadêj môj anôj ba halêm. Ba intu ôpatu ba hadum kambom thêthô, êj ma Sadañ anêj. Ba intu Wapômbêj Nakaduñ halêm pik ek imbuliñ Sadañ anêj ku. ⁹ *Ôpatu ba bôk habitak Wapômbêj nakaduñ yôv miñ hadum kambom thêthô ami ek malê nena Wapômbêj anêj yanjvêk hamiñ yani kapô. Yani bôk habitak Wapômbêj nakaduñ yôv ba intu miñ hatôm indum kambom thêthô ami. ¹⁰ Ba intu yêlô ayala nena Wapômbêj anêj nali ma opalêla ma Sadañ anêj ma opalêla. Nê takatu ba miñ idum kobom thêthôj ami lók miñ lenijhaviñ iviyanj ami,

* 2:29: 1Jon 3:10 * 3:1: Jon 1:12-13; 16:3 * 3:2: 2Ko 3:18 * 3:5: Jon 1:29; 1Pi 2:22-24; 1Jon 2:2 * 3:8: Jon 8:44 * 3:9: 1Jon 5:18

thêlô ma miñ Wapômbêñ anêñ nali ami.

Lemimbiñ môleviyañ

¹¹ *Abô atu ba bôk môle olañô mông anông yôv nena môle lemimimbiñ môleviyañ.

¹² *Ma miñ nosopa Kain ami. Yani ma ngôk kambom atu anêñ ba hik yañ molok vônô. Ma hik eka? Ek malê nena hathak hadum kambom ma yañ molok hathak hadum mavi. ¹³ *Aêñ ba aiyañ thêlô, avômalô pik êpôlik ek môle ma miñ noson ami. ¹⁴ *Alalô leñihaviñ iviyañ, êñ ma hik thô nena bôk atak ñama ma lêk awa lôkmala yôv. Ma donjom ôpatu ba miñ lahaviñ iviyañ ami ma ñama havalon yañ loñ dena. ¹⁵ *Ñê takatu ba êpôlik hathak iviyañ ma hatôm ñê ik anyô vônô. Ma môle oyala nena ñê ik anyô vônô tem miñ nêmo lôkmala êtôm wak nômbêñ intu sapêñ ami.

¹⁶ *Yisu hêv anêñ lôkmala ek alalô ba intu ayala leñihaviñ anêñ ôdôn. Ma natak alalôaniñ lôkmala aêñ iyom ek nanêm alalôaniñ iviyañ sa. ¹⁷ *Ma opalêla takatu ba iniñ nômkama hamô ba êyê iviyañ nômkama mi ba êv i sêkêya ma miñ leñhiki hathak i ami, êñ ma Wapômbêñ anêñ lahaviñ miñ hamô haviñ i ami. ¹⁸ *Yenañ avômena, miñ lemimbiñ avômalô esak

abô lôk venbôlek iyom ami. Mi, nuñgwik thô esak kobom avanông nena nônem i sa.

¹⁹⁻²⁰ Kobom êñ hik thô nena abô avanông hamô haviñ alalô. Ma donjom kapôlôngiñ malaiñ hathak alalôaniñ kambom, êñ ma leñimbi nena Wapômbêñ hayala nômkama sapêñ ba anêñ lahiki hamông ek alalô kapôlôngiñ. Ba intu umiñ thohavloma ma kapôlômim ênjêk yaô. ²¹ *Aêñ ba aiyañ thêlô, alalô kapôlôngiñ miñ hanañ alalô bêñ ami, êñ ma hatôm amiñ lôklokwañ ma kô mi hêk Wapômbêñ ma. ²² Ma malêla takatu ba alalô aten yañ ek nêmo, ma tem nêmo iyom ek malê nena alalô asopa anêñ abô balabuñ lôk adum nômo takatu ba hadum yañ lamavi. ²³ *Ma anêñ abô balabuñ hanañ nena nônemimbiñ anêñ Nakaduñ Yisu Kilisi anêñ athêñ lôk lemimimbiñ môleviyañ êtôm atu ba hanañ. ²⁴ *Ôpatu ba hasopa Wapômbêñ anêñ abô balabuñ ma hamô haviñ yañ ma yañ hamô haviñ ôpêñ. Ma Lovak Mather yañ atu ba Wapômbêñ hêv hadêñ alalô intu hik thô nena Wapômbêñ hamô haviñ alalô.

4

Noyawê ba ôngô nena halêm anêñ êsê

* **3:11:** Jon 13:34 * **3:12:** Stt 4:8 * **3:13:** Jon 5:18-19 * **3:14:** Jon 5:24

* **3:15:** ALK 21:8 * **3:16:** Jon 13:1; Gal 1:4 * **3:17:** Lo 15:7 * **3:18:** Jem

2:15-16 * **3:21:** Hib 4:16 * **3:23:** Jon 6:29; 13:34 * **3:24:** 1Jon 4:13 * **4:1:** Mat 7:15; 1Te 5:21; 1Jon 2:18; 2Jon 7

1 *Aiyañ thêlô, ñê plopet abôyañ bêñ anôñ bôk i pik mayaliv. Ba intu miñ nônêmimbiñ ñê takatu ba enañ nena Lovak Matherñ hêv abô hadêñ i ami. Mi, noyawê katô ba ôngô nena iniñ abô halêm anêñ Wapômbêñ anêñ Lovak Matherñ mena mi e?

2 *Ma tem noyala abô takatu ba halêm anêñ Wapômbêñ anêñ Lovak Matherñ ma aêntêk. Ôpatu ba hanañ anêñ hêvhaviñ bêñ nena, “Yisu Kilisi bôk habitak anyô anôñ” ma Lovak Matherñ hêv abô êñ hadêñ ôpêñ. 3 *Ma doñtom ôpatu ba miñ hanañ anêñ hêvhaviñ Yisu bêñ aêñ ami, ôpêñ anêñ abô miñ halêm anêñ Wapômbêñ ami. Mi, halêm anêñ ôpatu ba hapôlik hathak Kilisi atu. Mólô bôk olañô nena anyô hapôlik ek Kilisi êñ tem êlêm ma lêk anêñ auk hamô pik yôv.

4 *Ma doñtom yenañ avômena, mólô ma Wapômbêñ anêñ ba ôpatu ba hamô haviñ mólô ma bêñ ek ôpatu ba hamô pik. Ba intu mólô bôk ômô ñê takêñ lu yôv. 5 *Thêlô ma pik anêñ ba intu enañ pik anêñ abô ba avômalô pik elañô. 6 Ma doñtom alalô ma Wapômbêñ anêñ ba avômalô takatu ba eyala Wapômbêñ elañô alalôaniñ abô. Ma doñtom avômalô takatu ba miñ Wapômbêñ anêñ ami miñ elañô alalôaniñ abô ami. Ma aêñ iyom, alalô

tem noyala Lovak Matherñ anêñ abô avanôñ lôk auk pik anêñ abôyañ.

Wapômbêñ ma leñhaviñ anêñ ôdôñ

7 Aiyañ thêlô, leñhaviñ halêm anêñ Wapômbêñ ba intu mólô lemimimbiñ am. Avômalô takatu ba leññhaviñ hamô haviñ i, thêlô ma Wapômbêñ anêñ nali ba eyala yani. 8 Wapômbêñ ma leññhaviñ anêñ ôdôñ ba intu opalêla takatu ba leññhaviñ mi hêk i ma miñ eyala Wapômbêñ ami. 9 *Wapômbêñ anêñ Nakaduñ doñtom iyom ba hêv halêm pik ek alalô namô lôkmala esak yani. Kobom êñ hik thô nena yani lahaviñ alalô bêñ anôñ. 10 *Miñ oson nena leññhaviñ anôñ ma alalôaniñ leññhaviñ Wapômbêñ. Mi, leññhaviñ anôñ ma aêntêk. Wapômbêñ lahaviñ alalô ba hêv Nakaduñ ba hama ek alalôaniñ kambom anêñ malaiñ miñ êpôm alalô ami.

11 Aêñ ba aiyañ thêlô, Wapômbêñ bôk lahaviñ alalô bêñ anôñ ba intu mavi ek mólô lemimimbiñ mólôviyañ aêñ iyom. 12 *Anyô te miñ bôk hayê Wapômbêñ ami. Ma doñtom alalô leññhaviñ i ma Wapômbêñ hamô haviñ alalô ma anêñ lahaviñ êñ hik anôñ hamiñ alalô.

13 *Wapômbêñ bôk hêv anêñ Lovak Matherñ yôv hadêñ

* 4:2: 1Ko 12:3 * 4:3: 1Jon 2:18 * 4:4: Mat 12:29; 1Jon 5:4-5 * 4:5: Jon 8:47; 15:19 * 4:9: Jon 3:16 * 4:10: Lom 5:8-10; 1Jon 2:2 * 4:12: Jon 1:18 * 4:13: 2Ko 1:22; 1Jon 3:24

alalô ba intu nayala nena lèk amô haviņ yani ma yani hamô haviņ alalô. ¹⁴ Ma yêlô bôk ayê hathak malenij ba lèk anan bêt nena Lambô bôk hêv Nakaduņ halêm ek nêm avômalô pik bulubiņ. ¹⁵ Opalêla takatu ba enan iniņ êvhaviņ bêt nena, “Yisu ma Wapômbêt anêt Nakaduņ”, êņ ma Wapômbêt hamô haviņ thêlô ma thêlô êmô haviņ Wapômbêt. ¹⁶ Ba intu alalô ayala lôk aêvhaviņ nena Wapômbêt lahaviņ alalô.

Wapômbêt ma lenijhaviņ anêt ôdôn ba intu opalêla takatu ba lenijhaviņ hamô haviņ i ma êmô haviņ Wapômbêt ma Wapômbêt hamô haviņ i. ¹⁷ Alalô amô aêt, êņ ma lenijhaviņ hik anôn hamiņ alalô ba intu tem alalô namiņ lôklokwan ma kô mi êndêt waklavôn Wapômbêt indum abô. Pik êntêk ma asopa lojôndê thêthôn hatôm yani bôk hasopa yôv ba intu tem miņ nakô ami. ¹⁸ Wapômbêt lahaviņ alalô ba intu miņ nakô ami. Anêt lahaviņ ma mabuņ anôn ba intu hêv kô vê. Ma opalê atu hakô ek waklavôn nindum abô hik thô nena lenijhaviņ miņ hik anôn hamiņ yani ami.

¹⁹ Wapômbêt lahaviņ alalô hamôn ba intu lenijhaviņ hamô haviņ alalô. ²⁰ Anyôla atu ba miņ lahaviņ iviyaņ atu ba hayê i ami, êņ ma miņ hatôm laimbiņ Wapômbêt

atu ba miņ hayê ami. Ba intu anyôla hanan nena, “Yalenhaviņ Wapômbêt” ma doņtom hapôlik ek iviyaņ, ôpêt ma anyô abôyaņ. ²¹ *Wapômbêt bôk hêv abô balabuņ yôv hadêt alalô nena, “Opalêla takatu ba lenijhaviņ Wapômbêt ma lenijimbiņ iviyaņ imbiņ.”

5

Êvhaviņ *Wapômbêt*
Nakaduņ

¹ *Avômalô takatu ba êvhaviņ nena Yisu ma Mesaya bôk ibitak Wapômbêt nali yôv. Ma avômalô takatu ba lenijhaviņ Lambô ma ethak lenijhaviņ anêt nali aêt iyom. ² Alalô lenijhaviņ Wapômbêt lôk asopa anêt balabuņ, êņ ma hik thô nena alalô lenijhaviņ Wapômbêt nali haviņ. ³ *Alalô lenijhaviņ Wapômbêt, êņ ma athak asopa anêt abô balabuņ. Ma anêt balabuņ miņ malain ek nasopa ami ⁴ ek malê nena Wapômbêt anêt nali sapêt ik vovak ba êmô pik anêt lôklokwan lu hathak êvhaviņ. ⁵ Ma avômalô takatu ba ik vovak haviņ pik anêt lôklokwan ba êmô lu ma opalêla? Thêlô ma avômalô takatu ba êvhaviņ nena Yisu ma Wapômbêt Nakaduņ.

Lavônij atu ba hik Yisu thô

⁶ *Ma Yisu Kilisi halêm pik ba anêt hathik nan lo anêt thalalen hanğasô hik yani

* 4:21: Mak 12:29-31 * 5:1: 1Jon 4:15

* 5:3: Jon 14:15,23-24 * 5:6: Jon

thô. Miñ ñaᅇ iyom ami. Mi, ñaᅇ lo thalaleᅇ. Ma Lovak Matherᅇ atu ba hanaᅇ abô avanôᅇ iyom hik yani thô havinᅇ. ⁷ Aêᅇ ba intu nôᅇ lokwanᅇlô hik yani thô aêntêk,

⁸ *Lovak Matherᅇ lo ñaᅇ ma thalaleᅇ. Ma thêlô lô êᅇ êlôk hathak auk doᅇtom iyom.*

⁹ *Alalô athak êvhavinᅇ ᅇ pik takatu ba ik nôᅇmla thô ininᅇ abô. Ma Wapômbêᅇ anêᅇ abô ma hamô vulinᅇ ek malê nena halêᅇm anêᅇ Wapômbêᅇ da. Ma yani hik Nakaduᅇ thô hathak nôᅇm lô êntêk. ¹⁰ *Opalêla takatu ba êvhavinᅇ Wapômbêᅇ Nakaduᅇ eyala hêk kapôlôᅇᅇᅇ nena abô takêᅇ ma avanôᅇ. Ma doᅇtom avômalô takatu ba miᅇ êvhavinᅇ Wapômbêᅇ ami ma idum ba yani habitak hatôm anyô abôyaᅇ ek malê nena miᅇ êvhavinᅇ abô takatu ba hanaᅇ hathak Nakaduᅇ ami.

¹¹ Ma abô takatu ba Wapômbêᅇ hêv hadêᅇ alalô ma aêntêk. Hêv alalô lôkmala namô wak nôᅇmbêᅇ intu sapêᅇ. Ma lôkmala êᅇ anêᅇ ôdôᅇ ma Nakaduᅇ. ¹² *Ôpatu ba hamô havinᅇ Nakaduᅇ ma hawa lôkmala êᅇ. Ma doᅇtom opalêla takatu ba miᅇ êᅇmô havinᅇ Wapômbêᅇ Nakaduᅇ ami ma miᅇ ewa lôkmala êᅇ ami.

Lêk awa lôkmala yôv

* 5:8: Jon 15:26 * 5:8: Mose anêᅇ balabuᅇ hanaᅇ nena anyô ju mena lô la

enaᅇ abô te ma avanôᅇ (Lo 19:15). * 5:9: Jon 5:32-37 * 5:10: Jon 5:36-40

* 5:12: Jon 3:36 * 5:13: Jon 20:31 * 5:14: Jon 14:13-14; 1Jon 3:21-22

* 5:16-17: Nôᅇᅇô Mak 3:29 ma Matyu 12:31 lôk Hiblu 6:4-6 lo 10:29-31. * 5:18:

1Jon 3:9

¹³ *Yahato abô takêntêk hadêᅇ mômô takatu ba ôêvhavinᅇ Wapômbêᅇ Nakaduᅇ anêᅇ athêᅇ ek noyala nena lêk owa lôkmala atu ba nôᅇmô wak nôᅇmbêᅇ intu sapêᅇ yôv.

¹⁴ *Ma alalô aterᅇ yani hathak nôᅇmlate hatôm yani anêᅇ lahavinᅇ, êᅇ ma tem endanᅇô. Ba intu miᅇ nakô nena tem miᅇ endanᅇô alalôaniᅇ abô ami. Mi, tem endanᅇô. ¹⁵ Alalô ayala nena yani hathak halaᅇô alalôaniᅇ apetenak. Ba malêla takatu ba anaᅇ hik yani linᅇ ma nayala katô nena yani tem nêᅇm.

¹⁶⁻¹⁷ Ma kobom lokbaᅇ sapêᅇ ma kambom iyom. Kambom vi tem miᅇ endom anyô ni loᅇ atum ami. Ba hâyê mômôvivanᅇ idum kambom êᅇ, ma notêᅇ mek ma Wapômbêᅇ tem nêᅇm thêlô lôkmala. Ma doᅇtom kambom vi halom anyô hi loᅇ atum ba miᅇ yahananᅇ ek notêᅇ mek esak thêlô êᅇ ami.*

Abô anêᅇ dan

¹⁸ *Alalô ayala nena avômalô takatu ba bôk ibitak Wapômbêᅇ nali miᅇ idum kambom thêthô ami. Mi, Wapômbêᅇ Nakaduᅇ hayabinᅇ thêlô ba ᅇᅇôk kambom atu miᅇ hatôm êsôm thêlô ami. ¹⁹ Alalô ayala nena alalô ma Wapômbêᅇ anêᅇ, ma doᅇtom pik sapêᅇ ma êᅇmô ᅇᅇôk kambom atu anêᅇ lôklinᅇyak kapô. ²⁰ Alalô ayala nena

Wapômbêḅ Nakaduḅ bôk halêm yôv ba hêv auk hadêḅ alalô ek alalô hatôm nayala Wapômbêḅ ôpatu ba avanôḅ. Ma alalô amô haviḅ yani atu ba avanôḅ lôk Nakaduḅ Yisu Kilisi. Yani ma Wapômbêḅ anôḅ biḅ lôk lôkmala atu ba nêmo wak nômbeḅ intu sapêḅ.

²¹ Yenaḅ avômena, nômô daim ek malêla takatu ba hawa Wapômbêḅ anêḅ loḅ.

Jon anêᶇ kapya yaᶇ Abô mômᶇ

Aposel Jon hato kapya êntêk. Nê lôkauk enaᶇ nena hato hadêᶇ avômalo évhaviᶇ anêᶇ malak te. Waklavôᶇ êᶇ ma kêdôᶇwaga ewa Yisu anêᶇ Abô Mavi ba i luvuluvu ma avômalo évhaviᶇ eyabiᶇ thêlô. Ma donᶇtom kêdôᶇwaga abôyaᶇ evenᶇ haviᶇ ba intu Jon hato ek thêlô neyabiᶇ nê takatu ba esopa Yisu anêᶇ abô avanôᶇ iyom.

Hato kapya êntêk hadêᶇ 85 lo 95 AD malêvôᶇ doho la.

Jon hêv lamavi

¹ Ya Biᶇsu Jon ba yahato abô êntêk hadêᶇ o avi atu ba Wapômbêᶇ bôk halam yôv lôk nalumi.* Yalenᶇhaviᶇ môlô hathak abô avanôᶇ ba miᶇ ya iyom ami. Mi, avômalo takatu ba eyala abô avanôᶇ êᶇ haviᶇ. ² Abô avanôᶇ êᶇ hamô alalô kapôlôᶇiᶇ ba tem êmô êtôm wak nômbêᶇ intu sapêᶇ ba intu yêlô lenᶇihaviᶇ môlô.

³ Kamik Wapômbêᶇ lo Namalô Yisu Kilisi iniᶇ wapôm lôk lenᶇihiki ma labali êmô imbiᶇ alalô takatu ba amô abô avanôᶇ lôk lenᶇihaviᶇ kapô.

Nobalonᶇ abô avanôᶇ lonᶇ

⁴ *Yahapôm nalumi doho atu ba esopa abô avanôᶇ hatôm atu ba Wakamik bôk havak haviᶇ alalô ba intu yalenᶇmavi anôᶇ. ⁵ *Livôᶇ, lêk yahathô o lokwaᶇ nena alalô lenᶇimbiᶇ i. Balabuᶇ êntêk ba yahato ma miᶇ lukmuk ami. Mi, môᶇ anôᶇ ma bôk alalô awa yôv. ⁶ Ma lenᶇihaviᶇ anêᶇ ôdôᶇ ma aêntêk nena alalô nasopa Wapômbêᶇ anêᶇ abô balabuᶇ. Ma abô balabuᶇ êᶇ ma môlô bôk olanô hadêᶇ môᶇ anôᶇ nena nombenᶇ imbiᶇ lenᶇihaviᶇ.

⁷ *Kêdôᶇwaga abôyaᶇ bêᶇ anôᶇ bôk i pik mayaliv ek nesau avômalo. Thêlô miᶇ évhaviᶇ nena Yisu bôk habitak anyô ba halêm pik ami. Anyô anêᶇ aêᶇ ma anyô abôyaᶇ lôk anyô hapôlik ek Kilisi. ⁸ Noyabiᶇ am ek miᶇ nônêm yak esak vuli takatu ba alalô adum ku hathak ek naja ami. Êᶇ ma tem noja unim vuli mavi lôkthô. ⁹ Ôpatu ba hawa auk yaᶇda ba miᶇ havalonᶇ Kilisi anêᶇ abô lonᶇ ami ma miᶇ hamô haviᶇ Lambô ami. Ma donᶇtom ôpatu ba havalonᶇ Kilisi anêᶇ abô lonᶇ hamô haviᶇ Lambô lo Namalô. ¹⁰ Anyôla hayô ek môlô ba miᶇ hawa abô êᶇ ami, êᶇ ma miᶇ nônêm lemimmavi lôk noja yani thô ba unu unim unyak ami. ¹¹ Hôêv lemmavi hadêᶇ yani, êᶇ ma hudum ku kambom êᶇ haviᶇ yani.

* **1:1:** Nê lôkauk doho enaᶇ nena, “Avi lôk nali êᶇ ma abô lôk kup ma anêᶇ ôdôᶇ nena avômalo évhaviᶇ anêᶇ unyak mathenᶇ te. Ma yaᶇ lôk nali (2 Jon 13) ma hatôm unyak mathenᶇ yaᶇ.” * **1:4:** 3Jon 3 * **1:5:** 1Jon 2:7 * **1:7:** 1Jon 4:1-3

12 Abô bêᶇ anôᶇ hêk ek
yanaᶇ êndêᶇ môlô, ma
doᶇtom yahadô ek yato êndôk
kapyâ. Yalenᶇhabi yasôk ek
alalô nanaᶇ abô imbiᶇ i ek
alalô lenᶇmavi bêᶇ anôᶇ.

13 Mamuyaᶇ atu ba
Wapômbêᶇ bôk halam yôv
anêᶇ nali* êv lenᶇmavi hadêᶇ
môlô.

* **1:13:** Hatôm unyak mathenᶇ yan anêᶇ avômalô êvhavinᶇ. Nôᶇgô 2 Jon 1.

Jon anêṅ kapya te lô Abô môn

Aposel Jon hato kapya êntêk hadêṅ Gaius. Diotlepes ma avômalô êvhaviṅ anêṅ malak te iniṅ avaka. Ma yani hadô ek enja kédôṅwaga takatu ba Jon hêv i ba i loṅ êṅ thô. Ma doṅtom Gaius hawa i thô ba intu Jon hato hadêṅ yani ek indum yani lamavi.

Hato kapya êntêk hadêṅ 85 lo 95 AD malêvônḡ doho la.

*Jon hêv lamavi hadêṅ
Gaius*

¹ *Ya Biṅsu Jon ba yahato kapya êntêk hadêṅ o yenaṅ aiyaṅ Gaius. Yalenḡhaviṅ o hathak abô avanônḡ.

² Aiyaṅ, yahatenḡ mek ek lemvimkupik lôk anêṅ ku lôkthô imbitak mavi êtôm anêṅ hôêvhaviṅ hamô mavi. ³ *Aiyaṅ doho êvô êlêm ba enaṅ nena hosopa abô avanônḡ dedaunḡ mavi hathak nômkama sapêṅ atu ba hudum ba intu yalenḡmavi anônḡ. ⁴ Yahalaṅô nena yenaṅ avômena esopa abô avanônḡ atu, êṅ ma hadum yalenḡmavi anêṅ dôêṅ.

Gaius hadum kobom mavi

⁵ Aiyaṅ, hoyabiṅ kédôṅwaga abô avanônḡ takatu ba êlêm anêṅ loṅ buyaṅ ma thêlô ma ḡê masôm ek o, êṅ ma hudum nôṅ mavi anônḡ.

⁶ *Thêlô bôk enaṅ hathak anêṅ lemhaviṅ atu bêṅ hadêṅ avômalô êvhaviṅ anêṅ loṅ êṅ yôv. Ba êthôk hathak loṅbô ma mavi ek undum aêṅ ba nêṅ thêlô sa êtôm Wapômbêṅ da anêṅ lahaviṅ ek ini buyaṅ. ⁷ *Hathak athêṅ êṅ, ma thêlô i ma miṅ ewa nômlate anêṅ ḡê daluk ami. ⁸ Ba intu mavi ek nanêṅ ḡê takêṅ sa ek alalô nambitak ḡê ku imbiṅ thêlô esak abô avanônḡ.

Diotlepes hadum kambom

⁹ Bôk yahato kapya hi avômalô ôdônḡ êvhaviṅ yôv hathak nôṅ takatu, ma doṅtom Diotlepes miṅ hathak halaṅô yêlôaniṅ abô ami. Mi, lahaviṅ imbitak anyô bêṅ. ¹⁰ Aêṅ ba yahathôk ma tem yanaṅ anêṅ kambom êṅ bêṅ. Yani hathak hanaṅ abô kambom takatu ba ôdônḡ mi hathak yêlô. Ma hadum kambom bêṅ yaṅ haviṅ nena hadô ek enja kédôṅwaga abô avanônḡ takatu ba êlêm thô. Ma hamiṅ loṅ siṅ ek avômalô takatu ba lenḡhaviṅ neja i thô lôk hadum ek nêṅ i vé êṅjêk avômalô ôdônḡ êvhaviṅ.

Demitlius hadum mavi

¹¹ *Aiyaṅ, miṅ undum ek osopa ḡê kambom venḡṅgwam ami. Mi, osopa mavi iyom. Ôpatu ba hadum mavi ma Wapômbêṅ anêṅ. Ma ôpatu ba hadum kambom ma miṅ bôk hayê Wapômbêṅ ami.

* 1:1: Ap 19:29; Lom 16:23

* 1:3: 2Jon 4

* 1:6: Tit 3:13

* 1:7: 1Ko

9:11-12 * 1:11: 1Jon 3:6-10

¹² Avômalô lôkthô enaŋ abô mavi hathak Demitlius ma abô avanôŋ hik loŋ haviŋ. Ma yêlô anaŋ aêŋ iyom ma hoyala nena yêlôaniŋ abô ma avanôŋ.

Abô anêŋ daŋ

¹³ *Abô bêŋ anôŋ hêk ek yato êndêŋ o, ma doŋtom yahadô ek yato. ¹⁴ Yalenŋhaviŋ yasôk yaŋgê o ketheŋ oyaŋ ek alai nanaŋ abô imbiŋ i.

¹⁵ Yôhôk êmô imbiŋ o. Anêm avômalô môlô êv iniŋ leŋiŋmavi hathôk ek o. Ma nêm yalenŋmavi êndêŋ yenaŋ avômalô môlô tomtom atu ba êmô haviŋ o.

* 1:13: 2Jon 12

Jut anêṅ kapyā Abô môn

Yisu yaṅ molok Jut hato kapyā êntêk. Abô Glik ma elam nena Judas (Matyu 13:55; Mak 6:3). Hato ek ṅê êvhaviṅ neyabiṅ i esak kêdônṅwaga abôyaṅ takatu ba ekopak êmô thêlô malêvônṅ. Kêdônṅwaga abôyaṅ enaṅ nena avômalô êvhaviṅ hatôm nindum kambom ek malê nena Wapômbêṅ anêṅ lahiki ma bêṅ anônṅ ba intu avômalô êvhaviṅ idum kambom ma tem miṅ nêṅ vovaṅ êndêṅ i ami.

Hato kapyā êṅ hadêṅ 65 AD la.

Jut hêv lamavi

¹ *Ya Jut, Yisu Kilisi anêṅ anyô ku ma Jems anêṅ yaṅ molok. Yahato kapyā êntêk ek môlô takatu ba bôk halam yôv ek nôṁô Kamik Wapômbêṅ anêṅ lahaviṅ kapô lôk Kilisi eyabiṅ môlô.

² Wapômbêṅ anêṅ kapô lôk labali ma lahaviṅ êmô imbiṅ môlô bêṅ anônṅ.

Noyabiṅ am ek kêdônṅwaga abôyaṅ

³ Aiyaṅ thêlô, ya vovaṅ ek yato abô esak Wapômbêṅ anêṅ bulubiṅ atu ba bôk hapôm alalô yôv. Ma doṅtom lêk malaiṅ bêṅ te habitak. Ba intu yahato ek yasoṅ môlô

lokwaṅ ek numiṅ lôklokwaṅ ba nobaloṅ abô avanônṅ takatu ba alalô aêvhaviṅ loṅ. Wapômbêṅ bôk hêv abô avanônṅ êṅ yôv hadêṅ anêṅ avômalô mathenṅ ek neyabiṅ katô. ⁴ *Malaiṅ êṅ ma aêntêk. ṅê abôyaṅ doho lêk eyenak ba ekopak êmô môlô kapô. Thêlô êpôlik ek alalôaniṅ Wapômbêṅ. Ma ethalamuniṅ anêṅ wapôm ek nindum sek waliliṅ lomalama esak. Ma êvôliṅ dômiṅ ek alalôaniṅ Avaka atu Anyô Bêṅ, Yisu Kilisi. Bôsêbôk ma eto abô hathak vovaṅ takatu ba tem êpôm thêlô.

⁵ *Abô takêntêk ba tem yanaṅ ma bôk olaṅô yôv. Ma doṅtom tem yanaṅ esak loṅbô ek lemimimbi katô. Sêbôk ma Anyô Bêṅ hêv anêṅ avômalô bulubiṅ ba hawa i vê hêk Ijip. Ma doṅtom vêṅ ma hik takatu ba miṅ êvhaviṅ ami pôpônô. ⁶ *Ma lemimimbi aṅela taksêbôk atu ba etak iniṅ loṅ ba i mayaliv ma miṅ êmô iniṅ loṅ lôklinyak tiṅṅ ami. Ba intu Wapômbêṅ bôk hakak i loṅ hathak yak atu ba miṅ hatôm itip ami. Ma hadô i hamô loṅ momaṅiniṅ bêṅ kapô ek neyabiṅ waklavônṅ bêṅ nindum abô. ⁷ *Ma aêṅ iyom, bôk Sodom lo Gomola ma malak vi takatu ba êmô habobo êv i ek idum sek waliliṅ lôk ethak i mayaliv. Êṅ ma Wapômbêṅ habôk malak takêṅ hathak atum ba hik vovaṅ atum atu ba

* 1:1: Mat 13:55

* 1:4: Gal 2:4; 2Pi 2:1

* 1:5: Kis 12:51; Nam 14:29-30

* 1:6: 2Pi 2:4

* 1:7: Stt 19:1-25; 2Pi 2:6,10

tem êpôm nê kambom thô hadêḅ alalô ek miḅ nasopa venḅḅḅḅḅḅ ami. Atum êḅ tem esaḅ êtôm wak nômbêḅ intu sapêḅ.

8 Ma doḅtom lêk ma nê abôyaḅ takêḅ idum kambom takêḅ aêḅ iyom. Thêlô esopa iniḅ niaviḅ ba idum iniḅ leḅviḅkupik habitak lôḅḅḅḅḅḅ lôk êdô nêwê Anyô Bêḅ lôk nê bêḅbêḅ vibinḅ ma esokwaḅ aḅela lôk athêḅ anêḅ leḅ.
9 *Ma doḅtom Maikel, aḅela lôk athêḅ bêḅ atu, miḅ hadum aêḅ ami. Mi, sêbôk ba thai lôk Sadaḅ êkôki hathak Mose liḅkupik ma Maikel miḅ hasokwaḅ Sadaḅ ba hanaḅ anêḅ kambom bêḅ ami. Mi. Yani hanaḅ nena, “Anyô Bêḅ da tem esaḅ o.”
10 *Ma doḅtom lêk nê abôyaḅ takêḅ esokwaḅ nômkama takatu ba miḅ eyala ami. Hatôm alim bomaḅ, thêlô eyala leḅviḅkupik anêḅ thethaḅak iyom ba nôḅ takêḅ habulinḅ thêlô.

11 *Kikaknena, malainḅ bêḅ tem êpôm i! Thêlô esopa Kain atu ba hik yaḅ molok vônô vaḅḅḅḅḅḅ lôk esopa Balam anêḅ kambom lahaviḅ vuli ba havôv avômalô ek nindum kambom. Lôk êtôm Kola atu ba kapô hagiap ek Wapômbêḅ ba intu tem nema êtôm yani.

12 *Môlô othak doḅtom ek oḅḅḅḅḅḅ nôḅ lemimhaviḅ am, êḅ ma nê takêḅ lêk êtôm nôḅ lelaik hamô môlô malêvôḅ.

Esoḅ nena nôḅ êḅ ma nôḅ oyaḅ ba miḅ leḅḅḅḅḅḅ Wapômbêḅ ami. Ma leḅḅḅḅḅḅ thêlôda iyom ba eyaḅ ma leḅḅḅḅḅḅ avômalô vi. Thêlô miḅ ik anôḅ ami hatôm buliv atu ba lovak hayuv vôkê ba miḅ ôthôm hik ami. Thêlô êtôm alokwaḅ takatu ba miḅ hik anôḅ hadêḅ anêḅ waklavôḅ ami ba intu elav ôdôḅ thô, êḅ ma hatôm ḅama hapôm i bôlôḅ ju. 13 Thêlô hatôm ḅḅḅḅḅḅ belēḅ lokwaḅ ba iniḅ kambom hatôm ḅḅḅḅḅḅ budum haḅḅḅḅḅḅ ba anêḅ wapôk thapuk hik iniḅ mama thô. Ma êtôm vulinḅ atu ba i mayaliv. Wapômbêḅ bôk hapesaḅ bôlôvôḅ momaḅiniḅ kambom bomaḅ bêḅ te ek thêlô nêḅ aêḅ êtôm wak nômbêḅ intu sapêḅ.

14 *Inok ma Adam anêḅ lim ôdôḅ te baheḅvi ba lahavuju. Bôk hanaḅ abô plopet hathak nê abôyaḅ takatu ba lêk ibitak nena, “Odaḅô! Anyô Bêḅ tem êlêḅ imbinḅ anêḅ aḅela mathēḅ lubuḅḅḅḅḅḅ 15 ek endāḅô avômalô sapêḅ iniḅ abô. Ma avômalô takatu ba miḅ esopa Wapômbêḅ ami ma tem nêḅ iniḅ vuli viyaḅ êndêḅ i esak iniḅ kambom takatu ba idum lôk êpôlik hathak yani ba enaḅ abô lôklala.”
16 Thêlô ethak kapôlôḅḅḅḅḅḅ diḅḅḅḅḅḅ lôk etha avômalô vi. Ma esopa iniḅ auk thethaḅak. Ma êv ida liḅ lôk ebam avômalô vi ek thêlô leḅḅḅḅḅḅ mavi esak i ma

* 1:9: Dan 10:13,21; 12:1; Sek 3:2; 2Pi 2:11; ALK12:7 * 1:10: 2Pi 2:12 * 1:11: Stt 4:7-8; Nam 16:1-35; 2Pi 2:15; 1Jon 3:12 * 1:12: 2Pi 2:13,17 * 1:14: Stt 5:18,21-24

nênêm nômkama êndêḡ i.

Numiḡ lôklokwaḡ

¹⁷O aiyaḡ thêlô, lemimimbi abô takatu ba alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ aposel bôk enaḡ ¹⁸*hadêḡ môlô nena, “Waklavôḡ lôkthô anêḡ daḡ ma tem avômalô vi nimbi Wapômbêḡ lôk anêḡ avômalô liliḡ lôk nesopa iniḡ thethaḡak ma nêpôlik ek Wapômbêḡ.” ¹⁹Abô êḡ hanaḡ hathak ḡê abôyaḡ takatu ba evak môlô vose hi lodôḡlodôḡ. Lovak Matherḡ miḡ hamô haviḡ i ami ba intu esopa auk pik iyom.

²⁰*O aiyaḡ thêlô, nodav unim lôkmala esak unim ôêvhaviḡ atu ba matherḡ anôḡ. Lôk noterḡ mek esak Lovak Matherḡ anêḡ lôklokwaḡ. ²¹Nômô Wapômbêḡ anêḡ lahaviḡ kapô lôk noyabiḡ alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ lahiki atu ba tem nêḡm lôkmala atu ba tem êḡmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ êndêḡ môlô.

²²Lemim injik am esak avômalô vi atu kapôlôḡniḡ ju. ²³*Ma vi atu ba ebobo loḡ atum ma nôbôv i vê ketherḡ ek nêḡm i bulubiḡ. Ma vi atu ba lelaik hathak iniḡ kambom, kapôlômim ek i lôk nôkô esak iniḡ lelaik ek miḡ esale môlô thô ami.

Alalô nambô Wapômbêḡ anêḡ athêḡ

²⁴⁻²⁵*Hathak alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi ma nambô Wapômbêḡ doḡtom

atu ba hêv alalô bulubiḡ. Yani hatôm eyabiḡ o mavi ek miḡ nêḡm yak ami. Ma tem enja môlô takatu ba kambom mi ba etak môlô numiḡ Wapômbêḡ thohavloma anêḡ deda lôkmaḡḡiḡ kapô lôk lemimmavi bêḡ anôḡ. Alalô nanêḡm deda lôkmaḡḡiḡ lôk athêḡ lôkmaḡḡiḡ ma lôklokwaḡ lôk lôkliḡyak ni êndêḡ yani. Yanida intu hamô aêḡ hadêḡ sêbôk ma lêk ma wak nômbêḡ intu sapêḡ! Avanôḡ.

* **1:18:** 2Pi 3:3 * **1:20:** Kol 2:7 * **1:23:** Sek 3:2; ALK 3:4 * **1:24-25:** Lom 16:27; 2Pi 3:18

Yisu hik Auk Loŋ Kapô thô hadêŋ Jon Abô môn

Aposel Jon hato kapyia êntêk hadêŋ avômalô êvhaviŋ takatu ba Lom iniŋ gavman lôk avômalô vi êv malaiŋ hadêŋ i. Hato hathak wêŋ takatu ba Wapômbêŋ hik thô hadêŋ yani ek injik malêla takatu ba tem imbitak ketheŋ thô. Kapyia êntêk ma auk loŋ kapô bêŋ anêŋ hêk kapô.

Hato ek embatho avômalô êvhaviŋ loŋ ek nimiŋ lôklokwaŋ endeba êyô waklavôŋ Yisu endelêm. Yisu halehalêm, êŋ ma Sadaŋ lôk anêŋ avômalô takatu ba esopa yani tem nêpôm malaiŋ bêŋ. Ma avômalô êvhaviŋ tem nêmo mavi imbiŋ Yisu êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ.

Hato kapyia êntêk hadêŋ 95 AD la.

Abô môn

¹ *Auk loŋ kapô êntêk ma Wapômbêŋ hêv hadêŋ Yisu Kilisi ek injik thô êndêŋ anêŋ avômalô ku esak nômo takatu ba tem imbitak ketheŋ. Yisu hêv anêŋ aŋela ba hi hanaŋ ba hik thô hadêŋ anêŋ anyô ku Jon. ² Ma Jon hayê Wapômbêŋ anêŋ abô lôk abô avanôŋ takatu ba Yisu hanaŋ ma hanaŋ lôkthô bêŋ. ³ *Ma

ôpatu ba hasam abô plopet êntêk ma êmô lôk lamavi. Ma ôpatu ba halaŋô ba hasopa ma êmô lôk lamavi ek malê nena waklavôŋ lêk habobo.

*Jon hato abô hadêŋ
avômalô êvhaviŋ ôdônŋ bahenŋvi
ba lahavuju*

⁴ *Ya Jon yahato kapyia êntêk hi hadêŋ avômalô êvhaviŋ anêŋ malak bahenŋvi ba lahavuju takatu ba êmô plovis Esia. Anyô Bêŋ atu ba lêk hamô ma bôk hamô ba tem êlêm, yani anêŋ wapôm lôk labali êmô imbiŋ môlô. Ma lovak matheŋ bahenŋvi ba lahavuju atu ba êmô Anyô Bêŋ atu anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô anêŋ wapôm lôk yôhok êmô imbiŋ môlô. ⁵ *Ma Yisu Kilisi atu ba hamiŋ lôklokwaŋ hathak Wapômbêŋ anêŋ abô anêŋ wapôm lôk labali êmô imbiŋ môlô aêŋ iyom. Yani anyô haviyô môŋ hêk ŋama lôk hayabiŋ kiŋ pik sapêŋ.

Yani lahaviŋ alalô ba anêŋ thalaleŋ hapole alalô vê hêk alalôaniŋ kambom.

⁶ *Ma yani hatak alalô ek nambitak ŋê nambok da êmô Kamik Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô. Nanêm athêŋ lôkmaŋgiŋ lôk lôklokwaŋ êndêŋ yani êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Avanôŋ.

⁷ *Ôŋgô! Yani hamô bu-liv kapô ba halêm ba tem avômalô sapêŋ nêgê yani. Avômalô takatu ba bôk ibi

* 1:1: ALK 22:6 * 1:3: ALK 22:7,10 * 1:4: Kis 3:14-15; ALK 3:1; 4:5 * 1:5:

Sng 89:27; Kol 1:18 * 1:6: 1Pi 2:9; ALK 5:10; 20:6 * 1:7: Dan 7:13; Sek 12:10; Mat 24:30; Jon 19:34-37; 1Te 4:17

yani lôk avômalô pik sapêŋ tem nêgê yani ba nedaŋ asêŋ malêŋ. Avanôŋ, tem imbitak aêŋ.

⁸ *Anyô Bêŋ Wapômbêŋ hanaŋ nena, “Ya anyô môŋ anôŋ lôk haveŋ yam haviŋ. Bôk yahamô ma lêk yahamô ma tem yasôk. Lôkliŋyak sapêŋ ma ya iyom yenaŋ.”

Jon hayê Yisu

⁹ Ya Jon môlônim aiyaŋ. Wapômbêŋ hayabiŋ alalô sapêŋ hamô anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô ba alalô athak awa malaiŋ lomaloma ba amiŋ lôklokwaŋ hathak Yisu. Yahamô ŋgavithôm anêŋ Patmos hathak yahanaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô lôk yahanaŋ abô hathak Yisu. ¹⁰ Hadêŋ Anyô Bêŋ anêŋ waklavôŋ ma Lovak Matherŋ anêŋ lôklokwaŋ hawa ya. Ma yahalaŋô kaêk bêŋ hatôm lavuak halaŋ haveŋ ya yam ¹¹ ba hanaŋ, “Oto nôŋ takatu ba hôyê êndôk kapyba ba nêŋ êndêŋ avômalô êvhaviŋ ôdôŋ bahenŋvi ba lahavuju takatu. Oto ni Epesus lo Smelna ma Pelgamum lo Taiataila ma Saldis lo Piladelpia ma Laodisia.”

¹² Ma yahik ya liliŋ ek yangê kaêk atu ba elam hadêŋ ya, êŋ ma yahayê atum lam gol bahenŋvi ba lahavuju hamiŋ. ¹³ *Ma yahayê anyô hamô atum lam takêŋ malêvôŋ ba hatôm anyô te nakaduŋ. Yani hik kwêv

daim ba hayô va luvi ma havaŋgiŋ sôp gol te hawê haveŋ bôm kabum. ¹⁴ *Ma anêŋ wakadôk ŋauŋ ma thapuk anôŋ hatôm boksipsip vuluk lôk hatôm buliv thapuk anôŋ. Ma anêŋ madaluk ma hatôm atum dahalaŋ. ¹⁵ Ma anêŋ vakapô ma hatôm aenŋ mayav mabuŋ mavi atu ba êbôk hamô atum ba habi kêdêkêdê. Ma anêŋ abô anêŋ pôk ma diŋdiŋ hatôm ŋaŋ bêŋ halaŋ. ¹⁶ *Yani havalonŋ vuliŋ bahenŋvi ba lahavuju hamô yani baŋ vianôŋ. Ma biŋ vovak daim te ba ma hêk luvi hale yani abôlêk. Ma yani thoŋavloma ma hatôm wak habi mathalalenŋ kambom.

¹⁷ *Yahayê yani ma yahêv yak halôk hêk yani va hatôm anyô ŋama. Ma yani hatak baŋ vianôŋ hayô hêk ya ma hanaŋ, “Miŋ ôkô ami. Ya anyô môŋ ba haveŋ yam haviŋ. ¹⁸ Ya ma ôpatu ba hamô lôkmala. Bôk yahama ma doŋtom lêk yahamô lôkmala hatôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Ma yahavalonŋ ŋama lôk anêŋ loŋ iniŋ vovalenŋ. ¹⁹ Oto nôŋ takatu ba hôyê. Nôm takatu vi lêk hamô ma vi tem imbitak embenŋ yam. ²⁰ Êntêk ma abô loŋ kapô hathak vuliŋ bahenŋvi ba lahavuju takatu ba hôyê hamô yabahaŋ vianôŋ lôk atum lam gol bahenŋvi ba lahavuju. Anêŋ ôdôŋ ma aêntêk: vuliŋ bahenŋvi ba lahavuju takêŋ ma aŋela

* **1:8:** ALK 21:6; 22:13 * **1:13:** Dan 7:13; 10:5 * **1:14:** Ese 43:2; Dan 7:9; 10:6; ALK 2:18; 19:12 * **1:16:** Hib 4:12; ALK 2:12; 19:15 * **1:17:** Ais 44:6; 48:12; ALK 2:8; 22:13

bahen̄vi ba lahavuju takatu ba eyabiŋ avômalô êvhaviŋ ôdôn̄ bahen̄vi ba lahavuju takatu. Ma atum lam gol bahen̄vi ba lahavuju takatu ma avômalô êvhaviŋ ôdôn̄ bahen̄vi ba lahavuju.”

2

Abô hi Epesus

1 *Ma ôpên̄ hanaŋ hadên̄ ya nena, “Oto abô ni êndên̄ aŋela atu ba hayabiŋ avômalô êvhaviŋ anên̄ Epesus aêntêk:

Abô êntêk halêm anên̄ ôpatu ba havalon̄ vuliŋ bahen̄vi ba lahavuju hamô baŋ vianôn̄ ma haven̄ atum lam gol bahen̄vi ba lahavuju malêvôn̄. Ba hanaŋ nena: 2 *Yahayala môle nim bôk lo loŋ lôk unim ku takatu ba udum ba umiŋ lôklokwaŋ. Ma ôpôlik hathak nê kambom. Ma bôk olaŋô nê takatu ba esau nena thêlô ma aposel ba oyala nena thêlô ma nê abôyaŋ. 3 Ma ovalon̄ yenaŋ athên̄ loŋ ba malaiŋ lomaloma hapôm môle ma doŋtom umiŋ lôklokwaŋ lôk lemimvidon̄ ma miŋ vau ami.

4 Ma doŋtom môle nim kambom te hamô ba yahadô. Môle miŋ lemimhaviŋ ya hatôm môn̄ sêbôk ami. 5 *Aên̄ ba lemimimbi kobom mavi sêbôk ma tem ôngô nena môle lêk ôêv yak bêŋ anôn̄. Aên̄ ba node kapôlômim

liliŋ ek nosopa loŋôndê mavi sêbôk atu. Ma mi ma tem yasôk ek yanêm môle nim atum lam vê. 6 Ma doŋtom môle othak udum nôm mavi te nena môle ôpôlik hathak avômalô takatu ba esopa Nikolas anên̄ kobom hatôm atu ba yahapôlik aên̄ iyom.

7 *Opalê atu ba lôk lëndôn̄ ma endan̄ô abô takatu ba Lovak Mathen̄ hanaŋ hadên̄ avômalô ôdôn̄ takatu ba êvhaviŋ. Nê takatu ba len̄iŋvidon̄ ba miŋ êv yak ami ma tem yatak thêlô ek nejaŋ alokwaŋ va atu ba hêv lôkmala hamô Wapômbên̄ anên̄ loŋ mavi anôn̄ kapô.”

Abô hi Smelna

8 Ma ôpên̄ hanaŋ hathak loŋbô nena, “Oto abô ni êndên̄ aŋela atu ba hayabiŋ avômalô êvhaviŋ anên̄ Smelna aêntêk:

Abô êntêk halêm anên̄ ôpatu ba hamôn̄ ba haven̄ yam ma bôk hama ba haviyô hathak loŋbô. Ma yani hanaŋ aêntêk: 9 *Yahayala malaiŋ lomaloma hapôm môle ba ômô thavuthiŋ, ma doŋtom môle ma nê lôk nômkama bêŋ hêk Wapômbên̄ ma. Ma yahayala abô kambom takatu ba avômalô vi enaŋ hathak môle. Thêlô esau nena thêlô ma Wapômbên̄ anên̄ avômalô Israeŋ ma doŋtom mi. Thêlô ma Sadaŋ anên̄ avômalô.

* 2:1: ALK 1:16 * 2:2: 1Jon 4:1

22:2,19 * 2:9: 2Ko 11:14-15; ALK 3:9

* 2:5: ALK 3:3 * 2:7: Stt 2:9; ALK

* 2:10: 2Ti 4:8; Jem 1:12

10 *Minj mólô nôkô esak malaiŋ takatu ba tem êpôm mólô kethen ami. Odaŋô! Sadaŋ tem indum ek avômalô netak mólô doho êndôk koladôŋ ek nesaê mólô. Ma mólô noja malaiŋ êtôm wak laumiŋ. Numiŋ lôklokwaŋ endeba noma ma tem yanêm lôkmala atu ba nêôm êtôm wak nômbênj intu sapênj anênj kuluj gol êndênj mólô.

11 *Opalê atu ba lôk lëndôŋ ma endanô abô takatu ba Lovak Matherŋ hanaŋ hadênj avômalô ôdônj takatu ba êvhaviŋ. Nê takatu ba leŋiŋvidonj ba miŋ êv yak ami ma tem miŋ neja malaiŋ esak ŋama atu ba havenj yam ami.”

Abô hi Pelgamum

12 Ma ôpênj hanaŋ hathak loŋbô nena, “Oto abô ni êndênj anjela atu ba hayabiŋ avômalô êvhaviŋ anênj Pelgamum aêntêk:

Abô êntêk halêm anênj ôpatu ba havalonj biŋ vovak ba ma hêk luvi. Hanaŋ aêntêk: 13 Yahayala loŋ atu ba mólô ômô. Loŋ êŋ ma Sadaŋ da hamô ba hayabiŋ, ma doŋtom mólô ômô loŋ êŋ ba ovalonj yenaŋ athênj loŋ lôklokwaŋ. Ma hadênj waklavônj atu ba ik Antipas vônô hêk mólônim malak ma mólô miŋ otak unim ôêvhaviŋ ya ami. Yani hêvhaviŋ ya bênj anônj ba

hanaŋ yenaŋ abô bênj hêk Sadaŋ anênj loŋ.

14 *Ma doŋtom mólônim kambom doho hêk ba yahadô. Mólô doho osopa plopet bô Balam anênj abô. Sêbôk ma yani hêv auk hadênj Moap iniŋ kiŋ Balak ek êndôk avômalô Israeŋ leŋiŋ ek nindum kambom ba nejaŋ nôm takatu ba bôk hêv hadênj ngôk lôk nindum sek waliliŋ. 15 Aênj iyom ma mólô doho osopa Nikolas anênj abô. 16 Aênj ba node kapôlômim liliŋ. Mi ma tem yasôk kethenj oyaŋ ba yangik vovak esak yenaŋ biŋ vovak atu ba hale yavenjbôlêk êndênj mólô takatu ba miŋ ole am liliŋ ami.

17 *Opalê atu ba lôk lëndôŋ ma endanô abô takatu ba Lovak Matherŋ hanaŋ hadênj avômalô ôdônj takatu ba êvhaviŋ. Nê takatu ba leŋiŋvidonj ba miŋ êv yak ami ma tem yanêm nôm ‘mana’ êndênj thêlô hatôm bôk yahêv hadênj Israeŋ êmô loŋ thiliv. Mana êŋ ma lêk hamô loŋ kapô. Ma tem yanêm thêlô valu thapuk te lôk athênj lukmuk atu ba eto hathak. Anyôla miŋ hayala athênj lukmuk êŋ ami ma ôpatu ba hawa iyom intu hayala.”

Abô hi Taiataila

18 *Ma ôpênj hanaŋ hathak loŋbô nena, “Oto abô ni êndênj

* 2:11: ALK 20:14; 21:8 * 2:14: Nam 22:1-25:2; 31:16; 2Pi 2:15 * 2:17: Kis 16:4,14-15,33-34; Ais 62:2; Jon 6:48-50 * 2:18: ALK 1:14-15

aŋela atu ba hayabiŋ avômalô êvhaviŋ anêŋ Taiataila aêntêk:

Abô êntêk halêm anêŋ Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ atu ba madaluk hatôm atum dahalaŋ ma vakapô hatôm aeŋ mayav atu ba habi kêdêkêdê. Hanaŋ aêntêk: ¹⁹ Yahayala môle nim kobom. Yahayala môle nim lemimhaviŋ lôk ôêvhaviŋ ma ôêv avômalô sa ba umiŋ lôklokwaŋ iyom. Hadêŋ môŋ ma môle udum ku dokte, ma doŋtom lêk môle udum ku bêŋ.

²⁰ *Ma doŋtom môle nim kambom te hêk ba yahadô. Avi te hatôm Jesebel hamô haviŋ môle. Yani hasau nena yani ma avi plopet te, ma doŋtom yani anêŋ abô halom yenaŋ nê ku ek nindum sek waliliŋ lôk nejaŋ nôm takatu ba êv da hadêŋ ŋgôk. Yani hadum kambom takêŋ, ma doŋtom môle miŋ ôêv yani vê ami! ²¹ Yahêv waklavôŋ ek yani ende kapô liliŋ ba etak anêŋ sek waliliŋ, ma doŋtom mi. Yani hadô. ²² Odaŋô! Tem yanêm lijiŋ bêŋ êndêŋ yani lôk yanêm malaiŋ bêŋ êndêŋ nê takatu ba idum sek haviŋ yani ba miŋ ele kapôlôŋiŋ liliŋ ami. ²³ *Ma tem yaŋgik yani anêŋ avômena pôpônô. Aêŋ ba avômalô ôdôŋ êvhaviŋ lôkthô tem neyala nena ya ôpatu ba yahayê avômalô kapôlôŋiŋ

lôk iniŋ auk. Ba tem yanêm vuli êndêŋ môle tomtom êtôm nôm takatu ba udum. ²⁴ Ma doŋtom lêk yahêv ku doŋtom iyom hadêŋ môle vi anêŋ Taiataila atu ba miŋ osopa yani anêŋ abô ami. Lôk miŋ oyala nôm atu ba elam nena, ‘Sadaŋ anêŋ auk loŋ kapô’ ami. Ku êŋ ma ²⁵ *nobaloŋ unim auk loŋ endeba yatup am.

²⁶ Nê takatu ba leŋiŋvidonŋ ba miŋ êv yak ami ma idum yenaŋ yaleŋhaviŋ aleba hayô anêŋ daŋ, ma tem yanêm athêŋ bêŋ êndêŋ thêlô ek neyabiŋ avômalô pik lôkthô. ²⁷ *Thêlô tem neja kôm aeŋ ek neyabiŋ avômalô pik lôklokwaŋ ba nimbi thêlô ba nipup nenanena êtôm uŋ anôŋ. Wakamik bôk hêv athêŋ bêŋ hadêŋ ya ba tem yandum aêŋ iyom êndêŋ thêlô. ²⁸ *Ma tem yanêm vuliŋ lôkbôk êndêŋ thêlô imbiŋ. ²⁹ Opalê atu ba lôk lêndôŋ ma endanô abô takatu ba Lovak Mathenŋ hanaŋ hadêŋ avômalô ôdôŋ takatu ba êvhaviŋ.”

3

Abô hi Saldis

¹ *Ma ôpêŋ hanaŋ hathak loŋbô nena, “Oto abô ni êndêŋ aŋela atu ba hayabiŋ avômalô êvhaviŋ anêŋ Saldis aêntêk:

Abô êntêk halêm anêŋ ôpatu ba hayabiŋ

* 2:20: 1Kiŋ 16:31; 2Kiŋ 9:22 * 2:23: Sng 7:9; Jer 17:10; ALK 20:12-13 * 2:25: ALK 3:11 * 2:27: Sng 2:9 * 2:28: ALK 22:16 * 3:1: ALK 1:4,16

Wapômbêŋ anêŋ lovak mathenŋ bahenŋvi ba lahavuju ma havalonŋ vulinŋ bahenŋvi ba lahavuju. Ma yani hananŋ aêntêk: Yahayala mólônim kobom. Avômalô esonŋ nena mólô ômô lôkmala. Ma donŋtom mi, mólô bôk oma yôv.
² Numbiyô! Mólônim ôêvhaviŋ lêk habobo ema ba intu nobatho am loŋ ek malê nena mólônim ku ma volonŋ oyanŋ hêk yenanŋ Wapômbêŋ ma.
³ *Lemimimbi abô takatu ba bôk olanŋ ba ovalonŋ. Ma node kapôlômim lilinŋ ba nodovak abô êŋ vibinŋ. Mólô miŋ oviyô ami, ma tem yasôk êtôm anyô vani ba mólô noboloba.

⁴ *Ma donŋtom mólô naju iyom anêŋ Saldis intu unim sôp mabuŋ denanŋ. Unim kobom ma mavi ba intu embenŋ yam ma hatôm noba sôp thapuk ba nombenŋ imbinŋ ya. ⁵ *Nê takatu ba leninŋvidonŋ ba miŋ êv yak ami tem nipuk sôp thapuk êtôm thêlô. Tem miŋ yanêm thêlôninŋ athênŋ vê ênjêk kapya lôkmala ami ma mi. Tem yananŋ êndênŋ Wapômbêŋ lôk anêŋ anjela nena, 'Thêlô êŋ ma yenanŋ.'
⁶ Opalê atu ba lôk lëndônŋ ma endanŋ abô takatu ba Lovak Mathenŋ hananŋ hadênŋ avômalô ôdônŋ takatu ba êvhaviŋ."

Abô hi Piladelpia

⁷ *Ma ôpênŋ hananŋ hathak lonbô nena, "Oto abô ni êndênŋ anjela atu ba hayabinŋ avômalô êvhaviŋ anêŋ Piladelpia aêntêk:

Abô êntêk halêm anêŋ ôpatu ba mathenŋ ma hananŋ abô avanônŋ iyom. Yani hayabinŋ Jelusalem lukmuk anêŋ badênŋ abôlêk anêŋ vovaleŋ hatôm Devit bôk hayabinŋ Jelusalem bô anêŋ. Yani hik vê ma miŋ hatôm anyôla injik siŋ ami. Ma yani hik siŋ ma miŋ hatôm anyôla injik vê ami. Yani hananŋ aêntêk: ⁸ *Yahayala mólônim kobom. Odanŋ. Yahik unyak abôlêk te vê ek mólô ma miŋ hatôm anyôla injik siŋ ami. Yahayala nena anêm lôklokwanŋ ma yaôna, ma donŋtom mólô osopa yenanŋ abô ba miŋ ôvôlinŋ dômim hathak yenanŋ athênŋ ami. ⁹ *Sadanŋ anêŋ avômalô takatu ba enanŋ nena thêlô ma Wapômbêŋ anêŋ avômalô Israeël, ma donŋtom mi, thêlô enanŋ abôyanŋ iyom. Tem yandom thêlô ba nêlêm ek nede veninŋdônŋ lêlô êndênŋ mólô ma neyala nena yalenŋhaviŋ mólô. ¹⁰ *Mólô othak osopa yenanŋ abô balabuŋ lôk uminŋ lôklokwanŋ. Ba intu tem yayabinŋ mólô mavi êndênŋ waklavônŋ malainŋ atu ba tem esaê avômalô pik bênŋ êntêk lôkthô. ¹¹ Tem

* 3:3: Mat 24:43-44; 1Te 5:2; ALK 2:5; 16:15

* 3:4: Jut 23

* 3:5: Kis 32:32-33;

Mat 10:32; Luk 12:8

* 3:7: Ais 22:22

* 3:8: 1Ko 16:9

* 3:9: Ais 45:14;

49:23; 60:14; ALK 2:9

* 3:10: Luk 21:19; 2Ti 2:12

yasôk kethen. Nobalon unim nômkama anôŋ loŋ lôklokwan ek anyô yan miŋ enja môle nim vuli ami.

12 *Nê takatu ba lenjividoŋ ba miŋ êv yak ami tem yatak thêlô ek nimbitak êtôm yenaŋ Wapômbên anêŋ unyak mathen anêŋ landiŋ. Thêlô tem miŋ netak ami. Ma tem yato yenaŋ Wapômbên anêŋ athên lôk Wapômbên anêŋ malak lôŋ anêŋ athên nena Jerusalem lukmuk êyôŋgêk thêlô. Malak êŋ tem yenaŋ Wapômbên nêŋ anêŋ lenj ba êndôk ba êlêm. Ma tem yato yenaŋ athên lukmuk êyôŋgêk thêlô imbiŋ. 13 Opalê atu ba lôk lêndôn ma endanô abô takatu ba Lovak Mathen hanaŋ hadên avômalô ôdôn takatu ba êvhaviŋ.”

Abô hi Laodisia

14 Ma ôpên hanaŋ hathak loŋbô nena, “Oto abô ni êndên anjela atu ba hayabiŋ avômalô êvhaviŋ anêŋ Laodisia aêntêk:

Abô êntêk ma halêm anêŋ ôpatu ba anêŋ athên nena Avanôn Biŋ. Yani ma anyô hamiŋ lôklokwan ek hik Wapômbên anêŋ nôŋm avanôn thô. Ma yani pik lo lenj sapên anêŋ alaŋ. Ba hanaŋ nena: 15 *Yahayala nôŋm takatu ba môle othak udum ba môle miŋ vovaŋ mena thilibuŋ la ami. Yalenjaviŋ môle

vovaŋ mena thilibuŋ la ma doŋtom mi. 16 Môle vovaŋ dokte ma thilibuŋ dokte iyom ba yahadô. Ba intu tem yambululup môle vê ende yavenbôlek.

17 *Môle othak onaŋ nena, ‘Ya anyô valuselenj bêŋ ma ya anyô lôkmanjiŋ ba yada hatôm.’ Ma doŋtom môle ôthôn paliŋ nena môle kapôlômim daluk kambom! Alikaknena, môle avômalô thavuthiŋ ma malemim pusip ba ômô kôlôlôn.

18 *Yahanaŋ ek môle nôŋnêm vuli yenaŋ gol atu ba êbôk hamô atum ba mavi ek numbitak lôkmanjiŋ. Ma nôŋnêm vuli sôp thapuk ek nupuk ek miŋ mama esak lemvimpopam ami. Ma nôŋnêm vuli yak thôk ek êndôk malemim daluk ek ôŋgô tak. 19 *Takatu ba yalenjaviŋ i ma yahayanda thêlô ma yahêv vovaŋ hadên i ek nedanô abô. Aênj ba môle nôŋngwêk lêlê ek node kapôlômim liliŋ.

20 *Odanô. Yahamiŋ unyak abôlek ba yahapididiŋ. Ma ôpatu ba halanô ya ba hik unyak abôlek vê, ma tem yayô kapô ba yana ek yanjan nôŋm imbiŋ yani ma enjan nôŋm imbiŋ ya. 21 Nê takatu ba lenjividoŋ ba miŋ êv yak ami tem yatak i nêŋmô yenaŋ loŋ yahayabiŋ avômalô imbiŋ ya, hatôm ya bôk lovak yôv ma

* 3:12: Ais 62:2; 65:15; ALK 14:1; 21:2 * 3:15: Lom 12:11 * 3:17: Luk 12:21; 1Ko 4:8 * 3:18: Ais 55:1 * 3:19: 1Ko 11:32; Hib 12:6; ALK 2:5 * 3:20: Jon 14:23

yahamô haviŋ Wakamik hamô anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô. ²² Opalê atu ba lôk lëndôn ma endanô abô takatu ba Lovak Mathen hanaŋ hadêŋ avômalô ôdôn takatu ba êvhaviŋ.”

4

Anyô Bêŋ lôk anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô

¹ *Vêm ma yahayê hathak loŋbô ma unyak abôlêk anêŋ malak leŋ ida bôk hakyav ba hamiŋ. Ma venbôlêk atu ba bôk yahalaŋô hatôm lavuak hanaŋ hadêŋ ya, “Osak ba ôlêm ek yangik nôŋ takatu ba tem imbitak embenŋ yam thô êndêŋ o.”

² *Kethen oyaŋ ma Lovak Mathen anêŋ lôklokwaŋ hawa ya ba yahayê Anyô Bêŋ anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô hamô malak leŋ ba anyô te hayô hamô. ³ *Ma ôpêŋ anêŋ kupik habi kédêkêdê hatôm valu te anêŋ athêŋ nena jaspâ lôk valu thalalenŋ te anêŋ athêŋ nena konilian. Ma okthenjuliŋ te hawê havenŋ Anyô Bêŋ êŋ anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô ba habi deda hatôm valu sanjek atu ba elam nena emelal. ⁴ *Anyô Bêŋ anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô hamô ma avaka hatôm 24 iniŋ loŋ êmô eyabiŋ avômalô hawê havenŋ ba hathaŋ siŋ. Ma iniŋ sôp ma thapuk ma kiŋ iniŋ kulunŋ epesaŋ hathak gol hamô leŋiŋkadôk. ⁵ *Damak

hêv ma kakalu hik ba pôk lôklala halêm anêŋ Anyô Bêŋ anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô. Ma Anyô Bêŋ anêŋ loŋ vima ma atum lam bahenŋvi ba lahavuju hathaŋ hamô. Ma atum takêŋ ma Wapômbên anêŋ lovak mathenŋ bahenŋvi ba lahavuju. ⁶ *Ma Anyô Bêŋ anêŋ loŋ êŋ vima ma nômlate hatôm ŋgwêk hêk ma mabuŋ mavi anônŋ hatôm liyali.

Ma yahayê nôŋ lôkmala ayova êmô malêvônŋ ba êwê evenŋ Anyô Bêŋ anêŋ loŋ. Nôm lôkmala ayova atu ba êmô ma malenjaluk hêk leŋviŋkupik lôkthô, hêk malenŋ ba dômiŋ haviŋ. ⁷ *Nôm lôkmala môŋ ma hatôm avunŋ laion, ma yaŋ havenŋ yam hatôm bokmanŋkao malô. Ma te lu thohavloma hatôm anyô. Ma te ayova hatôm menak jeŋ hayovak havenŋ.

⁸ *Nôm lôkmala ayova takêŋ tomtom iniŋ banik bahenŋvi ba lahavute ma malenŋ hêk leŋviŋkupik lôkthô viyaiŋ ba vikapô. Wak lo bôlôvônŋ sapêŋ ma enaŋ nena,

“Mathenŋ, mathenŋ, mathenŋ.

Wapômbên Lôklokwaŋ Anônŋ ma anyô mathenŋ.

Yani bôk hamô, ma lêk hamô, ma tem êsôk.”

⁹ Nôm lôkmala takêŋ ethak êv athêŋ lôkmanŋiŋ hadêŋ yani lôk enaŋ nena yani ma Anyô Bêŋ lôk êv leŋiŋmavi hadêŋ ôpatu ba hamô Anyô Bêŋ anêŋ loŋ

* 4:1: ALK 1:1,10 * 4:2: Ais 6:1 * 4:3: Ese 1:28 * 4:4: ALK 3:18 * 4:5: Ese 1:13; Sek 4:2; ALK 1:4; 8:5; 11:19; 16:18 * 4:6: Ese 1:5-10,22; 10:14 * 4:7: Ese 1:10; 10:14 * 4:8: Ais 6:2,3; Ese 1:18; 10:12

hayabiŋ avômalô ba hamô lôkmala hatôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Thêlô idum aêŋ, 10 *êŋ ma avaka 24 takatu êv yak êlôk êk Anyô Bêŋ atu ba hamô anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô ma, ma êv yeŋ hadêŋ ôpatu ba hamô hatôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Thêlô etak iniŋ kuluŋ gol halôk hamô Anyô Bêŋ anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô ma enaŋ,

11 “Anyô Bêŋ iyom intu yêlôaniŋ Wapômbêŋ.

O iyom hatôm onja deda lôkmaŋgiŋ lôk athêŋ bêŋ ma lôklokwaŋ ek malê nena o iyom hopesaŋ nômkama lôkthô.

Ma nômkama lôkthô habitak ba hamô ek malê nena oda lemhaŋiŋ.”

5

Boksipsip Nakaduŋ hawa kapy

1 *Ma yahayê ôpatu ba hamô anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô. Ma havalonŋ kapy

lôku bêŋ te hêk baŋ vianôŋ. Ba eto abô hêk vi ba vi. Ma ik siŋ hathak nôm tôktôk bahenŋvi ba lahavuju. 2 Ma yahayê aŋela lôklokwaŋ te halam kaêk bêŋ, “Opalê te hatôm nê m nô m tôktôk vê ba ekak kapy

êntêk?” 3 Ma donŋtom anyôla te anêŋ leŋ mena pik mena pik kapô la miŋ hatôm ekak kapy êŋ ba ênjê kapô ami.

4 Ba intu yahalaŋ ba yahalaŋ ek malê nena miŋ êpôm anyô late ek ekak kapy êŋ ba ênjê kapô ami. 5 *Ma donŋtom avaka takatu te hanaŋ hadêŋ ya, “Asêŋ dô. Nôŋgô avuŋ laion atu ba habitak anêŋ ôdôŋ Juda. Êŋ ma su lukmuk atu ba habiluk anêŋ Devit. Bôk hik vovak ba hamô lu ba intu hatôm nê m nô m tôktôk bahenŋvi ba lahavuju takêŋ vê ma ekak kapy êŋ.”

6 *Ma yahayê Boksip-sip Nakaduŋ te hamiŋ ba anêŋ pôpô hêk inaŋ bôk ik vônô. Yani hamiŋ Anyô Bêŋ anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô ba hamiŋ malêvônŋ ek nô m lôkmala ayova atu lôk avaka takatu. Anêŋ yakik bahenŋvi ba lahavuju* ma madaluk bahenŋvi ba lahavuju. Madaluk takêŋ ma Wapômbêŋ anêŋ lovak mathenŋ bahenŋvi ba lahavuju atu ba bôk hêv hi pik lôkthô.

7 Ma Boksipsip Nakaduŋ hi hawa kapy hêk ôpatu ba hamô anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô baŋ vianôŋ. 8 *Yani hawa kapy yôv ma nô m lôkmala ayova atu lôk avaka 24 takatu êv yak halôk biŋ hêk Boksipsip Nakaduŋ ma. Tomtom ewa yeŋ gita ma uŋ gol yaôna lôk kamuŋ êbôk ba ôv mavi hamô kapô ba hayô abôlêk siŋ. Atum yova lôk ôv mavi êŋ ma avômalô mathenŋ iniŋ mek. 9 *Ma thêlô êv yeŋ

* 4:10: ALK 19:4 * 5:1: Ais 29:11; Ese 2:9-10 * 5:5: Stt 49:9; Ais 11:1,10;

ALK 22:16 * 5:6: Sek 4:10; Jon 1:36; ALK 13:8 * 5:6: Yakik bahenŋvi ba

lahavuju êŋ hik thô nena yani ma anyô lôklokwaŋ kambom. * 5:8: Sng 141:2;

ALK 8:3-4 * 5:9: Sng 33:3; 40:3; 96:1; 98:1

lukmuk te aëntêk,
 “O iyom hatôm onja kapyba okak ma nê m nôm tôtek vê ek malê nena bôk ik o vônô ba hathak anêm thalalen ma hôêv avômalô vuli.
 Oda hôêv avômalô ôdôn lomaloma lôk abô lomaloma ma lenjvinkupik lomaloma lôk pik lomaloma sapêj vuli ek hôêv hadêj Wapômbêj.

10 *Hudum thêlô ibitak alalôaniŋ Wapômbêj anêj avômalô takatu ba nê m anêj loŋ lôkliŋyak kapô lôk nindum anêj ku nê mbôk da. Ma tem nê tôm kiŋ ba neyabiŋ avômalô pik.”

Thêlô êv yeŋ hadêj Boksipsip Nakaduŋ

11 *Ma yahayê hathak loŋbô ma yahalaŋô anjela lubuŋlubuŋ ba dumsêlê mi. Thêlô êwê lawê Anyô Bêj anêj loŋ hayabiŋ avômalô lôk nôm lôkmala ayova atu ma avaka takatu. 12 Ma elam lôklala bêj aëntêk,

“Boksipsip Nakaduŋ atu ba ik vônô ma yani hatôm enja lôklokwaŋ bêj lôk nôm kama bêj lôk auk bêj lôk lôkliŋyak bêj lôk athêj bêj lôk deda lôkmaŋgiŋ lôk lenjvini mavi bêj.”

13 Ma yahalaŋô nôm lôkmala lôkthô anêj malak lenj lo lenjêlvôn ma pik lo pik

kapô ma ŋgwêk lo ŋgwêk kapô sapêj êv yeŋ aëntêk,

“Anyô Bêj atu ba hamô anêj loŋ hayabiŋ avômalô lôk Boksipsip Nakaduŋ thai neja lenjvini mavi bêj lôk athêj bêj lôk deda lôkmaŋgiŋ lôk lôklokwaŋ bêj êtôm wak nô mbêj intu sapêj.”

14 Ma nôm lôkmala ayova atu enaŋ, “Avanôn biŋ”. Ma avaka takatu êv yak halôk biŋ ma êv yeŋ.

6

Boksipsip Nakaduŋ hakyav kapyba anêj nôm tôtek vê

1 *Ma yahayê Boksipsip Nakaduŋ hakyav nôm tôtek te môj vê. Ma yahalaŋô nôm lôkmala ayova takatu te halam kaêk hatôm kakalu ba hanaŋ, “Ôlêm yaiŋ ek nu pik.” 2 *Êj ma yahayê bokhos thapuk te ma anyô te hayô hamô ba havalon lunak lokwaŋ. Ma êv kiŋ iniŋ kulon hadêj yani. Ma hawa anêj bok ma hi pik hatôm anyô vovak laik te ek injik vovak ba êmô vovak sapêj lu.

3 Yôv ma Boksipsip Nakaduŋ hakyav nôm tôtek te ju ma nôm lôkmala te ju hanaŋ, “Ôlêm yaiŋ ek nu pik.”

4 Ma bokhos thalalen te hale yaiŋ. Ma êv athêj hadêj ôpatu ba hayô hamô ek ni pik ba nê m avômalô pik sapêj iniŋ kapôlônjiŋ mavi vê ek nijik

* 5:10: Kis 19:6; Ais 61:6; ALK 1:6; 20:6
 ALK 4:6; 5:1 * 6:2: Sek 1:8; 6:1-6

* 5:11: Dan 7:10; Hib 12:22 * 6:1:

i vônô mayaliv. Ma êv biŋ vovak bêŋ te hadêŋ yani.

5 Vêm ma hakyav nôm tôktôk te lô vê ma yahalaŋô nôm lôkmala te lô hanaŋ, “Ôlêm yaiŋ ek nu pik.” Ma yahayê bokhos loŋgavu te ma ôpatu ba hayô hamô ma havalonŋ skel ek enja nôm anêŋ malaiŋ. 6 Ma yahalaŋô abô te halêm anêŋ nôm lôkmala ayova atu malêvônŋ ba hanaŋ, “Nu undum ba bôm bêŋ imbitak pik. Anyô hadum ku wak daluk te ma anêŋ vuli dokte aêntêk: wit êtôm kilo doŋtom mena bali êtôm kilo lokwanlô. Ma doŋtom miŋ umbuliŋ alokwanŋ lêŋlêŋ lôk yak waiŋ ami.”

7 Yani hakyav nôm tôktôk te ayova vê ma yahalaŋô nôm lôkmala te ayova hanaŋ, “Ôlêm yaiŋ ek nu pik.” 8 *Ma yahayê bokhos mayav hatôm nê ŋama iniŋ kupik. Ma ôpatu ba hayô hamô ma anêŋ athêŋ nena, “Ŋama” ma “Ŋê Ŋama Iniŋ Loŋ” havenŋ yani yam. Ma êv athêŋ hadêŋ thai ek ini pik ba nijik nê pik ôdônŋ te ayova vônô esak biŋ vovak lôk bôm bêŋ ma lijiŋ bêŋ lôk alim kamuŋ kambom lomaloma.

9 Boksipsip hakyav nôm tôktôk te bahenŋvi vê ma yahayê nê ŋama dahôlônŋiŋ hamô loŋ êbôk da vibiŋ anêŋ malak leŋ. Thêlô ma nê takatu ba bôk êvhaviŋ

Wapômbêŋ ba enaŋ anêŋ abô bêŋ ba ik i pôpônô. 10 Ma elam lôklala nena, “Pik anêŋ alaŋ Wapômbêŋ, o ma anyô mathenŋ ma honaŋ abô avanônŋ iyom. Anŋê am ka tem nêm vuli viyaŋ êndêŋ avômalô pik takatu ba ik yêlô vônô?” 11 *Êŋ ma hêv sôp thapuk daim tomtom hadêŋ i ma hanaŋ nena, “Nômô yaô dokte vêmam endeba nijik môlôviyaŋ takatu ba idum yenaŋ ku vônô imbiŋ am. Thêlô ik sapêŋ atu ba yahatak, êŋ ma tem yandum abô.”

12 *Ma yahayê ma Boksipsip Nakaduŋ hakyav nôm tôktôk te bahenŋvi ba lahavute vê. Ma duviaŋ bêŋ te hêv ma wak habitak loŋgavu hatôm sôp êkôk ek nê ŋama. Ma ayônŋ anêŋ lêlêyaŋ habitak thalalenŋ. 13 *Ma vuliŋ leŋ êv yak halôk pik hatôm yaviŋ hayuv ba alokwanŋ va hagelelonŋ halôk pik. 14 *Ma leŋ havuvi i kethenŋ oyaŋ hatôm ivuvi yêm. Ma dumlolê lôk ŋavithôm sapêŋ etak iniŋ loŋ.

15 *Ma pik iniŋ kiŋ lôk iniŋ nê bêŋbêŋ lôk nê vovak laik lôk nê lôk nômkama bêŋ lôk nê lôklokwanŋ lôk nê idum ku êmô alaŋsi vibiŋ lôk nê takatu ba alaŋsi mi, thêlô sapêŋ ekopak êmô loŋ abyaŋ lôk valu abyaŋ anêŋ dumlolê. 16 *Ma thêlô enaŋ hadêŋ dumlolê lôk

* 6:8: Jer 15:1-3; Ese 5:12,17; 14:21
24:29; Ap 2:20; ALK 8:12; 11:13; 16:18

* 6:15: Ais 2:10,19,21

* 6:16: Luk 23:30

* 6:11: ALK 7:9,13; 19:14

* 6:12: Mat

* 6:13: Ais 34:4

* 6:14: ALK 16:20

valu nena, “Nôsô êyômô yêlô ba nubun yêlô ênjêk Anyô Bêj atu ba hamô anêj loj hayabin avômalô malen lôk Boksipsip Nakadun anêj lamanij. ¹⁷ *Thai inij waklavôj lenjmanij bêj atu lêk halêm ba opalê te hatôm iminj loj sij am? Milôk.”

7

Ekavu Wapômbêj anêj lêlêyan hayô hêk Israêl hatôm 144,000

¹ *Vêm ma yahayê aŋela ayova iminj pik êntêk êj anêj sajanêj ôdôj dan ayova. Thêlô iminj pik ayova atu ininj lovak sij ek lovak minj iyuv embenj pik mena ŋgwêk mena alokwanj ami. ² Ma yahayê aŋela yan haviyô anêj loj wak hathak ma hawa Wapômbêj Lôkmala anêj tinde nekavu lêlêyan esak ba halêm. Ma halâm kaêk lôklokwanj hi ek aŋela ayova atu ba ewa athêj ek nimbulinj pik lo ŋgwêk. Ba hanan nena, ³ * “Minj numbulinj pik lo ŋgwêk ma alokwanj ami endeba yêlô nakavu lêlêyan êyôngêk alalôanij Wapômbêj anêj nê ku luvônjij am.” ⁴ *Ma yahalanô ekatunj nê takatu ba ekavu lêlêyan hayôhêk i ma hatôm 144,000 anêj Israêl anêj ôdôj lauminj ba lahavuju takatu. ⁵ Aêj ba Juda anêj ôdôj hatôm 12,000. Ma Luben anêj 12,000. Ma Gat anêj 12,000. ⁶ Ma Asel

anêj 12,000. Ma Naptali anêj 12,000. Ma Manasa anêj 12,000. ⁷ Ma Simeon anêj 12,000. Ma Livai anêj 12,000. Ma Isaka anêj 12,000. ⁸ Ma Sebulun anêj 12,000. Ma Josep anêj 12,000. Ma Benjamin anêj 12,000. Thêlô lôkthô ma ekavu lêlêyan êj iyom.

Avômalô lubunlubun lôk kwêv thapuk

⁹ Vêm ma yahayê hathak lojbô ma avômalô lubunlubun anêj pik lomalomalô lôk ôdôj lomalomalô lôk lenjvinjkipik lomalomalô lôk abô lomalomalô sapêj iminj Anyô Bêj anêj loj hayabin avômalô lôk Boksipsip Nakadun ma. Minj hatôm nekatonj i ami. Thêlô ik kwêv daim thapuk lôk evalonj nôkyalô thanan hamô bahenij. ¹⁰ *Ma elam kaêk lôklokwanj ba enanj, “Wapômbêj intu hamô Anyô Bêj anêj loj hayabin avômalô lôk Boksipsip Nakadun iyom intu êv avômalô bulubinj.”

¹¹ Ma aŋela takêj lôkthô iminj êwê evenj Anyô Bêj anêj loj hayabin avômalô lôk avaka takatu lôk nômlôkmala ayova atu. Ma thêlô êv yak halôk malenij hêk Anyô Bêj anêj loj hayabin avômalô ma êv yenj hadêj Wapômbêj. ¹² *Ba enanj, “Avanôj. Lenjmavi bêj lôk deda lôkmanjij lôk auk bêj

* 6:17: Jol 2:11; Mal 3:2 * 7:1: Jer 49:36; Dan 7:2 * 7:3: Ese 9:4,6; ALK 9:4

* 7:4: ALK 14:1,3 * 7:10: ALK 5:6-7 * 7:12: ALK 5:12

lôk mavi anêŋ lôk athêŋ bêŋ
lôk lôklokwanj lôk lôklinyâk ni
êndêŋ alalôaniŋ Wapômbêŋ
êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ.
Avanôŋ.”

13 Ma avaka takatu te
hanaj hik ya liŋ nena, “Nê
lôk sôp thapuk takêntêk
ma nê alêla ba êlêm anêŋ
êsê?” 14 *Ma yahanaj hadêŋ
yani, “Yenaj anyô bêŋ, oda
hoyala.” Ma yani hanaj
hadêŋ ya, “Thêlô ma nê
takatu ba bôk etak Malaiŋ
Bêŋ ba ithik iniŋ kwêv halôk
Boksipsip Nakaduŋ anêŋ
thalaleŋ ba intu iniŋ kwêv
ma habitak thapuk. 15 Aêŋ
ba thêlô imiŋ Anyô Bêŋ anêŋ
loŋ hayabiŋ avômalô ba idum
anêŋ ku wak ba bôlôvôŋ imiŋ
anêŋ unyak mathêŋ. Ma
ôpatu ba hamô Anyô Bêŋ anêŋ
loŋ êŋ tem imbi anêŋ unyak
êyôŋgêk thêlô vôv 16 *ek thêlô
miŋ nema kisi ami ma miŋ
nesakmuniŋ amilôk wak miŋ
esan i ami ma vovan la miŋ
êmbôk i ami. 17 *Boksipsip
Nakaduŋ atu ba hamiŋ Anyô
Bêŋ anêŋ loŋ malêvôŋ tem
imbitak thêlôniŋ alaŋ ma tem
endom thêlô ba ni ŋaŋ lôkmala
anêŋ loŋ. Ma tem Wapômbêŋ
esav thêlô maleniŋ thôk vê.”

8

*Nôm tôktôk bahenji ba la-
havuju*

1 Yôv ma Boksipsip
Nakaduŋ hakyav nôm tôktôk
bahenji ba lahavuju takatu

te vê ma malak leŋ lêk taktin
hatôm wakma te vi. 2 Vêm
ma yahayê aŋela bahenji
ba lahavuju takatu ba imiŋ
Wapômbêŋ ma. Ma êv lavuak
bahenji ba lahavuju hadêŋ
thêlô.

3 *Ma aŋela yaŋ halêm
hamiŋ loŋ êbôk da ba
havalonj uŋ yaônate atu ba
epesanj hathak gol ek nêmbôk
nôm ôv mavi êndôk. Ma nôm
ôv mavi bêŋ anêŋ êv hadêŋ
yani ek yani etak êyômô
avômalô mathêŋ iniŋ mek
takatu ba hamô loŋ êbôk da
epesanj hathak gol ba hamô
habobo Anyô Bêŋ anêŋ loŋ
hayabiŋ avômalô. 4 Ma nôm
ôv mavi takatu anêŋ yova
haviŋ avômalô mathêŋ iniŋ
mek hatak aŋela êŋ baŋ ba
hi daku ek Wapômbêŋ. 5 *Ma
aŋela havalonj uŋ yaô êŋ ba
hawa atum êbôk da halôk
kapô ma habi halôk pik. Êŋ
ma kakalu lôk damak bêŋ
hik mayaliv ma duvianj bêŋ
hayôkwij.

*Lavuak bahenji ba la-
havuju*

6 Ma aŋela bahenji ba
lahavuju takatu ewa iniŋ
lavuak bahenji ba lahavuju
ba epesanj i ek niyuv.

7 *Aŋela môŋ hayuv anêŋ
ba halaŋ. Êŋ ma ôthôm
valokwanj hatôm ais lôk
atum hathak donjom haviŋ
thalaleŋ ba ibi halôk pik ma
atum hathaŋ pik ôdônj te lô

* 7:14: Dan 12:1; Mat 24:21
ALK 21:4 * 8:3: Kis 30:1-3; ALK 5:8
11:19; 16:18 * 8:7: Kis 9:23-26; Ese 38:22; Jol 2:30

* 7:16: Ais 49:10 * 7:17: Sng 23:2; Ais 25:8;
* 8:5: Kis 19:16-19; Wkp 16:12; ALK

ma alokwan lôk kamun buên lôkthô.

⁸Ma anjela te ju hayuv anêŋ ba halan ma nômlate hatôm atum hathan dumlolê bêŋ te ba ibi halôk ŋgwêk. Ma ŋgwêk ôdôn te lô habitak thalalen. ⁹Ma nômkama lôkmala takatu ba êmô ŋgwêk buên lôkthô ema, ma yeŋ loŋ êŋ lôkthô kambom.

¹⁰⁻¹¹*Ma anjela te lô hayuv anêŋ ba halan ma vuliŋ bêŋ te hêv yak anêŋ leŋ ba hathan inan atum abiŋ. Ma hêv yak halôk ŋan lôk kasukthôm ôdôn te lô. Vuliŋ êŋ anêŋ athêŋ nena ‘Maniŋ’ ba intu ŋan sapêŋ anêŋ ôdôn te lô habitak maniŋ kambom anôn. Ma avômalô bêŋ anôn inum ŋan êŋ ba ema ek malê nena ŋan lêk habitak maniŋ kambom.

¹²*Ma anjela te ayova hayuv anêŋ ba halan ma wak anêŋ deda ôdôn te lô lôk ayôn anêŋ deda ôdôn te lô lôk vuliŋ ôdôn te lô miŋ ibi deda ami. Wak lo bôlôvôn anêŋ ôdôn te lô moŋaniŋ bêŋ hêk.

¹³*Ma yahayê hamiŋ ma yahalanô menak jeŋ hayovak haven leŋlêvôn ma halam kaêk, “Malaiŋ, malaiŋ, malaiŋ tem êpôm avômalô pik ek malê nena anjela lokwanlô eyabiŋ denan ba tem niyuv iniŋ lavuak ketheŋ.”

9

Anjela te bahenvi hayuv

* **8:10-11:** Jer 9:15 * **8:12:** Ese 32:7; ALK 6:12-13 * **8:13:** ALK 9:12; 11:14

* **9:1:** ALK 20:1 * **9:2:** Stt 19:28; Kis 10:12-15; Jol 2:2,10 * **9:4:** ALK 7:3

* **9:6:** Jop 3:21; Jer 8:3 * **9:7:** Jol 2:4 * **9:8:** Jol 1:6

lavuak

¹*Ma anjela te bahenvi hayuv anêŋ lavuak. Ma yahayê vuliŋ te hêv yak anêŋ leŋ ba habup pik. Ma êv ku neyabiŋ Viv atu anêŋ abôlêk anêŋ vovaleŋ hadêŋ vuliŋ êŋ. ²*Ma hakyav Viv abôlêk vê ma atum yova bêŋ habitak anêŋ Viv abyan êŋ ba hatôm atum dahaya bêŋ te. Ma Viv anêŋ yova hava wak lo leŋ loŋ siŋ ba habitak momaniŋ kambom. ³Ma atum yova êŋ habitak lôk kôm sopek ba halôk pik. Ba êv lôklokwan hadêŋ thêlô hatôm dangaviŋ pik anêŋ lôklokwan. ⁴*Ma enan hadêŋ thêlô nena, “Miŋ numbuliŋ kamun lomaloma lo alokwan ami. Ma numbuliŋ nê takatu ba Wapômbêŋ anêŋ lêlêyan miŋ hayôhêk thêlô luvônin ami.” ⁵Miŋ êv thêlô ek nijik anyô vônô ami, ma nênem vovan bêŋ iyom êtôm ayôn bahenvi. Ba iniŋ vovan êŋ hatôm dangaviŋ layuk habi anyô ba vovan kambom.

⁶*Wak takêŋ ma avômalô idum ek nema ma donjom ŋama hêv i vê hêk thêlô. Ba miŋ ema ami.

⁷*Ma kôm takêŋ êpôpêk i hatôm bokhos ba epesan i ek nijik vovak. Thêlônin maleŋin hatôm anyô ma leŋin kadôk ma êkôk nômlate hatôm kulun kin ba epesan hathak gol. ⁸*Ma thêlônin

⁸*Ma thêlônin

leŋiŋkadôk ŋaŋ hatôm avi iniŋ ma veŋiŋbôlêk yakik hatôm avuŋ laion abôlêk yakik. ⁹*Ma thêlôniniŋ bôbôniniŋ hatôm moko epesaŋ hathak aeŋ. Ma thêlôniniŋ banik pôk ba diŋdiŋ bêŋ hatôm yeŋ vovak takatu ba bokhos êvôv. ¹⁰Ma iniŋ leŋyuk ma hatôm daŋgaviŋ ba iniŋ lôklokwaŋ hamô leŋyuk takêŋ ba ibi anyô hathak ma tem nênem vovaŋ bêŋ êndêŋ i êtôm ayôn baheŋvi. ¹¹Ma iniŋ kiŋ te hayabiŋ thêlô ba yani ma Viv anêŋ aŋela. Anêŋ athêŋ hathak abô Hiblu nena, “Abadon” ma hathak abô Glik nena, “Apolon”. Ma athêŋ êŋ anêŋ ôdôn nena “Anyô Habuliŋ Nôm kama Sapêŋ”.

¹²Malaiŋ môŋ hale ba hi, ma doŋtom malaiŋ ju tem embeŋ yam.

Aŋela te baheŋvi ba lahavute hayuv lavuak

¹³Ma aŋela ali baheŋvi ba lahavute hayuv anêŋ lavuak ba halaŋ ma yahalaŋô abô te halêm anêŋ loŋ êbôk da anêŋ saŋaŋêŋ daŋ ayova. Loŋ êbôk da êŋ epesaŋ hathak gol ba hamiŋ Wapômbêŋ ma. ¹⁴Abô êŋ hanaŋ hadêŋ aŋela ali baheŋvi ba lahavute atu ba hawa lavuak nena, “Opole aŋela ayova takatu ba bôk ekak i loŋ ba êmô ŋaŋ bêŋ Yupletis vê ek ini.” ¹⁵Êŋ ma epole aŋela ayova êŋ ek nijik avômalô pik ôdôn te lô pôpônô. Wapômbêŋ bôk

hakak i loŋ ek neyabiŋ sondabêŋ lôk ayôn ma wakma atu ba lêk habitak ek nindum iniŋ ku êŋ. ¹⁶Yahalaŋô ŋê vovak takatu ba êyô êmô bokhos ma lubuŋlubuŋ hatôm 200 milion.

¹⁷Êntêk ma nôm takatu ba yahatulak ba yahayê nena bokhos lôk ŋê takatu ba êyô êmô bokhos takêŋ. Thêlôniniŋ moko bôbôniniŋ anêŋ lêlêyaŋ hatôm atum ba bôsôk lôk mayav hatôm solpa. Ma bokhos takêŋ iniŋ leŋiŋkadôk hatôm avuŋ laion iniŋ leŋiŋkadôk. Ma atum lôk atum yova ma valu vovaŋ solpa hale veŋiŋbôlêk kapô ba hi. ¹⁸Nôm malaiŋ lô êŋ hale veŋiŋbôlêk ba hik avômalô ôdôn te lô lôkthô vônô. ¹⁹Bokhos iniŋ lôklokwaŋ ma hamô veŋiŋbôlêk lôk leŋyuk. Thêlôniniŋ leŋyuk ma hatôm umya ma umya takêŋ iniŋ leŋiŋkadôk ethak êv vovaŋ hadêŋ avômalô.

²⁰*Ma avômalô nômbêŋ atu ba malaiŋ lô êŋ miŋ hik i vônô ami ma evaloŋ iniŋ kambom lomaloma takatu loŋ. Thêlô êv yeŋ hadêŋ ŋgôk takatu ba epesaŋ hathak gol lo seleva ma aeŋ mayav lôk valu ma alokwaŋ. ŋgôk takêŋ ma miŋ hatôm nêgê tak lo nedaŋô abô ma nemberŋ ami. ²¹Lôk miŋ etak iniŋ kobom ik anyô vônô lôk êbôk siniŋ ma idum sek waliliŋ lôk iniŋ vani ami.

10

* 9:9: Jol 2:5 * 9:20: Sng 115:4-7; 135:15-18; Dan 5:23; ALK 16:9,11

Aŋela lôk kapya yaônate

1 Ma yahayê aŋela lôklokwaŋ yaŋ halôk ba halêm anêŋ leŋ. Ba havuliv i hathak buliv lôk okthenjuliŋ hêk wakadôk. Ma thohav'loma hatôm wak. Ma va luvi hatôm atum hathaŋ hamô alokwaŋ daim. 2 Ma yani havalon kapya yaônate ba hakak hêk baŋ. Ma havakselap ba va vianônŋ hayô hamiŋ ngwêk ma vikeŋ hamiŋ pik. 3 Ma yani halam kaêk hatôm laion te halaŋ. Yani halam, êŋ ma kakalu bahen'vi ba lahavuju enaŋ abô. 4 *Yahalaŋô kakalu bahen'vi ba lahavuju enaŋ abô, êŋ ma yahadum ek yato. Ma doŋtom yahalaŋô abô halêm anêŋ leŋ nena, "Miŋ oto kakalu iniŋ abô êŋ ami ma ênjêk oda anêm auk iyom."

5 *Êŋ ma aŋela atu ba hamiŋ ngwêk lo pik hêv baŋ vianônŋ hathak leŋ. 6 Ma havak bal-abuŋ hathak ôpatu ba hamô lôkmala hatôm wak nômbênŋ intu sapêŋ ba hapesaŋ pik lo leŋ ma ngwêk lôk nômkama sapêŋ anêŋ athêŋ. Ba hanaŋ nena, "Wakma lêk habobo anêŋ daŋ. 7 *Aŋela te bahen'vi ba lahavuju hayuv anêŋ lavuak, êŋ ma Wapômbênŋ anêŋ abô lôk kup tem anêŋ daŋ êtôm bôk ba hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku plopet."

8 Ma yahalaŋô abô atu ba halêm anêŋ leŋ hathak loŋbô nena, "Nu ek aŋela atu ba hayô hamiŋ ngwêk lo pik ek

ona kapya atu ba bôk ekak hêk baŋ."

9 *Êŋ ma yaha hadêŋ aŋela êŋ ma yahanaŋ ek nêm kapya yaôna êŋ êlêm. Ma hanaŋ hadêŋ ya nena, "Onja ba nonŋwaŋ. Tem vasiŋ mavi êtôm bio thôk êmô vembôlêk, ma doŋtom tem eyelaŋ lemsoam ba maniŋ kambom." 10 Êŋ ma yahawa kapya yaôna êŋ ba yahaŋ ba hamô yaven'bôlêk ma vasiŋ mavi hatôm bio thôk. Ma doŋtom yahatôkwêŋ ma yalen'soam maniŋ kambom. 11 Vêm ma yani hanaŋ hadêŋ ya, "Nu onaŋ abô plopet esak nômkakatu ba tem êpôm avômalô kupik lomaloma lôk pik lomaloma lôk abô lomaloma lôk iniŋ kiŋ sapêŋ esak loŋbô."

11

Wapômbênŋ anêŋ anyô ju atu ba enaŋ anêŋ abô

1 *Ma aŋela te hêv kôm êv dôŋ nômkama hathak hadêŋ ya. Ma hanaŋ, "Nu otak ênjêk Wapômbênŋ anêŋ unyak mathen' lôk loŋ êbôk da lôk avômalô takatu ba êmô kapô ek nôŋgô nena anêŋ daim vithê. 2 *Ma doŋtom miŋ otak ênjêk unyak mathen' anêŋ piklêvônŋ ami ek malê nena loŋ êŋ ma Wapômbênŋ hêv hadêŋ nê loŋ buyaŋ. Thêlô tem nembak unyak mathen' Jelusalem pesa êtôm ayônŋ 42. 3 Ma tem yanêm yenaŋ

* 10:4: Dan 12:4,9 * 10:5: Lo 32:40; Dan 12:7 * 10:7: Amo 3:7 * 10:9: Ese 2:8-3:3 * 11:1: Ese 40:3; Sek 2:1-2 * 11:2: Luk 21:24; ALK 13:5

anyô ju ba thai neba kwêv kapôlôŋiŋ malaiŋ ma neja yenaŋ abô ba ini nenaŋ bêŋ êtôm wak 1,260.”

4 *Anyô ju êŋ êtôm alokwan oliv ju atu lôk atum lam ju atu ba imiŋ pik anêŋ alaŋ thohavloma. 5 *Ma anyôla hadum ek injik thai, êŋ ma tem atum ende thaiveniŋbôlêk ba esaŋ ôpêŋ vônô. Avanôŋ biŋ, avômalô takatu ba idum ek nimbuliŋ thai tem nema aêŋ iyom.

6 *Anyô ju êŋ enaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô, êŋ ma thai iniŋ lôklokwan hêk ek nenaŋ ba ôthôm mi lôk ŋaŋ imbitak thalaleŋ ma malaiŋ lomaloma imbitak pik êtôm thai iniŋ leniŋhaviŋ.

7 *Thai idum ku enaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô yôv ma alim bomaŋ atu ba hathak halêm anêŋ Viv atu kapô tem êyô ba injik vovak êndêŋ thai ba embak thai pesa ba nema. 8 *Ma thai iniŋ kupik tem ênjêk malak bêŋ anêŋ loŋôndê bêŋ. Malak lôŋ êŋ anêŋ athêŋ kapô ma Sodom lo Ijip, loŋ êŋ bôk ik iniŋ Anyô Bêŋ vônô hathak alovalaŋaŋsiŋ. 9 Ma avômalô leniŋkupik lomaloma lôk ôdôŋ lomaloma lôk abô lomaloma lôk pik lomaloma sapêŋ tem nêlêm nêgê anyô ju êŋ iniŋ kupik hêk loŋôndê êtôm wak daluk lô ma wata te imbiŋ. Êtôm

bôk enaŋ nena miŋ hatôm nedav i ami. 10 Ma avômalô pik tem leniŋmavi lôk lêlô ma nênem nômkama êndêŋ i ek malê nena plopet ju atu ba êv malaiŋ hadêŋ thêlô lêk ema.

11 *Ma doŋtom wak lô lôk wak te viyaŋ haviŋ hale ba hi, ma Wapômbêŋ hayuv auk lôkmala halôk thai ba thai iviyô imiŋ. Ma avômalô êyê thai ba êkô kambom.

12 *Ma kaêk lôklokwan anêŋ leniŋ hanaŋ hadêŋ thai, “Nosak ba nôlêm.” Êŋ ma thai ethak ba i leniŋ ma buliv hava thai siŋ ba ŋê takatu ba bôk ik vovak hadêŋ thai imiŋ ba êyê. 13 *Kethêŋ oyaŋ ma duviaŋ bêŋ te hayô ba habuliŋ malak lôŋ ôdôŋ te laumiŋ ba hik avômalô hatôm 7,000 vônô. Ma avômalô vi atu ba êmô lôkmala êkô kambom ba êv athêŋ lôkmaŋgiŋ hadêŋ Wapômbêŋ anêŋ leniŋ.

14 *Malaiŋ te ju hale ba hi yôv. Ma malaiŋ te lô tem êyô kethêŋ.

Aŋela te bahêŋvi ba la-havuju hayuv lavuak

15 *Ma aŋela te bahêŋvi ba lahavuju hayuv anêŋ lavuak ba halaŋ ma kaêk bêŋ anôŋ halêm anêŋ leniŋ ba elam aêntêk, “Pik lêk hamô Anyô Bêŋ lôk anêŋ Kilisi bahêŋiŋ ma Anyô Bêŋ tem eyabiŋ wak nômbêŋ intu sapêŋ.”

16 Ma avaka 24 takatu ba êmô iniŋ loŋ eyabiŋ

* 11:4: Sek 4:3,11-14

* 11:5: 2Sml 22:9; Sng 97:3

* 11:6: Kis 7:17-20;

1Sml 4:8; 1Kiŋ 17:1

* 11:7: Dan 7:21; ALK 12:17; 13:7; 17:8

* 11:8: Luk

13:34 * 11:11: Ese 37:5,10

* 11:12: 2Kiŋ 2:11

* 11:13: ALK 6:12; 16:18

* 11:14: ALK 9:12

* 11:15: Kis 15:18; Sng 10:16; Dan 2:44; 7:14

avômalô hamô Wapômbêŋ
thohavloma êkôm ba maleŋ
halôk ma êv yeŋ hadêŋ
Wapômbêŋ. ¹⁷Ma enaŋ,
“Anyô Bêŋ Wapômbêŋ
Lôklokwaŋ Anôŋ,
lêk hômô ma sêbôk oda hômô
aêŋ.

Mavi anôŋ ek lêk hoyabiŋ
nôm kama sapêŋ hathak
anêm lôklokwaŋ.

¹⁸*Avômalô daluk leŋiŋmaniŋ
ek o,
ma doŋtom anêm lem-
maniŋ lêk hayô.

Anêm waklavôŋ hayô ek un-
dum abô ek avômalô
ŋama.

Êŋ ma tem nêm iniŋ
vuli mavi êndêŋ anêm
ŋê ku plopet lôk
anêm avômalô mathêŋ
takatu ba elanô anêm
abô, avômalô bêŋ lôk
avômalô yaô.

Wakma hayô ek nimbu-
liŋ avômalô takatu ba
ibuliŋ pik.”

¹⁹*Ma Wapômbêŋ anêŋ un-
yak mathêŋ atu ba hamô leŋ
anêŋ abôlêk hakyav ba ya-
hayê alapa tabô hamô unyak
mathêŋ êŋ kapô. Ma damak
hêv lôk pôk lôk kakalu bêŋ lôk
duviaŋ lôk ôthôm valokwaŋ
hatôm ais hêv yak halôk.

12

Avi lo Wa bomaŋ

¹Ma lavôŋiŋ bêŋ te havova
hêk leŋ: avi te hamô ma

wak hawê havenŋ yani hatôm
sôp ma hatak vakapô luvi
hayô hamiŋ ayôŋ. Ma vuliŋ
laumiŋ ba lahavuju hamiŋ
wakadôk hatôm kiŋ iniŋ ku-
luŋ. ²*Yani hasabenŋ ba halaŋ
ek embathu.

³*Ma lavôŋiŋ yaŋ habitak
leŋ: Wa thalaleŋ bomaŋ bêŋ
te ba anêŋ wakadôk bahenŋvi
ba lahavuju ma wakadôk
lôkthô ma kiŋ iniŋ kulunŋ
hamô. Ma wakadôk yakik
hatôm laumiŋ hamô. ⁴*Ma
layuk haveli vuliŋ ôdôŋ te
lô ba havalonŋ ba habi halêm
pik. Ma Wa bomaŋ bêŋ atu
hamiŋ avi atu ba hapesaŋ i ek
embathu anêŋ thohavloma
ek havathu ma enjaŋ amena
êŋ kethêŋ oyaŋ. ⁵*Êŋ ma
avi êŋ havathu namalô atu
ba tem eyabiŋ avômalô pik
sapêŋ lôklokwaŋ esak yani
baŋ malaiŋ. Aêŋ ba kethêŋ
oyaŋ ma ewa yani ba i daku
Wapômbêŋ atu ba hamô anêŋ
loŋ hayabiŋ avômalô. ⁶Ma avi
êŋ hasôv ba hi loŋ thiliv atu
ba Wapômbêŋ bôk hapesaŋ
yôv ek eyabiŋ yani êtôm wak
1,260.

⁷*Ma vovak bêŋ hêk malak
leŋ ba Maikel lôk anêŋ aŋela
ik vovak hadêŋ Wa bomaŋ
bêŋ atu. Ma Wa atu lôk
anêŋ aŋela imiŋ viyaŋ ba
ik vovak êŋ. ⁸Ma Wa anêŋ
lôklokwaŋ miŋ hatôm ami. Ba
intu miŋ hatôm êmô malak
leŋ esak loŋbô ami. ⁹*Aêŋ

* **11:18:** Sng 110:5; 115:13; Lom 2:5; ALK 20:11-13
15:5; 16:21 * **12:2:** Mai 4:10 * **12:3:** Dan 7:7 * **12:4:** Dan 8:10 * **12:5:**
Sng 2:9; Ais 7:14; 66:7; ALK 19:15 * **12:7:** Jut 9 * **12:9:** Stt 3:1,14; Luk 10:18;
22:31; ALK 20:2

ba êv Wa bomaŋ bêŋ êŋ lôk anêŋ aŋela vê hêk malak leŋ ba ekaliv i êlêm pik. Yani ma umya bôsêbôk ba elam nena Nğôk Bêŋ ma Sadaŋ. Yani hathak hasau avômalô pik sapêŋ. ¹⁰ *Ma yahalaŋô kaêk te anêŋ leŋ ba hanaŋ, “Lêk ma alalôaniŋ Wapômbêŋ hêv alalô bulubiŋ ma anêŋ lôklokwaŋ habitak yaiŋ ba yani hamô hatôm kiŋ. Ma anêŋ Kilisi hadum ku athêŋ bêŋ ek malê nena aŋela lêk ibi ôpatu ba hanaŋ aiaŋ thêlô bêŋ hamô Wapômbêŋ thohavloma bôlôvôŋ lo wak halôk pik. ¹¹ Thêlô êmô yani lu hathak Boksipsip Nakaduŋ anêŋ thalaleŋ lôk Wapômbêŋ anêŋ abô takatu ba thêlô enaŋ. Thêlô imiŋ lôklokwaŋ ba miŋ êkô ek avômalô nijik thêlô vônô ami. ¹² *Aêŋ ba môlô avômalô leŋ lemimmavi. Ma doŋtom malaiŋ ek pik lo ŋgwêk ek malê nena Sadaŋ lêk halôk ba hathôk ek môlô. Yani lamaniŋ kambom ek malê nena yani hayala nena anêŋ waklavôŋ lêk bidonŋ.”

¹³ Wa bomaŋ bêŋ atu hayala nena lêk ibi yani halêm pik ba halupunij avi atu ba havathu okna atu. ¹⁴ *Ma doŋtom Wapômbêŋ hêv menak jeŋ bok anêŋ banik luvi hadêŋ avi êŋ ek yani eyovak ba ni loŋ atu ba bôk epesaŋ yôv ek neyabiŋ yani êtôm sondabêŋ lô ma wata te imbiŋ ek miŋ Wa

imbuliŋ yani ami. ¹⁵ Ma Wa havululup ŋaŋ ba hatôm ŋaŋ bêŋ te habitak yani abôlêk ba haveŋ avi êŋ yam ek enja yani ba ni. ¹⁶ Ma doŋtom pik hêv avi êŋ sa ba hakyav abôlêk ba hanum ŋaŋ êŋ sapêŋ. ¹⁷ *Êŋ ma Wa lamaniŋ kambom hathak avi êŋ ba hi ek injik vovak êndêŋ avi êŋ anêŋ avômena vi. Thêlô ma ŋê takatu ba esopa Wapômbêŋ anêŋ abô balabuŋ lôk enaŋ iniŋ êvhaviŋ atu hathak Yisu bêŋ. ¹⁸ Ma Wa hamiŋ ŋgwêk anêŋ thathe daŋ.

13

Alim bomaŋ anêŋ ŋgwêk

¹ *Ma yahayê alim bomaŋ te habitak ŋgwêk. Yani wakadôk bahenŋvi ba lahavuju ba anêŋ yakik laumiŋ hamiŋ wakadôk. Ma kiŋ iniŋ kuluŋ laumiŋ hamô anêŋ yakik. Ma wakadôk takatu ma eto abôma hathak Wapômbêŋ nena, “Yada ma Wapômbêŋ”. ² *Ma alim bomaŋ atu ba yahayê hatôm avuŋ nyau bomaŋ bêŋ te ma va hatôm avuŋ bea va ma abôlêk ma hatôm avuŋ laion te abôlêk. Ma Wa bomaŋ bêŋ atu hêv anêŋ lôklokwaŋ lôk anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô lôk athêŋ bêŋ hadêŋ alim bomaŋ êŋ. ³ *Ma yahayê wakadôk te inaŋ bôk ik vônô ba pôpô bêŋ te hêk ma doŋtom bôk hayôv. Ba intu avômalô pik sapêŋ eson kambom ba esopa

* 12:10: Jop 1:9-11; Sek 3:1 * 12:12: Ais 44:23; 49:13 * 12:14: Dan 7:25;

12:7 * 12:17: ALK 11:7 * 13:1: ALK 12:3; 17:3,7-12 * 13:2: Dan 7:4-6

* 13:3: ALK 17:8

yani. ⁴Ma thêlô êv yeŋ hadêŋ Wa bomaŋ bêŋ atu ek malê nena yani hêv anêŋ athêŋ bêŋ hadêŋ alim bomaŋ êŋ. Ma thêlô êv yeŋ hadêŋ alim bomaŋ êŋ ba enaŋ, “Opalê hatôm alim bomaŋ êntêk ma hatôm injik vovak êndêŋ yani? Mi anôŋ.” ⁵*Wapômbêŋ hatak alim bomaŋ êŋ ek êmbôi ba enaŋ abômapopak esak yani lôk eyabiŋ avômalô êtôm ayôŋ 42.*

⁶Ma alim bomaŋ êŋ hanaŋ abô kambom hathak Wapômbêŋ da lôk anêŋ athêŋ lôk anêŋ unyak mathêŋ lôk ŋê takatu ba êmô malak leŋ. ⁷*Ma Wapômbêŋ hatak yani ek injik vovak êndêŋ anêŋ avômalô mathêŋ ba nênem yak. Ma enja athêŋ ek eyabiŋ avômalô ôdôŋ lomaloma lôk leŋviŋkupik lomaloma lôk abô lomaloma ma pik lomaloma sapêŋ. ⁸*Ma avômalô pik lôkthô atu ba iniŋ athêŋ miŋ hêk kapya lôkmala ami hadêŋ sêbôk ba miŋ Wapômbêŋ hapesaŋ pik lo leŋ ami denaŋ ma tem nênem yeŋ êndêŋ alim bomaŋ êŋ. Kapya lôkmala êŋ ma Boksipsip Nakaduŋ atu ba bôk ik vônô anêŋ kapya.

⁹Opalê atu ba lôk lêndôŋ ma endanô abô êntêk. ¹⁰*Wapômbêŋ hatak anyô te ek ni koladôŋ ma tem yani ni koladôŋ. Wapômbêŋ

hatak anyô te ek nijik yani vônô esak biŋ vovak ma tem nijik yani vônô esak biŋ vovak. Ba nôm êŋ habitak ma avômalô mathêŋ lôkthô niniŋ lôklokwaŋ ma nebalon inin êvhavin loŋ majaŋ.

Alim bomaŋ anêŋ pik

¹¹Ma yahayê alim bomaŋ yaŋ habitak anêŋ pik kapô ba halêm yaŋ. Ma anêŋ yakik lokwaŋju hatôm boksipsip nakaduŋ. Ma doŋtom hanaŋ abô hatôm Wa bomaŋ bêŋ atu. ¹²Yani hawa alim bomaŋ môŋ anêŋ lôklokwaŋ ek indum anêŋ ku. Yani hadum ba avômalô pik sapêŋ êv yeŋ hadêŋ alim bomaŋ môŋ atu ba bôk ik vônô ma doŋtom anêŋ palê bôk hayôv. ¹³*Ma yani hadum lavôŋiŋ lôkmaŋgiŋ lomaloma ba bêŋ te ma atum hathaŋ ba hêv yak anêŋ leŋ ba halêm pik ba avômalô sapêŋ êyê. ¹⁴Ma etak yani ek indum lavôŋiŋ takêŋ esak alim bomaŋ yaŋ môŋ anêŋ athêŋ ba esau avômalô pik. Yani hanaŋ ek avômalô nepesaŋ alim bomaŋ môŋ anêŋ dahô te ek nênem athêŋ bêŋ êndêŋ ôpatu ba bôk ik vônô hathak biŋ vovak ma doŋtom hamô lôkmala denaŋ. ¹⁵Ma etak yani ek iyuv auk êndôk alim bomaŋ môŋ anêŋ dahô ek dahô êŋ enaŋ abô. Ma avômalô takatu ba miŋ êv yeŋ hadêŋ dahô êŋ ami, ma

* **13:5:** Dan 7:8,25; 11:36; ALK 11:2 * **13:5:** Ayôŋ 42 ma hatôm wak 1,260 (12:6) ma hatôm sondabêŋ lô ma wata te (12:14). * **13:7:** ALK 11:7 * **13:8:** Sng 69:28; ALK 17:8; 20:12,15; 21:27 * **13:10:** Jer 15:2; 43:11; ALK 14:12 * **13:13:** 1Kin 18:24-39; Mat 24:24; ALK 19:20 * **13:16:** ALK 14:9-11; 16:2; 20:4

tem nijik thêlô vônô. ¹⁶ *Ma yani hapôviŋ avômalô lôkthô ek neja lêlêyaŋ ênjêk bahenŋ vianôŋ mena ênjêk luvôŋiŋ. Avômalô athên bêŋ lôk athên mi ma nê valu bêŋ lôk nê valu mi ma nê takatu ba êmô alaŋsi vibinŋ lôk nê takatu ba alaŋsi mi lôkthô neja lêlêyaŋ êŋ. ¹⁷ Avômalô takatu ba lêlêyaŋ mi miŋ hatôm nênem vuli nômkama lôk nênem ininŋ nômkama ek anyô vi nênem vuli ami. Lêlêyaŋ êŋ ma alim bomaŋ anên athên ma anên athên anên lavôŋ. ¹⁸ Lêlêyaŋ êŋ anên ôdôŋ ma hamô kapô anôŋ. O anyô lôk kauk bêŋ, êŋ ma undum ku ek oyala alim bomaŋ atu anên lêlêyaŋ êŋ anên ôdôŋ. Lêlêyaŋ êŋ ma anyô te anên lêlêyaŋ. Ma ôpên anên lêlêyaŋ êŋ ma hatôm 666.

14

Boksipsip Nakaduŋ lôk anên avômalô

¹ Ma yahayê hathak loŋbô ma Boksipsip Nakaduŋ atu hamiŋ dum Saion ma avômalô hatôm 144,000 iminŋ haviŋ yani. Ma anên athên lôk Lambô anên athên bôk eto yôv hêk thêlôninŋ luvôŋiŋ. ² *Ma yahalaŋô thêlôninŋ kaêk halêm anên leŋ hatôm ŋambô diŋdiŋ ma hatôm kakalu bêŋ hêv yak. Kaêk êŋ ma hatôm avômalô êv yeŋ gita. ³ *Thêlô êv yeŋ lukmuk te hêk Anyô Bêŋ anên loŋ hayabiŋ avômalô lôk hêk

nôm lôkmala ayova lôk avaka takatu malenŋiŋ. Anyôla miŋ hatôm eyala yeŋ êŋ ami, ma avômalô 144,000 takatu ba bôk Anyô Bêŋ hêv vuli i yôv hêk pik iyom intu eyala. ⁴ Thêlô ma nê takatu ba miŋ bôk eyov avi ami ek malê nena thêlô itip majaŋ. Thêlô esopa Boksipsip Nakaduŋ haveŋ loŋ nômbên atu ba yani hi. Wapômbên hêv thêlô vuli hêk avômalô pik malêvôŋ ma thêlô ibitak hatôm da môŋ ek Wapômbên lôk Boksipsip Nakaduŋ. ⁵ Abôyaŋ te miŋ hale thêlô veninbôlêk ami lôk kambom mi hêk Wapômbên ma.

Aŋela lokwanlô inin abô

⁶ Ma yahayê aŋela yaŋ hayovak haveŋ lenlêvôŋ. Yani havalonŋ Abô Mavi atu ba hamô hatôm wak nômbên intu sapên ek enaŋ êndên avômalô anên pik lomaloma lôk ôdôŋ lomaloma ma abô lomaloma lôk lenvinŋkupik lomaloma sapên. ⁷ Ma yani halam kaêk nena, “Nôkô Wapômbên ma nônem athên lôkmaŋiŋ êndên yani ek malê nena waklavôŋ nindum abô lêk hayô. Nônem yeŋ êndên yani atu ba hapesaŋ pik lo leŋ ma ŋgwêk lo ŋaŋ sapên.”

⁸ *Yôv ma aŋela te ju hayô ma hanaŋ, “Hêv yak, hêv yak. Malak lôk athên bêŋ Babilon hêv yak. Yani bôk hadum ba avômalô pik lôkthô inum anên waiŋ lôklokwaŋ ba elo molo ba idum sek lomaloma.”

* 14:2: ALK 1:15; 19:6
51:7-8; ALK 17:2; 18:2,3

* 14:3: Ais 42:10; ALK 5:9; 7:4
* 14:9: ALK 13:12-17

* 14:8: Ais 21:9; Jer

9 *Ma aņela te lô haveņ thai yam hayô ma halam lôklala aêntêk, “Anyô late hêv yeņ hathak alim bomaņ atu lôk anêņ dahô atu ba epesaņ ma hawa anêņ lêlêyaņ hêk uvôv mena baņ, 10 *êņ ma tem yani inum Wapômbêņ anêņ lamaniņ êtôm waiņ. Waiņ êņ ma daluk ba maniņ bomaņ. Ôpatu ba hanum ma tem enja vovaņ bêņ êņjêk aņela lôk Bok-sipsip Nakaduņ maleniņ ba atum valu solpa tem esaņ yani. 11 *Ma atum atu ba hêv vovaņ hadêņ thêlô anêņ yova tem esak ba ni wak nômbêņ intu sapêņ. Thêlô takatu ba êv yeņ hadêņ alim bomaņ lôk anêņ dahô atu ba epesaņ ba ewa anêņ athêņ anêņ lêlêyaņ tem miņ neja lovak dokte ami.” 12 *Aêņ ba avômalô matheniņ takatu ba esopa Wapômbêņ anêņ abô balabuņ lôk êvhaviņ Yisu ma nebalon iniņ êvhaviņ loņ ba nimiņ lôklokwaņ.

13 Ma yahalaņô abô te anêņ leņ hanaņ, “Oto aêntêk, ‘Lêk ba hi ma ñê takatu ba esopa Yisu ba ema tem nêmo mavi.’” Ma Lovak Matheniņ hik abô êņ loņ haviņ nena, “Avanôņ, thêlôniņ kobom mavi tem ni imbiņ thêlô ba intu tem neja lovak esak iniņ ku malaiņ.”

Ewa pik anêņ nôm anôņ

14 *Yahamô ma yahayê anyô te hayô hamô buliv

thapuk. Yani hatôm anyô te nakaduņ. Yani hakôk kulun gol ma havalon biņ kamuņ te ba ma kambom. 15 Ma aņela yaņ hale yaiņ anêņ unyak matheniņ atu ma halam kaêk hadêņ ôpatu ba hamô buliv ba hanaņ, “Onja anêm biņ kamuņ ba onde nôm esak ek malê nena waklavôņ neja nôm anêņ anôņ lêk hayô.” 16 Êņ ma ôpatu ba hamô buliv haveli anêņ biņ halôk pik ba hadabêņ pik anêņ nôm anôņ lôkthô ba hasup hathak doņtom ba hawa.

17 Ma aņela yaņ hale unyak matheniņ atu ba hamô malak leņ ba hawa biņ kamuņ ba ma kambom hatôm anyô hamôņ hawa. 18 *Ma aņela yaņ atu ba hayabiņ atum êbôk da hale yaiņ ba halam kaêk bêņ hadêņ aņela havalon biņ lôk ma atu nena, “Onja anêm biņ ba odabêņ yak waiņ anêņ maņgayak takatu ba hamô pik ek malê nena anêņ anôņ bôk hayôk yôv ba usup esak doņtom.” 19 Êņ ma yani haveli anêņ biņ hayô pik ma hasup yak waiņ anôņ hathak doņtom ba hatak halôk loņ evak waiņ anôņ pesa ek neja anêņ thôk. Loņ êņ ma Wapômbêņ anêņ loņ lamaniņ. 20 *Hamô malak bêņ viyaiņ ma evak yak waiņ anôņ pesa hamô loņ evak pesa ba halom ba hale abyaņ. Ma avômalô iniņ thalalen haņgasô halôk pik ba hasuņ aleba hayô

* 14:10: Stt 19:24; Sng 75:8; Ais 51:17,22; Jer 25:15-16; Ese 38:22; ALK 16:19; 20:10

* 14:11: Ais 34:10 * 14:12: ALK 13:10 * 14:14: Dan 7:13 * 14:18: Jol

3:13 * 14:20: Ais 63:3; ALK 19:15

bokhos abôlêk ma anêŋ bêŋ
ma hatôm 300 kilomita.

15

Malaiŋ anêŋ daŋ

¹ Ma yahayê nômbithi bêŋ
yaŋ hêk leŋ ba yahason
kambom. Nôm êŋ ma aêntêk:
aŋela bahenŋvi ba lahavuju
evaloŋ nôŋ malaiŋ anêŋ
daŋ bahenŋvi ba lahavuju ek
malê nena Wapômbênŋ anêŋ
lamanij lêk anêŋ daŋ. ² Ma
yahayê nômlate hatôm ŋgwêk
ba thêthê mavi hatôm liyali
ba eyelaŋ haviŋ atum. Ma
ŋê takatu ba leŋiŋvidonŋ ba
miŋ etak iniŋ êvhaviŋ ami
ba intu êmô alim bomaŋ lôk
anêŋ dahô atu ba epesaŋ lôk
anêŋ athênŋ anêŋ lêlêyaŋ lu,
thêlô imiŋ ŋgwêk daŋ ba ewa
yeŋ gita atu ba Wapômbênŋ
hêv hadênŋ thêlô. ³ *Ma êv
Wapômbênŋ anêŋ anyô ku
Mose lôk Boksipsip Nakaduŋ
iniŋ yeŋ ba êv nena,

“Anyô Bêŋ Wapômbênŋ
Lôklokwaŋ Lôkthô anêŋ
Ôdônŋ,

hudum ku bêŋ ba intu
yêlô ason kambom.

Anêm kobom ma thêthônŋ ma
avanônŋ.

O ma kiŋ atu ba hoyabiŋ
nômkama sapênŋ hadênŋ
mônŋ anônŋ ba hi hayô
wak nômbênŋ intu
sapênŋ.

⁴ *O iyom ma mathenŋ, aênŋ ba
avômalô lôkthô nêmbô
anêm athênŋ ba nêkô ek
o.

Avômalô sapênŋ êyê anêm ku
ma thêthônŋ ba intu
thêlô tem nêlêm ek
nênêm yeŋ êndênŋ o.”

⁵ *Vêm ma yahayê hathak
loŋbô ma malak yeŋ anêŋ
loŋ mathenŋ anônŋ anêŋ leŋ
hakyav. Wapômbênŋ anêŋ abô
balabuŋ atu ba hêv hadênŋ
Mose hêk loŋ êŋ. ⁶ Ma aŋela
bahenŋvi ba lahavuju takatu
ba ewa malaiŋ bahenŋvi ba
lahavuju takatu êlêm anêŋ
unyak mathenŋ kapô ba ele
yaiŋ. Thêlô iniŋ sôp ma
thapuk ba mabuŋ mavi ba
habi kêdêkêdê ma evanŋiŋ
bokŋgôp gol hawê lawê
iniŋ bôm kabum. ⁷ Ma
nôm lôkmala ayova takatu
te hêv kabum gol bahenŋvi
ba lahavuju hadênŋ aŋela
bahenŋvi ba lahavuju takatu.
Kabum takênŋ ma Wapômbênŋ
atu ba hamô lôkmala hatôm
wak nômbênŋ intu sapênŋ
anêŋ lamanij halôk ba hayô
abôlêk siŋ. ⁸ *Ma Wapômbênŋ
anêŋ lôkmanŋiŋ lôk anêŋ
lôklokwaŋ anêŋ yova hava
unyak mathenŋ kapô siŋ ba
anyô late miŋ hatôm imbitak
êyô unyak mathenŋ êŋ kapô
ami endeba aŋela bahenŋvi ba
lahavuju takatu iniŋ malaiŋ
bahenŋvi ba lahavuju takatu
ende êndôk am.

16

*Aŋela engasô malaiŋ hatôm
bahenŋvi ba lahavuju halôk pik*

¹ Ma yahalaŋô kaêk halêm
anêŋ unyak mathenŋ ba

* 15:3: Kis 15:1; Sng 111:2; 139:14; 145:17 * 15:4: Sng 86:9; Jer 10:6-7 * 15:5:

Kis 38:21 * 15:8: 1Kiŋ 8:10-11; 2Sto 5:13-14; Ais 6:4

hanaj hadêŋ aŋela bahenŋi
ba lahavuju takatu aêntêk,
“Unu nonŋasô Wapômbênŋ
anêŋ lamaninŋ atu ba hamô
kabum bahenŋi ba lahavuju
êndôk pik.”

²*Aŋela môŋ hi ma hanŋasô
anêŋ kabum halôk pik ba
habitak palê bêŋ ba vovaŋ
kambom ba hatêtô avômalô
takatu ba ewa alim bomaŋ
anêŋ lêlêyaŋ lôk êv yeŋ hadêŋ
anêŋ dahô atu ba epesaŋ.

³*Ma aŋela te ju hi hanŋasô
anêŋ kabum halôk ŋgwêk ba
habitak hatôm anyô ŋama
ininŋ thôk mandalinŋ. Ma
nômkama takatu ba êmô
ŋgwêk lôkthô ema.

⁴Ma aŋela te lô hanŋasô
anêŋ kabum halôk ŋaŋ
bêŋbêŋ lôk ŋaŋ yaônena sapêŋ
ba lôkthô ibitak thalalenŋ.

⁵Ma yahalaŋô aŋela atu ba
hayabinŋ ŋaŋ sapêŋ hanaŋ,

“O Anyô Mathenŋ, lêk hômô
ba bôk hômô. O ma
anyô thêthônŋ ba intu
anêm hudum abô ma
thêthônŋ.

⁶Thêlô bôk enŋasô avômalô
mathenŋ lôk plopet ininŋ
thalalenŋ,

ba intu hôêv thalalenŋ ek thêlô
ninum êtôm ininŋ kam-
bom anêŋ viyaŋ.”

⁷*Ma yahalaŋô abô te
halêm anêŋ loŋ êbôk da ba
hanaŋ nena,

“Intu êŋ, O Anyô Bêŋ
Wapômbênŋ Lôklokwaŋ
Lôkthô anêŋ Ôdônŋ,

ba holaŋô abô ba hôêv
vovaŋ viyaŋ, êŋ ma
thêthônŋ anônŋ.”

⁸Ma aŋela te ayova hanŋasô
anêŋ kabum halôk wak ma
Wapômbênŋ hatak wak ek
imbi lôklokwaŋ ba êmbôk
avômalô êtôm atum hathaŋ i.

⁹*Êŋ ma wak hathaŋ avômalô
ba êyôk bubulik ba esokwaŋ
Wapômbênŋ ek malê nena yani
ma malainŋ nômbênŋ êŋ anêŋ
ôdônŋ. Ma doŋtom thêlô miŋ
ele kapôlônŋinŋ liliŋ ba êv athêŋ
lôkmaŋŋinŋ hadêŋ yani ami.

¹⁰*Ma aŋela te bahenŋi
hanŋasô anêŋ kabum halôk
alim bomaŋ anêŋ loŋ
hayabinŋ avômalô ba mo-
maŋininŋ bêŋ hayô anêŋ loŋ
lôklinŋyak. Êŋ ma avômalô
ethaŋ dahalaŋinŋ ek malê
nena vovaŋ kambom. ¹¹Ma
thêlô esokwaŋ Wapômbênŋ leŋ
hathak vovaŋ lo palê, ma
doŋtom miŋ ele kapôlônŋinŋ
liliŋ ba esopa Wapômbênŋ ami.

¹²*Ma aŋela te bahenŋi
ba lahavute hanŋasô anêŋ
kabum halôk ŋaŋ bêŋ Yu-
pletis ba ŋaŋ êŋ hamoma
ek epesaŋ loŋôndê ek kiŋ
takatu ba tem nêlêm anêŋ
loŋ wak hathak. ¹³Êŋ ma
yahayê ŋgôk lelaik lokwaŋlô
hatôm kôkwêk êlêm ele Wa
bomaŋ bêŋ atu abôlêk lôk
alim bomaŋ atu abôlêk ma
plopet abôyaŋ atu abôlêk.

¹⁴*Thêlô ma ŋgôk ba idum
lavônŋinŋ lomaloma. Thêlô
i ek nisup kiŋ sapêŋ esak

* **16:2:** Kis 9:10; ALK 13:12-17 * **16:3:** Kis 7:17-21 * **16:7:** Sng 19:9; ALK
15:3 * **16:9:** ALK 9:20-21 * **16:10:** Kis 10:22; Ais 8:21-22 * **16:12:** Ais
11:15 * **16:14:** ALK 19:19

doŋtom ek nijik vovak. Vovak êŋ tem imbitak êndêŋ Wapômbêŋ Lôklokwaŋ Anôŋ anêŋ waklavôŋ bêŋ.

15 **“Odaŋô! Tem yasôk ketheŋ êtôm anyô vani. Ôpatu ba hêv lêlê ba anêŋ sôp hamô havinŋ yani ma tem êmô mavi ek malê nena tem yani miŋ embenŋ kôlôlôŋ ba mama ami.”*

16 **Êŋ ma ngôk lô atu isup kinŋ sapêŋ ethak doŋtom halôk loŋ te atu ba elam hathak abô Hiblu nena Amagedoŋ.*

17 Ma aŋela te bahenŋvi ba lahavuju haŋgasô anêŋ kabum halôk lenlêvôŋ ba kaêk bêŋ te halêm hale unyak mathenŋ anêŋ loŋ hayabinŋ avômalô nena, *“Lêk yôv!”*

18 **Êŋ ma damak hêv ma kakalu hik ba pôk lôklala hayô hamô ba hayô hamô. Ma duvianŋ bêŋ te hayô ba miŋ bôk aêŋ habitak pik ami ek malê nena duvianŋ êŋ ma hayôkwiŋ lôklokwaŋ kambom anôŋ.* 19 **Ma malak bêŋ Babilon hapup hi ôdôŋ lô ma avômalô lodôŋlodôŋ iniŋ malak bêŋbêŋ êv yak. Wapômbêŋ lahabi malak bêŋ Babilon anêŋ sek ba intu hêv wainŋ lanjaŋa kambom hadêŋ yani.* 20 **Ma ngavithôm lôk dumlolê sapêŋ i ba mi.* 21 **Ma ôthôm valokwaŋ hatôm ais halôk anêŋ lenŋ ba hik avômalô. Ôthôm ais*

êŋ anêŋ malainŋ ma hatôm 50 kilo. Ba intu avômalô esokwaŋ Wapômbêŋ hathak nôŋ malainŋ êŋ ek malê nena nôŋ êŋ ma malainŋ bomaŋ.

17

Avi lôk athêŋ hathak sek walilinŋ hawa vuli kambom

1 **Ma aŋela bahenŋvi ba lahavuju takatu ba ewa kabum malainŋ bahenŋvi ba lahavuju te halêm hadêŋ ya ma hanaŋ, “Ôlêm, tem yangik avi lôk athêŋ hathak sek walilinŋ anêŋ vovaŋ atu ba tem enja anêŋ vuli thô êndêŋ o. Yani hayô hamô ŋaŋ bêŋ anôŋ vôv.* 2 **Kinŋ pik ethak idum sek havinŋ yani ma avômalô pik inum anêŋ yak wainŋ sek havinŋ ba ibitak molo.”*

3 **Vêm ma Lovak Mathenŋ hakôk ya linŋ ba aŋela êŋ hawa ya ba hi loŋ thiliv. Ma yahayê avi te hayô hamô alim bomaŋ thalalenŋ te. Abôma lomalama hathak Wapômbêŋ hatêto alim êŋ linŋkupik sapêŋ ma anêŋ wakadôk ma bahenŋvi ba lahavuju ma yakik laumiŋ.*

4 **Ma avi êŋ hapuk sôp bôsôk lôk thalalenŋ hatôm nê valu bêŋ ma evaŋinŋ nôŋ kêdêkêdê epesaŋ hathak gol lôk valu kêkêlô lôk kômkom. Yani havalonŋ tase gol ma nôŋ ôvathek lomalama lôk anêŋ sek walilinŋ anêŋ lônŋgôlônŋ*

* 16:15: Mat 24:43-44; ALK 3:3 * 16:16: Sek 12:11 * 16:18: ALK 4:5; 8:5

* 16:19: ALK 14:10 * 16:20: ALK 6:14 * 16:21: Kis 9:23-24; ALK 11:19

* 17:1: Jer 51:12-13 * 17:2: Ais 23:17; Jer 51:7; ALK 14:8 * 17:3: ALK 13:1

* 17:4: Jer 51:7; ALK 18:16

halôk ba hayô siŋ. ⁵ Athêŋ loŋ kapô te ma eto hêk uvôv nena, “Malak lôk athêŋ bêŋ Babilon, avi sek waliliŋ iniŋ talêbô, ma kobom ôvathek pik sapêŋ iniŋ talêbô.”

⁶ *Ma yahayê avi êŋ hanum nê matherŋ lôk nê takatu ba enaŋ abô avanôŋ hathak Yisu iniŋ thalaleŋ ba intu halo molo hatôm hanum waiŋ bêŋ anôŋ.

Yahayê yani ba yahason kambom. ⁷ *Êŋ ma aŋela hanaŋ hadêŋ ya aêntêk, “Aisé ka hoson kambom? Tem yanaŋ avi êŋ lôk alim bomaŋ lôk wakadôk bahenŋvi ba lahavuju lôk yakik laumiŋ takatu ba hawa yani anêŋ ôdôŋ bêŋ êndêŋ o. ⁸ *Alim bomaŋ atu ba hâyê ma bôk hamô ma lêk miŋ hamô ami ma tem etak Viv atu ba ni ek nimbuliŋ yani. Avômalô pik takatu ba iniŋ athêŋ miŋ hamô kapyâ lôkmala hadêŋ sêbôk atu ba Wapômbêŋ miŋ hapesaŋ pik ami denaŋ, thêlô tem nêgê alim bomaŋ êŋ ba neson kambom ek malê nena yani bôk hama yôv.

⁹ “Nê lôkauk ma tem neyala nôm êŋ anêŋ ôdôŋ ma aêntêk: Wakadôk bahenŋvi ba lahavuju êŋ ma hatôm dum bahenŋvi ba lahavuju atu ba avi êŋ hayô hamô loŋ. ¹⁰ Ma anêŋ ôdôŋ yaŋ nena kiŋ bahenŋvi ba lahavuju, ba bahenŋvi bôk êv yak yôv, ma te êntêk hamô, ma te ma miŋ

habitak ami denaŋ. Yani habitak ma tem êmô bidonŋa iyom. ¹¹ Ma alim bomaŋ atu ba bôk hamô ma lêk mi, yanida hatôm kiŋ te bahenŋvi ba lahavulô. Yani habitak anêŋ kiŋ bahenŋvi ba lahavuju takatu iniŋ. Ba tem ni ek nimbuliŋ yani.

¹² * “Yakik laumiŋ takatu ba hâyê ma kiŋ laumiŋ. Thêlô miŋ bôk ewa iniŋ athêŋ ami denaŋ, ma donŋtom thêlô tem neja athêŋ êtôm kiŋ imbiŋ alim bomaŋ êtôm wak te iyom. ¹³ Thêlô tem iniŋ auk donŋtom ma nênem iniŋ lôklokwaŋ lôk iniŋ athêŋ êndêŋ alim bomaŋ. ¹⁴ Thêlô tem nijik vovak êndêŋ Boksipsip Nakaduŋ, ma Boksipsip Nakaduŋ tem êmô thêlô lu ek malê nena yani ma nê bêŋbêŋ iniŋ Anyô Bêŋ ma kiŋ iniŋ Kiŋ. Ma nê takatu ba bôk halam lôk hatak i yôv ba êvhaŋiŋ yani dedaŋ tem nêmo imbiŋ yani.”

¹⁵ Ma aŋela atu hanaŋ hadêŋ ya aêntêk, “Naŋ atu ba hâyê ma avi sek waliliŋ hayô hamô ma hatôm avômalô lodôŋlodôŋ lôk avômalô lubuŋlubuŋ lôk pik sapêŋ lôk abô sapêŋ. ¹⁶ *Yakik laumiŋ lôk alim bomaŋ atu ba hâyê, thêlô tem leŋiŋŋaŋa esak avi sek atu ma tem nimbuliŋ yani ba imiŋ kôlôlôŋ. Thêlô tem nejaŋ anêŋ vathiap ma nêmbôk yani esak atum. ¹⁷ Nôm êŋ habitak ek malê nena Wapômbêŋ da hatak

* 17:6: ALK 18:24; 19:2 * 17:7: ALK 13:1 * 17:8: Dan 12:1; ALK 11:7; 13:7

* 17:12: Dan 7:7,24 * 17:16: ALK 18:8

anêŋ auk êŋ halôk thêlô kapôlôŋiŋ ek thêlô iniŋ auk doŋtom ba nênem iniŋ loŋ lôkliŋyak êndêŋ alim bomaŋ ek nindum anêŋ ku atu ba yani lahaviŋ endeba Wapômbêŋ anêŋ abô sapêŋ injik anôŋ am. ¹⁸ Ma avi atu ba hôyê ma malak lôk athêŋ bêŋ atu ba hayabiŋ kiŋ pik lôkthô.”

18

Babilon hêv yak

¹ Yôv ma yahayê aŋela yaŋ halôk ba halêm anêŋ malak leŋ ba anêŋ lôklokwaŋ bêŋ anôŋ ma anêŋ deda habi hayôhêk pik lôkthô. ² *Ma yani halam kaêk lôklala ba hanaŋ,

“Hêv yak, hêv yak, malak lôk athêŋ bêŋ Babilon hêv yak.

Loŋ êŋ lêk ŋgathiniŋ ba avômalô lêk mi ba ŋgôk lelaik lôk menak kambom lomalama iyom êmô loŋ êŋ.

³ Ek malê nena Babilon ma hatôm avi sek te ba avômalô pik lôkthô inum anêŋ waiŋ lôklokwaŋ ba elo molo ba idum sek lomalama.

Ma kiŋ pik lôkthô ethak idum sek haviŋ yani.

Avi êŋ hathak hêv iniŋ nômkama mavi bêŋ anôŋ vuli wak nômbêŋ intu sapêŋ ba intu pik iniŋ ŋê eyabiŋ

nômkama ibitak ŋê lôk athêŋ bêŋ hathak valuseleŋ.”

⁴ *Ma yahalaŋô kaêk yaŋ halêm anêŋ leŋ ba hanaŋ,

“Yenaŋ avômalô, notak loŋ intu ma nôlêm yaiŋ ek miŋ nosopa anêŋ kobom kambom lôk noja anêŋ malaiŋ ami.

⁵ *Ek malê nena anêŋ sek lêk hatôm dumlolê daim te ba hi leŋ ba Wapômbêŋ miŋ lapaliŋ anêŋ kambom êŋ ami.

⁶ *Nônêm malaiŋ êndêŋ yani êtôm atu ba bôk hêv hadêŋ avômalô vi, lôk nokapo vi êyômô loŋ imbiŋ.

Ma waiŋ lôklokwaŋ atu ba bôk haŋgasô ek avômalô inum, ma nokapo vi êyômô loŋ imbiŋ ek inum.

⁷ *Yani bôk habam i ba hamô lôk lamavi hathak anêŋ nômkama bêŋ anôŋ,

êŋ ma nônem vovaŋ lôk malaiŋ êtôm sêbôk atu ba yani habam i.

Hatôm intu hanaŋ halôk yanida kapô nena,

‘Ya kwiniŋ ba yahamô loŋ neyabiŋ avômalô. Ya miŋ avi tôp ami ma miŋ hatôm yandaŋ asêŋ malêŋ êtôm avi tôp ami ma mi.’

* **18:2:** Ais 13:21; 34:11-14; Jer 50:39; ALK 14:8

51:6,45; 2Ko 6:17 * **18:5:** Stt 18:20-21; Jer 51:9

2Te 1:6 * **18:7:** Ais 47:7-9 * **18:8:** ALK 17:16

* **18:4:** Ais 48:20; Jer 50:8;

* **18:6:** Sng 137:8; Jer 50:15,29;

8 * Aêŋ ba malaiŋ bêŋ loma-loma tem êpôm yani ketheŋ oyaŋ.

Anyô Bêŋ Wapômbêŋ atu ba hadum abô ek yani ma lôklokwaŋ. Ba intu ŋama lôk asêŋ ma bôm bêŋ tem êpôm yani ma atum tem esaŋ yani ba kabukla.”

9 * “Ma kiŋ pik takatu ba bôk idum sek haviŋ yani lôk êyô êmô anêŋ nômkama bêŋ anôŋ loŋ tem nêgê anêŋ atum yova ba nedaŋ asêŋ malêŋ esak yani. ¹⁰ Thêlô êkô hathak yani anêŋ vovaŋ ba imiŋ daim ba elaŋ,

“ ‘Ai, ai, malak lôk athêŋ bêŋ Babilon, o ma malak lôklokwaŋ.

Ma ketheŋ oyaŋ ma anêm sek anêŋ vovaŋ lêk hapôm o.’

11 * “Ma pik anêŋ ŋê eyabiŋ nômkama nênem vuli elaŋ asêŋ malêŋ bêŋ hathak yani ek malê nena anyô late miŋ hêv vuli thêlôniŋ nômkama hathak loŋbô ami.

12 * Thêlôniŋ nômkama ma gol lo seleva ma valu vuli bêŋ lôk gwasuŋ ŋgwêk ma sôp kêkêlô lôk sôp bôsôk ma sôp thalaleŋ lôk sôp mavi anôŋ haviŋ lôk alokwaŋ ôv mavi lomaloma lôk nômkama lomaloma epesaŋ hathak bok elepaŋ yakik lo alokwaŋ valuseleŋ bêŋ lôk aeŋ ma aeŋ mayav lôk valu kêdêkêdê bêŋbêŋ atu ba ethak elav unyak mavi hathak ¹³ lôk

kamuŋ vasiŋ mavi ma nôm ôv mavi ma nôm êbôk ba ôv mavi lôk nôm ôv mavi epesaŋ hathak alokwaŋ thôk lôk yak waiŋ lôk nôm lêŋlêŋ lo plawa êbôk polom lôk wit eyaŋ ma bokmaŋkao ma boksipsip ma bokhos lôk iniŋ yeŋ pik takatu ba êvôv lôk ŋê takatu ba êdô hamô ek nênem i vuli, thêlô ma ŋê lôk dahôlôŋiŋ.

14 “Ma ŋê eyabiŋ nômkama nênem vuli takêŋ tem nenaŋ nena, ‘Babilon, nômkama takatu ba lemhaviŋ lêk êv i vê hêk o. Anêm nômkama mavi mavi lôk nômkama kêkêlô lôkthô lêk mi ba miŋ hatôm ôpôm i esak loŋbô ami.’

15 * “Ma ŋê takatu ba ewa valu bêŋ hathak nômkama takatu ba Babilon êv vuli ma tem nêkô ek anêŋ vovaŋ ba nimiŋ daim ¹⁶ * ma nedaŋ asêŋ malêŋ nena,

“ ‘Ai, ai, malak lôk athêŋ bêŋ, bôk ik kwêv kêkêlô mavi, bôsôk lo thalaleŋ, ma ik lêlêyaŋ gol lôk valu mavi ma kômkom hathak o,

¹⁷ * ma donjom nômkama kêkêlô bêŋ êŋ lêk mi ketheŋ oyaŋ!’

“Ma ŋê bêŋ yeŋ ŋgwêk sapêŋ lôk ŋê ethak yeŋ lôk ŋê idum ku hamô yeŋ lôk ŋê sapêŋ atu ba idum ku valuseleŋ hamô ŋgwêk tem nimiŋ daim. ¹⁸ * Ma nêgê anêŋ atum yova ba nedaŋ nena, ‘Malak alê yaŋ hatôm Babilon? Ma mi.’ ¹⁹ Thêlô

* 18:9: Ese 26:17; 27:30-35 * 18:11: Ese 27:36 * 18:12: Ese 27:12-13,22

* 18:15: Ese 27:31,36 * 18:16: ALK 17:4 * 18:17: Ais 23:14; Ese 27:27-29

* 18:18: Ese 27:32

ibi pik anêŋ voŋgovaŋ hayô
hamô leŋiŋkadôk ba elañ asêŋ
malêŋ nena,

“ ‘Ai, ai malak lôk athêŋ bêŋ.
Yêlô atu ba awa yeŋ
ŋgwêk bôk avôv valu
bêŋ hêk yani hathak
anêŋ nômkama.

Ai, ketheŋ oyaŋ ma lêk
ŋgathiniŋ.’

20 *Nê leŋ, lemmimavi esak
malaiŋ atu ba hapôm
yani!

Avômalô mathenŋ lôk aposel
ma plopêt, lemmimavi
anôŋ.

Yani bôk habuliŋ môlô ba
intu

Wapômbêŋ hêv vovaŋ êŋ
viyaŋ hadêŋ yani.”

21 *Ma aŋela lôklokwaŋ te
hêv valu lôŋgôlôŋ bomaŋ te
liŋ ba habi halôk ŋgwêk ba
hanaŋ,

“Malak lôk athêŋ bêŋ Babilon,
tem nimbi o lôk
leŋiŋmaniŋ aêŋ iyom
ba miŋ hatôm nêpôm
o esak loŋbô ami.

22 *Yeŋ beleŋ lôk yeŋ gita
lo abiŋ ma lavuak tem
miŋ hatôm nedaŋ esak
loŋbô êmô o ami.

Lôk nê takatu ba epesaŋ
nômkama hatôm nêmô
esak loŋbô ami.

Ma valu êpôpêk nôm ma tem
miŋ pôk esak loŋbô
ami.

23* Atum lam te tem miŋ esaŋ
deda esak loŋbô ami.

Anyô lo avi tem miŋ neja i
esak loŋbô ami.

Anêm nê ewa nômkama ek
êv vuli bôk ewa athêŋ
bêŋ hêk avômalô pik
maleniŋ.

Oda hosau avômalô pik
sapêŋ hathak anêm
aloyak.

24 *Plopêt lôk avômalô
mathenŋ ma avômalô
pik nômbêŋ atu ba bôk
ik vônô,

êŋ ma oda hoŋgasô iniŋ
thalaleŋ. Ba intu
malaiŋ êŋ hapôm o.”

19

*Avômalô leŋ êbô Wapômbêŋ
anêŋ athêŋ*

1 Yôv ma yahalaŋô kaêk
te hatôm avômalô bêŋ anôŋ
voŋvoŋ anêŋ leŋ ba enaŋ,
“Aleluya!

Alalôaniŋ Wapômbêŋ iyom
hatôm nêv avômalô
bulubiŋ,

ma yani ma lôklokwaŋ lôk
athêŋ lôkmaŋgiŋ anêŋ
alaŋ.

2 *Ek malê nena yani halanô
abô ba anêŋ abô ma
avanôŋ ma thêthôŋ.

Yani hêv vovaŋ hadêŋ avi
sek waliliŋ atu ba
hasau avômalô pik
ek nindum kambom
lomalama,

ma hik anêŋ nê ku leŋkadôk
liŋ.”

3 Hathak loŋbô ma thêlô
enaŋ,
“Aleluya!

* 18:20: Lo 32:43; Ais 44:23; Jer 51:48

* 18:21: Jer 51:63-64; Ese 26:21

* 18:22: Ais 24:8; Ese 26:13

* 18:23: Jer 7:34; 16:9; 25:10

* 18:24: Jer

51:49; ALK 17:6 * 19:2: Lo 32:43; ALK 6:10

Anêj atum yova hathak ba hi wak nômbênj intu sapêj.”

4 Ma avaka 24 takatu lôk nômlôkmala ayova atu êv yak halôk biñ ma êv yeñ hadênj Wapômbênj atu ba hamô anêj lonj hayabiñ avômalô. Ba enañ,

“Avanôj. Aleluya!”

5 Ma abô halêm anêj lonj hayabiñ avômalô ba hanañ,

“Môlô atu ba Wapômbênj anêj nê ku

lôk nê takatu ba ôkô ek yani,

ma nê athênj yaô lôk athênj bêñ,

môlô lôkthô nômbô alalôaniñ Wapômbênj.”

6 *Ma yahalañô vonjvonj bêñ hatôm avômalô lubunlubun hatôm ñañ bêñ halañ ba pôk ma hatôm kakalu lôklokwan hik hamiñ ba halam,

“Aleluya,

lêk alalôaniñ Anyô Bêñ Wapômbênj Lôklokwan

hayabiñ nômkama lôkthô!

7 *Boksipsip Nakadun anêj waklavônj enja avi lêk halêm

ba yanavi lêk hapôpêk i yôv.

Ba intu alalô nambôi ba leñjñmavi ma nanêm athênj lôkmanjñj êndênj yani.

8 Sôp kêkêlô thapuk mabun mavi bôk êv yôv hadênj avi êñ ek ipuk.”

Sôp kêkêlô thapuk anêj ôdônj nena avômalô mathenj iniñ ku mavi.

9 *Ma anjela hanañ hadênj ya nena, “Oto aêntêk: Nê takatu ba bôk elam i yôv ek nêyô nejanj Boksipsip Nakadun anêj waklavônj enja avi anêj nômlôk leñjñmavi.” Vêm ma hanañ hadênj ya nena, “Êntêk ma Wapômbênj anêj abô avanôj.”

10 *Ma yahêv yak hêk yani valuvi ek yanêm yeñ êndênj yani. Ma donjom yani hanañ hadênj ya, “Dô! Ya anyô ku hatôm o lôk môlôviyan takatu ba ovalonj abô atu ba Yisu hanañ bêñ. Wapômbênj hathak hêv abô hadênj plopet ek nenañ abô avanônj esak Yisu. Ba intu nêmlô yeñ êndênj Wapômbênj iyom.”

Anyô hayô hamô bokhos thapuk

11 *Ma yahayê leñ hakyav ba bokhos thapuk te hamiñ. Ma ôpatu ba hayô hamô ba elam nena “Anyô Hasopa Anêj Abô” ma “Anyô Abô Avanôj”. Yani hathak hadum abô ba hik vovak thêthônj iyom.

12 *Yani madaluk hatôm atum dahalañ, ma anêj wakadôk ma kiñ iniñ kulunj bêñ anônj hamô. Athênj te eto hêk yani ba anyô te miñ hayala ami, ma yanida iyom hayala. 13 *Yani hik kwêv daim te atu ba esonj halôk thalalenj. Yani anêj athênj

* 19:6: ALK 14:2 * 19:7: Ais 61:10; ALK 21:2 * 19:9: Mat 22:2 * 19:10:

Ap 10:25-26; ALK 22:8-9 * 19:11: Sng 96:13; Ais 11:4; ALK 1:5; 6:2 * 19:12:

Dan 10:6; ALK 1:14; 2:17 * 19:13: Ais 63:1-3; Jon 1:1,14

nena, “Wapômbêŋ Anêŋ Abô”.
 14 Ma nê vovak anêŋ leŋ ipuk sôp thapuk mabuŋ mavi kêkêlô ba ethak bokhos thapuk ba esopa yani evenyam. 15 *Ma biŋ vovak ma te hale yani abôlêk ek injik vovak êndêŋ avômalô pik. Yani tem eyabiŋ thêlô esak anêŋ lôklokwaŋ lôk anêŋ kôm aen. Yani tem embak avômalô êtôm evak waiŋ anôŋ pesa ek malê nena Wapômbêŋ Lôklokwaŋ laŋaŋa kambom. 16 *Ma anêŋ kwêv daim anêŋ vavuŋ ma eto athêŋ hayôhêk aêntêk, “Kiŋ iniŋ Kiŋ ma nê bêŋbêŋ iniŋ Anyô Bêŋ.”

17 *Ma yahayê aŋela te hamiŋ wak ba halam kaêk lôklala ba hanaŋ hadêŋ menak nômbêŋ atu ba eyovak even leŋlêvôŋ nena, “Wapômbêŋ hapôpêk nômbêŋ ba nôlêm nosak donjom 18 ek ongwariŋ kiŋ lôk nê vovak laik ma nê lôklokwaŋ lo bokhos lôk nê takatu ba êyômô lôk avômalô lôkthô iniŋ vathiap. Ma ongwariŋ nê takatu ba êmô alaŋsi vibiniŋ lôk nê takatu ba alaŋsi mi ma nê bêŋbêŋ lôk nê yaônena iniŋ vathiap.”

19 Ma yahayê alim bomaŋ atu lôk pik iniŋ kiŋ lôk iniŋ nê vovak ethak donjom ek nijik vovak êndêŋ bokhos anêŋ alaŋ lôk anêŋ nê vovak. 20 *Ma evaloniŋ alim bomaŋ lôk plopet abôyaŋ. Plopet abôyaŋ bôk hadum lavôŋiŋ hathak alim bomaŋ anêŋ lahaviŋ ba

hasau avômalô takatu ba ewa alim bomaŋ anêŋ lêlêyaŋ ba êv yeŋ hathak anêŋ dahô atu ba epesaŋ. Êŋ ma ibi plopet abôyaŋ lôk alim bomaŋ halôk atum kasukthôm atu ba hathaŋ hathak atum valu solpa. 21 Ma ik nê vovak vi atu ba êmô denaŋ vônô hathak biŋ vovak atu ba hale ôpatu ba hayô hamô bokhos abôlêk. Ma menak sapêŋ eyaŋ iniŋ vathiap ba leŋiŋvihak.

20

Sadaŋ hamô koladôŋ hatôm sondabêŋ 1,000

1 *Ma yahayê aŋela te halôk anêŋ malak leŋ ba halêm. Yani hawa Viv abôlêk atu anêŋ vovaleŋ lôk havaloniŋ yak seŋ bêŋ te hêk yani baŋ. 2-3 *Ma havaloniŋ Wa bomaŋ bêŋ atu loŋ. Wa êŋ ma umya bôsêbôk atu ba anêŋ athêŋ nena Sadaŋ, yani ma ŋgôk iniŋ anyô bêŋ. Ba hakak va lo baŋ loŋ ba habi halôk Viv atu ma hik abôlêk siŋ ma hakak loŋ ba hamô hatôm sondabêŋ 1,000 ek miŋ yani esau avômalô pik esak loŋbô ami endeba êtôm sondabêŋ 1,000 atu anêŋ daŋ am. Vêm ma Wapômbêŋ tem nêm yani ende yaiŋ ba êmô bidoniŋa iyom.

4 *Ma yahayê nê bêŋbêŋ iniŋ loŋ eyabiŋ avômalô lôk nê takatu ba êmô loŋ êŋ ba Wapômbêŋ hêv lôklokwaŋ hadêŋ thêlô ek nedaniŋô

* 19:15: Sng 2:9; ALK 1:16; 14:20 * 19:16: ALK 17:14 * 19:17: Ese 39:17-20
 * 19:20: ALK 13:12-17; 20:10 * 20:1: ALK 9:1 * 20:2-3: Stt 3:1; ALK 12:9
 * 20:4: Dan 7:9,22,27; 1Ko 6:2; ALK 13:17

abô. Ma yahayê avômalô dahôlôniŋ takatu bôk enaŋ abô hathak Yisu lôk evaloŋ Wapômbêŋ anêŋ abô loŋ ba intu edabêŋ leŋselo kisi. Thêlô miŋ êv yeŋ hathak alim bomaŋ lôk anêŋ dahô atu ba epesaŋ lôk miŋ ewa anêŋ lêlêyaŋ hêk luvôniŋ lôk baheniŋ ami. Ma thêlô iviyô ba ewa lôkmala hathak loŋbô ba eyabiŋ pik haviŋ Kilisi hatôm sondabêŋ 1,000.

⁵ Waklavôŋ êŋ ma avômalô iviyô ba ewa lôkmala anêŋ môŋ. Ma nê ŋama vi ma tem miŋ nimbiyô ami denaŋ endeba sondabêŋ 1,000 atu anêŋ daŋ am. ⁶ *Nê takatu ba iviyô ba ewa lôkmala hamôŋ tem nêmo mavi lôk nêmo mathenŋ. Ŋama havenŋ yam miŋ hatôm imbuliŋ thêlô dokte ami, milôk. Ma tem nimbitak Wapômbêŋ lo Kilisi iniŋ nê êbôk da ba neyabiŋ pik imbiŋ Kilisi êtôm sondabêŋ 1,000.

Sadaŋ hêv yak

⁷ Sondabêŋ 1,000 anêŋ daŋ, ma tem nedate koladôŋ abôlêk vê ek Sadaŋ ende yaŋiŋ. ⁸ *Ma yani tem ni pik sapêŋ ek esau avômalô lodôŋlodôŋ ek isup i esak doŋtom ek nijik vovak. Thêlô hatôm thathe ŋgwêk ba thêlôniŋ athêŋ nena Gok lo Magok.

⁹ *Ma Sadaŋ lôk anêŋ nê vovak i pik sapêŋ ba ekalabu avômalô mathenŋ hêk malak

atu ba Wapômbêŋ lahaviŋ siŋ. Ma doŋtom atum halôk anêŋ leŋ ba hathaŋ i thô. ¹⁰ *Êŋ ma ibi Sadaŋ atu ba bôk hasau avômalô halôk kasukthôm atu ba hathaŋ hathak atum valu solpa. Loŋ êŋ bôk ibi alim bomaŋ lôk plopet abôyaŋ halôk yôv. Thêlô tem neja vovaŋ êtôm wak lo bôlôvôŋ nômbêŋ intu sapêŋ.

Anyô Bêŋ hadum abô

¹¹ Ma yahayê Anyô Bêŋ hayô hamô anêŋ balê kiŋ thapuk mavi atu ba hathak hamô ek hayabiŋ avômalô pik sapêŋ. Ma pik lo leŋ êsôv ek yani ba i. Ba iniŋ loŋ mi. ¹² *Ma yahayê nê ŋama sapêŋ, nê lôk athêŋ bêŋ lôk nê athêŋ mi, imiŋ habobo Anyô Bêŋ anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô. Ma ekyav kapya doho vê. Ma ewa kapya yaŋda ba ekyav haviŋ ba kapya êŋ ma kapya lôkmala. Ma Anyô Bêŋ hadum abô hathak nê ŋama hathak iniŋ kobom takatu ba bôk eto hêk kapya doho atu lêk ekyav hamôŋ. ¹³ *Ma ŋgwêk hêv nê ŋama takatu ba êmo yani kapô ba i. Ma Ŋama lôk Ŋama iniŋ loŋ thai êv nê ŋama takatu ba êmo thai kapô ba i. Ma sapêŋ i ek Anyô Bêŋ indum abô esak thêlôniŋ kobom takatu ba bôk idum. ¹⁴ Ma Wapômbêŋ habi kobom Ŋama lôk Ŋama iniŋ loŋ halôk atum atu ba hathaŋ hêk hatôm kasukthôm. Atum

* **20:6:** ALK 1:6 * **20:8:** Ese 38:2,9,15-16 * **20:9:** 2Kiŋ 1:10 * **20:10:** Sng 11:6; ALK 19:20; 21:8 * **20:12:** Dan 7:9-10; Mat 25:31-46; Ap 17:31; 2Ko 5:10; ALK 13:8 * **20:13:** Lom 2:6; 1Pi 1:17; ALK 2:23; 22:12

kasukthôm êŋ ma ŋama haveŋ yam. ¹⁵ Avômalô takatu ba miŋ êpôm iniŋ athêŋ hêk kapyra lôkmala atu ami ma ibi thêlô halôk atum kasukthôm êŋ.

21

Jelusalem lukmuk

¹ *Ma yahayê pik lo leŋ bô ele i liliŋ ma pik lo leŋ lukmuk ibitak êk. Ma ŋgwêk mi haviŋ. ² *Ma yahayê unyak mathen Jelusalem lukmuk halêm anêŋ Wapômbêŋ anêŋ leŋ ba epesaŋ yani hatôm avi hik nômkama mavi ek enja anyô. ³ *Ma yahalaŋô abô bêŋ halêm anêŋ Anyô Bêŋ anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô ba hanaŋ nena, “Lêk Wapômbêŋ hamô haviŋ avômalô ba tem yani êmô imbiŋ thêlô. Tem thêlô nimbitak yani anêŋ avômalô ma Wapômbêŋ da tem êmô imbiŋ thêlô ba imbitak thêlônin Wapômbêŋ. ⁴ *Yani tem esav thêlô malenŋiŋ thôk sapêŋ vê. Ba ŋama lo asêŋ malêŋ ma kapôlôŋin malaiŋ lôk vovaŋ tem miŋ êmô ami ma mi ek malê nena kobom bô takêŋ lêk hi ba mi.”

⁵ *Ma ôpatu ba hamô loŋ hayabiŋ avômalô hanaŋ nena, “Ondaŋô! Yahapesaŋ nômkama sapêŋ habitak lukmuk!” Êŋ ma yani hanaŋ nena, “Abô êntêk

ma abô avanôŋ ek avômalô nênimbiŋ ba intu oto êndôk kapyra.”

⁶ *Ma yani hanaŋ hadêŋ ya, “Lêk yôv! Ya anyô môŋ lôk haveŋ yam haviŋ. Môŋ anôŋ ma yahamô ma nômkama sapêŋ anêŋ daŋ ma tem yamô aêŋ iyom. Avômalô lôkthô atu ba ethakmuniŋ ma tem yanêm ŋaŋ atu ba hêv lôkmala anêŋ onaŋ ek ninum ma anêŋ vuli mi. ⁷ *Ôpatu ba lavidonŋ ba miŋ hêv yak ami ma tem enja nômkama takêntêk. Lôk tem yambitak anêŋ Wapômbêŋ ma yani imbitak yenaŋ okna. ⁸ *Ma donŋtom ŋê êkô ba etak iniŋ êvhaviŋ lôk ŋê êvhaviŋ ami ma ŋê idum sek ôvathek anôŋ lôk ŋê ik anyô vônô lôk ŋê idum sek waliliŋ ma ŋê siniŋ ma ŋê êvhaviŋ ŋgôk lôk ŋê abôyaŋ, thêlô sapêŋ tem ini atum kasukthôm atu ba hathaŋ hathak valu vovaŋ solpa. Êŋ ma ŋama yaŋ haveŋ yam.”

⁹ Ma aŋela baheŋvi ba lahavuju takatu ba bôk ewa kabum malaiŋ bêŋ anêŋ daŋ baheŋvi ba lahavuju takatu te halêm hanaŋ hadêŋ ya nena, “Ôlêm ek yaŋgik avi lukmuk atu ba Boksipsip Nakaduŋ tem enja thô êndêŋ o.” ¹⁰ *Êŋ ma Lovak Mathen hakôk ya liŋ ba aŋela atu hawa ya ba hi dumlolê daim bêŋ te ma hik unyak mathen Jelusalem atu

* **21:1:** Ais 65:17; 2Pi 3:13 * **21:2:** Ais 52:1; 61:10; Hib 11:16; 12:22; ALK 3:12

* **21:3:** Wkp 26:11-12; Ese 37:27; Sek 2:10; 2Ko 6:16 * **21:4:** Ais 35:10; 65:19;

ALK 7:17 * **21:5:** 2Ko 5:17 * **21:6:** Ais 55:1; Jer 2:13; Jon 7:37; ALK 1:8,17;

22:17 * **21:7:** 2Sml 7:14; 1Sto 17:13; Sng 89:26-27 * **21:8:** Mat 25:41; ALK

20:15; 22:15 * **21:10:** Ese 40:2

ba hamô haviŋ Wapômbêŋ halôk ba halêm thô hadêŋ ya. ¹¹ *Malak êŋ habi Wapômbêŋ anêŋ deda lôkmanŋiŋ loŋ. Ma habi kêdêkêdê hatôm valu mavi anôŋ te anêŋ athêŋ nena jaspâ ba mabuŋ anôŋ hatôm liyali. ¹² *Ma anêŋ badêŋ ma lôklokwanŋ ba daim kambom lôk abôlêk laumiŋ ba lahavuju. Ma aŋela laumiŋ ba lahavuju eyabinŋ badêŋ abôlêk tomtom. Ma Israël iniŋ ôdôŋ laumiŋ ba lahavuju iniŋ athêŋ eto hêk badêŋ abôlêk takêŋ tomtom. ¹³ Badêŋ abôlêk lokwanlô hêk loŋ wak hathak, ma lô hêk loŋ wak halôk ma lô hêk vi ba vi. ¹⁴ Ma badêŋ anêŋ landiŋ ma valu laumiŋ ba lahavuju hamiŋ ba Boksipsip Nakaduŋ anêŋ aposel laumiŋ ba lahavuju iniŋ athêŋ hayôhêk.

¹⁵ *Ma aŋela atu ba hanan abô haviŋ ya hawa kôm êv dôŋ epesaŋ hathak golek nêd dôŋ ek malak anêŋ daim lôk anêŋ badêŋ lôk anêŋ abôlêk. ¹⁶ Ma malak êŋ anêŋ daim lôk bidonŋ hatôm donŋtom iyom. Ma aŋela hawa anêŋ kôm ba hêv dôŋ hathak malak anêŋ daim ba bidonŋ ba tibum sapêŋ ma lôkthô hatôm 12,000 stadia.* ¹⁷ Ma aŋela hêv dôŋ hathak malak anêŋ badêŋ ba anêŋ valaluk ma hatôm 144 kubit. Dôŋ êŋ ma aŋela anêŋ ma donŋtom anyô iniŋ dôŋ ma aêŋ iyom.* ¹⁸ *Malak anêŋ

badêŋ epesaŋ hathak valu anêŋ athêŋ jaspâ, ma malak lôkthô epesaŋ hathak gol atu ba mabuŋ anôŋ hatôm liyali. ¹⁹ Ma malak anêŋ badêŋ landiŋ ma valu bêngbêŋ ba epesaŋ hathak valu lêlêyaŋ mavi mavi. Valu môŋ ma thalalenŋ mabômabô ba anêŋ athêŋ nena jaspâ, ma valu haveŋ yam ma bôsôk ba anêŋ athêŋ nena sapaia, ma valu te lô ma lêlêyaŋ thapuk ba anêŋ athêŋ nena aget, ma valu te ayova ma sanŋek ba anêŋ athêŋ nena emelal, ²⁰ ma valu te bahenŋvi anêŋ lêlêyaŋ ma thalalenŋ ba anêŋ athêŋ nena sadonikis, ma valu bahenŋvi ba lahavute ma thalalenŋ ba anêŋ athêŋ nena konilian, ma valu bahenŋvi ba lahavuju ma mayav ba anêŋ athêŋ nena klisolait, ma valu bahenŋvi ba lahavulô ma bôsôk ba anêŋ athêŋ nena belil, ma valu bahenŋvi ba lahavuva ma thalalenŋ hayavônô ba anêŋ athêŋ nena topas, ma valu laumiŋ ma thapuk ba anêŋ athêŋ nena klisoples, ma valu laumiŋ ba lahavute ma bôsôk ba anêŋ athêŋ nena haiasiŋ ma valu laumiŋ ba lahavuju ma bôsôk mabô ba anêŋ athêŋ nena ametis. Thêlô epesaŋ badêŋ anêŋ landiŋ hathak valu mavi takêŋ. ²¹ Ma badêŋ abôlêk laumiŋ ba lahavuju tomtom ma epesaŋ hathak gwasuŋ thapuk dôŋdôŋ mavi

* **21:11:** Ais 60:1-2,19 * **21:12:** Ese 48:30-35 * **21:15:** Ese 40:3; ALK 11:1

* **21:16:** 12,000 stadia ma hatôm 2,200 kilomita. * **21:17:** 144 kubit ma hatôm

65 mita. * **21:18:** Ais 54:11-12

te anêŋ ŋgwêk. Ma malak anêŋ loŋôndê ma epesaŋ hathak gol mabuŋ hatôm liyali thapuk anôŋ.

²² Ma Anyô Bêŋ Wapômbêŋ Lôklokwaŋ Lôkthô anêŋ Ôdônŋ lôk Boksipsip Nakaduŋ thaida intu loŋ êŋ anêŋ unyak mathenŋ ba intu miŋ yahayê unyak mathenŋ yaŋ ami. ²³ *Ma malak êŋ ma Wapômbêŋ anêŋ deda lôkmaŋgiŋ habi hayô hêk ma Boksipsip Nakaduŋ hatôm anêŋ atum lam. Aêŋ ba intu wak lo ayônŋ miŋ ibi ami. ²⁴ *Avômalô pik sapêŋ tem nemberŋ malak êŋ anêŋ deda. Ma pik iniŋ kiŋ lôkthô tem neja iniŋ athêŋ lôkmaŋgiŋ ba ini loŋ êŋ. ²⁵ *Bôlôvônŋ tem ênjêk loŋ êŋ ami ba intu badêŋ abôlêk tem abyanŋ iyom. ²⁶ Ma avômalô sapêŋ iniŋ nômkama lôkmaŋgiŋ lomaloma lôk athêŋ bêŋ tem neja ba ini loŋ êŋ. ²⁷ *Ma donŋtom nôm lelaik lôk nê idum kobom ôvathêk lôk nê enaŋ abôyaŋ miŋ hatôm nêyô malak êŋ kapô ami. Mi, nê takatu ba iniŋ athêŋ hêk Boksipsip Nakaduŋ anêŋ kapya lôkmala iyom hatôm nêyô malak êŋ.

22

Nyaŋ lôk alokwaŋ atu êv lôkmala

* **21:23:** Ais 60:19-20; ALK 22:5

* **21:27:** Ais 52:1; Ese 44:9; 1Ko 6:9-10

47:12; Jol 3:18; Sek 14:8

5:10; 20:6; 21:23,25

¹ *Êŋ ma aŋela hik ŋaŋ atu ba hêv lôkmala thô hadêŋ ya. Nyaŋ êŋ ma mabuŋ hatôm liyali ma anêŋ onanŋ hêk Wapômbêŋ lo Boksipsip Nakaduŋ iniŋ loŋ eyabinŋ avômalô. ² *Ma ŋaŋ êŋ halanŋ hasopa malak êŋ anêŋ loŋôndê bêŋ malêvônŋ. Nyaŋ êŋ anêŋ daŋ luvi ma alokwaŋ atu ba hêv lôkmala hamiŋ ba hik anêŋ va hatôm ayônŋ lôkthô. Sondabêŋ te ma hik anônŋ hatôm bôlônŋ laumiŋ ba lahavuju. Ma anêŋ ŋaunŋ hathak hadum avômalô lodôŋlodôŋ sapêŋ iniŋ lijiŋ mavi. ³ Ma malaiŋ atu ba bôk hapôm pik sapêŋ hadêŋ bôsêbôk ba Adam lo Ewa idum kambom ba êv yak ma tem miŋ imbitak esak lonbô ami.

Wapômbêŋ lôk Boksipsip Nakaduŋ iniŋ loŋ eyabinŋ avômalô hamô loŋ êŋ ba anêŋ nê ku tem nênem yen êndêŋ yani. ⁴ *Tem thêlô nêgê yani thohavloma lôk anêŋ athêŋ ênjêk thêlô luvônŋiŋ. ⁵ *Bôlôvônŋ mi hêk loŋ êŋ ek malê nena Anyô Bêŋ Wapômbêŋ da hamô hatôm thêlônŋiŋ deda. Aêŋ ba atum lam lôk wak iniŋ ku mi. Ma wak nômbêŋ intu sapêŋ ma avômalô loŋ êŋ tem nêôm êtôm kiŋ ba neyabinŋ loŋ êŋ.

Yisu tem êlêm kethen

⁶ *Ma aŋela hanaŋ hadêŋ ya, “Abô takêntêk ma abô

* **21:24:** Ais 60:3,5

* **21:25:** Ais 60:11

* **22:1:** Ese 47:1

* **22:2:** Stt 2:9; Ese

* **22:4:** Mat 5:8; ALK 3:12

* **22:5:** Dan 7:18,27; ALK

* **22:6:** ALK 1:1

avanôŋ ek nênemimbiŋ. Ma Anyô Bêŋ Wapômbêŋ atu ba hêv anêŋ Lovak Matherŋ hadêŋ anêŋ plopet, yani hêv anêŋ aŋela ek injik nôŋ atu ba tem imbitak kethenŋ thô êndêŋ anêŋ avômalô ku.”

7 *Ma Yisu hanaŋ nena, “Odaŋô! Tem yasôk kethenŋ. Ba ôpatu ba hêvhaviŋ abô plopet takatu ba hêk kapya êntêk êŋ, yani êŋ êmô mavi.”

8 *Ya ma Jon atu ba yaha-laŋô lôk yahayê nôŋ takêntêk. Ma yahalaŋô lôk yahayê yôv, ma yahêv yak halôk hêk aŋela atu ba hik nôŋ takêŋ thô hadêŋ ya valuvi ek yanêŋ yeŋ êndêŋ yani. 9 Ma doŋtom yani hanaŋ hadêŋ ya, “Dô! Ya anyô ku haviŋ o lôk môlôviyaŋ plopet lôk avômalô lôkthô atu ba esopa kapya êntêk anêŋ abô. Nêŋ yeŋ êndêŋ Wapômbêŋ iyom.”

10 Ma yani hanaŋ hadêŋ ya nena, “Waklavôŋ lêk habobo ba miŋ umbuŋ abô plopet takatu ba hêk kapya êntêk ênjêk loŋ kapô ami. 11 *Ôpatu ba hadum kambom, yani tem indum kambom thêthô. Ma ôpatu ba hadum kobom lelaik, yani tem indum kobom lelaik thêthô. Ma ôpatu ba hadum kobom thêthôŋ, yani tem indum kobom thêthôŋ thêthô. Ma ôpatu ba hamô mathenŋ, yani tem êmô mathenŋ thêthô.”

12 *Ma Yisu hanaŋ nena,

“Odaŋô! Tem yasôk kethenŋ ba yanêŋ vuli viyaŋ êndêŋ avômalô sapêŋ êtôm nôŋ takatu ba idum. 13 *Ya anyô môŋ ba anyô haveŋ yam haviŋ. Môŋ anôŋ ma yahamô ma nôŋkama sapêŋ anêŋ daŋ ma tem yamô aêŋ iyom. Ya ma nôŋkama sapêŋ anêŋ ôdôŋ lôk nôŋkama sapêŋ anêŋ daŋ. 14 *Nê takatu ba ithik iniŋ sôp ma nêŋmô mavi ek malê nena thêlô hatôm nejaŋ alokwaŋ atu ba hêv lôkmala anêŋ va ma nimbitak nêyô malak anêŋ badêŋ abôlêk ba ini kapô. 15 Ma doŋtom nê takatu ba iniŋ kobom hatôm avuŋ lôk nê siniŋ lôk nê sek lôk nê ik anyô vônô lôk nê êvhaviŋ ŋgôk lôk nê leŋiŋhaviŋ nenaŋ abôyaŋ ba idum hi thêthô, thêlô sapêŋ tem nêŋmô malak êŋ anêŋ badêŋ viyaŋiŋ.

16 *“Ya ma Yisu. Yahêv yenaŋ aŋela ek nêŋ abô êntêk êndêŋ môlô ek avômalô ôdôŋ takatu ba êvhaviŋ. Ya ma Devit anêŋ ôdôŋ anêŋ su lukmuk lôk anêŋ lim. Ya ma vuliŋ damiŋ atu ba habi deda bêŋ.”

17 *Ma Lovak Matherŋ lôk Boksipsip Nakaduŋ anêŋ avi lukmuk atu ba tem thai neja i enaŋ nena, “Ôlêŋ.”

Ma avômalô takatu ba elanô abô êntêk ma lôkthô enaŋ nena, “Ôlêŋ.”

Opalêla takatu ba ethak-muniŋ ma nêlêŋ. Ma thêlô leŋiŋhaviŋ ninum ŋaŋ atu ba

* 22:7: ALK 1:3 * 22:8: ALK 19:10 * 22:11: Dan 12:10 * 22:12: Ais

40:10; Jer 17:10; ALK 2:23 * 22:13: Ais 44:6; ALK 1:8,17; 21:6 * 22:14: Stt

2:9; 3:22 * 22:16: Nam 24:17; Ais 11:1,10; Lom 1:3; ALK 2:28; 5:5 * 22:17:

Ais 55:1; ALK 21:6

hêv lôkmala ma nêlêm ninum
ŋaŋ lôkmala atu ba anêŋ vuli
mi.

Jon hanaŋ abô balabuŋ

¹⁸ *Yahanaŋ lôklokwaŋ
hadêŋ avômalô lôkthô atu ba
elaŋô abô plopet takatu ba
hêk kapya êntêk nena anyô
te hatak abô yaŋda hayôhêk
kapya êntêk loŋ, ma tem
Wapômbêŋ nêŋ malaiŋ atu
ba hêk kapya êntêk viyaŋ
êndêŋ yani. ¹⁹ Ma aêŋ iyom
ma anyôla hêv abô plopet

bute vê hêk kapya êntêk, ma
Wapômbêŋ tem nêŋ yani vê
ênjêk alokwaŋ atu ba hêv
lôkmala anêŋ va lôk unyak
mathenŋ atu ba enaŋ hêk
kapya êntêk.

²⁰ *Yisu da hik abô takêŋ
loŋ nena, “Avanôŋ biŋ, tem
yasôk kethenŋ.”

Anyô Bêŋ Yisu ôlêm!
Avanôŋ.

²¹ Anyô Bêŋ Yisu anêŋ
wapôm êmô imbiŋ avômalô
mathenŋ lôkthô. Avanôŋ.